

854

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL CIII — Nr. 1-2 IANUARIE — FEBRUARIE 1985

C U P R I N S

	Pag.
Pr. prof. dr. Dumitru Radu, <i>Marele forum al democrației noastre socialiste</i>	5

PASTORALE — SCRISORI IRENICE

<i>Pastorala de Crăciun a Prea Fericitului Patriarh Iustin</i>	10
<i>Serisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh Iustin către Intelistătătorii Bisericilor creștine</i>	14
<i>Serisori și telegrame de felicitare primite de către Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Sîntelor sărbători ale Crăciunului — 1984</i>	15

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Participarea Cultelor religioase din România la cel de-al III-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste, de Alexandru M. Ioniță și Gheorghe Vasilescu</i>	25
<i>Alegeri de noi ierarhi în Biserica Ortodoxă Română: P. S. Gherasim Cristea, noul episcop al Rîmnicului și Argeșului; P. S. Timotei Sevcia, noul episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmegeiului, de Alexandru M. Ioniță</i>	43
<i>Cea de-a XIV-a întrunire a Comisiei române de istorie ecleziastică comparată, de Pr. asist. Viorel Ioniță</i>	60
<i>Consultația teologică pentru pace și dreptate „Karlovy Vary VI.”, de Pr. prof. Ștefan Alexe</i>	63

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

<i>Parohiile ortodoxe românești din Offenbach/Main, Salzgitter și Hamburg (R. F. Germania), de Drd. Toader Doroftei</i>	70
---	----

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

<i>Patriarhia Ecumenică; Biserica Ortodoxă Rusă; Biserica Ortodoxă Sîrbă; Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia; Biserica Ortodoxă din Polonia; Diaspora ortodoxă, de Drd. Vasile Răducu</i>	74
<i>Cronică</i>	78

IN MEMORIAM

Stanciu Stoian	de Diac. conf. P. I. David	79
----------------	----------------------------	----

INDRUMĂRI PASTORALE

Protos. Irineu Pop,	Responsabilitatea Bisericii pentru creștinii de azi	82
Prof. Iorgu Ivan,	Creștinul și realizările științei și tehnicii	93
Pr. Gheorghe Paschia,	Familia și raporturile dintre membrii ei	100

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

Pr. Alexandru Stănciulescu-Birda,	Locașuri de cult și așezări străvechi pe pământul Munteniei	110
Pr. drd. Ilie Catrinoiu,	Influența bizantină asupra teritoriului Moldovei în secolele VIII—XIII, în lumina izvoarelor literare, arheologice și numismatice	118

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

Alexandru M. Ioniță,	Unitatea: ideal și realizare	131
----------------------	------------------------------	-----

DOCUMENTARE

Prof. Emilian Popescu,	Credința vie a creștinilor din Imperiul bizantin timpuriu, în lumina inscripțiilor	143
Pr. Ion Ionescu,	Istoricul unei Biblii din Biblioteca Academiei R. S. România	159

RECENZII

Dr. Nestor Vornicescu,	Mitropolitul Olteniei, Participarea mitropolitului Moldovei Soironie Miculescu la înființarea Unirii Principatelor Române, Craiova, 1984, 160 p., de Gheorghe Vasilescu	162
Mihai Diaconescu,	Speranța, București, 1984, de Lect. Mihai Rădulescu	167

MARELE FORUM AL DEMOCRAȚIEI ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE

În zilele de 7 și 8 februarie ale acestui curgător an capitala țării a găzduit lucrările celui de-al III-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste (F.D.U.S.). Importanța și caracterul profund democratic al acestui forum social-politic românesc este reliefată în primul rând de prezența și participarea tuturor categoriilor sociale, fără deosebire de rasă, sex sau concepție religioasă, el cuprinzând toate organizațiile politice, de masă, obștești și profesionale, inclusiv Cultele.

Întreaga desfășurare a lucrărilor Congresului al III-lea al F.D.U.S. a avut loc sub frontispiciul ideilor mobilizatoare ale cuvântării președintelui Nicolae Ceaușescu, document de mare valoare teoretică și practică pentru activitatea tuturor organizațiilor de masă și obștești, pentru viața de zi cu zi a întregii societăți. Într-o atmosferă de vibrant elan patriotic și în deplină unitate, în plen și pe secții, au fost dezbătute cele mai actuale probleme ale vieții sociale și economice românești. Dezbaterile au pus pregnant în lumină rolul esențial al președintelui Nicolae Ceaușescu în crearea sistemului larg al democrației noastre, în cadrul căruia toți fiii patriei participă direct și organizat la întreaga viață economică și social-politică. S-a exprimat hotărârea de a acționa în continuare pentru realizarea unei creșteri economice intensive prin modernizarea structurilor de producție, prin punerea în practică a cuceririlor științei și tehnicii, prin organizarea superioară a muncii, prin îmbunătățirea calității produselor, prin ridicarea necontenită a eficienței întregii activități economice.

În cadrul dezbaterilor s-a făcut o amplă analiză a activității organizatorice și politico-educative desfășurată de consiliile Frontului Democrației și Unității Socialiste, de la toate nivelurile, de organizațiile componente pentru îndeplinirea hotărârilor privind ridicarea patriei pe trepte tot mai înalte de progres și civilizație. S-a reliefat faptul că în perioada care a trecut de la precedentul Congres, unindu-și forțele în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, organizațiile proprii, celelalte organizații de masă, obștești și profesionale au contribuit, prin activitatea organizatorică și politico-educativă desfășurată, la întărirea coeziunii întregii națiuni, la creșterea eficienței angajării întregului popor în opera de edificare a economiei naționale, de perfecționare a vieții sociale, de înflorire a culturii și de făurire a omului nou.

Analizând activitatea desfășurată de F.D.U.S., de organizațiile componente, în îndeplinirea politicii externe a statului nostru, dezbaterile au pus în lumină faptul că în întreaga țară s-a dezvoltat o puternică mișcare de masă ce a cuprins adunări, mitinguri, marșuri în favoarea dezarmării și păcii, pentru reluarea cursului spre destindere. S-a reafirmat și cu acest prilej hotărârea de a susține cu tărie poziția și inițiativele statului nostru, ale președintelui Nicolae Ceaușescu, privind măsurile ce trebuie în-

treprinse pentru a determina oprirea cursei inarmărilor, în primul rînd a celor nucleare, renunțarea la amplasarea rachetelor cu rază medie de acțiune pe continentul european, preîntîmpinarea militarizării spațiului cosmic. O atenție deosebită s-a acordat Apelului adresat de președintele Nicolae Ceaușescu, de la înalta tribună a Congresului Frontului Democrației și Unității Socialiste, tuturor șefilor de state și guverne, tuturor forțelor politice și națiunilor din Europa de a-și uni eforturile, de a face totul pentru salvarea popoarelor de la distrugere, de la catastrofa nucleară. Va trebui ca F.D.U.S. să acționeze și în viitor pentru soluționarea tuturor problemelor litigioase numai pe cale pașnică, a tratativelor, pentru renunțarea cu desăvîrșire la politica de forță și de amenințare cu forța în relațiile dintre state, pentru respectarea neabătută a principiilor depline egalități în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, a dreptului sacru al fiecărui popor de a-și alege în mod suveran orînduirea socială, fără nici un amestec din afară. A fost exprimată, de asemenea, hotărîrea de a se acționa în continuare pentru dezvoltarea legăturilor, contactelor și conlucrării cu organismele similare de peste hotare în lupta pentru îndeplinirea aspirațiilor de progres și bunăstare ale tuturor popoarelor.

După adoptarea documentelor dezbătute de Congres, s-a trecut la îndeplinirea unui act de o deosebită semnificație patriotică: alegerea președintelui Frontului Democrației și Unității Socialiste. Dînd glas voinței întregului popor, profundeii recunoștințe pentru activitatea consacrată făuririi noii orînduiri în țara noastră, înaltei aprecieri față de demersurile și inițiativele întreprinse neobosit de președintele României pentru promovarea cauzei păcii și colaborării internaționale, participanții la lucrările celui de-al III-lea Congres al F.D.U.S. au reales pe președintele României, Dl. Nicolae Ceaușescu, în funcția de președinte al Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Eveniment politic de deosebită însemnătate în viața poporului român, Congresul al III-lea al F.D.U.S. a prilejuit definirea cu mai multă claritate a rolului și locului celui mai larg for democratic în cadrul societății noastre, ca și mai deplina conturare a sarcinilor și răspunderilor ce revin tuturor cetățenilor în edificarea vieții celei noi în patria noastră. Iar realegerea D-lui Nicolae Ceaușescu în această înaltă funcție este garanția realizării unor noi și însemnate succese în toate domeniile de activitate — premisa ridicării patriei noastre pe noi culmi de glorie.

Biserica este trimisă de Hristos în lume spre slujirea ei, așa cum El însuși a fost trimis de Tatăl spre slujirea și mîntuirea lumii prin jertfa Crucii și învierea din morți (Ioan 3, 16—17). Slujirea cu care Biserica este datoare lumii, după exemplul capului ei, Hristos, care «n-a venit să I se slujească, ci ca El însuși să slujească și să-și dea viața rîscumpărare pentru mulți» (Marcu 10, 45) este poruncă dumnezeiască din pulerea care i-a fost dată ei spre aceasta.

Solidaritatea Bisericii cu lumea și, în concret, cu societatea timpului și cu poporul căruia îi aparține este implicată în relația ei cu lumea și

existența ei în lume, pentru aceasta. De aceea, Biserica Ortodoxă a înțeles că întrucâtva angajarea credincioșilor în toate formele de viață socială în care se urmărește progresul material și spiritual al oamenilor și al societății întregi. Ea caută să exprime în relațiile interumane atât aspectul comunitar cât și pe cel individual al credinței, cu condiția ca fiecare credincios să fie un membru responsabil al comunității umane în care trăiește și muncește.

Ortodoxia a luat totdeauna în serios istoria și mutațiile care caracterizează epocile acesteia. Creștinul trebuie să fie un factor activ în slujirea și modelarea lumii, prin sprijinirea structurilor dreptății și progresului general uman, și nu un spectator neangajat. El trebuie să trăiască în societatea timpului său, aducându-și contribuția la prosperitatea acesteia, dar fără să-și piardă identitatea sa de creștin. Astăzi, Biserica noastră împreună cu clerul și credincioșii ei, este prezentă cu scrierile și preocupările sale în realitățile și preocupările poporului care edifică viața cea nouă în țara noastră, dar fără a-și pierde identitatea sa de comunitate teandrică a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfânt.

Vorbind despre slujirea lumii de către Biserică, înțelegem în primul rând necesitatea unei slujiri a Bisericii ca întreg, datorată lumii, căci progresul general solicită contribuția tuturor oamenilor și a tuturor colectivităților cărora aceștia aparțin. Dar există și rele, și amenințări de ordin general la adresa vieții umane înseși care nu pot fi învinse numai prin acțiuni individuale, ci sînt necesare pentru înfringerea acestora, acțiuni comune ale tuturor oamenilor și ale tuturor instituțiilor. De pildă, salvagardarea păcii împotriva unui război nuclear solicită acțiunea hotărâtă a întregii umanități, implicînd și cerînd, deci, și slujirea Bisericii, mai bine zis a Bisericilor ca întreguri.

Slujirea exprimă o angajare voluntară, iar aceasta este consecința directă a faptului ontologic al proexistenței. Nimeni nu există de unul singur sau numai pentru sine însuși. Omul însuși a fost creat ca bărbat și femeie (Fac., 1, 27; 2, 18) și există în lume ca doime și pluritate de oameni care se simt legați între ei prin unitatea firii umane, deținută și afirmată de către fiecare într-un mod propriu. Fiecare dintre noi simte că există atât pentru sine cât și pentru altul și împreună cu altul. Și simte că există pentru altul, pentru că și altul simte că există pentru el. «Eu exist pentru alții și prin alții ... Altul este cauza și finalitatea mea, mai bine zis ceilalți, căci nimeni nu există numai printr-un om. Pentru creștini, desigur, ceilalți oameni nu sînt cauza și finalitatea ultimă, ci numai o finalitate și o cauză intermediară, mai precis cauza instrumentală și finalitatea intermediară principală. Cauza și finalitatea ultimă pentru creștinii este Dumnezeu» (Pr. Prof. D. Stăniloae, *Servire și proexistență*, în «Glasul Bisericii», XXII (1963), nr. 11—12, p. 1027).

Dar, odată ce exist, înseamnă că pot și sînt dator să lucrez pentru alții. Slujirea se adaugă la existența mea; și prin ea adaug și eu ceva la existența altora. În însăși existența mea este imprimată referirea dinamică la altul ca finalitate principală în lumea aceasta și că ea este dată și se realizează prin referirea altor existențe la mine. Slujirea nu este decît consecința morală a proexistenței. Dacă a sluji înseamnă a trăi pentru altul sau, mai exact, pentru alții și pentru întreaga societate

care ne cuprinde și pe noi și pe alții, a proexista înseamnă mai mult; a exista pentru alții. Proexistența exclude ontologic egoismul care este o «instrăinare» a naturii umane înseși, și implică cu necesitate împreună existența și împreună lucrarea cu semenii noștri și cu întreaga societate a acestora, de îndată ce nimeni nu poate exista numai pentru sine ci și pentru alții și pentru sine.

Prezența și participarea Bisericii Ortodoxe Române în marele forum al Frontului Democrației și Unității Socialiste, la Congresul al III-lea, în zilele de 7 și 8 februarie 1985, este mărturia împreună slujirii ei a poporului și patriei, pe linia bunelor ei tradiții de slujire a poporului căruia îi aparține prin fiii ei, de-a lungul istoriei acestuia, de două ori milenară.

Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă în Frontul Democrației și Unității Socialiste încă de la constituirea lui, în 19 noiembrie 1968, și a participat la primele congrese așa cum participă astăzi cu mult entuziasm la cel de al III-lea Congres al acestui organism național larg reprezentativ, de unitate social-politică și morală și de acțiune a întregului popor în jurul conducerii de stat.

Biserica noastră este prezentă în acest forum prin Întâistătătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, însoțit de toți membrii Sfântului Sinod: mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, episcopi vicari și arhierii vicari, și de preoți, pentru a aduce omagiul ei de cinstire poporului întreg pe care îl reprezintă acest organism, și conducerii de stat care îl călăuzește cu energie și competență pe drumul edificării și dezvoltării vieții celei noi în patria noastră scumpă, Republica Socialistă România.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, vorbind de la tribuna marelui Forum al Frontului Democrației și Unității Socialiste, despre prezența Bisericii noastre în viața poporului, sublinia: «Solidară cu poporul, atît în strădaniile lui zilnice pentru satisfacerea nevoilor vieții, cit și în năzuințele lui de atingere a idealului de viațuire în libertate, Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă totdeauna și pretutindeni, cu gîndul, cu cuvîntul și cu fapta — după împrejurări — în mijlocul credincioșilor dintre hotarele țării, și mai departe, în inimile fiilor ei de pe toate meleagurile lumii, jucînd un rol pozitiv în istoria neamului nostru. Ea a fost totdeauna alături de omul în suferință, de omul sărac, de omul exploatat și oprimat; a fost totodată alături de Basarab, la Posada, în 1330; mulțimile de credincioși au venit în întîmpinarea lui Mihai, la Alba Iulia, în 1600 și au aclamat pe Cuza la Iași și București, în 1859; Biserica a sprijinit luptele pentru independență, în 1877—1878; iar pentru Unirea cea mare, 1918, a dat mulțime de jertfe, ca și pentru eliberarea din august 1944. În vremea de acum, înalta Ierarhie bisericească, preoțimea și credincioșii, însușindu-și toate aspirațiile și idealurile actuale ale poporului, se găsesc strîns uniți în jurul președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, și participă cu bucurie la înfăptuirea operei celei mari de zidire a României noi, a României fericite».

Prezența Bisericii în Frontul Democrației și Unității Socialiste și participarea ei la marele Forum al acestui organism național este mărturia prezenței ei în viața poporului astăzi cu sprijinul pe care îl dato-

rează acestuia pe drumul propășirii lui generale. Acest lucru îl subliniază Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin în cuvântul său, astfel:

Culte consideră ca o îndatorire firească și patriotică participarea la sprijinirea tuturor acțiunilor care se întreprind pentru bunăstarea oamenilor și progresul țării».

Având în vedere slujirea aspirațiilor poporului și sprijinirea eforturilor lui pentru o dezvoltare liberă și independentă în toate domeniile de activitate, Biserica noastră și toate cultele consideră Frontul Democrației și Unității Socialiste cadrul cel mai potrivit în care ar putea să-și desfășoare activitatea lor de slujire socială și națională, cu rezultate cât mai eficiente.

«Atmosfera de înfrățire a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și credință religioasă, pe care o creează Frontul Democrației și Unității Socialiste, subliniază Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, a ușurat colaborarea și ajutorarea în activitate a slujitorilor și credincioșilor diferitelor culte, precum și conviețuirea lor în prietenie și bunăînțelegere» în patria noastră. Frontul Democrației și Unității Socialiste se dovedește, cum spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh, o bună școală cetățenească și un cadru larg și cel mai potrivit pentru o împreună lucrare românească în slujba poporului și a patriei, pe drumul vieții celei noi socialiste și pentru creșterea tot mai mare a prestigiului țării noastre pe arena internațională.

Simțindu-se pe deplin integrată în realitățile și năzuințele poporului căruia îi aparține și fiind solidară cu tot ceea ce se întreprinde pentru dezvoltarea și ridicarea patriei pe noi trepte ale afirmării ei plene, spre folosul tuturor fiilor ei, Biserica Ortodoxă Română își va aduce contribuția ei de slujire nu numai din datorie patriotică, ci și din convingere religioasă, sprijinind inițiativele obștești privind înflorirea patriei și oprirea escaladării cursei înarmărilor nucleare care pun în pericol viața umană însăși pe întreaga planetă.

«Pacea este o stare de existență a oamenilor, a popoarelor în prietenie, înțelegere și colaborare. Ea face parte din bunurile omului, din conținutul existenței lui», subliniază Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin. Biserica noastră își va aduce contribuția ei în sprijinirea păcii și securității, printr-o largă cooperare internă și externă cu toți factorii, luptători activi pentru triumful păcii și bunăstării materiale și spirituale în lumea întreagă.

Prezența Bisericii Ortodoxe Române în Frontul Democrației și Unității Socialiste ține de prezența și solidaritatea ei cu lumea și cu poporul căruia îi aparține prin credincioșii ei, precum și cu mandatul ei de la Hristos de a sluji pe oameni aici, spre bunăstare generală și mintuire.

Pr. prof. dr. DUMITRU RADU

• PĂSTORALE-SCRISORI IRENIC •

PASTORALA

TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR
DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE CRĂCIUNULUI — 1984

*«Hristos se naște, măriți-L,
Hristos din ceruri, întâmpinați-L,
Hristos pe pământ, înălțați-vă!».*

Iubiți credincioși,

An de an, cu prilejul prăznirii Nașterii Domnului, retrăim aievea noaptea cea de taină a intrupării Fiului lui Dumnezeu. Ochii noștri duhovnicești ne îndreaptă stăruitor privirea către Iisus-Prunc, înfășat în scutece ca orice copil, dar unic în frumusețe ca Dumnezeu. Lingă El stăteau de veghe fericita lui Maică, pururea Fecioara Maria, și dreptul Iosif. Afară, în apropiere, câțiva păstori făceau de strajă pe lângă turmele lor. Deodată, în fața lor a stătut un inger al Domnului care le-a zis: *«Iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul; că vi s-a născut vouă astăzi Mîntuitor, care este Hristos-Domnul»* (Luca II, 10—11).

Vestea aceasta dată lumii de Ingerul lui Dumnezeu a străbătut deodată înălțimile văzduhului și întinsul pămîntului. Multime mare de îngeri s-a arătat păstorilor și a început să laude pe Dumnezeu zicînd: *«Slavă intru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, intru oameni bunăvoire».*

Iar păstorii, după ce au văzut pe Iisus *«culcat în iesle»* (Luca II, 16) s-au întors la turmele lor, istorisind tuturor cele întimplate și *«preamărînd și lăudînd pe Dumnezeu»* (Luca II, 20). La rîndul lor, magii de la Răsărit, călăuzindu-se după mersul unei stele, au găsit locul unde se afla atunci Iisus cu părinții Săi. Și, intrînd în casă *«au văzut copilul împreună cu Maria, mama Lui, și căzînd la pămînt s-au închinat Lui, și deschizînd vîstrierile lor, I-au adus Lui daruri, aur și tămîie și smîrnă... apoi s-au dus în țara lor»* (Matei II, 11—12).

Cîntările bisericesti se întrec între ele, zilele acestea, arătînd că nu numai îngerii, păstorii și magii s-au plecat în fața lui Iisus, la nașterea

Lui, ci însăși întreaga făptură. «Ce vom aduce Ție, Hristoase? — spune una din aceste cîntări. Că Te-ai arătat pe pămînt ca un om pentru noi; fiecare din făpturile zidite de Ține mulțumire aduce Ție: îngerii — cîntarea, cerurile — steaua, magii — darurile, păstoria — minunea, pămîntul — peștera, pustiul — ieslea, iar noi pe Maica Fecioara».

Dreptmăritori creștini,

Făcîndu-se om, Fiul lui Dumnezeu s-a numit pe Sine, fără încetare, «Fiul Omului», în toată vremea viețuirii Sale printre oameni. Domnul nostru Iisus Hristos s-a vădit însă, nu numai prin viața și învățătura Sa, dar și prin mărturiile lămurite că este Fiul lui Dumnezeu. Îngerul Gavriil vestise pe Fecioara Maria că pruncul pe care-l va naște «va fi mare și Fiul Celui Preaînalt se va chema» (Luca I, 32); iar după ce s-a botezat de Ioan în apa Iordanului, deschizîndu-se cerul «Duhul Sfînt în trupească înfățișare, ca un porumbel a pogorit peste El și din cer s-a făcut glas: Tu ești Fiul Meu cel iubit; întru Ține am binevoit» (Luca III, 21—22). Mai tîrziu, pe muntele Taborului, Petru, Iacob și Ioan au auzit același glas ceresc, dîndu-le lor mărturie că Iisus este Fiul lui Dumnezeu. Aducîndu-și aminte de ziua aceea, Sfîntul Apostol Petru scria mai tîrziu: «Noi am văzut mărirea Lui cu ochii noștri. Într-adevăr, El a primit de la Dumnezeu-Tatăl cinste și slavă, atunci cînd din înălțimea slavei un glas ca acesta a venit către El: Acesta este Fiul Meu cel iubit, întru care Eru am binevoit. Și acest glas l-am auzit pogorîndu-se din cer, pe cînd eram cu Domnul în muntele cel sfînt» (II Petru I, 17—18).

De altfel, însuși Mîntuitorul a dat mărturie despre Sine că este Fiul lui Dumnezeu. La începutul lucrării Sale în lume, în convorșirea cu fariseul Nicodim, El a mărturisit deschis că este Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care s-a pogorit din cer pentru ca, printr-însul, lumea să se mîntuiască (Ioan III, 17). Mai tîrziu, în marea Sa rugăciune, înainte de prinderea Sa, ridicîndu-și ochii către cer, a cuvîntat: «Părinte, veni-a ceasul. Preamărește pe Fiul Tău... cu mărirea pe care am avut-o la Ține, mai înainte ca lumea să fie» (Ioan XVII, 1 și 5).

Aceste mărturisiri au fost întărite de sfințenia vieții Lui. Deși a venit pe pămînt «în asemănarea trupului păcatului», cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Romani VIII, 3), adică în trup asemănător cu trupul în care lucrează păcatul, în trup de om obișnuit, Domnul nostru Iisus Hristos, ca om, a fost asemenea cu noi, într-adevăr, dar fără de păcat. Sfîntul Apostol Petru zice că Iisus «păcat n-a săvîrșit, nici s-a aflat vicleșug în gura Lui» (I Petru II, 22). În fața tuturor El s-a dovedit: «Sfînt, fără răutate, fără de pată, osebit de păcătoși...» (Evrei VII, 26). De aceea a putut să se aducă pe Sine «prinos și jertfă lui Dumnezeu întru miros cu bună mireasmă» (Efeseni V, 2).

În adevăr, în ceea ce privește viețuirea lui Iisus ca om, El s-a ridicat la înălțimi neatinse niciodată de ființa omenească. Pe cruce fiind, spre pildă, El și-a ridicat ochii către cer, rugîndu-se pentru cei care-l chiniau de moarte, zicînd: «Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34). Acestea sînt cele mai mișcătoare cuvînte care au putut fi rostite de buze omenești. Auzind aceste cuvînte și văzînd toate cele ce s-au

petrecut la moartea Mîntuitorului, sutașul și «cei ce împreună cu el păzeau pe Iisus... au zis: Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost acesta» (Matei XXVII, 54).

Dar Iisus nu putea rămîne în mormînt. Dumnezeu L-a sculat din morți și L-a ridicat iarăși la mărirea pe care a avut-o la El mai înainte de facerea lumii. Și «I-a dăruit Lui numele care este mai presus de orice nume; ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pămîntești și al celor de dedesubt. Și toată limba să dea mărturie că Domn este Iisus Hristos întru mărirea lui Dumnezeu-Tatăl» (Filipeni II, 9—11).

Iubiți fii suletești,

«Cel «care din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii», Fiul Unul-Născut și Cuvîntul lui Dumnezeu, care pururea sălășluiește în ceruri, la plinirea vremii «s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara Maria și s-a făcut om». El a văzut în adevăr lumina zilei ca orice prunc nou-născut, dar la nașterea Lui rînduieșile firești s-au împerecheat cu vrerile dumnezeiești.

Făcîndu-se om, Fiul Tatălui ceresc n-a încetat să fie Dumnezeu. El este Dumnezeu-Omul. În El «locuiește toată plînatatea Dumnezeirii», cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Coloseni II, 9); pe tronul Dumnezeirii, în ceruri, El șade la dreapta Tatălui, întru cinstire, împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, El este închinat și mărit. Pe de altă parte, în El «locuiește toată plînatatea» zidirii, adică mulțimea făpturilor văzute și nevăzute. În El «au fost zidite toate în ceruri și pe pămînt, cele văzute și cele nevăzute... toate prin El și spre El au fost zidite... și pe toate El le-a așezat... În El binevoit-a Dumnezeu să locuiască toată plînatatea și prin El să le împace pe toate cu Sine, făcînd pace prin sîngele crucii Lui, prin El atît cu cele de pe pămînt cît și cu cele din ceruri» (Coloseni I, 16—20).

Hotărîrea din veac a lui Dumnezeu de a trimite pe Fiul Său pe pămînt, la vremea potrivită, pentru a izbăvi pe om de păcate și a-l ridica la simlul Său părintesc, făcîndu-l asemenea cu Fiul Său, abia se întrezărește în vechile cărți ale Sfintei Scripturi. Proorocii din vechime nu șiau lămurit că «înainte de clădirea lumii ne-a ales pe noi Dumnezeu ca să fim sfinți și neprihăniți în fața Lui, orînduindu-ne din dragoste pe noi mai dinainte spre înțiere către Sine prin Iisus Hristos, potrivit cu bunăvoința hotărîrii Sale spre lauda slavei Său» (Efeseni I, 4—6). Ei cunoșteau însă că Mîntuitorul va fi împodobit cu toate darurile Sfîntului Duh precum și că El va fi trimis «să binevestească săracilor, să tîmăduiască pe cei zdrobiți cu inima, să propovăduiască dezrobirea celor robiți și căpătarea vederii celor orbi, să slobozească de apăsare pe cei prigoniți și să vestească anul plăcut Domnului» (Luca IV, 18—19).

Mai important însă decît oricare alt dar pe care avea să-l aducă în lume Mîntuitorul, era *darul păcii*. De aceea, El este descori numit în cărțile vechi *Domnul păcii*, iar vremea care avea să înceapă, odată cu venirea Lui în lume era așteptată și dorită ca epocă de domnie a păcii desăvirșite. Isaia nădărdia că popoarele vor face atunci «săbiile lor fiare de plug și lăncile lor seceri» (II, 4), iar Iezechiel vedea cu ochii săi su-

fietesti «pe locuitorii cetăților... care vor arde armele,... arcurile, săgețile, lancele și sulifele» (XXXIX, 9).

Cuvintele proorocilor n-au rămas deșarte. Mintuitorul a pogorât pe pământ într-un moment rareori întilnit în istorie, într-un moment când pacea domnea în lume. Îngerii l-au cîntat la naștere inutul păcii, iar apostolii, mai târziu, vesteau credincioșilor că Iisus a venit ca să împace cu Sine toate, «*fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcînd pace printr-Insul, prin singele crucii Sale*» (Coloseni I, 20).

Dreptmăritori creștini,

Praznicul Nașterii Domnului este sărbătoarea creștină a păcii. Desigur, în rugăciunile și cîntările de la slujbele tuturor celorlalte sărbători de peste an întilnim neîncetat cereri de pace. Dar, în chip cu totul deosebit, Dumnezeu se înfățișează în ziua de prăznuire a nașterii Fiului Său ca Domn al păcii.

Într-adevăr, dacă pentru zidirea dintelui Dumnezeu este îndeosebi Domn al vieții, fiindcă atunci a adus El toate de la neființă la ființă, pentru zidirea a doua, adică pentru lumea care a început odată cu intruparea Mintuitorului, Dumnezeu este îndeosebi Domn al păcii, fiindcă atunci pe toate le-a împăcat cu Sine, prin Fiul Său, Domnul nostru Iisus Hristos. De aceea, în scrierile Noului Testament Dumnezeu este numit deseori *Dumnezeul păcii*, iar evanghelia ca vestire a păcii lui Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos, este numită *evanghelia păcii* (Efeseni VI, 15).

Noi nu restrîngem însă pacea în hotarele gândirii sau vieții noastre creștine. După cuvîntul Apostolului Pavel, noi sîntem datori să trăim «*în pace cu toți oamenii*» (Romani XII, 18) și să întindem miini frățești tuturor oamenilor «*spre tot lucrul bun*» (Tit III, 1).

Iubiți credincioși,

Cu bucurie și cu vrednicie să purtăm pe Mintuitorul nostru Iisus Hristos, Domnul păcii, în sufletele noastre. Locaș sfînt să-I gătim, împodobindu-ne întreaga ființă cu gânduri curate, cu fapte bune și cu evlavie adîncă. În loc de aur, smîrnă și tămîie, să punem înaintea feței Lui daruri duhovnicești: credința noastră dreaptă, nădejdea cea vie în viața veșnică și dragostea fierbînte de Dumnezeu.

Unii față de alții să ne purtăm «*cu toată smerenia și blîndețea, cu îndelungă-răbdare, îngăduindu-ne cu iubire și silindu-ne să păzim unitatea duhului în legătura păcii*» (Efeseni IV, 1—3). În strădaniile noastre obștești spre săvîrșirea lucrului bun, unul altuia să fie îndrumător, sfătuitor, pururea de ajutor; dragostea frățească să fie legea de temelie a vieții noastre.

Să ne gîndim fără încetare la adevărul vestit păstorilor de îngeri, în noaptea sfîntă a nașterii Domnului, că darul ceresc pe care l-a adus Mintuitorul în lume este pacea. Să o păstrăm deci ca pe odor de mare preț.

Strîns uniți în jurul cîrmuitorului țării, Domnul Președinte al Republicii, Nicolae Ceaușescu, să nu precupețim nici un efort în strădaniile

pentru dezarmare, pentru apărarea păcii, pentru conviețuirea frățească cu toate popoarele lumii.

Este o datorie omenească viețuirea în pace cu frații noștri, oamenii de pretutindeni.

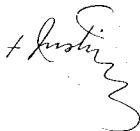
Datoriile noastre creștinești să se împletească strâns cu datoriile cetățenești, dând atât Cezarului cele ce se cuvin Cezarului cât și lui Dumnezeu cele ce se cuvin lui Dumnezeu, potrivit cu porunca Domnului nostru Iisus Hristos.

Comoara credinței noastre strămoșești și zestrea noastră spirituală și materială pe care ni le-au lăsat înaintașii noștri să le păstrăm cu scumpătate și, sporindu-le după cuviință, să le dăm spre înțeleaptă folosire și bună păstrare urmașilor noștri.

Incolo, *iubiții mei*, ca podoabe de mare preț și daruri aducătoare de roade, să păstrăm cu mare grija hărnicia noastră în muncă, omenia unuia față de altul și dragostea tuturor de țară.

Odată cu acest cuvânt de creștinească învățătură și povăzuire dreaptă, în ziua de astăzi a luminatului praznic al Nașterii Domnului, îmbrățișindu-vă cu părintească dragoste, îmi îndrept cugetul meu către cer, rugînd să se pogoare peste toți: darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh.

Al tuturor de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător,

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTIILOR
MITROPOLIT AL UNGROVLAHEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA IRENICĂ

ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN
INTITĂTORILOR DE BISERICI CU PRILEJUL
NAȘTERII DOMNULUI — 1984

PREA IUBITE FRATE INTRU HRISTOS,

Sărbătoarea Nașterii Domnului este ziua bucuriei și a păcii. Bucurie și negrăit stăpînește acum lumea văzută și puterile nevăzute. Făpturile cerești, oamenii și firea neînsuflită împreună se veselesc, preamărînd fiecare în felul său pe Dumnezeu-Tatăl, făcătorul cerului și al pămîntului, pe Domnul nostru Iisus Hristos, Mintuitorul nostru cel născut în ieslea Betleemului, și pe Sfîntul Duh, Mingîietorul, vîstierul bunătăților și dătătorul de viață.

Cel «*care din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii*», Fiul Unul-Născut și Cuvîntul lui Dumnezeu, care pururea sălășluiește în ceruri,

la plinirea vremii «s-a întrupat de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria și s-a făcut om». El a văzut în adevăr lumina zilei ca orice prunc nou-născut, dar la Nașterea lui rânduiețile firești s-au împerecheat cu vre-
rile dumnezeiești.

Venirea Fiului lui Dumnezeu pe pământ, în trup de om, pentru a ne ridica pe noi la vrednicia de fii ai lui Dumnezeu, s-a schimbat atunci din taină în adevăr de credință. De aceea, bucurându-se de marea dragoste a lui Dumnezeu față de făpturile sale de pe pământ, îngerii din ceruri, în auzul păstorilor din Betleem, au proslăvit pe Mintuitorul, cîntîndu-l imnul mintuirii: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, întru oameni bunăvoire» (Luca 2, 14).

Odată cu cîntările de mărire a lui Dumnezeu pentru Nașterea cea după trup a Fiului său în lume, glasurile noastre să nu conțină și înălța către ceruri rugăciuni de revărsare a păcii pe pământ și a bunăvoirii în sufletele oamenilor, de viețuire a tuturor în dreapta credință, în dragoste frățească și în bună înțelegere.

Cînd vorbim astăzi de necesitatea dezarmării, de nimicirea armelor și indeosebi a armelor nucleare, nu putem să nu ne gîndim și la dezarmare lăuntrică, sufletească. Din inimile oamenilor și din mijlocul popoarelor trebuie alungate sentimentele de ură și de vrăjmășie; în locul lor trebuie adînc înrădăcinate frățietatea și dragostea între oameni, ca și pacea între popoare.

De aceea și noi, reprezentanții Bisericilor creștine, trebuie să ne spunem răspicat cuvîntul nostru în favoarea dezarmării și păcii și să cerem cu fermitate oprirea cursei înarmării, și în special a înarmărilor nucleare.

Cu nădejdea fierbinte în ajutorul bunului Dumnezeu, Domnul vieții, care va face ca pacea să biruiască războiul și viața să biruiască moartea, în ziua acestui mare praznic al Nașterii Domnului și Noului An 1985, vă îmbrățișăm frățeste, dorindu-vă sănătate și fericire, iar Sfintei Voastre Biserici, urări de prosperitate.

† IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISORI ȘI TELEGRAME DE FELICITARE
PRIMITE DE CĂTRE PEEA FERICITUL PATRIARH IUSTIN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE CRĂCIUNULUI — 1984

Prea Fericite și Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștiului, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în Hristos Dumnezeu prea iubit și prea dorit frate și împreună slujitor al smereniei noastre, Domnule Iustin, îmbrățișîndu-Vă frățeste, ne adresăm cu multă plăcere Venerabilei Voastre Prea Fericiri,

Experind și anul acesta, în această strîmtorare a vremilor prin care trecem, lăina cea mai presus de fire a iconomiei dumnezeiești față de neamul omenesc arătată în lume, taină pe care o sărbătorim cu bucurie împreună cu obștea din jurul nostru a Sfintei Marii Biserici a lui Hristos, cu plăcere am primit și scrisoarea de felicitare a Venerabilei

Voastre Prea Fericiri, cu urările frățești adresate nouă și rugăciunile către Dumnezeu, atît cu prilejul sfintei și marii sărbători a Nașterii Domnului, cît și a Anului Nou, din partea Prea Fericirii Voastre și a Sfintei Biserici pe care o conduceți.

Așadar, cu căldură mulțumind pentru acestea prea prețuitei nouă a Prea Venerabilei Voastre Prea Fericiri, ne rugăm, la rîndul nostru, din toată inima, ca Cel ce S-a născut mai presus de fire cu trup din Sfînta Fecioară și cu oamenii a petrecut, Hristos adevăratul Dumnezeu nostru să Vă dăruiască viață îndelungată, cu sănătate și de asemenea cu bucurie duhovnicească să sărbătoriți și să petreceți Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului și ale Arătării Sale în lume, statornicie în credință, spor în viața cea nouă și, împreună, tot darul desăvîrșit, cu priceperea și cu grija păstorească a Voastră, poporului creștin credincios.

Și cerind noul an ce abia a început, mîntuitor și bineplăcut, pasnic și liniștit pentru Prea Fericirea Voastră, pentru Prea Sfînta Voastră Biserică și lumii întregi, de la bunătatea Domnului, Vă îmbrățișăm iarăși cu sărutare sfîntă și rămînem cu frățeasca dragoste și deosebită stimă,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† DIMITRIOS,

Patriarhul Constantinopolului

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilui, prea iubite și prea învățat trate și împreună-liturghisitor al Smereniei noastre, Domnule Iustin,

De marea și de lume mîntuitoarea sărbătoare a Nașterii Mîntuitorului Hristos și de dumnezeiasca sa Arătare comunicînd cu noi prea iubita Voastră Prea Fericire, Vă adresăm cordiale felicitări frățești și cerem ajutor de la Domnul și Dumnezeu nostru.

În aceste zile critice pentru întreaga lume, în care popoarele planetei sînt grav răscolite, cînd se poartă războaie în multe părți, cînd ceea ce este drept se calcă în picioare și zeci de mii de oameni suferă de sărăcie și de mizerie, cînd răul și jalea domină în relațiile dintre state, cînd tulburarea, insecuritatea, instabilitatea și multă neîncredere separă pe conducătorii statelor, Noi cei care ținem laolaltă Prea Sfînta Biserică păstorită de noi, dimpreună cu obștea de Dumnezeu cinstitorilor ei adresăm un apel către toți oamenii, ca să țină în inimi învățăturile cele mîntuitoare ale Dumnezeu-Omului, ca să găsească dezlegare sigură pentru diversele probleme obștești ale vieții contemporane și să se mențină în toată lumea pacea și dreptatea lui Dumnezeu.

Îndreptăm rugăciune fierbinte către Domnul Întrupat, de marea sărbătoare a Nașterii Sale, ca să răscumpere neamul omnesc din păcat și să se bucure de bunurile Împărăției și fericirii lui Dumnezeu.

Îmbrățișînd prea învățata Voastră Prea Fericire, rămînem cu multă dragoste frățească în Domnul și cu deosebită stimă,

† NICOLAE,

Patriarhul Alexandriei

Prea Fericitului Patriarh IUSTIN al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolitul Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștiului, îmbrățișarea sfântă în Hristos cel mai presus de fire născut din Fecioară,

Pregătind peștera cea primitoare de Dumnezeu «unde ni S-a născut nouă Mintuitor» (Luca 2, 11), să vedem în Ea adevărul cel arătat, dragostea cea intrupată, mintuirea cea descoperită a neamului omenesc, pe Iisus, adică pe Hristos, Prunc așezat în ieslea necuvîntătoarelor, primind căldura lor.

Mații de la răsărit purtînd daruri îi aduc Lui aur, tămîie și smirnă, păstori petrecînd noaptea pe cîmp împreună cu începătorii îngerilor, — care urcau la cer și coborau —, cîntare vrednică întonează: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Extaziată văzînd faptul, omenirea, prin Sfînta noastră Biserică Ortodoxă, cîntînd înaltă strigare :

«Taină streină văd și preaslăvită ! cer fiind peștera, scaun de heruvimi Fecioara, ieslea sălășluire, întru care S-a culcat Cel neîncăput, Hristos Dumnezeu, pe Carele îl mărim cu oștile îngerști».

Așadar, făcîndu-ne înainte vestitori ai acestui mesaj bucuros de pace, de dragoste și de mintuire, noi cei care sîntem rînduiți de Dumnezeu să îngrijim această preaslăvită Peșteră, vă invităm pe prea învîțata Voastră Prea Fericire să străbateți împreună cu noi pînă la Betleem, călăuzindu-Vă de strălucitoarea stea și, ca mații, să oferim Domnului Păcii daruri de evlavie și cinstire și închinare, cerînd de la El stingerea patimilor omenesti care împing omenirea în războaie sîngeroase și îndelungate, adică încetarea vrăjmășiilor, conviețuire pașnică între popoare, oprirea incitărilor la înarmare și în special săturarea fraților noștri care zilnic mor de foame, ca și aceștia împreună cu noi vesel să întoneze :

Hristos Se naște, slăviți-L ;
Hristos din ceruri, întîmpinați-L ;
Hristos pe pămînt, înălțați-l-vă.
Cîntați Domnului tot pămîntul
Și cu veselie laudați-L, popoare,
Că S-a proamărit».

Asigurînd pe întru tot iubită nouă a Voastră Prea Fericire că la Sfînta Liturghie a Nașterii Domnului, în dumnezeiasca noapte, vom pomeni și numele cinstit al Vostru în de Dumnezeu primitoarea peșteră a Betleemului, cînd facem chemarea, în numele întregii Biserici Ortodoxe, să fie adorat Dumnezeu cel ce S-a arătat, rugăm să se transmită Prea Sfințiților Arhieriei din jurul Vostru și întregului popor cel numit cu numele lui Hristos Vouă încredințat, felicitarea noastră de sărbătoare,

împreună cu fierbințile noastre rugăciuni de Noul An, care sosește prin harul Domnului, ca acesta să fie plin de daruri cerești.

Îmbrățișindu-Vă cu multă dragoste în Hristos cel născut din Fecioară pentru mîntuirea noastră, Vă dorim ani mulți, cu sănătate, fericire și mîntuire, și rămînem,

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iuhitor frate întru Hristos,

† DIODOR,

Patriarhul Ierusalimului,

Prea Fericirii Sale

Prea Fericitului I u s t i n,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei,

Mitropolit al Ungrovlahiei și

Arhiepiscop al Bucureștiului,

Prea Fericirea Voastră,

Adresez Prea Fericiri Voastre salutările și urările mele cu ocazia marelui praznic creștin al Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos care, pentru dragostea sa nemărginită față de neamul omenesc a coborît din cer pe pămînt și s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara (Isaia 7, 14; Matei, 1, 18), pentru ca lumina arătării celei adevărate a lui Dumnezeu s-o arate oamenilor celor care stăteau în întuneric și în umbra morții (Isaia 9, 2; Matei 4, 16) și să facă din ei copii săi și moștenitori ai Împărăției celei veșnice (Gal. 4, 7).

Fiul cel Întrupat al lui Dumnezeu, Mîntuitorul și Domnul nostru să păstreze pe Prea Fericirea Voastră în integritatea puterilor sufletești și trupești pentru a îndeplini slujba care Vi s-a încredințat și să Vă binecuvinteze cu darurile sale cerești imbelșugate.

Din inimă înălțăm către Pruncul dumnezeiesc născut în Betleem rugăciuni pentru ca anul care vine să fie un an al sporirii și realizării păcii și securității tuturor popoarelor care năzuiesc spre dreptate și prosperitate.

În bucurie luminoasă unindu-mă corului îngerilor și cîntînd «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14), Vă adresez din toată inima urarea ca anul care vine, 1985, să fie pentru Prea Fericirea Voastră și pentru toți oamenii din lume, un an de pace și de binecîntări de la Dumnezeu.

Cu dragoste în Hristos Mîntuitorul nostru,

† PIMEN,

Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștiului, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, dorit și iubit frate în Hristos și împreună-slujitor al smereniei noastre, Domnule Iustin, îmbrățișându-Vă frățește în Domnul, adresăm Prea Fericirii Voastre din toată inima salutul plin de bucurie al Nașterii Domnului :

Pacea lui Dumnezeu — Hristos se naște !

Ne aflăm în preajma Nașterii Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos. Deși Crăciunul este sărbătoarea bucuriei și noi păstorii în această zi îndemnăm pe credincioși la bucurie, totuși nu putem să uităm ceea ce în această vreme tulbură bucuria Crăciunului nostru și ne întristează inima.

Dragostea multora s-a răcit. În unele regiuni ale lumii oamenii mor zilnic de foame, în altă parte de cutremur și inundații ; alții, într-o catastrofă minieră sau în accidente de circulație. Omenirea din vremea noastră suferă și fără război ca și cum ar fi în război, ca să nu mai vorbim despre pericolul unei catastrofe nucleare care se pregătește să nimicească civilizația noastră.

Într-un astfel de cadru întunecat al lumii sute de milioane de creștini așteaptă și acest an să cărbătorească ziua de Naștere a unicului, dreptului și adevăratului lor Mintuitor, dragostea lui Dumnezeu. La toți aceștia și la noi, bucuria Crăciunului este tulburată de o teamă ascunsă, teamă de tot ceea ce se întâmplă la capătul secolului al douăzecilea. Dar să nu uităm cuvintele Mintuitorului : «În lume necazuri veți avea ; însă nu vă temeți, eu am biruit lumea» (Ioan 16, 33).

Să ne încredințăm totuși că testamentul «pace și bunăvoințe între oameni» va lumina orizontul întregii omeniri a zilelor noastre și că toate popoarele vor găsi drumul adevărat al dragostei, pe care ni l-a arătat Mintuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos.

Cu aceste gânduri Vă felicităm cu prilejul praznicului Nașterii Domnului Hristos și a Anului Nou 1985 și rămânem mereu devotați al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos și împreună slujitor,

† GHERMAN,
Patriarhul Serbiei

*Prea Fericirii Sale I u s t i n,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

Prea Fericirea Voastră,

Sărbătorind marea zi a luminoasei Nașteri a Mintuitorului Iisus Hristos, proslăvindu-L pe Domnul nostru venit în lume pentru noi și pentru mintuirea noastră și preamărind taina întrupării lui Dumnezeu care ne-a descoperit marea sa dragoste pentru neamul omenesc, înălțăm cu toată smerenia rugăciuni fierbinți către Domnul Hristos, Mintuitorul, pentru ca El să ne dăruiască nouă tuturor bunățile sale neîmpunabile și omenirii pacea atât de mult dorită și bună sporire binecuvântată întru toate.

Adresându-ne Prea Fericirii Voastre cu ocazia luminoasei sărbători a slavei lui Dumnezeu, a păcii și a bunei-voiri între oameni, cu dragoste în Hristos, Vă prezentăm salutările noastre frățești, exprimând în același timp în rugăciunile noastre urările ca dumnezeiescul Prunc venit în lume să Vă dăruiască sănătate, putere de muncă și viață îndelungată și binecuvîntată pentru a continua arhipăstoria Prea Fericirii Voastre cu zel și energie slujind și preamărind pe Dumnezeu, propovăduind pacea sa și buna-voire între oameni.

Dorim ca Noul An 1985, care se apropie, să fie un an fericit, binecuvîntat de Dumnezeu și să ne aducă pacea !

Cu îmbrățișare frățească în Hristos,

† MAXIM,
Patriarhul Bulgariei

*Prea Fericirii Sale I u s t i n,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Locuitor al scaunului din Cezareea Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Arhiepiscop al Bucureștilor,*

Prea Fericirea Voastră,

Iubit frate în Hristos,

Cu inima plină de bucurie Vă adresez distinse salutări cu priieju! marii sărbători a Nașterii Domnului și Vă urez un fericit An Nou.

Ingerul Domnului coborînd pe cîmpia Betleemului în Sfînta Noapte a Nașterii, spune întregii omeniri astăzi : «Nu vă temeți, căci iată, vă aduc veste de mare bucurie care va fi pentru tot poporul ; căci vi s-a născut astăzi, în cetatea lui David, un mintuitor care este Hristos Domnul» (Luca 2, 10—11).

Cea mai mare bucurie este a fi cu Dumnezeu pentru că dragostea față de El ne ajută să depășim frica și să ne unim cu Creatorul.

Cu dragostea Lui, Domnul va ajuta omenirea să scape de teribila distrugere de care este amenințată prin armele moderne, așa după cum spun cuvintele profetice ale psalmistului : «Domnul va da tărie poporului său, Domnul va binecuvînta pe poporul său» (Ps., 28, 11).

Urînd Prea Fericirii Voastre viață îmbelsugată, bucurie și multă sporire în înalta slujire pe care o îndepliniți, și prosperitate binecuvîntată continuă Bisericii pe care o conduceți, rămîn cu dragoste frățească în Hristos, al Prea Fericirii Voastre,

† ILIA II,
Patriarh Catolicos al întregii Georgii

*Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în Hristos
Dumnezeu iubite frate și împreună liturghisitor al Smereniei noastre,
Domnule, Iustin,*

Sărbătorînd iarăși minunea de netilcuît a rîndulelii lui Dumnezeu cea către noi și mărturisînd taina cea cu adevărat mare și de necuprins din

Peștera Sfântă, ascultînd mesajul mîntuitor al oștilor cerești și bucurîndu-ne cu bucuria mare a celor aflați atunci în Betleem, ne înălțăm mintea și ne îndreptăm gîndul și la de Dumnezeu păzita Prea Fericirea Voastră, și împreună cu întreaga Biserică a Pruncului Mîntuitor, ne rugăm stăruitor pentru sănătatea și îndelungarea în zile a Prea Fericirii Voastre, spre binele obștii întregii Biserici celei Una, Sfinte, Sobornicești și Apostolicești.

La această măreață sărbătoare inima noastră radiază de bucurie. Căci Dumnezeu, deșertîndu-se pe Sine, chip de rob luînd și la înfățișare aflîndu-se ca om, ne-a cercetat pe noi, ca să ne îmbogățim cu sărăcia Lui. Minunat lucru este acesta — afirmă Sfîntul Ioan Cură de Aur —, «căci cu sărăcia a sporit bogăția».

De acum, întăriți cu toată puterea după darul harului său, în toată nădejdea, răbdarea și smerenia totdeauna lucrăm, ca împreună slujitori și iconomi ai Testamentului Aceluia; lucrăm însă îndeosebi pentru reușita chemării noastre trimisă cu cîteva zile înainte tuturor conducătorilor Sfintelor Biserici locale pentru întrunirea creștină ce va avea loc anul acesta la Atena în vederea coordonării și studierii, dar și a îndeplinirii imediate a unui program comun de ajutorare către frații noștri care mor de foame în Africa și în Asia, nefăcînd vreun lucru prea mare și vrednic de răsplătă, ci făcîndu-ne datoria și plînd porunca Celui ce a sărăcit pentru noi.

Pentru aceasta, plecînd genunchii inimii, implorăm cu toată sîrguința și rugăciunea pe Hristos, ca Dumnezeul cel în Treime să lumineze peste lumea întreagă lumina Evangheliei, pentru a dispărea de pe pămînt orice învîrtosare a inimii, toată nedreptatea, înverșunarea, dușmănia și războiul, și în locul acestora să dăruiască lumii sentimente de îndurare și dragoste între oameni.

Fiînd aproape de începutul Anului Nou al bunății Domnului, ne folosim de acest prilej ca să urăm Vouă și Prea Sfintei Voastre Biserici un an plin de daruri dumnezeiești de la Domnul, aducător de dragoste și de milă între oameni, ca să cunoască toți că sîntem ucenici ai Mîntuitorului iubitor de oameni.

Îmbrățișîndu-Vă cu sărutare sfîntă, rămînem al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos,

† SERAFIM.

Arhiepiscopul Atenei și al întregii Elade

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilui, prea iubit nouă frate și împreună liturghisitor, Domnule Iustin,

«Taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută» s-a arătat astăzi în lume. Fiul cel unu născut și Cuvîntul lui Dumnezeu cel dinainte de veci în sîmurile Tatălui, stă culcat ca Prunc înfășat în ieslea cea săracă. Cel fără de început după Tată ia început după mamă, din Sfînta Fecioară. Dumnezeu cel intru cele preainalte «S-a arătat pe pămînt și cu oamenii a petrecut», «ca să înalțe omeneșcul spre cele înalte».

Înțelegerea acestui eveniment de lume mintuitor umple de bucurie și veselie inimile noastre și mișcă buzele noastre spre lauda și mărirea lui Dumnezeu și a Mintuitorului nostru : « Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu — zicind — Celui ce astăzi S-a născut în peșteră ! ».

Pentru care fapt, cu sufletele luminate și mintea însuflețită că Domnul « a cercetat și a făcut mintuire poporului său », venim cu mintea la Venerabila Voastră Prea Fericire și Vă trimitem îmbrățișare sărbătorească, aducindu-Vă urări din inimă, ca Dumnezeu Cel ce S-a întrupat să Vă dăruiască lungime de zile și sănătate, spre continuarea rodniciei Voastre arhipăstorii în lucrarea slujirii Evangheliei, cu speranța unui viitor mai bun, prin Prea Fericirea Voastră, pentru Prea Sfânta Biserică și pentru cea de Dumnezeu păzită Voastră turmă duhovnicească, neîncetat, cu bucuria și pacea neumbrită, cea binevestită în Betleem.

Rugind pe Prea Fericirea Voastră să împărtășească ale noastre doriri și urări sărbătorești și Prea Sfințiților Ierarhi ce vă înconjoară, urmă și întregii obști a Bisericii pe care o conduceți, imbelșugare, cu harul și cu milostivirea cea de la Dumnezeu care ne-a răsărit, în Noul An ce vine, și rămânem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubit frate întru Hristos,

+ HRISOSTOM,
Arhiepiscopul Ciprului

*Prea Fericitului I u s t i n,
Locșitor al scaunului din Cezareea Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,
Prea Fericirea Voastră,*

Dumnezeu, prin marea Lui milă, pe care a arătat-o neîncetat către neamul omenesc prin daruri văzute și nevăzute, ne-a acordat o bucurie nepieritoare : de a ajunge la luminoasa sărbătoare a Întrupării Cuvintului lui Dumnezeu pentru mintuirea noastră.

Împărtășind cu Prea Fericirea Voastră bucuria acestui înălțător și cu totul dumnezeiesc praznic al întregii lumi creștine, adresez din partea mea personal, din partea episcopatului nostru și a întregului popor dreptmăritor, salutare fiască în Domnul, Prea Fericirii Voastre, Arhierieilor și întregului popor binecredincios al Bisericii Ortodoxe Române.

În smeritele noastre rugăciuni implorăm pe Dumnezeu să dăruiască neîncetat Prea Fericirii Voastre sănătate deplină, iar în ostencilile chiri-arhale să primiți imbelșugate daruri cerești și pămîntești în Noul An al bunălății lui Dumnezeu, daruri trimise nouă de sus.

Dorim ca Anul care vine să aducă toate cele binecuvîntate și bune Prea Fericirii Voastre și Bisericii pe care V-a incredințat-o Dumnezeu să o conduceți pentru triumful Sfintei Ortodoxii și pentru instaurarea păcii în întreaga omenire.

Rămîn cu dragoste fiască și pururea către Dumnezeu rugător al Prea Fericirii Voastre admirator, implorîndu-Vă să mă pomeniți și pe mine în rugăciunile Prea Fericirii Voastre,

+ DOROTEL,
Mitropolit de Praga și al întregii Cehoslovacii

*Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului I u s t i n,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,
Locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei,
Mitropolit al Ungrovlahiei și
Arhiepiscop al Bucureștiului,
Prea Fericirea Voastră,*

Hristos se naște!

Vă rog din inimă să primiți din partea Bisericii noastre și a smereniei mele salutări și urări de tot binele în Hristos care născându-Se ne-a umplut de bucurie.

«Și cuvântul trup s-a făcut și a locuit cu noi... plin de har și de adevăr» (Ioan 1, 14).

Înălțînd rugăciuni fierbinți în ziua Nașterii Lui, credem cu tărie că Cuvîntul care S-a întrupat, Adevăratul nostru Dumnezeu, dăruiește putere poporului său și binecuvîntează cu pace pe poporul său» (Ps., 28, 11).

Primiți, Vă rog, de asemenea, cu ocazia Noului An, urări cordiale în Hristos, pentru Biserica Ortodoxă Română, pentru patria Prea Fericirii Voastre, în viața personală sănătate și multă bucurie în ostenele apostolice ale Prea Fericirii Voastre.

Cu statornică dragoste și devotament în Hristos, rămîn al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Domnul,

+ VASILE,

Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia

*Prea Fericirii Sale I u s t i n,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Prea Fericirea Voastră,*

Este acum momentul de deosebită inspirație pentru creștinii de pretutindeni, cînd slăvita zi a Nașterii Domnului este alt de aproape, să proiecteze în lumină realitatea ecumenismului lor frățesc prin urări în rugăciune și salutări frățești în numele Domnului cel Întrupat.

De aceea și eu Vă doresc un binecuvîntat Crăciun și un fericit An Nou, alți Prea Fericirii Voastre cit și tuturor membrilor Bisericii pe care o conduceți.

Cuvintele din Evanghelia după Ioan: «În El era viața și viața era lumina oamenilor» (1, 4), își găsesc semnificația lor în viața noastră de creștini. Această lumină care a fost făcută să strălucească în viața Bisericii este neîmpuținată și veșnică. Pe această temelie prăznuiește poporul Noii Alianțe sărbătoarea Crăciunului cu mare bucurie pe plan universal, acum și totdeauna.

De aceea, mulțumim lui Dumnezeu și ne rugăm Lui în aceste momente deosebite spunînd «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace».

Prea Fericirea Voastră,

Cu acest prilej mă simt dator să aduc în atenția Sanctității Voastre actuala situație de secetă în Etiopia. Țara noastră este una dintre zonele cele mai afectate de secetă din Africa, peste șase milioane de etiopieni suferind din cauza lipsei de hrană.

Biserica Ortodoxă Etiopiană, astăzi ca totdeauna, se consacră împreună cu întregul popor al Etiopiei, ajutorării victimelor secetei, lucrând din răspuțeri cu toți slujitorii ei la mobilizarea tuturor credincioșilor ortodocși pe plan local și național, pentru adunarea resurselor necesare supraviețuirii acestor victime. Întrucât actuala secetă este mult prea extinsă, rezolvarea acestei probleme depășește posibilitățile poporului acestei țări.

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace...».

Cu dragoste frățească în Domnul cel Întrupat,

† ABBA TEKLE-HAIMANOT,
Patriarhul Etiopiei

Prea Fericite,

«El va veni; El va veni și nu va zăbovi». Cuvintele profetice ale lui Avacum se vor împlini întocmai. «Dumnezeu va veni din Theman și Cel Sfânt din muntele cel cu umbră deasă». Profetul constată mai departe: «Slava Lui acoperă cerurile, iar pământul este plin de lauda Lui» (Avac., 3, 3—4).

Și atunci când se va împlini această profeție, adică astăzi la sărbătoarea Nașterii Domnului, puneți mâinile voastre curate și ne binecuvântați pe noi toți, cei de aproape sau de departe, și înălțați-vă sufletul pentru ca să vedeți slava sa care a cuprins cerurile din Noaptea aceea Sfântă pentru totdeauna. Și începeți a cînta imne de laudă care vor umple întregul pământ pînă cînd va apare oastea îngerilor laudînd pe Dumnezeu și zicînd: Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire».

Sprîjiniți poporul, sprîjiniți popoarele, sprîjiniți pe cei care trăiesc în jur, a căror credință este sfidată și zdruncinată. Sprîjiniți-vă pe voi toți, pînă cînd minile vîlăguite și genunchii slăbănogiți se vor ridica și vor sta în fața luminii și dragostei lui Dumnezeu.

Aceasta să Vă fie sărbătorirea prea minunatei Nașteri a Domnului, sărbătorire plină de bucuria harului și adevărului, adică trăită în harul și adevărul lui Dumnezeu.

Cu dragoste în Hristos cel Întrupat,

† IACOBOS,
Arhiepiscop al Americii de Nord și de Sud

• VIAȚA • BISERICESCĂ •

PARTICIPAREA CULTELOR RELIGIOASE DIN ROMÂNIA LA CEL DE AL III-LEA CONGRES AL FRONTULUI DEMOCRAȚIEI ȘI UNITĂȚII SOCIALISTE

Viața social-politică românească a fost marcată la începutul acestui an de lucrările Congresului al III-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste și ale celei de-a II-a Conferințe pe țară a Organizației Democrației și Unității Socialiste, ambele desfășurate la București, în zilele de 7 și 8 februarie 1985. Ele s-au constituit într-o puternică reafirmare a unității întregului popor, a hotărârii de a asigura înflorirea continuă a patriei și promovarea cauzei păcii și colaborării internaționale.

Desfășurate în climatul de puternică efervescentă creație, de mobilizare a energiilor tuturor membrilor societății pentru realizarea obiectivelor actualului cincinal, lucrările celui de-al III-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste, care s-au succedat la scurt timp după lucrările Congresului al XIII-lea al P.C.R. și s-au constituit într-un ecou direct, de cea mai largă cuprindere, a acestora, au reprezentat un eveniment cu largi semnificații în viața social-politică a țării, de afirmare puternică a cadrului democratic de participare a maselor de cetățeni, în deplină unitate de voință și acțiune, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a statului. Puternica manifestare a adâncirii continue a democrației societății noastre, a participării maselor populare la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, Congresul a marcat un moment de importanță deosebită în întărirea unității întregului popor, în înfăptuirea neabătută a programului de înălțare a patriei pe noi trepte de civilizație și progres.

Caracterul concret de lucru al acestui Congres în care s-a făcut auzit glasul făuritorilor bunurilor materiale și spirituale, exprimă în modul cel mai elocvent trăsăturile democrației noastre, al cărui element fundamental îl reprezintă antrenarea maselor la adoptarea deciziilor de care depind bunăstarea și progresul națiunii.

Rolul de mare însemnătate al Frontului Democrației și Unității Socialiste în sistemul democrației noastre, în cadrul formelor și modalităților care asigură participarea largă a membrilor societății la viața economică și socială, la conducerea și realizarea sarcinilor tuturor domeniilor de activitate, decurge din faptul că în condițiile orînduirii so-

cialiste, masele largi ale oamenilor muncii acționează în deplină coeziune pentru înlăturarea aspirațiilor comune și în concordanță cu cerințele progresului social. În concepția conducerii superioare a țării noastre, adâncirea democrației are valoare de cerință istorică, iar îmbunătățirea continuă a cadrului său organizatoric și instituțional, a mecanismelor sale constituie una din căile incontestabile ale progresului noii orînduirii, ale dezvoltării generale a societății în sfera economiei, științei, culturii și învățămîntului. O caracteristică esențială a evoluției societății românești o constituie și faptul că modernizarea și perfecționarea continuă a economiei, a tuturor domeniilor vieții sociale, s-a desfășurat în strînsă unitate cu participarea tot mai eficientă a maselor la luarea deciziilor.

Afirmîndu-se tot mai mult ca o formă superioară de unire și coordonare a eforturilor întregii națiuni, a voinței și hotărîrii întregului popor de a-și făuri, cu deplină conștiință a responsabilității istorice, prezentul și viitorul în mod liber și demn, Frontul Democrației și Unității Socialiste ilustrează profundele transformări survenite în societatea noastră, evoluția ei, ridicarea nivelului de pregătire și a spiritului civic al tuturor categoriilor de cetățeni. Stadiului actual de dezvoltare a societății noastre îi corespunde, astfel, o structură adecvată a instituțiilor și formelor democratice, problema care se pune acum fiind aceea a fructificării depline a noului cadru organizatoric al democrației. În vasta operă de materializare a istoricelor hotărîri adoptate de Congresul al XIII-lea, a Programului de înaintare a țării pe calea progresului și civilizației noi, socialiste, democrația joacă un rol de primă mărime, deoarece sarcinile ce revin fiecărui om al muncii, întregului nostru popor în anul curent, hotărîtor pentru încheierea cu succes a actualului cincinal și, totodată, pregătirea în cele mai bune condițiuni a cincinalului viitor cer o implicare patriotică responsabilă, de înaltă competență profesională și abnegație morală. În acest amplu proces de făurire și edificare a civilizației și progresului general al patriei, Frontul Democrației și Unității Socialiste contribuie într-un chip decisiv la dinamizarea inițiativei și responsabilității fiecărui cetățean, la întărirea și afirmarea spiritului gospodăresc și civic, la chibzuirea rațională a resurselor materiale de care dispune țara noastră.

Este meritul președintelui Nicolae Ceaușescu de a fi promotorul acestui proces. Profund atașat valorilor democrației și idealurilor umanismului, președintele țării noastre a adus o contribuție hotărîtoare la elaborarea unei viziuni originale, armonioase despre democrație, la conturarea formelor concrete care dau conținut sistemului democrației societății noastre.

Creat la puțin timp după Congresul al IX-lea, în ansamblul procesului de dezvoltare a democrației, al cărui inițiator este președintele Nicolae Ceaușescu, Frontul Democrației și Unității Socialiste atestă, prin componența sa largă — cuprinzînd principalele organe și organizații de masă și obștești, ce acționează în mod unitar pentru elaborarea și înlăturarea politicii interne și externe a statului — că este cel mai larg organism politic, cu caracter reprezentativ, înmănușînd toate clasele și categoriile sociale ce alcătuiesc societatea noastră. El asigură cadrul

optim de afirmare și întărire a unității tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, de participare a tuturor oamenilor muncii la conducerea societății. Frontul Democrației și Unității Socialiste reprezintă, astfel, un adevărat forum național al democrației, forma superioară de unire și coordonare a eforturilor întregii națiuni, de manifestare a voinței și hotărârii poporului nostru de a realiza exemplar programul construcției socialiste.

O privire retrospectivă asupra drumului parcurs în anii construcției socialiste în țara noastră probează o neîntreruptă afirmare și dezvoltare a organizațiilor de masă și obștești în viața patriei, cu deosebire în perioada ce a urmat Congresului al IX-lea. Continuând și amplificind pe o treaptă superioară tradițiile înaintate în ceea ce privește contribuția lor la lupta poporului pentru eliberare socială și națională, cele circa 90 de organe și organizații de masă și obștești existente în prezent, din care peste 30 create în ultimele două decenii, desfășoară o susținută și multilaterală activitate economică, politică și cultural-educativă, afirmându-se ca factori de seamă ai adâncirii democratismului socialist.

Activitatea multilaterală a Frontului Democrației și Unității Socialiste a marcat o nouă etapă prin constituirea, în cursul anului 1979, din inițiativa președintelui Nicolae Ceaușescu, a Organizațiilor Democrației și Unității Socialiste. Această structură, cu totul nouă, de atragere a categoriilor celor mai largi și mai diferite de cetățeni la viața politico-socială este determinată de cerințele obiective ale înaintării pe calea socialismului, corespunzând pe deplin ridicării nivelului conștiinței politice și civice a maselor de oameni ai muncii, necesității participării tot mai active, organizate, a tuturor cetățenilor la conducerea societății.

După cum este cunoscut, Congresul FDUS și Conferința pe țară a ODUS au fost precedate de o vastă activitate în cadrul tuturor organizațiilor de masă și obștești care alcătuiesc Frontul Democrației și Unității Socialiste. În întreaga țară au avut loc adunări și conferințe pentru dare de seamă și alegeri ale Organizațiilor Democrației și Unității Socialiste din întreprinderi, instituții, cartiere și sate, precum și conferințe teritoriale ale FDUS și ODUS. Toate aceste adunări și conferințe au constituit un nou prilej de afirmare a coeziunii indestructibile a poporului nostru, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, din România socialistă. De la tribuna adunărilor generale și conferințelor, reprezentanții celor mai diferite categorii de oameni ai muncii, de cetățeni, au reafirmat cu țaria argumentelor factice, cu girul realizărilor de până acum, hotărârea lor de a acționa cu toată priceperea, pasiunea și dăruirea, pentru traducerea în viață a obiectivelor stabilite de Congresul al XIII-lea al P.C.R., pentru înfăptuirea neabătută a Programului de edificare a societății socialiste multilaterale dezvoltate în patria noastră. Aceasta a fost de altfel esența mandatului cu care delegații s-au prezentat la Congresul al III-lea al F.D.U.S. și la cea de-a II-a Conferință pe țară a O.D.U.S.

În ununind această perioadă de largă și rodnică dezbatere, Congresul, care a reunit 3125 delegați reprezentând toate organizațiile politice, de masă, obștești, profesionale, inclusiv Cultele, practic toate clasele și categoriile sociale, întregul popor român, a analizat cu răspundere și

exigență activitatea desfășurată de Consiliul Național, de organizațiile componente în ultimii cinci ani, și a stabilit cu deplină angajare mijloacele și căile de acțiune pentru mobilizarea și unirea energiilor tuturor membrilor societății în vederea împlinirii neabătute a hotărârilor Congresului al XIII-lea, asigurarea înaintării patriei pe drumul socialismului, afirmarea tot mai puternică a României pe arena mondială ca stat liber, suveran și independent.

Congresul Frontului Democrației și Unității Socialiste a dat o înaltă apreciere raportului prezentat de președintele Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIII-lea al P.C.R., document programatic de deosebită valoare teoretică și practică, însușindu-și pe deplin ideile, tezele și orientările cuprinse în acest raport, Congresul Frontului Democrației și Unității Socialiste a hotărât ca acest document să devină propriul său program de activitate, al tuturor organizațiilor și organismelor componente, platforma de unire a energiilor creatoare, de mobilizare a întregului popor în lupta și munca pentru edificarea noii orânduiri în țara noastră. Participanții la Congres și-au exprimat convingerea că organizațiile componente ale Frontului Democrației și Unității Socialiste, toți oamenii muncii din România, vor acționa în strinsă unitate, cu înaltă răspundere, pentru îndeplinirea exemplară a istoriceilor hotărâri ale Congresului al XIII-lea al P.C.R., asigurând mersul înainte al României pe calea dezvoltării sale economico-sociale.

Deschiderea lucrărilor celui de-al III-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste a fost marcată de cuvântarea președintelui Nicolae Ceaușescu, în care sînt analizate cu profunzime și exigență realizările economice și sociale obținute în perioada ultimilor cinci ani, a obiectivelor dezvoltării societății românești în următorul cincinal, precum și a proceselor și tendințelor de pe arena internațională, fundamentînd direcțiile viitoare ale activității statului, ale întregului nostru popor. Această cuprinzătoare cuvîntare a fost adoptată ca document programatic și s-a hotărît ca ideile expuse să stea la baza activității viitoare a F.D.U.S., a tuturor organizațiilor sale componente.

Bilanțul celor cinci ani care au trecut de la ultimul congres al FDUS, prezentat în cuvîntarea președintelui Ceaușescu, este remarcabil. În industrie, în primii doi ani ai cincinalului, în 1981—1982, ritmul de creștere a producției a fost de 2,8% anual, în 1983 de 4,8%, iar în 1984 producția industrială a crescut într-un ritm de aproape 7%. De asemenea, s-au obținut succese însemnate în agricultură — în primii patru ani ai actualului cincinal, producția de cereale fiind cu circa 2 milioane tone mai mare decît media cincinalului anterior —, în 1984 realizîndu-se cea mai mare producție de cereale din istoria țării.

Pornind de la nivelul atins în dezvoltarea bazei materiale a noii orînduiri, ținînd seama de forța actuală a economiei românești, președintele Ceaușescu a indicat în continuare căile prin care pot fi înmulțite realizările de pînă acum, relevînd că trebuie făcut totul pentru ca România să parcurgă o nouă etapă, superioară, pe calea dezvoltării sale economico-sociale, astfel încît pînă în anul 2000 să devină o țară socialistă multilateral dezvoltată, în care toți oamenii, fără deosebire de naționalitate, întregul popor, să se bucure din plin de o înaltă civilizație mate-

rială și spirituală. În acest sens s-a subliniat însemnătatea deosebită pe care o au pentru buna conducere a întregii activități aplicarea fermă a noului mecanism economic, a autoconducerii și autogestiuunii, dezvoltarea intensivă a tuturor ramurilor industriale, modernizarea și ridicarea nivelului tehnic și calitativ al producției, înfăptuirea noului revoluționar tehnico-științific, introducerea pe scară largă a automatizării și robotizării proceselor de producție. În centrul întregii activități vor sta adâncirea sistemului democrației, asigurarea condițiilor participării tot mai largi a maselor populare, a întregului popor, la conducerea conștientă a tuturor sectoarelor, îmbinarea armonioasă a activității organelor de stat cu cea a organizațiilor de masă și obștești. Pornind de la întărirea rolului statului în planificarea și conducerea unitară a întregii activități economico-sociale, se va asigura creșterea continuă a participării active a consiliilor oamenilor muncii, a consiliilor naționale, a forumurilor reprezentative din diferite domenii de activitate, îndeplinirea în bune condițiuni a rolului fiecărei organizații de masă și obștești membre ale FDUS, la adoptarea tuturor hotărârilor și planurilor de dezvoltare, la transpunerea lor în viață. Înăfăptuirea programelor adoptate, asigurarea viitorului luminos, liber și independent al patriei, al poporului nostru, au cerut și vor cere desigur și în continuare eforturi susținute, muncă plină de abnegație. Președintele Nicolae Ceaușescu îndemna «să acționăm cu toată hotărârea și să nu uităm că răspunderea generației noastre, a fiecărei generații, este de a asigura întărirea continuă a patriei, a forței sale materiale, de a asigura întărirea națiunii, libertatea și independența ei».

O parte importantă a cuvântării președintelui Nicolae Ceaușescu a fost consacrată problemelor internaționale, subliniindu-se faptul că, înăfăptuind Programul de față, a societății socialiste multilaterale dezvoltate, ne îndeplinim îndatorirea față de poporul nostru și, în același timp, aducem o contribuție de mare însemnătate la cauza socialismului, a independenței naționale și păcii în lume. S-a evidențiat preocuparea permanentă a României față de situația tensionată din viața internațională, ca urmare a politicii de forță și dictat, de amestec în treburile interne, a intensificării cursei înarmărilor, în primul rând a celei nucleare, accentuării crizei economice mondiale și sporirii decalajelor dintre state, a stărilor conflictuale existente în diferite părți ale lumii. În aceste condiții, România consideră că se impune să se acționeze cu toată răspunderea, cu toată hotărârea, pentru reluarea și consolidarea politicii de destindere, înțelegere și pace. Ca țară europeană, România este vital interesată în instaurarea unui climat de destindere și colaborare pe continent, pentru realizarea unei Europe a păcii și securității autentice. Președintele Nicolae Ceaușescu a relevat însemnătatea întâlnirii de la Geneva a ministrilor de externe ai Uniunii Sovietice și ai Statelor Unite, și a apreciat că înțelegerea la care s-a ajuns privind organizarea de noi negocieri sovieto-americane reprezintă un factor pozitiv ce trebuie să ducă, în final, la încetarea cursei înarmărilor și la dezarmare, la eliberarea omenirii de pericolul unei catastrofe nucleare. S-a evidențiat necesitatea ca toate statele să-și aducă contribuția la desfășurarea cu bune rezultate a negocierilor sovieto-americane, în mod deosebit, ca țările din cadrul Tratatului de la Varșovia și din NATO să se întâlnească și să

contribuie activ la succesul acestora, în vederea creării unui climat care să favorizeze oprirea imediată a amplasării și producerii de noi arme nucleare, a oricăror acțiuni de militarizare a spațiului cosmic. Profund atașată ideilor păcii și destinderii pe continent, România și-a reafirmat hotărîrea de a acționa pentru dezvoltarea colaborării în Balcani și transformarea acestei regiuni într-o zonă fără arme nucleare și fără baze militare străine, pentru crearea unor asemenea zone și în alte regiuni ale Europei, ale globului.

De la înaltul forum democratic al poporului român, președintele Nicolae Ceaușescu a reafirmat hotărîrea și voința unanimă a țării noastre de a colabora cu toate statele și popoarele, cu toate forțele democratice, progresiste, realiste, pentru dezarmare, pace, pentru o colaborare egală, în vederea dezvoltării economico-sociale independente și libere a fiecărei națiuni, pentru progres. Președintele Nicolae Ceaușescu a adresat o nouă și vibrantă chemare la rațiune, responsabilitate pentru destinele omenirii, ale civilizației :

«De la înaltul tribună a Congresului Frontului Democrației și Unității Socialiste — forumul suprem al democrației, expresia unității întregului nostru popor —, doresc să adresez din nou tuturor șefilor de state și guverne, tuturor forțelor politice și națiunilor din Europa, chemarea de a ne uni eforturile, de a face totul pentru a salva popoarele noastre, pentru a salva Europa de la distrugere, de la catastrofa nucleară, de a face totul pentru realizarea acordurilor necesare între Uniunea Sovietică și Statele Unite, la care țările europene trebuie să participe în mod activ !

Pînă nu este prea târziu, pînă nu vor începe să cadă bombele nucleare, să oprim actualul curs periculos al evenimentelor !

În numele popoarelor noastre, în numele vieții cetățenilor țărilor noastre, al femeilor și copiilor, în numele generațiilor viitoare, al existenței vieții pe planeta noastră, să facem totul pentru a apăra pacea și viața !».

Lucrările Congresului s-au desfășurat în plen, în cadrul a cinci comisii pe domenii de activitate, precum și în Conferința a II-a pe țară a Organizației Democrației și Unității Socialiste.

Au fost stabilite următoarele comisii pe domenii de activitate :

Comisia pentru dezbaterile sarcinilor privind dezvoltarea industriei, construcțiilor și transporturilor, creșterea productivității muncii, introducerea progresului tehnico-științific, valorificarea superioară a materialelor prime, energiei și combustibililor, ridicarea calității și a tehnicității produselor, realizarea exemplară a contractelor la export și sporirea continuă a eficienței întregii activități economice ; Comisia pentru dezbaterile sarcinilor privind îndeplinirea obiectivelor noii revoluții agrare, a Programului național de irigații, îmbunătățiri funciare și realizarea unor producții agricole sigure și stabile, a măsurilor pentru creșterea continuă a efectivelor de animale și a producției animaliere, a Programului unic de dezvoltare a producției agricole în gospodăriile populației ; Comisia pentru dezbaterile sarcinilor privind activitatea de control a oamenilor muncii și creșterea rolului acestora în îmbunătățirea funcționării comerțului și serviciilor publice, în realizarea politicii de ri-

care continuă a calității vieții în patria noastră; Comisia pentru dezbaterile sarcinilor privind activitatea organizatorică, politico-educativă, organizarea «Tribunei democrației» și îndeplinirea hotărârilor de intensificare continuă a participării cetățenilor la viața politică a țării; Comisia pentru dezbaterile sarcinilor privind participarea organizațiilor componente, a cetățenilor la îndeplinirea politicii externe a statului nostru, consacrată dezarmării, colaborării internaționale și asigurării păcii în lume.

În plen, în cele cinci comisii pe domenii de activitate, și în Conferința a II-a pe țară a ODUS au luat cuvântul 252 participanți din toate județele țării, reprezentând diferite domenii de activitate, de mare diversitate, dar și de o mare complexitate, practic, toate sectoarele societății, oameni ai muncii de cele mai variate profesii, din toate categoriile sociale, femei și bărbați, tineri și vîrstnici care, puternic însuflețiți de mobilizatoarele indemnuri cuprinse în cuvîntarea președintelui Nicolae Ceaușescu, au abordat cele mai importante probleme politice, economice, cultural-științifice și sociale ce intră în sfera de preocupări ale Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Aducînd la tribuna Congresului competența acumulată, pornind de la realitățile pe care le cunosc în mod nemijlocit, ei au făcut numeroase propuneri și au formulat observații judicioase, lucrările Congresului constituind, astfel, cadrul trecerii în revistă a unui fructuos și dens schimb de experiență, a unei ample și profunde dezbateri democratice privind dezvoltarea României socialiste.

Desigur, în centrul atenției s-a situat analiza căilor și a modalităților prin care organizațiile și organismele care compun F.D.U.S. acționează pentru îndeplinirea hotărârilor Congresului al XIII-lea al P.C.R., delegații angajîndu-se, într-o atmosferă de puternic entuziasm și înaltă vibrație patriotică, să acționeze cu fermitate și răspundere pentru transpunerea lor în viață.

În cadrul dezbaterilor s-a făcut o amplă analiză a activității organizatorice și politico-educative desfășurată de consiliile Frontului Democrației și Unității Socialiste, de la toate nivelurile, de organizațiile componente pentru îndeplinirea hotărârilor privind ridicarea patriei pe trepte tot mai înalte de progres și civilizație socialistă. Vorbitorii au pus în lumină faptul că în perioada care a trecut de la precedentul congres, avîndu-și forțele în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, organizațiile proprii, celelalte organizații de masă, obștești și profesionale au contribuit prin activitatea organizatorică și politico-educativă desfășurată, la întărirea coeziunii întregii națiuni, la creșterea eficienței angajării întregului popor în opera de edificare a economiei naționale, de perfecționare a vieții sociale, de înflorire a culturii și de făurire a omului nou. Dezbaterile au scos în relief preocupările Consiliului F.D.U.S., ale organizațiilor componente, de îmbunătățire continuă a întregii activități, la toate nivelurile, pe baza valorificării într-o și mai mare măsură a experienței acumulate, pentru mobilizarea tuturor cetățenilor patriei, la îndeplinirea obiectivelor actualei etape de dezvoltare a societății noastre, a sarcinilor fiecărei unități, ale fiecărui colectiv de muncă, în transpunerea în viață a prevederilor Congresului al XIII-lea

al P.C.R. S-a subliniat necesitatea desfășurării unei activități pătrunse de spirit militant, de mândrie patriotică pentru marile izbâzi ale poporului în construcția victoriei sale noi.

Analizând activitatea desfășurată de FDUS, de organizațiile componente, în înlăptuirea politicii externe a statului nostru, dezbaterile au pus în lumină faptul că în întreaga țară s-a dezvoltat o puternică mișcare de masă materializată în mitinguri, și marșuri în favoarea dezarmării și păcii. Au fost evidențiate de asemenea largul ecou internațional pe care îl au Apelul poporului român, adoptat în cadrul marii adunări populare de la București și adresat sesiunii speciale a Adunării generale a O.N.U. din 1982, consacrată dezarmării; Adunarea reprezentanților organizațiilor componente ale F.D.U.S. din septembrie 1983, în care s-a dat expresie voinței de pace a tuturor forțelor sociale și politice ale națiunii noastre, numeroasele activități desfășurate de către organizațiile de masă, obștești și profesionale pentru întărirea conlucrării cu organisme similare de peste hotare în lupta pentru dezarmare, destindere și pace.

În spiritul politicii externe a statului nostru, cei care au luat cuvîntul au subliniat necesitatea ca F.D.U.S. să acționeze și în viitor pentru soluționarea tuturor problemelor litigioase numai pe cale pașnică, a tratativelor, pentru renunțarea cu desăvîrșire la politica de forță și de amenințare cu forța în relațiile dintre state, pentru respectarea neabătută a principiilor deplinei egalități în drepturi, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, a dreptului sacru al fiecărui popor de a-și alege în mod suveran orînduirea socială, fără nici un amestec din afară. Ei s-au pronunțat pentru dezvoltarea în continuare a legăturilor, contactelor și conlucrării cu organisme similare de peste hotare în lupta pentru înlăptuirea aspirațiilor de progres și bunăstare ale tuturor popoarelor.

Luînd cuvîntul în plenu lucrărilor Congresului, **Prea Fericitul Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu**, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a rostit următoarea cuvîntare :

«Este, pentru Culte religioase din țara noastră, o deosebită cinste și o aleasă bucurie reintîlnirea în acest măreț forum larg reprezentativ al națiunii române, Congresul Frontului Democrației și Unității Socialiste, cu reprezentanții tuturor categoriilor sociale și organizațiilor obștești, în vederea împreună-lucrării noastre pentru întărirea unității și dezvoltarea formelor democratice de viață ale tuturor fiilor patriei noastre, în scopul propășirii materiale și spirituale a întregului popor, a înfloririi neîncelate a patriei și a sporirii prestigiului ei pe plan mondial.

Integrate în realitățile sociale și naționale ale poporului și patriei, Cultele religioase din țară își desfășoară activitatea lor religioasă proprie în climatul de libertate religioasă asigurată prin constituția și legile țării, bucurîndu-se, după nevoi, de ajutorul și ocrotirea statului. În același timp ele consideră ca o îndatorire firească și patriotică participarea la sprijinirea tuturor acțiunilor care se întreprind pentru bunăstarea oamenilor și progresul țării. Socotînd că cel mai potrivit cadru în care ar putea să-și desfășoare activitatea lor socială cu rezultate cel mai eficiente, este Frontul Democrației și Unității Socialiste, Cultele religioase,

...au integrat în viața lui. Atmosfera de înfrățire a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și credință religioasă, a ușurat colaborarea și ajutorarea în activitate a slujitorilor și credincioșilor diferitelor Culte, precum și conviețuirea lor în prietenie și bună înțelegere. Frontul Democratice și Unității Socialiste se dovedeste, în acest fel, o bună școală cetățenească.

Rînduită să slujească și să înobileze toate laturile vieții poporului nostru, în zilele senine din trecut și mai cu osebire în condițiile vitrege de trai ale înaintașilor noștri, Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă totdeauna și pretutindeni, cu gândul, cu cuvîntul și cu fapta, — după împrejurări — în mijlocul credincioșilor dintre hotarele țării, și mai departe, în inimile fiilor ei de pe toate meleagurile lumii.

Solidară cu poporul, alături în strădaniile lui zilnice pentru satisfacerea nevoilor vieții, cit și în năzuințele lui de atingere a idealului de viață în libertate, Biserica a jucat un rol pozitiv în istoria neamului nostru. Ea a fost totdeauna alături de omul în suferință, de omul sărac, de omul exploatat și oprimat; a fost totdeauna alături de Basarab, la Poșada, în 1330; mulțimile de credincioși au venit în întâmpinarea lui Mihai, la Alba Iulia, în 1600, și au aclamat pe Cuza la Iași și București, în 1859; Biserica a sprijinit luptele pentru neatarnare, în 1877—1878; iar pentru unirea cea mare, în 1918, a dat mulțime de jertfe, ca și pentru eliberarea în august 1944. În vremea de acum, înalta ierarhie bisericească, preoțimea și credincioșii, însușindu-și toate aspirațiile și idealurile actuale ale poporului, se găsesc strîns uniți în jurul președintelui țării, Domnului Nicolae Ceaușescu, și participă cu bucurie la înfăptuirea operei celei mari de zidire a României noi, a României fericite.

Entuziasmat de frumusețea destinului pe care și-l făurește acum și pășind pe soarta sa, poporul nostru face neconținut pași mari înainte pe calea progresului, adăugînd la realizările de ieri înfăptuirile de azi, ca semneli ale dezvoltării de mîine a patriei. Volumul și varietatea producției noastre depășesc cele mai optimiste aprecieri. Dar, nimic nu se face în întâmplare. Totul este bine chibzuit, științific fundamentat și într-un anumit scop realizat.

Îndeosebi, ultimii douăzeci de ani din istoria patriei se disting în viața realizărilor materiale și spirituale. Ei se înfățișează ca o epocă, care, în ciuda unor mari greutăți, au fost realizate cele mai importante obiective din economia națională actuală. Acestea se datorează esigur purtării de grijă permanente și îndrumărilor directe ale președintelui Republicii, Domnului Nicolae Ceaușescu. De aceea, pe bună dreptate, zești ani au fost numiți «epoca Ceaușescu» în istoria patriei.

Fără nici o îndoială, cele mai cetezătoare înfăptuiri: canalul Dunăre-Marea Neagră și metrourul bucureștean, uriașele hidrocentrale și combinatelor siderurgice, urbanizarea satelor, modernizarea agriculturii și mijloacelor de transport, diferite alte realizări majore în celelalte domenii publice au început să înobileze viața oamenilor, vîdindu-și din nou utilitatea. Ele își manifestă aportul lor și la dezvoltarea și înfrunzirea patriei.

Cu certitudine la loc de cinste printre realizările vremii de acum vor rămîne și schimbările care survin în gîndirea și viața cetățenilor.

Eliberarea omului de orice servitute și în același timp așezarea lui pe tronul demnității sale de om, ca stăpîn al destinului său, prin accesul său la conducerea vieții politice și social-economice a statului și la folosirea avuției obștești pentru bunăstarea sa și a celorlalți cetățeni, vor rămîne poate unele dintre cele mai frumoase realizări ale zilelor pe care le trăim acum, alături de unitatea moral-politică a poporului, indiferent de deosebirile de naționalitate, religie sau categorie socială.

Pentru împlinirea aspirațiilor și infăptuirea idealurilor noastre înalte avem toate cele de trebuință: pace în țară și bunuri materiale de tot felul, măiestria muncitorilor și hărnicia poporului, iubirea de patrie și omenia românească.

Pacea în lume, distinși ascultători, idealul de totdeauna al cmenirii este pentru noi o rînduială a firii, o cerință a rațiunii, o necesitate a vieții. De ea avem trebuință în toată vremea existenței noastre pe pămînt. În zilele de acum însă, cînd plutește în văzduh umbra amenințării unui nou război cu înspăimîntătoare unelte de distrugere, nu avem o altă datorie mai sfințită de împlinit decît apărarea păcii, și prin aceasta, apărarea propriei noastre ființe, apărarea vieții semenilor noștri, apărarea tuturor bunurilor de pe pămînt. De aceea, nu vom înceta niciodată acțiunile pentru menținerea păcii în lume. Pacea nu se infățișează numai ca o simplă absență de război; ea este o stare de existență a oamenilor și popoarelor în prietenie, bună înțelegere și colaborare. Ea face parte din bunurile omului, din conținutul vieții. De aceea o dorim, o iubim și ne străduim să o păstrăm cu toate puterile noastre.

În încheierea cuvîntului meu, după mulțumirile pe care vi le adresez Dvs. pentru ascultare și răbdare, să-mi fie îngăduit să dau expresie sentimentelor mele de prețuire față de întreaga clasă muncitoare a țării, față de toți cei care ostenesc, cu mintea și brațele, la zidirea României noi, României fericite, în frunte cu marele ei ctitor, Domnul președinte al Republicii, Nicolae Ceaușescu».

Într-o atmosferă de puternic avînt creator generat de ideile de amplă deschidere ale cuvîntării președintelui Nicolae Ceaușescu rostite în plenumul Congresului, s-au desfășurat și lucrările comisiilor cu caracter de specialitate pe domenii de activitate.

În cadrul lucrărilor Comisiei pentru dezbaterile sarcinilor privind participarea organizațiilor componente, a cetățenilor la infăptuirea politicii externe a statului nostru, consacrată dezarmării, colaborării internaționale și asigurării păcii în lume, au luat cuvîntul din partea Cultelor înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Nicolae Corneanu, al Banatului și Prea Sfinția Sa Episcopul Dr. Ioan Robu, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București.

Vorbînd în numele Bisericii Ortodoxe Române, care și-a împletit de-a lungul veacurilor destinele sale cu cele ale poporului român și a rămas strîns legată de strădaniile acestuia spre mai bine, *I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu* al Banatului a spus următoarele:

«Este pentru mine o mare cinste să pot lua cuvîntul de la această înaltă tribună în numele Bisericii Ortodoxe Române, membră, ca și celelalte Culte din România, a Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Adeziunea noastră la Frontul Democrației și Unității Socialiste este întemeiată nu doar pe calitatea de cetățeni ai țării căreia aparținem și căreia înțelegem să-i fim loiali, manifestând cel mai sincer patriotism, dar este întemeiată, în același timp, pe însăși crezul nostru religios care ne cere să slujim cu tot ce avem mai bun pe semenii noștri, obștea în mijlocul căreia trăim, să promovăm mai binele individual și colectiv, să trăim în pace cu toată lumea.

De la înaintașii întru același crez am moștenit zicerea: «Unde este poporul, acolo sintem și noi». Și pentru că poporul a îmbrățișat cu încreața convingere Frontul Democrației și Unității Socialiste o facem și noi, siguri că așa e bine, că e modul cel mai potrivit de a pune în practică preceptele sacre pe care le propovăduim în biserică».

Referindu-se la expunerea prezentată de președintele Nicolae Ceaușescu în deschiderea lucrărilor Congresului, care se constituie într-un nou și cuprinzător program de acțiune pentru întreaga activitate a Frontului Democrației și Unității Socialiste, Înalt Prea Sfinția Sa a exprimat deplina adeziune a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române la ideile și tezele incluse în acest document de înaltă valoare principială și practică pentru dezvoltarea generală a patriei, arătând că :

«Am luat cunoștință cu deosebit interes la Congresul nostru de importante documente ce ne sînt supuse deliberării, conținînd prevederi menite să asigure neîntreptul mers înainte al țării, sub conducerea înțeleaptă a eminentului om de stat și patriot înflăcărat, iubitul și stîmatal nostru președinte, domnul Nicolae Ceaușescu.

Exprimînd deplina adeziune a Bisericii Ortodoxe Române la tot ce s-a înfăptuit pînă acum și de asemenea la proiectele de viitor, doresc să asigur că atît noi, cit și credincioșii pe care îi reprezentăm, sîntem hotărîți să ne aducem contribuția la realizarea importantelor planuri ce ne stau în față».

În continuare Înalt Prea Sfinția Sa a evidențiat principiile politicii externe a României Socialiste pusă în slujba intereselor poporului nostru, colaborării între popoare, statornicirii păcii pe pămînt, făuririi unei lumi mai bune și mai drepte, precizînd următoarele :

«Sîntem în același timp pe deplin conștienți că tot ce realizează și proiectează pentru viitor poporul nostru, nu-i va putea asigura fericirea proprie și a urmașilor decît într-un climat de pace. Iată pentru ce îmbrățișăm cu toată convingerea politica de pace pe care o promovează statul nostru, președintele țării, Domnul Nicolae Ceaușescu.

Politica de pace a României este o politică angajată, desfășurată împreună cu celelalte țări și popoare pentru impunerea păcii, pentru a-i asigura acestora garanții concrete și sigure, în măsură să ferească umanitatea de flagelul războiului, să permită popoarelor să-și concentreze capacitatea și energiile pentru a rezolva în mod echitabil marile lor probleme de viață care își așteaptă de mult rezolvarea.

Avînd pacea la baza însăși a doctrinei lor, Cultele religioase susțin inițiativele președintelui țării, demersurile României îndreptate spre colaborare și destindere în relațiile internaționale, spre dezarmare, și în primul rînd dezarmare nucleară, spre instaurarea unor raporturi de încredere și respect reciproc între state.

Definind una dintre direcțiile esențiale ale întregii activități internaționale a României, președintele Nicolae Ceaușescu sublinia nu de mult, cu o uriașă forță sintetizatoare, crezul că nu există țel mai înalt decît dezarmarea, în primul rînd dezarmarea nucleară, asigurarea securității fiecărei națiuni, a păcii mondiale.

Pe această linie s-a înscris și Adunarea Culelor din țara noastră pentru dezarmare și pace, ținută înaintea cu câteva luni, la care au participat și numeroși invitați din străinătate. Același țel urmărește sprijinirea de către Biserica Ortodoxă Română și de celelalte Culte din țara noastră a tuturor acțiunilor pentru pace și dezarmare ale organizațiilor bisericești internaționale. Împreună cu toți oamenii cinstiți din Europa și din lumea întreagă cerem înfăptuirea dezarmării, împiedicarea amplasării de noi rachete nucleare pe continentul nostru și retragerea celor existente, realizarea unei reale destinderi și colaborări internaționale.

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu a spus :

«Acționînd în direcția sprijinirii politicii de pace a țării Cultele religioase sînt conștiente că prin aceasta își respectă crezul propriu și în același timp contribuie la afirmarea vocației de pace a României, la creșterea prestigiului ei în lume.

Cu această convingere subscriem la documentele supuse Congresului Frontului Democrației și Unității Socialiste care promovează dezvoltarea pașnică a poporului nostru și cu aceeași convingere urmăm pe mult stimatul președinte al țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, eroul care intruchipează năzuințele noastre de progres și pace».

Luînd cuvîntul Prea Sfinția Sa Episcopul Ioan Robu a reliefat integrarea Bisericii Romano-Catolice alături de celelalte Culte din România în strădanile comune de slujire a patriei :

«Participînd la lucrările Congresului F.D.U.S. și luînd cuvîntul aici ca reprezentant al Bisericii Romano-Catolice din țara noastră, doresc să adresez un salut călduros tuturor celor de față din partea preoților și credincioșilor catolici, exprimîndu-mi bucuria că pot da mărturie despre solidaritatea noastră cu fiecare dintre dumneavoastră, cu fiecare dintre fiii țării noastre întru strădanile comune de slujire a patriei, spre a ne aduce contribuția noastră la ridicarea crescîndă a stării spirituale și materiale a poporului nostru.

Adînc ancorată în marile preocupări ale poporului nostru, Biserica Romano-Catolică, împreună cu celelalte Culte din țară, împreună cu toate organizațiile și forțele democratice ale poporului nostru, își aduce contribuția ei statornică și generoasă pentru realizarea aspirațiilor întregii suflări românești spre o viață nouă, liberă și independentă, sub călăuzirea distinsului nostru conducător, Dl. președinte Nicolae Ceaușescu, remarcabil promotor al păcii și dreptății în lume.

De altfel, patriotismul este o dimensiune a credinței, și a lucra la înfăptuirea binelui comun al țării, este chemarea firească și responsabilă a fiecărui locuitor de pe acest pămînt românesc».

În continuare, Prea Sfinția Sa Episcopul Ioan Robu s-a referit la modul în care Biserica Romano-Catolică sprijină politica externă a statului român, inițiativele și acțiunile președintelui Nicolae Ceaușescu consacrate păcii și dezarmării în lume, precizînd că : «întrucît vorbesc în ca-

de la acestei secții de politică externă, întrucât sint bine cunoscute în țară și peste hotare strădanii de pace și dezarmare ale președintelui țării noastre, precum și intervențiile Domniei sale pentru o lume mai bună și mai dreaptă, doresc să mă refer la modul în care Biserica Romano-Catolică din România sprijină aceste strădanii de pace și dreptate.

În materie de pace, acțiunile Bisericii Romano-Catolice se desfășoară esențial pe plan de învățămînt moral și pe plan de orientare a opiniei credincioșilor ca să acționeze atât individual cît și comunitar în favoarea păcii.

Biserica nu ar putea fi fidelă misiunii proprii, dacă chiar și pentru un moment ar înceta să vestească pacea și dreptatea printre oameni. De aceea, îndemnurile ei la reconciliere, simț de echitate, încredere reciprocă, solidaritate, iubire frățească, sint tot atîtea componente ale educației la pace.

În întreaga activitate de cult și învățătură a Bisericii își găsește ecou și voce aspirația universală la pace, «acest suflu profund al ființelor umane din toate timpurile».

Alături de celelalte Culte din România, Biserica Romano-Catolică participă la toate acțiunile în materie întreprinse pe linie de F.D.U.S. și C.D.U.S., iar Adunările Cultelor pentru pace și dezarmare din anii 1981 și 1984 au constituit noi ocazii în care să-și exprime adeziunea la inițiativele președintelui țării de promovare a idealurilor de pace și progres social ale omenirii, de instituire a unei noi ordini economice în lume.

Realizarea inițiativelor românești de imediată reducere a armamentelor, de lichidare a tuturor bazelor militare, de eliminare a armelor nucleare ar elibera toate popoarele de coșmarul confruntării militare, al unui război nuclear pustitor, și ar despovăra omenirea de uriașe cheltuieli, dîndu-le acestora o destinație de întrajutorare a popoarelor slab dezvoltate și subdezvoltate. Căci «dezvoltarea este noul nume al păcii», spunea papa Paul al VI-lea, și tot efortul depus în acest sens este luptă pentru pace trainică. Nimic nu este pierdut cu pacea, totul poate fi pierdut cu războiul. Fericiți vor fi numai făcătorii de pace și dreptate!»

În încheiere, Prea Sfinția Sa Episcopul Ioan Robu a exprimat întreaga adeziune a clerului și credincioșilor catolici la politica internă și inter-națională a României socialiste, arătînd că :

«Avînd conștiința că sintem părtași în mod activ la viața întregii țări, noi, clerul și credincioșii catolici, sprijinim toate inițiativele conducerii noastre de stat, în frunte cu Dl. președinte Nicolae Ceaușescu, inițiative menite să contribuie la ridicarea nivelului spiritual și material al poporului, la cimentarea unității de gîndire și simțire românească, la stabilirea unei păci trainice în lume, la progresul și bunăstarea popoarelor.

Fie ca eforturile noastre, ale tuturor fiilor țării să aibă parte de cîntecul izbînzii!»

Sub egida tezelor, orientărilor și ideilor de însemnătate programatică cuprinse în cuvîntarea rostită de președintele Nicolae Ceaușescu în deschiderea celui de-al III-lea Congres al F.D.U.S., s-au desfășurat și debaterile din cadrul Conferinței a II-a pe țară a O.D.U.S.

Participanții au evidențiat importanța deosebită a inițiativei președintelui țării privind crearea Organizației Democrației și Unității Socialiste, largul său ecou în rîndul opiniei publice românești, pentru posibilitatea oferită tuturor cetățenilor de a participa cu toate forțele, cu întregul elan creator la traducerea în viață a mărețului program de edificare a socialismului în patria noastră.

Analizînd cu exigență activitatea desfășurată în ultimii cinci ani de organizațiile democrației și unității socialiste, vorbitorii au înfățișat pe larg aspectele semnificative ale contribuției membrilor ODUS la soluționarea principalelor probleme de muncă și de viață ale celor mai largi categorii de cetățeni de la orașe și sate, au dezbătut într-un profund spirit de responsabilitate sarcinile ce le revin în lumina cuvîntării președintelui Nicolae Ceaușescu.

Într-o deplină unanimitate, participanții la lucrările Conferinței, reprezentanții ai tuturor categoriilor sociale din țara noastră, au dat o înaltă apreciere și și-au manifestat deplinul acord față de politica internă și externă a statului nostru, angajîndu-se să facă totul pentru îndeplinirea atribuțiilor ce revin ODUS în toate domeniile de activitate, să acționeze cu fermitate pentru progresul continuu al României, pentru apărarea suveranității și independenței naționale.

Rellefind că organizațiile democrației și unității socialiste și-au subordonat întreaga activitate politică și organizatorică mobilizării tuturor oamenilor muncii la îndeplinirea obiectivelor stabilite de Congresul al XIII-lea, vorbitorii au subliniat necesitatea intensificării eforturilor în vederea traducerii în viață a importantelor sarcini ale cincinalului viitor, a prevederilor programelor speciale, pentru realizarea unei noi calități în toate sectoarele activității economico-sociale. S-a evidențiat, în același timp, atenția deosebită ce se va acorda activității politico-educative consacrate însușirii de către toți membrii ODUS a tezaurului de idei, teze și concepții cuprinse în opera profund novatoare a președintelui Nicolae Ceaușescu, în documentele Congresului al XIII-lea.

În cuvîntul lor, participanții au dat glas hotărîrii de a contribui la transpunerea în viață a principiilor politicii externe a României, de a milita consecvent pentru pace și securitate, pentru dezarmare, și în primul rînd pentru dezarmare nucleară, pentru înțelegere și colaborare între toate națiunile.

Între participanții care au luat cuvîntul s-au numărat și reprezentanții Cultelor și anume : P. S. Episcop Emilian Bîrdăș de Alba Iulia, Dl. Tunyogi Csabo Iuliu, prim-curator al Eparhiei Reformate Cluș-Napoca și Dl. Hans Hermansstätter, curatorul general al Bisericii Evanghelice C.A.—Sibiu.

Dînd glas gîndurilor și sentimentelor de nețărmurită dragoste, înaltă prețuire și profundă recunoștință față de președintele Republicii, Dl. Nicolae Ceaușescu, cel mai iubit fiu al poporului, conducător încercat al statului, promotorul celor mai îndrăznețe aspirații către progres și civilizație, apărător al independenței și suveranității țării, militant neobosit pentru pace și înțelegere în întreaga lume, P. S. Episcop Emilian a spus :

«Din darea de seamă am luat cunoștință cu mare satisfacție de rezultatele remarcabile obținute de poporul nostru în toate domeniile de acti-

vitare. Acest document a evidențiat grăitor realizările economice, sociale și politice din anii ce s-au scurs de la constituirea Organizației Democratice și Unității Socialiste și până în prezent, realizări ce se înscriu ca împliniri de prestigiu, la dimensiunea epocii pe care o trăim, și la care noi, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, alături de celelalte Culte, ca cetățeni și fii ai aceleiași patrii, ne-am străduit să aducem modesta noastră contribuție.

Pe fondul realizărilor obținute în cele patru decenii de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român, și, îndeosebi, în ultimii 20 de ani de când destinele patriei noastre sînt conduse cu înțelepciune și clarviziune de către Domnul președinte Nicolae Ceaușescu, eroicul nostru popor pășește cu deplină încredere spre un viitor mai luminos.

Este îndeobște cunoscut că în ultimele două decenii care au marcat o nouă epocă în istoria patriei noastre — epoca Ceaușescu —, România s-a afirmat în lume ca o țară cu o economie echilibrată și dinamică, cu o industrie și agricultură în continuă dezvoltare, participînd activ la diviziunea internațională a muncii, la rezolvarea marilor probleme ce preocupă lumea contemporană.

Linile directoare ale dezvoltării viitoare a vieții noastre economico-sociale au fost însușite unanim la mărețul forum al națiunii, care a fost Congresul al XIII-lea din noiembrie 1984, eveniment ce s-a înscris cu adîncă rezonanță în istoria poporului român, prin re alegerea în funcția supremă de secretar general al P.C.R. a Domnului Nicolae Ceaușescu, cheuzișie sigură a împlinirii amplului program de dezvoltare a patriei noastre și situare a României în rîndul țărilor dezvoltate ale lumii contemporane.

Cu legitimă satisfacție am subscris la această fericită re alegere, văzînd intruchipată, în persoana distinsului nostru președinte, împlinirea celor mai nobile aspirații de progres, bunăstare și fericire ale întregului popor.

În climatul de deplină libertate acordat de înalta ocîrmuire de stat, Biserica Ortodoxă Română promovează unitatea și buna înțelegere între toți fiii patriei și între toate cultele religioase.

De la tribuna acestei conferințe, ținem să aducem cuvîntul nostru de profundă prețuire D-lui președinte Nicolae Ceaușescu pentru activitatea neobosită ce o desfășoară spre binele poporului, pentru afirmarea prestigiului țării noastre în comunitatea mondială.

Cunoaștem că Domnia sa, personal, prin inițiativele și mesajele adresate marilor puteri și altor state, cere în numele nostru să triumfe rațiunea, prin oprirea cursei înarmărilor, pentru care se cheltuiesc sume fabuloase, în timp ce popoarele subdezvoltate trăiesc în mizerie, pierind de foame milioane de vieți omenesti, și prin încetarea amplasării de noi rachete nucleare în Europa și distrugerea celor existente, pentru triumful păcii în lume, deziderate pe care le sprijină și Biserica Ortodoxă Română, împreună cu celelalte Culte din țara noastră.

Sîntem mîndri că Dl. președinte Nicolae Ceaușescu, personalitate preeminentă a lumii contemporane, reprezintă simbolul vocației de pace a poporului român, militînd consecvent pentru această nobilă cauză.

Asigurăm cea de a II-a Conferință a ODUS, a subliniat în încheiere Prea Sfinția Sa, că slujitorii Bisericii noastre, vor contribui cu toată convingerea la opera de înflorire a scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România și la apărarea păcii, acționând cu toate forțele și cu mijloacele noastre specifice, pentru înfăptuirea hotărârilor ce vor fi adoptate de conferință, precum și de Congresul al III-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste».

Exprimind, în cuvîntul său, adeviziunea totală a Bisericii Reformate Calvinice din România față de documentele supuse dezbaterii, precum și sentimentele de grațitudine și profundă satisfacție pentru deplina libertate religioasă în care își desfășoară activitatea Culelele în România, *Dr. Tunyogi Csabo Iuliu* a arătat următoarele :

«Permiteți-mi vă rog, ca să-mi exprim deplina satisfacție pentru posibilitatea ce mi s-a dat de a lua cuvîntul la această Conferință, ca delegat al Bisericii Reformate Calvinice din Republica Socialistă România.

Am luat cunoștință cu deosebit interes de conținutul dării de seamă a conducerii Organizației Democrației și Unității Socialiste, care este o fidelă oglindă a muncii constructive colective pe care a desfășurat-o, contribuind la mărețele realizări ale patriei noastre în toate domeniile, precum și la întărirea frăției dintre toți cetățenii patriei noastre, fără deosebire de naționalitate și convingeri religioase.

Ne exprimăm totala noastră adeviziune la acest document, subliniind că Biserica Reformată Calvină din Republica Socialistă România se bucură de deplină libertate în desfășurarea activității sale cultice la toate nivelurile. Enoriașii și personalul clerical, ca cetățeni fideli ai Republicii Socialiste România, se bucură de toate libertățile asigurate prin Constituția țării și puse în aplicare spre binele întregului popor. Membrii Bisericii noastre participă cu însuflețire, împreună cu toți cetățenii țării la realizarea mărețelor programe de dezvoltare a României în următorii cinci ani și în perspectivă pînă în anul 2000, cu convingerea că îndeplinirea acestora va asigura prosperitatea și fericirea întregului popor.

De asemenea, slujitorii cultului nostru iau parte activă în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste la toate acțiunile obștești locale de dezvoltare a localităților patriei.

Ne folosim de acest prilej pentru a ne exprima totala noastră adeviziune la politica internă, realistă a conducerii patriei noastre, care reprezintă aspirațiile întregului popor în drumul spre cele mai înalte culmi de progres și civilizație.

De asemenea, aderăm cu mîndrie patriotică la politica externă clar-văzătoare a conducerii patriei noastre inițiată și promovată cu strălucire de către președintele Nicolae Ceaușescu, politică cunoscută și apreciată pe toate meridianele globului, în consens cu dorința de pace a tuturor popoarelor lumii. Această politică prin inițiativele de dezarmare și pace este calea unică de a salva viața omenirii de pericolul unei catastrofe nucleare și totodată de a asigura libertatea, independența și securitatea tuturor națiunilor de pe glob.

Biserica noastră, împreună cu întreaga suflare a țării, a precizat în continuare vorbitorul, se bucură de realizările uriașe ale patriei noastre, obținute în ultimele două decenii sub conducerea înțeleaptă a președin-

telui Nicolae Ceaușescu. În această perioadă România a cunoscut o dezvoltare fără precedent în istoria sa multimilenară. De aceea o numim, pe drept cuvânt, «epoca Ceaușescu». Excelența sa și-a dedicat întreaga sa viață pentru ridicarea patriei și a poporului pe treptele cele mai înalte ale dezvoltării, fiind totodată o personalitate proeminentă, stimată și apreciată în întreaga lume.

Aflindu-ne la scurt timp de la aniversarea zilei sale de naștere și a îndelungatei sale activități revoluționare, ne alăturăm și noi cu sentimente alese de stimă și prețuire urărilor de bine, sănătate și fericire, care i-au fost adresate de întregul popor.

În incheiere, în numele Bisericii Reformate Calvine din Republica Socialistă România, dorim să vă asigurăm că nu vom precupeți nici un efort pentru îndeplinirea cu devotament a tuturor sarcinilor ce ne revin pentru realizarea mărețelor programe de dezvoltare a scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România».

Luind cuvântul din partea Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană și a enoriașilor săi, *Dl. Hans Hermanstätter* a exprimat acordul deplin al cetățenilor români de naționalitate germană față de orientările și sarcinile cuprinse în expunerea președintelui țării, prezentată Congresului, spunind următoarele :

«Am deosebita onoare de a aduce în fața Dumneavoastră cu prilejul celei de a II-a Conferințe a Organizației Democrației și Unității Socialiste, din partea Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană și a enoriașilor săi, cetățeni de naționalitate germană, aprecierea deosebită ce o facem privitor la conținutul lucrărilor Conferinței și aprobarea noastră pentru documentele prezentate și aflate în dezbatere.

Considerăm că darea de seamă a Comitetului nostru central și debaterile la care participăm se integrează în contextul Directivei Congresului al XIII-lea al Partidului Comunist Român, în sarcinile, indicațiile și direcționările date de președintele țării noastre, *Dl. Nicolae Ceaușescu*, privind dezvoltarea în perspectivă a României, participarea tuturor oamenilor muncii, români, germani, maghiari și de alte naționalități, indiferent de religie, a întregului popor, cu toată capacitatea de muncă fizică și intelectuală, cu dăruire și profunde sentimente patriotice la sporirea avuției naționale și ridicarea nivelului de trai, expresie a unității întregului popor în jurul conducerii noastre de stat.

Fie-mi permis, să exprim deplina noastră adeziune, a celor pe care-i reprezintă la politica generală internă și externă a României socialiste și, totodată, să exprim mulțumirea noastră pentru condițiile ce ni se creează, având asigurate aceleași drepturi și libertăți ca și ceilalți cetățeni ai patriei noastre, fără deosebire de naționalitate și religie.

Menționăm, în acest context, că noi, slujitorii și enoriașii Bisericii Evanghelice C.A., ca și ai celorlalte Culte, în general, avem asigurate toate condițiile ca să participăm la întreaga viață economică, socială și culturală a țării. De fapt, după cum se cunoaște și se apreciază, în această direcție, Biserica noastră își desfășoară activitatea prin influențele sale educative asupra membrilor comunităților, învățându-i să-și pună întreaga capacitate de muncă în slujba prosperității patriei.

În acest cadru, vedem, în actuala perioadă de dezvoltare economico-socială a patriei, locul și contribuția Bisericii noastre, pentru construirea noii societăți pe pământul României.

Dorim, prin cuvântul nostru, să exprimăm aprecieri deosebite privitor la politica externă a conducerii țării noastre, personal a D-lui președinte Nicolae Ceaușescu, pentru crearea unui climat general de colaborare și bună înțelegere între popoarele lumii, o politică de pace și dezarmare, izvorită dintr-un măreț și nobil spirit umanist, fața de care toți credincioșii și preoții Bisericii noastre, alături de ceilalți cetățeni ai patriei, și-au dat și își dau adevărată deplină.

Împreună cu întregul nostru popor, a spus în continuare vorbitorul, apreciem elogios contribuția D-lui președinte Nicolae Ceaușescu, în cele două decenii de când conduce destinele țării, la istoricele realizări obținute de poporul nostru, dorindu-i, din toată inima, multă sănătate, viață lungă, pentru fericirea României socialiste.

Vă făgăduim, din nou, că în admirabila sa rivnă, președintele țării, Dl. Nicolae Ceaușescu, se poate bizui și în viitor pe sincerul atașament al Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană, al preoților și enoriașilor ei».

Întreaga desfășurare a lucrărilor Congresului F.D.U.S., a demonstrat hotărârea tuturor participanților la acest forum reprezentativ al democrației noastre, al tuturor oamenilor muncii, al întregului popor, de a face totul pentru îndeplinirea neabătută a sarcinilor stabilite de cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R., de a realiza în bune condițiuni planul pe acest an și prevederile pe întregul cincinal, punând astfel bază traică înfăptuirii cu succes a obiectivelor noii etape de dezvoltare social-economică a patriei.

După încheierea dezbaterilor din plen, din comisi și din Conferința a II-a pe țară a O.D.U.S., a fost ales Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste, alcătuit din 537 membri, care în prima sa plenară a desemnat Biroul executiv al Consiliului Național al FDUS, compus din 29 membri. A fost ales de asemenea Comitetul Central al Organizației Democrației și Unității Socialiste, format din 245 membri, care a desemnat apoi Biroul, alcătuit din 19 membri.

În Consiliul Național al Frontului Democrației și Unității Socialiste au fost aleși și reprezentanți ai Cultelor din România, după cum urmează : Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Molescu ; II. PP. SS. Mitropolitul Teoclist al Moldovei și Sucevei, Antonie al Ardealului, Nestor al Olteniei, Nicolae al Banatului și P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, — din partea Bisericii Ortodoxe Române ; Prea Sfinția Sa Jakab Antal, conducătorul Episcopiei Romano-Catolice de Alba Iulia ; Prea Sfinția Sa Ioan Robu, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București ; Pr. Sebastian Kräuter, protopop romano-catolic de Timișoara ; Em. Sa Albert Klein, Episcopul Bisericii Evanghelice C.A. din Sibiu ; Em. Sa. Paul Szedressy, Episcopul Bisericii Evanghelice S.P. din Cluj-Napoca ; Em. Sa Gyula Nagy, conducătorul Eparhiei Reformate din Cluj-Napoca ; Em. Sa. Laszlo Papp, conducătorul Eparhiei Reformate din Oradea ; Em. Sa. Lajos Kovacs, conducătorul Bisericii Unitariene (Cluj-Napoca) ; Prea Sfinția Sa Kyprian Savici — Biserica Creștină de Rit Vechi ; I. P. S. Arhiepiscop

Dirayr Mardichian al Arhiepiscopiei Armeano-Gregoriene (București); **Pr. Vladimir Marcovici**, conducătorul Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara; **Em. Sa Moses Rosen**, Șef-Rabin al Cultului Mozaic; **Em. Sa Mehmet Iacob**, conducătorul Cultului Musulman; **Past. Mihai Hușanu**, președintele Cultului Creștin Baptist; **Past. Dumitru Popa** președintele Cultului Adventist de Ziua a Șaptea; **Past. Meliton Lazarovici**, prim delegat al Cultului Creștin după Evanghelie, și **Past. Pavel Bochian**, președintele Cultului Penticostal.

Prin importanța problemelor dezbătute și a documentelor adoptate, **cel de-al III-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste se înscrie** ca un eveniment major, cu largi semnificații în afirmarea democrației noastre, ca un moment de mare însemnătate în ampla operă de înflorire a patriei, în deplină libertate și independență, de creștere a bunăstării materiale și spirituale a întregii națiuni.

Alături de toți fiii patriei, **Biserica Ortodoxă Română**, care a participat cu multă însuflețire, prin delegații săi, la lucrările celui de-al III-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste, își exprimă **deplina adevizune față de hotărârile adoptate**, și se angajează să contribuie și pe mai departe la ridicarea țării pe noi trepte de civilizație și progres.

ALEXANDRU M. IONIȚA

și
GHEORGHE VASILESCU

ALEGERI DE NOI IERARHI IN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

P. S. Gherasim Cristea, noul episcop al Rîmnîcului și Argeșului;

P. S. Timotei Sevcicu, noul episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmaگیului

Urmare a deceselor PP. SS. Episcopi Iosif Gafton și Visarion Aștileanu, titularii Eparhiilor Rîmnîcului și Argeșului, și respectiv, Aradului, Ienopolei și Hălmaگیului, credincioșii români ortodocși de pe aceste meleaguri au rămas văduviți de înțiul lor păstor sufletesc.

Înființătorul Bisericii noastre, **Prea Fericitul Patriarh Iustin** a proscadat — în baza art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române la împlinirea acestor vacanțe, convocînd în acest sens Colegiul Electoral Bisericesc.

Lucrările s-au deschis și desfășurat în ziua de 30 septembrie 1984 în Sala sinodală a Palatului patriarhal. Erau prezenți membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, membrii celor două Adunări eparhiale, invitați.

De asemenea, erau de față **Dl. Ion Cumpănașu**, președintele Departamentului Cultelor, și **Dl. Virgil Teodorescu**, vicepreședinte al Marii Adunări Naționale a R. S. România.

După oficierea slujbei *Te-Deum*-ului, în Paraclisul patriarhal, s-a trecut în Sala sinodală. Lucrările propriu-zise au fost deschise de cuvîntarea **Prea Fericitului Patriarh Iustin**, din care redăm cele ce urmează:

«Am trăit în anul acesta evenimente de o deosebită importanță istorică și națională, la care, împreună cu întregul popor român, a fost părtașă și Biserica noastră. Într-o atmosferă de vibrant patriotism, expresie

a unității de nezdruccinat a întregii noastre națiuni, a fost sărbătorită împlinirea a 40 de ani de la eliberarea patriei, eveniment de însemnătate istorică fundamentală, care a deschis o epocă nouă în dezvoltarea societății românești, trasînd calea unor profunde transformări revoluționare, a înfăptuirii celor mai înalte aspirații de libertate, pace și progres ale națiunii noastre.

Biserica Ortodoxă Română a împlinit marea aniversare prin organizarea, la București, în zilele de 21—23 iunie, a Adunării Cultelor din România pentru dezarmare și pace, la care, pe lângă conducătorii Cultelor de la noi, reprezentanții clerului și credincioșilor acestora, au fost prezenți și soli ai Bisericilor și organizațiilor mondiale creștine care, împreună, au adresat un vibrant Apel către toate Bisericile și organizațiile creștine mondiale, religiile lumii și oamenii doritori de bine de pretutindeni, precum și mesaje către conducerea Statelor Unite ale Americii și Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice, pentru apărarea vieții și a păcii pe planeta noastră.

Arătînd motivul convocării Colegiului Electoral Bisericesc Prea Fericitul Patriarh Iustin spunea :

«În cronică vieții noastre bisericești s-au înscris în acest an și două evenimente care au adus atmosfera cernită de doliu peste sufletele noastre. La 9 iunie a încetat din viață, la reședința sa episcopală din Rîmnicu Vilcea, Prea Sfințitul Episcop Iosif Gafton, în vîrstă de 88 ani, după aproape 41 ani de arhierie, dintre care 35 ani de arhipăstorire a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului. Iar la Arad, în ziua de 6 august, după o grea și lungă suferință, s-a mutat la cele veșnice, Prea Sfințitul Episcop Visarion Aștileanu, în vîrstă de 70 ani, după 22 ani de arhierie, dintre care 11 ani de arhipăstorire a Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmeagului. Vacantarea acestor scaune episcopale ne-a îndatorat ca, împlinînd rînduiri canonice și administrative ale Bisericii noastre Ortodoxe, să convocăm Colegiile Electorale Bisericești pentru alegerea de episcop la Rîmnicu Vilcea, precum și de episcop la Arad. De aceea ne găsim aici, laolaltă, în calitate de membri ai fiecăruia dintre cele două Colegii ; membrii Sfințului Sinod ; Dl. Ion Cumpănașu, președintele Departamentului Cultelor ; Dl. Virgil Teodorescu, vicepreședinte al Marii Adunări Naționale ; clericii și mireni delegați în Adunarea Națională Bisericească ; clerici și mireni care alcătuiesc Adunările eparhiale ale celor două Episcopii vacante, cu rectorii Institutelor Teologice și directorii Seminarilor Teologice».

Subliniînd importanța și rolul ierarhilor ortodocși români în viața noastră bisericească și românească, Întîistătătorul Bisericii noastre continua :

«Deplin conștienți de rostul înaltei ierarhii în viața noastră ortodoxă, după matură chibzuință să purcedem asadar la rînduirea în scaunele episcopale văduvite de cîrmuitor, a celor mai vrednici slujitori, care să poarte în minile lor solia credinței noastre ortodoxe, arătîndu-se stăpîniți de rîvna noastră ortodoxă, de rîvna Casei Domnului și de dragostea de poporul nostru, luptători pentru pace și slujitori ai binelui față de tot omul.

Să alegem episcopi care știu să meargă în pas cu vremea, buni conducători ai realităților materiale, spirituale și sociale ale lumii de astăzi, țării noastre, ale Eparhiilor pe care sînt chemați să le păstorească.

Ceea ce așteptăm noi de la noii cînmuitori de Eparhii, ca și de la cei funcționari, este — după cuvîntul Sfințului apostol Pavel — «Să-și facă plin slujba lor».

Apoi s-a dat citire art. 130 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, referitor la procedura alegerilor. Potrivit dispozițiilor statutare, fiind vorba de alegeri de episcopi, alegerile au fost prezidate de mitropolitul locului, Prea Fericitul Patriarh Iustin a acreditat prezidarea sedinței pentru alegerea titularului de Rîmnic și Argeș, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, iar pentru alegerea episcopului Aradului, Ienopolei și Hălmeagului, I. P. S. Nicolae Corneanu, Mitropolit Banatului.

1. S-a procedat mai întîi la alegerea noului episcop de Rîmnic și Argeș. I. P. S. Mitropolit prezident a reușit, prin cuvinte calde și pline de sinceritate, să alcătuiască un frumos chenar pentru cel ce a fost — în slujba Bisericii și a neamului — episcopul Iosif Gafton. Continuîndu-și discursul, înaltul Ierarh a făcut un scurt dar cuprinzător istoric al mergurilor vilcene și al vieții — sub toate aspectele — ce a pulsă aici din adîncuri de istorie, a înfățișat principalele etape din istoria existenței a Episcopiei, numînd pe conducătorii acesteia și realizările lor. Plan bisericesc și național. O mențiune specială a făcut I. P. S. Mitropolit Nestor pentru străvechile clitorii, ca și pentru frumoasele înfruntări realizate de poporul român, în anii de după eliberare, și pe baza acestei Eparhii.

A urmat un răstimp pentru consfătuire și distribuirea voturilor. După depunerea acestora s-a trecut la despuierăa scrutinului, care a dat câștig cauză P. S. Arhiercu vicar Gherasim Piteșteanul, pe care I. P. S. Mitropolit Nestor l-a proclamat ca nou ales și căruia i-a adresat un cuvînt de felicitare, din care spicim următoarele :

«Cu emoția cuvenită în aceste momente vă aduc la cunoștință că prin votul Măritului Colegiu Electoral Bisericesc sînteți ales în demnitatea de episcop al Eparhiei Rîmnicului și Argeșului. Constatăm cu bucurie că această dorință a alegerii de către Episcopia Rîmnicului și Argeșului respectă fidel aprecierea justă și speranțele îndreptățite ale Colegiului Electoral Bisericesc, care și le-a manifestat în acest moment față de Prea Sfințita Voastră, de a fi din acest moment, cu acordul conducerii de stat, canonic arhipăstor pentru clericii, monahii și dreptmăritorii creștini din domeniul păzita Eparhie a Rîmnicului și Argeșului.

Sînteți cunoscut de către Prea Fericitul Patriarh Iustin, de către toți membrii Măritului Colegiu Electoral Bisericesc, ca un ierarh deosebit de vrednic al Bisericii Ortodoxe Române. Activitatea depusă pînă acum, timp aproape 15 ani la Galați și la Rm. Vilcea, ne îndreptățește să facem afirmația că aveți deosebite calități care se cer unui arhipăstor, unui adevărat părinte bisericesc al preoților și al credincioșilor dintr-o eparhie.

Prea Sfințite Episcop Gherasim,

Măreția și înalta responsabilitate a slujirii episcopale pe care o veți purta de astăzi înainte vă este cunoscută în cea mai mare parte. Drumul este și real îl veți urma în continuare sub înalta purtare de grijă a

Prea Fericitului Patriarh Iustin, a Sfințului și îndreptătorului Sinod, folosindu-vă și de consultările cu organele puterii de stat și de dialogul permanent cu sfetnicii de la Centrul Eparhial, cu protopopii, preoții, cu cinul monahal și cu toți enoriașii din Eparhie.

În activitatea de episcop a Prea Sfinției Tale va trebui să urmezi între altele, și cuvintele spuse din experiența Sf. Grigorie Teologul: «Acesta este regula de purtare a oricărei păstoriri duhovnicești: să întrebuițezi întotdeauna folosul tău în folosul celorlalți, căci arhipăstoria este indeosebi jug al slujirii».

Sintem încredințați că acestea și mai mult decât acestea urmându-le și împlinindu-le, slujirea o veți face deplin».

Profund mișcat și emoționat în același timp, noul ales a luat cuvântul mulțumind pentru votul dat, pentru încrederea acordată, angajându-se solemn să slujească cu devotament Biserica noastră strămoșească și pe păstorișii încredințați:

«Cu adincă mișcare am luat cunoștință de chemarea mea la o nouă lucrare în ogorul Bisericii noastre strămoșești, aceea de Episcop al Rîmnicului și Argeșului — eparhie în cadrul căreia am lucrat vreme de nouă ani, sub arhipăstoria vrednică de pomenire episcopului Iosif, până la trecerea sa la cele veșnice, la 9 iunie a anului curent; iar de atunci până astăzi, sub oblăduirea înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei Dr. Nestor Vornicescu.

Nu sînt ușor de redat stările sufletești care îmi stăpînesc în clipa de față cugetul, inima și întreaga mea ființă.

În actul alegerii mele în demnitatea de ocîrmuitor al Eparhiei Rîmnicului și Argeșului eu văd mai întâi chemarea plină de dragoste a lui Dumnezeu, purtarea Sa de grijă cea mintuitoare și părintească bunăvoință cu care El a căutat asupra Smereniei mele.

În al doilea rînd, îmi dau bine seama că această chemare, materializată în votul Măritului Colegiu Electoral, are pentru mine o dublă dimensiune: una care mă cinstește și alta care mă îndatorează.

Mă cinstește faptul că am fost ridicat la o demnitate atât de înaltă. Îndrăznesc să cred că atunci cînd Măritul Colegiu Electoral și-a exprimat voința, s-a avut în vedere și ascultarea mea îndelungată, vreme de 18 ani ca stareț al vestitei citorii a strălucitului voievod, iubitor de țară și popor, Matei Basarab, la minăstirea Căldărușani, monument istoric de seamă, căruia i-am schimbat veșmintul zdrențuit de vreme și de diverse calamități, cu unul nou, așa cum sînt astăzi toate înnoirile din patria noastră.

Au urmat apoi 14 ani de arhierie, mai întâi ca arhieru vicar la Eparhia Dunării de Jos, sub povățuirea de fericită pomenire a episcopului Chesarie Păunescu și a înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Dr. Antim Niculescu al Tomisului și Dunării de Jos, apoi, din 1975, la străvochea Episcopie Rîmnicului și Argeșului, sub îndrumarea de curînd trecutului la cele veșnice episcopului Iosif Gafton. În acest timp, m-am străduit să-mi îndeplinesc îndatoririle slujirii mele arhierice cu frică de Dumnezeu, cu simț de răspundere față de orînduirea democratică din scumpa noastră patrie și cu dragoste față de preoțimea și credincioșii din eparhiile unde am fost ridicat.

Dar, cum spuneam, noua cinste ce mi s-a încredințat este împreună cu o nouă răspundere, și nu cu una ușoară, dacă mă gândesc la faptul că va trebui să pășesc pe urmele atitor vrednici, îmbunătățiți și chiar slăviți ierarhi, care au păstorit această eparhie.

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Mărit Colegiu Electoral,*

Toate pildole luminoase ale înaintașilor mei mă covârșesc, umplindu-mă de emoție, bine știind că ei au lăsat o moștenire care se cere păstrată și sporită. În același timp însă ele mă și însuflețesc, aducându-mi aminte că înalta chemare de a le urma este o împlinire a voinței lui Dumnezeu, după cum ne încredințează Sfântul apostol Pavel, când zice: «Nimeni nu-și ia singur cinstea aceasta, ci dacă este chemat de Dumnezeu» (Evrei 5, 4). Același slăvit Apostol spune că «orice arhieru, fiind luat dintre oameni, este pus pentru oameni, spre cele către Dumnezeu» (Evrei 5, 1). Acest lucru mă îndreptățește să consider că hotărârea ce mi s-a binevestit astăzi se datorește lui Dumnezeu, ea fiindu-mi încredințată prin oameni și pentru oameni. Înțeleg deci înalta răspundere la care sint chemat atât ca pe un dar al lui Dumnezeu cât și ca pe o îndatorire de a sluji pe oameni. Pentru darul primit, pururea fi-voi recunoscător Părintelui Ceresc și tuturor celor prin care El și-a făcut lucrătoare voia Sa cea sfântă. Iar cu privire la îndatorirea noii mele slujiri, mă leg să veghez cu neobosită râvnă și dragoste mereu vie asupra vieții duhovnicești a păstoriților mei, clerici și credincioși, urmind indemnul marelui Apostol Pavel: «Luați aminte de voi înșivă și de turma peste care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstoriți Biserica lui Dumnezeu, pe care a cistigat-o cu însuși singele Său» (Fapte 20, 28).

Orice activitate arhierescă îngemăncă două aspecte care nu pot fi despărțite unul de altul: cinstea lui Dumnezeu și slujirea omului. Noi avem convingerea că numai imbinarea acestor două aspecte poate oferi imaginea clară a slujirii arhieresti. De aceea făgăduiesc solemn că mă voi strădui să fiu întru toate păstorul cel bun, care sufletul său își pune pentru oi, după pilda dată nouă de Marele Păstor, Domnul nostru Iisus Hristos, păstrînd în același timp cu scumpătate comoara sfintelor noastre învățături creștine drept-măritoare și respectînd după cuviință, cu toată conștiințiozitatea hotărârile și îndrumările Sfintului Sinod.

În continuarea cuvîntului său, noul ales a adresat mulțumiri conducerii Departamentului Cultelor, rugînd totodată să se transmită conducerii superioare de stat hotărârea de a-și desfășura activitatea de chiriarh al Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului în spiritul deplinei dăruiri pentru înfăptuirea idealurilor de pace, de progres și fericire ale poporului nostru. Vorbitorul a încheiat zicînd:

«Rog pe mai marele Păstor, pe Domnul nostru Iisus Hristos, «să îndrepte pașii mei spre tot lucrul bun» (Ps., 118, 133), să strălucească în inima mea «lumina cea curată a cunoașterii» (*Liturghier*, București, 1974, p. 104) și înțelegerii de mare răspundere ce mi se încredințează, după zisa Sfintului apostol Pavel: «de a mărturisi Evanghelia harului lui Dumnezeu» (Fapte 20, 24), «de a așeza preoți prin cetăți» (Tit 1, 5), de a «pro-

povădii cuvîntul lui Dumnezeu cu timp și fără timp, de a îndruma și mustră, cu toată îndelunga răbdare» (II Tim., 4, 2).

Aceste dumnezeiești porunci și bunele exemple de la salba de ierarhi evlavioși, cărturari, gospodari iscusiți, patrioți înflăcărați, iubitori de țară și neam înaintași ai mei, îmi vor fi tot atîtea lumini călăuzitoare în conducerea credincioșilor de pe pîciurile mioritice ale Eparhiei Rîmnicului și Argeșului. Vă asigur că îi voi păstori pe cei încredințați mie cu dragoste, cu îndelungă răbdare, după pilda și cuvîntul Mîntuitorului, care a venit «nu să I se slujească, ci ca să slujească El» (Matei 20, 28)».

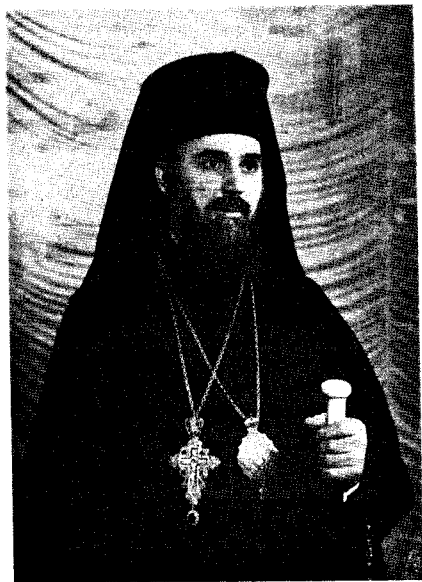
Prea Sfințitul Gherasim Cristea s-a născut la 14 noiembrie 1914 în comuna Muntenii Buzău, jud. Ialomița. Încă din copilărie s-a simțit atras de viața monahală pe care o va și îmbrățișa în anul 1934 cînd a fost primit ca frate în minăstirea Cernica. În 1937 a fost tuns în monahism, iar în 1940 a fost hirotonit ierodiacon și apoi ieromonah. A urmat Seminarul monahal de la Cernica, Seminarul «Nifon» din București și Facultatea de Teologie, pe care a absolvit-o în 1948. Între anii 1943 și 1952 a funcționat ca ieromonah slujitor la minăstirea Antim, unde s-a remarcat prin strădanii deosebite pentru care a fost distins și cu rangul de protosinghel. Din anul 1952 a fost rînduit stareț la ctitoria lui Matei Basarab de la Căldărușani unde, vreme de aproape doua decenii, va desfășura cu deosebită rivnă o stăruitoare activitate pentru care va fi ridicat la rangul de arhimandrit.

La 15 decembrie 1970 a fost ales arhiereu-vicear cu titlul de Constantin pentru Eparhia Dunării de Jos, iar în 30 noiembrie 1973 a fost trecut, cu același rang dar cu titlul de Piteșteanul, la Episcopia Rîmnicului și Argeșului, unde a activat pînă la alegerea sa ca titular.

2. Trecîndu-se la alegerile pentru episcop titular la Eparhia Aradului, Ienopolei și Hălmeagului, conducerea lucrărilor a fost încredințată I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, sub jurisdicția căruia se află. Luînd cuvîntul, înalt Prea Sfinția Sa a arătat împrejurările vacanței scaunului episcopal din Arad și evenimentele mai importante din istoria existenței neîntrerupte a acestei Eparhii; a evidențiat apoi contribuția deosebită a ierarhilor, a clerului și a credincioșilor arădeni adusă de-a lungul veacurilor pentru dreptate socială și emancipare națională, pentru unirea tuturor românilor în granițele aceluiași stat.

După deliberare s-a trecut la vot — care avea să-l desemneze pe Prea Sfințitul Episcop vicear Timotei Lujojanul ca nou ales în scaunul Aradului. Într-o sinceră și duioasă alocuțiune I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu l-a prezentat asistenței pe noul ales, «de succesul căruia se bucură, dar are și o rețineră avînd în vedere despărțirea care urmează». De altfel înalt Prea Sfinția Sa a prezentat plecarea Prea Sfințitului Timotei prin alegoria daruirii unui trandafir, «dar făcut din inimă, însă și cu conștiința deplină că ghîmpete din tulpina florii va însușora pe însăși cel ce face darul». L-a îndemnat totodată să continue cu aceeași rivnă și dăruire lucrarea sa ca episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmeagului.

Stăpînit de sentimente de emoție, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Timotei Seviciu. În alese și mișcătoare cuvînte Prea Sfinția Sa a mulțumit călduros tuturor acelor care i-au acordat încrederea, făgăduind totodată

Prea Sfințitul GHERASIM CRISTEA,
Episcopul Râmnicului și Argeșului

să-și sporească râvna în ogrorul Casei Domnului, spre slava Ortodoxiei românești și spre binele și folosul celor încredințați spre păstorie. De asemenea, a exprimat alese mulțumiri conducerii statului nostru pentru libertățile acordate și pentru înțelegerea problemelor vieții noastre bisericesti.

Prea Sfințitul Episcop Dr. Timotei Sevcicu s-a născut la 4 iunie 1936 în orașul Timișoara. Tot aici a urmat cursurile școlii elementare și liceul, după care a venit la București pentru studiile teologice. În anul 1961, octombrie 22, a fost hirotonit diacon celib, preot la 10 martie 1968, apoi a fost tuns în monahism la Mănăstirea Hodoș-Bodrog, 24 iunie 1969, iar la 6 decembrie 1970 a primit hirotesia în arhimandrit. Din anul 1961 începe și activitatea didactică și administrativă: profesor la Școala de Căntăreți și Seminarul Teologic din Caransebeș, secretar eparhial la Arad, secretar și vicar administrativ la Timișoara, îndeplinind totodată și atribuțiile de redactor responsabil la revista «Mitropolia Banatului». Între anii 1967—1968 și 1971—1972 a urmat cursuri de specializare în Elveția, la Bossey, Neuchatel și Fribourg. La data de 5 iunie 1973 a susținut și a fost promovată la Institutul Teologic din București examenul pentru titlul de doctor în Teologie, prezentînd ca teză subiectul «Doctrina hristologică a Sfântului Chiril al Alexandriei în lumina tendințelor actuale de apropiere între Biserica Ortodoxă și Vechile Biserici Orientale».

La 15 decembrie 1975, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române l-a ales pe Arhim. dr. Timotei Sevcicu ca episcop vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului cu titlul de Lugojanul. În această funcție a activat pînă la data alegerii sale ca titular al Episcopiei Aradului, Ienopoliei și Hălmgagiului.

Cercetarea canonică. A doua zi dimineața, luni, 1 octombrie 1984, Sfântul Sinod s-a întrunit în ședință de lucru, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Iustin, pentru a face, conform prevederilor art. 10, lit. e și a art. 130 din Statutul de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe Române, «examinarea și cercetarea canonică» a alegerilor din ziua precedentă. Comisia canonică-juridică și pentru disciplină a Sfântului Sinod a studiat dosarele și a făcut propuneri pe care Sfântul Sinod luîndu-le în considerare a validat alegerea P. S. Arhiereu vicar Gherasim Cristea ca Episcop al Eparhiei Rîmnîcului și Argeșului și a Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Sevcicu ca Episcop al Aradului, Ienopoliei și Hălmgagiului.

Inminarea Decretelor prezidențiale. Miercuri, 28 noiembrie 1984 a avut loc — la sediul Departamentului Cultelor —, solemnitatea inminării Decretelor prezidențiale de recunoaștere a P. S. Gherasim Cristea ca Episcop al Rîmnîcului și Argeșului, și a P. S. Timotei Sevcicu în scaunul de titular al Eparhiei Aradului, Ienopoliei și Hălmgagiului. Erau prezenți membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin, consilieri eparhiali, reprezentanți ai Cultelor din țara noastră și reprezentanți ai puterii locale de stat din județele în ședință Rm. Vilcea și Arad.

După citirea Decretelor prezidențiale de recunoaștere, Dl. președinte al Departamentului Cultelor, a înmănat celor doi ierarhi nou-aleși aceste documente, adresându-le totodată și călduroase felicitări și urări de succes în noua activitate.

PP. SS. Episcopi Gherasim Cristea și Timotei Sevițiu au adresat mulțumiri conducerii statului nostru — personal Domnului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România —, pentru onoarea de a fi recunoscuți ca episcopi titulari, dând totodată asigurarea unei mai intense slujiri a Bisericii strămoșești și a patriei. În alocuțiunile rostite cu acest prilej cei doi ierarhi au învederat faptul că și ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române împărtășesc năzuințele sfinte ale poporului român îndreptate spre continua propășire materială și spirituală, spre apropiere și colaborare sinceră cu toate popoarele lumii.

Instalarea P. S. Gherasim Cristea ca episcop al Rimnicului și Argeșului.

Solemnitatea înscăunării Prea Sfințitului Gherasim Cristea ca Episcop al Eparhiei Rimnicului și Argeșului a avut loc duminică, 2 decembrie 1984, și a fost onorată de prezența D-lui Ion Cumpănașu, președintele Departamentului Cultelor. Zi importantă pentru întreaga Eparhie, cler și credincioși, zi de bucurie pentru Biserica Ortodoxă Română, dacă avem în vedere că în aceeași zi, în părțile vestice ale țării, la Arad, I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, prezida solemnitatea instalării noului titular al acestei Eparhii.

După oficierea Sfintei Liturghii de către un numeros sobor de ierarhi și clerici, sub protia Înalt Prea Sfințitului Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, P.S. Damaschin Severineanu, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei a dat citire *Gramatei* de înscăunare.

După citirea acesteia, I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei înmânează cirja Prea Sfințitului Gherasim, noul Episcop al Eparhiei Rimnicului și Argeșului, roșind formula consacrată a investiturii: «Primește cirja aceasta ca să păstorești turma lui Hristos cea încredințată ție. Celor ascultători să le fie prin tine toaig de reazem și întărire, iar pentru cei nestatornici și neascultători să o folosești ca toaig de cercetare, toaig de îndreptare». Apoi a ținut o amplă cuvântare din care redăm: «Sfânta duminică de astăzi, 2 decembrie, anul mântuirii 1984, devine istorică pentru străvechea Eparhie a Rimnicului și Argeșului, pentru această Catedrală episcopală, zidită și reînnoită de Sfințul Ierarh Calinic Cernicanu.

Această solemnitate a fost onorată de prezența D-lui Ion Cumpănașu, președintele Departamentului Cultelor, și a onoraților reprezentanți ai puterii locale de stat. Sintem totodată onorați de prezența Înaltilor ierarhi, membri ai Sfințului Sinod, a distinsilor oaspeți veniți din diferite părți ale țării, a cinstiților cler de la mănăstiri și din parohii și a tuturor dreptcredincioșilor creștini, aici prezenți.

Această zi este importantă pentru că se face înscăunarea solemnă a noului ei arhipăstor, canonic rânduit, în persoana Prea Sfințitului Episcop Gherasim Cristea. Pe meleagurile istorice ale Rimnicului și Argeșului predicarea Sfintei Evanghelii s-a făcut din primele veacuri creștine, ca de altfel pe tot cuprinsul patriei — începând cu Tomisul străbun. Pe aceste

meleguri, Dacia Malvensis de odinioară, s-a nevoit și Sf. Mucenic Mercurie în vremea împăraților Decius și Aurelian, din ale cărui sfinte moaște o parte se păstrează și astăzi în această Catedrală. De la începutul sec. XVI, neîntrerupt, la Rîmnicu Vilcea este scaun vlădicesc pentru purtarea duhovnicească de grijă a enoriașilor de pe aceste meleaguri străbune.

Prea Sfințitul Gherasim, în calitatea înaltă, plină de cinste, dar în același timp și de mare responsabilitate, va exercita în cadrul acestei Eparhii slujirile arhieresti prin excelență, învățătoarești și conducătoare, după pilda Mai-marelui păstorilor, Domnul nostru Iisus Hristos, cu înțelepciune, cu jertfelnicie și nemărginită dragoste.

Prea Sfințite Episcop Gherasim,

Ți s-a înmînat astăzi, în chip special, darul conducerii bisericești, talantul puterii spirituale de arhiepiscop al Eparhiei Rîmnicului și Argeșului. Toți sîntem încredințați că înalta slujire o veți face deplin (II Tim., 4,5), că talanții primiți vor fi întrebuințați cu înțelepciune, cu blîndețe, cu deplină compănire, cu puternică credință, cu nădejde și cu dragoste frățească, care este cununa tuturor virtuților (I Cor., 13). Cu aceste gânduri și speranțe îndreptățite se începe astăzi o pagină de continuitate și noi împliniri în istoria Eparhiei Rîmnicului și Argeșului.

În cadrul aceleiasi solemnități au mai vorbit: P. S. Episcop vicar Roman Ialomiteanul al Arhiepiscopiei Bucureștilor, delegat al Prea Fericitului Patriarh Iustin la înscăunarea noului titular de Rîmnic și Argeș, și Preot Ion Dumitrescu, vicar administrativ al Eparhiei, care a vorbit în numele Consiliului permanent, al Adunării Eparhiale, al ostenitorilor de la Centrul eparhial și al preoților Eparhiei Rîmnicului și Argeșului. Dînd glas recunoștinței pentru milostivirea cu care Dumnezeu l-a cercetat, încredințîndu-i această nouă slujire, le-a răspuns, cu blîndețea-i cunoscută, Prea Sfințitul Episcop Gherasim, care a spus, printre altele: «Astăzi, în acest impresionant cadru festiv, cu adîncă emoție și recunoștință, am primit Gramața și toiagul păstoririi clerului și credincioșilor din cuprinsul străvechii Eparhii a Rîmnicului și Argeșului. Cu vremea Atotputernicului Dumnezeu, care a căutat cu bunăvoință asupra Smereniei mele, cu binecuvîntarea Sîntului Sinod, în frunte cu Părintele nostru duhovnicesc Prea Fericitul Patriarh Iustin, prin prezența distinșilor reprezentanți ai conducerii de stat, a preoțimii și credincioșilor, sînt ridicat la o demnitate pe cît de înaltă, pe atît de plină de răspunderi. Ceea ce mă îmbărbătează urcînd treptele acestui istoric scaun vlădicesc este faptul că nu vin aici ca un necunoscut. Vreme de 9 ani, din 1975 și pînă la 9 iunie a.c., am ostenit aici ca Arhiepiscop vicar, sub oblăduirea de curînd răposatului Episcop Iosif, iar de atunci pînă astăzi, sub directa îndrumare, plină de grijă și înțelepciune a iubitului nostru Mitropolit Nestor.

Din părinteasca cuvîntare a înalt Prea Sfinției Sale, din aceași zi mărețată pentru mine și Eparhie, și din zăbava asupra trecutului istoric al acestei de Dumnezeu păzite Eparhii, cunosc bogata istorie a acestor locuri și strădanile înaltelor personalități bisericești, care au ridicat la loc de cinste această Eparhie.

Sint aproape copleșit de marea răspundere care îmi stă înaintea, de a continua lucrarea unor iluștri înaintași.

Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit Nestor,

Este cunoscut tuturor că lucrați de multă vreme la Arhiepiscopia Craiovei, cu bogate înfăptuiri, care grăiesc de la sine. Ați adunat o impresiionantă și multilaterală zestre duhovnicească. Pe lângă administrația bisericească, Înalt Prea Sfinția Voastră v-ați dăruit și în slujba promovării teologiei ortodoxe române și culturii românești, dînd la lumină lucrări de înaltă ținută în acest domeniu. Pe lângă aceasta desfășurați de mai mulți ani, o intensă activitate ecumenică și social-patriotică, pe linia angajării noastre creștine în slujirea marilor aspirații de apropiere, colaborare și pace ale omenirii contemporane.

Eparhia Rîmnicului și Argeșului, ca sufragană a Mitropoliei Olteniei, se împărtașește bogat din această lucrare și experiență a Înalt Prea Sfinției Voastre.

Smerenia mea, urcînd în scaunul de la Vilcea, vă asigur cu cel mai profund respect de îndatoritoarea colaborare și de acum înainte în problemele Eparhiei care intră în competența Sinodului Mitropolitan.

Domnule președinte al Departamentului Cultelor,

Distinși reprezentanți ai puterii de stat locale,

Vă rog să-mi îngăduiți să consider prezența Domniilor Voastre la actul instalării mele ca Episcop al Rîmnicului și Argeșului drept o dovadă a prețurii pe care o acordați contribuției arhipăstorului, preoților și credincioșilor ortodocși români la slujirea operei de îndeplinire a marilor năzuințe ale poporului român și de propășire a scumpei noastre patrii.

Într-adevăr, de-a lungul veacurilor, Biserica noastră a dovedit că și-a împletit în mod consecvent viața sa cu viața poporului pe care l-a slujit și l-a sprijinit în eforturile sale spre bunăstare și progres. Aceeași atitudine dorim să o facem cunoscută și în prezent, cu sporită rivnă și deplină loialitate, în noile condiții de libertate și cuceriri ale întregului nostru popor.

Vă rog să-mi îngăduiți să vă mulțumesc cu adînc respect și înaltă considerație pentru cînstea ce mi-ați făcut, de a fi prezenți la această festivitate și pentru încrederea ce-mi acordați în noua mea misiune. Totodată, vă rog să primiți asigurarea că vă voi fi permanent și activ alături în împlinirea sarcinilor legate de activitățile obștești ce ne stau înaintea.

Prea Sfințiile Voastre,

Cu frățească dragoste în Hristos Domnul nostru, vă mulțumesc din adîncul inimii pentru sentimentele alese cu care mă înconjurați în această împrejurare atât de însemnată a vieții mele. Rog pe Bunul Dumnezeu să vă răsplătească bogat osteneala participării și vă asigur de sentimentele mele cele mai alese în lucrarea de împreună-slujire a lui Dumnezeu și a semenilor noștri.

Onorați membri ai Adunării Eparhiale,

Vă rog să-mi îngăduiți să vă mulțumesc și în această împrejurare festivă, pentru încrederea ce ați investit în mine prin chemarea ce mi-ați făcut, împreună cu ceilalți membri ai Colegiului Electoral Bisericesc, de

a ocupa scaunul de Episcop al Eparhiei Rîmnîcului și Argeșului. Am convingerea că vom lucra împreună în mod cinstit și stăruitor, cu bune rezultate pentru interesele Bisericii și patriei noastre.

Păstrez încrederea că îmi veți acorda tot sprijinul pentru ducerea la îndeplinire a sarcinilor ce ne stau în față și, la rîndul meu, vă făgăduiesc că veți găsi mereu la mine cuvenita dragoste, înțelegere, colaborare și împreună dăruire spre împlinirea a tot lucrului bun.

*Prea Cucernici Părinți,
Cuvios cin monahal și
Iubiți credincioși,*

Pășesc astăzi pe noul drum al slujirii mele arhipastorale, cu nădejdea neclintită în ajutorul Bunului Dumnezeu, precum și cu încrederea că împreună vom desfășura o lucrare rodnică în ogorul Bisericii și patriei noastre.

Noi ne cunoaștem de multă vreme. Vă cunosc evlavia adincă, dragostea curată și respectul deosebit față de Biserica noastră străbună, precum și strădanțiile neobosite pe care le depuneți pentru propășirea vieții noi din patria noastră.

Onorată asistență,

Mulțumindu-vă din inimă tuturor pentru dragostea și frumoasele sentimente cu care m-ați întâmpinat la acest început de drum nou, îmi înalț gîndul cu adîncă smerenie către Atotțiitorul Dumnezeu, rugîndu-L să-și reverse peste noi toți darurile Sale cele mintuitoare, să vă binecuvinteze și să vă fie pururi în ajutor».

La orele 14,00, la reședința episcopală a avut loc tradiționala agapă festivă în cadrul căreia au luat cuvîntul : Dl. Ion Cumpănașu, președintele Departamentului Cultelor ; Dl. Gheorghe Stoica, prim vicepreședinte al Consiliului popular județean Vîlcea ; P. S. Lucian Făgărășanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; Dl. dr. David Pantelimon, delegat mirean al Protopopiatului Caracal și membru în Adunarea eparhială a Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului ; Arhim. B. V. Anania ; Dl. prof. Emilian Popescu ; Prot. Constantin Dejan ; Pr. asist. Viorel Ioniță și Pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București.

Le-a răspuns Prea Sfințitul Episcop Gherasim Cristea, care a adresat tuturor vîile sale mulțumiri, concluzionînd : «După cum festivitatea de astăzi s-a desfășurat sub semnul colaborării și ecumenicității, tot astfel doresc ca în anii activității mele viitoare să mă bucur de aceeași asistență, de aceleași îndemnuri bune, de aceeași prietenie mărturisită astăzi»

În aceeași primă duminică de decembrie 1984 a avut loc și **instala-**
rea noului titular la Arad, Prea Sfințitul Dr. Timotei Sevițiu. Erau prezenți înalți ierarhi, clerici, invitați, precum și o numeroasă asistență.

La sărbătoarea credincioșilor arădeni și hunedoreni au participat și Dl. Ion Popescu, director în Departamentul Cultelor, precum și reprezentanți ai autorităților locale de stat ai județelor Arad și Hunedoara.

Sfânta Liturghie arhierescă a fost săvârșită de un ales sobor sub protia Înalt Prea Sfințitului Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, care a înmănat noului chiriarh de la Arad *Gramata de înscăunare* — care a fost citită de Pr. Ilie Maier, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei —, și cirja episcopală.

Înalt Prea Sfinția Sa a rostit și o însuflețitoare cuvîntare în care a făcut o trecere în revistă a coordonatelor vieții religioase, sociale și culturale trăită de preoții și credincioșii Eparhiei arădene, angajați în realizarea mărețelor idealuri promovate de întregul nostru popor. Adresîndu-se noului Episcop ales, Înalt Prea Sfinția Sa a spus: «Credincioșii și clericii Eparhiei, cu vrednicia lor, cu conștiința lor înaltă au nevoie de îndrumare dar și de dragoste. Să le fiți păstor, dar mai ales părinte. Și perioada pe care Bunul Dumnezeu vă va învrednici să o petreceți în fruntea acestei Eparhii să fie încununată de bune înfăptuiri, așa cum s-au străduit să binefăptuiască toți cei care v-au precedat. Fie ca acum început de acum să se dovedească pe parcursul anilor un început tot atât de strălucit, dacă nu mai strălucit, ca al vrednicilor Prea Sfinției Voastre înaintași».

Au mai rostit cuvîntări: P.S. Arhiepiscopul vicar Gherasim Hunedoreanul; Prot. Alexandru Hotăran — care a vorbit în numele clerului Eparhiei, și Dl. Silviu Suciu, consilier juridic, — în numele membrilor Adunării Eparhiale, al Consiliului eparhial și al credincioșilor. Le-a răspuns Prea Sfințitul Dr. Timotei Sevcicu, asigurînd Sfințitul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și conducerea superioară de stat, precum și pe toți cei prezenți, de totală dăruire pentru slujirea Bisericii strămoșești și pentru realizarea binelui și fericirii tuturor:

«Cu vădită emoție trăiesc acest moment în care sînt așezat în locul care reprezintă catedra de propovăduire a dreptei credințe, amvonul și strana înălțării sfințelor rugăciuni și jetul cîrmuirii dubovnicești a Bisericii Mîntuitorului din părțile Aradului și Hunedoarei. Drept înțărare mi s-a încredințat și toiagul călăuzirii neabătute a mădurelor acestui trup tainic al Domnului nostru Iisus Hristos. Dacă am urcat trupește aceste trepte simbolice, cugetul îl port spre sușul spiritual a ceea ce cu adevărat reprezintă înălțimea acestui scaun. De la înălțimea lui grăiește o întreagă istorie a acestui colț de țară prea minunat. Un scaun episcopal nu se temeluește la întimplare, ci după trebuințe reale și vrednicii multiple, aducînd aminte că Iisus Hristos este Domnul cel tare, învățătorul dumnezeiesc și Arhiepiscopul veacurilor care tronează în mijlocul celor ai Săi. Un scaun ca cel de aici aminteste de propovăduirea de timpuriu a învățăturii creștine de-a lungul Mureșului prin vestite centre, apoi despre buna rînduială bisericească. De asemenea arată că la vreme de restrîns sub stăpîniri străine a ființat și în alte locuri ale căror nume Eparhia le-a păstrat în titulatura sa și nu mai puțin mărturiseste despre slujbele săvârșite cu credință și dragoste, după cum rezultă din atîtea cărți de ritual și cîntare bisericească, date la lumina de către cunoscuții ostenitori, rămase normative pe o arie întinsă în vremea noastră. Despre vechimea sfințelor așezăminte, ca Prisăra sau Hodoș-Bodrogul, vorbește însăși vremea Cuviosului Nicodim

de la Tismana, care atestă totodată și legătura permanentă cu Ortodoxia de pretutindeni și mai ales cu celelalte provincii românești. Multe alte modeste bisericuțe semănate pe tot întinsul acestui pământ hrănit cu credința, nădejdea și dragostea înaintașilor pentru a rodi îmbelșugat în viața sufletească a urmașilor se adaugă celor amintite. Între ele Lipova, Deasus, cu toată înzestrarea lor străveche ce, în parte, îmbogățesc azi valoroasele colecții de artă și cultură bisericască veche. Înriuririi în arhitectură, pictura sau sculptura sfințelor locașuri, denotă împreună cu circulația cărții de cult unitatea bisericască a credincioșilor din toate provinciile românești. La toate însă se adaugă viața oamenilor care le-au însușit, mulțimea credincioșilor ale căror nume și vîrstă, stare sau parte, după cum zice rugăciunea «singur Cel ce știe, toate le cunoaște», preoți cu inima lingă popor, ca toți aceia care au murit împreună cu Horea și revoluționarii de la 1784, călugări rivnitori ca Sfîntul Visarion Sarai, apărător al Ortodoxiei în aceste locuri, vlădici plini de înțelepciune, ca și Gherasim Raț, participant la revoluția din 1848 sau Ioan Papp, unul dintre militanții de frunte pentru realizarea Marii Uniri de la 1918. În acest context se pot reaminti cuvintele celui din urmă care au constituit o deviză pentru toți ierarhii ulterioari, fiind citat constant în toate cuvîntările program ale acestora: «Unde merge poporul, mergem și noi». Și au fost toți împreună cu poporul și mult iubitul vlădică Grigorie și Andrei unanim veneratul, precum și cel al cărui chip apropiat îl păstrăm cu evlavie mereu înaintea noastră, regretatul episcop Visarion. Prețuiții ierarhi care ilustrînd scaunul Aradului, pentru vrednicia lor au fost rînduiți să cirmuiască azi mitropolile Moldovei și Banatului, înalt Prea Sfinții Teoctist și Nicolae, se impun mereu prin munca pe care în numele Bisericii o desfășoară neostenit în slujba patriei și pentru viața lumii, pildă făcîndu-se pentru clerul și credincioșii ce-i au în grijă.

La aceste mari pilde căuțind cu teama de a le fi prea departe, îmi vin mereu și stăruitor în minte cuvintele pe care Mîntuitorul le-a adresat cu blîndețe Ucenicilor săi, conținînd poate o mustrare, dar și o încurajare: «Unul este cel ce seamănă și altul este cel ce seceră...» (Ioan 4, 37). «Eu v-am trimis să secerăți ceea ce voi n-ați muncit. Alții au muncit, iar voi ați intrat în osteneala lor.» (Ioan 4, 38). Dar «iată holdele sînt gata de seceriș» (Ioan 4, 35). Și tot cuvîntul Scripturii arată cum trebuie să se poarte cei aflați în atare situații: «Se cuvine ca episcopul să fie fără de prihană ca un iconom al lui Dumnezeu...» (Tit 1, 7). Or, a avea chivernisirea Bisericii în grijă este o lucrare de care fiecare iconom trebuie să dea seama înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. O eparhie ca aceea a Aradului este lesne de înțeles că cere o înțeleaptă chivernisire despre care am deplînat conștiință. Parcă îmi sună și mie aceleași cuvinte prin care Sfîntul apostol Pavel avertiza pe ucenicul său apropiat: «O, Timotee, păzește comoara ce ti s-a încredințat...» (I Timotei 6, 20). Iar dacă îmi pun întrebarea cum voi face aceasta, poate tot aceleași îndemnuri și sfaturi ale Apostolului Neamurilor către patronul meu duhovnicesc mă vor călăuzi: «Îți amintesc — spune Sfîntul Pavel — să aprinzi mai mult, din nou, harul lui Dumnezeu care este în tine prin punerea mîinilor mele» (II Tim., 1, 6); «Stăruiește cu timp și fără timp...»

(II Tim., 4, 2). Toate privesc întreaga activitate pastorală care primește până în amănunte recomandarea apostolică: «Ja aminte la tine însuși și la învățătură, stăruie în aceasta, căci făcînd așa, și pe tine te vei mîntui, și pe cei ce te vor asculta. Pe cel bătrîn să nu-l înfrunți, ci să-l îndemni ca pe un părinte; pe cei tineri ca pe niște frați. Pe bătrîne îndeamnă-le ca pe niște mame, pe cele tinere ca pe surori, în toată curăția» (I Tim., 4, 16; 5, 2). Sau în altă parte, privind conlucrarea: «Dojeniți pe cei fără de rînduială, îmbărbătați pe cei stabi la suflet, sprijiniți pe cei neputincioși, fiți îndelung-răbdători față de toți» (I Tes., 5, 14). Poate toate însă primează dorința Apostolului ce devine o poruncă pentru oricare dintre slujitorii Sfințelor altare: «Slujba fă-o deplin!» (II Tim., 4, 5). Pentru ca această slujire să fie deplină, este necesară respectarea unei adevărate reguli de trăire ortodoxă legată de mărturisirea credinței, buna rînduială a cultului, cinstita organizare a instituțiilor bisericești. La această mare lucrare unul singur nu poate face totul, ci toți trebuie să fie una. Iar harul lui Dumnezeu va fi acela care va ține pe toți în strînsă unitate. În virtutea acestui fapt mi se îndreaptă acum gîndul spre toți aceia care au fost și sînt cu tot sufletul alături de ceea ce stă să se plinească.

Un prinos de recunoștință aduc din acest loc Prea Fericitului Patriarh Iustin, reprezentat aici prin I. P. S. Mitropolitul Nicolae Corneanu. Grija pe care Inițiatorul Bisericii Ortodoxe Române o arată tuturor eparhiilor se răsfrînge din plin și asupra Eparhiei Aradului. Drept aceea rog ca și de acum înainte să o arate cu îmbelșugare atât asupra Eparhiei, cit și asupra celui pe care l-a așezat să vegheze asupra ei. Totodată dau asigurarea de întreaga supunere, încredințîndu-mă rugăciunilor Prea Fericirii Sale, pentru ca vrea să se transforme mereu în faptă reală spre binele Bisericii și propășirea țării.

Spre confirmarea hotărîrii ce trebuie mereu să devină faptă, apelez la bunăvoința onoraților reprezentanți ai organelor locale de stat căroră le exprim și cu acest prilej cele mai respectuoase mulțumiri pentru agrementul dat cu încredere pentru ceea ce pot duce la îndeplinire spre propășirea acestui minunal coș de țară. Slujitorii și închinătorii altarelor Bisericii noastre sînt și cetățeni ai țării, integrați în viața poporului, așa încît n-am pulea da împreună o asigurare mai solemnă decît aceea de a respecta permanent acest statut de conștiință.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae îi mulțumesc pentru toate cele împlinite azi, ca și în întreg rîstimpul cîl a purtat grijă de conducerea Eparhiei Aradului. În mai multe rînduri și după ce a păstorit efectiv aici, a consacrat timp și energie pentru a ține în bună rînduială treburile Eparhiei, mai ales în vacanțele episcopale, și totdeauna a fost balsam mîngîietor pentru preoții și credincioșii săi. În loc de alte dovezi de recunoștință sau de angajament îl asigur de dorința de a continua lucrul început în intenția Înalt Prea Sfinției Sale, ca și a prea vrednicilor ierarhi ce m-au precedat. Rog să fie încredințat despre aceasta, așa după cum Sfințul apostol Pavel a fost încredințat despre fidelitatea ucenicului său cînd i-a spus: «Tu însă ramii în cele ce ai învățat și de care ești încredințat, deoarece știi de la cine le-ai învățat» (II Tim., 3, 14). Lucrarea unui sfert de veac în preajma Înalt Prea Sfinției Sale poate fi o

Prea Sfințitul TIMOTEI SEVICIU,
Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmeagului

chezășie dintre cele mai dorite pentru o conlucrare care departe de a se întrerupe, trece doar pe planuri diferite. Creșt că va avea reușita muncii de la început, așa cum înalt Prea Sfinția Sa a subliniat în cuvântul de prețuire rostit.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie și Prea Sfințiilor Episcopi Emilian de Alba Iulia și Vasile al Oradiei, prezenți la această sărbătoare, le adresez cea mai aleasă mulțumire pentru osteneala de a fi cinstiți-o în chip măreț.

Prea onoraților reprezentanți ai Bisericilor și Cultelor religioase din țara noastră, le exprim mulțumirile cuvenite, ținând a le reaminti conlucrarea ecumenică de totdeauna pildă pentru credincioși și contribuție la unitatea întregului nostru popor. Făgăduiesc să nu micșorez întru nimic această zestre dobândită a dragostei frățești. Anul acesta mai ales Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace a arătat cât de mult pot face Cultele într-o simfonie pentru rezolvarea marilor probleme ale lumii contemporane.

Iubitului cler și binecredincioșilor mireni ai Eparhiei Aradului le adresez un prim cuvânt prin mulțumirea pentru întâmpinarea plină de dragoste și locul pe care cu nădejde mi l-au rezervat în inimile lor. Apelez la împreună-lucrarea în ogorul Bisericii și totodată al marii obști a țării, după cum eu relevat și cei care în numele tuturor au rostit cuvântul îndătinat. Nutresc certitudinea că voi găsi totdeauna un răspuns bun la toți. Îi rog să mă considere din mijlocul lor, cum însumi am temei să mă socotesc. În urmă cu câteva zile s-au împlinit 23 de ani de când prin minile aceluiași arhieru care m-a călăuzit spre scaunul episcopal am primit hirotonia întru diacon în această sfințită catedrală, iar mai apoi și nu departe, la mănăstirea Hodoș-Bodrog, intrarea în cinul monahal. Actul împlinit azi vrea să stringă mai mult încă legăturile statornicite odinioară.

Iar acum purtând în adîncul sufletului toate aceste îndemnuri ale gândului, simțămîntului și voinței, înalt umila-mi rugăciune către Dumnezeu. Peste puțința de a-I mulțumi însă, este bunăvoința cu care se pleacă totdeauna spre fiecare, șoptind parcă ființei ce năzuiește spre El, cuvintele de întărire ale psalmului (90, 15—16) : «Striga-va către Mine și-l voi auzi pe el... și-i voi arăta lui mîntuirea Mca».

În cinstea noului ales, Centrul eparhial a oferit o agapă la care au participat toți cei prezenți la solemnitate. Cu acest prilej au rostit cuvîntări următorii : I. P. S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului ; P. S. Episcop Vasile al Oradiei ; Em. Sa Paul Szedressy, conducătorul Eparhiei Evanghelice Cluj-Napoca ; Em. Sa Laszlo Papp, conducătorul Eparhiei Reformate Oradea ; Em. Sa Albert Klein, conducătorul Bisericii Evanghelice C. A. Sibiu ; Dl. Ernest Neumann, prim rabin — Timișoara ; Prot. Sebastian Kräuter, conducătorul Protoieriei romano-catolice din Timișoara ; Past. Ioan Truță, secretarul comunității baptiste din Arad ; Pr. Ilie Maier, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei ; Arhid. prof. Constantin Voicu, rectorul Institutului Teologic de grad Universitar din Sibiu ; Pr. Teodor Greucean, consilier administrativ — Arad ;

I. P. S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, și Dl. Ion Popescu, director în Departamentul Cultelor.

Tuturor le-a răspuns — prin cuvântarea din care inserăm în rândurile de mai jos — Prea Sfințitul Dr. Timotei Sevcicu, noul titular al Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmeagului: din tradiția poporului nostru, pornită după cum e zicerea, din cărunte vremuri, ce parcă se îngemănează cu veșnicia, ceremonialul sau ritualul legat de anumite evenimente își găsește o împlinire în masa de praznic. Fiind comună pentru toți cei ce iau parte, aceasta sugerează comuniunea și întreg șirul virtuților de care fiecare și laolaltă dau dovada, între ele numărându-se omnia românească și dragoslea frățească, solidaritatea în urmarea binelui și sinceritatea în orice făurire spre folosul obștesc, înzestrarea bogată și munca osîrduitoare, ca și multe altele. Tradiția creștină a imprimat o notă de sfințenie acestei împărtășiri din aceeași hrană și băutura cum însuși Sfințul apostol Pavel lasă a se înțelege în Epistola I Corinteni (10, 3—4). Fără a aduce în plus vreun temei biblic, poate s-ar potrivi aici o referire la un argument luat din Părinții Bisericii, anume motivul ospățului, ca de pildă la Metodiu de Olimp, spre a trezi în cuget părtășia virtuților religioase și umane, morale, patriotice, individuale și sociale, pe care ființa noastră le face lucrătoare.

Dacă pentru oricine o atare comuniune este folositoare, cu atât mai mult ea reprezintă o întărire binefăcătoare pentru cel ce din mijlocul obștei este chemat să îplinească o răspundere, căci la puteri sporite la însuși coeficientul acelora care îl înconjoară cu grija, devotamentul și preuirea lor. Drept aceea o îndatorire plăcută revine de a mulțumi tuturor, iar în chip aparte celor care în virtutea roșiului pe care îl au în viața Bisericii și a societății și-au dat partea neprețuită la desfășurarea praznicului de azi. N-ar fi o reluare simplii doar, a ceea ce s-a exprimat deja, alături cu prilejul alegerii cit și al înminării Decretului prezidențial, căci dacă în momentele amintite s-a avut în vedere mai mult considerația de care s-a bucurat cel care acum are cîstea de a mulțumi pentru toate, azi se cere pus accentul pe sprijinul sub diferitele-i forme pe care același are certitudinea să-l găsească în virtuțile tuturor celor ce n-au precupețit osteneala pentru a lua parte la acest act din cronica Eparhiei.

Aducînd aminte cuvîntul biblic că «binecuvîntarea părintelui întărește casele fiilor» (Isus Sirah 3, 9), îndrept gînd recunoscător pentru cele împlinite către Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, încredințîndu-mă sfințelor sale rugăciuni pentru începerea acestei noi activități. Cunoscînd și dragoslea delegatului Prea Fericii Sale, am convingerea că se va face întocmai purtător al cuvîntelor, gîndurilor și simțămîntelor acelora ce au fost de față la aceeași clipă.

Exprimînd întreaga recunoștință autorităților locale pentru amabilitatea cu care m-au primit, nădăjduiesc totodată la înțelegerea cu care vor fi ajutați preoții și credincioșii Eparhiei, ca alături de toți cetățenii țării să îplinească dezideratul menționat al contribuției la viața poporului nostru.

Înaltilor ierarhi prezenți, mulțumind din suflet pentru înțelegerea cu care m-au înconjurat, le mărturisesc dorința de a afla meru sprijin

părintesc și frățesc în unitatea Bisericii Ortodoxe Române. Garanție spre aceasta află în momentul comun al dobândirii chirițarilor atât de către Eparhia Aradului, cât și de către cea a Rîmnicului și Argeșului, întocmirea minunată a pămîntului strămoșesc se face temei al acestei virtuți: a unității, izvor de istorie. O emoționantă legendă, grăitoare printr-unul dintre cei mai iscuși povestitori contemporani, vorbește despre doi frați, fiii bătrîmului Hășmaș, ce ne poartă gîndul la un munte. Tatăl i-a îndemnat pe cei doi, pe nume Olt și Mureș, să fie mereu împreună, să nu se despartă vreodată, mai ales în lupta de apărare a pămîntului lor. Încrezători înșă în propria lor vitejie, dorind — nu din mîndrie, ci din dragoste frățească — să se avînte cîle unul în luptă, pentru a cruța pe celălalt, au fost amîndoi doborîți, dar nu de puterea, ci de viclesugul vrăjmașului (în povestire, Arghita, împreună cu Căliman și Puciosul). Și încheie legenda: «Din muntele Hășmașului curg veșnic cele două riuri. Sînt cei doi frați căzuți în luptă, dar încă viforoși. Parcă sînt două paloșe de argint la briul țării» [Al. Mitru, *În țara legendelor*, București, 1983, p. 172]. Avînd mereu înainte unitatea, libertatea și fericirea țării, dorim ca fiecare să întruchipeze pe eroii legendarii, dîndu-le un nou sflu de viață.

Întelesul adînc al istorisirii cred că ar avea asentimentul unanim de a fi extîns și asupra conlucrării în cîmpul ecumenismului practic local, al tuturor cultelor religioase, reprezentanților acestora solicitînd în duh de evlavie întreg sprijinul pentru care le adresez, ca și pînă acum cea mai aleasă mulțumire.

Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, cu recunoștința ce o mărturisește fiecare dintre clipole activității depuse în slujba Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, îndraznesc să cer sprijinul și pe mai departe, făgăduind la rîndu-mi a căuta mereu căile ce apropie lucrarea celor două Eparhii surori. În această privință aș încerca o referință la o altă legendă redată de același iscusit povestitor și care apropie tainic două localități de care însumi sînt atașat: Timișoara și Șiria. Se spune că Iancu de Hunedoara, judecînd pe prinșii din tabăra cotropitorilor, le cruță viața, — cum aceștia nu au făcut cu oamenii voievodului —, în schimbul săpării unei galerii de sub cetatea Șiriei și de lungă fîntina vrăjîtă Beg Bunar, pînă la Timișoara, prin acest mijloc reușind apoi să înlăture ocupația străină. Traseul acestei galerii nu se mai cunoaște, dar desigur că a rămas cel nevăzut care unește dintotdeauna pe cei de o parte și de alta a Muresului. Pe acesta dorim să-l parcurgem mereu.

Tuturor celor ce prin prezență au marit frumusețea momentului, membrilor Adunării Eparhiale, ostenitorilor Centrului eparhial și distinșilor oaspeți, mulțumind pentru aceasta, le împărtășesc dorința ca prin propriile lor virtuți să facă rodnică o conlucrare asteptată. Și aceasta cu ajutorul lui Dumnezeu într-un mulți ani cu binecuvîntare».

În glas cu cei incredințați spre păstorie, urăm noilor cirmuitori ai de Dumnezeu păzitelor Eparhiei ale Rîmnicului și Argeșului, și Aradului, Ienopolei și Hălmașului, ani îndelungați, sănătate și într-o toată bună sporire!

ALEXANDRU M. IONIȚA

CEA DE A XIV-a INTRUNIRE A COMISIEI ROMÂNE DE ISTORIE ECLESIASTICĂ COMPARATĂ

Comisia română de istorie ecleziastică comparată și-a ținut cea de-a XIV-a sesiune a sa în ziua de joi, 13 decembrie 1984, la Institutul teologic universitar din București. Această întrunire a fost dedicată aniversării a 200 de ani de la desfășurarea mișcării țărănești din Transilvania, condusă de Horea, Cloșca și Crișan (1784—1984).

În cuvîntul de deschidere a lucrărilor întrunirii, I. P. S. Mitropolit NESTOR al Olteniei, președintele Comisiei, a arătat că alături de întregul popor și membrii acestei comisii își exprimă bucuria că Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, a fost reales în înalta funcție de supremă conducere, fapt ce constituie chezașia înaintării țării noastre spre noi trepte de progres și bunăstare. Pe această linie de integrare în eforturile întregului popor spre o viață mereu mai demnă și mai bună și cultele din țara noastră, reprezentate în această Comisie, își sporesc angajamentul lor față de politica internă și externă a statului nostru.

I. P. S. Mitropolit Președinte a arătat apoi că în intervalul care s-a scurs de la ultima întrunire a acestei Comisii, doi dintre vrednicii membri ai Comisiei au fost promovați pe trepte înalte în ierarhia Bisericii Ortodoxe Române. Astfel, P. S. Episcop GHERASIM CRISTEA a fost ridicat la rangul de episcop eparhial al Episcopiei Rîmnicului și Argeșului iar P. S. TIMOTEI SEVICIU la rangul de episcop al Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmeagului. Felicitînd pe cei doi ierarhi pentru promovarea lor meritorie în ierarhia Bisericii noastre, I. P. S. Mitropolit NESTOR a exprimat speranța că cei doi ierarhi titulari vor aduce de acum o contribuție sporită și în cadrul Comisiei de istorie ecleziastică comparată.

S-a trecut apoi la primul punct al ordinei de zi: aniversarea a două sute de ani de la desfășurarea răscoalei țărănești din Transilvania, condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Primul referat la această temă a fost susținut de către Pr. prof. dr. MIRCEA PĂCURARIU, de la Institutul teologic universitar din Sibiu.

În referatul său, vorbitorul a arătat că «marea răscoală țărănească din 1784 — prin proporțiile ei, ca și prin semnificația internă și internațională — a fost considerată ca un moment de răscruce în istoria românească modernă. Ea reprezintă, de fapt, începutul procesului revoluționar de înlăturare a feudalismului, fiind îndreptată atât împotriva marilor latifundiași, cât și împotriva nobilimii, deținătoarea puterii politice.

Răscoala de la 1784 se deosebește profund de toate răscoalele precedente ale Evului mediu, atât prin amploarea ei, cât și prin programul revoluționar pe care-l formulează țărănimea, cerînd, în termeni fără echivoc, condamnarea jăgăției și a nobilimii. În acest sens este semnificativ «Ultimatumul» pe care-l adresează țărăniile nobilimii, la Deva, în ziua de 11 noiembrie 1784, prin care revendicau cu hotărîre ca nobilimea să fie desființată, să-și părăsească moșiile, să plătească dări ca și poporul de rînd, iar pămîntul să fie împărțit celor ce-l muncesc. Era forma cea mai ridicată a dezideratelor sociale ale țărănimii române din Evul mediu. Analizînd cuprinsul acestui Ultimatum, se poate con-

stata cu ușurință că lupta țărănimii viza toate laturile asupririi românești: națională, socială și religioasă, firește într-o viziune specifică mentalității ei. Răscoala avea, în primul rând, un caracter social, urmărind desființarea iobăgiei, dar și a clasei nobiliare-latifundiare. Avea și un caracter național, căci ea viza clasele stăpânitoare ale celor trei națiuni politice privilegiate din Transilvania medievală, ca și pe reprezentanții statului habsburgic, care administrau domeniile miniere din munții Apuseni. În același timp, răscoala viza și pe reprezentanții religiilor «recepte» care, spre deosebire de Biserica românească socotită «tolerată», erau principalii susținători ai sistemului politic constituțional de atunci. Trebuie reținut și faptul că acum, pentru prima dată în istoria românească, țărănimia își cere dreptul de a soluționa, revoluționar, problema națională, revendicată până atunci numai de cărturarii români, dar în mod teoretic, ei cerând reforme și drepturi pe seama poporului, cu invocarea unor argumente de ordin istoric sau lingvistic.

Vorbitorul a prezentat apoi desfășurarea mișcării de la 1784 precum și rezultatele sale în istoria poporului român. A urmat referatul intitulat: «Interpretarea drepturilor poporului în istoriografia de limbă maghiară, referitoare la revoluția lui Horea», susținut de către Pastorul JUHASZ ANDRAS din Tg. Mureș. Referatul pornește de la lucrările următorilor istorici maghiari: Szilágyi Ferenc, *Lumea lui Horea în Transilvania*, Pesta, 1871; Rettgő György, *Lucrări de amintire*, 1718—1784, ed. Jako Szigmond, București, 1970; Teleky Domokos, *Lumea lui Horea în Transilvania*, Pesta, 1865, precum și de la lucrarea de sinteză intitulată *Marea răscoală țărănească de sub conducerea lui Horea, oglindită de izvoare*, Ed. Criterion, București, 1984, editată de către Magyar Andras, în care este prezentată mișcarea țărănească de la 1784. Față de unele ipoteze stocurate în lucrările menționate, vorbitorul a arătat că în mișcarea condusă de Horea nu putem vorbi de amestecuri străine sau nețărănești: «Răscoala aparținea în întregime țărănimii. Prin caracterul ei, răscoala condusă de Horea se integrează în rîndul răscoalelor țărănești de mari proporții din acest răs timp din Rusia (1773—1775) și din Cehia (1775).

Caracterul întru totul țărănesc al răscoalei e personificat de chiar conducătorul mișcării. Evenimentul însuși s-a fixat și în istoriografia de limbă maghiară, sub numele de «atacul lui Horea» sau «lumea lui Horea».

Istoricul Szilágyi Ferenc, care a scris prima monografie științifică a răscoalei afirmă: «Istoricul imparțial trebuie să mărturisească și despre acest mare conducător, că soarta poporului său apăsător și eliberarea lui le-a purtat în inimă... cauza căreia și-a consacrat toată activitatea și întreaga-i viață, și pentru care pe aceasta și-a și sacrificat-o, n-a trădat-o niciodată și i-a rămas pînă la sfîrșit credincios, chiar și pe eșafod, în fața morții celei mai cumplite.

Cel de-al treilea referat, privind ecoul mișcării lui Horea în presa și istoriografia germană contemporană, a fost susținut de către Prof. dr. HERMAN PITTERS de la Institutul teologic protestant, ramura luterană — Sibiu.

Amintind cele mai importante periodice germane din a doua jumătate a sec. XVIII-lea, ca *Siebenbürger Zeitung* (Sibiu); *Politisches Journal* (Hamburg); *Real Zeitung* (Erlangen); *Frankfurter Obser-*

postamtzeitung (Frankfurt); *Zeitung aus Regensburg*; *Der deutsche Markkur* (Weimar) ș.a., autorul arată că revoluția lui Horea «a avut un larg ecou în presa și în istoriografia germană contemporană. La răspândirea știrilor despre această importantă mișcare socială de anvergură istorică europeană, a contribuit și presa germană a sașilor din Ardeal. Acest fapt este rezultatul intenselor contacte istorice și sociale între naționalitățile existente în Transilvania, care și-au adus în trecut și-și aduc și în prezent contribuții pozitive la conviețuirea diferitelor comunități etnice pe teritoriul patriei noastre».

A urmat apoi cel de-al 4-lea referat, intitulat *Preoțimea ardeleană în timpul revoluției condusă de Horea*, susținut de către Pr. prof. onorar TEODOR BODOGAE de la Institutul teologic universitar din Sibiu. Evidențind participarea preoțimii ardeleni la momentul aniversat, vorbitorul a arătat că e greu de stabilit cât a avut de suferit preoțimea de pe urma răscoalei. Ioan Hagi Crișănuț, din Bistra, a fost tras în țepă pentru că a atacat ilegalitatea taxei sporite a crismăritului. Pomelnicul lor e lung. În orice caz, nobilii din comitatele Lunedoarei și Albei erau atît de porniți împotriva participării preoților la răscoală, încît au cerut să fie pedepsiți cel mai aspru, dacă nu cu moartea, măcar să fie expulzați, iar dacă pe viitor s-ar mai ivi vreo răscoală, atunci preotul satului să fie pedepsit cu moartea. Nu se știe exact cîți din răscoalații condannați la frîngerea cu roata, tragerea în țepă sau prin sabie au fost preoți din totalul de 36 de osindji în comitatul Alba, 17 la Cluj și 16 la Deva».

În continuare, Pr. dr. VIOREL IONȚĂ, secretarul Comisiei, a prezentat cel de-al cincilea referat, pe marginea teinei principale a intrării, intitulat: «Ecoul revoluției condusă de Horea, Cloșca și Crișan în presa occidentală», prin care a fost subliniat interesul larg, de care s-a bucurat acest eveniment românesc în Occident, ca și faptul că pe acești cale români au atras atenția întregii lumi asupra situației și asupra rolului lor istoric în Europa sud-est-europeană.

La discuțiile care au urmat au luat cuvîntul: Prof. Lengyel Lorand (Cluj-Napoca); P. S. Episcop Epifanie al Buzăului; Pr. prof. Ioan Rămureanu (București); Prof. Emilian Popescu (București); Pr. prof. Alexandru Ciurea (București); Diac. conf. Petre David (București); P. S. Episcop Timotei al Aradului; Pr. prof. Teodor Bodegae (Sibiu); P. S. Episcop Gherasim al Rîmnicului și Argeșului; Diac. asist. Ioan Caraza (București).

Vorbitorii au evidențiat diferite aspecte ale semnificației istorice și naționale a răscoalei condusă de Horea, Cloșca și Crișan, întregind prin aceasta imaginea festivă a momentului.

La punctul doi al ordinii de zi a fost comemorată personalitatea Prof. dr. Juhasz Istvan de la Cluj-Napoca, fost vice-președinte al acestei Comisii, decedat la 13 septembrie 1984. Prof. Galfi Zoltan de la Institutul teologic protestant unic din Cluj-Napoca a prezentat, în cuvinte clogioase, viața și activitatea celui dispărut.

În continuare, I. P. S. Mitropolit NESTOR a prezentat un amplu referat privind la dobîndirea autocefaliei de către Biserica Ortodoxă Română. I. P. S. Sa a subliniat faptul că Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat întotdeauna de un statut de largă autonomie, că actul de la 1885

era firesc in dezvoltarea firească a Bisericii noastre și că pe această bază s-a afirmat apoi deplin angajarea Bisericii Ortodoxe Române pe calea suferinței idealurilor poporului, în sinul căruia își desfășoară activitatea, afirmându-se cu putere în rindul tuturor Bisericilor creștine.

La ultimul punct din ordinea de zi s-a stabilit ca următoarea întrunire a Comisiei să se țină în mai 1985.

În cuvîntul de încheiere, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, mulțumind referenților și tuturor participanților, a evidențiat atmosfera de înțelegere care s-a degajat și din lucrările acestei întruniri, ceea ce constituie încă un pas înainte pe calea adîncirii bunelor relații dintre cultele din țara noastră, ca și la sporirea angajamentului cu care Bisericile sînt datoare să slujească patria comună.

Pr. dr. VIOREL IONIȚĂ

CONSULTAȚIA TEOLOGICĂ PENTRU PACE ȘI DREPTATE «KARLOVY VARY VI»

Întrunirile creștine cunoscute sub numele de «Karlov Vary» sînt consultații teologice între Biserici din Est și Vest. Prima reuniune de acest fel a fost inițiată de Prof. I. Hromádka și organizată de Conferința Creștină pentru Pace, la Karlov Vary între 14—18 mai 1962. Delegația Bisericii Ortodoxe Române care a participat la această întrunire a fost alcătuită din Prea Fericitul Patriarh Iustin, în acea vreme Mitropolit al Moldovei și Sucevei și regretatul preot prof. Milan Šesan de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. Tema acestei consultații a fost: «Răspunderea noastră în tensiunea actuală internațională».

Următoarele două întruniri au avut loc în cadrul Comitetului Central al Conferinței Creștine pentru Pace. Cea de-a patra consultație teologică de la Karlov Vary s-a ținut între 21—23 noiembrie 1979 și a avut ca temă: «Relațiile Est-Vest: sarcini ale Bisericilor». Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei și Arhim. Nifon Mihăița consilier patriarhal, în acel timp secretar al sectorului Relații Externe Bisericești.

«Karlov Vary V» s-a ținut la Princeton Theological Seminary din S.U.A., între 5—8 octombrie 1982. Din România a participat I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală al Ardealului și Prof. dr. Arpad Pentek, rectorul Institutului teologic protestant unic din Cluj-Napoca. Tema întrunirii a fost: «Bisericile și națiunile din Est și Vest și procesul de înțelegere a încrederei dintre ele».

Între 10—13 decembrie 1984 s-a ținut cea de-a VI-a consultație teologică între Bisericile din țările est-europene și Bisericile din S.U.A., la Karlov Vary în Cehoslovacia, la invitația Bisericilor din Cehoslovacia. Tema întrunirii a fost: «Angajamentul Bisericilor pentru pace și dreptate în Est și Vest».

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, de către Fr. prof. dr. Ștefan Alexe de la Institutul Teologic Universitar din București și Prof. dr. Aurel Jivi de

la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. Din țara noastră a participat și Past. prof. Karoly Székely, Biserica Reformată, Cluj-Napoca.

La consultația «Karoly Vary VI» au luat parte 52 delegați și conducători de Biserici, cei mai numeroși fiind din S.U.A. (15) și din Uniunea Sovietică (13).

La deschiderea consultației au vorbit cei doi președinți: Episcopul Dr. Károly Toth și Dr. Avery Post, precum și Patriarhul Bisericii Mărite din Cehoslovacia Dr. Miroslav Novak. În numele Bisericilor din țara gazdă, adresînd mulțumiri celor prezenți pentru participare și exprimînd speranța că întrunirea va avea rezultate pozitive în acțiunea generală pentru apărarea păcii în lume.

Au fost prezentate două referate la tema amintită, unul din partea Bisericilor americane de către Dr. William P. Thompson, avocat, care a făcut parte din echipa de avocați în procesul de la Nürnberg și cel de-al doilea, de către Episcop Dr. Károly Toth. Referatele au fost urmate de discuții în ședințe plene și în două grupe. Prof. Aurel Jivi a fost ales secretar al primei grupe.

Delegații Bisericii Ortodoxe Române au luat cuvîntul în ședințele plene și în grupa I.

După ce a prezentat pe scurt diferite teme biblice și patristice în legătură cu pacea și dreptatea, Pr. Prof. Ștefan Alexe a spus: «Astăzi vorbim de pace și dreptate, sau de o pace dreaptă, într-o situație internațională foarte complexă, în condițiile unei încordări deosebit de grave. Factorul deosebit de agravant al situației internaționale îl constituie accelerarea cursei înarmărilor, în primul rînd a înarmărilor nucleare. De aceea, tema generală a acestei întruniri cere ca Bisericile din Est și Vest să se angajeze pentru apărarea păcii și a dreptății, în alți termeni spus, pentru oprirea acestui curs primejdios al evenimentelor spre încordare și război, pentru evitarea unei catastrofe nucleare, care ar însemna practic însăși distrugerea civilizației umane, a condițiilor existenței vieții pe planeta noastră. Biserica Ortodoxă Română, credincioasă învățăturii Sfintei Scripturi și Sfintei Tradiții, propovăduiește pacea, se roagă «pentru pacea a toată lumea» și este alături de toți oamenii de bine care doresc pacea și apără viața omenirii. Ea își găsește temeiurile pentru apărarea păcii, a dreptății și egalității în lume, nu numai în tezaurul sfînt de credință, dar și în dorința credincioșilor săi de a trăi în pace. Pacea a fost totdeauna un element constitutiv al sufletului românesc. Poporul nostru, pașnic din fire, n-a purtat niciodată războaie de cîmpire. El doarește să-i fie respectată independența și suveranitatea, să trăiască în pace și bună înțelegere cu toate popoarele, să dezvolte relații de colaborare și încredere cu toate celelalte state, militează pentru stingerea focarelor de război și de tensiune, pentru înfăptuirea dezarmării generale și totale, în primul rînd a celei nucleare, pentru înlăturarea definitivă a colonialismului și neocolonialismului, pentru stimularea schimburilor de valori materiale și spirituale între națiuni, pentru sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare, pentru instaurarea unui climat de înțelegere de colaborare, de încredere, de pace și dreptate, pentru instaurarea unei noi ordini morale și economice în lume. Biserica Ortodoxă Română

a fost totdeauna alături de poporul dreptcredincios pe care îl slujește și a sprijinit aceste principii umanitare promovate de România.

Biserica Ortodoxă Română este deplin angajată în lucrarea de instalare a unei păci drepte în lume. În această privință, Pr. prof. Ștefan Alexe a citat declarația Prea Fericitului Patriarh Iustin: «În mod cu totul deosebit vom spori eforturile noastre pentru apărarea păcii, intrucât pacea se află plasată în însuși centrul misiunii noastre religioase. Împăcarea omului cu Dumnezeu, pacea în sufletul omului și viețuirea oamenilor în pace desăvârșită unii cu alții, constituie țelul cel mai mare al religiei noastre. De aceea, în slujba păcii, noi punem adevărurile de credință, căldura dragostei și zelul nostru statornic de înfăptuire a ei». Prin consfătuiri interconfesionale, conferințe teologice interconfesionale, mișcări de protest împotriva unor acte de agresiune și a pregătirilor de război, semnarea apelurilor pentru pace și a mesajelor de solidaritate cu cei care luptă pentru binele și fericirea omenirii, s-a desfășurat o lucrare de zidire și întărire a păcii și a înfrățirii între oameni. Acțiunile de pace inițiate de Biserica Ortodoxă Română și înfăptuite cu sprijinul ierarhilor, preoților și credincioșilor ei, s-au făcut cunoscute peste hotare prin scrisori irenice, apeluri și mesaje pentru pace, cuvântări și declarații în cadrul vizitelor făcute unor conducători bisericești peste hotare sau a vizitelor pe care le-au făcut aceștia Bisericii Ortodoxe Române.

De asemenea, prin aderarea la 25 aprilie 1974 la Frontul Democrației și Unității Socialiste, Biserica Ortodoxă Română are posibilitatea de a-și exprima și în cadrul acestui organism hotărârea sa fermă de a sprijini toate acțiunile menite să statornicească pacea și dreptatea în lume.

În încheiere, Pr. prof. Ștefan Alexe a vorbit despre «Adunarea Cultelor din România pentru pace și dezarmare», din 21—23 iunie 1984, care a adresat la sfârșitul lucrărilor un «Apel către toate Bisericile și organizațiile creștine mondiale, religiile lumii și oamenii doritori de bine» de pretutindeni, cerându-le să-și sporească și mai mult strădaniile, acum până nu este prea târziu, pentru apărarea vieții, pentru oprirea cursului periculos al inarmărilor și salvagardarea omenirii de la o catastrofă nucleară».

Fiecare Biserică și fiecare cult din țările din estul Europei și din S.U.A., au datoria morală de a conlucra cu toate forțele progresiste și de a încuraja și sprijini toate acțiunile menite să întărească pacea și dreptatea, pentru că, după expresia Sfântului Ioan Gură de Aur, pacea «este mama tuturor bunurilor, ea este temelie bucuriei. Căci dacă nu este pace, toate sînt de prisos» (Omilia III la Epistola către Coloseni).

La rîndul său, Prof. Aurel Jivi, după ce a vorbit despre rolul Sfintei Liturghii în viața credincioșilor, s-a referit la atitudinea creștinilor pentru pace. «Raportarea Bisericilor la marile probleme care confruntă lumea de astăzi se face și pentru faptul că creștinii împart cu ceilalți oameni responsabilitatea pentru neglijarea și violarea păcii și dreptății sub diferite forme. Creștinii trebuie să renunțe la mulțumirea de sine și să recunoască faptul că unii dintre ei au participat alături de forțele distrugătoare din lume, că n-au fost întotdeauna credincioși chemării de a pro-

povădii și de a promova pacea și dreptatea în lume. În felul acesta, de fapt, unii creștini au împiedicat lucrarea lui Dumnezeu în lume.

Din această pricină, primul pas pe care creștinii trebuie să-l facă spre a putea contribui la realizarea păcii și dreptății în lume este acela al chemării lor la o viață de pocăință, la o viață de credință reînnoită și de supunere față de Dumnezeu. În acest spirit de pocăință, creștinii vor recunoaște mai întâi faptul că lipsa lor de unitate este și rezultatul unor stări de nedreptate din trecut și în același timp, în trecut și chiar și în prezent această stare de diviziune a generat nedreptăți și lupte, chiar și războaie. Este suficient să amintim aici conflictele tragice din Irlanda de Nord, la baza cărora stau cauze politice și sociale, dar și religioase.

Așadar, prima contribuție pe care o aduc Bisericele la cauza păcii și dreptății în lume o constituie năzuința lor permanentă către refacerea unității, năzuința care cu siguranță că va avea un efect pozitiv asupra dorinței lumii întregi spre unitate care se poate realiza numai într-un climat de pace și de dreptate».

În continuare Prof. Aurel Jivi a subliniat câteva din acțiunile care exprimă angajarea Bisericilor pentru pace și dreptate în lume, ca: propovăduirea mesajului Evangheliei de pace și dreptate; educarea credincioșilor lor în spiritul păcii și dreptății, al înțelegerii și frățietății, pregătindu-i să devină făuritori ai păcii și dreptății. «Aceasta cu atât mai mult acum când ne aflăm în pragul anului 1985 care ca urmare a unei remarcabile inițiative a României a fost proclamat de către O.N.U. drept Anul Internațional al Tineretului ce se va desfășura sub deviza «Participare — Dezvoltare — Pace». Această inițiativă reprezintă de fapt încununarea unei statornice preocupări a României în direcția promovării la O.N.U. sub multiplele sale aspecte, a problematicii tinerei generații».

Bisericile trebuie să lucreze pentru o nouă ordine morală în lume, care poate avea consecințe asupra realizării unei noi ordini economice, prin presa bisericească și alte mijloace proprii, să se alăture și să sprijine țările și organizațiile care miltitează pentru instaurarea în lume a unei ordini a păcii și a dreptății. În această privință, «Biserica Ortodoxă Română și toate Bisericile din țara noastră sprijină cu fermitate acțiunile României în această direcție. Preocupările României, ale președintelui ei pentru situația gravă a relațiilor internaționale precum și numeroasele măsuri propuse pentru găsirea de noi soluții care să ducă la înlăturarea nedreptății și la instaurarea unei păci durabile în lume sint binecunoscute în multe țări ale lumii.

Într-o recentă cuvîntare rostită într-un important for al țării, președintele Nicolae Ceaușescu a subliniat interdependența care există între contradicțiile dintre țările bogate și țările sărace pe de o parte și creșterea pericolului unui nou război mondial pe de altă parte. Și de această dată președintele României a arătat că nu există o altă alternativă decît aceea a înlăturării definitive a războiului, decît o politică a colaborării și a păcii. România consideră că țările pe teritoriul cărora se ampiasează noile arme nucleare își asumă o mare răspundere nu

numai față de propriile lor popoare, ci față de popoarele europene, față de întreaga lume. România socotește necesar să se facă totul pentru a se opri amplasarea de rachete și de o parte și de alta». Biserica Ortodoxă Română, a spus în încheiere Prof. Aurel Jivi, sprijină poziția țării noastre în aceste probleme socotind că punerea în practică a inițiativelor ei contribuie în mod substanțial la realizarea păcii și dreptății în lume.

Unele din ideile prezentate de cei doi delegați ai Bisericii Ortodoxe Române au fost reluate și de alți delegați și au fost incluse în rapoartele celor două grupe ca și în Comunicatul final.

Grupa întâi de lucru a discutat următoarele teme: 1. Teologia păcii și a dreptății; 2. Realizarea încrederii și 3. Educația pentru pace și dreptate. În situația internațională actuală este necesar să se realizeze o încredere mutuală generală. S-au propus diferite mijloace, ca: sprijinirea adoptării de tratate internaționale și regionale pentru pace; sprijinirea începerii unui dialog între NATO și Pactul de la Varșovia; înghețarea armamentului nuclear; crearea de zone denuclearizate; angajarea creștinilor pentru dreptate și ajutor acordat victimelor din Etiopia; adâncirea studiului privind relația dintre pace și dreptate; organizarea de seminarii care să studieze raportul dintre creștinism și dreptatea socială în diferite contexte.

În ceea ce privește educația pentru pace, să fie folosite toate mijloacele pentru a da o imagine reală a evenimentelor care să zidească pacea, căci pacea este un fruct al adevărului. Au fost propuse schimburi de grupuri din America și Bisericile din est, schimburi culturale, etc.

Grupa a doua s-a ocupat cu două obiective: adoptarea unui program imediat pentru crearea de relații între Biserici și popoare și adoptarea unui program pe termen mai lung care privește relațiile internaționale și regionale. Grupa recomandă ca să fie folosite toate mijloacele, corespondență, întruniri, vizite reciproce, rugăciune, în vederea întăririi încrederii între oameni și popoare. În aceste relații trebuie utilizat un vocabular clar. De asemenea, să fie continuată activitatea teologică între Bisericile din S.U.A. și țările est-europene și în discuții să fie folosite toate informațiile în legătură cu pacea și dreptatea, favorizate de instituțiile care se ocupă cu problema păcii, ca Institutul Creștin Internațional pentru Pace organizat de Consiliul Ecumenic Suedez; să fie organizată o întrunire a conducătorilor bisericesti din Uniunea Sovietică și S.U.A. pe fluviul Elba în legătură cu aniversarea a 40 de ani de la victoria armatelor aliate, în 1945.

Și această grupă a propus aceleași mijloace pentru realizarea dezarmării și a păcii ca și grupa întâi.

La sfârșit a fost adoptat un *Comunicat* în care au fost incluse ideile din rapoartele celor două grupe. În *Comunicat* se spune: «Viața, creația sfântă a lui Dumnezeu, este grav amenințată de: state care încearcă să-și asigure securitatea pe scama altor țări; mișcarea către militarizarea spațiului cosmic; dezvoltarea tehnologiei nucleare mai degrabă pentru scopuri militare decît în scopuri pașnice; escaladarea producției, comer-

țului și amplasării armamentelor, escaladare ce folosește resurse vaste, care ar putea fi mai bine întrebuințate pentru alinarea foamei și sărăciei în lumea întreagă; tentația omenească de a folosi în mod greșit puterea în dierite chipuri, în diverse sisteme sociale (Isaia 5, 7—8); preamărirea războiului, care pare să ignore realitatea morții și a violenței, în timp ce creează «eroi»; crearea de «chipuri de dușmani», în felul acesta urmărindu-se scopuri politice. Ni s-a reamintit că Biserica este puternică atunci când se află în rugăciune. Ne vom ruga unii pentru alții pentru a fi în chipul cel mai deplin mesageri și făcători de pace în comunitățile noastre și în sfera noastră de influență.

S-a subliniat cu tărie, de multe ori, orice program care va dezvolta prietenia și dialogul între popoarele din diferite ideologii și sisteme și am salutat înțelegerea dintre S.U.A. și Uniunea Sovietică de a relua negocierile pentru dezarmare. Ni s-a amintit de repetate ori să fim realiști, prin urmare am petrecut un timp considerabil analizând obiectivele de lungă durată și de scurtă durată, prin care lumea poate ajunge la o realizare deplină a păcii și a dreptății în lume. Între altele ne-au reținut atenția următoarele: dezvoltarea unor comunități «înfrățite» în Răsărit și Apus; o celebrare vădită a creștinilor la locul de pe Elba unde forțele sovietice și americane s-au întâlnit la sfârșitul celui de-al doilea război în Europa; un program multiplu în Biserică, de educație pentru pace, în special a tineretului; sprijin continuu pentru extinderea programelor ecumenice pentru apărarea păcii; sublinierea faptului că foamea din lume poate fi eliminată, precum și angajarea în acest scop; a continua să cerem o înghețare nucleară mondială a armamentului ca prim pas pentru dezarmarea nucleară; accentuarea caracterului de urgență al conferinței a treia pentru tratatul de neproliferare în 1985; continuarea și întărirea activității noastre pentru pace, potrivit chemării lui Dumnezeu.

În încheierea *Comunicatului* se afirmă că slujirea noastră pentru împăcare și pace își are exemplul în viața Mântuitorului Iisus Hristos, Domnul Păcii; de aceea se face apel către toți creștinii să nu folosească o învățătură care ar justifica războiul, pregătirea pentru război, violența de orice fel și folosirea de idei pseudoteologice pentru a justifica holocaustul nuclear, sau invocarea de motive religioase în sprijinul politicii de descurajare. «Pace pe pământ, bună învoire între toți» (Luca 2, 14).

De asemenea, consultația «Karlov Vary VI» a trimis două scrisori: una adresată președintelui S.U.A. și președintelui Uniunii Sovietice în care se exprimă bucuria pentru reluarea negocierilor dintre U.R.S.S. și S.U.A. prin întâlnirea de la Geneva dintre ministrul Afacerilor Externe al Uniunii Sovietice Andrei Gromico și secretarul de stat al S.U.A., George Schultz. Ar fi de dorit ca să fie adoptate de urgență următoarele măsuri: 1. Acord bilateral între S.U.A. și U.R.S.S. cu privire la înghețarea armamentului nuclear; 2. Adoptarea unei hotărâri ca să renunțe primul la folosirea armelor nucleare; 3. Nefolosirea spațiului în scopuri militare, inclusiv depozitarea armelor nucleare în spațiu.

Cealaltă scrisoare a fost adresată președintelui Conferinței de la Stockholm pentru întărirea încrederii și securității și pentru dezarmare în Europa.

S-a luat hotărîrea ca întrunirile «Karlov Vary» să fie continuate. Peste doi ani, consultația teologică va avea loc în S.U.A. Din partea Bisericilor din America a fost ales președinte pentru următorii doi ani, Pastorul James Andrews, președintele Adunării generale a Bisericii Presbiteriene din S.U.A., iar din partea Bisericilor din țările est-europene a rămas același președinte.

În general, atmosfera întrunirii a fost calmă, discuțiile purtindu-se în climatul de speranță creat prin anunțarea reluării negocierilor de la Geneva dintre S.U.A. și Uniunea Sovietică.

Interesul tuturor participanților pentru a aduce o contribuție la făurirea păcii și a dreptății în lume, a fost demonstrat prin efortul concentrat și susținut, în cele câteva zile de discuții de la Karlov Vary, în vederea găsirii unor soluții practice care să stimuleze și mai mult angajarea Bisericilor creștine, în contextul actual, la salvardarea păcii și vieții pe pământ.

Pr. prof. ȘTEFAN ALEXE

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

Parohia ortodoxă română «Sf. Nicolae» din Offenbach,
Frankfurt am Main — R. F. Germania

Cu începere de la 7 martie 1984, parohia ortodoxă română din Offenbach/Main — R. F. Germania are un nou conducător: Preotul Corneliu Dorin Jacotă. Prea Cucernicia Sa s-a născut la 15 aprilie 1935 în Frătăuși—Suceava; este licențiat al Institutului Teologic Universitar din Sibiu (1959) și al Facultății de Filologie a Universității din Iași (1971).

Pr. Corneliu Dorin Jacotă a funcționat un timp în învățământul laic, iar din 1975 a fost profesor la Seminarul Teologic din Caransebeș, unde a funcționat și ca director (1976—1978). La 15 noiembrie 1975 a fost hirotonit diacon, iar la 12 februarie 1980 a fost hirotonit preot pentru Catedrala Episcopală din Rimnicu-Vilcea.

În prima duminică după sosirea sa la Offenbach, Pr. Corneliu Dorin Jacotă a oficiat Sfânta Liturghie împreună cu Pr. Alexandru Tudor — organizatorul și conducătorul parohiei sus-amintite, până la 15 septembrie 1983 când a cerut să revină în patrie. Prea Cucernicia Sa a prezentat credincioșilor pe noul lor conducător spiritual și a ținut o cuvântare de rămas bun.

A vorbit și noul preot care a mulțumit pentru cuvintele frumoase adresate și pentru felul în care a fost primit de credincioși. A încheiat zicînd: «La acest început de drum rog pe Bunul și Atotputernicul Dumnezeu să ne dea tuturor tărie, înțelepciune și sănătate, pentru ca tot lucrul cel bun să fie în continuă sporire».

Dorim să mai menționăm că Pr. Tudor Alexandru s-a îngrijit și de apariția ultimului număr al revistei «Viața creștină» 10—12/1983, în care sînt publicate următoarele articole:

Pentru pace, pentru viață, de Arhidiacon prof. Constantin Voicu; *Mihai Viteazul, conducător de cruciadă și martir al credinței ortodoxe*, de Diac. conf. Petru I. David; *Gîndul la moarte*, de Pr. dr. Dumitru Bodale; *Alexandru Vlașuță*, de Asist. dr. Ioan Vasile Leb; Revista mai cuprinde *Cronica parohială*, știri din viața Bisericii Ortodoxe Române și altele.

Numerele 1—3/1984 ale revistei «Viața creștină» au apărut prin grija și strădania Pr. Corneliu Dorin Jacotă și consemnează următoarele: *Actualitatea învățăturii Sfinților Trei Ierarhi — Vasile, Grigorie și Ioan*, de Arhim. dr. Chesariu Gheorghescu; *Activitatea desfășurată de românii de peste hotare în vederea făuririi Statului Unitar Național Român*, de Asist. dr. Aurel Jivi; *Horele Unirii de Gelu Stratulat*; *Cinstirea Sfinților*, de Prot. Coriolan Mureșan; *Lumina înalților stejari*, de Nicolae Bănică-Ologu; *Memoria pămîntului românesc*, de Ion Tărbescu; Știri

din viața Bisericii Ortodoxe Române, din viața Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Paris, Cronica Parohiei, diverse anunțuri.

Intrucit aceste rinduri apar cu oarecare întârziere, avem posibilitatea să semnalăm apariția a încă trei numere din revista «Viața creștină». Menționăm câteva titluri de fond, din nr. 4—6/1984: *Științele Pașii, Înălțarea și Rusaliele, sărbători ale înnoirii vieții*, de Pr. dr. Miron Dan; *Tropaeum Traiani, la 1875 ani de la inaugurarea sa*, de Pr. I. Ionescu; *Ion Creangă — scriitor național — Aniversarea a 145 de ani de la naștere și 95 de ani de la moarte*, de Gh. Vasilescu; *File din trecutul românesc — Basarabia*, de Constantin Stan; *De la Florii la Rusalii — obiceiuri, amintiri*, de Pr. C. D. Jacotă.

Din nr. 7—9/1984: *Învățătura de credință ortodoxă — Taina Bisericii și unitatea ei*, de P. S. Vasile, Episcopul Oradiei; *Ștefan cel Mare — 400 de ani de la moarte*, de Pr. Radu Mironovici; *Istории neterminate și Apostolii Ardealului — Horea*, de Nicolae Bănică-Ologu; *File din trecutul românesc — Bucovina*, de Constantin Stan; *Pentru ce mergem la biserică*, de Pr. dr. Gh. Paschia; *Cine sapă groapa altuia cade singur în ea*, de Pr. dr. Dumitru Bodale.

Din nr. 10—12/1984: *Învățătura de credință ortodoxă — Temeiuri ale cinstirii sfințelor icoane*, de Prot. Simion Fărcaș; *Cum trebuie să ne pregătim acasă pentru a veni la biserică?*, de Pr. dr. Gh. Paschia; *Slujirea aproapei, o permanentă îndatorire creștină*, de P. S. Episcop Vicar Lucian Făgărășanul; *Bari — oraș ecumenic*, de prof. Marcello Marin; *File din trecutul românesc — 1 Decembrie 1918*, de Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu; *Istории neterminate — Provocarea destinului și Apostolii Ardealului — Andrei Șaguna*, de Nicolae Bănică-Ologu.

Dintre evenimentele deosebite pe care le-a trăit comunitatea românească din Offenbach de la sosirea noului preot și pînă la finele anului 1984, notăm: slujba arhierescă însoțită de cuvîntul de zidire sufletească al P. S. Episcop Vasile al Oradiei, duminică 2 septembrie 1984. În aceeași lună, la 16 septembrie, cunoscutul cîntăreț Gică Petrescu, aflat în trecere prin Offenbach, a dat un concert în fața românilor din localitate, oferind celor prezenți momente emoționante. Tot în septembrie, la 29, a avut loc la restaurantul Lucullus din Offenbach/Main, reuniunea «Balul Toamnei». Cu acest prilej a fost organizată o expoziție de icoane pe sticlă și cruci sculptate în lemn — autor Dl. Ștefan Georgescu din Regensburg — și tapiserie mică și acuarele, autoare pictorița Doina Jarcovăț (născută Jacotă) din Iași.

Cu deosebită solemnitate s-a serbat hramul parohiei la 6 decembrie 1984. Sfînta Liturghie și Parastasul au fost oficiate de I.P.S. Adrian Hrițcu, conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, înconjurat de un sobor format din: Pr. Ipolit Jacotă, Pr. Radu Mironovici de la Baden-Baden și Pr. Corneliu Dorin Jacotă. Răspunsurile la strană au fost date de doctoranzii Ion Tulcan, Constantin Strugariu și Ion Stancu, aflați la studii în R. F. Germania și de un grup de călugărițe de la Alba Iulia, aflate la Regensburg.

Mai notăm că parohia din Offenbach a fost vizitată de Pr. Dumitru Soare, directorul Editurii Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii

Ortodoxe Române, care a slujit și predicat duminică 30 septembrie 1984, și de Pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic din București, care a participat la Sfânta Liturghie și a predicat în duminica din 16 decembrie 1984.

**Parohia ortodoxă română «Învierea Domnului»
din Salzgitter — R. F. Germania**

Viața spirituală și activitatea culturală românească la Salzgitter se desfășoară în continuare în bune condiții, datorită și faptului că aici comunitatea românească își are biserica ei proprie în care Pr. Vasile Florea a oficiat slujbele religioase cu regularitate în fiecare duminică și sărbătoare.

Dintre manifestările culturale amintim sărbătorirea a 35 de ani de existență a Asociației românilor bucovineni de pe cuprinsul Landului Niedersachsen. Festivitățile au avut loc la 22 septembrie 1984 în sala restaurantului Gästehaus din Salzgitter. La realizarea programului cultural-artistic și-au dat concursul grupa de copii de sub conducerea D-nei Hodel, precum și grupa corală condusă de Dl. Stefany, care au executat cîntece și dansuri din Bucovina. Semnalăm de asemenea apariția publicației parohiale «Păstorul cel Bun», numerele 1, 2, 3, 4/1984. În afară de cronicile parohiale, știri din viața Bisericii Ortodoxe Române, însemnări, note, Pastoralele I.P.S. Arhiepiscop Adrian la praznicele Nașterii și Învierii Domnului, poezii etc., prezentate cititorilor de această publicație parohială, mai notăm articolele: *Porunca mîntuitoare a iubirii aproapelui*, și *E noaptea sfîntă de Crăciun*, de Pr. Vasile Florea; *La praznicul Unirii: iubirea pentru România*, de Romulus Zaharia; *Figuri luminoase ale Marii Uniri — Vasile Goldiș*, de Pr. Vasile Florea și *Amin-tiri de Crăciun*, de Simion Beuran.

**Parohia ortodoxă română «Sfîntul Dimitrie»
din Hamburg — R. F. Germania**

La Hamburg duhul ortodoxiei se face simțit și cunoscut în cercuri tot mai largi, grație activității spiritual culturale a parohiei ortodoxe române «Sfîntul Dimitrie» și a parohului ei, Pr. dr. Dan Miron. În acest sens, semnalăm participarea preotului și a membrilor parohiei la intrunirea Cercului Filoxeniei de la mînăstirea benedictină Nütschau, din 24—25 februarie 1984. La această întrunire a fost invitat și I.P.S. Arhiepiscop Adrian de la Paris. Simbătă 25 februarie s-a celebrat o Liturghie panortodoxă, după care s-a oficiat și Taina Sfintei Cununii pentru doi tineri din cadrul comunității ortodoxe române din Hamburg. A doua zi, duminică 26 februarie 1984, I.P.S. Adrian a oficiat Sfînta Liturghie la Hamburg, săvîrșind cu acest prilej și sfîntirea Capelei Ortodoxe Române din localitate. În cadrul acțiunilor ecumenice se inscriu și referatele prezentate de Pr. dr. Miron Dan la diverse întruniri teologice, ca: «*Orthodoxe Kirche in einem Freuden Gästland*», referat susținut în Marktkirche, Hanover, la 20 martie 1984 în fața unui numeros auditoriu; *Importanța Tainei Sfîntului Mir pentru înțelegerea și receptarea docu-*

mentelor de la Lima de către confesiunile creștine, referat prezentat în cadrul Comisiei teologice din Hamburg, la 2 aprilie 1984. De asemenea, preotul Dan Miron a participat împreună cu un grup de credincioși, la jubileul Asociației Ecumenice «Arbeitsgemeinschaft Christlicher Kirchen in Hamburg», care și-a aniversat 20 de ani de existență la 7 aprilie 1984. Festivitățile s-au încheiat cu o vecernie ecumenică la care Pr. Dan Miron a slujit împreună cu Mitropolitul Augustinos de la Bonn. Aceeași Asociație Ecumenică a organizat la Nütschau o întrunire la 3 septembrie 1984, pentru a dezbate procesul de recepționare a documentelor de la Lima privind Botezul, Euharistia și Ministeriul. La această întrunire, Pr. Dan Miron a expus doctrina și punctul de vedere ortodox în ceea ce privește tema dezbătută.

Din publicația parohială «Nădejdea — Hoffnung», prezentăm nr. 23—24. Publicația, sub formă de revistă, conține 64 pagini și prezintă cronica parohială, spicuri din activitatea pastorală a I.P.S. Arhiepiscop Adrian, știri și extrase din diverse publicații locale, conferințele ținute în limba germană la unele întruniri ecumenice și o serie de articole, dintre care menționăm: *Credincioasa necredință sau despre Sfântul Apostol Toma*, de Prot. dr. Vasile Petrică; *Istoria ouălor roșii*, de Pr. dr. Dan Miron; *Împărate ceresc, Mingâietorul*, de Arhid. prof. I. Zăgrean; *Originea cuvântului «prunc»*, de George Vaida; *Un nou sfânt român — Ieremia Valahul*, de T. V. Bădescu.

Drd. TOADER DOROFTEI

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

— Patriarhia Ecumenică a numit un nou reprezentant pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în postul deținut de I.P.S. Emilianos Timiadis, care s-a pensionat. Este vorba de Preotul Gheorghios Tssetsis; el are vârsta de 50 de ani, a făcut studii teologice la Academia teologică din Halki și la Institutul ecumenic din Bossey. A activat la Secretariatul Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, apoi ca diacon la centrul episcopal din insulele Principe (în Marea de Marmara) și în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, din 1965, la Comisia pentru întrajutorarea între Biserici și asistența refugiaților; el va ocupa apoi, succesiv, funcțiile de secretar asociat, secretar executiv pentru Bisericile Ortodoxe și Orientul Apropiat, și apoi director adjunct al acestei comisii, însărcinat cu coordonarea secretariatelor regionale, funcție pe care o deține pînă în decembrie 1984.

Între timp a desfășurat și o frumoasă activitate pastorală la biserica greacă din Geneva (între 1966—1982). Este căsătorit și tată a doi copii.

BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ

— Biserica Ortodoxă Rusă are un nou exarh în Europa occidentală. Este vorba de I.P.S. Vladimir de Rostov, în vîrstă de 49 ani, fost profesor la Seminarile Teologice din Odessa și Leningrad. Ulterior a îndeplinit și sarcina de șef al misiunii ruse de la Ierusalim. A fost hirotonit episcop în 1966, cînd a fost numit și reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul Ecumenic din Geneva.

În 1968 a fost numit episcop-vicar al Mitropoliei de Kiev.

Episcopia la care a fost chemat este înființată din 1968. Ea numără 9 parohii și 10 preoți, și cca. 200.000 de ortodocși, de origine rusă și franceză.

BISERICA ORTODOXĂ SÎRBĂ

— Răspunzînd invitației adresate de Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman al Serbiei, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și al întregii Rusii a sosit la Belgrad la 29 septembrie 1984, însoțit de o mare

delegație, din care făceau parte — printre alții — II. PP. SS. Mitropoliți Antonie al Leningradului și Filaret de Minsk. Vizita a durat pînă la 6 octombrie.

Cei doi patriarhi au concelebrat în Catedrala patriarhală din Belgrad, duminică 30 septembrie. Ei au participat, de asemenea, la manifestările organizate cu ocazia celei de-a 60-a aniversări a înființării bisericii ruse din Belgrad. Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a vizitat cîteva mănăstiri din regiunea Kosovo, printre care comunitatea de călugărițe din Gracaniča, Devie, Jicau și mănăstirile din Dečani și Studeniča. Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a vizitat de asemenea Catedrala și Seminarul din Priznen.

În alocuțiunile sale, vorbind de viitorul Sinod panortodox, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a afirmat că succesul acestuia va depinde de «înțelegerea și unitatea care vor domni în relațiile dintre Bisericile locale». Referindu-se la viața internațională, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a subliniat importanța luptei pentru pace.

La rîndul său, I.P.S. Mitropolit Filaret a evocat problemele actuale ale ecumenismului «în care Bisericile Ortodoxe sînt angajate în mod serios». El a precizat importanța gîsirii căilor unității creștine, dar a specificat că această unitate nu trebuie făcută prematur sau forțat.

— Între 27 și 30 septembrie s-a reunit în mănăstirea din Studeniča cel de-al 6-lea Simpozion ecumenic al Facultăților de teologie din Iugoslavia. Au fost prezenți 70 de participanți, reprezentînd toate facultățile și școlile teologice din Iugoslavia.

Tema centrală a acestui simpozion a fost «Timpul Sfîntului Duh, timp al Bisericii». Participanților li s-a vorbit despre aspectul trinitar al teologiei Sfîntului Duh în Biserica Romano-Catolică și în Biserica Ortodoxă, despre aspectul ecclesologic și semnificația sa pentru noi.

În ziua de 30 octombrie 1984, S. Sa Patriarhul Gherman al Serbiei a prezidat ceremonia de prezentare a *primei traduceri în sîrbeste a Noului Testament*. Ceremonia s-a desfășurat la Belgrad în cadrul celui de-al 29-lea Tîrg internațional al cărții, în prezența a cca. 1.000 de persoane. Lucrarea de traducere a acestei cărți sfinte a început acum mai bine de 40 de ani. Ea a fost întreruptă de mai multe ori. Lucrarea a fost tipărită într-un prim tiraj de 10.000 exemplare și a fost admisă în cult în mod oficial în Biserică.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CEHOSLOVACIA

— Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia se pregătește să comemoreze cea de-a 1100-a aniversare de la moartea Sfîntului Metodiu, apostolul slavilor. Solemnități deosebite vor avea loc în toate eparhiile, iar publicațiile vor aborda teme privind lucrarea Sfinților Chiril și Metodiu în Moravia.

BISERICA ORTODOXĂ DIN POLONIA

Între 4 și 7 septembrie 1984, Mitropolitul Damaskinos al Elveției a efectuat, la invitația Bisericii Ortodoxe și a Bisericii Vechi Catolice din Polonia, o vizită în această țară. I.P.S. Sa a fost primit de Mitropolitul Vasile al Varșoviei, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe autocefale Poloneze, și de conducătorul Bisericii Vechi-Catolice, Mgr. Tadeusz Magwaski. Pentru meritele sale în dialogul ortodocșilor cu vechii catolici Mitropolitului Damaskinos i s-a înmănat medalia «Francizek Hodura».

Biserica Ortodoxă din Polonia are un număr de 850.000 de credincioși, organizați în 233 de parohii și 5 eparhii. Ele sînt deservite de 430 de preoți a căror pregătire se face în cele două Seminarii și în secția ortodoxă a Academiei creștine din Varșovia.

DIASPORA ORTODOXĂ

— Comitetul de conducere al Institutului teologic Sf. Vladimir a numit la 15 martie 1984 în funcția de decan pe Pr. Jean Meyendorff. El succede părintelui Al. Schmemmann, trecut la cele veșnice.

Născut în Franța la Neuilly-sur-Seine în 1926, Părintele Meyendorff a studiat la Sorbona unde și-a luat licența în litere în 1948 și la Institutul «St. Serge» unde își ia licența în 1949. Ulterior obține diplomele «d'études supérieures» (1949), «d'École pratique des Hautes Etudes» (1954) și doctoratul în litere (1958). A fost asistent la catedra de Istorie Bisericească a Institutului St. Serge; după primirea hirotoniei va activa ca profesor de Istoria bisericească și patristică la Institutul St. Vladimir (1959), în același timp fiind și lector pentru teologie bizantină la Harvard University Dumbarton Oaks Centre și la Dumbarton Oaks, Washington, D.C. (1959—1967) și profesor de Istorie bizantină la Fridham University (începînd din 1967).

Din bogata sa activitate publicistică amintim textul critic și traducerea unor lucrări din Sf. Grigore Valamo (1959), «Biserica Ortodoxă» (1963); «Ortodoxie și Catholicism» (1966); «Teologia bizantină» (1973), «Căsătoria, o perspectivă ortodoxă» (1975); «Tradiția vie» (1978); «Bizanțul și Rusia» (1980); «Moștenirea bizantină în Biserica Ortodoxă» (1981) și «Catholicism și Biserică» (1983).

Lucrările sale au fost traduse în mai multe limbi. Membru al mai multor societăți profesionale Părintele Meyendorff a fost președinte al Societății Teologice Ortodoxe din America, al Asociației Patristice Americane și este membru al Comitetului executiv al Comitetului S.U.A. pentru Studii bizantine.

A fost președinte al Comisiei «Credință și Constituție» (1967—1976) din cadrul C.E.B. și membru în Comitetul Central. Este unul din membrii fondatori ai organizației creștine pentru tineret, SYNDESMOS. Este doctor honoris causa al Universității Notre Dame și membru corespondent al Academiei Britanice.

★

— Episcopul ortodox grec Methodios de Skopelis, fost vicar al Arhiepiscopiei Grecești din America a fost ales episcop de Boston.

În mai 1982, la vârsta de 35 de ani — când a fost ales episcop, P. S. Methodios a devenit cel mai tânăr ierarh din istoria Arhiepiscopiei Ortodoxe Grecești din cele două Americi.

P. S. Methodios este membru al Consultației naționale ortodoxo-romano-catolică. Este președinte al Consistoriului celui de-al treilea district arhiepiscopal și va fi în continuare coordonator al celui de-al 28-lea Congres bienal clerico-laic care se intrunește de obicei la New York.

— «Grupul Consultativ Ortodox», organism consultativ al Comisiei «Misiune și Evanghelizare» (C.M.E.), s-a reunit la sfârșitul anului 1984 la Hildersheim (R.F.G.), sediul episcopatului sîrb din Europa.

Alcătuit din 12 persoane, reprezentînd diferite Biserici Ortodoxe, inclusiv cele Vechi-Orientale, și condus în prezent de Pr. Cyrille Argenti (Patriarhia Ecumenică), grupul a dezbătut un proiect prezentat de teologul român Pr. Ion Bria, directorul adjunct al C.M.E., însărcinat cu relațiile ortodoxe. S-a subliniat dimensiunea ecumenică a mărturisirii ortodoxe, necesitatea întăririi mărturisirii Bisericilor locale, a încurajării rolului tinerilor în Biserică, precum și contribuției pe care o aduc femeile în misiunea ortodoxă astăzi.

— Biserica Ortodoxă din Franța și Federația protestantă din această țară au organizat, la Versailles, în ziua de 4 octombrie 1984 cea de-a IV-a întîlnire anuală de dialog teologic. Întîlnirea a avut loc sub președinția Past. Jacques Maury și a Mitropolitului Meletios. S-a discutat despre documentul de la Lima, elaborat în 1982, privitor la «Botez, Euharistie și Ministeriu». A fost prezentat un proiect de text, elaborat de un protestant (M. Leplay) și un ortodox (N. Locky), care va fi preluat ulterior și trimis la Geneva la Comisia «Credință și Constituție».

— Statistici recente indică că în Australia există aproape un milion de ortodocși, dintre care cca. 700.000 de origine greacă (peste 300.000 sînt născuți în Grecia). Conferința permanentă a episcopilor ortodocși din Australia, prezidată de Arhiepiscopul Stilianos, exarhul Patriarhiei Ecumenice, numără 3 episcopi greci, un episcop al Patriarhiei de Antiohia, un episcop sîrb și un episcop de origine rusă.

Drd. VASILE RĂDUCA

CRONICA

Marți, 4 septembrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Sinodului permanent.

Duminică, 30 septembrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Colegiului bisericesc pentru alegerea titularilor în scaunele vacante ale Episcopilor Rîmnîcului și Argeșului, și Aradului. În urma împlinirii tuturor procedurilor statutare, au fost aleși: P. S. Arhiepiscopul vicar Gherasim Piteșteanu ca episcop titular al Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului; iar P.S. Episcop vicar Timotei Lugojanul, ca episcop titular al Episcopiei Aradului.

Luni, 1 octombrie 1984, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Iustin s-au desfășurat lucrările Sfîntului Sinod pentru validarea alegerilor făcute de Colegiul electoral bisericesc pentru Episcopiile Rîmnîcului și Argeșului, și Aradului.

În aceeași zi, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Eminența Sa Arhiepiscopul romano-catolic Luigi Poggi, nuntiu papal pentru catolicii din țările Europei de răsărit, însoțit de preotul John Bucovski. A fost de față P. S. Episcop vicar Vasile Tîrgovișteanu.

Marți, 9 octombrie 1984, s-au desfășurat lucrările Consiliului eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Miercuri, 10 octombrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit vizita protocolară de prezentare a Excelenței Sale D-lui Gaudenz Salis, noul ambasador al Elveției la București. A fost de față Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Vineri, 12 octombrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Hans Hyun, membru în Bundestağul vest-german, purtător de cuvînt în probleme interne al Partidului Uniunea Creștin Socială din R.F.G., aflat într-o vizită în țara noastră. A fost de față Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Sîmbătă, 13 octombrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Episcopul romano-catolic Ronald Bär din Olanda, însoțit de secretarul său, Rev. Wim Barning. Au fost de față: P. S. Episcop Vasile Tîrgovișteanu, vicar patriarhal, și Arhim. Nifon Mihăiță, consilier patriarhal.

Marți, 30 octombrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat sesiunea Permanenței Consiliului Național Bisericesc.

Luni, 12 noiembrie, și marți, 13 noiembrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Sinodului permanent.

Vineri, 30 noiembrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit pe Dl. Dimitrios Serbos, ambasadorul Greciei la București.

Duminică, 9 decembrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a prezidat lucrările Adunării eparhiale ale Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Marți, 12 decembrie, și joi, 13 decembrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, au participat în calitate de deputați la lucrările sesiunii Marii Adunări Naționale.

Vineri, 14 decembrie, și sâmbătă, 15 decembrie 1984, la Palatul patriarhal din București s-au desfășurat lucrările Consiliului Național Bisericesc, sub președinția P. S. Episcop Vasile Tirgovișteanul, vicar patriarhal, ca delegat al Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Duminică, 16 decembrie 1984, în sala festivă a Palatului patriarhal din București s-au desfășurat lucrările Adunării Naționale Bisericești.

Luni, 17 decembrie, și marți, 18 decembrie 1984, s-au desfășurat lucrările Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Sâmbătă, 22 decembrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a luat parte la Concertul de colinde de Crăciun și Anul Nou, susținut de corala Catedralei patriarhale din București și de coralele bisericilor «Domnița Bălașa» și «Sf. Spiridon-Nou» din București. Au mai luat parte: I. P. S. Arhiepiscop Adrian Hrițcu al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală; P. S. Episcop Epifanie al Buzăului, și PP. SS. Episcopi vicari Vasile Tirgovișteanul și Roman Ialomițeanul.

Duminică, 25 decembrie 1984, Prea Fericitul Patriarh Iustin a săvârșit Sfânta Liturghie arhierescă în Catedrala patriarhală din București, înconjurat de PP. SS. Episcopi vicari Vasile Tirgovișteanul și Roman Ialomițeanul, și de un ales sobor de preoți și diaconi ai Catedralei.

IN MEMORIAM:

ACADEMICIAN STANCIU STOIAN

La 17 iulie 1984 a încetat din viață academicianul Stanciu Stoian, om de înaltă cultură, de aleasă experiență pedagogică și simțire patriotică.

S-a născut la 20 septembrie 1900 în comuna Virteju-Nefliu, jud. Ilfov (azi Măgurele), din părinți țărani nevoiași dar având posibilitatea să-și susțină copiii (7) pentru a termina studiile elementare. S-a înscris la Seminarul central pentru un an, urmînd apoi Școala normală de la «Sf. Ecaterina». A fost numit învățător în comuna natală (1919—1924) dînd dovadă de rîvnă, dragoste față de fiii satului și neprecupețit efort pentru ridicarea nivelului de trai al consuțenilor săi. Dornic de a se perfecționa, învățătorul Stanciu Stoian a urmat cursurile Facultății de litere și filozofie din cadrul Universității din București (1924—1929) unde se distinge ca eminent student, dovedindu-se cu experiență pedagogică și deosebit de activ în orele de seminar. În același timp, cunoscînd viața grea, a activat insistent în cercurile democratice ale studențimii de atunci.

Datorită cunoașterii și inițierii în literatura veche este reținut asistent la Facultate, fiind numit cadru universitar, în 1931. În acest timp, se apropie de redacții și cunoaște pe Al. Sahia, cu care conlucrează la editarea săptăminalului «Vremea», supliment literar al ziarului *L'oua tineretului*.

Inițiat în istoria literaturii, pasionat pentru monumentele istorice și religioase, remarcându-se prin câteva studii, N. Iorga îi încredințează misiunea de revizor școlar (1931—1932) pentru județele Olt și Vilcea, apoi, Ilfov și Iașiomița. În 1932, ministrul Dimitrie Gusti numește pe profesorul Stanciu Stoian subdirector general în Ministerul Instrucțiunii pentru învățământ primar, normal și seminarial. În această situație, întocmește regulamente interne, titularizează dascăli de biserică ca învățători, întocmește programa pentru preoți în ceea ce privea orele de religie și istorie bisericească.

Cu o bogată experiență de teren, cunoscător al realităților concrete ale neamului nostru, Stanciu Stoian intră în rândurile intelectualilor care întrezăreau ziua de mâine. Această orientare a sa s-a concretizat prin nenumărate articole și studii pentru ridicarea nivelului cultural al țărănilor. Începând din anul 1934, a fost numit director al revistei «Căminul cultural» și inspector la fundațiile culturale. În 1938 este numit director general, mai ales în acele vremuri tulburi. În 1942 își susține teza de doctorat: *Sociologia și pedagogia satului*, sub conducerea prof. D. Gusti.

În 1943 este numit profesor de pedagogie și rector al Academiei de Științe Cooperatiste. Cu toate greutățile războiului, profesorul de vocație Stanciu Stoian pregătește intelectualitatea satelor și în același timp se străduiește ca muncitorii să fie cât mai uniți cu țărani, dovadă activitatea sa deosebită în Frontul patriotic antifașcist și contribuția sa pentru contopirea Partidului socialist țărănesc cu Frontul plugarilor, ceea ce a dus și la succesul în alegeri al primului guvern democratic sub dr. Petru Groza. În continuare, i se trasează sarcini pe linia învățământului pe care le duce la bun sfârșit. În 1947 este numit profesor la Institutul de științe economice și la Politehnică. În același an, profesorului Stoian, i se încredințează funcția de *ministru al Cultelor* (1947—1951). Cu înaltă competență rezolvă problemele Cultelor din România, contribuind efectiv la elaborarea *Decretului 177/1948*, precum și a altor reglementări privind Cultele din țara noastră în noile condiții sociale ale poporului român.

De asemenea, ministrul Stanciu Stoian a semnat actele și documentele pentru reorganizarea Facultății de Teologie din cadrul Universității București (1948) și trecerea acestei instituții de învățământ superior sub controlul nemijlocit al Bisericii Ortodoxe Române (1949); a aprobat propunerile pentru repararea, înfrumusețarea, renovarea și redarea cultului a tuluor monumentelor bisericesti și de artă distruse de cutremur, de război sau de vicisitudinile vremii.

Continuând cercetările sale în domeniul pedagogiei, este din nou numit profesor la Universitatea din București și în același timp director al Institutului de Științe pedagogice (1955—1967) și mai pe urmă consilier al ministrului Educației și Învățământului.

Paralel cu activitatea științifică, profesorul Stanciu Stoian a continuat activitatea sa politică. Astfel, în perioada 1946—1975 a fost deputat în Marea Adunare Națională și vicepreședinte al Comisiei de politică externă, membru al grupului român al Uniunii Interparlamentare, consilier al președintelui delegației române la O.N.U. și membru al delegației române, secretar general al Ligii române de prietenie cu popoarele din Africa și Asia, funcție deținută până la deces.

Activitatea sa științifică și didactică, experiența sa de pedagog și om de cultură se poate constata din cele 44 volume și peste 220 de studii și articole publicate, din care se degajă vocația sa de pedagog și om de știință. Pentru aceasta, Academia Română l-a ales membru corespondent (1963) și apoi membru deplin; a fost aniversat cu prilejul împlinirii vârstei psalmiste de 80 de ani, cu patru ani în urmă. A fost distins cu înalte titluri, ordine și medalii ale României.

Și-a chivernisit totul cu migală. S-a stins din viață în iunie 1984. Mitingul de doliu a avut loc la Academia Română.

Conform testamentului său și dorinței familiei înmormintarea s-a făcut după tradițiile noastre creștinești.

Diac. conf. PETRU I. DAVID

• ÎMBRĂMĂRI • PĂSTORALE •

RESPONSABILITATEA BISERICII
PENTRU CREȘTINII DE AZI

Protos. IRINEU POP

Sfânta Scriptură vorbește de «lume» și de «oameni» în vederea mântuirii oferite de Dumnezeu. Complexitatea discursului se ridică la complexitatea răspunsului omului la darul lui Dumnezeu. În toate acestea este reflectat misterul divin al dreptății și al milei. «Eu am venit ca lumea viață să aibă și din belșug să aibă» (Ioan 10, 10). Nu este cunoscut în Sfânta Scriptură un dualism între lume și mântuire, fiindcă mântuirea are loc tocmai în mijlocul lumii reale, nu în afara ei. «Cînd a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul său, născut din femeie, născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobîndim înfierea» (Gal., 4, 4—5). Cuvîntul sau Fiul lui Dumnezeu «în lume era și lumea prin El s-a făcut» (Ioan 1, 10).

Întreg Universul e creat de Cuvîntul lui Dumnezeu (Fac., 1, și Ioan, 1). Este un mesaj, o revelație a slavei lui Dumnezeu, un dar pentru om ca să-l admire și să-l aprecieze ca un semn al măririi și bunătății lui Dumnezeu.

Iată deci că întreaga creație reprezentată și culminată de om stă în fața lui Dumnezeu și poate să-L adore «în adevăr» (Ioan 4, 24) și «să găsească odihnă» în El (Matei 11, 28). Dar aceasta poate să-L și respingă și astfel să întunece și să contamineze lumea cu toate consecințele acestei decizii. «Viață și moarte ți-am pus Eu astăzi înaintea, și binecuvîntare și blestem. Alege viața ca să trăiești tu și urmașii tăi» (Deut., 30, 19).

Lumea este întotdeauna pentru om și a omului. Relația lui cu lumea este decisivă pentru relația lui cu Dumnezeu și invers. Pentru om lumea este un dar binecuvîntat dacă el o recunoaște ca și creația lui Dumnezeu, dar este și mesaj. Omenirea revoltîndu-se împotriva Creatorului, se condamnă pe sine și atrage lumea, pămîntul încredințat întregii rase umane, în mizerie și întuneric (Rom., 8, 20—22). Căderea omului a avut drept urmare deformarea profundă a fundamentului moral, slăbind puterea sa de stăpînire asupra naturii, asupra lumii. După concepția teologică creștină, prin neascultarea față de porunca divină s-a distrus armonia între creație și Creator (Fac., 3, 18), forțînd omul să culeagă spini

și pământă, iar natura să gămă în nădejdea mântuirii (Rom., 8, 19, 23). Teilhard de Cherdin, în interpretările sale teologice, arată că natura este activă iar Universul se străduiește să atingă gradul cel mai înalt de perfecțiune¹.

Deși omul și lumea au căzut, totuși voia lui Dumnezeu de mântuire este mai mare. «Lumina luminează în întuneric și întunericul nu a cuprins-o» (Ioan 1, 5). Marele adevăr despre lume care aruncă lumină asupra tuturor este că «Dumnezeu așa a iubit lumea încît pe Fiul său Cel Unul Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan, 3, 16). «Dumnezeu prin nesfârșita sa iubire proniatoare coboară la noi și ne vindecă prin însăși introducerea Logosului divin în organismul suferind al făpturii noastre»². Omul a fost restaurat în Iisus Hristos și lumea de asemenea a căpătat prin Hristos o destinație nouă. De aceea Iisus a fost numit «Mântuitorul lumii» (Ioan 4, 42; I Ioan 4, 14)³. Pentru lume s-a întrupat, a murit pe Cruce și a înviat Fiul lui Dumnezeu și ne-a chemat și a rămas, prin conlucrarea noastră, împreună cu noi. Întruparea, Răstignirea, învierea și Înălțarea Mântuitorului stau la temelgia învierii noastre și a reînvierii întregii creații (I Cor., 15, 14; Rom., 8, 19), destinată să fie «pomul vieții», poizul ce ne poate îmbia la viața dumnezeiască fără de moarte și «grădina prin care umblă Dumnezeu»⁴.

Omul Dumnezeu, Iisus Hristos, este cel care relevă înțelegerea corectă a lumii și a omului. El demască păcatele lumii prin actul Răscum-părării. Paradoxul este că El care a descoperit dragostea lui Dumnezeu pentru lume este refuzat de lume. Victoria lumii în Răstignirea lui Iisus, care este cea mai clară manifestare a co-umanității, devine victoria dragostei lui Dumnezeu asupra lumii. «Viața istorică e scăpată de păcat ca un stigmat necesar, întrucît vine Iisus în istorie din afară de ea»⁵. Deci, ultimul cuvînt către lume și al lumii nu este respingere, ci este acceptarea lumii de către Dumnezeu în persoana «Fiului Său cel iubit» (Matei 3, 17), Dumnezeu asigurînd lumea și omul că El, în dragostea Lui, este mai mare decît mizeria lumii păcătoase. Tocmai pentru că ne-a iubit «Hristos s-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte — și încă moarte de Cruce» (Filip., 2, 8). «Cu cît iubirea oferită a fost mai mare, cu atît rezultatul ei a fost simțit mai dureros. Totuși numai printr-o astfel de coborîre pulea ea cîștiga pe oameni»⁶.

Însuși sensul vieții s-a împlinit în Hristos întrucît El a dat posibilitatea ca omul și lumea să ajungă la desăvîrșirea finală și la viața de veci. «Cu evenimentele ce au urmat Răstignirii lui Iisus, ceva radical nou s-a produs în istoria umanității, care poate fi numit o «nouă creație». Puterea învierii, a vieții a apărut, putere pe care nu sînt capabile să o învingă puterile morții, biruite definitiv. Învierea a transformat radical cadrul

1. Prof. N. Zabolotsky. *The Christian Interpretation of the problems of Modern Ecology*. In «The Journal of the Moscow Patriarchate» 1972 nr. 4, p. 38.

2. Pr. C. Galeriu, *Jertă și Răscum-părare*, teză de doctorat, București, 1973, p. 95.

3. Dr. Antonie Plămădeală, *Cu toți să fie una*, București, 1979, p. 337.

4. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 1, București, 1978, p. 477.

5. Idem, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu, 1943, p. 295.

6. Idem, *Dumnezeu este lumină*, în «Ortodoxia» XXVI (1974), nr. 1, p. 96.

sociale al vieții umane»⁷. Iar prin Înălțarea sa de-a dreapta Tatălui, în calitate de jertfă curată, Hristos «ne poate imprima și nouă starea de jertfă curată și ne poate introduce și pe noi la Tatăl»⁸.

Viața autenticilor discipoli ai lui Hristos este o viață în «această lume», în acest paradox al unei lumi create de Dumnezeu, căzute și totuși obiectivul dragostei Sale, o lume confuză și nerecunoscutoare. Ucenicii nu sînt din această lume păcătoasă (Ioan 15, 19) în sensul că pot și se străduiesc să trăiască pe linia unei frumuseți a curăției, a unui caracter superior. Ei pot fi o lumină care strălucește în această lume, nu de la ei înșiși sau de la o înțelepciune pămîntească, ci de la o putere care vine de sus. Ei sînt capabili să-și iubească și dușmanii, capabili să iubească pe aceia care în ochii lumii egoiste și arogante nu contează (Matei 5, 11).

Ortodoxia privește lumea mai întii ca operă a lui Dumnezeu, operă pe care «Dumnezeu a văzut că este bună» (Fac., 1, 31). În al doilea rînd, ea e socotită părtașă la căderea în păcat, o dată cu căderea omului, și astfel devine o lume a păcatului, despre care Sfîntul apostol Ioan spune că nu trebuie iubită (I Ioan 2, 15—16). În al treilea rînd, lumea e răsкупpărată de Dumnezeu prin jertfa Fiului său (Ioan 3, 16) și se face din nou vrednică de iubire. O trăsătură comună a tuturor părților din Sfînta Scriptură este viziunea dinamică, optimistă care angajează reciproc lumea și omul în procesul desăvîrșirii. Lumea răsкупpărată are istorie, lumea este istorie în care creștinul așteaptă veacul eshatologic. Cu această perspectivă el este solidar cu lumea că «omului nou» îi va corespunde un «veac nou» în împărăția lui Dumnezeu. Prin promisiunile divine și îndemnul Duhului lumea «ce va veni» este deja prezentă că «cei ce cred în Hristos trăiesc din viața Învierii Lui fiind morți întru viața vieții de păcat și veacurilor dinainte, eonului lumii acesteia»⁹. «O dată cu Învierea lui Hristos, separarea dintre veacul de acum» și «veacul ce va să fie» (Matei 12, 32) nu mai există, deoarece eshatologia pătrunde în istorie. Deși distincte din punct de vedere ontologic, temporalitatea și veșnicia nu se opun și nu se exclud. Anii vieții omenești nu sînt pași spre moarte, ci prilej de valorificare a darurilor primite de la Dumnezeu și posibilități de dobîndire a vieții veșnice¹⁰.

Așa că diferitele întrebări ale cuvîntului «lume» indicînd realități disparate ca: buna creație a lui Dumnezeu, solidaritatea perdicției într-o lume căzută, solidaritatea mîntuirii prin credință și viața în Hristos, sînt inter-relate, asociate într-o sinteză dificilă de faptul că această lume de oameni este o istorie care se petrece aici și acum.

Destinul comunității umane a devenit unul pentru toți, pe cînd mai de mult diferite grupuri de oameni au avut o istorie a lor, personală. Istoria a devenit acum un obiect important al vieții creștine. Ea implică o nouă viziune a creației și evoluției unei singure lumi încredințate în-

7. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă: aspecte, posibilități și perspective actuale*, în «Glasul Bisericii» XLI (1982), nr. 1—3, p. 92.

8. Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2., p. 145.

9. *Ibidem*, vol. 3, p. 212.

10. Pr. Dumitru Soare, *Plenitudinea vieții*, în «Ortodoxia», XXXVI (1964), nr.

Iregii omeniri. Aceasta pentru că Iisus Hristos este omul central al istoriei a cărei omenitate «nu e confiscată de un individ omenesc, ci rămâne la fel de aproape de toți ca fiind mediul de apropiere a lui Dumnezeu. Care nu are tendința egocentrică a înșilor umani, ci e purtătorul de grijă al tuturor. De omenitatea lui Iisus nu se poate face uz egoist. Prin ea Iisus îmbrățișează omenirea»¹¹ și întreaga ei istorie în care «nu mai este iudeu, nici elin; nu mai este rob, nici liber; nu mai este parte bărbătească și parte femeiască», pentru că toți sînt una în Hristos Iisus și «același este Domnul tuturor» (Gal., 3, 28; Rom., 10, 12).

Adevărul fundamental al moralității revelate, legea lui Dumnezeu cu omenirea, înțelesul ei de istorie și viață în credință, decizia pentru această solidaritate pe care Hristos ne-a revelat-o, toate apar astăzi într-o nouă actualitate și urgență. Și e firesc pentru că «istoria lumii și a omului a devenit un proces divino-uman, iar Logosul este Mijlocitorul ce duce lumea prin Duhul Sfînt la mîntuire»¹². Ori mîntuirea implică o continuă înnoire și progres, după cuvîntul Apocalipsei: «Iată Eu pe toate le fac noi» (Apoc., 21, 5).

În procesele biologice, în întreaga evoluție și mai ales în cea a vieții care tinde spre unitatea între ființele umane este o prezență a Duhului care reînnoiește fața pămîntului în această direcție (Ps., 103, 31). Duhul Sfînt este cel care leagă Biserica actuală nu numai de comunitatea istorică a Apostolilor, ci și de adunarea Mielului la sfîrșitul timpului, cînd El va strînge vulturii în jurul trupului Său (Matei 24, 28; Luca 17, 37)¹³. Așa cum mărturisim în Simbolul credinței, Duhul Sfînt este «Domnul de viață făcătorul». Prin Duhul Sfînt are viață lumea și tot prin El istoria lumii și a omenirii este capabilă de înnoire și progres, participînd în mod spiritual la realitatea Împărăției viitoare.

Creștinul autentic știe că aportul său la mîntuirea tuturor este, chiar în dimensiunea sa cosmică, domeniul în care propria mîntuire este realizată. «Istoria ne face responsabili pe unii față de alții pentru eternitate. Dumnezeu nu vrea individualism de monade în sens protestant, ci solidaritate istorică. Altfel istoria n-ar avea nici un rost. Biserica ar fi imposibilă nemaexistînd decît un raport particular între ins și Dumnezeu»¹⁴.

«Responsabilitatea noastră este angajată pe un cîmp vast și într-un timp nedefinit. Fapta noastră are repercusiuni asupra celor prezenți și celor viitori»¹⁵. Această lume care, prin dezvoltarea tehnologiei și comunicației este în mod irevocabil una, trăiește încă într-un fel de tribalism moral. Consecințele previzibile ale teoriilor individualiste înguste și ale legilor aplicate întregii istorii și umanității nu sînt încă luate în considerare în mod realist. «Acțiunea politică, planificarea economică, dezvoltarea tehnologiei sînt determinate în lăuntru limitelor fiecărei na-

11. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului...*, p. 155.

12. *Ibidem*, p. 345.

13. Pr. Prof. Ion Bria, *Învățătura ortodoxă despre viața viitoare*, în «*Ortodoxia*» XXXVI (1984), nr. 1, p. 13.

14. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului...*, p. 40.

15. Pr. Prof. P. Reus, *Răspunderea creștinilor față de lume*, în «*Ortodoxia*» XXIV (1972), nr. 2, p. 299.

țiuni. Aceste probleme de bază nu pot fi depășite fără o nouă gândire. În acest moment istoric credința noastră într-un Dumnezeu este testată de libertatea noastră de a acționa în solidaritate pentru această lume»¹⁶.

Pentru creșterea conștiinței de interdependență în istorie, creștinii cu toți oamenii de bunăvoință din lume ar trebui să fie în stare să se elibereze de vechile paradigme restrictive și să creeze un nou cadru pentru confruntarea noii situații, eliberate pentru noi inițiative, ca unii care știu și cred că «Mielul înjunghiat este temeliea lumii în curs de minuire, în El este forța care întretine dinamismul lumii în drum spre desăvârșire, spre creștere în spirit»¹⁷.

Creștinii, trăind în lume și în istorie, au responsabilitatea să împartă piinea dată de Tatăl și de a-și organiza toate talentele pentru ca prin muncă să hrănească pe cei flămânzi. Sfântul Vasile cel Mare spune: «Oricine reține nu importă ce dar de la Dumnezeu pentru propriul său folos, și fără a face să profite și altul de ei, va fi condamnat pentru că și-a ascuns talentul»¹⁸. Ca și copiii ai lui Dumnezeu ne putem minca piinea împreună numai recunoscând demnitatea și libertatea tuturor de a participa la masa comună a vieții istoriei în cadrul căreia «Iisus s-a făcut prin iubire și ca om inima lumii, după ce era Logos creator»¹⁹.

Răul, în toate formele sale înspăimântătoare: injustiție, inegalitate, suferință și moarte, încetează să fie înspăimântător dacă vedem evoluția istoriei în lumina triumfului final al fidelității lui Dumnezeu către libertatea de a jubi. Și aceasta este o evidență incontestabilă că «Iisus venind de deasupra istoriei ia cele rele ale istoriei ca s-o scape de ele. Posibilitatea de a implini destinului său adevărat o câștigă istoria de-abia prin coborârea Fiului lui Dumnezeu în ea»²⁰.

Hristos care s-a revelat ca Învierie este Cuvînt întrupat care compelează munca creației, efortul lumii, dinamica istoriei. El predică împărția veșnică a Tatălui, vindecă bolnavi, eliberează pe asupriți, hrănește pe flămânzi și îndeamnă pe toți la frăție în dreptate și pace. Privind la Hristos care se oferă ca piinea vieții pentru viața lumii (Ioan 6) ne simțim datori să ne ridicăm cu curaj pentru cauza tuturor oamenilor și prin această angajare vom găsi noi posibilități să actualizăm credința noastră și să invităm pe alții la o participare responsabilă.

Responsabilitatea noastră nu este în afara istoriei prezente pentru că încrederea noastră este în Dragostea veșnică (I Ioan 4, 8), în Dumnezeu care este prezent în mijlocul istoriei umane și o conduce spre realizare. «Căci, așa cum afirmă Sf. Isaac Sirul, Iisus era de față, în taină, în toate timpurile, în toate lucrările deosebite ale economiei Lui»²¹. Același Iisus este și acum Domn al istoriei. «Iisus Hristos — ieri și azi și în veci — este același» (Evr., 13, 8). Dacă trăim după Evanghelie putem transforma lumea radical. Și aceasta în și prin Biserică fiindcă «atita vreme cît se-

16. B. Haring, *Free and Faithful in Christ*, London, 1979, p. 133.

17. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos, sau restaurarea omului...*, p. 351.

18. Sfântul Vasile cel Mare, *Regulae brevius tractatae*, 253, P. G. 31, col. 1252 B, C.

19. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iisus Hristos sau restaurarea omului...*, p. 308.

20. *Ibidem*, p. 295.

21. Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre Sfințele nevoițe*, LXXIV, în *Filocalia rom.*, vol. 1, p. 378.

parație între vechiul eon și cel nou nu s-a produs, lumea rămâne câmpul de activitate al Bisericii»²².

Relația dintre Biserică și lume. «Relația dintre Biserică și lume nu este un dialog între o realitate propriu creștină și alta care ar fi străină creștinismului, între religios și profan, supranatural și intramundan, ci între două moduri complementare de a trăi unicul creștinism: expresia eclezială, sacră, specială, a vieții teologice a creștinilor și expresia mundenă, non-specială, a aceleiași vieți a harului»²³. Între Biserică și lume există o deosebire ontologică, dar «creștinul nu trăiește în două sfere de existență opuse. Ordinea divină în care există Biserica nu este o ordine închisă, separată de lume. Pe de o parte, Biserica trăiește din relația ei cu Dumnezeu, de aceea elementul spiritual este primordial. Pe de altă parte, Biserica, fiind și o comunitate umană, nu poate rămâne străină față de viața în societate: Ortodoxia nu poate fi contra lumii, pentru că nu duce o viață ruptă de lume. Ea și-a dezvoltat misiunea și viața ei, având înțelegerea față de realitățile concrete, variate, istorice, ale credincioșilor ei»²⁴.

Sînt fără indoială și perspective și atitudini cu privire la relațiile dintre Biserică și lume. Norma și criteriul este relația lui Dumnezeu cu lumea revelată în Iisus Hristos. El vine ca un Răscumpărător și oferă remediu ca un slujitor (Matei 20, 28). Și, deși slăvit de Tatăl, El vrea ca Biserica înființată de El să continue misiunea Lui și prezența cvasi-sacramentală pentru lume, să fie o Biserică care îl urmează în mod radical ca slujitor, Dumnezeu nu s-a intrupat într-o lume cuminte, credincioasă, care îl aștepta cu brațele deschise. Cu toate acestea El a venit s-o servască. «Dumnezeu nu se plasează în contratimp cu lumea, pentru că ea nu crede. Nu o părăsește, pentru că ea se indoiește. El vine în timp. Se intrupează în istorie, sfințește timpul și istoria. Răscumpără lumea prin jertfa Sa, pînă la atîta o prețuiește. Dă pe ea viața lui Dumnezeu-omul»²⁵. De aceea nu lumea este pentru Biserică, mai degrabă Biserica, «Trupul lui Hristos» (Col. 1, 18) este pentru lume. Ecleziologia, dacă nu i se dă adevărata perspectivă cosmică, dacă nu este înțeleasă ca și forma creștină a cosmologiei, este întotdeauna eclezială. Tocmai din acest motiv Sfinții Părinți au arătat că «nu se poate o separare sau o distribuire netă între sfera materială și cea spirituală, între Biserică și lume, chiar dacă ele apar ca două «ordini» din punct de vedere al structurilor»²⁶.

Deschiderea Bisericii față de lume ține de însăși esența învățăturii Sale fiind fundamentată pe datele Revelației. Natura Bisericii este de a exista în lume, iar prezența și lucrarea ei în lume se inscriu în planul economiei divine. De aceea Biserica nu poate fi despărțită de lume. În Hristos creația a devenit o comunitate ecumenică, un trup universal

22. Prof. N. Afanasiev, *Le monde dans l'Écriture Sainte*, în «*Irénikon*», t. XLII, 1969, p. 25.

23. E. Schillebeeckx, *Le Monde et l'Église*, Paris, 1967, p. 151.

24. + Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare*, București, 1972, p. 300-301.

25. Idem, *Ca toți să fie una...*, p. 340-341.

26. Pr. Prof. Ion Bria, *Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă...*, p. 74.

(Efes., 3, 15). «Nimeni pînă la Întruparea Fiului lui Dumnezeu, n-a fost în stare să dea atîta însemnătate lumii și în special omului»²⁷.

Faptele Apostolilor indică prezența ideală a micii comunități de discipoli ai lui Hristos. Ei s-au bucurat de favoarea întregului popor și erau ținuți în mare cinste (Fapte 2, 47). Ei erau o comunitate model unde lauda lui Dumnezeu era reflectată în dragostea reciprocă și în solidaritatea generoasă. Creștinii intenționau să fie pentru lume ceea ce este sufletul pentru corp. Ei se încredințau în puterea rugăminții și în mărturia convingătoare a vieții, ca serviciul lor către lume. Un text din Epistola către Diognet este clasic în ceea ce privește atitudinea primilor creștini față de lume: «Creștinii nu sînt aparte de ceilalți oameni, nici prin țară, nici prin limbă sau îmbrăcăminte. Ei nu locuiesc în orașe numai ale lor, nu folosesc vreun dialect extraordinar și felul lor de viață nu are nimic special. Ei locuiesc în cetăți grecești sau barbare, potrivit cu casa în care trebuie să locuiască; ei respectă obiceiurile locale cu privire la haine, la mîncăruri și cu privire la toate obiceiurile vieții»²⁸. De aceea și Sfîntul Vasile cel Mare ne adresează următorul îndemn: «Să înităm prima adunare a creștinilor. La aceștia toate erau comune: viața, sufletul, unirea sentimentelor; masa le era comună, frăția nezdruincată, dragostea nefățarnică, care făcea un singur trup din mai multe trupuri și săvîrșea o singură unitate din diferite suflete»²⁹.

Prin chemarea și harul dumnezeiesc Biserica este sfințită dar ea este și lumească, în diverse înțelesuri biblice; ea este acea parte privilegiată a lumii unde acceptarea divină devine în mod clar vizibilă și efectivă. Biserica Cuvîntului întrupaț intrupează în mod legitim cîteva din modelele și structurile gândirii unei culturi și societăți concrete. Biserica poate primi mult de la lume, poate ajuta indivizilor societății și activității umane, iar, la rîndul ei, poate primi și ea ajutor de la lume. Ea înțelege că istoria sa este întrețesută cu aceea a lumii întregi, în cadrul căreia creștinul ca microcosmos și colaborator al lui Dumnezeu are posibilitatea «să se desăvîrșească pînă la îndumnezeire și să desăvîrșească și cosmosul prin geniul minții sale»³⁰.

Sfînta Scriptură și Sfîntii Părinți arată că între om și societate există un raport strîns de reciprocitate care implică responsabilitatea credinciosului față de semenii săi. Mesajul creștin are un caracter social, exprimat în teologia patristică și prin considerarea Bisericii ca «familie a lui Dumnezeu», ca o unitate a celor mulți care formează o comunitate de credință și viață. Biserica este întotdeauna o entitate socială vizibilă. Indiferent că dorește sau nu, ca entitate socială ea este o realitate de influență în domeniul social. Biserica are o enormă misiune pentru lume și societate, misiune care nu se restrînge numai la eliberarea indivizilor din robia păcatului. Hristos, Rîscumpărătorul lumii, vrea ca Biserica să fie a eliberării de exploatare, opresiune și orice alt fel de rău temporal

27. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Isus Hristos sau restaurarea omului...*, p. 62.

28. *L'Épître à Diognet*, trad. H. I. Marrou, Coli. «Sources Chrétiennes», 33, Paris 1951, p. 65.

29. Sfîntul Vasile cel Mare, *Cuvînt rostit în timp de foamete și secetă*, în: *tr. de Pr. D. Fecloru*, București, I.a., p. 14-15.

30. Pr. Prof. I. Coman, *Umanismul Ortodoxiei românești*, București, 1948, p. 25

realități produse și perpetuate de păcat. A fi în lume și în istorie înseamnă să fim creștini cu timpul nostru. «Cei care ar voi să izoleze cetatea pămîntească de trecut și de eternitate pierd dimensiunea în care viețile omenești își au ultimul sens și perspectiva în care nevoile vieții pămîntești sînt cu adevărat văzute. Dar tot așa, cei care ar voi să aspire cu devoțiune spre cer fără să realizeze anticiparea cerului ce trebuie găsită în cetatea pămîntească, ajută o falsă dihotomie, care e cauza multor rele»³¹.

Biserica, ca instituție și popor al lui Dumnezeu, trebuie să acționeze în solidaritate cu toți oamenii de bunăvoință pentru binele lumii. «Ecleziologia socială se bazează pe ideea de comuniune și își are sursa în ceea «rudenic» dintre Dumnezeu și om și a oamenilor între ei. Deci, nu este vorba de o simplă solidaritate umană, ci de o participare ontologică din care decurge necesitatea de răspundere reciprocă și de slujire»³².

Biserica își justifică misiunea sa fiind prezentă în lume, nu într-un scop de dominație sau de clericalism, ci prin colaborarea ei vie și dinamică cu societatea umană, prin slujirea lumii cu smerenie, cu onestitate și cu conștiința vie că așa merge pe urmele Celui ce a spălat picioarele Ucenicilor (Ioan 13, 15). Mintuitorul Hristos este pentru creștini modelul de a sluji lumea. Aceasta îi face pe Sfîntul Ioan Gură de Aur să zică credincioșilor săi și nouă: «Luați-vă de acolo modelul, lată un chip perfect. Lui asemănați-vă în fiecare zi»³³. Numai o Biserică ce practică puterea în spirit de umilință, în vederea realizării unei comunități de părtășie și de slujire, poate fi pentru lume un «semn» al Împărăției.

«Părăsind lumea, Biserica ar renunța nu numai la misiunea sa, ci de asemenea la dragostea lui Dumnezeu, care, atît a iubit lumea, cît a dat pentru ea pe Fiul său unic, Dumnezeu a iubit lumea ca fiind creația sa, și această dragoste a lui Dumnezeu rămîne în lume pînă la venirea Fiului întru slavă. Problema «acceptării» sau «nonacceptării» lumii de către Biserică, este o falsă problemă. «Biserica nu poate accepta lumea, ca și cum ar fi a lumii, pentru că Biserica nu e din lume, dar ea nu poate nici să n-o accepte, pentru că există în ea și pentru că are, în raport cu ea, o misiune specială»³⁴.

Responsabilitatea concretă a Bisericii în slujirea creștinilor, astăzi. Creștinii pătrunși de însemnătatea rosturilor lor pe pămînt au chemarea să readucă în actualitate și să intruzeze în realități de viață doctrina socială a Mintuitorului nostru Iisus Hristos. Misiunea lor este de a trăi intens cu alți oameni, de a merge alături de ei în munca lor grea, în suferințele lor și în speranțele lor. Creștinii trebuie să anunțe prin propria lor viață și prin mărturia lor că Duhul lui Dumnezeu este deja în lucru în lume.

Slujirea se întemeiază pe preceptele evanghelice, precum și pe spiritul de comunitate al oamenilor, fiind o consecință morală a «proexis-

31. Michael Ramsey, *God, Christ and the World*, London, 1969, p. 116.

32. † Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare...*, p. 269-270.

33. Saint Jean Chrysostome, *Des Oeuvres complètes*, D. M. Jeenin, Paris, 1865, vol. XI, p. 81.

34. Prof. N. Afanasiev, *op. cit.*, p. 25.

tenței», adică a existenței pentru alții și împreună cu alții, urmărind ridicarea comunității umane pe trepte mai înalte de propășire³⁵.

Creștinul, avertizat de prezența păcatului și a răului în om (egoism, orgoliu, nevoia de a domina și a avea cât mai multe satisfacții materiale), trebuie să joace rolul său evanghelic, de ferment în aluacul uman; credința sa trebuie să-i permită de a fi o lumină pe care să nu o lase sub obroc (Matei 5, 15). Obștea creștină reprezintă, deci, aluatul prin care Hristos, în Duhul Sfânt, dospesce toată frământătura (Matei 13, 33), adică transformă lumea. Știind că dragostea între oameni este esențialul mesajului evanghelic, creștinul trebuie să caute peste tot ocaziile de a practica dragostea, de a o răspîndi. Trebuie să știe că rolul său, mărturia credinței sale, este de a face explicită acțiunea ascunsă a lui Dumnezeu în lume, făcînd-o manifestă prin exemplul propriului său angajament, lucid și plin de speranță. «Creștinii sînt trimiși nu să judece lumea, ci să aducă vestea cea bună a mîntuirii, dreptății și împăcării: «Cu pace să încep, intru numele Domnului»³⁶.

Responsabilitatea creștină față de problemele omenirii contemporane este mult mai mare într-o vreme ca a noastră, cînd Biserica, prin credincioșii ei, venind în contact cu toate realitățile vieții practice și sociale, trebuie să-și justifice prezența și utilitatea ei în lumea creștină. «Biserica — zice Homiacov — nu este o doctrină. Ea nu este un sistem și nu este nici o instituție. Biserica este un organism viu al adevărului, al slujirii sau mai exact, adevărul și iubirea ca organism»³⁷.

Evanghelizezarea vizează în profunzime un nivel mai radical, acela al relației fiecărui om cu Dumnezeu, al desăvîrșirii sale duhovnicești și umane, dar această dimensiune verticală traversează obligatoriu dimensiunea orizontală a efortului de promovare și eliberare umană. Separarea între vertical și orizontal, între evanghelizezarea și acțiunea socială, între teologia evanghelică și cea a eliberării, este o polarizare nu numai artificială, ci și nebiblică. Căci Evanghelia este, în același timp, proclamarea unui mesaj dumnezeiesc către lume și prezentarea unui mod de viață³⁸.

Mesajul evanghelic este cu adevărat liberator al omului și, în același timp, contestatar al tuturor alienărilor și opresiunilor. Porunca «Sa iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Matei 22, 39) înseamnă «să te îngrijești de aproapele tău ca de tine, să suferi pentru el ca pentru tine, să te bucuri de bucuriile lui ca de ale tale, să se împărtășească de bucuriile vieții egal cu tine, realizînd adevărata dreptate, și înlăturînd orice distanță spirituală între el și tine. Această este iubirea absolută»³⁹. Iar slujirea lui Dumnezeu se validează, se verifică prin slujirea oamenilor. Slujirea apropiatului și a lumii se echilibrează cu slujirea lui Dumnezeu și a noastră însine și dă un sens vieții noastre.

35. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Servire și proximitate*, în «Glasul Bisericii» XXII (1963), nr. 11—12, p. 1027.

36. Pr. Prof. Ion Bria, *Mărturia creștină în Biserica Ortodoxă...*, p. 168.

37. G. Lamarine, *Unum Loquam, Préface aux «œuvres théologiques de H. S. Khomiakov»*, 1939, p. 18.

38. Pr. Prof. Ion Bria, *Mărturia creștină a Bisericii Ortodoxe...*, p. 95.

39. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Opinii în legătură cu viitorul Sîntului și Marelui Sinod al Ortodoxiei* XXV (1973), nr. 3, p. 440.

De aceea Biserica niciodată n-a înțeles că trebuie să închidă pe credincioșii săi într-o comunitate preocupată exclusiv de problemele de credință, ci întrucât aceștia sînt și ei ființe omenești reale, «vrea să contribuie la creșterea lor spre a deveni factori folositori ai comunității umane deschise vieții largi, preocupată de toate problemele existenței»⁴⁰. Paul Evdokimov numește Biserica «macro-anthropos», așa după cum omul este un microcosmos⁴¹; asta înseamnă că ea, în calitate de «Trup al lui Hristos», trebuie să-I preia funcția slujirii pe care și-a anunțat-o și a transmis-o în istorie prin apostoli» (Marcu 10, 45; Ioan 13, 15).

Creștinii pot fi importanți factori de influență și de opinie, acționînd asupra unei opinii publice, plină de prejudecăți rasiste sau egoiste de clasă, sau anunțîndu-i pe cetățeni asupra amenințării poluării și degradării care apasă asupra mediului înconjurător și deci, asupra omului însuși. Biserica poate transmite lumii convingerea că «creaturile lui Dumnezeu slujesc nu lui Dumnezeu, nici îngerilor și nici lor înșile, ci numai omului»⁴².

Biserica, în virtutea Evangheliei care i s-a încredințat, proclamă drepturile omului, recunoaște și ține în mare cinste dinamismul timpului nostru, care, peste tot, dă un nou elan acestor drepturi. În vremea noastră, milioane de oameni suferă de foame, de lipsa de acces la bunurile culturale, de exploatare, discriminări și opresiune. Pentru a-i convinge de adevărul învățăturii creștine, Bisericile trebuie să devină ele însele Biserică ale săracilor și oprimaților, să se identifice cu nevoile acestora și cu lupta lor pentru demnitate umană și dreptate socială. Fiecare creștin în parte și toți la un loc trebuie să fie alături de cei ce trudesc să înlăture discriminările etnice, rasiale sau de orice fel ar mai fi ele în lume, căci «nu există egalitate și înfrățire acolo unde oamenii sînt împărțiți în privilegiați și nedreptățiți, în bogați și săraci, în liberi și robi, în instruiți și ignoranți»⁴³.

Prin examinarea implicațiilor mai largi ale participării pe plan social, Bisericile se străduiesc să dea fiecăruia mijloacele de a fi mai responsabil și mai receptivi în luptele colidiene duse pentru a instaura o lume mai bună și mai dreaptă. «Întrezărînd acel suspin al creației comparabil cu durerile nașterii (Rom., 8, 22, 23) Bisericile trebuie să trăiască în mijlocul luptelor actuale ale lumii, exercitînd o misiune profetică, ce le este proprie, adică de a zice «da» la tot ce este conform cu împărăția lui Dumnezeu, așa cum a descoperit-o în viața Lui, Hristos, și a zice «nu» față de tot ce degradează demnitatea și libertatea ființelor umane și a oricărei creaturi vii. Ele sînt chemate să devină factori de reconciliere într-o lume divizată, să ia poziții proprii, evanghelice, în luptă și conflicte»⁴⁴.

40. Idem, *Comunitate prin iubire*, în «Orthodoxia» XV (1963), nr. 1, p. 37.

41. P. Evdokimov, *L'Eglise et la Société. La dimension sociale de l'écologie orthodoxe*, în «Contacts» XIX (1967), nr. 59-60, p. 207.

42. Prof. N. Zabolotsky, *op. cit.*, p. 37.

43. Pr. Prof. D. Belu, *Responsabilitatea credinciosului*, în «Mitropolia Ardealului» XXIII (1978), nr. 10-12, p. 826.

44. Pr. Prof. Ion Bria, *Mărturia creștină a Bisericii Ortodoxe...*, p. 91.

Dacă creștinii sînt credincioși Domnului și atenți la semnele timpului ei vor fi avangarda progresului uman adevărat. Biserica și creștinii trebuie, nu numai să predice conversiunea individuală, dar să se străduiască pentru înnoire continuă, că nu putem scăpa de puterile întinericului în viața personală dacă nu ne purificăm și nu construim un mediu divin de pace, bunătate, sinceritate. «Biserica trebuie să fie deplin angajată în lume, aceasta fiind datoria ei istorică. Dar ea trebuie să abă, de asemenea, o viziune a împărăției pe care o poate oferi lumii. Fără această viziune eshatologică, lumea rămîne fără nădejde și o istorie fără viziune eshatologică este condamnată la moarte. Biserica este prezentă aici pentru mîntuirea istoriei și nu numai pentru a urma cursul istoriei»⁴⁵.

La a VI-a Adunare generală a C.E.B., de la Vancouver — Canada (24 iulie — 10 august 1983), Înalt Prea Sfințitul Antonie, Mitropolitul Ardealului spunea: «Tot ceea ce amenință omul, tot ce amenință pacea, viața și echilibrul ecologic al Planetei, trebuie sancționat ca imoral, ca păcat. Stă în puterea Bisericilor să definească, să promoveze și să impună principiile unei noi ordini morale. La rîndul ei, o ordine morală nouă va sprijini realmente și în mod eficient o nouă ordine economică»⁴⁶. Biserica creștină învață, de altfel, că progresul tehnico-științific trebuie să fie dublat de unul spiritual-moral, astfel ca «civilizația să intre în serviciul omului și sub comandamentele eticii superioare»⁴⁷.

Pentru că drepturile omului nu pot fi tratate independent de problemele mai generale ale păcii, dreptății, militarismului, dezarmării și dezvoltării, Biserica trebuie să sprijine acțiunile menite să elimine orice forme de comportare inumană, de brutalitate, discriminare și opresiune. «Bisericile și creștinii pot și trebuie să fie instrumente ale reconcilierii și ale păcii întru dreptate. Pace, dezarmare, drepturile omului, locul femeii în Biserică și societate; șomajul, mizeria, ecologia, iată cîteva din problemele dificile cărora noi creștinii, trebuie să le căutăm soluții, împreună cu toți oamenii doritori de bine»⁴⁸.

*

«Biserica, în viața poporului nostru, — spunea Prea Fericitul Patriarh Iustin —, a fost mereu un loc de adăpost atunci cînd era nevoie. A dat celor neputincioși putere, neștiutorilor învățătură, a făcut tot ce a putut ca o mamă adevărată a poporului în mijlocul căruia a trăit și a slujit. Astăzi, cînd o lume nouă se clădește sub ochii noștri, Biserica își îndeplinește îndatoririle sale dînd credincioșilor ceea ce au nevoie pentru vremurile pe care le trăiesc»⁴⁹.

45. *** *L'approche pneumatologique du mystère de l'Église*, conferință ținută la Geneva (17 mai 1977), în «Episkopsis» nr. 169 1977, p. 10—11.

46. Pr. Dumitru Soare, *Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la cea de a VI-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor*, în «B.O.R.» Cl. 1983, nr. 7 — 8, p. 473.

47. Pr. Prof. I. Todoran, *Tehnică și spirit*, Sibiu, 1944, p. 88.

48. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, *Un eveniment important în comunismului*, în «Telegraful Român», anul 131, nr. 39—40, p. 1. 4.

49. Pr. Lect. Dr. Nicolae D. Necula, *Sărbătorirea Sfinților Trei Ierarhi la Institutul de Teologie din București*, în «Studii Teologice» XXXIII (1981), nr. 3—4, p. 289.

Astăzi, în noul context social, în care își desfășoară misiunea sa proprie, Biserica noastră, cu iubire și omenie, își exprimă slujirea ei față de popor prin sprijinirea unității naționale și a solidarității întregii obști românești în promovarea progresului material și spiritual al tuturor. Prin aceasta arată cât de eficientă este forța dragostei în procesul unificării, dezvoltării și înnoirii societății umane și a lumii întregi, cum afirmă și Sfântul Ioan Gură de Aur: «Temelia vieții sociale și rădăcina tuturor bunurilor este iubirea de oameni»⁵⁰. Aceasta pentru că «dragostea ți-l arată pe aproapele ca pe un alt eu; ea te învață să te bucuri de bucuriile sale, ca de ale tale, și să-i suporti durerile ca pe ale tale. Dragostea adună mulți într-un singur trup și le transformă sufletele în tot altele locașuri ale Duhului»⁵¹. Această dragoste o propovăduiește și o practică Biserica Ortodoxă Română în cadrul căreia slujitorii sînt conștienți că trebuie «să fie față de comunitate ceea ce este sufletul față de trup»⁵².

Biserica creștină, care de la Cincizecime și-a asumat răspunderea unică de a fi «trupul» lui Hristos în timp și spațiu, în continuitate și comuniune cu Apostolii, prin care lumea a fost atrasă în sfera Duhului lui Dumnezeu, este pătrunsă de convingerea că pentru realizarea binelui și triumful lui în lume trebuie — după expresia Fericitului Augustin — «să se lărgească spațiile iubirii»⁵³.

În lumea acestei responsabilități și convingeri, Biserica Ortodoxă Română, împreună cu toate Bisericile de pe glob, își manifestă slujirea prin combaterea răului din lume, prin lupta pentru apărarea viitorului omenirii, prin restaurarea demnității vieții, acolo unde aceasta este afectată, contribuind la înobilirea și continua înfrunusare a existenței umane.

Numai prin efortul creștinilor de aici și de pretutindeni de a extinde împărăția lui Dumnezeu pe pămînt și de a prezenta Evanghelia lui Hristos lumii de astăzi se va ajunge ca omenirea, scuturată de coșmarul amenințător al morții, să trăiască o viață demnă, plină de sens și realizări în folosul tuturor.

CREȘTINUL ȘI REALIZĂRILE ȘTIINȚEI ȘI TEHNICII

Prof. IORGU IVAN

1. Abateri de la interpretarea și aplicarea corectă a învățăturilor cuprinse în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție — cele două izvoare fundamentale ale învățăturii Bisericii Ortodoxe — au existat dintotdeauna după căderea primilor oameni în păcat, fiindcă pizmașul mintuirii oamenilor și-a găsit totdeauna unelte prin care să-i îndepărteze de

50. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilie în cinstea lui Lazăr*, 6, P. G. 48, col. 990.

51. Idem, *De perfecta caritate*, 2, P. G. 56, col. 281.

52. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Apologia sau cuvîntarea în care arată motivele ce l-au îndemnat să fugă de Preoție*, trad. de Pr. N. Donos, Huși, 1931, p. 49.

53. Fericitul Augustin, *Sermo 69*, P. L. 5, col. 440—441.

la calea cea dreaptă și să-l ducă astfel la pierzare; dar parcă niciodată n-au apărut mai multe și mai primejdioase rătăcirii de la înțelegerea corectă a învățăturilor Sfintei Scripturi ca în vremea noastră. Biserica Ortodoxă n-a socotit niciodată știința și tehnica incompatibile cu credința creștinilor în ajutorul lui Dumnezeu. Dimpotrivă, ca a apreciat progresele științei și tehnicii ca produse ale puterilor cu care Dumnezeu a înzestrat pe oameni ca să ducă la îndeplinire porunca pe care a dat-o primei perechi de oameni, când, binecuvîntîndu-i, le-a spus: «Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pămîntul și-l supuneți; și stăpîniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste vietățile care se mișcă pe pămînt și peste tot pămîntul» (Fac., I, 28). Așadar, tot ceea ce omul a inventat și a perfecționat ca să stăpîneasca pămîntul și marea, în vederea procurării celor necesare vieții, a realizat în cadrul misiunii ce i s-a încredințat de către Creator și cu ajutorul puterilor sau darurilor cu care a fost înzestrat în acest scop. Concepția Bisericii Ortodoxe despre importanța și folosul științei, pentru binele și progresul societății, a exprimat-o foarte clar — între alți Sfinți Părinți — Sfîntul Grigorie de Nazianz, spunînd: «Primul dintre bunuri este știința; și eu nu înțeleg numai știința noastră, care se ocupă de mîntuire și de frumusețea bunurilor spirituale, ci mă refer la știința profana pe care alți creștini — orbiți, fără îndoială — o resping ca plină de primejdie, ca îndepărtînd de Dumnezeu. Să nu disprețuim știința, fiindcă displace onora, ci să privim pe vrăjmașii ei ca josnici și ignoranți. Ei ar dori ca toată lumea să li se asemeze, pentru a-și ascunde ignoranța lor în cea a altora. A nu avea decît inoravurile sau numai singură știința, înseamnă a nu avea decît un ochi. Dar cei care strălucesc în amîndouă în același timp, aceia sînt cu adevărat perfecți» (Cuv. 43, 10—12 passim).

2. Este cunoscut de altfel că cei mai străluciți apologeți ai creștinismului, ca și cei mai bogați și documentați ilcitori ai Sfintei Scripturi, au avut o temeinică pregătire în științe profane, ca: filosofia, dreptul, retorica, ș.a. Menționăm, numai ca exemplificare, pe Tertulian, Origen, Sf. Ioan Gură de Aur și Sfîntul Vasile cel Mare. La aceștia doi din urmă ne vom referi îndosebi, pentru a arăta că nu păcătuiește creștinul care folosește progresele științei și tehnicii în scopul ușurării și îmbunătățirii vieții, și că nu contravine încrederii pe care trebuie să o aibă în ajutorul lui Dumnezeu, dacă apelează și la ajutorul medicilor cînd s-ar îmbolnăvi.

Meseriile sau artele pe care omul și le-a însușit la început au fost în strînsă legătură cu nevoile indispensabile vieții. În această privință Sfîntul Ioan Gură de Aur, arătînd că omul și-a însușit dintru început meseriile și artele, le menționează în ordinea importanței lor pentru om astfel: «Meșteșug este agricultura; meșteșug este și țesătoria; meșteșug este și zidăria — meșteșuguri care sînt foarte trebuitoare și care cuprind în ele întreaga noastră viață. Celelalte meșteșuguri sînt slujitoare acestora, ca de pildă: turnătoria de aramă, timplăria, păstoritul, etc. Însă dintre toate acestea cea mai trebuitoare este agricultura, pe care Dumnezeu a introdus-o de la început, chiar cînd l-a plămuit pe om. Fără de încălțăminte și fără de haine este cu puțință a trăi cineva; fără de agricultura însă este cu nepuțință» [v. *Explicarea Epistolei a II-a către Corinteni*, trad.

de Arhiereul Teodosie Ploieșteanul, București, 1910, p. 196). Într-adevăr, așa se arată în Sfânta Scriptură: «Și a luat Domnul Dumnezeu pe omul pe care-l făcuse și l-a pus în raiul cei din Eden ca să-l lucreze și să-l păzească» (Fac., 2, 15), arătându-se în același timp că omul care îndeplinește bine această rânduială este răsplătit pentru munca lui cu rod îmbelșugat, așa cum a fost răsplătit Isaac: «Și a semănat Isaac în pământul acela și a cules în acel an rod înșutit. Domnul l-a binecuvîntat» (Fac., 26, 12). Pentru fiecare dintre meseriile de care omul a avut nevoie, realizându-le prin stăruință și inventivitate, el și-a ușurat și și-a îmbunătățit înunca, creînd unele și mașini tot mai perfecționate. Astfel a inventat pluguri care pot răsturna deodată mai multe brazde, dar și tractoare care să poată trage un esemenca plug; a inventat semănători perfecționate pentru împrăștierea uniformă a semințelor, pentru ca toate firele încolțite să se dezvoite în cit mai bune condițiuni și să dea cit mai bogate roade; a inventat mașini care în același timp seceră, treieră, leagă în baloturi paiele ca să ușureze ridicarea lor de pe teren și pentru a se putea trece cit mai repede la ararea pământului, în vederea pregătirii lui pentru viitoarea însămînțare; a inventat și perfecționat mașini de țesut pentru producerea a cit mai multe și mai variate țesături, pentru ca, pe de o parte, să satisfacă nevoile tot mai mari impuse de creșterea populației, iar pe de altă parte, să cultive în același timp și simțul pentru frumos al oamenilor; a inventat aparate și unele cu ajutorul cărora este în stare să zboare și să lucreze la înălțimi de zeci de mii de kilometri deasupra pământului; a inventat mijloace care l-au ajutat să ajungă pe Lună ca să-i cerceteze structura, fornatul și atmosfera, în vederea unei eventuale folosiri a bogățiilor ei; a inventat tehnici care l-au ajutat să trimită în cosmos instrumente perfecționate capabile să-l informeze despre condițiile în care se găsec celelalte planete descoperite pînă în prezent; a plasat pe orbite circumterestre sateliți dotați cu instrumente care-l informează mai bine despre bogățiile pământului, ale mărilor și oceanelor, precum și asupra modificărilor atmosferice, prevenindu-l asupra eventualelor furtuni, cicloane, ploi, zăpezi, cutremure; a inventat metode de construcții cit mai eficiente și stiluri de arhitectură care au caracterizat diferitele epoci ale istoriei omenirii; a inventat și perfecționat atitea meserii și arte care chiar dacă nu sînt alt de indispensabile vieții ca agricultura, au contribuit totuși la înfrumusețarea și înnobilarea vieții omului, așa cum este sculptura, pictura, muzica, etc.; a inventat și perfecționat medicamente pentru îngrijirea sănătății, folosind și proprietățile de care dispun plantele și diferitele roade ale pământului; a inventat și perfecționat aparate pentru depistarea părților bolnave ale organismului uman, ca și instrumente cu ajutorul cărora chirurghi dotați, specializați, pot salva multe vieți omenești; a inventat mijloace de comunicare — la orice distanțe — între oameni, comunicînd chiar și cu aparate trimise pentru cercetări în Cosmos.

În același timp însă, din înclinarea spre rău, care este în firea omului, au fost inventate și tot felul de arme, unele mai perfecționate decît altele, fiind în măsură să distrugă — dacă ar fi folosite — nu numai viața întregii omeniri, ci și proprietatea pământului de a mai produce tot felul de roduri, așa cum a fost înzestrat de Creator, spre binele și

fericirea omului. Asemenea invenții și perfecționări, fiind contrare scopului pentru care Dumnezeu a înzestrat pe om, sînt condamnate de către toți creștinii. Există totuși rătăciți și înraii în conștiința cărora respectul pentru viața semenilor a dispărut, și aceștia nu ezită să folosească asemenea arme sau mijloace distrugătoare împotriva oamenilor care nu s-au făcut cu nimic inovatori nici față de ei, nici față de societate.

Există în schimb și o altă categorie de oameni care, invocind chiar credința în ajutorul lui Dumnezeu, refuză folosirea roadelor progresului științei și tehnicii, și resping, în caz de boală, atât pentru ei cit și pentru copiii lor, orice formă de ajutor din partea medicilor lor, fie de administrare a unor medicamente inventate de specialiști și verificate ca fiind utile în anumite boli, fie de indicare a unui regim alimentar, fie de intervenție chirurgicală. La asemenea rătăciți — existenți și în zilele noastre — s-a referit Sfîntul Vasile cel Mare încă din veacul al IV-lea.

3. Astfel, la întrebarea: «Dacă folosirea ariei medicale corespunde scopului pietății», care formează ultima dintre Regulile Marii (a 55-a), Sfîntul Vasile răspunde pe larg, arătînd că intrucit și arta medicală a luat ființă ca și celelalte arte (agricultura, țesutul, zidăria), tot prin voia lui Dumnezeu, nu este incompatibilă apelarea la medic, în caz de boală, cu credința creștinului în ajutorul Atotputernicului Dumnezeu. Prin răspunsul înțelept al Sfîntului Vasile cel Mare la această întrebare sînt condamnate aspru mulțimea grupărilor religioase din zilele noastre care refuză orice ajutor al științei medicale, în caz de boală, și care printr-o asemenea atitudine păcătuiesc împotriva voii și rînduiei lui Dumnezeu. Care a dat plantelor și ierburilor pe care le produce pămîntul proprietăți ce pot fi de folos omului atunci cînd sînt întrebuințate cu pricepere. În acest sens, Sfîntul Vasile cel Mare spune: «Fiecare artă ne-a fost dată de Dumnezeu ca ajutor pentru natura noastră slabă. Spre exemplu agricultura ne-a fost dată pentru că cele ce cresc de la sine din pămînt nu sînt îndeajuns pentru satisfacerea nevoilor noastre; apoi arta țesutului, fiindcă purtarea îmbrăcămîntei este necesară și pentru bunăcuviința și pentru apărarea de influența dăunătoare a aerului; iar zidăria la fel, și tot astfel și arta medicală. Deoarece corpul nostru, din cauza slăbiciunii lui, este supus la diferite influențe păgubitoare, parte venind din afară, parte născute dinlăuntru — prin mîncăruri —, și suferă cînd din cauza abundenței, cînd din lipsă, de aceea ni s-a dat de către Dumnezeu, conducătorul vieții noastre întregi, arta medicală, ca un model pentru vindecarea sufletului, pentru ca prin ea să se tale ceea ce este de prisos și să se adauge ceea ce este de trebuință. Căci precum n-am fi avut trebuință de invențarea și munca agriculturii, dacă am fi rămas în paradisul desfătării, la fel n-am avea trebuință de nici un ajutor medical pentru înlăturarea durerilor, dacă am fi rămas liberi de orice durere, așa cum ne era dat după creare, înainte de cădere. Dar așa cum — după ce am fost izgoniți în acest loc și am auzit cuvintele: «În sudoarea feței tale îți vei mîncă pîinea ta» (Fac., 3, 19), după lungă experiență și osteneală în lucrarea pămîntului — am deprins arta agriculturii spre micșorarea suferințelor (rezultate) din acest blestem, fiindcă Dumnezeu ne-a dat cunoașterea și pricepera acestei arte, la fel, fiindcă am primit porunca întoarcerii iarăși în pămînt, din care am fost luați, și fiindcă am fost uniți cu carnea cea pătimitoare, care

din cauza păcatului a fost condamnată la pieire și pentru aceasta este supusă acestor boli, (de aceea) ni s-a dat și ajutorul artei medicale, care ajută atât cit se poate pe cei bolnavi.

Căci feburile care sînt potrivite pentru fiecare boală n-au răsărit din pămînt așa la întîmplare, ci s-au produs în mod cert prin voința Creatorului, ca să ne fie sursă de folos. De aceea puterile materiale ce se află în rădăcini și flori, sau în frunze, sau în sucuri, și toate cite din metale și din mare s-au găsit priincioase pentru folosul corpului, toate sînt asemenea aceloră pe care le-am descoperit ca să mîncăm și să bem. Însă ceea ce s-a inventat pe deasupra, fără să fie de trebuință și este rod al curiozității, și preînde multă ocupațiune, ținîndu-ne îndreptată spre grija cărnii aproape toată viața, (de așa ceva) creștinii trebuie să se ferească; iar de arta medicală, dacă ar fi cîndva necesară, ei trebuie să se îngrijească s-o folosească în așa fel încît să nu-i atribuie ei altă cauza sîntî-tății cît și a bolii, ci să primească binefacerile ei ca rînduile spre mărirea lui Dumnezeu și ca un model al îngrijirii sufletelor. Iar în lipsa ajutoarelor artei medicale, să nu ne punem toată nădejdea pentru ușurarea durerilor numai în această artă, ci să știm că Domnul sau nu va lăsa să fim încercați mai mult decît putem suporta (I Cor., 10, 13), sau (va proceda) ca atunci cînd — citeodată — pregătea tină și ungea pe bolnavi și le porunceă să se spele în Siloam (Ioan 9, 6—7), sau ca altă dată cînd se mîrginea la simplă voința Lui, spunînd: «Voiesc, fii curățit!» (Matei 8, 3); iar pe unii îi va lăsa să lupie cu suferințele spre a-i face mai probați prin ispitire; la fel se întîmplă și cu noi, citeodată ne ajută în mod nevăzut și în ascuns, cînd socotește că aceasta este în folosul sufletelor noastre. Iar altă dată socotește de bine să întrebuinteze și mijloace nemateriale pentru bolile noastre, (astfel) ca prin aminarea vindecării să ne facă mai puternică și mai constantă amînîrea binefacerii, sau chiar, precum am spus, ca să ne dea un model de imitat pentru îngrijirea sufletului. Căci precum în privința corpului este necesară fie îndepărtarea a ceea ce este străin, fie adăugarea a ceea ce este de trebuință, la fel și în privința sufletului nostru, este necesar să îndepărtăm ceea ce este străin și să primim ceea ce este potrivit cu natura noastră. Pentru că Dumnezeu l-a făcut pe om drept (Eccl., 7, 29), și pe noi ne-a creat spre fapte bune, ca întru ele să umblăm. Și, desigur, așa cum în cazul artei medicale, pentru vindecarea trupului suportăm operații, cauterizări, și bem medicamente amare, la fel și pentru vindecarea sufletului, trebuie să suportăm tăietura cuvîntelor de mustrare și medicamentele cele amare ale epitimilor. Aceasta o spune și cuvîntul profetic celor care nu s-au îndreptat, mustrîndu-i: «Oare nu mai există balsam în Galaad? Ori nu mai este nici un medic acolo? De ce nu se ridică vindecare pentru fiica poporului Meu?» (Jer., 8, 22). Și faptul că vindecarea bolilor învechite se obține prin tratamente diferite și dureroase aplicate timp îndelungat, aceasta constituie un indiciu că și păcatele sufletului trebuie să le îndreptăm prin rugăciune stăruitoare, prin căință îndelungată și printr-o disciplină aspră, pe care și Scriptura ne-o arată ca suficientă pentru în-sănătoșire. Așadar, pentru faptul că unii nu întrebuintează în mod cinstit arta medicală, nu se cade să fugim de orice folos pe care ea ni-l poate aduce. Căci dacă cițiva neînfrînați în plăceri se folosesc de arta fiertului,

a coptului sau a țesutului, pentru iscodirea deliciilor, trecînd peste limitele necesității, nu însemnează că trebuie să condamnăm toate artele la un loc, ci dîmpotrivă, prin întrebuintarea dreaptă a lor, să muștrăm ceea ce s-a corupt de către aceea. *Tot așa și în privința artei medicale, nu este drept ca din cauza unei rele întrebuintări a ei, să denigrăm darul lui Dumnezeu.* Căci dacă pe de o parte este lucru exagerat (negîndit îndeajuns) să-și pună cineva toată nădejdea de însănătoșire a lui (numai) în miștile doctorilor — cum vedem că fac unii dintre nefericiții suferinzi care nu se dau în lături să-i numească pe medici chiar mintuitori — pe de altă parte, este încăpăținare să fugi complet de orice folos din cele pe care le poate aduce medicina. De aceea, precum Ezechia n-a socotit șirul de smochine (pus pe ranele lui) drept cauza principală a însănătoșirii lui (IV Regi 20, 7), și nici n-a atribuit acestuia vindecarea corpului său, ci spre preamărirea lui Dumnezeu a adăugat și mulțumirea pentru crearea smochinilor, la fel și noi, cînd primim plăgi de la Dumnezeu, Cei care conduce cu dreptate și înțelepciune viața noastră. Îl rugăm întîi să ne facă să cunoaștem cauza pentru care ne lovește în încercări, și apoi să ne scape de suferințe și să ne dea răbdare, așa fel încît odată cu încercarea (la care sîntem supuși) să ne dea și puterea ca s-o putem suporta (I Cor., 10, 13).

Darul vindecării care ni se dă fie prin vin și untdelemn, ca în cazul celui căzut între tilhari (Luca 10, 34), fie prin smochine, ca în cazul lui Ezechia (IV Regi 20, 7), îl primim cu recunoștință. Și nu vom face nici o deosebire, fie că purtarea de grijă a lui Dumnezeu se face în mod nevăzut, fie că se face printr-unul din mijloacele materiale care adesea ne conduc mai eficace la cunoașterea harului (ce vine) de la Domnul. Dar fiindcă adesea ne îmbolnăvim pentru pedepsirea noastră, sîntem condamnați să suportăm o vindecare dureroasă și grea, ca parte a pedepsei. Așadar, rațiunea sănătoasă ne învață să nu fugim nici de operații, nici de cauterizări, nici de suferințele pe care le provoacă medicamentele tari și dureroase, nici de postiri, nici de regim aspru, nici de abțineri de la lucruri vătămătoare; și toate acestea, o repet, ca să se salveze scopul folosului sufletesc, așa încît avîndu-l pe acesta ca model, să se învețe grija de sine însuși. Există însă și pericolul de a cădea în concepția rătăcită că pentru orice boală este nevoie de ajutorul medicinei. Căci nu toate bolile ne vin de la natură sau de la o dietă greșită sau din alte cauze corporale, pentru care vedem că medicina este citeodată de folos. Fiindcă adesea bolile sînt pedepse pentru păcatele noastre, venite (asupra noastră) pentru întoarcere. Căci Scriptura spune: «Pe cine iubește Domnul, pe acela îl ceartă»; și «Pentru aceasta mulți dintre voi sînt neputincioși și bolnavi, și mulți au murit. Căci de ne-am fi judecat noi înșine, nu am mai fi judecați. Dar fiind judecați de Domnul, sîntem pedepsiți, ca să nu fim osîndiți împreună cu lumea» (I Cor., 11, 30—32). Așadar, cei de felul acesta, cînd vor cunoaște greșelile lor, fiind liniștiți și uitînd de ajutoarele medicinei, trebuie să îndure cele trimise asupra lor, după exemplul celui care a zis: «Îndura-voi minia Domnului. căci am păcătuit împotriva Lui» (Mih., 7, 9), și să dea dovadă de îndreptare, prin aceea că face roade vrednice de cîntă și să-și aducă aminte de Domnul care spune: «Iată că te-ai făcut sănătos, de acum să nu mai

păcătuiesti, ca să nu-ți fie ceva mai rău» (Ioan 5, 14). Dar bolile mai provin câteodată și la cererea celui rău (a diavolului), când Stăpînul cel iubitor de oameni pune la luptă ca un împotriviitor al acestuia pe un mare luptător, și dărimă trufia lui prin răbdarea la cea mai înaltă treaptă a servilor săi, ceea ce știm că s-a întîmplat în cazul lui Iov (Iov 2, 6). Sau și ca exemplu pentru cei nerăbdători se arată de către Dumnezeu unii care pot să rabde și să suporte pînă la moarte, ca în cazul lui Lazăr, care, acoperit de astfel de bube (Luca 16, 20), așa cum se arată în Scriptură, niciodată n-a cerut ceva de la cel bogat și nici nu s-a arătat nemulțumit din cauza stării lui; de aceea a și obținut odihna în sinurile lui Avraam, ca unul ce primise cele rele în viața lui (Luca 16, 22, 25). Dar mai aflăm și alte cauze pentru care se întîmplă bolile la sfinți, ca în cazul Apostolului. Căci ca să nu se pară că trece peste limitele materiei omenești și ca să nu creadă cineva că el ar fi înzestrat de la natură cu ceva în plus (lucru pe care l-au făcut unii licaonieni, care i-au adus cununi și tauri) (Fapte 14, 13), era bolnav neconținut, ca să arate că natura lui era cu adevărat omenească. Așadar, ce câștig pot să aibă de la medicină oamenii de acest fel? Nu este mai degrabă un pericol pentru ei, ca unii care s-au abătut de la învățătura cea dreaptă, ca să se îngrijească de corp? De aceea, cei care s-au îmbolnăvit dintr-o dietă rea, trebuie să se folosească de vindecarea corpului ca de un model și exemplu pentru îngrijirea sufletului, precum s-a spus mai înainte. Căci abținerea de la cele păgubitoare (coruți) de rațiunea medicală, ne este și nouă folositoare, alogînd cele folositoare și păzind poruncile ei. Chiar și trecerea corpului de la boală la sănătate să ne fie o mîngiere (încurajare), ca să nu ne decepționăm în privința sufletului, ca și cum nu s-ar mai întoarce prin căință de la păcate la integritatea sa proprie. Așadar nici nu trebuie să fugim cu totul de această artă, nici nu trebuie să ne punem toată nădejdea în ea. Ci precum folosim agricultura, dar roadele le cerem de la Dumnezeu, și precum cîrma o încredințăm conducătorului, dar pentru salvarea din mare ne rugăm lui Dumnezeu, la fel și cînd chemăm pe medic, dacă ar fi nevoie, să nu părăsim nădejdea în Dumnezeu. Der mie mi se pare că această artă contribuie mult și la înfrînere. Căci eu văd că ea suprimă desfătările, disprețuiește săturarea peste măsură și înlătură ca nepriitoare varietatea bucatelor dietei și abundența netrebuitoare a condimentelor și în general ea numește sobrietatea ca mîlcă a sănătății, incit și în această privință îndrumările ei ne sînt folositoare.

Așadar, fie că ne-am folosi cîndva de recomandările medicinei, fie că nu le-am folosi, pentru vreunul din motivele arătate mai înainte, să se aibă în vedere totdeauna scopul de a plăcea lui Dumnezeu, să se poarte grijă de folosul sufletului și să se îplinească porunca Apostolului, care spune: «Deci, ori de mîncăți, ori de beți, ori altceva de faceți, toate spre mărirea lui Dumnezeu să le faceți» (I Cor., 10, 31).

Din cele de mai sus rezultă, așadar, clar că Biserica Ortodoxă n-a socotit niciodată știința profană — din orice domeniu — ca necompatibilă cu învățătura Sfintei Scripturi și nu condamnă invențiile și realizările științei și tehnicii atîta timp cît sînt puse în slujba progresului societății și în folosul și îmbunătățirea vieții omului. În aceleași timp, ea socotește și condamnă ca rătăciți de la această dreaptă învățătură pe toți cei care

refuză să primească, în caz de boală, vreo îndrumare sau îngrijiri de la slujitorii artei medicale, invocând în sprijinul acestei atitudini credința lor în ajutorul Atotputernicului Dumnezeu, fără să fie însă în măsură să cunoască — așa cum arată Sfântul Vasile cel Mare — adevărata cauză care stă la baza bolii sau suferinței lor.

FAMILIA ȘI RAPORTURILE DINTRE MEMBRII EI

Pr. GHEORGHE PASCHIA

a. **Membrii familiei în Noul Testament.** În Sfânta Scriptură nu găsim cuvîntul familie, căci sîntîiții autori ai ei foloseau metaforic cuvîntul *casă* în loc de familie. Insuși Mîntuitorul a întrebuițat acest stil: «Astăzi s-a făcut mîntuire casei acesteia» (Luca 19, 9), zice El, vorbind despre familia lui Zăheu Vameșul, care l-a primit în casa lui. Autorul Faptelor Apostolilor scrie: «Corneliu era cucernic și temător de Dumnezeu cu toată casa lui» (Fapte 10, 2); sau: «Crispus, mai-marele sinagogii, a crezut în Domnul împreună cu casa lui». (Fapte 18, 8). În felul acesta, în Noul Testament cuvîntul *casă* este întrebuițat de 17 ori.

Toți traducătorii Noului Testament au menținut cuvîntul *casă* și chiar latinii, deși aveau cuvîntul familie — familia — în limba lor, și de la ei l-am moștenit și noi.

Dacă cuvîntul familie nu-l găsim întrebuițat direct în Noul Testament, în schimb sînt numiți membrii familiei descendenți și ascendenți, care au același singe, și de obicei locuiesc sub același acoperămint: soții copiii, părinții și socrii (Matei 3, 14; Marcu 1, 30; Luca 4, 38-39). Frații, fiii lor și zîzii, sînt rude colaterale de diferite grade. Toți acești membri ai familiei sînt numiți împreună de Mîntuitorul: «Dezbrinați vor fi: tatăl împotriva fiului și fiul împotriva tatălui, mama împotriva fiicei și fiica împotriva mamei, soacra împotriva norei și nora împotriva soacrei» (Luca 12, 53).

b. **Raporturile dintre soți.** Între soți trebuie să existe rapoartele de dragoste și de bună-cuviință. Din punct de vedere moral dragostea este cel mai cuprinzător cuvînt din vocabularul omenesc. Nimeni pînă acum n-a dat o definiție a dragostei în care să fie cuprinse toate calitățile, formele și nuanțele ei multiple și variate, nici chiar Sfîntul apostol Pavel care a scris renumitul capitol al treisprezecilea despre dragoste din Epistola I către Corințeni. Sfîntul Ioan Gură de Aur, după ce adaugă alte calități la cele scrise de Sfîntul apostol Pavel, exclamă: «Dragostea este rădăcina, izverul și mama tuturor bunătăților»¹.

Toți știm că din dragoste se căsătoresc cei doi soți, dar nimeni nu știe în ce proporție această dragoste este sentiment, instinct sexual, lege a firii (Rom., 2, 14), în ce măsură este animalică, omenească, sfîntă² ori dumnezeiască, căci s-a numit chiar Dumnezeu dragoste (1 Ioan 4, 8).

1. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a II-a la Trădarea lui Iuda*.

2. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia I asupra speranței*.

Dragostea, cu toate numirile și calitățile ei, este baza familiei, după cum familia este baza societății. Raporturile dintre soți și dintre soți și ceilalți membri ai familiei trebuie să izvorască din dragoste. Datoriile dintre soți și familiile lor se îndeplinesc mai ușor când sînt pornite din dragoste. Toate faptele ce se săvîrșesc în familie de către membrii familiei sînt bune și frumoase cînd izvorăsc din dragoste. Dragostea este motorul care mișcă totul în raporturile dintre soți și dintre ei și rude³.

Pentru ca dragostea dintre soți să nu se schimbe, să nu se împuțineze, să nu slăbească, iar dacă a slăbit, din nou să se îmbogățească, să revină la ce a fost, se recomandă tinerilor soți să urmeze sfaturile bunecuvîințe creștine, care constă din povătuiri ale Sfinților Părinți, și ale înțelepților lumii, care au alcătuit proverbele și maximele, nu numai din cugetări adînci, ci și din experiență personală. Povătuirile acestea completează poruncile Sfintei Scripturi, le explică, dînd metode de executare.

c. **Îmbogățirea dragostei dintre soți.** 1) Prin căsătorie, cei doi soți s-au unit trupește și într-o măsură chiar sufletește. După căsătorie, soții trebuie să ajungă la o desăvîrșire sufletească, pentru că numai atunci se vor purta unul față de altul așa cum se poartă cu ei înșiși. «Nimic mai plăcut — spune înțeleptul din popor — decît cînd mîierea cu bărbatul petrec amîndoi într-o unire și într-o glăsuire». «Bărbatul cu mîierea într-o glăsuire să petreacă și dragostea între ei neclintită să se găsească».

«Unirea și glăsuirea împreună» se observă și cînd cei doi soți nu ajung buni prieteni. «Prieteni! cei mai buni, mîierea cu bărbatul, cînd unul altuia întîmpină cele rele»⁴, zice învățatul Iordache Goleescu. «Prietenuțel cel mai bun e totdeauna soțul și consolarea cea mai întreagă soția»⁵, scrie Tudor Argezei.

Chiar de la începutul căsniciei cei doi soți trebuie să stabilească pe care dintre vechii prieteni ai fiecăruia îi păstrează ca prieteni ai familiei și de care se vor lipsi. În privința aceasta, Sf. Ioan Gură de Aur sfătuiește: «Nu păstrați niște prieteni care vă duc la pierderea voastră, care tîm mai mult la masa voastră decît la prietenia voastră»⁶; iar un proverb universal glăsuiește: «Prieteni și cîrți să aveți puțin, dar buni».

2) Pentru ca un tînăr și o tînără să se căsătorească trebuie să-și placă unul altuia. Plăcerea aceasta reciprocă este bine să se păstreze și după căsătorie. Clement Alexandrinul scrie: «Bărbatul față de femeia sa să nu fie mîndru, nici îngîmfat, ci mîrînimos, darnic, căutînd să placă numai femeii lui, silindu-se a-i fi după dorință. Să nu te gîtești ca să te dorească o altă femeie»⁷. În *Așezămintele Apostolice* femeia este sfătuită: «Femeie, dacă vorești să fii credincioasă și bine-plăcută Domnului, nu te gîti ca să plăci altor bărbați. Dacă vorești să fii credincioasă bărbatului tău, sileste-te să plăci numai lui»⁸. Și Sf. Ioan Gură de Aur sfă-

3. A se vedea Pr. dr. Gh. Paschia, *Din cugetările și sfaturile Sfinților Părinți și ale unor scriitori moralisti clasici români — Despre purtarea soților unul față de altul*, în «Biserica Ortodoxă Română», CIX (1981), nr. 1-2.

4. Iordache Goleescu (1768-1843), *Povătuiri pentru buna-cuvîință*, cap. Prietenie, ediția Dr. Gh. Paschia, București, 1975.

5. Tudor Argezei, *Inscripții pe usă*, în «Opere», vol. 3, București, 1962.

6. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia a XLVIII, 7*, la *Evangelia după Matei*.

7. Clement Alexandrinul, *Pedagogia*, II, 8. 8. *Așezămintele Apostolice*, 1, 3, 8.

tuieste pe femeie «Dacă voiești să plăci bărbatului tău, prin aceasta ai să plăci : prin gingășie, prin blindețe, prin onestitate. Căci crede-mă femeie, că dacă bărbatul tău ar fi de o mie de ori plecat spre desfrînări și nestăpînit, totuși avînd toate acestea : blindețea, cinstea, neîngîmfarea, economia, simplitatea, mai mult îl vor atrage spre tine. Voeiești să fii frumoasă ? Fii, dar cu o frumusețe pe care o cere Dumnezeu»⁹.

3) Sf. Ambrozio scrie : «Femeia cîștigă inima bărbatului său mai puțin prin frumusețea sa decît prin bunele purtări»¹⁰. Thomas Morus, reluînd ideea Sf. Ambrozio, afirmă : «Soția cîștigă dragostea bărbatului mai puțin prin farmece trupești și mai mult prin purtarea cinstită, prin blindețe și respect unul pentru altul»¹¹.

4) Femeile se plîng adesea că bărbații lor nu le mai iubesc. Cauzele sînt multe. Între aceste cauze este și lipsa de curățenie personală ; de aceea femeia a fost și este povățuită : «Curată la bărbat pururea să te arăți, ca nu cumva să-l scîrbești, căci îndată îl pierzi». Și nu numai curată corporal, ci și îmbrăcată curat și cu obrazul vesel¹².

5) Darurile dintre soți contribuie și ele la păstrarea și îmbogățirea dragostei conjugale. Bărbatul care vrea să păstreze iubirea cea dintîi a soției — și mai bogată decît această nu este alta — să nu uite să-i aducă în dar de ziua numelui, de ziua nunții și în alte zile din viață la care ea ține, flori, un obiect de îmbrăcăminte ori de podoabă care știe că-i trebuie sau îi face plăcere. Să-și aducă aminte de proverbul francez care spune : «Darul întretine dragostea». «Nu valoarea darului — scrie Sf. Grigorie de Nazianz —, ci intenția celui care dă este aceea care naște meritul»¹³. Iar proverbul românesc spune : «Darul nu după mărime, ci după dragoste se prețuiește». Scopul darului este să placă, să aducă bucurie ; de aceea «cînd dăruiești ceva, fă așa ca darul să coste puțin și să placă mult»¹⁴.

Cea mai gingașă problemă pare a fi nu valoarea, mărimea darului, ci oferirea lui. «Nu darul l-a mulțumit — scrie La Bruyère —, ci modul în care s-a oferit»¹⁵. Pentru a corespunde acestor cerințe se cere în primul rînd ca darul să aibă un aspect frumos, plăcut. Al doilea, să ținem seamă dacă prezentăm darul direct sau îl primește indirect. Cînd darul se prezintă direct și personal, e bine să fie însoțit de cîteva cuvinte de urare. Spuse cu simțire cu căldură și zîmbet. Darul se oferă indirect cînd se pune într-un loc potrivit, spre a pricinui surpriză la găsire și cînd se trimite ocazional din altă localitate. În aceste cazuri darul va fi însoțit de o scrisoare scrisă în cuvinte cît mai mișcătoare.

6) Între condițiile puse de băieții fetelor înainte de căsătorie este și aceea de a găti mîncărurile obișnuite în familie. Masa în familie este mai curată, mai economicoasă și mai plăcută ; ea întretine și îmbogățește dragostea între soți. Francezii spun : «Le flambeau de l'amour s'allume a la cuisine» (Flacăra dragostei se aprinde la bucătărie). Cîntea de a pre-

9. Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei către Evrei*, Omilia a XXVIII-a.

10. Sf. Ambrozio, *Despre Cain și Abel*.

11. Thomas Morus, *Utopia*, II.

12. Iordăche Goleșcu, *op. cit.*, cap. Mulere.

13. Sf. Grigorie de Nazianz, *Cuvînturca a VIII-a*.

14. Baltasar Gracian, *Aforisme*, 25, București, 1944.

15. La Bruyère, *Caracterele*, VII, 45.

găti masa în familie pentru ai casei și pentru musafiri rămâne tot femeii, chiar dacă este ajută de bărbat și de copii.

7) Ajutorul reciproc între soț și soție s-a cerut și se cere și azi nu numai la bucătărie, ci în toate ale gospodăriei. «E o adevărată frumusețe și o putere tare așezată bine, răsplătitoare cu fapta pentru cei ce se ajută unii cu alții»¹⁶, scrie Clement Alexandrinul.

După timpul liber și pregătirea ce o are fiecare, cei doi soți prin bună înțelegere își programează lucrul ca să fie la înălțimea caracterizărilor strămoșești: «Bărbatul este cheia casei» și «o femeie vrednică este coroana ei»¹⁷. «Gospodăria cea mai săracă în care domnește o femeie econoamă, veselă și ordonată, poate fi transformată într-un cămin al bunei înțelegeri, al virtuții și al norocului, în scena raporturilor celor mai nobile în sinul familiei»¹⁸.

8) De când creștinismul a proclamat egalitatea femeii cu bărbatul, dându-le aceleași drepturi și obligații, mai ales în familie, în gospodărie, s-a pus întrebarea: «Între soți e bine ca punga să fie comună?». Acum circa 150 de ani Iordache Goleșcu a răspuns: «La căsătorie — unire sufletească, dragoste frățească și pungă obștească»¹⁹. Acesta este idealul și rămâne ideal, cu toate că în unele familii nu se aplică sfatul lui Iordache Goleșcu, pentru că nu toți soții și soțiile sînt egal de cumpătați, economi și buni administratori. De aici a ieșit proverbul: «Bărbatul să aducă cu sacul și muierea să scoată cu acul, tot se isprăvește».

d. **Cauze ale slăbirii dragostei dintre soți și evitarea lor.** 1) Gelozia este printre cele dintîi cauze ale slăbirii dragostei dintre soți. Ea merge pînă la epuizare, pînă la uciderea totală a dragostei, și ca urmare la destrămarea căsătoriei, la divorț. Gelozia se naște din iubire și este iubirea exagerată la maximum. Italienii spun: «Non e amore senza gelozia» (Nu este iubire fără gelozie). La fel francezii: «Il n'a a point d'amour sans jalousie». Fericitul Augustin a scris: «Qui non zelat, non amat» (Cine nu este gelos, nu iubește).

Gelozia de care se vorbește în maxima și proverbele citate e mică, cumpătată, nu face rău nimănui, nu depășește limitele rațiunii și nu înăbușă iubirea din care s-a născut, cum face gelozia exagerată, despre care un proverb francez scrie: «La jalousie nait de l'amour comme la cendre du feu, pour l'étouffer» (Gelozia se naște din iubire ca cenușa din foc, spre a-l înăbuși).

Soțul gelos se teme de pierderea soției iubite; pentru aceasta suferă, o învinuiește, o torturează în fel și chip, încît viața familială devine iad, adevărindu-se astfel afirmația lui Solomon: «Ca iadul de grozavă-i gelozia» (Cînt. cînt., 8, 6).

«Gelozia este tiranul regatului iubirii»²⁰, scria renumitul Cervantes. Tiran sau exagerare a iubirii, oricum s-ar numi, gelozia este o boală, este

16. Clement Alexandrinul, *op. cit.*, III, 12.

17. Iordache Goleșcu, *op. cit.*, cap. Pentru bărbat și bărbăție.

18. S. Smiles, *Fii om de caracter*, ed. a 2-a. Ed. Cugetarea, p. 44.

19. Iordache Goleșcu, *op. cit.*, Cap. Căsătorie.

20. Cervantes, *Don Quijote*, I, 14.

cancerul dragostei conjugale. Spre deosebire de cancer, este însă o boală sufletească, și ca toate bolile sufletești, se vindecă numai prin voință. Vrei să te vindeci, te vindeci. Nu vrei, suferi și faci și pe alții să suferă mai mult. Nimeni nu compătimizește pe bolnavul de gelozie; din contră, îl disprețuiește, îl urâște, cum scrie Montesquieu: «Există oameni foarte nenorociți pe care nimeni nu-i consolează: bărbații geloși; alții pe care toată lumea îi urâște: bărbații geloși; alții pe care toți oamenii îi disprețuiesc: tot bărbații geloși»²¹. Montesquieu constată, Boileau sfătuiește: «Fugiți întotdeauna, fugiți de gelozie / A firilor vulgare urită frenezie»²².

2) Prin semnarea actului de căsătorie la oficiul stării civile, prin punerea cununiiilor pe cap și binecuvântarea preotului la Sfânta Taină a Nupțial, bărbatul și femeia fac legământ înaintea lui Dumnezeu că se vor uni, «vor fi amîndoi un trup» (Efes., 5, 31), că vor fi credincioși unul altuia toată viața, că nu se vor trăda.

Pentru prevenirea trădării dintre soți s-a spus: «Orice soț trebuie să știe să-și înfrineze limba, sexul și inima», iar moralistul român sfătuiește: «Întoarce-ți capul cînd vezi femeie frumoasă, că îndată te săgelează»²³. «Cu muierea măritată nici să glumești, nici în pilde să grăiești, ca să nu te încurci în mai mari necazuri»²⁴. «Altă muiere să nu lași să intre în cămara ta, dacă vrei pe al tău bărbat să-l aibi pe seama ta!». «În dragoste și în domnie nu incupe tovarășie».

3) Un proverb latinesc în versuri tradus în multe limbi zice: «Sunt tria damna domus / Imber, mala femina, fumus» (Sînt trei lucruri care izgonesc pe om din casă: ploaia, femeia rea și fumul). Răulalea aceasta a unor femei se vede mai ales din cicăleala bărbatului. Proverbele românești spun: «Muierea cicală te scoate din casă afară». «Mai bine singur și fără masă decît cu cicală în casă». «Mai bine bălul decît cicălit».

Francezii zic: «La langue des femmes est leur épée, et elles ne la laissent pas se rouiller» (Limba femeilor este sabia lor și n-o lasă să se ruginească). Francezii au și un renumit epitaf pentru femeile cicalitoare: «Cî gît ma femme. Ah! quel bien pour son repos et pour le mien!» (Aici zace nevastă-mea. Ah! ce binefacere pentru odihna ei și a mea!)²⁵. Un român, ca omagiu pentru soția sa tăcută, i-a scris la mormînt: «Vorbește mult și piatra cînd soția în viață tace»²⁶.

Cicăleala este o boală care se poate vindeca, un defect care este cu putință să se înlăture. În piesa de teatru a lui Victor Ion Popa intitulată «Eu tac, tu taci... ea vorbește», se recomandă soției cicalitoare să ia apă în gură și s-o țină pînă îi va trece enervarea și pofta de a cicăli.

4) Unele femei sînt certărețe. Ele sînt gata să pornească la certă cu soțul din orice lucru mărunț întîmplat la bucătărie ori în gospodărie, socotit ca o greșeală, ca o pagubă sau jignire personală. Între proverbele

21. Montesquieu, *Cugetări diverse*, I, IV.

22. Boileau, *Arta poetică*, IV, 111—112. Trad. de Ionel Marinescu, București, 1957.

23. Iordache Golescu, *op. cit.*, cap. Muiere.

24. *Ibidem*, cap. Bărbat.

25. Jacques du Lorens (1583—1650), *Les Saïvres*, Paris, 1624.

26. Maria Arcudinschi, *Biserica Mihai Vodă*, București.

lui Solomon se găsește și acesta: «Mai bine să locaiești în pustiu, decât cu o femeie ce-lăreață și care își face neocaz» (Pilde 21, 19).

Certurile n-ar fi așa de supărătoare dacă unul sau al ui dintre soți n-ar întrebuința cuvinte grele, cuvinte de insultă ori sudaime. «Mai bine pline noagră cu dragoste curată — zice un proverb — decât albă ca zăpada și plină de sudaime». «Nu vă certați între voi, — sfătuiește Sf. Ioan Gură de Aur —, căci nimic nu poate fi mai amar ca cearta, nimic nu poate fi mai supărător ca zizania dintre bărbat și femeie, căci certurile și luptele pe făcute contra persoanelor iubite sînt pîne de amărăciune»²⁷.

5) Urmarea imediată a certii dintre soți este supărarea, minia. În cazuri de acestea, înțelepții din popor sfătuiesc: «Mierea se înduplecă cu mîngîieri, dragoste și cu plăcere». «Nimic altceva nu supune pe femeie ca mîngîierea».

6) De la ceartă, adesea se ajunge la bătaie. Sf. Ioan Gură de Aur scrie: «Nu spun că bărbatul să-și bată femeia — să nu fie una ca asta! căci este cea mai de pe urmă batjocură, nu pentru cea bătută, ci pentru cel ce a bătut-o»²⁸. Femeia să nu spună bărbatului «prostule, fricosule, trîndavule...», iar bărbatul cînd aude astfel de mustrări, să nu aierge la insulte și bătăi, ci s-o sfătuiască, s-o mîngie, ca pe una ce este imperfectă, s-o convingă prin raționamente și niciodată să nu întindă mina asupra ei»²⁹.

Bătrîni înțelepți spuneau: «Mierea și bărbatul, un trup fiind, cînd unul pe altul bate, se bate însuși pe el»³⁰. Francezii spun: «Cel care își bate soția este ca cel care bate un sac cu făină; tot ce este bun se duce și ce este rău rămîne».

Bătaia nu slăbește dragostea dintre soți, ci o distruge; căci în cele mai multe cazuri se ajunge la divorț, la destrămarea căsătoriei.

7) Viciul, patima care slăbește, distruge, nu numai dragostea dintre soți, dar și armonia dintre toți membrii familiei, este beția. În marea majoritate bărbații se îmbată, sînt bețivi, nu femeile. Dimitrie Cantemir scrie în «Descrierea Moldovei»: «În adunări rareori vezi o femeie beată»³¹. Spre cinstea genului feminin această constatare a lui Dimitrie Cantemir e valabilă și azi.

Cînd femeia se îmbată, familia are mai mult de suferit de pe urma beției ei decât de pe urma beției soțului. Acest lucru ni-l spune și proverbul rusec: «Dacă bărbatul bea, jumătate din casă arde; dacă femeia bea, toată casa arde». «O femeie beată — zice un proverb german — este o poartă deschisă»³².

Bețivul are de obicei un vocabular de ocări și înjurături pe care le aruncă asupra oricui, dar mai ales asupra membrilor familiei lui, care sînt condamnați să-i suporte toate mojițiile. În familie, necuviințele bețivului sînt urmate de o serie întregă de lipsuri, căci bețivul bea și

27. Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei către Efezeni*, Omilia a 20-a.

28. Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei I către Corinteni*, Omilia a 26-a.

29. Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei către Efezeni*, Omilia a 20-a.

30. Iordache Goleșcu, *op. cit.*, cap. Miere.

31. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, XVII. Trad. P. Păndres, București: 1777.

32. Dr. Gh. Paschia, *Dicționar al bunici-cuvîntelor*, cap. Beție. București: 1975.

banii necesari pentru hrana și îmbrăcămintea membrilor familiei, pentru întreținerea locuinței.

Bețivii alcoolizați ca și fumătorii nicotizati, conștienți sau inconștienți, merg spre sinucidere lentă; de aceea beția a fost infierată cu cuvintele cele mai aspre de Sfinții Părinți. Sfântul Vasile cel Mare zice: «Beția este diavolul voluntar care se introduce în suflet prin plăceri»³³. Sf. Ioan Gură de Aur, citindu-l pe Seneca, fără să-l numească, zice: «Beția este o nebulie de bună voie, o trădare a gindurilor, o nenorocire ridiculizată, o boală expusă batjocurii, o îndrăcire de bună voie și mai grea decît nebulia»³⁴.

Sfaturi despre beție și despre bețivi sint multe la Sfinții Părinți, în proverbe. Reproducem doar cîteva: Fericitul Ieronim sfătuiește: «Vinul să fie întrebuințat cu măsură, potrivit cu vîrsta, cu sănătatea și cu temperamentul fiecăruia»³⁵. Proverbele sfătuiesc și ele: «Să bei, dar să nu-ți bei mințile». «Să bei vinul, dar să nu te bea el».

Bețivul avînd apucături de nebun, proverbele ne învață cum să ne purtăm cu el, spre a ne feri de necuviințele lui și de a-i ajuta să se îndrepte. «Omului beat să-i bați în strună». «Bețivul nu se ceartă și nu se sfătuiește decît cînd e treaz».

8) La slăbirea dragostei conjugale se ajunge și cînd, după căsătorie, unul dintre soți cade în patima fumatului, patimă asemănătoare cu patima beției. Fumatul ca și beția este o nebulie voluntară, căci este nebulie să-ți distrugi sănătatea și să-ți arzi agonisita muncii, să-ți afumi familia și s-o lipsești de multe bunuri materiale strict necesare pentru bunul trai în societate. Fumatul este un viciu de care se poate elibera cel cu voință de fier, fără dezintoxicări medicale, și astfel să se poată reinstala pacea și armonia în familie, și chiar în societate, căci printre patimile care supără cel mai mult se numără și cea a fumatului, fumătorii aruncînd fumul oriunde, fără să țină seamă de nefumători și negîndînd la necuviințele pe care le săvîrșesc.

Medicina tradițională chineză recomandă acupunctura și pentru vindecarea de beție și fumat, iar presopunctura³⁶ — care arată punctele răspîndite pe corpul omenesc ce, puțînd fi masate de oricine, înlătură suferințele provocate de excesul sau lipsa de energie, — nu uită nici pe cele în legătură cu beția și fumatul.

e. Raporturile dintre soți și membrii familiei, precum și dintre soți și rude. 1) Baza raporturilor dintre soți și membrii familiei, precum și dintre soți și rude, este tot dragostea și buna-cuviință, ca la raporturile dintre soți. Dragostea aceasta însă diferă pentru că «dragostea dintre soți avînd un punct de plecare în viața sexuală, este profund deosebită de dragostea dintre părinți și copii, dintre frați și surori, dintre rude de toate gradele». Dragostea dintre părinți și copii se arată prin creșterea și educația lor. Sf. apostol Pavel sfătuiește pe părinți să-și crească

33. Sf. Vasile cel Mare, *Omilia contra beției*.

34. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvînt de înviere*.

35. Fer. Ieronim, *Epistola către Nepoțian*.

36. Dr. Sabin Ivon, *Un masaj la îndemîna oricui: Presopunctura*, București, 1983.

copiii «în învățătura și în cercetarea Domnului» (Efes., 6, 4). Învățătura, educația copiilor creștini, totdeauna a constat din învățarea științelor vremii, a dogmelor și moralei creștine, a regulilor de purtare în viață, a regulilor buneî-cuviințe.

Sf. Ioan Gură de Aur scrie: «Din prima virstă datează înclinările omului spre viciu sau spre virtute. Dacă chiar de la început, din pragul vieții, veți îndepărta pe copii de viciu și-i veți conduce pe calea virtuții, veți schimba chiar natura lor prin deprinderile pe care i le veți imprima. Ei nu se vor înclina bucuroși spre rău, odată ce deprinderea îi va antrena spre bunele lucrări. Să nu ne gândim cum să-i lăsăm pe copii bogăți, ci cum să-i lăsăm virtuoși»³⁷. În altă parte, același Sfânt Părinte zice: «Părinții vor culege cei dinții roadele creșterii copiilor lor, dacă vor fi obraznici, nerușinați, neascultători și bătărași. Virtutea sufletească numai atunci o vor avea copiii noștri când vor fi învățați să fie buni, nestăpîniți de luțime, când vor fi iubitori ai semenilor lor, fără răutate, binefăcători ai altora»³⁸. Tot ce fac părinții pentru copiii lor, pentru educația lor, fac din dragoste, chiar și atunci când greșesc, când exagerează. Din dragoste exagerată se ajunge la familiaritate exagerată, din familiaritate exagerată, unii părinți îngăduie fiilor lor chiar unele necuviințe, între care este și aceea de a-i tutui, fără să-și dea seama că prin tutuire se diminuează respectul ce-l datorează orice copil părinților lui. Părinții care îngăduie fiilor lor să-i tutuiască, săvîrșesc o necuviință; dragostea nu trebuie să anuleze regulile buneî-cuviințe, ci să le sprijine. Dragostea pentru fii are și ca măsura ei, ca și severitatea, asprimca. Sf. Ioan Gură de Aur sfătuește: «Toți care aveți copii, iubiți-i cu măsură»³⁹.

Există părinți care nu numai că îngăduie fiilor lor uritul, nesănătosul, păgubitorul și ucigașul viciu al fumatului, dar le dau chiar bani să-și cumpere țigări, ca stimulent ca să învețe. Unor părinți ca aceștia Iordache Goleșcu le spune: «Învăță pe copilul tău întâi năravurile cele bune, apoi celelalte științe; că năravurile pentru toți sînt, iar știința numai pentru ei»⁴⁰. Tot Iordache Goleșcu a spus: «Copilul dezmiardat varvar iese și blestemat, că de mic copil se dedă cu strigări, cu zbie-rete, cu răcnete, cu certe, cu înjurături, cu ocări și mai ales cu bătăi și cele mai mari blestemății, ce i se iartă la dezmiardarc. Nici să răsfeți, nici să dezmiertz pe copilul tău, pentru că îl pierzi. Cu bătăi și certe și răcnete mari să nu sperii pe copil, ci mult mai bine cu blîndețe și cu mîngîieri să le îndrepti greșelile lor. Urmează și tu învățătura ce le-o dai, că vorba se uită, iar cu fapta se dedau»⁴¹.

Familia este prima școală unde copilul «învăță năravurile cele bune» sau buna-cuviință. Profesori la școala din familie sînt nu numai părinții, ci de multe ori și bunicii copilului, cînd locuiesc împreună. Bunicii copilului sînt de mult ajutor în familie, nu numai în educația

37. Sf. Ioan Gură de Aur, *Explicarea Epistolei către Romani*, Omilia a 10-a.

38. Idem, *Explicarea Epistolei către Efeseni*, Omilia a 21-a.

39. Idem, *Cuvîntul I la Rusalii*.

40. Iordache Goleșcu, *op. cit.*, cap. Părinți și copii.

41. *Ibidem*.

copiilor, ci în toate treburile casei, cînd între ei există armonie. Cei doi soți sînt nu uitate cîci ceea ce sînt copiii lor pentru ei acum, au fost și ei pentru părinții lor cîndva. Cu aceeași dragoste i-au crescut, cu aceeași grijă i-au educat, ca la bătrînețe să aibă sprijin și mîngiere. Între «nărăvurile cele bune» pe care copiii trebuie să le învețe în familia creștină, sînt și rugăciunile de dimineață, de seară și de la masă. Unde sînt mai mulți copii, e bine ca rugăciunile acestea să fie spuse cu rîndul.

2) Copiii datorează recunoștința părinților, iar aceasta se arată prin întreținere, cînd au nevoie, prin ajutor la boală, prin cuvinte cuvințioase, prin respect sau cinste. Sfîntul Chiril al Ierusalimului scrie: «Prima virtute a creștinilor este de a cinsti pe părinți, a răsplăti ostenețile celor care le-au dat viață și a le procura din toată puterea cele trebuincioase tînei lor. Chiar dacă i-am răsplăti cu mai mult decît acestea, totuși niciodată nu vom putea să-i naștem»⁴².

Deși Sf. Chiril al Ierusalimului spune că prima virtute a creștinismului este de a procura cele trebuincioase pentru tîna părinților, au fost fii de creștini care au uitat de această datorie. Unor astfel de fii nerecunoscători, Sf. Ambrozie se adresează zicînd: «Chiar de vei hrăni pe mama ta, tot nu ești achitat față de ea, pentru durerile și neliniștile pe care ea le-a îndurat pentru tine; nu-i vei răsplăti nici acele griji delicate pe care le-a avut alina vreme cît te-a purtat în sinul ei; nu-i vei da nimic în schimb pentru toate acele lipsuri la care ea s-a osîndit pentru a-ți asigura existența. De cîte ori ea a vegheat pentru a-ți proteja somnul! A sîropit leagănul tău cu lacrimi, iar tu vei avea lăria de a o lăsa în sărăcie? O, fiul meu! Ce pedeapsă chema-vei asupra ta de nu vei hrăni pe tatăl tău! Tu îi ești dator totdeauna tot ce ai pentru că îi ești dator tot ce ești»⁴³.

3) Datoriile pe care le au fiii față de părinți, le au și ginerii față de socri, pentru că prin căsătorie socrii le-au devenit părinți. În Sfînta Scriptură ni se da exemplul de împlinirea unei astfel de datorii, de către apostolul Petru. Îmbolbăvindu-i-se soacra de friguri, el «a rugat pe Mîntuitorul pentru ea» (Luca 4, 38—39), și a fost vindecată. Soacra lui Petru locuia cu el în aceeași casă. Și azi unii soți tineri locuiesc împreună cu părinții, cu socrii. Idealul a fost totdeauna ca tinerii căsătorii să-și aibă gospodăria lor deosebită de a socriilor, să se chivernisească cum vor și cum pot, fără amestecul socriilor care de multe ori duce la slăbirea dragostei familiale, la ceartă, adesea cu urmări neplăcute, chiar fatale pentru tîna căsnicie. Unii tineri căsătorii au avut și au posibilitatea să locuiască în case ori apartamente separate de ale părinților sau socriilor, dar sentimentele ori diverse interese îi opresc să se despartă. Folosirea cu grijă de către toți a bunei-cuviințe creștine îi ajută să trăiască în bună înțelegere, în pace și mulțumire.

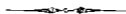
4) Raporturile dintre soți și rudele care nu fac parte din familie sînt arătate de proverbul: «Sîngele apă nu se face». Așa este, însă sîngele

42. Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza a VII-a*.

43. Sf. Ambrozie, *Despre Psalmi*.

acesta se «diluează» cu cât gradul de rudenie este mai depărtat. Diluarea nu se va simți dacă toți vor practica în vorbire și în fapte buna-cuviință creștină, cel puțin așa cum o practică bunii prieteni între ei. Prietenii care sînt și rude, sînt mai sinceri unul cu altul, mai grabnici a se ajuta la nevoie, fără pretenții.

5) Cînd bunele raporturi dintre cei doi soți, dintre membrii familiei, dintre rude, sînt tulburate, buna-cuviință creștină recomandă celor ce au greșit, cauzînd tulburarea, orice rang familial ar avea, să-și recunoască vina, să nu se jeneze, să aibă curajul de a cere iertare⁴⁴ celor ofensați, nedreptățiți ori păgubiți, iar aceștia să ierte (Matei 6, 12, 14; Luca 17, 3—4), ca să fie și ei ierțați cînd vor greși, căci a greși este omenește. Procedînd astfel, se va restabili pacea și buna înțelegere între soți, între membrii familiei, între rude. Rugămîntea de iertare și iertarea pronunțată cu sinceritate dovedesc că sentimentul dragostei conjugale, dragostei familiale, dragostei dintre rude, este încă puternic și va rămîne așa cît timp va fi folosită iertarea de o parte și de alta, de către toate părțile.

44. Dr. Gh. Pășchia, *Dicționar al buna-cuviințe, cap. iertare*, București, 1972.

DIN TRECUȚUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

LĂCAȘURI DE CULT ȘI AȘEZĂRI STRĂVECHI PE PĂMÎNTUL MUNȚENIEI *

Pr. ALEX. STĂNCULESCU-BÎRDA

În cultura românească etnoistoria este o disciplină aflată încă în fază de pionierat. Studii teoretice sau aplicate sînt foarte puține¹. Cu toate acestea, istoricii români au observat de timpuriu necesitatea abordării etnologiei, — în formă restrînsă, a folclorului —, ca ramură auxiliară a istoriei. Din păcate însă, nimeni nu a încercat pînă în prezent să realizeze o sinteză de etnoistorie românească². Asemenea încercări, mai mult sau mai puțin reușite, există însă în alte culturi³.

* Un material similar privitor la Oltenia în «Mitropolia Olteniei», 1984, nr. 5—6, iar altul privitor la Moldova în anulul Muzeului Județean Botoșani, *Hieraxus*.

1. Vezi Henri H. Stahl și Ion Donat, *Etnografie și istorie*, în «Revista de Etnografie și Folclor», t. XI, 1966, p. 3—12; Ovidiu Bîrlea, *Folclor și istorie*, în rev. cit., p. 13—25; Paul Simionescu, *Etnoistoria — semnificația unui raport interdisciplinar*, în «Transilvania», II, 1977, nr. 6, p. 43—44; Idem, *Consemnări istoriografice și scrini investigațiilor etnologice*, în «Rev. de Istorie», t. XXXI, 1978, p. 1500—1520; Idem, *Mărituri etnologice — pușin cunoscute — ale unor călători străini în Țările Române (sec. XVII—XVIII)*, în «Rev. Etnogr. și Folclor», t. XVI, 1971, p. 283—290; Paul Simionescu și Paul Cernovodeanu, *Pașini de etnografie românească în opera memorialistică a unor călători străini (sec. XVII—XVIII)*, în rev. cit., t. XVII, 1972, p. 373—390; Hein, *Cetea de scaun a Bucureștilor. Consemnări, tradiții, legende*, București, 1976, 118 p.; Mircea Eliade, *De Zalmoxis à Gengis-Khan. Etudes comparatives sur les religions et le folklor de la Dacie et de l'Europe Orientale*, Paris, 1970, 252 p.; Idem, *Comentarii la legenda Mășterului Manole*, București, 1943, 250 p.; Paul Simionescu, *Etnoistoria — știință a convergenței interdisciplinare*, în vol. *Introducere în etnologie*, București, 1980, p. 30—50.

2. Prezentul studiu face parte dintr-o sinteză de etnoistorie: *Contribuții privind etnoistoria românilor sau Cronica necrisă a românilor aflată în curs de pregătire*.

3. Vezi Actes du Congrès International d'ethnologie européenne, Paris, 1973; W. H. Me. Neill, *Patterns of European History*, Chicago, 1973; François Châtelet, *La naissance de l'histoire. La formation de la pensée historique en Grèce*, Paris, 1962; André Leroy-Gourhan, *L'histoire sans textes*, în «L'histoire et ses méthodes», Paris, 1961, p. 217—247; H. J. Marrou, *De la connaissance historique*, Paris, 1954; Henri S., *Science et philosophie de l'histoire*, Paris, 1933; Claude Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*, trad. de J. Pecher, București, 1978; Emilio Rafael de Ipola, *Le structuralisme ou l'histoire en exil*, Paris, 1969; Fernand Braudel, *Œuvres sur l'histoire*, Paris, 1969; Ch. V. Langlois et Ch. Seignobos, *Introduction aux études historiques*, Paris, 1899; Raymond Aron, *Dimensions de la conscience historique*, Paris, 1961; Jean Vansina, *Oral tradition, oral history. Achievements and prospects*, în «Quaderni Storici», t. XII, 1977, p. 340—358; Idem, *De la tradition orale. Essai de méthode historique*, în «Musée royal de l'Afrique Centrale-Tervuren», Belgique, «Annales — Sciences humaines», 1961, nr. 36, X + 179 p.

Etnoistoria se ocupă cu investigarea și cercetarea datelor oferite de tradiția populară privitoare la momente, personalități, stări de lucruri etc. dintr-un trecut mai mult sau mai puțin îndepărtat, pentru a le putea oferi ca documente auxiliare studiilor istorice propriu-zise. Prin aceasta se poate aduce o substanțială contribuție la cunoașterea istorică globală, pluridimensională. Coroborarea datelor furnizate de documentele etno-istorice cu cele oferite de documentele istorice propriu-zise constituie o premisă majoră în elucidarea și aprofundarea adevărului istoric.

În vechiul al XIX-lea o serie de cărturari români și-au îndreptat atenția spre masele populare, încercând să salveze ceea ce se mai putea salva din zestrea spirituală a acestora. O bună parte dintre ei au realizat culegeri de folclor care constituie adevărate pietre de temelie în domeniul respectiv⁴. Alții au emis, prin instituțiile în cadrul cărora își desfășurau activitatea, o serie de chestionare, urmărind ca prin răspunsurile ce aveau să primească să-și fundamenteze teoriile, idei etc. Demnă de semnalat în acest sens este lucrarea lui Nicolae Densușianu⁵, pentru realizarea căreia titanicul cercetător s-a folosit, printre altele, și de cele câteva mii de răspunsuri primite din satele Moldovei, Țării Românești și Transilvaniei⁶. Cu privire la acest material s-au scris câteva lucrări de referință⁷. Un alt mare cărturar român din secolul trecut Bogdan Petriceicu-Hașdeu, a lansat două chestionare, dintre care unul lingvistic, iar altul juridic (1884, 1877)⁸.

Aceștia erau de fapt continuatorii a ceea ce Alexandru Odobescu inițiasă cu clișiva ani înainte (1871—1873). Acesta își propunea să reconstituie pe baza tradiției populare, un vast plan de cercetări arheologice pe cuprinsul României și totodată realizarea unei istorii exhaustive a românilor. Dacă nu și-ar fi abandonat atât de repede lucrarea, ar fi putut da la lumină, fără îndoială, și cel mai mare studiu etnoistoric românesc. Din păcate, imensul material obținut de la preoții și învățătorii

4. Cităm câteva lucrări mai reprezentative în acest sens: G. Alexici, *Texte din literatura populară română*, Budapesta, 1939; I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, București, 1893; J. Bușnariu, *Musa Someșană. Poesii populare române*, Gherla, 1892; Jean Cratiunescu, *Le peuple roumain d'après ses chants nationaux*, Paris, 1874; N. A. Caranfil, *Cîntece populare de pre Vale Prutului*, Husi, 1872; T. Frîncu, G. Candrea, *Românii din Munții Apuseni*, București, 1928; M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883; S. Fl. Marian, *Tradițiunile populare românești*, Sibiu, 1878; Idem, *Nunta la români*, București, 1890; Idem, *Balade române*, Botoșani, 1869; Idem, *Poesii populare române*, Cernăuți, 1873—1875; Ath. M. Matienescu, *Poesia populară*, Colinde, Pesta, 1859; Cristu S. Negoescu, *Poesii populare alese*, București, 1890; I. Pop-Reteganul, *Povești ardelenesti*, Brașov, 1828, 5 vol.; Idem, *Povești și obiceiuri românești*, București, 1893; C. Rădulescu-Codin, *Din Muscel. Cîntece populare*, București, 1896; Idem, *Comorile poporului*, Clujputung, 1900; Gr. Tocilescu, *Materialele folkloristice*, București, 1900; G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*, București, 1885; Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, București, 1895—1903, 10 vol. ș.a.

5. Nicolae Densușianu, *Dacia preistorică*, București, 1913.

6. Vezi *ms. rom. 4545—4561*, din Biblioteca Academiei Române.

7. Nicolae Densușianu, *Vechi cîntece și tradiții populare românești. Texte poetice din răspunsurile la «Chestionarul istoric» (1893—1897)*, studiu introductiv de I. Opreșan, București, 1975; Adrian Fochi, *Datini și credințe populare de la sîrșitul secolului al XIX-lea. Răspunsurile la Chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, 1976.

8. Bibl. Acad. Rom., *ms. rom. 3418—3438*. Ca lucrare de referință a se vedea I. Muslea, *Ov. Birlea, Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hașdeu*, București, 1970.

satelor a fost dat uitării⁹. Doar cercetătorul Nicolae Stoicescu a folosit, într-o oarecare măsură, răspunsurile la Chestionarul lui Alexandru Odo-bescu la elaborarea uneia din lucrările sale¹⁰. Fondul Alexandru Odo-bescu, alături de cele ale lui Nicolae Donsușianu și Bogdan Petriceicu-Hașdeu constituie un material de o excepțională valoare pentru etno-istoria românească, demn de a fi studiat și din această perspectivă de către cercetătorii noștri.

În cele ce urmează, pe baza răspunsurilor la chestionarul lui Al. Odo-bescu, vom evidenția un însemnat număr de lăcașuri de cult (biserici de mir, schituri și minăstiri) și așezări românești (sate, țiguri și cetăți) dispărute, care, la începutul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, se păstrau încă vii în memoria populară. Materialul își are valoarea sa indescutabilă, deoarece nu servește numai celor ce vor să întocmească monografiile locale, ci și cercetătorilor istoriei generale a poporului român.

Materialele în discuție păstrează mențiuni privitoare la 388 biserici, 162 schituri și minăstiri, 224 sate, 37 țiguri și 195 cetăți dispărute. Pentru județele Munteniei însă numărul lor este destul de mic în comparație cu al altor zone (Oltenia și Moldova, de pildă). O explicație plauzibilă a fenomenului ni se pare aceea legată de contextul geografic și fluctuațiile demografice care caracterizează istoricul zonelor de cimpie. Oricum, materialul constituie o expresie fidelă a trâmintatei istoriei a poporului nostru. Având în vedere concluziile științifice unanim acceptate cu privire la timpul de păstrare necalterată în memoria populară a unui fenomen istoric¹¹, deducem că numărul imens de lăcașuri de cult și așezări românești au dispărut numai în perioada cuprinsă între secolele XVI și XIX, vreme de oarecare stăviliră a invaziilor și de relativă stabilitate politică. Precizăm că nu din toate localitățile au parvenit răspunsuri, iar unele au fost întocmite cu evidentă superficialitate, neputând fi utilizate ca atare. În ceea ce privește dispariția, distrugeră sau părăsirea lăcașurilor de cult, cauzele sînt menționate în parte. Unele — și cele mai multe, de altfel — au fost distruse de turci și tătari, altele de cutremure; lipsa posibilităților de conservare și a reparațiilor și-a spus și ea cuvîntul. Localitățile au dispărut datorită invaziilor, incendiilor, emigrărilor, măsurilor fiscale ale vremii, epidemiilor etc.

În ceea ce privește prezentarea materialului documentar propriu-zis, pentru facilitarea cercetării, am folosit ordinea alfabetică. Nu am avut posibilitatea să încadrăm obiectivele respective în actuața împărțire administrativă, datorită faptului că numeroase localități-reper și-au schimbat denumirile între timp sau au dispărut eie însele. De asemenea, din

9. Bibl. Acad. Rom., *ms. rom. 223—230*.

10. Nicolae Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din Tara Românească*, Craiova, 1970, 2 vol. Cu privire la îneditul materialelor respective, pe lângă investigațiile ce le-am făcut personal, dețin și o scrisoare a Domnului Prof. Stefan Stoicescu, directorul Institutului de Istorie «Nicolae Iorga» din București, pe care mi-am permis cu puțină timp în urmă.

11. A. van Gennep, *La formation des légendes*, Paris, 1919, p. 163 sq.

lipsă de spațiu, nu ne putem permite a studia, comparativ, și documentele istorice deja cunoscute, pentru a putea oferi un studiu complet. Această rămâne în grija fiecărui cercetător care va utiliza studiul nostru. Precizăm că la unele lăcașuri de cult sînt menționați și ctitorii, cel mai adesea voievozi de frunte ai Principatelor Române. Nu întotdeauna aceste date sînt conforme cu realitatea sau cu adevărul istoric. Le-am păstrat totuși, pe de o parte din respect pentru autori, pe de alta considerînd că ar fi totuși de folos cercetării istorice și pe măsura descoperirii unor noi documente și-ar dovedi valoarea. Recomandăm, deci, multă prudență celor care utilizează documentul etnoistoric, avînd în vedere relativitatea adevărului furnizat.

Pentru localizarea rapidă, am folosit, în prim plan, denumirile localităților care la data culegerii existau de fapt, iar cele dispărute fuseseră situate pe vechea lor vatră, ori în apropierea acestora. Atunci cînd a fost menționată și denumirea obiectivului dispărut, am inclus-o în paranteze. Ne cerem cuvenitele scuze pentru eventualele erori în ceea ce privește încadrarea greșită a unor localități în unele județe.

A. Biserici dispărute

1. *Județul Buzău* : 1. Alunișul¹²; 2. Boziar¹³; 3—4. Boziori (două biserici)¹⁴; 5. Fundeni¹⁵; 6. Glodeanu Siliștea¹⁶; 7. Lăpușul Nou¹⁷; 8. Scăieni¹⁸; 9. Vintilă Vodă¹⁹; 10. Vispeci²⁰.

2. *Județul Dimbovița* : 11. Bucșani²¹; 12. Căpușna²²; 13. Ocnița²³; 14. Pietrari²⁴; 15. Răzvadu²⁵.

3. *Județul Ilfov* : 16. Armașești²⁶; 17. Bălăceanu²⁷; 18. Bordușani²⁸; 19. Căldăraru²⁹; 20. Cernica³⁰; 21. Copăceni³¹; 22. Dobreni³²; 23. Fierbînti³³; 24. Flămînzani³⁴; 25. Greci³⁵; 26. Horăști³⁶; 27. Ivănești³⁷;

12. Bibl. Acad. Rom., *ms. rom.* 224, f. 407 r.

13. *Idem*, f. 518 r. și f. 520 r.

14. *Idem*, f. 352 r.

15. *Idem*, f. 473 v.

16. *Idem*, f. 340 v.

17. *Idem*, f. 288 r. (biserică distrusă de tătari).

18. *Idem*, f. 351 r.

19. *Idem*, f. 493 r.

20. *Idem*, f. 367 v (două biserici).

21. Bibl. Acad. Rom., *ms. rom.* 225, f. 183 v.

22. *Idem*, f. 162 r.

23. *Idem*, f. 209 r.

24. *Idem*, f. 169 r-v.

25. *Idem*, f. 202 v.

26. Bibl. Acad. Rom., *ms. rom.* 227, f. 167 r-v.

27. *Idem*, f. 70 v. (biserică «de gard, învelită cu stuf»).

28. *Idem*, f. 114 r.

29. *Idem*, f. 24 r.

30. *Idem*, f. 24 r.

31. *Idem*, f. 75 v.

32. *Idem*, f. 86 r (ctitor Șerban Cantacuzino).

33. *Idem*, f. 66 r (Fierbînti-Stroiești).

34. *Idem*, f. 19 r.

35. *Idem*, f. 5 r.

36. *Idem*, f. 126 r.

37. *Idem*, f. 145 r.

28. Jilăvile ³⁸; 29. Manasia ³⁹; 30. Pantelimon ⁴⁰; 31—32. Suduți (două biserici) ⁴¹; 33. Tămădău ⁴²; 34. Tg. de Floci ⁴³; 35. Turbați ⁴⁴; 36. Uluți ⁴⁵; 37. Virăști ⁴⁶.

4. *Județul Prahova*: 38. Bănești ⁴⁷; 39. Călugăreni ⁴⁸; 40. Drăgănești ⁴⁹; 41. Filipeștii de Pădure ⁵⁰; 42. Cherghița ⁵¹; 43. Hîrșa ⁵²; 44. Ne-delea ⁵³; 45. Ogritînul ⁵⁴; 46. Podenii Noi ⁵⁵; 47. Podenii Vechi ⁵⁶; 48. Rincozi ⁵⁷; 49—50. Târculani (două biserici) ⁵⁸; 51. Valea Călugărească ⁵⁹.

5. *Județul Teleorman*: 52. Bordea ⁶⁰; 53—54. Cîrligenii (două biserici) ⁶¹; 55. Cucuiești ⁶²; 56. Lița ⁶³; 57. Măgurele (Tr. Măgurele ?) ⁶⁴; 58. Piatra ⁶⁵; 59. Popa (Papa ?) ⁶⁶; 60. Vișoara ⁶⁷.

6. *Județul Vlașca*: 61. Cămineasca ⁶⁸; 62. Naipu ⁶⁹; 63. Parapani ⁷⁰.

B. Minăstiri și schituri dispărute

1. *Județul Buzău*: 1. Aluniș ⁷¹; 2. Briiești ⁷²; 3. Cislev ⁷³; 4. Finteni ⁷⁴; 5. Fundeni ⁷⁵; 6. Lopașul Nou ⁷⁶; 7. Maneni ⁷⁷; 8. Năieni Proasca ⁷⁸; 9. Ti-

38. *Idem*, f. 129 v.

39. *Idem*, f. 185 r-v. [biserică «de zid, cu bolta tot de zid, de o soliditate rară, cu hramul «Sfinții Voicovozii». Pe perețele de la pronaosul acestei biserici, în dreapta și în stînga, pe partea din interior, erau zugrăvite portretele unor membri din familia Cantacuzino).

40. *Idem*, f. 6 r (Pantelimon-Dobrești. Avea hramul «Sfîntul Visarion»).

41. *Idem*, f. 250 r.

42. *Idem*, f. 53 v.

43. *Idem*, f. 242 r-v.

44. *Idem*, f. 54 r-v (ctitor Vlad Tepeș).

45. *Idem*, f. 185 r.

46. *Idem*, f. 268.

47. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 228, f. 540 r.

48. *Idem*, f. 626 v. (ctitor Mîrcea cel Bătrîn).

49. *Idem*, f. 568 r.

50. *Idem*, f. 653 r.

51. *Idem*, f. 566 r.

52. *Idem*, f. 766 r.

53. *Idem*, f. 680 r.

54. *Idem*, f. 557 v. (satul și biserica părăsite din cauza ciumei).

55. *Idem*, f. 618 r.

56. *Idem*, f. 612 r.

57. *Idem*, f. 724 (părăsită din cauza ciumei).

58. *Idem*, f. 653 r.

59. *Idem*, f. 609 v.

60. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 229, f. 539 r.

61. *Idem*, f. 598 r.

62. *Idem*, f. 413 v.

63. *Idem*, f. 376 r și 633 r.

64. *Idem*, f. 573 v.

65. *Idem*, f. 352 r.

66. *Idem*, f. 420 v.

67. *Idem*, f. 630 v.

68. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 230, f. 447 r.

69. *Idem*, f. 435 v.

70. *Idem*, f. 415 r.

71. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 224, f. 408 r (schit de maici).

72. *Idem*, f. 302 r.

73. *Idem*, f. 403 v.

74. *Idem*, f. 552 r (schitul Petricelii).

75. *Idem*, f. 473 v.

76. *Idem*, f. 428 r (ctitor «Doamna Neaga»).

77. *Idem*, f. 326 r (ctitor Negru Vodă).

78. *Idem*, f. 554 r.

rău⁷⁹; 10. Valea Caprii⁸⁰; 11. Valea Viei (Pătirlagele)⁸¹; 12. Vintilă Vodă⁸².

2. *Județul Dimbovița*: 13. Ludești⁸³; 14. Pietrari⁸⁴; 15. Viforita⁸⁵; 3. *Județul Ialomița*: 16—18. Flămînda (trei schituri)⁸⁶; 19. Moldoveni⁸⁷.

4. *Județul Ilfov*: 20. Chiajna⁸⁸; 21. Copăcenii de Sus⁸⁹; 22. Cornet-Bragadiru⁹⁰; 23. Radovanu⁹¹.

5. *Județul Prahova*: 24. Călugăreni⁹²; 25. Iordăchianu⁹³; 26. Măgureni⁹⁴; 27. Pămînteni⁹⁵; 28. Podenii Noi⁹⁶; 29. Podenii Vechi⁹⁷; 30. Provița de Sus⁹⁸; 31. Schitul Pămînteni⁹⁹.

6. *Județul Teleorman*: 32. Ciolăneștii din Deal¹⁰⁰; 33. Dedești¹⁰¹; 34. Drăgînești¹⁰²; 35. Țigănia¹⁰³.

7. *Județul Vlasca*: 36. Babele¹⁰⁴; 37. Comana¹⁰⁵; 38. Parapancea¹⁰⁶; 39. Pungălești¹⁰⁷.

C. Sate dispărute :

1. *Județul Buzău* : 1. Cisleu¹⁰⁸.

2. *Județul Ialomița* : 2. Bordușani¹⁰⁹; 3. Cristești¹¹⁰; 4—5. Ha-gieni¹¹¹; 6. Hîrpășești¹¹²; 7. Iazu¹¹³; 8. Jilăvile¹¹⁴; 9—10. Păușești (două sate)¹¹⁵; 11. Poiana¹¹⁶; 12. Rasa¹¹⁷.

79. *Idem*, f. 344 r-v (ctitori Doamna Neaga, Radu Mihalcea și alți boieri din ve-chime). A fost jefuită de turci.

80. *Idem*, f. 345 r. 81. *Idem*, f. 431 r. 82. *Idem*, f. 493 r.

83. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 225, f. 139 r.

84. *Idem*, f. 169 r-v. 85. *Idem*, f. 187 r.

86. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 227, f. 242 v. 87. *Idem*, f. 180 r.

88. *Idem*, f. 4 r (ctitor Mihail Șuțu. Biserică prădată de turci în 1821, în timp ce asedlau Bucureștiul).

89. *Idem*, f. 75 v.

90. *Idem*, f. 56 v-57 r (mînăstire de călugări; unul dintre stareți s-a numit Ma-carie).

91. *Idem*, f. 35 r-v (ctitor Negru Vodă).

92. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 228, f. 626 v.

93. *Idem*, f. 638 r (schit de maici). 94. *Idem*, f. 679 v. 95. *Idem*, f. 557 r.

96. *Idem*, f. 618 r (ctitor Radu Paisie).

97. *Idem*, 767 r. 98. *Idem*, f. 549 v. 99. *Idem*, f. 726 r.

100. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 229, f. 530 r (mînăstirea Baldovinu).

101. *Idem*, f. 613 v.

102. *Idem*, f. 652 r (ctitor Matei Basarab).

103. *Idem*, f. 445 r (ctitor Matei Basarab).

104. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 230, f. 359 r-v (ctitor Negru Vodă).

105. *Idem*, f. 448—450 r. (ctitor Matei Basarab).

106. *Idem*, f. 431 v.

107. *Idem*, f. 447 r.

108. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 224, f. 403 v.

109. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 227, f. 114 r.

110. *Idem*, f. 281 r. (satul Țiuțoara, distrus de turci).

111. *Idem*, f. 252 v (două sate).

112. *Idem*, f. 322 v. (satul Mitocul).

113. *Idem*, f. 239 r.

114. *Idem*, f. 129 r.

115. *Idem*, f. 322 r (două sate).

116. *Idem*, f. 124 v.

117. *Idem*, f. 106 r.

3. *Județul Ilfov* : 13. Afumați ¹¹⁸; 14. Chiajna ¹¹⁹; 15. Copăcenii de Sus ¹²⁰; 16. Fierbinți-Sloiești ¹²¹; 17. Hotarele ¹²²; 18. Maia ¹²³; 19. Micșunești ¹²⁴; 20. Pantelimon-Dobrești ¹²⁵; 21. Tămădău ¹²⁶; 22. Turbați ¹²⁷;

4. *Județul Prahova* : 23. Bănești ¹²⁸; 24. Fuiga ¹²⁹; 25. Gherghiița ¹³⁰; 26. Nucșoara ¹³¹; 27. Ogritinul ¹³²; 28. Rincezi ¹³³; 29—30. Iărculani (două sate) ¹³⁴.

5. *Județul Rîmnîcul Sărat* : 31—32. Bălăceanu (două sate) ¹³⁵; 33—34. Bălești ¹³⁶; 35. Buda ¹³⁷; 36—37. Coroteni (două sate) ¹³⁸; 38. Măcrina ¹³⁹; 39. Mărtinești ¹⁴⁰; 40. Obrezița ¹⁴¹; 41. Popești ¹⁴²; 42. Puieștii de Jos ¹⁴³.

6. *Județul Teleorman* : 43—44. Alexandria (două sate) ¹⁴⁴; 45. Beli-tori ¹⁴⁵; 46—47. Cringeni ¹⁴⁶; 48. Lița ¹⁴⁷; 49. Măgurelele ¹⁴⁸; 50. Măză-ceni ¹⁴⁹; 51—52. Piatra ¹⁵⁰; 53—54. Vișoara (două sate) ¹⁵¹.

Județul Vlașca : 55. Babele ¹⁵²; 6. Cămineasa ¹⁵³; 57. Ghimpați ¹⁵⁴; 58. Naipu ¹⁵⁵; 59. Parapani ¹⁵⁶.

D. Țirguri dispărute :

1. *Județul Dîmbovița* : 1. Mesteacănu ¹⁵⁷.

118. *Idem*, f. 39 r (satul Sirabana). 119. *Idem*, f. 4 v.
 120. *Idem*, f. 76 r (satul Careda).
 121. *Idem*, f. 66 r. 122. *Idem*, f. 90 v.
 123. *Idem*, f. 74 r (satul Carabulea).
 124. *Idem*, f. 5 v (satul Sitaru).
 125. *Idem*, f. 6 r. 126. *Idem*, f. 53 v. 127. *Idem*, f. 54 r.
 128. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 228, f. 540 r.
 129. *Idem*, f. 648 v.
 130. *Idem*, f. 566 r.
 131. *Idem*, f. 737 r.
 132. *Idem*, f. 557 v.
 133. *Idem*, f. 724 r (sat pustiiit de ciumă).
 134. *Idem*, f. 653 r.
 135. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 229, f. 50 r. (satele Bătrîna și Ciscani).
 136. *Idem*, f. 85 v (satele Codrești și Băleștii Vechi).
 137. *Idem*, 58 r.
 138. *Idem*, f. 24 v (satele Grumazi și Românești distruse și robite de turci).
 139. *Idem*, f. 45 r. (satul Puieștii Vechi).
 140. *Idem*, f. 60 r.
 141. *Idem*, f. 24 r. (satul Slîmnîcul).
 142. *Idem*, f. 52 r. (satul Risipiți).
 143. *Idem*, f. 45 v.
 144. *Idem*, f. 407 r.-v. (satele Bihieni și Mitropolia).
 145. *Idem*, f. 628 r. (satul Serafimului).
 146. *Idem*, f. 598 r.-v.
 147. *Idem*, f. 367 r. și 638 r.
 148. *Idem*, f. 573 v. (Turnu Măgurele ?).
 149. *Idem*, f. 510 r. (satul Plugărești).
 150. *Idem*, f. 352 r. (satele Petriceaua și Stejeni, distruse de turcii lui Pasvan-toglu).
 151. *Idem*, f. 630 v.
 152. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 230, f. 359 r.-v (satul Podeni).
 153. *Idem*, f. 447 r. (satul Bila).
 154. *Idem*, f. 420 r. (satul Stoborita, pustiiit de tătari).
 155. *Idem*, f. 434 r.
 156. *Idem*, f. 415 r.
 157. Bibl. Acad. Rom., mss. rom. 228, f. 6 r. (țirg pustiiit de turci și de tătari).

2. Județul Ilfov : 2. Ibazești ¹⁵⁸.
3. Județul Rîmnicul Sărat : 3. Martinești ¹⁵⁹.

E. Cetăți și cetățui dispărute sau în stare de ruină :

1. Județul Buzău : 1. Cioari ¹⁶⁰; 2. Pietroasa de Jos ¹⁶¹; 3. Vintilă Vodă ¹⁶².
2. Județul Dîmbovița : 4. Bucșiani ¹⁶³; 5. Gencenea (?) ¹⁶⁴; 6. Pietrari ¹⁶⁵.
3. Județul Ialomița : 7. Ciocănești ¹⁶⁶.
4. Județul Ilfov : 8. Căciulați ¹⁶⁷.
5. Județul Prahova : 9. Adîncata ¹⁶⁸; 10. Bocarnea ¹⁶⁹; 11—12. Dragnea (două cetăți) ¹⁷⁰; 13. Mălăieștii de Jos ¹⁷¹; 14. Puchenii Mari ¹⁷²; 15. Tînosu ¹⁷³.
6. Județul Rîmnicul Sărat : 16. Siobozia ¹⁷⁴.
7. Județul Teleorman : 17. Balaciu ¹⁷⁵; 18. Cuculeți ¹⁷⁶; 19. Delceanca ¹⁷⁷; 20. Marginea ¹⁷⁸; 21. Orbeasca de Jos ¹⁷⁹; 22. Pleașovu ¹⁸⁰; 23. Puținei ¹⁸¹; 24. Radioești ¹⁸²; 25. Roșiori de Vede ¹⁸³; 26. Scrioaștea ¹⁸⁴; 27. Segarcea din Deal ¹⁸⁵; 28—30. Tr. Măgurele (trei cetățui) ¹⁸⁶; 31. Uda Paciurea ¹⁸⁷; 32—33. Urluleni (două cetățui) ¹⁸⁸; 34. Zimnicea ¹⁸⁹.
8. Județul Vlașca : 35. Crevedia Mare ¹⁹⁰; 36. Obișlaru ¹⁹¹; 37. Parapani ¹⁹².

158. Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.* 227, f. 40 r.

159. Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.* 229, f. 60 r.

160. Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.* 224, f. 375 r.

161. *Idem*, f. 557 v.

162. *Idem*, f. 493 r. («cetate de la Radu Negru Vodă sau de la Vintilă Vodă»).

163. *Idem*, f. 183 r. 164. *Idem*, f. 177 r. 165. *Idem*, f. 160 r.

166. Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.* 227, f. 259 r și f. 266 r.

167. *Idem*, f. 25 r.

168. Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.* 228, f. 629 r.

169. *Idem*, f. 749 r-v. 170. *Idem*, f. 557 r și 727 r. 171. *Idem*, f. 769 r.

172. *Idem*, f. 563 v. 173. *Idem*, f. 656 r.

174. Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.* 229, f. 14 v. 175. *Idem*, f. 536 r.

176. *Idem*, f. 408 r.

177. *Idem*, f. 654 r.

178. *Idem*, f. 576 r.

179. *Idem*, f. 439 r.

180. *Idem*, f. 474 r și 608 r.

181. *Idem*, f. 479 r.

182. *Idem*, f. 411 r.

183. *Idem*, f. 406 r.

184. *Idem*, f. 643 r.

185. *Idem*, f. 474 r.

186. *Idem*, f. 352 v., f. 550 v și 558 r.

187. *Idem*, f. 609 r.

188. *Idem*, f. 511 v.

189. *Idem*, f. 546 r.

190. Bibl. Acad. Rom., *mss. rom.* 230, f. 386 r.

191. *Idem*, f. 404 r.

192. *Idem*, f. 415 v.

INFLUENȚA BIZANTINĂ ASUPRA TERITORIULUI MOLDOVEI ÎN SEC. VIII—XIII ÎN LUMINA IZVOARELOR LITERARE, ARHEOLOGICE ȘI NUMISMATICE *

Pr. drd. ILIE CATRINOIU

În ultimii 40 de ani cercetările privind perioada sec. VIII—XIII pe teritoriul României în general și al Moldovei în special au dobândit o dezvoltare necunoscută mai înainte. Puținele știri ale izvoarelor scrise au fost completate cu numeroase descoperiri arheologice, care aruncă o nouă lumină asupra acestei perioade prea puțin cunoscută altădată. Diferitelor rapoarte de săpături arheologice și articolelor cu caracter special li s-au adăugat unele studii sintetice mai mici¹, cărora le-au urmat în ultimii ani lucrări ample de sinteză, dintre care ne limităm să menționăm pe cele ale harnicilor cercetători Ieșeni Dan Gh. Teodor² și Victor Spinei³, unde se întâlnesc referiri la toate publicațiile anterioare. La acestea ar mai fi de adăugat lucrarea mai nouă a lui Ștefan Olteanu privind prima parte a aceleiași perioade pe tot cuprinsul patriei noastre⁴.

Populația locală la est de Carpați în contextul economic, politic și religios al sec. VIII—XIII

Cercetările amintite mai sus au dus la constatarea că în secolele VIII—XIII, pe teritoriul țării noastre a avut loc procesul de evoluție a societății românești de la structura inferioară a orânduirii feudale timpurii la cea a feudalismului dezvoltat din sec. XIV și următoarele. Prima parte a acestei perioade, cea a sec. VIII—XI, apare drept cea mai importantă verigă a lanțului evoluției societății românești feudale timpurii, o adevărată «placă turnantă» a întregii societăți spre formele superioare de cultură și civilizație medievală. În această perioadă, ca urmare a unui răgaz de relativă liniște și stabilitate politică, a avut loc o sensibilă creștere a populației, o apreciabilă dezvoltare economică și o mai mare claritate în cristalizarea culturii și civilizației vechi românești, — dovadă incontestabilă a continuității noastre istorice pe ace-

* Lucrare de seminar întocmită și susținută la specialitatea Bizantinologică, în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie sub îndrumarea D-ului profesor Emilian Popescu, care a dat și avizul de publicare.

1. Dan Gh. Teodor, *Elemente și influențe bizantine în Moldova în secolele VI—XI*, în *Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)*, (S.C.I.V.A.), 21, 1970, 1, p. 97—128; Victor Spinei, *Les relations de la Moldavie avec le Byzance et la Russie au premiers quart du II-e millénaire à la lumière des sources archéologiques*, în *Dacia*, N. S., XIX, 1975, p. 227—242; I. Mitrea, *Influențe bizantine în cultura materială și spirituală din regiunea subcarpatică a Moldovei în secolele VI—IX*, în *S.C.I.V.A.*, 30, 1979, 2, p. 145—162.

2. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuții arheologice și istorice în problema formării poporului român*, Iași, 1978, (223 p.); *Idem*, *Romanitatea carpați-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.*, Iași 1981, (120 p.).

3. Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, (383 p.).

4. Ștefan Olteanu, *Societatea românească la cumpăna de mileniu (secolele VIII—XI)*, București, 1983, (230 p.).

leași locuri în care ne-am născut ca popor. Fără această verigă de cristalizare și afirmare a culturii materiale și spirituale unitare a poporului nostru, n-ar fi fost posibil progresul din secolele următoare, n-ar fi fost cu puțință civilizația medievală românească⁵.

Pe teritoriul Moldovei, îndeosebi în jud. Botoșani, a Iașului și a Birladului, cercetările arheologice au constatat o deosebită concentrare de așezări din secolele VIII—XI, cu o mare densitate de populație. Majoritatea erau așezări deschise (neîntărite). Numai unele erau așezări fortificate, cu șanț și val de pământ, cea de la Fundu Hertii (com. Cristinești, jud. Botoșani) avînd trei rânduri de valuri și tot atîtea șanțuri de apărare, datînd din trei epoci consecutive, ceea ce arată dăinuirea ei ca fortificație pe o perioadă mai îndelungată⁶. Fortificarea unor astfel de așezări a fost o consecință a transformărilor social-politice care au avut loc în sînul obștilor sătești, dar și a pătrunderii unor noi valuri de populații migratoare de călărăși nomazi (maghiarii și pecenegii) pe teritoriul de la est de Carpați⁷. Sporul de populație a necesitat sporirea produselor agricole prin extinderea suprafeței arabile, înmulțirea și diversificarea uneltelor agricole, arătînd caracterul extensiv îndeosebi al culturii plantelor cerealiere⁸.

Nivelul mai înalt de dezvoltare economică a fost însoțit de un nivel superior de organizare social-politică. Din sînul obștilor sătești s-au desprins anumite persoane investite de comunitate cu funcții de conducere. Pentru a face față amenințărilor de tot felul, așezările au început să se grupeze în funcție de realitățile de teren, pe teritoriul Moldovei aflînduse astfel de grupări sau uniuni de obști în zona Botoșanilor, a Iașului, Birladului, Vasluiului, Cotnariilor, Bacăului, Vrancei și Galciilor. Apărarea intereselor comune a fost încredințată unor persoane cunoscute sub numele de jupani, coeji, principii, duci, voievozi, care vor reprezenta «germenii puterii de stat»⁹. Așezări fortificate ca acelea de la Horodiștea, Fundu Hertii, Dersca, jud. Botoșani ș.a., constituiau de regulă centrele unor astfel de uniuni de obști sau formațiuni prestatale. Odată cu desprinderea persoanelor împuternicite cu funcții social-politice din sînul colectivității, a apărut fenomenul aservirii sau al situației în care se găsea un grup de producători direcți, care prestau față de astfel de persoane munci gratuite, prindînd acestora o parte din produsele lor. Aservirea, după cum se știe, a constituit punctul de plecare al societății feudale, în care principalul mijloc de producție, pămîntul, monopol al feudaliilor, era exploatat cu ajutorul producătorilor direcți, aserviți. Pe teritoriul Moldovei procesul de aservire este documentat de însăși existența așezărilor întărite pe care le-am amintit și al altora, tot atîtea centre ale conducătorilor locali, a căror ridicare și întreținere nu putea fi făcută fără contribuția efectivă a locuitorilor satelor din împrejurimile acestora¹⁰. Începînd din a doua jumătate a sec. XI pînă în sec. XIII, nu-

5. *Ibidem*, p. 17—18 și *passim*; Dan Gh. Teodor, *Romanitatea...*, p. 43.

6. N. Zaharia, M. Petrescu, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 114 și urm., 287; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic...*, p. 70—71 și 102—103; St. Olteanu, *op. cit.*, p. 30.

7. Dan Gh. Teodor, *Romanitatea...*, p. 45 și 50—51.

8. St. Olteanu, *op. cit.*, p. 53 și urm.

9. St. Olteanu, *op. cit.*, p. 185.

10. *Ibidem*, p. 206—207.

mărul așezărilor de pe teritoriul Moldovei a descrescut substanțial față de perioada anterioară, mai ales în partea de sud a provinciei, unde pătrunderea violentă a nomazilor turci (pecenegi, uzi, cumani) și apoi mongoli (tătarii) a dislocat multe din așezările populației românești. În sec. XIII, mai ales după marea invazie tătară din 1241, cele mai multe așezări ale comunităților locale se aflau în zona de dealuri și munți din centrul și nord-vestul Moldovei, unde condițiile naturale de apărare erau mult mai favorabile ca în zonele de cimpie¹¹.

Necesitățile vieții de toate zilele, ale procurării unor produse ce se găseau în anumite locuri, dar lipseau în altele, au dus la crearea unor centre în care se întâlneau producătorii de diferite bunuri dintr-o anumită regiune (agricultori, păstori și crescători de vite, podgoreni, pescari, mineri și meseriași de tot felul), pentru a-și desface produsele muncii lor și a procura altele de care aveau nevoie. Aceste centre, cunoscute sub numele de — *țirguri* — termen de origine slavă, care arată atât acțiunea de vânzare-cumpărare, cât și locul în care se petrecea această acțiune, s-au dezvoltat pe tot spațiul carpato-danubian, de obicei la vadurile râurilor sau la încrucișări de drumuri. Pe teritoriul Moldovei se cunosc ca mai vechi: Țirgu Neamț, Țirgu Putnei, Țirgul Săratii, Țirgu Trotus, Țirgul Birladului. Unele țirguri în care meșteșugurile și comerțul au dobândit o dezvoltare mai mare, s-au transformat în adevărate așezări urbane, cunoscute de la sfârșitul sec. XIII începutul celui de-al XIV-lea, cu termenul de oraș¹². Din cauza împrejurărilor istorice nefavorabile și îndeosebi a nesfârșitului lanț al invaziilor triburilor în migrație, așezările urbane de pe teritoriul Moldovei au apărut cu întârziere. Cele mai vechi au luat naștere în a doua jumătate a secolului al XIII-lea, pe văile și la vadurile râurilor, în legătură cu formațiile politice românești prestatale, împrumutând numele hidronimelor (Siret, Baia, Suceava) sau în centre politico-administrative ale Hoardei de Aur, care devin centre meșteșugărești și comerciale (Cetea Albă, Orheiul Vechi, Costești)¹³.

Unele cronicile vechi rusești, documente ale cancelariei ungare și bule papale consemnează existența în sec. XII—XIII, pe teritoriul de la est de Carpați, a *berladnicilor*, *brodnicilor* și *bolohovenilor* și a unor formațiuni politice prestatale, considerate de unii istorici cel mai probabil românești, de alții româno-slave sau slavo-turce-românești¹⁴.

În ceea ce privește viața bisericească a românilor de pe teritoriul de la est de Carpați și în general de la nordul Dunării Inferioare, în sec. VIII—XI, izvoarele scrise nu ne aduc nici o mențiune, deși în a doua jumătate a sec. IX Bizanțul a început încreștinarea moravilor, bulgarilor și sirbilor, popoare slave din jurul nostru. După cum s-a observat, deși românii erau situați între aceste popoare slave, izvoarele bizantine nu fac nici o mențiune despre vreo «misiune» pe teritoriul țării noastre, pentru că ea nu era necesară, aici existând o veche organizare biseri-

11. V. Spinei, *Moldova...*, p. 90.

12. C. C. Giurescu, *Țirguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea*, București, 1967, p. 72—73; C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria Românilor. I*, București, 1974, p. 239, 245—248.

13. V. Spinei, *op. cit.*, p. 218—225.

14. C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 223—225; V. Spinei, *op. cit.*, p. 40, 79, 80 și 143—146.

cească în frunte cu ierarhi de neam român. Însăși încreștinarea treptată a săvilor de pe teritoriul țării noastre presupune existența nu numai a unor credincioși străromâni, ci și o ierarhie bisericească, alcătuită din episcopi (eparhioți sau periodeuți), horepiscopi și preoți, deoarece încreștinarea necesită predică și botez, pe care nu le puteau face credincioșii simpli, ci numai membrii clerului. O serie de mărturii arheologice asupra cărora vom reveni mai departe, inclusiv unele cimitire creștine descoperite la est de Carpați (Stoicani și Serdaru—Galați, Arsura—Vaslui, ș.a.), confirmă continuitatea de viață creștină a populației vechi românești de pe teritoriul de azi al Moldovei în sec. VIII—XI¹⁵.

Existența în continuare a unei Biserici la vlahii de la răsărit de Carpați orientali în secolele XII—XIII, condusă de episcopi ortodocși, considerați de papa Grigore al IX-lea «pseudoepiscopi care țin ritul grecilor» (quibusdam pseudoepiscopis graecorum ritum), (scrisoarea din 14 noiembrie 1234 către viitorul rege al Ungariei Bela al IV-lea), este atestată atât înainte cât și după invazia tătară din 1241, de diferite izvoare scrise și dovezi arheologice din rîndul cărora o mențiune specială merită bisericile de la Bitca Doamnei, Piatra Neamț, Rădăuți și din alte localități ale Moldovei, și crucile relicviar sau crucile engolpion de bronz de proveniență bizantină sau kieviană, al căror număr e sporit considerabil în ultimul timp. Toate acestea arată că în Moldova sec. XII—XIII au existat episcopi, preoți și biserici ortodoxe în strînsă legătură cu formațiunile politice prestatale românești, dintre care cele mai bine cunoscute sînt acelea ale berladnicilor, brodicilor și bolohovenilor, menționate mai înainte. Au existat fără îndoială și minăstiri în regiunea dintre munți și Siret, unde mai tîrziu va fi o intensă viață monahală și în Bucovina cu o tradiție monastică atât de bogată.

Din punct de vedere religios, populația românească de la răsărit de arcul carpatic trăia sub autoritatea supremă a patriarhului de Constantinopol, dar era influențată de ținuturile slave de la sud de Dunăre, iar mai tîrziu și de mitropolia de Kiev. După întemeierea episcopiei de Halici, către mijlocul sec. XII este probabil ca partea de nord a Moldovei să fi intrat sub influența acesteia.

Cu privire la adoptarea Liturghiei slave bisericești de către români, se admite că acest proces a început în sec. X, dar nu s-a încheiat decît în secolele următoare¹⁶. În legătură cu aceeași problemă s-a emis însă și părerea că deși a existat o dominație politică bulgară de tip turanic (de la distanță) asupra unor teritorii de la nord de Dunăre ale României de estăzi, nu se poate vorbi la noi de o expansiune a culturii în limba slavă veche decît odată cu apariția celui de-al doilea țarat bulgar (vlaho-bulgar), în 1185—1186. În realitate, ierarhia bisericească a românilor nord-dunăreni era supusă ierarhiei constantinopolitane, fiind în fond o ierarhie bizantină¹⁷. După o altă părere, există dovezi că paralel cu limba

15. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 182—187.

16. *Ibidem*, p. 177—187 și 233—236; C. C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p. 253—256; V. Spinei, *op. cit.*, p. 104—112.

17. Aurelian Suceroteanu, *Organizarea Bisericii Ortodoxe Române în sec. al IX-lea*, în *Studii Teologice*, 20, 1968, nr. 3—4, p. 247—257.

slavă veche («slavona»), pe teritoriul țării noastre a circulat și limba greacă: «Odată cu ritul ortodox, Biserica ortodoxă a adoptat muzica bizantină, care a venit, ca și cuitul, prin intermediul contactului direct cu Bizanțul»¹⁸.

Mărturiile ale scriitorilor bizanțini. Unii cronicari bizanțini (Simeon Magister, Georgios Monachos, Leo Grammaticus) ne informează că în anul 813, țara bulgar Krum a cucerit Adrianopolul și a ridicat din acel oraș și din împrejurimile lui un număr mare de prizonieri, pe care i-a colonizat în «Bulgaria de dincolo de Dunăre». Deportarea prizonierilor a durat circa 25 de ani, până în timpul împăratului bizantin Teofil (829—842), când, la rugămintea celor surghienți, au fost trimise de la Bizanț corăbii, pe care, cu toată împotrivirea bulgarilor, care au chemat în ajutor și pe maghiarii aflați atunci în partea de răsărit a țării noastre, au reușit să se imbarce și să se întoarcă în patrie¹⁹. Ținutul în care au fost transportați prizonierii ridicați de Krum era cel mai probabil colțul format de Nistru, Dunăre și Marea Neagră, vechiul Onglos — (Bugiac), menționat de cronicarii bizanțini Theophanes Confessor și Nikephoros patriarhul²⁰ ca locuit de protobulgari înainte de a trece la sud de Dunăre sau o regiune situată nu departe de gurile marelui Ilaviu, de unde au putut să se imbarce în grabă pe corăbiile trimise de împăratul Teofil²¹. Ipotezele după care Onglos s-ar fi aflat pe teritoriul Munteniei de astăzi²² sau în altă parte, sînt lipsite de temelie.

Prima informație sigură a unui scriitor bizantin despre teritoriul de la est de Carpați în sec. VIII—XIII datează de pe la mijlocul sec. al X-lea și aparține lui Constantin Porphyrogenetul care arată că în ultimul deceniu al sec. IX, maghiarii locuiau ținutul cunoscut sub numele de *Atelkuzu* (în limba maghiară veche *Etelkuzu* = «ținutul dintre riuri»), de unde au fost alungați de pecegeji în alianță cu bulgarii (906), stabilindu-se definitiv în câmpia Panoniei. Scriitorul și împăratul bizantin precizează că prin ținutul *Atelkuzu*, locuit mai înainte de maghiari (turci), iar în timpul său (circa 930) de pecegeji, curg cinci riuri: Baruch, Koubon, Trouloos, Broutos și Seretos, identificate primele trei probabil cu Nipru!, Bugul și Nistrul, iar ultimele două în mod sigur cu Prutul și Siretul. Astfel s-a ajuns și la localizarea probabilă a ținutului *Atelkuzu* între cursul inferior al rîurilor Nipru la est și Siret la vest, iar de unii cercetători numai între jumătatea de sud a rîurilor Nistru și Siret²³.

18. Gh. Ciobanu, *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, București, 1974, p. 278 și 287.

19. *Fontes Historiae Dacoromanae*, II, București, 1970, p. 631 și 651—653; I. Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, III, București, 1971, p. 12—13, 25 și 29.

20. *Fontes...*, p. 619 și 627.

21. N. Bănescu, *L'ancien Etat bulgare et les Pays Romains*, Bucarest 1947, p. 20—31; I. Barnea, *loc. cit.*

22. P. Diaconu, *Le problème de la localisation de l'Onglos*, în *Dacia*, N. S. XII: 1970, p. 325—334.

23. Const. Porphyrogenitus, *De administrando imperio*, ed. Gy. Moravcsik, R. A. 17 Jenkins, Budapest, 1940, 38/39, 65—70 și 40 13/25 și vol. II, *Commentary*, Londra 1962, p. 148; *Izvoarele istoriei României*, II, București, 1970, p. 666 și 667 (areșit «Sv-tonluk» în loc de «Seretos»); P. Diaconu, *Les Petichènegues ou Rus-Danube*, București 1970, p. 11—13, 19 și 34—36.

Într-un manuscris grecesc de la biblioteca Escorial din Madrid (Cod. Scorial. gr. R-II-11, f. 269—270), datat între anii 975—979, se întâlnește denumirea de *Mesopotamia Apusului* (Μεσοποταμία ἄρ. Δύσεως), folosită pentru un ținut (themă) în fruntea căruia se afla un «strateg» instaiat după victoria împăratului Ioan Tzimiskes asupra cneazului Sviatoslav al Kievului la Dorostolon—Silistra (971). O astfel de denumire se datorează, fără îndoială, poziției geografice a noii theme bizantine asemănătoare cu cea a ținutului Mesopotamiei Orientului, situat între riurile Tigru și Eufrat. Ea amintește însă și denumirea Atelkuzu, cu aceeași semnificație în limba maghiară veche, în cazul de față denumirea grecească aparținând ca o traducere a aceleia. De aceea prin termenul de «Mesopotamia Occidentului» s-a înțeles thema bizantină de la Dunărea de Jos, care stăpânea ținuturile situate de-a lungul fluviului (*Paristrion, Paradunavon*), înlăzindu-se pe anumite porțiuni nedeterminate și în stînga acestuia, cuprinzînd între altele și regiunea situată între cursul inferior al râurilor Nistru, Prut și Siret (Atelkuzu) din sec. IX²⁴.

O informație deosebit de prețioasă despre existența românilor moldoveni la răsărit de Carpați în sec. XII este cea din *Historia* lui Nichita Choniates (sec. XII—XIII). Relatînd despre evadarea din temniță în anul 1164, a lui Andronic Comnenul, vărul împăratului Manuel Comnenul, el arată că fugarul se îndreptă spre Galiția, dar tocmai cînd se apropia de hotarele Galiei și se considera scăpat de următorilor, a fost prins de «vlahi» și dus înapoi la împărat. Episodul relatat de istoricul bizantin a dat naștere unor îndelungate dispute între istoricii moderni, români și străini, din cauza lipsei unor precizări ale textului. Totuși, dat fiind faptul că fugarul care fusese închis pentru că complotase împotriva împăratului și vărului său, nu se putea crede în siguranță decît după ce părăsise teritoriul Imperiului bizantin, rezultă clar că el a fost prins de români (vlahi) la nordul Dunării, în apropierea hotarelor principatului de Haliciu, care în acel timp era condus de cneazul Iaroslav Osmonid (1153—1187), și se întindea la nord de Moldova, acolo unde se află Galiția de astăzi²⁵.

Pasajul din opera lui Nichita Choniates privind episoadele cu fuga lui Andronic Comnenul din anul 1164, a fost reprodus aproape întocmai în a doua jumătate a sec. XIII de către istoricul bizantin Teodor Skuteriotes²⁶.

Istoricul bizantin Ioan Kinnamos, secretarul împăratului Manuel I Comnenul (1143—1180), relatînd despre expediția din anul 1166 a acestuia împotriva ungarilor, povestește că în timp ce armata bizantină înainta spre vest, pe malul drept al Dunării, generalului Leon

24. N. A. Oikonomidès, *Récherches sur l'histoire du Bas-Danube aux Xe—XIIe siècles: Le Mésopotamie de l'Occident*, in *Revue des études sud-est européennes*, III, 1965, 1—2, p. 57—59; P. Diaconu, *op. cit.*, p. 24—25; I. Barnea, *Din istoria...*, p. 76; Ivan Bozilov, *Au sujet de la géographie historique de la région du Bas-Danube: mesopotamie — mesopotamie ἄρ. Δύσεως*, in *Izvestija-Varna*, t. XII (XXVII), 1958, p. 20—21 (bulg.) cu rez. fr., p. 31—32; Idem, *Anonimat na Haze (bulg. cu rez. fr.)*, 1959, 1960, p. 165—196 și 218—219.

25. *Fontes Historiae Daco-Romanae*, III, Bucurêști, 1954, p. 228; V. Spinei, *op. cit.*, p. 78 (cu bibliografie).

26. *Ibidem*, p. 413; V. Spinei, *loc. cit.*

Vatatzes i s-a încredințat misiunea de a aduce «altă oaste numeroasă din altă parte, ba chiar și o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sînt colonii de demult ai celor din Italia, și i-a poruncit să năvălească în țara hunilor (ungurilor) dinspre ținuturile de lângă Pontul zis Euxin, de unde nimeni niciodată nu a năvălit asupra lor»²⁷.

Problema originii vlahilor din armata lui Leon Vatatzes a format obiectul unor lungi discuții în rîndurile istoricilor români și străini din sec. XIX—XX, unii (Th. Uspenskiĭ, D. Onciul, N. Iorga, V. Zlatarski ș.a.) socotindu-i români de la nordul Dunării, cel mai probabil de pe teritoriul de azi al Moldovei, iar alții (J. Chr. Engel, R. Roesler, B. P. Hașdeu, J. Jung, F. Chalandon, N. Bănescu, Gy. Moravcsik și în ultimul timp I. Barnea, Al. Elian, N. S. Tanașoca, V. Spinei ș.a. îi consideră vlahi de la sudul Dunării, — din Balcani sau Paristrion (Dobrogea), așa cum rezultă cel mai probabil din text. De altfel era și firesc ca armata să fi fost constituită pe teritoriul Imperiului bizantin și cu locuitorii din cîmpul acestuia. Oricum, textul în discuție este o dovadă strălucită a conștiinței originii romane a valahilor (românilor) în secolul XII²⁸.

Un alt text din *Historia* lui Nichita Choniates mai sus amintită ne informează despre ajutorul dat în anul 1199 Asăneștilor de către vlahi și cumanii de la nordul Dunării — cel mai probabil din Muntenia și Moldova — în luptele lor cu bizantinii, pe teritoriul Thraciei²⁹.

Același istoric bizantin înregistrează pentru anii 1200—1201 un alt atac al vlahilor și cumanilor asupra unor regiuni ale Imperiului de la sudul Dunării, după care s-au întors nevătămați în ținuturile lor. În continuare ni se spune că vlahii și cumanii poate ar fi ajuns chiar pînă la porțile dinspre continent ale capitalei, dacă cneazul Roman Mstislavici al Halicului n-ar fi pornit împotriva cumanilor³⁰. Ultima precizare duce la presupunerea că de data aceasta vlahii aliați ai cumanilor, vor fi fost cel mai probabil români de pe teritoriul Moldovei. Aceeași știre este reprodusă mai pe scurt de Teodor Skutariotes și de călugărul bizantin din sec. XIII—XIV, Efram³¹.

În ceea ce privește relatarea istoricului bizantin Georgios Pachymeres despre cei 16 000 de *alani*, populație iraniană ajunsă pînă în Moldova, cărora împăratul bizantin Andronic al II-lea Paleologul (1282—1328), la intervenția mitropolitului Luca al Vicinei, le-a permis ca, de teama tătarilor, să se refugieze în Imperiul bizantin, cercetările mai noi au arătat că evenimentul n-a avut loc la sfîrșitul sec. XIII, după cum se credea mai înainte, ci în anul 1302, evenimentul depășind astfel cadrul cronologic al lucrării noastre³².

27. *Fontes Historiae Daco-Romanae*, III, București, 1975, p. 239.

28. *Ibidem*, nota 27; I. Barnea, *op. cit.*, p. 160—161 (cu bibliografia); V. Spinei, *op. cit.*, p. 61; A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 24—25.

29. *Ibidem*, p. 291; V. Spinei, *op. cit.*, p. 78.

30. *Ibidem*, p. 307—309.

31. *Ibidem*, p. 433 și 473.

32. *Fontes...*, p. 451—453; Pr. prof. I. Rămureanu, *Mitropolia Vicinei și tolu ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în «De la Dunăre la Mare», Galați, 1979, p. 156; V. Spinei, *op. cit.*, p. 203.

Documente arheologice și numismatice. Puținele știri ale izvoarelor scrise bizantine sînt completate de numeroase vestigii arheologice de origine sau influență bizantină și monede bizantine din sec. VIII—XIII, descoperite pe teritoriul de la est de Carpații orientali. Printre cele dinții care trebuie menționate sînt depozitele de unelte agricole și arme de fier din sec. VIII—XI, descoperite la Dragosloveni, Cimpineanca, Răstoaca și Budești, jud. Vrancea, despre care s-a emis ipoteza că au fost procurate ca urmare a unor strînse schimburi comerciale cu Bizanțul, facilitate și de distanța relativ mică (60—70 km) dintre zona în care au fost găsite și Dobrogea bizantină, prin intermediul căreia erau difuzate probabil astfel de produse. Tot importuri bizantine sînt scotite ramele de fier pentru hîrlețele de lemn, descoperite la Vaslui și Poicenești, jud. Vaslui, un anumit tip de săpăligi, precum și cosoarele de fier prevăzute cu dinți folosite în lucrări de viticultură și pomicultură, aflate în săpăturile de la Coșna-Floreni, jud. Suceava, Murgeni, Dodești și Dumești Vechi, jud. Vaslui, Dragosloveni, Boghești, Iugani și Jariștea, jud. Vrancea și Gîrbovați, jud. Galați³³.

Cît privește ceramica sînt de amintit îndeosebi amforele de proveniență bizantină, folosite pentru uleiul de măstine, dar și pentru vin, continuînd tradiția străveche a importului de astfel de vase, întrebuințate de veacuri pentru transportul aceluiași produse din lumea greacă înspre zona gurilor Dunării și mai departe spre nord, pe drumurile de-a lungul riurilor Prut și Siret. Astfel de vase s-au găsit la Șendreni, jud. Galați, Dodești și Epurenii, jud. Vaslui, Bălceni și Spinoasa, jud. Iași. Tot de factură sau de influență bizantină sînt utciioarele amforoidale, paharele tronconice, oalele cu cîte o loartă, capacele de vase și alte produse ceramice de bună calitate, dintre care unele smălțuite, aflate cu prilejul săpăturilor arheologice de la Hîlncea și Tirgu Frumos, jud. Iași, Aldești, jud. Neamț, Șendreni și Cavadinești, jud. Galați, precum și din alte localități din sudul Moldovei.

O categorie aparte o constituie o serie de materiale de construcție lucrate din lut ars (tuburi de apeduct, cărămizi, țigle și colane), de proveniență sau influență bizantină, care vădesc anumite tendințe de organizare urbană a unor așezări de pe teritoriul Moldovei, cum sînt cele de la Șendreni, jud. Galați, Budești, jud. Vrancea și Grumczoaia, jud. Vaslui, unde s-au descoperit astfel de piese³⁴.

Tot din cuprinsul Imperiului bizantin au ajuns pe teritoriul Moldovei diferite obiecte lucrate din sticlă, ca vase de forme și felurite mărimi, brățări și mărgelile de sticlă. Îndeosebi acestea de pe urmă au apărut în număr destul de mare, remarcîndu-se prin varietatea formelor și diversitatea culorilor. Fragmente de vase și obiecte de podoabă din sticlă, de feul celor amintite, s-au găsit în așezările feudale timpurii de la Birlălești, Arsura, Dodești și Murgeni, jud. Vaslui, Lozna, Străteni și Lunca, jud. Botoșani³⁵.

33. Dan Gh. Teodor, *Romanitatea...*, p. 60 și 61.

34. *Ibidem*, p. 61—62; I. Barnea, A. Iliescu, C. Nicolescu, *Cultura bizantină în România*, București, 1971, p. 163—164, nr. 280—285; V. Spinei, *op. cit.*, p. 96.

35. Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 64.

Din rindul numeroaselor și feluritelor obiecte de podoabă de metal, îndeosebi din metale prețioase, primele care se impun atenției noastre sînt cele trei tezaure de obiecte de podoabă de factură bizantină descoperite la Răducăneni și Voinești, jud. Iași și Oțeleni, jud. Vaslui. Tezaurul descoperit la Răducăneni, în 1969, datează din secolul al X-lea și se compune din 59 de piese, majoritatea obiecte de podoabă feminine, din argint simplu sau aurit, fie de proveniență bizantină, fie imitații după originale importate din Imperiul bizantin³⁶. Tezaurul de la Voinești, din care se mai păstrează 31 de obiecte de podoabă întregi și fragmentare din argint simplu sau aurit, toate datînd din sec. XIII, se compune din 14 brățări (10 întregi) formate din sirme răsucite, cu capetele lățite, sau din plăci decorate în tehnica niello, 9 cercei de timplă (4 întregi) cu unul sau trei bumbi fixați pe verigă, două pandantive circulare, o cataramă și o limbă de curea, și patru aplice, restul împreună cu vasul în care s-au găsit, fiind pierdute. Un tezaur de obiecte de podoabă, dintre care unele (brățările și cerceii de timplă) de tipuri asemănătoare cu cele de la Voinești, s-a găsit în secolul trecut la Cernăuți³⁷. Tezaurul de la Oțeleni, din care se mai păstrează două brățări din sirme de argint răsucite, cu capetele lățite și decorate cu granule, o brățară din placă de argint, ornamentată în tehnica niello, doi cercei de timplă și un pandativ globular din același metal prețios, datează din perioada premongolă (înainte de 1241), dar, așa cum arată cele două monede bizantine (v. mai jos) și numărul mare de dirhemi mongoli cu care a fost găsit împreună, a fost ascuns la sfîrșitul sec. XIII, începutul celui următor. Nu se poate preciza dacă tezaurul a fost executat la sud de Dunăre sau pe teritoriul Rusiei kievene³⁸.

Dintre diferitele categorii de obiecte de podoabă de metal de proveniență sau influență bizantină, descoperite izolat pe teritoriul Moldovei, sînt de amintit în primul rînd cerceii semilunari cu pandativ stelat de la Horodiștea, jud. Botoșani, Izvoare-Bahna, jud. Neamț și Vădeni, jud. Vaslui (sec. VIII), socotiți de certă origine bizantină. Una din matrițele de os de la Costești, jud. Iași (circa 700), arată că astfel de cercei începuseră să fie lucrați de timpuriu și pe pămîntul Moldovei.

Tot de origine bizantină sînt socotiți cerceii cu pandativul în formă de «iorchini de struguri», descoperiți la Răducăneni, jud. Iași (sec. X), ca și cei cu ornament granulat sau în filigran de la Izvoare-Bahna și Văleni, jud. Neamț, Arsura, jud. Vaslui și Stoicani, jud. Galați, cît și cerceii mai simpli de la Dodești, jud. Vaslui, Holboca și Spinoasa, jud. Iași (sec. VIII—XI)³⁹. De aceeași obîrșic sau rezultatul aceleiași înfuriri bizantine sînt socotite o serie întreagă de podoabe și accesorii de îmbră-

36. *Ibidem*, p. 67.

37. Dan Gh. Teodor, *Tezaurul leudal timpuriu de obiecte de podoabă descoperit la Voinești-Iași*, în *Arheologia Moldovei*, I, 1961, p. 245—269; idem, în *Dacia*, N. S. V, 1961, p. 503—520; V. Spinei, *op. cit.*, p. 100—101.

38. Dan Gh. Teodor, *Obiectele de podoabă din tezaurul leudal timpuriu descoperit la Oțeleni*, în *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, p. 343—361; V. Spinei, *op. cit.*, p. 101; I. Barnea, O. Iliescu, C. Nicolaescu, *op. cit.*, p. 236—237, nr. 156—157.

39. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul...*, fig. 38, 39 și 42; *Ibidem*, p. 68; Maria Comsa în *Revue des études sud-est européennes*, IX, 1971, 3, p. 384, 385—386; I. Barnea, *Artă creștină în România*, 2, București, 1981, p. 32—33.

cămintе din aur, argint sau bronz (brățări, colane, pandantive, aplice, calurame, limbi de curea, inele și nasturi), din secolele VIII—XIII, descoperite în localitățile menționate și în altele, ca : Fedești, Birlălești, Dănești și Vădeni, jud. Vaslui, Hlincea, Băiceni și Erbiceni, jud. Iași, Hudum, jud. Botoșani, Onești, jud. Bacău și Tîrgu Frumos, jud. Galați ⁴⁰.

O deosebită importanță pentru ilustrarea relațiilor Moldovei cu Bizanțul în sec. VIII—XIII prezintă obiectele liturgice și de cult creștine descoperite pe teritoriul acestei provincii românești. Din rîndul primei categorii de obiecte trebuie amintite un capac de cădelniță de bronz (sec. X—XI) de la Coșna-Floreni, jud. Suceava, terminat în partea superioară cu o cruce simplă ⁴¹. Ca obiecte de cult creștin sînt cunoscute o serie întreagă de cruci pectorale simple, cioplite din plumb sau piatră, și duble relieviar (majoritatea), aproape toate turnate din bronz și în mod excepțional din argint. Crucile pectorale duble-relieviar de bronz sînt împodobite unele cu figura Maicii Domnului sau a Sfințului Gheorghe în altitudine de orant, iar cele mai multe cu reprezentarea lui Hristos pe cruce pe o față și cea a Maicii Domnului pe cealaltă, ambele încadrate de obicei în medalioane cu busturi de sfinți. O cruciuliță simplă de plumb, din sec. VIII-IX, s-a găsit la Hlincea-Iași, iar cite una simplă de piatră (sec. X-XI), la Murgeni și Dodești, jud. Vaslui. Cruculițe duble-relieviar de bronz se cunosc la Adjud, jud. Vrancea și Dodești, jud. Vaslui (sec. XI—XII); Ibănești, jud. Botoșani (sec. XII), Piatra Neamț, Vorniceni, Brăești și Botoșani (sec. XII-XIII), dintr-o localitate necunoscută din nordul Moldovei (sec. XII-XIII) și din Cîndești, jud. Neamț (prima jumătate a secolului XII). Deosebită este crucea dublă-relieviar, înaltă de 9,3 cm., turnată dintr-un aliaj de argint și cositor, descoperită la Bîtea Doamnei-Piatra Neamț. Pe fața unei jumătăți a ei este reprezentat Hristos răstignit pe cruce, avînd de o parte și de alta bustul Maicii Domnului și al Sfințului Ioan Evanghelistul. Pe fața celeilalte jumătăți se află crucea Răstignirii, avînd în dreapta și în stînga busturile Sfinților apostoli Petru și Pavel, iar sus probabil bustul Sfințului Nicolae. Aceste cruce de bronz și argint provin din ateliere bizantine. Altele asemănătoare cu ele, din sec. XIII, purtînd inscripții în limba slavă veche, aflate tot pe teritoriul Moldovei, sînt cel mai probabil de origine kieviază ⁴².

De mare importanță este un vâscior turnat din plumb, descoperit în 1968 la Iași, cu prilejul unor lucrări edilitare. Vâsciorul, înalt de 8,1 cm., are forma unei ploscute, cu corpul destul de aplatizat, prevăzut cu două tortițe și un gît înalt și lerg, în formă de pilnie. Pe cele două fețe plate el este împodobit cu cite o cruce, diferită una de cealaltă, fiecare în chenar circular alcătuit din ornamente geometrice. Astfel de vâscioare, din lăut ars, plumb și chiar din metale prețioase, cunoscute sub numele de *eulogia*, erau mult răspîndite în perioada paleocreștină (sec. IV-VI), fiind folosite de călătorii la locurile sfînte (Ierusalim, mormîntul Sfințului Mîna din Egipt, mormîntul Sfințului Dumitru de la Tesalonia ș.a.), pentru

40. Dan Gh. Teodor, *Romanitatea...*, p. 69—71; V. Spînei, *op. cit.*, p. 226—227.

41. *Idem*, *Teritoriul...*, p. 110; I. Barnea, *op. cit.*, p. 124—125.

42. *Ibidem*, p. 110, *Romanitatea...*, p. 71—72; C. Scriban, în *Dacia*, N. S., IX, 1965, p. 451—452; I. Barnea, *op. cit.*, p. 25—26; 34—35, 184—186, 200—201; V. Spînei, în *Dacia*, N. S., XIX, 1975, p. 234—242.

transportul la înapoierea acasă a aghiasmei sau a uleiului sfințit. Tradiția a continuat și mai târziu, văsciorul de la Iași, databil în sec. XI-XII, găsindu-și analogia cea mai apropiată într-un exemplar din același metal de la Tirnovo (Bulgaria) ⁴³.

Un mare număr de monede bizantine din sec. VIII-XIII confirmă în mod strălucit relațiile Moldovei, pe teritoriul căreia au fost găsite, cu Bizanțul, în perioada respectivă. În continuare vom prezenta mai întâi tezaurele monetare, iar după aceea, descoperirile izolate de monede.

Pe teritoriul com. Cleja, jud. Bacău, s-a descoperit întâmplător, în anul 1930, un tezaur alcătuit din 38 monede bizantine de bronz și una de argint, de la următorii împărați: 1 AE Leon V și Constantin (813-820); 1 AE Mihail II și Teofil (820-829); 11 AE Teofil II (829-840), 1 AE Teofil, Mihail II și Constantin (829-840); 2 AE Vasile I (867-880); 1 AE și 6 AE Vasile I și Constantin (867-886); 11 AE Leon VI (886-912); 3 AE Leon VI și Alexandru (886-912); 1 AE Constantin VII și Zoe (913-959); 7 AE Roman I Lecapenos (920-944); 3 AE Constantin VII Porfirogenetul (913-959) ⁴⁴.

În com. Dolhești, jud. Iași, s-a găsit prin anii 1881-1882 un tezaur cu 50-60 monede de aur de la împărații Vasile II și Constantin VIII (976-1028). Alți tezauri constând din 20 monede, tot din aur, emise cără în același timp cu primul, descoperit prin 1920, ne pune în fața întrebării dacă nu aparține unuia și aceluiași tezaur ⁴⁵.

La Oțeleni, jud. Vaslui, s-a găsit în 1951 un mare tezaur de monede tăărăști și obiecte de podoabă probabil bizantine de aur (hyperperi) de la Ioan III Ducas Vatatzes (1222-1254) ⁴⁶.

De la Pașcani, jud. Iași, au fost recuperate 4 monede de bronz bizantine anonime (sec. XI), despre care se presupune că făceau parte dintr-un tezaur descoperit în anul 1955 ⁴⁷.

Descoperirile izolate de monede bizantine se prezintă în ordine alfabetică pe localități după cum urmează:

Bacău, pe teritoriul municipiului: follis de la Ioan Tzimischos-Vasile II (969-1025) ⁴⁸.

Brezani, jud. Vaslui: 1 AE de la Tiberius III Apsimeros (698-705) ⁴⁹.

Brlăiești, com. Epurenți, jud. Vaslui: o monedă emisă probabil de Imperiul de la Tesalonica (1227-1246) ⁵⁰.

Boroaia, jud. Suceva: 1 AE de la Ioan Tzimischos (960-976) ⁵¹.

43. Victor Macarie, *Un vas bizantin de cult descoperit la Iași*, în S.C.I.V.A., 32, 1981, p. 299-302; Dan Gh. Teodor, *Romanitatea...*, p. 72.

44. O. Iliescu, în *Cultura bizantină în România...*, p. 253, nr. 456; C. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în S.C.I.V.A., 23, 1971, nr. 3, p. 399; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 72.

45. C. Preda, *op. cit.*, p. 400; Dan Gh. Teodor, *loc. cit.*

46. O. Iliescu, *op. cit.*, p. 256, nr. 441; C. Preda, *op. cit.*, p. 405; V. Spinei, *op. cit.*, p. 216.

47. B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., 25, 1981, p. 389, nr. 191.

48. *Ibidem*, 17, 1973, p. 415, nr. 85, d.

49. C. Preda, *op. cit.*, p. 396; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 253, nr. 399.

50. O. Iliescu, în *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines*, Bucarest, 6-12, sept., 1971, vol. III, București, 1976, p. 193 și 196; B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., 21, 1977, p. 380, nr. 112; V. Spinei, *op. cit.*, p. 217.

51. C. Preda, *op. cit.*, p. 396.

- Botoșani*, 1 AE de la Roman III Arghiros (1028—1034)⁵².
Clirja, com. Murgeni, jud. Vaslui: foliiis anonimi de la Constantin IX Monomahul (1042—1055) sau Constantin X Ducas (1059—1067)⁵³.
Giurcani, com. Găgești, jud. Vaslui: un foliis anonim de la Constantin IX Monomahul⁵⁴.
Gugești, com. Botești, jud. Vaslui: 1 AE de la Leon VI (886—912)⁵⁵.
Hoarga, com. Epureni, jud. Vaslui: 1 AE de la Constantin X Ducas⁵⁶.
Manoleasa, jud. Botoșani: 1 hyperper de la Manuil I Comnenul (1143—1180)⁵⁷.
Miroslava, com. Uricani, jud. Iași: 1 AE de la Roman III Arghiros⁵⁸.
Murgeni, jud. Vaslui: 1 foliis de la Nichifor III Botaniates (1078—1081); 1 AE din epoca Comnenilor; 1 AE din timpul Imperiului de la Niceea (1204—1261)⁵⁹.
Negrești, jud. Vaslui: 2 folles anonimi (sec. XI)⁶⁰.
Nicolae Bălcescu, jud. Botoșani: 1 AE anonim (sec. XI)⁶¹.
Rădăuți, jud. Suceava: 1 AE de la Roman III Arghiros⁶².
Sărdeni, jud. Vaslui: 1 AE de la Roman III Arghiros⁶³.
Suceava, pe teritoriul orașului: 1 AE de la Roman III Arghiros⁶⁴.
Șendreni, jud. Galați, în săpăturile din 1961; 1 AE de la Roman III Arghiros⁶⁵.
Ștefănești, jud. Botoșani: 1 AE (sec. XI)⁶⁶.
Sutelea, jud. Vaslui: 1 AE de la Roman III Arghiros, surfrapat; 1 AE de la Constantin IX Monomahul⁶⁷.
Tecuț, jud. Galați: 1 AE (nr. neprecizat) de la Ioan Tzimisches și Roman III Arghiros⁶⁸.
Voinești, jud. Vaslui: 1 AE de la Constantin IX Monomahul⁶⁹.
Zolteni, jud. Vaslui: 1 foliis de la Leon VI (886—912)⁷⁰.
Moldova de sud: (loc neprecizat): monede de la Ioan Tzimisches și Roman IV Diogenes (1068—1071)⁷¹.
Moldova, (loc neprecizat), monedă de aramă schifată⁷².

Concluzii

Din cele arătate mai sus rezultă influența aproape continuă a Bizanțului asupra populației române de pe teritoriul de la est de Carpați în sec. VIII—XIII. Mai slabă în sec. VIII—IX, când însuși Imperiul cu capitala la Constantinopol trecea prin cunoscuta criză cu caracter general, această influență a dobândit o deosebită intensitate între anii 971—1185 și chiar pînă în 1204, cînd Bizanțul a reluat în stăpînire

52. *Ibidem*.

53. B. Mitrea, în *Dacia*, N.S., 25, 1981, p. 387, nr. 175.

54. *Ibidem*, nr. 179.

55. *Ibidem*, nr. 181.

56. C. Preda, *op. cit.*, p. 402.

57. *Ibidem*, p. 403.

58. *Ibidem*.

59. *Ibidem*, p. 404; B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., *op. cit.*, p. 388; nr. 188; V. Spinei, *op. cit.*, p. 217.

60. B. Mitrea, *loc. cit.*, nr. 189.

61. *Ibidem*, nr. 190.

62. C. Preda, *op. cit.*, p. 407.

63. *Ibidem*, p. 408.

64. *Ibidem*, p. 409.

65. *Ibidem*.

66. B. Mitrea, în *Dacia*, N. S., 25, 1981, p. 388, nr. 197.

67. *Ibidem*, nr. 198; C. Preda, *op. cit.*, p. 409.

68. C. Preda, *loc. cit.*

69. B. Mitrea, *op. cit.* nr. 202.

70. *Ibidem*, nr. 204.

71. C. Preda, *op. cit.*, p. 412.

72. V. Spinei, *op. cit.*, p. 217.

organizată regiunea Dunării de Jos, înființând aici *thema Paristrion (Paradunavon)*, cunoscută și sub numele de *Mesopotamia Occidentului*, sub a cărei autoritate se aflau și teritoriile din sudul Moldovei. De altfel tot timpul, dar mai ales în această perioadă, Dobrogea a constituit o puternică verigă de legătură între Bizanț și teritoriul Moldovei. Prezența aproape continuă a flotei bizantine de-a lungul litoralului de V și NV al Mării Negre și în zona gurilor Dunării, a contribuit în cel mai înalt grad la menținerea relațiilor dintre Moldova și Bizanț. Pe drumurile ce străbăteau teritoriul est-carpatic de la sud la nord, pornind din fața centrelor urbane și a porturilor existente la Cetatea Albă, Chilia, Noviodunum-Isaccea și Dinogetia, încrucișându-se cu altele de pe teritoriul Moldovei cu direcția est-vest, circulau tot felul de mărfuri și idei vehiculate de străini și autohtoni. Obiectele de cult creștin și monedele bizantine din sec. VIII—XIII, apărute la est de Carpați, stau ca mărturie a legăturilor dintre populația românească de pe acest teritoriu și stăpânirea politică, precum și cu Patriarhia ecumenică de la Constantinopol. Influența bizantină n-a încetat nici în timpul stăpânirii latine asupra Constantinopolului (1204—1261) și n-a fost stăvilită cu totul nici de marea invazie tătară din anul 1241, dovadă fiind monede ale Imperiului de la Niceea și obiecte de cult creștin (cruci pectorale) din această perioadă aflate pe teritoriul Moldovei. Este cât se poate de elocvent faptul că tocmai în vremuri grele pentru Bizanț, papa Grigore al IX-lea semnala existența la răsărit de arcul Carpaților orientali a unor «pseudoepiscopi», deci a cel puțin doi sau mai mulți episcopi care țineau de ritul grecilor (v. mai sus). Aceasta confirmă menținerea legăturilor dintre Biserica ortodoxă veche românească de pe teritoriul Moldovei și Patriarhia ecumenică de la Constantinopol chiar în momentele cele mai grele atât pentru una cât și pentru cealaltă. În menținerea acestor legături și a influenței exercitate de Bizanț asupra Moldovei în sec. VIII—XIII un rol important l-a deținut mitropolia de *Vicina*. Aceleași legături politice și bisericești și aceeași influență au dăinuit până la întemeierea Moldovei ca stat independent, ele continuând după aceea în mod oficial și organizat secole de-a rindul.

Conștiința romanității și a apartenenței spirituale la Imperiul continuator al imperiului roman de altădată, a contribuit la definitivarea trăsăturilor culturii materiale și spirituale a populației vechi românești din spațiul carpato-ponto-danubian⁷³, inclusiv la menținerea religiei sale creștine ortodoxe. Aceste trăsături vor continua și se vor amplifica în tot cursul Evului mediu, păstrându-se până în ziua de astăzi.

73. Dan Gh. Teodor, *Romanitatea...*, p. 73.

• ANIVERSĂRI-EVOCĂRI •

UNIREA : IDEAL ȘI REALIZARE

Alexandru M. IONIȚĂ

*«Unirea trebuie să rămână un ideal pentru
care, dacă nu-l vom împlini, nu merităm
numele de români.»*

Cu fiecare an aniversările istorice, cu lumina și învățămintele lor, se înscriu adânc în viața și lucrarea poporului nostru. Ele nu sînt numai niște momente trecătoare, ci adevărate și trainice legături cu începuturile și izvoarele — de unde își au ființa.

Aniversăm în acest geros ianuarie 1985, mult asemănător aceluia al anului 1859, 126 de ani de la realizarea epocalului eveniment care a fost, este și va fi UNIREA.

Unire, cuvînt desprins din filele Scripturii, cuvînt atît de drag și atît de scump românilor, cuvînt atît de definitoriu românesc. Ideea de unire și de unitate s-a născut odată cu poporul român; ea a fost, este și va fi coordonată de bază a existenței noastre în istorie. Și dacă înfăptuirea ei în secolul XIX este considerată ca o realizare a generației pașoptiste, ea este de fapt încununarea dorințelor și eforturilor unor oameni trăitori dintotdeauna pe acest pămînt și pentru care nu a fost visare mai iubită decît Unirea. Unirea românilor într-un singur stat nu este o idee ieșită din dezbaterile de la '48 încoace; ea a fost sentimentul național în toate părțile României de cînd istoria a început a ne spune cite ceva despre Dacia — afirma Cezar Bolliac¹. Întreaga noastră istorie este străbătută de idealul unității și el alcătuiește axul central al devenirii noastre. Unirea nu a fost triumful unei singure generații, ci al unui ideal format și pregătit în decurs de secole, ce străbate ca un fir roșu întreaga noastră istorie. Idealul acesta își are izvorul în conștiința comunității de origine, de neam, de limbă și de credință, conștiință transmisă din generație în generație și continuu cimentată prin multiple legături — economice, politice, culturale și spirituale — care, în curgerea veacu-

1. Demitru Almas, *Temelia unității noastre*, în «România Liberă» din 17 noiembrie 1983, p. 3—2.

rilor, au unit tot mai strins poporul român locuitor pe teritoriul bătrâinei Dacii². Nenumărate eforturi au pregătit acest eveniment care reprezintă, fără îndoială, unul dintre acele rare momente de însemnătate covârșitoare care — trăgându-și seva împlinirilor din temeiurile trecutului —, au îndreptat cu hotărâre și cutezanță destinul istoric al poporului român spre noi orizonturi. Actul Unirii de acum 126 de ani n-ar fi putut fi scris fără prologul năzuințelor și luptelor multisekulare nutrite și purtate de întreaga suflare românească. Esența sa decurge din conștiința de unitate milenară care frământase toate generațiile de români și din strădaniile lor pentru a-l înfăptui, odată pentru totdeauna.

Unitatea etnică, lingvistică și religioasă, legăturile permanente dintre «oamenii pământului», locuitorii în diferite părți ale teritoriului țării, unitatea în diversitate a acestui teritoriu, au hrănit veacuri de-a rândul o conștiință unitară în acest sens. Originea, limba, credința, pământul și istoria, toate le erau comune. Iar datinile și obiceiurile — cu nuanțe deosebitoare neesențiale —, dintotdeauna aceleași la români, erau atât de înrădăcinate încât «mai ușor se putea smulge ghioaga din mina lui Hercule decât să fie abătută românii de la ele»³. Legăturile permanente și frecvente pe țărîm economic, social, cultural și spiritual între toate provinciile locuite de români, în ciuda artificialelor granițe impuse de vremelnice stăpîniri străine și arbitrar, au generat și nutrit idealul de unire, într-un singur stat, a tuturor românilor.

Punctul de plecare al idealului de unitate a poporului român îl constituie romanitatea lui dacică, de pe toate versanțele Carpaților românești, de la Dunăre și Marea Neagră. Unitatea românilor nu este o ficțiune sau o creație a istoricilor, ci un fapt real; românii au moștenit-o de la strămoșii lor daco-geți și apoi daco-romani, și au păstrat-o dincolo de granițele artificiale impuse de istorie⁴. Ea a reprezentat un ideal scump pentru numeroase generații și pentru înfăptuirea sa s-au jertfit — după expresia fericită a inspiratului autor al *Cintecelor fără țară* — «și moșii și strămoșii».

În întreaga lui istorie, poporul român a manifestat o năzuință constantă spre unire, spre unitate, aspirație alimentată continuu și de diversitățile pe care a trebuit să le înfrunte și care l-au obligat mereu să-și stringă rîndurile, să acționeze într-o coeziune puternică. Locuitorii meleagurilor carpațo-danubiano-pontice erau conștienți și convinși că sînt una și aceeași nație: și ca atare nu trebuie să existe granițe între ei: «Sîntem un popor de o viață și de un sînge, și prin urmare avem nu numai dreptul, dar și datoria de a trăi împreună»⁵, mărturisise istoricul A. D. Xenopol. Marile încercări prin care vreme de secole a trebuit să treacă poporul român nu l-au descurajat, nu l-au zdruncinat din incre-

2. N. Adăniloae, *Independența în gîndirea și acțiunea făuritorilor Unirii Principatelor*, în «*** — Unirea Principatelor și puterile europene», București, 1984, p. 22.

3. Ștefan Pascu, *Făurirea statului național unitar român*, vol. I, București, 1983, p. 33.

4. Dr. I. Toderascu, *Evoluția istorică unitară a poporului român*, în «*** — Aspecte ale luptei pentru unitate națională. Iași, 1600—1859—1918», Iași, 1983, p. 30.

5. A. D. Xenopol, *Resboaiele dintre ruși și turci și înfrîngerea lor asupra Țerilor Române*, vol. II, Iași, 1880, p. 251. Vezi și Dr. I. Saizu, *Iași și lupta pentru unirea tuturor românilor (1877—1916)*, în «*** — Aspecte ale luptei...», vol. cit., p. 149.

derea că idealul său se va realiza. Am întâlnit dureri ce nu ne-au frânt puterea de luptă, am suferit decepții ce nu ne-au slăbit credința, ni s-au impus jertfe în fața cărora nu am ezitat. Pentru că, pe deasupra tuturor vicisitudinilor trecătoare, aveam pururi limpede înaintea ochilor un ideal pe care știam bine că nu-l puteam înfăptui fără dureri și fără sacrificii⁶.

Poporul român a biruit prin puterea sufletului, prin credința lui statornică, prin dorul după o viață unitară, liberă și demnă. Giza strămoșască ne-a fost leagăn și hotar al statorniciei și afirmării din veac în veac. Ne era sfântă limba în care învățasem numele lui Dumnezeu și al marilor lui fapte mintuitoare: Crăciun, Cruce, Paște, Rusali. Ne unea același singe, și al firii și al dumnezeieștii Euharistii, cu care ne împărțeam din același potir⁷. Ne era scump pământul moștenit din moși-strămoși, de unde numele de moșie, și nu ne-am dezlipit de el. Încă Me-numorul — voievodul băstinaș și ospitalier, dar hotărît în ceea ce privește apărarea pământului său și a ființei naționale, afirma acest adevăr în cuvintele: «Spuneți lui Arpad, ducele Ungariei, domnului vostru: datori îi sintem, ca un amic unui amic, cu toate ce îi sint necesare, fiindcă e un om străin și duce lipsă de multe. Teritoriul ce l-a cerut însă bunei noastre voințe nu i-l vom ceda niciodată, cită vreme vom fi în viață»⁸.

De atunci se arată același fir de gândire, același fir de simțire și de legământ cu vatra părintească de conștiință a unității naționale în toate luptele duse de români. Lupta pentru realizarea idealului Unirii se regăsește în mod constant în întreaga viață — sub toate aspectele — a locuitorilor dintre Carpați și Mare și își are temeiul în victuirea neîntreruptă pe același teritoriu, în conștiința unității de origine și neam, de limbă și obiceiuri, de structură psihică, în numeroasele și neîntreruptele legături ce au existat de-a lungul secolelor între toate provinciile românești, între toți românii. Aceasta este și motivarea temeinică a împlinirii unei aspirații multiseculare și care a constituit o permanență în gândirea, simțirea și acțiunile poporului român⁹. În pofida sfârșirilor seculare românii au păstrat unitatea de neam, unitatea de limbă, unitatea de moravuri și sentimente, și bineînțeles aspirația la unitatea statală. Și în popor se agită alți de mult de o idee, este imposibil ca instinctul său să-și înșele, este imposibil ca această idee să nu fie rodnică. Dacă este adevărat și așa, în general, ca unitatea este o binefacere încontestabilă pentru orice națiune divizată, trebuie subliniat că pentru români ea era reclamată mai imperios decît oriunde. Și aceasta pentru că dintru începutul au locuit același teritoriu, au aceeași origine, aceeași religie, aceeași obiceiuri și limbă — tot atâtea elemente de unitate. Această realitate era de altfel recunoscută căci legiferările organice aveau înscris următorul paragraf: «Începutul, religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășuiților

5 ea

6 Dr. I. Agrigoroaiei și Dr. Gh. Buzatu. 1918: *Iași și triumful luptei pentru constituirea statului național unitar român*, în «... — Aspecte ale luptei...», vol. III, p. 305—306.

7 Pr. prof. Constantin Galeriu, *La aniversarea a 120 de ani de la Unirea Principatelor Române*, în «Studii Teologice» XXXI (1979), nr. 1—4, p. 5.

8 G. Popa Lisseanu. *Izvoarele istoriei românilor*, vol. I, București, 1934, p. 91.

9 «... Români la 1959. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană. Documente externe, vol. I. București, 1984, p. IX.

Intr-aceste două Principaturi, precum și cele deopotrivă trebuințe, sint îndestule elementuri de o mai aproape a lor unire, care pînă acum s-au fost poprit și s-au zăbovit numai după împrejurări întimplătoare»¹⁰.

Daș idealul național nu s-a realizat de la sine; înfăptuirea sa a cerut eforturi uriașe și jertfe fără număr. Incepînd cu secolul XIV românii au avut de înfruntat marea pericol reprezentat de Imperiul otoman. Tăratele bulgarilor și sîrbilor fuseseră transformate în pašalicuri; rezistența comună a românilor împotriva pericolului otoman, victoriile raportate în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418), lancu de Hunedoara (1441—1446), Vlad Tepeș (1456—1462), Ștefan cel Mare (1457—1504) și a altora, le-a permis să-și conserve autonomia internă, să-și continue existența ca state de sine stătătoare. Pe la mijlocul veacului XVI presiunea politică și economică otomană se accentuează. Tratatelile politice cunoscute sub numele de «capitulații» (în izvoarele turcești *ahidname*) le permit însă românilor să-și păstreze autonomia politică și administrativă, să se conducă după propriile legi și obiceiuri.

Acest remarcabil fapt istoric, unic în centrul și sud-estul Europei într-o perioadă cînd puterea militară și politică a Imperiului otoman era la apogeu, iar statele vecine celor românești dispăreau, rînd pe rînd, de pe harta politică a continentului — fiind transformate în pašalicuri —, se explică înainte de toate prin faptul că puterea otomană nu a putut înfrînge lupta dirză și unită a românilor, dragostea lor pentru glia străbună, dorul lor de libertate și neatîrnare. Mulți dintre voievozii români — munteni, moldoveni, transilvăneni — au înțeles că nu se pot apăra cu destulă tărie în fața primejdiei turcești decît aliindu-se, decît reunindu-și forțele. Mihai Viteazul a cutedat să dea viață acestei idei, izbutind să realizeze în anul 1600 prima unificare politică și militară a românilor. Deși a fost de scurtă durată, această unire s-a înscris cu litere de aur în istoria patriei, ea contribuind la dezvoltarea conștiinței de unitate a românilor și căpătînd pentru toate generațiile următoare o valoare de simbol și o nepieritoare chemare spre atingerea scopului unirii. Amintirea actului de la 1600 s-a transmis de la o epocă la alta, de la generație la generație.

Dreptul imprescriptibil al poporului român la unire a reprezentat în continuare o dominantă a gîndirii și acțiunii urmașilor lui Mihai Vodă. Istoria însăși a confirmat justetea și necesitatea obiectivă a celor săvîrșite la 1600 de voievodul cu nume de arhanghel prin realizarea ulterioară a idealului său, ideal al tuturor românilor, statul național unitar român. Unirea realizată la cumpăna veacurilor XVI—XVII sub sceptrul Viteazului verifica, în mod categoric, în pofida vicisitudinilor timpului și istoriei, forța și autenticitatea idealului de unitate al românilor. Înbrățișat de masele largi populare, acest ideal a dobîndit o forță de nestăvilît, ideea unirii tuturor românilor regăsindu-se în toate marile mișcări premergătoare și pregătitoare revoluției pașoptiste.

Desfășurată la hotarul dintre două epoci istorice, mișcarea românească de la 1784, de sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, marchează un moment bine definit al necurmatelor eforturi depuse de popo-

10. N. Ciachir, *100 de ani de la Unirea Principatelor*, București, 1950, p. 74.

rul nostru în vederea dobândirii unității și libertății naționale. Ea desemnează cadrul programatic unitar cu care românii au pășit în epoca modernă și care situa în prim plan idealul unității naționale. Dacă în viața Horea fusese o speranță, prin moartea sa el devine un martir și un simbol, o chemare mereu trează.

În perioada domniilor fanariote, mai mult ca oricând, poporul român a trebuit să lupte nu numai pentru apărarea patriei și dobândirea neatirării, ci și pentru a-și păstra ființa națională primejduită de puterile vecine. Se știe că în timpul și după împărțirea Poloniei (1772—1795) s-au făcut mai multe proiecte de împărțire a Principatelor, dar ele au eșuat datorită rezistenței poporului român și intereselor divergente ale marilor puteri limitrofe¹¹. Numeroase războaie pustiitoare — amplificate de exploatarea cruntă a regimului turco-fanariot — au dus la secătuirea bogățiilor naturale, la distrugerea sau instrăinarea a nenumărate valori materiale și spirituale. Toate acestea au întârziat procesul de încheiere a națiunii românești într-un stat unitar.

Revoluția de la 1821 de sub conducerea Vladimirescului, deși înăbușită, a avut urmări importante pe linia rededeptării românilor de pretutindeni, pe linia realizării dorinței de unitate națională. Cuprinzând regiunile de la sud de Carpați, revoluția din 1821 a avut un larg ecou și peste munți, unde românii transilvăneni îl așteptau pe «craiu Todoruț» să statornicească «legea națiunii române». Revoluția de la 1784 condusă de Horea, Cloșca și Crișan, și cea din anul 1821 condusă de Tudor Vladimirescu au pus puternic în evidență năzuința imperioasă de unitate a românilor.

Anii 1834—1848 marchează o ascensiune considerabilă a mișcării românești de emancipare națională. Schimbarea statutului internațional prin constituirea unui stat unitar românesc era o idee înscrisă în legiunile organice care defineau tendințele și aspirațiile unui întreg popor în lupta lui de înlăturare a dominației străine. Unirea și independența erau idealul și expresia unei dorințe generale¹².

Trebuie să menționăm că ideile și tendințele de unitate politică și independență au devenit mai stăruitoare ~~ekta~~ după revoluția din anul 1821, îmbrăcînd tot mai mult un caracter de mișcare națională și fiind transformată într-o luptă continuă pentru progres, libertate și unitate națională.

Desfășurată simultan în toate provinciile locuite de români, fiind expresia aceluiași cerințe obiective ale dezvoltării societății românești și avînd țeluri comune, revoluția românească de la 1848 a înscris pe stîndardul ei, pe lângă obiectivele de larg interes social, înaltele idealuri de înfăptuire a unității național-statale. Dînd glas tuturor aspirațiilor și visurilor care animau la 1848 pe românii din întreg spațiul carpato-danubiano-pontic, Nicolae Bălcescu scria: «Vrem să fim o nație, una, puternică și liberă prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și

11. Prof. dr. N. Adăniloae, 1877, *Incunarea luptei de voacuri a poporului român pentru neatirare*, în «Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena» XVI (1977), Viena, 1977, p. 89.

12. Apostol Stan, *Proiecte de constituire a unui stat național român în contextul echilibrului politic al Europei de sud-est (1829—1848)*, în «*** — Unirea Principatelor...», vol. cit., p. 23.

al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misiune a îndeplinii în omenire. Aceste condiții de putere de care avem nevoie nu le putem găsi decât în solidaritatea tuturor românilor, în unirea lor într-o singură nație, unire la care sînt meniți prin naționalitate, prin aceeași limbă, religie, obiceiuri, simțăminte, prin poziția geografică, prin trecutul lor și, în sfîrșit, prin nevoia de a se păstra și a se mîntui¹².

Îmbinînd lupta pentru dreptate socială cu lupta împotriva asupraii străine și pentru realizarea unității naționale, revoluția de la 1848 în Țările Române a avut un caracter cu totul deosebit. Ideea forță care a dominat revoluția a fost aceea a refacerii vechii Dacii, crearea «Daco-Romaniei», a «Daciei noi», patria care să-i cuprindă laolaltă pe toți românii. Exprimînd acest crez politic, care a însoțit pe toți românii la 1848, presa timpului consemna: «Toate țările locuite de români trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor și pentru că toți românii, locuitorii pe dinsele, formează națiunea românească care să fie una și nedespărțită»¹³.

Bogata moștenire ideologică și culturală a revoluționarilor de la 1848 și idealurile de unire și libertate națională au fost preluate, amplificate și ridicate pe noi trepte în deceniul următor de către forțele progresiste românești.

Este îndeobște recunoscut că în făptuirea Unirii Principatelor din 1859 au contribuit o serie întreagă de intelectuali și luminați patrioți din toate provinciile locuite de români și aparținînd tuturor straturilor sociale. Luptelor voievozilor le-a urmat îndelungatul război al condiefelor, al muncitorilor cu țipărul, al cronicarilor și al preoților cărturari, al poezilor și predicatorilor care au frămîntat necontenit sufletul neamului, l-au trezit, l-au lămurit prin scrisul lor, l-au înălțat și l-au întărit prin descoperirea amintirilor unui trecut de glorie, accentuînd cu neîntreruptă stăruință că moldovenii, muntenii și transilvănenii, fiind de aceeași origine, formează un singur neam. Personalități de seamă ale culturii românești susțineau cu tărie ideea Unirii și căutau să popularizeze toate energiile naționale în slujba împlinirii mărețului ideal. Forța dinamică principală și hotărîtoare în lupta pentru realizarea idealului Unirii au constituit-o, desigur, masele largi populare. Ele trebuiau însă mobilizate și conștientizate. Strădaniile continue și constante ale oamenilor de cultură și ale conducătorilor spirituali de la noi, timp de generații, vechile și însuflețitoarele idei ale originii etnice comune, ale identității de limbă și ale comuniunii de fond sufletesc, depășiseră stadiul unor îndreptățite deziderate și dobîndiseră nu numai amploare de mase, dar erau tot mai imperios solicitate de către acestea a fi aplicate efectiv vieții concrete a poporului român. Revoluționarii de la 1848 vor lăsa moștenire nu numai un program care a trebuit doar să fie întregit și adaptat noilor împrejurări, dar și metode specifice de luptă care-și vor dovedi acum din plin eficiența. Se cerea deci continuarea luptei

13. N. Bălcescu, *Opere*, tomul I, partea a II-a, București, 1940, p. 105; General locotenent dr. Ilie Ceaușescu, *Transilvania, străvechi pămînt românesc*, București, 1964, p. 31-32.

14. Dr. Mircea Mușat, *Unirea din 1859*, în «Candela» — publicație religioasă-culturală a parohiei ortodoxe române din Stockholm —, 1932, nr. 1-2, p. 15.

conștiințe, hotărâre și solidaritate, pentru realizarea idealului strămoșilor și moșilor noștri, adică pentru unirea tuturor românilor, așa cum făceau toate națiunile din lume care se sileau din răspuțeri și luptau cu eroism pentru idealul național. Conștiința națională și ideea de unitate obțin valențe sporite prin activitatea societăților literare și culturale ce ființau în cele trei Țări Românești. Ideea unității devenise catehismul tuturor românilor. Iată cum se exprima Nicolae Bălcescu în acest sens: Ținta luptătorilor pentru drepturi naționale nu poate fi alta decât unitatea națională a românilor. Unitatea mai întâi în idei și simțăminte care să aducă apoi cu vremea unitatea politică¹⁵. Același mare patriot sublinia cu hotărâre: «Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, și noi românii nu putem fi puternici pînă cînd nu ne vom uni cu toții în unui și același corp politic»¹⁶.

Această libertate nu se putea aștepta de la curțile împărătești, ci numai de la unirea strînsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate.

În motiunea pe care o prezenta într-o adunare organizată la Iași, Mihail Kogălniceanu — cunoscutul diplomat și om politic — arăta celor prezenți temeiurile și argumentele în favoarea înfăptuirii marelui ideal: «Dorința cea mai mare, cea mai generală, aceea hotărîtă de toate generațiile trecute, aceea care este sufletul generației actuale, aceea ce împlinîtă va face fericirea viitoarelor generații, este Unirea românilor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că sintem același popor, omogen, identic ca nici unul altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeiuri și aceleași speranțe, aceleași trebi de îndeplinit, aceleași hotare de păzit, aceeași misie de îndeplinit»¹⁷.

Marile idei de unitate națională au ajuns la urechile și inima celor mulți și și-au aflat împlinirea lor și datorită oamenilor Bisericii. Slujitorii Altarului strămoșesc au fost dintotdeauna în rînd cu păstorii lor, sprijinindu-i și încurajându-i în toate acțiunile lor întreprinse pentru realizarea idealurilor lor de unitate, dreptate și libertate. Le era scump pămîntul strămoșesc pe care înfloreau locașuri de închinare și în care sălășluiau martirii neamului și ai credinței. Le era scump graiul poporului, atît de limpede și curgător, în care le predicau Evanghelia, în care le slujeau Sfînta Liturghie, în care se cîntau imnele, doinele, velejile eroilor, și în care erau jeliți cei dragi în drum spre mormînt. Cu timp și fără timp ei predicau păstoriiilor lor marile adevăruri de credință și mărețele idealuri naționale.

Cu un entuziasm negalat arhimandritul Melchisedec Ștefănescu — profesor și rector al Seminarului din Huși, mai apoi episcop al Dunării de Jos, iar din 1869 episcop al Romanului și Hușilor, afirma în catedrala

15. Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 92.

16. Dr. Alexandru Zub, *La capătul unei lupte seculare: România unită și independentă*, în «Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena» XVI (1977), Viena, 1977, p. 147.

17. Pr. prof. Constantin Galeriu, *art. cit.*, p. 9. Vezi și Pr. prof. Dumitru Radu, 24 Ianuarie — Unirea Principatelor, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVII (1979), nr. 1—2, p. 7.

din Huși : «Cel care fuge de Unire, merge contra ideii generale a umanității, contra progresului, contra învățaturii lui Iisus, se ține departe de sfera ființelor morale. Prin urmare, dacă pentru români a venit vremea chemării lor la Unire, este dovada că ei se află pe calea progresului universal al omenirii, că ei sînt chemați să urce scara progresului etern, scara pe care Iacob a văzut-o unind pămîntul cu cerul». Într-o altă împrejurare, conștient de vocația firească a românilor pentru împlinirea idealurilor lor și tot din dorința de a lămuri și lumina masele pentru aceeași cauză nobilă a Unirii, învățatul ierarh spunea : «Strămoșii noștri și-au vărsat sîngele de multe ori, și-au pus sufletele ca să ne păstreze nouă patria aceasta. Oare ce ar zice ei cînd ar vedea că strănepoții lor sînt așa de mici la suflet încît nu voiesc a jertfi pentru viitorul ferice al nației nici măcar o deșartă ambiție, un netrebnic egoism, un orb interes, mai ales cînd chiar aceasta numai în părere este jertfă? Ce ar zice Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul și alții care cu sute de ani, înainte să cunoșcută că mintuirea patriei noastre este în Unire și o au căutat cu jertfe mari? Ce ar zice cînd ne-ar vedea pe noi că, avînd ocazie de unire, fugim de ea, ne temem de ea, cînd ea chiar ni se propune? Eroii cel mari ai nației noastre au dorit să vadă zilele care noi le-am ajuns și nu s-au învrednicit de dînsele. Noi, care am ajuns asemenea zile, să ne folosim de ele ! Să jertfim niște pagube pămîntului pentru niște folosuri reale și glorioase, pentru viitorul nostru. Să ne lăsăm un nume de laudă pentru urmași, care să se poată mindri că au avut niște predecesori vrednici»¹⁸.

«Credința nației române nu a fost, nu este și nu va fi decît Unirea într-un singur stat, singura ancoră a mintuirii sale, singurul port în care poate scăpa corabia sa de furtuna valurilor ce o împresoară»¹⁹, sublinia neobositul luptător pentru realizarea idealului național care a fost arhiereul Neofit Scriban.

Neajunsurile dezbinării și implicit foloasele Unirii erau vizate de arhiepiscopul Iosafat Snagoveanu atunci cînd scria, în august 1856 : «Oricare poate vedea că dacă am fi fost uniți, n-am fi astăzi în starea în care ne aflăm, ci am fi fost și noi ca unul dintre statele cele deopotrivă țării noastre, care deși nu au nici populația, nici poziția geografică, nici bogățiile țării noastre, cu toate acestea sînt mult mai înflorite și mai înaintate decît noi»²⁰. Personalitate proeminentă a Ortodoxiei și a culturii românești, mitropolitul primat Nifon Ruscescu a depus eforturi deosebite pentru realizarea idealului Unirii : «Priviți și veți vedea că toți sîntem români ; aceleași simlăminte ne leagă, același sînge ne unește. Toți avem o patrie înainte ; să avem și un cuget și un scop ; să ne însuflețim de aceeași dragoste și de aceeași sfințită credință, ca Cerul să binecuvînteze ostenele noastre»²¹. Și iarăși : «Viitorul se

18. Arhim. Melchisedec, *Jertfă pentru Unirea Principatelor*, în «Arte și documente relative la istoria renașterii României», publicate de Ghena Petrescu, episcop de Argeș, și Dimitrie A. Sturdza, vol. III, București, 1889, p. 626.

19. Episcopul Neofit Scriban, *Cuvînte bisericesti compuse și rostite la diferite ocazii*, București, 1868, p. 237—238.

20. Mircea Mușat, *Poziția marilor Puteri europene față de Unirea Principatelor*, în «*** — Unirea Principatelor...», vol. cit., p. 191.

21. Pr. prof. Constantin Galeriu, *art. cit.*, p. 9.

deschide acum în fața voastră. Faceți astfel încît țara să-l poată privi în pace și cu încredere. Gândiți-vă cu căldură la dragostea de patrie. Gândiți-vă cu dreptate și bunavoință la cei ce vă vor urma. Uniți-vă în același spirit frățesc și național, faceți, cu această forță, pe care o văd în inima voastră, ca interesul tuturor să predominie pe cel al fiecăruia»²². Iar omologul său de la Iași, mitropolitul Sofronie Miclescu, deschizînd Adunarea ad-hoc, rostea solemn: «Moldoromânii de astăzi sînt tot una. Ei au o origine, un singe, o patrie, o istorie, o credință, un Dumnezeu. Să ne silim dară să fim așa, ca să fim vii și ca să învieze întru noi iubita noastră patrie»²³.

Intr-adevăr, pentru toate aceste personalități, ca și pentru toate categoriile de oameni ce i-au urmat în toate acțiunile ce au avut loc, Unirea constituie ideea fundamentală, ideea cheie, pentru că din ea și din realitatea ei aveau să se nască — în timp — pentru același popor, alte și alte realizări.

După înăbușirea revoluției de la 1848 contradicțiile sociale și naționale au continuat să se dezvolte și să se ascuță tot mai mult, în vara anului 1853, liniștea care părea că se instalase în Europa — după anii furtunoși ai revoluției — este întreruptă datorită conflictului dintre marile puteri pentru avantaje economice și politice, ca și pentru anexiuni teritoriale în Orient și în sud-estul european²⁴, încheierea conflictului va fi consemnată prin tratatul de la Paris din 30 martie 1856.

Hotărârile luate aici îi priveau direct și pe români, căci, după cum se știe, problemele lor ajunseseră pe masa dezbaterilor internaționale. Din nefericire însă, ca și în alte triste împrejurări din existența noastră, alții se simțeau chemați să răspundă și să hotărască în locul nostru. Dar firea omenească e mai puternică decît convențiile scrise pe pergament și românii au găsit modul de a eluda planurile viclene ale marilor puteri de a-i ține despărțiți. Convenția de la Paris prevăzuse o serie de eventualități, dar nu și pe aceea care a avut loc de fapt — alegerea aceleiași persoane ca domnilor de către Adunările organizate la Iași și București. Cîlă dreptate avea Nicolae Bălcescu cînd, adresîndu-se românilor, scria: «În zadar veți îngemănă și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiți gata dar a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pămîntului nu dau fără să știe modul de a le snulj popoarele. Fiți gata dar a vă lupta bărbătește căci prin lucrare și jertfire, prin singele vărsat, poporul dobîndește conștiința drepturilor și datorilor sale»²⁵. Ziua împlinirii visului, a realizării idealului secular sosise. După nu puține încercări provocate de forțe ostile Unirii românilor, cu adunări în care libertatea

22. Pr. Grigorie N. Popescu, *Din trecutul Seminarului Nilon Mitropolitul din București* București, 1943, p. 45.

23. Dimitrie A. Sturdza și C. Colescu Vartic, *Acte și documente relative la Istoria Renașterii României*, vol. VI, partea I, București, 1993, p. 34—35. Vezi și Ț. Nestor, Mitropolitul Oleniei, 125 de ani de la Unirea Principatelor Române. Participarea mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu la înfaptuirea Unirii Principatelor Române — 1859, în «Biserica Ortodoxă Română» CII (1984), nr. 1—2, p. 100.

24. *** — *Românii la 1859...*, op. cit., p. X.

25. Mircea Mușat, *art. cit.*, p. 145.

alegerilor era compromisă, iar listele electorale falsificate²⁶, a sosit și clipa mult dorită.

Concentrându-și eforturile în jurul constituirii și lucrărilor celor două Adunări electivă, românii aveau să-și dovedească încă o dată curajul și înțelepciunea, capacitatea lor de a influența și de a determina mersul evenimențelor. La 5 ianuarie 1859 Adunarea electivă de la Iași a proclamat în unanimitate ca ales al ei și domn al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, unul dintre fruntașii de la '48.

Dînd dovadă de înalt patriotism, de clarviziune și de altruism, componenții Adunării electivă de la București au pus mai presus decît orice dorința realizării idealului național. Ni se pare sugestiv în acest sens următorul paragraf din discursul ținut de V. Boerescu în cadrul întrunirii consultative din noaptea de 23 ianuarie, ținută la hotelul «Concordia» din strada Smirnan: «Nu sîntem toți români? Nu avem toți aceeași patrie? Pentru ce să zicem noi și voi? De ce să nu zicem noi românii? A ne uni asupra principiului este a ne uni și asupra persoanei ce reprezintă acest principiu. Această persoană este Alexandru Ioan Cuza, domnul Moldovei»²⁷. Și parcă pentru a întări și rămîne definitiv hotărîrea luată, mitropolitul primat Nifon — care prezida întrunirea —, ridicîndu-și mîinile înaintea icoanei Prea Sfinței Treimi se ruga zicînd: «Doamne Dumnezeu al părinților noștri, aruncă-Ți privirea Ta asupra inimilor noastre și nu slăbi curajul fiilor Tăi. Uneste pe toți într-o cugetare și într-o simțire și fă ca inimile tuturor să aibă aceeași bătaie pentru țara lor. Principele Cuza este unsul Tău între noi și pentru dînsul jurăm toți că îl vom susține»²⁸. Adunarea electivă de a doua zi l-a proclamat ales pe același Cuza. În numai 19 zile, în acel ianuarie de iarnă aspră și cu zăpadă multă de acum 126 de ani, pe scena istoriei românești s-a petrecut unul dintre cele mai semnificative evenimente: realizarea idealului național. Idealul devenise realitate!

Românimea alesese mai mult o cauză decît un om și Cuza întruchiparea aceastei cauze. El însuși cunoștea acest lucru. A acceptat însă și a păstrat tronul ca pe «un depozit sacru» — după propria sa mărturisire —, pentru a înfăptui dorințele națiunii, și l-a părăsit atunci cînd necesitatea națională a impus-o²⁹.

Recunoscută de marile puteri ale vremii ca fapt împlinit, Unirea din ianuarie 1859 a fost consolidată printr-o serie de reforme largi și radicale care s-au realizat nu în interesul unei grupări sau al alteia, ci în interesul național, căci Cuza a folosit domnia în folosul exclusiv al națiunii, exemplu cu puține precedente în istorie.

Unirea din 1859 a bucurat inimile tuturor românilor, inclusiv ale celor rămași sub stăpînire străină. Era un bun cîștigat și o premisă sigură pentru desăvîrșirea visului. «Românii din Transilvania, în împrejurările de față, numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă

26. *** — Români la 1859...*a. op. cit.*, doc. nr. 544, p. 144.

27. Pr. prof. Constantin Galeriu, *art. cit.*, p. 10; N. Ciachir, *op. cit.*, p. 129.

28. *Ibidem*. Vezi și Pr. prof. Dumitru Radu, *art. cit.*, p. 7.

29. Gh. Platon, *Unirea Principatelor și Belgia*, în *** -- Unirea Principatelor...*a. vol. cit.*, p. 119.

semnul, numai de aici își văd scăparea»³⁰, declara Alexandru Papiu Ilarian în 1860. Ea reactualiza, mai mult ca oricând, în Transilvania, dorința unanimă exprimată la 1848 pe Cimpia Libertății: «Noi vrem să ne unim cu Țara!». «Simțul național s-a deșteptat în toată românia — declara în 1858 Timotei Cipariu —. Am început, dară nu am terminat; rămâne ca să continuăm și să terminăm»³¹.

Subliniind necesitatea strîngerii tuturor românilor laolaltă, a unității depline, Bogdan Petriceicu Hașdeu arăta că ceea ce trebuie să-i preocupe de acum pe români este unirea cea mare, unirea între toate țăările ce trebuie să se verse în oceanul românesc; între toate acordurile, fără de care nu se poate armoniza hora noastră națională; între toate pietricelele, cîte sînt necesare pentru a reconstitui anticul mozaic — Dacia, Moldova, Transilvania, Muntenia, nu există pe fața pămîntului; există o singură Românie, cu un picior în Dunăre și cu altul pe ramificațiile cele mai depărtate ale Carpaților; există un singur corp și un singur suflet, în care toți nervii și toate suspinele vibrează unul către altul³².

Idealul Unirii a însoțit mereu de-a lungul întregii sale istorii poporul român și el nu poate fi cu nici un chip despărțit de existența sa, așa cum nu pot fi despărțite de aceasta nici dragostea sa de glie, selea de libertate și dreptate. Pentru marii noștri voievozi și cărturari, pentru toți românii, conștiința apartenenței la același popor a fost suportul trairnic al puterii lor de a se ridica deasupra furtunilor veacurilor, ai încrederii că trebuia să vină timpul în care să trăiască unit, liber și singur stăpîn pe destinele sale. Idealul Unirii nu a fost doar visul frumos nutrit multe sute de ani, ci și țelul statornic al luptei, al faptelor poporului nostru.

Împotriva tuturor opreliștilor interne sau externe, idealul de unitate națională a împurpurat permanent steagurile de luptă ale poporului român, i-a sporit forțele, făcîndu-l să înscrie pagini de adevărată epopee.

Eveniment cu adevărat epocal, actul de la 24 ianuarie 1859 încheia un lung și complex proces de «lucrare a poporului asupra lui însuși», cum se exprima Bălcescu. Avînd aceeași limbă, aceleași datini, aceleași năzuințe, aceeași lege strămoșească — credința ortodoxă —, neamul nostru românesc, primul în timp care a umanizat spațiul carpato-dunăreano-pontic și singurul care l-a ocupat statornic, a lîns dintotdeauna să înlătore fruntăriile artificiale care-l obligau să trăiască divizat. Unirea era singurul mod de a consolida naționalitatea românilor, de a le da demnitate, putere și mijloace pentru a împlini misiia lor pe pămînt. Deși vremurile ne-au tăiat în multe părți, românii au simțit dintru început nevoia de a se considera același popor, cum s-au manifestat pe tot par-

30. Dr. Mircea Mușat, *Unirea...*, art. cit., p. 19.

31. G. P., *Sărbătorirea zilei de 1 Decembrie în cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1273.

32. Dr. Mircea Mușat, *Unirea...*, art. cit., p. 19.

cursul istoriei și au căutat pe căi simple la început, pe căi potrivite cu o cultură mai înaltă pe urmă, să realizeze o unitate românească.

Lupta pentru înfăptuirea marelui ideal a fost îndelungată și nu a fost deloc ușoară, căci adversarii dinlăuntru și din afară s-au opus cu multă îndârjire. Românii însă n-au renunțat nicicând, căci idealul fâuririi unui stat puternic și de sine stătător pe meleagurile vechii Dacii nu puteau fi ucise și cu atât mai puțin uitate, pentru că ele erau adânc implantate în însăși singele și spiritul lor, în datul lor existențial. «Oriunde am fi, oricum am fi, sintem hotărâți să mergem pînă la capăt, în credința că nu se poate cu nici un chip ca, și înaintea celei mai sălbatice forțe organizate, să piară drepturile unui popor de a trăi liber și unii pe pămîntul în care nu este fir de țărîină care să nu fie acoperit de cel mai nobil singe»³³, avea să consemneze, concluzionînd, învățatul istoric Nicolae Iorga.

Înfăptuirea de acum 126 de ani a pus bazele statului național român modern, a permis angajarea lui pe drumul progresului și civilizației și a creat posibilități noi de afirmare și acțiune românească în planul relațiilor internaționale.

«Unirea cea mică», cum o numea Hașdeu, prima mare biruință pe calea întregirii, a însemnat un mare pas înainte spre împlinirea altor idealuri ale românilor, spre independența națională realizată în 1877—1878 și spre «unirea cea mare» împlinită în 1918.

Civilizația unui popor se făurește prin efortul neîntrerupt al generațiilor, iar Unirea, în cazul poporului român, a fost și va rămîne cheia de boltă — ca să folosim expresia lui Kogălniceanu — a celor mai de seamă realizări ale sale.

33. Dr. Gh. I. Florescu, *Iași 1916—1918, capitala «rezistenței pînă la capăt»*, în «*** — Aspecte ale luptei...», vol. cit., p. 234.

• DOCUMENTARE •

CREDINȚA VIE A CREȘTINIILOR DIN IMPERIUL BIZANTIN TIMPURIU ÎN LUMINA INSCRIȚIILOR

Prof. EMILIAN POPESCU

Există un gen de documente grecești și latine, scoase la iveală de *arheologie* și studiate de mai bine de 100 de ani încoace de *epigrafie*, care însă sînt mai puțin cunoscute teologilor. Este vorba de inscripții. Acestea au fost luate în considerare mai cu seamă de istoricii antichității clasice greco-romane, care au găsit în ele informații noi, de cele mai multe ori unice, în legătură cu diverse aspecte ale vieții economice, politice, sociale și religioase.

În ultimile 4—5 decenii *epigrafia*, ținînd pasul cu descoperirile înregistrate de *arheologie*, a făcut și ea mari progrese tinzînd să devină dintr-o disciplină auxiliară în facultățile de istorie și filologie clasică, o știință aparte, de sine stătătoare și indispensabilă cercetării istorice. Această poziție și-a dobîndit-o ca urmare a faptului că oamenii de știință au recunoscut din ce în ce mai mult prospețimea și valoarea documentară a inscripțiilor în comparație cu ale altor documente. Deja în secolul trecut marele istoric Theodor Mommsen, considerat părintele epigrafiei latine, spusese: «Inscripțiile aparțin vieții, nu literaturii». Mommsen vroia prin aceste cuvinte să sublinieze valoarea documentară deosebită a inscripțiilor, care nu poate fi egalată de a nici unui alt izvor. Ele exprimă în cel mai înalt grad viața reală.

Pe aceeași linie de gîndire, în vremea noastră, marele epigrafist de la Paris, Louis Robert spune¹ că spre deosebire de operele istorice și literare transmise din antichitate prin intermediul copiștilor și în felul acesta pasibile de modificări și deformări, inscripțiile ne apar exact în forma în care au fost puse în vechime, au fost văzute și citite de antici. În special, inscripțiile pe piatră, a căror gravare era destinată publicității universale și durabile, sînt mărturii directe ale unor realități istorice, pe care anticii le cunoșteau nemijlocit, iar noi azi venim în

1. Louis Robert, *Epigraphie*. În «L'histoire et ses méthodes. Encyclopédie de la Pléiade», volume publié sous la direction de Charles Saraman, de l'Institut. Paris, 1961, p. 460—463 (și extras p. 10—13), v. și traducerea germană făcută de H. Engelmann, *Die Epigraphik der klassischen Welt*, Habelt, Bonn, 1970, p. 16, 18.

contact cu ele prin intermediul lor. Dar nu numai inscripțiile pe piatră, ci și celelalte scrise pe alte materiale — metal, ceramică, mozaic, mortar, obiecte mărunte de uz casnic etc. — ne transmit în forma pe care o aveau sub ochi contemporanii, în tehnica și moda timpului, cu caracterele scrisului obișnuit atunci, sobru sau împodobit, îngrijit sau neglijent, cu grafii care atestă direct limba și cunoștințele scriitorului², gânduri, sentimente și evenimente trăite de contemporani cu secole în urmă. Prin intermediul inscripțiilor pătrundem deci nemijlocit în lumea veche greco-romană, venim în contact cu realități pe care izvoarele literare nu le cuprind totdeauna și nu ni le prezintă în întreaga lor varietate. S-ar putea spune deci că inscripțiile sînt o fereastră deschisă direct spre trecut.

Ce ne pot spune deci ele despre tema noastră aleasă spre cercetare și anume *Credința vie a creștinilor din Imperiul bizantin timpuriu* (secolele IV—VI).

În această privință aș vrea să subliniez că trebuie avute în vedere nu numai textul propriu-zis al inscripțiilor, ci și forma exterioară a monumentelor pe care acestea a fost gravat, anume *decorația*. Această decorație nu avea numai un simplu rol estetic, ci și o semnificație mai adîncă, simbolică. Creștinii din primele veacuri împodobeau, de pildă, inscripțiile cu crucea, peștele, ancora, porumbelul, pînul și alte simboluri religioase, nu întîmplător, ci pentru că le acordau acestora o anumită valoare. Un simbol sau altul era prezent aproape fără excepție pe inscripțiile din secolele IV—VI. Cel mai frecvent se întîlnește însă crucea, ca simbol al suferinței și biruinței Mîntuitorului asupra morții. Așezată la începutul sau sfîrșitul textului sau și la început și la sfîrșit, alteori în cadrul lui, ea devenea semnul distinctiv, care marca înainte de orice apartenența la credința creștină. Nu rareori monumentele sau obiectele pe care se scria textul inscripțiilor luau chiar forma crucii. Există deci o corespondență între simbolurile decorative și textele inscripțiilor, în sensul că semnificația unora este completată de a celorlalte.

Dar ceea ce constituie adevărata valoare a monumentelor creștine cu inscripție este textul acestora. Ele aduc informații diverse cu privire la istoria și organizarea bisericească, la activitatea edilitară, la hagiografie, la ierarhie, la starea economică, la frămîntările doctrinare și la lupta împotriva păgînismului. Dar importanța lor considerabilă rezidă în faptul că ne introduc în viața interioară a societății creștine, mijlocindu-ne cunoașterea simțămîntelor și gîndurilor intime ale oamenilor, valorile morale și religioase, care îi conduceau în viața de toate zilele. Toate acestea ar fi greu de aflat din izvoarele literare ale timpului.

Cititorul obișnuit cu inscripțiile grecești și latine păgîne, aflat în fața celor creștine, surprinde de la început o deosebire fundamentală

2. Idem. *Epigraphie*, p. 459—461 [= extras, p. 9—11; *Epigraphik...*, p. 18—19].

atît în aspectul lor exterior, cît mai ales în conținut. Formele de exprimare, oarecum tipice în inscripțiile greco-romane pămîntene, nu mai sînt prezente; ele sînt acum înlocuite cu altele mai potrivite unui fond de gîndire nou. Chiar dacã în perioada de început a creștinismului liber se mai întîlnesc în inscripții, mai ales în cele cu caracter oficial, formulãri tradiționale, acestea vor dispãrea cu timpul, fãcînd locul celor tipic creștine. Vocabularul epigrafic creștin s-a constituit destul de repede și el ne apare așa chiar din cursul secolului al IV-lea.

Între cuvintele caracteristice inscripțiilor creștine timpurii se numără *χριστιανός* — *christianus*. El desemna pe creștini în antitezã cu pãgînii și reprezenta un titlu de mîndrie pentru cei care-l purtau chiar și în perioada persecuțiilor, cum ne atestã o inscripție din anul 279 din Asia Micã³. Mîndria cu care creștinii îl purtau ne este clar arãtatã, mai tirziu, de pildã, de Actul martiric al Sfințului mucenic Emilian, martirizat la Durostorum (Silistra) în timpul împãratului Iulian Apostatul (362). Cînd vicarul Thraciei, în calitate de judecãtor, îl întrebã pe Emilian «Cum te numești»? atuncî prea puternicul atlet al lui Hristos îi rãspunde: «Dacã mã întrebî de numele meu obișnuit, mã numesc Emilian, dacã dimpotrivã, cauți numele meu cel desãvîrșit, atuncî socoțte-mã a mã numi creștin»⁴.

Un alt termen caracteristic pentru creștin este *πιστός*, *h*, corespunzînd lui *fidelis* din limba latinã. El desemna, pe de o parte, pe creștin în raport cu pãgînii, pe de altã, pe cei care rãmîneau nestrãmutați în credința creștinã. Într-o inscripție din cetatea Ulmetum (Dobrogea) din secolul al V-lea doi tineri necãsãtoriți (*δὸο ἀγαμοί*) își aratã apartenența la credința creștinã prin cuvîntul *πιστοί* și reprezentarea crucii pe stela lor funerarã⁵, iar în insula Creta o femeie, Olympia, aratã cã a fost credincioasã tot timpul vieții zicînd *πιστὴς οὖσας εἰς ἀπαντα χροῖνον*⁶. Uneori *πιστός* este asociat cu *χριστιανός* ca într-o inscripție din Bulgaria datatã în secolele III—IV⁷. (*Ἀὐρ(ήλια) Κυρήλα χριστιανὴ πιστὴ ἀειμνηστὸς*).

Creștinilor le plãcea, de asemenea, sã se numeascã *servi ai lui Dumnezeu* sau Hristos — *δούλοι τοῦ Θεοῦ (τοῦ Χριστοῦ)* (*servi Dei, Christi*)

3. Corpus Inscriptionum Graecarum (= CIG), IV, 3865, 1. — Le Bas et Waddington. Voyage archéologique. Inscriptions, t. III, nr. 1008.

4. Acta Sanctorum..., collegit J. Bollandus col. Jul. t. IV, Parisiis et Romae, 1867, 373—376; Bibliotheca Hagiographica Graeca, III-e éd. par Fr. Halkin, I. Bruxelles, 1957, p. 9; Idem, Saint Emilian de Durostorum, martyr sous Julien, in Analecta, 1907, nr. 90, 1972, p. 27—35, în cazul nostru p. 32; în traducerea Pr. prof. I. Bărbulescu, Actele Martirice (Parinți și scriitori bisericesti, 11), București, 1992, p. 10.

5. Emilian Popescu, Inscripțiile grecești și latine din secolul V—VI, București, în România (= IGLR), București, 1976, nr. 210.

6. Anastasius C. Bandy (MPENTHΣ), The Greek Inscriptions of Crete, in *Journal of the American Oriental Society*, vol. X, Part 1: IV: IX A.D. (Χριστιανικὴ ἐπιγραφή: ἡ ἑστὴ ἐπιγραφή τοῦ ἱεροῦ Ἰωάννου τοῦ ἁγίου, ἡ ἑστὴ ἐπιγραφή τοῦ ἱεροῦ Ἰωάννου τοῦ ἁγίου, ἡ ἑστὴ ἐπιγραφή τοῦ ἱεροῦ Ἰωάννου τοῦ ἁγίου), Δ' — Θ' μ. Χρ.), 'Αθήναι, cf. R. Merkelbach, P. 197, in *Die griechischen Städte aus Kleinasien*, 26, Berlin, 1964, nr. 220 b.

7. V. Beševliev, Spätgriechisch, Berlin, 1964, nr. 220 b.

sau simplu *δούλοι* (*servi*)⁸, manifestind în felul acesta devoțiunea lor față de divinitate. Alteori ei își ziceau *conservi*⁹, marcind prin aceasta nu numai devoțiunea și umilința față de Dumnezeu, dar și dragostea față de semenii lor (mai ales față de cei apropiați din familie).

Destul de frecvent ei se numesc frați (*ἀδελφοί*) (*fratres*), termen care indica raporturile de dragoste instituite de Hristos între oameni; și alteori ei își zic «prieteni ai lui Hristos»: φίλοι Χριστοῦ, φίλόχριστοι, expresii care își au fundamentarea în Sfânta Evanghelie¹⁰. Într-o perioadă ceva mai târzie creștinii alătură numelui lor titluri de umilință: ἐλάχιστος (*smeritul*), ἀμαρτωλός (*păcătoșul*) ταπεινός (*sărmanul*) și altele de felul acestora. Cei care își trăiseră viața după învățătura Evangheliei adăugau numelui epitețe ca εὐλαβής (*cu frica lui Dumnezeu*), εὐσεβής (*evlaviosul*), μακάριος (*fericitul*)¹¹.

Semnificativ pentru credința creștinilor din primele veacuri ale Bizanțului este faptul că întilnim în inscripții nu numai mărturisiri de credință în învățătura Sfintei Scripturi, dar și în dogmele stabilite de Biserică. De exemplu, creștinii fac referiri la credința în «Dumnezeul cel viu» (Θεὸς ζῶν) și în «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel viu»¹². (Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱὸς Θεοῦ τοῦ ζῶντος). De asemenea ei își mărturisesc credința în «Treimea cea de o ființă» (Τριάς ὁμοούσιος)¹³ sau în «Marea, de viață făcătoare și curatei Treimi» (μεγάλη καὶ ζωοποιὸς καὶ ἀχραντὸς Τριάς)¹⁴. Referirile la Fiul lui Dumnezeu sînt destul de frecvente și chiar la Duhul Sfînt¹⁵. Fiul lui Dumnezeu este arătat ca fiind consubstanțial cu Tatăl¹⁶, (ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ), Logosul lui Dumnezeu, Fiul Tatălui, Pantocrator, Născut din Fecioara Maria (ΧΜΓ)¹⁷. Raporturile lui cu Tatăl sînt definite și prin citarea cuvintelor din Simbolul credinței: «Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat»¹⁸.

8. Fr. Cumont, *Les inscriptions grecques de l'Asie Mineure*, în *Mélanges d'Archéologie et d'histoire*, 15, 1895, p. 249, 263; există numeroase exemple în alte părți ale imperiului; pentru Dobrogea v. Em. Popescu, *IGLR*, 12, 203, 374; pentru Egipt, v. Gustave Lefebvre, *Recueil des inscriptions grecques chrétiennes de l'Égypte*, Le Caire, 1907, *passim*; H. Gregoire, *Recueil des inscriptions grecques chrétiennes de l'Asie Mineure*, fasc. I, Paris, 1922, *passim*; D. Feissel, *Recueil des inscriptions chrétiennes de Macédoine du III-e au VI-e siècle* [Ecole Française d'Athènes, Bulletin de Correspondance Hellénique, Suppl. VIII], Paris, 1903, *passim*.

9. Em. Popescu, *IGLR*, 51.

10. Cumont, *op. cit.*, p. 260; Grégoire, *op. cit.*, 76; D. Feissel, *op. cit.*, 117 și alte exemple în numeroase volume cu inscripții.

11. Lefebvre, *op. cit.*, 231; Cumont, *op. cit.*, p. 263; R. Merkelbach, *Die Inschriften von Chalkedon*, nr. 80: Φ(ῶς) Χ(ριστοῦ) φ(ίλοι) π(ᾶσι). Ἐνθάδε καί(αι) ὁ μοναχὸς [ε] Ἀντώνιος ὁ ἀμαρτωλός.

12. Cumont, *op. cit.*, p. 254—255; Bandy, *op. cit.*, 102.

13. Sitzungsber. Akad. München, 1863, I, p. 238; cf. Cumont, *op. cit.*, p. 285; V. Besevliev, *Spätgriechische und spätlateinische Inschriften aus Bulgarien*, Berlin, 1964, 35; C. Mango — J. Sevckenko, *Three Inscriptions of the Reign of Anastasius I and Constantine V*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 65, 1972, p. 379—383.

14. D. Feissel, *op. cit.*, 215.

15. *Ibidem*.

16. Besevliev, *op. cit.*, 35.

17. Em. Popescu, *IGLR*, p. 31.

18. N. A. Bees, *Die griechisch-christlichen Inschriften des Pelopones, 1: Isthmos-Korinthos* (Corpus der griechisch-christlichen Inschriften von Hellas, 1), Athen, 1941, nr. 1; Corinth VIII, 3 *The Inscriptions 1926—1950* by John Harwey Kent, Princeton

Lauda creștinului și răsplata lui de la Dumnezeu veneau de la credința în această Divinitate, în Dumnezeu Creatorul, care a făcut totul din nimic, aducînd «lumea din neființă spre ființă», cum spune atît de frumos într-o inscripție un preot și totodată medic din Philippi¹⁹.

Dar inscripțiile subliniază că este nevoie nu de orice credință, ci de cea adevărată (πίστις ὀρθόδοξος), pe care o păstrează Biserica Ortodoxă (catholică) (καθολικὴ ἐκκλησία). Apartenența la creștină și Biserica Ortodoxă este relevată frecvent în inscripții. Un citeț (lector, ἀναγνώστης) al Bisericii din Tomis, Heraclide, se mîndrea că a aparținut sfintei Biserici catolice (ἀναγνώστης τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας)²⁰, iar Gennadios, fiul lui Helios din Lydia²¹, spune și el că a pus bazele unui cimitir al creștinilor Bisericii catolice: [Κοι]μητήριον χριστιανῶν καθολικῆς ἐκκλησίας τοῦτο ἔκτισε Γεννάδιος Ἡλίου. Și creștinii din Salona, din Philippi și alte părți menționează că aparțineau Bisericii catolice²².

În același sens trebuie interpretată și repetarea Trisagionului în forma Ἄγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος fără adaosul «Care Te-ai răstignit pentru noi» (ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς), admis de monofiziți²³. Ortodocșii mai sînt, de asemenea, de recunoscut atunci cînd folosesc împotriva delincvenților anatema Celor 318 părinți de la Niceea (ἔχει τὸ ἀνάθεμα ἀπὸ τῶν τριῶν πατέρων ὡς ἔχθερός τοῦ Θεοῦ)²⁴.

Frecvent întîlnim citate din Psalmi, din Evangheli, mărturisiri formulate mai mult sau mai puțin liber pe baza Bibliei sau a Tradiției Bisericii: «Domnul este lumina mea și Mîntuitorul meu, de cine mă voi teme?» (Ps., 26, 1)²⁵; «Emanuel, cu noi este Dumnezeu, de cine mă voi înfricoșa» (Ps., 117, 6; Isaia 7, 4; Matei 1, 23)²⁶; «Aceasta este poarta Domnului, dreptii vor intra printr-însa» (Ps., 117, 24)²⁷; «Cel ce locuiește în ajutorul Celui prea înalt, întru acoperămîntul Dumnezeului cerului se va sălășlui» (Ps., 90, 1—2)²⁸; «Veniți la mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi» (Matei 11, 28)²⁹; «Cel ce crede în mine va avea viață veșnică și la judecată nu va veni» (Ioan 5, 25)³⁰; formulări inspirate din Evanghelia după Ioan ca aceasta: «Eu sînt lu-

N. J.¹1966, nr. 508; W. Dittenberger, *Sylloge inscriptionum graecarum* 3, nr. 910 A; *Supplementum epigraphicum graecum*, II, 337.

19. St. Pelekanides, *Arch. Ephem.*, 1955 (1961), p. 162.

20. Em. Popescu, *IGLR*, 45.

21. *Bull. ép.* 1960, 364.

22. Paul Lemerle, *Philippe et la Macédoine orientale à l'époque chrétienne et byzantine. Recherches d'histoire et d'archéologie*, Album et Texte, Paris, 1945, I, p. 93—101; *Bull. ép.* 1963, 140 (Philippi); *CIL III 13124* (Salona); St. Pelekanides, *Studien zur frühchristlichen und byzantinischen Archäologie*, Thessaloniki, 1977, p. 381, nr. 2.

23. *CIG IV*, 8916 — Le Bas et Waddington, *op. cit.*, 500; cf. *CIG IV*, 8918; *Cumont, op. cit.*, p. 265; *Lefebvre, op. cit.*, nr. 69, 354, 777; *Bandy, op. cit.*, 24.

24. *Bull. Corr. Hell.* IX, 83; *Cumont, op. cit.*, p. 265; A. Ferrua, *Epigraphica*, 18, 1965 (apărut 1958), p. 94—103; Fr. Halkin, *Anal. Boll.*, 70, 1952, p. 126; L. Robert în *Bull. ép.* 1959, 467, 523 cu exemple pînă în secolul al XIV-lea.

25. Em. Popescu, *IGLR*, 60, 118.

26. *Ibidem*, 16, 140; *Bull. ép.* 1962, 362; 1973, 489.

27. *Bull. ép.* 1950, 215.

28. Grégoire, *op. cit.*, 165.

29. B. Lifshitz, *Révue biblique*, 1970, p. 77—79, nr. 15.

30. *Idem, op. cit.*, nr. 16.

mina și viața, Alfa și Omega»³¹ sau pasajii din Epistolele pauline, de pildă: «Voi ești să nu ai frică de stăpînire? Fă binele și vei avea laudă de la ea» (Rom., 13, 3)³².

Aș dori să precizez că referirile la adevărurile de credință, ca cele citate mai sus, nu sînt luate dintr-o anumită categorie de inscripții, de pildă, cu caracter oficial, puse de autorități laice sau ecleslastice, preocupate mai mult decît persoanele particulare de păstrarea purității doctrinei. Nu, nu este așa. Ele au fost culese din toate categoriile de inscripții, puse fie de autorități, fie de simple persoane particulare. În același timp, aș vrea să subliniez că ele nu sînt cazuri izolate, ci realități frecvente. Cîteva exemple la care mă voi referi vor fi suficiente să arate că Sfînta Scriptură și adevărurile dogmatice stabilite de Biserica erau valori cunoscute de toate categoriile sociale și că acestea se simțeau legate de ele. «Dumnezeu cel viu» din Sfînta Scriptură (Θεός ζῶν) este menționat de multe ori în inscripții din Asia Mică, puse de persoane particulare, care își incheiau textul cu formula «Să aiibă de a face cu Dumnezeul cel viu» (ἔσται αὐτῷ πρὸς τὸν ζῶντα Θεόν sau ἔσται αὐτῷ πρὸς τὸν Θεὸν ζῶντα)³³. «Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel viu» este invocat într-o modestă inscripție funerară din Creta, de un serv (δοῦλος) al său, pe nume Nikon, care își incepe textul de pe piatra de mormînt în felul următor: «Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu cel viu, pomeneste pe robul tău Nikon» (Ἰησοῦ Χριστέ, υἱὲ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, μνήσθητι τὸν δούλον σου Νίκωνος)³⁴.

În schimb menționarea Treimii celei de o ființă sau a Fiului lui Dumnezeu, consubstanțial cu Tatăl se află în inscripții cu caracter oficial. Împăratul Anastasius I (491—518) refăcînd cetatea Euchaita și înstîtuind acolo primul episcop o pune sub paza «Treimeii celei de o ființă»³⁵ (Τούτων φυλάττοι Τριάς ὁμοούσιος ἐν τοῖς σκήπτροις νικητῆν ἀναδικούσα) iar consubstanțialitatea lui Iisus Hristos cu Tatăl este indicată de o in-

31. Idem, *op. cit.*, nr. 17; D. Feissel, *Inscriptions byzantines de Ténos*, Bull. Corr. Hell., 104, 1980, p. 504. Ioan 8, 12 într-o inscripție din Lydia, v. Grégoire, *op. cit.*, 297: Ἔγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου ὁ ἀπολοῦσθαι ἐμὲ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν [τῇ σκοτίᾳ].

32. B. Lifshitz, in *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 7, 1971, p. 163, nr. 22.
33. W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, II, Oxford, 1895, p. 565, 625, 634; Cumont, *op. cit.*, p. 252—255; W. M. Calder, in *Anatolian Studies*, Buckler (1939), p. 15—26, cf. Bull. ép. 1939, 20; W. M. Calder, in *Anatolian Studies Journal of Brit. Inst. Arch. Ankara*, 5, 1955, p. 25—38; cf. Bull. ép. 1956, 24, 292; W. M. Calder, *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* (= MAMA), VII, 1956, p. XXXVII din introducerea; idem, *Journal of Roman Studies*, 1956, 33 (cf. Bull. ép. 1950, 32); Louis Robert, *Hellénica. Recueil d'épigraphie, de numismatique et d'antiquités grecques*, XI—XII, p. 398—405. Se înțeleg chiar forme ca: ἀβίνζων Θεόν (Ramsay, *op. cit.*, 388 din Apamea) sau: ἔσται αὐτῷ πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν (*Ibidem*, 526, nr. 371 din Eumeneia); un alt exemplu din Apamea (MAMA, VI, 224); ἔσται αὐτῷ πρὸς τὸν Θεόν Ἰησοῦς.

34. Bandy, *op. cit.*, 102.

35. C. Mango — I. Sevckenko, *Three Inscriptions of the Reign of Anastasius I and Constantine V*, in *Byz. Zeitschr.*, 65, 1972, 379—383 (cf. Bull. ép., 1973, 31): Ὁ ἕψθθ Θε(σ)ῶ τῶν ἰλων κρσῶν Ἀναστασίος εἰσεβῆς αὐτοκράτωρ τόνος τὸν ἱερὸν χώρον πολίτε (πολίτε) καὶ τὸν κάλλιον ἐνεκασταίε παρὰ τοῦ μάρτυρος ἐγίρει τὸ πολυμυτεῖ τείχος, ἀσπλον μὲν ἐπὶ πᾶσιν ἦν πρῶτος τὸς ἐδῶσαν ἀρχιεραιτικὴν κάθηδον τρῶν, ἔξισο δὲ ἔδωρον Θε(σ)ῶ προσενέγκας καὶ μάρτυρας τῆς εὐσεβείας τοῦς εὐ παθόντας πωγοῦς. Τοῦτων φυλάττοι Τριάς ὁμοούσιος ἐν τοῖς σκήπτροις νικητῆν ἀναδικούσα.

scrispție pusă în tinda unei biserici din Pautalia³⁶. La fel, cuvintele «Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat» sînt puse în fruntea unei inscripții oficiale ridicate de guvernatorul Victorinus în vremea lui Iustinian I³⁷.

În schimb, formulări care îl numesc pe Iisus Hristos ca Logos al lui Dumnezeu, Fiul Tatălui, Pantocrator, Născut din Fecioara Maria se află înscrise pe o gamă largă de inscripții, inclusiv pe obiecte mărunte de uz casnic (amfore, vase de diverse mărimi, capace de vase etc.)³⁸, ceea ce arată întinsa lor răspindire la diverse categorii sociale. «Dumnezeu Creatorul» este invocat de un preot medic în inscripția sa funerară în următorul context: «Doamne Iisuse Hristoase Dumnezeuule, care ai făcut totul din neființă spre ființă, în ziua judecării nu mă uita pe mine și ai milii de greșalele mele»³⁹.

Imnul Trisaghion, vechi și atestat chiar din secolul al II-lea, cîntat în Liturgiile Sfîntului Vasile cel Mare și Ioan Chrysostom și larg răspîndit mai cu seamă după Sinodul al IV-lea ecumenic de la Chalcedon, este prezent în numeroase inscripții publice sau particulare⁴⁰. Locuitorii orașului Milet îl așează, de pildă, în fruntea unei inscripții, care consemnează repararea unei porți a cetății în timpul împăratului Iustinian I și a soției sale Theodora⁴¹, dar el este prezent și în alte inscripții puse de persoane particulare⁴².

Citatele din Psalmi și Evangheliile sînt în egală măsură prezente în inscripții puse de autorități sau de particulari. Astfel, Psalmul 26, 1 «Domnul este lumina mea și Mintuitorul meu de cine mă voi teme» se află înscris pe un vas de marmură, folosit probabil pentru aghiasmă într-o bezilică din Tomis, și pe o *mensa martyrum* din Histria. Psalmul 117, 6 (- Isaia 7, 14; Matei 1, 23) «Emanuel, cu noi este Dumnezeu» pe o arhitravă din Apamea (Syria), pe inscripții din Nubia, din Histria, Tomis și alte părți cu caracter divers. Psalmul 28, 3 (29, 3) «Glasul Domnului peste ape, Dumnezeuul slavei a tunat» a fost înscris pe un bapstiteriu. În schimb, Psalmul 117, 20 (118, 20) «Aceasta este poarta Domnului, dreptii vor intra printr-însa» apare într-o inscripție pusă de robul lui Dumnezeu Dumitru din Hebron (Palestina), care cere ajutorul și îngăduința lui Iisus Hristos într-o anumită împrejurare, iar Psalmul 117, 24 «Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim

36. Besevliev, *op. cit.*, 35; cf. Cumont, *op. cit.*, p. 265.

37. Dittenberger, *Syll.* 3, nr. 910 A; Bees, *Corpus... Isthmos-Korinthos*, 1; *Corinth VIII*, 3, nr. 508; + Φώς ἐκ φωτός, Θεός ἀληθινός ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, φωτίζη τὸν ἄυτοκράτορα Ἰουστινιανὸν καὶ τὸν πιστὸν αὐτοῦ ὁμόλογον Βικτωρίνον ἅμα τοῖς οἰκουμενῶν ἐν Ἑλλάδι τοῦς κ(α)τ(ά) Θεῶν ζώντας+.

38. Em. Popescu, IGLR, p. 31.

39. St. Pelekanides, *Arch. Ephem.*, 1935 (1961), p. 162: Κοιμητήριον Παύλου προσ(Βυτέρου) καὶ ἱεροῦ Φιλεππηζίου. Κ(όρι)τε Ἰ(ησοῦ) Χ(ριστοῦ) ὁ Θεός ὁ ποιήσας ἀπὸ τῶν μὴ ὄντων εἶναι, ἐν τῇ ἡμέρῃ τῆς κρίσεως μὴ μνηστῆς τῶν ἀμαρτιῶν μου ἐλεήσῃς με.

40. În forma sa mai veche pe care o întâlnim în *Constitutiones apostolicas*, cap. LXXXII avea următorul text: Ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος Κύριος Σιβαῶθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου, iar după Sinodul al IV-lea ecumenic de la Chalcedon: (ἄγιος) ὁ Θεός, ἰσχυρός ὁ Θεός, Θεός ἀθάνατος ἐλεήσῃς ἡμᾶς. În inscripții îl întâlnim destul de frecvent, v. Lefebvre, *op. cit.*, p. XXX și nr. 69, 354, 777.

41. Grégoire, *op. cit.*, 219.

42. CIG IV, 8916 (- Grégoire, *ibidem*, 230).

intr-însa» zgîriat pe perețele unei mînăstiri din Egipt⁴³. La intrarea într-o bazilică din insula Lesbos, datînd din secolele IV—V, se află pe o piatră încadrată în zid inscripția cu versetele 1 și 2 din Psalmul 90: «Cel ce locuiește în ajutorul Celui Preaînalt, întru acoperămintul Dumnezeuului cerului se va sălășlui, va zice Domnului: sprijinitorul meu ești și scăparea mea; Dumnezeu meu voi nădăjdui spre dînsul».

Cît privește citatele din Evangheliile, ca cel de la Matei 11, 28 «Veniți la mine toți cei osteniți și împovărați și eu vă voi odihni pe voi» sau Ioan 5, 24 «Cel ce crede în mine va avea viață veșnică și la judecată nu va veni» se găsesc pe pereții pictați ai unei bazilici, dar și în alte documente epigrafice. Versetul «Voiești să nu ai frică de stăpînire? Fă binele și vei avea laudă de la ea» din Epistola către Romani 13, 3 a fost găsit pe un mozaic din Sinai.

Sugestivă și bogată în semnificații pentru credința oamenilor din perioada de care ne ocupăm este frecvența *invocațiilor* adresate lui Dumnezeu, Iisus Hristos, Fecioarei Maria, îngerilor și sfinților pentru ajutor în cele mai diferite împrejurări. Formule ca «Doamne ajută» (Κόριε βοήθη), «Iisuse Hristoase ajută robului (roabei) tău» (Ἰησοῦς Χριστέ, βοήθη τῷ δούλῳ σου), «Născătoare de Dumnezeu ajută...» (Θεοτόκε βοήθη), «Sfinte arhanghele ajută...» (ἅγιε ἀρχάγγελε... βοήθη), «Sfinte Dimitrie (Gheorghe, etc.) ajută...» (ἅγιε Διμήτριε... βοήθη), le citim atunci cînd oamenii au nevoie de ajutor atît în viața aceasta, dar și cînd pleacă în cea de dincolo.

Cînd locuitorii cetății Tomis (Constanța) refac zidurile de apărare după o împrejurare grea așează la loc vizibil, probabil chiar la poarta principală o piatră cu inscripția următoare: «Doamne ajută cetății reînnoite»⁴⁴ (Κόριε βοήθη τῆν πόλιν ἀνανεομένην). Un demitar cu funcția de *stratilates* din secolul al VI-lea cere ajutorul lui Dumnezeu pentru sine și pentru ai săi⁴⁵ (+ Κόριε βοήθησον Εἰουστίνῳ(ω) στρατιλάτῃ), iar guvernatorul Ahaiei din vremea lui Iustinian I, Victorinus, invocă ajutorul Sfintei Maria, Născătoare de Dumnezeu, ca să păzească «împărăția iubitorului de Hristos Iustinian, pe el însuși și pe locuitorii din Corint, care trăiesc după voia lui Dumnezeu»⁴⁶.

Și persoanele particulare cer ajutorul lui Dumnezeu pentru ele singure sau pentru cei apropiați. Leontie și Andrei, de pildă, din Hagioi Deka (Creta) cer ajutorul lui Dumnezeu pentru ei și toți cei împreună cu ei» (Κόριε βοήθη τοῖς δούλοις σου Λεοντίῳ καὶ Ἀνδρέᾳ καὶ πᾶσι τοῖς μετ' αὐτῶν +)⁴⁷.

Impresionantă este însă invocarea ajutorului lui Dumnezeu de un creștin din Sirmium (Mitrovitza) către sfîrșitul secolului al VI-lea, în

43. Ch. Bachatly, *Le monastère de Phoibammion dans la Thèbaïde*, II *Graffiti, inscriptions et ostraca*, Le Caire. Public. Soc. Arch. Copte, 1965, nr. 16; cf. (Bull. ép. 1972, 615).

44. Em. Popescu, IGLR, nr. 7.

45. V. Boševilev, *op. cit.*, 173.

46. Dittenberger, SvH. 3 910 B; Bees, *op. cit.*, nr. 2; D. Feissel, Bull. Corr. Hell., 101, 1977, p. 22-224: + Ἀγία Μαρία, Θεοτόκε, φύλαξον τὴν βασιλείαν τοῦ φιλοχριστοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τὸν γνησίως δουλεύοντα αὐτῷ Βικτωρίνου + σὺν τοῖς οἰκοῦσιν ἐν Κορίνθῳ κατὰ Θεῶν ἰώνας +.

47. Bandy, *op. cit.*, 25.

perioada foarte tulbură a năvălirilor barbare. Pe o modestă cărămidă, pe care acesta a putut-o avea la îndemână, necunoscutul autor al inscripției cere ajutorul lui Dumnezeu pentru cetatea în care locuia, pentru Romania (Imperiul bizantin) și pentru el însuși ca să fie scăpați de «dușmanul avar»⁴⁸.

Ingerii sînt, de asemenea, invocați și între ei cu precădere Sfinții arhangheli Mihail și Gavriil.

De pildă, în insula Thera a fost descoperită o inscripție datînd din secolul al V-lea cu următorul text: «Sfinte și înfricoșate arhangheli Mihail, ajută robului tău Harilaos și Mnemosinei și copiilor lor»⁴⁹.

Dar în afară de inscripțiile care le sînt dedicate separat, cei doi arhangheli apar asociați numelui lui Hristos, atît pe monumente de piatră, cit și pe obiectele de uz casnic (vase de diverse categorii din ceramică, capace de vas etc.). În acest ultim caz numele lor au fost citite în inscripții gravate de cele mai multe ori abreviat sub forma Χ Μ Γ (Χριστός, Μιχαήλ, Γαβριήλ)⁵⁰.

Destul de frecvente sînt, cel puțin în anumite zone ale Imperiului, inscripțiile care menționează pe «ingerul păzitor» (fără nume) al fiecărei persoane. Citeva exemple din Asia Mică și insulele din Marea Egee vor fi edificatoare pentru acest gen de inscripții: «Ingerul lui Dionysie»⁵¹ («Ἄγγελος Διονυσίου»), «Ingerul lui Epicto preoteasa»⁵² («Ἄγγελος Ἐπικτοῦς πρεσβυτέρου»), «Ingerul lui Heliodor»⁵³ («Ἄγγελος Ἡλιοδώρου») «Ingerul lui Tryfon»⁵⁴ («Ἄγγελος Τρύφωνος»).

Frecvent sînt invocați între sfinți: Sf. Ștefan, primul martir, Sf. Ioan Teologul, Sfinții Petru și Pavel, Sf. Nicolae, Sf. Gheorghe, Sf. Dumitru și Sf. Pantelimon. În zonele cu sfinți locali foarte populari era obișnuit să se apeleze, în primul rînd, la aceștia. De pildă, Efesus era patronat de Sfinții Ioan Teologul, Thessalonical de Sfinții Dumitru, Euchaita în Pont de Sfinții Teodor Stratilat și așa mai departe.

Invocațiile către sfinți sînt scurte și în ele se cere ajutor personal, pentru familie și cei apropiați sau pentru comunitatea întreagă, din care creștinul făcea parte. Iată citeva exemple: «Teologule, ajută lui Isidor economul.»⁵⁵ (Θεολόγε βοήθει Ἰσιδώρου οἰκονόμῳ), «Sfinte Nicolae, ajută locului (satului) acesta și tuturor»⁵⁶ («Ἄγιε Νικόλαε, βοήθεισον τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ πάντι»), «Sfinte Pantelimoane, ajută-mi»⁵⁷ («Ἄγιε Παντελεῖμονε, βοήθει»), «Sfinte Dimitrie, ajută-ne nouă» («Ἄγιε Δημήτριε, βοήθει ἡμῖν»), «Și tu, Domnul meu, Sfinte Dimitrie, ajută robilor tăi și roabei tale Maria, pe care ne-ai dat-o (ca fiică)»⁵⁸.

48. Eranos Vindobonensis, Wien, 1895, p. 331—333; V. Hoffiller, *Prolegomena zur Ausgrabungen in Sirmium*. Bericht über den VI. Intern. Kongress für Archäologie, 1939, Berlin, 1940, p. 519, planșa 59; Gyula Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, Berlin, 1958, p. 303; Arnulf Kollautz, *Die Inschrift de Avaris von Sirmium als Dokument einer byzantinischen Gebetsanrufung*, in *Studia in honorem Veselini Beševliev*, Sofia, 1978, p. 534—652; D. A. Zakynthinos, *Byzantinische Geschichte*, 324—1071, Böhlau Nachf., Wien-Graz, 1979, p. 52—53; Χρ[ιστ] [α] [β]ρ[η] βοήθει τῆς πόλεως, κ' ἐρούον (κ' ἐρούον) τὸν Ἄβαρην, κ' πόλεον (=φίλαον) τῆν Ῥωμανίαν κ' τὸν γράβαντα. Ἀμήν.

49. Grégoire, *op. cit.*, 116.

50. Em. Popescu, IGLR, p. 414.

51. Grégoire, *op. cit.*, 169.

52. *Ibidem*, 167.

53. *Ibidem*, 174.

54. *Ibidem*, 185.

55. *Ibidem*, 85.

56. Bandy, *op. cit.*, 24.

57. *Ibidem*, 112.

58. D. Feissel, *Recueil*, 107; Bandy, *op. cit.*, 112.

Invocațiile adresate sfinților sînt scrise pe monumente de piatră, pe obiecte ceramice sau din alte materiale.

O categorie importantă de documente epigrafice, care ne ajută să cunoaștem bine credința și gândurile oamenilor din Bizanțul timpuriu, o formează cele funerare. Întîlnim pe ele o mare varietate de simboluri (crucea, porumbelul, ancora, păunul, chrisma, literele A și Ω, cuvintele Φῶς-Ζωή) și de moduri de exprimare, care toate duc spre aceeași credință generală: Iisus Hristos a biruit moartea prin înviere, el a pregătit tuturor viața de dincolo, care este cea adevărată, odihna și fericitărea veșnică (κοιμητήριον, ἀνάπαυσις). De aceea referiri ca acestea: *in morte resurrectionis*⁵⁹ (prin moarte spre înviere), *crux mortis et resurrectionis*⁶⁰ (crucea morții și a învierii), «odihnește Doamne cu dreptii pe roaba Ta»⁶¹, «am murit întru nădejdea învierii și gustării vieții veșnice»⁶², «Doamne, atotputernice, odihnește sufletul roabei Tale cu sfinții Tăi»⁶³, «Doamne Dumnezeu, odihnește sufletul robului tău în sinul lui Avraam, Isaak și Iacov, căci acolo odihnesc dreptii tăi»⁶⁴, «Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu cel viu, pomenește pe robul tău... și așează sufletul său în sinurile lui Avraam, Isaak și Iacov»⁶⁵ și altele, sînt numai citeva din gândurile exprimate pe pietrele de mormînt.

Deși viața aceasta este socotită zadarnică («părăsind viața aceasta zadarnică» citim pe un epitaf⁶⁶ — καταλιπὼν τὸν μάταιον βίον), totuși numai trăirea ei în virtute asigură fericirea în lumea de dincolo. O serie de virtuți creștine sînt evocate ca garanții pentru dobîndirea vieții veșnice. Un medic veterinar din Creta amintește că el a fost «un om blînd și liniștit înainte de a părăsi această viață zadarnică»⁶⁷, un preot spune că «a fost om învățat, prieten al lui Hristos și inițiat (μύστης) în toate lucrurile și totdeauna sfătuitoare»⁶⁸; un citeț găsește că meritul său în viață a fost acela de a fi făcut acte de caritate⁶⁹; alții amintesc că au aparținut «Bisericii ortodoxe», că «au mărturisit pe Hristos ca Dumnezeu și Mintuitor»⁷⁰.

Destul de frecvent este amintită ca o virtute deosebită *fecioria*, mai ales de femei diaconițe și de episcopi. Iată ce citim pe citeva inscripții din Macedonia (Edessa): «Monument al diaconiței Theodosia, al Aspiliei și al Agathocleiei fecioare»⁷¹; «Monument al Kalimerei, Akylinei și

59. Em. Popescu, IGLR, 94.

60. *Ibidem*, 173.

61. *Ibidem*, 44.

62. *Ibidem*, 92.

63. Inscricție din Panopolis (Egipt), cf. Bull. ép., 1974, 697.

64. Togo Mina, *Inscriptions coptes et grecques de Nubie* [Public. Soc. Arch. Copte], Le Caire, 1932, nr. 153; cf. Bull. ép. 1946—1947, 25.

65. Bandy, *op. cit.*, 102.

66. *Ibidem*, 97, 104.

67. *Ibidem*, 97.

68. *Ibidem*, 77.

69. *Ibidem*, 104.

70. *Ibidem*, 76.

71. D. Feissel, *op. cit.*, 20.

Apantiei, pururea fecioare»⁷². O diaconiță din Athena se roagă lui Dumnezeu pentru iertarea păcatelor, arătând că toată viața a dus-o «în feciorie, cu zel față de Dumnezeu și păstrând asceza»⁷³. Castitatea, sîrjuința, dreapta credință, apartenența la Biserica ortodoxă sînt amintite și de doi episcopi pe epitafurile lor, sperînd ca prin acestea să dobîndească iertarea păcatelor și viața de veci⁷⁴.

Mai sintetic în a răla că a trăit virtuțile creștine, un locuitor al cetății Amphipolis (Macedonia) spune pe piatra sa de mormînt «că el și-a dus viața obișnuită omenească așa cum se cuvine (demn), rugîndu-se tot timpul să dobîndească viața veșnică de la Treimea de viață făcătoare, mare și fără prihană»⁷⁵.

Trăirea vieții în chip demn (εὐσχημόνως), adică după principiile Evangheliei, avea ca scop final dobîndirea fericirii veșnice. Un ciniarēt (ψάλτης) din insula Creta arată și el pe piatra de mormînt că «așteaptă făgăduințele nemincinoase ale lui Hristos» (περιμένων τὰς ἀφευδαῖς τοῦ Χριστοῦ ἐπαγγελίας)⁷⁶. «Făgăduința aceasta nemincinoasă a lui Hristos» era, cum ne lămurește altă inscripție, *învierea*. Un procurator al domeniilor imperiale din regiunea Thessaloniceului spune că și-a pregătit mormîntul pentru sine, soția și fiica sa «pînă la înviere» (εἰς ἀναστάσεως)⁷⁷.

Învierea și fericirea vieții veșnice se dobîndeau deci prin credința adevărată, trăirea și moartea în Hristos. Pe multe pietre de mormînt citim că defuncții au trăit în Hristos⁷⁸ (ζῶσα ἐν Χριστῷ), că au acționat făcînd ceva în numele lui Hristos⁷⁹ (ἐποίησεν ἐν Χριστῷ) și că au adormit în Hristos⁸⁰ (ἀναπαύσασθαι ἐν Χριστῷ, ἐν Χριστῷ κατεψήγηται). De aceea, creștinii își incheiau uneori textul de pe pietrele funerare cu indemnul pentru ceilalți de «a trăi în Dumnezeu» «în Hristos» (ζῆσις ἐν Θεῷ⁸¹, ἐν Θεῷ ζῆσις)⁸², de «a se bucura în Hristos» (χέρεσε ἐν Χριστῷ)⁸³.

O treaptă superioară de trăire a virtuților creștine o reprezenta viața monahală. Ea asigura omului în lumea aceasta viața curată, ferirea su-

72. *Ibidem*, 22.

73. E. Mastrocostas, *Athens Anals Arch.*, 4, 1871, p. 188: + Ἐνθάδε κείτα ἡ δούλη τοῦ Κ(αρίου) Θεοπρίπα: δειπάρενος καὶ διακ(όνισσα) τοῦ Χρ(ιστοῦ), ἀσκητικόν, θεόζηλον, πνευματικόν τε ἐν Κυρίῳ Θεῷ διακρίσασα βίον. O inscripție din Asia Mică (Yonuslar) ne spune că Anastasia a trăit toți cei 60 de ani ai vieții în feciorie; cf. L. Robert, *Hellenica XIII*, p. 76—77.

74. E. Mastrocostas, *op. cit.*, p. 189: + Ἐνθάδε κίτε εἰρεῖς Θε(οῦ), βίος, δικαίων ἀγγελίης, ὁρθόδοξος, ἀποστολικῆς... ἐπίσκοπος. Bull. ép. 1939. 421: episcopul Heortasius este arătat ca: φίλος ἀνθρώπων, τίμιος εὐνοεῖχος πάντα προλήψας στέμματα τε λειτουργῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν.

75. D. Feissel, *op. cit.*, 215.

76. *Inscriptiones Graecae X*, 2, 351; cf. 440.

77. *Inscriptiones Graecae X*, 2, 351; cf. 440.

78. D. Feissel, *op. cit.*, 116.

79. *Ibidem*, 226.

80. *Ibidem*, 15; cf. Grégoire, *op. cit.*, 69—71: τελειοῦσι ἐν Χριστῷ, τελειώσαντες ἐν Χριστῷ.

81. D. Feissel, *op. cit.*, 9.

82. *Ibidem*, 11.

83. *Ibidem*, 12; formule asemănătoare sau chiar identice se întîlnesc în numeroase inscripții, v. de ex. Lefebvre, *op. cit.*, p. XXX—XXXI; B. Lifshitz, in *Zeitschrift des Palästina-Vereins*, 78, 1962, 180—184; cf. Bull. ép. 1964, 514.

fletului de corupția diavolului și în final bucuria raiului alături de martirii victorioși : «Pământul cel mai bun acoperă trupul meu..., dar sufletul meu se bucură în paradis cu martirii purtători de biruință, fiindcă eu am plecat din viața curată, sufletul fiindu-mi ferit de corupția Diavolului prin viața monahală»⁸⁴.

Întîlnim aici concepția mai veche potrivit căreia oamenii desăvârșiți puteau fi asimilați, după perioada persecuțiilor, cu martirii, a căror demnitate era considerată incomparabilă.

Monahii atingeau punctul culminant al trăirii în Hristos, adică îndumnezeirea, posibilă prin întruparea Fiului lui Dumnezeu. Starea aceasta de înaltă trăire sufletească și îndumnezeire este evocată pe piatra de mormînt a monahului Magnus din isula Creta : «Hristoase, Cuvîntule, Tu ai primit pe Magnus în ceata pioasă a celor drepți. Truda după lucrurile cerești, renumită pentru roadele sale, i-a adus lui cinste îngerească, deoarece a cîștit cele sfinte și ca răsplată a primit împărăția cerurilor și veșnica îndumnezeire a lui Dumnezeu întrupat. El era obișnuit să primească Duhul Tău lărgindu-și sufletul său deosebit de mare, pentru ca înfățișarea sa muritoare să capete splendida strălucire divină, dar divin al învierii. O, Cel Binecuvîntat !»⁸⁵.

Dar pentru a reliefa mai pregnant imaginea despre credința oamenilor din Imperiul bizantin timpuriu și a sesiza răscrucea pe care a marcat-o creștinismul în acea vreme, mi se pare util să mă refer la modul în care au procedat împărații, persoane oficiale prin excelență și deci legate prin aceasta de tradițiile păgine ale statului roman.

În actele în care se consemnează activitatea împăraților, constatăm că se păstrează o serie de formulări tradiționale, mai cu seamă în lituratura imperială. Și în această vreme se menționează titlurile triumfale, luate de împărați după obținerea unor victorii militare împotriva popoarelor barbare, de asemenea, anul consulatului, unele epitete ca *Pius, Felix Victor (Triumphator), semper Augustus* și chiar *Pontifex Maximus*. Se știe că primul împărat creștin, care a renunțat la titlul de *Pontifex Maximus* a fost Theodosie I cel Mare. Întîlnim chiar la sfîrșitul secolului al IV-lea la împăratul Arcadius formulări de acestea : «Stăpîn al pămîntului, mării și al întregului neam omenesc»⁸⁶ ([Τὸν γῆς καὶ θαλάσσης καὶ παντὸς] ἀνθρώπων ἔθνους καὶ γένους δεσπότην [Φλ.] Ἀρχάδιον), care sînt reminiscențe ale titulaturii imperiale din prima jumătate a secolului al III-lea.

Cu toate acestea, elementele creștine își fac apariția chiar de la început. Împăratul Constantin cel Mare este onorat de orașul Augusta Traiana (Bulgaria) ca luptător pentru pace (*pacificus* — τὸν εἰρήνης

84. Bundy, *op. cit.*, 93.

85. *Ibidem*, 86.

86. Grégoire, *op. cit.*, 124 ter : [Τὸν γῆς καὶ θαλάσσης καὶ παντὸς] ἀνθρώπων ἔθνους καὶ γένους δεσπότην [Φλ.] Ἀρχάδιον ἢ Κολονηῶν πόλις ; cf. nr. 124, 275, 276. Aceste formulă sînt asemănătoare cu acelea ale împăraților din secolul al III-lea. Într-o inscripție onorifică pusă pentru împăratul Caracalla de către autoritățile cetății Histria (Dobrogea), citim : Ἀγαθὴ Τύχη. [Τὸν γῆς καὶ θαλάσσης δεσπότην Αὐτοκράτορα [Κ]αίσαρα Μ[άρκου] Αὐρήλιου Ἀντωνίνου] εὐσεβῆ Σφόδρον], Ἀρβηξ[όν]... v. *Histria I. Monografie arheologică*, București, 1954, p. 530—533, nr. 16.

πρόμαχον), ca cel ce aduce întreaga fericire neamului omenesc⁸⁷ (ἀπάσης εὐδαιμονίας χορηγόν), iar într-o inscripție pusă la poarta principală a palatului imperial citim: «Pentru continua și pioasă cinstire a lui Dumnezeu, Hristos a ajutat împăratului să stingă focul tiranului, dându-i să domnească peste întregul pământ»⁸⁸; fiul său Constantius este pus, într-o inscripție din Aphrodisias (Caria) sub protecția «singurului și unicului Dumnezeu»⁸⁹ (εἰς Θεὸς ὁ μόνος αὐτῆς Κωνσταντίνου).

Cu timpul împărații își vor modifica titulatura oficială tradițională introducând și mai multe elemente creștine. Ei vor să exprime că domnesc «în numele lui Iisus Hristos», că «sînt pioși și cu frica lui Dumnezeu». De aceea expresii ca: ἐν ὀνόματι τοῦ δεσπότου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; ἐν Χριστῷ βασιλεὺς (αὐτοκράτωρ) Ῥωμέων, εὐσεβεστάτος καὶ θεοφιλέστατος βασιλεὺς), le întâlnim frecvent în inscripții⁹⁰.

O inscripție oficială care consemnează activitatea edilitară depusă de împăratul Anastasius I (491—518) la Euchaita și privilegiile acordate orașului, îl arată pe acesta că «prin voința lui Dumnezeu el are putere, peste toate lucrurile și este un pios autocrator»⁹¹.

Formulările tipic creștine privitoare la împărați se desăvîrșesc însă în timpul lui Iustinian I; ele vor deveni după aceea obișnuite la succesorii săi. Inscripțiile din vremea lui Iustinian I, ori în ce parte au fost gravate, se disting atît prin formulare, cît și prin conținutul lor înalt teologic. Este de presupus că textul unora dintre ele a fost redactat chiar de Iustinian însuși. În ele întâlnim formulări teologice care se potrivesc cu gustul lui pentru problemele teologice. Pe de altă parte, Procopius din Cezareea ne spune că împăratul, supranumit de el «cel care nu doarme» își redacta singur unele din legile și actele sale, stabilind pînă în cele mai mici amănunte norme de aplicare a lor⁹². Numărul documentelor epigrafice din timpul lui Iustinian I este foarte mare. Ne vom referi doar la câteva.

O inscripție din Trapezunt începe cu următoarele cuvinte: «În numele Domnului nostru Iisus Iristos, Dumnezeul nostru, împăratul Cezar Flavius Iustinian...»⁹³; o alta din Milet are în frunte Trisaghionul (Sfin-

87. Besevliev, *op. cit.*, 190.

88. J. Voigt, *Konstantin der Große und sein Jahrhundert*, zweite neubearbeitete Auflage, 1949/1960, F. Bruckmann K. G. München, p. 217: «Über dem Haupteingang des Palastes zeigte ein Gemälde den Kaiser und seine Söhne, unter ihren Füßen die Schlange, über ihren Häuptern das Kreuz. Den Sinn dieser Darstellung darf man wohl in der Inschrift erläutert sehen, die über den zum Meer hinabführenden Tor angebracht war und die neuerdings als Fragment wiedergefunden und so gedeutet wurde: «Christus habe dem Kaiser wegen seiner beständigen frommen Verehrung des Göttlichen geholfen, das Feuer des Tyrannen auszulöschen und ihm die Herrschaft über die ganze Erde verliehen».

89. Grégoire, *op. cit.*, 253.

90. *Ibidem*, 69, 107, 219, 291; Besevliev, *op. cit.*, 157; *Inscriptiones Graecae*, X, 2, 1, 24 etc.

91. v. mai sus nota 35.

92. Procopius, *istoria secretă*, ediție critică, traducere și introducere de H. Mihaescu, București, 1972, 13, 28—29, 33; 14, 4—5.

93. CIG IV, 8636.

te Dumnezeu) ⁹⁴, iar în documente din Peloponez citim la început următorul pasagiu din Simbolul Credinței: «Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat» ⁹⁵ sau invocarea ajutorului Maicii Domnului ca «Născătoare de Dumnezeu» ⁹⁶. Iustinian și Theodora sînt arătați de inscripții ca *împărați creștini, iubitori de Hristos și ortodocși*. Într-o inscripție din Bostra citim ⁹⁷: «Prin purtarea de grijă și dărnicia împărașilor noștri ortodocși Iustinian și Theodora» (ἐκ προμ-ηθειᾶς[ι] καὶ φιλοτιμίας [τῶν] ὀρθοδόξων ἡμῶν βασιλέων Ἰουστινιανοῦ καὶ Θεοδορίας). Dar foarte semnificativă pentru credința lui Iustinian I mi se par două inscripții, una pusă la Constantinopol, alta la minăstirea Sinai, și al căror text cred că a fost redactat chiar de împărat.

Inscripția de la Constantinopol se inspiră din rugăciunea zisă de preot în momentul cel mai solemn al Sfintei Liturghii, anume la Euharistie: «Ale Tale dintru ale Tale, Ție îți aduc Hristoase robii tăi Iustinian și Theodora, pe care bine le primește, Fiule al lui Dumnezeu, Cel ce Te-ai întrupat și răstignit pentru noi, și păzește-ne în credința ortodoxă, iar împărăția pe care ne-ai încredințat-o preamărește-o întru slava Ta și apăr-o prin mijlocirea Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria» ⁹⁸.

Cealaltă de la Sinai, este de fapt piatra fundamentală a minăstirii, care comemorează pînă azi opera sa grandioasă efectuată aici: «S-a ridicat din temelii această sfîntă minăstire, aici unde a vorbit Dumnezeu lui Moise, de către umilul împărat al romanilor Iustinian, pentru a fi spre veșnica lui amintire și a soției sale Theodora. S-a sfîrșit în al 30-lea an

94. Grégoire, *op. cit.*, 219.

95. V. mai sus nota 37.

96. V. mai sus nota 46.

97. CIG IV, 8638.

98. CIG IV, 8643: Τῆ αὐ ἐκ πάντων σοι προσφέρομεν οἱ δουλοὶ σου, Χριστέ, Ἰουστινιανὸς καὶ Θεοδώρα, ἃ εὐμένως προσέβηται, οὐκ καὶ λόγῳ Θεοῦ ἢ σαρκοθεῖς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς, ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ πίστει σου ἡμετέρησιν καὶ τῆν πολί[τ]ειαν, ἣν ἡμῖν ἐ[π]ίστευσας, εἰς τὴν ἰδίαν σου ἑξῆς εὐχῆσιν καὶ φιλίῶν προσέβηται τῆς Ἁγίας Θεοτόκου καὶ αἰεὶ παρθένου Μαρίας.

Ediții inscripției în CIG ne dau foarte puține informații asupra condițiilor de găsit și nu ne spun nimic despre soarta ei în momentul publicării. Ei se limitează a arăta că a fost gravată pe o masă luxoasă, impodobilă cu aur și pietre prețioase (geme) și dăruită de împăratul Iustinian I (527—565) și soției sa Theodora Bisericii Sf. Sofia din Constantinopol. Ei mai arată că inscripția a fost copiată în majuscule de Iezuitul P. Andrius și că acesta a trimis copia și o descriere sumară lui Muratori ca s-o publice în colecția sa de documente antice (în vol. IV, p. MDCCCXCIV). De fapt, meritul lui Andrius n-ar fi fost decât să transpună în majuscule un text pe care îl transmite în minuscule Georgius Cedrenus (v. *Georgius Cedrenus, Joannis Skylitzae ope Historiarum Compendium* ab Immanuel Bekkero suppletus et emendatus, tomus prior, in «Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae», Bonn, 1837, p. 677). Dar Cedrenus precizează că inscripția a fost gravată pe o masă sfîntă (ἁγία ἀρτίπαξα), poate chiar sfînta masă din altarul Bisericii Sf. Sofie, distrusă împreună cu ciborium-ul și amvonul de căderea cupolei după cutremurul din anul 558. Inscripția ar fi fost scrisă în cerc pe această masă: «atunci a făcut o masă sfîntă, operă de neimitat; ora din aur, argint și piatră felurită, lemn și metal de toate categoriile cite se află pe pămînt, în mare și în toată lumea; din ele a adunat tot ce e mai bun și prețios; lucrurile mai puțin valoroase au fost în cantitate mică; pe cele care se puteau topi le-a topit, cele tari le-a inserat și așa a desăvîrșit forma mesei, încît strălucirea felurită producea celor care o priveau uimirea; în cerc ora următoarea inscripției».

al domniei și a fost așezat în ea egumenul Dula, în anul de la Adam... și de la Hristos...»⁹⁹.

Dorința lui Iustinian s-a împlinit, fiindcă de mai bine de un mileniu și jumătate numele său și al Theodorei sînt pomenite fără întrerupere în această minăstire. Ea a devenit nu numai locul de pomenire al împăratului și al soției sale, ci și un tezaur de preț al Bisericii Răsăritului, căci adăpostește nu numai moaștele Sfintei Ecaterina, ci și materiale de o deosebită valoare culturală și artistică.

Am încercat în această prezentare să relev interesul pe care îl prezintă pentru teologii și istoricii spațiului sud-est european materialul epigrafic. Am ales cu precădere documente din acest spațiu geografic, dar am completat deseori informațiile lor cu altele luate din inscripții descoperite în restul lumii bizantine. Nu există deosebiri importante într-o zonă sau alta. Lumea de atunci era unitară din punct de vedere spiritual, trăia într-o adevărată *oikumene*, căci se înscrisă și în granițele politice ale unui singur stat : cel bizantin.

Ceea ce am făcut nu este decît un *florilegium*. Bogăția și varietatea de conținut a documentelor epigrafice sînt mult mai mari, decît am putut s-o arăt eu aici în aceste rînduri.

Ceea ce, credem însă, că a reieșit cu prisosință din prezentarea noastră este faptul că viața oamenilor din Imperiul bizantin timpuriu era dominată de religia creștină. Credința în Iisus Hristos și viața dusă după învățăturile Sale erau realități vii. Acest lucru reiese atît din forma exterioară a documentelor epigrafice, cît mai ales din conținutul lor. Ceea ce atrage atenția în chip deosebit este faptul că oamenii acei timp aveau ca ideal de viață trăirea în Hristos și prin aceasta asigurarea vieții veșnice. De asemenea, îi vedem interesați de marile dispute doctrinare, care au frămîntat Biserica și lumea bizantină. Referirile la «Treimea cea de o ființă», la «Iisus ca Fiul lui Dumnezeu cel viu», născut din Tatăl ca o «Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat», la Fecioara Maria ca Născătoare de Dumnezeu (Theotokos), la Trisaghion, fără adaosul monofizit, la hotărîrile Sinoadelor ecumenice și la altele asemănătoare sînt prezente în inscripții și constituie dovezi asupra gradului de implicare al oamenilor în problemele teologice finale.

99. CIG, 8634 : «in monasterio Montis Sinai in tabula marmorea supra portam septentrionalem, quae in hortum descenditur» : + 'Εκ βάρων ἀντιγέρθη τὸ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον τοῦ Σιναιῶς ὄρους. Ἐνθα ἐκάλησεν ὁ Θεὸς τὴν Μωυσῆ, παρὰ τοῦ ταπεινοῦ βασιλέως Ῥωμαίων Ἰουστινιανοῦ πρὸς αἰτίων μνηρόστων αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου του Θεοδώρας. Ἐλαβὲ τέλος μετὰ τὸ τριπλοσθὸν ἕως τῆς βασιλείας του καὶ κατέστησεν ἐν αὐτῷ ἡγούμενον ὄνοματι Δουλά ἐν ἐκείνῳ ἀπὸ Ἀββῶ (καὶ, ἀπὸ τῆς Χ(ριστοῦ) φ(α)).

«Ar fi greșit să admitem, spune profesorul A. M. Ritter¹⁰⁰, că disputele doctrinare ale celui timp au avut ecou numai în cercurile episcopilor de frunte și ale teologilor. Cît de mult a fost implicat în ele «omul de pe stradă» ne arată indignarea exprimată de Sfîntul Grigorie de Nyssa în cuvîntarea sa *De deitate Filii et Spiritus Sancti*, înțută în fața participanților convocați de împărat în Constantinopol în iunie 383, la o discuție religioasă». Sfîntul Părinte spune că toate locurile orașului sînt pline de asemenea oameni, atît ulițele înguste, cît și piețele, răscrucele de străzi și că peste tot întîlnești vînzători de textile, schimbători de bani, vînzători de alimente. «De întrebî, cîți oboli face cutare lucru, el filozofează și-ți spune ceva despre «Născuți» și «Nenăscuți». Vrei să afli prețul unei bucăți de piine, atunci primești ca răspuns: «Tatăl este mai mare și Fiul i se supune». Dacă întrebî: «Este baia deja gata?», Ți se răspunde că: «Fiul își are existența din nimic».

Inscripțiile pe care le-am evocat datează dintr-o perioadă istorică considerată de mulți învățați decadentă. Este adevărat că primele 2—3 secole ale Imperiului bizantin nu se pot compara cu perioada de glorie a Imperiului roman (secolele 1—2), cînd s-au înregistrat progrese economice, culturale și politico-sociale. Totuși progresul nu trebuie colat, mai ales de către teologi, numai prin luarea în considerare a numărului și grandorii construcțiilor publice și particulare, a mulțimii operelor literare și artistice. El este și trăire sufletească, comuniune a omului cu Dumnezeu. Și în perioada protobizantină au existat construcții numeroase și chiar gigantice, dar acestea au fost *bazilicile*, închinat lui Dumnezeu. Ele au fost descoperite de arheologi peste tot, la orașe și sate, într-un număr atît de mare, încît unii învățați caracterizează primele 2—3 secole din istoria bizantină ca perioada «bazilicii paleocreștine». A reprezentat aceasta o decadentă în istoria omenirii, dacă au lipsit și alte edificii publice sau particulare tot atît de mărețe? Noi considerăm că nu. Bazilicile au fost locul unde s-a plămădit și menținut credința vie a creștinilor în Iisus Hristos. Acești oameni n-au trăit în palate ca predecesorii lor, dar au fost în stare să îndure vicistitudinile invaziilor barbare și crizele de tot felul, să salveze civilizația greco-romană și s-o transmită generațiilor următoare. Mai mult decît atît, creștinii de atunci au fost capabili să-și mențină credința într-o vreme atît de grea și s-o transmită populațiilor barbare, civilizîndu-le prin aceasta. Procesul creștinării popoarelor barbare este un alt aspect pe care ni-l relevă inscripțiile. Goți, huni, slavi primesc credința creștină și asimilează totodată o civilizație superioară.

100. *Alle Kirche*. I. ausgewählt, übersetzt und kommentiert von Adolf Martin Ritter (Kirchen — und Theologiegeschichte in Quellen. Ein Arbeitsbuch herausgegeben von Heiko A. Oberman, Adolf M. Ritter und Hans Walter Krumwiede), 2. Aufl. 1982 Neukircher Verlag, p. 182—183.

La răscrucea istoriei, pe care a reprezentat-o sfârșitul antichității clasice greco-romane, creștinii au fost în stare să salveze lumea prin credința lor vie, reflectată, așa cum s-a văzut, și în inscripții. N-ar putea fi acesta un exemplu valabil și pentru alte timpuri, o κτῆμα εἰς ἄσι, după expresia lui Thucidide ? (I, 22).

ISTORICUL UNEI BIBLII DIN BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Pr. ION IONESCU

Biblioteca Academiei R. S. România, secția Cartea Veche, posedă un exemplar unicat din *Biblia de la Petersburg, 1819*, în stare bună, legată în piele maron, cu imprimări florale și aurită marginal (CVR, cota 1031).

Exemplarul posedă patru însemnări de mână cu cerneală, trei în chirilică și una cu alfabet latin, pe prima și a doua filă liminare din față.

Pe fila a doua verso : *Daru s-au dat prea Sf. Sale părintelui episcopului Buzăului chir Kesarie după întoarcerea mea din Basarabia la 1832, martie 6*

† Grigorie al Ungrovlahiei

În continuare : *Această Sfântă Biblie mi-este rămasă mie, ierodiaconului Serafim, de la răposatul episcop Kesarie, ca unul ce am fost și diacon al Prea Sfinției Sale din leatul 1828, luna dechemvrie până la răposarea întru fericirea sa în leatul (1)846, au răposat la sfârșitul lunii noiembrie 30*

Și s-au însemnat de mine ierodiaconul
Serafim al Sfinției Episcopii Buzău
Februarie 20, 1859

Pe prima filă, verso : *De mine suptu iscălitul dată în dar lui Ioniță Stănescul pentru aducere aminte*

Protos Serafim egumenul Skitului
Atunișul, 1861, mai 25

După prima însemnare a mitropolitului Grigorie al Ungrovlahiei se află însemnarea în alfabetul latin : *Această scrisoare de mai sus este scrisă cu însăși mina fericitului întru pomenire Grigorie Mitropolitul Ungrovlahiei ; și am însemnat spre știință pentru respectul bătrînilor*

Eu † Iosif Mitr. Moldovei, în 4 mai anul 1902.
Luna crucei propnetatei mea

Biblia respectivă a făcut parte din bogata bibliotecă a mitropolitului Iosif Naniescu al Moldovei (1875—1902), rămas în amintirea credincioșilor ca «Iosif cel sfânt»¹, pe care ea a donat-o Academiei Române.

Mitropolitul Iosif Naniescu (1875—1902), de numele cărui se leagă înălțarea actualei catedrale mitropolitane din Iași, începută sub Veniamin Costachi (1833—1839), căreia i-a pus a doua piatră de temelie la 15 aprilie 1881 și a sfințit-o la 23 aprilie 1887, mi-ostiv că s. înainteșii

1. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, v. 1, București, 1981, p. 166.

său, mitropolitul Veniamin Costachi (1803—1808; 1812—1821; 1823—1842) și că Sfântul Calinic de la Cernica (1787—1868), a fost și un cărturar și iubitor al cărții, un bibliofil. Cărțile pe care le-a procurat și au format biblioteca sa le-a donat Bibliotecii Academiei Române, urmînd exemplul episcopului Dionisie Romano al Buzăului (1865—1873), care a donat în 1867 Academiei Române «80 de titluri de cărți din secolele XVI—XVIII», formînd «primul fond al Bibliotecii Academiei și începutul acțiunii de strîngere și conservare a vechilor tipărituri românești»².

Fiu de preot din Răzălăi-Soroca, rămas orfan de mic și îngrijit de un unchi al său, ieromonahul Teofilact, în 1835 fusese călugărit și hirotontit ierodiacon de Chesarie al Buzăului (1825—1846), care i-a dat numele de călugărie al dascălului său, Iosif, primul episcop al Argeșului (1793—1820). Urmase în prima serie cursurile Seminarului din Buzău, deschis în 1836, și apoi, timp de șapte ani, cursurile Colegiului Sfîntul Sava din București³.

Îl lega astfel de Buzău și de episcopul Chesarie, nașul său de călugărie, amintiri scumpe; *Biblia din 1819 de la Petersburg*, care aparținuse episcopului Chesarie, primită în dar de la el de la mitropolitul Grigorie Dascălul în 1832, și apoi dată în dar, la rîndul său, ierodiaconului Serafim, care și el a dăruit-o lui Ioniță Stănescu, ajunsă apoi în «proprietatea» sa, era o carte cu amintiri scumpe, pe care își punea semnătura sa «*spre știință pentru respectul bătrînilor*». La rîndul său, a donat-o Bibliotecii Academiei Române.

Astfel, din dar în dar, *Biblia de la Petersburg* din 1819, ajunge de la mitropolitul Grigorie Dascălul din Țara Românească la mitropolitul Iosif Naniescu în Moldova, și apoi în fondul de Carte Veche Românească al Bibliotecii Academiei R. S. României, ca un exemplar unicat de rară valoare de carte veche românească.

În urma războiului ruso-turc izbucnit în 1828 se încheia pacea de la Adrianopol din 2/14 septembrie 1829, cînd cele două Principate Române trec sub ocupația rusească, din aprilie-mai 1828, pînă în aprilie 1834. În locul domnitorilor celor două țări, care s-au retras (Grigorie al IV-lea Ghica, 1822—1828, și Ioniță Sandu Sturza, 1822—1828), s-a instituit o administrație militară rusă, în frunte cu contele Feodor Pahlen, numit președinte al Adunărilor (divanurilor) celor două Principate, din februarie 1828, pînă în noiembrie 1829. Pentru cîteva zile ca locțiitor de domn sau cămașac fusese desemnat mitropolitul Grigorie al IV-lea Dascălul (1823—1829; 1833—1834). Din noiembrie 1829 și pînă în aprilie 1834 funcția de președinte al divanurilor a fost încredințată generalului Pavel Dimitrievici Kisseleff, comandantul trupelor rusești din Principate, în timpul războiului.

În cîrind, mitropolitul Grigorie a ajuns în conflict cu noua stăpînire, fiindcă nu a acceptat instituirea de noi dări pe țară, angarale și podvezi asupra preoților și a poporului, din pricina măsurilor luate în problema minăstrilor închinat în primii săi ani de arhipăstorie, și din pricina refuzului de reasezare așa-numitei dări a «cîrjei» (cîte doi gal-

2. *Ibidem*, p. 138.

3. *Ibidem*, p. 44—45.

beni de preot), care să fie trimisă nepoatei boierului Barbu Văcărescu, căsătorită cu generalul rus Bagration, pentru acoperirea datoriilor ce le făcuse la Petersburg, unde ducea o viață ușoară.

În fața acestor cereri, mitropolitul Grigorie a stat «ca un zid nemîșcat», apărîndu-și țara. Din aceste motive, la 24 ianuarie 1829, contele Pahlen a anunțat pe mitropolit că, din dispoziția țarului Rusiei, era înlăturat din scaun și trimis în surghiun la Chișinău, urmînd ca trebu-rile Mitropoliei să fie conduse de episcopul Neofit al Rîmnîcului.

La 10 februarie 1829, mitropolitul Grigorie pleca din București cu cîțiva însoțitori și ajungea la Chișinău la 29 martie 1829. Aici a stat în surghiun aproximativ doi ani și zece luni. Eliberarea din surghiun i-a venit în decembrie 1831. La 12 ianuarie 1832 a părăsit Chișinăul; ajunge la Buzău în februarie 1832, unde avea să stea mai bine de un an. La 13 aprilie 1833 mitropolitul a părăsit Buzăul îndreptîndu-se spre minăstirea Căldărușani. La 22 august 1833, după o ședere obligatorie și la Căldărușani, de patru luni, mitropolitul Grigorie se reîntoarce în scaunul său din București, după un exil de patru ani, șase luni și 11 zile, îndurat pentru curajul său dirz, patriotic, în apărarea cauzei poporului său păstorit. Din cauza suferințelor îndurate, după 10 luni, la 22 iunie 1834, avea să închidă ochii pentru totdeauna, cu prețuirea lăsată urmașilor săi.

La Buzău a fost primit de episcopul Chesarie, pe care el îl numise episcop în aprilie 1825, și pe care îl aprecia și-l prețuia. Pentru ospitalitatea acordată și pentru colaborarea lor culturală desfășurată în acest timp aici, unde a înființat o tipografie în care s-au imprimat cîteva din traduceri făcute în timpul exilului de la Chișinău: *Ale lui Iosif monahul Vrienie cuvinte doazeci și doazeci pentru purcederea prea Sfîntului Duh* (1832); *A lui Fotie patriarhul Constantinopolii epistolie de obște către scaunele arhieraticești ale Răsăritului și doazeci cuvinte doveditoare pentru purcederea prea Sfîntului Duh ale Sfîntului Grigorie Palama, arhiepiscopul Tesalonicului* (1832); *Cartea ce să numește Împărțirea de grîu a Sfîntului Ioan Gura de Aur* (1833) (care cuprinde 57 de cuvîntări) și *Cartea ce să numește Puțul Sfîntului Ioan Gură de Aur* (1833, care cuprinde 48 de cuvîntări), cărți lipărite cu mari cheituieli și împărțite de ei «în dar» preoților și credincioșilor⁴, mitropolitul Grigorie al IV-lea Dascălul i-a dăruit episcopului Chesarie, *Biblia de la Petersburg*, din 1819, pe care o adusese cu el de la Chișinău, ca simbol al dragostei și al prețuirii ce-i purta.

Această *Biblie*, frumos ornată în piele maron și aurită marginal, păstrată astăzi în Biblioteca Academiei R. S. România, poartă o încărcătură scumpă de amintiri, legate și ele în aurul copertîlor.

4. *Ibidem*, p. 46; Constantin C. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, Chișinău, 1927; Pr. prof. Nicolae M. Popescu, *Viața și tapetele părintelui Grigorie Dascălul mitropolitul Țării Românești*, în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), nr. 5—6, p. 298—305.

• R E C E N Z I I •

Dr. NESTOR VORNICESCU, Mitropolitul Olteniei, *«Participarea mitropolitului Moldovei Sofronie Miculescu la înfăptuirea Unirii Principatelor Române»*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova 1984, 160 p.

Intregul nostru popor a sărbătorit, anul trecut, cu cinstirea cuvenită, aniversarea a 125 de ani de la înfăptuirea Unirii Principatelor, moment dominant al istoriei naționale în care unitatea statală a națiunii române s-a concretizat într-o realitate indestructibilă și ireversibilă. În chip firesc, acest eveniment de excepțională însemnătate națională s-a aflat în centrul atenției istoriografiei românești care, în efortul său investigativ, a dat la iveală numeroase lucrări, de la colecții de documente la monografiile și studii speciale, ce întregesc fondul documentar deja existent, adâncind cunoașterea perioadei respective, înțelegerea mai temeinică a trăsăturilor ei, ca și natura problemelor ce se puneau cu acuitate românilor într-o etapă decisivă a istoriei lor. Din această bogată literatură se deosebează lucrarea aparținând Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, pasionat cercetător al trecutului istoric românesc, consacrat mitropolitului Sofronie Miculescu, figură luminoasă a clerului moldovean din secolul trecut, militant de seamă pentru Unirea Principatelor de la 1859.

Viata și activitatea marelui ierarh fuseseră doar parțial și numai tangențial abordate în câteva studii și lucrări anterioare. O personalitate de prestigiu ca aceea a mitropolitului Sofronie Miculescu al Moldovei merita, însă, de multă vreme un efort mai substanțial de omagiere. Nu alți faptele în sine ale unui cărturar patriot se cereau a fi relevate, cât o analiză mai în adâncime asupra contribuției sale la înfăptuirea actului Unirii se impunea a fi revăzută într-o lucrare unitară; lipsa aceasta a fost suplinită prin cartea I.P.S. Mitropolit Dr. Nestor Vornicescu, carte care face și obiectul acestor rânduri.

Cartea nu este numai un simplu act omagial. Autorul, care a încercat din plin pasiunea condelului atunci când a creionat veritabilul portret al unei personalități de seamă din trecutul Bisericii și al patriei, urmăzează, cum se spune, firul istoriei și pornește de la fapte, pe care le subordonează întregului, le integrează evenimentului, dând momentului supus analizei o rotunjire de factură monografică, fără să nareze pur și simplu. Autorul reconstituie momentul cercetat în funcție de contribuția adușă de Sofronie Miculescu la înfăptuirea statului național român, cu intenția de a clădi în conștiința cititorului imaginea destinului urmat de marele ierarh. Meritul esențial al cărții este acela de a repune în drepturi, în conștiința celor mai mulți cititori, rolul important pe care l-a avut acest ierarh, patriot și cărturar la făurirea României moderne, punând în circulație o informație inedită, alături de nenumărate alte precizări de un real interes. Ele ne îndeamnă a afirma că mitropolitul Sofronie Miculescu s-a situat între personalitățile proeminente ale istoriei României, bine meritând admirația, respectul și cinstirea generațiilor care l-au urmat.

Insușiri remarcabile îi indicau cu prisosință pe autor pentru scrierea acestei cărți. Reputat specialist al istoriei noastre bisericești și bun cunoscător al istoriei moderne a României, așa cum se recomandă prin lucrările sale de până acum, Dr. Nestor Vornicescu, care întrunește cele două condiții de bază ale oricărui investigator adevărat, contactul nemijlocit cu izvoarele și informația permanent romprospătată, s-a apropiat precis, exact și cu înțelegere de o temă a cărei rezolvare presupune sprijin critic, dar și comprehensiune patriotică.

Adunând cu migală și competență măturii dintre cele mai ilustrative, comparând date și fapte, făcând analogii, aducând probe indubitabile, autorul acestei cărți a ridicat o solidă construcție de teze și argumente deplin edificatoare asupra contribuției mitropolitului Sofronie Miculescu la înfăptuirea Unirii Principatelor.

Investigarea minuțioasă a surselor documentare, amplificată de o bună stăpânire a mijloacelor de exprimare și o deplină cunoaștere a evenimentelor epocii, constituie atributele incontestabile ale reușitei, autorului în laborioasa întreprindere științifică, una dintre cele mai complete și mai valoroase realizări de acest fel, de a reda biografia unei personalități de excepție din trecutul neamului, într-o lucrare prin «lectura căreia înțelegem mai nuanțat procesul devenirii națiunii române moderne».

Lucrarea se remarcă, în primul rând, prin multitudinea și diversitatea surselor și izvoarelor documentare, prin nouțate, calitatea și cantitatea informației, prin analiza aprofundată și interpretarea fenomenului istoric, prin acuratețea stilului, prin concizie.

În economia demonstrației sale autorul face des apel la izvoarele și la citatul critic, a căror valoare expresivă este totdeauna bine aleasă. Rezultă, de aici, un aparat critic care trimite la sursele utilizate, dar care lasă, prin coborârea unor exemple analoge în subsolul cărții, loc liber de expresie celor mai edificatoare măturii și judecăți.

Înalta tinută științifică a cărții, tipărită în condiții grafice deosebite de Editura Mitropoliei Olteniei, este susținută și printr-un grupaj expresiv de ilustrații, care dau o notă de variație și ridică nivelul calitativ al acesteia.

Lucrarea, alcătuită cu eleganță și rafinament, debuțează printr-un concis cuvânt înainte, sugestiv intitulat «Preliminarii», și este structurată pe nouă capitole, ce se recomandă prin tomenicia lor documentare, încheindu-se prin sintetice concluzii, la care se adaugă un rezumat în limbile franceză și engleză.

Prin natura și profunzimea cercetării, prin nouțate informației pe care o introduce în circuitul științific, prin stilul clar, prin argumentele la care recurge și prin bogăția materialului faptic, lucrarea se constituie într-o revelatoare frescă a timpului, aducând noi măturii de natură să întregască aspectele mai puțin cunoscute din perioada Unirii Principatelor.

Cum este și firesc, demersul științific al autorului poartă de la realitatea concret-istorică, formulând, cu argumente purtând amprenta mîndriei pentru trecutul nostru eroic, idei și concluzii generalizatoare cu privire la rădăcinile istorice ale Unirii Principatelor, care rezidă în lupta pentru unitate, libertate și independență purtată de poporul român din cele mai vechi timpuri. Rezultat necesar al acestei lupte îndelungate, constituirea statului național român, se menționează în lucrare, s-a distins prin modelitatea prin care a fost realizat, prin unanimitatea cu care a fost declarat și impusă voința națională, prin implicațiile și consecințele sale internaționale.

Preocupînd cercurile politice și diplomatice europene de la mijlocul secolului trecut, Unirea Munteniei cu Moldova s-a plămădit într-un cadru internațional, dar realizarea ei în acest cadru politic general european a fost, înainte de toate, opera românilor înșiși. Temelul noului stat național l-au reprezentat tratatele și înțelegirile internaționale ale căror hotărîri, în sprijinul cauzei românești, nu pot fi negate, numai că ele se cuvîin, relevă pe bună dreptate autorul, circumscrise factorului care a făcut posibilă Unirea, adică actului de voință energetic și unanim al românilor ca națiune care și-a revendicat identitatea și ființa în istorie prin constituirea statului național, treaptă necesară a dezvoltării unei societăți moderne, deschisă spre progres. Astfel, subliniază autorul, lupta românilor pentru înfăptuirea unității lor naționale, poziția favorabilă Unirii a unor puteri europene — Franța, Rusia, Prusia și Sardinia — precum și simpatia de care s-a bucurat ea în rîndul forțelor progresiste apusene, au determinat Congresul de la Paris, convocat în urma războiului Crimeii, să includă în Tratatul de pace, încheiat la 30 martie 1856, o hotărîre care prevedea ca poporul român să fie consultat în privința Unirii. Consultarea urma să se facă prin delegați și tuturor claselor și păturilor societății în cadrul unor adunări speciale, numite Divanuri ad-hoc, întrunite la Iași și la București. Puterile europene semnatare ale Tratatului de la Paris au trimis

și o comisie în Principate, adaugă autorul, pentru a se încredința la fața locului, dacă într-adevăr Unirea era o dorință a întregii populații, sau era opera unor vizionari, a unei infime minorități. Când această comisie a venit în Principate, se precizează în lucrare, în toate orașele și satele românești curentul național era unanim, mișcarea pentru Unire era vie în popor, ce avea adinc împlinit spiritul de sacrificiu pentru marele ideal și se avânta cu entuziasm spre împlinirea acestui vis secular, stringându-și rindurile împotriva separatiștilor interni și, în primul rând, a susținătorilor lor din afară — Poarta otomană și Curtea de la Viena — care, temându-se că un stat românesc unitar le va stingeri politica de expansiune în această parte a Europei, au făcut din împiedicarea realizării lui mobilul uneltirilor lor. Cum Unirea trebuia periclitată numai în una din cele două țări, reținem din lucrare, manevrele anti-unioniștilor s-au îndreptat spre Moldova, care era mai departe de sediul, stabilit în București, al Comisiei de supraveghere a celor șapte puteri europene și unde se găseau mai mulți adepți ai separatismului, îndeosebi în rindul marilor boierimi conservatoare. Pentru a împiedica pronunțarea liberă a voinței naționale, puterile potrivnice Unirii — Turcia și Austria — au inițiat aici o serie de măsuri abuzive. Între altele, a fost instituit un regim fidel politici separatiste, care a urmărit, prin violență și corupție, să disloce frontul unionist. Alegerile erau un prilej nimeni de menținere a separatismului. Dacă Divanul ad-hoc al Moldovei se pronunța într-un sens separatist, planurile unioniștilor din amândouă Principatele erau răsturnate. În acest scop s-a trecut la falsificarea alegerilor, întrebându-se toate mijloacele pentru a-l înfringe pe unionist.

Difficultățile în calea Unirii Principatelor erau, deci, multiple, ne arată autorul, adversitățile puternice, mai ales în Moldova, dar niciodată până atunci poporul român nu se aflate într-o situație atât de favorabilă emancipării sale naționale. Condițiile acestea de luptă, deosebit de aspre și dificile, erau amplificate și de atitudinea echivocă a celor patru puteri favorabile constituirii unui stat național românesc, care, remarcă autorul, cedind și căzând la soluții de compromis cu puterile potrivnice Unirii, n-au făcut altceva decât să creeze românilor clip de acțiune, oferindu-le doar posibilitatea de a lupta pentru împlinirea năzuințelor lor fundamentale din acea vreme.

Autorul evidențiază în continuare amploarea luptei pentru Unire, ce a antrenat activ largi păături sociale, masele populare, toate spiritele înalte ale societății românești, care înțelegeau să acționeze energic, atît pe plan intern cît și pe plan extern, pentru fructificarea integrală a posibilităților create de hotărîrea adoptată de Congresul de la Paris în legătură cu consultarea dorinței locuitorilor Moldovei și Munteniei în privința viitorului lor. Referindu-se la frontul unionist, ce a cuprins pe mai toți locuitorii Țărilor Române, autorul reține participarea clerului ortodox din amândouă Principatele care, afară de neînsemnate excepții, a fost la înălțimea acelor vremi, a înțeles și a simțit nevoile și aspirațiile poporului și a fost alături de el, cu cuvîntul și cu fapta, în împlinirea idealului Unirii.

Autorul surprinde, astfel, la capătul unei riguroase demonstrații științifice, model de erudiție, inteligență și probitate, semnificația momentului 1859 în istoria românilor, care, punînd bazele statului național modern, a constituit o premisă pentru cucerirea independenței în 1877, pentru Unirea cea Mare din 1918 și, implicit, pentru edificarea României de azi, acte istorice memorabile ce reprezintă, într-o înălțare logică și armonioasă, treptele de aur pe care a urcat poporul nostru pe drumul afirmării dreptului inalienabil de a-și facei propria soartă potrivit voinței și priceperii sale.

În acest cadru este circumscrisă activitatea mitropolitului Sofronie Miclescu care, dăruit cu întreaga ființă propășirii țării, s-a manifestat, ca o consecință a poziției sale de înfăptuitor al Bisericii Moldovei, și ca un militant pentru unitatea națională, participînd activ la lupta pentru afirmarea dreptului sacru al poporului român de a fi liber și stăpîn pe acțiunile sale. Lucrarea are, de altfel, drept motto, cuvîntele devenite celebre ale marelui sorarh: «Unde-i turma, acolo-i și păstorul», tocmai pentru a ne sugera una din rațiunile care au generat scrierea ei, și a ne anunța, cu un ceas mai devreme, caracterul angajat al unei întreprinderi de acest fel.

Clarificînd aceste aspecte generale, autorul prezintă în continuare, «drumul vieții» lui Sofronie Miclescu; descendent al unei străvechi familii moldovenești din părțile Botoșanilor, a urmat la școlile timpului în țară, urde a învățat, între altele, limba greacă, din care a și tradus mai tirziu unele cărți necesare cultului, și a intrat de tînr în monahism la mănăstirea Secu, fiind călugărit în 1818, iar peste cîțiva ani hirotonit ieromonah de marele ierarh Veniamin Costachi, pentru a fi apoi ales episcop la

Huși în 1826 și ridicat în scaunul de mitropolit al țării în 1851, relevându-se, în această din urmă calitate, devotat cauzei Unirii.

Evenimentele nu l-au găsit nepregătit pe mitropolit, ne spune autorul, căci, înainte de convocarea Adunării ad-hoc, deși nu s'a expus față înaintea separatistilor, din motive tactice, ce s-au dovedit justificate — atitudinea adoptată, de altfel și de conducerea mișcării unioniste din Moldova, care a acționat, un timp, mai mult subteran, din oportunitate politică, pentru a nu-și ironsi forțele și a evita ciocnirile inutile cu autoritățile — Sofronie Miclescu, care în inima lui era de partea Unirii, i-a încurajat tacit pe unioniști în acțiunea de cultivare a idealului național în conștiința opiniei publice interne și internaționale, așteptând momentul hotărâtor ca să-și exprime deschis adevărul și fermă la făurirea statului național. Afiam, astfel, din lucrare ca sub oblauduirea și din dispoziția mitropolitului, unii clerici patrioți, între care arhimandritul Neofit Scriban și Melchisedec, au publicat în periodicele «Zimbrul» și «Steaua Dunării» scrieri cu caracter unionist care au avut un larg ecou atât în țara cit și în străinătate.

De mare interes sînt informațiile din lucrare relative la presiunea exercitată de autorități asupra Bisericii, atât în timpul caimacamului Teodor Balș cit și a succesorului acestuia, Nicolae Voghioride, care au recurs la toate mijloacele pentru a influența starea de spirit a clerului și a-l face instrument al politicii separatiste.

Printre primii a fost abordat mitropolitul Sofronie Miclescu, ne arată autorul, și invitat stăruitor să semneze o declarație de recunoștință către Poartă pentru «excellentă» alegere făcută în persoana caimacamului Balș, cu intenția de a-l câștiga de partea opusă convingerilor sale și a-l prezenta ca separatist chiar în fața unioniștilor, precum și înaintea Turciei și Austriei. Dar, înaltul ierarh a refuzat categoric să sprijine un act ce era în dezacord cu propria conștiință, lezându-i demnitatea. S'a recurs atunci la promisiuni, continuă autorul, oferindu-se episcopia Romanului, ce nu avea titular, arhiepiscopului Calinic Miclescu, nepotul mitropolitului, alflat egumen la Slatina, cu condiția ca amindoi să lucreze în contra Unirii. Și o asemenea propunere a fost respinsă din capul locului, fiind calificată ofensatoare și inacceptabilă, atât de către mitropolit cit și de egumenul de la Slatina, ce se număra printre fruntașii mișcării naționale. Văzînd că toate aceste tentative se dovedesc a fi neputincioase, precizează autorul, s'a trecut la violență și intimidări. Mitropolitul a fost atenționat în mod oficial ca Poarta otomană este nemulțumită de atitudinea sa favorabilă Unirii; prevenit că nepotul său, arhiepiscopul Calinic Miclescu, va fi scos din stăreția mănăstirii Slatina pentru fațășă activitate unionistă; învinuit de participarea masivă a clerului la lupta pentru Unire; cerindu-i-se să i-a măsuri grabnice pentru privarea de drepturile electorale a preoților cu idei opuse guvernului; avertizat de caimacam că va cere sultanului să-l recuze din calitate de președinte al Divanului ad-hoc, pe care i-o confera hotărîrea Firmanului din Iunie 1857. Acestor jigniri, reproșuri și presiuni de tot felul din partea autorităților, a căror țintă devenise mitropolitul, li s'a adăugat, dezaștăie mai departe autorul, calomnierea sa la Patriarhia din Constantinopol, prin rapoarte ticluite de caimacamul Voghioride care, disprețuind autonomia Bisericii moldovenești, cerea să fie judecat și caterisit. Cedînd insistențelor caimacamului, patriarhul Chirii din acea vreme, aseruit Porții, a adresat mitropolitului Sofronie Miclescu o scrisoare necuviincioasă, prin forma și maniera în care a fost remisă, plină de dojană și mustrări pentru opoziția sa față de guvern în problema Unirii. Fiindcă mesajul neîncercat al patriarhului din Constantinopol n-a avut efectul la care se așteptau separatistii, ci, dimpotrivă, a iritat și nemulțumit clerul și societatea românească, care au contestat dreptul Patriarhiei de a se amesteca în viața Bisericii noastre și a-l ofensa pe înfiștătorul ei, caimacamul a instituit și trimis comisiuni civile în mînăstiri pentru a pune la cale o revoltă împotriva mitropolitului. Cum nici această lucrare n-a reușit, adaugă autorul, guvernul a hotărît să-l destituie, gîndindu-se chiar la represalii fizice, între care, închiderea într-o mînăstire pentru a-i potoli zelul unionist. Dar, atitudinea neclintită a mitropolitului în fața amenințărilor, care a înțeles că era în joc nu atât persoana sa, cît prestigiul Bisericii ce cu evlavie slujea și destinele patriei sale pe care cu vrednicie o servea, autoritatea pe care o avea în rîndul clerului și sprijinul primit din partea fruntașilor mișcării unioniste, precum și simbolica de care se bucura printre comisarilor puterilor europene, au determinat guvernul să dea înapoi, conchide autorul, temîndu-se de un conflict deschis, în țară, în preajmă convocării Adunării ad-hoc.

Lucrarea zugrăvește, în continuare, tabloul dezolant al falsificării alegerilor de la Moldova, din vara anului 1857, gravă amenințare pentru cauza Unirii dar și rezistența

națională. Autorul relevă, între altele, mijloacele samavolnice întrebuințate de căimăcâmie, în bătălia electorală, pentru înfringerea unioniștilor. Destituirile, arestările, presiunile morale, toate au fost utilizate în tentativa de a corupe conștiința luptătorilor patrioți și a-i determina să se retraga din frontul unionist. Ignorând amenințările și disprețuind favorurile, conducătorii luptei pentru Unire au rezistat, însă, presiunile enorme ce se exercita asupra lor, prin intensificarea participării la mișcarea națională. În fața coeziunii și a vigoarei frontului unionist, ne spune autorul, guvernul separatist a recurs la măsura extremă a ștergerii abuzive a alegătorilor de pe listele electorale, la grăbirea nejustificată a operațiunilor de pregătire a alegerilor, concomitent cu instaurarea în întreaga țară a unei atmosfere de teroare pentru a-i înspăimînta pe alegători și a-i determina să nu-și voteze pe candidații unioniști.

Substanța lucrării este dotată de paginile afectate opoziției ferme a mitropolitului Sofronie Miclescu față de acest simulacru de alegeri pregătite de guvernul separatist. Dezvăluind complexitatea situației interne a Moldovei, lupta dintre unioniști și adversarii lor, autorul relevă contribuția mitropolitului la demascarea politicii antipatriotice a căimăcâmiei, care-l preocupă și-i dau prilejul unor ample și hotărâte acțiuni de combatere a uneltirilor separatiste, rolul său de susținător, dar și de sfătuitor al frunțașilor luptei pentru Unire în efortul de rezistență față de guvern. În aceste pagini, mitropolitul, care era o fire pasnică și liniștită, ne apare activ, direct implicat în evenimente, reușind să se depășească pe sine și să acționeze fălș pentru apărarea ceuzei Unirii. Prin proteste energice, exprimate în scrisori și memorii către Comisia europeană de la București, mitropolitul denunță nedreptățile și simbițiile care se petreceau în Moldova cu scopul de a submina și năruți realizarea Unirii, dorită și așteptată de întregul popor. La sosirea la Iași a comisarilor puterilor europene, el i-a vizitat, în mai multe rânduri, pe unii dintre ei, comunicându-le temerile, dar și speranțele sale, precum și abuzurile guvernului, cerind amânarea alegerilor și întocmirea corectă a listelor electorale. Poste câteva luni, în acord cu frunțașii partidului național, care părăsesc acum terenul luptei în domeniul alcătuirii listelor electorale, ce nu mai avea obiect, mitropolitul deconținat de falsificarea alegerilor pentru Divanul ad-hoc, chemat să hotărască viitorul Țării Române, a decis să se abțină de la vot și să nu prezideze alegerile clericilor, fixate pentru ziua de 7 iulie 1857. În unitate de simțire și voință cu arhiepiscopul lor, preoții alegători sînt alături de mitropolit și boicotează alegerile, prin reprezentarea masivă la vot. Exemplul patriotic al înfruntătorului Bisericii, împărtășit și de cler, a avut o mare influență în popor, fiind urmat de cei mai mulți dintre alegători, astfel că, aștinerea de la vot, devenind un fenomen general, a făcut ca alegerile separatiste, ilegale să fie paralizate. Se demonstra, astfel, că în afară de guvern și de cîteva familii de mari boieri, manevrați din afară, Moldova întreagă era pentru Unire. În fața evidentelor, puterile europene au anulat alegerile falsificate, iar în noile alegeri, elementele separatiste fiind definitiv înfrînte, unioniștii obțin o majoritate covârșitoare.

În capitolele dedicate prezidării de către mitropolitul Sofronie Miclescu a Adunărilor Ad-hoc și Adunării electivă din Moldova, desfășurate în atmosfera plină de încercătuță emoțională ce a precedat și a hotărît Unirea Principatelor și alegerea lui Al. I. Cuza ca domn, înaltul ierarh ni se înfățișează, prin demonstrația corectă a autorului, nu doar ca onoratul personaj care a deschis și condus aceste adunări istorice, ci ca principalul arizan al triumfului ideii naționale.

În încheierea lucrării, autorul conturează definitiv portretul luminos al distinsului ierarh, formulînd aprecierea potrivit căreia, afirmîndu-se ca un dîrz luptător pentru Unire, mitropolitul Sofronie Miclescu a purtat cîrja arhiepăstărească cu demnitate, cu dragoste de Biserică și cu iubire de patrie, lăsînd un nume cîstiat de urmași și neuitat între români.

Expresie a cerințelor în continuă expansiune față de studiul celor mai importante evenimente ale istoriei poporului român, lucrarea I.P.S. Mitropolit Dr. Nestor Vornicescu, generoasă prin însăși problematica ei, realizată cu rigoare științifică și respect pentru adevărurile validate de istorie, se circumscrie eforturilor de adîncire a cunoașterii trecutului istoric și redării lui prin tot ceea ce îl definește, adăugîndu-se în chip fericit celorlalte titluri consacrate Unirii Principatelor care au văzut lumina tiparului pînă acum.

Privită în ansamblu, cartea aparținînd Dr. Nestor Vornicescu reprezintă o contribuție notabilă la aprofundarea și mai buna cunoaștere a istoriei naționale și, în

aceleasi timp, este una dintre cele mai reușite lucrări cero s-au scris de-pre acest mare precursor al luptei pentru unirea românilor, mitropolitul Moldovei Sofronie Miclescu.

Ceea ce caracterizează prezentarea personalității mitropolitului Sofronie Miclescu, realizată de I.P.S. Mitropolit Dr. Nestor Vornicescu, este tonul cald apropiat, înțelegerrea nu numai a militanțului unionist și a cărturarului patriot, ci și a ierarhului și a omului Bisericii, a trăsăturilor sale distinctive, care, «plin de blândețe, înțelept : pașnic», cum remarcă autorul, «s-a aflat permanent în mijlocul arhiepiscopilor, fiind un slujitor pilduitor al Sfintei noastre Biserici și al drepturilor sale, un dftz luptător pentru cauza nobilă a Unirii, un iubitor și zelos slujitor al aspirațiilor poporului și al patriei».

Aprezând împlinirea scopului propus în lucrare, nu ne rămâne decît să subscriem, cu îndemnuri calde spre lectură și meditație, la concluzia exprimată de autor că atitudinea patriotică a mitropolitului Sofronie Miclescu al Moldovei, izvorită din certințele acute ale timpului său, «este și rămîne rodnică, pilduitoare și pentru noi cei de astăzi».

Lecturind cartea, cititorul va trăi din plin și va fi cuprins de fiorul acelei aprige înclătări din anii frământați, dar plini de biruință, dintre 1856—1859, cînd națiunea română s-a aflat implicată într-o luptă grea și triumfătoare. Prin însemnătatea ei, această carte impune în viitor neapărată consultare și utilizare de către toți cei care se vor apropia în studiile lor de complexa problematică a perioadei Unirii Principatelor. Cititorul va găsi în paginile ei adevăruri ce alcătuiesc un nesecat izvor de mîndrie patriotică, un îndemn de a sluji cu nestăruțată credință patria noastră liberă și independentă — Republica Socialistă România.

GHEORGHE VASILESCU

MIHAIL DIACONESCU, *Speranța*, București, 1984, 611 p.

Mihail Diaconescu e un perseverent frecventator al istoriei patriei, un romanțier îndrăgostit de trecutul nației noastre și de bărbății ei de seamă. Noul său roman, *Speranța* (Editura Eminescu, 1984, 611 p.), încearcă să cuprindă o panoramă imensă, ca extinderre spațială și ca număr de personaje, dar și extrem de concentrată ca subiect: lupta unioniștilor moldoveni, de la Blebea — fabrica de postav a lui Mihail Kogălniceanu, de lângă Tirgu-Neamț, unde a avut loc o importantă reuniune secretă —, la Londra, în palatul reginei Victoria, la Paris, în birourile din Champs-Élysées, unde se forja politica lui Napoleon al III-lea, la Berlin, la Viena, la Constantinopol, etc., și bineînțeles la Iași și, mai în trecut, la București.

În vederea îmbrăării în veșminte românești a acestei meritorii ambiții, autorul a recurs la un stil uniform, deposedat de accentuări, egal cu sine însuși în a distribui în mod egal tututor personajelor date psihologice care să nu tulbure suprafața întregului, necesară, se presupune, prezentării masei ca multiplicarea *ad libitum* a unui, în cadrul luptei în devalmășie, în perimetrul ei nu individual avind importanță, ci factorul comun. Se presupune că așa ar fi necesar, dovadă și existența romanului în discuție, deși pot fi afirmate și opinii deosebite de aceasta concepție, deși se pot găsi și cititori sperind în neuniformitatea caracterelor, în pregnanța individualităților inconfundabile, în dreptul la originalitate al cititorilor neamului nostru, printre acești cititori înscriindu-se și semnatul rîndurilor de fată.

Însă această distincere a punctelor de vedere asupra a ce semnifică dreptul personajului la viață, nu ne influențează negativ. Dimpotrivă, re-am străduit să cercetăm echivalente artistice pentru procedeul lui Mihail Diaconescu și ne-am oprit la acei domenii al artelor plastice de unde respectivul gen românesc își împrumută numele, adică la frescă. În realizările mesterilor frescari mișcarea o la înalțimea obiectului în mișcare, numărul e mai important decît unitatea, perspectiva mai de seamă ca prim-planul, ansamblul mai coerent decît este detaliul de semnificativ. Îmbinind astfel de reguli cu evitarea culorii, ca în deprinderea xilogravurilor de carte veche, se obțin efecte de distanțare benefice cînd slujesc narațiunii de respirație amplă și potrivindu-se folosirii intensive a documentelor, cu redactarea lor exactă, voit săracă; aceleasi efecte sînt producătoare de daune prin contribuția lor la mohoșirea scenelor povestite și la însălărea acestora într-o curgere monotună, fără accidente, meandre, nici neașteptat. Acest defect al tehnicii adoptate l-a simțit autorul cărții și și-a luat măsuri de preza-

tie, încercînd să-l contrabalanseze cu lovituri de teatru din recuzita istorisirilor de capă și spadă (cum ar fi lungul episod al amorurilor, delectînd-o pe fiica personajului principal), ori amintindu-și de unele viziuni ale descompunerii, introduse în literatura noastră contemporană de Eugen Barbu, în *Principele* (continua invaziei între paginile *Speranței* a fluturilor verzi și greșii persecutînd închipuirea maladiivă a lui Grigore Alexandru Ghica al X-lea), influență constatată de citiva recenzanți ai cărții. Totuși, tocmai unul dintre aceste fragmente ni s-a părut a indica un filon vrednic de exploatat în viitor de talentul romancierului; ne referim la halucinațiile personajului numit, cuprinse între paginile 266—274, reală revărsare a unui spirit romantic, convingător (înd mînuiește imaginile neașteptate și cuvîntul rar, cu miez și must, bogat în rezonanțe).

Să poposim puțin asupra rolului documentății în elaborarea acestui roman, menționat mai sus ca precumpănitor. Se exagerază utilizîndu-se culegerile de maxime și aforisme celebre, vezi cazul personajului Costică Bels; în seara cînd a hotărît să-și surprindă rivalul în patul propriu și să-l ucidă, victima necinslei conjugate debitează în gînd pagini întregi de cugetări antifeministe concepute cu începere din împurtările biblice, trecînd pe la filosofii elini și ajungîndu-se la scriitorii occidentali moderni. Fericit spirit enciclopedic și chip de a-ți petrece cele mai triste ceasuri din viață... Monsier Ophion Dunkelwesen nu pare să fi fost introdus în carte decît pentru a oferi liste cit mai complete din bibliografia științelor oculte... La p. 263 dăm peste o enumerare a buruienilor de leac de pe teritoriul țării. Că întreg romanul constituie și un tratat de arhantologie moldovenească (îne, de fapt, de calitățile lui — impactul cu realitățile exacte pentru care este el prețios).

Bogăția informațiilor documentare din terenul politicii europene a epocii servește curiozitatea din plin. Transmise prin glesul naratorului, ori prin îndelungate și repetate întîriuri la nivel înalt sau mai obișnuit prin ședințe, audiențe, discuții pregătitoare sau în plen, prin conferințe, mese rotunde, luări de cuvînt și memorii, evitîndu-se cu grijă portretele și reacțiile fizice prea semnificative, din abnegație față de imaginea-globală, s-a clădit un corpus de cunoștințe istorice desfășurat *en gros* și cu sîrg înaintea apetitului de exactitate al oricărui înșelat de a ști mai mult asupra unui moment evitat de studioși și de literați datorită aparentei lui lipsă de evenimentitate, dar de o importanță covârșitoare în pregătirea nașterii României. Or, Așihai Diaconescu aglomerează date peste date într-o întărire convingerii că Principatele Dunărene au constituit, în acele clipe, punctul nodal al întregii mașuri diplomatice europene, de la Oceanul Atlantic pînă în Caucaz, de la Marea Nordului răzbitînd pînă-n stepele Asiei, autorul zvrîlînd fascicule de lumină chiar și asupra vieții publice din India. Această carte mai are un merit: restituie un erou rămas în umbra generoasei generații a uni-oniștilor: Grigore Alexandru Ghica, domn oscilînd între dreptul țării la autoconducere și părerea sa că ar putea crea o dinastie, ca ulterior să adere la spiritul general de sacrificiu de sine, renunțînd la orice vană ambiție, în favoarea binelui obștesc.

În paginile acestui roman apar chipuri cunoscute în istoria Bisericii Ortodoxe Române. Astfel, Neofit Scriban, reprezentantul unei teologii răsionale, apărătorul bunului simț împotriva superstiției, întemeindu-se necontenit pe Sfinții Părinți, purtătorul de cuvînt al unei demne înțelegeri față de oin și oponentul plin de patriotiam al trîdăturilor de neam.

Starețul minăstirii Neamțu, Dionisie, este un exemplu rălugăresc din altă lume decît precedentul, un mare frător, nesfiindu-se de pericolele luptei directe împotriva jugului străin.

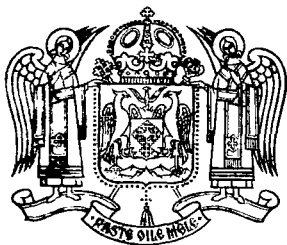
Mai importantă însă este migăloasa înfățișare a datelor pregătitoare secularizării averilor minăstirești închinatelor Bisericilor din Răsărit, detaliata prezentare a condițiilor de pauperitate la care au fost reduse locașurile pămîntene din pricina avidității unor patriarhii străine de interesele monahilor noștri.

Speranța e un roman ce va interesa pe orice iubitor al istoriei naționale, o cale de acces lesnicioasă la documentele epocii; orice efort cărtăresc în acest sens e meritoriu și vrednic de luat în seamă.

MIHAI RĂDULESCU

P-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL III - Nr. 1 - MARTIE - APRILIE 1985

CUPRINSUL

Pag.

Redacția, Două acte istorice în viața nouă a poporului român	173
Prea Fericitul Părinte Patriarh Dr. Iustin Moiescu la 75 de ani de viață	
Telegrama adresată de Domnul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România	178
Portret din culori de cuvinte alese, de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului	178
Sărbătorirea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, de Pr. Ion Bănășteanu	181
Telegrame de felicitare	195

VIAȚA BISERICESCA

Lucrările Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Geneva, 4—8 februarie 1985)	197
Ședința de lucru cu directorii Unității I «Credință și Mărturisire» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Geneva, 9 februarie 1985)	204
Masa rotundă cu tema «Noi pericole ce amenință darul sacru al vieții. Inda- toririle noastre» (Moscova, 10—13 februarie 1985)	204
Simpozionul «Nordicii în Europa» (Sigtuna — Suedia, 19—20 februarie 1985), de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului	208

INDRUMĂRI PASTORALE

Pr. prof. Nicolae Necula, Preotul și pastorația în gândirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin	216
Pr. prof. Vasile Mihoc, Nașterea Domnului în Pastoralele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin	232

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

Pr. prof. Const. Cornișescu, Contribuții ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la studiul biblic al Noului Testament	252
--	-----

	<u>Pag.</u>
Pr. prof. Ștefan Alexe, <i>Sfinții Părinți în preocupările Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin</i>	265
Prof. Nicolae Chițescu, <i>Prezența și contribuția Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin în dialogul ecumenic</i>	285
Pr. prof. Alexandru Ciurca, <i>Tiparul, cartea și periodicele bisericești din timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin</i>	299
Pr. Șcarlat Porcescu, <i>Patrimoniul cultural-național din Moldova în viziunea și preocupările Prea Fericitului Patriarh Iustin</i>	311

RECENZII

Dosoftei, <i>Psaltirea în versuri</i> . Ediție îngrijită de N. A. Ursu, cu o prefațare de I.P.S. Mitropolit Iustin Moiseșcu, de Diac. Cristofor Dancu	324
---	-----

DOUĂ ACTE ISTORICE ÎN VIAȚA NOUĂ A POPORULUI ROMÂN

În votul unanim dat de cetățenii patriei pentru re alegerea D-lui Nicolae Ceaușescu ca președinte al Republicii Socialiste România sînt cuprinse și dragostea și recunoștința ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române în numele cărora Prea Fericitul Părinte Iustin a adresat următoarea

TELEGRAMĂ

Excelenței Sale

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU

Președintele Republicii Socialiste România

«Împreună cu toți fiii patriei noastre dragi, înalta ierarhie, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române trăiesc astăzi clipe de supremă bucurie, luînd cunoștință de re alegerea dumneavoastră în înalta funcție de președinte al Republicii Socialiste România. Actul istoric al re algerii dumneavoastră în fruntea celui mai înalt for de conducere din patria noastră, constituie pentru noi, toți fiii patriei, certitudinea împlinirii marilor idealuri ale poporului nostru de a trăi în pace și cooperare cu toate popoarele lumii, de a merge cu pași hotărîți pe calea progresului și a ridicării nivelului său de viață materială și spirituală. Cinstirea sinceră, plină de însuflețire și încredere pe care v-o arată astăzi țara întreagă, reprezintă o reînnoire a omagiului ierbinte pe care poporul îl aduce vrednicului și neobositului său conducător, de numele cărui se leagă mărețele realizări din ultimii 20 de ani, perioadă care, printr-o spontană manifestare a conștiinței întregii țări, este numită «Epoca Ceaușescu». Folosim și acest prilej pentru a vă asigura, mult stimat domnule președinte, că toți slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, luînd parte în mod activ la viața întregii țări prin Frontul Democrației și Unității Socialiste, nu vom precupeți nici un efort pentru a sprijini și de acum încolo, cu sporită râvnă, toate inițiativele dumneavoastră menite să întărească unitatea noastră de gândire și simțire românească, să ridice pe noi trepte de propășire materială și spirituală patria noastră dragă, Republica Socialistă România, să apere independența și suveranitatea ei și să promoveze marile idealuri de pace, de apropiere și de colaborare între oameni și popoare».

† IUSTIN.

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

* * *

Moment de importanță deosebită în viața țării, alegerile de deputați în Marea Adunare Națională și în consiliile populare, de la 17 martie 1985, au evidențiat încă o dată în contextul democrației noastre unitate întregului popor în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, hotărârea tuturor oamenilor muncii de a se angaja cu toate forțele în realizarea obiectivelor actualului cincinal și ale celui viitor, menite să asigure înflorirea continuă a patriei, creșterea bunăstării materiale și spirituale a membrilor societății.

Alegerile au culminat cu marea adunare populară din Capitală, de la 15 martie, prilejuită de întâlnirea președintelui Nicolae Ceaușescu cu reprezentanți ai cetățenilor din circumscripția electorală nr. 1, «23 August», care l-au propus candidat pentru alegerile de deputați în forul legislativ al țării, cu mii și mii de oameni ai muncii din municipiul București. Această, însuflețită manifestare cetățenească a dat expresie gândurilor și sentimentelor de profundă prețuire și recunoștință pe care i le poartă președintele României, locuitorii Capitalei, întregul nostru popor. Cuvântarea rostită de președintele Nicolae Ceaușescu la această mare adunare populară a înfățișat, atit prin sinteza problemelor cit și sub aspectul abordării analitice a acestora, tabloul mobilizator al dezvoltării țării în cei cinci ani care au trecut de la precedentele alegeri, perioadă în care oamenii muncii au obținut realizări remarcabile în industrie, în agricultură, în creșterea venitului național precum și în extinderea relațiilor economice externe ale României. În conexiune firească cu toate acestea s-a asigurat ridicarea nivelului de trai al poporului, creșterea gradului de civilizație și bunăstare a întregii țări. În cuvântarea președintelui Nicolae Ceaușescu au fost, de asemenea, jalonate principalele sarcini ale etapei următoare, al cărei obiectiv rezidă în dezvoltarea pe o treaptă superioară a forțelor de producție, perfecționarea, în continuare, a relațiilor sociale și realizarea unei concordanțe cit mai depline între diferitele sectoare, ridicarea calității muncii și a vieții în toate domeniile economico-sociale. Referindu-se la politica externă a țării, președintele Nicolae Ceaușescu a arătat că România a desfășurat în perioada care a trecut de la alegerile precedente o largă activitate internațională, de extindere și consolidare a legăturilor de prietenie și colaborare cu alte state, a militat activ pentru dezarmare și pentru pace, pentru soluționarea pe cale pașnică, prin tratative, a problemelor complexe ale lumii contemporane.

Votul de la 17 martie a fost exprimat în baza dreptului democratic al întregului nostru popor de a participa nemijlocit la conducerea societății, de a hotărî asupra destinelor țării. Masiva participare la vot ilustrată prin prezența în fața urnelor a 15.732.095 de alegători, reprezentind 99,9% din totalul celor înscriși în listele electorale, arată că democrația constituie un adevăr cu rădăcini adânci în viața societății noastre, care dovedește în profunzime angajarea plenară a tuturor energiilor creatoare ale națiunii în soluționarea marilor probleme ale țării.

Votul dat candidaților Frontului Democrației și Unității Socialiste, act de supremă responsabilitate cetățenească, exprimă încrederea deplină a întregului nostru popor în politica internă și externă a statu-

prezintă o nouă și elocventă dovadă a deplinei unități de gând și
 unități a tuturor fiilor țării care și-au manifestat astfel cu înaltă
 unități a îndatoririi civice convingerea fermă că votează pentru dez-
 zolvirea continuă a patriei și afirmarea ei tot mai puternică în lume.
 «Votul unanim pe care cetățenii din circumscripția electorală nr. 1
 — «August» — din Capitală l-au acordat cu însuflețire președintelui
 Nicolae Ceaușescu, alegându-l deputat în marele sfat al țării, reprezintă
 o dovadă întregii noastre națiuni, acordul deplin al întregului popor, ex-
 presiv al omagiu adus activității rodnice ce o desfășoară în fruntea sta-
 țării, totodată, garanția că obiectivele platformei electorale a Fron-
 tului Democrației și Unității Socialiste, întemeiate pe hotărârile Congre-
 sului XIII-lea, pe Programul dezvoltării economico-sociale a patriei
 vor fi neabătut îndeplinite».

Dind dovadă de o înaltă răspundere cetățenească, milioanele de oame-
 ni ai muncii din patria noastră au votat pentru cei care prin munca
 lor prin exemplul lor, oferă garanția că-i vor reprezenta cu cinste și
 devotament în organele puterii de stat, că vor acționa cu bune rezultate
 pentru slujirea intereselor obștești. Desigur, exprimarea votului s-a în-
 scris ca un moment important al exercitării drepturilor electorale de
 către cetățenii patriei, dar dialogul dintre alegători și aleși se extinde
 dincolo de cabina de votare, în viața de toate zilele, unde ideile, mă-
 surile, acțiunile deputaților vor deveni faptă numai printr-o amplă par-
 ticipare cetățenească la aplicarea lor în practică, ceea ce presupune în
 jurul măsurii spirit de inițiativă, înaltă responsabilitate, o atitudine ci-
 vică înaintată a tuturor oamenilor muncii.

Prima sesiune a celei de-a IX-a legislaturi a Marii Adunări Națio-
 nale, întrunită la București, în zilele de 28 și 29 martie, și-a consacrat
 activitățile alegerii organelor supreme ale puterii și administrației de stat
 în același loc de frunte situându-se alegerea președintelui țării. Sesiunea a fost
 precedată de plenarele comune ale Comitetului Central al P.C.R. și Con-
 siliului Național al F.D.U.S., în cadrul cărora s-au analizat rezultatele ale-
 gerilor de deputați în Marea Adunare Națională și în consiliile populare,
 pe la 17 martie, și s-au adoptat propunerile de candidați pentru orga-
 nele supreme ale puterii și administrației centrale de stat, spre a fi pre-
 zentate forului legislativ al țării. Plenarele au adoptat propunerea una-
 nimă să recomande Marii Adunări Naționale realegerea în funcția su-
 premă de președinte al României pe secretarul general al Partidului
 Comunist Român, președintele Frontului Democrației și Unității Socia-
 liste, Nicolae Ceaușescu.

La memorabila solemnitate au luat parte, alături de deputați, nu-
 meroși invitați — conducători de instituții centrale și organizații de
 masă și obștești, inclusiv ai Cultelor religioase, reprezentanți ai oame-
 nilor muncii, personalități ale vieții științifice, culturale și artistice. Au
 fost de față șefii misiunilor diplomatice acreditate la București, precum
 și corespondenții ai presei străine.

Îndeplinind actul constituțional al alegerii președintelui țării, Marea
 Adunare Națională l-a reales, într-o atmosferă de puternică vibrație
 patriotică și însuflețitoare unanimitate, pe secretarul general al Partidului
 Comunist Român, președintele Frontului Democrației și Unității Socia-
 liste, Nicolae Ceaușescu, în înalta funcție de președinte al Republicii
 Socialiste România. Forul legislativ a îndeplinit, astfel, voința națiunii

de a încredința pe mai departe destinele țării celui mai vrednic și stimat fiu al ei, primul președinte al României, Nicolae Ceaușescu.

Reinvestirea D-lui Nicolae Ceaușescu ca președinte al Republicii exprimă pregnant încrederea nestrămutată a întregului nostru popor în conducătorul încercat al statului, reprezintă o consfințire a marilor realizări obținute până acum și totodată cheazășia împlinirilor viitoare, echivalează cu angajamentul solemn de a-l urma cu credință și devotament, în strânsă unitate, în măreața operă de edificare a noii societăți pe pământul românesc.

Printr-o fericită coincidență, desfășurarea acestui eveniment memorabil a avut loc în momentul în care întreaga țară a omagiat, cu simțăminte de aleasă prețuire, împlinirea a două decenii de cind, prin voința poporului, președintele Nicolae Ceaușescu a fost ales în suprema funcție de stat. Două decenii care s-au întipărit în inimi și în conștiințe și, deopotrivă, în paginile marii cărți de istorie a neamului, drept anii în care țara a străbătut un drum lung, de ample și profunde transformări innoitoare. Toate înfăptuirile poporului român din perioada ultimilor două decenii sînt profund legate de contribuția hotărîtoare a președintelui Nicolae Ceaușescu la fundamentarea realistă a programelor cu privire la dezvoltarea economică a țării, înflorirea continuă a științei, învățămîntului și culturii, perfecționarea democrației, afirmarea puternică a personalității umane. Președintele Nicolae Ceaușescu este de asemenea ctitorul politicii externe românești, apărătorul neînfocat al dreptului sacru al popoarelor la independență și suveranitate națională, la dezvoltarea economico-socială liberă, promotorul consecvent al înțelegerii, colaborării și cooperării între toate națiunile, al cauzei nobile a păcii.

Realegerea președintelui Nicolae Ceaușescu a trezit un larg ecou în rîndul opiniei publice românești, precum și peste hotare. Semnificative și emoționante prin vibrația lor patriotică, sînt numeroasele telegrame prin intermediul cărora colectivele de muncă din unități economice și social-culturale, forurile centrale și locale, conducerile ministerelor, județelor, organizațiilor de masă și obștești, reprezentanții Cultelor, l-au felicitat călduros pe președintele Nicolae Ceaușescu, dînd o înaltă apreciere eforturilor neobosite pe care le depune în înfăptuirea măreței opere de ridicare a patriei pe noi trepte de dezvoltare. Cu aceiași prilej i s-au adresat mesaje de felicitare din partea a numeroși șefi de state și guverne, conducători ai unor organisme internaționale, personalități ale vieții publice din lume.

În cadrul solemnității investiturii, președintele Nicolae Ceaușescu a primit însemnele prezidențiale și de comandant suprem al Forțelor Armate ale R.S.R. și a rostit, cu mina pe Constituție, jurămîntul pe care l-a consfințit prin semnătură.

În discursul solemn rostit de la înalta tribună a primei sesiuni a celei de-a IX-a legislaturi a Marii Adunări Naționale, cu prilejul reinvestirii în funcția supremă în stat, președintele Nicolae Ceaușescu a adresat cele mai calde mulțumiri întregului popor român, care a optat prin votul de la 17 martie, pentru programul prezentat de Frontul Democrației și Unității Socialiste, program bazat pe hotărîrile Congresului al XIII-lea, pe Directivile privind dezvoltarea economico-socială a României în perioada 1986—1990 și, în perspectivă, pînă în anul 2000.

De la tribuna Marii Adunări Naționale, președintele Nicolae Ceaușescu - asigură poporul român, pe cei 369 de deputați ai forului legislativ al țării că și în viitor va face totul pentru a-și îndeplini în cele mai bune condiții înalta răspundere încredințată, subliniind că n-a avut și nu va avea țel mai înalt decât slujirea intereselor națiunii române, cauza colaborării și păcii. Arătând că activitatea actualiei legislaturi coincide cu o etapă nouă de dezvoltare a țării, președintele Nicolae Ceaușescu a înfățișat principalele direcții de acțiune viitoare, obiectivele esențiale din acest ultim an al cincinalului și din cincinalul următor, adresind o însuflețitoare chemare tuturor oamenilor muncii din patria noastră de a-și mobiliza energiile, de a-și uni puterile, de a-și înzeci eforturile createoare, de a-și pune priceperea, competența și elanul lor constructiv în slujba progresului și dezvoltării patriei. În ultima parte a discursului solemn, președintele Nicolae Ceaușescu s-a referit la politica externă a țării, la problemele cu care se confruntă azi omenirea. O dată mai mult, prin glasul președintelui său, România și-a reafirmat vocația sa de pace și colaborare, de a milita și în continuare, cu aceeași hotărâre și stăruință, pentru ca să triumfe idealurile cele mai nobile ale popoarelor, pentru apărarea drepturilor fundamentale ale acestora la viață, la pace, la existență de sine stătătoare, pentru ca pe planeta noastră să se instaurze un climat de destindere, înțelegere reciprocă și colaborare, singurul în măsură să confere condiții propice liberei dezvoltări a națiunilor, valorificării depline a geniului lor constructiv, dezvoltării neîntrerupte a marilor cuceriri ale gândirii createoare a umanității.

După alegerea membrilor Consiliului de Stat, (potrivit Constituției, președintele Republicii este și președinte al Consiliului de Stat), a primului ministru al guvernului și a membrilor guvernului, a membrilor Tribunalului Suprem și a procurorului general, care au depus înaintea președintelui țării jurământul de credință și devotament față de România, și a desemnării comisiilor permanente ale Marii Adunări Naționale, în cadrul sesiunii au fost adoptate apoi importante măsuri vizind bunul mers al activității economico-sociale.

Trecindu-se la ultimul punct înscris pe ordinea de zi, s-a adoptat «Apelul Marii Adunări Naționale adresat Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, Congresului Statelor Unite ale Americii, parlamentelor din toate țările europene și Canada», care relevă necesitatea de a se acționa, într-un spirit de înaltă responsabilitate, pentru oprirea actualului curs periculos al evenimentelor internaționale, pentru promovarea fermă a unei politici de destindere, dezarmare, colaborare și pace.

Pășind într-o nouă legislatură, de fapt într-o nouă etapă de rodnică împliniri, întemeiată pe conlucrarea activă între alegători și deputați, pe convingerea că munca tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, constituie cea mai de preț avuție națională, baza tuturor prefacerilor din societatea noastră, întregul popor, adinc însuflețit de caldele îndemnuri ale președintelui Nicolae Ceaușescu, este ferm hotărât să confere noi dimensiuni uriașei opere de construcție desfășurate pe pământul României, să înalte patria pe culmi tot mai înalte de progres și civilizație.

REDAȚIA

**PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH
Dr. IUSTIN MOISESCU
LA 75 DE ANI DE VIAȚĂ**

Dr. IUSTIN MOISESCU,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Cu prilejul celei de a 75-a aniversări a zilei Dumneavoastră de naștere, vă adresez calde felicitări și cele mai bune urări de viață îndelungată, multă sănătate, putere de muncă și fericire.

NICOLAE CEAUȘESCU,

SECRETAR GENERAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN,
PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

PORTRET DIN CULORI DE CUVINTE ALESE

**Omagiu la împlinirea vârstei de 75 ani
a Prea Fericitului Patriarh Iustin**

Născut la sfârșitul primului deceniu al secolului nostru, cel care avea să fie al patrulea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Iustin Moiescu s-a format și a avut de parcurs de-a lungul celor 75 de ani pe care îi sărbătorim acum, ani de mari bucurii și de mari dureri, bucurii și dureri personale, ca și bucurii și dureri ale țării, care nu i-au rămas străine. Studii în țară și în străinătate (Atena, Strasbourg), profesorat la Varșovia, la Suceava și la București, două războaie mondiale, în cel dintâi pierzându-și tatăl, marea Unire din 1918, dezastrul din 1940, eliberarea din 1944, transformările revoluționare care i-au urmat, au fost frământări de mare intensitate prin care a trecut cu curaj, cu pricepere și speranță, dăltuindu-și un chip interior tot atât de robust și de frumos ca și cel dinafară.

Din prima tinerețe pînă în zilele acestea, impresia pe care o face celor care îl cunosc de departe și de aproape, mai de mult sau de ieri, este aceea de om sigur pe sine, care știe ce vrea și ce face, care nu lasă loc întîmplării în viață și în activitatea sa. Pare un stejar puternic pe care nimic nu-l poate clinti și care este ceea ce este, pentru că asta trebuie să fie. Nu are complexe de om «ajuns» și nimănui nu-i trece prin

cap să-și imagineze că ar fi putut fi acum altceva decât este. Pare născut Patriarh.

În tot ce întreprinde și în relațiile cu alții se simte de îndată pasiunea exactității, pe care desigur și-a cultivat-o în anii în care exersa cu mîgală exegeze nou-testamentare. Trimite și azi, din memorie, la texte din toată Scriptura, cu indicarea locurilor precise și a expresiilor originale, grecești. Respinge aproximația și pripeala. Pentru precizarea unui cuvînt sau a unei date, chiar dacă nu e esențială pentru discuție, trimite după cărți și enciclopedii și caută singur în ele, și nu se lasă pînă nu găsește. Știe întotdeauna unde să caute.

Paradoxal, pasiunea exactității și a amănuntului nu-l face totuși să se piardă în lucrurile mici, pierzindu-le din vedere pe cele mari. Dimpotrivă, trece peste lucrurile mici ca un comandant care vede armata, nu nasturii de la vestoane. Se orientează după jaloane mari, cu alură de conducător obișnuit să navigheze sigur de sine și de drumul pe care merge. Inspiră acest sentiment și tuturor celor din jurul său. Întotdeauna știe mai multe lucruri decât ai crede și decât arată.

Nu e ispitit de orgolii mărunte, de cele mai multe ori oferindu-și, cu superioară discreție, mai ales satisfacții interioare, cu care nu-i place să fie surprins. Floarea discreției și delicatetea cu care își administrează bucuriile sînt la Dinsul semne ale unei purități asemănătoare albului imaculat al îngerștilor straie patriarhale. Îi repugnă tot ceea ce e zgomotos, teatral, căutat, tipător. Inadecvaziile estetice îi supără ochiul pretențios și spiritul obișnuit să citească, prețios, nuanțele. Această nu-l izolează însă și nu-l depărtează de cei care nu știu nimic nici de estetică, nici de nuanțe. Ia oamenii așa cum sînt și se apleacă spre nevoile lor cu interes neașteptat. Neașteptat, pentru că pare distant, dar se descoperă apropiat și cald. Mai aspru e cu cei care se pretind a fi, ceea ce nu dovedesc a fi. Dar și acesta e mai mult un exercițiu interior, în forul în care își rînduiește ierarhia valorilor. Se străduiește să fie Părinte cu toți.

Cînd te-ai aștepta să fie mai nereceptiv, socotindu-ți problema neimportantă, tocmai atunci e mai atent. Știe că durerea fiecăruia e importantă. Cînd te aștepti să pedepsească, și cînd există motive de pedeapsă, deodată se deschide în El un resort de adîncă înțelegere și de compătimire omenească. Și iartă. Și chiar atunci cînd nu are încotro și trebuie să aprobe o pedeapsă cerută de canoane și de canoniștii, niciodată nu pronunță sentințe definitive și pe viață. Lasă porțile de îndreptare și de reabilitare. E intrabil însă atunci cînd i se propune să se ignore legislația bisericească și canoanele. Să fie îndulcite, dacă e posibil, da, dar să fie călcate, în nici un caz! Rînduiala bisericească trebuie păstrată cu sfințenie.

Își apără colaboratorii, deși e ca un părinte care știe că nu e pedagogic să-ți răsfăți copiii. Dar să nu se atingă cineva de ei. Pe cei slabi îi ocrotește. Pe ceilalți îi pune la lucru și îi urmărește cu exigență, chiar și atunci cînd pare că-i ignoră. Nu lasă nici un lucru la jumătate. Un lucru neizbutit azi, trebuie izbutit mâine. Un plan de construcții cu lipsuri astăzi, își va găsi mâine soluția. Nu-l izbuteste unul, va fi dat altuia. Să nu ne grăbim! Și să nu ne mulțumim cu prima soluție care ni

se prezintă. Nu lasă din mână o idee pe care a apucat a și-o contura. O urmărește cu perseverență demnă de statura lui majestuoasă neobișnuită cu eșecul, cu pierderea. Ceea ce și-a propus trebuie să realizeze, pentru că întotdeauna ceea ce-și propune e bine gândit și are în mintea sa justificări absolute.

Așa îi știu cei care i-au fost elevi — și aproape tot clerul din țară ajuns la a doua vîrstă, a trecut prin mîinile sale — și așa l-am cunoscut toți, fie la cirna Mitropoliei Ardealului, fie la cea a Moldovei și Sucevei, fie la cirna Bisericii Ortodoxe Române, începînd din 1977. În anul viitor — 1986 — va trebui să-l sărbătorim din nou, căci va implini 30 de ani de arhierie, o îndelungată slujire a Bisericii, timp în care a fost, chiar și cînd nu era Patriarh, deschizător de drumuri în orientarea Bisericii, atît în viața internă, cît și în a relațiilor internaționale bisericești. Se poate spune, fără exagerare, că Prea Fericirea Sa a fost arhitectul acestor noi orientări.

Să ne aducem aminte că a fost printre fondatorii Conferinței Bisericeilor Europene și membru în conducerea ei pînă la urcarea pe tronul patriarhal, cînd s-a retras pentru a lăsa locul altora.

Să ne aducem aminte că a fost conducătorul delegației care a hotărît intrarea Bisericii noastre în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în 1961, la Adunarea generală de la New Delhi, și că de atunci și pînă în 1977 a fost mereu ales în Comitetul central al acestei organizații ecumenice mondiale.

Să ne aducem aminte că a fost printre membrii fondatori ai Conferinței Creștine pentru Pace și militant pînă azi pentru pace și înfrățire între oameni și popoare.

Mulți vor fi uitat de numeroasele sale călătorii în străinătate, cînd țara trecea prin necazuri mari — inundații, cutremur —, și cînd a obținut ajutoare substanțiale pentru cei rămași fără adăpost și fără minimum-ul necesar. Să nu uităm toate acestea.

Să nu uităm nici numeroasele sale călătorii către românii stabiliți peste hotare, pînă departe în America și pe alte continente, păstrînd cu ei legături sfinte, bazate pe dragoste și încredere. Astăzi înșirăm numărul mare de parohii misionare, dar tinăra generație trebuie să știe că Prea Fericirea Sa este inițiatorul înființării lor, pe vremea cînd a vorbi despre activitatea externă a Bisericii Ortodoxe Române, însemna a vorbi de activitatea mitropolitului Moldovei și Sucevei, Justin Moisescu. Relațiile noastre externe bisericești sînt și azi pe un bun făgaș, sînt relații de prietenie și colaborare, dar ele au fost puse pe făgaș de Prea Fericirea Sa.

Se cade să ne amintim de toate acestea acum, la această aniversare a frumoasei vîrste de 75 ani. Cei vechi socoteau că numărul anilor descoperă cît de mult te iubește Dumnezeu! Cu împlinirea vîrstei de 75 ani ne aflăm însă doar la o etapă care pe Prea Fericirea Sa îl găsește în plină vigoare și sănătate, om al acțiunii și al speranței Bisericii noastre în împlinirea misiunii ei mîntuitoare și a îndatoririlor ei patriotice.

A venit la București de la Iași, după 20 de ani de păstorie a unei Eparhii mari, cu preoți mulți, cu biserici numeroase, cu minunatele și

neintrecutele ei minăstiri — monumente istorice și de artă ale țării. Cine le-a văzut înainte de 1957 și le vede azi, le găsește inoite, rearduse la frumusețea cea dintii, în care le-au ctitorit voievozii, vlădicii și poporul credincios din trecutul nostru. Ani de-a rândul, mitropolitul Iustin Moisescu s-a consacrat acestei opere de restaurare, unice în istoria noastră, rectorându-le.

A venit la București cu reputație de arhitect și de constructor. E gata să-și reia pasiunea și aici, punind piatră de gînd peste piatră de gînd, și e sigur că nu-și va da răgaz pînă cînd ceea ce a imaginat nu va căpăta contururi materiale și pînă nu-și va vedea planurile realizate. Perseverent, precum s-a dovedit în toate, fără îndoială va izbuti, pentru că gîndul e dintre cele mai scumpe inimii sale de profesor de Teologie și de mare ecumenist al vremii. De altfel, învățămîntul și dotarea lui cu instrumente adecvate de lucru i-a fost permanent una dintre preocupările prioritare. Pentru studenți a inițiat colecțiile de traduceri din Sfinții Părinți, pe care generații întregi pînă acum trebuiau să-i citească numai în limbi străine, atîta cît puteau să-i citească! Pentru marea majoritate rămneau inaccesibili. Învățau despre Sfinții Părinți, dar nu intrau niciodată în operele lor propriu-zise. Și s-a văzut că Teologie adevărată n-au putut face decît aceia care s-au putut adăpa din acest izvor autentic și autorizat al Ortodoxiei. Așa și-a scris și Prea Fericirea Sa opera teologică, avînd, ca puțini alții, acces direct la surse, în limba originală, desăvirîndu-și studiile teologice, pînă la titlul suprem, în acea Atenă în care a predicat Sfințul Pavel și au studiat Sfinții Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare.

În limbajul biblic există o expresie: «Nu sînt graiuri, nici cuvinte». Se potrivește s-o folosim astăzi. Nu sînt graiuri, nici cuvinte care să poată înmănușea toate laturile personalității și activității Prea Fericitului Patriarh Iustin. Am ales doar cîteva dintre ele, menite să-i măsoare cît de cît chipul uriaș, această întocmire armonioasă de bărbat bisericesc din fruntea Bisericii Ortodoxe Române.

Folosind culori din cuvinte alese, am schițat acest portret provizoriu, portret de popas, la 75 de ani, în timp ce Prea Fericirea Sa trece mai departe cu inima și cu gîndul tînăr, încărcat de planuri și speranțe, spre noi împliniri și desăvirări, spre alți mulți și fericiți ani, pe care îi dorim din inimă în slujba Bisericii noastre strămoșești și a patriei.

† ANTONIE,
MITROPOLITUL ARDEALULUI

SĂRBĂTORIREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PATRIARH DR. IUSTIN MOISESCU

La 5 martie 1985 întreaga Biserică Ortodoxă Română a sărbătorit împlinirea a 75 de ani de viață ai vrednicului ei înfiștător, Prea Fericitul Patriarh Iustin Moiescu.

Acest măreț și luminos popas aniversar ne oferă nouă tuturor slujitorilor și fiilor Bisericii Ortodoxe Române strălucitul prilej de a aduce omagiul nostru de dragoste, respect și aleasă cinstire — acum, la împlinirea celor șapte decenii și jumătate de viață — aceluia care veghează neîncetat la cirna destinului spirituale ale credincioșilor ortodocși români. Momentul acesta sărbătoresc ne dă fericita ocazie de a ne uni gândurile și inimile în fața Bunului Dumnezeu, Căruia să-I mulțumim că Biserica noastră strămoșească are astăzi în fruntea sa o personalitate de dimensiuni ecumenice, panortodoxe, pancreștine și panumane, cunoscută în întreaga lume, un mare erudit, inezestrat de Dumnezeu cu alese calități intelectuale, morale și fizice, dotat cu multă putere de lucru, cu un deosebit simț al dreptății, al binelui și al adevărului. Prea Fericirea Sa s-a dovedit întotdeauna a fi un bărbat chibzuit, cumpănit și echilibrat în acțiunile sale și în toată activitatea sa pastorală și patriotică, pusă cu generozitate în slujba Bisericii și a patriei noastre, omul ales care păstrează în inima sa de arhipăstor o prețuire deosebită o dragoste fierbinte față de ierarhi, preoți și credincioși, și față de toți cetățenii patriei noastre.

În istoria Bisericii Ortodoxe Române există personalități ierarhice de prestigiu care, prin formația lor teologică și prin aleasa lor trăire spirituală, au reușit să se impună în epoca în care au trăit și au activat. Sintem convingși pe deplin că o asemenea personalitate care s-a impus în contemporaneitate, pe multiple planuri, este cea a Prea Fericitului Patriarh Iustin.

La formarea proeminentei sale personalități a contribuit în primul rând mediul familial din care se trage și apoi aleasa sa pregătire intelectuală dobândită atât în țară cât și în străinătate, încununată cu obținerea doctoratului în Teologie în domeniul studiilor biblice.

Ca profesor universitar Prea Fericitul Patriarh Iustin a fost un cadru didactic de elită, datorită bogatelor și temeinicelor sale cunoștințe biblice și patristice, publicând valoroase studii care au constituit după aceea adevărate lucrări de referință în specialitatea studiilor biblice.

În anul 1956 profesorul universitar Iustin Moiescu urca pe treapta superioară a înaltei ierarhii bisericești, devenind mitropolit al Ardealului, iar după aproape un an, mitropolit al Moldovei și Sucevei. Sub cumpănită și înțeleaptă sa arhipăstorie de peste douăzeci de ani Mitropolia Moldovei și Sucevei înscrie pagini de glorie nepieritoare în toate sferile vieții religioase și naționale, care au lăsat puternice urme în amintirea și conștiința credincioșilor și preoților moldoveni, dând dovadă de înaltă competență și o largă experiență, sirguintă și de hărnicie în conducerea turmei pe calea mântuirii, de clarviziune și de patriotism înflăcărat.

alegerea și intronizarea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe cu aproape opt ani în urmă, Prea Fericitul Părinte Iustin, stăpînit și în faptă, stăpînit de o totală dăruire în marea sa slujire a Bisericii și a patriei, a început o nouă etapă în grandoarea activității, de această dată preluînd cirna destinelor întregii

Bisericii, ca președinte al Sfintului Sinod. Grijă pentru binele Bisericii a făcut simțită în toate sectoarele de activitate, atât ale Patriarhiei Române în general, cât și ale Arhiepiscopiei Bucureștilor în mod special, pe care o conduce în calitate de Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor. Pe latură gospodărească s-a dovedit un neîntrecut înțelegător și atent chivernisitor al tuturor celor de trebuință în desfășurarea muncii administrative și productive. Pe de altă parte, prin marea colecție de traduceri din Sfinții Părinți pe care a inițiat-o, Prea Fericitul Patriarh Iustin a revitalizat scrisul și gândirea teologică românească, și prin aceasta însăși viața și trăirea creștină ortodoxă. Apoi, activitatea ecumenică a Bisericii noastre își primește un nou suflu, și putem afirma fără putere de tăgadă că face parte din programul său de lucru. Pe teren pastoral-duhovnicesc, Prea Fericitul Patriarh Iustin s-a îngrijit cu inimă de părinte de clerul și credincioșii Bisericii, cu multă înțelepciune și tact pastoral, cu bunătate și iubire de oameni, îndemnându-i în toate ocaziile la bună conviețuire, la pace, iubire, înțelegătorare, frățietate și milostenie, după pilda Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

În același timp, Prea Fericitul Patriarh Iustin este stăpînit necontenit de o înflăcărată dragoste de țară și popor, de un cald și viguros

patriotism în spiritul înaintașilor săi, identificându-se cu cele mai mari idealuri ale trecutului, cu cele mai nobile opțiuni ale prezentului și cu cele mai temerare năzuințe de viitor ale poporului nostru.

Potrivit hotărârii Sinodului permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în ziua de 3 martie 1985, Duminica Ortodoxiei, s-a sărbătorit la Centrul patriarhal cea de-a 75 aniversare a zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Iustin Moisescu.

Acest măreț popas aniversar a început prin slujirea Sfintei Liturghii săvârșită în Catedrala patriarhală de către I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei împreună cu P.S. Episcop Eftimie al Romanului și Hușilor, și cu P.S. Episcop Roman Ialomiteanul, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, înconjuțați de un ales sobor de preoți și diaconi.

Au asistat membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, vicarii administrativi, directorii, consilierii patriarhali ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, profesorii universitari onorari și activi, doctoranzi și studenți teologi, numeroși credincioși.

La momentul rînduit, I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, — în numele membrilor Sfintului Sinod și al tuturor celor de față —, a rostit un înălțător cuvînt în care a omăgiat viața, opera și activitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin, cuvînt pe care îl inserăm în rîndurile ce urmează :

«Strălucită și binecuvîntată sărbătorire săvîrșește astăzi Biserica noastră !

Prăznuim sînta și marea Duminică a Ortodoxiei. În fața ochilor minții noastre se înfățișează afirmarea ortodoxă despre cultul sfințelor icoane și afirmarea adevărului de viață creștină.

Sărbătorim Duminica ecumenică a Ortodoxiei, sărbătorim și Ortodoxia românească, astăzi condusă cu aleasă vrednicie de Prea Fericitul Părintele nostru Dr. Iustin Moisescu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române — de la a cărui binecuvîntată naștere aniversăm acum, cu inimi înflorite de bucurie, împlinirea a 75 de ani plini de rodnicie pentru sînta noastră Biserică !

Imnografia zilei ne arată că acum mare bucurie există peste tot, căci strălucirea dreptei credințe luminează ! Biserica este împodobită cu frumusețea sfințelor icoane și cu unitatea dreptmăritorilor creștini datorite de Dumnezeu. Dreaptă slăvire, dreaptă credință, continuitate neîntreruptă cu tradiția apostolică, prin Sinoadele ecumenice, prin Sfinții Părinți, credința tare a Bisericii neîmpărțite din primul mileniu : aceasta este Ortodoxia românească !

De aproape un deceniu, la cîrma înțeleaptă a Ortodoxiei românești se găsește Întîistătătorul, strajă neobosită, călăuză purtînd făclia pururea aprinsă și luminînd «în toată casa», Prea Fericitul Patriarh Iustin, astăzi sărbătorit solemn, sinodal, obștește, aici în Catedrala patriarhală.

Prea Fericirea Voastră,

În numele Sfintului Sinod, al clericilor, al tuturor dreptmăritorilor creștini, al celor care din binecuvîntate pricinii nu sînt de față, al tutu-

zorii, alor duhovnicești din țară și de peste hotare, îngăduiți-ne, cu prilejul acestei înaltăre aniversări, să aducem prinosul nostru smerit de gând, simțămînt și cuvînt, ca niște ramuri de măslin înflorite, principalele odrăsliri-înfăptuiri din viața și activitatea atît de bogată a Prea Fericirii Voastre, împliniri bisericești, patriotice, irenice și ecumenice, sora bucuria, sporirea lăuntrică și învățătura noastră a tuturor.

De la înălțimea aniversării de astăzi și de pe această minunată colină din inima Capitalei noastre, cercetînd cu gîndul în trecut, ne oprim la începutul verii anului 1977, anul de cînd cîrmuiri cu înțelepciune Biserica Ortodoxă Română. Tîmp de douăzeci de ani mai înainte ați fost ierarh de recunoscut prestigiu al Bisericii noastre. Mai înainte de aceasta, timp de alți aproape douăzeci de ani, erați ilustru profesor universitar de Teologie în țară și în străinătate — toate acestea urmînd celorlalți aproximativ douăzeci de ani de învățatură școlară și academică, instruire multilaterală și desăvîrșire a culturii teologice, în țară, în Grecia, în Franța. Așadar, vîrsta bucuriilor fără griji nu a durat în viața Prea Fericirii Voastre decît primii 5—6 ani ai copilăriei, începînd la foarte fragedă vîrstă calea străduințelor și studiului. Bunul părinte al Prea Fericirii Voastre, învățătorul Ioan Moisescu, a căzut eroic pentru apărarea patriei în 1916. Mama, o eroină prin eforturile și dragostea ei, și-a crescut ca văduvă, cu deosebită vrednicie, scumpele vădăre. Ați învățat esențialul de la părinții trupești cei cuminți și curați, apoi de la eminenții profesori pe care i-ați ascultat și urmat, dar și de la vremuri, de la viață. Simpla curgere a timpului nu are însă o semnificație im-

portantă, important este ce conținut poartă în sine timpul — cum atât de înțelept ați cugetat în cuvinte la începutul anului 1983: «...Timpul se măsoară nu numai cu zilele și anii, ci îndeosebi cu roadele strădaniilor noastre, cu realizările spirituale sau materiale». Este cugetarea-fronispiciu pentru slăvita aniversare de astăzi. Prin binecuvîntarea lui Dumnezeu purtați luminoasa cunună a unei vârste bogate în ani și decenii, dar cit de frumos este împodobită această vîrstă cu nestematele strădaniilor, cu realizările pilduitoare prin ani și decenii!».

Prea Sfințit Sinod,

Cinstiți Părinți și iubiți frați creștini,

Din bogatul rod al strădaniilor și realizărilor Prea Fericitului Patriarh Iustin, să încercăm a ne opri în clipa de față la cîteva aspecte esențiale: pilduitoarea slujire a Bisericii și a patriei, activitatea neîntrepută și rodnică pentru apărarea păcii și a vieții.

Prea Fericirea Voastră,

Din cea dintîi clipă a chemării la patriarhala slujire ați arătat, după străvechile tradiții, că Sfîntul apostol Andrei a predicat în părțile de răsărit ale țării noastre, că Biserica noastră este «o Biserică apostolică în cel mai autentic înțeles al cuvîntului». Mărturiseați atunci că înția sfîntă îndatorire ce Vă revine este aceea de a veghea cu adîncă luare-ăminte la păstrarea dreptei credințe, a Ortodoxiei românești, la viețuirea întru smerenie, curăție sufletească și dragoste frățească. «Mă încredințez lui Dumnezeu — ați spus atunci, pătruns de marea sfințenie a momentului și a tainei ce se săvîrșea —, fiindcă în numele lui Hristos și cu puterea Sfîntului Duh voi păstori turma dată mie spre păstorie».

Anul trecut, la acest început de martie, Prea Fericirea Voastră mărturiseați din nou adîncă răspundere a slujirii: «Ceea ce pot spune este că rîvna mea și a membrilor Sfîntului Sinod este de a face mai mult, cit mai bine și cit mai frumos, în slujba Bisericii. Și dacă am realizat ceva, aceasta se datorește Bunului Dumnezeu, Cel care lucrează cu noi».

Dreptslăvitori creștini,

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a împlinit cele făgăduite cu supramăsură; întocmai astfel le împlinește mereu ca Părinte sufletesc al tuturor păstoriților, al celor care au nevoie de sfat, de sprijin, de mîngiere duhovnicească și de dragoste părintească.

Prea Fericirea Voastră,

Din plinătatea darurilor cu care ați fost dăruit ne-ați dat neobosită pildă prin cuvînt și faptă, nouă tuturor slujitorilor Sfîntei Biserici, arătîndu-ne că «sîntem rînduiți de Dumnezeu să slujim patria noastră — România», cuvenindu-se să ne împlînim cu tot zelul datorita față de fiii poporului nostru și să contribuim în același timp la activitatea misionară și ecumenică pe tărîm mondial! Prin îmbrățișarea cu căldură și hotărîre a marilor idealuri ale poporului în vremuri de grea cumpănă, totdeauna Biserica noastră a contribuit la păstrarea libertății, independenței și suveranității patriei. În zilele noastre, Biserica își îndeplinește misiunea ei în rîndurile credincioșilor, sprijinind în același timp construirea vieții celei noi, a unui viitor fericit al națiunii noastre.

Am învățat de la Prea Fericirea Voastră că, mergînd pe făgașul slujirii poporului, Biserica noastră soarbe din izvorul curat al tradițiilor ro-

moaște, din învățătura Sfintei Scripturi, își îndeplinește rostul său în viața poporului, identificându-se cu năzuințele cele mai nobile ale acestuia.

Cu prilejul înscăunării ca Întîistător al Bisericii noastre, la 19 iunie 1977, I. P. S. Mitropolit Teoctist Vă mărturisea că noi toți, «clerul și credincioșii, V-am ascultat deseori cuvîntul rostit la tribuna Sfatului Țării — Marea Adunare Națională —, în diferite foruri și Congrese ale poporului nostru...». Cu asemenea prilejuri, Prea Fericirea Voastră ați subliniat cu putere legămîntul nostru sfînt, ca slujitori ai Sfintei Biserici Ortodoxe, solidaritatea noastră cu toți cetățenii patriei întru strădaniile comune pentru înflorirea ei, aducîndu-ne contribuția noastră la ridicarea pe culmi tot mai înalte a stării spirituale și materiale a poporului nostru.

Iubiți credincioși,

Activitatea irenică a Prea Fericitului Patriarh Iustin este concepută ca parte integrantă a vastului program de slujire și se desfășoară pe coordonatele cerințelor timpului nostru. Încă de la începutul deceniului al șaselea eminentul profesor teolog Iustin Moiescu binevestea cu deosebită căldură sufletească învățătura noastră creștină despre pace, prin studii foarte documentate, cu pertinente aplicări la realitatea timpului. În anii următori, ca și astăzi, Prea Fericitul Patriarh Iustin poartă cu înțelepciune, cu tenacitate, mesajul creștin al buneivoiri și al împreună-lucrării în armonie, atît în sinul Sfintei Biserici cît și în raporturile cu celelalte religii și culte, în lăuntru patriei noastre, cît și pe meridianele lumii. Așa ni se înfățișează, așa îl cunoaștem, susținînd cu nepuizabilă energie și neclintită convingere acest sfînt deziderat al existenței umane, apărînd permanent pacea și toate bunele ei roduri. Astfel, la 19 iunie 1977, în această sfîntă catedrală, în atmosfera solemnă și înmiresmată a acelei zile, Prea Fericitul Patriarh Iustin mărturisea: «În mod cu totul deosebit vom spori eforturile noastre pentru apărarea păcii, întrucît pacea se află plasată în însuși centrul misiunii noastre religioase. În slujba păcii, noi punem adevărurile noastre de credință, căldura dragostei și zelul nostru statornic de înfăptuire a ei».

Apărarea păcii este una dintre virtuțile strălucind ca o piatră prețioasă în cununa vieții și activității Prea Fericitului Patriarh Iustin care ne învață că «pacea nu e o simplă tăcere a armelor, ci desființarea lor. Spiritul uman, capacitatea creatoare, progresul, realizarea unei tot mai depline calități a vieții, toate acestea nu se pot înfăptui decît într-o atmosferă de pace reală și statornică».

Prea Fericirea Voastră,

Sinteți astăzi unanim recunoscut ca animat de nobilele idealuri ale păcii și înțelegerii între Biserici și popoare, iubitor al armoniei, al buneivoiri, al conlucrării. Noi, slujitorii Sfintei Biserici străbune, am fost emoționați și în modul cel mai sincer fericiți cînd, fiindu-Vă recunoscut meritele Vi s-a conferit *Medalla* Consiliului Mondial al Păcii — cu prilejul celei de a XXV-a aniversări a Mișcării Mondiale pentru Pace.

La o Conferință mondială cu tema «Oamenii de religie pentru apărarea darului sacru al vieții, împotriva catastrofei nucleare», participind în fruntea unei numeroase delegații românești, Prea Fericirea Voastră ați făcut cunoscut lumii întregi că pentru România «apărarea vieții constituie una dintre cele mai înalte preocupări actuale». Președintele țării noastre, Dl. Nicolae Ceaușescu, neobosit militant pentru pace, este exponentul voinței unanime a poporului atunci când cere cu fermitate: «să facem totul pentru apărarea dreptului suprem al popoarelor, al oamenilor, dreptul la viață, dreptul la pace».

Astăzi, când pacea și viața lumii sînt mai primejdive decît oricînd, se cuvine să ne sporim eforturile pentru a trezi în sufletele oamenilor conștiința responsabilității fiecăruia în parte față de destinul întregii umanități. Cu numeroase prilejuri ați subliniat că datoria cea mai sfîntă, preocuparea cea mai stăruitoare a fiecărui creștin trebuie să fie împlinirea mesajului Domnului Hristos, care a venit în lume pentru ca aceasta «viață să aibă, și încă din belșug să aibă» (Ioan, 10, 10).

La Adunarea Cultelor pentru dezarmare și pace, care a avut loc aici, la București, în iunie 1984, Prea Fericirea Voastră ați adresat un cald și stăruitor îndemn: «Trebuie să ajutăm pe conducătorii de state să restabilească în conștiința umană valorile morale autentice, în sensul că nu afirmarea puterii care degenerază în conflicte ci, dimpotrivă, afirmarea încrederii, a dreptății, a cooperării, a întraajutorării, a respectului reciproc și, mai profund, a dragostei frățești, realizează adevărata sumă de valori care slujesc viața».

Dreptslăvitori creștini,

Prezenți astăzi la această înălțătoare solemnitate, se cuvine să cunoașteți că activitatea plină de roade, pilduitoarea dăruire și slujire neobosită a Sfintei Biserici și a patriei, prin care este caracterizată personalitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin, ne însuflețesc necontenit pe noi, toți membrii Sfintului Sinod, pe toți clericii, în slujirea altarului străbun, în împlinirea îndatoririlor față de patrie și de popor.

Prea Fericitul Patriarh Iustin păstrează în marea sa inimă bună, de înțîistătător al Bisericii noastre, o mare prețuire și o fierbinte dragoste față de întreaga ierarhie, față de toți clericii și fiii Bisericii noastre, față de toți cetățenii țării. Celor care, cu smerenie, îi sîntem aproape în slujirea ce ni s-a încredințat, fiecare pe treapta sa și cu toții într-un cuget și într-o faptă — în cadrul Sfintului Sinod, al Adunării Naționale Bisericești — ne solicită conlucrarea necontenită pentru întărirea Sfintei Ortodoxii și a Bisericii noastre strămoșești, pentru slujirea scumpei noastre patrii.

Prea Fericirea Voastră,

Prin exemplul întregii vieți, cu desăvîrșită răbdare și cu blindețe, dar și cu autoritatea staturii morale a Prea Fericirii Voastre, ne-ați învățat sensul profund al virtuților creștine: Credința, Speranța și Dragostea. Ne-ați învățat să le trăim după dumnezeiasca poruncă, să le urmăm neabătut. Cit de convingător și cald, și însuflețitor, răsună și acum în inimile noastre îndemnul pe care l-ați rostit în timpul unei

...te patriarhale în Moldova, când însoțeați un înalt oaspete al Bisericii noastre, în octombrie 1983! «Să avem încrederea că lupțind pentru apărarea vieții și a păcii, prin rugăciunile noastre, vom învinge! Acolo unde este Dumnezeu cu omul, omul are puterea lui Dumnezeu! Totdeauna a fost nevoie în lume de dragoste. Astăzi, mai mult decât oricând, lumea are nevoie de dragoste!» — ați spus atunci.

Pilduitor pentru noi toți slujitorii sfințelor altare, prin profunzimea cunoașterii învățăturii scripturistice, apostolice și patristice, ne-ați învățat o teologie a tuturor timpurilor și, cu deosebire, a epocii noastre: o teologie a încrederii, a speranței în dreptatea și pacea biruitoare în lume — arătându-ne îndatorirea noastră întreită și cea mai sfântă: să păstrăm dreapta credință, să întărim nădejdea, să propovăduim și să lucrăm pentru pacea și pacea.

Vibrează în inimile noastre și va vibra în timpul ce vine, cu aceeași intensitate, ecoul cuvântului atît de pătrunzător pe care l-ați rostit în numele tuturor slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române — cu mai puțin de o lună în urmă — de la tribuna înaltului forum al întregului nostru popor, Frontul Democrației și Unității Socialiste —: «Pacea în lume — idealul de totdeauna al omenirii — este pentru noi o rinduială veche, o cerință a rațiunii, o necesitate a vieții; de ea avem trebuință în toată vremea existenței noastre pe pămînt. Nu vom înceta niciodată acțiunile pentru menținerea păcii. Pacea nu se înfățișează ca o simplă absență de război. Ea este o stare de existență a oamenilor, a popoarelor, în prietenie, înțelegere și colaborare. Ea face parte din bunurile omului, din conținutul entității lui. De aceea o dorim, o iubim și ne străduim s-o păstrăm intactă, puternică!».

Prea Fericirea Voastră,

Știți, simțiți și vedeți cum Vă înconjoară toți membrii Sfințului Sinod, clericii, mulțimea dreptcredincioșilor creștini, cu mare prețuire, cu evlavie, cu deosebită dragoste și venerație.

În numele tuturor, Vă adresăm, la acest solemn popas aniversar, tradiționala urare: «La mulți ani fericiți, cu sănătate deplină!» în fruntea Sfintei noastre Biserici, cu noi și bogate înfăptuiri în slujirea arhi-pastorală și ecumenică, în slujirea patriei, în apărarea vieții și a păcii!

Reînnoim acum solemnul legămînt că vom urma cu toții pilda de dăruire pe care ne-o oferă Prea Fericirea Voastră. Vom depune eforturi sporite pentru a sprijini strădanile de zi cu zi ale întregului popor, întru zidirea vieții celei noi în România Socialistă, condusă cu înțelepciune și deosebită vrednicie de Dl. președinte Nicolae Ceaușescu.

Ne unim cu toții glasul inimii, rugînd pe Prea Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască plenitudinea bucuriei, incununarea cu mulțumirea și liniștea lăuntrică, pentru că îndelung, și luminos, și neistovit, și rodnic V-ați străduit, pentru slava Sfintei Biserici, pentru binele poporului, cinstind pilduitor numele de creștin, și deopotrivă numele de român!

Într-un cuget și într-un singur glas rostim acum profeticele cuvinte: «Cei ce nădăjduiesc întru Domnul vor înnoi puterea lor, le vor crește aripi ca ale vulturului...».

Prea Fericirea Voastră,

În atmosfera de deplină bogăție spirituală, de «har peste har», din sfînta noastră Biserică strămoșească, împodobită cu noi frumuseți prin neobosită osteneală patriarhală a Prea Fericirii Voastre, în această sălăvită zi de aniversare, Duminica Ortodoxiei din anul 1985 — aleasă sărbătoare a Ortodoxiei românești — rostim textul liturgic :

«Mereu binecuvintează, Doamne Dumnezeu, pe Prea Fericitul Părintele nostru Patriarh IUSTIN, pe care-l dăruiește sfîntelor tale biserici, în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățînd cuvîntul adevărului Tău!». «Amin!».

În continuarea festivității care s-a desfășurat în Catedrala patriarhală, a luat cuvîntul Prea Fericitul Patriarh Iustin, care a spus :

«Cel dintîi cuvînt pe care vreau să-l rostesc astăzi, cu prilejul împlinirii vîrstei de 75 de ani, este un cuvînt de adîncă mulțumire către Bunul Dumnezeu pentru darul mulțimii de zile pe care l-a trimis asupra mea cu mare dărnicie.

Totodată mulțumesc din toată inima Înalț Prea Sfinților Mitropoliți și Arhiepiscopi, Prea Sfinților Episcopi și Arhieriei, clerului și dreptmăritorilor creștini care m-au făcut părtaș dragostei lor prin participarea la acest moment festiv din viața mea.

Să-mi fie îngăduit apoi, ca și în această împrejurare să exprim în numele întregii ierarhii bisericești, al preoțimii și al tuturor dreptcredincioșilor noștri, cuvinte alese de mulțumire și recunoștință față de Departamentul Cultelor și de înalta conducere de stat, în frunte cu Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii, pentru lărga înțelegere și sprijinul pe care le acordă Bisericii noastre.

În același timp, asigur conducerea de stat de toată prețuirea, devotamentul și colaborarea noastră la înfăptuirea oricărei acțiuni menite să contribuie la îmbunătățirea nivelului de trai material și spiritual al poporului și la propășirea patriei.

În chip cu totul deosebit mulțumesc Bunului Dumnezeu care varsă fără încetare belșug de daruri peste Sfînta noastră Biserică, păstrînd-o în unitatea, sfințenia, sobornicitatea și apostolicitatea Bisericii dreptmăritoare, precum și în slujirea poporului nostru, potrivit cu năzuințele și idealurile lui înalte. Sîmțînd mîna lui Dumnezeu asupra noastră, în tot locul și în toată vremea, înălțăm cuvînt de întrebare, zicînd, împreună cu Psalmistul : «Cu ce vom răsplăti Domnului pentru toate cîte ne dă nouă?» (Ps., 115, 3).

Cinstiți ascultători,

S-a distîns Biserica noastră de-a lungul vremii în multe chipuri. În deosebi ea s-a făcut cunoscută prin pămînta statornică a dreptei credințe și propovăduirea vieții în sfințenie. Cîndva, unii ierarhi din sinul ei erau socotiți adevărate îndreptare de credință pentru întreaga Biserică. Mulți s-au dovedit deschizători de drumuri în Teologie și în viața creștină. Dar cea mai de preț podoabă a Bisericii noastre o constituie

lungul șir de sfinți și martiri pentru credința în Hristos, ale căror nume se pomenesc neincetat cu adincă evlavie. Apoi, rivna poporului nostru pentru păstrarea unității naționale s-a reflectat în Biserică prin rivna pentru păstrarea unității de credință. Poate că și acesta a fost unul dintre motivele care au determinat, într-o anumită vreme, rînduirea unui

singur episcop pentru țara întreagă. În *Istoria sa bisericească*, un vechi scriitor, Sozomenos numit, în secolul al V-lea, scria așa : «Neamul acesta (al Sciților) are multe orașe și sate mari și cetăți întărite. Iar metropola lor este Tomis (Constanța de astăzi), oraș mare și prosper pe malul mării. Încă și acum domnește acolo un obicei vechi de a păstori un singur episcop bisericile întregului neam» (P.G., LXVII, 1344). Se pare că acest obicei s-a păstrat secole de-a rândul, până târziu de tot. În primele decenii ale veacului al XIII-lea, Nichita Choniatul, și în veacul următor, Nichifor Callistos, spuneau că până în zilele lor se mai menținea obiceiul acesta vechi.

De altfel, la întemeierea Principatelor, în secolul al XIV-lea se vorbește tot de un număr redus de episcopi la noi (P.C., CXXXIX, 1366; CXLVI, 669).

În aceeași vreme apare în țara noastră și dorința ca ierarhii să fie oameni din partea locului, români. În secolele următoare, când sporise numărul de străini ajunși la cîrma Bisericii, a fost nevoie de unele măsuri pentru asigurarea conducerii românești a Bisericii.

O altă trăsătură caracteristică proprie Bisericii noastre trebuie socotită dorința statornică a Bisericii de a fi liberă, de a se conduce singură, de a fi neatirnată de nici o altă Biserică, de a fi autocefală. Este și aceasta un reflex al voinței poporului nostru de a fi liber, independent, suveran. În orice caz, problema autocefaliei a apărut în Biserica noastră foarte de timpuriu. În secolul al V-lea, de pildă, eparhia Tomisului, în unele documente vechi, se înfățișează ca arhiepiscopie autocefală. Ulterior, chiar de la întemeierea Principatelor, Bisericile noastre au manifestat statornic voința lor de a avea autocefalia. Li s-a recunoscut abia în 1885.

Strădaniile Bisericii pentru recunoașterea autocefaliei pun în lumină dorința ierarhiei, clerului și credincioșilor pentru o viață proprie, potrivită cu nevoile și aspirațiile lor. Biserica noastră n-a vrut niciodată să se alinieze la viața altor Biserici; ea a urmărit neincetat să-și păstreze chipul ei propriu, slujind țara și poporul nostru.

În această atmosferă s-au statornicit la noi legături trainice între stat și Biserică.

Este adevărat că bunele legături dintre stat și Biserică fuseseră stabilite cu multe veacuri înainte, pe vremea împăratului Constantin cel Mare. Dar, celebra «simfonie» bizantină a îmbrăcat forme noi în raporturile dintre stat și Biserică în țara noastră. Înfrățirea Bisericii cu slujitoare a poporului sau sprijinirea Bisericii de către stat a constituit totdeauna un fapt firesc la noi.

Împletindu-și destinele ei cu destinele poporului, Biserica noastră și-a făurit un chip propriu, potrivit cu chipul neamului nostru, Biserica noastră Ortodoxă este, în adevăr, Biserica românească.

Dreptmăritori creștini,

Datorită integrării ei în viața poporului nostru, Biserica s-a făcut părtaşă la satisfacerea tuturor cerințelor materiale și spirituale ale oamenilor, la împlinirea lipsurilor de fiecare zi sau la realizarea unui ideal urmărit cu stăruință, veac după veac, de întregul popor. Ea a înființat cele dintii școli și a organizat cele dintii spitale. Totdeauna Biserica a fost alături de omul în suferință, de omul sărac, de omul exploatat și oprimat; dar, totodată, cu mulțimile de credincioși, ea a fost alături de marii noștri voievozi în luptele pentru eliberare de sub stăpînirea străină, pentru dobîndirea independenței, pentru suveranitatea națională; a fost alături de întregul nostru neam în luptele pentru unirea cea mare; împreună cu întregul nostru popor ea și-a adus contribuția ei la eliberarea din august 1944.

În vremea noastră, aspirațiile poporului nostru sînt îndreptate spre făurirea unei vieți noi, mai frumoase și mai bune. Întreaga țară este

un vast șantier. S-a creat o industrie modernă; agricultura nouă a început să dea belșug de roade. Populația se mută în case noi, confortabile. Știința, artele și cultura în general se găsesc în plin progres. Pe scurt, în țara noastră, întreaga viață a omului se înnoiește. La săvârșirea acestei opere de înnoire a țării, Biserica își aduce contribuția ei cu toate mijloacele care îi stau la îndemână.

Dar idealul cel mare al omenirii întregi rămâne astăzi apărarea păcii în lume. Biserica noastră, ca și alte Biserici, conștientă de răspunderea pe care o are în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, depune toate eforturile de care ea este capabilă pentru a aduce o contribuție cât mai mare la apărarea păcii între oameni și popoare.

De pace este nevoie totdeauna și pretutindeni pentru desfășurarea vieții omului pe pământ, în condiții normale. Dar, dacă se ține seamă de ceea ce ar putea face din întreaga lume un nou război, în condițiile dezvoltării tehnico-militare și acum spațiale, când pământul însuși s-ar putea transforma într-o planetă sau o stea ca oricare alta, luminoasă și frumoasă de la distanță, dar rece ca gheața ori fierbinte ca focul, lipsită însă de viață, atunci nimic nu poate fi considerat mai frumos, mai bun sau mai înțelept ca glasul celui care propovăduiește pacea.

Cea mai mare parte din omenire este deplin conștientă de acest adevăr. Ea ține minte că în ultimele zeci de ani a trecut de mai multe ori pe marginea prăpastiei. De aceea astăzi în fruntea oamenilor care sînt prețuiți pentru înfăptuirile lor excepționale, ea pune pe oamenii păcii, pe făcătorii de pace.

Iar noi, dreptmăritori ai Părintelui nostru din înălțimi și slujitori ai neamului nostru, cu stăruință ne rugăm ca «Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfintului Duh să fie cu noi toți. Amin!».

Festivitatea din Catedrala patriarhală s-a încheiat cu Polihroniul îndătinat, în cadrul căruia toți cei de față au intonat Imnul patriarhal.

La ieșirea din Catedrala patriarhală, o mare mulțime de preoți și credincioși au înminat Prea Fericirii Sale frumoase buchete de flori — semnul dragostei și alesei prețuiri pe care i-o poartă.

La Palatul patriarhal Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a fost felicitat cordial de Dl. Ioan Cumpănașu, președintele Departamentului Cultelor.

În timpul unei scurte recepții, în holul central al Palatului patriarhal, Prea Fericitul Patriarh Justin a vizitat sala special amenajată cu darurile, buchetele și coșurile de flori oferite Prea Fericirii Sale cu prilejul acestui jubileu de către membrii Sfintului Sinod, de către secțiile Administrației Patriarhale și ale Arhiepiscopiei Bucureștilor, de către preoți, credincioși și alți oaspeți.

Potrivit tradiției, în trapeza Palatului patriarhal, Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit o așapă în cinstea tuturor celor care i-au sărbătorit și omagiat cu prilejul aniversării vârstei de 75 de ani.

În timpul mesei festive, I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului a dat citire unui frumos cuvînt de omagiere, creionînd un portret al-

cătuț din culori de cuvinte alese, în cinstea aniversării a 75 de ani a Prea Fericitului Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române.

Ziua de 5 martie va rămîne înscrisă pentru totdeauna în fila de cronică a Bisericii noastre strămoșești ca un popas aniversar închinat Prea Fericitului Patriarh Iustin, vrednic conducător, eminent teolog și strălucit cărturar, omul ales de Dumnezeu și de credincioșii ortodocși români, care și-a dedicat viața celui mai înalt ideal de slujire a Bisericii și a neamului, în cea mai glorioasă epocă din istoria poporului nostru.

Devotamentul cu care se identifică în împlinirea mărețelor idealuri ale minunatului nostru popor, dăruirea cu care slujește aspirațiilor umanitare ale lumii contemporane și credința cu care propovăduiește evanghelia păcii, îi înscrie numele în istoria neamului, ca ctitor al spiritua-lității ortodoxe românești și îl așează în galeria marilor ierahi care au slujit pînă la jertfelnicie aspirațiile spirituale și naționale ale neamului nostru românesc.

Pr. ION BANĂȚEANU

TELEGRAME DE FELICITARE

Cu prilejul celei de-a 75-a aniversări a zilei sale de naștere, Întâmpinătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin a primit — din partea unor personalități din țară și de peste hotare — numeroase telegrame și scrisori de felicitare, din care menționăm :

Prea Fericirii Sale

IUSTIN MOISESCU,

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE

Cu prilejul celei de a 75-a aniversări a zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, rog să primiți cele mai călduroase felicitări, împreună cu sincerele noastre urări de sănătate, fericire și o activitate binecuvântată de Dumnezeu în slujba Bisericii Ortodoxe Române, și spre binele patriei noastre.

În numele clerului și al credincioșilor Bisericii Evanghelice C.A.,

† ALBERT KLEIN

Prea Fericitului IUSTIN,

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE

Cu prilejul zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, care să fie binecuvântată de Dumnezeu, Vă transmitem în numele Bisericii Unitariene și al meu personal mai călduroase felicitări, asigurându-vă de adincă și sinceră dragoste, rugînd Dumnezeu cel providențial să Vă binecuvinteze cu viață lungă, sănătate, putere muncă și cu agerime spirituală, spre binele și fericirea credincioșilor pe care îi iubiți, al poporului și al patriei noastre socialiste.

† Dr. LAJOS KOVACS,

conducătorul Bisericii Unitariene

Prea Fericitului IUSTIN,

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE

Prea Fericirea Voastră,

La a 75-a aniversare de la nașterea Prea Fericirii Voastre, Vă transmitem alături de nume personal cit și într-acei al Comunității evreiești din R. S. România, călduroase felicitări și urări de sănătate. Vă dorim sporite puteri de muncă spre a pași, de azi înainte «din succes în succes» în binecuvîntata activitate ce o desfășurați în slujba Bisericii, patriei și păcii.

Cu înfrățite sentimente.

Dr. MOSES ROSEN,

Șef Rabinul Cultului Mozaic

Prea Fericirii Sale IUSTIN,

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE

Pentru aniversarea zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre Vă adresez, cu dragoste înfrățescă, cele mai sincere urări de sănătate și prosperitate. Fie ca Mintuitorul

să binecuvinteze slujirea Prea Fericirii Voastre către El și ca mărturia Sfinței Biserici pe care o conduceți să se umple de Ierovoare în slujba patriei Prea Fericirii Voastre și a obștii ecumenice. La mulți ani!

Dr. EMILIO CASTRO,
secretar general
al Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Prea Fericirii Sale IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Cu prilejul celei de a 75-a aniversări a zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, toți numeroșii prieteni din Conferința Bisericilor Europene Vă adresează salutări și felicitări călduroase. Fie ca Dumnezeu să coboare peste Prea Fericirea Voastră cele mai bogate binecuvântări ale Sale.

Cu deosebite urări de bine din partea Veleii și a mea personal,

Dr. GLEN GARFIELD WILLIAMS,
secretar general
al Conferinței Bisericilor Europene

Prea Fericirii Sale IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Vă adresez felicitări cordiale cu prilejul celei de a 75-a aniversări a zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre și rog pe Dătătorul tuturor bunurilor să Vă întărească neîncetat trupește și sufletește pentru slujirea Sfinței Biserici Ortodoxe Române care, având un înțelept îndrumător în persoana Prea Fericirii Voastre, să prospere neîncetat.

Fie ca legăturile Irărești între Bisericile noastre și națiunile noastre să devină cât mai puternice.

Cu dragoste în Domnul nostru,

† PIMEN,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Prea Fericirii Sale IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericite,

Cu ocazia celei de a 75-a aniversări a zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, Vă rog să primiți felicitările mele sincere și urările cele mai bune. Păstorul nostru Suprem, Mântuitorul Iisus Hristos, să Vă dăruiască sănătate multă și îmbelșugate daruri pentru prosperitatea Sfinței Sale Biserici. Primiți Vă rog și expresia afeccțiunii noastre Irărești.

Cu profund respect,

† FILARET,
Mitropolitul Minskului și al Bielorusiei
președinte al Departamentului pentru
relațiile bisericești externe al
Patriarhiei Moscovei

• VIAȚĂ • BISERICĂȘCĂ •

LUCRĂRILE COMITETULUI EXECUTIV AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR

Geneva, 4—8 februarie, 1985

A. Prima sesiune din anul 1985 a lucrărilor Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a avut loc la Geneva, între 4—8 februarie 1985, la Centrul Internațional John Knox. Au participat toți membrii Comitetului executiv, cu excepția W. A. Visser't Hooft, *președintele de onoare*, cărui vîrstă înaintată și boala nu i-au mai permis să-și parăsească domiciliul.

A fost prezent de asemenea Dr. Emilio Castro, *secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor*.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent la lucrări Dr. Antonie Pă-
deală, *Arhiepiscop al Sibiului și Mitropolit al Ardealului*.

A fost prima sesiune a Comitetului executiv de după alegerea noului secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor Dr. Emilio Castro, în locul Dr. Philip Potter, retras la cerere cu un an mai devreme decît expirarea mandatului.

Cu prilejul acestei sesiuni, s-a organizat instalarea oficială a noului secretar general în cadrul cultului ecumenic de luni, 4 februarie, în capela de la Centrul Ecumenic de pe str. Ferney din Geneva, în prezența tuturor funcționarilor Consiliului Ecumenic, ai Conferinței Bisericilor Europene, ai Federației Lutherane Mondiale, ai Alianței Mondiale Reformate și ai reprezentanților Bisericilor din Geneva.

Cultul a fost oficiat de Dr. Heinz Joachim Held, *președintele Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor*, cu participarea și a I. P. S. Mitropolit Hri-
stom de Mira (Patriarhia Ecumenică). Lecturile biblice au fost din Isaia 6, 1—8, evocînd *trimiteră* profetului la lucrarea în numele Domnului, iar din Noul Testament, din *Faptele Apostolilor* 22, 6—11, în care Sf. apostol Pavel întreabă: «Doamne, ce să fac», aceasta fiind deviza pe care Dr. Emilio Castro și-a ales-o ca semn al intrării în noua răspundere ecumenică, după cum a mărturisit el însuși în cursul unei cu-
vîntări. Cel care au alcătuit textul cultului de instalare au introdus în el întrebări și au prevăzut răspunsuri (cum e în slujba călugăriei la ortodocși), și chiar în slujba hiroto-
liei episcopului. Ex.: *Întrebare*: «Afirmi, în prezența acestei adunări, dependența ta de
arului lui Dumnezeu în împlinirea noli sarcini și răspunderi ce ți s-a încredințat?».

R. Da, ajutîndu-mi Dumnezeu.

I. Mărturisești cu convingere că Dumnezeu a chemat Consiliul Ecumenic al Bi-
sericilor ca să ajute Bisericele în căutarea unității, și mărturie și a slujirii, și în
vederea apărării cauzei dreptății și păcii în lume?

R. Da, cu ajutorul lui Dumnezeu.

I. Te încredințezi acestei slujiri (ministry) în solidaritate cu colegii tăi și cu
toți cei care împărtășesc această slujire cu tine, pentru împlinirea scopurilor Consili-
ului Ecumenic al Bisericilor?

R. Da. cu ajutorul lui Dumnezeu.

Apoi oficiantul s-a adresat credincioșilor din capetă, întrebându-i:

Vă reafirmați credința într-un singur Dumnezeu, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, și vă dăruiați scopurilor și intențiilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor?

R. Da.

I. Promiteți să dați fratelui nostru Emilio, pe care-l instalăm acum în numele lui Dumnezeu celui în Treime, sprijinul vostru în Domnul, să-l sprijiniți cu dragoste și încurajare, să-l aveți în rugăciunile voastre și să-l faceți vrednic să-și împlinească scopul pentru care a fost chemat?

R. Da.

I. (către Dr. Castro) În numele Comitetului central, te instalăm în slujba de secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh. Fie ca Domnul harurilor să-ți dea dragostea, înțelepciunea și puterea, necesare pentru a-ți împlini slujirea.

A urmat o rugăciune de încheiere după care i s-a dat o emblemă a ecumenismului, lucrată la Amsterdam pe o placă metalică, iar reprezentanții Bisericilor din Geneva l-au dat o «robe de Genève», neagră și cu fluture alb la gât. Din partea funcționarilor Consiliului Ecumenic al Bisericilor i s-a dat o *Biblie*, ca semn al temeliei pe care trebuie să-și bazeze slujirea. A urmat o scurtă recepție la Consiliul Ecumenic, după care membrii Comitetului executiv au revenit la centru John Knox, intrând de îndată în lucrări.

B. După apelul nominal și adoptarea Procesului verbal al ședinței anterioare, a luat cuvântul noul secretar general prezentând un raport verbal și arătând, după obicei, ce s-a petrecut nou în viața ecumenică în ultima vreme. Astfel, a informat că au trecut la Domnul trei mari ecumeniști: Stephen Niles, autor al unei istorii a ecumenismului; Herman Dietzfelbinger, fost președinte al Bisericilor Luterane din R.F.G. și Dr. Norman Goodal (pe care și autorul acestor rânduri l-a audiat ca *visiting professor* la Heythrop College, Oxford, în anul 1969). Dr. Castro a arătat apoi că de curind a făcut o vizită la Consiliul Ecumenic o delegație din Iraq, cerind ca C.E.B. să medieze pentru pace în regiune. De asemenea Centrul Ecumenic a fost vizitat și de ambasadorul Israelului în Elveția, de vice-președintele Comitetului pentru Culte din U.R.S.S., Dl. Macarțev și de o delegație din R.D.G., condusă de vicepreședintele Consiliului de stat, Gerald Götting.

La rîndul său, Consiliul Ecumenic a trimis diferite delegații pentru a se informa la fața locului asupra unor situații, în Sudan, Nicaragua, Etiopia, Grecia, Turcia, Coreea de Sud, China. Toți cei care au făcut aceste vizite au fost invitați să prezinte scurte rapoarte în fața Comitetului executiv, ceea ce au și făcut.

Dr. Emilio Castro și-a făcut apoi cunoscute câteva din principiile și gândurile cu care vrea să-și continue slujirea ecumenică în noul oficiu. D-Sa nefiind nou în mișcarea ecumenică. A fost un număr însemnat de ani director al *Comisiei Misiune și Evanghelizare*, desfășurând o activitate apreciată de toate Bisericile. A spus că dorește să încurajeze în special *Comisia Credință și Constituție* să lucreze pentru descoperirea bazelor teologice în vederea realizării intercomuniunii euharistice. De fapt a numit-o *ospitalitate euharistică*, pe care Bisericile să și-o poată oferi unele altora, în numele dragostei creștine. «Tuturor ne vine greu să spunem că tocmai de la Euharistie pornesc diviziunile noastre, adică de la împărțirea cu Iisus Hristos pe care toți îl mărturisim», a spus D-Sa. «Există, a mai adăugat, căi teologice în favoarea ospitalității euharistice. Trebuie căutate. Să facem activă lcomomia și să mergem pe calea filantropiei. Aceste două, bine adîncite, și folosite, ne vor putea ajuta».

Cu privire la modul cum înțelege să-și desfășoare activitatea de secretar general, Dr. Emilio Castro a declarat că nu se va supune nici unei autocenzuri, ci va spune întotdeauna ceea ce crede că trebuie spus. «Mai bine mă las corectat, decît să mă autocenzurez». A mai declarat că nu are de gînd să schimbe nimic din *modus operandi*, din metodele de lucru din Consiliul Ecumenic, iar dacă va fi nevoie de schimbat ceva, o va face cu acordul tuturor.

O noutate pe care a introdus-o totuși pe agenda de lucru a Comitetului executiv, a fost prevederea în două din ședințele primelor două zile (sînt în general patru

...cinci ședințe pe zi), a unor «Discuții deschise cu secretarul general», acesta urmează să-și prezinte unele opinii, puncte de vedere și planuri, iar membrii Comitetului executiv să le comenteze, putînd să fie apoi instrumentate în vederea intrării lor în cadrul activităților ecumenice.

Cu privire la vizitele primite în ultima vreme la Consiliul Ecumenic din Geneva, secretarul general a apreciat faptul că reprezentanții țărilor din Est se arată mai interesați de activitatea Consiliului decît cei din Vest. Ar dori ca și aceștia din urmă să se intereseze de activitatea Consiliului și să se alăture acțiunilor lui în favoarea păcii și a păcii. Dr. Emilio Castro s-a referit apoi la Declarația de la Stuttgart din 1965 a Bisericilor germane, prin care se recunoaște vina germanilor în declanșarea celui de al doilea război mondial și în provocarea marilor suferințe unor oameni lipsiți de apărare. Se întreba dacă această Declarație va putea fi reluată cu prieten și simpatie anul acesta, la 40 de ani de la încheierea celui de al doilea război mondial.

Discuțiile la raportul secretarului general au fost în genere pozitive. Dr. Aaron Keenan (Camerun) a spus că cel mai important lucru este ca și pe viitor Consiliul Ecumenic să-și mențină și să-și mărească peste tot credibilitatea. În acest scop ar trebui să desigur binevenite și contactele mai dese cu statele occidentale. Țările răsăritene se interesează de activitatea Consiliului pentru că văd în el o tribună a păcii și trebuie să încurajăm ca astfel de vizite să continue. În același sens a vorbit Episcopul Karoly Toth din Ungaria. Moderatorul Comitetului executiv Dr. Heinz Joachim Heid (S.F.G.) s-a simțit obligat să răspundă la întrebarea în legătură cu Declarația de la Stuttgart. N-a dat un răspuns oficial, pentru că acesta nu s-a formulat încă, dar el crede că germanilor le va fi foarte greu să sărbătorească sfîrșitul celui de al doilea război mondial, care, pentru ei, a însemnat capitularea, înfrîngerea. Poate că Bisericile vor face ceva, pornind mai ales de la răspunderea lor în lumea de azi, pentru a preveni noul suferință și nedreptăți.

La raportul secretarului general a luat cuvîntul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Dr. Antonie Plănădeală, Mitropolitul Ardealului, care a spus printre altele:

«Sîntem în februarie și secretarul general Dr. Emilio Castro și-a luat în primire mesajul la 1 ianuarie. Am ascultat totuși un raport larg, bine informat și cu perspective interesante, ca după o lungă activitate, ceea ce e un început promițător. Sînt de acord să se încurajeze vizitele la Consiliu și din Est și din Vest. Munca și orientarea Consiliului vor fi mai bine înțelese și apreciate cînd vor fi cunoscute și aici, la fața locului. Echilibrul pe care îl are în vedere Dr. Castro, cu privire și la angajarea unor contacte mai strînse și cu unele state din Vest, este desigur normal. Întrebarea este: Ce reprezentanți ai guvernelor din Vest nu vin? Nu sînt intereseși? Ignoră activitatea Bisericilor? În această privință Consiliul trebuie să reflecteze cum să se impună și cum să-și impună activitatea, în așa fel încît să intereseze. Dar să fie și cu grijă de a nu limita contactele cu Estul. Eu apreciez de pildă faptul că la Consiliu au fost primite de curînd două vizite, una din partea unei țări arabe (Iraqul) și alta din partea Israelului. S-a vorbit de pace, de medierea unei înțelegeri, ceea ce e în spiritul Consiliului Ecumenic. Aș vrea să vă informez că și România promovează acest spirit în politica ei externă, întroținînd relații diplomatice și prietenești atît cu țările arabe, cit și cu Israelul».

C. Au urmat, ca de obicei, rapoartele *Unităților*.

I. Dr. Todor Sabev, secretar general adjunct, a prezentat raportul Unității I «Credință și Mărturisire», din care reținem:

a) Subunitatea *Credință și Constituție* a continuat să ajute la procesul de receptie al Documentului de la Lima: *Botez, Euharistie, Proclamație*. De asemenea a organizat o consultare în Kotayam, India (nov. 1984), cu privire la *Credința Apostolică*, interpretînd art. 2 al Simbolului niceo-constantinopolitan. O altă consultație, analizînd art. 2 din același Simbol, a avut loc la Chantilly, Franța (ian. 1985) împreună cu o altă consultație care a tratat tema: «*Unitatea Bisericilor și reînnoirea comunității creștine*». Unitatea a publicat un volum, al treilea din serie. Intitulat: *Confessing our Faith around the World — Caribbean and Central America* (Mărturisindu-ne credința în lume — în zona Caraibelor și a Americii Centrale), volum dedicat fostului secretar general Philip Potter.

Pentru anul 1985 comisia *Credință și Constituție* are în vedere următoarele activități dedicate promovării unității creștine: O consultație inter-ortodoxă cu privire la

recepția Documentului BFM care va avea loc la Holy Cross Theological School, Boston, S.U.A. (17—22 iunie 1985); o consultație cu privire la interpretarea prinului articol al Simbolului niceo-constantinopolitan va avea loc în martie la Kinshasa, Zair, în martie 1985, cu tema: «*Către o expresie comună astăzi a credinței apostolice*», iar în septembrie, se va organiza (nu s-a stabilit locul) consultația cu tema: «*Comunitatea bărbajilor și femeilor în relație cu unitatea și reinnoirea Bisericii și a comunității omenești*».

Plenara comisiei *Credință și Constituție* va avea loc între 12—26 august la Stavanger, Norvegia.

b) Comisia *Misiune și Evanghelizare* a ținut o întrunire ortodoxă în R.F.G., (octombrie 1984) și o alta la Limuru, Kenya (ian. 13—20, 1985), axate mai ales pe tema: «*Evanghelie și cultură*».

Conferința generală a comisiei Misiune și Evanghelizare se va ține în 1988 sau 1989. Pentru viitor sînt prevăzute consultații și vizite în Brazilia, U.R.S.S., Cehoslovacia. În anul 1987 revista *International Review of Mission* va împlini 75 de ani de existență. S-a numit un nou comitet de redacție.

c) Sub-unitatea *Dialogul între credințe și ideologii* a organizat în ultimul timp două consultații: una la Boston în S.U.A. (25—29 noiembrie 1984), cu tema: «*Intelectualurile și liniile pluralismului religios*», ocupîndu-se de relațiile iudaism-cristianism; a doua consultație (decembrie 1984), cu tema: «*Conflict și reconciliere — resurse în cadrul tradițiilor religioase*», s-a ocupat de relațiile dintre creștinism și budism.

Consultații viitoare sînt prevăzute în Anglia (10—15 martie 1985), în Malaezia (20—26 iunie 1985), în Fiji (8—13 sept. 1985) și altele.

d) Sub-unitatea *Biserica și societate* a organizat în 1984 o consultație cu tema: «*Technology, Employment and Rapid Social Change*», în Glasgow. În decembrie 1984, Dr. David Gosling, directorul sub-unității, a publicat împreună cu B. Mutschenga o carte: «*Știința, educația și valorile etice*». Pînă la sfîrșitul anului 1985, sub-unitatea va mai organiza întruniri la Bossey, în Elveția (14—21 aprilie), în Indonezia, la Satya Wacana University, în Filipine (dec. 1985); Dr. David Gosling pregătește o nouă carte împreună cu Howard Davis: «*Tehnologia nouă și viitorul muncii*».

2. Raportul unității a doua: *Dreptate și slujire*, a fost prezentat de Dr. Ninian Koshi, directorul Comisiei pentru relații internaționale. Unitatea a II-a a avut de curînd o întîlnire a celor cinci Comisii care o compun, la Veldhave în Olanda (14—19 ian. 1985). Dr. Ninian Koshi a arătat că s-au organizat mai multe consultații cu tema: «*Legătura dintre luptele pentru dreptate și pace și integritatea creației*».

S-au prezentat apoi pe rînd activitățile celor cinci comisii: CICARWS, Comisia pentru Dezvoltare, Comisia Medicală, Programul pentru combaterea rasismului și Comisia pentru relații internaționale. S-au dat informații cu privire la situațiile din Sri Lanka, Sudan, Noua Caledonie, Cipru, Africa de Sud și America Centrală. În Japonia s-a organizat în octombrie trecut o consultație cu tema: «*Pace și dreptate în nord-estul Asiei*», cu accente speciale pe rezolvarea conflictului pe cale pașnică.

3. Raportul unității a treia: *EDUCAȚIE ȘI REINNOIRE* a fost prezentat de D-na Marie Assaad, secretar general adjunct al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. S-a arătat că în cadrul Unității s-au organizat cinci grupe de lucru care se vor întîlni la Oaxtepec în Mexico (18—26 aprilie 1985), iar o echipă din două persoane va vizita Haiti. Alte echipe vor vizita China, Zona Caraibelor și America Centrală și țări din Africa. Și această unitate a organizat o seamă de consultații importante, printre care cea mai notabilă este cea din Annecy (dec. 1984) cu tema: «*Spiritualitatea pentru viemările noastre*».

Programul pentru Educația Teologică (una din subunitățile unității a III-a) a organizat un seminar cu tema: «*Slujirea sâcraților*» la Institutul Ecumenic de la Bossey (iulie 1984) și un altul cu tema: «*Teologia poporului*» (Theology by the people), la Roma august 1984. Sub-unitatea «*Femeile în Biserică și societate*» a avut o întîlnire în Madras, India, cu tema: «*Participarea femeilor din perspectivă biblică*». O conferință a femeilor se are în vedere pentru iulie 1985 pe lângă *Forum organizațiilor non-guvernamentale* de pe lângă O.N.U., ce va avea loc la Nairobi, în Kenya.

4. Raportul celei de a patra unități din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor (numită «*General Secretariat*») și neputînd nici un număr) a fost prezentat de Dr. Emilio Castro, noul secretar general. Raportul a tratat despre următoarele teme:

Institutul ecumenic de la Bossey, relațiile cu romano-catolicii, vizite la Biserici, ex-
tinderea localului Consiliului Ecumenic al Bisericilor din Geneva.

Au urmat discuții la rapoartele unităților, aprobându-se consultațiile propuse și
fixându-li-se linile de orientare.

D. Precum am arătat mai sus, pe agenda Comitetului executiv a fost introdusă o
nouă temă: *Convorbiri cu secretarul general*. Au avut loc într-adevăr trei astfel de
convorbiri, deschise printr-o largă prezentare făcută de Dr. Emilio Castro. Acesta și-a
expus de fapt programul și principiile «gubernării», pe care o începe pentru viitorii
sapte ani, în fruntea Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În cele ce urmează vom în-
semna câteva din ele, despre care putem afirma cu anticipație că sînt într-adevăr in-
drăznețe, dar nu întotdeauna ușor de armonizat cu principiile tuturor Bisericilor care
intră în componența Consiliului.

Dr. Emilio Castro și-a început expunerea prin întrebarea: Cine sînt «bossii» nos-
tri? Mitropoliții, episcopii, superintendenții sau revoluționarii, de pildă cei din Ame-
rica Latină? Nu e vorba însă de a stabili aceasta. Noi înțelegem și primim Biserica lui
Hristos ca pe o Biserică slujitoare, catalizatoare a eliberării lumii. Avem nevoie de
instituții bisericesti, dar scopul lor să fie slujirea lumii, de care se leagă și realizarea
împărăției lui Dumnezeu.

Dr. Castro și-a mai pus întrebarea: Ce este Biserica? Desigur, nu e numai Bise-
rica în care duminica se slujește Liturgia. Întrebarea e ce face Biserica pentru reîntra-
narea dreptății în lume? Aceasta trebuie să reiasă și din cult. Consiliul Ecumenic al
Bisericilor ar trebui să facă ceva mai mult și pentru unitatea Bisericilor.

De pildă să mijlocească pentru unirea familiilor creștine apropiate (ortodocșii,
vechi-orientalii, armenii, copții). Și aceasta ar fi o *slujire*, la care este bine înțeles
chemat Consiliul.

De obicei — a spus Dr. Castro — ne-am obișnuit să gîndim defensiv. De ce să
nu gîndim și ofensiv? Cînd ai o credință, o viziune clară, biruiesti!

Dr. Castro a precizat apoi că activitățile în care se lansează Consiliul Ecumenic
al Bisericilor sînt prea numeroase, ceea ce face ca interesul să se disperseze și lumea
să nu mai poată înțelege totul așa cum trebuie. Două treimi din activități ar trebui
reduse. Aceiași lucru ar trebui făcut și pentru lucrările obișnuite ale Comitetului cen-
tral. Se pun în discuție prea multe teme. Ar trebui să se rămînă la 6—10 teme, care
să poată fi bine adîncite. Mai multă exigență ar trebui arătată și față de correspon-
dența Consiliului cu Bisericile. Prea multe hîrtii și prea multă limbă engleză, ca și cum
toate Bisericile ar cunoaște-o.

Revenind la problema intercomunității, pe care a pus-o și în raportul său inițial,
Dr. Castro a spus că știe că aceasta e imposibilă, dar ar dori ca în virtutea *economicii*,
a libertății, *a iubirii față de aproapele*, — recunoscute și acestea de canoane — fiecare
Biserică să deschidă masa euharistică pentru celelalte. Ar fi poate o deschidere drama-
tică, ea cerînd un fel de moarte, o trecere peste anumite principii, dar ar fi frum-
mos să se facă gesturi dramatice motivate de dragoste și libertate. Ne așteptăm ca
bătrîni să se opună, dar să încercăm.

Au urmat discuții. Mitropolitul Hrisostom de Mira (Patriarhia Ecumenică) s-a
declarat de acord cu multe din ideile Dr. Castro: că Biserica trebuie să fie slujitoare,
că e nevoie de adînciri teologice ale unor relații, dar ar trebui să ne punem mai ales
întrebarea cum e înțeleasă slujirea Bisericilor de către Consiliul Ecumenic. Cu pri-
vire la ospitalitatea euharistică, la ortodocși există o altă orientare, deși și ortodocșii
știu ce este slujirea, libertatea și iubirea de oameni. Ortodocșii cred că e pericolul
să vorbim acum de ospitalitate euharistică, înainte de elucidarea diferentelor teolo-
gice cu privire la înțelegerea Euharistiei.

În același sens a vorbit și Patriarhul Ignatie al Antiohiei. De pe alte poziții a
vorbit D-na Marga Buhning pentru care diferențele teologice dispar din ce în ce mai
mult, ceea ce face să crească posibilitatea oferirii ospitalității euharistice. Desigur, în-
terlocuțarea a vorbit ca protestantă și activistă ecumenică, dar nu ca teolog, pentru
că nu este. În același sens și de pe aceleași poziții a vorbit și Dl. Harry Ashmall,
încurajându-l pe noul secretar general în ideea sa de a milita pentru ospitalitatea
euharistică.

În legătură cu aceasta a vorbit și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Dr. Antonie Pământăleă, Mitropolitul Ardealului :

«S-au făcut aici afirmații și propuneri care au entuziasmat pe câțiva dintre noi și i-au îndemnat să viseze situații ideale, în care *ospitalitatea ecumenică* să-i unească pe creștini și să unească și Bisericele care alcătuiesc Consiliul Ecumenic. Perspectiva e într-adevăr de natură să entuziasmeze sufletul creștin dornic de unitate. Dincolo de ceea ce ne poate mișca pe noi sufletește, aici, trebuie să nu ne uităm totuși Bisericele noastre, credința lor, teologii lor. Toți sintem gata să optăm pentru unitate. Dar nu pentru *orice* unitate. Nu pentru o unitate care să ne piardă identitatea, să ne relativizeze credința. Nu pentru o unitate prin care să pierdem, ci pentru una prin care să câștigăm toți. În problema unității, noua formulă lansată de noul secretar general, Dr. Emilio Castro, *ospitalitate euharistică*, nu e de natură să rezolve problema. Se știe că între unele familii de Biserici ea se oferă în cazuri de forță majoră, în mod excepțional și fără să angajeze vreo repetiție. *Ospitalitatea* e doar temporară, dacă nu chiar cu caracter unic, în caz de moarte. De pildă, când un catolic este pe moarte, într-o zonă ortodoxă, în imposibilitate de a găsi atunci un preot catolic să-i dea împărtășania. Unele Biserici ortodoxe oferă în astfel de cazuri *ospitalitate*. Dar nici în legătură cu aceasta nu s-a luat o decizie panortodoxă și practica unor Biserici nu s-a impus și celorlalte. Visată, așadar, cât dorim, dar pentru a ajunge la soluționarea problemei, trebuie lăsați teologii să lucreze. Problema e de ordin teologic și eclesologic și nu sentimentală. Și noi sintem sentimentali, promovăm dragostea, slujirea, *ospitalitatea*, libertatea, dar nu fără discernământ teologic fiind e vorba de Sfintele Taine. Noi credem că în cadrul Consiliului Ecumenic, comisia *Credință și Constituție* trebuie să pregătească terenul pentru *comuniunea euharistică*. Nu trebuie minimalizat lucrul acestei Comisii, cu credința că vom ajunge la *ospitalitatea euharistică* fără explorările ei teologice, și fără un consens teologic al Bisericilor. Aici, în comisia *Credință și Constituție*, se vor pregăti soluțiile. Am auzit aici vorbe frumoase despre posibilitatea *ospitalității euharistice*, dar nu din partea unor teologi. Așa cum în fizică nu se pronunță agronomii și în agronomie nu se pronunță lingviștii, în problemele teologice trebuie să se pronunțe teologii, să clarifice și problemele. Aș vrea să se înțeleagă însă că, în această problemă, nu numai ortodocșii fac dificultăți. Biserica Reformată din R. F. Germania s-a pronunțat, de pildă, împotriva Documentului BEM, desigur pentru că accentuează caracterul sacramental al Euharistiei și al Preoției. Dacă unii ca aceștia s-ar pronunța — și se pronunță — pentru *ospitalitatea euharistică*, ar face-o având în vedere înțelesul pe care ei îl dau Euharistiei, deci un înțeles totalmente diferit de la nostru. Așadar, nu vorbim aceeași limbă. Și atunci ce realizăm printr-o astfel de *ospitalitate euharistică*? Nimic. Ne auto-amăgim. Unitatea pe care o urmăm e cea *într-o credință, un Domn, un Botez*.

În prezentarea punctelor sale de vedere și reluând o recomandare a Adunării generale a Consiliului Ecumenic de la Vancouver (1964), Dr. Castro a făcut apel la Biserici, ca și la cei care lucrează în birourile Consiliului Ecumenic, să promoveze o teologie coerentă, un stil teologic, o școală, pentru a se ajunge la o *teologie ecumenică*. Domnia Sa a recomandat *dezbateri teologice* în Centrul ecumenic de la Geneva, tocmai pentru a se ajunge la o conștiință ecumenică bazată pe o teologie ecumenică. Așa cum există anumite teologii : romano-catolică, neagră, africană, a sorației, a eliberării, să existe și una a Consiliului Ecumenic sau ecumenică. Altă dată un Karl Barth spunea protestanților ce e drept și ce nu. Astăzi nu le mai spune nimeni. Trebuie să re-educăm staff-ul ecumenic și să-l inițiem în teologia contemporană. Pe această temă s-ar putea organiza chiar o consultare. O anumită coerență există în ecumenism, dar nu prea există o interpenetrație între diferitele orientări. Către aceasta trebuie să ne îndreptăm de acum încolo.

În legătură cu aceasta a luat cuvântul încă o dată reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Dr. Antonie Pământăleă, Mitropolitul Ardealului, care a spus printre altele :

«Problema pe care o pune Dr. Castro este interesantă și importantă, dar trebuie clarificată. Nu e atât de simplu pe cât pare. Mai întâi trebuie să ne clarificăm despre ce vorbim și să încercăm să împierzim și recomandarea de la Vancouver de a lucra pentru mai multă coerență. E vorba, în cele spuse de Dr. Castro, de două lucruri care sînt foarte diferite. Pot fi luate și împreună, dar și separat. În mișcarea ecumenică, în cadrul nostru, trebuie să le luăm separat : o *teologie* și *coerență*. Nu putem să ne pronunțăm pentru *cremă* o *teologie*, de dragul de a avea o teologie a Consiliului Ecumenic. Ar

Artificial. O teologie ori se naște, ori nu. Și iată că pînă în prezent, nu s-a născut, în sensul de a avea o teologie a Consiliului Ecumenic. Teologie ecumenică avem; avem și cadre de ecumenism la Facultățile de teologie. E acea teologie care studiază căile și mijloacele restaurării unității Bisericilor. Dar una e să existe o teologie ecumenică, și alta e să dorim o teologie a Consiliului Ecumenic. Aceasta din urmă ar fi chiar periculoasă. O teologie a Consiliului Ecumenic? Care? O astfel de teologie ar face din Consiliul Ecumenic o Biserică, o sectă, una printre celelalte, o teologie printre celelalte. A avea o teologie, înseamnă a avea o doctrină. Și atunci ce ar mai fi Consiliul Ecumenic în relația cu Bisericile? Nici vorbă de așa ceva. Consiliul Ecumenic trebuie să fie, și este, și trebuie să rămână un *loc de întâlnire a teologilor* Bisericilor care îl compun. Dacă ar avea o teologie, ar deveni partizan, n-ar mai fi deschis tuturor Bisericilor. Consecința ar fi că Bisericile l-ar părăsi și astfel s-ar destrăma. *Coerență?* — Da. Adică o gândire articulată, aprecieri limpezi, evaluări teologice coerente ale dialogurilor teologice și ale documentelor pe care le elaborează Consiliul, bazate întotdeauna pe revelație și orientate spre unitate, ținînd permanent seamă de legile fundamentale ale ecumenismului. Despre jaloanele coerenței în ecumenism și în activitatea Consiliului Ecumenic, în situația în care trebuie arătată în vedere diversitatea teologilor Bisericilor componente ale Consiliului, vom mai putea discuta și desigur în acest sens mai ales, vom interpreta recomandarea Adunării generale de la Vancouver. Aceasta e ceea ce putem face acum. În viitor se va putea elabora și o teologie de *consens ecumenic*. Spre aceasta mergem. Ea va fi aceea a unității realizate și a definirii acelei unități despre care încă nu știm cum va fi».

Au comentat tema în același sens și Episcopul german (R.D.G.), Johannes Hempel, și D-na Behring (Elveția) și Dr. Heid (R.F.G.), după care discuția nu s-a mai reluat.

E. Comitetul executiv a ascultat apoi câteva rapoarte privind: «*Rolul Consiliului Ecumenic al Bisericilor în treburile internaționale*», o «*Notă asupra situației din Noua Caledonie*» și informații asupra unor situații de neliniște din Africa de Sud, Sudan, Sri Lanka și Orientul Mijlociu. S-a hotărît să se facă note către guvernele respective și apeluri pentru pace și bună înțelegere. De asemenea s-au redactat câteva scrisori către unele Biserici din zonele respective.

F. În ședință confidențială, Comitetul executiv a analizat cererile de ajutor din partea unor organizații care luptă împotriva discriminărilor rasiale, împotriva jgușurilor străine etc. În cadrul *Programului pentru combaterea rasismului* s-au aprobat ajutoare substanțiale unor organizații din Angola, Mozambic, Zimbabwe, S.U.A., Anglia ș.a. Toate ajutoarele au fost date prin Bisericile din țările respective, care urmează să le distribuie în cadrul acțiunilor umanitare și ale solicitărilor de această natură.

G. Comitetul executiv a decis să recomande Comitetului central primirea în Consiliul Ecumenic a unor noi Biserici care au solicitat acest lucru: *Biserica creștină Congregațională din Samoa americană* și *Biserica Metodistă din Zimbabwe*. De asemenea Comitetul executiv a aprobat programul și ordinea de zi a lucrărilor Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ce va avea loc între 28 Iulie — 9 august la Buenos-Aires, Argentina, în localul centrului cultural San Martin, din centrul orașului.

H. Tot în ședința confidențială Comitetul executiv a fost informat asupra unor probleme și cazuri de violare a drepturilor omului sau de restaurare a lor. Astfel: la 15 august 1984 a fost eliberat Rev. C. M. Kao, secretarul general al Bisericii Presbiteriene din Taiwan; în Sri Lanka a fost eliberată D-na Annathale Abayasekere

membră a Comitetului executiv al C.E.B.; în Africa de Sud a fost eliberat și reinstalat ca secretar general al Consiliului Sud-African al Bisericilor, Beyers Naudé; Papa Senuda al III-lea al Bisericii Copte din Egipt s-a întors din exil; senatorul Jovito Salonga, Filipine, a fost eliberat. În legătură cu toți aceștia, Consiliul Ecumenic a făcut demersuri scrise la guvernele respective și apoi a trimis scrisori de mulțumire.

J. O recepție oferită de Dr. Emilio Castro la locuința sa a încheiat lucrările sesiunii de iarnă a lucrărilor Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Noul Comitet executiv, ca și noul secretar general au lucrat în bună colaborare, deschis, pozitiv, creator. Orientarea Consiliului Ecumenic se păstrează pe linia împri-mată de predecesori în anii trecuți, fiind tot atît de devotată unității Bisericilor și raporturilor Bisericii cu lumea de azi. Preocupările pentru unitate se conjugă armonios cu preocupările pentru pace și dreptate socială în lume.

Sedință de lucru cu directorii Unității I CREDINȚĂ și MARTURISIRE din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Sîmbătă, 9 februarie 1985, a avut loc la Centrul Ecumenic din Geneva, Elveția, o ședință de lucru a conducătorilor Unității I, la care au participat: Mitropolitul Ardealului Antonie Plămădeală, moderator, cel doi vice-moderatori, Dr. Thorogood (Anglia) și Dr. Smart (S.U.A.), Dr. Todor Sabev, secretar general adjunct al Consiliului Ecumenic și directorii celor patru sub-unități: Rev. S. Wesley Ariarajah (Sri Lanka), directorul sub-unității *Dialogul cu celelalte credințe și ideologii*, Dr. Günter Gassmann (R.F.G.), directorul comisiei *Credință și Constituție*, Dr. David Gosling (Anglia), directorul sub-unității *Biserică și Societate* și Revd. Eugene Stockwell (S.U.A.), directorul comisiei *Misiune și Evanghelizare*. Cu acest prilej s-a constituit Grupul executiv al Unității I alcătuit din cei numiți mai sus, la care se vor adăuga cei patru moderatori din partea Comitetului Central pentru fiecare sub-unitate în parte. Grupul executiv se va întrîni din nou la Buenos-Aires (Argentina), în iulie 1985, cu prilejul sesiunii Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La lucrările de la Geneva au participat și experți financiari din cadrul personalului tehnic al Consiliului. S-au analizat proiectele de viitor ale sub-unităților și activitatea de coordonare din cadrul Unității I. De asemenea, s-au studiat implicațiile financiare ale activităților propuse, recomandîndu-se limitarea la activitățile prioritare, în funcție de resursele financiare disponibile.

Masa rotundă cu tema: NOI PERICOLE CE AMENINȚĂ DARUL SACRU AL VIEȚII INDATORIRILE NOASTRE

Tema de mai sus a fost dezbătută la o *Masă rotundă* organizată la Moscova între 10-13 februarie 1985, de către un Comitet de inițiativă cu caracter internațional. Este vorba de același comitet care în anul 1984 a organizat, tot la Moscova, Masa rotundă cu tema: *Un spațiu fără arme*, și în 1983 organizase masa rotundă cu tema: *Implicațiile morale și economice ale unei înghesfări a înarmării nucleare*. La întîlnirea din 1985 au participat mai mult de 60 de reprezentanți ai religioșilor, experți și oameni de știință din 27 de țări din Asia, Africa, America de Nord și de Sud și din Europa.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului. Au mai participat 26 de oaspeți din ierarhia și corpul didactic al Bisericii Ortodoxe Ruse și al budiștilor și musulmanilor din U.R.S.S., în afară de circa 20 de persoane însărcinate cu organizarea, traducerea cuvîntărilor etc.

Lucrările au fost conduse de Mitropolitul Paulos Mar Gregorios, de New Delhi, în dia ajutat de Mitropolitul Filaret de Minsk (U.R.S.S.), și de Dr. Richard Andriamanantsoa (Madagascar). Aproape toți participanții au avut cuvîntul, contribuind la realiza-

unul climat de unanimitate cu privire la necesitatea înlăturării pericolului războiului și a apărării păcii. Au prezentat referate speciale, interesante și documentate, mai ales specialiștii invitați din S.U.A., R.F.G., India, U.R.S.S. s.a.

Deschizând dezbaterile, I.P.S. Mitropolit Paulos Gregorios a susținut referatul: *Trăfii întineritului de la amiază: salvați viața!*. El a prezentat rezultatele unui kongres și al unei Comisii de savanți din Occident, care au studiat consecințele unui război nuclear (25—26 aprilie 1983, Cambridge și Washington, oct.—nov. 1983), concluzii care, comparate, coincid întocmai cu cele ale savanților sovietici. Au luat parte peste 40 de savanți, printre care Paul Ehrlich (Stanford University), Carl Sagan (Cornell Univ.), Stephen Gould (Harvard Univ.), Norman Myers (Oxford Univ.), Rafael Ferrera (Venezuela) și alții [v. rev. «Science et vie», 23 dec. 1983]. O sinteză alcătuită de Carl Sagan, având la bază presupunerea unei explozii de 5 000 de megatone de explozibil nuclear (adică 12% din stocurile existente), verificată și aceasta de computerele sovietice, ajunge la următoarele concluzii:

Explozia, după o perioadă de incandescență, încălzire maximă, iradiere, ar fi urmată de o iarnă nucleară provocată de smogul (aburi + fum) ce s-ar ridica de pe pământ. Efectele și efectele acestei ierni nucleare:

- a) Ea s-ar propaga pe tot pământul, indiferent de locul unde s-ar produce explozia nucleară;
- b) În prima lună după explozie, ar urma o răcire treptată a aerului, mult sub zero grade;
- c) Această răcire ar avea drept urmare schimbarea curenților de aer, cu viteza în direcția vântului;
- d) Sursele de apă potabilă vor îngheța complet în cele mai multe regiuni. Echilibrul ecologic al planetei se va strica. Recoltele vor fi distruse.
- e) Ființele omeneste, animalele, plantele și microorganismele de pe suprafața pământului vor muri.
- f) Intruct phitoplanctonul din ape va fi distrus, în cele din urmă și înceta viața în oceane și mări.

De fapt, chiar dacă s-ar utiliza numai 100 de megatone de explozibil nuclear (în cele circa 40.000 de megatone existente), rezultatul ar fi cam același ca și după 1 000, desigur cu consecințe mai lente.

Din tabloul de mai sus se desprind câteva concluzii și consecințe previzibile:

1. O mare explozie nucleară (d.p. 5 000 megatone), orunde s-ar produce ar avea consecințe climatice de asemenea natură, încât ar compromite viața pe planetă.
2. Un război nuclear «limitat», îndreptat numai împotriva unor centre urbane și industriale, numai de 100 megatone va lichida orașele, iar consecințele climatice se vor întinde și asupra celorlalte zone.
3. O bombă de 1 megatonă, explodată în aer, va distruge jos 250 km², numai o cincime de megatonă distruge 50 km².
4. Iarna nucleară va apare ca urmare a poluării stratosferei cu produse radioactive, cu fum și praful. O perioadă lungă de timp soarele nu va mai pătrunde pe pământ, iar temperatura va fi sub zero, deci temperatura de îngheț, și vara. Recoltele nu vor mai fi posibile. Chiar dacă ar mai supraviețui cineva, ar muri de foame.
5. Dacă s-ar face un război limitat numai la anumite zone — ceea ce e greu de admis, pentru că odată început, războiul va crește în loc să se micșoreze, utilizând toate rezervele de luptă — chiar și în acest caz ar muri mai mult de un miliard de oameni și alții ar fi răniți și mutilați. Echilibrul ecologic complet schimbat, va duce la moarte și pe ceilalți rămași în viață, care vor suferi o moarte lentă și inevitabilă. Această situație ar fi chiar mai dezastuoasă decât iarna nucleară.

Mitropolitul Paulos Mar Gregorios a arătat apoi că recenta Declarație de la New Delhi a țărilor nealinizate a preconizat înghețarea producerii de armament nuclear și că același lucru îl cer mereu și țările socialiste. Ce reține oare pe celelalte mari puteri de la trecerea imediată la încetarea cursei înarmărilor, s-a întrebă Mitropolitul Gregorios. «Falsul orgoliu? Sau puterea celor care trag profituri din cursa înarmărilor și din comerțul cu arme? Sau faptul că instituțiile democratice din țările respective sînt finanțate de societățile și agenții industriilor militare?».

Răspunderea cade asupra tuturor însă, de aceea toate popoarele trebuie să se angajeze în apărarea păcii.

Cuvîntarea Mitropolitului Paulos Mar Gregorios a fost urmată de cea a Mitropolitului Filaret de Minsk, după care s-au început discuțiile la rapoarte. El s-a ocupat

mai ales de războiul din spațiul cosmic, direcție în care se îndreaptă acum tot efortul militar al Statelor Unite, ceea ce va provoca din nou creșterea fricii și intensificarea curselor înarmărilor. Timp de două zile au luat cuvântul aproape toți participanții. Iarna nucleară a fost în mod deosebit în atenția tuturor oamenilor de știință prezenți, arătând cu argumente îndubitabile că ea nu este o invenție, ci o realitate științific previzibilă și catastrofală. Mitropolitul Filaret de Minsk a arătat că este, poate, pentru prima oară când cele două blocuri militare și politice au ajuns la un echilibru aproximativ de forțe, ceea ce în mod sigur, în caz de confruntare armată, vor duce la distrugerea ambelor tabere. Deocamdată, echilibrul militar e conjugat și cu un «echilibru al fricii» unota față de alții, dar aceasta îndeamnă la înarmare, nu la dezarmare. Intimidarea reciprocă va duce în cele din urmă la catastrofă. Lumea trebuie să refuze și concepția «războiului admisibil» și pe cea a «intimidării reciproce». Singura cale e pacea și înțelegerea. Trebuie ca oamenii religioși să lucreze pentru a trezi în omenie conștiința apărării și a supraviețuirii, care nu pot fi asigurate decât prin pace.

Comunicarea savantului american George F. Carrier, intitulată *Iarna nucleară*; ce spune știința? (citită de Prof. Bruce Rigdon din Chicago), a fost ca un capitol de roman science fiction, descriind sfârșitul lumii ca pe o catastrofă abia imaginabilă și ireversibilă. Cu argumente de ordine evidente, profesorul american a arătat că iarna nucleară va fi consecința sigură a războiului atomic și, prin urmare, distrugerea vieții. Ceea ce va rezista morții prin căldură, va cădea sub moartea prin înghețare. La acestea a adus completări academicianul sovietic B. V. Rauschenbach, care a spus că iarna nucleară ar putea dura de la 3 luni în sus, ceea ce va fi suficient pentru a îngheța toată vegetația și a distruge viața. Iarna nucleară va avea un caracter global: se va întinde în ambele emisfere, indiferent în care s-ar produce explozia.

Academicianul sovietic Rauschenbach a combătut teoria incertitudinii cu privire la moartea chiar a tuturor oamenilor. Unii spun că nu toți vor muri, ci că vor fi și supraviețuitori, așa că să nu se exagereze cu privire la un război nuclear! Cei care susțin că distrugerea generală nu e certă, incurajează experiența și încercarea și finalmente războiul. Acad. Rauschenbach a afirmat: *distrugerea generală e certă*; ea poate fi demonstrată matematic.

Întrebat ce se va întâmpla cu stocurile de energie atomică în cazul fericit că nu vor fi folosite, Acad. Rauschenbach a răspuns că, în timp, materialul atomic decade și nu mai este periculos. În parte, energia atomică va putea fi folosită în scopuri pașnice.

Despre teoria incertitudinii a vorbit și profesorul german Wilfried Bach (R.F.G.). Neavând certitudinea că războiul atomic va fi o catastrofă generală, oamenii de știință nu știu cum să-i sfătuiască pe politicieni. Dar politicienii nu așteaptă. Ei iau decizii cu cât știu ei. De aceea se impune ca oamenii de știință să-și formuleze opiniile cu exactitate. Și repede. Înainte ca oamenii politici să ia decizii pe baza celor cunoscute de dînșii. E neștiințific să li se spună oamenilor politici să aștepte. Să nu ne ascundem în spatele faptului că nu putem avea certitudini. Când vom avea certitudinea, va fi prea târziu. Ca în cazul pădurilor care mor din cauza poluării. E corect că există o anumită incertitudine, dar dacă ea duce la înarmare, devine tot mai mult certitudine. Problema e să se elaboreze o strategie a salvării. Științific e să lucrăm azi pentru salvarea noastră, nu să așteptăm până vom avea mai multe informații.

Ideea a fost exemplificată de Acad. Rauschenbach prin incertitudinea pe care o are un pilot nevoit să aterizeze la un moment dat. Nu-și mai poate alege timpul ci aterizează în condiții de incertitudine, neștiind exact cum va fi!

Au mai vorbit, în același sens, Prof. dr. Vladimir Preobajenski (U.R.S.S.) și Prof. Podlesni. Un călugăr budist din Nepal, Bhikkhu Amritanda, a cerut oamenilor de știință să fabrice o bombă bună, care să-i facă pe oameni mai buni! De aceasta e nevoie în lume. Problema și pericolele extinse mai întâi în mintea oamenilor, în mintea celor ce dețin puterea, deși e curios că după ce nu mai sînt conducători, toți vor pace, își aduc aminte că au familii, copii! Ar trebui să nu uite aceasta nici când au puterea în mînă.

Episcopul american Dr. David Preuss, președintele Bisericii Lutherane din S.U.A., a repropus unora dintre vorbitori că prea pun accentul pe vina Statelor Unite în competiția militară actuală. Și în America sînt mulți care dau toată vina pe sovietici și spun că aceștia sînt atît de înarmați, încît pot ocupa Europa în trei zile, și că ei au destabilizat situația în lume. Problema e cum să scăpăm de amenințarea care ne pri-

...pe toți, nu să ne acuzăm unii pe alții. Să ajungem să luăm măsuri comune de înarmare și să scăpăm de atmosfera de absurd în care trăiește omenirea. Să ne întoarcem la Estului și Vestului. Păcate sînt de ambele părți și pocăința trebuie să fie de ambele părți, cum scrie în mesajul său și Arhiepiscopul de Canterbury.

Episcopul american a chemat la deschidere și încredere. Deschidere pentru conștientizarea reciprocă și pentru cercetare comună. El a chemat de asemenea la o nouă ordine mondială internațională care să dea conducătorilor marilor puteri o orientare spre pace și înțelegere.

Comentînd vorbirea episcopului american, Dr. Andriamanjato din Madagascar a spus că într-adevăr există și de o parte și de alta tendințe de *autojustificare* și e foarte greu să arbitrezi. Trebuie totuși să argumentăm puternic singură justificare valabilă: a păcii și a vieții. Să argumentăm cum trebuie ordinea morală la care trebuie să se întoarcă lumea și mai ales marile puteri. Trebuie să trecem dincolo de propagandă, de dezvoltarea adevărilor celor mai crude. Trebuie să facem să nu mai domnească în lume rațiunea celui mai tare, cum spunea La Fontaine — «La raison du plus fort est toujours la meilleure» — ci rațiunea celui ce are dreptate. Să domnească dreptatea. Nevoile mici din lume, nevoile locale, nu se vor împlini decît printr-o macroeconomie bine organizată, la scară mondială. Dumnezeu poate zice: «V-am dat în ziua cea de toate zilele, dar voi ați distribuit-o rău. De aici vine necesitatea unei ordini economice mondiale.

Dr. Andriamanjato s-a referit apoi la mișcările de eliberare din America Latină și s-a declarat nemulțumit de faptul că Papa a condamnat teologia eliberării care era o speranță nouă pentru mulți creștini. În final el a apreciat faptul că partea sovietică a făcut declarația că nu va folosi prima arma atomică. «Să facă și partea americană o declarație similară», pentru că încă n-am auzit-o din partea lor.

A luat cuvîntul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Dr. Antonie Plăbida, Mitropolitul Ardealului, care a spus printre altele:

«Mă bucur că ne vedem în jurul acestei Mese rotunde, la cea de a treia întâlnire. Reprezentanții ai religiilor, savanții și experții din toată lumea. Am ascultat toți cu interes referatele oamenilor de știință Carrier, Bach, Rauschenbach, Preobrajenski și alții. Perspectivile sînt, după cum am putea înțelege, sumbre. Ni s-au făcut demonstrații științifice, venite din partea unor specialiști. Desigur, viitorul rezervat menirii în eventualitatea unui război, le este cunoscut și conducătorilor marilor puteri. Și atunci cum se explică faptul că trebuie altfel eforturi ca să se lase conștient că trebuie să renunțe la război? Ce se întîmplă cu noi, oamenii? Ne pierdem simțul de orientare și ne prăbușim inevitabil în catastrofă, într-o catastrofă provocată chiar de noi înșine? Sintem ca într-un teatru al absurdului: pregătim o sinucidere colectivă și ne plîngem împotriva ei, dar continuăm să fabricăm arme, bombe, arme nucleare, tot mai distrugătoare, tot mai ucigătoare! Parcă am fi într-un vis în care nu mai sîntem capabili să ne schimbăm direcția spre catastrofă. Dar sintem totuși treji, așa că nu sîntem condamnați fără apel. Putem schimba direcția. Putem rămîne la rațiune. Putem evita absurdul. Aceasta trebuie să fie chemarea noastră ca reprezentanți ai religiilor. Să ajutăm cu omenirea să se trezească din visul întunecat și înspăimîntător și să vadă și să se întoarcă la lumina zilei, a speranței, a lucidității, a rațiunii.

S-a vorbit aici, de «războiul stelelor», de înarmarea în cosmos, care e ultima dintre «strategiile» imaginare, de fapt ultima dintre nebunii. E sigur că pentru o vreme, dacă nu e stopată la vreme, competiția dintre marile puteri se va muta în spațiu. Dar cînd se va echilibra în spațiu, se va relua pe pămînt, și vom trăi mereu înarmarea cursei înarmărilor ajuns deja la paroxism. Soluția nu e decît în echilibrarea prin reducerea armamentelor și a armelor în primul rînd a celor două blocuri militare NATO și Tratatul de la Varșovia, prin reducerea lor pînă la nivelul cel mai de jos, care să nu mai pună în pericol omenirea.

România propune de mult acest lucru, odată cu propunerea și a înghetării cheltuielilor militare și reducerea lor deocamdată cu 10%, urmînd ca după aceea să se treacă la o reducere treptată. În legătură cu spațiul cosmic, se propune organizarea unei conferințe mondiale care să reglementeze folosirea cosmosului numai în scopuri pașnice.

Ca oameni ai religiilor, ce răspundeți ne revin nouă? Noi nu avem putere. Avem totuși puterea de a sensibiliza conștiințele credincioșilor și de a le arăta pericolele ce ne stau în față și care contrazic cele mai elementare precepte ale credințelor noastre. Căci toți, de orice religie sîntem, respectăm porunca: «Să nu ucizi».

glorificăm viața și pe autorul ei. Am tot spus mereu: să fim apărători ai păcii. A fost bine. Dar eu cred că trebuie să facem un pas mai departe. Pacea o iubim toți. Toți credincioșii noștri iubesc pacea. Trebuie să-i facem *activi*, să-i facem să devină o *forță a păcii*, o *forță activă* în apărarea păcii. Pasivitatea nu mai impune într-o lume în continuă competiție militară. Nu e timp de așteptat. Nu există alternative. Și amenințarea ne privește pe toți, nu numai pe unii. Să fim o voce, unică, limpede, puternică.

Așa cum am mai vorbit și în anii trecuți aici, la această Masă rotundă, despre necesitatea unei *noi ordini morale internaționale*, reiau această idee și mă bucur că am auzit-o azi și de la Dl. Rauschenbach și de la Dl. Serrano. Aceasta trebuie să fie mai ales chemarea noastră. Să arătăm că războiul e imoral, că morală e apărarea vieții, că morală e interzicerea cursei înarmărilor și a războiului, că morală e o nouă ordine economică internațională, care să organizeze viața omenirii pe principii de echitate și egalitate, că morală e respectarea convențiilor și a principiilor de bază ale relațiilor internaționale, a egalității în drepturi a tuturor popoarelor, a independenței a suveranității naționale, a neamestecului în treburile interne, a renunțării la forță și la amenințarea cu forța, că morală e lucrarea împreună pentru progres și dezvoltare, nu lucrarea unora împotriva altora, nu dreptul forței și al celui mai puternic. A spune și a milita pentru toate acestea, este îndatorirea noastră, a religioșilor, a credincioșilor noștri, de orice credință, de orice rasă și de orice neam ar fi.

La sfârșit s-a redactat o *Declarație* a Mesei rotunde destinată presei și s-au trimis scrisori președinților U.R.S.S., S.U.A. și Indiei, ca președinte al grupului țărilor nealiniate, cerindu-le să facă totul pentru dezarmare și pace!

Simpozionul «NORDICII ÎN EUROPA»

Sigtuna, Suedia 19—20 februarie 1985

Între 19—20 februarie 1985 a avut loc la Sigtuna în Suedia, simpozionul *Norden in Europe* organizat de *Institutul ecumenic nordic* cu sediul în acest oraș din apropierea capitalei, Stockholm. Scopul simpozionului a fost mobilizarea Bisericilor din țările scandinave (Suedia, Norvegia, Finlanda, Danemarca și Islanda) în vederea aderării lor la o organizație bisericească numită EECCS — *European Ecumenical Council for Church and Society* (Consiliul Ecumenic European pentru Biserică și Societate). Această organizație există de multă vreme pe lângă *Comunitatea Europeană* (cu sediul la Bruxelles) și pe lângă *Consiliul Europei* (cu sediul la Strassbourg), dar activitatea ei a fost destul de ștearsă pînă acum. A trecut aproape neluată în seamă. Din 1982 se încearcă reînvierea și reactivarea ei, și lucrul se face chiar cu o anumită perseverență. În 1982 s-a organizat la Interlaken, în Elveția, o consultație la care au participat delegați din toată Europa de Vest (31), delegați ai organizațiilor internaționale (15), consultanți (12), staff (5), interpreți (4). Grupul pregătitor a fost alcătuit din 13 reprezentanți de valoare ai Bisericilor din Europa occidentală și la Consultație au prezentat referate scrise 10 persoane, de-a lungul a cinci zile de discuții. Din acestea se poate deduce câtă importanță s-a acordat întâlnirii. Lucrările au fost publicate într-un volum de mai mult de 100 de pagini, cu titlul *The task of the Churches in Western Europe* (Sarcinile Bisericilor din Europa occidentală). Din cele două Documente pregătitoare se desprinde ideea necesității angajării Bisericilor în spațiile în care există, în cazul de față, în Occident. Se delimitează o identitate occidentală «în creștere» (p. 9), care impune o solidarizare locală. Această identitate vine din cultura comună, istoria comună, standardul de viață, *sistemul social* (s.n.), *unitatea economică, politică și militară* (s.n., p. 10).

Multe lucruri nu se spun în aceste Documente pregătitoare, dar din cele ce se spun, se poate desprinde ideea că se urmărește delimitarea unei identități occidentale în care să se integreze și Bisericile, sub pretextul necesității prezenței lor în contextul local. Apare așadar conceptul de «Biserici occidentale» nu ca pînă acum, denumind doar localizarea lor geografică, ci ca organizație cu trăsături ideologice specifice, cu caractere de *unitate* (s.n. p. 11). Se descriu de altfel șapte elemente caracteristice, comune, care individualizează Bisericile din Vest, printre care: relații speciale cu *Comunitatea Europeană* și cu *Consiliul Europei*, cu lumea a treia, faptul că trăiesc într-un sistem democratic cu trăsături comune, o anumită identitate culturală, confruntarea cu aceleași contradicții, calitatea comună a vieții și a convingerilor, a anxietăților, a fricii, a dezorientării căreia Bisericile trebuie să le facă

ată. Vorbind de sistemul democratic occidental, care le-ar fi comun tuturor țărilor la care există Bisericile reunite în EECCS, Documentele pregătitoare exprimă și unele îndoieli cu privire la eficiența și realitatea lui: «Trebuie să ne punem de asemenea întrebarea în ce măsură sistemul democratic al Europei occidentale asigură participarea cetățenilor la luarea deciziilor majore care determină formele de viață omenească din societate. Controlul democratic este limitat de către diverși factori. Factorul economic cu dimensiunile lui transnaționale scapă deciziilor la nivel politic. Mai există apoi creșterea complexă a dezvoltării tehnologice, care creează o prăpastie largă între experți și poporul de rând. Și mai există puterea ascunsă datorată inaccesibilității la informație. Oamenii vorbesc de obicei, și nu fără justificare, de o eroare a sistemului democratic» (p. 13).

Căutând scopurile pentru care Bisericile din Vest ar trebui să se unească într-o organizație separată, se numără vreo opt, printre care: să lupte alături de Comunitatea Europeană pentru menținerea păcii dintre Est și Vest (p. 16—17), pentru dreptate în relațiile Nord-Sud (p. 17), pentru a se solidariza cu cei slabi și lipsiți, să-și definească propria mobilitate față de alte religii, față de muncitorii străini, să-și definească un stil propriu în problemele ecologice, în cadrul companiilor transnaționale și ale instituțiilor Pieței Comune și, mai mult, decât toate, să se înscrie în dorința și intenția Comunității Europene «de a-și reconsidera țelurile» (p. 18). Se enumeră și organizațiile cu care urmează să coopereze Bisericile, în contextul vest-european:

1. Consiliul Europei, fondat în 1949;
2. Comunitatea cărbunului și oțelului, 1952; acestea ducând la Comunitatea Europeană, 1967;
3. Piața Comună și Euratom, 1952;
4. Consiliul Nordic, 1952;
5. Uniunea vest-europeană, 1955;
6. Asociația comerțului liber european, 1960;
7. Organizația pentru Cooperare Economică și Dezvoltare 1961 și
8. Benelux-ul.

În măsura în care se ocupă de apărare și securitate, în categoria acestora o numim și NATO (North Atlantic Treaty Organization) (p. 26).

E limpede din cele de mai sus că se dorește o colaborare strânsă și o coordonare cu aceste organizații apusene care caracterizează într-adevăr climatul, stilul de viață, ideologia, sistemul social occidental.

Vorbitorii de la Interlaken au încercat să delimiteze interese specifice ale Bisericilor în vest, pentru a justifica organizarea lor separată. Nu se poate spune că au reușit. Chiar și atunci când au numit câteva, ele se puteau aplica Europei în toată întinderea ei geografică. De altfel mulți vorbitori s-au referit cu mai multă convingere la întreaga Europă decât la probleme specifice occidentale și care ar necesita vreo grijă specială a Bisericilor, și care să le oblige să se organizeze aparte. Documentele n-au reușit să elucideze nici problema raporturilor cu Consiliul European al Bisericilor, cu Conferința Bisericilor Europene, cu Federația Lutherană Mondială, cu Alianța Mondială Reformată și cu Biserica Romano-Catolică. Se afirmă că Bisericile din Europa trebuie să considere prioritare relațiile cu Bisericile din toată Europa, să sprijine în întregime Conferința Bisericilor Europene în rolul ei de pod între Est și Vest, să nu se izoleze, să nu-și creeze structuri grele la nivelul vest-european. Nu este nevoie să se organizeze un *Consiliu vest-european* al Bisericilor, ci în cadrul EECCS să lucreze alături de Comunitatea Europeană și Consiliul Europei, organizându-și în acest scop două secretariate, unul la Strasbourg și altul la Bruxelles (p. 84—85).

În două scrisori către Bisericile și Consiliile Bisericilor din Vestul Europei, organizatorii întrunirii de la Interlaken arată scopul pe care și-l propun: anume, să lărgească EECCS și «să-l lărgească activitatea și componența prin intrarea în ea ca membri activi a tuturor Bisericilor și Consiliilor de Biserică din țările Europei occidentale și să se lege astfel de Comunitatea Europeană și de Consiliul Europei» (p. 87).

Oricât am dori să înțelegem că nu e ceea ce pare a fi, nu putem să nu identificăm în scopurile organizatorilor un *Consiliu al Bisericilor Occidentale*, intenția de a fonda o organizație de bloc bisericesc, paralel cu blocul politic occidental.

În trei rânduri, o dată în Prezidiu (1982) și de două ori în Prezidiu și în Comitetul consultativ (1983, Oxford, 1984, Les Avants, Elveția) s-a pus problema și în Con-

ferința Bisericilor Europene. Nu s-a precizat însă ce se dorește: afilierea Conferinței la EECCS? Colaborarea dintre KEK și EECCS? Nu s-au precizat nici domeniile colaborării, nici modalitățile practice, de aceea discuțiile nu au dus la nici o decizie limpede. Prezidiul și-a exprimat acordul cu colaborarea, dar întruniile viitoare au decis doar ca secretarul general să se informeze despre activitatea EECCS și să informeze la rândul său Conferința Bisericilor Europene.

Acesta este, în linii mari, fundalul care stă în spatele organizării consultației de la Sigtuna. «Nordicii în Europa». Bisericile nordice urmau să-și spună cuvântul cu privire la atitudinea față de solicitarea de a deveni membre în EECCS. Și ceva în plus: de a-și fixa sarcinile financiare. Organizatorii de la Sigtuna au invitat și reprezentanți ai citorva organizații creștine internaționale, cu titlu de observatori și pentru a arăta care este atitudinea organizațiilor lor față de EECCS.

Conferința Bisericilor Europene a delegat doi reprezentanți, unul din Vest, pe profesorul Peter Wilhelm Böckman (Norvegia) și unul din Est, pe Mitropolitul Antonie Pământea al Ardealului, ambii membri în Comitetul consultativ al Conferinței, cel din urmă membru și în Comitetul financiar.

Consultația de la Sigtuna

Consultația a fost convocată de *Institutul Ecumenic Nordic*, condus de Kjell Ove Nilsson. Au participat numeroși reprezentanți și oaspeți.

Lucrările au fost deschise de Dl. Nilsson printr-o cuvîntare alecătuită mai ales din semne de întrebare, dezvăluind astfel intenția de a nu se pronunța înainte de a lăsa să se desfășoare discuțiile celor prezenți. Va putea o organizație doar occidentală să evite tensiunile cu Estul în viitor? În nici un caz. Bisericile nu trebuie să pună în pericol relațiile europene. Noi am acordat și acordăm mare importanță Conferinței Bisericilor Europene. Ea nu trebuie slăbită, și nici nu trebuie dublate activitățile ei. Oare nu se vor dubla? Nu va interveni o concurență?

Pentru a intra în temă, Dl. J. C. Ahlander, secretar al parlamentarelor suedeze, membri în Parlamentul European (în număr de 16), a făcut o prezentare a activităților Consiliului European cu sediul la Strasbourg, insistind mai ales asupra preocupării acestuia de drepturile omului, asupra rolului tribunalului european de pe lângă Consiliu și a făcut o descriere largă a structurilor sale. La sfîrșit s-au pus întrebări. Mitropolitul Antonie al Ardealului a întrebat: «Ar putea să ne spună vorbitorul dacă în preocupările Consiliului European se pot identifica preocupări de ordin religios, și anume ce fel?» Răspunsul a fost: «În general nu. Poate acelea care se ocupă de apărarea demnității umane, de drepturile omului». I s-a replicat: «Acestea sînt mai degrabă din categoria preocupărilor umaniste, morale» — «E adevărat. Preocupări pur religioase n-aș putea identifica». Întrebarea a urmat și scoată în evidență, prin răspuns, faptul că nu există premise care să indice solicitarea Bisericilor. În probleme specifice lor. Și atunci care vor fi problemele în care Consiliul European și Comunitatea Europeană vor solicita Bisericile? Nu cumva vor fi amestecate în probleme străine vocației lor și angajate pe căi care să dăuneze unității creștine?

Maunu Sinnemäki (Finlanda) a încenut prin a arăta că episcopul lutheran al Finlandei refuză coalițiile bisericilor. Bisericile trebuie să zidească poduri și să refuze o Europă orientată unilateral, într-o singură parte. Lucrul cel mai important e cum să se mențină legăturile dintre Est și Vest. În această privință, rolul Conferinței Bisericilor Europene a fost și este decisiv. Nu trebuie să se permită slăbirea Conferinței. Și cum vom evita slăbirea ei prin intrarea în EECCS? Prima noastră angajare europeană este Conferința Bisericilor Europene. În noua perspectivă, prin activarea EECCS, care va fi viitorul Conferinței? Sînt Bisericile din Vest gata să creeze probleme în relațiile Est-Vest? Oare organizațiile existente, Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Federația Lutherană Mondială etc. nu se pot ocupa de toate problemele? EECCS vrea să aibă o anumită influență politică în Consiliul European, dar noi în general evităm implicarea Bisericilor în politică. Ni se cere să devenim membri în EECCS; nu este oare și de ajuns că acest *Centru Ecumenic Nordic* din Sigtuna a devenit membru consultativ? Care va fi serviciul real al EECCS adus Bisericilor? Nu cumva vom deveni o organizație care îl caută pe *Hristos pe coridoarele puterii*? (la Strasbourg și Bruxelles). Și apoi noi cel din Scandinavia nu sîntem legați decît cu Consiliul European. Numai Danemarca face

parte din Piața Comună. Iată întrebări la care delegatul finlandez a cerut răspunsuri lămuritoare înainte de a se gândi la afilierea Bisericii sale la EECCS.

A răspuns Dl. Pierre Chretien, președintele EECCS și secretar general al Federației Protestante din Franța. El a arătat că acțiunea prezentă a fost inițiată de Bisericele de pe malul Rinului, care au cerut o mai bună coordonare a Bisericilor din Europa Occidentală, alături și împreună cu Consiliul European și cu Comunitatea Europeană. Domnia sa a reafirmat apoi hotărârile de la Interlaken. În expunere a aparut și conceptul de *solidaritate critică a Bisericilor* față de instituțiile europene (Comunitatea Europeană și Consiliul European) și față de realitățile transnationale din această zonă. A reafirmat complementaritatea față de Conferința Bisericilor Europene, dar nu dorința de a-i dubla activitatea. EECCS ar putea contribui la dialogul dintre Est-Vest. Nu are intenția de a deveni un Consiliu al Bisericilor Occidentale. EECCS va fi locul în care Bisericele din Vest își vor pune împreună marile probleme cu care se confruntă, în special din domeniul «Biserică și Societate». Vom putea lucra și împreună cu Biserica Romano-Catolică în domenii ca: pacea, muncitorii străini etc.

A completat răspunsurile Dl. Marc Lenders, secretar general al EECCS, care s-a referit la domeniile de colaborare, numind șomajul, sărăcia, foamea în Africa, drepturile omului, problemele de biogenetică. A reafirmat dorința de cooperare cu Conferința Bisericilor Europene.

Dl. Trond Bakkevig (Norvegia) a spus apoi că Biserica sa va putea contribui la instaurarea unui secretariat pe lângă Consiliul European, la Strasbourg, dar nu vrea să se implice în nimic din ceea ce e legat de Comunitatea Europeană, (ca să nefiind membră). A afirmat, ca și ceilalți, dorința de a nu se slăbi Conferința Bisericilor Europene: «Nu vrem să ne amestecăm în ceva care ar slăbi această organizație».

A luat apoi cuvântul Dl. P. W. Böckman, reprezentant al Conferinței Bisericilor Europene. A arătat că Dl. Appel, președintele Conferinței Bisericilor Europene este la fel de interesat și în EECCS și foarte activ în această organizație. Din Hotărârea Prezidiului Conferinței din 1982, după Interlaken, se poate vedea că KEK (Conferința Bisericilor Europene) dorește afilierea la EECCS dar nu cu comunitatea europeană, ci numai cu Consiliul European de la Strasbourg (a repetat teza lui Bakkevig).

În continuare, Dl. Klaus Kremkau (R.F.G.), care se ocupă de partea financiară a organizării unui secretariat la Strasbourg, a arătat ce sarcini financiare vor cădea asupra Bisericilor scandinave, în cazul în care se vor alătura la EECCS, totul ridicându-se la suma de 622.000 de coroane suedeze.

A doua zi, miercuri 20 februarie, a fost invitat să ia cuvântul Mitropolitul Antonic Plămădeală, reprezentând Conferința Bisericilor Europene, dar și ca reprezentant al unei Biserici din Răsărit, care a spus printre altele:

«Consultația Dvs. urmărește să stabilească dacă Bisericele din țările scandinave doresc sau nu să se afilieze ca membre la Comisia Europeană Ecumenică pentru relațiile Biserică și societate (EECCS), în prescurtarea inițialelor în limba engleză: European Ecumenical Commission for Church and Society. Este treaba Dvs. și a Bisericilor Dvs. cum veți soluționa această problemă. Relațiile dintre Conferința Bisericilor Europene și EECCS se vor stabili desigur de către Conferința Bisericilor Europene, și nu aici. Dl. Böckman și cu mine simțim aici doar ca observatori și pentru a vă spune care a fost până în prezent atitudinea Conferinței față de invitația lansată de Consultația de la Interlaken. Apoi auziți ieri cele comunicate de Dl. Böckman. Într-adevăr, Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene și-a dat un aviz pozitiv, de principiu, în 1982, dar în sesiunile Joint Meeting-urilor (Prezidiu + Comitetul consultativ care au de fapt puterea de decizie între Adunările generale) din anii 1983 la Oxford și 1984 la Les Avants/Montreux, Elveția, au avut loc discuții aproape dramatice pe această temă la care eu însumi am luat parte. Alături de voci care au plecat pentru afilierea Conferinței la EECCS, au fost și voci ezitante și chiar net în opozite. Sesiunea din Oxford n-a luat nici o decizie; sesiunea din Les Avants/Montreux a hotărât în cele din urmă ca secretarul general al Conferinței să păstreze legătura cu EECCS și să raporteze Conferinței când va avea ce raporta. Aceasta este ultima decizie a Conferinței».

Vă veți întreba: de ce aceste ezitări din partea unora din KEK (vom veni în continuare cu aceste inițiale Conferința Bisericilor Europene — *Konferenz Europäischer Kirchen*, cu care este indeobște cunoscută) în legătură cu afilierea la EECCS? Un răspuns simplu este acesta: *Fiindcă nu este ușor pentru KEK să-și voteze sinuciderea!* Căci ce altceva ar însemna afilierea sa la EECCS? S-a vorbit aici de dorința de a nu slăbi KEK, dar cum să nu fie slăbită, când exact aceleși preocupări vor fi pe-

luate de EECCS? Declarațiile verbale nu o vor salva. Ele vor doar să acopere ceea ce i se va întâmpla. O conferință a Bisericilor Europene afiliată la o organizație occidentală, va însemna că renunță la a mai fi ceea ce a fost dintru început și ce e nevoie să fie și de acum încolo: un pod între Est și Vest, o punte de legătură și de colaborare între Biserici, fără a ține seama de sistemele sociale, de orientările politice, de blocurile politice și militare. Ori EECCS spune limpede că vrea să se dedice problemelor zonei, cu sistemul ei social, cu problemele ei politice, economice, sociale. Să le combată? Greu de imaginat. Să le aplece? Desigur, dar atunci s-a terminat cu vocația de punte, între Est și Vest.

KEK este o organizație bine structurată, activă și cu bune rezultate în urmă. Și-a axat preocupările în două direcții: 1. spre unitatea Bisericilor și a Europei și 2. spre pace și colaborare. Are un secretariat de studii, un program care se ocupă de drepturile omului și un program comun cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, și anume sarcina CICARWS în Europa. *Ce ar aduce în plus afilierea la EECCS?* Nimic în plus, după cum am văzut chiar din expunerile ascultate aici, și după cum se vede din documentele de la Interlaken, dar foarte mult în minus. Și anume: i-ar fi anulată calitatea de mediator, de loc de întâlnire a Bisericilor din întreaga Europă. KEK și-ar pierde credibilitatea. Ar deveni ceva în coada organizațiilor politice ale Pieței Europene și ale Consiliului European.

Și mai sînt și alte aspecte:

A fi membru în EECCS, înseamnă a te limita la problemele Europei de Vest. În zadar se previne verbal că EECCS nu intenționează să devină un *Consiliu Ecumenic al Europei de Vest*. În fapt asta va deveni. În fapt este așa ceva, de vreme ce-și limitează zona de preocupări numai la Vestul Europei. Și nici măcar la tot vestul Europei, ci numai la cele 10 țări participante la Comunitatea Europeană și la cele 21 de țări participante la Consiliul European, care le include și pe cele 10 dinții. Din acest punct de vedere, chiar numele EECCS este *impropriu și inexact*. Ar trebui să fie o Comisie a Bisericilor din țările Comunității Europene și a Consiliului European. Am văzut că în anumele private are în vedere și problema NATO, deci, în fond este o organizație mulată după marile organizații politice din Vest. Care pe care va manipula? Nu cred că e greu de ghicit și apoi, pentru noi se pune o întrebare: De ce acest EECCS o organizat pe lângă Comunitatea Europeană și Consiliul European? Acestea sînt organizații în primul rînd politice. De ce EECCS nu e *independentă*? După cum se știe, KEK este independentă. A se afilia la EECCS va însemna să piardă independența și neutralitatea și să devină partizană. Nu se va putea altfel. Bisericile se vor politiza. În fapt, vor înceta de a mai fi ceea ce sînt.

Eu sînt de mulți ani membru în Comitetul financiar al KEK (din 1971) și în al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (din 1975). Știu cîte dificultăți financiare au aceste două organizații. Uneori sînt aproape de faliment. Acum, noi sarcini financiare se vor stabili pe seama Bisericilor, a aceluiași Biserici care sînt și membre ale KEK. Cum le vor suporta Bisericele? Unele organizații vor fi desigur preferate altora, cînd bugetele Bisericilor nu vor permite o finanțare a tuturor. Nu va însemna aceasta o slăbire?

Chiar dacă nu este în intenția sa prezentă, EECCS se va *structura aparte*. Se zice în documente că nu se dorește o structură puternică, dar o structură oricum se dorește. Mai întii a fost EECCS (Ecumenical Comision for Church and Society in the European Community, adică *Comisia Ecumenică pentru Biserică și Societate în Comunitatea Europeană*) existentă de circa 15 ani. Trebuie să spunem că atunci numele îi era mai propriu. La Interlaken s-a hotărît să se lărgească și la Bisericele din Consiliul European, Strasbourg, și să-și creeze un nou secretariat la Strasbourg, ba chiar să-și afilieze și marile organizații creștine internaționale, deși acest din urmă deciderat a fost prezentat cu timiditate, pentru că era evident absurd. Dar aceasta nu înseamnă oare a-ți mări structurile? Așadar EECCS se *structurează aparte*. Deocamdată. Pasul următor va fi să se structureze împotriva. Impotriva cui? Va urma politica blocului la care s-a aliniat: împotriva Estului. Și împotriva Bisericilor din Est. Poate vi se pare că merg prea departe, dar e în logica lucrurilor să se îndeplinească așa. Și lată cum, Bisericele vor fi puși în situația de a *promova politica de bloc*. Așa va intra politica și în Biserici. Și atunci s-a terminat cu trîmbițata noastră dorință de unitate, cu Evanghelia păcii și a cooperării, cu înfrățirea oamenilor în numele lui Hristos, dincolo de blocurile politice și militare. Va fi astfel afectată Conferința Bisericilor Europene? Fără îndoială. Și nu numai ea. Discordia se va resimți

imediat și în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și în Federația Mondială Protestantă și în Alianța Mondială Reformată și în Alianța Baptistă Europeană și Mondială etc. Se va trăda astfel mistuna unificatoare a Bisericii.

Desigur, Bisericile din Est, toate nu numai cele ortodoxe, nici nu sînt invitate să intre în EECCS. Nu se poate. Ele sînt din Est. Dar atunci se pune întrebarea: va putea EECCS discuta problemele Estului, fără Bisericile din Est? Dacă ar face-o, ar fi nelolali. Și iarăși: va putea EECCS discuta doar problemele Vestului, fără să fie critică față de Est? E îndoielnic. Oricum, ea va discuta și va aranja cu precădere, dacă nu în exclusivitate, problemele Bisericilor din Vest. Așadar, este o organizație de bloc. Veți zice: Nu de bloc, ci zonală, cum sînt Conferințele bisericesti locale și zonale. Așa ar fi dacă nu ar fi afiliate la cele două organizații de bloc politic.

EECCS, deși nu e cu totul vestică, deoarece vrea să cuprindă doar Bisericile din țările afiliate la Comunitatea Europeană și Consiliul Europei, să zicem că e totuși vestică, occidentală. Dar atunci de ce se autointitulează europeană? Nu e europeană. Europa e ceva mai mare. Ori se vrea schimbarea structurii continentului? Se vrea eliminarea Estului din Europa? KEK e cu adevărat o organizație europeană. Mai normal ar fi ca EECCS să se afilieze la KEK. Cea mică la cea mare, cea parțială la cea totală, nu invers. Altfel, nu e nici logic, nici firesc.

Nu e firesc de asemenea să se ceară afilierea KEK-ului la EECCS atîta vreme cît în componența KEK intră atîtea Biserici răsăritene. Adică cum? Să ducem aceste Biserici să bată la ușile de pe coridoarele de la Bruxelles și Strasbourg? Ar fi și „militari și noserios”.

EECCS va fi antrenat să lucreze pentru diviziune. La aceasta trebuie să se aștepte, dacă nu chiar în scopul acesta unii caută să o structureze pe tiparul celor două organizații vest-europene. Dar să nu bănuim intenții rele înainte de a se fi produs. Ce-ai zice dacă luînd modelul Dvs. Bisericile din Est se vor gîndi și ele să se organizeze pe lângă CAER? Atunci ne veți eticheta imediat: Biserici comuniste! Dar în felul acesta și Dvs. vă etichetați: Biserici capitaliste. În orice caz, Biserici de bloc. Eu cred că și unii și alții trebuie să ne ferim de a aluneca în așa ceva. Ce vor zice credincioșii noștri? La asta nu vă gîndiți?

Și aș mai pune cîteva întrebări:

— La Interlaken și aici s-au prezentat telurile EECCS. N-am putut găsi nici unul care să nu poată fi instrumentat prin KEK sau prin Consiliul Ecumenic al Bisericilor. S-a vorbit de drepturile omului; KEK are un program special dedicat acestor probleme și un secretar în staff numai cu aceste atribuții; se vorbește de relațiile Bisericii și Societate; în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în unitatea I al cărei moderator sînt, există o sub-unitate care se numește Biserica și Societate și care a preluat toate problemele de această natură și numai din Europa. Oare EECCS nu dublează aceste activități? Și de ce? Cu ce scop? Nu se fac bine în cele două organizații? Nu corespund orientării specifice a Vestului Europei? La aceasta nu s-a răspuns.

— Pe de altă parte, aș întreba, ce anume a făcut pînă acum EECCS notabil și diferit, ori chiar complementar față de KEK și CEB (Consiliul Ecumenic al Bisericilor)? Nu ni s-a spus. Pentru că nu este nimic de spus. Doar intenții viitoare. Oricum, dublarea sau complementaritatea va duce la slăbirea și a KEK și a CEB. Cît de interesat e CEB în această problemă se vede și din aceea că n-a trimis aici nici un delegat! E drept că la Interlaken a fost directorul Comisiei pentru relații internaționale a CEB, dar el a vorbit acolo numai de relațiile cu lumea a treia.

— Domnul Pierre Chretien, acum președinte al EECCS, a arătat ieri că „stelul EECCS este de a ajuta Bisericile din Vest să se apropie de realitățile politice, sociale și culturale ale Europei occidentale”. Să se apropie, cum? În ce fel? Mai mult decît o fac acum? Să se realizeze? Să fie mai strînse la un loc? Așa se descrie tocmai o politică de bloc! Tot Dl. Chretien a vorbit de o solidaritate critică a Bisericilor față de Comunitatea Europeană și Consiliul Europei. Dar aceasta se poate face foarte bine și în KEK, desigur cu grija de a nu aluneca în politica de grup. E sigur însă că solidaritatea va înceta de a mai fi critică și va rămîne doar solidaritate cu cele două organizații, că doar vor trăi sub același acoperămint politic și ideologic.

— M-ar interesa dacă EECCS lucrează cu sub-unitatea Bisericii și Societate din CEB. Se pare că în cei 15 ani de existență nu s-au dat semne de colaborare. Și atunci de ce se vrea afilierea KEK-ului?

Incheind, aş vrea să spun că la urma urmei e treaba Bisericilor occidentale să se organizeze cum vor, tot aşa cum e treaba Bisericilor scandinave să se europe- nizeze, afiliindu-se la EECCS! Dar ca reprezentant al KEK-ului v-am relatat neliniştile unora dintre Bisericile membre ale acestei organizaţii. Sper că KEK nu va fu- losi maşina de vot pentru a hotărî afilierea la EECCS. Dacă ar face-o, nu ştiu care va fi hotărîrea Bisericilor membre din Est. O colaborare, la nevoie, se va putea stu- dia, altă vreme cît EECCS va rămîne credincios scopurilor pe care trebuie să le aibă o Biserică sau o adunare de Biserici.

Ca reprezentant al unei Biserici din Est, nu pot să salut ceea ce împarte Bisericile. KEK reuneşte şi, cel puţin pînă acum, a lucrat frumos. Toţi, toate Bisericile din Europa am fost una, am discutat împreună, ne-am rugat împreună, am făcut planuri im- preună, am afirmat ţeluri comune, am luptat pentru o Biserică şi o Europă unită, pentru o omenire unită. Aş dori ca Bisericile să continue pe această cale.

În continuare a luat cuvîntul Dl. David Legergren (suedez), specialist în pro- blemele Zărirului, fost preşedinte al Bisericilor Baptiste din Suedia, în prezent se- cretar general al Alianţei Baptiste Europene. Domnia sa a comentat mai ales inter- venţia anterioară: Bisericile creştine trebuie să fie punţi de legătură între Est şi Vest, aşa cum a spus Mitropolitul Antonie. Suedia şi Finlanda sînt ţări neutre, de aceea ele sînt ezitante. Desigur, occidentalii vor realiza ceea ce vor. EECCS există de mai mulţi ani: ce a făcut pînă acum? Este ceva care îl justifică existenţa? Mai ales că cere afiliaţia banii. Ceea ce a spus Mitropolitul Antonie trebuie să ne dea de gîndit. Şi aşa dăm greu bani organizaţiilor existente. Dacă vom da şi EECCS, cu ce va mai rămîne KEK-ul? În Scandinavia s-a creat un *Institut pentru Pace*: cît se dă pentru el?

Mitropolitul John de Helsinki (ortodox) a vorbit în sprijinul unităţii şi al evi- tării dublării activităţii organizaţiilor existente.

Au mai vorbit Trond Bakkevig (Norvegia) şi Grövik Lorenz (Finlanda). Acesta din urmă a spus că o structură nouă în Europa va pune probleme KEK-ului. Mai întîi financiare. Noi trebuie să rămînem loiali KEK-ului. Unde mergem, dacă creăm structuri noi în Europa şi alte mijloace de comunicare în Vest? Răscul e că, creş- tînii din Vest vor uita de cei din Est. Acest lucru a şi început să se întîmple de altfel. Se va accentua.

În numele Federaţiei Lutherane Mondiale a vorbit Sam Dahlgren, care a în- ceput prin a spune că Mitropolitul Antonie i-a uşurat sarcina. Ce este Europa? Avem o Europă divizată, dar noi, ca şi KEK, în Federaţia Lutherană am încercat să unim Bisericile. E foarte greu să zideşti poduri; e foarte uşor să le distrugi. Noi sîntem pentru stringerea legăturilor dintre Est şi Vest, ca şi KEK. Înţeleg că EECCS doreşte să aibă un impact asupra vieţii politice. Dar nu o va putea face fără dificultăţi. Eu nu înţeleg de ce unii care sînt în KEK, d.p. Dl. Appel, lucrează acum pentru alte structuri! N-a fost KEK bun? Federaţia noastră se declară pentru cooperare.

Dl. Nilsson care a condus Consfăţuirea a regretat că Dl. Ulrich Baker, care tre- buia să reprezinte Consiliul Ecumenic al Bisericilor, n-a putut veni aşa cum a pro- mis. Am fi avut astfel şi un punct de vedere al CEB-ului.

Inger Lise Olsen, reprezentanta Federaţiei Mondiale a Studenţilor Creştini (W.S.C.F.). Secţia pentru Europa, s-a pronunţat pentru întărirea structurilor existente, mai degrabă decît pentru crearea altora noi. Trebuie întărite legăturile dintre euro- peni, nu slăbite. Noi, de pildă, lucrăm foarte bine şi cu KEK şi cu CEB în CICARWS, unde avem reprezentanţi.

Dl. Kremkau, trezorerul EECCS, a reluat lămuririle financiare pe care le înce- puse cu o zi înainte. El şi-a exprimat speranţa că politicienii nu vor fi în stare să-i corupă pe oamenii Bisericii şi EECCS nu va depinde de structurile politice. Toamă de aceea trebuie finanţat. Noi vrem să influenţăm pe politicieni. KEK nu are orga- nizaţii subregionale. Mitropolitul Antonie a spus că mai normal ar fi ca EECCS să se afilieze KEK-ului, cel mic la cel mare, partea la întreg. Să explorăm şi această posibilitate şi să devenim parte din programul KEK. Voi fi prezent la Sofia în apr- ilie. La Întîlnirea Preşedinţilor şi a Comitetului consultativ KEK.

Norvegienii au revenit cu precizarea că ei nu se vor afilia la secretariatul de a CEB-ului, cel de pe lângă Comunitatea Europeană. Dacă vor plăti, vor plăti numai

pe-ntru secretariatul de la Strasbourg, de pe lângă Consiliul European. Și dacă vor plăti vor să aibă influență în secretariat. Dr. Kremkau a răspuns că se îndoaiește că ar mai putea fi schimbat ceva din structura existentă. Cu privire la dorința de a nu se lega și de Comunitatea Europeană, Marc Lenders a răspuns că cele două nu se pot separa. Episcopul Fredrik Grönningssæter (tot norvegian) a spus că le vine foarte greu să meargă la Biserici și să le spună pur și simplu să plătească. Trebuie să le spună și de ce.

Trond Bakkevig a reluat ideea că EECCS nu e nici europeană și nici măcar vest-europeană. Ceea ce s-a spus la Interlaken, ar fi amenințat într-adevăr KEK-ul, dar din explicațiile date aici se pare că s-a diminuat mult rolul EECCS, așa încât KEK-ul e mai puțin amenințat. Cred că Mitropolitul Antonie va spune aceasta KEK-ului. Și noi, Bisericele din Scandinavia, ne-am ținut de pretențiile EECCS. Acum ele au scăzut.

Mitropolitul Antonie a replicat: verba volant! Cele spuse la Interlaken au rămas pe hirtie, sînt documente!

Finlandezul Maunu Sinnemäki a întrebat dacă n-ar fi suficient ca Bisericele din țările scandinave să fie reprezentate în EECCS prin *Institutul Ecumenic Nordic* care este membru asociat. Prin aceasta ar putea fi prezente în diferitele Comisi ale EECCS. Trezorerierul EECCS, Kremkau, fervent apărător al Organizației, a atras atenția că nu e bine să se creadă că banii sînt totul și că ei ar umbria după bani. Ceea ce se urmărește este *eficiența*, atât a Organizației apusane, cit și a KEK-ului, care au fost cam ineficiente pînă acum. Dorim ca Bisericele din Scandinavia să intre în EECCS pentru că socotim că vor putea contribui la această eficiență. Desigur Interlaken trebuie reconsiderat dacă a lăsat impresia că amenință KEK-ul.

Jaakka Launikari (Finlanda) a remarcat că într-adevăr Consultația de la Interlaken n-a mers pe linia realiste. George Perry, din Consiliul pentru relații externe ale Bisericii Suediei, a precizat că oricum, contribuția Bisericilor scandinave trebuie să treacă prin organizațiile existente: KEK, CEB, Federația Lutherană etc. Vom lucra și cu KEK și cu Vestul, întrucît nu toate Bisericele din Vest sînt membre în KEK. Noi însă am putea avea informațiile necesare din Parlamentul European prin cel puțin zece parlamentari ai noștri, din totalul de 16, care sînt membri ai Bisericii Suediei.

În general, modul de colaborare între Bisericele din țările scandinave și EECCS n-a fost precizat. În cele mai multe cazuri a fost evitat un răspuns lîngă. De altfel nici nu s-a propus să se ajungă la vreo decizie. Discuțiile urmează să fie comunicate Bisericilor, inclusiv cele cu privire la sarcinile financiare, asupra cărora s-a insistat mult, urmînd ca fiecare Biserică să decidă pentru sine ce are de făcut și să rezolve problema direct cu EECCS.

În KEK, discuțiile se vor relua, desigur, la următoarea întîlnire a Prezidiului și a Comitetului consultativ care va avea loc la Sofia, în partea a doua a lunii aprilie din acest an.

† Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ,
MITROPOLITUL ARDEALULUI

• ÎMBRĂȚĂRI • PĂSTORALE •

PREOTUL ȘI PASTORAȚIA ÎN GÎNDIREA PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH IUSTIN

Pr. prof. NICOLAE D. NECULA

Împlinirea în acest an a 75 de ani de viață și aproape trei decenii de rodnică și pilduitoare slujire arhipăstorească, mai întâi ca mitropolit al Ardealului, apoi ca mitropolit al Moldovei și Sucevei și ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, ne oferă plăcutul și binevenitul prilej de a înfățișa câteva din gândurile Întâistătorului Bisericii noastre, Prea Fericitul Părinte Patriarh IUSTIN, privitoare la preot și pastorație. Facem aceasta cu speranța că reușim să aducem la smerit omagiu ilustrului nostru Întâistător la acest popas aniversar, dar și cu convingerea că slujitorii Bisericii noastre strămoșești, ca și cei care se pregătesc să îmbrățișeze înfricoșătoarea și plina de responsabilitate misiune preoțească vor găsi în aceste rânduri îndemnuri folositoare pentru o cât mai frumoasă și eficientă pastorație.

Precizăm de la început faptul că Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, deși fost distins profesor de teologie și bun cunoscător al concepției biblice și patristice despre preoție, nu are o lucrare specială dedicată acestei teme¹. Totuși, din scrisul său teologic și mai ales din cuvântările rostite în diverse împrejurări, ca Înalt Ierarh, din pastorațiile trimise clerului și credincioșilor și din scrisorile irenice, adresate Întâistătorilor de Biserică, la marile praznice ale creștinătății ortodoxe, pagini care sînt adevărate sinteze teologice și subtile reflexii pastorale, desprindem o bogăție de idei, gânduri, sentimente și trăiri închinată preoției și pastorației în general. Acestea ne vor servi să prezentăm, în rândurile care urmează, concepția Prea Fericitului Sale despre preot și pastorație, și mai ales să zugrăvim chipul preotului din vremea noastră, cu îndatoririle sale misionare și pastorale cerute de timpul pe care îl trăim.

1. Temelnică și binecunoscuta lucrare a Prof. Iustin Moiseșcu, *Ierarchia bisericească în epoca apostolică*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), nr. 1—2, p. 52—74; nr. 3—4, p. 209—233, are alt caracter. Ea este o solidă argumentare a existenței celor trei trepte ale ierarhiei în perioada apostolică.

a. **Originea slujirii preoțești sau a preoției.** Potrivit concepției scripturistice și patristice, preoția este de origine divină. Ea se desfășoară pe pământ și de către oameni, dar aceștia sînt reprezentanți, trimiși sau slujitori ai lui Dumnezeu. Preotul lucrează în numele lui Dumnezeu, în virtutea harului primit la hirotonie, care vine de sus, dintr-o sursă divină, și nu de la oameni. Concepția aceasta este limpede reflectată în scrisul Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin. Intrarea în preoție este «un act sacramental, o lucrare sfîntă prin care, în chip văzut se împărtășește harul dumnezeiesc al slujirii preoțești»². De aceea preotul este ales dintre oameni, dar se deosebește de aceștia, tocmai prin această pogorîre asupra sa a harului dumnezeiesc care-l face lucrător pentru oameni. Așa cum arată Prea Fericirea Sa, profund și temeinic documentat, biblic și teologic, «toți credincioșii se fac părtași ai darurilor dumnezeiești, ai harului de multe feluri, al lui Dumnezeu. Toți credincioșii — ca membri ai trupului tainic al Domnului — se împărtășesc de roadele întregii lucrări a Mîntuitorului în lume, ca învățător, arhieru și împărat. Primind adevărul de credință și mărturisindu-l, ei participă la lucrarea de învățător, aducînd jertfe duhovnicești (I Petru, 2, 5) bineplăcute lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, ei participă la lucrarea de arhieru; fiind ridicați de Mîntuitorul la mărirea Sa dumnezeiască, ei participă la lucrarea Lui de împărat. De aceea, Sfîntul apostol Petru spune că toți cei care constituie trupul tainic al Domnului sînt «seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfînt» (I Petru, 2, 9). Această participare la roadele întregii lucrări a Mîntuitorului nu înseamnă însă chemare dumnezeiască la slujire preoțească. Slujitorii celor sfînte au desigur împreună cu toți credincioșii, harul și duhul înfierii, cu toții sîntem fii ai lui Dumnezeu, casnicii lui, sîntem temple în care locuiește Sfîntul Duh.

Fiind chemați însă la slujirea tainelor lui Dumnezeu, cei ce intră în preoție dobîndesc, prin hirotonie, harul sau dubul puterii (II Tim., 1, 7) și al dragostei și al minții sănătoase spre a se sluji «de el în folosul tuturor, ca niște buni iconomi ai darului celui de multe feluri al lui Dumnezeu». Cînd propovăduiesc adevărul, cuvintele lor sînt cuvinte ale lui Dumnezeu; cînd săvîrșesc o slujbă sfîntă, lucrarea lor se face cu puterea lui Dumnezeu (I Petru 4, 10). Desigur, slujitorul într-una din treptele preoției săvîrșește nu slujba sa, ci pe aceea a Mîntuitorului, în Biserică»³.

Preotul este veriga de legătură dintre Dumnezeu și oameni, aparținînd și lui Dumnezeu și credincioșilor. «Slujitorul bisericesc prin hirotonie, se identifică pe de o parte cu Hristos, participînd la lucrarea Lui mîntuitoare, ca iconom al harului lui Dumnezeu, iar pe de altă parte, se identifică cu credincioșii, purtîndu-i duhovnicește în ființa sa»⁴.

Preotul este rînduit spre slujba oamenilor, dar de fapt el este în slujba cerului, este «om al lui Dumnezeu» (I Tim., 6, 11), adică în slujba Lui. Preoții sînt mandatați sau deținători ai harului dumnezeiesc spre slujba oamenilor. «Săvîrșind lucrarea de sfințire, de învățătură religioasă

2. Cuvîntarea I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, la hirotonirea întru arhieru a P. Cuv. Arhim. Adrian Hrițcu, în «BOR», XCII (1974), nr. 1-2, p. 40.

3. *Ibidem*, p. 40-41.

4. *Ibidem*, p. 41.

și de păstorie a credincioșilor pe calea mântuirii, slujitorul bisericesc împlinește în chip văzut lucrarea pe care Mântuitorul însuși o săvârșește în chip nevăzut. După slăvita sa Înviere din morți, Domnul nostru Iisus Hristos a dat, desigur, Apostolilor Săi putere de a lega și dezlega (Matei, 18, 18). El le-a poruncit apoi să meargă la propovăduire, spunându-le : «Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ. Drept aceea, mergînd, învățați toate neamurile, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh, învățîndu-i să păzească toate cîte v-am poruncit vouă. Și iată : Eu sint cu voi în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului» (Matei, 28, 18—20). Evident, Apostolii, ca și urmașii lor, trebuiau să propovăduiască, dar învățătura era a Mîntuitorului ; ei botezau, dar o făceau în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh ; ei slujeau credincioșilor, dar o făceau cu Mîntuitorul care, prin Sfîntul Duh, este cu noi în toate zilele. Dacă toți credincioșii se unesc strîns cu Dumnezeu, prin Taina Botezului, slujitorii bisericești sint însă chemați prin Hirotonie, să împlinească, împreună cu Hristos lucrarea de mîntuire a lumii. De aceea a spus Mîntuitorul Apostolilor Săi că va fi cu ei, în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului. Așadar, toți credincioșii sint uniți strîns sau «afundați» în Dumnezeu. Hristos însă împlinește lucrarea Sa mîntuitoare în lume în chip deosebit cu slujitorii Săi. Slujitorul bisericesc împlinește lucrarea sa sfîntă nu în locul Mîntuitorului, adică singur prin puterea sa, ci în numele Mîntuitorului, adică cu puterea Mîntuitorului»⁵. Puterea preoției vine așadar din puterea lui Hristos. Preoții sint «slujitorii și lui Hristos și iconomi (adică chivernisitori) ai tainelor lui Dumnezeu» (I Cor., 4, 1). Această concepție este pregnant reliefată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin cînd spune : «Dătătorul harului Sfîntului Duh este, așadar, Domnul nostru Iisus Hristos ; slujitorul este numai iconom ai tainelor lui Dumnezeu» (I Cor., 4, 3). Această împreună-lucrare a slujitorului cu Dumnezeu pune în evidență marea depărtare dintre puterile noastre limitate și nemărginirea puterii dumnezeiești. De aceea Sfîntul apostol Pavel, cugetînd la slăbiciunea puterii sale în fața atotputerniciei harului care lucra prin el, se lăuda «mai ales cu neputințele sale, pentru ca să locuiască în ei puterea lui Hristos» (II Cor., 12). Astfel, lucrarea bisericească pe care o săvîrșesc slujitorii din ierarhia Bisericii nu este de la oameni, nici nu stă în cumpănă cu puterile lor omenești. Ei sint într-adevăr oameni, dar lucrarea lor este dumnezeiască»⁶.

b. **Misiunea preotului creștin** este aceea de a continua în lume lucrarea răscumpărătoare a Mîntuitorului, ajutînd pe credincioși să-și însușească efectele mîntuirii aduse de El. Ca succesori ai Sfîntilor Apostoli, episcopii, preoții și diaconii sint continuatori ai lucrării de mîntuire săvîrșite de Hristos în lume. Prin harul sfinților al Sfîntelor Taine și ierurgii pe care le săvîrșesc, prin învățătura dumnezeiască pe care o propovăduiesc și prin îndrumarea credincioșilor, ei continuă opera de mîntuire universală săvîrșită de Hristos.

După cum se știe, activitatea sau misiunea Mîntuitorului a avut trei laturi sau înfățișări : învățătoarească, sfințitoare și conducătoare. Ca în-

5. *Ibidem*, p. 42.

6. *Ibidem*, p. 43.

ător, Mintuitorul a luminat lumea, ca arhiereu a mintuit-o prin Cruce, întind-o, iar ca împărat conduce Biserica spre împărăția cerurilor. Preotul este și el un învățător al turmei sale duhovnicești, un sfințitor și un conducător al ei.

Cu prilejul alegerii sale ca mitropolit al Moldovei și Sucevei, Prea Fericirea Sa preciza că slujitorul lui Dumnezeu este «propovăduitor al dreptei credințe, iconom al harului divin și păstor al turmei drept credincioase»⁷, iar în îndrumarea pe care o dădea cititorilor revistei «Mitropolia Ardealului», înființată din inițiativa Prea Fericirii Sale, arăta că elevii și studenții, formați pentru a deveni slujitori ai harului, ai adevărului și ai vieții neprihănite, după hirotonie, vor împărtași credincioșilor harul lui Dumnezeu, prin slujbele religioase, vor propovădui cuvântul Evangheliei, prin predicile lor, și vor îndruma pe fiii lor duhovnicești, prin povățuire și pilda vieții lor, să trăiască în virtute». «Prin învățătura pe care o propovăduiește în Biserică, prin sfințirea pe care o împărtășește credincioșilor și prin păstorirea turmei sale, asemenea lui Iisus-Profet, asemenea lui Iisus-Arhiereu, și asemenea lui Iisus-Împărat, Arhiereu, și deci și preotul, împlinește pe pământ însăși lucrarea pe care Mintuitorul a săvârșit-o, venind în lume, și pe care o săvârșește neîncetat în ceruri — unirea de negrăit a credincioșilor cu Dumnezeu»⁸.

c. Din originea divină a misiunii preoțești și din activitatea de continuare a operei răscumpărătoare a Mintuitorului în lume, rezultă **sublimitatea sau înalta demnitate a slujirii preoțești**, afirmată cu atita convingere și fior sfânt de către Prea Fericirea Sa. Astfel, cu prilejul hirotonirii într-un arhiereu, slăpinit de emoția sfintă a acestui moment înălțător, afirma: «De daruri multe ne învrednicim fiecare din partea lui Dumnezeu, clipă de clipă, în toate zilele vieții noastre. Darul arhieriei covârșește, însă, tot ce mintea omenească, în marginile ei firești, poate bănuî. Deși în trup, slujitorii bisericești, în frunte cu arhiereul împlinească lucrare cerească. Totdeauna, cînd sfințesc pe credincioși, ei săvîrșesc lucrul lui Dumnezeu; cînd propovăduiesc Evanghelia Domnului nostru Iisus Hristos, ei vestesc adevăruri religioase veșnice; cînd păstoresc turma, cu puterea Sfîntului Duh, ei arată calea pe care trebuie să meargă credincioșii pentru a dobîndi fericirea, în împărăția lui Dumnezeu. Slujitorul bisericesc este vistiernic al comorilor cerești. În el sălășluiește puterea lui Dumnezeu; el împărtășește credincioșilor hrană duhovnicească; prin el se varsă pe pămînt riurile de apă vie care potollesc setea omului după bunurile nevăzute»⁹. Iar la începutul anului universitar 1956, primul său an de arhipăstorire ca mitropolit al Ardealului, se adresa studenților Institutului Teologic Universitar din Sibiu, cu următoarele cuvinte pline de simțire duhovnicească și de responsabilitatea nobilei misiuni de slujire a lui Hristos: «Desigur, simțiți în voi

7. *Cuvîntarea* I. P. S. Mitropolit Iustin al Ardealului la alegerea sa ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei, în «BOR», LXXV (1957), nr. 1-2, p. 40.

8. I. P. S. Iustin, Mitropolitul Ardealului, *Îndrumare*, în «Mitropolia Ardealului», I (1956), nr. 1-2, p. 3.

9. *Cuvîntarea* P. S. Iustin după hirotonirea într-un arhiereu, în «BOR», LXXIV (1956), nr. 3-4, p. 232.

10. *Ibidem*, p. 232.

chemarea de a deveni slujitori ai lui Hristos și ați venit aici ca să vă pregătiți în acest scop. Ca mine veți fi preoți, adică veți dobândi puterea de a cobori asupra oamenilor credincioși puterea lui Dumnezeu. Într-adevăr, ce este mai înalt și mai de folos în această lume, decît harul nevăzut și atotputernic al lui Dumnezeu ?

Iată, voi sînteți chemați să împărtășiți enoriașilor voștri de mine acest har. Sînteți chemați să cirmuiți pe credincioșii voștri de mine, îndemnindu-i să viețuiască după principiile Mîntuitorului, spre a se putea mîntui. Ce poate fi mai frumos și mai înălțător, pentru un om, decît să învețe pe alții să trăiască după legile sublime ale moralei creștine ?

Sînteți chemați, apoi, să propovăduiți Evanghelia lui Hristos, înțelepciunea înțelepciunilor, cea mai înaltă conștiință, care-și are originea în însăși puterea lui Dumnezeu»¹¹.

d. Dar, pe cît de înaltă și cinstită este preoția, pe atît de mare și de gravă este și **răspunderea preotului**, fiindcă celui ce i s-a dat mult, i se va cere mult. Așa cum spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh, la hirotonia sa întru arhieru, «înaintea tronului Dreptului Judecător, omul va fi cîntărit după faptele săvîrșite în raport cu darurile primite. Credinciosul avînd datoria să se îngrijească de sufletul său, va da seama numai de faptele sale. Arhieru (și prin extensiune preotul) însă, fiind dator să vegheze asupra întregii sale turme, va fi chemat să dea socoteală de sufletele tuturor păstoriților săi»¹². Despre greutatea și răspunderile preoției, înaltul Arhipăstor vorbea și studenților teologi, viitori preoți : «Grea, în adevăr, este misiunea preotească ! Voi sînteți chemați să dăruiați fiecăruia dintre credincioșii ceea ce Hristos ne-a dăruit nouă tuturor : mîntuirea. Sînteți chemați să duceți mai departe opera aceasta dumnezeiască, pe care a săvîrșit-o Fiul lui Dumnezeu coborît în lume»¹³. «Slujitorul bisericii împărtășește bucuriile și durerile credincioșilor, își însușește idealurile lor și mijlocește cu Hristos pentru ei, la Dumnezeu-Tatăl. El este părintele duhovnicesc al credincioșilor, iar ei sînt fiii lui duhovnicesți. El are sarcina de a purta grijă nu numai de turma încredințată lui spre păstorie, dar și de fiecare dintre ei.

Desigur, privit prin prisma marilor răspunderi pe care le comportă, în fața lui Dumnezeu și a oamenilor, jugul preoției, în cumpănă cu puterile omenești, este greu, fiindcă — zice Sfîntul Ioan Gură de Aur — «mai multe sînt furtunile care zguduie sufletul preotului decît vînturile care zbugiumă marea». Mîntuitorul însă gîndindu-se la puterile dumnezeiești care însoțesc și împlinesc puterile omenești în slujirea preotească, spune că «jugul Meu e bun și povara Mea este ușoară» (Matei, 10, 30)¹⁴.

e. Ceea ce dă tărie preotului de a se angaja să primească jugul preoției este **ajutorul permanent și nedezmîntit al harului divin** «care

11. *Cuvîntarea* I. P. S. Mitropolit Iustin al Ardealului la solemnitatea deschiderii noului an școlar 1956—1957 la Institutul Teologic de grad universitar din Sibiu, în *Mitropolia Ardealului*, I (1956), nr. 1—2, p. 167—168.

12. *Cuvîntarea* după hirotonirea întru arhieru..., p. 232—233.

13. *Cuvîntarea* I. P. S. Mitropolit Iustin al Ardealului la solemnitatea..., p. 168.

14. *Cuvîntarea* la hirotonirea întru arhieru a P. Cuv. Arhim. Adrian Hrițcu

pe cele neputincioase le vindecă și pe cele cu lipsă le împlinește», făcând-se de Mintuitorul, ca și prezența Sa alături de slujitorii Săi, pînă la sfîrșitul veacului (Matei, 28, 20). În această privință, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin mărturisea la hirotonirea întru arhieru: «Am încredințat astăzi în Sfîntul altar, copleșit de două simțăminte puternice. De o parte, sîufletul meu era zbuciumat, cugetînd la marea răspundere care este legată de slujirea arhierescă, spre care îngerii privesc neîncetat cu admirație și de care se înfricoșau cei mai mari sfinți ai creștinătății. Pe ce altă parte, însă glasul tainic, care m-a îndemnat să iau jugul lui Hristos, a revărsat în întreaga mea ființă o liniște desăvîrșită. Pătruns de convingerea că puterea nesfîrșită a lui Dumnezeu va împlini lipsurile mele și mă va face vrednic slujitor al Fiului său, mi-am plecat genunchii pentru a primi sublimul har al arhieriei»¹⁵. «Fiind încredințat că îmi va sta în ajutor harul lui Dumnezeu — care pe cele neputincioase le întărește și pe cele de lipsă le împlinește», îmi plec fruntea înaintea Mintuitorului Dumnezeu și, la chemarea ce mi s-a făcut astăzi, răspund: «Dată, Doamne, vin să fac voia Ta»¹⁶.

Ideea aceasta a ajutorului harului dumnezeiesc a dezvoltat-o înaltul Ierarh și în fața studenților teologi. «Nu uitați niciodată, că nu sînteți singuri. Toată viața voastră veți avea alături de voi pe Hristos, Dumnezeu nostru, care vă înzestrează cu putere și veghează la împlinirea acestei misiuni»¹⁷.

De asemenea, cu prilejul hirotonirii unor noi arhierii sau al înscăunării onora din actualii Ierarhi ai Bisericii noastre, Părintele Patriarh Iustin a evidențiat această idee a ajutorului neprecupețit pe care îl dă harul celui ce a primit hirotonia. «Mai presus de orice sprijin omenesc, în lucrarea de păstorie a Bisericii lui Dumnezeu, vă vin pururea în ajutor Dumnezeu — părintele nostru ceresc, Domnul nostru Iisus Hristos — capul Bisericii, și Duhul Sfînt — vistierul bunătăților și al puterilor»¹⁸.

f. La chemarea care ni se face pentru misiunea preoției pe care nimeni nu și-o ia de la sine, ci numai cel chemat, ca Aaron, la ajutorul și puterea pe care ni le dă harul Duhului Sfînt, trebuie să adăugăm pregătirea noastră pentru ca lucrarea preoțească să fie tot mai rodnică. Despre această pregătire, necesară și obligatorie pentru cel care intră în ogorul pastorației creștine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin vorbește de nenumărate ori. «Erudit teolog, cu strălucite studii făcute în

15. *Cuvîntarea* după hirotonirea întru arhieru... p. 232.

16. *Cuvîntarea* P. Cuv. Iconom Stavrofor Iustin Moisescu în fața Colegiului Electoral Bisericesc, după alegerea sa ca mitropolit al Ardealului, în «BOR», LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 226.

17. *Cuvîntarea* I. P. S. Mitropolit Iustin la solemnitatea deschiderii... p. 168.

18. *Cuvîntarea* Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin rostită la instalarea I.P.S. Teoctist ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei, în «BOR», XCV (1977), nr. 9—12, p. 862. Vezi și *Cuvîntarea* rostită la instalarea I. P. S. Nestor ca Mitropolit al Olteniei... în «BOR», XCVI (1978), nr. 5—6, p. 414; *Cuvîntarea* rostită la instalarea P. S. Antonie Plămădeală ca episcop al Buzăului, în «Glasul Bisericii» XXXIX (1980), nr. 1—2, p. 156; *Cuvîntarea* la hirotonirea P. Cuv. Arhim. Vasile Costin ca episcop-vicar patriarhal, în «rev. cit.», p. 106.

tară și străinătate, distins profesor de teologie»¹⁹, și experimentat ierarh, cel care avea să poarte destinele Bisericii Ortodoxe Române, a acordat întotdeauna o atenție deosebită pregătirii slujitorilor bisericești. Nu se poate concepe succes pastoral fără un cler luminat, și aceasta cu atât mai mult astăzi, când apanajul celor pe care îl păstrăm este cultura. Prea Fericirea Sa indică și căile sau studiile ca și mijloacele de pregătire sau de însușire a unei culturi teologice, de specialitate și anume: studiile seminariale, studiile universitare, cursurile de îndrumare pastorală și misionară, conferințele protopopești și cele preoțești, studiul personal sau individual.

Astfel, la începutul activității sale de arhipăstor, își exprima aceste gânduri prin următoarele cuvinte de părintească îndrumare: «Pentru îndeplinirea misiunii ei dumnezeiești în lume, Biserica are nevoie de un cler temeinic pregătit și călăuzit fără încetare, în acțiunea de a duce pe credincioși la mântuire. Această îndoită lucrare — pregătirea pentru preoție și îndrumarea clerului — se săvârșește în instituțiile noastre de învățămînt teologic, prin nemijlocita purtare de grijă a înaltei ierarhii bisericești.

În Seminariile și Institutele teologice ale Bisericii noastre elevii și studenții sînt formați pentru a deveni slujitori ai harului, ai adevărului și ai vieții neprihănite. De la dascălii lor, ei dobîndesc toate cunoștințele necesare. Apoi pentru a face cît mai roditoare lucrarea lor în parohii, arătîndu-se neîncetat luminători ai credincioșilor, plini de rivniță după bunurile cerești și însetați după o așezare statornică a dreptății în orînduirea socială, preoții dobîndesc noi cunoștințe și îndrumări la cursurile de îndrumare misionară și socială, la conferințele protopopești și la consfătuirile preoțești, unde sînt chemați să ia parte din vreme în vreme.

În sfîrșit, cărțile și mai ales revistele teologice au menirea să ajute pe slujitorii altarelor să adîncească din zi în zi tot mai mult învățătura de credință a Bisericii noastre drept-măritoare, să le arate neîncetat calea pe care să îndrumeze pe credincioși și să le înfățișeze diferitele laturi ale vieții religioase din țara noastră și de peste hotare»²⁰. Subliniind necesitatea pregătirii și formării viitorilor preoți ai altarelor noastre, în chip cît mai corespunzător, Prea Fericirea Sa accentuează importanța autoinstrucției, autoeducației și autodisciplinei. Adresîndu-se studenților de la Institutul Teologic din Sibiu, cu ocazia deschiderii oficiale a cursurilor, în toamna anului 1983, Prea Fericirea Sa spunea: «Fără îndoială că dascălii, duhovnicii, cei ce sînt în administrație se îngrijesc de formarea Dvs. În chip deplin însă nu vă veți forma niciodată dacă nu vă veți preocupa permanent de autoformare. Nu este suficient ceea ce vă va spune un profesor la un curs, ci este nevoie ca personal, fiecare să studieze cursul și altă literatură legată de el; nu este destul să faceți ceea ce vă îndeamnă cineva din punct de vedere educativ, ci trebuie ca permanent, în toate împrejurările, să vă preocupați de autoeducația Dvs.,

19. Vezi Pr. I. Găgju și Diac. P. I. David, *Alegerea, înmînarea Decretului prozidențial de recunoaștere și Intronizarea Prea Fericitului Patriarh dr. Iustin Moisescu ca Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în «BOR», XCV (1977), nr. 7—8, p. 647—648.

20. *Îndrumare...*, p. 3—4.

de autodisciplina Dvs., care este o lucrare de fiecare zi, urmărită cu perseverență. Formându-ne astfel, ne vom putea aduce și noi mai vădit contribuția la mai binele societății noastre, ca oameni care avem obligația de a înslui, a educa și a disciplina pe fiii noștri sufletești. Nu poate un medic să fie de folos, după cum nici un preot nu poate să răspundă la toate nevoile credincioșilor săi, dacă nu se pregătește mereu»²¹.

Preocuparea permanentă a Prea Fericirii Sale pentru pregătirea viitorilor slujitori ai altarelor și-a găsit expresia și în consfătuirile cadrelor didactice din școlile teologice ale Bisericii Ortodoxe Române, inițiate și conduse de Înălțătătorul ei. La consfătuirea din 12—13 septembrie 1983, Prea Fericirea Sa spunea: «Felui în care se pregătesc și sînt educați candidații la preoție în școlile teologice se reflectă în activitatea lor la parohii. Pentru fiecare profesiune este necesară o pregătire anume. Dar mai mult decît pentru oricare alta, pentru preoție este necesară o atenție cu totul specială în pregătire.

Pregătirea pentru preoție este foarte complexă. Nu sînt suficiente cunoștințele de greacă și latină, nici cele de istorie. Preotul trebuie să aibă cunoștințe foarte variate și, în special, el trebuie să poată da totdeauna răspuns fiecărui credincios la orice întrebare pe care i-l ar pune-o. De aceea, preoția trebuie să fie cu multă grije cultivată și legată de viața parohiei, a societății, a comunității din fiecare epocă. Noi nu prețuim orice fel de preoți, noi pregătim preoți ortodocși, preoți care să fie buni slujitori ai lui Dumnezeu, potrivit credinței noastre străbune. Omul este nu numai suflet, el este și trup; preotul însuși este trup. De aceea preotul trebuie să fie pregătit pentru a-i ajuta pe credincioși să trăiască într-adevăr în lumea noastră românească. Pentru o asemenea activitate sînt datori să lucreze cu oameni din diferite ramuri ale societății noastre românești. Tot așa un inginer se gîndește nu numai la pregătirea uneltelor, ci și la pregătirea oamenilor pe care îi are colaboratori; un medic se gîndește la vindecarea unui bolnav, dar nu-și limitează activitatea numai la aceasta. Omul societății noastre trebuie să fie complex. Preotul trebuie să știe, nu zic de toate, dar tot ceea ce i se cere de către credincioșii noștri»²².

g. Pe lângă chemare și pregătire, preotul trebuie să fie înzestrat cu o seamă de **virtuți și calități alese** care toate contribuie la succesul său pastoral. Prima și cea mai importantă este credința în Dumnezeu, ca temelie a întregii lucrări preoțești, iar a doua virtute, care trebuie să împodobească pe slujitorul lui Hristos și al oamenilor, este iubirea de Dumnezeu și de semenii. Iubirea aceasta este izvorul zelului pastoral al preotului și suportul moral în lupta cu toate încercările și greutățile pastorației.

21. Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la deschiderea noului an de învățămînt la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, 20 septembrie 1983, în «Mitropolia Ardealului», XXVIII (1983), nr. 9—10, p. 544—545.

22. Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la Consfătuirea cadrelor didactice din școlile teologice ale Bisericii Ortodoxe Române din 12—13 septembrie 1983, în «Studii Teologice», XXXV (1983), nr. 7—8, p. 613—615.

În cuvîntarea rostită cu prilejul sfințirii întru arhieru, Prea Fericirea Sa spunea: «Pentru a putea cîștiga în împărăția cerurilor pe toți fiii săi duhovnicești, arhierul trebuie să trăiască în inimile tuturor celor păstoriți de el, să se facă tuturor toate, să se dăruiască tuturor, să se aducă pe sine jertfă pentru toți; asemenea Mintuitorului care s-a răstignit pe Cruce, pentru toată făptura omenească. Pentru a putea el însuși să stea în locul cel sfînt, mai mult decît Moisi, care a trebuit să arunce încălțămîntele, înainte de a se apropia de rugul de foc, arhierul trebuie să se lepede de sine, să ia crucea și să urmeze pe Hristos. Descătușat de tot ceea ce ar putea întina ființa sa, arhierul, ca mădular rodnic al trupului Domnului, trebuie să-și unească întreaga sa ființă cu Mintuitorul, pentru a putea grăi, împreună cu Apostolul Pavel: «De acum nu mai trăiesc eu, trăiește în mine Hristos» (Gal. 2, 20) ²³.

Dragostea față de Dumnezeu și aproapele a călăuzit și inspirat întreaga activitate a Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin ca arhipăstor, cum însuși mărturisea la alegerea sa ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române: «Făcîndu-mă «tuturor toate», turma lui Dumnezeu dată în paza mea o voi păstori, potrivit cu îndemnul Sfîntului apostol Petru, cercetînd-o «nu cu silnicie, ci cu voie bună, așa cum poruncește Dumnezeu, nu pentru cîștig urît, ci din bunăvoință, nu ca și cînd aș fi stăpîn peste Biserică, ci pildă făcîndu-mă turmel» (I Petru, 5, 2—3). În cugetul meu vor stărui fără încetare cuvintele Sfîntului Iacob, care zice așa: «Cu-cernicia curată și neîntinată înaintea lui Dumnezeu și Tatăl aceasta este: să cercetăm pe orfani și văduve în necazul lor și să ne păzim pe noi fără de pată din partea lumii» (Iacob, 1, 27). Iar dragostea de om va rămîne pururea legea «vieții mele. Voi purta pururea în inima mea adevărul mărturisit de marele Apostol al neamurilor în inmul dragostei creștine — una din cele mai frumoase pagini din întreaga literatură universală: «Toate limbile omenești și îngeresti de le-aș vorbi... Și dar prorocesc dacă aș avea și tainele toate de le-aș cunoaște... Și de aș avea credință atît de multă, să mut munții din loc... Și toată averea mea de aș face-o milostenii și trupul mi l-aș da să fie ars... Dacă nu am dragoste, nimic nu sînt...» (I Cor., 13, 1—3) ²⁴. Aceași dragoste trebuie să încălzească și să miște inima fiecărui preot sau slujitor al lui Hristos.

În slujirea sacerdotală și în întreaga lucrare de păstorie, spunea Prea Fericirea Sa în altă împrejurare, «toate să le cumpăniți, toate să le chibzuți, toate să le săvîrșiți cu măsură, cu măsura dragostei. Să nu uitați, însă, că dragostea nu are măsură; dragostea este nelimitată» ²⁵.

Dar ceea ce trebuie să caracterizeze viața unui adevărat păstor este *curăția sa morală*, cerută de calitatea lui de slujitor al celor sfînte, pe de o parte, iar pe de altă de aceea de îndrumător al vieții morale a credincioșilor, cărora trebuie să se arate întotdeauna pildă vie de urmat și model de virtute. Preotul este învățător al credincioșilor, sfințitor al vieții lor și îndrumător pe calea mîntuirii. În toate acestea, el trebuie

23. *Cuvîntarea după hirotonirea întru arhieru...*, p. 233.

24. *Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Iustin la alegerea sa ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în «BOR», XCV (1977), nr. 7—8, p. 600—601.

25. *Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la instalarea P. S. Antonie Plămădeală ca episcop al Buzăului...*, p. 157.

să fie exemplu viu, prin viața morală, prin faptă și trăire creștinească, printr-o stringentă concordanță între ceea ce învață și face. În această privință, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin spunea studentilor teologi: «Nu uitați că spre a putea deveni cu adevărat slujitori ai Mântuitorului, trebuie să vă străduiți și să izbutiți să vă transformați în adevărate «vase alese» ale lui Hristos. Nu veți putea deveni cu adevărat slujitori ai lui Hristos decât atunci când veți izbuti să trăiți învățătura pe care o propovăduiți și să propovăduiți viața pe care o veți duce. Numai în acest fel, dragii mei, veți putea să vă ridicați pentru a îndeplini în lume însăși misiunea pe care a împlinit-o Hristos, venind pe pământ și trup de om luind»²⁶. «Pentru a putea ridica lângă tronul ceresc pe toți păstoriții săi, arhiereul trebuie să meargă în fruntea turmei sale; făcându-se tuturor pildă, «cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu credința, cu curăția» (I Tim., 4, 12)²⁷.

La consfătuirea cadrelor didactice din septembrie 1983, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin evidențiază încă o dată necesitatea și importanța exemplului personal al preotului pentru activitatea pastorală. Preotul «poate da răspunsul mai bun (la problemele pe care i le pun credincioșii) prin exemplul vieții sale. Aceasta este calea cea mai directă de propovăduit adevărul creștin. Preotul trebuie să propovăduiască, desigur, învățătura creștină, învățătura dumnezeiască. Iar pentru a reuși să facă aceasta, trebuie să înceapă din fragedă tinerețe să se apropie de Dumnezeu, să se îndumnezeiască, așa cum ne învață toată spiritualitatea ortodoxă. Ca oameni ai Bisericii aveți obligația să fiți desăvârșiți în toate. Gîndiți-vă mereu la cuvintele Mîntuitorului: «Fiți desăvârșiți, precum și Tatăl nostru este desăvârșit» (Matei, 5, 48)²⁸.

h. Viața morală a preotului este cerută de calitatea lui de «**părinte sufletesc al credincioșilor**». În legătură cu această nobilă calitate a păstorului de suflete, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin exprima, la aceeași consfătuire, gînduri de adîncă simțire părintească, argumentînd teologic raporturile dintre preot și credincioși și obligativitatea păstorului de a fi la înălțimea chemării sale duhovnicești. Sint rînduri de adîncă cugetare teologică, cu frumusețe și iz patristic, pe care le redăm în întregime: «Preotul este numit de toată lumea «părinte», părintele parohiei, părintele fiilor lui duhovnicești. Or, el trebuie într-adevăr să se pregătească serios pentru a deveni un părinte. Un adevărat părinte este acela care își dă viața pentru copiii săi. Face tot ceea ce îi stă în putință să îi ferească de ispite, să-i ferească de tot răul, să-i ferească de orice ar putea să le întezeze existența. Se înțelege că preoții noștri cunosc această misiune, dar nu sint totdeauna capabili să o realizeze, fiindcă nu au fost bine pregătiți în acest sens. Sintem datori, deci, ca părinți ai turmei noastre binecredincioase să ne îngrijim de cele trebuitoare sufletului, dar și de cele trebuitoare trupului. Fiindcă Mîntuitorul, pentru a ne mîntui, s-a făcut El însuși om, s-a făcut trup. Dar noi pentru a putea reuși în activitatea noastră, trebuie să ne facem asemenea turmei

26. *Cuvîntarea* I. P. S. Mitropolit Iustin al Ardealului la solemnitatea..., p. 168.

27. *Cuvîntarea* după hirotonirea într-un arhiereu..., p. 233.

28. *Cuvîntarea* Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la Consfătuirea..., p. 615.

noastre duhovnicești spre a o putea ridica la Dumnezeu. Este întruparea preotului în viața credincioșilor. Preotul trebuie să se pună în situația în care se găsește credinciosul, în situația de a fi el cel păcătos, pentru a-l ridica la înălțimea sa. Dar pentru a-l putea ridica, preotul trebuie să aibă el însuși înălțimea duhovnicească la care vrea să-l ridice pe păcătos»²⁹.

În tot timpul slujirii sale, de arhipăstor, Prea Fericirea Sa a fost și a rămas un adevărat părinte, cald și bun, apropiat de nevoile fiecăruia din pastoritii săi, îndeplinind prin aceasta angajamentul solemn pe care și-l lua la alegerea sa ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române: «Statornic slujitor al marilor idealuri pe care urmăresc să le înfăptuiescă Biserica, poporul nostru și lumea întreagă, nu voi pierde din vedere că sint *părinte sufletesc* al fiecăruia din cei incredințați mie de Dumnezeu spre duhovnicească păstorie. Cum odinioară Sfântul apostol Pavel, care, avind pe umerii săi povara purtării de grijă de toate Bisericile, pe care le întemeiase el, găsea totuși vreme să se ocupe și de soarta fiecăruia din cei care-i cereau ajutorul, — mă gîndesc îndeosebi la Onisim din Colose —, mă voi tine și eu aproape de toți cei care au nevoie de sfatul meu, de sprijinul meu, de dragostea mea. Năzuiesc să pot spune și eu, într-un glas cu Apostolul: «Cine este slab și eu să nu mă simt slab cu el? Cine se aprinde și eu să nu ard de focul lui?» (II Cor., 11, 29)³⁰.

i. Dar, ceea ce constituie nota originală și caracteristică a concepției Prea Fericirii Sale despre preot și pastorație este rolul slujitorului bisericesc și al activității lui în vremea în care trăim, cu alte cuvinte este viziunea despre «preotul zilelor noastre», cum de altfel îl și numește. Preotul conceput de întîistătătorul Bisericii noastre este preotul chemat să slujească Biserica într-o societate în continuă transformare și înnoire și într-o vreme care pretinde ca metodele pastorale sau modul de lucru al preotului să fie altele decît cele clasice, adică adaptate la noile condiții de viață ale credincioșilor. În nenumărate rînduri și în diferite împrejurări, Prea Fericirea Sa și-a exprimat limpede această nouă ipostază în care trebuie așezat preotul ortodox român. Începîndu-și activitatea arhiepiscopalească într-o vreme de adînci și substanțiale transformări ale societății românești, Înaltul Ierarh și-a dat seama că pentru a se încadra în ritmul nou de viață al societății românești, în permanentă transformare și în continuă înnoire și înflorire, păstorul sufletesc trebuie să fie un preot al acestor vremuri și al oamenilor contemporani lor.

Așa cum preciza într-o cuvîntare omagială, în 1968, «preotul a devenit preot al zilelor noastre și este pregătit să răspundă chemării sale, ținînd seama de nevoile actuale ale credincioșilor»³¹. Acest preot trebuie format în școlile teologice ale Bisericii noastre. «Pentru dăltuirea preotului nou, bucurîndu-se de prețuirea și dragostea membrilor Sfin-

29. *Ibidem*, p. 614—615.

30. Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Iustin la alegerea ca patriarh..., p. 600.

31. Cuvîntarea rostită cu prilejul festivității de aniversare a 20 de ani de patriarhat al Patriarhului Iustinian, în «BOR», LXXXVI (1968), nr. 6, p. 592.

tului Sinod, osîrduiesc cu rîvnă sfință vredniciei noștri dascăli de teologie la Institutele și Seminarile noastre teologice. Prin strădaniile lor noua teologie românească tinde să dobîndească un profil nou. Este o teologie care însuflețește lucrarea Bisericii noastre Ortodoxe în vremea aceasta de înnoire a ei pe toate tărîmurile»³².

Adresîndu-se profesorilor și studenților Institutului Teologic din București, cu prilejul deschiderii anului universitar 1979—1980, Prea Fericirea Sa spunea: «O dată cu aportul pe care profesorii îl aduc în viața Bisericii, însăși Biserica depune toate eforturile pentru a face din Institutul nostru o instituție cu care să ne mindrim, pe de o parte, și să fie utilă pentru Biserică pe de altă parte, fiindcă formarea clerului nostru este încredințată Institutelor teologice. De aceea, grija noastră se îndreaptă în mod permanent, către acest sector al formării cadrelor noastre de conducere din Biserică... Ceea ce cerem noi mai noi, au nevoie de o nouă predică, de o nouă liturghisire, de o nouă misiune. De aceea îndemnul pe care îl dau profesorilor noștri este de a căuta să ne formeze preoții de care avem nevoie astăzi. De ce avem nevoie? De apărarea dreptei credințe, de împlinirea nevoilor spirituale ale credincioșilor și de slujirea omului de către Biserică. Este vorba deci de o latură de doctrină — apărarea dreptei credințe, de o latură spirituală, care se manifestă îndeosebi prin slujbele noastre religioase, și de o latură socială. Spre aceste trei direcții trebuie să se îndrepte strădaniile noastre și ale Dumneavoastră»³³.

Sînt sintetizate și expuse aici cu toată claritatea laturile sau direcțiile către care trebuie să se îndrepte activitatea preotului zilelor noastre și pentru care trebuie să fie format în școlile teologice și anume: latura doctrinar-misionară, liturgico-pastorală și cetățenesc-patriotică. În acest scop, Prea Fericirea Sa trasa, la Consfătuirea cu cadrele didactice din septembrie 1983, jaloarele activității didactice spre a răspunde acestor necesități actuale ale pastorației: «Conducerea superioară bisericească a dorit și dorește să imprime învățămîntului teologic direcționări care să răspundă cerințelor de ordin misionar din viața parohiilor, să lege mai strîns învățămîntul teologic de viața religioasă din Biserica noastră. De aceea, a acordat o atenție deosebită disciplinelor cu caracter misionar și practic, grija aceasta reflectîndu-se în sporirea numărului de ore la îndrumările misionare și la disciplinele scripturistice, în practica liturgică și orele de administrație bisericească. Un alt aspect îl constituie grija pentru educația patriotică a tinerilor teologi, prin programa specială pentru orele de educație cetățenească și patriotică, precum și pentru educația duhovnicească»³⁴.

32. *Ibidem*, p. 593.

33. *Cuvîntarea rostită la festivitatea deschiderii oficiale a cursurilor Institutului Teologic din București...*, p. 764.

34. *Cuvîntarea la consfătuirea cadrelor didactice...*, p. 613.

Așadar, preotul ortodox român contemporan trebuie să fie, în concepția Părintelui Patriarh Iustin, temeinic pregătit pentru misiunea sa, cu solide și vaste cunoștințe scripturistice și teologice, un bun cunoscător și apărător al dreptei credințe, gata să dea răspuns oricăror întrebări care i se pun. El trebuie să fie apoi un slujitor desăvârșit. Prea Fericea Sa acordă o mare atenție laturii sacramentale a slujirii preoțești. Preotul, ca mijlocitor al harului divin prin sfintele slujbe, trebuie să săvârșească cu toată evlavia și pătrunderea cultul divin și mai ales Sfânta Liturghie. În această privință Întâistătătorul Bisericii noastre spune: «Creștinii ortodocși vin la sfintele slujbe nu numai pentru a asculta cuvântul lui Dumnezeu, a lăuda pe Părintele ceresc și a se ruga Lui, ci și pentru a trăi cu adevărat și mai deplin în Duhul Sfânt, pentru a primi, din mâna preotului și episcopului, darurile cerești de care au nevoie, pentru a putea duce, zi de zi, o viață creștinească deplină, autentică și activă»³⁵. De aceea atrăgea atenția studenților și cadrelor didactice asupra rolului preotului de bun bisericesc sau de săvârșitor al celor sfinte în vremea noastră: «Știți cu toții cât de importantă este în viața Ortodoxiei slujba religioasă. Nu este un simplu act asemănător teatrului din vechime; slujba religioasă are la noi cu totul un alt rost. Ea este inima spiritualității noastre bisericești. De aceea slujbele religioase trebuie făcute cât mai demn, cât mai corect și să fie cât mai atrăgătoare pentru credincioșii zilelor noastre. Știți cu toții că mai mult ca în trecut, slujbele noastre religioase cheamă astăzi pe credincioși. Dacă nu avem pregătirea necesară și conștiința preoțească de a săvârși slujbele religioase așa cum trebuie, mai mult stricăm decât dregem. De aceea, rog pe Părinții Profesori să aibă grijă deosebită pentru formarea liturgică a clerului nostru de mine»³⁶.

La aceasta se adaugă grija pentru îndatoririle gospodărești ale preoților și în primul rând, pentru buna întreținere a locașurilor de cult în care săvârșesc sfintele slujbe. Starea bisericii este prima carte de vizită a preotului după care recunoaștem rivna și devotamentul său pentru slujirea preoțească.

Obiectivele misionare și pastorale de realizat în activitatea preoțimii noastre de azi au fost schițate și exprimate limpede de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin chiar de la începutul lucrării sale ca arhipăstor și le-a urmărit cu tenacitate de-a lungul anilor. Astfel, în cuvântarea rostită la instalarea ca mitropolit al Moldovei și Sucevei, spunea: «Așa mi-a fost voia și aceasta pururea îmi va fi ca roadele lucrării preoțimii noastre să se vădească statornic în cucernica săvârșire a slujbelor și chivernisirea cuminte a lăcașurilor dumnezeiești, în păzirea neîntinată a dreptei credințe și în viețuirea după poruncile Mîntuitorului, în aprinderea duhului de jertfelnicie pentru binele obștesc, în propovăduirea dragostei și buneînvoinți între toți fiii patriei, în

35. Cuvîntare rostită cu prilejul vizitei în Biserica Națională Luterană din Dumbrăva, în 1971, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XLVII (1971), nr. 9—11, p. 587—588.

36. Cuvîntare rostită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin la festivitatea deschiderii oficiale a cursurilor Institutului Teologic Universitar din București, pentru anul academic 1979/1980, în «Studii Teologice», XXXI (1979), nr. 5—10, p. 764.

unirea tuturor spre tot lucrul bun și în pașnica viețuire între toți oamenii»³⁷.

Cît privește *latura socială* a slujirii preoțești, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin i-a acordat o atenție cu totul aparte. Sint vrednice de amintit cuvintele rostite cu prilejul instalării ca mitropolit al Ardealului: «Mă rog să-mi fac din păstorie o cunună cu care să-mi împodobesc viața și să-mi slujesc Biserica și patria, spre slava și înălțarea ior»³⁸. Toată viața și activitatea Părintelui Patriarh Iustin au fost închinată slujirii acestor două altare, al Bisericii și al patriei, iar legământul pe care îl făcea la început de drum s-a dovedit sfînt. Aspectul social al slujirii preoțești a constituit preocuparea de căpetenie, urmărită cu grijă în orientarea slujitorilor Bisericii noastre, iar referirile la acest aspect al pastorației abundă în scrisul Patriarhului nostru.

Deși misiunea preoțească urmărește realizarea unui scop duhovnicesc, și anume mîntuirea credincioșilor, totuși ea nu poate neglija aspectele vieții sociale ale celor pe care preoții sint chemați să-i păstorească. De aici nevoia ca Biserica și lucrarea preoțească să fie angajate în viața socială. Pe de altă parte, preotul nu este numai propovăduitorul, sfințitorul și îndrumătorul credincioșilor, ci este, ca și ei, cetățean al unei țări, avînd ca oricare o patrie. El este așadar un preot cetățean și patriot. Ideea aceasta, atît de scumpă Prea Fericirii Sale, o întîlnim în numeroase pagini din scrisul său. Cuvîntările rostite la Congresele II și III ale Frontului Democrației și Unității Socialiste sint pagini de erudită și cuprinzătoare documentare a rolului pe care Biserica și slujitorii săi l-au avut și continuă să-l aibă în viața socială. «Integrată deplin în viața poporului român, Biserica Ortodoxă și-a invadat conștiința ei românească, atît în traiul de fiecare zi al credincioșilor, cît și în momentele mari de bucurie sau de durere din istoria patriei. Hotărîtă să îmbrățișeze toate laturile vieții poporului nostru în condițiile vitrege de trai ale înaintașilor noștri, Biserica a fost prezentă pretutindeni și totdeauna, cu cuvîntul și cu fapta, unde se simțea nevoie de ajutorul ei. Unde era întuneric, ea a adus lumină; unde era durere, ea a adus alinare, cînd neamul era în primejdie, ea și-a dat, după putere, întreaga ei contribuție. Încă din zilele eliberării patriei, Biserica noastră s-a angajat să sprijine înfăptuirea marilor reforme pentru zidirea vieții celei noi în țara noastră»³⁹.

Slujirea poporului și a patriei, cu mijloacele proprii, și sprijinirea tuturor acțiunilor menite să ducă la înflorirea ei, trebuie să fie una din coordonatele majore ale activității tuturor slujitorilor Bisericii noastre și un apanaj al preotului vremurilor noastre. «Ca slujitori ai lui Dumnezeu trebuie să fim cu luare aminte la chemările și cerințele veacului în care trăim, la vrerile poporului nostru, la nevoile lumii noastre. «Hri-

37. Cuvîntarea I. P. S. Iustin la instalarea ca mitropolit al Moldovei și Sucevei, în «BOR», LXXV (1957), nr. 1—2, p. 76. Vezi și art. omagial, *Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a împlinit șasezeci de ani*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLVI (1970), nr. 3—6, p. 111.

38. Cuvîntarea I. P. S. Iustin rostită la instalarea ca mitropolit al Ardealului, în «BOR», LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 242.

39. Cuvîntarea rostită la Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste, în «Glasul Bisericii», XXXIX (1980), nr. 1—2, p. 9—11.

stos este același ieri, azi și în veșnicie» (Evrei 13, 8). Sintem slujitorii lui Hristos în veacul nostru și în țara noastră; de aceea trebuie să fim nem seama de bătăile inimii veacului nostru, de năzuințele înalte ale poporului și de vrerile păstorilor noștri. De aceea, ...clerul și credincioșii să caute a fi buni creștini și cetățeni, devotați ai scumpei noastre patrii... «să se supună stăpînirilor și dregătorilor, gata fiind spre tot lucrul bun» (Tit 3, 1) ⁴⁰.

«Ca preoți ai societății de astăzi, spunea Prea Fericirea Sa studenților teologi, trebuie să răspundem nevoilor societății de azi, fiind imperios necesar să vă pregătiți a deveni preoți ai credincioșilor noștri în zilele de astăzi» ⁴¹. Preotul de care are nevoie societatea de astăzi este *preotul-cetățean*. În această privință Prea Fericirea Sa spunea profesorilor și studenților teologi: «In ce privește activitatea socială, este destul să spunem că preotul de care avem nevoie astăzi este un preot-cetățean. Întotdeauna clerul Bisericii noastre Ortodoxe și-a adus contribuția sa la rezolvarea marilor probleme ale societății din fiecare epocă. Atunci cînd am fost atacați de oști străine, preoții au mers împreună cu credincioșii pe fronturile de luptă. Atunci cînd a apărut foametea în țară, preoții au fost cei dintîi care au dat ajutoare. Se știe că cele dintîi spitale au fost întemeiate la noi de Biserică, iar școlile s-au deschis în pridvoarele mînăstirilor. În general, se poate spune că orice activitate socială s-a bucurat în trecut și de sprijinul Bisericii. Aceasta este una din caracteristicile Ortodoxiei și așa putea spune că la noi s-a dezvoltat mai puternic ca în alte părți. Biserica trebuie să fie alături de toate organizațiile sociale din stat pentru a-și aduce contribuția ei la ridicarea societății noastre românești» ⁴².

Necesitatea preotului-cetățean a subliniat-o Prea Fericirea Sa și la consfătuirea cu cadrele didactice din septembrie 1983: «În vremea noastră noi trebuie să punem accentul în primul rînd pe această disciplină bisericească, pe această disciplină cetățenească. Vrem să avem buni preoți, dar vrem ca preoții să fie și buni cetățeni. Ei să fie exemple în fața credincioșilor în toate: în învățătură, în curăție, în fapte bune, în iubire jertfelnică, așa cum neîncetat ne învață Sfîntul apostol Pavel» ⁴³.

Preotul cetățean este în același timp și un *preot-patriot*, cu dragoste sinceră de țară, de frumusețea și bogățiile ei, de trecutul ei glorios, de realizările prezente și de viitorul luminos pe care și-l construiește. Așa cum spunea Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, «avem o țară frumoasă, bogată, trăim într-o vreme de înflorire a țării noastre. Să ne arătăm vrednici de epoca aceasta pe care o trăim și să ne străduim să punem fiecare firicelul nostru de nisip la zidirea României celei noi. Să putem spune întotdeauna «țara mea», adică țara la fericierea căreia lucrez și eu. Țara care mă hrănește, țara pe care și eu

40. *Cuvîntarea* I. P. S. Mitropolit Iustin la instalarea P. S. Episcop Partenie Ciopron al Romanului și Hușilor, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 3-4, p. 146.

41. *Cuvîntarea* la deschiderea oficială a cursurilor la Institutul Teologic din Sibiu, p. 545.

42. *Cuvîntarea* la deschiderea oficială a cursurilor la Institutul Teologic din București..., p. 764.

43. *Cuvîntarea* la Consfătuirea cadrelor didactice..., p. 615.

ajut să înflorească, ca să se ridice la înălțimea oamenilor și a destinelor ei»⁴⁴.

Cu prilejul unei vizite la Institutul Teologic Universitar din București, înaltul nostru Ierarh, adresa tinerilor aceste cuvinte dinamizatoare: «Sinteți, dragi tineri, în perioada de pregătire pentru a îmbrăca haina profeției. Pilde nenumărate aveți din aria de eroi ai patriei, de căpătâiori pentru apărarea acestui pământ strămoșesc. Sinteți, fără îndoială, studenți teologi, dar sinteți în același timp cetățeni, sinteți studenți-cetățeni. De aceea, pregătirea voastră trebuie să se imbine cu pregătirea voastră patriotică. Sîntem un popor care ne iubim patria, care știm lui Dumnezeu și care sîntem hotărîți să ne aducem sprijinul nostru de înălțare, de propășire a tot ceea ce se cheamă ființă omenească în lume...»⁴⁵.

Pentru propășirea patriei și continua ei înflorire, muncesc toți fiii ei, indiferent de apartenența lor etnică. Climatul de înfrățire a tuturor cetățenilor în societatea noastră socialistă a avut o influență binefăcătoare și asupra Cultelor. *Ecumenismul* practic local este o realitate în viața credincioșilor Cultelor din țara noastră, iar preotul zilelor noastre trebuie să fie un promotor asiduă al acestuia. «În raport cu celelalte culte religioase din țara noastră, clericii și credincioșii noștri vor fi indemnati să păstreze bune legături cu slujitorii și credincioșii de altă credință, întinzindu-le cu bucurie mîinile în toate lucrările de interes obștesc și patriotic»⁴⁶.

Una din activitățile de la care nici un preot al zilelor noastre nu trebuie și nu poate să lipsească este cea consacrată apărării păcii și vieții, într-o lume amenințată cu moartea și distrugerea. Mesager al păcii pe toate meridianele pămîntului, inițiator și susținător al multor acțiuni consacrate păcii, pe plan local și național⁴⁷, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, vede în fiecare preot un iubitor și apărător al ei. Continuînd opera Mîntuitorului în lume, preoții sînt în același timp făcători de pace. «Încredîndu-ni-se nouă, ca slujitori ai Bisericii, lucrarea păcii lui Dumnezeu în lume, în numele lui Iisus Hristos, noi sîntem în adevăr «împreună-lucrători cu Hristos» (II Cor., 6, 1), la zidirea împărăției lui Dumnezeu (Col., 4, 11). Noi sîntem chemați să vestim și să dăm oamenilor pacea lui Hristos. Dar, noi nu putem da lumii pacea decît în măsura în care noi o avem, în măsura în care noi viețuim în pace între noi și în pace cu Dumnezeu»⁴⁸. De aceea și pregătirea preoților de mine ai Bisericii noastre, trebuie făcută în acest sens: «Avem datoria de a forma preoți pentru zilele noastre care să aibă o

44. *Ibidem*, p. 515.

45. *Cuvîntarea la sărbătorirea hramului Institutului Teologic din București*, (30 ianuarie 1979), în «Studii Teologice», XXXI (1979), nr. 1—4, p. 347—348.

46. *Indrumare...*, p. 4.

47. Despre activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, dedicată păcii, vezi Pr. prof. Const. Galeriu, *Din activitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române peste hotare*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 6, p. 583—591; I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, *Prea Fericitul Patriarh Iustin, binevestitor și apărător al păcii*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3—6, p. 265—281.

48. *Scrisoarea irenică* trimisă de Prea Fericitul Patriarh Iustin Intîistătorilor de Biserici creștine, în «BOR», CXVII (1979), nr. 9—12, p. 932.

comportare și o pregătire propice problemelor actuale, de a apăra pacea și de a se dăruia în totalitate, cu tot ceea ce este mai bun, Bisericii strămoșești și patriei»⁴⁹. Sint gânduri izvorite dintr-o înaltă conștiință a răspunderii pastorale pentru viața și mintuirea credincioșilor.

Acesta este, în linii generale, chipul preotului ortodox român în concepția Prea Fericitului Patriarh Iustin, cu virtuțile și calitățile care trebuie să-l împodobească și cu principalele îndatoriri ale misiunii sale, în contextul timpului și al societății în care trebuie să activeze. Este chipul preotului adevărat, conștient și responsabil de misiunea sa, așa cum ni-l înfățișează Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți, din care Întiistătorul nostru, ca profund cunoscător al lor, s-a inspirat. Gândurile închinăte preoției și pastorației de Prea Fericitul nostru Arhipăstor sint pagini de rară frumusețe, de adincă simțire creștinească, de subtilă sinteză teologică și de convingătoare și mobilizatoare trăire sacerdotală. De aceea am socotit necesar să dăm mai pe larg fragmente din bogăția acestor gânduri și trăiri.

Cunoscînd concepția despre preot și pastorație a Întiistătorului nostru, ca și îndatoririle care revin preotului în vremea noastră, sperăm că slujitorii altarelor străbune vor face lucrarea lor pastorală mai rodnică și mai ziditoare, arătînd prin aceasta dorința lor de a fi la înălțimea chemării misiunii preoțești și de a răspunde așteptărilor și nădejdelor pe care Întiistătorul Bisericii noastre și le pune în lucrarea preoției noastre. Îndeplinirea cu responsabilitate a îndatoririlor sacerdotale, pe care Prea Fericitul Sa le așteaptă de la preotul vremurilor noastre, cetățean și patriot, poate constitui un răspuns la năzuința Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin «de a îndruma activitatea clerului în spiritul nou care călăuzește astăzi întreaga noastră viață bisericească, astfel ca preoții și credincioșii să viețuiască în evlavie desăvîrșită și să păstreze dreapta credință, să fie totdeauna crainici ai păcii pe pămînt, slujitori ai binelui obștesc și cetățeni devotați patriei, în cuprinsul căreia trăiesc și lucrează»⁵⁰.

Ar fi cel mai nimerit omagiu adus cu prilejul acestui fericit popas aniversar din viața Prea Fericitului nostru Patriarh.

49. *Cuvîntarea la Consfătuirea cadrelor didactice...*, p. 614.

50. *Scrisoarea irenică* trimisă Întiistătorilor de Biserică, după întronizarea Sa ca patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în «BOR», XCV (1977), nr. 7—8, p. 667. Vezi și Pr. prof. Ilie D. Brătan, *Activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin închinată pastorației*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3—6, p. 342—357.

NAȘTEREA DOMNULUI ÎN PASTORALELE
PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH
DR. IUSTIN MOISESCU

Pr. prof. VASILE MIHOC

Atunci cînd, în februarie 1956, profesorul de Studiul Noului Testament de la Institutul Teologic Universitar din București, Dr. Iustin Moiesescu, era ales în scaunul de mitropolit al Ardealului, fericitul întru adormire patriarhul Justinian sublinia că, prin această alegere, intră în rîndurile Sfîntului Sinod «o personalitate care va putea contribui cu luminile ei științifice, teologice, canonice și dogmatice la rezolvarea problemelor generale bisericești ale Ortodoxiei românești»¹.

Această apreciere își afla puternice temeiuri în biografia celui la care se referea. Cel atunci nou-ales mitropolit al Ardealului era deja cunoscut ca un mare teolog ortodox. O pregătire teologică de excepție, în țară și peste hotare (teza de doctorat în teologie, publicată la Atena, a fost premiată de Academia de Științe a Greciei), o eminentă activitate ca profesor universitar (la Varșovia, Cernăuți, Suceava și București), un bogat repertoriu de lucrări teologice, care excelează prin erudiție și prin varietatea preocupărilor lor², — iată zestrea cu care intra în rîndurile înaltei ierarhii bisericești înfrîntătorul de astăzi al Bisericii Ortodoxe Române.

Ca ierarh, fostul profesor de teologie n-a încetat a fi și a se simți teolog. Prea Fericirea Sa a slujit și slujește teologia nu numai ca îndrumător al învățămîntului bisericesc și al cercetării teologice, ci și prin întreaga sa activitate pastorală, misionară și ecumenică.

Astfel, despre activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin în fruntea Mitropoliei Moldovei s-a putut afirma: «A continuat să fie profesorul care știe să se facă ascultat și de la care mereu se învață. S-a continuat la Mitropolia Moldovei și Sucevei un *duh academic*... Mitropolia Moldovei a fost nu numai un *amvon*, ci și o *catedră de teologie teoretică și practică*»³. Iar un distins cercetător al operei sale teologice constată cu drept cuvînt: «Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a urcat treptele de sus ale ierarhiei noastre bisericești fără a în-

1. Cuvîntarea P. F. Patriarh Justinian la alegerea I.P.S. Iustin ca Mitropolit al Ardealului, în (BOR) (= Biserica Ortodoxă Română), LXXIV (1965), nr. 3—4, p. 224.

2. Amintim aici lucrările teologice mai importante ale Prea Fericirii Sale: *Evagrie Ponticul — viața, scrierile, învățătura* (în limba greacă), Atena, 1937; *Sînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*, Rîmnicu-Vîlcea, 1942; *Originalitatea parabolilor Mîntuitorului*, în «Candela», 1944—1945, p. 60—107 (și în extras); *Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena, Papte XVII, 16—34*, Iași, 1946; *Sfîntul Apostol Pavel și viața celor mai de seamă comunități creștine din epoca apostolică*, în «Studii Teologice», III (1951), nr. 7—8; *Temelurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice» V (1953), nr. 3—4; *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, Craiova, 1955.

3. † Eftimie, Episcopul Romanului și Hușilor, *Omagiul Eparhiei Romanului și Hușilor la sărbătorirea a șaptezeci de ani de viață a Prea Fericirii Sale, Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în «MMS» (= Mitropolia Moldovei și Sucevei), LVI (1980), nr. 3—5, p. 227.

ceta să fie în continuare și la scară constant crescută, *teolog și profesor de teologie în înțelesul integrului al cuvintului*»⁴.

Referindu-se la pastoralele alcătuite de Prea Fericirea Sa, același cercetător scrie: «Teologia lor — căci toate sînt teologic concepute și tratate — va putea să formeze, cu un prilej potrivit, obiect de studiu separat»⁵.

«Prilejul potrivit» ivindu-se — a 75-a aniversare a Prea Fericitului *Părinte Patriarh Iustin* — vom căuta, în cele ce urmează, să schițăm un tablou de ansamblu al evenimentului mințitor al Nașterii Domnului după pastoralele de Crăciun pe care an de an Prea Fericirea Sa — mai întâi ca mitropolit al Ardealului (în 1956), apoi ca mitropolit al Moldovei și Sucevei (din 1957—1976) și, în ultimii ani, ca întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române (din 1977 pînă astăzi), le-a adresat fililor săi duhovnicești.

Pastoralele de Crăciun ale Prea Fericitului *Părinte Patriarh Iustin* constituie splendide înmănuncheri ale datelor pe care Sfînta Scriptură și tradiția bisericească ni le oferă privitor la Nașterea Domnului.

Mîinecînd de la un text biblic, de la o cîntare bisericească sau de la țilcuirea icoanei cu Nașterea Domnului, ele oferă, pe de o parte, tablouri vii, de mare forță evocatoare, ale venirii în lume a Fiului lui Dumnezeu, iar pe de altă parte expun argumentat temele de bază ale teologiei Întrupării.

În esență, aceste pastorale se referă la :

1. **Nădejdea mesianică.** Pastoralele Prea Fericitului *Părinte Patriarh Iustin* evocă în primul rînd situația omenirii de dinainte de Întrupare și aspirația generală după un Mîntuitor.

«Neascultarea celor dintîi oameni — scrie Prea Fericirea Sa — constituie izvorul tragediei religioase a lumii vechi... Păcatul naște păcat. Încetul cu încetul, între Ziditor și făptura sa o prăpastie adîncă s-a săpat; pămîntul ajunsese vrăjmaș al cerului»⁶. Făptura se înstrăinase de adevăr, «iar gura celor țintuiți de răutate încetase de a mai slăvi pe Dumnezeu. Inimile celor mulți se împietriseră. Cu urechile auzeau, dar nu înțelegeau; cu ochii se uitau, dar nu pricepeau...»⁷.

Datorită decăderii religios-morale a omenirii, *năzuința după un Mîntuitor* era universală. Evreii, deși aveau Legea lui Moise, «își dădeau seama că aceasta nu era decît o călăuză care îi putea duce la mințuire»⁸, iar «păgînii simțeau nevoia în sufletele lor să-și îndrepte pașii către Dumnezeu; dar ei nu cunoșteau calea»⁹. N-o cunoșteau, pentru că nici nu voiau s-o cunoască: «Din cele sădite de Dumnezeu în inimile lor și din cele pe care le puteau dobîndi prin cugetarea lor, ei ar

4. Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Prea Fericirea Sa Dr. Iustin Moisescu — Patriarh teolog*, în «MMS», LVI (1980), nr. 3—5, p. 243. 5. *Ibidem*, p. 256.

6. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12 p. 852.

7. *Pastorală la Nașterea Domnului 1956*, în «MA», (= Mitropolia Ardealului), I (1956), nr. 3—4, p. 179.

8. *Pastorală la Nașterea Domnului 1957*, în «MMS» XXXIII (1957), nr. 10—12 p. 720.

9. *Ibidem*.

fi putut cunoaște «*Insușirile Lui cele nevăzute, puterea Lui cea veșnică și dumnezeirea Lui*» (Rom., 1, 20)¹⁰.

Dumnezeu hotărîse încă de la început să-i trimită omului un Mîntuitor. Venirea în lume a acestui Mîntuitor a fost pregătită veacuri de-a rîndul de Pronia dumnezeiască, la evrei prin revelația mozaică și prin repetatele făgăduințe făcute prin gura proorocilor, iar la păgîni pe calea revelației naturale. Multe dintre pastoralele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin au adus în atenție profețiile mesianice ale Vechiului Testament, ilustrînd astfel dumnezeiasca pedagogie a pregătirii omului în vederea mîntuirii. Prea Fericirea Sa afirmă: «Hotărîrea lui Dumnezeu de a trimite un mîntuitor pe pămînt pentru a ridica pe om la cer se întrezărește în cele dintîi pagini ale Sfintei Scripturi, în înseși cuvintele care istorisesc facerea omului...»¹¹. «De la cea dintîi pînă la cea din urmă pagină a Sfintei Scripturi a Vechiului Testament, așteptarea lui Mesia străbate ca un fir roșu în toată istoria veche a evreilor. În cartea Iov — una dintre cele mai frumoase scrieri ale Sfintei Scripturi —, se rezumă oarecum convingerea credincioșilor de demult că Iisus Hristos trebuie să vină pe pămînt, în cuvintele acestea: «*Eu știu că Mîntuitorul meu este viu și că în cele din urmă El se va ridica pe pămînt*» (19, 25). Alți scriitori vechi sînt purtați cu duhul lor la diferite laturi ale venirii sau ale lucrării Fiului lui Dumnezeu în lume. Isaia vorbește de nașterea mai presus de rînduilele firii; Daniil își îndreaptă cugetul spre vremea venirii Fiului Omului; iar Mîcheia vestește că Iisus trebuia să se nască în Betleem»¹².

Proorocii Vechiului Testament îl prezintă pe Mesia mai ales ca Domn al păcii și descriu în cuvinte înaripate împărăția păcii desăvîrșite pe care El o va instaura: «*Mesia, Unsul lui Dumnezeu — Hristos, trebuia să se așeze pe tronul lui David; Domn al păcii fiind, avea să dea «poruncile sale multor popoare spre a face săbiile lor tiare de plug și lăncile lor coșoare*». Împărăția Lui trebuia să fie fără hotar și «*pacea Lui fără sfîrșit*» (Isaia 2, 4; 9, 5). În locul Vechiului Legămînt avea să încheie un Legămînt Nou, un «*Legămînt de pace, un Legămînt veșnic*» (Iezechiel 37, 26)¹³.

În temelul unor astfel de profeții, Mîntuitorul era așteptat cu bucurie, ca Cel ce avea să abolească asuprirea de orice fel, izbăvind poporul de asuprire și pe săraci, orfani și văduve de necaz. Aceste speranțe sînt ilustrate elocvent în cîntarea Sfintei Fecioare Maria (Luca 1, 46—55), unde este vorba, printre altele, de risipirea celor mîndri, de înălțarea celor smeriți, de umplerea de bunătați a celor flămînzii, precum și de pedepsirea asupritorilor¹⁴.

Profeții mai vestiseră, în legătură cu Mesia, «despre Nașterea Sa în Betleem din Fecioară, despre Fuga în Egipt, despre Intrarea în Ierusalim, despre Patimile și Moartea Sa pe Cruce, în umilință, precum și des-

10. *Pastorală la Nașterea Domnului 1983*, în «BOR», CII (1984), nr. 1—2, p. 9.

11. *Pastorală la Nașterea Domnului 1982*, în «BOR», CI (1983), nr. 1—2, p. 17.

12. *Pastorală la Nașterea Domnului 1970*, în «MMS» XLVI (1970), nr. 11—12, p. 607.

13. *Pastorală la Nașterea Domnului 1964*, în «MMS» XL (1964), nr. 11—12, p. 550.

14. *Pastorală la Nașterea Domnului 1978*, în «BOR», XCVI (1978), nr. 11—12,

pre Învierea Sa din morți»¹⁵. Cu toate acestea, cuvintele profetice reflectau numai în foarte mică măsură realitatea care avea să se descopere «la plinirea vremii»: «Oricit de frumoase și de pline de înțeles ar fi zicerile din afară ori proorociile Vechiului Testament, ele nu pot sta nici decum în cumpănă cu adevărul despre Mîntuitorul, Fiul lui Dumnezeu, care «pe pămînt a venit și, prin El, omul la cer s-a suit», cum spun Sfinții Părinți»¹⁶. Proorocii înșiși aveau conștiința nedesăvîrșirii revelației ai căror mesageri erau și, de aceea, vorbind despre mîntuirea mesianică, ziceau: «Cele ce a pregătit Dumnezeu pentru cei ce-L iubesc, pe acelea ochiul încă nu le-a văzut și urechea nu le-a auzit și la inima omului nu s-au suit» (Isaia 64, 3; I Cor., 2, 9)¹⁷.

Revelația Vechiului Testament și-a atins însă scopul voit de Dumnezeu. «Pe zi ce trecea — scrie Prea Fericirea Sa —, Pronia dumnezeiască își vedea tot mai bogate roadele lucrării sale în lume. *Suspînul* făpturii după nestricăciune se simțea, incetul cu incetul, răspîndindu-se în întreaga zidire; *așteptarea noanurilor* își făcea loc tot mai larg în sufletele oamenilor, iar privirile credincioșilor spre *cel dorit* se dovedeau din zi în zi tot mai stăruitoare»¹⁸.

2. «**Plinirea vremii**». La vremea hotărîta de Dumnezeu, făgăduințele mesianice și-au aflat împlinirea. «Cererea evanghelistului Vechiului Testament (Isaia, n.n.) îndreptată către Dumnezeu, zicînd: «*Ah! De-ai sfinșia cerurile și Te-ai pogori...*» (63, 19), s-a îndeplinit...»¹⁹. Fiul lui Dumnezeu s-a pogorit între noi. «La plinirea vremii... crugul istoriei Vechiului Așezămînt se încheiase, făgăduințele Tatălui ceresc și prezicerile proorociilor se împliniseră. Dorința arzătoare a dreptilor se împlinise: Fiul lui Dumnezeu venise în lume spre a mîntui pe om»²⁰.

«Plinirea vremii» corespunde momentului istoric al Bunevestiri, cînd arhanghelul Gavriil a venit în Nazaretul Galileii, aducînd Prea Curatei Fecioare Maria vestea cea bună a Întrupării din ea a Fiului lui Dumnezeu. Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin vorbește în cuvinte alese despre Născătoarea de Dumnezeu: «Întreaga viață a Măci Domnului a fost rugăciune, smerenie, sfințenie. Tot ceea ce se poate numi virtute i-a împodobit fruntea în cea mai mare măsură. De aceea, pe bună dreptate se spune că noi oamenii am adus ca dar pentru Domnul nostru Iisus Hristos, la Sfînta lui Naștere, odorul cel mai de preț pe care l-a avut omenirea, pe Prea Curata Fecioară Maria»²¹.

La cuvintele de bună veste ale arhanghelului, Sfînta Fecioară Maria «s-a bucurat și cu smerenie a zis: «*Îată roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul tău!*». În clipa aceea, în clipa rostirii acestor cuvinte de ascultare și închinare în fața lui Dumnezeu s-a făcut începutul mîntuirii noastre»²². «Atunci, în clipa aceea, ascultarea ei desăvîrșită a deschis

15. *Pastorală la Nașterea Domnului 1964*, în «MMS», XL (1964), nr. 11—12, p. 550; a se vedea și pastoralele din anii 1958, în «MMS», XXXIV (1958), nr. 11—12, p. 855—856; XXXVI (1960), nr. 9—12, p. 511—512 și altele.

16. *Pastorală la Nașterea Domnului 1983*, în «BOR», CII (1984), nr. 1—2, p. 10.

17. *Pastorală la Nașterea Domnului 1964*, în «MMS», XL (1964), nr. 11—12, p. 550.

18. *Pastorală la Nașterea Domnului 1982*, în «BOR», CI (1983), nr. 1—2, p. 17.

19. *Pastorală la Nașterea Domnului 1976*, în «MMS», LII (1976), nr. 9—12, p. 602.

20. *Pastorală la Nașterea Domnului 1956*, în «MA», I (1956), nr. 3—4, p. 179.

21. *Pastorală la Nașterea Domnului 1978*, în «BOR», XCVI (1978), nr. 11—12 p. 1199—1200. 22. *Idem*, p. 1199.

zaea spre Betleem și de acolo spre Împărăția lui Dumnezeu și spre viața cea veșnică. Roaba lui Dumnezeu se face Maică a Domnului și Dumnezeuul nostru Iisus Hristos, iar peste cetatea lui David se revărsă iarăși binecuvîntarea cerului»²³. În altă pastorală, citind pe larg textul din Luca 1, 26—38, Prea Fericirea Sa spune: «Aceasta este cea dintîi pagină în cartea vieții lui Iisus: zămislirea Lui mai presus de fire, în Fecioara Maria, cu puterea lui Dumnezeu, de către Duhul Sfînt»²⁴.

Bunavestire marchează o nouă etapă a descoperirii tainei mîntuirii. Deși sînt multe profețiile mesianice ale Vechiului Testament, totuși «nîcării în gîndirea religioasă veche nu se găsește o mărturie clară că Iisus Hristos este Dumnezeu-Fiul, Cel în Sfînta Treime lăudat și mărit. Abia în binecuvîntata zi a Bunevestiri, îngerul trimis de Dumnezeu pentru a descoperi Fecioarei Maria taina Nașterii minunate a Fiului ei a mărturisit că Iisus este «Fiul celui Prea Înalt..., Fiul lui Dumnezeu» (Luca 1, 32—35)²⁵.

Sfînta Fecioară Maria, născînd pe Emanuil, «s-a înălțat deasupra tuturor făpturilor» și a devenit «Născătoare de Dumnezeu»²⁶. Totodată însă, ea s-a făcut și Maică a noastră; citind un cuvînt al Sf. Ioan Damaschin: «Cuvîntul ziditor al lui Dumnezeu, unindu-se cu firea omenească, s-a unit prin ea cu întreaga zidire», Prea Fericirea Sa adaugă: «Făcîndu-se deci Maică a Fiului lui Dumnezeu, Sfînta Fecioară Maria este în același timp și Maică a noastră, a tuturor celor care am dobîndit înfierea de la Dumnezeu prin Fiul Său...»²⁷.

3. **Evenimentul Nașterii Domnului.** Pastoralele de Crăciun ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin evocă în primul rînd — cum e și firesc — evenimentul Nașterii Domnului, petrecut în Betleem, acum aproape două mii de ani.

Prea Fericirea Sa accentuează ideea că sărbătoarea este mai mult decît o simplă aniversare a evenimentului mîntuitor; rostul sărbătorii este cu mult mai înalt, în cadrul ei actualizîndu-se oarecum acest eveniment. «An de an — scrie Prea Fericirea Sa — în ziua acestui dumnezeiesc praznic, împreună cu întreaga făptură cuvîntătoare, trăim și noi aievea noaptea cea sfîntă a Nașterii Domnului. Lumina care a învăluit pe păstori, la venirea îngerului, strălucește acum în cugetele noastre; asemenea magilor, deschizînd vistierile sufletelor noastre, punem înaintea Domnului credința, nădejdea și dragostea noastră; pacea pe care Domnul nostru Iisus Hristos a dăruit-o lumii sălășluiește acum în sufletele noastre»²⁸. Apoi citează un cuvînt al Sf. Efrem Sirul, care zice: «Ziua Nașterii Domnului este bucuria tuturor oamenilor. Veac după veac, ea se întoarce la noi an de an»²⁹. În altă pastorală citim: «Purîndu-ne cu gîndul către peștera săracă din ținutul Betleemului, în noaptea aceea binecuvîntată a începutului mîntuirii noastre, sîntem oarecum de față la slăvita Naștere a Domnului. În fiecare an, la acest înăl-

23. *Pastorală la Nașterea Domnului 1981*, în «BOR» C (1982), nr. 1—2, p. 11.

24. *Pastorală la Nașterea Domnului 1968*, în «MMS» XLIV (1968), nr. 11—12, p. 594.

25. *Pastorală la Nașterea Domnului 1976*, în «MMS» LII (1976), nr. 9—12, p. 599.

26. *Pastorală la Nașterea Domnului 1968*, în «MMS» XLIV (1968), nr. 11—12, p. 597.

27. *Ibidem*.

28. *Pastorală la Nașterea Domnului 1969*, în «MMS» XLV (1969), nr. 9—10, p. 551.

29. *Ibidem*.

țător și luminat praznic, trăim și noi aievea noaptea cea de taină a Nașterii Domnului. Înnoită acum în sufletele noastre, bucuria Nașterii Domnului sporește mereu pe măsură ce pătrundem tot mai adânc taina și rostul Întrupării Fiului lui Dumnezeu...»³⁰.

La această actualizare, Prea Fericirea Sa contribuie prin evocarea emoționantă a întâmplărilor relatate de Sfintele Evanghelii. Impresionantul tablou al Nașterii din Betleem este schițat în linii sobre, precise: «Sînt aproape două mii de ani de atunci. Ieșise poruncă de la stăpînire să se înscrie fiecare în cetatea sa de obîrșie. Auzind aceasta, Dreptul Iosif și Sfînta Fecioară Maria s-au suit din Nazaret în Betleem ca să se înscrie în cetatea aceea a lui David, fiindcă din casa și din neamul lui erau ei. Întrucît n-au găsit loc pentru a găzdui peste noapte, în oraș, ei s-au așezat în apropiere, într-o peșteră, unde se adăposteau uneori păstorii cu turmele lor. În noaptea aceea, pe care o prăznuim noi astăzi, împlinindu-se vremea ca să nască, Sfînta Fecioară Maria a născut pe fiul ei cel dintîi născut și l-a întîșat și l-a culcat în iesle» (Luca 2, 7)³¹.

La Betleem, «unde se adăposteau, din vreme în vreme, turmele crescute pentru jertfele de la templul din Ierusalîm»³², se naște Mielul lui Dumnezeu, Cel ce se va aduce pe Sine jertfă fără de prihană. Nașterea sa s-a petrecut într-o peșteră, care era totodată adăpost pentru animale. «Nu există pentru oameni un sălaș mai sărac decît acesta. Din vechime se spune că pe magi nu i-a înfricoșat tronul lui Irod, împăratul. Ceea ce i-a înspăimîntat însă pe magi a fost nemărginita sărăcie a lui Iisus»³³. Într-adevăr, cum zice Sfîntul apostol Pavel, Fiul lui Dumnezeu a luat chip de rob (Fil., 2, 6), golindu-se «nu numai de mărirea sa dumnezeiască, dar și de demnitatea sa omenească, arătîndu-se ca un rob, om lipsit de drepturi sau de bunuri, supus și sărac»³⁴.

Lîngă iesle, unde a fost culcat Pruncul, «Prea Curata sa Maică, Sfînta Fecioară Maria, cu fața imbujoară, caută, fericită, cu dragoste și smerenie spre Fiul și Dumnezeuul ei. La o parte, Dreptul Iosif cumpănește în cugetul său cuvintele proorocilor și faptele petrecute la venirea Mîntuitorului în lume»³⁵.

4. Întreaga făptură îl întîmplină pe Mîntuitorul la Nașterea sa. Cînd s-a născut Domnul, «în afară de Prea Curata sa Maică și Dreptul Iosif nu mai era nimeni de față»³⁶, îndată însă, la bucuria lor s-a asociat întreaga făptură.

Un înger a vestit unor păstori, ce-și păzeau turmele lîngă Betleem că în orașul lui David s-a născut Mîntuitorul (Luca 2, 11). «Pentru evrei — scrie Prea Fericirea Sa — un înger al lui Dumnezeu trimis în lume

30. *Pastorală la Nașterea Domnului 1971*, în «MMS», XLVII (1971), nr. 9—12 p. 548—549.

31. *Pastorală la Nașterea Domnului 1963*, în «MMS» XXXIX (1963), nr. 11—12 p. 645.

32. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12 p. 849.

33. *Pastorală la Nașterea Domnului 1981*, în «BOR» C (1982), nr. 1—2, p. 9.
34. *Ibidem*; vezi și pastoralele din 1965, în «MMS», XLI (1965), nr. 11—2, p. 590—591; XI.VIII (1972), nr. 9—12, p. 689—690 și altele.

35. *Pastorală la Nașterea Domnului 1974*, în «MMS» L (1974), nr. 9—12, p. 663.

36. *Pastorală la Nașterea Domnului 1978*, în «BOR» XCVI (1978), nr. 11—12 p. 1199.

nu era un fapt cu totul neobișnuit. Apoi, cuvîntul lui nu putea fi pus la îndoială»³⁷. De aceea, păstorii ascultă cutremurați cuvintele mesagerului ceresc. Deodată li s-a arătat împreună cu îngerul mulțime de oaste cerească, lăudînd pe Dumnezeu și cîntînd «cîntarea cea nouă a mîntuirii noastre»³⁸: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire» (Luca 2, 14).

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin revine în repetate rînduri asupra adîncului înțeles al cîntării îngeresti. Se întrebă, în primul rînd, care este temeiul acestei nemăsurate bucurii a cetelor îngeresti și arată că și pentru îngerii Nașterea Mîntuitorului a însemnat o nouă revelație, «un nou chip de descoperire a lui Dumnezeu în lume»³⁹. Îngerii se bucură de «nemărginita dragoste pe care Dumnezeu o revărsa asupra ființei omenești»⁴⁰, saltă de veselie «pentru această minunată arătare a puterii și milostivirii dumnezeiești» și preamăresc «cu imn de bucurie pe Părintele luminilor»⁴¹. «Îngerilor din ceruri — se arată în altă pastorală a Prea Fericirii Sale — care sînt «*toți duhuri liturgisitoare*»⁴², trimise spre slujire pentru cei care vor să moștenească mîntuirea», cum citim în Epistola către Evrei (1, 14), s-a descoperit Fiul lui Dumnezeu, la Nașterea sa, îndeosebi ca Mîntuitor — Domnul Păcii. El le-a vestit că este trimis de Dumnezeu-Tatăl, din dragoste față de făptura minilor sale, pentru a aduce pe pămînt pacea și în oameni harul bunăvoirii sale, ca în Fiul său iubit»⁴³.

Revelația făcută îngerilor «trebuia vestită și oamenilor, fiindcă pentru ei se întrupase Fiul lui Dumnezeu și din dragostea pentru ei coborîse pe pămînt»⁴⁴. Cîntarea îngerescă aducea oamenilor o mai adîncă înțelegere a ființei și lucrării lui Mesia, căci deși în noaptea Nașterii Domnului păstorii au înțeles că Mesia a venit, iar magii și-au dat seama, din arătarea stelei, că s-a născut Marele Împărat, «nici unii însă, nici alții nu cunoșteau ființa Mîntuitorului și scopul lămurit al venirii sale în lume»⁴⁵. «În această cîntare, lucrarea mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos se infățișează nu numai ca prilej de proslăvire a Părintelui ceresc pentru îndurarea sa față de omul căzut în păcat, dar îndeosebi ca proslăvire a lui Dumnezeu, prin Fiul său, în făptura minilor sale. Prin revărsarea dragostei dumnezeiești asupra omului, după Răs-

37. *Ibidem*, p. 1198.

38. *Pastorală la Nașterea Domnului 1967*, în «MMS» XLIII (1967), nr. 11—12, p. 653.

39. *Pastorală la Nașterea Domnului 1956*, în «MA» I (1956), nr. 3—4, p. 180.

40. *Ibidem*. 41. *Ibidem*.

42. «*Duhuri liturgisitoare*» constituie o redare mai exactă a expresiei *λειουργικά πνεύματα* din textul original, față de traducerea din ultimele ediții românești ale Noului Testament: «îngerii care nu sînt *toți duhuri slujitoare*, trimise ca să slujească...». Este unul din multele cazuri în care pastoralele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin suferă de îmbunătățiri ale traducerii românești a textelor biblice.

43. *Pastorală la Nașterea Domnului 1967*, în «MMS» XLIII (1967), nr. 11—12, p. 652—653.

44. *Pastorală la Nașterea Domnului 1956*, în «MA» I (1956), nr. 3—4, p. 180.

45. *Pastorală la Nașterea Domnului 1957*, în «MMS» XXXIII (1957), nr. 10—12, p. 720.

cumpărare, făptura însăși se împărtășește de slava Făcătorului, ca urmare a unirii omului cu Dumnezeu» (Ioan 17, 1 și urm.; Evrei 2, 16) ⁴⁶.

Iată, mai îndeaproape, care este înțelesul cîntării ingeresti :

— *Slavă întru cel de sus lui Dumnezeu.* «Sînt cuvinte de laudă și preamărire a lui Dumnezeu pentru nemărginita dragoste pe care El a arătat-o neamului omenesc. Totodată, în aceste cuvinte se arată că Mîntuitorul avea să propovăduiască tuturor că, mai presus decît oamenii și îngerii dintru înălțime, «Dumnezeu este Duh și cel ce I se închină se cade să I se închine în duh și adevăr» (Ioan 4, 24). În acest fel, îngerii vestesc că Mîntuitorul va descoperi adevărul despre ființa lui Dumnezeu și despre legăturile îngerilor și oamenilor cu El» ⁴⁷.

— *Pe pămînt pace.* Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin explică aceste cuvinte prin textul paulin din Efeseni 2, 14—18, în care se spune că Hristos «este pacea noastră, Cel care a surpat peretele din mijloc al despărțiturii, vrajba... pentru ca întru Sine să-i zidească... într-un om nou, făcînd pace și să-i împace cu Dumnezeu, într-un trup, prin cruce, omorînd vrajba prin ea. Și venind a vestit pace celor de departe și celor de aproape, căci prin El avem și unii și alții apropiere de Tatăl într-un Duh». «Cu greu — zice Prea Fericirea Sa — se poate găsi o tîlcuire mai frumoasă și mai înaltă a păcii decît această zidire a doi oameni într-un singur trup» ⁴⁸. Nașterea Domnului «este învăluită în nimbul păcii desăvîșite; cerul și pămîntul își deschid larg brațele, mergînd unul în întîmpinarea celuilalt» ⁴⁹. Realizarea păcii pe pămînt face parte integrantă din lucrarea mîntuitoare a lui Hristos: «În adevăr, dacă Mîntuitorul a venit pentru ca, prin El, să se unească între ele toate, fie cele de pe pămînt, fie cele din ceruri, și laolaltă să se împace cu Dumnezeu, cum zice Sfîntul apostol Pavel (Col., 1, 20), atunci, fără îndoială, pacea ocupă un loc central în lucrarea Domnului nostru Iisus Hristos pentru mîntuirea lumii» ⁵⁰.

Întru oameni bunăvoie. «Voirea de bine — zice Prea Fericirea Sa —, despre care se pomenește în încheierea cîntării ingeresti, este dar dumnezeiesc, este puterea aceasta a îndreptării cugetului credinciosului spre bine, este harul pe care noi îl dobîndim prin Sfintele Taine ale Bisericii spre a putea viețui după voia lui Dumnezeu» ⁵¹. În altă pastorală se arată, pe aceeași linie, că bunăvoirea între oameni «este darul Sfîntului Duh, pe care Dumnezeu îl varsă în sufletele noastre pentru a ne ajuta în lucrarea de așezare a păcii pe pămînt; este puterea de îndreptare și întărire a voinței pentru păstrarea păcii de-

46. Pastorală la Nașterea Domnului 1964, în «MMS» XL (1964), nr. 11—12, p. 551

47. Pastorală la Nașterea Domnului 1957, în «MMS» XXXIII (1957), nr. 10—11, p. 721.

48. Ibidem, p. 722.

49. Pastorală la Nașterea Domnului 1972, în «MMS», XLVIII (1972), nr. 9—12, p. 691.

50. Pastorală la Nașterea Domnului 1980, în «BOR» XCIX (1981), nr. 1—2, p. 12

51. Pastorală la Nașterea Domnului 1957, în «MMS» XXXIII (1957), nr. 10—12, p. 722.

line cu Dumnezeu, a păcii în adâncul sufletelor și a păcii între oameni și popoare; este puterea de veșuire deplină în dragostea lui Dumnezeu — Domnul Păcii»⁵².

După ce îngerii au plecat de la ei, păstorii au alergat în grabă la Betleem, unde au aflat, precum li se vestise, pe Sfânta Fecioară Maria și pe Iosif și pe Prunc culcat în iesle. Văzându-L, ei «*au destăinuit cuvîntul grăit lor despre acest copil*» (Luca 2, 17). Păstorii «*s-au făcut astfel cei dintîi vestitori ai Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos*»⁵³.

Celor dintre păgîni care așteptau venirea Mîntuitorului li s-a vestit și lor minunea, în alt mod. «*Pentru a întări credința celor din neamuri în Nașterea Mîntuitorului a fost necesară apariția unei stele, a stelei Lui, la răsărit*»⁵⁴. Magii de la răsărit, «*înțelepți ai perșilor*»⁵⁵, purtîndu-și pașii după mersul neobișnuit al acestei stele, în căutarea Marelui Împărat nou-născut, au ajuns la Betleem. «*S-au bucurat magii de la răsărit, înțelegînd că s-a născut Mîntuitorul lumii întregi*»⁵⁶, și închindu-l-se, i-au adus daruri, aur, tămîie și smirna.

În acest fel, la Nașterea sa, Domnul «*a fost întîmpinat după cuvîntă de întreaga făptură cuvîntătoare*»⁵⁷. Și nu numai de aceasta. «*O veche cîntare bisericească adaugă la bucuria ființelor cuvîntătoare chipul de slujire a făpturilor neînsuflețite la Nașterea Domnului, zicînd: «Lui Dumnezeu Celui ce s-a născut din Fecioară toată lăptura cu cutremur l-a slujit: cerurile cu steaua, pămîntul cu ieslea, muntele cu peștera, magii cu daruri, păstorii cu minunea, îngerii aducîndu-l cîntare»*»⁵⁸. «*Mai mult însă decît oricare om de pe pămînt sau înger din ceruri, de Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos s-a bucurat Sfînta sa Maică, Prea Curata și pururea Fecioara Maria. Plină de har, ea știa lămurit că Iisus este «Fiul Celui Prea Înalt și că Domnul Dumnezeu îi va da Lui tronul părintelui său David și va împărăți peste casa lui Iacov în veci și împărăția Lui nu va avea sfîrșit», fiindcă despre toate acestea îi grăise ei îngerul Gavriil*»⁵⁹.

5. **Emanuil.** În relatarea sa despre Nașterea Domnului, Sfîntul evanghelist Matei citează și proorocia lui Isaia (7, 14) că Mîntuitorul «*se va chema Emanuil, care se filcuieste: Cu noi este Dumnezeu*» (Matei 1, 23). «*Potrivit cu graiul Sfintei Scripturi — zice Prea Fericitul Părinte Patriarh — cuvintele acestea: se cheamă sau se va chema, deosebi cînd este vorba de Dumnezeu-Tatăl de Dumnezeu-Fiul sau de Dumnezeu-Duhul Sfînt, trebuie înțelese ca: este sau va fi, deoarece ele învederează*

52. *Pastorală la Nașterea Domnului 1959*, în «MMS» XXXV (1959), nr. 9—12, p. 539.

53. *Pastorală la Nașterea Domnului 1970*, în «MMS» XVI (1977), nr. 11—12, p. 608.

54. *Pastorală la Nașterea Domnului 1978*, în «BOR» XCVI (1978), nr. 11—12, p. 1198.

55. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12,

p. 850.

56. *Ibidem*.

57. *Ibidem*.

58. *Ibidem*; vezi și pastoralele din 1975, în «MMS» LI (1975), nr. 9—12, p. 620; «BOR» XCVI (1978), nr. 11—12, p. 1199 și altele.

59. *Pastorală la Nașterea Domnului 1966*, în «MMS» LXII (1966), nr. 9—12, p. 623—624.

totdeauna o însușire, o lucrare sau un mod de descoperire sau manifestare a lui Dumnezeu în lume. De aceea, auzind că îngerul a spus Fecioarei Maria că fiul ei se va chema Fiul Celui Preaînalt sau Fiul lui Dumnezeu, noi nu trebuie să înțelegem numai că El va purta acest nume ci, îndeosebi că El este Fiul Celui Preaînalt sau Fiul lui Dumnezeu. În același fel trebuie să înțelegem noi și cuvîntul proorocului Isaia...»⁶⁰.

Emanuil este numele Mîntuitorului ca persoană divino-umană: «Numele de *Emanuil* a fost dat numai Domnului nostru Iisus Hristos, care s-a făcut asemenea cu noi, luînd firea omenească, fără să lase sau să schimbe firea sa dumnezeiască. Dumnezeu-Cuvîntul a fost numit *Emanuil*, fiindcă nu era simplu om, nici numai Dumnezeu, ci «Dumnezeu în om», zice Sfîntul Sfîntul Ioan Hrisostom. Astfel, Domnul nostru Iisus Hristos este singurul *Emanuil*, Dumnezeu-Omul»⁶¹.

6. Fuga în Egipt. Iisus la templu la 12 ani. «De teamă să nu-î ia tronul, cînd va fi mai mare, Irod a pus la cale uciderea pruncului Iisus»⁶². Astfel, «pentru înția oară, prin sufletul Maicii Domnului a trecut sabia»⁶³. Dar «Pronia cerească l-a ferit pe Iisus de cel rău. Noaptea, la îndemnul îngerului Domnului, Iosif a luat Pruncul și pe Mama lui și au plecat în Egipt, unde au stat pînă la săvîrșirea lui Irod. Se împlinea în acest fel o veche proorocie; alta l-a urmat îndată la împlinire: uciderea pruncilor din Betleem și din toate hotarele lui»⁶⁴.

După moartea lui Irod, Iosif, Iisus și Maria s-au întors acasă, locuind la Nazaret. Sfînta Fecioară Maria «cunoștea cel mai bine taina Intrupării»⁶⁵, dar «*păstra toate aceste cuvinte, cumpănindu-le în inima ei*» (Luca 2, 19). «*Înconjurîndu-L cu desăvîrșită dragoste părintească, Maica Domnului vedea cum «copilul creștea și se întărea cu duhul, umplîndu-se de înțelepciune. Și harul lui Dumnezeu era peste El*» (Luca 2, 40). Dar, despre faptele și cuvintele lui Iisus ea nu vorbea nimănui nimic. Numai în acest fel se explică lipsa noastră de știri despre cei dintîi ani ai Mîntuitorului pe pămînt»⁶⁶.

Tăcerea Sfîntelor Evanghelii se va întrerupe pe neașteptate, «făcînd loc istorisirii pe larg a arătării lui Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu, în fața învățătorilor Legii vechi, în templul din Ierusalim. Cuvintele pe care le-a rostit atunci, în fața învățătorilor Legii și a părinților săi, zicînd că este «*în cele ale Tatălui său*», constituie cea dintîi mărturie a lui Iisus că El este Fiul lui Dumnezeu»⁶⁷.

7. Nașterea Domnului, minune și taină dumnezeiască. Nașterea Domnului este o mare minune dumnezeiască. «Se spune deseori — zice Prea Fericirea Sa —, că Domnul nostru Iisus Hristos s-a născut, în adevăr, ca oricare alt prunc. Dar Nașterea lui este în-

60. *Pastorală la Nașterea Domnului 1968*, în «MMS» XLIV (1968), nr. 11—12, p. 595.

61. *Ibidem*, p. 596.

62. *Pastorală la Nașterea Domnului 1979*, în «BOR» XCVII (1979), nr. 9—12, p. 1124.

63. *Pastorală la Nașterea Domnului 1981*, în «BOR» C (1982), nr. 1—2, p. 12.

64. *Ibidem*.

65. *Pastorală la Nașterea Domnului 1976*, în «MMS» LII (1976), nr. 9—12, p. 599.

66. *Ibidem*.

67. *Ibidem*, p. 599—600.

conjurată de fapte minunate. El s-a întrupat mai presus de rînduieile firii. Iar la Nașterea lui Iisus, un înger a îndrumat pe păstori să meargă în căutarea pruncului. Îndată după aceea, îngerii din ceruri au cântat un imn de mărire lui Dumnezeu, de pace pe pămînt și de bunăvoință în sufletele oamenilor. Apoi, o stea minunată a arătat magilor calea pe care trebuiau să meargă pentru a găsi pe Mîntuitorul, iar, ascultînd de vestirea unui înger, Iosif și Maria au scăpat pe Iisus de uciderea de către Irod»⁶⁸.

Acest șir de minuni aureolează marea și tainica minune a înome-nirii Fiului lui Dumnezeu. Întruparea este «taină a tainelor și minune a minunilor»⁶⁹; ea este «taina cea din veac ascunsă — cum zice Sfîntul apostol Pavel — care a fost descoperită îngerilor și oamenilor prin Naș-terea în trup a Domnului nostru Iisus Hristos»⁷⁰. «Mintea omenească — citim în una din pastorale — nu va fi nicicînd în stare să pătrundă în miezul tainei Întrupării Fiului lui Dumnezeu. După mărturia cărților bisericești, chiar îngerii din ceruri se minunează de noua descoperire a lui Dumnezeu în lume. Slăvitul apostol Pavel deopotrivă își arată uimirea sa în această privință, mîrginindu-se să spună: «Cu adevărat mare este taina credinței noastre: Dumnezeu s-a arătat în trup, s-a vădit (Dumnezeu) prin Duhul Său, a fost văzut de îngeri, s-a propo-văduit între neamuri, a fost crezut în lume, s-a înălțat întru slavă» (I Tim., 3, 16)⁷¹.

«Într-adevăr — scrie Prea Fericirea Sa — taină străină și preamă-rită» este Nașterea Domnului, căci prin ea Cel nevăzut se face văzut; Cel necuprins de ceruri în peșteră se cuprinde și în scutece în înfașă; Cel ce șade pe scaun de heruvimi este culcat în iesle; Cel născut din Tatăl fără de mamă din veșnicie se naște în timp din mamă fără de tată; Cel înconjurat de slavă dumnezeiască se îmbracă cu chipul ro-bului pentru a fi asemenea cu noi; Fiul lui Dumnezeu, Fiu al Fecioarei-Maică se face astăzi»⁷².

De aceea, «alungind din cugetele noastre iscodirile deșarte, primim taina prin credință»⁷³.

8. Scopul și temeiul Întrupării. «Dacă felul de Întrupare a Domnului nu poate fi cuprins cu mintea omenească deoarece este taină, iar taina nu suferă ispitire ci numai crezare, în schimb rostul Întrupării Dom-nului nu este bine cunoscut» — afirmă Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin⁷⁴. Scopul Întrupării este suirea noastră la cer⁷⁵, prin înfierea

68. *Pastorală la Nașterea Domnului 1982*, în «BOR» CI (1983), nr. 1—2, p. 16.

69. *Pastorală la Nașterea Domnului 1983*, în «BOR» CII (1984), nr. 1—2, p. 10.

70. *Pastorală la Nașterea Domnului 1959*, în «MMS» XXXV (1959), nr. 9—12, p. 534.

71. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12, p. 851—852.

72. *Pastorală la Nașterea Domnului 1969*, în «MMS» XLV (1969), nr. 10—12, p. 551—552.

73. *Ibidem*, p. 552; vezi și pastoralele din 1971, în «MMS» XLVII (1971), nr. 9—12, p. 549; «BOR» CII (1984), nr. 1—2, p. 11 și altele.

74. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12, p. 851—852.

75. *Ibidem*, p. 852; vezi și *Pastorală la Nașterea Domnului 1965*, în «MMS» XLI (1965), nr. 11—12, p. 590.

noastră de către Dumnezeu ⁷⁶. Fiul lui Dumnezeu s-a făcut asemenea nouă pentru ca noi să ne facem asemenea lui. Acest scop este înfățișat pe scurt în Simbolul credinței, prin care mărturisim că Fiul lui Dumnezeu «*pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din ceruri și s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecloara Maria și s-a făcut om*» ⁷⁷. Totodată, «*în iconomia tainei dumnezeiești a mîntuirii se cuprinde nu numai unirea omului cu Dumnezeu, ci și adunarea laolaltă în Hristos și împăcarea tuturor celor văzute și nevăzute cu Dumnezeu, prin Fiul său*» ⁷⁸.

În altă pastorală, citind textul paulin din Galateni 4, 4—5, Prea Fericea Sa conchide: «*Așadar, răscumpărarea de sub robia răutății păcatului și înzestrarea noastră cu darul înfierii constituie scopul Întrupării Domnului nostru Iisus Hristos; iar izvorul ei este nemărginita dragoste a lui Dumnezeu față de făptura miinilor sale, cum zice Sfîntul evanghelist Ioan: «*Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul său Unul Născut L-a trimis Dumnezeu în lume ca să viețuim prin El*» (I Ioan 4, 9)*» ⁷⁹.

Cuvintele acestea indică și *temeiul* Întrupării: nemărginita iubire a lui Dumnezeu față de făpturile sale. «*Arătarea Domnului nostru Iisus Hristos pe pămînt — citim în alt loc — este rod al dragostei lui Dumnezeu față de lume. Căci «asa de mult a iubit Dumnezeu lumea încît a dat pe Fiul său Unul Născut pentru ca oricine crede într-însul să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan 3, 16). Prin tot ceea ce Mîntuitorul a propovăduit și a săvîrșit, prin întreaga sa viață de pogorîre de la mărirea dumnezeiască la slăbiciunea trupului omenesc, s-a vădit revărsarea dragostei lui Dumnezeu peste făptura zidită de El*» ⁸⁰.

9. Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și Om adevărat. Un loc important în pastoralele la Nașterea Domnului ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin îl ocupă importanta temă teologică a unirii celor două firi, dumnezeiască și omenească, în persoana Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

În toate actele vieții pămîntești a Domnului se manifestă atît omenitatea cît și dumnezeirea sa: «*Printre oameni a trăit în adevăr ca om, dar viața Lui pămîntească purta pecetea viețuirii sale cerești. Iisus a văzut lumina zilei într-o peșteră săracă, adăpost al ființelor necuvîntătoare; dar îngerii din înălțimi i-au cîntat imnul slavei dumnezeiești. La templul din Ierusalim El mergea ca fiecare evreu credincios; dar se simțea acolo ca în casa Părintelui său din ceruri. De către Ioan a fost botezat ca oricare altul; dar, după ce a ieșit din apa Iordanului,*

76. În pastorală din 1977 («BOR», XCV (1977), nr. 9—12, p. 927—928), sînt citate mai multe texte din Sfîntii Părinți, care afirmă în mod constant că «*Fiul lui Dumnezeu s-a făcut om pentru ca omul să se facă fiul lui Dumnezeu*»; vezi și *Pastorală la Nașterea Domnului 1961*, în «NMS» XXXVII (1961), nr. 9—12, p. 603—604, unde sînt citate, printre altele, cuvintele Sf. Ciril al Alexandriei: «*El s-a făcut asemenea nouă pentru ca noi să ne facem asemenea Lui, pe cît este cu putință firii noastre și pe cît o îngăduie iconomia reînnoirii noastre: cea după har. S-a făcut El, ce sîntem noi adică om, pentru ca noi să ne facem ce este El, adică Dumnezeu» (p. 603).*

77. *Pastorală la Nașterea Domnului 1977*, în «BOR» XCV (1977), nr. 9—12, p. 927.

78. *Ibidem*, p. 928.

79. *Pastorală la Nașterea Domnului 1965*, în «MMS» XLI (1965), nr. 11—12, p. 590.

80. *Pastorală la Nașterea Domnului 1974*, în «NMS» L (1974), nr. 9—12, p. 665.

cerurile s-au deschis și Duhul lui Dumnezeu a pogorit din înălțimi și a rămas peste El, iar un glas cerea a zis: «Acesta este Fiul Meu cel iubit întru care am binevoit» (Matei 3, 16—17; Marcu 1, 10—11; Luca 3, 21—22; Ioan 1, 32—34). Aceeași mărturie a dat-o Dumnezeu despre Fiul său și la Schimbarea la față a Mântuitorului pe muntele Taborului.⁸¹

Ca un nou Adam, Mântuitorul «este începătorul celei de a doua zidiri, a zidirii celei nestrucioase și nepleroare»⁸². A luat trupul lui Adam, «dar nu trupul lui Adam cel căzut, ci trupul lui Adam neîntinat de păcatul strămoșesc. De aceea, Sfântul apostol Pavel zice că Dumnezeu a trimis în lume pe Fiul său, nu în trup păcătos, ci în «*asemănarea trupului păcatului*» (Rom., 8, 3)⁸³. Mântuitorul s-a născut fără păcat, căci s-a zămislit în Prea Curata Fecioară Maria prin umbrirea Duhului Sfânt. Sf. Ioan Hrisostom scrie în acest sens: «Trup curat și sfânt și fără de prihană și de tot păcatul neumbat, din trup de fecioară a luat Hristos»⁸⁴.

Întreaga viață pămîntească a Domnului «a fost o viață dumnezeiască. El s-a născut ca om adevărat, dar mai presus de legile firii. A purtat chip omenesc, dar «*păcat n-a săvîrșit, nici s-a aflat viclesug în gura Lui*» (I Petru 2, 22). În fața tuturor, El s-a dovedit: «*sfînt, fără de răutate, fără de pată, osebit de păcătoși...*» (Evrei 7, 26)⁸⁵.

Tocmai acest adevăr îl exprimă denumirea *Fiul Omului*, pe care și-L dă Mântuitorul. Este un nume «care își trage obârșia din vechile prorocii», avînd caracter mesianic⁸⁶. Însușindu-și acest nume, «Mîntuitorul a voit desigur să descopere tuturor adevărul că El este «*Hristos, Fiul lui Dumnezeu, care a venit în lume*», în chip de om. El nu s-a numit însă pe sine «*om*», în înțelesul că ar fi unul dintre noi oamenii, ci s-a numit «*Fiul Omului*», în înțelesul că, în El, ca *Dumnezeu-Omul*, este cuprinsă, într-un anumit fel, prin harul lui Dumnezeu, întreaga ființă omenescă»⁸⁷.

Încă la Nașterea sa, Mîntuitorul a fost mărturisit ca Dumnezeu nu numai de îngeri, ci și de oameni aleși ca Zaharia și Elisabeta, dreptul Simeon, prorocița Ana. Această taină era cunoscută însă cel mai bine de Prea Curata sa Maică⁸⁸. Chiar prin Patimile sale, culme a deșertării de slavă, Iisus se dovedește a fi Dumnezeu: «Fără nici o îndoială — zice Prea Fericitrea Sa, — în vremea înfricoșatelor sale Patimi Iisus Hristos s-a înfățișat ca Dumnezeu mai mult poate decît atunci cînd tîmăduia bolnavi sau chiar cînd învia morții, mai mult decît cînd porunca puterilor văzduhului ori stihiiilor naturii»⁸⁹. Punctul culminant al ma-

81. *Pastorală la Nașterea Domnului 1977*, în «BOR» XCV (1977), nr. 9—12, p. 926—927; vezi și *Pastorală la Nașterea Domnului 1980*, în «BOR» XCIX (1981), nr. 1—2, p. 11.

82. *Pastorală la Nașterea Domnului 1964*, în «MMS» XI (1964), nr. 11—12, p. 522.

83. *Pastorală la Nașterea Domnului 1966*, în «MMS» XLII (1966), nr. 9—12, p. 625.

84. *Ibidem*, p. 626.

85. *Pastorală la Nașterea Domnului 1969*, în «MMS» XLV (1969), nr. 10—12, p. 552.

86. *Pastorală la Nașterea Domnului 1976*, în «MMS» XLIII (1967), nr. 11—12, p. 653—654.

87. *Ibidem*, p. 654. În continuare, în aceeași pastorală (p. 655—657), se argumentează, cu numeroase citate din Noul Testament, că Iisus Hristos, Fiul Omului, este deopotrivă Fiul lui Dumnezeu.

88. *Pastorală la Nașterea Domnului 1976*, în «MMS» LII (1976), nr. 9—12, p. 599.

89. *Pastorală la Nașterea Domnului 1982*, în «BOR» XI (1983), nr. 1—2, p. 16.

nifestării lui Iisus ca Dumnezeu îl constituie însă Învierea: «Mai presus de toate, Învierea din morți rămâne dovada de neclintit a dumnezeirii Domnului nostru Iisus Hristos»⁹⁰.

Dumnezeirea Mintuitorului este afirmată în Sfintele Evanghelii și de numeroasele texte în care se arată *comuniunea sa cu Tatăl și cu Sfântul Duh*. În mai multe rânduri Tatăl dă mărturie despre Fiul său; Insuși Mintuitorul descoperă adevărul că El și Tatăl una sînt⁹¹. Tot atât de strînsă este legătura sa cu Sfântul Duh. În legătură cu cuvintele Sf. Ioan Botezătorul din Ioan 1, 32—34, Prea Fericitul Părinte Patriarh scrie: «Ceea ce Sfântul Ioan Botezătorul ține să pună în lumină nu este numai pogorîrea Sfântului Duh, ci îndeosebi rîmînerea Lui peste Iisus. În acest semn a văzut el adevărul că Mintuitorul este Fiul lui Dumnezeu»⁹². Împlinindu-se în persoana Mintuitorului proorocia lui Isaia (9, 2), plinătatea darurilor Sfântului Duh s-a sălășluit întru El (Luca 4, 18). Astfel, neîncetat, Duhul Sfînt lucrează prin Mintuitorul: «Iisus este purtat de Duhul Sfînt într-o parte sau alta; în Sfîntul Duh El vorbea; cu puterea Sfîntului Duh El săvîrșea minuni»⁹³.

Ca Dumnezeu adevărat, de o ființă cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, Domnul nostru Iisus Hristos «nu are început al zilelor, nici sfîrșit al vieții sale: este veșnic. El este pretutindeni de față; puterea Lui nu are margini. Este înțelept și atotștiutor; este sfînt, drept și bun. Icoana și ipostazei lui Dumnezeu, ca Fiu, El este chipul lui Dumnezeu. Ca strălucire a slavei lui Dumnezeu, El este cel dintîi față de întreaga făptură. La zidirea lumii de Dumnezeu-Tatăl, toate prin Dumnezeu-Fiul, Cuvîntul lui Dumnezeu, s-au făcut...»⁹⁴.

Paginile frumoaselor și bogatelor pastorale ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin sînt de multe ori împodobite de neîntrecute sinteze hristologice. În mod concis, pe înțelesul credincioșilor, sînt expuse dogmele fundamentale ale credinței noastre. Iată numai un exemplu, din cele multe care s-ar putea cita aici: «Făcîndu-se om, Fiul Tatălui nostru ceresc n-a încetat să fie Dumnezeu. El a rămas ce era, adică Dumnezeu; este Dumnezeu și Om, adică Dumnezeu-Omul. Pe de o parte, în El «locuiește toată plinătatea dumnezeirii» (Col., 2, 9) și pe tronul puterii sale dumnezeiești El șade la dreapta Tatălui în ceruri; împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh El este închinat și mărit. El este Dumnezeu-Mintuitorul: Domnul tuturor, profetul sau învățătorul adevărului și Marele Arhieru. Pe de altă parte, cîtă vreme a viețuit pe pămînt cu oamenii, El a fost întru toate asemenea cu ei, în afară de păcat. Iisus, întrupîndu-se de la Sfîntul Duh și din Fecioara Maria, n-a fost supus robiei păcatului strămoșesc. Apoi, El «păcat n-a săvîrșit, nici s-a aflat vicieșug în gura Lui» (I Petru 2, 22). Lucrarea de mintuire a neamului omenesc și de împăcare a tuturor cu Dumnezeu, pe care a săvîrșit-o în timpul vieții sale pe pămînt, o continuă acum Domnul nostru Iisus Hristos cu darurile Sfîntului Duh și cu puterea pe care în cer și pe pămînt le are. Domn și Hristos, Mintui-

90. *Ibidem*.

91. *Pastorală la Nașterea Domnului 1976*, în «MMS» LII (1976), nr. 9—12, p. 606

92. *Pastorală la Nașterea Domnului 1979*, în «BOR» XCVII (1979), nr. 9—12, p. 1124

93. *Pastorală la Nașterea Domnului 1976*, în «MMS» LII (1976), nr. 9—12, p. 601

94. *Pastorală la Nașterea Domnului 1966*, în «MMS» XLII (1966), nr. 9—12,

torul pe tronul măririi la dreapta lui Dumnezeu-Tatăl, sus. șade și aici cu noi este, în toate zilele pînă la sfîrșitul veacului»⁹⁵.

10. **Roadele Întrupării Fiului lui Dumnezeu.** Întruparea Domnului este primul mare act al lucrării sale de mîntuire, ale cărei roade în viața omului și a lumii sînt multiple.

În primul rînd, Întruparea constituie *descoperirea desăvîrșită a lui Dumnezeu către oameni*. Desigur, între vechea revelație și cea nouă există o relație de strînsă continuitate, marcată, de pildă, chiar la începutul Evangheliei, cînd «îngerul vestește nașterea lui Ioan Botezătorul aproape cu aceleași cuvinte ca și Maleahi» (Luca 1, 17)⁹⁶. Numai în Hristos însă, Dumnezeu își face cunoscută în mod desăvîrșit iubirea, bunătatea, înțelepciunea și puterea, numai în Hristos își descoperă El deplin voința de a-i mîntui pe oameni⁹⁷. Cuvîntul lui Dumnezeu făcut om constituie astfel revelația ultimă și supremă a lui Dumnezeu.

În al doilea rînd, «darul cel mare, pe care ni l-a agonisit nouă Mîntuitorul, prin Întruparea sa, este *înfierea noastră* de către Dumnezeu-Tatăl»⁹⁸. «Sfîntul evanghelist Ioan — scrie în altă parte Prea Fericirea Sa — vede dobîndirea înfierii noastre de către Dumnezeu în marea Lui dragoste față de noi. «Vedeți — zice el — *cîtă iubire ne-a dat nouă Tatăl, ca să ne numim filii ai lui Dumnezeu. Și sîntem... Iubiților, acum sîntem filii ai lui Dumnezeu*» (I Ioan 3, 1—2). Apostolul neamurilor spune că «*dacă a venit plînia vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul său ca să dobîndim înfierea*» (Gal., 4, 4—5). Dovadă sigură că sîntem filii ai lui Dumnezeu — afirmă Pavel — este sălășluirea duhului Fiului lui Dumnezeu sau duhului înfierii în inimile noastre, care ne îndeamnă să chemăm pe Dumnezeu: «*Tată*» (Rom., 8, 15—17; Gal., 4, 6). Și, dacă sîntem filii, adaugă Sfîntul apostol Pavel, sîntem «*și moștenitori ai lui Dumnezeu și împreună-moștenitori cu Hristos*» (Rom., 8, 17)⁹⁹.

Deși de la creație am fost zidiți cu destinația de a fi filii ai lui Dumnezeu, fiind făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, totuși «numai odată cu Întruparea în om a Fiului, care este *chipul lui Dumnezeu Celui nevăzut*», s-a făcut începutul înfierii noastre de către Tatăl ceresc. Fiul lui Dumnezeu, întrupîndu-se, s-a făcut asemenea cu noi, pentru ca noi, unindu-ne cu El, să ne putem face asemenea cu El. Astfel, prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu, noi toți am devenit filii ai lui Dumnezeu»¹⁰⁰. Numai la Întrupare se împlinește destinul trasat omului la creație.

În al treilea rînd, în strînsă legătură cu înfierea, este și *unirea omului cu Dumnezeu și a fapturilor întreolaltă*, unire care își are și ea te-

95. *Pastorală la Nașterea Domnului 1978*, în «BOR» XCVI (1978), nr. 11—12 p. 1200; vezi și *pastoralele din 1962*. În «MMS» XXXVIII (1962), nr. 9—12, p. 642; XLI (1965), nr. 11—12, p. 591 și altele.

96. *Pastorală la Nașterea Domnului 1960*, în «MMS» XXXVI (1960), nr. 9—12, p. 512.

97. *Ibidem*, p. 514.

98. *Pastorală la Nașterea Domnului 1965*, în «MMS» XLI (1965), nr. 11—12, p. 591.

99. *Pastorală la Nașterea Domnului 1982*, în «BOR» CI (1982), nr. 1—2, p. 17.

100. *Pastorală la Nașterea Domnului 1983*, în «MMS» XXXIX (1983), nr. 11—12, p. 646.

meiul în Întrupare. «Prin Întruparea Mîntuitorului — zice Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin —, Dumnezeu a pătruns într-un chip nou în lume și lumea întru El, unindu-se pentru totdeauna. La Nașterea Domnului, cerul și pămîntul s-au unit. Fiul lui Dumnezeu a coborît pe pămînt și a luat chip de om, unindu-se cu el, iar omul a dobîndit puterea să se ridice la Dumnezeu, pentru a se uni cu El. Această unire nu se mărginește însă la Hristos și la om; după învățătura Sfintei noastre Biserici ea cuprinde într-o tainică legătură pe Dumnezeu și întreaga zidire. Împreună cu omul, îngerii, ființele necuvîntătoare și stihiiile lumii acestea se împărtășesc într-un fel sau altul de daruri mai presus de fire și iau parte în diferite chipuri la desăvîrșirea treptată a tuturor, pentru ca Dumnezeu să ajungă din nou totul în toate»¹⁰¹.

Așadar, *Întruparea inițiază o atotcuprinzătoare lucrare de împăcare a întregii făpturi cu Dumnezeu și în sine.*

Prea Fericitul Părinte Patriarh se referă de mai multe ori, în pastorele, la *împăcare*, ca rod al Întrupării.

Uniți deplin cu Hristos, căre, deși șade de-a dreapta Tatălui, este prezent permanent, în mod tainic, în Biserica sa și se identifică cu fiecare dintre credincioșii săi¹⁰², beneficiarii Întrupării formează o mare familie, «o zidire nouă, ale cărei încheieturi sînt întărite de Sfîntul Duh, spre a fi templu al lui Dumnezeu, cum zice Sfîntul apostol Pavel (Efes., 2, 13—22)¹⁰³.

Lucrarea de împăcare se extinde și asupra lumii îngeresti: «... în cereștile locașuri, cetelor îngeresti li se face cunoscută acum «înțelepciunea cea de multe feluri a lui Dumnezeu, prin Biserica» (Efes., 3, 10). «Multe cete îngeresti se supun Mîntuitorului (Efes., 1, 21—22; 1 Petru 3, 22); cele neascultătoare au fost despuiate de puteri și date în vileag de El...»¹⁰⁴.

Apoi, dacă din pricina păcatului în sufletele oamenilor își făcuse sălaș nu numai teama de Dumnezeu, ci și teama de îngeri, «din pacea noastră cu Dumnezeu s-a născut și pacea între noi și îngeri. De atunci, privind cu dragoste și încredere unii către alții, îngerii ajută pe oameni și mijlocesc pentru ei la Dumnezeu, iar oamenii se roagă pentru ajutor și mijlocire, dîndu-le totodată cuvenită cinstire»¹⁰⁵. Acesta și constituie unul dintre temeiurile «proslăvirii deosebite a lui Dumnezeu de către îngeri în cîntarea lor din sfînta noapte a Nașterii Domnului»¹⁰⁶.

Pe de altă parte, însăși firea necuvîntătoare, «tulburată în existența ei din pricina păcatului celor dintii oameni, fiind supusă *desertăciu-*

101. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12 p. 854—855.

102. Vezi pastorelele din 1956, în «MA» I (1956), nr. 3—4, p. 182; «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12, p. 852—853; LII (1976), nr. 9—12, p. 602.

103. *Pastorală la Nașterea Domnului 1963*, în «MMS» XXXIX (1963), nr. 11—12 p. 647.

104. *Pastorală la Nașterea Domnului 1973*, în «MMS» XLIX (1973), nr. 11—12, p. 728.

105. *Pastorală la Nașterea Domnului 1959*, în «MMS» XXXV (1959), nr. 9—12, p. 854.

106. *Ibidem*.

„ei»¹⁰⁷, se înnoiește și ea prin venirea Mântuitorului, primind «daruri mai presus de fire pentru trebuințele omului»¹⁰⁸.

Din atotcuprinzătoarea lucrare de împăcare realizată de Fiul lui Dumnezeu Întrupat face parte și *pacea pe pământ*, în sensul ei cel mai larg, așa cum a fost ea vestită în cîntarea îngerească.

Pastoralele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, care și-a dobîndit renumele unui neobosit luptător pentru pace, stăruie în mod deosebit asupra acestui aspect, oferînd toate elementele necesare pentru o teologie creștină a păcii¹⁰⁹.

În primul rînd, arată Prea Fericirea Sa, pacea este un dar al Întrupării: «Inscăunarea păcii desăvîrșite în lume a început odată cu venirea Mîntuitorului»¹¹⁰. De aceea, «praznicul Nașterii Domnului este sărbătoarea păcii»¹¹¹; «Ziua de Naștere a Domnului este ziua de naștere a păcii», cum spun Sfinții Părinți¹¹². Pacea este marea lecție a Întrupării: «Aceasta (pacea) este învățătura cea mare și sfință care izvorăște din tilcuirea marelui praznic al Nașterii Domnului»¹¹³.

Încă în Vechiul Testament pacea este înfățișată ca operă a lui Mesia, Domnul Păcii. Prea Fericirea Sa revine în repetate rînduri asupra proorociilor mesianice pentru a desluși sensurile păcii aduse în lume de Mîntuitorul.

Întruparea ni-l descoperă de Dumnezeu ca *Domn al păcii*: «Dacă pentru zidirea dinții Dumnezeu este îndeosebi Domn al vieții, fiindcă a adus toate de la neființă la ființă, pentru zidirea a doua, adică pentru lumea care a început odată cu Întruparea Mîntuitorului, Dumnezeu este îndeosebi Domn al păcii, fiindcă pe toate le-a unit cu Sine prin Fiul, și în toate sălășluiește, prin Sfîntul Duh»¹¹⁴. Întruparea relevă temeiul dumnezeiesc al păcii: «Unitatea de ființă a Tatălui, Fiului și Sfîntului Duh, unitatea de lucrare a Tatălui, Fiului și Sfîntului Duh, precum și unitatea de viață a celor trei fețe ale Sfintei Treimi, fiecare din ele bucurîndu-se de celelalte două, alcătuiesc temeiurile învățaturii noastre despre Dumnezeu ca pace în ființa sa, în lucrarea sa, în viața sa»¹¹⁵.

Mîntuirea realizată de Fiul lui Dumnezeu întrupat este ea însăși o «lucrare de așezare a păcii pe pământ»¹¹⁶. Astfel, pacea «nu trebuie măr-

107. *Pastorală la Nașterea Domnului 1973*, în «MMS» XLIX (1973), nr. 11—12, p. 728.

108. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12, p. 851.

109. Vezi Pr. D. Isopescu, *Concepția despre pace în lucrarea Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în «MMS» LVI (1980), nr. 3—5, p. 302—321.

110. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12, p. 856.

111. *Ibidem*, p. 855; vezi și «MMS» LI (1975), nr. 9—12, p. 621; «BOR» CII (1984), nr. 1—2, p. 12 și altele.

112. *Pastorală la Nașterea Domnului 1969*, în «MMS» XLV (1969), nr. 10—12, p. 554.

113. *Pastorală la Nașterea Domnului 1956*, în «MA» I (1956), nr. 3—4, p. 183.

114. *Pastorală la Nașterea Domnului 1958*, în «MMS» XXXIV (1958), nr. 11—12, p. 856.

115. *Pastorală la Nașterea Domnului 1959*, în «MMS» XXXV (1959), nr. 9—12, p. 537.

116. *Pastorală la Nașterea Domnului 1964*, în «MMS» XL (1964), nr. 11—12, p. 551.

ginită la statornicirea legăturii credinciosului cu Dumnezeu. Mîntuirea, ca lucrare de revărsare a păcii lui Dumnezeu pe pămînt, are caracter mult mai larg și mai adînc. Pe de o parte, ea cuprinde întreaga zidire, iar pe de altă parte ea consistă în înzestrarea tuturor cu darul dragostei lui Dumnezeu»¹¹⁷. Sau, în altă parte : «Mîntuirea este propovăduită acum ca pace între Dumnezeu și om, ca pace între făpturile cerești și oameni, ca pace între oameni și în sufletele lor»¹¹⁸.

Ca lucrare a Mîntuitorului, *pacea este dar dumnezeiesc* : «Potrivit cu vestirea îngerilor, pacea a venit pe pămînt, ca dar dumnezeiesc, odată cu Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos. Ea a fost dată oamenilor ca o binecuvîntare, în chip de «bunăvoire» a unuia față de altul, în chip de înțelegere, de ajutorare și de înfrățire între ei»¹¹⁹.

Acest dar nu rodește însă în lume fără contribuția noastră, căci pacea, ca și mîntuirea, este o lucrare sinergetică, este rod al conlucrării omului cu Dumnezeu. *Pacea este așadar nu numai dar dumnezeiesc, ci și misiune a noastră*, poruncă dumnezeiască de împlinit din partea noastră. Astfel, Mîntuitorul a pus păcii temelie neclintită prin opera de împăcare pe care a realizat-o, «iar nouă ne-a dat poruncă să împlinim și noi, ca fii ai lui Dumnezeu, lucrarea sa de înfăptuire, păstrare și întărire a păcii în ființa noastră, între noi oamenii și între toate popoarele»¹²⁰.

Sînt neîntrecute poveștele și îndemnurile Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin referitoare la îndatorirea noastră de a fi făcători de pace. Astfel de povești și îndemnuri, temeinic motivate biblic-teologic, nu lipsesc din nici una dintre pastoralele Prea Fericirii Sale, izvorite fiind din conștiința că «cea dintîi datorie a Bisericii este de a propovădui Evanghelia lui Hristos», care este «Evanghelia păcii»¹²¹. Astfel încît — conchide Prea Fericirea Sa — «dacă Biserica n-ar propovădui și nu s-ar strădui pentru realizarea păcii, ea nu și-ar îndeplini misiunea ei sfîntă în lume. Înfăptuirea păcii și unirii oamenilor între ei, precum și înfăptuirea păcii și unirii oamenilor cu Dumnezeu, aceasta este, sub un anumit aspect, rostul Bisericii pe pămînt»¹²².

Desigur că această prezentare reflectă numai în mică măsură conținutul teologic extrem de bogat al celor aproape 30 de pastorale la Nașterea Domnului ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin.

Aceste pastorale, ne oferă, în primul rînd, analize aprofundate, de înaltă ținută teologică, ale textelor evanghelice care relatează evenimentul mîntuitor al Nașterii Domnului. Profund cunoscător al limbii originale a Noului Testament, Prea Fericirea Sa sesizează sensul adînc al textelor, discernе gîndul alcătuitoarelor lor, îmbogățind astfel tabloul venirii în lume a Fiului lui Dumnezeu cu detalii semnificative. Nume-

117. *Ibidem*.

118. *Pastorală la Nașterea Domnului 1983*, în «BOR» CII (1984), nr. 1—2, p. 12.

119. *Pastorală la Nașterea Domnului 1964*, în «MMS» XI (1964), nr. 11—12, p. 552.

120. *Pastorală la Nașterea Domnului 1966*, în «MMS» XLII (1966), nr. 9—12, p. 627.

121. *Pastorală la Nașterea Domnului 1980*, în «BOR» XCIX (1981), nr. 1—2, p. 12.

122. *Ibidem*.

roase citate din Sfânta Scriptură, din scrierile Sfinților Părinți, din cinstăritile bisericești, precum și variate informații din viața poporului ales sprijină dreapta înțelegere a acestor texte evanghelice.

În al doilea rând, pastoralele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin cuprind pagini neîntrecute de teologie a Noului Testament. În strînsă legătură cu evenimentul Întrupării, aceste pastorale înfățișează liniile majore ale hristologiei și soteriologiei. Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat și om adevărat, împăcarea în Hristos, Iisus Hristos — Domnul Păcii, mîntuirea ca pace, cinstirea Sfintei Fecioare Maria ca Născătoare de Dumnezeu — iată numai cîteva dintre temele teologice dezvoltate în aceste pastorale.

În al treilea rând, este remarcabilă valența actualizatoare a pastoraletor Prea Fericitului Sale. Pe de o parte, ele ne asociază la bucuria întregii făpturi pentru pogorirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, ne fac să ne simțim de față în peștera din Betleem, să ne asociem spontan îngerilor în cîntarea lor de preamărire, păstorilor și magilor în gestul de adorare a Pruncului dumnezeiesc. Pe de altă parte, ele ne implică în rosturile Întrupării, făcîndu-ne să simțim cu toată ființa că deșertarea de slavă a Fiului lui Dumnezeu prin venirea sa în lume s-a făcut *pentru noi*. Exigențele vieții de unire cu Hristos ne privesc, deci, în modul cel mai direct și nu ne putem sustrage chemării de a actualiza în noi și între noi darul păcii atotcuprinzătoare, care ne-a fost adus prin sălășluirea între noi a Domnului Păcii.

Prin astfel de reușite de excepție, pastoralele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin, pe lingă împlinirea rostului lor pastoral și misionar, se adaugă la patrimoniul teologiei ortodoxe române ca însemnate lucrări biblic-teologice.

La aniversarea a 75 de ani de viață ai Prea Fericitului Sale, cu recunoștință și cu dragoste fiască ne unim gîndul cu al tuturor dreptcredincioșilor creștini, rugînd pe Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos «să-l dăruiască sfințelor sale Biserici în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățînd cîyîntul adevărului său».

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH IUSTIN LA 75 DE ANI

CONTRIBUȚII ALE PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN LA STUDIUL BIBLIC AL NOULUI TESTAMENT

Pr. prof. CONSTANTIN CORNIȚESCU

Este îndeobște cunoscut faptul că Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, înainte de a fi chemat la slujba arhierască, a fost profesor de Noul Testament la Facultatea de teologie din Varșovia, Suceava și București¹.

În vremea respectivă, pe lângă activitatea didactică desfășurată de la catedră, a avut și o bogată activitate publicistică, iar cele mai multe din lucrările Prea Fericirii Sale aparțin, în mod firesc, domeniului biblic.

Lucrări de înaltă ținută științifică, ele aduc o contribuție substanțială la rezolvarea unor probleme de introducere biblică și la dezvoltarea exegezei în general.

În cele ce urmează vom enumera aceste lucrări în ordinea lor cronologică, încercând să desprindem trăsăturile esențiale.

1. *Sfânta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfântului Ioan Hrisostom* (în «*Cașdela*», Cernăuți, 1942, p. 116—236). Este o lucrare densă în care este prezentată contribuția școlii din Antiohia, în special a Sfântului Ioan Hrisostom, la exegeza Sfintei Scripturi.

Sfântul Ioan Hrisostom este considerat de majoritatea teologilor drept cel mai mare interpret al Sfintei Scripturi. Nu numai prin faptul că a comentat aproape întreaga Sfântă Scriptură și că volumul operei sale nu este echivalat, dintre scriitorii orientali, decât de Origen, ci și prin aceea că a folosit cele mai bune principii de interpretare și a aprofundat ca puținii alții sensul Sfintei Scripturi. Opera lui a fost folosită ca etalon, în epoca patristică, pentru cei ce s-au încumetat să înțeleagă și să explice și altora cuvântul Sfintei Scripturi.

1. Pr. prof. Ioan Rămureanu, Prof. Dr. Iustin Moisescu, în «*Studii Teologice* nr. 1—2 1982, p. 86—89.

Era, deci, firesc ca Prea Fericitul Părinte Patriarh, purcezînd la interpretarea Sfintei Scripturi, să pornească de la izvoare, să studieze și să desprindă principiul în primul rînd din opera corifeului exegeților. Lucrarea Prea Fericirii Sale se prezintă ca un ghid deosebit de prețios, ca un autentic tratat de ermineutică biblică, înțeles, deci, pe afirmațiile celui mai mare interpret al Sfintei Scripturi, Sfîntul Ioan Gură de Aur.

Lucrarea se împarte în două părți: în prima parte se expune «Concepția Sfîntului Ioan Hrisostom despre Sfînta Scriptură» și vorbește despre:

- a) Izvoarele revelației divine;
- b) Raportul dintre Vechiul și Noul Testament;
- c) Inscricția Sfintei Scripturi;
- d) Consecințele inspirației divine;

În partea a doua se tratează despre «Interpretarea Sfintei Scripturi după Sfîntul Ioan Hrisostom» și se vorbește despre:

- a) Mijloacele de interpretare;
- b) Sensurile Sfintei Scripturi;
- c) Folosul citirii Sfintei Scripturi.

Lucrarea are, deci, două părți: una cu cuprins teoretic, în care este limpezită problema fundamentală de credință a revelației, iar partea a doua cu cuprins practic, în care sînt expuse normele propriu-zise ale interpretării.

Astfel, vorbind despre Revelație, în lucrare se precizează că în afară de revelația naturală, mijlocită prin intermediul rațiunii, cu care omul a fost înzestrat încă de la creație, oamenilor li s-a făcut cunoscută voia lui Dumnezeu și pe cale supranaturală. Legea morală naturală, întovărășită de dobîndirea cunoștințelor despre «Dumnezeu prin mijlocirea creaturilor, într-un cuvînt revelația naturală, a fost urmată de împărțirea adevărurilor divine pe cale supranaturală. Astfel, trăind în virtute, așa cum poruncise glasul conștiinței și tinzînd către Dumnezeu, pe care-L cunoșteau prin mijlocirea creaturilor, oamenii s-au arătat vrednici să dobîndească cunoștințe mai înalte și mai clare despre Dumnezeu și despre lume prin comunicarea lor directă cu Dumnezeu. Cercetînd cugetele oamenilor și găsindu-le curate, Dumnezeu a grăit cu ei în mod direct, coborîndu-se la puterea lor de a-L înțelege»².

Între cele două părți alcătuitoare ale Sfintei Scripturi, între Vechiul și Noul Testament este un acord desăvîrșit, pentru că prin amîndouă vorbește același Dumnezeu. Numai că «Legea Veche își îndreaptă privirile către rojul păcatului, iar Noul Testament urmărește distrugerea rădăcinii păcatului. Avînd în vedere același păcat, legea veche osîndește efectele lui, în timp ce legea nouă se îndreaptă împotriva nașterii lui. Astfel privit, Noul Testament nu apare ca opus Vechiului Testament, deoarece el nu face decît să-i plinească lipsurile, să perfecționeze și să precizeze învățăturile revelate în vechime»³.

Sub raportul formei, Legea Veche se deosebește și ne apare inferioră în raport cu legea cea nouă. Acest aspect se explică prin faptul

2. Prof. Iustin Moisescu. *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*. în «Candela», 1942, p. 135.

3. *Ibidem*, p. 144.

că «Legea Vechiului Testament a fost scrisă într-un anume timp, pentru oameni cu mentalitate și cu felul de viață cu totul deosebite de cei cărora se adresează Noul Testament... (În acest caz), învățătura divină descoperită în mod treptat oamenilor nu trebuie judecată în raport cu perfecțiunea veșnic aceeași a lui Dumnezeu, și cu dezvoltarea gradată a neamului omenesc»⁴.

«Autoritatea supremă a Sfintei Scripturi se întemeiază pe faptul că ea cuprinde adevăruri dumnezeiești, scrise de oameni aleși de Dumnezeu, sub directa inspirație a Duhului Sfânt»⁵.

Au fost inspirate «nu numai învățăturile dogmatice și morale, ci în general tot ce există în cuprinsul Sfintei Scripturi»⁶. Nu, însă, în sensul unei inspirații verbale⁷.

În procesul inspirației divine, persoana aghiografului nu este anihilată, aghiograful nu devine un instrument pasiv⁸, ci își menține toate facultățile sale spirituale⁹, care sînt luminate, călăuzite și ferite de greșeală de harul Sfintului Duh pentru primirea și transmiterea adevărilor divine¹⁰. Așa se explică deosebiriile formale dintre cărțile Sfintei Scripturi. «Sfinții autori, pentru propovăduirea acestor adevăruri (a adevărilor comunicate lor prin inspirație), s-au folosit, potrivit cu temperamentul, trebuințele și cunoștințele fiecăruia sau ale cititorilor lor, de cunoștințele lor gramaticale, stilistice, literare, istorice, geografice, cronologice, etc. Toate acestea nu constituie decît cadrul material al Sfintei Scripturi și aparțin în întregime autorului inspirat. Fiecare scriitor a putut alege faptele istorice, cunoștințele geografice, datele cronologice, formele gramaticale pe care le socotea mai potrivite, îndeosebi pentru cititori, spre a putea propovădui adevărurile religioase la a căror justă precizare în aceste forme externe a vegheat Duhul Sfânt»¹¹.

Referindu-se la acest aspect, Sf. Ioan Hrisostom spunea: «După cum într-o liră sînt coarde deosebite, acordul însă este unul, tot așa și în grupul Apostolilor, persoanele sînt diferite, învățătura, însă, este una, deoarece și lucrătorul este unul: Duhul Sfânt care pune în mișcare sufletele»¹².

Partea a doua a lucrării, adevărat tratat de ermineică biblică, expune normele de interpretare și sensurile pe care le poate avea textul Sfintei Scripturi. În primul rînd se subliniază contactul direct și permanent cu textul Sfintei Scripturi, desfătarea zilnică cu lectura ei. «Plăcută este o cîmpie cu flori, un paradis», spunea Sfîntul Ioan Hrisostom, «dar cu mult mai plăcut este a citi Sfintele Scripturi. Acolo sînt flori care se veștejesc, aici sînt idei care înfloresc; acolo un zefir care suflă, aici adierea Duhului Sfînt; acolo sînt spini, care o împrejmuiesc, aici pronia lui Dumnezeu șade la temelie, acolo greierii cîntă, aici profeții glăsuiesc; acolo plăcere din privire, aici folos din citire. Paradisul este într-un singur loc, iar Scripturile sînt pretutindeni în lume; paradisul este supus schimbărilor vremii, iar Scripturile — atît iarna cît și vara — sînt impodobite cît frunze și pline de roade»¹³.

4. *Ibidem*, p. 145.

5. *Ibidem*, p. 148.

6. *Ibidem*, p. 152.

7. *Ibidem*, p. 159.

8. *Ibidem*, p. 153, 154.

9. *Ibidem*, p. 155.

10. *Ibidem*, p. 156 și 170.

11. *Ibidem*, p. 158.

12. *Cuvînt de laudă în cinstea maritului Ignatie*, în «P.G.», 50, 588.

13. *Orația despre Eutropiu*, în «P.G.», 52, 395—397.

În rîndul al doilea, este așezată pregătirea morală și intelectuală a exegetului, curăția vieții, rugăciunea¹⁴ și dobîndirea cunoștințelor necesare despre faptele ce trebuie a fi interpretate. Fiindcă «pentru a preciza ideea unui text din Sfînta Scriptură, simpla citire nu este suficientă. De multe ori, aflarea sensului este îngreuiată de necunoașterea motivelor care au determinat pe autor să facă o afirmație, ori a scopului pe care el l-a urmărit scriind o carte. Lipsa de informații asupra celor dinții cititori, necunoașterea timpului și locului în care a fost scrisă o carte, precum și a caracteristicilor și a tendințelor fiecărei scrieri oferă nu rareori mari dificultăți în precizarea adevăratului sens al fiecărui text inspirat»¹⁵.

În rîndul al treilea, se spune că interpretul trebuie să aibă în vedere contextul în care este încadrat un fapt și locurile paralele. În caz contrar, trunchind textul, se poate ajunge la concluzii străine de spiritul Sfîntei Scripturi. «Nu este de ajuns — spune Sf. Ioan Hristostom — să zicem că (un cuvînt) o afirmație se află scrisă în Scriptură (și în continuare să o interpretăm separat de context), ci trebuie să citim tot șirul ideilor, căci dacă vom întrerupe continuitatea și legătura dintre ele, vor lua naștere multe învățături greșite. Pentru că, de exemplu, în Scriptură este scris că nu este Dumnezeu (Ps., 14, 1)... (Nu pentru că nu este Dumnezeu, ci pentru că a zis cel nebun în inima sa: «nu este Dumnezeu»)»¹⁶.

În al patrulea rînd, interpretul Sfîntei Scripturi trebuie să aibă în vedere interpretarea tradițională, norma de credință a Bisericii. Sfîntul Ioan Hrisostom ține să arate de multe ori că explicațiile sale sînt în acord cu cele transmise de înaintașii săi, pe cale scrisă, ori pe cale orală¹⁷. În sfîrșit, exegetul nu trebuie să neglijeze critica textelor. În această privință, tot Sfîntul Ioan Hrisostom poate fi luat ca exemplu. «În omiliile sale el nu evită unele probleme de critică textuală, dacă lămurirea lor contribuie la precizarea înțelesului unui text, ori la combaterea unei erezii»¹⁸.

În decursul istoriei, Sfînta Scriptură n-a fost interpretată de toți la fel, ci unii au interpretat-o în sens strict literal, alții strict alegoric, ajungîndu-se uneori la exagerări. Sfîntul Ioan Hrisostom ține calea de mijloc: respectă istoricitatea faptelor relatate de Scriptură și vede uneori în ele sensuri mai înalte, referiri la stări de viață superioare, ori la fapte viitoare. După interpretarea hrisostomică, textului Sfîntei Scripturi îi putem da următoarele sensuri:

a) Sensul literal (istoric sau gramatical). Este sensul pe care îl au cuvintele în vorbirea obișnuită, sensul istoric al faptelor. Sfîntul Ioan Hrisostom interpretează Sfînta Scriptură îndeosebi în sens literal, fiind convins că afirmațiile Scripturii se întemeiază pe fapte reale¹⁹.

b) Sensul anagologic. Este sensul superior dat unui fapt, ideea înaltă de ordin moral sau eshatologic pe care o desprinde interpretul dintr-un

14. Prof. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 187-189.

15. *Ibidem*, p. 193.

16. Omilia X, 23 la Ieremia. In «P.G.», 56, 156-157.

17. Prof. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 195.

18. *Ibidem*, p. 197.

19. *Ibidem*, p. 206.

anumit fapt. Sensul anagogic nu este un sens nou, diferit de cel istoric, ci o extindere a ideii existente la alta superioară; sensul anagogic nu exclude, ci presupune sensul literal²⁰. Sf. Ioan Hrisostom spune: «Îndemnul pe care neîncetat îl adresez dragostei voastre îl fac și astăzi și vă sfătuiesc: să nu parcurgeți cuvintele la întâmplare, ci să cercetați ideile. Dacă cineva se oprește numai asupra cuvintelor și nu cercetează nimic mai mult decât cele scrise, multe greșeli va săvârși»²¹. El precizează deosebită dintre sensul literal și cel anagogic în Comentariul său la Psalmul 110, vers. 9: «Domnul a trimis izbăvire poporului său», zice, se referă la libertatea iudeilor; în mod anagogic, însă, se referă la aceea a întregii lumi»²².

c) Sensul tipic. Este sensul prefigurativ, însușirea unor evenimente, ființe sau lucruri de a prefigura evenimente, ființe sau lucruri viitoare. Din însăși definiția lui se înțelege că nu exclude, ci presupune faptul istoric. Sfântul Ioan Hrisostom găsește că multe fapte «nu s-au petrecut la întâmplare... nici nu au avut loc după rânduiala legilor naturale»²³, că Adam, Noe, Moise, corabia, Legea veche, jertfele, Mielul pascal, etc., prefigurează pe Mintuitorul și Legea cea nouă cu instituțiile ei²⁴.

d) Sensul alegoric. Este sensul care face abstracție de faptul istoric. Sfântul Ioan Hrisostom nu este împotriva unei astfel de interpretări a Sfintei Scripturi, însă o aplică foarte rar și numai textelor poetice și unor texte profetice²⁵.

2. **Originalitatea parabolilor Mintuitorului, Rîmnicu-Vîlcii, 1945** (extras din «Candela», 1944—1945).

Înainte de a interpreta un text, este lucru firesc să se știe în primul rînd dacă textul respectiv este autentic, în al doilea rînd, dacă reprezintă garanția originalității. Pentru că o afirmație împrumutată, ca orice lucru de împrumut, aduce o glorie efemeră, pe care timpul o risipește.

Se știe că în secolul trecut a fost pusă la îndoială autenticitatea celor mai multe cărți ale Sfintei Scripturi și cu atât mai mult originalitatea lor. De compilație au fost acuzate în primul rînd parabolele Mintuitorului, cu atât mai mult cu cît o bună parte a învățaturii sale este concentrată în ele.

S-a zis că Mintuitorul ar fi fost influențat îndeosebi de gândirea budistă și de cea rabinică și că parabolele sale nu ar fi decît niște imitațiuni servile, împrumutate din patrimoniul religios al acestora.

Studiul Prea Fericitului Părinte Patriarh venea să demonstreze contrariul, să arate tocmai originalitatea de fond și formă a acestor opere

20. *Ibidem*, p. 214.

21. *Despre nulă și judecată*, în «P.G.», 49, 769.

22. *Expunere la Ps. 111*, în «P.G.», 55, 289.

23. *Omilia 62 la Fac.*, «P.G.», 54, 535.

24. Prof. Iustin Moiseșcu, *op. cit.*, p. 222—226.

25. *Ibidem*, p. 217—218.

iterare fără egal, care sînt parabolele Mîntuitorului. De altfel, acest adevăr l-a exprimat Mîntuitorul Însuși, cînd a zis: «Nimeni nu pune un petec de postav nou la o haină veche; pentru că și-ar lua umplutura din haină și ruptura ar fi mai rea. Nici nu pun oamenii vin nou în burdufurii vechi; astfel, burdufurile plesnesc, vinul se varsă și burdufurile se prăpădesc; ci vinul nou îl pun în burdufuri noi și se păstrează împreună» (Matei 9, 16—17).

Sînt puse paralele pe două coloane parabola semănătorului (Matei 13, 3—9), a talanților (Matei 25, 14—36; Luca 19, 11—26), a datornicului nemilos (Matei 18, 23—35), a mărgăritarului de mare preț (Matei 13, 40—45), a năvodului aruncat în mare (Matei 13, 47—50), a smochinului neroditor (Luca 13, 6—9) și parabola lucrătorilor viei (Matei 20, 1—16), cu parabolele din literatura rabinică și cea budistă, din care s-a zis că s-ar fi inspirat Mîntuitorul, se analizează cuprinsul lor și se arată atît elementele comune, cît și deosebirea de formă și de fond.

Din expunerea făcută se pot trage următoarele concluzii:

a) Metoda de a vorbi în parabole nu aparține exclusiv Mîntuitorului Hristos. Parabolele evanghelice pot fi socotite ca alcătuint un gen de vorbire propriu Mîntuitorului, numai în sensul că prin fondul lor doctrinar ca și prin forma lor neîntrecută în frumusețe se prezintă ca opere desăvîrșite, demne de înălțimea divinității creator.

Cu multă vreme înainte de epoca creștină, înțelepții ca Solomon, profeți ca Natan și Isaia au alcătuit parabole frumoase (Eccl., 9, 14—16; II Regi 12, 1—7; Isaia 28, 23—29 ș.a.). Nu era străină de vorbirea în parabole nici literatura religioasă a vechilor popoare orientale. Originea parabolelor pierzindu-se în adîncul veacurilor trecute, trebuie căutată în dorința de totdeauna a oamenilor de a exprima noțiunile abstracte prin mijloace concrete, de a lămuri o idee înaltă cu ajutorul unui fapt sensibil, de a propovădui o învățătură prin intermediul unei istorioare. Mîntuitorul Hristos nu a făcut altceva decît să se adapteze cerințelor ascultătorilor săi²⁶.

b) Într-adevăr, parabolele Mîntuitorului și parabolele rabinice au unele elemente comune. Se vorbește despre ogoare, plante, agricultori, uneltele folosite de ei, munca săvîrșită, de mare, de pești, pescari, năvod, pietre prețioase, se folosesc diferite imagini, maxime etc. Însă faptul de a folosi în parabole elemente comune este explicabil. În primul rînd se explică prin aceea că condițiile comune de viață au determinat pe Mîntuitorul și pe rabini să-și îmbrace învățătura în cuvinte și figuri de stil asemănătoare; în rîndul al doilea, se poate spune că unele maxime și sentințe create de poporul evreu în decursul veacurilor au inspirat atît pe rabini, cît și pe Mîntuitorul, numai că Mîntuitorul le-a dat o încărcătură nouă de conținut; în rîndul al treilea, faptul de a folosi elemente comune se explică prin aceea că atît Mîntuitorul cît și rabinii au avut sursă comună de inspirație Vechiul Testament.

c) Însă, ideile și înlînțuirea lor din parabolele Mîntuitorului și cele menționate mai înainte sînt absolut diferite. Pe cînd parabolele rabinice subliniază lucruri obișnuite întîlnite aici pe pămînt: viața morală,

26. Prof. Iustin Moisesescu, *Originalitatea parabolelor Mîntuitorului*, p. 4—5.

dreptatea, parabolele Mîntuitorului înaltă cugetele ascultătorilor săi către cer, către Dumnezeu, mîntuire, viața viitoare etc.²⁷

d) Trebuie reținut și faptul că cele mai vechi documente literare ale rabinilor datează abia din prima jumătate a secolului al doilea după Hristos și că unele dintre ele au fost influențate chiar și în formă de parabolele Mîntuitorului²⁸.

e) Referitor la parabolele budiste, cu care sînt comparate de obicei parabolele Mîntuitorului, reținem că cuprind idei străine Evangheliei, — cum este cea a metempsihozei, — iar unele sînt posterioare celor evanghelice²⁹.

3. Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena (Fapte 17, 16—34), Iași, 1946.

În epoca apostolică, Atena continua să reprezinte centrul culturii și filozofiei antice și locul de deosebită cinstire a mulțimii zeilor care alcătufau bogatul panteon grecesc. Este adevărat, nu mai erau în floare sistemele filozofice ale lui Platon și Aristotel, însă se născuseră altele noi: cel stoic și cel epicureic, iar panteonului i se mai adăugase o statuie: statuia zeului necunoscut. Atena era simbolul păgînismului antic.

Sfîntul apostol Pavel, apostolul neamurilor, acela care se considera dator să facă cunoscut tuturor Evanghelia lui Hristos, sosește, în sfîrșit și aici, pentru ca păgînismul să fie înfrînt în chiar centrul lui. Din Bereea, Apostolul a venit la Atena. «Și pe cînd aștepta... pe Sila și pe Timotei, i se întărita duhul la vederea acestei cetăți pline de idoli. În sinagogă stătea de vorbă cu iudeii..., iar în piață stătea de vorbă în fiecare zi cu aceia pe care îi întîlnea. Unii dintre filozofii epicurieni și stoici au intrat în vorbă cu el. Și unii ziceau: «Ce vrea să spună palavragiul acesta?» Alții cînd l-au auzit că vestește pe Iisus și Învierea, ziceau: «Pare că vestește niște dumnezei străini». Atunci, punînd mîna pe el, l-au dus în Areopag și au zis: «Putem să știm care este această învățătură nouă pe care o vestești tu? Pentru că ne aduci ceva ciudat la auz. Am vrea dar să știm ce vrea să zică aceasta...». Iar Pavel, stînd în mijlocul Areopagului, a zis: «Bărbați atenieni! În toate privințele vă găsesc foarte religioși... am descoperit chiar un altar, pe care este scris: «Dumnezeului celui necunoscut». Ei bine, ceea ce voi cinstiți, fără să cunoașteți, aceea vă vestesc eu. Dumnezeu... a făcut lumea și tot ce este în ea... în El trăim, ne mișcăm și sîntem, după cum au zis și unii din poeții voștri: Sîntem din neamul lui... Iar cînd au auzit ei de învierea morților, unii își băteau joc, iar alții au zis: «Despre aceste lucruri te vom asculta altădată» (Fapte 17, 16—34).

Partea întâi a lucrării (p. 1—65) este un valoros capitol de istorie a culturii și filozofiei grecești, foarte necesar pentru a înțelege ambianța și urmările cuvîntării Sfîntului apostol Pavel în Areopag.

În partea a doua a lucrării (p. 66—196) se analizează din punct de vedere filologic și doctrinar cuprinsul predicii Sfîntului apostol Pavel, făcîndu-se corecturi ale unor interpretări greșite ale textului.

27. *Ibidem*, p. 43—45.

28. *Ibidem*, p. 45—46.

29. *Ibidem* p. 18.

a) Referitor la cuvântul de batjocură *σπερμολόγος* cu care filozofii Atenei îl caracterizează pe Apostolul Pavel, se precizează că acest termen nu trebuie tradus prin «semănător de cuvinte» (așa cum greșit este redat în versiunile latine ale Noului Testament, ca de exemplu: în Vulgata prin *seminiverbibus*, iar în scrierile Fer. Augustin, Cassiodor și Beda *Venerabilis* prin *seminator verborum*), ci prin *flecar*, *palavragiu* sau *limbut*. Această traducere este justificată prin faptul că termenul *σπερμολόγος* provine de la verbul *σπλέγειν* = a culege, a aduna, a stringe și substantivul *σπέρμα* = sămânță. Atenienii înțelegeau prin *σπερμολόγοι* păsărelele mici, care se hrănesc cu semințe, spre deosebire de păsările de pradă care se hrănesc cu carnea animalelor răpite. Prin extensiune asupra oamenilor, *σπερμολόγοι* erau numiți cerșetorii care trăiau adunând de la alții cele necesare pentru hrana lor. În ordine morală, *σπερμολόγοι* erau numiți și oamenii care își pierdeau vremea în agora atiniană stringând de pretutindeni glume, zicători, vorbe rele sau bune, destul de cunoscute, dar pe care le transmiteau apoi și altora.

Or, în mindria lor, filozofii Atenei au calificat cu dispreț pe Apostolul Pavel drept *σπερμολόγος*, adică *palavragiu*³⁰.

b) Referitor la afirmația: «Și punind mina pe el l-au dus înaintea Areopagului» se face precizarea că termenul *ἐπιλαβόμενοι* (de la verbul *ἐπιλαμβάνεσθαι*) conține noțiunea de violență. Apostolul Pavel n-a fost invitat ci a fost dus cu forța în Areopag, spre a fi judecat, ca unul care introducea zei noi în cetate și săvârșea o crimă de impietate³¹.

c) În legătură cu afirmația Apostolului Pavel că predică pe Dumnezeu cel necunoscut, a cărui statuie o văzuse la Atena, se precizează că acesta nu putea fi identificat cu Iahve, cu Dumnezeu cel prea înalt (*ὁ ὕψιστος Θεός*), adorat cîndva la Atena, cu zeul Amen ori cu zeii misterelor. Toți aceștia erau cunoscuți la Atena. Se pare că statuia respectivă fusese ridicată, așa cum spune Isidor Pelusiotul, cu ocazia unei epidemii de ciumă la Atena. Cu acea ocazie s-au adus jertfe tuturor zeilor cunoscuți, însă efortul a fost zadarnic. Înțelegînd locuitorii cetății că probabil există un oarecare zeu, pe care l-au lăsat nevenerat și care a trimis ciuma, au construit un altar pe care au pus inscripția *ἄγνωστος Θεῶν*³². Aducînd jertfe înaintea acestui altar se zice că a în-

d) Referitor la cuvintele Apostolului Pavel «Pentru că în El trăim, ne mișcăm și sintem, cum a spus chiar unul dintre poeții voștri», se precizează că deși cuvintele sînt preluate dintr-o scriere profană, în gura Apostolului ele nu au conținut panteist, ci autentic creștin. Cele trei vorbe indică viața sub toate aspectele ei: ζῆν se referă la viața în general, comună tuturor ființelor corporale, create de Dumnezeu: plante, animale și oameni care se nasc, cresc și mor; κινεῖσθαι indică viața ființelor care se mișcă dintr-un loc în altul pe pămînt: animale și oameni; εἶναι se referă la viața ființelor însuflețite, indică viața spirituală a celei mai desăvîrșite creaturi de pe pămînt, omul, al cărui suflet este nemuritor.

30. Prof. Iustin Moisesescu, *Activitatea Sl. apostol Pavel în Atena*, Iași, 1946, p. 82—85.

31. *Ibidem*, p. 98—107.

32. *Ibidem*, p. 136—142.

Ideea propovăduită de Apostol este în întregime creștină: dependența de Dumnezeu a tuturor făpturilor, îndeosebi a omului³³.

e) În sfârșit, în legătură cu afirmația «din neamul lui Dumnezeu sintem» se precizează că acesta este bine redat de Sfântul Ioan Gură de Aur, care zice: «acela (Aratus) a vorbit despre Zeus, iar acesta (Pavel) se referă la creator, nu zicînd că acesta este identic cu acela, Doamne ferește, ci numai aplicînd la acesta cele zise despre acela...». A zis că noi sintem neam al lui Dumnezeu, adică familiari, foarte apropiați, sau, cum ar spune cineva, locuitori alături de El, vecini»³⁴.

4. Ierarhia bisericească în epoca apostolică, Craiova, 1955.

Este cunoscut faptul că în secolul trecut unii teologi au pus la îndoială originea apostolică și atestarea scripturistică a ierarhiei bisericești, susținînd că treptele a doua și a treia ale acesteia sînt posteroare epocii apostolice, iar comunitățile primare au fost încredințate de Apostoli, spre conducere, bătrînilor, care în afară de înțelepciunea acumulată în timpul vieții și de o viață morală ireproșabilă, nu se deosebeau cu nimic de creștinii de rînd.

Studiul Prea Fericitului Părinte Patriarh demonstrează că cele trei trepte ale ierarhiei bisericești sînt atestate în Noul Testament și arată totodată funcțiile pe care fiecare treaptă era chemată să le îndeplinească în Biserică. Astfel, se precizează următoarele:

a) Biserica primară este alcătuită din trei categorii de oameni: din «Apostoli», cărora li se încredințase direct de Mîntuitorul mandatul de a face cunoscută întregii lumi învățătura sa; din „πρεσβύτεροι” adică din slujitorii bisericești din cele trei trepte ale ierarhiei bisericești și din «frații», adică din ceilalți credincioși³⁵.

b) Pentru noțiunea de slujitor bisericesc nu se folosește termenul *ιερεός* și *ἀρχιερεός*. Acest lucru este explicat prin faptul că prin acest termen erau desemnați preoții păgîni și preoții Legii Vechiului Testament, iar primii creștini, pentru a nu se face confuzie între aceștia și preoții lor, i-au numit cu alt nume³⁶.

Sînt atestate scripturistic toate cele trei trepte ale ierarhiei bisericești de diacon, de preot și de episcop, după ce în prealabil se prezintă sensul termenului respectiv în literatura greacă și în Vechiul Testament. Astfel, în legătură cu prima treaptă, treapta diaconatului, se fac următoarele precizări: diaconii fac parte din ierarhie și în această treaptă sînt introduși prin hirotonie. Deși la început slujeau la mese, această slujire avea caracter religios, se făcea la agape ce aveau loc oarecum în cadrul liturgic și nu putea fi împlinită de simplii credincioși. Pericopa de la Fapte 6, 1—6 nu relatează alegerea primilor diaconi. Cei șapte bărbați amintiți în acest text sînt cei dintii diaconi a căror hirotonie este pomenită în Noul Testament, dar ei nu trebuie socotiți cei dintii diaconi din Biserica creștină³⁷.

33. *Ibidem*, p. 173.

34. *Ibidem*, p. 177.

35. Prof. Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească*, p. 12—15.

36. *Ibidem*, p. 9—10.

37. *Ibidem*, p. 20—21.

Referitor la Febe, diaconița din Chenhrea, se precizează că n-a făcut parte din ierarhia bisericească; că femeile erau numite diaconițe în sensul de ajutoare în lucrarea de catehizare, la botezul femeilor, la îngrijirea bolnavilor, orfanelor etc.³⁸

c) În Noul Testament se întrebunțează pentru desemnarea slujitorilor bisericești, în general, termenul de *πρεσβύτεροι*.

În legătură cu acest termen, sînt de reținut trei aspecte:

1) În Noul Testament nu sînt desemnați prin acest termen bătrînii simpli, oamenii înaintați în vîrstă, într-adevăr, sensul primar al acestui termen (adjectivul *πρεσβύς*, la comparativ *πρεσβύτερος*) este de «mai în vîrstă, bătrîn». Dar, atît în literatura clasică greacă, cit și în scrierile Vechiului Testament, «noțiunea de bătrîn a fost imperecheată cu aceea de circumitor. Cu timpul, înțelesul cel nou, adăugat la însemnarea etimologică ajunge să predomine în sfera acestei noțiuni, *πρεσβύτεροι* fiind numiți nu cei înaintați în vîrstă, ci conducătorii. Pentru exprimarea noțiunii de bătrîn, în toate vremurile grezii au folosit în primul rînd cuvîntul *γέρων*»³⁹.

2) Prin termenul «presbiteri» sînt desemnați toți aceia care aparțin ierarhiei bisericești. Relatînd desfășurarea Sinodului Apostolic din Ierusalim, Sfîntul evanghelist Luca (în Fapte 15) spune, printre altele, că venind de la Antiohia, Pavel și Barnaba au fost întîmpinați la Ierusalim «de către Biserică și de Apostoli și de preoți» (*ὁπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων*). În urmă, s-au adunat «Apostolii» și «preoții» (*οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι*) să cerceteze aceeași problemă. După ce s-a ajuns la înțelegere, «...au hotărît Apostolii și preoții, împreună cu toată Biserica» (*ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις σὺν ὅλῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ*) să trimită credincioșilor din Antiohia, Siria, Cilicia o epistolă, care începe cu următoarele cuvinte: «Apostolii și preoții și frații către frații dintre neamuri» (*οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐξ ἐθνῶν*). Mai tirziu, Pavel, Sila și Timotei, cercetînd cetățile Asiei Mici, în călătoria a II-a, misionară, dădeau în grija credincioșilor «să puzească hotărîrile statornicite de către Apostolii și preoții cei din Ierusalim» (*ὅπα τῶν ἀποστόλων καὶ πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις*).

Dacă termenul *ἀπόστολοι* desemnează pe cei 12 Apostoli, iar cel de «*ἀδελφοί*», frați, desemnează pe credincioși, termenul de «*πρεσβύτεροι*» desemnează pe membrii ierarhiei din Ierusalim, dintre care făcea parte Sfîntul Iacob, fratele Domnului, episcopul cetății⁴⁰.

3) Dacă la început prin termenul „*πρεσβύτεροι*” erau desemnate toate cele trei trepte ale ierarhiei, cu timpul, fiecare dintre acestea au fost desemnate cu numele ce indica și slujba săvîrșită de fiecare dintre aceștia. «Întrucît dintru început slujitorii bisericești din treapta de jos a ierarhiei, cu slujitorii ai preoților și episcopilor dobîndiseră numele de diaconi, iar slujitorii din cea mai înaltă treaptă a ierarhiei, ca păstori ai Bisericilor din anumite regiuni, și-au luat numele lor de termenul «episcop», a rămas pentru slujitorii bisericești din treapta a doua numele de preoți (*πρεσβύτεροι*), care caracterizează latura principală a

38. *Ibidem*, p. 31 și 34.

39. *Ibidem*, p. 8, 11.

40. *Ibidem*, p. 13—14.

lucrării ierarhiei în mijlocul credincioșilor : sfințirea⁴¹. Că indeosebi preoții se ocupau cu sfințirea credincioșilor rezultă din epistola Sfințului Iacob 5, 14 și din epistolele Sf. apostol Pavel (I Cor., 9, 9). Cum, însă, și episcopii săvârșeau acte de sfințire a credincioșilor, iar preoții făceau act de pastorație și conducere, preoților li s-a zis uneori ἐπίσκοποι, iar episcopilor li s-a zis πρεσβύτεροι⁴². Întorcându-se la Ierusalim, din a treia călătorie misionară și rămânând câteva zile la Milet, «trimitând la Efes, a chemat pe preoții Bisericii (πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας) și înflinându-i, le-a zis : «Luați aminte la voi și la toată turma, în care Duhul Sfint v-a pus pe voi episcopi (ἐν ᾧ ὁμοῦς τὸ πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους).

d) A treia treaptă, treapta episcopatului, prin care trebuia să se succedă la înfinit harul în Biserica lui Hristos, este de asemenea atestată scripturistic : Iacob, fratele Domnului, Timotei și Tit fac parte dintre primii episcopi. Acestora li se pot adăuga «ingerii», adică conducătorii Bisericilor din Efes, Smirna, Pergam, Tiatura, Sardes, Filadelfia și Laodicea, menționați de Sf. Ioan în Apocalipsă (cap. II—III), Sf. Ignatie din Antiohia, Policarp al Smirnei și mulți alții⁴³.

e) Incadrarea cuiva în rindurile ierarhiei s-a făcut totdeauna prin hirotonie. Despre hirotonia diaconilor se vorbește la Fapte 6, 6 : «I-au adus înaintea Apostolilor care, după ce s-au rugat, și-au pus minile peste ei» ; despre hirotonia preoților se vorbește la Fapte 14, 23 : «Și hirotonindu-le lor preoți în fiecare Biserică, după ce s-au rugat și au postit, i-au încredințat în mâna Domnului, în care crezuseră» (Tit 1, 5). Despre hirotonia episcopilor se vorbește în prima epistolă adresată de Sf. apostol Pavel lui Timotei, unde se spune : «Nu nesocoti harul din tine, care ți s-a dat prin proorocie cu punerea minilor cetui mai marilor preoților (τοῖς πρεσβυτέροις) (I Tim., 4, 14)⁴⁴.

5. **Pastorale.** Grija pentru interpretarea corectă a Sfintei Scripturi se reflectă și în pastoralele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin. Chiar și în epistolele cu caracter festiv se analizează textul Sfintei Scripturi, se limpezesc teme cu caracter dogmatic, se scot învățăminte pentru viața de toate zilele. Din bogăția acestor idei vom desprinde doar câteva :

a) Referindu-se la cuvântul ingerului adresat bătrînului Iosif, pe cînd se gîndea să părăsească pe logodnica sa : «Ea va naște un fiu și-I vei pune numele Iisus, pentru că El va mintui pe poporul Lui de păcatele sale» și la adaosul evanghelistului : «Toate aceste lucruri s-au întîmplat ca să se împlinească ce vestise Domnul prin proorocul, care zice : «Iată fecioara va avea în pîntece și va naște un fiu și-i vei pune numele Emanuil», care, tîlmăcit, înseamnă «Dumnezeu este cu noi» (Matei 1, 22—24). Prea Fericitul Părinte Patriarh spune : «În scrierile Vechiului Testament nu s-a mai păstrat nici o altă dovadă că avea să se dea Domnului nostru Iisus Hristos numele de Emanuil». De altfel, în afară de Sf. evanghelist Matei, nici un scriitor nu pomenește acest nume în Noul Testament. Sfîntul evanghelist Matei știa desigur că Fiul lui

41. *Ibidem*, p. 15 și 48.

42. *Ibidem*, p. 40—42, 49.

43. *Ibidem*, p. 52—57.

44. *Ibidem*, p. 59—61.

Dumnezeu intrupindu-se, pe lângă numele de Domn, ca Dumnezeu, și de Mesia sau Hristos, care înseamnă Cel uns, va purta îndeosebi numele de Iisus, care se tâlmăcește în limba noastră: Mintuirea Domnului sau Mintuitorului, fiindcă chiar el scrie în cartea sa că «ingerul Domnului s-a arătat lui Iosif în vis grăind: Iosife, fiul lui David, nu te teme să iei pe Maria, femeia ta, că ce s-a zămislit într-însa este de la Duhul Sfânt. Ea va naște fiu și vei chema numele Lui: Iisus, pentru că El va mîntui pe poporul său de păcatele sale».

Numele «Emanuil» se tâlmăcește în adevăr: cu noi este Dumnezeu, așa cum spune Sfântul evanghelist Matei. Și mai mult decît orice alt nume, se čuvenea să se dea lui Dumnezeu numele de Emanoil în Vechiul Testament pentru că cea mai statornică năzuință a evreilor n-a fost alta decît aceea de a avea pe Dumnezeu cu ei. Dar Isaia, cînd vorbește de nașterea lui Emanoil din Fecioară, nu se gîndește numai la izbăvirea poporului evreiesc din robie, ci înținat de Duhul Sfânt, cugetul proorocului este îndreptat îndeosebi spre nașterea Domnului nostru Iisus Hristos.

Numele Emanoil, zice Teodoret al Cirului, arată pe Dumnezeu cu noi, pe Dumnezeu care s-a intrupat, pe Dumnezeu care a luat firea omenească, pe Dumnezeu care s-a unit cu aceasta; arată chipul lui Dumnezeu și chipul robului, care sînt învederate împreună într-un singur Fiul. Cu alte cuvinte, numele de Emanoil a fost dat numai Domnului nostru Iisus Hristos, care s-a făcut asemenea cu noi, luînd firea omenească, fără să lase sau să schimbe firea sa dumnezeiască. Dumnezeu-Cuvîntul este numit Emanoil, fiindcă s-a născut ca și noi oamenii, «părtași singelui și trupului» (Evrei 2, 14), rămînînd, însă, în același timp Dumnezeu-Fiul»⁴⁵.

b) Vorbînd despre Biserică, despre ființa, rostul și raportul acesteia cu Hristos, capul ei, în alt loc se spune: «Despre această strînsă legătură între credincioși și Mintuitorul prin mijlocirea Sfîntului Duh vorbește lămurit și Sfîntul apostol Pavel, arătînd că Biserica se aseamănă cu corpul omenesc. «Este un singur trup, zice el, și un singur duh, o singură nădejde. Este un Domn, o credință, un Botez. Un Dumnezeu și tată al tuturor, care este peste toate și prin toate și în toți» (Efes., 4, 4—6).

Astfel, după cuvîntul Apostolului, Biserica este una fiindcă există un singur trup tainic al Domnului — obștea tuturor celor care păstrează dreapta credință; Biserica este una fiindcă există un singur suflet care dă viață acestui trup, Sfîntul Duh; Biserica este una fiindcă membrii ei au aceeași nădejde — viața fericită cu Dumnezeu; Biserica este una fiindcă există un singur Cap al ei, Domnul nostru Iisus Hristos; Biserica este una fiindcă există o singură credință; învățătura cea adevărată pe care o păzește Biserica Ortodoxă; Biserica este una fiindcă există un singur Botez — ușă prin care intrăm în ea; Biserica este una fiindcă există un singur Dumnezeu, Părintele nostru ceresc, Stăpînul desăvîrșit al întregii făpturi»⁴⁶.

45. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIV, nr. 11—12, 1968, p. 594—596.

46. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIII, nr. 3—4, 1957, p. 196—197.

c) Cuvîntul Sfintei Scripturi este pus în slujba virtuții sub toate aspectele ei, a vieții și a păcii. Așa de exemplu, într-una din pastorale, ocazionată de Neșterea Domnului, se arată cât de dorită și de apreciată este pacea în Vechiul Testament și care avea să fie aportul lui Mesia la realizarea ei. «De la Moise pînă la Maleahi», se spune în pastorală respectivă, «aproape în toate cărțile Vechiului Testament se vestește în diferite chipuri hotărîrea lui Dumnezeu de a trimite pacea pe pămînt. Astfel, în cea dintîi scriere a Legii Vechi (Fac., 49, 10), ca și în proorocia lui Isaia (9, 5), Mesia este numit *Domn al păcii*; iar în cartea Psalmilor deseori se înalță cuvinte de laudă și mulțumire lui Dumnezeu fiindcă prin Mîntuitorul avea să pună capăt războaielor pînă la capătul lumii dărîind lumii «belșug de pace cît va sta luna pe cer» (45, 5; 81, 7).

Pentru a se pune capăt războaielor, în Sfînta Scriptură se vorbește în chip stăruitor de nimicirea desăvîrșită a tuturor armelor de luptă după venirea Mîntuitorului. Astfel, Psalmistul pomenește de sfărîmarea arcurilor, de înperearea sulițelor, de arderea caselor de război (45, 5; 75, 4), iar proorocul Isaia nădăjduiește că în vremea lui Mesia popoarele «vor face săbiile lor fiare de plug» și lăncile lor seceră. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altui neam și nu vor mai învăța să se războiască» (2, 4). Apoi, Iezechiel, după ce vorbește despre *Legămîntul păcii*, pe care-l va statornici Mîntuitorul, adaugă: «Atunci locuitorii cetăților lui Israel vor ieși și vor aprinde foc, vor arde armele, scuturile și pavezele, arcurile, săgețile, lăncile și sulițele...» (39). Mai tirziu, Zaharia, în cartea sa, vestește venirea lui Mesia, care «va sfărîma carul cel din Efraim, caii cei din Ierusalim și arcul de război va fi rupt. El va vesti păce popoarelor și împărăția lui se va întinde de la o mare pînă la cealaltă» (9, 10). Cuvinte asemănătoare de așezare a păcii desăvîrșite pe pămînt după venirea Mîntuitorului găsim din belșug și în alte scrieri ale Vechiului Testament. Dar, o dată cu vestirea nașterii Înaintemergătorului, care «avea să întoarcă inima părinților către fii și inima fiilor către părinți», pregătind în acest chip calea «*Soarelui dreptății*, care va aduce izbăvirea și va înnoi *Legămîntul de viață și de pace* (Mal., 2, 5; 3, 20; 24), cea din urmă carte profetică a Legii Vechi a luat sfîrșit. La plinirea vremii, însă «Cuvînt ceresc s-a auzit iarăși pe pămînt»⁴⁷.

În altă pastorală, ocazionată de sărbătoarea Învierii Domnului se subliniază rolul Mîntuitorului la promovarea vieții. Praznicul Învierii Domnului este sărbătoarea vieții. Fără îndoială, Sfînta noastră Biserică preamărește neîncetat pe Tatăl ceresc ca izvor al vieții, iar Sfîntul Duh este numit în Sfînta Scriptură «făcător de viață» (Ioan 6, 63; II Cor., 3, 6). Dar în chip cu totul deosebit Domnul nostru Iisus Hristos s-a arătat lumii ca dătătorul de viață. După cum însuși un mărturisit, Mîntuitorul este viața (Ioan 11, 25 și 14, 6), piinea vieții (Ioan 6, 35), adică izvor al vieții (Ioan 3, 26). Pe pămînt el a venit pentru ca oile sale viață să aibă (Ioan 10, 10). Învățătura sa este «izvor de apă care duce la viață veșnică» (Ioan 6, 27). Pentru noi El s-a dat morții și s-a sculat din

47. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVI, 9—12, 1960, p. 511—512.

ormint ca «din moarte la viață și de pe pământ la cer să ne ridice pe noi».

Dacă mîntuirea poate fi numită și viață a omului cu Dumnezeu, atunci Învierea Domnului este cununa întregii sale lucrări de mîntuire. Sfărîmînd împărăția morții, El a dat viață celor adormiți în nădejdea învierii; suindu-se cu firea sa omenească la cer, El s-a făcut pîrgă învierii noastre; trimițînd în lume pe Mîntuitorul, Duhul de viață făcător, El a înzestrat Biserica sa cu puterea de a călăuzi la viață pe dreptcredincioși»⁴⁸.

Aruncînd o privire de ansamblu asupra lucrărilor menționate putem spune că trei sînt caracteristicile care le definesc: eleganța stilului, acribia științifică, logica și ortodoxia concluziilor.

Temele dezbătute, într-un stil clar și frumos, sînt analizate și lămurite în cele mai mici amănunte. Se fac largi investigații în textul Sfintei Scripturi, în scrierile Sfinților Părinți și în literatura de specialitate, se expun toate păreriile formulate în legătură cu tema în cauză, iar în cele din urmă concluziile apar ca un lucru logic și firesc.

De aceea, putem spune că lucrările Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin se înscriu ca lucrări model în patrimoniul literaturii teologice românești.

SFINȚII PĂRINȚI ÎN PREOCUPĂRILE PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN

Pr. prof. ȘTEFAN ALEXE

În ziua de 5 martie 1985, Prea Fericitul Părinte Dr. Iustin Moisescu, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împlinește vîrsta de 75 ani! Această aniversare umple de bucurie inimile dreptmăriturilor creștini ortodocși români și ale tuturor credincioșilor creștini de pretutindeni care cunosc, stimează și iubesc pe Întîistătătorul Bisericii noastre, devenind din sărbătoare intimă, o sărbătoare a întregii Biserici Ortodoxe Române.

Privită de pe culmea celor 75 de ani, viața Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin ne apare ca o fericită sinteză de harisme și de muncă, împlinită într-o neobosită acțiune.

În cuvîntul rostit după alegerea în scaunul de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Iustin, făcea următoarea precizare: «Privind înainte, mă voi strădui să trag brazdă nouă în ogrorul Bisericii, brazdă de înnoire adîncă, cuprinzătoare și permanentă a vieții noastre religioase, în spiritul Sfintei Scripturi, al tradiției marilor părinți ai Bisericii și al vieții noastre ortodoxe românești». Așadar, înnoirea vieții religioase, postulată de Prea Fericitul Patriarh Iustin, ține seama de trei coordonate fundamentale Ortodoxiei: Sfînta Scriptură, Sfînta Tradiție și tradiția ortodoxiei românești.

48. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV, 3—4, p. 181.

«Tradiția marilor părinți ai Bisericii» constituie «succesiunea» sau moștenirea apostolică, adică tezaurul Sfintei Tradiții, de o valoare inestimabilă pentru viața Bisericii și a fiecărui creștin. Sfinții Părinți ne învață fidelitatea față de Evanghelia care are drept urmare plenitudinea vieții duhovnicești a credinciosului ortodox în hotarele apostolicității Bisericii. În acest sens «literatura patristică cu valoare de Sfință Tradiție a purtat și poartă și astăzi firul și mîrul apostolic»¹, cu alte cuvinte, Biserica continuă să fie apostolică numai pentru că ea este patristică. Învățătura Părinților nu e mai puțin importantă decît cuvintele Scripturii de care această învățatură nu se desparte niciodată.

Înnoirea adincă, cuprinzătoare și permanentă a vieții Bisericii în lumina «tradiției marilor părinți», cere ca învățătura Sfinților Părinți să fie bine cunoscută. Cercetarea directă a literaturii patristice este necesară pentru a cunoaște structura ei adevărată și sensul ei întreg.

În cele ce urmează vom cerceta în linii mari, ce loc au ocupat și ocupă Sfinții Părinți în preocupările Prea Fericitului Patriarh Iustin.

După absolvirea Seminarului «Miron Patriarhul» din Cîmpulung-Muscel, ca șef de promoție, tînărul Iustin Moisescu a beneficiat de o bursă de studii la Atena — Grecia, unde a frecventat cursurile la Facultatea de Teologie, timp de patru ani universitari, din octombrie 1930 și pînă în iulie 1934. În acești ani, a învățat perfect limba neogreacă, și greaca veche, distingîndu-se prin muncă stăruitoare și sistematică. Ca urmare, prin recomandarea patriarhului Miron Cristea, în toamna anului 1934 a obținut o bursă de studii la Facultatea de Teologie Catolică din Strasbourg, unde a rămas pînă în iulie 1936. Paralel cu frecventarea cursurilor de teologie și-a pregătit teza de doctorat în teologie, pe care avea să o susțină în iunie 1937 la Atena. Teza sa de doctorat, cu titlul: *Evagrie Ponticul. Viața, scrierile și învățătura*² a fost susținută la catedra de Patrologie, ilustrată în acea vreme de distinsul patrolog grec Dimitrios Balanos. Lucrarea a fost apreciată cu calificativul «excepțional», calificativ ce atesta cunoștințele întinse, precum și calitățile de cercetător riguros în domeniul patristic, ale tînărului doctor în teologie, Iustin Moisescu.

Intr-un studiu intitulat: *Preocupări patristice ale Prea Fericitului Patriarh Iustin*, autorul Pr. prof. dr. Nicolae C. Buzescu, prezentînd lucrarea despre Evagrie Ponticul, spune următoarele: «Deoarece este elaborată în limba greacă, ea se înfățișează ca o comoară ferecată, accesibilă numai specialiștilor în limbile clasice, sau teologilor mai versați în ele. Acest fapt ne-a determinat să-i expunem conținutul pe larg, spre a o face cunoscută și mai ales pentru a-i pune valorile în circulația teologică actuală»³. Și pe zece pagini, autorul expune în rezumat, viața, scrierile și învățătura lui Evagrie, cu unele considerații personale.

Afirmația de mai sus, că orice lucrare într-o limbă accesibilă numai specialiștilor este «ca o comoară ferecată», este cu totul adevărată. Tocmai de aceea, Prea Fericitul Patriarh Iustin a alcătuit și a publicat

1. Prof. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Patrologie*, vol. I, București, 1984, p. 15.

2. Εὐάγριος ὁ Ποντικὸς. Βίος, συγγραμματα, διδασκαλία, Atena, 1937, 156 p.

3. În «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3—6, p. 316.

în revista «Biserica Ortodoxă Română»⁴, la un an de la susținerea tezei de doctorat, deci în 1938, un amplu rezumat al cărții, pe o întindere de 44 pagini, cu 80 note, punind astfel la îndemina credincioșilor români, clar și concis, o adevărată comoară de informații bio-bibliografice, aprecieri critice, idei dogmatice și interesante expuneri referitoare la viața creștină, așa cum a conceput-o Evagrie.

Ucenic al marilor dascăli ai Bisericii, Sfinții Vasile cel Mare și Grigorie de Nazianz, care i-au insuflat atît credința vie în Dumnezeu cît și dragostea de viața pustiuului, Evagrie din Pont s-a distins prin traiul său plin de virtute ca și prin marea sa învățătură, dobîndită încă de tînr.

În «Introducere», autorul arată motivul pentru care și-a ales spre studiu subiectul de față. Numele lui Evagrie a fost vreme îndelungată pronunțat cu reținere datorită faptului că și-a însușit unele învățături greșite din Origen și a fost condamnat la unele Sinoade ecumenice. Dar Biserica n-a spus nimic cu privire la învățatura lui practică. Astfel, «veacuri de-a rîndul lucrările lui au fost prea căutate hrană duhovnicească pentru sufletele cucernice din toată lumea creștină. Nu fără uimire cercetătorii trecutului creștin au descoperit în vremurile din urmă că în Scrierile lui Evagrie din Pont își are originea întreaga învățătură spirituală a Bisericii răsăritene. Și pentru cine cunoaște viața din trecut a Bisericii noastre, lucrul acesta are o însemnătate covârșitoare. Iată deci pricina pentru care ne-am străduit să împrăștiem întinericul ce se lăsase la noi asupra numelui lui Evagrie, cercetîndu-i viața, scrierile și învățatura»⁵.

Studiul asupra vieții, scrierilor și învățaturii lui Evagrie se impune printr-o excelentă acribie științifică. Sînt indicate la bibliografie 74 titluri de lucrări. Aceste lucrări sînt folosite pentru clarificarea problemelor legate de existența și lucrarea lui Evagrie, fără ostentație, ci numai atît cît pretinde economia lucrării. Ipotezele și părerile diferite sînt trecute la note, astfel că edificiul lucrării apare plin de lumină. Pentru viața lui Evagrie, născut în preajma anului 346 în localitatea Ihora din Pont, sînt folosite: *Istoria Iasiacă*, scrisă de Paladie, episcop de Elenopole în Bitinia, prietenul și ucenicul său; *Istoria monahilor din Egipt*, lucrare scrisă pe la începutul secolului al V-lea și păstrată în traducerea latinească a lui Rufin; precum și lucrările de istorie bisericească scrise de Socrate și Sozomen, Ieronim și Ghenadie, adică lucrările apropiate de viețuirea lui Evagrie.

Tatăl lui Evagrie a fost preot și era în strînsă legătură de prietenie cu Sfîntul Vasile cel Mare și mai ales cu Sfîntul Grigorie de Nazianz. Așa se explică și faptul că tînrul Evagrie, crescut creștinește în siml familiei sale, este primit cu dragoste în societatea marilor capadocieni. El petrece cu Sfinții Vasile și Grigorie de Nazianz în pustiu din Pont, începe să iubească viața de ascet, învață dogmele Bisericii, explică Sfînta Scriptură împreună cu dascălii săi și participă la alcătuirea *Filocaliei* în opera celebrului scriitor bisericesc Origen. În acest timp a început să citească scrierile lui Origen și să fie pasionat după sistemul teologic al marelui didascal alexandrin. Rămîne alături de Sfin-

4. Dr. Iustin Moisescu, *Evagrie din Pont*. În «Biserica Ortodoxă Română, LVI (1938), nr. 5—6, p. 230—274.

5. *Ibidem*, p. 230.

tul Vasile pînă la moartea acestuia (1 ianuarie 379), cînd părăsește Cezareea Capadociei și se îndreaptă spre Constantinopol unde întîlnește pe Sfîntul Grigorie care-l hirotonește diacon. Este perioada marilor controverse trinitare, cînd Sfîntul Grigorie alcătuiește nemuritoarele *Cuvîntări Teologice* și cînd Ortodoxia înfruntă arianismul și macedonianismul.

Alături de Sfîntul Grigorie, Evagrie a pus în slujba Ortodoxiei niceene, întinsele sale cunoștințe teologice și talentul său oratoric, lup-tînd din toate puterile împotriva ereziilor care tulburau liniștea Bisericii. Această activitate l-a făcut cunoscut în capitala Imperiului bizantin. Chiar Sfîntul Grigorie îl laudă într-o scrisoare și-l numără în testamentul său printre moștenitori, ca semn al recunoașterii meritelor acestui distins monah.

La un an după cel de-al II-lea Sinod ecumenic, Evagrie părăsește Constantinopolul și după o scurtă ședere la Ierusalim, s-a îndreptat spre Egipt, în muntele Nitriei unde a rămas doi ani. Aici, Evagrie a găsit numeroși asceți care împărțeau învățătura lui Origen. Către sfîrșitul anului 384, Evagrie se retrage la Celule, nu departe de Nitria unde a petrecut timp de 14 ani într-o asceză extrem de severă, însoțită de exerciții spirituale cu ajutorul cărora el tindea să dobîndească starea de nepătîmire, în care sufletul omului rămîne nemișcat în fața oricărui fel de patîmă sau ispită. Experiența spirituală a pus-o la îndemîna monahilor, infiripîndu-se în jurul lui o adevărată școală de viațuire ascetică. În acest timp, Evagrie nu a neglijat studiul problemelor de teologie dogmatică și al filozofiei. Pentru desăvîrșirea cunoștințelor sale filosofice venea uneori chiar la Alexandria spre a asculta și discuta cu reprezentanții diferitelor școli filosofice de acolo. Prea Fericitul Patriarh sublinia pregătirea excepțională, ascetică, teologică și filosofică a lui Evagrie, astfel : «Lucrările lui ne stau și astăzi mărturie de întinsele sale cunoștințe teologice și filosofice, precum și de marea pătrundere a minții sale. Încă din vremea șederii în pustiu din Pont, el începuse să învețe dogmele creștine și principiile filozofiei antice. Iar acum în Egipt, el adîncește și mai mult cunoștințele sale citînd alături de operele lui Origen, care au avut o înrîurire hotărîtoare asupra sistemului său dogmatic ori spiritual, și scrierile Sfîntului Vasile cel Mare, ale Sfîntului Grigorie de Nazianz, ale marelui Atanașie, ale lui Serapion de Thmuis, și fără îndoială, pe cele ale lui Clement de Alexandria»⁶.

Numele lui Evagrie s-a răspîndit cu înțeleală datorită trăirii sale în virtute și vastelor sale cunoștințe teologice și filosofice, astfel că spre sfîrșitul secolului al IV-lea el era socotit deja o personalitate printre monahii din Egipt. Printre ucenicii săi, în afară de Paladie, sînt amintiți Sfîntul Ioan Casian, Eraclide, episcop de Efes, prieten și ucenic al Sfîntului Ioan Gură de Aur și scriitorul Rufin.

După o petrecere de mai bine de 15 ani în pustiu, Evagrie s-a învrednicit să primească de la Dumnezeu darul gnozei, adică al cunoașterii, al înțelepciunii și al deosebirii duhurilor, fiind socotit un purtător de Duh, văzător al celor viitoare și făcător de minuni. După un an se

6. *Ibidem*, p. 234.

retrage la Schit unde rămîne pînă în anul 400 cînd se stînge din viață în vîrstă de 54 ani.

Evagrie și disputele origeniste. Pentru a înțelege de ce scrierile și numele lui Evagrie au fost mai puțin cunoscute, autorul analizează în lumina documentelor existente disputele origeniste. În ce măsură au făcut obiect al Sinodului al V-lea ecumenic, învățătura și persoana lui Evagrie, mai ales că acesta era acuzat că profesează ca și Origen învățătura despre *preexistența sufletelor și restabilirea tuturilor*?

Rezumînd discuțiile purtate în această privință pînă în secolul al VII-lea, autorul spune: «Terminînd cercetările noastre asupra acestei probleme putem spune că în adevăr, Sinodul al V-lea ecumenic s-a ocupat de origenism în ședințele premergătoare deschiderii oficiale a Sinodului, care fusese convocat pentru cercetarea «celor trei capitole». Hotărîrile luate atunci au fost probabil investite în ședințele oficiale cu autoritatea celorlalte acte ale Sinodului. Prin condamnarea origenismului nu mai încapă nici o îndoială că și doctrina lui Evagrie a fost condamnată. În ce privește însă condamnarea persoanei lui Evagrie din Pont, nu se poate pronunța cineva cu siguranță desăvîrșită, cu toate că unele mărturii amintite mai sus confirmă acest fapt, din pricină că ne lipsesc actele oficiale ale Sinodului»⁷.

Partea doua a lucrării se ocupă cu scrierile lui Evagrie din Pont. Fără îndoială, Evagrie s-a distins ca mare ascet și dascăl, dar de-a lungul timpului s-a făcut cunoscut ca scriitor. Operele sale au înfruntat vremea și pe adversarii săi, uneori cu romanieri sau sub nume de împrumut. De aici și greutatea restabilirii textului și prin urmare a cunoașterii exacte a învățăturii sale. Prea fericitul Patriarh Iustin a întrebuintat o metodă științifică eficientă, după cum însuși mărturisește: «Pentru lămurirea acestei chestiuni am socotit potrivit să recurgem direct la izvoare, cum facem de altfel în tot cursul lucrării noastre, dar fără să trecem cu vederea și cercetările altor autori, care s-au ocupat îndeaproape cu această problemă»⁸. Plecînd de la informațiile date de contemporanii lui Evagrie, ca cei mai vrednici de încredere, autorul a alcătuit următorul catalog al operelor lui Evagrie, socotite autentice: 1. *Practicus sau Monahul*; 2. *Antiretic*; 3. *Gnosticul sau Către cel ce s-a învrednicit de gnoză*; 4. *Șase sute de probleme prognostice*; 5. *Către monahii din chinovii ori adunări*; 6. *Către fecioara sau fecioare și 7. Epistole*. Aceste lucrări s-au păstrat pînă la noi, fie în manuscrise grecești, fie în traduceri în una din limbile: latină, siriacă, armeană, iar mai tîrziu în arabă, coptă, etiopiană și slavă. Mai ales, traducerile făcute în siriacă, încă din secolul al V-lea, au avut o influență puternică asupra dezvoltării teologiei sirienilor. Traducerile sînt importante și pentru restabilirea textului inițial.

În afară de scrierile autentice ale lui Evagrie, sînt analizate și unele lucrări «îndoielnice» a căror autenticitate nu a fost încă limpezită. Dintre acestea amintim: *Sentințe* (gnome), *Definițiunile pasiunilor sufletului rațional*; *Cauzele care distrug liniștea monahilor și mijlocul*

7. *Ibidem*, p. 241—242; comp. *Evagrie Ponticul...*, p. 49—50.

8. *Ibidem*, p. 242.

de liniștire a acestora ; Despre rugăciune și Despre diferitele cugetări rele.

De asemenea, sînt amintite și unele titluri de scrieri care au circulat sub numele de Evagrie. Dintre acestea primul loc îl dețin scrierile ascetice ale lui Nil Sinaitul, care s-au păstrat, aproape toate, în traducerea siriacă și armeană sub numele lui Evagrie, ca de pildă : *Cuvînt către monahul Evloghie ; Despre cele opt dureri rele ; Despre învățători și ucenici ; Pareneză către monahi ; Despre viașile corespunzătoare virtușilor ; Cuvîntul lui Xystus* (colecție de sentințe) și *Expunere de credință a celor 318 părinți de la Niceia*.

În general, Evagrie împarte pe monahi în două categorii : una a celor începători care se află în primul stadiu al vieții duhovnicești și a doua a celor înaintați în gnoză. Aceasta reiese și din scrierile sale : *Monahul* sau *Despre viețuirea practică* și *Antiretic* în care este prezentată învățătura de credință în definiții scurte, precum și o relatare a luptelor monahilor cu demonii. Evagrie analizează cele opt cugete rele pe care le introduc demonii în sufletele oamenilor, și anume : lăcomia, desfrîul, avariția, intristarea, minia, deznădejdea, deșertăciunea și mîndria, dînd învățături asupra metodelor pe care să le folosească monahii pentru a scăpa de ele. În *Antiretic*, autorul citează numeroase locuri din Sfînta Scriptură pe care să le folosească monahii spre a alunga gîndurile rele, ce vin de la demoni.

Lucrarea *Gnosticul* sau *Către cel ce s-a învrednicit de gnoză* descrie felul de viață a monahilor avansați, arătîndu-se felul virtușilor și felul de a le practica pentru ca să nu mai fie cu puțință căderea în păcate.

Cea mai de seamă scriere, intitulată *Șase sute probleme prognostice*, foarte prețuită în Siria, expune sistemul teologic al lui Evagrie. Se vorbește despre Dumnezeu și ființa Lui, Sfînta Treime, despre îngeri, oameni și demoni și raportul cu Dumnezeu, despre începutul și sfîrșitul lumii, precum și despre apropierea și unirea ființelor create cu Dumnezeu.

Dintre epistolele lui Evagrie, rețin atenția două : *Epistola către Melania*, care este un rezumat al întregului sistem de teologie evagriană și *Apologia către Cezarieni despre plecarea și despre credință*, în care după ce arată motivele plecării sale din Cezareea Capadociei, combate ereziile ariană și macedoniană.

Partea a treia se ocupă cu *Învățătura lui Evagrie Ponticul*. Această învățătură nu este înfățișată de Evagrie într-o ordine anumită, într-un sistem. Prea Fericitul Patriarh s-a întemeiat în expunerea învățăturii lui Evagrie pe scrierile autentice ale acestuia, ținînd seama și de scrierile care s-au ocupat pînă la acea dată de Evagrie.

Pentru o mai bună înțelegere, autorul prezintă *Învățătura dogmatică* în trei capitole mari : I. *Teologia*, II. *Cosmologia* și III. *Eshatologia*. Bun cunoscător al literaturii bisericești și al filosofiei grecești, Evagrie s-a străduit în timpul petrecut în pustiu să pătrundă cu mintea sa ageră cele mai dificile probleme ale învățăturii creștine. Evagrie spune că Dumnezeu există numai unul, singur, după ființă, fără început și ne-compus. Care nu poate fi definit, pentru că definițiile aparțin lumii pro-

duse și compuse. Deși în principiu nici o ființă creată nu poate pătrunde cu mintea natura lui Dumnezeu, totuși creaturile raționale pot să-l cunoască, pentru că însăși Sfânta Treime a coborât din ceruri și s-a arătat nouă și apoi, pentru că privind creatura ne dăm seama de creator. Mai mult, Dumnezeu poate fi cunoscut de cei care se vor uni cu El, dar nici atunci Dumnezeu nu poate fi definit căci definiția se referă la gen, specie, diferență, propriu, accident, noțiuni care nu pot fi atribuite lui Dumnezeu. El e caracterizat de Evagrie ca *singurul care este*, sau *ființă de un singur fel, lumină, iubire și mai ales, unime*, înțelegându-se prin aceasta că Dumnezeu este *unul nu ca număr, ci ca natură*. Sfânta Scriptură și Sfinții Părinți numesc pe Dumnezeu *bun, tare, înțelept, creator, tată, atotputernic*, elemente veșnic existente în ființa divină. Dumnezeu este pretutinderi, dar în mod esențial El locuiește în ființa Sa⁹.

Sfânta Treime. Dumnezeu lucrează în lume prin *Puterea și Înțelepciunea Sa* adică prin Fiul și prin Sfântul Duh. Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul și Dumnezeu Duhul Sfânt alcătuiesc Sfânta Treime, de aceeași ființă, care nu poate fi cuprinsă de mintea omenească. Sfânta Treime este veșnic aceeași, nefiind supusă transformării intrucît nu face parte din lumea celor compuse. Deși alcătuită din trei ipostase, nu sînt trei Dumnezei în ordine numerică, matematică, unul cite unul, ci este o esență uniformă cu totul și pentru totdeauna egală cu ea însăși.

«Ființa cea una a preamăritei Treimi se caracterizează de asemenea ca pace și liniște nespusă, fără început și fără sfîrșit, nelocuind într-un loc oarecare, ci lucrînd mai ales în sufletul rațional, fiind numit templul Sfintei Treimi, în care se și descoperă»¹⁰.

Tatăl. Tată veșnic prin natură, din Care s-au făcut toate, unicul, de o singură esență în unime, Dumnezeu Tatăl este cauza și sfîrșitul tuturor și fericirea cea de pe urmă. Fiului Acestuia și Sfîntului Duh este Tată și cauză ființială, «prin natura ființei» și numai prin har este tată al creației raționale pe care a făcut-o prin mila Lui după Chipul Său¹¹.

Fiul. Cel ce este născut mai înainte de veci și Unul-născut, Fiul, prin care s-au făcut toate. Fiind după ființă Dumnezeu și de o ființă cu Tatăl, Fiul este singurul care cunoaște pe Tatăl «după unirea unimii», după cum și Tatăl este singurul care cunoaște pe Hristos:

Din dragoste față de oameni, El a venit în lume și s-a făcut mintuitor și îi desăvîrșește pe aceștia prin cunoașterea Sfintei Treimi. El a venit în lume, luînd trup asemănător cu trupul oamenilor și suflet la fel ca al nostru și ne-a slobozit pe noi, prin moartea Lui, din păcat. În trupul lui Hristos «a binevoit să locuiască trupește întreaga plînată a Dumnezeirii», de aceea se cuvine să ne închinăm Lui. Evagrie insistă asupra persoanei Mintuitorului și explică formula aplicată de arieni Logosului divin: «a fost un timp cînd nu exista». Această formulă se aplică Mintuitorului Hristos al cărui trup a fost creat în timp, deci părții materiale dar nu și Logosului — Dumnezeu intrupat. După învierea din morți, trupul lui Hristos devine nesticăcios și rămîne veșnic unit cu dumnezeiasca lui fire. Săvîrșind în diferite chipuri lucrarea de

9. *Evagrie Ponticul...* p. 102—105.

10. *Ibidem*, p. 107.

11. *Ibidem*.

mintuire a oamenilor, Domnul a primit diferite nume, ca : Ușă, Cale, Păstor, Inger, Miel, Arhiereu și Apostol. Dar actul dumnezeiesc de o importanță covârșitoare a fost Învierea Mântuitorului Hristos, nu după firea dumnezeiască ci după cea omenească, pentru ca să ne izbăvească pe noi din moarte și să ne facă părtași vieții cerești. Logosul, Puterea. Dreapta lui Dumnezeu, izvorul sfințeniei, Fiul lui Dumnezeu, înainte de Întrupare și după Întrupare, S-a arătat oamenilor în diferite chipuri ca purtător de grijă față de făptura Sa¹².

Sfintul Duh. Deși a luptat împotriva macedonienilor și a luat parte la Sinodul al II-lea ecumenic, totuși Evagrie nu dezvoltă o învățătură sistematică cu privire la cea de-a treia Persoană a Sfintei Treimi. De o ființă cu Tatăl și cu Fiul, cel ce este după ființă Dumnezeu, Sfintul Duh numit degetul și înțelepciunea lui Dumnezeu, este prin excelență Izvorul sfințeniei. Fiind Dumnezeu după ființă, Sfintul Duh este sfânt în mod esențial, nu în felul în care pot deveni sfinți oamenii. El îi întărește pe cei botezați cu pecetea nestrăciunii și-i desăvârșește prin arătarea adevăratului Său Chip¹³.

II. *Cosmologia.* Prea Fericitul Patriarh Iustin a acordat o atenție deosebită învățăturii lui Evagrie despre *creația lumii*, precum și învățăturii lui *eshatologice*.

Existind veșnic Dumnezeu, o singură fire în trei ipostase, a creat lumea din nimic. Lucrare a Sfintei Treimi, lumea a fost făcută în timp, deși «în înțelepciunea lui Dumnezeu și în Puterea lui creatoare există cu El fără de început». Evagrie afirmă că lumea nu va avea un sfârșit, cum ar fi normal pentru că are un început, nu pentru că ar fi de sine stătătoare, ci «pentru unirea creațiilor raționale cu Cel care nu are nici început, nici sfârșit»¹⁴.

Toate cele create după chipul lui Dumnezeu au fost în momentul creației bune, pentru că Dumnezeu este bun și rațiunea creaturilor (ingeri, oameni și demoni) s-a întipărit în asemănarea Creatorului. Cu alte cuvinte, lumea a fost creată desăvârșită, desigur nu în sensul desăvârșirii absolute și pozitive, care există numai la Dumnezeu, ci în sensul că desăvârșirea se află în mod potențial în ființele raționale. Din această cauză, Evagrie numește uneori ființele raționale, dumnezeiești sau chiar dumnezei. Prin aceasta nu trebuie să se înțeleagă că Evagrie ar fi profesat panteismul pentru că din învățătura lui reiese clar distincția pe care o face între natura lui Dumnezeu și lumea creată.

Evagrie subliniază că Dumnezeu este cauza tuturor ființelor, făcând deosebirea, că pentru Fiul și Sfintul Duh este cauză ființială, adică își au originea în esența Lui, în timp ce pentru lume, care a fost creată din nimic și nu din ființa Sa, Dumnezeu este părinte și cauză numai prin har.

Pentru Evagrie există o singură lume. Ea nu este «una prin natură», ci este «una ca număr». În această privință se deosebește de Origen care învăța despre existența mai multor lumi. Uneori Evagrie vorbește despre «lumi» și «veacuri», dar prin acestea, el înțelege părți ale lumii create, adică lumea ingerilor, a oamenilor și a demonilor, sau lumea trupească pe

12. *Ibidem*, p. 107—109.

13. *Ibidem*, p. 109.

14. *Ibidem*, p. 110.

pământ și lumea spirituală în împărăția cerurilor. Deși amintește în scrierile sale de trei zidiri, numai una este creație, adică aducerea din neființă la ființă, celelalte înseamnă schimbarea din rău în bun și învierea din morți. Afirmatia că toate ființele existente au fost o singură dată create, idee preluată de la Origen, are drept consecință învățătura greșită despre *preexistența sufletelor* care se află exprimată clar în operele lui Evagrie.¹⁵

Ființele raționale au fost născute întru totul egale și inzestrate de Creator cu unele daruri. Toate aceste daruri trebuie să fie considerate ca «puteri» sau «calități dobândite» și nu ca o «capacitate esențială» sau «energie» a naturii creaturilor raționale. Puterea se transformă în energie prin voința liberă. De Dumnezeu depinde numai aducerea la existență a naturilor raționale, iar faptul de a deveni muritori sau nemuritori rămâne la buna alegere a fiecăruia, după cum, de asemenea, alegerea binelui sau a răului și rămânerea în ele, stă în puterea creaturii raționale, pronia divină nesilind pe nimeni să facă bine, liberul arbitru având puterea supremă în această privință.

Dintre toate darurile cu care a fost inzestrată ființa rațională de Dumnezeu, primul și cel mai de seamă a fost «cunoașterea Sfintei Treimi», adică «unirea» cu aceasta, fapt ce poate să fie socotit ca scop și sfârșit al tuturor creaturilor raționale. «Darurile acestea ale lui Dumnezeu, cunoașterea lui Dumnezeu și virtutea în general, ca fiind adăugate în firea rațiunii, puteau să fie păstrate sau să fie pierdute sau chiar să fie înlocuite de către contrariile acestor puteri, potrivit cu voința rațiunii, adică cu liberul arbitru»¹⁵.

Starea de fericire a ființelor raționale, în cunoașterea și deci în unirea cu Sfânta Treime, a durat atîta vreme cît ele au rămas nemișcate, folosindu-se de darurile dobândite la creație. Această stare a încetat odată cu introducerea răului în lume. De unde vine răul? Căutînd răspuns la această întrebare, Evagrie urmează pe dascălul său Origen. Astfel, el identifică răul cu «necunoștința» drept contrariu al cunoștinței (gnozei) lui Dumnezeu. Răul nu are rațiunea de a exista, întrucît este exclusă existența unui rău esențial. Cu toate că răul nu este de sine stătător și nici atribut, totuși el se vede în lume. Toți putem să ne împărtășim de rău dar aceasta nu înseamnă că avem în noi prin natură sau ca atribut puterea răului. Dumnezeu a dat omului numai puterea de a face binele, iar lipsa binelui este răul. Așadar, răul nu este decît lipsa, negația binelui, contrariul puterii existente de a face binele. Din cauza neglijenței, s-a produs «mișcarea», element fundamental în sistemul evagrian, privind cauza primului rău. Din pricina neglijenței, ființa rațională și-a întors fața de la Dumnezeu și fiind lipsit de cunoștință, care-l ținea în unire cu Dumnezeu, a căzut în necunoștință, adică din starea principială (de început) a rămas în stare naturală. În starea naturală nu mai există o lume alcătuită din ființe unite între ele și vietuind cu toate în Dumnezeu, ci există ființe separate, mai aproape sau mai departe de Dumnezeu, deosebindu-se între ele după folosirea liberului arbitru.

Dumnezeu fiind Binele suprem, adică existența, înseamnă că contrariul existenței este neființa. Pentru ființele create, deci, moartea este

15. *Ibidem*, p. 114.

primul și cel mai mare rău. Din înclinarea către moarte ființele se împart în trei categorii : 1. în unele domnește viața ; 2. în altele viața și moartea și 3. în altele numai moartea. Această împărțire este o urmare a căderii, ca și corpurile purtate de aceste trei categorii de ființe : îngerii, oamenii și demonii.

Evagrie subliniază că potrivit cu gradul de cădere, facultățile sufletești au luat o formație deosebită, pentru fiecare categorie de ființe activând altfel. Astfel, «îngerii» sînt ființe care în timpul mișcării s-au depărtat într-o măsură mică de la unirea cu Dumnezeu. Nemaexistind unirea dintre ei și starea de comună fericită s-a stricat, fiecare înger lucrînd potrivit cu liberul său arbitru. Desigur, îngerii activează în principiu bine, dar nu toți la fel pentru că liberul arbitru este factorul primordial. Așa explică Evagrie existența cetelor cerești în puteri, îngerii, arhangheli etc. Ei sînt socotiți necorporali, dar aceasta numai în raport cu oamenii ; în fond, îngerii au corpuri fine.

Opuși îngerilor sînt *demonii* care și-au însușit răul de bună voie și sînt conduși în actele lor de minie. Ei caută să ducă pe oameni la pierzare.

Oamenii, egali prin natura lor cu celelalte ființe raționale, se află între îngeri și demoni, fiind socotiți ca ființe mijlocii. Consecința primă a căderii lor este distrugerea unității naturii lor spirituale și tulburarea ordinii firești a puterilor sufletului. Oamenii poartă trupuri care se deosebesc atît de cele ale îngerilor cît și de cele ale demonilor. După Evagrie, luarea de corpuri poate fi o consecință a căderii. Trupurile însă nu sînt rele în sine. Sufletul, prin voința sa liberă, joacă un rol determinant în a se face asemănător cu Dumnezeu sau cu animalele¹⁶.

Învățătura *eshatologică* a lui Evagrie este legată strîns cu concepția lui despre cădere. Aplicînd principiul mișcării în sensul de depărtare de la o temelie stabilită și după un drum circular de revenire înapoi, Evagrie ajunge la concluzia că lumea va avea un sfîrșit ce va coincide cu revenirea la punctul de piccare, adică la Dumnezeu, urmînd calea întoarsă, adică urcîndu-se la unirea cu Dumnezeu, cu ajutorul dumnezeiesc, parcurgînd invers treptele prin care a trecut la cădere.

Cînd toate ființele se vor statornici în bine sau în rău, potrivit cu liberul arbitru al fiecăruia, va avea loc *judecata cea dreaptă*. Atunci toate ființele, la porunca dreptului judecător își vor îmbrăca din nou corpurile în care au viețuit, dar transformate în corpuri spirituale. Astfel reinnoite, ele vor trăi în veșnicie în noile corpuri care vor fi nestrîcioase asemenea corpului Mîntuitorului. Ființele bune se vor bucura de o mai mare cunoaștere a lui Dumnezeu, iar cele rele vor suferi pentru că își dau seama de «necunoștința» lor ca acțiune de depărtare de Dumnezeu. Astfel, *judecata cea dreaptă* apare ca o deosebire a ființelor în bune și rele, prin mărirea binelui sau răului, unele primind răsplată iar celelalte pedeapsă.

Împărăția lui Dumnezeu sau paradisul este răsplata celor buni. Evagrie înțelege împărăția cerurilor ca o creștere a cunoștinței lui Dumnezeu, adică a apropierii de El prin statornicirea în bine a ființelor bune. Altfel spus, răsplata din împărăția cerurilor înseamnă ridicarea

16. *Ibidem*, p. 114—123 ; Comp. *Evagrie din Pont*, în rev. cit., p. 260—263.

oamenilor la starea ingerilor și la viețuirea lor cu aceștia în apropiere de Dumnezeu. Dimpotrivă, iadul este pedeapsa celor păcătoși și constă în creșterea necunoștinței de Dumnezeu și a depărtării de El. Totuși, pedepsirea sau chinuirea în iad au drept scop purificarea. Urmind de aproape învățătura lui Origen, Evagrie consideră că prin reînnoirea ființelor în clipa judecării, fiecare revine în starea sa naturală de minte încorporală. De data aceasta, cu ajutorul harului divin toate ființele vor tinde spre bine, spre Dumnezeu care ține lângă El pe cei buni și dă viață și celor răi. «Viața» dată celor răi înseamnă progres în urcarea către Dumnezeu, ajungându-se până la urmă la o egalare, la un acord al voințelor, adică la starea naturală inițială, în care a fost creată lumea la început. Aceasta este după Evagrie împărăția cerurilor cea desăvârșită, al cărei împărat este Hristos. Starea aceasta nu este definitivă. Dumnezeu, în nesfârșita Sa bunătate, va da ființelor darul cunoștinței, le va uni cu El, fiind restabilite astfel în starea din care au căzut. Este momentul când toate ființele raționale vor fi supuse Tatălui de către Iisus Hristos, când împărăția cerului va lua sfârșit și când va începe «împărăția lui Dumnezeu», care va dăinui în veac. După cum este cunoscut, restabilirea generală (apocatastaza tuturor) în împărăția lui Dumnezeu este o învățătură greșită, condamnată de Biserică¹⁷.

Capitolul II din partea treia a lucrării se ocupă cu *viața creștină*. Atât pentru el, dar și pentru monahii din jurul lui, în pustiu, Evagrie Ponticul alcătuiește un sistem de viețuire spirituală cu ajutorul căruia fiecare om poate să recapete fericirea pierdută. În acest sistem, mîntuie joacă un rol primordial. Evagrie adoptă concepția Sfîntului Grigorie de Nazianz despre alcătuirea sufletului din trei părți: partea rațională, partea concupiscibilă și partea irascibilă. Partea rațională (nous) constituie după Evagrie, ca și după Aristotel, esența sufletului. Înainte de cădere domnea un echilibru perfect între cele trei elemente ale sufletului, rațiunea avînd rolul de conducător. Din cauza dezacordului survenit s-a tulburat această ordine, partea concupiscibilă și partea irascibilă tinzînd mai ales spre rău. La săvîrșirea binelui conlucrează trei factori: ajutorul ingerilor, libera voință bună și natura umană, iar răul este provocat de doi factori: acțiunea demonilor și libera voință rea.

Apropierea de Dumnezeu se face prin distrugerea răului. Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a arătat ce trebuie să facem spre a dobîndi mîntuirea, ne-a dat «învățătura creștină», care după Evagrie conține trei trepte de viețuire: practică, naturală și teologică.

Calea *practică* este metoda spirituală prin care sufletul se curăță de rele, ține poruncile și viețuiește în virtute și dobîndește liniștea desăvîrșită față de tot ce este străin de ființa sa, adică impasibilitatea (apatheia). Un rol principal în această metodă îl constituie asceza corporală și spirituală. După cum s-a amintit, demonii joacă un rol important în săvîrșirea răului, insuflînd *cugetele rele*. Evagrie se ocupă pe larg cu acestea. Opt sînt cugetele rele cele mai de seamă care se referă la cele trei părți ale sufletului: cugetele lăcomiei, desfrînării și avariției, la parte concupiscibilă; cugetele intristării, miniei și deznădejdii, la partea irascibilă și cugetele desertăciunii și mindriei priveșc partea

17. Evagrie Ponticul..., p. 123—130; Comp. Evagrie din Pont, p. 263—265.

rațională. Cugetele rele au corespondențele lor, păcatele în acțiune, pe care le săvârșesc mai mult cei ce trăiesc în lume decât cei din pustiu. Scriind pentru monahi, Evagrie insistă mai ales asupra luptei împotriva păcatelor cu mintea, adică a cugetelor rele.

Virtutea deține un loc de seamă în urcarea progresivă pe calea desăvârșirii. În fruntea virtuților se află credința, nădejdea și dragostea din care se naște impasibilitatea. Prin practicarea tuturor virtuților, sufletul ajunge în starea de acțiune potrivit cu natura sa, îndreptându-se către contemplație. Cu aceasta, se ajunge la un alt stadiu de urcuș duhovnicesc numit de Evagrie *viețuirea naturală* sau *cunoștința ființelor*. Acest stadiu are drept scop descoperirea adevărului care este ascuns în lucruri, «Acesta poate fi realizat numai cu ajutorul contemplațiunii spirituale, adică prin intuiția directă a rațiunilor ființelor de către intelectul curat»¹⁸. Contemplația, după Evagrie, este reală (pragmatică) și spirituală, ea se identifică cu cunoștința. Intellectul trece din cunoștință în cunoștință până ajunge de se concentrează tot mai mult în el însuși, năzuid în același timp la începutul și scopul existenței lui, adică la Dumnezeu. Cele două stadii parcurse până acum, practic și natural, nu constituie un scop în sine ci mijloace spre o urcare și mai sus, către ultimul stadiu: *teologia* sau *cunoștința lui Dumnezeu*. «Sufletul purificându-se de pasiuni, în stadiul practic și desăvârșindu-se prin purificarea intelectului, în stadiul natural, ajunge în sfârșit la capătul drumului său la *teologie*, adică la cunoștința sau gnoza Sfintei Treimi»¹⁹. Cunoștința divină se petrece prin harul lui Dumnezeu în momentul când sufletul se găsește în «rugăciune curată». Evagrie subliniază că această unire mistică a omului cu Dumnezeu nu se înțelege după fire, ci după har și ea constituie scopul întregii viețuirii în Hristos, începutul și sfârșitul fiecăruia dintre noi.

Învățătura lui Evagrie a fost prețuită și a avut o influență mare asupra scriitorilor bisericești posteriori, care s-au ocupat cu astfel de probleme, precum și asupra creștinilor doritori să petreacă o viață curată și neprihănită²⁰.

Lucrarea se termină cu o *Caracterizare* în care Prea Fericitul Patriarh Iustin fixează pe scurt punctele de bază.

Astfel, se scoate în evidență faptul că din secolul al V-lea și pînă în vremea scrierii acestei lucrări, au fost exprimate cele mai contredictorii păreri asupra lui Evagrie, uneori fiind socotit ca un eretic primejdios, iar alții fiind așezat în rindul sfinților. Odată cu editarea operelor însă se poate cunoaște din ce în ce mai bine, care sînt imprumaturile și care este partea lui personală din învățătura profesată.

Evagrie n-a scris pentru mulțime, ci pentru cei inițiați în învățătura sa, pe care, probabil, o ascultau adesea de la eruditul lor dascăl. De aceea, învățătura lui nu formează un sistem metodic. Numai cunoșcătorii teologiei din care s-a inspirat Evagrie pot să stabilească sistemul unitar al acestuia. Însuși Evagrie mărturisește că el își întemeiază învățătura pe scrierile Sfinților Părinți și a Scriitorilor bisericești. În pri-

18. *Evagrie din Pont*, p. 270.

19. *Ibidem*, p. 271.

20. *Ibidem*, p. 272; *Comp. Evagrie Ponticul...*, p. 143-144.

mul rînd, trebuie amintit numele lui Origen din care Evagrie citează din belșug, fără însă să-i amintească numele sau titlul lucrărilor. Concepțiile despre ființa lui Dumnezeu, facerea lumii, preexistența sufletelor, cădere, natura răului și restabilirea tuturor își au originea în lucrările lui Origen. Totuși, Evagrie s-a inspirat și din Sfîntul Vasile cel Mare, din Sfîntul Grigorie de Nazianz, iar cu privire la viața duhovnicească, din Marele Atanasie, Didim Alexandrinul, Serapion de Tmuis, Antonie cel Mare, Macarie, Ioan Tebeul. O influență marcantă asupra lui a exercitat-o Școala Alexandrină. La Clement Alexandrinul, Evagrie a găsit învățătura despre cunoaștere, iar la Origen, împărțirea viețuirii spirituale în practică, naturală și teologică. Tot prin Școala Alexandrină a imprumutat concepțiile diferiților filosofi pe care i-a folosit în metoda sa de cercetare²¹.

Evagrie Ponticul a exercitat o influență deosebită asupra teologiei siriene, care între secolele V—XIII a fost prin excelență evagriană. De asemenea, el a fost tradus de timpuriu (sec. V) și în Apus, prin Ieronim, Rufin și Ghenadie și mai ales prin Sfîntul Ioan Casian care a luat de la Evagrie învățătura despre împărțirea vieții duhovnicești în practică, cunoașterea ființelor și cunoașterea Sfîntei Treimi, imposibilitatea (apatheia) și mai ales învățătura despre cele opt cuetări care a fost preluată de la Ioan Casian și de alți scriitori apuseni²².

În Biserica greacă, Evagrie a exercitat influență mai ales cu privire la învățătura practică. Printre scriitorii care au contribuit la aceasta se numără Diadoh al Foticeii, Ioan Scărarul și mai ales Maxim Mărturisitorul, cel mai credincios ucenic al lui Evagrie. «Peceluită de ortodoxia Sfîntului Maxim Mărturisitorul și răspîdită astfel în întreg Imperiul bizantin, învățătura practică și mistică a lui Evagrie din Pont a devenit temelia vieții spirituale în Biserica răsăriteană»²³.

Prin lucrarea *Evagrie Ponticul. Viața, Scrierile și învățătura*, Prea Fericitul Patriarh Iustin a umplut un gol în literatura patristică română. Rezumatul în românește al acestei lucrări, publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română», a făcut-o accesibilă celor ce se interesează de problemele legate de mistică bizantină și a contribuit la clarificarea poziției lui Evagrie în spiritualitatea ortodoxă.

Lucrarea mai arată că a fost alcătuită cu o deosebită competență. Pe lângă acribia științifică care face din lucrare un monument patristic de referință, se cuvine să subliniem stilul clar folosit, care stii se observă, de altfel, în toate lucrările Prea Fericitului Patriarh Iustin.

O altă lucrare patristică de proporții a Prea Fericitului Patriarh Iustin este intitulată: *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*²⁴.

Sfîntul Ioan Hrisostom (cca 354—407) a fost contemporan cu Evagrie Ponticul; el s-a format însă la Școala Antiohiană. În *introducere*, Prea Fericitul Patriarh face o prezentare a celor două școli exegetice: din Alexandria și din Antiohia. Între acestea sînt deosebiri importante.

21. *Evagrie Ponticul...*, p. 149.

22. *Evagrie din Pont*, în rev. cit., p. 274.

23. *Ibidem*.

24. Prof. Dr. Iustin Moisescu, *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*, în «Candela», L—LII (1939—1941), p. 116—238, și extras.

Școala catehetică din Alexandria vădește în preocupările teologice o tendință speculativă, intuitivă și mistică. Străduindu-se să scoată în evidență elementul supra-rațional și tainic al adevărilor de credință revelate, alexandrinii au adus o reală contribuție la formulările dogmatice ale Bisericii creștine. Antiohienii, la rindul lor, au pus accent pe partea practică a problemelor, încercând să justifice uneori cu rațiunea temeinicia adevărilor ortodoxe față de afirmațiile eretice. Deosebirile sînt mai pronunțate și în ceea ce privește interpretarea Sfintei Scripturi. Prea Fericitul Patriarh spune: «Mergînd pe urmele lui Origen, reprezentantul cel mai strălucit al acestei școli, alexandrinii socoteau că pretutindeni în Sfînta Scriptură există alegorii. Din această cauză, în interpretarea cărților sfînte, ei se străduiau neîncetat să descopere sensul mistic și figurat, înțelesul ascuns sub litera Scripturii, acordînd o importanță foarte mică sensului istoric-gramatical. Dimpotrivă, antiohienii credincioși tradiției și urmînd pilda scriitorilor inspirați, în cercetarea Sfintei Scripturi, acordă importanță îndeosebi sensului literal, istoric și gramatical»²⁵. Principiile pentru o interpretare corectă a Sfintei Scripturi se găsesc în cărțile sfînte, fiind aplicate de Mîntuitorul și de Sfîntii Apostoli. Reprezentanții celor două școli, teoretic au promovat aceleași principii de interpretare, practic însă, sub influența mediului cultural în care s-au dezvoltat, alexandrinii au accentuat interpretarea alegorică, iar antiohienii au acordat importanță principală sensului literal. Cum s-a dovedit de istorie, Școala Antiohiană a fost superioară în această privință. Reprezentantul cel mai de seamă al acestei școli a fost Sfîntul Ioan Hrisostom care s-a impus nu numai prin numărul considerabil de opere exegetice, dar și prin stabilirea normelor de interpretare tradițională a Sfintei Scripturi. Majoritatea operelor lui au fost socotite exegetice, omilii și comentarii, Sfîntul Ioan Hrisostom interpretînd aproape în întregime Sfînta Scriptură. «Pentru a cerceta opera exegetică a Sfîntului Ioan Hrisostom este necesară citirea tuturor lucrărilor lui», precizează Prea Fericitul Patriarh Iustin²⁶. Cele 547 note din această lucrare, care se referă la opera Sfîntului Ioan Hrisostom, arată că recomandarea de mai sus se bazează pe experiența proprie a autorului. De altfel, așa se explică rezumatele dense și clare pe care le face Prea Fericitul Patriarh Iustin prezentînd în *Introducere*, fiecare operă exegetică a Sfîntului Ioan Hrisostom. Dăm un exemplu: «*Evangelhia după Matei* a fost comentată în întregime, în 90 omilii. De multă vreme a fost remarcat faptul că aceste omilii constituie nu numai un model de exegeză, dar și o expunere completă a întregului sistem de morală creștină. S-a zis că nu există o altă carte în lume, care să cuprindă atîtea precepte morale, și în nici o altă scriere Sfîntul Ioan Hrisostom nu a depus atîta străduință, nu a arătat atîta pricepere, atîta artă ca în acest comentariu»²⁷.

Partea întii a lucrării cu titlul: *Concepția Sfîntului Ioan Hrisostom despre Sfînta Scriptură* este împărțită în patru capitole. Capitolul I, *Îz-*

25. *Ibidem*, p. 118.

26. *Ibidem*, p. 133. Dintre scriitorii răsăriteni, în afară de Origen, nimeni n-a scris așa de mult ca Sfîntul Ioan Hrisostom. Opera sa este cuprinsă în 18 volume (vol. 47—64) din colecția lui J. P. Migne: *Patrologiae series graeca*.

27. *Ibidem*, p. 124.

voarele revelației divine, se ocupă cu Sfinta Scriptură și Sfinta Tradiție. Dumnezeu este autorul principal atât al revelațiunii naturale cât și al revelațiunii supranaturale, directe sau indirecte²⁸. «Scrise sub influența Duhului Sfânt, toate cele cuprinse în Sfinta Scriptură nu sînt spuse numai pentru a lua cunoștință oamenii de ele, ci îndeosebi pentru a-i conduce la mîntuire»²⁹.

Cărțile Sfintei Scripturi au fost determinate de anumite necesități spirituale vremelnice și sînt expuse potrivit cu trebuințele cititorilor, către care scrierile sfinte au fost adresate în primul rînd. Aceste scrieri nu sînt expuneri sistematice ale tuturor adevărilor revelate, ci ele aveau scopul să lămurească cele predate de Dumnezeu oamenilor. De aceea, creștinul are datoria să cerceteze deopotrivă atât Sfinta Scriptură cât și Sfinta Tradiție³⁰.

Sfinta Tradiție, al doilea-izvor al revelației divine, cuprinde învățături revelate, care nu se găsesc în Sfinta Scriptură și care au fost transmise la început pe cale orală, paralel cu Sfinta Scriptură. Sfinta Tradiție are valoare egală cu Sfinta Scriptură³¹. De notat că Sfîntul Ioan Hrisostom nu enumeră cărțile canonice ale Noului și Vechiului Testament, dar el le citează în omiliile sale, încît se poate afirma că el «primește în canon toate scrierile Vechiului și Noului Testament»³².

În capitolul II, intitulat: *Raportul dintre Vechiul și Noul Testament*, autorul precizează că sub raportul cuprinsului, Sfîntul Ioan Hrisostom găsește Vechiul Testament inferior Noului Testament. Vechiul Testament a fost folositor și necesar, a constituit o pregătire pentru Noul Testament care desăvîrșește legea veche, acțiunea Sfîntului Duh asupra oamenilor fiind acum mai puternică, darurile oferite de Dumnezeu mai înalte, iar răsplata celor credincioși mai mare³³.

Inspirația Sfintei Scripturi (cap. III) este o problemă foarte importantă pentru autoritatea Sfintei Scripturi. Prea Fericitul Patriarh Iustin subliniază că «autoritatea supremă a Sfintei Scripturi se întemeiază pe faptul că ea cuprinde adevăruri dumnezeiești, scrise de oameni aleși de Dumnezeu, sub directa inspirație a Duhului Sfînt»³⁴. Inspirația divină este socotită de Sfîntul Ioan Hrisostom ca o colaborare a omului cu Dumnezeu, autorii Sfintei Scripturi, în momentul scrierii cărților lor găsindu-se sub călăuzirea Sfîntului Duh, dar păstrîndu-și în întregime toate facultățile lor intelectuale³⁵.

În ultimul capitol (IV) din această parte este vorba de *Consecințele inspirației divine*. Sfîntul Ioan Hrisostom are convingerea că toate învățăturile religioase, care se află în Sfinta Scriptură, indiferent de persoana care le-a scris sau le-a pronunțat, sînt adevărate și necesare oamenilor spre mîntuire, între scrierile inspirate existînd un acord desăvîrșit. El atrage atenția că în cărțile sfinte sînt unele idei mai greu

28. *Ibidem*, p. 136.

29. *Ibidem*, p. 138.

30. *Ibidem*, p. 139.

31. *Ibidem*, p. 141.

32. *Ibidem*, p. 142.

33. *Ibidem*, p. 146—147.

34. *Ibidem*, p. 143.

35. *Ibidem*, p. 155.

de înțeles, de aceea este necesară o cercetare mai adâncă a întregului cuprins al scrierilor inspirate. De altfel, Sfânta Scriptură trebuie să fie citită cu luare aminte, chiar atunci când este vorba de unele cuvinte, oricât de simple ar părea, pentru că totul este de folos sufletesc³⁶.

În partea doua, intitulată : *Interpretarea Sfintei Scripturi după Sfântul Ioan Hrisostom*, Prea Fericitul Patriarh Iustin tratează următoarele probleme : *Mijloacele de interpretare* (cap. I) ; *Sensurile Sfintei Scripturi* (cap. II) și *Folosul citirii Sfintei Scripturi* (cap. III).

Citirea Sfintei Scripturi a constituit o preocupare permanentă pentru dreptcredincioși și Sfântul Ioan Hrisostom, în consens cu ceilalți Părinți și Scriitori bisericești, a îndemnat atît pe clerici cît și pe laici să se indeletnicească neîncetat cu studiul cărților sfinte, căutînd să-i convingă de adevărul că «necunoașterea Scripturilor este cauza tuturor relelor»³⁷.

Pentru o bună înțelegere a Sfintei Scripturi pentru folosul viețuirii creștine în acord cu voia lui Dumnezeu, este necesar ca citirea să fie continuă, ca sensul adevărat al celor scrise să fie înțeles, ca locurile mai grele să fie explicate de către clerici, care s-au pregătit temeinic pentru acest lucru. O altă condiție în această grea întreprindere de înțelegere a sensului Sfintei Scripturi este curățenia vieții interpretului. Acesta trebuie să-și îndrepte ochii sufletului cu evlavie și respect către textul Sfintei Scripturi³⁸.

De asemenea, Sfântul Ioan Hrisostom pune un accent deosebit pe o interpretare integrală, ținînd seama de context, de locurile paralele, de interpretarea tradițională a Bisericii Ortodoxe, de critica textelor atunci cînd este necesar, de posibilitatea de înțelegere rațională a credincioșilor și de credința acestora.

În interpretarea Sfintei Scripturi, Sfântul Ioan Hrisostom este preocupat să descopere și să propovăduiască adevărul scris. În ceea ce privește metoda folosită, îndeosebi, este evidentă metoda *istoric-literală*, ținînd seama de regulile gramaticale, de înțelesul cuvintelor, de valoarea particulelor de legătură și de semnele de punctuație³⁹. Dar Sfântul Ioan Hrisostom s-a folosit și de metoda sensului *anagogic*, care întrecește sensul istoric prin adăugarea unei idei mai înalte. Sensul anagogic se referă de cele mai multe ori, la adevăruri viitoare, pe care scriitorul inspirat le-a cunoscut mai înainte, de aceea este numit uneori și sens profetic⁴⁰.

De asemenea, Prea Fericitul Patriarh Iustin scoate în relief și faptul că Sfântul Ioan Hrisostom constată existența sensului *alegoric* în cărțile sfinte și el nu este potrivit interpretării alegorice, dacă aceasta se face potrivit unor norme stabilite chiar de Sfânta Scriptură⁴¹. Sfântul Ioan Hrisostom amintește în numeroase locuri și sensul *tipic*. Acesta se referă la faptele istorice, ființele și obiectele, care au servit pentru propovăduirea adevărilor viitoare și care poartă numele de tipuri

36. *Ibidem*, p. 161—175, *passim*.

37. *Ibidem*, p. 179, nota 278.

38. *Ibidem*, p. 190.

39. *Ibidem*, p. 206—207.

40. *Ibidem*, p. 213—215.

41. *Ibidem*, p. 217.

preînchipuirii, umbre ale adevărului, imagini ale realității⁴². Sensul tipic se află atât în Vechiul Testament, cât și în Noul Testament.

Ultimul capitol, *Folosul citirii Sfintei Scripturi* este foarte important pentru viața morală și pentru mîntuirea credincioșilor⁴³. Sfîntul Ioan Hrisostom recomandă citirea Sfintei Scripturi arătînd foloasele duhovnicești pe care creștinii le dobîndesc din aceasta. Mai întîi, citirea Sfintei Scripturi este de mare folos numai dacă creștinul își potrivește viețuirea în legătură cu conținutul acesteia. «Căci citind Sfînta Scriptură fără să ne desăvîrșim cunoștințele religioase și să ne îndreptăm felul de viață, truda aceasta este nu numai inutilă dar chiar vătămătoare»⁴⁴.

Sfînta Scriptură înalță sufletul către ceruri; este poarta prin care omul intră în sfera celor divine, ea îi arată cheia cunoașterii lui Dumnezeu; citirea Sfintei Scripturi este vorbirea omului cu Dumnezeu⁴⁵; Sfînta Scriptură trebuie explicată de către preoți, credincioșilor, pentru că este o carte de învățătură veșnică. Mare osîrduitor pentru îndreptarea nedreptăților sociale din vremea sa și pentru ridicarea morală a credincioșilor săi, Sfîntul Ioan Hrisostom recomandă citirea Sfintei Scripturi potrivit scopului pentru care a fost scrisă: «Pentru aceasta interpretăm Scripturile, zice el, nu numai ca să le învățați, dar ca să îndreptați și moravurile voastre. Dacă nu are loc aceasta, în zadar le citim, în zadar le explicăm»⁴⁶.

În *Incheiere*, Prea Fericitul Patriarh Iustin rezumă în chip magistral cele tratate, subliniind cîteva idei directoare din opera și activitatea Sfîntului Ioan Hrisostom ca interpret al Sfintei Scripturi. În primul rînd, Sfîntul Ioan Hrisostom a căutat să răspîndească Sfînta Scriptură în popor, dînd astfel o replică alexandrinilor care lăsau interpretarea cărților sfînte pe seama oămenilor învățați. De aceea, făcîndu-și un ideal din călăuzirea credincioșilor pentru a înțelege cuprinsul cărților sfînte, Sfîntul Ioan Hrisostom și-a pus în joc toată știința sa teologică și tot talentul său oratoric. Exemplul acestui mare ierarh al Bisericii Ortodoxe, constituie o adevărată școală pentru toți cei ce pun mina pe Sfînta Scriptură. Cuvintele cu care Prea Fericitul Patriarh Iustin își incheie acest strălucit studiu patristic sînt cu adevărat grăitoare și mobilizatoare în această privință: «Sfîntul Ioan Hrisostom practică cultul cărților inspirate de Dumnezeu; el venerază Sfînta Scriptură. Curățîndu-și cugetul, o ia în mîini cu respect; deschizînd ochii sufletului, o citește cu cucernicie; inflăcărat de credință, o explică în frica lui Dumnezeu»⁴⁷.

Întors în țară de la studii, după ce și-a făcut echivalarea studiilor de licență și doctorat în Teologie obținute la Atena, Prea Fericitul Pa-

42. *Ibidem*, p. 219.

43. Acest capitol a fost reprodus pentru frumusețea sa și nu mai puțin pentru folosul pe care-l vor avea cititorii din lectura lui — cu titlul: *Folosul citirii Sfintei Scripturi după Sf. Ioan Hrisostom*, și în «Revista Teologică» XXXII I (1943), nr. 1—2, p. 91—97.

44. Prof. Dr. Iustin Moisescu, *Sfînta Scriptură și interpretarea ei...*, p. 227.

45. *Ibidem*, p. 228, notele 517, 518 și 526.

46. *Ibidem*, p. 232, nota 541.

47. *Ibidem*, p. 238.

triarh Iustin a funcționat în anul școlar 1937—1938 ca profesor de limbă latină la Seminarul «Nifon Mitropolitul» din București⁴⁸. Despre rolul literaturii patristice în formarea tinerilor seminaristi, așa cum gindea că este potrivit, aflăm din prezentarea pe care Prea Fericitul Patriarh Iustin o făcea în acel timp manualului didactic de limbă latină pentru clasa a VIII-a de Seminar, întocmit de Iorgu Stoian, cu texte alese din *Scrisorile Fericitului Ieronim*⁴⁹. Prea Fericitul Patriarh scria următoarele: «Elevul se instruește și se formează din punct de vedere moral, adăpindu-se direct la izvoarele nesecate de frumusețe și înțelepciune cuprinse în operele neîntrecute ale epocii de aur a literaturii creștine, printre reprezentanții căreia fericitul Ieronim ține un loc de frunte. De altfel nu există nici o îndoială că genul literar, în care acest scriitor bisericesc ni se prezintă ca desăvârșit maestru al condeiului, este cel epistolar. Adresate unor persoane, scrisorile lui Ieronim au fost destinate marelui public. Din această pricină, el se îngrijește în acestea, în mod cu totul deosebit, de stil, întrebându-și o limbă curată, foarte apropiată de latina clasică. Acesta este motivul pentru care dintre toate operele sale cele mai mult răspindite și mai iubite de popor au fost scrisorile. Scrisorile lui Ieronim se disting atât prin valoarea lor literară excepțională cât și pentru cuprinsul lor moral»⁵⁰.

Informat la zi cu publicațiile în care era vorba de importanța scrierilor patristice, Prea Fericitul Patriarh Iustin împărtășea prin recenzii și note bibliografice rezultatul studiilor sale în această privință. Astfel, printre altele, prezintă lucrarea eruditului profesor de patrologie D. S. Balanos: *Noua teologie ortodoxă în raport cu teologia patristică și cu concepțiunile și metodele mai noi*⁵¹, subliniind concluzia autorului că «teologia ortodoxă actuală se găsește în deplin acord cu principiile teologice patristice, care trebuie să fie și pe viitor un îndreptar pentru teologii noștri»⁵².

Nu numai literatura patristică, dar și literatura creștină din perioada postpatristică interesează. Prea Fericitul Patriarh Iustin notează din apariția articolului teologului Th. N. Castanas, intitulat: *Sfântul Grigorie Palama și misticismul isihastăilor*⁵³ făcând observația că orice contribuții menite să aducă noi lămuriri privind persoana și opera Sfântului Grigorie Palama, «a cărui personalitate umple prima jumătate a sec. XIV din punct de vedere spiritual în Răsărit», este bine venită.

De asemenea, prezentând studiul lui Ad. N. Diamantopoulos: *Ghenadie Șolaru ca izvor istoric al vremurilor din preajma căderii Con-*

48. Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, *La 70 de ani de viață ai Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVIII (1980), nr. 3—4, p. 341.

49. Dr. Iustin Moisescu, STOIAN IORGU, *EUSEBII HIERONYMI, Epistolarum excerpta*, Text însoțit de un studiu introductiv și note explicative, Clujpung-Muscă: 1936, p. 68, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), nr. 9—10, p. 585—586.

50. *Ibidem*, p. 586.

51. Publicată în «Anuarul științific al Facultății de Teologie de la Universitatea din Atena», 1936—1937, p. 122—129, în «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938), nr. 1—4, p. 149—150.

52. *Ibidem*, p. 150.

53. Publicat în revista „Γρηγορίστὸ Παλαμάς”, 1938, nr. 6—7, p. 224—234; *ibidem*, nr. 9—10, p. 596.

stantinopolului⁵⁴, Prea Fericitul Patriarh Iustin precizează: «Studiul d. Diamantopoulos are o îndoită importanță: pe de o parte ne dă o iconă clară a lui Ghenadie Sholaru, iar pe de alta ne arată evenimentele istorice pe care lucrările lui sînt menite să le lămurească».

Și în scrierile de mai târziu, Prea Fericitul Patriarh Iustin a dat un bun exemplu în folosirea tezaurului patristic. Astfel studiul *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*⁵⁵ este întemeiat în exclusivitate pe Sfînta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți și Scriitori bisericești. Mai mult, ținînd seama de realitatea înconjurătoare, de instituirea și apărarea păcii în lume și de refacerea țării după cel de-al doilea război mondial, Prea Fericitul Patriarh Iustin pune la îndemîna preoților români numeroase texte biblice și patristice despre pace și muncă, selectîndu-le din învățătura celor doisprezece Apostoli, Sfîntul Clement al Romei, Constituțiile Apostolice, Clement Alexandrinul, Sfîntul Ignatie al Antiohiei, Sfinții Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom și Chiril al Alexandriei, Isidor Pelusiotul, Sfîntul Cipriaș, Fericitul Augustin, Fericitul Ieronim și Petru Hrisologul⁵⁶. Cu cîțiva ani mai înainte Prea Fericitul Patriarh Iustin publicase articolul: *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*⁵⁷ care începea astfel: «Mai mult ca oricînd, în vremurile de față, marea problemă care frămîntă mințile tuturor celor care au dreptul la numele de om, în oricare parte a lumii s-ar găsi ei, este apărarea Păcii»⁵⁸. După ce enumeră temeierile creștine pentru apărarea păcii în lume, care se găsesc în Sfînta Scriptură, Prea Fericitul Patriarh Iustin se referă la Părinții și Scriitorii bisericești. Aceștia, urmînd învățătura Mîntuitorului, după pilda Apostolilor, s-au străduit fără încetare să treacă în faptă domnia păcii în lume, după cum se arată în predicile, cuvîntările și scrierile lor. Începînd cu epoca Părinților postapostolici, în perioada patristică, se găsesc numeroase locuri în care este recomandată pacea și dragostea între oameni, ca elemente esențiale ale vieții. Pacea este «maica tuturor bunurilor» (Sfîntul Ioan Hrisostom)⁵⁹ și este o datorie creștinească de prim ordin de a o apăra «Cu nîmca sa, cu truda sa... și, dacă este necesar, chiar cu primejdia vieții și a bunului său nume» (Origen)⁶⁰.

Prea Fericitul Patriarh subliniază că pentru a putea statornici și păstra pacea desăvîrșită trebuie ca la temelie ei să stea dreptatea, aducînd în acest sens un temei din Isidor Pelusiotul care scria în una din epistolele sale următoarele: «Pacea amestecată cu dreptatea este un bun dumnezeiesc; iar dacă una din ele ar exista fără cealaltă se va tălmăci frumusețea virtuții. Căci, pace există și la tilhari cu semenii lor și între lupi; la cel dinții pentru vătămarea oamenilor, iar la ceilalți pentru distrugerea turmelor. Dar, noi nu putem numi pace pe aceea care nu este împodobită cu dreptatea»⁶¹.

54. Publicat în „Ελλάς”, IX (1936), p. 285—308; *ibidem*, nr. 1—4, p. 128—129.

55. Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*. Anexă: *Texte biblice și patristice despre pace și muncă*. Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, 1955, 79 p.

56. *ibidem*, p. 68—71 și 75—79.

57. Publicat în «Studii Teologice», V (1953), nr. 3—4, p. 247—268.

58. *ibidem*, p. 247. 59. *ibidem*, p. 264, nota 28.

60. *ibidem*, p. 263, nota 24. 61. *ibidem*, p. 266, nota 44.

În anul 1955, la Atena a început publicarea, cu binecuvîntarea Sfințului Sinod al Bisericii Greciei, a scrierilor *Părinților și Scriitorilor bisericești greci*, din inițiativa și cu purtarea de grijă a asociației bisericești *Slujirea apostolică a Bisericii Greciei*. Primind primele volume din această colecție, în 1960, Prea Fericitul Patriarh Iustin, pe atunci Mitropolitul Moldovei și Sucevei, i-a făcut o prezentare scurtă arătînd caracterile generale ale acestei ediții grecești, adresată în primul rînd clerului și studenților teologi⁶².

Pentru a arăta valoarea acestei ediții, Prea Fericitul Patriarh Iustin cita *Cuvîntul* Arhiepiscopului Atenei și al întregii Grecii, Spiridon, în care se spunea: «Importanța acestei opere se vedește de la sine. Ediția aceasta are, astfel, o foarte mare importanță din punct de vedere religios și bisericesc. În lucrările Părinților și Scriitorilor bisericești s-a depus ca o comoară Sfînta tradiție a Bisericii, care constituie cel de-a doilea izvor al credinței ortodoxe. Cei mai mulți din acești scriitori s-au arătat persoane importante și de frunte în Sinoadele locale și ecumenice, al căror duh și hotărîri le fac să răsune și le tălmăcesc în scrierile lor»⁶³.

În scurta prezentare pe care Prea Fericitul Patriarh Iustin o făcea acestei colecții patristice grecești, răzbătea printre rînduri o dorință ascunsă, dorință veche și fierbînte, aceea ca și Biserica Ortodoxă Română să aibă o colecție de texte patristice în românește. Această dorință a prins chip atunci cînd Prea Fericitul Sa a ajuns Intîistătătorul Bisericii noastre. În anul 1979 apărea în «Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române», primul volum din colecția *Părinți și Scriitori bisericești*. Pe pagina 4 este următoarea precizare: Colecția «*Părinți și scriitori bisericești*» apare din inițiativa și sub îndrumarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Colecția «Părinți și Scriitori bisericești», prima de acest fel în românește, va cuprinde literatura patristică de limbă greacă și de limbă latină de la Părinții Apostolici și pînă la Sfințul Ioan Damaschin, selectată în 90 volume. Pînă acum au apărut primele 11 volume, plus volumele 29 și 80. Textele traduse sînt însoțite de introduceri, bibliografia la zi, note și indici, deci o ediție românească a Părinților și Scriitorilor bisericești, lucrată după cele mai înalte principii științifice. Colecția apare în format 24/17, în condiții tipografice excelente.

Prea Fericitul Patriarh Iustin participă efectiv la editarea Sfinților Părinți în românește. În programul de editare, în volumul 35 vor apărea următoarele scrieri din Evagrie Ponticul: *Antireticul*, *Monahicos*, *Probleme gnostice* și *Sentințe către monahi și monahii*⁶⁴, coordonator fiind însuși Prea Fericitul Patriarh Iustin.

62. † IUSTIN, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Biblioteca Părinților și Scriitorilor bisericești*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVI (1960), nr. 1—4, p. 7—8.

63. *Ibidem*, p. 8.

64. În *Filocalia*, vol. I (Sibiu, 1947); Prot. stavr. dr. Dumitru Stăniloae a tradus următoarele scrieri din Evagrie Ponticul, clasificate de Prea Fericitul Patriarh Iustin: *Între operele indoleptice: Schiță monahicască*, în care se arată cum trebuie să ne vom simți și să ne înțelegem (p. 39—47); *Capete despre deosebirea patimilor și a gloriilor* (p. 48—70); *Din capetele despre trezvie* (p. 71—72) și *Cuvînt despre rugăciune* (p. 73—93).

Deși Prea Fericitul Patriarh Iustin nu prefătează această colecție, cum ar fi fost de altfel firesc, se bucură cu discreția cunoscută că s-a împlinit un gând de tinerete. Aceasta o aflăm, indirect, din cele câteva rânduri ale ilustrului profesor Dr. Dumitru Fecioru, traducătorul volumului 4, intitulat : *Clement Alexandrinul, Scrieri*, partea întâi, de la pagina 4, unde citim : «Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu, omagiu de prețuire pentru a fi adus la îndeplinire, cînd bunul Dumnezeu l-a ajutat să fie Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, gîndul nostru, al colegilor de studii de la Atena, care osteneau împreună la învățarea limbii grecești, cu scopul deseori mărturisit de a traduce și tipări în limba noastră scrierile Sfinților Părinți și Scriitori bisericești din vechime».

Adăugăm că din inițiativa și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustin apare și o altă colecție de studii patristice intitulată «Biblioteca teologică»⁶⁵.

Îmbrățișînd cu o privire generală preocupările patristice ale Prea Fericitului Patriarh Iustin se poate constata cu ușurință interesul continuu și strădania neobosită de a pune la îndemîna credincioșilor ortodocși români comorile de gîndire, simțire și acțiune ale Părinților și Scriitorilor bisericești, situîndu-se prin această activitate pe culmile cele mai înalte ale cărturarilor Bisericii Ortodoxe Române.

PREZENȚA ȘI CONTRIBUȚIA PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN ÎN DIALOGUL GENERAL ECUMENIC

Prof. N. CHIȚESCU

A vorbi despre prezența și contribuția Prea Fericitului Patriarh Iustin în dialogul general ecumenic înseamnă pentru cel ce semnează aceste rânduri și a da mărturie despre o parte, cel puțin, a impresiilor extraordinare, pe care le-a trăit aievea, în străinătate de la 1961 — prima adunare mondială a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga —, pînă la alegerea sa ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Bucurîndu-mă de acest privilegiu unic de a însoți pe Prea Fericirea Sa la unele adunări ecumenice, în calitate de reprezentant al «Comisiei pentru Credință și Constituție», am trăit clipele fericite de neuitat pe care ni le-a dăruit celor prezenți acela căruia i s-a declarat pe drept cuvînt că «ați adus spor duhovnicesc nu numai în Sfîntul Sinod, dar ați fost purtătorul său de cuvînt în numeroase întîlniri panortodoxe și intercreștine pe arena mondială, unde cuvîntul Înalț Prea Sfinției Voastre a

65. Dintre scrierile apărute pînă acum în această colecție, amintim : nr. 1. Pr. prof. Dr. Ioan G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, București, 1979, 376 p. și nr. 3, *Sfîntul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvîrșirea sa*, București, 1980, 490 p.

determinat atitudini și hotărâri pozitive în cele mai arzătoare și vitale probleme ale Bisericii creștine și ale umanității... »¹.

S-a amintit de asemenea că Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu a realizat « o vastă operă ecumenică menită să înfrunte veacurile... fiindcă Prea Fericitura Sa afirmă, dinamizează și ilustrează prezența vie și activă a Bisericii Ortodoxe în lume, «Căci a devenit tot mai imperativ... ca opinia publică creștină de pretutindeni să cunoască și să aprecieze cuvenita valoare a acestui profund teolog, asiduu cercetător al Sfințelor Scripturi și în același timp încercat conducător bisericesc, iscusit gospodar, păstor sufleteș de înaltă sensibilitate, apărător hotărât al dreptei credințe, păzitor al tradițiilor și datinilor străbune, iubitor de neam și glie strămoșească, luptător pentru pace, bunăstare și propășire spirituală și materială, ecumenist de înaltă conduită în slujba unității creștine și a apropierii, colaborării și înfrățirii între oameni și popoare »².

Nu este numai părerea noastră a ortodocșilor români, ci și a unui mare arhipăstor ortodox grec, formulată la o masă oficială oferită de Patriarhul ecumenic Dimitrios I la palatul ecumenic din Constantinopol în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin. Este vorba despre Arhiepiscopul Meliton al Calcedonului. El exprimă părerea unanimă, profundă și cuprinzătoare a ortodocșilor care au colaborat cu Prea Fericitura Sa în adunările panortodoxe, zicind : «În dubla noastră calitate de păstor al Calcedonului și de președinte al Comisiei pentru relațiile interortodoxe din cadrul Patriarhiei Ecumenice, salutăm pe marele Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, salutăm pe un ctitor de dimensiuni ecumenice panortodoxe, pancreștine și panumane... »³.

Activitatea Prea Fericitului Patriarh Dr. Iustin Moisescu este extraordinară, însă nu numai prin strălucirea ei, ci și prin bogăția și diversitatea ei. Despre aceasta au dat mărturie colaboratorii săi apropiați, dintre care vom cita articolul plin de avânt al P. Cuv. Arhim. Nicolae Nifon Mihăiță, colaborator actual și pe cel îndelung studiat al P. C. vicar Scariat Porcescu, devotat împreună-ostenitor îndelungată vreme. Primul a caracterizat astfel lucrarea Prea Fericiturii Sale, omăgiindu-l la șaptezeci de ani de activitate : «Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin este personalitatea măreață care strălucește de trei decenii în lumea ecumenică contemporană, impunându-se printr-o activitate prodigioasă de gândire și acțiune ecumenică, ducind și stabilind cu pregnanță și exuberanță prestigiul Bisericii Ortodoxe Române și al patriei noastre pe toate meridianele lumii. Prea Fericitura Sa a imprimat indiscutabil Ortodoxiei românești acea dimensiune ecumenică ce caracterizează structura Apos-

1. Sînt argumente din cuvîntul ținut la alegerea Prea Fericiturii Sale ca Patriarh, de către I. P. S. Mitropolit Teoctist Arăpașu. Vezi : Diacon Gh. Bogdăposto, *Alegerea și Intronizarea Prea Fericitului Părinte Dr. Iustin Moisescu, ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 6, p. 514.

2. Pr. Dumitru Soare, *Contribuția Prea Fericitului Patriarh Iustin la dezvoltarea relațiilor ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVIII (1980), nr. 3—4, p. 432; Idem, *Prea Fericitul Patriarh Iustin, Părinte Iubitor și drept*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3—6, p. 366.

3. Cuvîntarea de la Constantinopol a Mitropolitului Meliton al Calcedonului, în 16 aprilie 1978, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 5—6, p. 373—374.

tolatului teologic și social al Bisericii noastre și care constituie coordonata esențială și de slujire a preoțimii și teologiei noastre ortodoxe românești. Remarcabila și impresionanta contribuție a Prea Fericirii Sale la dezvoltarea ecumenismului contemporan a fost revelată, recunoscută și admirată, de mulți teologi și conducători bisericești, atât din lumea ortodoxă, cât și din cea catolică și protestantă...»⁴.

La trei ani după elogierea Prea Fericitului Părinte Patriarh, la înscăunarea Prea Fericirii Sale, făcută de I. P. S. Mitropolit Teoctist, P. C. vicar Scarlat Porcescu va rezuma activitatea ca mitropolit a Prea Fericitului Patriarh Dr. Iustin Moisescu, în minunatul articol intitulat modest «Coordonate ale Arhiepiscopiei Prea Fericitului Patriarh Iustin în scaunul Mitropoliei Moldovei și Sucevei»⁵, din care cităm: «Cu hotărîrea de a adăuga pagini de slovă în istoria bisericească a Arhiepiscopiei Iașului, de a împlini cele de lipsă, de a înfăptui în toate domeniile de activitate mult, bun și frumos, de a primeni fața acestei eparhii, Prea Fericitul Patriarh Iustin a pornit la treabă cu hărnicie, competență, clarviziune și dăruire. Arhiepăstoria sa în Moldova rămîne peste ani și veacuri o trudă neconcentrată incununată de roade, o silință pilduitoare pentru statornicirea unui spirit nou. Păstrarea unității de credință și a disciplinei bisericești, viața nouă a patriei, ocrotirea și păstrarea Patrimoniului cultural-național, primenirea gospodărească a Arhiepiscopiei Iașilor, înfățișare și conținut ales revistei «Mitropolia Moldovei și Sucevei», corectitudine și ordine în administrație, slujitorii bisericești de mîine, sint preocupările, direcțiile cardinale spre care Prea Fericitul Patriarh Iustin și-a îndreptat privirile, coordonatele prodigioase ale arhiepăstoriei în fruntea Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Astfel scaunul de la Iași a căpătat prin titularul său spor de notorietate ca și de înalți oaspeți: conducători de state, șefi de guverne, căpetenii bisericești, miniștri, ambasadori, teologi vestiți, ziaristi etc., etc.»⁶.

Noi însă nu ne vom mai ocupa aici nici de frumusețea unică de acum a monumentelor bisericești din cadrul Arhiepiscopiei Moldovei și Sucevei — aproximativ 300 de biserici și minăstiri —, nici măcar de catedrala și de minunatele zidiri ce o înconjoară, de «Trei ierarhi» și de nenumăratele minăstiri ale trecutului nostru glorios, pe care «nici un român să nu moară pînă nu le-a văzut» și nici de locașurile dumnezeiești din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei, afectate de cutremurul din anul instalării sale ca Patriarh, Mitropolit al Bucureștilor și Arhiepiscop al Ungrovlahiei și pe care le-a reparat, înnoit și pictat din nou tot Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu.

Pentru a înțelege misiunea specială pentru Biserica noastră și pentru Ortodoxie în general, credem că este de ajuns, în cadrul acestui articol, să amintim alegerea sa de către primul Patriarh al Bisericii Ortodoxe

4. Arhim. Nifon Mihăilă, *Hinerar ecumenic al Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3—5, p. 370—376.

5. «Biserica Ortodoxă Română», XCVII (1980), nr. 3—4, p. 384—404.

6. *Ibidem*, p. 385, 403 și 404.

Române — Miron Cristea, patriarhul Unirii — pentru continuarea studiilor în străinătate și aprecierea pe care au făcut-o și străinii de pe diferite meridiane ale lumii ortodoxe personalității sale și realizărilor ei. În acest consens, Pr. prof. C. Galeriu, după ce amintește strălucitele studii cu care și-a cultivat puternica vocație ecumenică în străinătate unde a fost proclamat licențiat, doctor și chemat profesor, aduce două declarații făcute de doi mari ierarhi ai Bisericii Ortodoxe, spre proslăvirea sa, aceea a Mitropolitului Vasile al Poloniei și cea a Arhiepiscopului Calcedonului. Cel dintâi, ca fostul său student la Facultatea de la Varșovia, a declarat în ziua proclamării ca Patriarh a Prea Fericitului Dr. Iustin Moiescu: «Mă întorc cu gândul înapoi cu patruzeci de ani când, ca student, am avut fericirea să fiu elevul Prea Fericirii Voastre. La Varșovia, Prea Fericirea Voastră v-ați arătat ca un teolog eminent, un om luminat și un pedagog profund credincios în Hristos. Am simțit în inimă și am sperat că Prea Fericirea Voastră, fratele nostru de odinioară, ilustrul profesor Iustin, va fi Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române...». Deci «deințitatea de Patriarh, la care a fost chemat Prea Fericitul Patriarh Iustin, a apărut multor personalități eclesiastice ca o încununare firească și «de bun augur», continuă Pr. Prof. Galeriu și apoi adaugă o frază a marelui teolog Meliton al Calcedonului, rostită în aceeași ședință solemnă, în numele Patriarhiei Ecumenice, cu care completează portretul făcut Prea Fericirii Sale: «Noi salutăm ridicarea Prea Fericirii Voastre pe tronul patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române, în consens cu toți participanții la intronizarea festivă, ca un semn edificator pentru credincioșii ortodocși din România, pentru Biserica Ortodoxă întreagă, pentru creștinătate și pentru Mișcarea Ecumenică și, într-un chip mai general, pentru marele plan al păcii în lume»⁷.

Astfel înzestrat cu bogate daruri din punct de vedere moral, intelectual și fizic, — cu prestanță impunătoare, vorbire plăcută și cu ales tact diplomatic, Prea Fericirea Sa cu pregătirea unică, pe care a putut-o manifesta într-o polifonie adecvată și nu mai puțin de șapte limbi, vorbind perfect limbile greacă, franceză, germană, engleză, polonă și rusă Prea Fericirea Sa a devenit încă de la începutul activității sale publice, internaționale citorul lucrării ecumenice ortodoxe românești.

În acest consens amintim în treacăt cu ce entuziasm era privit ecumenismul la începutul lui (Cf. *Homer Duncan*, «Mișcarea Ecumenică în lumina Sf. Scripturi», Lubbock — Texas, 1976, p. 1). Cunoscutul primat al Angliei, William Temple, îl descria ca mișcarea cea mai importantă a veacului al XX-lea. Papa Ioan al XXIII-lea spunea: «Inima mea arde de dorința de a lucra și a suferi ca să grăbesc clipa când se va împlini rugăciunea lui Iisus de la Cina cea de Taină, pentru toți oamenii, ca toți să fie una»! Dr. Eugene Carson Blake, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor pină de curind spunea, de asemenea: «Dumnezeu a deschis o nouă ușă mare pentru Bisericile de pretutindeni — ușă care duce la întreaga lume pentru nevoile ei prezente. Această ușă este Mișcarea Ecumenică. Prin ea creștinii pot fi salvați de inimile

7. Pr. prof. C. Galeriu, *Din activitatea P. F. Patriarh Iustin ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române peste hotare*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 5, p. 584.

lor rele și de confortabili și familiari și aruncați în imensa mare deschisă, care unește Biserica universală cu Dumnezeu...».

Prezența și contribuția Prea Fericitului Patriarh Dr. Iustin Moiescu la ecumenism le începem prin minunata formulare a lui într-una din acele memorabile cuvântări ținute mai la începutul acestei prodigioase activități ca aceea de la postul de televiziune din Paris (cu prilejul sesiunii Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 31 iulie—16 august 1962). La întrebarea: «Care este aportul Ortodoxiei în dialogul ecumenic?», Prea Fericirea Sa a răspuns cu precizări minunate, care interesau în special pe auditorii protestanți și anume formulând ecumenismul ca unire, ca interpretare tradițională a Scripturii, ca o dezvoltare normală a gândirii teologice, potrivit cerințelor vremii, ca o bogăție a cultului religios și ca o viață spirituală angelică: Era expunerea tezaurului religios pe care Ortodoxia îl pune la dispoziție Bisericilor membre ale Consiliului Ecumenic. Prea Fericirea Sa a completat expunerea cu lupta pentru apărarea păcii impusă și familiei ecumenice de primejdia catastrofele care amenință omenirea⁸.

În continuare Prea Fericirea Sa a insistat asupra aceluiași subiect la cererea specială a gazdelor protestante la catedrala «Oratoire du Louvre» de la Paris, în fața somităților Protestantismului francez. Într-un pasaj, pe care-l reproducem aici, inspirat cu adevărat de dumnezeieștile cuvinte ale Domnului, Prea Fericirea Sa a părut că parafrazează în actualitate expunerea întregii activități ecumenice revelate, care a făcut o impresie deosebită, constatată cu nespusă bucurie de cei prezenți: «Nu numai pentru aceștia mă rog», a zis Domnul, referindu-se la Sfinții Apostoli, ci și pentru cei ce vor crede în Mine, prin cuvintele lor», adică și pentru ortodocși, dar și pentru romano-catolici și pentru protestanții care umpluseră catedrala Pașiiului pentru a asculta pe Prea Fericirea Sa. Scopul cuvântării ca și acela al cuvintelor Domnului a fost ca toți cei ce le ascultă și urmează «să fie sfințiți întru adevăr». După care Domnul proclamă aceste adevăruri: «Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una, ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis. Și slava pe care Tu Mi-ai dat-o, le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una sintem; Eu întru ei și Tu întru Mine, ca ei să fie în chip desăvârșit una, și să cunoască lumea că Tu M-ai trimis și că i-ai iubit pe ei, precum M-ai iubit pe Mine...» (Ioan 19, 23).

Iată cum a actualizat în fața protestanților biblicii învățătura ecumenică ortodoxă: «Lăsînd la ușa bisericii «toată grija cea lumească», cum spune imnul ceresc al Heruvimilor, spunea Prea Fericirea Sa, creștinul ortodox trăiește în toată puterea bucuria unirii sale cu semenii săi și cu Dumnezeu. Mai mult decît în orice alte împrejurări, în timpul slujbei comune din biserică se învederează unirea vădită a credincioșilor. În ambianța specifică de înălțare și intimitate religioasă, scara ce urcă spre cer, devine o realitate: credincioșii se simt concetățeni cu sfinții și cașnici ai lui Dumnezeu (Efes., 2, 19). «Unde sintem noi acum?», se întreba în predică Prea Fericirea Sa, ca să răspundă: «Am ajuns

8. În «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 11—12, p. 1148.

pină la conștiința chemării neîncetate a lui Iisus Hristos pentru unitatea deplină, care decurge din unitatea Sfintei Treimi. Noi lăsăm pe Iisus Hristos să se roage pentru noi spre a atinge maturitatea. În acest Sion vom gusta dinainte fericirea contemplării viitorului Ierusalim cecresc, iluminat de slava lui Dumnezeu. Astfel ne vom găsi într-o stare cu totul nouă: ca membri ai diferitelor Biserici creștine, sintem apropiați, am luat contacte susținute, colaborăm, adâncim propriile noastre credințe și acelea ale altora, fără să ne tirguim cu conștiința noastră proprie, ci preluindu-ne reciproc. În toate domeniile vieții Bisericilor este un climat nou; dragostea creștină își întinde aripile sale îngerești pină la într-ajutorarea în multe domenii. Nu ne mai judecă celelalte confesiuni, pornindu-se de la propriul său punct de vedere, ci de la acela al altora, văzind pe Domnul în frații noștri. În viziunea cosmică a mintuirii, pe care o înfățișează colosenilor, Sfântul apostol Pavel vorbește despre împăcarea întregii omenități, Apostolul întinde opera mintuirii asupra întregii făpturi. Această idee este de bună seamă cuprinsă în rugăciunea noastră «pentru unirea tuturor»⁹.

Cînd este întrebat și vorbește despre Biserica noastră străbună, Prea Fericirea Sa, fiul eroului mort în războiul de întregire a neamului românesc, glorifică cu entuziasm patria, slujită din moși-strămoși de Biserica Ortodoxă. Atunci vorbește inspirat, cu mare vibrare poetică despre istoria ei milenară și zăbucumată și despre «tezaurul tradițiilor ei spirituale și materiale, agonisit sub duhul mioritic și deplinei integrări în realitățile cosmosului», despre poporul românesc, «cu ospitalitatea și omenia lui, prețuite pretutindeni în lume, cu evlavia lui adîncă și statornică, dar și cu strădaniile sale necontenite spre o viață mai bună, mai frumoasă și mai îmbelșugată, trăită sub soarele demnității și al libertății...». Sub ochii cititorului se desfășoară «priveliștea de basm a pămîntului românesc, cu arcul de stîncă al Carpaților împăduriți, cu briele albastre ale riurilor sale, cu roditoarele lui cîmpii întinse pină la țărnul Mării Negre, cu satele sale păstrătoare de datini și de rînduieii cu bisericile și minăstirile sale, în care graiul și cugetul românesc au zămislit comori de artă și cultură»¹⁰.

Prea Fericirea Sa care a făcut programe abundente de activitate ecumenică în Biserica noastră și care are grijă să se mențină legăturile ecumenice lăuntrice și cele externe, nu numai cu Bisericile creștine, ci și cu organizațiile altor religii, amintește cu smerenie adîncă temeliile creștine de nezdruincinat ale creștinismului românesc, precum și țaria lui unică.

Alături de Evanghelie, care trebuie să se găsească în casa fiecărui credincios român Biserica Ortodoxă Română păstrează ca «izvoare originale și autentice ale Creștinismului» și Tradiția patristică în scrierile Sfinților Părinți și în hotăririle Sinoadeilor ecumenice: «Noi, ca Biserica veche, ne considerăm mai aproape de izvoarele originale și autentice ale creștinismului și ne comportăm ca atare. Păstrăm cu sfințenie

9. *Ibidem*, p. 1137-1140.

10. *Punte de înțelegere și prietenie*, în «Almanahul Capellei ortodoxe române d.: Baden-Baden» pe anul 1976, p. 53.

bunele tradiții moștenite de la înaintași și ne străduim să urmăim Evanghelia lui Hristos, învățătura transmisă de Sfinții Părinți și cele hotărâte de Sfintele Sinoade în vremea când în Biserică nu se ivise nici o dezbinare». Amintește apoi cu mândrie nivelul înalt al Bisericii noastre, care s-a distins în concernul celorlalte Biserici prin statornicia în credință cu prețul vieții și avind martiri știuți și neștiuți, pe care numai în vremea noastră i-a înălțat Biserica din pilduitoarea ei smerenie și adaugă: «Noi creștinii din România nu cunoaștem fenomene de criză bisericească sau religioasă, ca în Apus, nu ducem lipsă nici de vocații pentru preoție, nici de frecvența credincioșilor la serviciile divine. Religiozitatea ortodoxă se manifestă practic în viața credincioșilor, care țin la datinile strămoșești, la bisericuța și preotul lor»¹¹.

Pornirea la lupta ecumenică a fost optimistă și încurajatoare; de aceea a avut succese strălucitoare ca acela însemnat în revista «Episcopepsis», într-un articol publicat cu prilejul alegerii sale, unde citim: «În persoana Patriarhului Iustin Biserica Ortodoxă Română capătă un primat de o mare autoritate panortodoxă și ecumenică, marcată de o viziune realistă, dar în același timp de largă anvergură pentru viitorul Ortodoxiei. Noul Patriarh a reprezentat Biserica sa în toate contactele ultimilor 25 de ani, dintre Bisericile Ortodoxe, ca și în toate întilnirile majore pe plan ecumenic¹². Într-adevăr, Prea Fericirea Sa, care condusesse delegația Bisericii noastre la Conferința de la Rodos I, afirma în raportul înaintat Sfântului Sinod asupra ei că însemnătatea acestei Conferințe consta nu numai în caracterul ei panortodox, ci și în afirmarea elocventă și masivă a unității și tăriei Ortodoxiei. De asemenea sublinia, într-un mod profund gândit, manifestarea hotărârii unanime a tuturor Bisericilor Ortodoxe de a aborda într-un fel nou și de pe o poziție înaintată toate problemele sale vitale privitoare atât la lucrarea ei internă, cât și la prezența ei în largul lumii și al vremii» (Arhiva Sf. Sinod, Dosar II/1961).

În același fel, dar cu un entuziasm rar mărturiseste credința în «destoinicia oamenilor cinstiți și înțelepți că, așa precum au fost în stare să întindă punți și peste uriașele distanțe cerești, care despart planetele, vor fi în stare să întindă fără zăbavă și punțile incomparabil mai ușor de întins peste micile deosebiri și distanțe, care-i mai despart pe locuitorii planetei noastre»¹³.

Cu o profunzime rară, de teolog și gânditor creștin, Prea Fericitul Părinte Patriarh constată că durerile lumii acesteia nu sînt toate consecințele unei boli; ele sînt mai mult dureri de naștere ale unei lumi noi, care se zidește acum cu voia lui Dumnezeu și cu lucrarea Sfințului Duh». Acest fenomen psihologic-spiritual cere participarea omului, cu sentimentul profund al responsabilității lui, ceea ce este caracterizat de Prea Fericirea Sa ca o «trezire a omului: În stadiul actual de cultură al omenirii, va continua Prea Fericirea Sa, omul a dobîndit conștiința existenței sale de om. El își dă seama de valoarea fi-

11. În «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIII (1971), nr. 9--12, p. 587--588.

12. «Episcopepsis», nr. 170, 15 iunie 1977.

13. În «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 5--6, 1961, p. 333.

inței sale și vrea să trăiască, împreună cu semenii săi, ca om deplin, integrându-se într-o societate cu așezări drepte»¹⁴.

Nu este de mirare că personalitățile cele mai importante cu care a avut contact Prea Fericirea Sa au manifestat cele mai alese sentimente de admirație pentru cel care a fost prezent la toate întrunirile de mare importanță interortodoxe și intercreștine din ultimul sfert de veac. Vom aminti în acest sens pe Sanctitatea Sa Patriarhul Dimitrios I, care la 16 aprilie 1978, întâmpina pe Prea Fericitul Patriarh în catedrala de la Constantinopol cu acest salut ceremonial: «...Salutăm astăzi prezența Voastră binecuvîntată în marea Biserică, prezență nu numai protocolară a unui Patriarh ortodox la noi, ci esențială, adică prezența Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, recunoscut deja interortodox și intercreștin, ca purtător al Duhului acesteia, ca lucrător neobosit și vrednic al idealurilor înalte ale unității panortodoxe, a înțelegerii pancreștine, a unității și a păcii în lume»¹⁵.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin amintește cele două sfere de activitate și anume aceea a *relațiilor interortodoxe* și aceea a *relațiilor intercreștine*¹⁶.

Relațiile interortodoxe se sprijină pe unitate și diversitate, mai ales pe unitatea de credință, cult și organizarea canonică. Prea Fericirea Sa conține această unitate dinamică, vie, creatoare, pe care o definește ca privilegiu dumnezeiesc de a trăi în comuniune, dar liber și independent căci comuniunea este «în dragoste și în Sfintul Potir al Sfintei noastre Biserici comune».

Această unitate, activată de conferințele panortodoxe, Rodos, au dus la ideea Sfintului și Marelui Sinod, care «este menit să dea mărturie despre vitalitatea, dinamismul și rolul sporit al Ortodoxiei în lumea creștină contemporană»¹⁷.

Importanța excepțională pe care o dă Prea Fericirea Sa acestui Sinod a făcut pe Arhiepiscopul Meliton al Calcedonului să-l proclame «credincios continuator al Sinoadelor ecumenice creștine, lucrătorul cel dintâi al viitorului Sinod panortodox»¹⁸. În acest Sfânt Sinod care continuă străvechile Sinoade ecumenice, Prea Fericirea Sa a văzut o măreață «afirmare a unității și prestigiului Ortodoxiei, iar pe aceasta, ca urmare a unei neconținute înnoiri a metodelor ei de activitate și a formelor de exprimare și de valorificare a mesajului evanghelic în lumea de astăzi»¹⁹. În continuarea străvechilor Sinoade ecumenice, el va răspunde aspirațiilor sfinte, legitime ale lumii, manifestate prin «suspînul

14. Cuvîntarea Prea Fericirii Sale ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei la deschiderea «Comisiei Pace și Dreptate», în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIX (1963), nr. 3-4, p. 171.

15. Arhim. V. Costin și Arhid. I. Bănățeanu, *Vizita Îrăfășească făcută de către Prea Fericitul Patriarh Iustin Sanctității Sale Dimitrios I, Patriarhul Constantinopolului*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 5-6, p. 369.

16. Vezi articolul temeinic al Pr. prof. C. Galeriu, *Concepția ecumenică a Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Iustin*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3-6, p. 379 sq.

17. Cf. Arhim. V. Costin și Arhid. I. Bănățeanu, *Vizita Îrăfășească...*, p. 364.

18. *Ibidem*, p. 373.

19. *Ibidem*, p. 364.

întregii făpturi», cum zice Apostolul (Rom., 7, 22), năzuind aşadar spre împărăţia luminii şi a iubirii dumnezeieşti, adică prefăcînd pămîntul în cer.

În acest context foarte important şi subtil, Prea Fericirea Sa a ridicat probleme mari şi actuale pentru Ortodoxie — şi anume cum se manifestă autoritatea fiecărei Biserici, cum se manifestă aceea a tuturor Bisericilor, dacă autoritatea unicului Cap al Bisericii Ortodoxe, Iisus Hristos, poate fi înlocuită cu aceea a unui cap văzut —, şi în general, manifestarea autocefaliei Bisericilor Ortodoxe.

După ce, cu autoritatea sa patriarhală, a sfătuit pe celelalte căpetenii bisericeşti să nu se grăbească la manifestarea netradiţională a unei întietăţi, Prea Fericirea Sa a precizat această situaţie într-un răspuns dat Arhiepiscopului Meliton asupra organului care va realiza coordonarea ortodoxă spre a implini simfonia dorită. «Bisericile Ortodoxe locale sînt autocefale. Dar Ortodoxia este un corp unitar şi lucrarea ei în problemele de interes general este comună. Biserica are un cap, pe Domnul nostru Iisus Hristos; ea are o conducere sinodală panortodoxă, are un centru istoric şi canonic, Patriarhia Ecumenică şi aceasta asigură manifestarea unităţii Bisericii şi lucrarea în comun a Bisericilor». Apoi a precizat problema centrală a autorităţii în Biserica Ortodoxă astfel: «În afară de Hristos, Cap al Bisericii, noi nu putem să acceptăm alte capete în afara şi împotriva tradiţiilor noastre şi a ordinii bisericeşti de la noi. Tactica urmată de noi în această privinţă exprimă eclesiologia Ortodoxiei şi constituie un principiu teologic şi canonic...»²⁰.

Unitatea şi unanimitatea devin astfel temeiul autocefaliei Bisericilor Ortodoxe, care exclude atât «căile singulare» sau «opinile separate», cit şi «orice fel de tutelă», afirmînd exclusiv «sobornicească Bisericii», declara mai departe Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin.

În acelaşi context Prea Fericirea Sa a precizat în legătură cu comuniunea şi independenţa Bisericilor autocefale, adevăruri foarte subtile la solemnitatea instalării sale ca Patriarh: «Ca toate celelalte Biserici locale pe plan vertical, noi sîntem una, sfîntă, sobornicească şi apostolească Biserică locală, avînd însă plinătatea Sfîntului Duh. Sfîntul Duh este, în întregime, în fiecare Biserică şi în toată Biserica în întregime, cum învaţă Sfîntul Vasile cel Mare. De aceea, ca Biserică locală, noi propovăduim Evanghelia, nu în numele Bisericii Ecumenice, ci în numele lui Hristos. Noi facem părtaşii pe credincioşii noştri de toate darurile Sfîntului Duh, cu puterea pe care o avem de la Dumnezeu. Nu sîntem dependenţi de o altă Biserică, dar nici nu putem să ne extindem lumina bisericească dincolo de hotarele jurisdicţiei noastre, ci sîntem datori să păstorum turma lui Dumnezeu peste care Sfîntul Duh ne-a pus pe noi păstori»²¹.

Aşa s-a manifestat şi se va manifesta întotdeauna plinătatea apostolică şi patristică bisericească prin Bisericile Ortodoxe în lumea creş-

20. Dr. Antonie Plămădeală, episcop vicar patriarhal, *Bizant-Constantinopol-Istanbul în istorie şi astăzi*, în *Biserica Ortodoxă Română*, XCII (1974), nr. 9—10, p. 1143.

21. *Alegerea, înmînarea Decretului prezidenţial de recunoaştere şi intronizarea Prea Fericitului Dr. Iustin Moisescu ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în *Biserica Ortodoxă Română*, XCV (1977), nr. 7—8, p. 593.

tină. Așa a dat Ortodoxia celorlalte Biserici calitatea de «ecumenice» și Mișcării de unire a Bisericilor, numele de Mișcare Ecumenică.

Mișcarea Ecumenică a adus în discuție probleme pe care Prea Fericitul Patriarh Justin le-a analizat profund și le-a rezolvat de multă vreme, avînd o viziune clară asupra lor. Astfel, cu timpul a apărut rasismul sud-african, care a împărțit pe creștinii din Apus și condamnarea ecumenismului zis «orizantal» de unii ierarhi, chiar ortodocși, începutul făcîndu-l teologi ca prof. J. Hoffman, ori misionarul american Homer Duncan. Prea Fericirea Sa a spus: «În jurul unui pol au apărut preocupări strict teologice de promovare a unității Bisericii, iar la polul opus au fost concentrate necesitățile de dezvoltare economică, dreptate socială și pace universală. De o parte, deci, o izolare de istoria omenirii, iar de altă parte o identificare a Creștinismului cu umanismul societății laice. Dar Biserica nu se poate recunoaște pe ea însăși în misiunea ei evanghelică, dacă este plasată într-unul sau altul din aceste cadre. De aceea, aprofundînd sensul și lărgind perspectiva directivelor de la Uppsala Consiliul Ecumenic al Bisericilor se străduiește acum să pună accentul pe ideea de «comuniune» a Bisericilor, ca formă de viață a unității Bisericii, înglobînd în preocupările sale toate necesitățile fundamentale ale vieții omenestii. Paralele cu examinarea acestui concept de comuniune se procedează acum la organizarea aprofundată a conceptului de om în societatea dezvoltată. Îndrumîndu-se pe calea aceasta ecumenismul își înderează dimensiunea sa, în timp, prin păstrarea continuității sale, asumîndu-și responsabilitatea pentru viața oricărei ființe umane. Biserica intră în contextul ei de catolicitate, extinzîndu-și dimensiunea orizontală pe plan universal. Fundamentîndu-și apoi dimensiunea sa pe temeiul participării tuturor la viața în Hristos, care înnoiește toate, prin Sfîntul Duh, Biserica leagă pe plan vertical pămîntul cu cerul»²².

În felul acesta, episodul Martei și Mariei (Luca 10, 38—42) se lămurește perfect și se completează cu acela al slujirii (Matei 20, 28), slujirea fiind alt pol al Ecumenismului.

Aceasta este una din principalele idei ecumenice, cu care și-a încheiat strălucita cuvîntare de la sfîrșitul festivităților alegerii sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române: «Din dogma Întrupării Mîntuitorului decurge și obligația noastră de a ne întrupa în societate, pentru a ridica societatea la fericire, la împlinirea idealurilor ei. Din cele mai vechi timpuri ale Bisericii, eu zic de pe vremea Sfîntului apostol Andrei, care este Apostolul nostru pînă astăzi, Biserica noastră s-a arătat o instituție în slujba neamului, în slujba poporului, în slujba națiunii noastre. Evident, așa cum am spus și astăzi, slujirea pe care o facem noi în folosul patriei, nu ne împiedică să ne extîndem această activitate a noastră dincolo de hotarele Bisericii sau ale patriei noastre românești. Noi facem parte din Biserica universală, din Biserica universală de totdeauna și de pretutindeni. De aceea viața noastră se desfășoară aici în țara noastră, România, în numele lui Hristos și în numele Bisericii de pretutindeni. Noi vrem să avem și această părtășie a celorlalte Biserici, care au vrut să fie prezente astăzi în acest moment în România. Vedem că Bisericile din aproape întreaga lume au ținut să fie prezente astăzi

22. În «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 725.

aici — a adăugat Prea Fericirea Sa cu o legitimă mândrie —, pentru a-și manifesta această trăire a lor în Biserica de pretutindeni...²³.

Mișcarea ecumenică este conlucrarea Bisericilor creștine, năzuind la împlinirea rugăciunii Domnului, din Ioan 17, 21, pentru unitatea lor în credință și în dragoste, adică în realizarea desăvârșirii creștine. Practic aceasta se îndeplinește prin apropiere și colaborare pentru unirea tuturor.

În acest context manifestările Mișcării Ecumenice s-au extins asupra tuturor problemelor care interesează omenirea, fie religioase ori sociale. Dacă problemele religioase sînt specificate după Confesiuni, cele sociale în schimb sînt generale, ele privind întreaga omenire. De aceea cele dintîi au putut colabora în mai multe feluri: prin dialoguri între două Biserici, individual sau general, ca de pildă o Biserică Ortodoxă cu alta, sau cu toate celelalte Biserici Ortodoxe, ori chiar cu una dintre celelalte confesiuni, ca de pildă Biserica Ortodoxă Română cu Biserica Anglicană în deceniul al patrulea al veacului nostru și în continuare. Ecumenismul este mai eficace, evident, cînd lucrează în comisii sau în conferințe, hotărîrile finale angajînd sau fiind garantate de toate părțile participante prin delegați autorizați în mod oficial de Bisericile respective.

În consecință, istoria ecumenismului românesc înregistrează, în afară de *ecumenismul local*, cu conferințe interconfesionale îndătinute, anuale, la care participă reprezentanții tuturor cultelor locale²⁴ și relații *interortodoxe* (generale sau parțiale), apoi relații ale Bisericii Ortodoxe cu *alte Biserici creștine*, ca de pildă cu Bisericile Vechi-Orientale, Biserica Romano-Catolică, Biserica Vechilor-Catolici, Biserica Anglicană și cu Bisericile Protestante.

Biserica noastră are legături, în mod constant, așa cum am amintit, și cu *organizații creștine mondiale*, ca de pildă, cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu Conferința Bisericilor Europene și cu Conferința Creștină pentru Pace.

În sfîrșit, Biserica Ortodoxă Română și-a lărgit relațiile cuprinzînd în ele și alte religii, Cult mozaic și pe cel musulman, Prea Fericitul Patriarh Iustin, năzuind spre un «ecumenism integral», pe temeiul elementelor comune ale credinței religioase; acesta ar îndreptăți un «Consiliu mondial al tuturor religiilor».

Nu intră în programul nostru să mai repetăm istoricul relațiilor ecumenice, ale Bisericii noastre interortodoxe, sau cu cele eterodoxe, ori cu alte religii. Aceasta s-a făcut în diferite împrejurări în revistele noastre și cu multă competență²⁵.

23. Diacon Gh. Dogdaproste, *Alegerea și întronizarea Prea Fericitului Părinte Dr. Iustin Moisescu ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 6, p. 581.

24. Pentru importanța ecumenismului local, a se vedea de pildă prezent-rea conferinței teologice interconfesionale a 38-a. ținută la București, între 23—24 noiembrie 1981, cu studiile respective, publicate în «Studii Teologice», XXXIV (1982), nr. 3—4, p. 258—282.

25. Amintim aici în treacăt numai următoarele articole de folos pentru studiul nostru: Pr. Dumitru Soare, *Contribuția Prea Fericitului Patriarh Iustin la dezvoltarea relațiilor ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română»,

Subiectul nostru ne scutește de acest istoric și după ce am înțeles de la personalități proeminente ale veacului nostru calificarea extraordinară a *contribuției* Prea Fericitului Patriarh Iustin, ne mai rămâne să precizăm și cum s-a manifestat *prezența* sa în dialogul ecumenic.

Comisia sinodală română privind relațiile externe bisericești a fost condusă trei decenii de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin ca președinte, începând din anul 1957 ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei. Cei care au cunoscut această activitate a Prea Fericitului Sale, care a presupus o pregătire excepțională, cu idei originale, — ca de pildă aceea a ecumenismului local, interconfesional, pentru care Prea Fericitul Sa a reflectat și a activat mult ca profesor mirean —, dar și cu o stăruință inegalabilă care a dus la adâncirea și diversificarea năzuințelor pentru o Biserică în progres cu o concepție vie despre o lume mai bună, ca aceea a păcii și a unirii pe pământ. Activitatea sa multiformă, care valorifica atât profunzimea sa pregătire teologică și de cultură generală cât și bogăția și originalitatea ideilor sale, a provocat, așa cum am văzut, aprecieri excepționale din partea celor mai distinși participanți străini la manifestările ecumenice ale Bisericii creștine din ultima parte a veacului nostru pentru Prea Fericitul Sa. Prezența Sa a fost o binecuvântare pentru Biserica noastră, fiindcă prin ea și-a păstrat autoritatea ei duhovnicească.

În acest consens ne vom permite să aducem unele exemple, trăite, pentru a demonstra importanța prezenței sale în istoria contemporană a Bisericii, fără comentarii și aprecieri de prisos. Astfel, la prima Adunare mondială a Conferinței Creștine de la Praga (13—18 iunie, 1961), delegații Cultelor din țara noastră au fost cei mai bine pregătiți, din vreme, pentru toate problemele, care urmau să fie discutate în cele zece comisii — și aceasta la inițiativa Prea Fericitului Patriarh Iustin, președintele delegației (și care a prezidat și Comisia I «pentru pace și dreptate»); foștii mei colegi cehi de la Paris, profesorii pastori Eugen Zeleni și Miroslav Crejčí mi-au comunicat cu admirație această impresie în acea mare adunare. În același an, în toamnă, a doua delegație ortodoxă română, străbătea Marea Mediterană pe un vapor de la Pireu la Rodos. Împreună cu alte delegații ortodoxe, în tăcerea unui amurg tulburat de șopotele valurilor pentru cei de pe punte și de discuțiile liniștite ale celor ce vedeau problemele puse pentru zilele următoare. Deodată această tăcere a fost ruptă de o voce, care comunica participanților la

XCVIII (1980), nr. 3—4, p. 405—432; Arhim. Nilon Mîhăiță, *Itinerar ecumenic al Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3—6, p. 370—377; Pr. prof. Constantin Galeriu, *Din activitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române peste hotare*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 6, p. 583—591; Idem, *Concepția ecumenică a Prea Fericitului Sale Părintelui Patriarh Iustin*, în «Mitropolia Olteniei», XXXII (1980), nr. 3—6, p. 377—388; Diac. Gh. Bogdaproste, *Alegerea și Intronizarea Prea Fericitului Părinte Dr. Iustin Moiseșcu ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 6 p. 507—583; Prof. Nicolae Chițescu, *Ecumenism și unitate creștină în concepția Prea Fericitului Patriarh Dr. Iustin Moiseșcu*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LVI (1980), nr. 3—5, p. 257—270; Idem, *Mișcarea ecumenică*, în «Orthodoxia», XIV (1962), nr. 1—2, p. 3—59; Idem, *Relațiile Bisericii Ortodoxe cu celelalte culte*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LIV (1976), nr. 1—2, p. 21—60, etc.

Conferință ce se hotărîse cu privire la călătoria și programul ei impli-cînd, fără să justifice, autoritatea care dispunea de timpul și rînduiala slujbelor, conferințelor, precum și de calificarea lor. Atunci s-a ridicat din mijlocul nostru Prea Fericirea Sa, care a spus : «Aceasta nu se poate, nu este în regulă» și îndreptîndu-se către Mitropolitul Nicodim, șeful delegației rusești, au convocat împreună, la inițiativa Prea Fericirii Sale și pe Prof. Șt. Țancov de la Sofia și pe încă alți doi. Ei au hotărît împreună, la propunerea Prea Fericitului Iustin ca delegațiile să facă un program potrivit, excluzîndu-se unele puncte propuse spre discuție și înlocuindu-se cu altele. Cîntea prezidiului conferințelor și discuțiilor avea să fie încredințată pe rînd fiecărui delegat ortodox, după ordinea canonică, repetîndu-se estifel și la plenare și la ședințele particulare ; în ce privește autoritatea propriu-zisă, avea să se păstreze numai împle-tatea onorifică, Biserica Ortodoxă nefiînd Romano-Catolică. Așa a început Prea Fericirea Sa, de la început, unitatea și independența Bisericilor Or-todoxe autocefale în toate adunările panortodoxe, fapt care s-a datorat deci prezenței sale active.

S-ar putea pretinde că aceste inițiative sînt valabile și eficace, nu-mai în prezența sa fizică și că sînt zadarnice sau inexistente în absența sa. Pot însă afirma cu toată siguranța că această părere nu este confir-mată de fapte pe temeiul citorva întîmplări trăite. Astfel, la ultima con-ferință a Comisiei ortodoxe de la Salonica ținută în 1976, în cadrul dialo-gului ortodoxo-anglican s-a discutat aprins între delegații ortodocși pro-biema hirotoniei femeii, care începuse a se săvîrși în mai multe părți ale Common-wealthului britanic. La plecarea din București, am expus problema aceasta Prea Fericirii Sale — deoarece am bănuît că se va pune, — invitația la Salonica fiind făcută fără indicația programului, iar mem-brii cei mai numeroși ai Comisiei ortodoxe fiind pentru încetarea dialo-gului. După ce am constatat în unele vechi documente canonice că for-mulele sfințirii maicilor în călugărie se apropie de acelea ale unui fel de diaconie pe care ele o săvîrșesc și în altar și prin cîntarea în mi-năstire, Prea Fericitul mi-a dat dispoziția de a mă opune încetării dialo-gului ortodoxo-anglican. Am făcut acest lucru, amintînd că Biserica Or-todoxă face eforturi pentru începerea unui dialog ortodox-luteran și or-todox-reformat, după 450 de ani în care protestanții au avut tot timpul femei-pastori, ceea ce nu ne îndreptățește să nu mai dialogăm cu angli-canii fiindcă au început, acum, să hirotonească femei. M-am întors în țară ca unic susținător al continuării dialogului cu anglicanii la Salonica, fiind aprobat și de Sfîntul Sinod. Am rămas pe aceeași poziție la adu-narea Comisiei ortodoxo-anglicane de la Cambridge, avînd bucuria de a afla că și Patriarhia Ecumenică, și alte Patriarhii au aprobat contin-uarea dialogului ortodoxo-anglican.

Prezența Prea Fericirii Sale s-a manifestat într-un mod excepțional și în altfel de situații cu un prestigiu atît de înalt încît cu drept cuvînt s-a spus că această prezență este un har o binecuvîntare și o lumină, și că rămîn de cercetat și analizați multe amănunte privitoare la minu-nata operă ecumenică atît de complexă a Prea Fericirii Sale.

Prezența Prea Fericitului Patriarh Dr. Iustin Moisescu a fost o bine-cuvîntare nu numai pentru instituțiile Bisericii Ortodoxe Române, ci și

pentru Ortodoxia întreagă și pentru Creștinism. Modul cu totul excepțional în care a fost primit pretutindeni în creștinătate și la ridicarea pe tronul patriarhal dovedește acest adevăr. De aceea, acum, la 5 martie 1985, nu simțim în sărbătoarea numai noi, credincioșii ortodocși români, căci sînt alături de noi și cei de altă naționalitate și de altă credință, cu care a lucrat împreună în adunările ecumeniste și în manifestările «ecumenismului local», care l-au iubit și l-au apreciat, dar și cei din afara granițelor, dintre care unii i-au fost elevi, văzînd în el un «semn edificator» pentru Ortodoxia întreagă, pentru creștinătate și Mișcarea ecumenică, pentru pace, dreptate și libertate. Acest lucru se poate explica ușor dacă ne amintim cum a fost onorat cu cele mai mari titluri în organizațiile creștine mondiale. Amintim cîteva dintre ele: a fost ales *membru în Comitetul central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor*, din 1961, mandatul fiindu-i reînnoit mereu cu unanimitate de voturi (însemnătatea activității și personalității sale a fost notată și de ajutoarele primite de către Biserica noastră cu prilejul inundățiilor și al seismului din 1977, din partea Consiliului Ecumenic, care a oferit de asemenea un ajutor important pentru construirea unui nou local pentru Institutul teologic, dublat de un centru ecumenic, precum și de un post de profesor român ortodox din București la Institutul ecumenic de la Bossey).

La cea de a IV-a Adunare generală a *Conferinței Bisericilor Europene* (în 1964), Prea Fericitul Patriarh Iustin a fost ales *membru în prezidiul* acestei instituții, de unde s-a retras în 1979. Și această conferință a numit un profesor român din București într-un post al ei. La *Conferința Creștină pentru Pace*, unde Prea Fericirea Sa s-a distins prin mulțimea lucrărilor pe tema păcii, Consiliul Mondial al Păcii l-a premiat cu distincții și medalii. A fost în fruntea ei, participînd la lucrările Comitetului executiv și consultativ și rămînînd președinte permanent al Comitetului de conducere al Comisiei «Pace și dreptate». A pregătit delegați permanenți, teologi și clerici, pentru Comitetul de conducere, ca și în Secretariatul internațional al Conferinței și în diferite Comisii ale departamentului ei de studii.

Precum am amintit, a luat inițiativa formării unui «Consiliu mondial al tuturor religiilor», iar în 1974 a pus la Patriarhia Ecumenică problema relațiilor Bisericii creștine cu alte religii, avînd grijă de adîncirea bunelor legături cu cultul mozaic și cel musulman, trimițînd delegați la conferințele lor și găzduind întruniri academice între teologi ortodocși și reprezentanți ai comitetului iudaic internațional. De asemenea menționînd bune legături cu șefii cultului musulman din țara noastră, a primit cu cinste înalte personalități ale acestui cult, care ne-au vizitat.

În calitate de conducător al Mișcării ecumenice a Bisericii Ortodoxe și ca unul dintre conducătorii în mai toate formațiile și organizațiile mondiale ale Mișcării ecumenice (printre care se numără și Comisia pentru Credință și Constituție), a reprezentat Biserica Ortodoxă Română într-un mod excepțional. A fost prezent la marile Adunări, Consfătuiri și Conferințe bisericesti de pe toate meridianele lumii (pentru localitățile unde a fost prezent pe mapamond, a se vedea lista lor completă, pînă la 1980, întocmită de P. Cuv. Arhim. Nifon Mihăiță, listă amintită mai sus la nota 4).

A fost bucuria și mândria Bisericii Ortodoxe Române pentru o activitate atât de competentă, dezvoltată cu fermitate și urmărită cu jertfelnicie, cultivând și aprofundând legăturile cu celelalte Biserici creștine și transpunând în viață năzuințele înalte, de totdeauna, ale omenirii și ale creștinismului, ca pacea și dreptatea, egalitatea și libertatea, progresul material și cel spiritual etc.

Iată pentru ce credem că nu sîntem în sărbătoarele numai noi, credincioșii români, ci alături de noi, dar tot atât de entuziaști, toți cei din lăuntrul țării noastre, de altă naționalitate și de altă credință, cu care a lucrat împreună la manifestările «ecumenismului local» și în adunările ecumeniste. Nu numai aceștia l-au apreciat și l-au iubit, ci și cei din afara granițelor țării noastre, care au cunoscut pe Prea Fericitul Patriarh Iustin și văd în înălțarea Prea Fericirii Sale pe tronul suprem al Bisericii noastre «un semn edificator pentru credincioșii ortodocși din România, pentru Biserica Ortodoxă întreagă și pentru Mișcarea ecumenică, ca și într-un mod mai general, pentru dezideratele actuale ale omenirii».

S-a spus pe drept cuvânt că, la popasul aniversar de binecuvîntată vîrstă a Psalmistului, sărbătorim nu numai o viață, ci o epocă creată de ea a celui de al șaptezeci și șaptelea mitropolit al Ungrovlahiei și pe al IV-lea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. De aceea, fericii de buchetul prețurii, respectului și dragostei pe care clerul și credincioșii Bisericii noastre îl aduce astăzi Întîistătorului ei, rugăm pe Cel Atotputernic «să binecuvînteze cununa anilor și să-i dăruiască lungime de zile în fruntea Sîntei noastre Biserici, cu bucuria altor mărețe împliniri pentru slava ei și pentru înălțarea patriei iubite».

TIPARUL, CARTEA ȘI PERIODICELE TEHNOLOGICO-BISERICEȘTI DIN TIMPUL ARHIPASTORIRII PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN

(din 1977 pînă în prezent)

Pr. prof. dr. ALEXANDRU I. CIUREA

Aniversarea împlinirii vîrstei de trei pătrare de veac, la 5 martie 1985, de către Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu, precum și sărbătorirea, tot în acest an, a altor două evenimente bisericesti, de primordială importanță, și anume: un veac de la dobîndirea Autocefaliei (aprilie 1885) și șase decenii de la ridicarea aceleiași venerabil așezămînt strămoșesc la supremul rang la care poate fi promovată o Biserică națională, acela de Patriarhat (1925), ne oferă binecuvîntatul întreit prilej de a efectua o scurtă retrospectivă sub tridimensionalul aspect enunțat în fruntea rîndurilor de față.

De la început trebuie să recunoaștem că preocupările cărturărești, scrisul și tiparul teologico-bisericesc, au dobîndit un puternic impuls și avînt, alcătuint o caracteristică fundamentală a celor opt ani de cînd

* Primordial trebuie să mărturisim cu probitate că datele informative, într-o mare măsură, le datorăm P. C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal, conducătorul Tipografiei Cărilor bisericesti, care cu generozitatea ce-l caracterizează ne-a pus la îndemînă manuscrisul său personal purtînd titlul «Publicațiile bisericesti — 1983», de care ne-am folosit din plin și pentru care îi exprimăm pe această cale recunoștințele noastre multumiri.

la cirna Bisericii Ortodoxe Române se află Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, unul dintre cei mai profunzi și mai cunoscuți teologi români, pe teren interortodox, intercreștin și chiar inter-religios. Dar să nu anticipăm prea mult cu incheierile, în detrimntul desfășurării faptelor propriu-zise, acestea din urmă fiind cele dintîi generatoare autorizate de temeluri, concluzii și cumpăniri finale. Să le luăm în ordinea enunțată.

A. TIPARUL BISERICESC

[Biserica Ortodoxă Română, la-nivelul său central și general, dispune de un organism anexă, corespunzător specializat, prin intermediul căruia infăptuiește editarea, imprimarea și difuzarea «*Scintei Scripturi, a cărților de ritual, a lucrărilor și revistelor de știință teologică și a literaturii pentru întărirea religiozității credincioșilor, precum și confectionarea și răspîndirea icoanelor și obiectelor sacre și a celor cu caracter religios, necesare bisericilor și credincioșilor*», — așa cum-statornicesc dispozițiile legale de funcționare ale acestui important așezămint¹.

Acesta este «Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române», care se află sub directa îndrumare a Prea Fericitului Părinte Patriarh și are în imediată dependență, ca organ de execuție, cunoscută și vechea «Tipografie a Cărților bisericești», înființată cum se știe de cunoscutul mitropolit Varlaam († 18 noiembrie 1702), la 1678² și care a desfășurat, în curgerea celor peste trei veacuri de existență, cu unele mici hiatusuri, o imensă și meritorie activitate pe terenul întreținerii piozității, moralizării și culturalizării poporului nostru, prin intermediul cărții religioase. Fără a intra în detalii de pură specialitate, este bine să precizăm totodată că Tipografia Institutului Biblic a fost inzeestrată, în vremea din urmă mai ales, cu tot felul de mașini, utilaje și instalații moderne de calitate și randament remarcabil.

Se poate afirma cu hotărîre că astăzi, în timpul celui de al patrulea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Iustin, Tipografia Institutului Biblic dispune de condițiile tehnice optime aferente unei activități autonome, pentru imprimarea unor lucrări poligrafice complexe și pretențioase, avînd totodată la dispoziție un personal bine calificat din punct de vedere profesional și corespunzător sarcinilor specifice.

În principal, Institutul Biblic și de Misiune, ca și tiparnița ce-i intră direct în jurisdicție deservesc Patriarhia Română și Mitropolia Ungrovlahiei, cu multiplele lor necesități, dar concret și practic, activitatea acestora se extinde în multe privințe și la celelalte eparhii și nevoi generale ale Bisericii Ortodoxe Române, pînă la marginile ei, din țară și chiar din exterior.

[Tot aici trebuie amintite și tipografiile bisericești de la mînăstirea Neamțu, de la Sibiu, Rm. Vilcea și Timișoara care-și desfășoară activitatea în folosul credincioșilor noștri³.]

1. *Legiuirile Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1953, p. 41 sq. art. 159—162.

2. Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, București, 1981, p. 129—132.

3. Vezi și Pr. Dumitru Soare, *Biserica Ortodoxă Română astăzi — Publicațiile bisericești*, în «Măturie ortodoxă», Revista Comunității ortodoxe române din Olanda, an. III, nr. 7/1984, p. 78.

Este cazul să menționăm că aceste tipografii mitropolitane, datorită spiritului gospodăresc al chiriarhilor respectivi, au fost dotate și ele cu tot felul de aparataje, li s-au făcut măriri și amenajări de local (Neamțu, Sibiu), sau au fost inzestrate cu edificii noi corespunzătoare și proprii (Timișoara).

Activitatea publicistică a întregii Biserici Ortodoxe Române se desfășoară în conformitate cu un *plan general de editură anual*, care se pune la punct sub nemijlocita îndrumare a Prea Fericitului Patriarh Iustin și a Sfântului Sinod, ținându-se seama de cererile Institutului Biblic și ale tuturor centrelor eparhiale, care prin sectoarele lor culturale și misionare, conduse de către un consilier eparhial și cu aprobarea ierarhului respectiv, își formulează cererile de tipărituri, în funcție de nevoile parohiilor și ale credincioșilor lor⁴.

Desigur, planul general de editură se referă în primul rând la programarea cărților ce se cer a fi imprimate, pe cind celelalte tipărituri (reviste, îndrumătoare bisericesti misionare și patriotice, calendare, icoane etc.), fie că sînt centrale sau eparhiale, își au asigurată periodicitatea apariției lor, independent de planurile anuale de apariții tipografice.

Cu aceste precizări socotim că am spus în mod succint esențialul despre tiparul bisericesc, din timpul Prea Fericitului Patriarh Iustin, extensiunea și capacitatea lui concretă, ca și modalitatea împlinirii țelurilor ce sînt legate de el.

B. CARTEA TEOLOGICO-BISERICESCĂ

În intervalul de timp de care ne ocupăm, s-au tipărit sub directă purtare de grijă a înțistătorului Bisericii noastre, următoarele categorii de cărți necesare vieții religioase ortodoxe, din țara noastră, cu tematica și titlurile indicate parțial, la locul respectiv, după cum urmează:

1. *Sfînta Scriptură*, cartea de căpetenie a Bisericii și «cartea cărților», cum o numesc mulți credincioși, s-a bucurat de o atenție deosebită din partea învățatului fost profesor de Noul Testament din învățămîntul universitar, din anii 1940—1954, actualul conducător al Bisericii românești. În timpul arhipăstoririi sale Sfînta Scriptură a apărut în două ediții — prima în 1977 și a doua în 1983.

Pe lângă textul integral al Bibliei a apărut în două ediții *Noul Testament* (1980 și 1984) într-o traducere revizuită de o comisie de specialişti, sub președinția primului Ierarh al Bisericii; apoi, a văzut lumina tiparului o carte mult agreată de credincioșii noștri și anume *Psaltirea*, în trei ediții (două în 1981 și alta în 1984). La acestea se adaugă trei ediții dintr-o altă carte, de asemenea mult solicitată și gustată de credincioși, *Mica Biblie ilustrată*, conținind texte selectate din Vechiul și Noul Testament.

Tot în Editura Institutului Biblic a apărut de curînd: *Călăuza bunului creștin în Sfînta Scriptură* (București, 1983); în Editura Mitropoliei Banatului fusese tipărită *Călăuza biblică* (Timișoara, 1977).

4. Pr. S. Verzan, *op. cit.*, p. 10—11.

↳ Pentru nevoile slujitorilor altarului de pe tot cuprinsul țării a fost imprimată în condiții cu totul speciale *Sfinta Evanghelie* (1963), cuprinzând pericopele ce se citesc în decursul întregului an bisericesc.

În premieră absolută pe țara noastră și pentru nevoile sufletești ale celor nevăzători s-au imprimat în sistemul de scriere Braille, *Evangheliile* după Matei, Marcu și Luca ⁵.

Tot aici trebuie amintit că o comisie specială alcătuită din oameni de înaltă specialitate, sub conducerea I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Iustin, lucrează în acest moment în cadrul Institutului Biblic la reeditarea adecvată a cunoscutei *Biblii* a lui Șerban Cantacuzino (1688), care a avut un rol hotărâtor în cultivarea și unitatea limbii române, limbă lipsită de dialecte până astăzi, la nordul Dunării, lucrare menită a marca atât momentul sărbătoreț al împlinirii a trei veacuri de la apariție (1988), cât mai ales a constitui o bază științifică de amplă și multilaterală cercetare și analiză a acestui netrecător monument de cultură națională, teologică și civilă.

2. *Cărțile liturgice*, de cult sau de slujbă, ⁷ s-au bucurat de asemenea de o susținută atenție în această vreme, așa cum de altfel o și merită, acestea alcătuiind în Ortodoxie o parte a celui de al doilea izvor de credință, Sfinta Tradiție, și fiind totodată un important instrument de explicație și prelungire în practică al Sfintei Scripturi.

În funcție de cererile și nevoile studiate ale parohiilor și ale slujitorilor bisericești, aceste cărți s-au publicat în mai multe rânduri. Dintre acestea menționăm: *Liturghierul*, *Moliftelnicul*, *Aghiazmatarul*, *Ceaslovul*, *Catavasierul*, *Octoihul Mare*, *Triodul*, *Penticostarul*, *Mineiele* (pe aproape toate cele 12 luni), *Acatistierul*, *Panihida*, *Tipicul bisericesc*, *Prohodul Domnului*, *Slujba Sfințirii bisericii*, fără a mai socoti frecvențele *cărți de rugăciuni* și altele ⁶.

De menționat este că în aceste cărți au fost introduse slujbele sfinților români canonizați în 1955—1956, precum și anumite rînduiri cerute constant și îndelungat de viața religioasă de toate zilele, ca: numita «Cununie de argint», «Sfințirea crucii la mormînt» și altele.

Toate aceste cărți au apărut în Editura Institutului Biblic, multora revizuiu-li-se conținutul în confruntare cu textele originale de bază. Unele centre eparhiale au tipărit și ele ceva în această direcție. Astfel, Mitropolia Banatului a editat *Antologhionul*, pentru nevoile cîntăreților bisericești locali; iar Episcopia Oradiei, în 1983, *Acatistierul*.

3. *Opere Patristice* Este îndeobște cunoscută importanța primordială a scrierilor Sfinților Părinți și scriitorilor bisericești în Biserica Ortodoxă, ca izvor al credinței. Prea Fericitul Patriarh Iustin, cu pregătirea superioară teologică făcută la Atena, unde a obținut titlul de doctor în Teologie, încă de la venirea în fruntea Bisericii noastre a înscris în planul de lucru al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă traducerea și tipărirea celor mai de seamă opere patristice și a fondat Colecția purtînd numele «*Părinți și Scriitori bisericești*».

Un comitet de editură a fost alcătuit din: Directorul Institutului Biblic, — Pr. Dumitru Soare —, și o serie de profesori cu deosebită expe-

5. Pr. D. Soare, *op. cit.*, p. 78—79 și Pr. S. Verzan, *op. cit.*, p. 19—22.

6. Pr. D. Soare, *op. cit.*, p. 79; Pr. S. Verzan, *op. cit.*, p. 25—32.

riență în materie, ca: Pr. prof. dr. D. Stăniloae, Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, Pr. prof. dr. D. Fecioru, Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, Prof. dr. Alexandru Elian, ș.a. Acest comitet a alcătuit o listă de lucrări patristice de primă importanță, de circa 90 de titluri, începând cu Părinții Apostolici și sfârșind cu Sfântul Ioan Damaschinul, atât de limbă greacă, cât și latină. S-a făcut repartizarea sarcinilor, iar în momentul de față se află deja depuse la Editură peste 30 de manuscrise conținând volumele respective. Până acum au apărut, într-o ținută cu totul excepțională, următoarele volume: *Scrierile Părinților Apostolici* (1979), *Apologeți de limbă greacă* (1980), *Apologeți de limbă latină* (1981), *Origen — Scrieri alese* — I (1981); II (1982); III (1983), IV (1984), *Clement Alexandrinul — Scrieri* — I (1982); II (1982), *Actele martirilor* (1982), *Sf. Grigorie de Nyssa — Scrieri* — I (1982) și *Sf. Maxim Mărturisitorul — Ambigua* (1984).

După cum se vede această pretențioasă colecție constituind un obiectiv prioritar, s-a transpus cu toată promptitudinea în realismul vieții teologice concrete.

Un alt eveniment remarcabil tot în acest domeniu se cere consemnat aici. Este vorba de cunoscuta colecție «*Filocalia*» sau *Culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, în traducerea Părintelui Prof. dr. D. Stăniloae, care a continuat să apară pînă în 1981, însumînd zece volume, contopindu-se apoi cu cea a Părinților și scriitorilor bisericești, înființată de Prea Fericitul Patriarh Iustin, unde au apărut operele Sf. Grigorie de Nyssa, Maxim Mărturisitorul ? ș.a., dar conferind Filocaliei o mai mare vitalitate.

Amintindu-ne cu duioșie de unele încercări laborioase din trecutul nostru de a transpune în graiul străbun comorile de gândire ale Sfinților Părinți, atât de agreate de clericii și credincioșii noștri, cu cele opt volume din «*Izvoarele Ortodoxiei*» tipărite între 1938 și 1946, sub conducerea Pr. prof. dr. D. Fecioru și Pr. dr. Olimp Căciulă, trebuie să recunoaștem cu deplină obiectivitate și satisfacție că încercarea din urmă este cea mai viguroasă dintre toate încercările de pînă aici și, alături prin numărul volumelor predate Editurii, cât și a celor deja editate, constituie totodată o bună garanție că programul celor 90 de titluri alcătuitește o promisiune nu numai generoasă, dar și realizabilă prin vioiciunea și consecvența urmăririi aceștei acțiuni de prestigiu.

4 | *Manuale și cursuri.* Este îndeobște cunoscut că Biserica Ortodoxă Română, începînd cu anul 1949, a optat și a obținut ca școlile pentru formarea slujitorilor ei să intre în propria și nemijlocita sa dependență, juridică și responsabilă. Aceasta a însemnat foarte mult pentru ea. De la mijloacele materiale pentru întreținerea localurilor, personalului, bursele elevilor și studenților pînă la alcătuirea programelor analitice, educația duhovnicească, manualele și cursurile de învățămînt. De atunci și pînă astăzi funcționează neîntrerup: în cadrele Bisericii noastre șase seminarii teologice (București, Neamtu, Cluj-Napoca, Craiova, Caransebeș și Buzău) și două Institute Teologice de grad universitar (București și Sibiu).

Seminariile Teologice au un program de studiu de cinci ani, după absolvirea de către elevi a celor zece ani de învățământ general obligatoriu. Cursurile la Institutele Teologice au o durată de patru ani pentru licență, și alți trei pentru cele speciale de doctorat. Reiese de aici destul de pregnant nevoia de manuale didactice, de cursuri universitare și de carte teologică de nivel deosebit.

Pentru Seminariile Teologice s-au tipărit în anii de care ne ocupăm următoarele manuale: *Studiul Vechiului Testament*; *Studiul Noului Testament*, *Istoria Bisericii Române* (Edit. Mitropoliei Ardealului, 1978), *Omiletica*, *Catehetica*, *Dogmatica*, *Morala creștină*, *Liturgica teoretică*, *Manual de limbi clasice* (greacă și latină), *Tipicul bisericesc*; diferite manuale de cântări bisericești, un repertoriu coral, etc.⁸

Pentru Institutele Teologice s-au tipărit tratate de nivelul academic corespunzător din lucrările unor profesori de mare renume care pot servi și altor persoane ce nutresc interes pentru problemele teologice tratate la nivel superior, sau au contingente cu acestea. Dintre acestea amintim de asemenea numai pentru vremea noastră următoarele cursuri universitare: *Teologia Dogmatică Ortodoxă* (trei volume), de Pr. prof. dr. D. Stăniloae; *Istoria Bisericii Române* (trei volume), de Pr. prof. dr. M. Păcurariu; *Teologia morală ortodoxă* (trei volume), de un colectiv format din: I. P. S. Nicolae Mladin, Diac. prof. dr. Orest Bucevșchi, Prof. dr. C. Pavel și Arhid. prof. dr. I. Zăgrean, precum și Pr. prof. dr. D. Stăniloae (vol. III); *Istoria Bisericii Universale* (primul volum), de Pr. prof. dr. I. Rămureanu, Pr. prof. dr. Milan Șesan și Pr. prof. dr. T. Bodoșogae; *Patrologia* (primul volum) de Pr. prof. dr. I. G. Coman; *Istoria Religiiilor* (două ediții) de Diac. prof. dr. Em. Vasilescu; *Istoria filosofiei antice*, de Diac. prof. dr. N. Balca; *Liturgica specială*, de Pr. prof. dr. Ene Braniște. Se află în curs de tipărire și alte volume din lucrările susmenționate, precum și manualul de îndrumări misionare. În rândul celor tipărite trebuie să amintim și valoroasele lucrări teologice ale Pr. prof. dr. Ion Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă A—Z* (1981), și Pr. dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament* (1984).

După cum se vede este vorba de o remarcabilă și febrilă activitate, cu menirea clară de a se satisface competent nevoile învățământului superior teologic și ale tuturor ostenitorilor lui din diferite domenii de specializare.

5. *Lucrări remarcabile de Teologie.* Atît în Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, cît și în tipografiile celor patru centre mitropolitane, indicate în primul paragraf al prezentelor rînduri, s-au tipărit multe și valoroase lucrări teologice care au îmbogățit incontestabil patrimoniul culturii noastre teologice și de care nu se va putea face abstracție multă vreme.

Acestea se datoresc unor distinși ierarhi, profesori sau teologi, cu neîntrerupte preocupări cărturărești. Dintre cele mai extinse și remarcabile cităm:

I.P.S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Teoctist Arăpașu, *Mitropolitul Iacob Putneanu* (1719—1778), în limba română și engleză (1979); *Pe treptele slujirii creștine* (două volume);

⁸ Pr. S. Verzan, *op. cit.*, p. 39—43; Pr. D. Soare, *op. cit.*, p. 80.

I.P.S. Mitropolit al Ardealului, *Antonie Plămădeală, Ca toți să fie una; Dascăli de cuget și simțire românească; Pagini dintr-o arhivă inedită* (Edit. Minerva, 1984), ș.a.;

I.P.S. Mitropolit al Olteniei, Nestor Vornicescu, *Contribuții ale slujitorilor bisericești la independența de stat a României (1877—1878); Despre viața și opera Sf. Vasile cel Mare; Descătușarea — 1821; Scrieri patristice în Biserica Ortodoxă Română până în sec. XVII*, ș.a.

I.P.S. Mitropolit al Banatului, Nicolae Corneanu, *Temeiurile învățăturii ortodoxe; Invățătura ortodoxă despre mântuire*; cu binecuvântarea I.P.S. Sale, tot în Editura Mitropoliei Banatului a apărut și *Erminia picturii bizantine a lui Dionisie de Furna*, de C. Săndulescu-Verna;

Cu binecuvântarea I.P.S. Arhiepiscop Antim Nica al Tomisului și Dunării de Jos; *De la Dunăre la Mare, mărturia istorice și monumente de artă creștină* (două ediții). De asemenea, sub îndrumarea P.S. Antonie ca Episcop de Buzău: *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților* (două volume) și lucrarea personală *Nume și tapte în istoria culturii românești — sec. XVII—XIX*;

La Oradea, cu binecuvântarea P.S. Episcop Vasile Coman, *Roman Ciorogariu (1872—1936) — studii și documente*, și lucrarea proprie *Slujind lui Dumnezeu, slujim oamenilor*;

P.S. Eftimie Luca, Episcopul Romanului și Hușilor, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu*;

P.S. Gherasim Cristea, Episcopul Rîmnicului și Argeșului, *Războiul de independență în documentele Episcopiei Rîmnicului și Argeșului; Preotul Radu Șapcă — omul și epoca sa*;

P.S. Emilian Bîrdaș, Episcopul Alba Iuliei, *Alba Iulia — oraș milenar*;

P.S. Episcop-vicar Justinian Chira, *Darurile Bisericii*;

Pr. prof. dr. I. G. Coman, *Scriitori bisericești din epoca străromână*;

Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Începuturile Mitropoliei Transilvaniei*;

Prof. dr. Alexandru Elian, *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe — 1642*;

Pr. Șt. Slevoacă, *Predici pentru toate duminicile și sărbătorile anului bisericesc*;

Diac. Ioan Ivan și Pr. Scarlat Porcescu, *Minăstirea Neamțu*;

Pr. Ch. Papuc, *Întru înnoirea vieții*;

Arhim. Ilie Cleopa, *Despre credința ortodoxă*;

Ierom. Ioanichie Bălan, *Pateric românesc, Vetre de sihăstrie românească și Convorbiri duhovnicești*;

Pr. Scarlat Porcescu, *Episcopia Romanului*;

Un colectiv de autori, *Carte de învățătură creștină ortodoxă*, ș.a.

Tot aici trebuie să pomenim și lucrarea *Arta creștină în România* din care au apărut până acum trei volume, atât în românește, cât și în limba engleză, alte tomuri fiind în pregătire pentru tipar. Tot în curs de apariție se află albumele-monografii: *Două milenii de frumusețe românească și Biserica Ortodoxă Română astăzi* ⁹.

Am menționat în aceste puține rânduri doar lucrările cele mai de seamă ce s-au imprimat în acești ultimi opt ani, în timpul, sub îndrumarea și coordonarea editorială a Prea Fericitului Patriarh Iustin. După cum ne-am putut da seama nu au fost incluse aici tezele de doctorat în Teologie ce au văzut lumina tiparului, circa 25, foarte numeroasele monografii închinatăe unor eparhii, catedrale, minăstiri, biserici și mo-

9. Pr. S. Verzan, *op. cit.*, p. 50—87; Pr. D. Soare, *op. cit.*, p. 81—83.

numente istorice ale Bisericii Ortodoxe Române. N-au fost amintite nici miile de studii, articole și alte elaborate ale profesorilor de teologie și ale unor oameni de cultură, ce s-au tipărit în revistele noastre bisericești, *pliantele* închinare unor instituții și monumente bisericești, *lucrările de muzică psaltică și corală bisericească*, precum și o serie întreagă de cărți privitoare la *circularea cărții bisericești în Transilvania și Banat*, și lucrările de edificare duhovnicească (*Cărți de rugăciune, Catehisme, s.a.*), tipărite destul de frecvent și în paralel în toate tiparнитеle menționate, mergând pînă la două-patru ediții de fiecare chiriarchie.

În fine, tot aici găsim necesar să subliniem o notă caracteristică actuală a tuturor acestor publicații și ale Instituției teandrice ce le patro-nează pe toate acestea, prin Înalta sa ierarhie, anume dimensiunea ecumenică a Teologiei românești din această vreme, constînd dintr-o largă, nedezmîntită și sinceră deschidere a Bisericii Ortodoxe Române către dialogul colaborării și al dragostei cu celalalte confesii creștine, mai ales în interesul păcii universale.

C. PERIODICELE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Biserica noastră posedă suficiente publicații periodice pentru satisfacerea convenabilă a necesităților sale de comunicație și edificare sufletească, a slujitorilor și credincioșilor săi. Acestea sînt de mai multe categorii: 1. Periodice centrale ale Patriarhiei Române; 2. Periodice locale — mitropolitane; 3. Periodice ecumenice în limbi străine, destinate străinătății; 4. Periodice românești care apar în străinătate.

1. Înainte de a le înșira pe toate acestea se cuvine să amintim unicul ziar (Foaie religioasă) de care dispunem, — venerabila publicație fondată de nemuritorul mitropolit al Ardealului Andrei Șaguna (1864—1873), la 3 ianuarie 1853, și care apare fără întrerupere pînă astăzi, întrînd acum în cel de al 133-lea an al existenței sale. Este vorba de «*Telegraful român*», care a însemnat atît de mult pentru frații noștri români din Transilvania și care a fost martor și a militat activ, prin paginile și literele rîndurilor sale, prin pana devotată a scriitorilor săi, la atîtea evenimente epocale din epopeea fără seamăn a poporului nostru de pe toate laturile Carpaților. *Telegraful român* a dobîndit o ținută mai substanțială prin constanțele strădăniilor ale I.P.S. Dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, care are valoroase contribuții în fiecare număr. Cinste deosebită osîrdnicilor patrioți înaintași și consecvenților urmași de astăzi!

2. Am numit *periodicele centrale* ale Patriarhiei Române, cele care sînt editate de aceasta prin Institutul Biblic și de Misiune, avînd circulație la toate parohiile țării, precum și la cele din afară. Acestea sînt cele trei reviste binecunoscute în țară și străinătate. Ele sînt: (a) «*Biserica Ortodoxă Română*», care a apărut lunar de la 1 octombrie 1874 pînă astăzi, cu unele scurte întreruperi (1878—1880 și 1916—1921), împlinind în anul de față curgător 103 ani de neîntreruptă viață și apariție. Este cea mai veche revistă bisericească în existență, cea care a contribuit într-un înalt grad nu numai la promovarea teologiei românești, dar și a culturii naționale din multe puncte de vedere. Paginile sale în decursul acestui veac de existență au cuprins materiale de : valoare cu totul excepțională. Revista a fost în trecut oficiosul Sfîntu-

lui Sinod, iar astăzi «Buletinul oficial al Patriarhiei Române». Comitetul ei de redacție își desfășoară activitatea sub îndrumarea Prea Fericitului Patriarh Iustin. Revista cuprinde ca rubrici specifice: Viața bisericească; Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare; Din viața Bisericilor Ortodoxe surori; Îndrumări pastorale; Din trecutul Bisericii și Patriei noastre; Aniversări-Evocări; Documentare; Recenzii, și apare în 12 numere pe an, alcătuind șase volume.

(b) «*Studii Teologice*» este numele celei de a doua reviste centrale, care este în fond revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română. Pentru aceea Comitetul ei de redacție este format din rectorii și profesorii acestor Institute sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh. Aici, în cei 37 de ani de existență neîntreruptă (1948), au văzut lumina o sumedenie întreagă de studii, articole, lucrări de seminar pentru doctorat, pentru toate cele patru secții ale Teologiei, cit și unele teze de doctorat, în toată extinderea lor. Revista apare în zece numere pe an, grupate în cinci volume. Principalele ei rubrici sînt: Editoriale; Articole și studii; Cronica Institutelor Teologice; Aniversări omagiale; Note bibliografice.

(c) «*Ortodoxia*» este cea de a treia revistă centrală a Patriarhiei Române, editată tot de Institutul Biblic. Ea apare de patru ori pe an. Comitetul ei de redacție este alcătuit din unii profesori de teologie, sub conducerea Prea Fericitului Patriarh Iustin. În revistă se publică de preferință studii de factură și viziune interconfesională, apoi unele probleme privind Biserica și viața; Însemnări despre cărți și reviste.

Colaboratorii acestor reviste sînt ierarhii Bisericii, membrii corpului didactic de toate gradele de la Institutele și Seminariile Teologice, candidații la titlul de doctor în Teologie, preoții, etc.

Toate parohiile din țară primesc, pe bază de abonament, revistele centrale, de asemenea revistele centrale bisericești au o mare circulație peste fruntariile țării, fiind cunoscute de mulți clerici ai altor confesiuni creștine, unele studii fiind citate sau făcînd parte din bibliografiile teologice cele mai de seamă¹⁰.

3. Periodicele locale-mitropolitane, sînt următoarele:

(a) «*Glasul Bisericii*» este revista oficială a Mitropoliei Ungrovlahiei. Ea apare de regulă în 12 numere anual (șase volume). Problematika rubricilor ei țintește, ca și la toate celelalte, aceeași destinație: Îndrumări pastorale și omiletice (predici); Articole și studii; Pentru pacea a toată lumea; Documentare; Recenzii; Note bibliografice. Un loc deosebit îl ocupă evenimentele bisericești din Arhiepiscopia Bucureștilor, Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos și Episcopia Buzăului.

(b) «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*» este revista Eparhiei cu același nume. Ea apare, ca și precedentă, și cele trei următoare, în 12 numere pe an (șase volume). În acest an, 1985, ea împlinește 61 de ani de existență neîntreruptă. După editorialul special obișnuit revista conține rubrici ca: Dezarmare și pace; Material omiletic; Articole și studii; Vieți de sfinți; Cronica bisericească; Actualitatea ecumenică etc.

10. Pr. S. Verzan *op. cit.*, p. 88 sq.

(c) «*Mitropolia Ardealului*» este revista oficială a Mitropoliei Ardealului, a Arhiepiscopiei Sibiului, a Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, a Episcopiei de Alba Iulia și a Episcopiei Oradiei, avînd exact același regim de apariție ca și precedentele. În 1985 aceasta împlineste 30 de ani de constantă existență. Cuprinde următoarele rubrici: Articole și studii; Dreapta învățătură de credință a Bisericii; Biserica și problemele lumii contemporane; Îndrumări omiletice (predici); Viața bisericească; Însemnări din trecut; Note; Recenzii; Trezări la cele veșnice etc.

(d) «*Mitropolia Olteniei*», care împlineste anul acesta 35 de ani de neîntreruptă apariție (nr. 1 pe iulie-august 1950), este revista Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Râmnicului și Argeșului, avînd același regim și volum de apariție ca cele de pînă aici enumerate. Rubricile ei sînt: Aniversări; Studii și articole; Pagina patristică; Îndrumări omiletice (predici); Viața bisericească; Recenzii. Revista publică, cu binecuvîntarea I.P.S. Mitropolit Dr. Nestor Vornicescu, un foarte util *ghid bibliografic, al temelor și problemelor* tratate pe întreg cuprinsul revistei din cei 35 de ani de existență, alcătuit de Pr. Alex. Armand Munteanu, un important instrument de lucru și punere în valoare al întregului material editat, și totodată un îmbietor exemplu de urmat pentru celelalte reviste bisericești.

(e) «*Mitropolia Banatului*», care împlineste și ea în acest an 35 de ani de neîntreruptă apariție, este revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului; apare în 12 numere pe an (șase volume). Rubricile ei sînt: Studii; Amvonul preoților (predici); Probleme pastorale și liturgice; Urme din trecut; Trepte ale dezvoltării Patriei; Note și comentarii; Cronica bisericească; Prezentări bibliografice; Poșta redacției¹¹.

În legătură cu împărțirea conținutului acestor reviste locale-mitropolitane în diferite capitole, rubrici sau împărțiri speciale, socotim că este potrivit să precizăm că Prea Fericitul Patriarh Iustin are un merit deosebit în această privință. Se știe că pe vremea cînd activa în învățămîntul teologic Prea Fericirea Sa a fost unul dintre colaboratorii de bază ai revistei «*Mitropolia Olteniei*». Spirit ordonat, distinsul profesor universitar de teologie a adus revistei amintite o substanțială îmbunătățire prin clasificarea și sistematizarea materialului pe rubrici bine distincte. Metoda aceasta s-a impus și la revistele «*Mitropolia Ardealului*» și «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*» editate de eparhiile cu același nume, — unde Prea Fericirea Sa a păstorit între anii 1956—1957, și respectiv 1957—1977 —, metodă care mai apoi s-a generalizat și la celelalte reviste bisericești, devenind o caracteristică a acestora.

Serviciul de relații externe bisericești al Patriarhiei Române și un Comitet de redacție, sub îndrumarea P.S. Dr. Vasile Tirgovișteanu. Episcop vicar patriarhal și rector al Institutului Teologic de grad Universitar din București, scoate începînd din anul 1970 — o revistă «*Romanian Orthodox Church News*» (ROC), care este destinată străinătății, în două versiuni, engleză și franceză (conținut identic). Articolele sînt grupate în următoarele rubrici: Cronica internă; Monumente

11. *Ibidem*, p. 96—102.

bisericești; Comunități ortodoxe române din străinătate; Puncte de vedere; Ecumenism local; Noutăți ecumenice; Reconzii, etc. Ea are misiunea de a fi un mijloc de corectă informație asupra evenimentelor mai de seamă din viața religioasă a Bisericii noastre și un instrument de legătură ecumenică cu toate celelalte denominațiuni creștine. Cum s-a spus, periodicul apare de patru ori pe an, în bune condiții grafice și editoriale¹².

5. În fine, abordând acum ultima categorie de periodice ale Bisericii noastre, și anume *cele care apar în străinătate*, putem afirma pe bună dreptate că lista celor înșirate până aici n-ar putea fi socotită completă fără acestea din urmă.

Comunitățile românești ortodoxe de sub jurisdicția Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală, editează — cele mai multe dintre ele — periodice cultural-religioase cu apariție diversă. Dintre acestea amintim: revista lunară «Credința» (din 1950) și un *Almanah*, editat de Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română în America și Canada; revista lunară «Vestitorul» editată de Arhiepiscopia Ortodoxă Română pentru Europa Centrală și Occidentală care apare la Paris; «Vestitorul român-canadian», publicație editată de parohia din Kitchener; «Altarul străbun», revista parohiilor ortodoxe române din Australia și Noua Zeelandă (lunar); «Învieerea», revistă de teologie și cultură românească, editată de Reprezentanța Patriarhiei Române de la Ierusalim (lunară); «Altarul», buletinul bisericii ortodoxe române din Londra (din 1968); «Învieerea», buletinul bisericii ortodoxe române din Geneva (din 1975) — bilunar; «Luceafăr nou», revista trimestrială a Comunității din Viena; «Biserica românească», publicație religioasă culturală a Comunităților ortodoxe române din Italia (din 1976); «Păstorul cel bun», publicație religioasă-morală și culturală a parohiei ortodoxe române din Salzgitter — R. F. Germania (din 1977); «Viața creștină», buletinul bisericii ortodoxe române din Offenbach — Frankfurt am Mein (din 1977); «Renașterea», revista comunității române din München — R. F. Germania (din 1977); «Nădejdea», revista comunității române din Hamburg — R. F. Germania; «Candela», revista parohiilor ortodoxe române din Suedia (din 1972); «Strana românească», revista parohiei din Bruxelles¹³, ș.a.

Pe lângă aceste reviste, unele parohii ca cele din Viena, Londra, Paris, Baden-Baden și Göteborg, editează și almanahuri anuale.

Toate aceste publicații teologico-bisericești de peste hotare pentru românii grupați în jurul organizațiilor lor ortodoxe și românești, an mărirea să-i ajute pe aceștia să-și păstreze credința ortodoxă moștenită din moși-strămoși, obiceiurile și datinile lor străbune, precum și limba poporului în mijlocul căruia au văzut lumina zilei.

Această acțiune face parte din responsabilitatea morală de totdeauna a Bisericii Ortodoxe Române față de poporul căruia. În împrejurări obișnuite sau mai puțin obișnuite, i-a slujit neincetat cu tot devotamentul.

12. *Ibidem*, p. 96.

13. *Ibidem*, p. 113—117; «Romanian Orth. Ex. Church News», VIII-e année, No. 1/1978, p. 31—40.

În fapt, aceste publicații de peste hotare fiind singurele organe de presă ale românilor stabiliți dincolo de fruntariile patriei lor, au un caracter mai complex și polyvalent, atît în ceea ce privește țelurile practice ce se urmăresc, cît și modalitățile de împlinire ale acestora, natural, în cadrul drepturilor fundamentale ale omului, și cu respectarea principiilor de autodeterminare autonomă a fiecărei conștiințe.

Aceasta este și explicația pentru care Biserica Ortodoxă Română, prin patriarhii săi Justinian Marina (1948—1977) și Iustin Moisescu (din 1977), la cererea credincioșilor ortodocși români de peste hotare, ca și la îndemnul cugetelor lor pătrunse de reală dragoste și responsabilitate față de popor, au consimțit să înființeze și să ajute constant aceste parohii și aceste publicații românești de peste fruntariile țării, acestea nu fără jertfe materiale și spirituale, mai puțin trimbițate, dar în fond adînc grăitoare, spre folosul peren al fiilor lor duhovnicești.

La sfîrșitul acestor puține pagini, fără pretenție de exhaustivitate absolută și adîncă analiză, închinată tiparului, cărții și periodicelor teologico-bisericești din timpul celor opt ani care s-au scurs de la începutul arhipăstoriei Prea Fericitului Patriarh Iustin, putem afirma cu deplină obiectivitate următoarele :

— *Tiparul bisericesc*, mai precis tiparnițele care stau practic la dispoziția Bisericii Ortodoxe Române, au continuat să fie utilizate, perfecționate și modernizate cu tot ce le era necesar, pentru a putea satisface toate cerințele editoriale ale Patriarhiei Române, ale eparhiilor sufragane, ale instituțiilor de învățămînt, mediu și superior, ale parohiilor, slujitorilor și credincioșilor Bisericii noastre strămoșești, care are o glorioasă activitate istorică în această privință, atît cantitativ cît și calitativ.

— *Cartea teologico-bisericească*, ca expresie a posibilităților meritorii menționate mai sus, cu toate ramificațiile ei, de la *textul sacru* cu *Biblia* și toate variantele acestuia, pînă la fixarea definitivă în cultura românească a Scripturii din 1688 a lui Șerban Cantacuzino, prin ediția comemorativă proiectată pentru 1988; *cartea liturgică* de slujbă, cu mulțimea voluminoaselor sale tomuri; *scrierile patristice și filocalice* de proveniență elină sau latină programate a vedea lumina tiparului în limba română, în 90 de cărți, dintre care mai bine de o treime sînt deja gata pentru editare și care constituie cu siguranță idealul publicistic țintit, cu destoinică rîvnă, de către Prea Fericitul Patriarh Iustin; numeroasele și variatele *manuale* de învățămînt, cursurile universitare teologice ce au sporit considerabil în vremea noastră, *tratatele de teologie* propriu-zise, menționate doar parțial în aceste rînduri, — sînt realizări de prim ordin ale activității editoriale patronate de către Prea Fericitul Patriarh Iustin și constituie un adevărat tezaur pentru Biserica și Teologia românească.

Să precizăm tot aici că din 1977 pînă în 1985 au fost proclamați 25 de doctori în Teologie (în toate specialitățile), ceea ce spune — cre-

14. O bună prezentare a acestora o face lucrarea în manuscris ce ne-a stat la dispoziție și pînă azi, p. 108—112.

dem noi — foarte mult. Tezele de doctorat ale acestora, toate tipărite potrivit regulamentelor în vigoare, adăugate la celelalte strădării teologice ale acestor opt ani, arată împreună, cât se poate de elocvent, amploarea preocupărilor, dimensiunea înfăptuirilor și tonus-ul vital teologic al Bisericii Ortodoxe Române. Niciodată teologia ortodoxă românească, în tot trecutul ei, n-a atins parametrii, performanțele și intensitatea strădaniilor contemporane!

În fine, căutînd să enunțăm o judecată de valoare și asupra *perioadelor* Bisericii Ortodoxe Române, cu toate categoriile lor enumerate și problematica abordată, vom putea recunoaște cu onestitate și fără puțință de tăgadă că niciodată numărul lor n-a fost mai mare ca în zilele noastre, că acestea au permanent deschise viile lor monade către contactele, legăturile și dialogurile ecumenismului contemporan — una dintre marile binecuvîntări ale veacului nostru pe plan mondial —, că se află unitar mobilizate în slujba umanismului creștin și a omeniei noastre românești, perene și de unică specificitate prin toate materialele evocatoare, comemorative, edificatoare și culturale ce publică, și că probează astfel pe viu și cert antropofilia și demofilia de totdeauna a poporului nostru și a Bisericii sale Ortodoxe, fie că se referă la mădulele sau întregul seminției sale, fie la etniile în mijlocul cărora își desfășoară existența, fie la toate celelalte popoare ale lumii, cărora le dorește sincer prosperitatea și fericirea vremelnică și veșnică. Acesta este cel mai de seamă mesaj al spiritualității ortodoxe a poporului român către lume, lumea zilelor noastre, dimpreună cu certitudinea că lumea păcii va trebui să cîștige neapărat pacea lumii.

PATRIMONIUL CULTURAL-NAȚIONAL DIN MOLDOVA ÎN VIZIUNEA ȘI PREOCUPĂRILE PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN *

Pr. SCARLAT PORCESCU

Cu îndeplinirea rînduielilor canonice, în luna ianuarie 1957, Prea Fericitul Patriarh Justin trecea în istoricul scaun mitropolitan de la Iași. De fapt, atunci, Prea Fericirea Sa revenea în Moldova. Cîțiva ani, înainte, slujise cu pilduitoare osîrdie Biserica și școala teologică din acest ținut strămoșesc, de la înălțimea unei catedre a Universității ieșene, ca dascăl de Exegeza Testamentului Nou și Ermeneutica Biblică — începînd din octombrie 1940, «*utilizat*», iar din octombrie 1942 «*chemat*» pînă în anul 1946 — urmaș al eminentului exeget Vasile Gheorghiu.

Prea Fericirea Sa cunoștea, pe de o parte, frumusețea pitorească a meleagurilor moldovene, încărcate de istorie, bogăția de roade culturale ale unora dintre fiii vestiti ai regiunii, adăugată patrimoniului spiritual al neamului nostru, iar pe de alta, strădaniile ierarhilor care au păstorit aici, cu vrednicie, cum și ale tuturor clericilor din această provincie, închinat înalțelor țeluri: apărarea dreptei credințe, unitatea în duh și mărturisire, îndrumarea și călăuzirea dreptcredincioșilor pe ca-

* Avem în vedere perioada în care Prea Fericitul Părinte Patriarh a păstorit ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei.

lea mîntuirii; cunoștea, de asemenea, mulțimea așezărilor călugărești. «străjuite de codrii munților ori de ocoliturile apelor»¹, cum însuși spunea, vetre de evlavie, cărturărie și muncă; cunoștea cugetările adînc și simțămintele alese ale unor cuvioși monahi, ale unor păstori și dascăli renumiți, intrupate în monumentalele locașuri de închinare și în atîtea și atîtea lucrări și odoare bisericesti, care se disting prin frumusețea artistică, prin linii și particularități de impresionantă măiestrie; cunoștea, în sfîrșit, unele dintre trăsăturile caracterologice ale moldovenilor: modestia, cumințenia, omenia.

Pe vremea cînd Prea Fericitul Patriarh Iustin prelua cirja mitropolitană a Moldovei și Sucevei, cel dintîi obiectiv postbelic — acțiunea de vindecare a rănilor pricinuite de groaznicul cataclism — era deja în plină desfășurare. În același timp, țara noastră păsea pe calea cea nouă. Pretutîndeni se lucra stăruitor pentru așezarea temelii orînduirii noi pentru primenire, pentru dăltuirea omului muncitor, a omului călăuzit de o înaltă conștiință umană, a omului care prețuiește valorile reale ale înaintașilor, care apără pacea și prețuiește dreptatea. Contextul condițiilor noi, cu alte cuvinte, etapa istorică în care intrasem, deschisese și pentru Biserica Ortodoxă o nouă cale.

Cu vigoare tinerească, arhipăstorul cel nou al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Prea Fericitul Patriarh Iustin, cunoscut prin așerimea sa intelectuală, prin adînc și variata sa pregătire cărturărească, cu experiența dobîndită la catedră și în jîțul arhipăstoresc de la Sibiu, neclintit în hotărîrea de a da Arhiepiscopiei Iașilor o față nouă, în iureșul strădaniilor și înfăptuirilor din țară, a pornit la lucru cu hărnicie, clarviziune și dăruire. Activitatea sa chiriarhală în Moldova, stăruitoare multilaterală și, totdeauna, îmbelșugată de roade, este expresia judecăților de valoare, împlinirea procesului intelectual de chibzuință și cumpănire adîncă. În atenția sa au stat, prioritar, credința strămoșească, păstrarea neștirbită a propovăduirii Mîntuitorului, paza predaniei sfînte unitate credincioșilor într-un singur duh și într-o singură mărturisire disciplina acestora în ascultare desăvîrșită.

Îndeplinindu-și sfîntul ei mesaj, în stat, cum deseori spune Prea Fericirea Sa, și nu în afară de limitele sale, nelăsîndu-se «ispîtită de ideea de a domina poporul», necăzînd, «în greșala de a se izola de lume», de a se refugia «oarcum în sfera contemplației sau în zona noțiunilor abstracte», Biserica trebuie să fie integrată în viața neamului. «spre a-l ajuta să-și făurească o viață fericită»². Consecvent acestui principiu, axial, adînc teologic, Prea Fericirea Sa a stăruit, neabătut pentru închegarea unor legături strînse între stat și Biserică, îndeplinindu-și, pe de o parte, înalta misiune de mare preot în casa Domnului, iar pe de altă, îndatorirea patriotică de fiu vrednic al neamului nostru. Neconștient a dat clericilor și dreptcredincioșilor indemn părintesc de a se arăta, fiecare, slujitor al binelui de obște, fiu devotat al patriei, lucrător activ în via Domnului.

Înnoirea gospodărească a parohiilor, minăstirilor, protopopiateleor și a întregii Arhiepiscopii a Iașilor pe care a păstorit-o, cu braț înalt:

1. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 1—2/1957, p. 29.

2. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 5—6/1974, p. 327—328.

mai mult de două decenii, cum și corectitudinea exemplară a slujitorilor bisericești au fost, neconținut, la inima Prea Fericitului Patriarh Iustin.

Păstorul, binecuvântat de Cel Atotputernic cu însușiri și daruri remarcabile, a căutat cu luare aminte, pe când păstorea în Moldova și la ceea ce a rămas de la înaintași, la tezaurul cultural-artistic străbun, la valorile patrimoniale păstrate în sau în preajma sfințelor locașuri. În străvechea cetate a Moldovei și, mai cu seamă, la vetrele călugărești, Prea Fericeirea Sa a cunoscut și înțeles, mai mult ca oriunde, moștenirea culturală care naște și dezvoltă gânduri și sentimente de prețuire pentru mesajul veacurilor de mai înainte. A cunoscut și înțeles — strădaniile și înfăptuirile sale în această direcție sînt mărturii grăitoare — că trecutul nostru autentic este pus în lumină de letopisețe, cronici și scrieri religioase, de fresce și broderii, de odoare de tot felul, de miniaturi, inscripții în piatră, creștături în lemn, cetăți și diferite fortificații, creații folclorice, edificii laice și bisericești.

*«Alături de documentele vechi, remarca Prea Fericitul Patriarh Iustin, de filele bătrînelor cronici, de cumpănitele predanii ale strămoșilor și de obiceiurile pămîntului, monumentele istorice bisericești sînt izvoare nesecate care ne ajută să cunoaștem aspecte din istoria poporului nostru, să înțelegem moștenirea culturală a străbunilor. În fiecare locaș de închinare, în fiecare piatră, în fiecare element decorativ, în fiecare frescă, păstrate pînă în zilele noastre, deslușim ideile și sentimentele înaintașilor»*³, intrupate în aceste comori de artă ale neamului, sintem prin mijlocirea lor, în legătură cu pulsațiile trecutului, înțelegem, privindu-le, diferite laturi ale vieții culturale de odinioară.

An de an, după ce Prea Fericitul Patriarh Iustin a trecut în scaunul vlădicesc de la Iași, conducerea de stat, prin Departamentul Cultelor și prin Direcția Monumentelor Istorice, cum și administrația eparhială, au alocat fonduri, de ordinul milioanei, atît pentru efectuarea lucrărilor urgente de întreținere, cît și, mai cu seamă, de restaurare ale acelor care, în istoria artei vechi moldovenești, impun prin particularități remarcabile. Fie în faza de întocmire a proiectelor și documentațiilor, fie în timp ce lucrările se aflau în plină desfășurare, Prea Fericitul Iustin a dezbătut cu reprezentanții forurilor centrale și județene, cu arhitecți și ingineri, specialiști în restaurări, probleme de istorie, artă și, în genere, de cultură, ridicate de această patriotică acțiune, uneori zile și săptămîni, cîteodată aprinse, atît la reședința sa, cît și în preajma monumentelor, spre a găsi cele mai potrivite formule, cele mai indicate procedee, pentru ca aceste comori de inestimabilă valoare să dobîndească măreția și frumusețea lor de la început.

Atenția Prea Fericitului Sale a fost îndreptată, prioritar, la sfințele locașuri cu trăsături arhitecturale caracteristice, dar, deopotrivă, și la acele locașuri de cult valoroase prin vechimea și înfățișarea lor artistică, dînd totdeauna soluții și stăruind pentru urgentarea lucrărilor, dacă, la ordinea zilei erau edificii bisericești, sau trasînd sarcini privind adăpostirea, buna păstrare și ocrotirea tuturor bunurilor importante din sfințele locașuri de închinare.

3. Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei, Iași, 1974, p. 5.

Înainte de a trece, sumar, în revistă ceea ce s-a lucrat la monumente și ce s-a făcut pentru ocrotirea bunurilor bisericești valoroase din Moldova, pe vremea când Prea Fericitul Iustin păstora istorica Mitropolie din această zonă a țării, în mare măsură, la inițiativa și prin strădaniile sale necontenite, schițez optica, mai bine spus concepția sa referitoare la Patrimoniul Cultural Național. Numeroase documente păstrate în arhiva mitropolitană — proiecte privind restaurarea monumentelor, intervenții la forurile în drept pentru buna desfășurare a lucrărilor, dispoziții trimise superiorilor de la mânăstiri și slujitorilor de altare — oglindesc gândirea Prea Fericitului referitoare la monumentele bisericești valoroase atit prin vechimea cit și prin înfățișarea lor artistică, hotărîrea sa de a le reda forma inițială, de a le asigura viața și, dacă va fi posibil, veșnicia.

Sugestiv și concis, viziunea sa despre moștenirea noastră cultural-artistică este expusă în cuvîntarea rostită la 30 octombrie 1974, la ședința din acea zi a Marii Adunări Naționale, în cadrul discuțiilor privind *Legea ocrotirii Patrimoniului cultural al Republicii Socialiste România*⁴. Monumentele bisericești, spunea Prea Fericitul, «moștenite de la străbuni constituie, în adevăr, o zestre națională de mare preț». În letpisețe și cronici, unele dintre ele scrise de slujitori bisericești, «cercetătorii pot găsi valoroase știri despre viața poporului nostru, stînd ele mărturie neclintită pentru daco-romanitatea, unitatea și continuitatea lui neîntreruptă pe tot întinsul pămîntului strămoșesc»; în manuscrise și tipărituri religioase mai vechi, lingviștii găsesc prețioase mărturii în legătură cu structura gramaticală și cu lexicul limbii noastre: «psaltirea în versuri a mitropolitului Dosoftei, certificatul de naștere al poeziei culte românești, este și astăzi, după trei veacuri, un izvor neseecat de frumuseși literare»; frescele bucovinene, accentua Prea Fericitul, «ale căror culori se aseamănă cu albastrul cerului, cu verdele cîmpilor sau cu rugina frunzelor de toamnă tîrzie, produc puternice emoții artistice în sufletele tuturor». «Icoanele pe lemn cu valoare «deosebită», sculpturile în piatră sau lemn, odoarele făurite din metale prețioase și broderiile din colecțiile bisericești pun în lumină maturitatea spiritului artistic al înaintașilor. «Pe scurt, afirma, cu toată dreptatea, bunurile bisericești cu valoare istorică și artistică stau cu cinste alături de celelalte bunuri pe care le-a înfăptuit sau le înfăptuiește poporul nostru harnic, talentat și deplin conștient de rostul său în lume».

«Dacă în trecut, a continuat Prea Fericitul, ar fi existat o atență preocupare oficială și particulară față de bunurile cu valoare obștească, chiar în împrejurări grele, însuși numărul monumentelor de arhitectură ar fi fost cu mult mai mare decît acela pe care-l avem astăzi». În această ordine de idei, a amintit că, în sec. XVIII, au fost distruse cu tunurile numeroase biserici și mânăstiri din Transilvania, mărturie evidente ale continuității românești în această regiune a țării noastre. În Bucovina, de asemenea, după anexarea acestei provincii pitorești la Imperiul habsburgic, multe ctitorii voievodale au fost pustite și ruinate. «Umbra marelui voievod al neamului, Ștefan» și urmele altor ctitorii din secolele de demult, prezente la tot pasul «pe plajurile bucovinene», erau obstacole în calea armatelor de ocupație și în calea acțiunilor prin

4. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 9—12/1974, p. 677—681.

care românii erau desconsiderați și umiliți. «*Rupți de neamul nostru, prin originea lor, sau îndepărtați sulleteste de vatra străbună, tocmai cei care aveau datoria sfântă de a păstra comoara odoarelor strămoșești, a hrisoavelor și altor obiecte de valoare, chiar viețuitoarii marilor noastre lavre românești, adăuga Prea Fericitul, din neștiință și nepăsare de multe ori, și-au adus contribuția lor la micșorarea avutului nostru cultural-național*»⁵.

Fără nici o îndoială, conducătorul duhovnicesc de atunci, al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, deputat în forul legislativ al țării, dirigiuitorul de astăzi al Bisericii Ortodoxe Române, când se afla la înalta tribună a Marii Adunări Naționale, exprima, în articulațiile cuvintării sale, ceea ce de fapt arătase pînă atunci, ceea ce avea în inima și în gîndul său, adică viziunea și preocupările sale patriotice, privind avuția noastră cultural-națională și moștenirea bisericească, cîtorile în care sînt intrupate convingerile și simțămintele moșilor și strămoșilor, cum și cărțile vechi, broderiile și odoarele bisericești, păstrate în sfintele locașuri.

În cele ce urmează, înșir doar, enunțiativ, bisericile monumente de arhitectură din Arhiepiscopia Iașilor la care, sau în prejma cărora, s-au efectuat diferite lucrări în timpul arhipăstoriei Prea Fericitului Patriarh Iustin la Iași, cu sprijinul tehnic și material al statului și al administrației eparhiale. Prin natura și specificul lor, aceste lucrări au fost de protejare, conservare și consolidare, de reconstituire și restaurare, de degajare și înlăturare a unor construcții nevaloroase, adăugate, între timp, de strămutare, de refacere și reintegrare a unor elemente de arhitectură care schimbaseră înfățișarea originară a monumentelor.

În Arhiepiscopia Iașilor sînt peste 300 de biserici și minăstiri, monumente de arhitectură, din piatră sau din lemn. Unele dintre ele atrag, în mod deosebit, atenția prin măreția și frumusețea lor artistică. Aproape la fiecare s-au săvîrșit, în acest răstimp, lucrări de protejare, consolidare și conservare, potrivit documentațiilor care au fost prezentate, în prealabil, Întîistătătorului eparhiei, dar am în vedere numai acele biserici și minăstiri expresive din punct de vedere arhitectural, spre care se îndreaptă turiștii și cercetătorii.

Monumentele bisericești de arhitectură la care s-au săvîrșit, în etapa 1957—1977, lucrări de restaurare și reconstruire sînt următoarele:

— *Minăstirea Neamțu* — s-a desfăcut vechiul acoperiș cu frontonul dinspre vest al bisericii «*Înălțarea Domnului*» și s-a reconstituit cei actual, cum arată în fresca din gangul turnului de intrare în care este reprezentată ctitoria lui Ștefan cel Mare. ancadramentele ferestrelor, de asemenea, au fost reconstituite, avîndu-se în vedere martorii desco-periți: «*pirgul*», corpurile de chîmii și aghiazmatarul au fost restaurate;

— *Minăstirea Putna* — a fost reconstituit acoperișul bisericii «*A-dormirea*»; turnul tezaurului și turnul de la intrare au fost restaurate; paraclisul a fost reconstruit; clădirea în care este adăpostită colecția de obiecte bisericești și corpul de chîmii de pe latura de nord a incintei au fost refăcute cu o planimetrie nouă și cu motive arhitecturale, de asemenea, noi;

5. *Ibidem*.

— *Biserica Voroneț* — acoperișul a fost reconstituit dar cu lărgirea șarpantei; nivelul de călcare a fost coborât în curte la cotele inițiale; zidurile împrejmuitoare au fost suprînălțate spre a fi protejate frescele exterioare împotriva intemperțiilor; drenul vechi a fost decolmat; totodată, alt dren, săpat la o adâncime mai mare, colectează apele freatice;

— *Biserica Arbore* — acoperișul a fost reconstituit în forma pe care o are în tabloul votiv;

— *Mînăstirea Dragomirna* — impunătoarea biserică, înălțată de mitropolitul Anastasie Crimca, are, acum, în urma lucrărilor efectuate, în fățișarea de la început; bisericuța în formă de chivot, de la cimitir, turnul clopotniță, turnurile masive de colț, zidurile împrejmuitoare cu drumul de strajă și clădirea cu încăperea gotică au fost restaurate; nivelul de călcare al curții a fost coborât; în unghiul nord-vestic al incintei a fost refăcută, cu motive arhitecturale noi, clădirea egumeniei și chiliilor călugărești; partea răsăriteană a clădirii se încheie, acum, ca un paraclis, refăcut în locul celui vechi, dar într-o formă nouă;

— *Mînăstirea Moldovița* — «eclesiarnița» și egumenia cu paraclisul, multă vreme, mormane de moloz, au fost reconstituite; acoperișul bisericii «Bunavestire», turnul clopotniță, turnul din colțul nord-est și cel din colțul sud-est și zidurile împrejmuitoare au fost restaurate. *Biserica Humor* — acoperișul ctitoriei din sec. XVI a fost restaurat; turnul-clopotniță zidit de Vasile Lupu și-a recăpătat forma originală, iar împrejmuirea, în parte, este refăcută, dar nu în forma sa inițială;

— *Mînăstirea Secu* — ctitoria lui Nestor Ureche, turnul clopotniță și clădirile de pe latura nord-vest a incintei au fost restaurate;

— *Mînăstirea Sucevița* — acoperișul bisericii, clădirea egumenească din vremea Movileștilor, turnurile bastioane și zidurile împrejmuitoare cu o porțiune a drumului de strajă au fost restaurate; în zona de nord-est a incintei, la o adâncime de aproximativ 8 m., un dren, pentru facerea căruia s-au cheltuit mulți bani, captează un curs de apă care constituia o primejdie pentru întregul complex;

— *Mînăstirea Bistrița* — acoperișul bisericii a fost reconstituit; turnul cu paraclisul ctitorit de Ștefan cel Mare, turnul clopotniță și zidurile împrejmuitoare au fost restaurate;

— *Mînăstirea Cetățuia* — acoperișurile turlelor au acum forma din tabloul votiv; «Casa Duca», ferdeul, turnul clopotniței și zidurile împrejmuitoare au fost restaurate;

— *Biserica Galata* — ctitoria voievodului Petru Șchiopul și casa domnească au fost restaurate; bisericile *Sf. Dumitru-Hirlău* și biserica fostei *Mînăstiri Bisericești*, de asemenea. În ultimii 2—3 ani ai arhiepiscopiei Prea Fericitului Patriarh Iustin Iași, începeau lucrări de restaurare la mînăstirile «*Sf. Ioan cel Nou*»-Suceava (turnul clopotniță și corpul de chili de pe latura sudică), *Slatina* (turnurile de colț, casa «Lăpușneanu» și zidurile împrejmuitoare), *Rișca* (egumenia) și la bisericile «*Sfântul Gheorghe*» (Mitropolia veche)-Iași, «*Sf. Nicolae*», *Prăjescu-Suceava* și *Deleni-Iași*. Egumeniile mînăstirilor *Sihăstria*, *Horaița* și schitul *Durău*, au fost reconstituite; Casa arhiepiscopală de la *Văratec* mărită, clădirea cu «sala gotică» de la *Biserica Sfinții Trei Ierarhi-Iași*, restaurată, *egumenia de la biserica Golia*, de asemenea.

Printre bisericile monumente care au dobândit înfățișarea lor originară, prin lucrările de restaurare, sînt cîteva de lemn. Deplin convins că aceste locașuri aduc în atenție o etapă din istoria arhitecturii populare locale, Prea Fericitul a inițiat, a sprijinit și vegheat, îndeaproape, restaurarea următoarelor biserici de acest fel: *Vorniceni*, *Grigore Ghica-Dorohoi* și *Brăești*, — jud. Botoșani; *Adîncata* și *Broșteni* — jud. Suceava, *Prigoreni*, jud. Iași, etc.

Lucrările de degajare și înlăturare a unor construcții nevalorose, care nu asamblau armonic cu monumentele, s-au săvîrșit la bisericile: *Dobrovăț* (turlele adăugate la începutul sec. XIX); *Războieni* (pridvorul); *Tăierea Capului Sf. Ioan Botezătorul* din mînăstirea Secu (pridvorușul, diaconicul și proscomidiarul); «*Adormirea Maicii Domnului*» din mînăstirea *Bistrița* (cortina care acoperea intrarea în pridvor și frontonul vestic); *Galata* (clădirile din incinta bisericii); la mînăstirile *Sucevița* (edificiile din incintă amplasate la stînga și la dreapta turnului de pe latura nordică); *Sfîntul Ioan cel Nou-Suceava* (clădirile neaspectuoase din zona nordică a incintei); *mînăstirea Neamțu* (clădirile gospodărești adosete laturii de sud a incintei, în exterior) ș.a. Construcțiile vechi din jurul *Catedralei mitropolitane* ieșene au fost înlăturate pentru ca, în locul lor, să fie înălțate trei monumentale clădiri care încadrează maiestuos ctitoria mitropoliților Veniamin Costachi și Iosif Naniescu.

S-au efectuat și lucrări de strămutare a unor biserici valorose din punct de vedere arhitectonic. Astfel, biserica «*Sfîntul Gheorghe*» din mînăstirea Neamțu a fost desfăcută și reclădită pe latura de răsărit a incintei mînăstirești, spre a fi pusă în lumină monumentala ctitorie a lui Ștefan cel Mare, «*Înălțarea Domnului*», Biserica *Buhalnița* din jud. Neamț, ctitoria lui Vasile Lupu, a fost strămutată din zona lacului de acumulare Bicaz pe un teren mai ridicat din apropiere.

Deoarece la unele mînăstiri, din considerațiuni practice, fuseseră amplasate construcții gospodărești chiar în vecinătatea zidurilor împrejmuitoare, contrastînd izbitor cu monumentele, Prea Fericitul Patriarh Justin a hotărît strămutarea acestora în locuri mai izolate, apoi a sprijinit și urmărit reconstruirea lor. Astfel de lucrări s-au efectuat la mînăstirile: *Dragomirna*, *Putna*, *Sucevița*, *Sihăstria*, *Bistrița*, *Moldovița* și *Cetățuia*. La egumeniile și corpurile de chilii mînăstirești de la *Neamțu*, *Putna*, *Moldovița*, *Sucevița*, *Dragomirna*, *Secu*, *Sihăstria*, *Horaița*, *Agapia*, *Văratec*, *Bistrița*, *Cetățuia*, *Durău*, s-a adus apă curentă și s-au amenajat instalații sanitare.

Privirile Prea Fericitului Patriarh Justin s-au îndreptat, deopotrivă, și spre alte ctitorii din satele și ținuturile moldovene, importante prin istoria și particularitățile lor arhitectonice. Totdeauna a văzut și analizat, cu atenția încordată, sutele de documentații privind lucrările care se impuneau cu prioritate, a acordat dotații pentru executarea acestora și a urmărit buna lor desfășurare.

Totdeauna și pretutindeni, picturile celebre destăeptă și dezvoltă emoții artistice. Renumitele fresce de la bisericile bucovinene în care este exprimată plastic, dar în optică religioasă, frumos și sugestiv, tematica dogmatică a Ortodoxiei și, aproape, toată istoria Bisericii, uimesc pe cel care le privește și-l introduc în universul problematicii creștine. Mai mult decît atît, ele poartă și un mesaj patriotic. «*Pe scenele icono-*

grafice, remarca Prea Fericitul Patriarh Iustin, în care, potrivit canoanelor picturii bisericești, sint arătați cei pedepsiți, cei păcătoși, alături de cei răi, distingem, uneori, pe dușmanii țării, după cum în alte părți asupritorii celor săraci și nevoiași sint înfățișați ca adevărați ucigașori de oameni. Înlocuirea pămînturilor sterpe de pe alte meleaguri cu fermecătorul nostru peisaj local, în care țărani și meșteșugarii apar îmbrăcați cu frumoasele lor straie, ocupîndu-se voioși de treburile lor zilnice, ne arată dragostea de țară a strămoșilor noștri, iar apariția filozofilor necreștini la loc de cînte în iconografia bisericească vădește prețuirea pe care poporul nostru o acordă înțelepciunii umane și spiritul larg de care este stăpînit»⁶.

Cunoscînd rolul didactic-moral-religios îndeplinit de picturile murale sau pe lemn, prețuind valoarea artistică a acestora, pe deasupra, știind că unele au valoare documentară, înaltul arhiepiscop de ieri al clericilor și dreptmăritorilor credincioși din Moldova și-a îndreptat ochii privirii la aceste creații ale Patrimoniului nostru cultural, luminîndu-le unora fața prin lucrări de curățire, iar pentru buna păstrare a tuturor luînd, în deplin acord cu Direcția Monumentelor Istorice, măsurile care apăreau necesare. Cînd trecea în scaunul mitropolitan, de pildă, pictura *catედralei* din Iași, săvîrșită de cunoscutul maestru al penelului, Gh. Tătărescu, era atît de înnegrită și de prăfuită, încît abia abia se mai puteau distinge chipurile sfinților. Una dintre cele dintîi înfăptuiri ale sale, la Iași, a fost spălarea și curățirea picturilor din această monumentală biserică de către un grup de pictori monahi. Astfel de lucrări s-au mai efectuat la *paraclisul* din reședința mitropolitană a Iașilor, pictat în primul deceniu al secolului nostru de Gh. Popovici la biserica «*Sfinții Arhangheli*» din mînăstirea *Agapia*, pictată de mîna binecuvîntată a pictorului N. Grigorescu, la biserica «*Adormirea*» din mînăstirea *Văratec*, la biserica «*Tăierea Capului Sfințului Ioan Botezătorul*» din mînăstirea *Secu*, la biserica *Schitului Durău*, pictată de N. Tonitza — notez că înainte de începerea lucrărilor au fost consultați cîțiva specialiști printre care Corneliu Baba, care, prin 1936—1937, se afla alături de autorul picturii, la Durău —, la Biserica «*Sfinții Trei Ierarhi*» din Iași, pictată la finele secolului trecut, — aici s-au săvîrșit, mai cu seamă, lucrări de completare și integrare a porțiunilor de pictură desprinsă — și la biserica *Galata*, punîndu-se în lumină fragmente din pictura originară și mai nouă. Nici frescele bucovinene n-au rămas în afara preocupărilor sale chiriarihale. Cu scopul de a le prelungi viața, Prea Fericitul a încuviințat efectuarea unor lucrări de plombare a fisurilor și de injectare a soluțiilor fixative sub porțiunile de picturi cojite la biserica *Humor*, la biserica *Arbore* și la biserica mînăstirii *Moldovița*. În vederea restaurării unora și consolidării altora, a trimis cîteve icoane — începutul unei acțiuni — atacate de carii, din catapeteasme de la biserica *Bogdan Vodă-Rădăuți* și din cele păstrate la mînăstirile *Rîșca*, *Agapia* și *Bistrița* la diferite laboratoare din București spre a fi tratate. Icoanele trimise, în urma lucrărilor, și-au recăpătat prospețimea și înfățișarea de altădată, apoi au fost readuse la monumentele de unde proveneau. Pentru a opri acțiunea vătămătoare a fumului și a prafului a dispus să se instaleze, în bisericile cu picturi valoroase, ventilatoare-

6. *Ibidem*.

aspiratoare și stative pe care ard luminările în locurile de unde fumul poate fi ușor aspirat. Pentru ocrotirea frescelor interioare s-a hotărât și construirea unei biserici parohiale la Voroneț, apropiată de ctitoria lui Ștefan cel Mare, în care să se officieze obișnuitele slujbe liturgice, și zidirea unei biserici, cu același scop, la *minăstirea Humor, alături de locașul istoric. Totodată, s-a recomandat folosirea paracliselor minăstirești la Sucevița, Moldovița, Dragomirna, Cetățuia, Slatina, Galata, Secu, Rîșca, pentru slujbele statornicite de pravila călugărească.*

Avuția bisericească, cultural-artistică din Moldova, este variată și cuprinzătoare. În afară de monumente de arhitectură — locașuri de închinare și edificii minăstirești — care, fiind valoroase, prin sirguința Prea Fericitului Iustin au îmbrăcat din nou «*veșmintele lor de sârbătoare din zilele dintii ale existenței lor*», alte expresii ale culturii noastre de altădată — *manuscrise și cărți, sculpturi în piatră și lemn, icoane, țesături și broderii, odoare din metale prețioase*, cu tematică religioasă, — care pun în lumină pulsațiile spirituale și gusturile estetice ale înaintașilor, au fost privite cu aleasă atenție. Folosind o metaforă, aceste bunuri de remarcabilă valoare istorică și artistică sînt, ca și monumentele de arhitectură, file de letopisete, documente grăitoare, prin mijlocul cărora cunoaștem laturi ale culturii noastre de odinioară.

Astfel de lucrări valoroase se păstrează aproape la toate bisericile, dar mai ales la minăstiri, spre cinstea celor ce le-au avut în primire și a celor ce le-au folosit. Astăzi, toate aceste bunuri sînt o parte integrantă a Patrimoniului Cultural-Național și, potrivit Legii nr. 53 din 1974, unitățile bisericești, ca toți cei ce dețin astfel de bunuri, au îndatorirea de a le păstra și ocroti cu luare aminte.

Cu mult timp înainte de apariția legii, chiar în primii ani de arhipăstorie în Moldova, Prea Fericitul Iustin a inițiat o susținută acțiune de organizare a colecțiilor de obiecte bisericești, a bibliotecilor și arhivelor parohiale și minăstirești din Arhiepiscopia Iașilor. La toate minăstirile și chiar la unele biserici, monumente istorice, din eparhie, bunurile valoroase au fost expuse în săli și încăperi corespunzătoare, avîndu-se în vedere tematica și particularitățile lor artistice, ca să fie privite și cunoscute de cei care-și îndreaptă pașii spre aceste locașuri ale evlaviei străbune. De pildă, la *Putna*, unde din fericire s-au păstrat multe și valoroase bunuri liturgice, unele din vremea slăvitului ctitor Ștefan cel Mare chiar în vara anului 1957, cînd se împlineau cinci veacuri de la urcarea sa pe tron, au fost expuse, într-o clădire veche, în vitrine, broderii, icoane, odoare din metal prețios, manuscrise ș.a., în care sînt intru-pate ideile și sentimentele ctitorilor și meșterilor. Astăzi aceste bunuri sînt expuse în condițiuni muzeistice, prin purtarea de grijă a Prea Fericitului, cu sprijinul autorităților de stat și a autorităților județului Suceava, în cîteva încăperi dintr-o clădire nouă. Rînd pe rînd, apoi, au fost expuse lucrări și bunuri de valoare la alte minăstiri și biserici. La *Dragomirna*, călătorul poate cunoaște, între altele, cîteva din celebrele manuscrise copiate și ornate, cu desăvîrșit simț artistic, de mitropolitul Anastasie Crimca; la *Sucevița*, privirile vizitatorului se opresc, în primul rînd, la broderiile pe care sînt reprezentați domnii Ieremia și Simion Movilă; la *Moldovița*, două broderii din vremea lui Ștefan cel Mare și un jilț de lemn de pe vremea lui Petru Rareș atrag în mod

deosebit atenția; la *Neamțu*, catapeteasma care pe vremuri a aparținut paraclisului din Cetatea Neamțu, câteva icoane, cruci și broderii mai noi, cum și prese folosite în tipărița nemjeană, rețin, cu prioritate, grupurile de vizitatori; la *Bistrița*, patul metalic și fragmentele de vestimentație descoperite în mormintele voievodale de acolo deșteaptă interesul; la *Secu*, mai cu seamă, odoarele liturgice din metale prețioase făurite la începutul sec. XVII cu rivna ctitorului Nestor Ureche, utilizate la desfășurarea slujbelor, cum și epitaful dăruit de Mitrofană Ureche, farmecă privirile celor ce se află în fața lor; la *Agapia*, mai multe icoane și tablouri care pun în lumină geniul renumitului pictor N. Grigorescu, câteva icoane din sec. XVII—XVIII și mai multe covoaare și broderii lucrate de călugărițele de mai înainte, solicită atenția vizitatorilor; la *Văratec*, icoane vechi din regiune, obiecte de cult din metale și diferite lucrări de-ale călugărițelor atrag, în chip deosebit, privirile; la *Cetățuia*, numeroase icoane, câteva obiecte liturgice de metal și câteva broderii sînt expuse în «Casa Duca»; la biserica «*Sfinții Trei Ierarhi*»-Iași, fragmente de frescă din vechea pictură a bisericii, broderii și obiecte de metal făurite în sec. XVII, expuse în «sala gotică», reduc atmosfera din vremea cînd s-a înălțat acest frumos locaș; la *Slatina*, nemaipăstrîndu-se din lucrările valoroase ce-au aparținut minăstirii, Prea Fericitul Iustin a dispus să se expună o serie de picturi în care sînt reprezentate ctitorile lui Alexandru Lăpușneanu, ctitor și al Slatinei; aceste picturi efectuate de C. Agafiței, împreună cu o replică a unui jilț din vremea ctitorului, dau imaginea reală a domnului Alexandru Lăpușneanu; în biserica «*Sfîntul Gheorghe*» (Mitropolia Veche), au fost expuse fragmente de frescă, pietre de mormînt, pisanile fostelor clădiri din jurul Catedralei mitropolitane, câteva manuscrise din sec. XVIII—XIX și tipărituri bisericești din același secol; la biserica *Galata*, s-au expus, în casa domnească, fotocopii după gravuri vechi și după diferite documente din vremea ctitorului, domnul Petre Șhiopol, câteva cărți și alte obiecte, printre care un fragment de sfeșnic din lemn dăruit de ctitor.

Într-o mare măsură, preocupările Prea Fericitului Patriarh Iustin, pe cînd păstora în Moldova, s-au concentrat și la *identificarea și inventarierea bunurilor cu valoare științifică, istorică și documentară, păstrate la biserici și minăstiri din Arhiepiscopia Iașilor*, cum și la *popularizarea lor*. Îndată după înscăunarea sa, a dispus întocmirea unei «*fișe*» — chestionar pentru fiecare locaș de închinare, privind istoria fiecăruia, particularitățile sale artistice, pictura, mobilierul de valoare, mormintele ctitoricești cu însemnările de pe lespezile cu care sînt ele acoperite, obiectele folosite în cult, dîndu-se despre fiecare detalii. Ulterior, s-a cerut de la fiecare parohie și minăstire întocmirea unei monografii asupra fiecărui locaș, însoțită de ilustrații. Atît fișele cit și monografiile însoțite de ilustrații se păstrează în arhiva cancelariei mitropolitane.

O dată cu lucrările de protejare și restaurare ale bisericilor și minăstirilor, și cu ale celor de identificare și inventariere, a început și acțiunea de popularizare a comorilor cultural-artistice românești. S-au scris și publicat, este drept, pînă la jumătatea secolului nostru, monografii asupra unor monumente mai reprezentative, precum și diferite studii de sinteză în reviste de specialitate sau în volum, unele dintre ele avînd

cum s-a amintit, valoarea lucrărilor de referință, dar o acțiune mai susținută în această direcție a început când monumentele, în genere, au devenit o problemă la zi. Astfel, în Editura Academiei, Tehnică, Științifică, Meridiane, Sport-Turism ș.a., prin grija comitetelor județene de cultură și educație socialistă, a Direcției Monumentelor Istorice și a unor muzee, au apărut scrieri despre biserici și despre bunurile de cult — icoane, broderii, argintării, cărți ș.a. — păstrate la parohii și mănăstiri sau în muzee. Cercetătorii au, acum, la îndemână, material bibliografic prin mijlocirea căruia pot dobândi cunoștințe referitoare la avuția noastră cultural-artistică bisericească.

Mitropolia Moldovei și Sucevei, pe vremea când era păstorită de Prea Fericitul Patriarh Iustin, a editat, cu sprijinul și sub îndrumarea sa, în vederea popularizării monumentelor, mici albume — *Monumente bisericești din județul Iași*, *Monumente bisericești din județul Neamț*, *Monumente bisericești din județul Suceava*; micromonografii: *Biserica Voroneț*, *Biserica Humor*, *Mănăstirea Moldovița*, *Mănăstirea Dragomirna*, *Mănăstirea Sucevița*, *Mănăstirea Agapia*, *Mănăstirea Neamțu* și *Mănăstirea Văratec* și monografii mai dezvoltate: *Mănăstirea Putna*, *Biserica Sfinții Trei Ierarhi-Iași*, *Mănăstirea Sihăstria*, *Mănăstirea Bistrița*, *Catedrala mitropolitană din Iași*, *Biserica Solca*, *Mănăstirea Cetățuia* — și masivul volum *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*. Monografiile mai dezvoltate și acele incluse în masivul volum, deși lucrări de popularizare, cuprind informații expuse sistematic cu privire la «*cadrul natural în care sînt așezate monumentele, timpul cînd au fost ele înălțate, ctitorii, arhitectura, reliefindu-se trăsăturile specifice fiecărui monument, pictura, importanța lor culturală, tezaurul artistic păstrat la fiecare dintre ele, momentele mai semnificative din istoria lor precum și lucrările de restaurare efectuate în ultimii ani pentru a le reda măreția și frumusețea originare*»⁷. Volumul dă cercetătorului și drumețului, în afară de cunoștințe despre fiecare monument în parte, și o viziune de ansamblu în legătură cu arhitectura și pictura bisericească din Moldova și cu rolul cultural-bisericesc îndeplinit de mănăstiri în trecut.

Tot cu scopul de a populariza monumentele, aproape în fiecare număr al revistei «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*» s-au publicat studii monografice asupra unora dintre cele mai importante. Unele numere ale revistei au fost închinată. În înregime monumentelor reprezentative — *Neamțu*, *Putna*, *Moldovița*, *Cetățuia* — după ce se încheiasă restaurarea acestora.

Prezentarea monumentelor și a colecțiilor de artă bisericească în fața vizitatorilor din țară și de peste hotare a stat neconținut în atenția Prea Fericitului Patriarh Iustin. La fiecare dintre cele reprezentative au fost rînduși muzeografi cu pregătire deosebită. În fiecare an s-au organizat, la Centrul eparhial Iași, sesiuni de cursuri la care au fost chemați muzeografi pentru a audia expunerile unor specialiști — istorici, critici de artă, arheologi, profesori de literatură veche — din capitală și din Iași, și, totodată, cursuri de limbă străină. Însemnările subscrise de vizitatori sînt documente referitoare la avuția noastră cultu-

7. *Monumente istorice bisericești din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1974

ral-națională — bisericească din Moldova și, deopotrivă, la realitățile contemporane din patria noastră.

Alături de monumentele de arhitectură și de bunurile liturgice în care, cum s-a remarcat, sînt intrupate gînduri, concepții despre lume și viață, sentimente, care poartă un mesaj, literatura română veche, fie manuscrisă, fie, apoi, tipărită, este o etapă importantă în evoluția culturii noastre, o treaptă spre literatura premodernă și modernă. Letopisetele, cronicile, de pildă, și scrierile religioase, unele dintre ele alcătuite sau numai tîlmăcite de cărturari bisericești, au, cum apreciază, cu toată dreptatea, istoricii și criticii literari, importanță culturală și documentară, fiind mărturii privitoare la limba, locul nostru în familia Bisericilor Ortodoxe și, în genere, la istoria noastră. Prin unghiul acestor considerații, se explică inițiativa Prea Fericitului Patriarh Iustin de a reliefa viața și activitatea literar-cărturărească a unor slujitori moldoveni ai Bisericii, cărturari, în coloanele revistei «Mitropolia Moldovei și Sucevei». Unora dintre ei — arhimandritii *Lazăr Asachi, Sofronie Vîrnav, episcopii Macarie, Pahomie, Melchisedec, mitropolii Teoctist II, Grigore Roșca, Anastasie Cîrma, Jacob Putneanul* ș.a. — li s-au consacrat monografiile, iar altora — mitropolii *Varlaam, Dosoftei și Veniamin* — numere întregi de revistă. Tipărirea în condiții excepționale, la 1974, a *Psaltirii* versificate de mitropolitul Dosoftei, într-o ediție critică de N. A. Ursu, apreciată drept «certificat de naștere al poeziei culte românești», constituie începutul unei acțiuni de valorificare a moștenirii literar-artifice; reeditarea *Mărturisirii Ortodoxe* a fost plănuită de Prea Fericitul Patriarh Iustin pe cînd se afla în scaunul de la Iași (editarea a avut loc după ce a trecut la cîrma Bisericii Ortodoxe Române), aduce în actualitate contribuția noastră în vîltoarea disputelor și controverselor teologice din sec. XVII.

Privirile Prea Fericitului s-au îndreptat, cu patriotică luare aminte și la alți fii de remarcabilă destoinicie ai neamului nostru, odrăsliți de pămîntul Moldovei. În fiecare an, înainte de 24 ianuarie și, mai ales, în această zi istorică, mulți ieșeni merg la biserică «Sf. Trei Ierarhi», spre a aduce omagii lui *Alexandru I. Cuza*, ale cărui rămășițe pămîntesti au fost înhumate, cu cinste deosebită, în anul 1959, sub cupolele acestui sfînt locaș, în prezența primului ierarh al Moldovei, cînd s-a împlinit un secol de la înfăptuirea epocalului act al Unirii Principatelor. Tot în această ctitorie au fost înhumate și osemintele domnitorului *Dimitrie Cantemir*, aduse din Rusia în anul 1936. Cînd s-au împlinit două sute cincizeci de ani de la moartea sa — 1721—1971 —, la cripta sa au fost expuse cîteva opere scrise de el, care scot în lumină erudiția acestui domnitor. Biserica de lemn din Ipotești-Botoșani, în care a înge-nunchiat, probabil, și *M. Eminescu*, «Lucafărul» poeziei noastre, pe cînd era copil, a fost îmbrăcată în veșmînt nou, în urma lucrărilor care s-au efectuat. Biserica din Prigoreni-Iași, în care odihnește cronicarul *Ion Neculce*, a fost restaurată. Casa de la mînăstirea Agapia, în care, pe-riodic, a locuit *Al. Vlașuță*, la rudenile sale, călugărițe, a fost refăcută și înzestrată cu mobilierul ei de la început, descoperit în satul Agapia. În camera din turnul-clopotniță al mînăstirii Rîșca, în care a locuit *M. Kogălniceanu*, pe vremea surghiunului său în această mînăstire, au fost expuse fotografii după acte referitoare la trimiterea și la

supravegherea sa acolo. Fără îndoială, atenția acordată de Prea Fericitul Iustin memoriei acestor fii ai neamului românesc este o chemare și, în același timp, un indemn patriotic la cinstirea strădaniilor și înfăptuirilor prin care s-au remarcat ei.

Patrimoniul cultural-național, o bună parte a sa religios, prin structura sa tematică și prin forma sa, a stat tot timpul la inima Prea Fericitului Iustin pe când păstorea Arhiepiscopia Iașilor. În viziunea sa, prin cunoașterea temeinică a trecutului și înțelegerea clară a prezentului, deslușim mai limpede calea pe care trebuie să mergem, calea prin care putem aduce o contribuție de cinste la făurirea viitorului.

În concluzie, la sfârșitul acestor rânduri, ni se par foarte potrivite înseși cuvintele Prea Fericitului Sale, rostite la tribuna Marii Adunări Naționale: *«Prețuirea și ocrotirea pe care statul le acordă tuturor bunurilor care constituie Patrimoniul cultural al patriei, asumându-și sarcina de restaurare, conservare și apărare a lor de la pieire sau înstrăinare, comportă și pentru noi, cei care le deținem și le folosim, potrivit cu rânduiele noastre bisericești, importante sarcini și răspunderi. De aceea, respectarea strictă a dispozițiilor legale, colaborare cu toți factorii care au obligații directe în activitatea lor permanentă de păstrare a bunurilor istorice și artistice, stabilirea de măsuri concrete pe teren și angajarea tuturor organelor și persoanelor din administrația noastră în acțiunea de ocrotire a Patrimoniului cultural-național vor constitui pentru fiecare dintre noi, conducătorii de unități bisericești, înalte îndatoriri patriotice, pe care ne vom strădui, cu hotărâre, în mod permanent, să le îndeplinim cu înțregul nostru devotament pe care-l nutrim față de țara și de Biserica noastră»*⁸.

La 25 septembrie 1977, în fața mării Mitropoliei Colegiu electoral, înalt Prea Sfințitul Teoctist, ales la cirna Mitropoliei Moldovei și Sucevei, referindu-se, în cuvântul rostit cu acest prilej solemn, la valoarea și importanța monumentelor istorice bisericești amintea că Prea Fericitul Patriarh Iustin a adus istoricele ctitorii din Moldova *«la strălucirea lor cea dintâi»*⁹.

Valorile patrimoniale ne pun în legătură cu moșii și strămoșii noștri, cu trecutul nostru național. Cîrmuitorul Bisericii Ortodoxe Române de azi, înțîistătător pînă mai ieri în scaunul mitropolitan al Moldovei și Sucevei, știe prea bine că, prin mijlocirea acestor valori, fiii neamului nostru din diferite regiuni ale patriei, care se îndreaptă spre monumentele bisericești ale Moldovei, se cunosc mai bine privind vestigiile moștenite din străbuni, se înfrățesc. Fiind documente de identitate și de atestare națională, exprimînd un mesaj istoric-artistic, îndeplinind un rol esențial în lucrarea de închegare a unității spirituale a neamului nostru, aceste valori trebuie păstrate cu sfințenie, trebuie ocrotite cu luare aminte, cu lealitate patriotică, trebuie lăsate urmașilor ca tezaur de mare preț.

8. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 9—12/1974, p. 677—681.

9. *Ibidem*, nr. 10—12/1977, p. 714.

• R E C E N Z I I •

Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, Ediție îngrijită de N. A. Ursu, cu o predoslovie de I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu.

Nice că s-a aflat, între marii noștri cărturari, poeți, cititori, au mari slujitori ai Bisericii, la noi, și cred că nu numai la noi, ci în lumea toată, un altul mai smerit decât acesta, despre care cronicarul Ion Neculce scrie: «Acest Dosoftei mitropolit nu era om prost de felul lui. Și era neam de mazăi. Prea învățat, multe limbi știa: elinește, lătimește, slavonește, și altă adincă carte și-nvățătură. Deplin călugăr și cucernic, și blind ca un miel. În țara noastră, pe această vreme au este om ca acela». Căci pre lângă acestea, aci înșirate, și altele pe cite le știm, este el, mitropolitul acesta, în care treapta înaltă ierarhicească pe care a avut-o nu a sufocat, nici stingerit, nici o clipă, pre călugărul din el; el este întemeietorul poeziei culte românești, unul din cei mai străluciți părinți, grijitori și crescători ai limbii românești, precum și una din cele mai înalte conștiințe ale unității sufletului românesc de pretulindeni, vis de multe veacuri al neamului căruia el și-a aferosit întreaga lui viață.

Autor al multor și valoroase lucrări de literatură, și nu numai, învățatul mitropolit îi aparține și *Psaltirea în versuri*. La trei sute unu ani de la prima ei apariție (Unieș, 1673), această operă vedea — sub oblăduirea și din inițiativa arhiepiscopului lașilor și mitropolitului Moldovei și Sucevei, Iustin Moisescu, Intfistătorul Bisericii Ortodoxe Române de azi —, țarăși lumina tiparului. Această nouă ediție — demnă și continuatoare a trecutului tipograficesc românesc —, apărea în istorica tiparniță a Minăstirii Neamului. Elaborarea ei științifică, de acbie și conștiință cărturărească de mare clasă, este rodul strădaniei unui cercetător de rasă și aleasă chemare în ceea ce a făcut, N. A. Ursu.

Retipărirea *Psaltirii* de la 1673 reprezintă un deosebit și semnificativ act de cultură. Este ceea ce se desprinde și din «predoslovia» ediției, scrisă de Ț Justin, arhiepiscop al lașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei.

După mulți ani de tăceri smerite, specifice Ortodoxiei, al cărui mare apărător a fost acest Dosoftei, în cultura noastră și în permanenta grijă de căpății a Bisericii românești, «cresterea limbii românești și a patriei clădire», cum scrie Văcărescul veacului trecut, reappare funcționalitatea istorică a predosloviei. Căci aceste predoslovii și tipăriturile pe care le-au însoțit, au fost dreptarele limbii, culturii și ortodoxiei românești și nu numai românești.

Nu trebuie să ne referim decât la patru stâlpi ai culturii și limbii românești ca să argumentăm fără multă vorbe acestea: diaconul Coreși și mitropolitul Varlaam, Simeon Ștefan și Dosoftei. Fenomenul activității de cultură pe care îl avem în față este complex și dens. Mîințile acestor uriași ai culturii noastre snt bogate în haruri, nu la îndemna oricui, neobșnuit cuprinzătoare și larg deschise nouăților și progresului, toate folosite într-o dragoste nesfîrșită pentru țara și poporul lor, într-o dragoste nețărmurită pentru semenul lor, pentru al cărui suflet s-au chinuit, ca să-l limboagă-tească. Desigur, că nu numai aceștia snt stâlpi ai limbii și culturii românești. Dar aceste mîini și spirite mărețe au ștint să privească vremile în miezul lor și săculeagă din frămîntarea lor ceea ce trebuia ales, pentru a deschide drum nou și nerăsturnat de cole ce vor veni, pentru neamul și poporul lor și pentru foamea de frumos și de etern a omului în general.

Diaconul Coreși, oricît de numai diacon este, este un spirit universal, care deschide drumul cuvîntos, cum i se sade bine unui diacon, cu tricherul sau dicherul lui de lumină, marilor mitropoliți, dar nu un drum numai liturgic. Acest modest diacon rămas este primul mare meșter constructor al limbii românești literare. Munca și opera lui snt complexe, uriașe, și ca efort, dar mai ales în consecințe. El este primul cel mai mare inovator al limbii care pînă atunci, pînă la el, își ducea o viață mo-

destă, funcțională, acoperind nevoile cultice și pe cele cotidiene, sociale, economice, ale poporului român. Prin ceea ce face cu tipăriturile lui, Coresi aduce duh nou în lexic, în fonetică, în morfologia și în sintaxa limbii române. O cercetătoare specialistă a problemei, Stela Roman, în lucrarea sa deosebită, *Psaltirile coresiene*, documentează graduală îmbunătățire a limbii, de la o ediție la alta, de exemplu la cele trei psaltiri tipărite de Coresi. În ultima, aceea din 1589, constată o adevărată dărcire a arhaismelor și regionalismelor existente în ediția dintii. Astfel, în loc de arhaicul *pristari* pune *adapost*; în loc de regionalul *plască*, pune *haină*; în loc de *a strătui* pune *a speria*, iar în loc de *meseritate* pune *sărăcie*. Toate înlocuirile acestea citate făcute de Coresi sînt și astăzi în limba românească. Mai mult, Coresi este cel care începe a folosi în tipăriturile sale și textele maramureșene rotacizante. Dar el le purifică de aceste și de alte particularisme. Ultima ediție a Psaltirii sale din 1589 are cu mult mai puține arhaisme și regionalisme decît primele două, tipărite în anii 1570 și 1579. Conștiința sarcinii lui de purificare a limbii este foarte limpede și dinamică; deși începe — cum spuneam — cu texte maramureșene, particularizate prin culori locale de limbaj, spre final el fixează, omogenizează limba, încetăținînd în tipăriturile lui și punînd în circulație felul de a vorbi, graiul, din Muntenia și sudul Ardealului. El predă apoi ștăfeta fiului său Șerban, care tipărește *Psala de la Orăștie*, apărută la 14 iulie 1582. Dar Șerban lucrează cu un alt diacon, Marian, și cu el încă cinci ortaci de trudă cărturărească, dintre toți, cinci fiind traducători și doi tipografi. Stomatismul muncii de țesere a limbii românești de către Biserică prin oamenii ei, este de-a dreptul impresionant. Aș spune că face parte din însăși munca sacerdotului său, ca și creșterea și cultivarea artelor, a poeziei, a tehnicii chiar, necesară vieții cotidiene, prin exemplul organizării gospodărești a obștilor mînăstirești. *Ora et labora*. Dar acest «roagă-te și muncește», nu oricum.

Biserica a fost cupola înstelată sub care au crescut cupolele marilor noastre monumente istorice, astăzi că și de cînd s-au făcut, valori nepieritoare ale patrimoniului universal de artă al omenirii.

Dar nu numai modestul diacon Coresi este neadormit întru grija de a limpezi suvoitul de formare al limbii. Pe urma diaconului de la Tirgoviște și Scheiul Brașovului, mitropolitul Varlaam al Moldovei, moldovean fiind, în Cazania lui vestită de la 1643, «modifică fonetismele sole în favoarea unor forme muntenesti de tipul *să lim, înțestecare, pline*, iar în limbajul juridic muntenesc cuprins în *Indroptarea legii* (Tirgoviște, 1652), sînt înlocuite unele forme și cuvinte din «Pravila» lui Vasile Lupu (lași, 1646), de pildă *feredeu* față de *bale*, *sudul* față de *injura*, cum judicios remarcă Conf. dr. Florica Dumitrescu.

Alt mare mitropolit care a purces pe drumul deschis de smeritul diacon Coresi este Simeon Ștefan al Ardealului. El este marele inspirat al formulării definiției, din predoslovieva sa către cetitor, după care: «Cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sînt buni care imblă în toate țările (românești, n.n.), așa și cuvintele, acelea sînt bune, care le înțeleg toți». Iar sarcina «dării pre românescul înțeles» al Noului Testament de la Bălgrad (1648), este încredințată de mitropolitul transilvan ieromonahului muntean Silvestru, și el vestit tipograf, care tipărește multe cărți la Govora ortodoxă. Iar dacă acesta, ieromonahul, trece la cele veșnice, mitropolitul ardelean încredințează *continuarea operii*: sale unor «preuți cărturari și oameni înțelecți», care proveneau din diferite regiuri ale țării.

Biserica strîngea de-a pururi iar și iar în Potirul ei euharistic tot ceea ce era frumos și sublim în sufletul omului, mereu în năzuințele teandrice, și din potir, ca dintr-un izvor nestins, turna toate frumusețile sacre marale artistice de vrednicie de vitejie și de apărare a adevărului și a eternității, în sufletele generațiilor, una după alta. Iar limba era instrumentul de aur al înțelegării între oameni, și deslăsat îi lor între ei în vreme bună și a tînguitorii aște dar demne tot între ei, cînd erau vremuri cumplite, ori al jeluitorii plave din cel din urmă popas și drum de dinaintea celui altui țărîm. Altarul și potirul erau locul celor mai așese mari bune cuvîinte. Aici se strîngeau toate, din viața de fiecare zi, din transumanțele miracice care au fost aparatul circulator al unității sufletului românesc și al neamului, din fugile în carele cu două oiști din fața urbatelor răvătări din răsărit din sud și caier din apas ori din nord, de atîtea ori. Atunci altarele se mutau în codru, ades numai cu sfințele lor potire și procovețe. Preuții slujeau în cloreci și serci. Dar limba românească era mereu în aceste altare, chiar colbe, în potirele lor purtate în trăisă și în mîlăite-nice, ori psaltirile pătîmirilor și ale altora, vesnic în desăgiu lor. Aci a crescut limba românească și aci crește sau trebuie să crească puritatea ei, și astăzi.

Pe urmele diaconului Coresi a călcat și alt mitropolit al Moldovei, Dosoftei. Călugărul smerit, crescut între tomurile groase de cult și mirenești întocmiri umaniste, din chiliile Mănăstirii Probota a lui Petru Rareș ctitorie, pe drept cuvânt, așa cum zice cronicarul despre el, «în țara noastră, pe această vreme, nu este om ca acesta». Între virtuțile pe care i le vizează faimosul portret al vestitului cronicar este și acela de cărturar. Dosoftei trăiește în veacul și în epoca în care Reforma și în bună parte rodul ei, umanismul, clocotesc din plin în gestația și așezările lor, ca mustul care fierbe. Ardealul este una dintre cele mai aprinse și mai dorogitoare vetre ale umanismului. Din pământul românesc al Ardealului se nasc o pleiadă de umanisti de mîna întii. Sub acest aspect, epoca aceasta, abia la început de iscodire, din acest punct de vedere, ne-a adus în lumină multe figuri de importanță europeană și universală. Ne vom referi pe scurt doar la una dintre aceste figuri ale umanismului european și de aici universal, Ion Căianu (Ioannes Cajanus-Valachus), autorul lui Codex Cajani, care în istoria muzicii universale este o piatră de hotar. Copil de țărani ardeleni, s-cerați de ciumă fiind ei avea cinci ani, este luat și crescut de călugării ieziuți la Mănăstură, apoi de franciscani și catolicizat la 19 ani. Dotat excepțional cu minte cărturărăscă, cu aluat artistic și mare cumsecădenie românească, ajunge vicarius generalis, adică episcop primat al Ardealului. Puritatea sufletului său românesc neduplicitar și nefilistin, nu rezistă intrigilor scelerate ale «fratelului» său Bartolomeu, defensor ecclisias, adică inchiuzitorul care lupta pe căi mîrșave și criminale ca să-i lale la locul, și îl lale. Pe parcursul acestor hărțuiri fără scrupule ale «fraților» de la Lăzarea, unde a fost și prior, scribit, dar și îmbăiat în mari speranțe duhovnicești, se refugiază în Moldova, spre salvarea sufletului și vieții lui. Și aici, la Iași, are loc o întâlnire de excepție între el, mai tînăr, mitropolitul Dosoftei și Miron Costin. În mult prea rafinată locuință de cărturar, plină de cărți umaniste a cronicarului boier și prinț sietnic al domnitorului Moldovei, Antonie Vodă Ruset, la curtea căruia vrea să-l dea o slujbă lui Ion Căianu. Ei bine, discuția între cei trei mari cărturari ai neamului românesc, mitropolitul Dosoftei, Miron Costin și Ioan Căianu, este impresionantă. Cei trei discută despre toate și despre utimcele cărți mari, umaniste ale Europei, care erau pe masa lui Miron Costin și pe care toți trei cărturari humanissimi le cunoșteau în amănunt. Erudiția și informația smeritului mitropolit sînt tulburător de bogate.

Revenim. În substanțiala, pe linia alor săi întru cărturărie înaintași, Varlaam, Simeon Ștefan și Dosoftei, predoslovla Prea Fricitului Patriarh Iustin, stabilește sorgintea Dosofteului și necunoscutele plină acum ale sale legături cu o ctitorie ardelenască moțescă din preajma cetății Turda, minăstirea din Petrid.

Cităm din predoslovla la Psaltirea în versuri a mitropolitului pe atunci Iustin: «O altă însemnare făcută pe același exemplar din *Viața și petrecerea sfinților*, de altă mîna [există și una mai mică, pe o aceeași carte semnată de mîna lui Dosoftei, citată]. În limba română, fiind destinată celor care nu cunoșteau limba slavo-rusă, are următorul conținut: «Această slintă carte / anume Prolog sau Viețile tuturor sfinților a smeritului Dosoftei / mitropolit de la Suceava se dă întru numele rodului meu Leontie și Maria, anume Misira, / și ctitorii sîntel mînăstiri anume Toader Ballica, Căldăr/și Ion, Glava Toader, / Buzna Ion, leat 7195 iun, 8 în Striu / lăcuind în țara rusească, și această carte să nu fie dat/ă / în alt loc, cine o va fura [ori o va vindea de la mănăstirea / Petridului aproape de cetăți a Turdei / să fie / procler / anathema vl/ea/to de la nașterea lui Domnul / și mintitorului nostru Is. Hs. leat 1688». Este limpede că de data aceasta nu se mai pomeneste de părinții lui Dosoftei, ci de rodul, adică de neamul lui, care include pe Leontie și Maria, anume Misira, și pe ctitorii mînăstirii Petrid: Toader Ballica, Căldare Ion, Glava Toader și Buzna Ion. Diferite nume de persoane din aceste familii: Ballica, Căldare, Glava, Buzna, apar deseori în documentele Moldovei din veacurile al XVI-lea și al XVII-lea.

Însemnarea de mai sus are o excepțională importanță pentru noi. Pe de o parte, menționînd numele strămoșilor lui Dosoftei, ea constituie o mărturie de nețăgăduit a originii lui românești și a categoriei sociale căreia aparține; pe de altă parte, ea arată legăturile familiei lui cu Transilvania. «Este foarte probabil ca în anii tinereții Dosoftei să fi petrecut o vreme la mînăstirea ctitorită de strămoșii săi, la Petrid. În acest fel se explică nu numai existența particularităților transilvănene de limbă în opera literară a lui Dosoftei, dar și orizontul său larg, care îmbrățișa neamul românesc întreg în conștiința sa națională».

Și un ultim citat din aceeași predoslovie:

«Astăzi, aproape toți cercetătorii culturii noastre vechi așează pe Dosoftei pe locul cel dintîi în Pantheonul marilor poezii românești, iar în istoria culturii europene traducerea în versuri a Psaltirii lui David de către Dosoftei statornicește actul de

majorat al conștiinței artistice românești, corolarul conștiinței de libertate și demnitate a poporului nostru.

Nu numai cronicarul român Neculce are păreri pe care le-am văzut despre Dosoftei. Patriarhul Moscovei de pe atunci «zugrăvește în cele mai alese culori chipul marelui mitropolit Dosoftei, asemuindu-l cu Moise, cu Solomon sau cu Apostolii Mîntuitorului. El îl caracterizează ca «ierarh înțelept» cu «strălucită evlavie», plin de «rîvna cea dumnezeiască» și fierbinte păstor cu «minte aleasă și credință nepătată», a cărui «leuda obștească pentru a sa urmăre în Hristos» și «înțeleaptă cîrmuire» a Bisericii sale a ajuns și mai departe de Moscova», — scrie Prea Fericitul Patriarh Iustin.

Pe lângă acestea toate, Dosoftei a fost și un mare studios al prozodiei și tot eșit de strălucios în studierea poeziei populare românești în a cărei metrică își face verficatia. Este pînă în prezent licențelor poetice. Și chiar dacă a studiat cu meticulozitate poezii străine, opțiunea sa de lucru, elaborarea primului monument al poeziei culte românești, le face în ritmul de incantație al poeziei populare românești. El a făcut atunci, acum mai bine de trei sute de ani, cu poezia românească, ceea ce a făcut în veacul nostru nepotul de preot George Enescu cu muzica populară din care a creat capodoperile muzicii culte românești.

Dosoftei a fost și este un uriaș al culturii. Niți unul din marii făuritori de cultură și artă n-au trecut pe lângă el fără să nu se închieie prea cu atutului său har, și bisericesc și artistic.

Primul mare poet genial, poporul, i-a preluat psalmii lui versificați, i-a turnat în aibia eposului popular, i-a vărsat în de pretutindenea din țară vad al colindelor, care de la el și pînă astăzi răsuna și vor răsuna și cu generațiile ce vor veni, sub ferestrele Crăciunurilor neamului.

Ion Heliade Rădulescu în «Curier de ambe sexe», periodul I nr. 23, p. 364—367, subliniază *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei ca «document lingvistic» și ca «monument literar», publicînd spre exemplificare psalmi, precum și un «fragment din poezia lui Miron Costin privitoare la originea românilor, publicată de Dosoftei la sfîrșitul Psaltirii în versuri», cum spune cercetătorul N. A. Ursu.

Gheorghe Asachi, «care va fi cunoscut această operă încă de pe timpul cînd era elev și student la Lemberg», repară unele exemplare deteriorate ale cărții, retipărind în tipografia lui foile nepaginate de la început, cu dedicația adresată domnitorului și cuvîntul către cititor» (N. A. Ursu).

Bogdan Petriceicu Hașdeu publică în «Columna lui Traian», I, 187, fragmente de psalmi dosofteieni, cu comentarii de preț.

Mihail Eminescu, pe cînd era bibliotecar al Universității din Iași, cerc prin referat bani pentru cumpărarea Psaltirii lui Dosoftei. N. Cartoian publică fotocopia referatului lui Eminescu, precum și fotocopia de pagini adnotate, cu cunoscutul lui scris ordonat, de minile Lucaefărului. Se află și azi în Biblioteca Universității ieșene.

În 1917, Nicolae Iorga publică la Iași o broșură pentru ridicarea moralului soldaților, ce vor ridica puste puțin timp în istorie Mărășeștii. Broșura are 32 de pagini și cuprinde versuri selectate din Psalmii versificați de Dosoftei: 23, 78, 84, 95, 96, 97, 101, 103, 108, 111, 112, 120, 136, 138 și 141. Acestei broșuri «tipărită la Iași, în 1917, anul cel greu al războiului», Nicolae Iorga îi pune drept prefață o poezie scrisă de el, pe care o redăm pentru marea ei **ardentă** patriotică:

LUI DOSOFTEI MITROPOLITUL

MOTTO

Scoală-te, Doamne, n minie, ridică izbîndă
Risipește pizmosii, li fa pre osîndă...
Dară că ce, Doamne, te mutai departe,
La loc de nevoie, și nu ni îți parte.
Si pre Necuratu-l Iași de se dezmiardă ?

(Psalmii traduși de Dosoftei)
(Ps. 7, V. 15—16 și Ps., 9, V. 59—61)

În vremi grozave țara stătea pe mîni străine
Și nu erau ostașii să-i vie-n ajutor ;
De foamete și boală asupra tuturor
De silă și necinste erau satele pline.

Ci tu, simțind durerea sărmanei lumi, părinte,
 Luat-ai în mâini harfa bătrînului David,
 Prin care zări de milă în noapte se deschid,
 Și-ai înnoit în versu-ti cîntările lui sfinte.
 Noi, cei de azi, cînd vremea cea rea cunplît ne bate
 Cu apriga vîltoare luptînd, nu desperăm;
 Ca tine, către Domnul din ceruri ne rugăm,
 Dar, sprîjinîți pe armă, ne-ncredem în Dreptate.

Am reprodus-o nu numai pentru marea ei mărturie patriotică, ci și pentru intuiția reală a uriașei personalități multiple și patriotice a lui Dosoftei, pe care a intuit-o și conturat-o cel mai mare dintre istoricii noștri.

Pildă luminoasă a avut în însuși Dosoftei, care numai la această versificare a Psaltirii a rocodit — ca să folosim limbajul monahicesc — nu mai puțin de peste cinci ani de zile.

Smeritul acesta Dosoftei a fost un mare umanist, lucru de care ne încredințează și predoslovie. Cităm :

«Sprîjinind renașterea națională în veacul său, Dosoftei nu și-a limitat activitatea la traducerea cărților de slujbă religioase. Orizontul său cultural era mai larg, cuprinzînd și preocupări istorice sau de literatură laică. El a compus stihurile la stema țării și un poem cronologic al domnilor Moldovei; iar din limba greacă a tradus lucrarea lui Matei Cigalau intitulată *Noua adunare de osebite istorii* și prologul în versuri al tragediei lui Gheorghe Chortatzis numită *Erolie*. Cu toate acestea, pentru cultura românească cea mai importantă operă literară a Mitropolitului Dosoftei rămîne Psaltirea în versuri. Tot din predoslovie :

«Privită în lumina vieții poporului nostru în acele vremuri, introducerea limbii române în Biserică nu poate însă fi limitată la nevoi strict religioase. Ea face desigur parte din procesul general de renaștere națională, care, spre sfîrșitul secolului al XVI-lea și în secolul următor, cuprinsese toate laturile vieții neamului nostru. Pe plan istoric și pe exemplu, mai mult decît în trecut, cronicarii vorbeau atunci despre originea romană a întregului nostru popor și despre latinitatea limbii române; pe plan politic independența națională și unirea celor trei state românești, sub Mihai Viteazul, învederează conștiința unității și demnității neamului nostru; pe plan intelectual, peste granițele politice, limba vorbită de popor se impune ca limbă a culturii».

Toate operele lui Dosoftei, ca și ale lui Coreai, ca și Cazanlia lui Verlaam și răspunsul său la «Catehismul calvinesc», socotindu-l «plin de otrăvă de moarte sufletească», ca și Noul Testament de la Bălgrad al lui Simeon Ștefan, s-au găsit și se găsesc încă (în bibliotecă prestigioase sau modeste, particulare ori bisericesti) prin absolut toate părțile țării. Limba românească nu a avut niciodată granițele nefirești ale statelor românești din trecut!

Nu am spus nici pe departe, ci foarte puțin, am schițat doar, din ceea ce am vrea să spunem despre Dosoftei și Psaltirea lui în versuri, despre marea act de cultură nu numai națională, al acestei editări, ci și despre miezul cărturăresc patriotic și duhovnicesc de referință, al predosloviei urmașului întru multe al Dosofteului, care deschide ediția 1974.

Oricînd și oricît de ades și de mult s-ar scrie despre *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, nu va fi prea mult. De altfel din această ediție au izvorît cîteva lucruri, cu mult mai demult cuvenite să se fi fost împlinit. Este meritul acestei ediții că le-a declanșat.

Prin retipărirea din 1974, *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei a intrat, așa cum au dorit Eminescu, Hașdeu, Odobescu, Heliade Rădulescu, Asachi, ș.a., și în mîinile noulor generații de cărturari și iubitori de frumos.

Și astăzi, sau mai ales astăzi, limba românească atît de asaltată de valuri după valuri de terminologii noi tehnice, ori hibrid literare, trecătoare, inerente trepte de perfecționare, are nevoie de niște faruri nepieritoare cum este «limba vechilor cazanlii» și a psalmilor lui Dosoftei, ca să-și vadă izvoarele și să nu-și piardă limpezimea de izvor, a genurilor ei și a rădăcinilor ei nepieritoare.

Este ceea ce ne-a deschis a vedea, în acest azi, frămîntat pe toate planurile *Psaltirea* lui Dosoftei, prin *predoslovie* ei de excepție.

Acest însemnat act de cultură săvîrșit de către Mitropolia Moldovei, prin mitropolitul ei de atunci, astăzi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, reeditarea *Psaltirii în versuri*, rămîne un fapt de primă mărime și necesitate cărturărescă. (Diac. *Cristolov Dancu*).

A N U N Ţ

INSTITUTUL TEOLOGIC UNIVERSITAR DIN BUCUREŞTI PUBLICĂ PENTRU
OCUPARE PRIN CONCURS, URMĂTOARELE POSTURI DIDACTICE VACANTE :

1. Postul de profesor la Catedra de Istoria Bisericească universală ;
2. Postul de profesor la Catedra de Istoria Bisericii Române (cu noțiuni de paleografie și lb. slavă bisericească) și probleme fundamentale de Istoria Patriei ;
3. Postul de profesor la Catedra de Drept bisericesc cu noțiuni de administrație și contabilitate parohială ;
4. Postul de conferențiar la Conferința de Istoria religiilor ;
5. Postul de lector pentru Lectoratul de limbi clasice (lb. greacă și lb. latină) ;
6. Postul de lector pentru Lectoratul de limbi moderne (lb. rusă și lb. germană) ;
7. Postul de asistent de la Secția biblică ;
8. Postul de asistent de la Secția practică.

Condițiile de prezentare la concurs, cerute candidaților sînt aceleași ca și în învățămîntul superior de stat, adaptate la specificul învățămîntului teologic.

Dosarele candidaților la concurs se vor depune la Serviciul de învățămînt al Cancelariei Sf. Sinod (str. Antim nr. 28, București, sect. V, cod 70666) și vor cuprinde :

1. Cererea de înscriere la concurs ;
2. Actele de studii ;
3. Memoriul de activitate didactică și științifică ;
4. Lista lucrărilor publicate ;
5. Cîte 5 exemplare din lucrările și studiile publicate ;
6. Acte de vechime în muncă, cu funcțiile îndeplinite.

Termenul de candidare și înaintare a dosarelor este de la 15 februarie — 15 martie 1986.

P.F.-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL CIII — Nr. 5-6 MAI — Iunie 1965

CUPRINSUL

	Pag.
Educația, 9 mai în istoria poporului român	333
PASTORALE — SCRISORI IRENICE	
Pastorala Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin de Sîntele Paști — 1985	339
Scrisoarea irenică a Prea Fericitului Patriarh Iustin adresată înălțătătorilor Bisericilor Creștine cu prilejul Sîntelor Sărbători ale Învierii Domnului — 1985	343
Scrisori și telegrame de felicitare primite de către Prea Fericitul Patriarh Iustin cu prilejul Sîntelor Sărbători ale Învierii Domnului — 1985,	344
VIAȚA BISERICEAȘĂ	
Sărbătorirea zilei monastice a Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Molescu	357
Centenarul Autocelaliei Bisericii Ortodoxe Române, de Alexandru M. Ioniță	360
Anversarea centenarului autocelaliei Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Comisiei române de istorie ecclésiastică comparată	364
A IV-a întrunire de dialog între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania (Techirghiol, 6—11 mai 1985), de Pr. asist. Viorel Ioniță	388
Constituirea și prima sesiune de lucru a „Comitetului de supraveghere a procesului Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, din cadrul Conferinței Bisericilor Europene (Geneva, 11—13 mai 1985), de Pr. Dumitru Soare	398
Al III-lea dialog general ecumenic dintre Biserica Ortodoxă și Federația Luterană Mondială (Albentown—S.U.A., 23—31 mai 1985), de P. S. Episcop Vasile al Oradiei	408
De viața comunităților ortodoxe române de peste hotare: Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română în America și Canada, de Alexandru M. Ioniță	407

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

- I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, *La aniversarea centenarului autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Date și fapte din viața bisericească a Mitropoliei Olteniei* 410
- Pr. Ioan Mares, *Recunoașterea autocefaliei — act de prestigiu în istoria Bisericii Ortodoxe Române* 433

ANIVERSĂRI — EVOCĂRI

- Alexandru M. Ioniță, *Contribuția Episcopului Mechisedec Ștelănescu la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre* 440
- Cheorghe Vasilescu, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române. Aspecte și semnificații* 474

RECENZII

- Ioan Alexandru, *Iubirea de patrie*, vol. II, Ed. Eminescu, București, 1985, 352 p., de Pr. Gh. Cunescu 480

9 MAI ÎN ISTORIA POPORULUI ROMÂN

Printr-o fericită coincidență a istoriei, noi români, sărbătorim la 9 Mai *Ziua Independenței* și, totodată, *Ziua Victoriei*; la 9 Mai 1877 parlamentul țării, dînd glas voinței întregului popor, a proclamat independența patriei — consfințită mai apoi prin jertfele de sînge pe cîmpurile de luptă —, iar la 9 Mai 1945, vocația pentru libertate a poporului nostru s-a înscris, din nou, într-un moment crucial al secolului XX, la loc de cinste în cronica luptei popoarelor împotriva fascismului, pentru afirmarea de sine stătătoare și progres, pentru pace și colaborare cu toate statele lumii.

Cucerirea independenței de stat a României și victoria asupra fascismului, sînt evenimente despărțite în timp de aproape trei pături de veac. Dar ele sînt apropiate prin țeluri și prin afirmarea puternică a voinței neștrămătate a poporului român de a fi singur stăpîn în țara străbună, de a-și rîndui viața potrivit legitîmelor sale interese și aspirații. Totodată, cele două evenimente, reunite sub simbolul zilei de 9 Mai, sînt profund legate de toate marile momente ale istoriei patriei, de lupta de veacuri a poporului nostru pentru unitate și independență.

Dobîndirea, cu 108 ani în urmă, a independenței de stat, constituie pentru români un moment istoric de referință în continuitatea luptelor desfășurate de ei, în decursul vremurilor, în spațiul lor de viațuire neînteruptă dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră. În anul 1877, în condițiile adîncirii «crizei orientale», oștirea română, plămădită, ca în trecutele epoci de glorie, din însuși trupul viu al țării, a reluat și a ridicat pe un plan superior tradițiile luptei pentru unitate statală, libertate și independență, care i-au însuflețit neconștient pe străbunii noștri.

Românii au prețuit dintotdeauna înaltele virtuți ale libertății și independenței, neliștindu-se niciodată cu dominația străină și împotrivindu-se, din cele mai vechi timpuri, tendințelor cotoptoare ale marilor Imperii. O atestă străvechea noastră tradiție statală, ilustrată de marii înalțași, precum Burebista și Decebal, făuritori de veritabile epoci istorice și pilde vii pentru toți cei care le-au urmat. O confirmă cu tărie vitezii noștri voievozi, care ne-au apărut cu strășnicie pămîntul și tradițiile, limba, datinile și obiceiurile, pregătind condițiile pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat, înfăptuită de Mihai Viteazul la anul 1600.

Continuînd aceste glorioase tradiții, revoluțiile de la 1784, din 1821 și 1848 se înscriu ca etape de puternică afirmare a idealurilor naționale și sociale românești. Cînd Horea ridică Transilvania la lupta pentru eliberarea neamului său, devenind simbolul renașterii vechii Dacii, cînd Tudor Vladimirescu instituia rînduiei noi în Țara Românească, plănuiind și alianța cu Moldova, se constituia un adevărat program național unitar al aspirațiilor românești. Iar revoluția de la 1848, conferind temelii trainice acestui program, a situat obiectivul independenței în

primul plan al documentelor sale programatice, împletindu-l, cum era și firesc, cu cel al unității statale, atât de clar exprimat, la Blaj, în cuvintele: «Noi vrem să ne unim cu Țara».

La numai un deceniu după revoluție, prin voința unanimă a poporului, la 24 Ianuarie 1859, Muntenia și Moldova s-au unit, punând, astfel, bazele statului național român modern. Pe temelia României moderne, consolidată prin reformele lui Alexandru Ioan Cuza, cerute de progresul vieții economice și de stat, poporul român și-a netezit drumul către neatîrnarea deplină, care presupunea înlăturarea suzeranității otomane, devenită, în fapt, aproape nominală, ca urmare a afirmării tot mai pregnante a României ca stat independent.

Răspunderea de a împlini visul secular al independenței a revenit generației de la 1877. Străbunii conservaseră limba și apăraseră pămîntul românesc. Părinții înfăptuiseră Unirea. Acum, istoria îi chema pe toți cei care trăiau în România, în tumultuosul an 1877, să consacre independența de stat.

În spiritul tradițiilor sale istorice, România n-a conceput obținerea independenței prin război, ci a apelat la tratative diplomatice care să-i aducă satisfacerea dreptelor năzuințe, concretizate în nota guvernului român din 16 iunie 1876 remisă Turciei și puterilor garante, prin care revendica, în esență, recunoașterea atributelor neatîrnării depline a țării. Dar refuzul Porții de a da curs acestor cereri a închis guvernului român calea negocierilor cu Imperiul Otoman, deschizînd-o pe aceea a luptei armate în vederea obținerii independenței.

În aceste împrejurări, dînd curs aspirațiilor multiseculare ale românilor, parlamentul țării a hotărît, la 9 Mai 1877, să rupă total și definitiv raporturile de dependență față de Poarta Otomană, proclamînd, prin vot unanim, deplina independență a României.

Istorică hotărîre de la 9 Mai 1877 a fost consfințită pe cîmpul de luptă, prin jertfele oștirii române și eforturile conjugate ale întregului nostru popor.

În asalturile temerare asupra redutelor de la Grivița, Rahova și Opanez, în grelele înclăștări de la Plevna, Vidin și Smîrdan, fiii României, îmbrăcați în uniformă ostășească, au săvîrșit nepieritoare acte de vitejie. Dorobanții și călărașii, artileriștii și vîlnătorii, voluntarii transilvăneni, bănățeni și bucovineni s-au bătut cu dușmanul cu un eroism legendar, peste 10.000 de militari români pecetluind cu sîngele lor neatîrnarea țării.

Un nou stat independent se înscrisa pe harta politică a Europei. Un stat care dovedise, de foarte multe ori, că e vrednic să-și cucerească independența și care va dovedi că e tot atât de vrednic să și-o apere. Putea, cu deplină îndreptățire, anunța Mihail Kogălniceanu cabinetelor europene că România, după ce s-a proclamat independentă, a participat la războiul împotriva Imperiului otoman atât pentru a rezolva cu armele diferendele cu Înalta Poartă, cit și pentru a dovedi lumii că aspirațiile sale sînt pe deplin întemeiate, că independența proclamată a fost piătută cu cel mai prețios sînge, că felul cum a participat la război, jertfele și curajul, toate dovedesc, în chip elocvent, atât voința, cit și

capacitatea de a-și trăi propria viață pe picior de egalitate în marea familie a popoarelor continentului.

Independența, cauza vitală a tuturor românilor, a fost îmbrățișată cu căldură de toate clasele societății, de întreaga națiune, fapt care a conferit războiului un profund caracter național și popular. S-a realizat în acei ani, un consens național, exprimat întotdeauna, în decursul istoriei noastre, atunci când poporul român s-a aflat în grea cumpănă, când ființa sa națională a fost în pericol. Iar suprema mărturie a unanimității cu care națiunea română a susținut, cu toate forțele, cauza independenței a constituit-o sprijinul venit din provinciile românești încă subjugate, pentru care Țara liberă și independentă reprezenta centrul spre care gravitau speranțele în făurirea României reîntregite.

Sărbătorind Ziua Independenței, poporul român aduce înalt și fierbinte omagii generațiilor de înaintași prin lupta și jertfa cărora s-a clădit independența României. Pecetluind prin nenumărate fapte de vitejie ostășească actul proclamării independenței deplină de stat, românii arătau întregii lumi că atunci când un popor este ferm hotărât să nu precupețească nimic pentru împlinirea aspirațiilor sale, lupta lui va triumfa, oricât de mari ar fi obstacolele ce-i stau în cale.

La aproape patru decenii de la asalturile redutelor otomane, ostașii români, bucurându-se de sprijinul activ al maselor, au fost din nou chemați să-și pună piepturile în bătaia tunurilor dușmane pentru înfăptuirea nobilelor idealuri ale unității naționale, ale apărării gliei străbune, ale integrității și independenței patriei. Cu un avânt în care se regăseau ecourile asalturilor celor de la 1877—1878, ostașii români au luptat în Dobrogea, pe Cerna, la Jiu, pe Neajlov și pe Argeș, pentru ca în vara fierbinte a anului 1917 să înscrie în cronică de vitejie a neamului românesc, epopeea nepieritoare de la Mărășești, Mărăști și Oituz. În timpul campaniilor din anii 1916—1918, aproape 800.000 de bărbați, de pe întregul spațiu de viațuire românească, și-au dat tributul de sînge în numele unor idealuri înalte și scumpe: independența și realizarea unității național-statale. Însușeșitoarele victorii românești din primul război mondial, făurirea, la 1 Decembrie 1918, a statului național unitar au deschis patriei noastre întregite noi perspective de împlinire a năzuințelor de libertate și dreptate socială.

Bărbăția și abnegația nelufrică în fața dușmanului, încrederea restrămutată în dreptatea cauzei independenței și integrității patriei, înalte virtuți de care au dat dovadă înaintașii noștri, au căpătat o nouă și pilduitoare strălucire în focul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944 și în crîncenele bătălii purtate de armata română pe frontul antihitlerist.

Împlinirea la 9 Mai, anul acesta, a 40 de ani de la victoria popoarelor asupra Germaniei hitleriste și terminarea celui de-al doilea război mondial în Europa, este sărbătorită de poporul român cu conștiința datoriei împlinite, cu sentimentul de profundă satisfacție și legitimă mîndrie pentru însemnata sa contribuție materială și umană la uriașa bătălie pentru înfrîngerea celui mai grav dintre pericolele la adresa libertății și independenței națiunilor, a păcii și progresului omenirii — fascismul.

Acționînd în spiritul tradițiilor sale de luptă pentru libertate, unitate și independență națională, poporul român s-a ridicat cu hotărîre împotriva fascismului. Un eveniment de semnificație deosebită l-au reprezentat eroicele lupte din ianuarie-februarie 1933, primele mari manifestații antifasciste de masă din Europa după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania. Aceste lupte au pus cu pregnanță în lumină faptul că poporul român înțelegea caracterul agresiv și războinic al fascismului, pericolul pe care el îl reprezenta pentru democrație și pace. În anul imediat premergător războiului, forțele înaintate, patriotice ale țării, au organizat mari acțiuni de luptă și demonstrații antirăzboinice și antifasciste. Momentul lor culminant l-a constituit marea demonstrație patriotică, antifascistă și antirăzboinică de la 1 Mai 1939, puternic semnal de alarmă pe care România îl adresa Europei, avertizînd asupra necesității concentrării eforturilor în vederea împiedicării dezlănțuirii războiului de către Germania nazistă.

Aceste ample mișcări antirăzboinice, exprimînd, în modul cel mai ferm, împotrivirea poporului român față de fascism, au făcut ca România să fie una din ultimele țări europene în care fascismul a ajuns la putere.

Prin înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944, poporul român s-a alăturat cu întregul său potențial militar și economic coaliției antifasciste, luptînd alături de aceasta pînă la victoria finală asupra Germaniei hitleriste, victorie care a marcat terminarea celui de-al doilea război mondial în Europa.

Așa după cum se știe, în această conflagrație mondială, cea mai aspră și mai crîncenă încheștare militară din cîte a cunoscut pînă atunci omenirea, au fost antrenate 72 de state, însumînd, aproximativ 80% din populația globului. Operațiile militare s-au desfășurat pe întinderea a trei continente — Europa, Asia și Africa — efectivele armatelor beligerante ridicîndu-se la 110 milioane de oameni. Pentru zdrobirea mașinii de război fasciste a fost nevoie de efortul conjugat al multor popoare, de sacrificarea a 60 milioane de vieți omenesci, de pierderea, în focul distrugător al războiului, a nenumărate bunuri materiale și spirituale, a căror evaluare este greu de stabilit.

În anii de grea cumpănă ai celui de-al doilea război mondial, forțe uriașe din întreaga lume s-au unit în lupta împotriva barbariei fasciste, pentru salvagardarea bunurilor celor mai de preț ale omenirii — libertatea, democrația și independența națională. În lupta pentru zdrobirea fascismului s-a realizat cea mai amplă alianță a popoarelor, a forțelor democratice, progresiste, din cîte a cunoscut istoria omenirii, care a generat o nouă conștiință a colaborării și solidarității internaționale. Mari sau mici, aflate pe diferite trepte de dezvoltare, toate popoarele și națiunile încadrate în largă coaliție antifascistă și-au adus contribuția, potrivit forțelor de care dispuneau și în formele dictate de împrejurările concret-istorice, la apărarea idealurilor de independență, pace și libertate.

Angajarea României în război, conform voinței naționale, alături de forțele Națiunilor Unite, într-un moment cînd soarta acestuia nu era

Încă decisă, când Germania fascistă era departe de a fi învinsă, a dus la prăbușirea întregului front hitlerist din Balcani, deschizând larg calea înaintării rapide a armatelor sovietice și zdrobirii dispozitivului militar al Germaniei naziste în această parte a continentului.

Actul României a avut o mare importanță și pentru sfărâmarea dominației hitleriste în centrul Europei, forțele românești deschizând un nou front în Podișul Transilvaniei și în Banat, dincolo de Carpați, pe care l-au menținut singure, timp de aproape trei săptămâni, până la sosirea trupelor sovietice, împreună cu care au angajat, apoi, operații zălitare de amploare.

După alungarea, la 25 octombrie 1944 a tuturor trupelor hitleristobortyste de pe întreg teritoriul patriei, credincioasă cauzei drepte a luptei antifasciste la care lua parte, armata română, alături de armata sovietică, a participat activ la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți din teritoriul Austriei, până la zdrobirea totală a Germaniei hitleriste, la încheierea victorioasă a războiului în Europa.

Prin efectivele trimise pe front, prin uriașul său efort economic, România s-a situat, așa cum s-a subliniat chiar în epocă, pe locul al patrulea în rindurile țărilor care au participat la înfrângerea Germaniei hitleriste, după Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii și Anglia, contribuind la scurtarea războiului cu circa 200 de zile și grăbind în mod hotărâtor victoria armatelor aliate.

Contribuția României la înfrângerea fascismului, apreciată cu căldură de întreaga opinie publică internațională, se integrează, astfel, luptei milenare a poporului nostru pentru independența națională și progres social, iar asocierea, printr-o fericită coincidență calendaristică, a Zilei Victoriei cu Ziua Independenței relevă continuitatea efortului națiunii române de a asigura neîncetat libertatea și neamirea vetrei strămoșești.

La 40 de ani de la încheierea celui de-al doilea război mondial, poporul român, care a făcut din cauza libertății și a independenței o permanență a dezvoltării sale, este hotărât să facă totul pentru ca națiunile să-și poată decide singure soarta, pentru ca omenirea să-și construiască un viitor de pace și prosperitate.

Cele patru decenii care au trecut de la încheierea victorioasă a războiului au fost martorele unor profunde transformări înnoitoare în Europa, în Asia, în Africa, în America Latină. Noi popoare și-au afirmat, cu tot mai multă vigoare, voința de a trăi și a se dezvolta în mod liber, de a fi stăpâne pe propriile lor destine. Din nefericire, în ultima vreme au reapărut manifestări de forță și dictat, de păstrare și dobândire a noi sfere de influențe, de menținere și agravare a conflictelor și focarelor de tensiune vechi și de apariție a altora noi. Cursa înarmărilor a dobândit un ritm și un volum fără precedent. Toate acestea au dus la deteriorarea climatului internațional, la o gravă încredere a raporturilor între state, la creșterea pericolului unui nou război mondial.

În astfel de condiții, România consideră că omenirea trebuie să tragă toate concluziile, cu maximă responsabilitate, din împrejurările și cauzele care au dus la declanșarea celui de-al doilea război mondial,

de a nu se uita marile lecții ale istoriei, învățămintele anilor de pregătire și desășurare a acestei pustuitoare conflagrații. Cu deosebire se impune unirea tuturor forțelor democratice, progresiste, a popoarelor dornice de pace, conlucrarea lor activă fiind cel mai bun scut împotriva oricăror tendințe agresive. Victoria de acum patru decenii a putut fi obținută tocmai datorită realizării unei largi coaliții, a angajării în luptă a tuturor forțelor progresiste. Este convingerea fermă a României că popoarele lumii, acționând unite, dispun astăzi de forța necesară pentru a preîntîmpina o nouă conflagrație mondială, pentru salvagardarea păcii și civilizației pe planeta noastră.

Sub marea flamură a luptei pentru pace a popoarelor, pentru alungarea norilor aducători de primejdii de pe cerul omenirii, poporul român, în frunte cu președintele Nicolae Ceaușescu, își face auzit glasul cerînd tuturor forțelor progresiste, tuturor celor care le sînt aproape de inimă prezentul și viitorul umanității, să acționeze acum, pînă nu este prea tîrziu, pentru a bara calea războiului, deschizînd drum larg păcii în viața societății.

Cu prilejul aniversării de la 9 mai din acest an, poporul român adresează, din nou, parlamentelor, șefilor de state și guverne, tuturor forțelor iubitoare de pace de pretutindeni, chemarea de a conlucra activ pentru oprirea cursei înarmărilor și trecerea la dezarmare, în primul rînd la dezarmare nucleară pentru statornicirea în viața internațională a unui climat de colaborare și destindere, care să asigure apărarea dreptului fundamental al oamenilor, al popoarelor la viață, la creație pașnică, la existență liberă, de sine stătătoare.

Acesta este supremul omagiu adus celor care au luptat pentru unitatea și independența poporului român, pentru zdrobirea fascismului, care au căzut și au singeraț pentru bunurile cele mai de preț ale fiecărui popor — independență, libertate și pace.

REDACTIA

• PĂSTORALE-SCRISORI IRENICE •

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU
ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI
ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

UBITULUI NOSTRU CLER. CINULUI MONAHAL
ȘI DREPTCREDINCIOSILOR CREȘTINI, HAR ȘI PACE
DE LA DUMNEZEU ATOATEȘITORUL. IAR DE LA NOI
PĂRINTEASCĂ BINECUVÎNTARE

«Hristos a înviat!»

Dreptmăritori creștini,

Scurtă vreme înainte de înfricoșatele Sale patimi, Domnul nostru Iisus Hristos a grăit către Sfinții săi Apostoli, zicînd: «*Stăteți triști acum, dar iarăși vă voi vedea și se va bucura inima voastră și bucuria voastră nimeni nu o va lua de la voi*» (Ioan 16, 22).

Într-adevăr, la înția arătare a Mîntuitorului în fața lor, după ridicarea cu trupul din mormînt, «*s-au bucurat ucenicii văzînd pe Domnul*» (Ioan 20, 20). Apoi, toți cei cărora li s-a arătat Mîntuitorul, după un moment de uimire erau cuprinși de un simțămînt de bucurie neobișnuită.

Bucuria aceasta sfîntă este atît de înrădăcinată în inimile noastre încît, într-adevăr, așa cum a zis Mîntuitorul, «*nimeni nu o va putea lua de la noi*». În chip cu totul deosebit o rețrăim noi, an de an, la sărbătoarea Sfințelor Paști, o dată cu reîmprospătarea, în amintirea noastră, a celor petrecute în ziua învierii Domnului.

Iubiți credincioși,

Cu o urare de bucurie a întîmpinat Domnul nostru Iisus Hristos pe Prea Curata Sa Maică, atunci cînd s-a arătat ei, după învierea Lui din morți. Iar ea, umplîndu-se de bucurie, văzîndu-L viu a strigat: «*Fiu! meu și Dumnezeul meu, mărese învierea Ta cea mai presus de cuvînt*».

Maria Magdalena însă la început n-a recunoscut pe Iisus, cu toate că «*L-a văzut stînd în picioare*» aproape de ea; dar, cînd L-a auzit ros-

tindu-i numele, a grăit și ea, zicînd : «*Rabuni*», adică «*Învățătorule*» (Ioan 20, 14, 16).

Văzînd-o deplin convinsă de înviere, Mîntuitorul n-a lăsat-o să se atingă de picioarele Lui, așa cum avea ea de gînd să facă. I-a spus apoi că nu s-a suit încă la cer. Dar «*se va sui la Tatăl Său și la Tatăl nostru și la Dumnezeu Său și Dumnezeu nostru*». Acestea i-a poruncit Mîntuitorul să le spună «*fraților*» Săi. Apoi s-a făcut nevăzut din fața ei. Iar ea, mergînd la ucenici, le-a spus că «*a văzut pe Domnul*» (Ioan 20, 17—18).

Pe celelalte femei, care mergeau să vestească pe ucenici că Îngerul Domnului le-a spus că «*Iisus a înviat*» și merge în Galileea, unde vor putea să-L vadă, întilnindu-le pe cale, Mîntuitorul le-a lăsat să-I cuprindă «*picioarele și să se închine Lui*», pentru a întări convingerea lor în învierea Lui cu trupul (Matei 28, 9).

În aceeași zi, adică Duminică, în ziua învierii, Mîntuitorul s-a arătat lui Cleopa și Luca, pe calea de la Ierusalim la Emaus. Ei însă nu L-au recunoscut decît la masă, cînd, «*luînd El pîinea, a binecuvîntat și frîngînd le-a dat lor...*». Dar, îndată ce a fost recunoscut, «*El s-a făcut nevăzut de înghă ei*» (Luca 24, 31). Iar ei, sculîndu-se în acel ceas, au venit la Ierusalim și au mers la casa unde erau adunați cei unsprezece și cei care stăteau în jurul lor pentru a le istorisi cele petrecute. Aceștia n-au rămas însă surprîși de cele auzite, știînd «*că într-adevăr Domnul a înviat și s-a arătat lui Simon*» (Luca 24, 34).

Apoi, în timp ce Cleopa și Luca istoriseau cum au recunoscut pe Mîntuitorul, la frîngerea pîinii, deodată El s-a arătat în mijlocul lor și le-a zis : «*Pace vouă !*» Dar, în loc să se bucure, ei s-au înspăimîntat de arătarea Domnului. A fost nevoie ca să le arate mîinile și picioarele Sale străpunse de cuie și să mînce în fața lor pentru a-i încredința că este El.

După opt zile, ucenicii erau iarăși adunați laolaltă. De data aceasta era și Toma cu ei. Intrînd la ei, prin ușile încuiate, Mîntuitorul le-a zis : «*Pace vouă !*» Apoi, răspunzînd oarecum lui Toma, care spusese că «*De nu va vedea în palmele Lui semnul cuiei, de nu va pune degetul lui în locul cuiei și de nu va pune mîna în coasta Lui, nu va crede*», Iisus a grăit îndată către el zicînd : «*Adu degetul tău aici și vezi mîinile Mele și adu mîna ta și o pune în coasta Mea și nu fi necredincios, ci credincios*». A răspuns apoi Toma și I-a zis : «*Domnul meu și Dumnezeu meu*» (Ioan 20, 25—28).

Ultima umbră de îndoială din sufletele unor ucenici cu privire la înviere s-a risipit atunci, cînd Toma, «*necredinciosul*», a mărturisit că Iisus este *Domnul și Dumnezeu nostru*.

Cu toate acestea, Domnul nostru Iisus Hristos, pentru a întări convingerea credincioșilor că El a înviat din morți, a continuat să se arate în diferite alte împrejurări.

O veche mărturisire de credință cu privire la înviere precizează că o dată Domnul nostru Iisus Hristos s-a arătat «*la peste cinci sute de frați*», dintre care cei mai mulți mai trăiau pe la mijlocul veacului întii.

Apoi, Mîntuitorul s-a arătat Sfîntului Iacob cel drept.

A treia arătare a Mîntuitorului în fața ucenicilor Săi a avut loc în Galileea, pe malul mării Tiberiadei. La altă arătare, pe un munte înalt,

Mintuitorul a grăit către ucenicii Săi, zicind : «*Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ... Și, iată, Eu cu voi sint în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului*» (Matei 28, 18—20).

Cu aceste cuvinte se încheie Sfînta Evanghelie după Matei. Mintuitorul a continuat însă să se arate nu numai pînă la înălțarea la cer, dar și după aceea. Sint bine cunoscute, în această privință, arătarea în fața Sfîntului Ștefan și arătarea în fața Sfîntului Pavel, pe drumul Damascului. Dar, încetul cu încetul, o dată cu pătrunderea adevărului în sufletele credincioșilor, că «*Isus este Hristos, Fiul lui Dumnezeu*» (Ioan 1, 31), acest fel de arătări a încetat. Mintuitorul este cu mult mai prezent acum, cu Duhul Său, în inimile noastre, decît cum era atunci, cu înălțarea Sa trupească, înaintea ochilor omenești.

Iubiții mei fii suflatești,

Bucuria care stăpînește inimile noastre, în ziua aceasta a praznicului Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, nu este numai rod al dragostei noastre de Mintuitorul; ea izvorăște totodată și din credința noastră neclintită că Dumnezeu ne-a făcut și pe noi părtași ai mării Învierii Fiului Său. «*Dacă Duhul Celui ce a înviat pe Iisus din morți locuiește întru noi, — zice Sfîntul Apostol Pavel —, El, Cel ce a înviat pe Iisus din morți va face vii și trupurile noastre muritoare, prin Duhul Său care locuiește întru noi*» (Rom., 8, 11).

Între învierea noastră și învierea Mintuitorului, — cea dintîi, rod al celei din urmă și cea din urmă, izvor al celei dintîi —, există o dependență atât de mare încît lipsa uneia face imposibilă existența celeilalte, iar existența uneia presupune existența celeilalte. Astfel «*dacă o înviere a morților nu este, nici Hristos n-a înviat*», zice Sfîntul Apostol Pavel (I Cor. 15, 13). «*Iar dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este credința noastră*» (17). Dar, «*Hristos a înviat din morți, fiind pîrga învierii celor adormiți; fiindcă de vreme ce printr-un om a venit moartea, tot printr-un om și învierea morților. Căci precum întru Adam toți mor, așa întru Hristos toți vor învia*» (20—22).

După cum, Domnul nostru Iisus Hristos, înviind din morți, a prefăcut trupul Său omenesc în trup al Duhului, preamărit, duhovnicesc, dumnezeiesc, tot astfel, din dragoste față de noi, la a doua venire a Sa Mintuitorul «*va preschimba trupul smereniei noastre întru asemănarea trupului mării Sale*» (Filip. 3, 21).

În acest fel ne vom face «*părtași dumnezeieștii firi*», dobîndind nestrîcaciunea, mărirea, puterea și viața în Duhul Sfînt. Pentru a putea păstra toate acestea, după îndemnul Sfîntului Apostol Petru, se cuvine să punem și din partea noastră «*toată sîrguința, iar la credință să adăugăm fapta bună, la fapta bună cunoștința, la cunoștință înfrînarea, la înfrînare răbdarea, la răbdare evlavie, la evlavie îngăduința frățească, iar la îngăduința frățească dragostea*» (II Petru 1, 4—7).

Iubiți credincioși,

Dacă, într-adevăr împreună cu Hristos viețuim, «*să căutăm cele de sus, unde Hristos se află șezînd de-a dreapta lui Dumnezeu. Să cugetăm cele de sus. Cu milostivirile îndurării să ne înveșmîntăm... și unul pe altul să-l iertăm. Iar peste toate acestea să ne îmbrăcăm cu dragostea,*

care este legătura desăvârșirii. Și pacea lui Hristos să stăpânească în inimile noastre» (Col. 3, 1—5, 12—15), ne învață Sfântul Apostol Pavel.

Întemeindu-se pe dreptate, pacea este maica tuturor bunurilor. «*Eu este un bun atât de mare, zic părinții bisericești, încât și în cele pămîntești și trecătoare, nimic nu este mai plăcut decît să auzi de ea, nimic mai de rîvnit decît să o dorești, nimic mai bun becît să o găsești*». Pacea este în adevăr cel mai des rostit cuvînt în vremea noastră, iar dorința de a o dobîndi și a o păstra este forța care strînge astăzi în jurul ei milioane și milioane de oameni.

Lumea este însetată de pace; să o ajutăm să-și împlinească visul ei de aur: pace deplină pe pămînt.

Pentru pace neîncetat să ne rugăm; binefacerile păcii în toată vremea să le vestim, iar la apărarea păcii fiecare să-și aducă întreaga sa contribuție, dovedindu-se în toată vremea făcător de pace.

Legea de căpătii a vieții noastre în lume, ca oameni, să fie dragostea unuia față de altul; ea să ne îngemăneze cugetele, să ne unească inimile și să ne înmănușeze puterile pentru ca în comuniune deplină viața să ne-o petrecem. Iar, ca popoare, idealul păcii cu statornicie să-l slujim; colaborarea sub toate formele să o dezvoltăm, iar prietenia pe zi ce trece să o întărim.

Deplin integrați în viața «epocii Ceaușescu», cu brațele și cu mintea pentru propășirea patriei să ostenim, la libertatea ei statornică să veghem, independența să i-o asigurăm și cu întreaga prețuire, suveranitatea ei să o păzim.

Iar, cu prilejul sărbătoririi deodată, la 9 Mai, a «Zilei victoriei» asupra fascismului și a «Zilei independenței», să exprimăm și noi, în diferite chipuri, sentimentele noastre de cinstire a înaintașilor noștri care n-au cruțat nimic din bunurile lor, mergînd pînă la jertfa vieții, pentru apărarea libertății și suveranității patriei, pentru o viață liberă și demnă a poporului nostru.

Trimițîndu-vă acest cuvînt de învățătură și povățuire, la sărbătoarea de acum a slăvitei Învieri a Domnului, vă îmbrățișez cu părintească dragoste, întîmpinîndu-vă cu vestirea «*Hristos a înviat!*».

Al tuturor de tot binele voitor și pururea către Dumnezeu fierbinte rugător,

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI
PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

SCRISOAREA IRENICĂ A PEA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN
ADRESATĂ ÎNTHISTĂTORILOR BISERICILOR CREȘTINE
CU OCAZIA PRAZNICULUI ÎNVIERII DOMNULUI — 1935

PREA CINSYITE ȘI MULT IUBITE FRATE ÎN HRISTOS,

Chemând în amintirea noastră binecuvântata zi a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, ne simțim și noi cuprinși acum de nemărginita bucurie care stăpînea pe îngerii lui Dumnezeu în momentele cînd spusese celor care veneau la mormîntul Domnului că «Iisus cel răstignit a înviat din morți»; împreună cu femeile purtătoare de miruri să dăm știre fără încetare că «am văzut și noi pe Domnul» în chip duhovnicesc și «I-am cuprins picioarele și ne-am închinat Lui», iar într-un glas cu Sfinții Apostoli, care au fost rînduiți de Dumnezeu martori ai Învierii, să dăm și noi mărturie că «Hristos a înviat din morți cu moartea pe moarte căcînd și celor din morminte viață dăruindu-le».

Așadar, cîstînd după cavîință luminatul praznic al Învierii, să înălțăm către Dumnezeu nu numai cîntări de laudă pentru ridicarea cu slavă din morți a Fiului său, dar și mulțumiri pentru izbăvirea de greșele și trecerea noastră de la moarte la viață prin Domnul nostru Iisus Hristos, fiindcă bineprimind jertfa Fiului său, ne-a pus în fața sa «sfinți, fără de prihană și nevinovați», împăcîndu-ne cu Sine, prin Hristos Iisus, să dăruindu-ne viața veșnică, fericită, dacă «într-adevăr rămînem încremeiați în credință, întăriți și neclintii de la nădejdea Evangheliei» (Col. 1, 22—23).

Ca slujitori ai lui Dumnezeu noi sîntem datori să păstrăm pacea pe care El a vărsat-o peste noi prin Fiul său, iar ca slujitori ai lumii noi sîntem chemați să păstrăm și să întărim pacea dintre noi oamenii de pretutîndeni, pacea între popoarele și Bisericile noastre, pacea în întreaga lume. De aceea, să ne dăm frățește mîna și să ostenim cu toții pentru întărirea și lărgirea atmosferei de pace între oameni și popoare, pentru nimicirea armelor nucleare și a rachetelor de tot felul, pentru distrugerea oricăror arme, pentru dezarmarea totală și generală.

Pentru pace, fără încetare lui Dumnezeu să ne rugăm; binefacerile săcîi să le vestim pretutîndeni și în tot timpul; puterile noastre să le lunem în întregime în slujba păcii.

Saluîndu-vă acum frățește cu prilejul sfintei sărbători a Paștilor, vă trimitem cele mai fierbinți felicitări și urări de bine, rugînd pe Bunul și de oameni iubitor Dumnezeuul nostru să vă dăruiască sănătate deplină, mulțime de zile bune și putere de călăuzire la mîntuire a obștei încredințate Vouă spre purtare de grijă.

Totodată, vă rugăm să împărtășiți salutările Noastre din inimă și urările de bine tuturor Înalt Prea Sfințiiților Mitropoliți și mult iubiților frați arhieriei care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul Vostru.

În sfîrșit, îmbrățișîndu-vă în Domnul cel înviat din morți, rămînem cu Frăției Voastre iubitor și de tot binele pentru Biserica Voastră la Atoptuternicul Dumnezeu rugător,

† IUSTIN,
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

**SCRISORI ȘI TELEGRAME DE FELICITARE
PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH IUSTIN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI 1985**

PREA FERICITE ȘI PREA SFINȚITE IUSTIN, ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTIILOR,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE
AUTOCEFALE ROMÂNE, MULT IUBIT ȘI DORIT FRATE ÎNTRU HRISTOS
ȘI ÎMPREUNĂ-SLUJITOR CU NOI.

Cu bucurie în suflet și în inimă răspundem salutului care ne-a fost trimis de către Prea Fericirea Voastră cu ocazia marii și dătătoare de viață zi a Învierii, spunându-Vă: «Adevărat a înviat!», urind din inimă toate cele bune Prea Fericirii Voastre și Prea Sfințiilor frați ai noștri care stau în jurul Prea Fericirii Voastre, precum și întregii turme evlavioase a Bisericii Prea Fericirii Voastre.

Domnul cel înviat este bucuria noastră cea veșnică pentru că prin Patima și Învierea Lui a lucrat mântuirea noastră, și suferind moartea, ne-a dăruit nemurirea și viața veșnică, nouă oamenilor, care mergeam mai înainte în latura și în umbra morții. Așadar, cei ce crezând istorisirea dimineții l-am înălțat doxologie astăzi, ocolind prea sfântul lui mormânt în credință, în nădejde și în dragoste, ne închinăm la Sfânta lui Înviere cu evlavie.

Harul mântuitor care a ieșit din mormântul dătător de viață să se reverse todeauna și bogat, să păzească pe Prea Fericirea Voastră și să îmbogățească Prea Sfânta Biserică al cărei păstor sînteți, în lucrarea credinței, vieții și iubirii, spre întărirea și mulțumirea celor care lucrează în viața de acum, iar binecuvîntarea atotputernică a Domnului nostru Iisus Hristos să vă însoțească întru aceasta.

Al Prea Fericirii Voastre iubit frate întru Hristos,

† DIMITRIE.

Patriarhul Constantinopolului

PREA FERICITE PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTIILOR,
PREA IUBIT ȘI DORIT FRATE ȘI ÎMPREUNĂ-SLUJITOR AL SMERENIEI NOASTRE,
DOMNULE IUSTIN, ÎMBRĂȚIȘIND FRĂȚEȘTE MULT DORITA PREA
FERICIREA VOASTRĂ, CU PLĂCERE VĂ SALUȚĂM

Cu prilejul luminoasei sărbători a Învierii Mântuitorului Hristos, comunicînd cu Prea Fericirea Voastră, Vă trimitem sărutarea frățească și cordială a dragostei noastre, și îmbrățișîndu-Vă, Vă transmitem omagiile noastre sincere și călduroase.

Într-o epocă în care lumea întreagă trece printr-o criză spirituală și morală profundă, în care nesiguranța și neîncrederea domnesc între popoarele pămîntului, în care mulțime nestîrșită de nenorociri se abat asupra acestora, mesajul îmbucurător al Învierii celei dătătoare de viață

a Mintuitorului Hristos se vestește peste tot unde viețuiesc credincioși și închinători ai Acestuia.

Toți cei care credem cu tărie nestrămutată în Acesta, să ne ridicăm împreună pentru ca printr-o gură și cu o inimă să înălțăm cântări și doxologii dumnezeiești către Dumnezeu-Omul, Domnul nostru, care pentru noi s-a răstignit și a înviat a treia zi din mormânt. Unitatea aceasta spirituală constituie o forță de neînving, capabilă să împrăștie întunericul păcatului și al răutății hidoase.

Noi, întăritorii Bisericilor Autocefale, conducători ai poporului celui binecredincios al Domnului, îl păstorum și îl îndrumăm pe acesta în poruncile cele mîntuitoare.

Comunicarea reciprocă și schimbul de urări sincere și călduroase de dragoste frățească în Hristos cel înviat, ne întăresc pe noi în împreună-propovăduirea Evangheliei creștine.

Stînd în fruntea acestei lupte spirituale, conducem ca niște buni navigatori, corabia Sfintei noastre Biserici, spre limanul cel liniștit al mîntuirii dobîndite de la Domnul Hristos cel înviat. Oriunde ne aflăm, fericiți sîntem, păstori și păstoriți, să ne umplem cugetul și inima de credință și dragostea cea deplină în Hristos, uniți în har și în Duhul Sfînt, desfășurînd lucrările cele mîntuitoare ale lui Dumnezeu și luminînd pe oameni spre tot adevărul întru Hristos cel înviat.

Acestea cugetînd, de ziua prea îmbucurătoare și senină a învierii Mintuitorului Hristos, urăm din tot sufletul, Prea Fericirii Voastre prea iubite nouă, lungime de zile, sănătate nezdruccinată și de la Mintuitorul Hristos întărire în exercitarea îndatoririlor Voastre pastorale spre binele Prea Sfintei noastre Biserici și al lumii întregi.

Cu multă și deosebită dragoste,

† NICOLAE,
Patriarhul Alexandriei

PREA FERICITE PĂRINTE PATRIARH IUSTIN, MUIT IUBIT FRATE
INTRU HRISTOS DUMNEZEU ȘI ÎMPREUNĂ-SLUJITOR AL NOSTRU,
DEBRĂȚIȘIND PE PREA FERICIREA VOASTRĂ FRĂȚEȘTE ÎN HRISTOS CEL ÎNVIAT,
CU BUCURIE VĂ ÎNTÎMPINĂM

Urînd dealul Golgotei împreună cu Dumnezeu-Omul, și văzînd moartea Lui pe Cruce, privim spre mormîntul dătător de viață spre a vedea minunea minunilor și spre a crede în Acela care a înviat din morți, pentru ca și pe noi să ne învieze cu El și să ne facă precum El a fost, pe noi cei ce am crezut și am rămas credincioși Lui. «Fericiți cei ce nu au văzut și au crezut», spunea Mîntuitorul; fericiți și cei care rămîn credincioși și cei care învață credința întărind turma lor, cei care conduc pe ea pe calea cea dreaptă care duce la împărăția cerurilor, spre a vedea slava Lui, și care împreună cu sfinții și dreptii înalță imne de slavă în vecii vecilor Unuia și singurului Dumnezeu în Treime.

Domnul a spus: «Cel ce vrea să vină după Mine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze». Să luăm toți crucea noastră și împreună cu păstoriții

noștri să urmăim Domnului ca să auzim: «Bine slugă bună și credincioasă, întră în bucuria Domnului tău!». Fericiți cei aleși care s-au învrednicit să audă aceste cuvinte din partea Fiului lui Dumnezeu, Cel care a înviat din morți și care a călcat puterea morții, învrednicindu-ne să ne închinăm Sfintei Învierii Lui, ca privind lumina cea neapusă, să ne numim fii ai luminii. Cel ce vrea să fie primul, să fie slujitorul celorlalți; cel care se înalță pe sine, se va smeri; cel care este însă smerit se va înalța. Pe cei care păstrăm învățătura Lui dumnezeiască și exemplul pe care El ni l-a dat, ne va învia Domnul cel Înviat și ne va face împreună-șezători cu El, și ne va învrednici de împărăția Lui cea cerească.

Crezând și învășind pe Unul și adevăratul Dumnezeu — Lumină din Lumină —, și pe Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească Biserică, mergem pe drumul pe care Domnul ni l-a indicat în iubire, în pace și smerenie, sărbătorind împreună Sfânta Lui Înviere împreună cu turma numită cu numele Lui, slăvind pe Unul Dumnezeu în Treime și cîntînd imnul: «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd, și celor din morminte viață dăruindu-le!».

Cu această ocazie, Vă dorim sănătate, lungime de zile și har de la Domnul nostru Iisus Hristos cel Înviat din morți. Încheind, Vă îmbrățișăm frățeste.

Al Prea Fericii Voastre frate întru Hristos și întru toate bine doritor,

† IGNATIOS IV,
Patriarhul Antiohiei

PREA FERICITULUI PATRIARH IUSTIN AL BISERICII ORTODOXE ROMANE,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTIILOR

Sărutare sfântă în Hristos Iisus cel înviat din morți.

Cu bucuria noastră ajunsă la culme de sărbătoarea dumnezeieștilor Paști, pe care și de astă dată ne-am învrednicit s-o prăznuim, venim să vestim Prea Fericii Voastre mult dorite nouă salutul de bucurie

HRISTOS A ÎNVIAT!

Cu prilejul acestei sărbători a sărbătorilor și al praznicelor praznic, chemăm pe toți oamenii să se împărtășească de dumnezeiasca bucurie a rodului celui nou al vișei, căci Mîntuitorul nostru cu trupul adormind ca un muritor, a treia zi a înviat. Se bucură și se veseleşte acum Ierusalimul întru această zi fără de slîrșit a învierii, în care toate se umplu de lumină, cerul și pămîntul și cele de sub pămînt, și plin de bucurie primește de la apus și de la miez-noapte, de la mare și de la răsărit, evlavioși închinători, care întîmpină purtînd lumină, pe Hristos ca Mire ieșind din mormînt, primind harul și binecuvîntarea cea izvorăsc din El, trăind împreună cu noi vestea de negrăit și de viață dătătoare a Învierii Mîntuitorului.

Primind în toată ființa noastră vestea cea mîntuitoare pentru întreg neamul omenesc a Învierii lui Hristos, lărd de care credința noastră ar

moartă, îndrăznind la nesfârșita milă a lui Hristos cel ce pentru noi
 a ieșit să izvorască cu prisosință din Mormânt viața cea fără de sfârșit
 bucuria cea veșnică, venind la acest prea sfânt și de viață dătător
 mormânt, ce împodobește ca o diademă împărătească pe Maica Biserii
 noastre, nu numai pentru a ne ruga, dar și ca să luăm din toate puterile
 noastre pentru realizarea mult doritei păci în toată lumea — dar mai
 în tinuturile noastre —, cerind de la Domnul cel înviat să lumineze
 genul și inimile conducătorilor pământului, să-i facă lucrători și păr-
 ticipanți la pacea și unitatea, să implorăm pe Mântuitorul cel ce a ieșit din mormânt ca
 să vină în ajutorul fraților noștri înfrânți, să vină împărătească, să vină în
 ajutorul fraților noștri înfrânți, să facă să înceteze dușmăniile dintre popoare, să înlăture orice
 discriminare rasială, neînțelegerea și ura, să mângâie pe cei nedreptă-
 țiciți, să îndrumeze pe cei tineri, să-i îndepărteze pe aceștia de la por-
 țile lor deșarte și dăunătoare, îndreptând pașii lor spre lucrarea po-
 zitivă a lui, spre căutarea Izvorului unic de bucurie și veselie veșnică
 care este Învierea lui Hristos.

Pășind cu pași de bucurie și cu inima tresăltând spre Prea Sfântul și
 de viață dătătorul mormânt al Mântuitorului nostru, de unde lumina prea
 strălucitoare a strălucit și a luminat cu lumina cunoștinței de Dumne-
 zeu, întreaga omenire cea stăpînită de întunericul rătăcirii, înălțăm fier-
 vent rugăciuni ca Hristos să împace Sfânta sa Biserică, să întărească
 Prea Fericirea Voastră, împreună cu întreaga venerabilă ierarhie, cu
 clerul și poporul Prea Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Cu acestea, din nou salutînd pe Prea Fericirea Voastră cu vestea
 bucurătoare «Hristos a înviat» și îmbrățișîndu-Vă cu sărutare pascală,
 mărin al Prea Fericirii Voastre iubit frate întru Hristos.

† DIDOR.

Patriarhul Ierusalimului

PREA FERICIRII SALE IUSTIN, LOCTIITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA
 CAPADOCIEI, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI, ARIHEPISCOP
 AL BUCUREȘTIILOR ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericirea Voastră,
 Hristos a înviat !

În această măreață și sfîntă zi a Paștelui lui Hristos, zi în care cu
 strălucire se sărbătorește triumful vieții asupra morții, cu o mare bucurie
 sufletească Vă felicit cordial și îmi exprim cele mai alese sentimente.

Ieșind după trei zile din mormânt, Hristos, adevăratul izvor al vieții
 îmbelșugate, aducînd cu sine pacea, îmbogățindu-ne pe toți cu daruri
 sufletești și pune începutul învierii noastre, să Vă dăruiască, Prea
 Fericite, ani mulți, deplină sănătate și o binecuvîntată osteneală spre
 slava lui Dumnezeu și a întregii Sale creații.

Omăgiem în aceste zile luminoase pe Fiul lui Dumnezeu cel înviat
 pentru mărețele și bogatele fapte bune săvîrșite pentru noi, și implo-
 răm mila și bunătatea Lui, avînd neîfărmurită încredere în El. «Aduceți
 Domnului slavă, închinați-vă Domnului în curtea cea sfîntă a Lui»
 (Ps., 28, 2).

Vă urez, Prea Fericirea Voastră ca în aceste zile aducătoare de lumină să vă bucurați din plin de bucuria pascală și de dragostea întru Hristos Cel Înviat.

† PIMEN,
Patriarh al Moscovei
și al întregii Rusii

PREA FERICITE ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILUI,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI, LOCTIȚOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA
CAPADOCIEI ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
DORIT ȘI IUBIT FRATE ȘI COLITURGHISITOR AL SMERENIEI NOASTRE.
DOMNULE IUSTIN, IMBRĂȚIȘINDU-VĂ FRĂȚEȘTE, FELICITĂM
PE PREA FERICIREA VOASTRĂ DIN TOATĂ INIMA

În curînd sosește la noi luminosul praznic al Învierii lui Hristos, praznic de mare bucurie creștină și destătare duhovnicească. Din nou ne bucurăm de Praznicul praznicelor și alături de această bucurie, de această dragoste frățească, și odată cu felicitările cordiale pe care le-am exprimat, salutăm pe Prea Fericirea Voastră cu prea frumoasa salutare creștinească: Hristos a înviat!

Luminoasa Înviere a Domnului Hristos este temelia credinței noastre. Hristos a murit și a înviat pentru ca noi să fim mîntuiți și ocrotiți de moarte și de teama de moarte. El a murit pentru ca să ne arate nouă că nu trebuie să ne temem de moarte și a înviat din mormînt pentru ca să ne arate că El este mai tare decît moartea și că ne va învia și pe noi după cum El însuși a înviat.

Iată de ce în această zi, mai mult decît oricînd în timpul anului, să ne deschidem inimile către Domnul Hristos cel Înviat. Căci orice necaz care ne strîmtoarează poate să fie înlăturat numai de către El și orice bun veșnic ni-l poate da numai Hristos cel Înviat, pentru că El a spus: «Eu sînt învierea și viața» (Ioan 11, 25). După cuvintele Sfîntului Ioan Gură de Aur: «Nimeni să nu mai plîngă pentru greșelile sale căci El a adus iertare din groapă; nimeni să nu se mai teamă de moarte căci Mîntuitorul ne-a eliberat de moarte. Hristos a înviat și a biruit moartea». De aceea, în El să credem, în El să nădăjduim, pe El să-L iubim și Lui să ne rugăm.

Cu aceste gânduri, Vă adresez încă o dată cele mai bune urări și rămînem al Prea Fericirii Voastre devotați în Mîntuitorul Hristos cel Înviat, frate și coliturghisitor,

† GHERMAN,
Patriarhul Serbiei

PREA FERICIRII SALE IUSTIN, PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE,
 LOCTIȚOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPADOCIEI,
 METROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTIULUI

Prea Fericea Voastră,
 iubit frate în Hristos,

Binecuvîntat fie Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos,
 care, după mare mila sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți, ne-a
 scuturat din nou, spre nădejde vie (I Petru 1, 3).

Plini de fericare și cu bucurie în Domnul Hristos cel înviat, din
 inimă vă salutăm cu dragoste, cu ocazia sărbătorii Sfințelor Paști.
 Hristos a înviat!

Astăzi, mai mult ca oricînd, începem să înțelegem că viața fiecă-
 rui este un fenomen unic și nerepetabil. De aceea aceasta ar trebui
 să fie vădită ca un țel propriu și nu ca obiectul proiectelor, programelor sau
 teologiilor cuiva.

Trăind în această lume în continuă schimbare, omul însuși este su-
 biect al acestor variații și Biserica ar trebui să-l ajute să depășească ob-
 stacolele, să-și purifice sufletul, pentru a se apropia de Adevărul
 Absolut.

Astăzi, adresăm rugăciunile noastre fierbinți Dumnezeui nostru,
 pentru a păstra pacea pe pămînt, înțelegerea reciprocă și cooperarea
 fraterică între popoare și state.

Dorind Prea Fericii Voastre sănătate și slujire în pace, iar Bisericii
 noastre o înflorire continuă, mă încredințez rugăciunilor sfinte.

† ILIA II,

Patriarb Catolicos al întregii Georgii

PREA FERICITE PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMĂNE,
 IUBIT FRATE ÎN HRISTOS ȘI ÎMPREUNĂ-SLUJITOR AL SMERENIEI NOASTRE,
 DOMNULE IUSTIN, ÎMBRĂȚIȘIND PE PREA FERICIREA VOASTRĂ,
 CU DEOSEBITĂ PLĂCERE VĂ SALUTĂM

De ziua prea luminoasă a Învierii Domnului nostru, în care poporul
 în Dumnezeu se bucură cu bucuria cea veșnică de biruința «Mielului
 învingător» asupra morții, urmînd tradiția din vechime a Bisericii, ve-
 dem prin intermediul acestei scrisori frățești să îmbrățișăm pe venerabila
 Voastră Prea Fericare, înțimpinîndu-Vă cu salutul creștinesc «Hristos a
 înviat!» și trimițîndu-Vă sfînta sărutare pascală.

În această aleasă și sfîntă zi «toate se umplu de bucurie, pîrtășe
 făcîndu-se Învierii». Cuvîntul cel fără de început al lui Dumnezeu-Tatăl
 s-a renăscut la nădejdea cea vie, dezlegînd puterea morții, dărui-
 înd-ne nouă harul cel de negrăit, ca să sărbătorim, nimicirea morții și
 creșterea iadului.

Curățîți fiind în simțămintele noastre, întru bucuria sufletului tră-
 iind pîrga «altei vieți — celei veșnice», lăudăm și slăvim pe Creatorul,
 înălțîndu-L să ne dăruiască izbăvire și mîntuire, să țină în sănătate
 și pace pe Prea Fericea Voastră, împreună cu soborul Sfinților Ierarhi

care Vă înconjoară și cu poporul cel binecredincios al lui Dumnezeu, să ne învrednicească să participăm la ziua cea fără de sfârșit a Împărăției lui.

Îmbrățișind în Hristos cel înviat pe Prea Fericirea Voastră, răminem al Vostru iubit frate în Hristos,

† SERAFIM,
Arhiepiscop al Atenei

PREA FERICITE PĂRINTE IUSTIN, PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE,
MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MULT IUBIT ȘI STIMAT FRATE ȘI ÎMPREUNĂ-LITURGHISITOR

Fiul și Cuvîntul Cel mai înainte de veci al lui Dumnezeu și Tatăl, care s-a întrupat și care de bunăvoie a îndurat Crucea și moartea, a înviat din morți dăruind nestricăciune și viață neamului omenesc. Căci prin moartea Lui ne-a răscumpărat din păcat, din legăturile iadului și din stricăciune, iar prin Învierea lui cea de viață dătătoare ne-a readus la fericirea cea de la început și ne-a făcut fiu și moștenitori ai Împărăției sale. Toată creația bucurîndu-se văzînd moartea omorîtă și pe omul căzut înălțat la ceruri, mărturisește cu bucurie: «Acum toate s-au umplut de lumină și cerul și pămîntul și cele de dedesubt».

Luminați de lumina prea curată a Învierii și noi înălșîndu-ne, Vă vizităm cu mintea spre a Vă îmbrășișa cu ocazia acestei mari sărbători și cu bucurie în suflet vă adresăm salutul dătător de bucurie: «Hristos a înviat!».

Cu acest salut și îmbrășișare sărbătorească unim rugăciunea cea mai fierbinte ca Mîntuitorul cel înviat să păzească pe Prea Fericirea Voastră în sănătate și în putere, spre a sărbători întru mulți ani, cu bucurie sufletească, această zi binecuvîntată a Învierii dătătoare de viață, spre slava și bunăstarea Slintei Biserici care de sus v-a fost încredințată spre întărirea duhovnicească a turmei încredințate.

Rugîndu-Vă să transmiteți îmbrășișarea noastră pascală în Hristos Prea Sfinșiiilor Arhîerei care Vă înconjoară, ne închinăm respectuos în fața Prea Fericirii Voastre, și încheind rîndurile noastre, Vă sărutăm cu sărutarea sfințită.

Iubitul frate întru Hristos al Prea Fericirii Voastre.

† HRISOSTOM,
Arhiepiscopul Ciprului

PREA FERICIRII SALE IUSTIN, LOCTHTOR AL SCAUNULUI
DIN CEZAREEA CAPADOCIEI, MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI
ȘI PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și iubite înflistător,

Cu mila lui Dumnezeu, iată că putem din nou să ne bucurăm de Învierea lui Iisus. În această bucurie plină de însufleșire, în care se

cerul și pământul, inimile noastre se umplu de un inexprimabil
 asam și de o bucurie unică.

Permiteți-mi, Prea Fericite, să Vă felicit din inimă și să Vă trans-
 sărutarea pascală de pace și iubire, precum și creștinescul :

Hristos a înviat !

Domnul cel de viață dătător, Mntuitorul nostru, este aducător de
 zenicilor săi. Pe cel care prin învierea sa a realizat biruința vieții
 morții, îl rugăm să dăruiască pace lumii. Ne rugăm fierbinte ca
 să pământ să domnească dreptatea, umanitatea și bunătatea, atât între
 de aproape, cât și între cei de departe». De asemenea, ne rugăm
 să învingă credința și iubirea între oameni, pavază puternică împotriva
 războiului nuclear.

Adevărat a înviat !

Cu dragoste sinceră întru Domnul, al Prea Fericirii Voastre îm-
 prună-coliturghisitor,

† DOROTEI

Mitropolit de Praga

PREA FERICIRII SALE, PREA FERICITULUI IUSTIN, PATRIARH AL BISERICII
 CETOODOXE ROMÂNE, LOȚITOR AL SCAUNULUI DIN CEZAREEA CAPADOCIEI,
 MITROPOLIT AL UNGROVLAHIEI ȘI ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR

Prea Fericite, iubite întru Domnul cel Sfânt,

Hristos a înviat !

Vestea cea de bucurie aducătoare a ieșit din mormântul Domnului,
 care, din simbol al morții a devenit purtător de viață. «După cum în
 Adam toți au murit, tot așa prin Hristos toți vor învia» (I Cor., 15, 22).
 Nemurirea este dată atât pentru cei vii, cât și celor morți.

Acest dar al Domnului Dumnezeu, semănat în Biserica lui Hristos
 de întreg pământul, ne-a fost dat nouă prin suferințele și biruința Fiului
 Unui Născut. Neascultarea a adus neamului omenesc pierderea Edenului;
 Heruvimul străjuitor cu sabie de foc a închis calea către pomul
 vieții din acest rai. Iisus Hristos a resădit însă un nou pom al vieții:
 — Sfânta Taină a Împărtășaniei — și El însuși ne-a redeschis porțile
 raiului.

A început noua zi, cea de a opta, fără de sfârșit, zi în care lumina
 dumnezeiască luminează ca un soare fără de apus — ziua Mntuitoru-
 lui nostru Iisus Hristos.

În această lumină a Învierii Domnului, bucurându-ne împreună
 Prea Fericite, Vă rog să primiți sărutarea mea întru Hristos și sincerele
 urări de srguincioasă slujire a lui Hristos și a oamenilor.

Al Vostru coliturghisitor smerit și iubit frate întru Hristos,

† VASILE,

Mitropolit al Varșoviei și al întregii Polonii

PREA FERICITULUI IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

«Să se bucure cerurile și să se veselească pământul, întreaga lume creată, omenească și îngerească, să slăvească această sărbătoare, căci bucuria noastră eternă — Hristos — a înviat!».

Prea Fericirea Voastră,

În acest fel Sfânta Biserică cîntă în cinstea Hristosului Înviat. Noi «sîntem trecători» împreună cu întreaga creație și trăim în «suferințele acestui veac». Dar în Învierea lui Hristos noi anticipăm «slava care ni se va descoperi nouă». «Căci prin nădejde ne-am mîntuit» (Rom., 8, 18—24).

În această experiență a bucuriei comune a Învierii și nădejzii mîntuirii, Vă îmbrățișăm cu «sărutarea păcii», spunînd :

Hristos a înviat ! — Adevărat a înviat !

† PAUL,

Arhiepiscop de Karelia și al întregii Finlande

PREA FERICIRII SALE IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Hristos a înviat !

Prea Fericirea Voastră,

Vă adresăm salutarile noastre frățești în numele Domnului Iisus Hristos, care cu moartea pe moarte a călcat și a întărit speranța noastră în viața de după moarte.

Cu această ocazie, doresc să-mi exprim și recunoștința profundă față de Prea Fericirea Voastră pentru tot ceea ce a făcut și face Biserica Ortodoxă Română pentru a salva victimele secetei care s-a abătut asupra Etiopiei.

Hristos a înviat !

† ABBA TECKLE HAIMANOT,

Patriarh al Etiopiei

PREA FERICITULUI PĂRINIE PATRIARH IUSTIN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Prea Fericirea Voastră,

Iubit frate în Hristos,

Cu prilejul marii sărbători pascale a Învierii Domnului, Vă îmbrățișăm pe Prea Fericirea Voastră și pe toți episcopii, preoții, diaconii și credincioșii din Biserica Voastră, cu sărutarea păcii, în dragostea și bucuria lui Hristos cel Înviat. Fie ca speranța noastră în Hristos cel Înviat, care a călcat cu moartea pe moarte, să aducă o nouă viață lumii noastre care este sfișiată de ură, disperare și sărăcie și de amenințarea armelor ucigătoare.

Ne declarăm încă o dată solidaritatea în Hristos, cu toți cei ce suferă și cu toți cei ce trăiesc sub umbra morții. Să ne rugăm cu putere ca lumea să fie adevărată slavă care este în Hristos Mîntuitorul nostru.

Noi toți, împreună cu poporul nostru și cu păstorii săi din această Biserică Apostolică a Sfîntului Toma, Vă îmbrățișăm încă o dată pe Prea Fericirea Voastră cu dragoste frățească. Fie ca bucuria și pacea Mîntuitorului să umple de belșug inimile noastre.

Hristos a înviat ! — Adevărat a înviat !
Al Prea Fericirii Voastre în Hristos frate,

† BASELIUS MARTHOMA MATHEUS I.
Catholicos al Bisericii Ortodoxe Sirlene din India

PREA FERICIRII SALE IUSTIN.
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

«Der acum Hristos a înviat din morți»
(I Cor. 15, 20).

În mijlocul tulburărilor de tot felul cu care sîntem astăzi confrunțați, adevărul de netăgăduit al cuvintelor Sfîntului Pavel, împreună cu asigurația Sfîntului Ioan Gură de Aur că «Cel ce a coborît la iad, a cîstrus morții», ne întărește împotriva forțelor negative ce lucrează în lumea noastră.

Așa numitele războaie convenționale, atentatele împotriva drepturilor și libertăților umane, abdicările forțate, asasinatele politice și terorismul, precum și amenințarea foametei care a lovit popoarele Etiopiei și Sudanului, și multe alte evenimente tragice apasă cu greutate asupra inimilor noastre.

Evenimentele din lumea de astăzi par să spună că «acum este judecata acestei lumi». Sînt sigur însă că Voi auziți cuvintele de încurajare ale Domnului : «Îndrăzniți, Eu am biruit lumea !».

Sufletele noastre găsesc o mare încurajare în aceste cuvinte. Creștința noastră crește și se întărește. Cerul de deasupra noastră devine clar ca și cristalul, iar lumea întunecată din jurul nostru este plină de speranța Învierii Domnului.

Sper și mă rog ca Hristos cel Înviat să Vă umple cu bucurii duhovnicești în timpul sărbătoririi Paștelui din acest an, întărindu-Vă în pacea și păstrîndu-Vă în bună sănătate, prosperitate și putere, pentru a continua proclamarea adevărului Învierii sale.

Al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos cel Înviat,

† IAKOBOS,
Arhiepiscop al Americii de Nord și de Sud

«Cerurile să se veselească
 Și pământul să se bucure
 Și să prăznuiască toată lumea
 cea văzută și cea nevăzută
 Că a înviat Hristos, bucuria cea veșnică»

Prea Fericirea Voastră,

Aceasta este cîntarea Sfintei Biserici în momentul Învierii lui Hristos. Noi am fost «supuși fatalității» împreună cu creația, și trăim în «sulerința timpului prezent».

Dar, în Învierea lui Hristos avem arvuna «măririi care ni se va descoperi». «În această nădejde vom fi mîntuiți» (Rom., 8, 19—24).

În această experiență comună a Învierii și în nădejdea mîntuirii, Vă spun : Hristos a înviat ! — Adevărat a înviat !

† GABRIEL.

Mitropolit al Lisabonei și al întregii Spanii și Portugalii

PREA FERICIRII SALE IUSTIN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericirea Voastră,

Sîntem fericiți să vă trimitem de la Sfîntul nostru Scaun vestea cea bună a Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, prin care Fiul lui Dumnezeu a biruit păcatul și moartea, arătînd omenirii întregi calea vieții veșnice. În aceste zile de bucurie pascală, pline de nădejde, adresăm Prea Fericirii Voastre salutarea noastră de dragoste frățească și ne rugăm ca, întărit de harul Sfintei Învieri și în deplină sănătate, să Vă continuați Sfîntul Vostru apostolat spre slava Bisericii lui Hristos și pentru pacea a toată lumea.

† VASKEN,

Catolicos al tuturor armenilor

PREA FERICIREA VOASTRĂ, IUBITE FRATE ÎN HRISTOS.

Hristos a înviat ! — Adevărat a înviat !

Creștinii din lumea întreagă sărbătoresc în aceste zile biruința pe care Domnul nostru Iisus Hristos a cîștigat-o asupra răului și a morții, prilej cu care adresăm Prea Fericirii Voastre și întregii Biserici Ortodoxe Române, cele mai sincere urări pascale.

Împărtășim convingerea că prin moartea și Învierea lui Iisus Hristos Dumnezeu a distrus peretele despărțitor dintre El și o lume ce se despărțise de El prin păcat. El a stărnit barierele care ne despărțeau de El și pe noi unul de altul, și ne-a redat libertatea dintru început. Începînd cu biruința de pe Cruce, Duhul Mîntuitorului Hristos cel răstignit și înviat și-a început lucrarea în viața lumii, străduindu-se să adune

reună în unitatea dragostei nu numai pe toți cei ce cred în El, ci și pe cei care nu cred, înțelegându-se că ei trebuie să creadă în El și să se unească cu El.

Biserica este chemată să fie mărturia, instrumentul și primul rod al dragostei lui Dumnezeu, inaugurată în această lume prin Cruce și Înviere. Dumnezeu a dorit ca viața acestei Biserici să demonstreze unei lumi divizate puterea dragostei Mântuitorului Răstignit, care face să se unească și să se reconcilieze între ei creștinii, astfel încât Biserica să poată fi mai puternică și să mărturisească puterea reconciliatoare a Crucii.

Bucurându-ne împreună cu Voi de biruința Învierii asupra morții, vă rugăm să ne scrieți și să ne împărtășiți bucuria și speranța. Rugăm să vă rugați pentru noi și să ne scrieți cât mai mult împreună, reînnoindu-le în credință, speranță și dragoste, pentru mărturisire și slujire în lume.

Al vostru iubitor întru Hristos,

† ROBERT RUNCIE,

Arhiepiscop de Canterbury și Primat al Bisericii Anglicane

PREA FERICIRII SALE IUSTIN,

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Prea Fericea Voastră,

Am plăcerea să vă transmit scrisoarea de Paști pe care V-o adresez prin intermediul Văștrui Secretar, Papa Ioan Paul al II-lea.

Cu acest fericit prilej, Vă prezint urările mele călduroase și respectuoase și Vă asigur de rugăciunile mele fierbinți către Domnul cel înviat.

JEAN Cardinal WILLEBRANDS

PREA FERICIRII SALE IUSTIN,

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În aceste zile în care toți creștinii sărbătoresc biruința lui Hristos asupra păcatului și asupra morții, împărtășesc cu Prea Fericea Voastră bucuria și nădejdea tuturor celor care cred în Învierea Domnului. «Să dăm mulțumire lui Dumnezeu, care ne-a dat biruința prin Domnul nostru Iisus Hristos!» (I Cor., 15, 57).

Prin Cuvântul dumnezeiesc și prin Tainele primite în credință, noi ne împărtășim bucuria și nădejdea celui înviat din morți. Încă de acum, noi am înviat împreună cu El (Col., 3, 1). În El avem certitudinea propriei noastre Învieri, căci «Cel ce a înviat pe Domnul Iisus, ne va învia și pe noi» (II Cor., 4, 14). În El, viața oricărui om își găsește sensul său plin și complet. «Dumnezeu ne-a dat viața veșnică și această viață este în Fiul Său» (I Ioan 5, 11). Primind prin împlinirea Misterului pascal făgăduința slavei veșnice, viața omului a căpătat o asemenea demnitate încât nu este niciodată îngăduit să fie vătămată pentru nici un motiv și în nici un

fel. Trebuie să constatăm, cu tristețe, că astăzi acest adevăr fundamental mai este încă adeseori contrazis de fapte. Certitudinea Învierii celui care este «Calea, Adevărul și Viața» (Ioan 14, 6), îi determină pe creștini să denunțe orice atac împotriva vieții și să se angajeze cu toate forțele pentru a face să înceteze războaiele, loamețea, nedreptatea și violența sub orice formă.

Sărbătorirea Paștilor Domnului este o proclamare a credinței comune a tuturor creștinilor, chiar dacă această sărbătorire nu poate avea încă loc la aceeași dată. Împreună primim moartea și Învierea lui Hristos dătătoare de viață. Împreună veghem astăzi cu El în acest Ghetsimani care este viața oricărui om care suferă. Împreună îl recunoaștem în această altă grădină, cea a dimineții de Paști, de unde El va trimite către frații noștri mesageri ai păcii pe care El a realizat-o prin sângele său vărsat pe Cruce (Col., 1, 20). Întăriți de Duhul său, sîntem martori și făcători ai păcii, pentru a înlătura ura și teama aducătoare de moarte, pentru ca iubirea, nădejdea și bucuria să îngăduie tuturor oamenilor să trăiască în dreptate și bună înțelegere.

Întru această dragoste și nădejde plină de bucurie, pe care le reînnoiesc în noi sărbătorile pascale, Vă asigur de sentimentele mele frățești.

JOHANNES PAULUS P.P. II

• VIATA BISERICESCA •

SĂRBĂTORIREA ZILEI ONOMASTICE A PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH DR. IUSTIN MOISESCU

Sîmbătă, 1 iunie 1985, la orele 12,30, sub protia Prea Sfințitului Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, un ales sobor de clerici a oficiat slujba Te-Deum-ului. Săvîrșirea acestei sfinte slujbe a fost prilejuită de sărbătorirea zilei onomastice a Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Dr. Iustin Moiescu.

Erau prezenți înalți ierarhi ai Bisericii noastre, cadre administrative, profesori de Teologie, activi și onorari, reprezentanți ai presei bisericești și numeroși credincioși.

În încheierea Te-Deum-ului, Prea Sfințitul Roman Ialomițeanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, a rostit și un înălțător cuvînt omagial, din care consemnăm :

«Sfînta Biserică Ortodoxă prăznuiește astăzi pe Sfințul Iustin Filosoful și Martirul, una dintre figurile cele mai proeminente ale Bisericii creștine din veacul al II-lea. Era păgîn, dar avea o dorință nestrămutată să afle adevărul, dorință care l-a dus în cele din urmă la cunoașterea lui Dumnezeu. A căutat să-l cunoască pe Dumnezeu prin puterea minții, dar nu a reușit. Calea credinței și a rugăciunii i-a împlinit această dorință, care s-a transformat apoi în dorința de propovăduire. Nimic nu l-a mai împiedicat după această descoperire să vestească și altora adevărul aflat, activitate care i-a determinat pe mulți la convertire.

Sfîntul Iustin Filosoful și Martirul a fost un mare mărturisitor și propovăduitor, dar și un mare apărător al celor care îl mărturiseau pe Dumnezeu. Să nu uităm că în această vreme se dezlănțuiseră mari și crunte persecuții împotriva creștinilor. Păgîinii puneau pe seama creștinilor cele mai necuviincioase și cele mai urite fapte pentru a atrage

astfel ura celorlalți oameni împotriva lor. Adevărul creștin era prezentat deformat și multe minciuni și nedreptăți se propovăduiau împotriva creștinilor. Sfântul Iustin Filosoful și Martirul și-a pus întregul zel pentru apărarea lor, vestind oamenilor adevărul cu privire la Hristos cel răstignit și înviat, arătând totodată că nici o comunitate nu este mai plină de dragoste ca a creștinilor. Nici o jertfă nu este mai sfântă ca jertfa euharistică, prin care, sub forma pâinii și a vinului, creștinii luau trupul și sîngele Mîntuitorului. În afară de aceasta, Sfîntul Iustin Filosoful și Martirul a dorit ca creștinii cei adevărați să se îmbogățească în cunoașterea lui Dumnezeu. În afară de aceasta, Sfîntul Iustin Filosoful și Martirul a dorit ca creștinii cei adevărați să se îmbogățească în cunoașterea lui Dumnezeu. În afară de aceasta, Sfîntul Iustin Filosoful și Martirul a dorit ca creștinii cei adevărați să se îmbogățească în cunoașterea lui Dumnezeu. În afară de aceasta, Sfîntul Iustin Filosoful și Martirul a dorit ca creștinii cei adevărați să se îmbogățească în cunoașterea lui Dumnezeu. În afară de aceasta, Sfîntul Iustin Filosoful și Martirul a dorit ca creștinii cei adevărați să se îmbogățească în cunoașterea lui Dumnezeu. În afară de aceasta, Sfîntul Iustin Filosoful și Martirul a dorit ca creștinii cei adevărați să se îmbogățească în cunoașterea lui Dumnezeu.

Numele Sfîntului prăznuit astăzi de Biserica creștină este purtat și de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin. Ne-am adunat în sfînta biserică pentru a mulțumi Bunului Dumnezeu și pentru a-L ruga să dăruiască Prea Fericirii Sale — care poartă numele acestui mare bărbat al Bisericii creștine, și din viața și activitatea căruia Prea Fericirea Sa scoate multe de învățături pentru credincioșii noștri —, să-i dăruiască, zic, zile îndelungate și sănătate într-un mulți ani, spre păstoriarea turmei încredințate».

După Polihroniu, s-a mers în Cabinetul de lucru al Prea Fericirii Sale. Aici, în numele celor prezenți, al membrilor Sfîntului Sinod, al clericilor și credincioșilor români, Prea Sfîntul Episcop Gherasim al Rimnicului și Argeșului a adresat Întîiului nostru Părinte suflăsc următoarele cuvinte :

«Prea Fericirea Voastră,

Întreaga creștinătate ortodoxă prăznuiește astăzi pe Sfîntul Iustin Filosoful și Martirul, nume scump Prea Fericirii Voastre și nouă tuturor ierarhilor și credincioșilor români.

Urmînd pilda acestui mare mărturisitor al învățaturii Domnului Hristos, Prea Fericirea Voastră — rînduit să conduceți corabia Bisericii Ortodoxe Române — Vă străduiți să aduceți spor de învățatură, atît pe plan spiritual cît și pe plan material. Pe plan spiritual un argument grăitor îl constituie tipărirea lucrărilor privind viața și opera Sfîntilor Părinți — atît de dorite și căutate de credincioșii noștri —, și care apar în lumea teologiei ortodoxe românești precum stelele pe cer, și una după alta. Pe plan material, Prea Fericirea Voastră faceți ca Biserica noastră să activeze pentru pace și bună sporire. Dezideratul păcii este pentru Prea Fericirea Voastră, ca și pentru întreaga seclăre românească, un țel și un ideal pentru că, după cum știm, împlinirea lui este poruncă dumnezeiască.

Membrii Sfîntului Sinod, ostenitorii din Administrația Patriarhală, din Arhiepiscopia Bucureștilor, profesorii Institutelor și Seminarilor Teologice, roagă pe Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască zile îndelungate și rodnică arhipăstorie într-un mulți ani !».

Răspunzînd, Prea Fericitul Patriarh Iustin a mulțumit pentru frumoasele cuvinte și, adresîndu-se celor prezenți, a spus :

«Să-mi fie îngăduit să adresez Bunului Dumnezeu rugăciune de mulțumire pentru darul pe care mi l-a dat mie și dumneavoastră tuturor, pentru viața, precum și pentru ajutorul pe care ni-l dă spre a putea pășii în creștineste viața noastră și a ne bucura de cele bune și înțelepte învățăturii noastre. Totodată să-mi fie îngăduit să vă adresez toate rugămintele mele pentru că într-o zi care este propriu-zis a mea v-ați sărbătorit în rugăciune cu mine. La rîndul meu vă fac calde urări de sănătate și de viață îndelungată. Odată cu urările acestea vă asigur că în rugămintele mele vă port pe toți, cerînd Bunului Dumnezeu să vă dăruie pace și petrecere în bună înțelegere, dumneavoastră tuturor, precum și ajutor pe care îi purtați în inimile și cugetele dumneavoastră».

Toți cei prezenți au intonat «Mulți ani trăiască!» și «Imnul Patriarhal».

Numeroase telegrame și scrisori de felicitare adresate de către diferite personalități din țară și din străinătate, au întregit și înfrumusețat firesc acest popas sărbătoresc din viața Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu.

ALEXANDRU M. IONIȚĂ

CENTENARUL AUTOCEFALIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

După cum se știe, unul dintre principiile de bază ale organizării Bisericii este acela al autocefaliei. Acest principiu presupune cirmuirea Bisericii unui neam prin căpetenie proprie, precum și dreptul și puterea ei de a-și alcătui legi de organizare și bună funcționare. Autocefalia înseamnă în același timp și respectarea specificului și geniului fiecărui popor și a tradițiilor bisericești proprii.

Trunchiul viguros și autentic al creștinismului este Ortodoxia, trunchi care a odrăslit — în condițiile specifice ale păstoriților în mijlocul cărora își desfășoară misiunea mintuitoare și în conformitate cu prevederile canonului 34 apostolic —, Bisericile Ortodoxe Naționale. Ea — Ortodoxia — a dat prioritate propovăduirii Evangheliei la «națiuni»; de aceea ea a încurajat formarea de comunități liturgice locale, a promovat particularitatea culturală a fiecărei națiuni, autonomia și autocefalia bisericească pe bază etnică.

Nicicind însă nu s-a scăpat din vedere unitatea dogmatică, canonică și cultică. Specificul etnic de care am amintit se referă strict la chestiuni de natură organizatorică pe plan local, la problemele administrativ-sociale ale membrilor unei Biserici aparținând unei națiuni.

Deși Biserica Ortodoxă Română s-a bucurat, pe plan intern, dintru început de prerogativele ce decurg în virtutea principiului autocefaliei, recunoașterea — confirmarea oficială a acestora s-a întâmplat în a doua jumătate a veacului trecut, la aceasta contribuind, după cum se cunoaște, și situația social-politică de până atunci a românilor.

Nepierzind niciodată din vedere și aducându-și contribuția sa specifică la păstrarea unității creștine, Biserica noastră străbună și-a urmat drumul său în slujba păstoriților ei de aici, din spațiul carpato-danubiano-pontic. Și dacă până în acest veac al XIX-lea Biserica Română nu a făcut caz de prerogativele situației sale în contextul interbisericesc ortodox, aceasta s-a datorat în primul rând faptului că viața sa internă nu a fost perturbată de nimeni și nimic. Acum însă, cînd și situația social-politică a țării — ajunsă pe culmile independenței naționale datorită eroismului fără seamăn al fiilor săi pe cîmpurile de luptă de la Grivița, Plevna, Rahova și Smîrdan —, se schimbă, se impunea ca și poziția Bisericii tinărului stat independent să fie recunoscută oficial în afară. În acest sens conducerea superioară de atunci a Bisericii noastre a purces la cele de cuviință privind confirmarea oficială a poziției sale în concernul Ortodoxiei ecumenice. Demersurile ce s-au făcut au avut ca efect trimiterea, la 25 aprilie 1885, de către Patriarhia Ecumenică, a îndătinatului *Tomos* de recunoaștere a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, eveniment de seamă în istoria noastră bisericească, a cărui aniversare centenară a fost comemorată la București în mod festiv. Astfel în prima duminică de mai a acestui curgător an s-a săvîrșit în biserică «Sf. Spiridon-Nou» din București, de către un ales sobor de clerici, sub protia I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei, Sfînta Liturghie arhierescă, la care au asistat întîristătorul Bisericii noastre —

Prea Fericitul Patriarh Iustin —, membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și conducători ai unor Culte din țară. De asemenea, erau prezenți conducătorii și profesorii de la cele două Institute teologice din țară, cadre administrative de la toate centrele eparhiale și numeroși credincioși.

În cinstea aceluiași eveniment comemorat, Prea Sfântul Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a dat citire — la sfârșitul Sfintei Liturghii — unei *Pastorale sinodale*, alcătuită în acest scop, *Pastorală* pe care o redăm în continuare :

IUBITULUI NOSTRU CLER ȘI DREPTCREDINCIOȘILOR CREȘTINI
DIN CUPRINSUL PATRIARHIEI ROMÂNE,
HAR, MILĂ ȘI PACE DE LA DUMNEZEU,
IAR DE LA NOI ARHIEREȘTI BINECUVÎNTĂRI !

Iubiți fii duhovnicești,

În aceste zile, scăldate în lumina Învierii Domnului, Biserica Ortodoxă Română prăznuiește împlinirea a 100 de ani de la recunoașterea autocefaliei sale.

De la începutul înțării în sinul neamului, pe pământul vechii Dacii, Biserica noastră a mărturisit neîncetat aceeași credință, una și sfântă, cu întreaga Biserică dreptmăritoare, și s-a cîrmuit cu înțelepciune, potrivit cu nevoile și năzuințele credincioșilor ei.

Cea dintîi episcopie cunoscută pe pământul patriei s-a organizat în Scitia Mică — Dobrogea de astăzi — cu reședința la Tomis-Constanța, care, potrivit mărturiilor istorice era cunoscută în secolele V—VI ca arhiepiscopie autocefală și apoi mitropolie. Drept mărturie a vieții creștine în vremea aceea pe întreg teritoriul patriei noastre ne stau urmele străvechilor locașuri sfinte care ies mereu la iveală în toate laturile țării, precum și mulțimea martirilor credinței de care se pomenește în documentele vechi.

Stăpîni din cele mai vechi timpuri pe acest pămînt, în vremea migrației popoarelor, strămoșii noștri au rămas pe loc, uniți prin legătura sfîntă de pămînt, de neam, de credință și de limba tăurită de ei din rădăcini daco-latine, tîlcuind într-un minunat grai propriu dumnezeiasca E. anghelie, în cuvinte de temelie care se păstrează în limba noastră bisericească pînă astăzi. Cu această zestre traică am străbătut veacurile, urzindu-ne și desăvîrșindu-ne înțina noastră națională și organizîndu-ne drept în formații statale în toate finuturile locuite de români : Transilvania, Muntenia și Moldova.

Împletindu-și firele sale cu firele vieții poporului nostru, cu aspirațiile lui pentru unitate, libertate și independență, Biserica, prin episcopi și preoți, ca o malcă sfîntă, a slujit, a mîngîlat și a învățat poporul drept-credincios, susținînd și apărînd înțina și unitatea neamului și a credinței.

Ori de cîte ori poporul român a pășit pe o nouă treaptă a organizării sale de stat, Biserica noastră urmînd sfintele canoane, a dobîndit și ea forme noi de organizare, în armonie cu realizările din viața neamului. Astfel, afirmarea independenței Țării Românești prin biruința de la Po-

sada din 1330, avea să aducă după sine cîrmuirea Bisericii prin căpeteniile proprii. De aceea, domnitorul Țării Românești, Nicolae Alexandru Basarab, a stăruit ca neapărat să fie cîrmuitor al Bisericii țării mitropolitul Iachint de la Vicina, pe care îl și chemase el în scaunul de mitropolit de la Curtea de Argeș. Patriarhia Ecumenică s-a învoit cu mutarea făcută, dînd act de recunoaștere în 1359. De asemenea, după organizarea Țării Moldovei ca stat independent, în 1359, Iosif Mușat va fi recunoscut ca mitropolit al Moldovei, în 1401, la cererea domnitorului Alexandru cel Bun și a țării.

Este demn de luat în seamă faptul că la români alegerea de căpetenii bisericești din partea locului întrefinea și sporea conștiința maturizării lor bisericești de a se cîrmi singuri. În același timp, nu slăbeau nici conștiința unității cu Bizanțul, de unde, pentru marile lor acte bisericești, românii cereau binecuvîntarea și recunoașterea.

Deși nevoiți să se organizeze și să trăiască în state separate, românii de pretutindeni au păstrat și și-au afirmat permanent conștiința unității lor de neam, de limbă, de obiceiuri și de credință ortodoxă.

Odată cu legăturile neîntrerupte dintre Bisericile celor trei principate românești, au fost întrefinite și legăturile noastre cu toate celelalte Biserici Ortodoxe. Veacuri de-a rîndul vellevozii și ierarhii români au împodobit Biserica Română cu numele de milostivă și priuitoare prin danile și ajutoarele pe care ei le făceau cu mîna largă pretutindeni unde nevoile ieșeau la iveală: la patriarhiile vechi, la mînaștirile din Sfîntul Munte Athos și la alte centre ale Răsăritului ortodox. Ierarhii și mari cărturari, călugări, aflau pe pămîntul românesc loc de mîngiere, adăpost și sprijin.

În cetatea Iașilor s-a ținut soborul din 1642 care a dat formă definitivă Mărturisirii ortodoxe a mitropolitului român Petru Movilă al Kievului, carte de învățătură pentru întreaga Ortodoxie. Este cunoscut, de asemenea, faptul că la noi se lipăreau cărți de slujbă și de învățătură în limbile greacă, slavă, arabă, pentru Bisericile ortodoxe surori.

Înaintînd pe firul istoriei, marile înfăptuiri ale secolului al XIX-lea din viața poporului nostru: Unirea Principatelor la 1859 și Independența statului român la 1877, au adus și importante împliniri bisericești, între care îndeosebi recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre. Recunoașterea autocefaliei Bisericii a rezultat ayadar, firesc și necesar, mai cu seamă, din dobîndirea Independenței de stat a României, eveniment pe care noi îl aniversăm în fiecare an, în ziua de 9 mai. Încă din 1857, în Divanul ad-hoc din Moldova, o comisie bisericească, ocupîndu-se de viitoarea organizare a Bisericii Române, numea Biserica strămoșească drept «Biserica autocefală și ortodoxă a Moldo-României, fiică și membră a Sfintei Biserici sobornicești și apostolice a Răsăritului, al cărei Cap și începător este Domnul nostru Iisus Hristos».

Acest titlu acordat Bisericii s-a oglindit și în alte mărturii și acte ale vremii. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza declara în 1865: «Vreau ca Biserica Ortodoxă Română să aibă o exprimare legală în Stat, iar în Biserica de Răsărit, gradul și acea independență pe care a dobîndit-o de mult față de celelalte Biserici Ortodoxe, căci numai așa va putea face bine nației». În același duh, Constituția din 30 iunie 1866 legifera în arti-

colul 21 : «Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neafirmată de orice chiriarchie străină, păstrându-și unitatea cu Biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor». Iar «Legea Organică a Bisericii Ortodoxe Române», promulgată în 1872, constituie traducerea în viață a autocefaliei, exprimată prin constituirea și funcționarea «Sfintului Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române».

Cu conștiința cărmuirii de sine și a răspunderii Bisericii pentru cerințele duhovnicești ale credincioșilor, membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în Joia Mare, la 25 martie 1882, au sfințit, în Catedrala din București, Sfintul și Marele Mir.

Iubiți cler și drepțiabitori creștini,

Binecuvântarea și recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii noastre s-au dat de către Patriarhia Ecumenică, în Sinodul întrunit în acest scop la 25 aprilie 1885. Atunci a fost alcătuit Tomosul sinodal, semnat de patriarhul ecumenic Ioachim al IV-lea și de către ceilalți membri ai Sinodului din jurul său, socotindu-se că acest act este «rațional, drept și corespunzător cu așezămintele bisericești».

Tomosul sinodal al Patriarhiei Ecumenice, invocând unitatea indisolubilă a credinței dintre Bisericile ortodoxe surori, întemeiată pe legătura dragostei, «recunoaștea și binecuvânta» autocefalia Bisericii Ortodoxe Române astfel : «Așadar, după ce am deliberat cu Sfintul Sinod, cel de pe lângă noi, al Prea iubiților noștri frați în Sfintul Duh, declarăm că Biserica Ortodoxă din România să fie, să se zică și să se recunoască de către toți neafirmată și autocefală, administrându-se de propriul și Sfintul său Sinod..., nerecunoștindu-se în propria sa administrație internă nici o altă autoritate bisericească, fără numai pe Capul Bisericii Ortodoxe, celui unu, sfânt, sobornicesc și apostolic, pe Miniulitorul, Dumnezeu-Omul, care este singura temelie și piatra cea din capul unghiului și întiul și supremul și veșnicul Arhieru și Arhipăstor» ... «Sfinta și Marca noastră Biserică a lui Hristos binecuvintează din adinecul sufletului pe iubita sa soră în Hristos, Biserica autocefală a României». Totodată, Patriarhia Ecumenică înștiința și celelalte Biserici autocefale despre acest fapt imbucurător.

Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa solemnă din 6 mai 1885, a dat citire Tomosului pentru recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, exprimându-și bucuria pentru acest mare act bisericesc de dragoste frățască și vestind evenimentul și celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale surori.

Bucuria pentru acest moment istoric din viața Bisericii Ortodoxe Române a fost evidențiat și de înalta autoritate de stat a vremii în mesajul de deschidere a Sfintului Sinod, prin cuvintele : «Sint fericit a anunța Prea Sfințiilor Voastre că autocefalia seculară a Bisericii Ortodoxe Române a căpătat binecuvântarea Sanctității Sale Patriarhului ecumenic, și că astfel, poziția Bisericii Române — egal îndreptățită cu celelalte Biserici Ortodoxe autocefale, surorile ei de aceeași credință și de același rit — se află bine definită... Faptul acesta, care întărește și mai mult poziția Bisericii în înălțimea și demnitatea ce i se cuvine, trebuie să umple de bucurie inimile noastre, ale tuturor. Biserica, din a cărei apărare în se-

colii trecuți, românii își fac gloria lor, a fost întotdeauna nedezlipită de destinele Țării».

Aceste acte încheiau și adăugau deopotrivă strălucire unei înfăptuiri istorice: Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române.

În Ortodoxie, autocefalia înseamnă cărmuirea Bisericii unui neam prin căpetenie proprie, precum și dreptul și puterea ei de a-și da lege de organizare și bună funcționare, păstrând unitatea de credință, de cult și de organizare canonică, cu toate celelalte Biserici Ortodoxe surori. Înseamnă, în același timp, respectarea specificului și genului fiecărui popor, respectarea tradițiilor bisericești proprii care înfrumusețează și slujesc unitatea Ortodoxiei ecumenice.

Dobîndind puteri noi, o Biserică autocefală are răspunderi noi. Ea este împreună-sfințitoare, împreună-învățătoare și împreună-cărmuitoare cu celelalte Biserici, avînd împreună cu ele același Cap, pe Domnul nostru Iisus Hristos. Departate de a se separa de celelalte Biserici, prin dobîndirea autocefaliei, o Biserică ortodoxă se află mai strîns unită și mai puternic integrată în lucrarea Bisericii ecumenice sau universale și deplin slujitoare a credincioșilor ei și a lumii.

Iubiți fii sufletești,

Credincioasă acestor principii, Biserica Ortodoxă Română, în tot trecutul ei, ca și în cei o sută de ani de la recunoașterea autocefaliei, ca Biserica națională s-a identificat cu aspirațiile poporului în mijlocul căruia și-a îndeplinit misiunea ei de slujitoare a patriei și a neamului. A propășit în toate cele trei laturi de activitate specifică ei: învățătoarească, sfințitoare și de bună păstorie a credincioșilor. Și-a îmbogățit din an în an tezaurul duhovnicesc prin traduceri ale Sfintei Scripturi în limba poporului, prin înflorirea învășămîntului religios, prin propovăduirea cuvîntului de zidire a sufletelor, prin opere teologice valoroase, cunoscute astăzi în întreaga lume creștină.

Urmare firească a înfăptuirii cu multe jertfe a statului național unitar român la 1 Decembrie 1918, Biserica Ortodoxă Română, avînd acum un număr mai mare de credincioși și de eparhii, și-a dat o organizare unică și unitară pe întreg teritoriul românesc. Iar ca încoronare a tuturor împlinirilor din viața poporului și statului nostru, Biserica Ortodoxă Română urcînd pe cea mai înaltă treaptă a organizării ei unitare și a afirmării autocefaliei sale, a dobîndit în anul 1925 demnitatea și titlul de Patriarhie, eveniment de la a cărui înfăptuire aniversăm, tot în acest an, șase decenii.

În răstimpul de la recunoașterea autocefaliei sale, pînă acum, Biserica Ortodoxă Română a avut și bucuria de a reprimi la sîn, în anul 1948, pe fiii ei care, cu două veacuri și jumătate mai înainte, fuseseră rapți din trupul Ortodoxiei transilvănene.

Vrednic de amintit aici este și actul canonizării de sînți români ca o manifestare a unei Biserici în plenitudinea lucrării ei în viața credincioșilor.

În afară, de aria Ortodoxiei ecumenice, Biserica noastră și-a atras prețuirea Bisericilor Ortodoxe surori pentru lucrarea ei în promovarea spiritului de dragoste frățească, de strîngere a legăturilor dintre Biseri-

ale Ortodoxe, de sporire a înriurii Ortodoxiei în întreaga lume creștină și pentru desțelenirea căilor către unirea tuturor Bisericilor. Pe plan intercreștin, participând, prin ierarhii și teologii ei la întâlnirile marilor organizații creștine mondiale: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene, Conferința Creștină pentru Pace, etc., Biserica Ortodoxă Română își aduce consecvent contribuția ei la soluționarea problemelor care frământă creștinătatea și întreaga omenire contemporană: unitatea creștină și apărarea vieții și păcii în lume.

Privind acum, cu bucuria sulatească pe care o trăim, la împlinirile Bisericii Ortodoxe Române din acest ultim veac, se cuvine să aducem un pios omagiu înaintașilor noștri — ierarhi, preoți și dreptcredincioși — care, prin strădaniile lor, au contribuit la realizarea acestor acte istorice, bisericești și naționale.

Prinos de mulțumire și recunoștință îndreptăm către înalta conducere de stat a țării noastre, în frunte cu mult stimatul nostru președinte, Domnul Nicolae Ceaușescu, pentru condițiile de deplină libertate religioasă pe care le asigură desfășurării vieții religioase a Bisericii Ortodoxe Române și a celorlalte culte, încredinșându-i de întregul nostru devotament, de prețuirea și de dragostea noastră, cinstindu-i strădaniile de apărare a păcii în lume și de zidire a unei țări noi, frumoasă și bogată, liberă, puternică și deplin stăpână pe destinele ei.

Iar noi, uniți cu toții în Sfânta noastră credință ortodoxă și în dragoste de neam, să sporim neîncetat lucrul nostru pentru a da un chip tot mai luminos Bisericii noastre Ortodoxe și românești, întru slava lui Dumnezeu, slujirea poporului și a lumii în care trăim.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu noi cu toți! Amin.

Pastorala este semnată de toți membrii Sfântului Sinod și a fost citită în toate bisericile și minăstirile din țară, precum și în cadrul comunităților ortodoxe române de peste hotare.

În aceeași zi, începând de la orele 13,00, în sala sinodală din Palatul Patriarhal a avut loc o ședință solemnă prezidată de către Prea Fericitul Patriarh Iustin. Au fost de față membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conducători ai unor Culte din țară, clerici din Administrația Patriarhală și din Administrația centrelor eparhiale ale Patriarhiei Române, profesori de teologie, invitați.

A participat, de asemenea, Dl. Ion Cumpănașu, președintele Departamentului Cultelor.

În cadrul acestei ședințe solenne, **I. P. S. Mitropolit Teoctist al Moldovei și Sucevei** a dat citire unei cuprinzătoare cuvântări festive privind însemnătatea principiului autocefaliei în viața bisericească în general și în viața Bisericii Ortodoxe Române în special. Înaltul Ierarh a subliniat realitatea practică și faptică dintru început a autocefaliei Bisericii Românești, trecând în revistă etapele și momentele mai însemnate ale existenței sale. S-a referit în special la momentul 1885, când Bisericii noastre i s-a recunoscut în mod oficial și solemn o situație la care avea dreptul prin întregul său trecut și nu mai puțin ca Biserica majoritară a unei națiuni care a dat dovadă de multă jertfelnicie pentru ajutorarea așezămintelor de la Muntele Athos, a Patriarhiilor apostolice ale Orientului,

a întregii creștinătăți ortodoxe aflate vreme de câteva secole la ceas de grea cumpănă sub apăsarea Semilunei. Dar iată cuprinsul acestei cuvîntări aniversare :

«Prea Fericirea Voastră,
Domnule Președinte,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,
Distinsă asistență.

La popasul slăvit al comemorării centenarului autocefaliei Bisericii noastre strămoșești, dînd slavă lui Dumnezeu, rostim împreună cu psalmistul : «Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul, să ne bucurăm și să ne veselim întru ea» (Ps., 117, 24). Și cum să nu ne bucurăm cînd sintem, prin voie și rînduială dumnezeiască, martori ai unor mari împliniri în viața și lucrarea dumnezeiescului nostru Așezămînt, împliniri pe măsura însemnătății acelor pe care le lăurește și trăiește întregul nostru popor, făuritor de trai și viață noui pe înfrînsele plăcări străbune. După o sută de ani, aceste împliniri ale dreptei noastre credințe ne apar în toată strălucirea lor binefăcătoare. Acestea au rodit din gînd curat, îndreptățită vree și dăruire totală a vrednicilor noștri înaintași, cei care, avînd conștiința continuității de credință și viață a destinului poporului nostru, nu au plecat niciodată din vedere să slujescă devenirea sa istorică și idealurile multiseculare pe care acesta le-a purtat și manifestat de-a lungul și de-a latul spațiului carpato-pontico-danubian.

În primăvara anului 1885 a venit «plinirea vremii» să ni se recunoască oficial ceea ce aveam de fapt, dintru începuturi. Era acum o sută de ani și, potrivit vechilor tradiții bisericești, cu multe secole înainte, Biserica înfloritoare a întregii moșteniri mîntuitoare ortodoxe, slujind neamul nostru românesc ca Biserica de sine stătătoare, autocefală prin felul întocmirii vieții și lucrării ei mîntuitoare, ca și prin cel al legăturilor ei cu alte Biserici. Se dorea o confirmare și aceasta s-a împlinit deoarece recunoașterea oficială a autocefaliei este un act de dreptate și îndreptățire istorică.

De dreptate, pentru că Biserica Ortodoxă Română, cea din Țara Românească, Moldova și Transilvania, împărtășind năzuințele poporului român, desoari greu încercat, dar totdeauna biruitor, a păstrat nestinsă lumina Ortodoxiei și duhul ei autentic, patristic și filocalic. Temeiul acestei moșteniri, a fînerii predoniilor așa cum le-am primit, răsăreau din conștiința și convingerea că Vestea cea nouă, Cuvîntul lui Dumnezeu, a odrăslit și a rodit pe pămîntul nostru străbun prin propovăduire apostolică. Apostolicitatea evanghelizării strămoșilor noștri, despre care dau mărturie scrieri de nelăgdăduită valoare înmănuncheate apoi de părintele istoriei bisericești, episcopul Eusebiu de Cezareea, în cunoscuta referință : «Iar Sfinții Apostoli și discipoli ai Mîntuitorului nostru, împrăștiindu-se în toată lumea, lui Toma, după cum spune tradiția, i-a venit în sorți Parthia, iar lui Andrei Scitia» ; adevăr pe care îl vedese de-a lungul istoriei nu numai numeroase confirmări și fapte de rezonanță documentară, ci și valoroasele mărturii arheologice și filologice care arată că Biserica strămoșilor noștri organizată de timpuriu și mereu vie în toate laturile românești, a învățat, a sfințit și a îndrumat pe filii ei secol după

secol pe calea mântuirii. Este adevărul cu aură de veșnicie și este farul luminos după care s-au călăuzit în strădaniile lor toți cei ce au afirmat și susținut dreptul nostru la autocefalie.

Marele luptător pentru Unirea Principatelor Române și apărător al acestui ideal, învățațiul Episcop Melchisedec Ștefănescu al Romanului, spunea acum un secol în ședința Sfântului Sinod: «Sămînța creștinismului adusă în Dacia s-a dezvoltat aici prin propriile puteri ale poporului, așa că în veacul al III-lea, după mărturia lui Tertulian, Dacia era plină de creștini și episcopii Daciei au participat la primele sinoade ecumenice». Conștiința ortodoxiei credinței noastre l-a îndemnat și pe acest ilustru ierarh, ca pe alții alții, să exprime roadele «propriilor puteri ale poporului» în contextul istoric al deceniului proclamării independenței de stat a țării noastre. Se pune în lumină adevărul că Ortodoxia înseamnă viață și că Ortodoxia românească înseamnă, mai întâi și mai presus de toate, slujirea dreptei credințe apostolice și a vieții poporului nostru dreptmăritor. În aceasta rezidă «propriile puteri ale poporului», despre care vorbea ilustrul ierarh al Bisericii noastre.

Recunoașterea oficială a autocefaliei este, în același timp, și un act de îndreptățire istorică. Poporul român cucerind independența de stat prin vitejia și jertfele zecilor de mii dintre cei mai buni fii ai săi în anii 1877—1878, a trecut în rîndul popoarelor ca țară independentă. Independența a fost aceea care a înlesnit și grăbit recunoașterea oficială a autocefaliei. A încerca să se disocieze aceste noțiuni, am putea spune idei-forță complexe și constructive în istoria renasterii României moderne, ar fi o prejudiciere a adevărului istoric, care este întotdeauna purtător de valori ce ar cinsti viața și istoria oricărui alt popor.

Prea Fericirea Voastră,

Domnule Președinte,

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți,

Distinsă asistență,

Izvorul autocefaliei îl aflăm pe de o parte în învățătura Mintuito-
rului Hristos propovăduită de Sfinții săi Apostoli la «toate neamurile»
(Matei 19,20) și păzită în esența ei, cu sfințenie, iar pe de altă parte,
în realitățile locale românești, care au înveșmîntat credința strămoșilor
noștri cu strălucirile nemuritoare ale evlaviei lor, recunoscută din adînci
vremuri în toată lumea creștină. Pînă la «plînirea vremii» Ortodoxiei
românești, ziua de 6 mai 1885, cînd în ședința solemnă a Sfîntului Sinod
al Bisericii Ortodoxe Române vibrau în cazul tuturor cuvintele Tomo-
sului patriarhal că: «Biserica Ortodoxă Română să fie și să se zică și să
se recunoască de toți neatîrnată și autocefală, administrîndu-se de
propriul și Sfîntul ei Sinod», a fost o cale lungă și anevoioasă, calea drep-
tei credințe și a roadelor ei de iubire statornică a lui Dumnezeu și a
oamenilor, cale bătătorită de episcopi, monahi, învățați și martiri pentru
Hristos, de-a lungul și de-a latul finuturilor locuite de strămoșii noștri
daco-romani.

Să ne fie îngăduit a evoca, aici și acum, calea, strădaniile și vredni-
ciile unora dintre cei ce s-au ostenit întru împlinirea actului istoric din

25 aprilie 1885, recunoaşterea autocefaliei, coroana nevestejită a Bisericii Ortodoxe Române. «Năzuinţa Bisericilor locale de a avea cîrmuire proprie, remarcă Prea Fericitul Patriarh Iustin, a apărut în cele mai vechi vremuri ale creştinismului. În faptă, ea a îmbrăcat forme diferite de la o Biserică la alta, avînd, de asemenea, denumiri deosebite. Termenul de autocefalie apare mai tîrziu, definindu-şi conţinutul după aspectele pe care ea le dobîndise în viaţa bisericească».

Şi ca să ne dăm seama cît de firească era pentru strămoşii noştri trăirea autocefaliei, istoria ne arată că între cei dintîi arhiepiscopi autocefali era şi arhiepiscopul Tomisului, înstăpînitător şi păstor al marii Biserici din străvechiul ţinut românesc dintre Dunăre şi Marea cea Mare, numit atunci Scîia Mică. Această stare dă la înveală adevărul că Biserica străbunilor noştri cunoscuse o viaţă înfloritoare şi se remarcă în şirul celorlalte Biserici, ca o Biserică în plină creştere teologică şi pastorală, în care sâlăşluia şi se dezvolta din belşug viaţa cea în Hristos. Arhipăstoria Tomisului, cunoscută prin evlavlia şi cultura lor, participau la Sinoadele ecumenice şi locale, apărau Ortodoxia, iar unii înfruntau moartea pentru Hristos. Numărul mare al sfinţilor martiri pe care îi avem în secolele III şi următoarele ne arată credinţa statornică, ataşamentul sincer şi convingerea creştină cu care îşi măriuriseau crezul lor iduntic. Biserica Tomisului, cu jurisdicţie bisericească şi la nordul Dunării şi în laturile din sudul Moldovei, odrăslea fii şi fiice, cunoscuţi pretutindeni prin trăirea, ştiinţa şi pietatea lor curată.

Pe bolta Ortodoxiei româneşti luminează cu strălucire de luciferi Sfîntul Ioan Casian (365—435), hirotonit diacon de Sfîntul Ioan Gură de Aur la sfîrşitul sec. al IV-lea, autor patristic şi începător de obşti monahale în Occident; Dionisie cel Mic (470—540), traducător neobosit şi autorul erei creştine; iubitorii de isihic, «părinşi scîii», Sava, supranumit Gotul, martirii de la Niculişel şi alţi fii ai pămîntului dobrogean trăitori ai Sîntei Evanghelii şi ai Tradiţiei răsăritene. Apariţia lor nu a fost rodul unei întîmplări, ci roadele duhovniceşti ale «celor mai drepli dintre traci», geto-dacii, încreştinaşi din cuvînt şi trudă apostolică de Sfîntul apostol Andrei. Tradiţia vie şi bogată, precum şi plinătatea vieţii duhovniceşti din această Biserică slujită de înţelepţii episcopi tomitani au făcut ca să avem aici sînji şi teologi de talie patristică. Ei, oameni îmbunătăţîţi şi de echilibru, fii ai strămoşilor noştri, simţeau trebuinţa unei mai bune cunoaşteri reciproce între Orient şi Apus şi aveau limpede conştiinţa păstrării unităţii vieţii bisericeşti, moştenire scumpă şi nouă, urmaşilor lor.

La acest bogat început s-a adăugat faptul foarte important că Biserica noastră, încă din legănul vieţii ei, şi-a implicat întotdeauna şi întru toate viaţa cu viaţa poporului român. Inruptată în mijlocul acestuia, ea şi-a hrănit fiii cu sîntă şi droapă trăire în graiul lor din tată în fiu, le-a sădit conştiinţa obîrşiei daco-române, a unităţii de credinţă şi de limbă. Neîncetat vie, această conştiinţă a legat strîns toate formele de expresie românească în toate timpurile. La înfiriparea «cnezatelor», «voievodatelor», «ţărilor româneşti», ca forme de înţinare socială, credinţa, neamul şi limba le închegea trainic, rămîbind şi acţionînd unite pentru păstrarea fiinţei şi culturii lor. Organizarea statală mai apoi a Ţării

Românești și a Moldovei, în capitalele cărora au fost strămutate și scaunele vlădicesti respective, Curtea de Argeș, la 1359, și Suceava, la 1401, reliefează deopotrivă prin aceasta simfonia vieții naționale a înaintașilor noștri și năzuința continuității și păstrării autocelaliei bisericești. Deosebit de limpede spunea despre aceasta Prea Fericitul Patriarh Iustin: «Asocierea domnitorului la cîrmuirea Bisericii, prin confirmarea și întrozarea înfîlștătorilor ei, și asocierea înfîlștătorilor Bisericii la cîrmuirea statului, prin prezența lor în statul țării, asigura cîrmuirea unitară a poporului. În același timp ea era și o chezășie a organizării unitare și cîrmuirii independente a Bisericilor de orice autoritate din afara țării».

Astfel, gloriosul domnitor al Țării Românești, Nicolae Alexandru Basarab (1352—1364) a ținut «cu tot dinadinsul ca mitropolitul Vicinei, Iachint, să fie strămutat în scaunul a toată Ungrovlahia» de la Curtea de Argeș. Din însuși cuprinsul scrisorilor emanate din cancelaria Patriarhiei de la Constantinopol, justificînd aprobările date cu «interesul poporului creștin de acolo», adică din Țara Românească, sau — cum se preciza în unele documente din secolele XVI și XVII — «acela care-l va alege Statul și Țara, acela să păstorească cum a fost din veac», se vede că de veche și de respectată era neafîrnarea bisericească a strămoșilor noștri din sec. XIV și cele următoare. Aceeași conștiință pentru apărarea dreptului de a avea o cîrmuire bisericească proprie a condus pe moldoveni, la sfîrșitul aceluiași secol XIV, să-și aleagă ierarhul lor dintre liii neamului. În fața patriarhului eucumenic, Matei, delegații lui Alexandru cel Bun, pe același temel al «datinei străvechi», stăruiau că: «Chîr Iosif este om din partea locului nostru și de un neam cu domnii noștri... și nu zice nimic decît cere numai să-l binecuvinteze Marea Sînțenie a Ta... că este episcop din partea locului Chîr Iosif». Aceste datini străvechi, ca Biserica românească să fie ocîrmuită de căpeteniile și legiurile ei proprii, au fost invocate și de Mihai Viteazul și de alți domnitori români, fie în «așezămintele» lor, fie în diferite tratate diplomatice.

Prea Fericirea Voastră,
Domnule Președinte,
Onorată asistență,

Legată de destinele poporului român, organizată secol după secol pe făgașul firesc al neafîrnării față de vreo autoritate ierarhică din afară, Biserica Ortodoxă Română, de o parte și de alta a Carpaților, s-a dezvoltat cu vigoare asemeni unui arbore falnic. Ea s-a îndestulat din seva Ortodoxiei și a rămas credincioasă păstrătoare a legăturilor cu toate Bisericile dreptmăritoare din lume. Gîndirea și scrisul ierarhilor ei din jilțurile de la Irgoviște, Iași, Alba Iulia, București, Rîmnic sau Buzău, se îndreptau cu același elan ca dintr-un singur cuget spre toate sufletele credincioșilor ortodocși aflați pe toată aria românească, încălzindu-le aspirațiile de libertate, dreptate și unitate în vremea cînd cei din Transilvania se aflau sub stăpînire străină. La cîrcele Ortodoxiei românești slujeau și cuvîntau patriarhi, ierarhi și clerici ai Patriarhîilor Apostolice răsăritene. Tipografia de la Mînăstirea Cetățuia Iașilor dădea la iveală lucrări teologice de mare valoare în limba greacă pentru întreaga Orto-

doxie. Iar la Snagov se tipăreau cărți în limbile gruzină și arabă pentru Biserica din acele părți. Generozitatea și conștiința slujirii lui Dumnezeu îi îndemneau pe voievozii noștri să adauge multor binefaceri creștinătății orientale și tipărițe pentru cerințele bisericesti ale credincioșilor din părțile Siriei.

Pe acest pământ străbun și cu oamenii lui, domnitori, mitropoliți și învățați, Biserica Română împlinea un mesaj istoric al dreptei credințe și al pravilelor sfinte știute și trăite aici din neam în neam. În timpurile de răscurse prin care trecea Ortodoxia în aceste frământate secole, glasul ei se făcea auzit din Țările Române. Ea cu fiii ei a fost văzută de nădejde nu numai pentru cei ce poposeau în ținuturile binecuvîntate românești, ci se stăruia și pentru înzestrarea așezămintelor ortodoxe din Balcani, Sfântul Munte, Ierusalim, Alexandria sau Muntele Sinai. Nu întâmplător căpetenii bisericesti din sudul Dunării se alăturau prin apeluri și scrisori nobilului voievod Mihai Viteazul, ale cărui fapte de unitate națională și de luptă pentru independență împotriva împărăției otomane au impresionat întregă Europă. Și nu întâmplător glasul Ortodoxiei s-a auzit tot de pe acest pământ românesc, la 1642, spre a dăruia dreptar de credință neștirbită: Mărturisirea ortodoxă, rod al strădanilor învățatului mitropolit român Petru Movilă al Kievului, pe care sinodul de la Iași, cu râvnă și rolul domnitorului Vasile Lupu în cultura timpului, l-a examinat și definitivat. Geniul creator al Ortodoxiei românești a odrăslit monumente istorice și de cultură — minăstiri și biserici — opere de valoare artistică nelătecută în frumusețe. Nu există colț al plăurilor noastre străbune, unde privirea să nu fie atrasă de armonia și măiestria arhitecturii, de iscusința și trăinicia frescelor unice în lume, de simfonia, ritmul și culorile, de mîgala broderiilor, epitafelor și odoarelor liturgice, de împodobirea fermecătoare a manuscriselor; toate sînt tîlmăciri în duh și viețuire filocalică ale Întrupării Logosului pe aceste guri de rai ale patriei noastre, purtînd pecetea geniului creator autohton. Cîi de rîdnic s-a împlinit rugăciunea unuia dintre mulții martiri de la Dunăre, preotul Montanus, cînd acesta glăsuia, înainte de a primi sfîrșitul: «Crește, Doamne, și apără turma Ta cea credincioasă a Bisericii Tale din văile Dunării; cu ochii minșii vîd, Doamne, cum în această țară de pămînt se ridică un popor nou care va lăuda în biserici numele Tău cel sfînt, în limba română». Înainte ca alte popoare să izbutească a avea Cuvîntul lui Dumnezeu în graiul propriu, noi l-am avut. Mulțimea manuscriselor biblice și patristice, însăși Dumnezeeasca Liturghie tipărită de harnicul tipograf diaconul Coresi la 1580, iar de mitropolitul Dosoftei în două edii la 1679, 1681, precum și Biblia tipărită în întregime la 1682, constituie de asemenea culmi în cultura românească veche.

Ceea ce măturile străvechi și documentele arată a fi fost înțelesul și năzuința îndreptățirii autocefaliei, ceea ce domnitorii, stănicii și mitropoliții săvîrșeau pentru aceasta, ceea ce învățați ca Dimitrie Cantemir, Șpătarul Nicolae Mișescu, izvodeau întru adevărarea autocefaliei noastre din vechime, și ceea ce mitropolitul Moldovei Gheorghe întărea cu mîna sa că a văzut la Minăstirea Neamțu frisoval de autocefalie din timpul domniei lui Alexandru cel Bun, acest «adevărat nor de măturii».

Intregul popor român dreptcredincios îl trăia, promova și se străduia să bogățească viața duhovnicească, în toate manifestările ei, punând în aplicare stințenței, maturității și plinătății Bisericii Ortodoxe Române ascunse cu celelalte Biserici autocefale, cum se va și exprima mitropolitul Calinic în scrisoarea sa către patriarhul Ioachim al IV-lea.

Conștiința acestei stări a condus la hotărârea, luată în ședința din 4 noiembrie 1857, de deputații moldoveni în Divanul Ad-hoc când au propus și au cerut recunoașterea formală, de drept, a neafirmării Bisericii din Principate de orice chiriarchie, înființarea unei autorități sinodale centrale, păstrându-se unitatea credinței cu Biserica ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor, cauză îmbrățișată cu căldură și de către Divanul din Muntenia.

Unirea Principatelor o dată înfăptuită a însemnat un mare pas și a creat condițiile pentru unirea celor două Mitropolii într-o singură Biserică națională și proclamarea de drept a neafirmării, ceea ce n-a înfăptuit a face domnitorul unirii Alexandru Ioan Cuza, prin decretul din 3 decembrie 1864, în care preciza: «Biserica Ortodoxă Română este și rămâne independentă de orice autoritate bisericăască străină în tot ceea ce privește organizarea, disciplina. Unitatea dogmatică a Sfintei religii ortodoxe române cu Marea Biserică de Răsărit se păstrează de sinodul general al Bisericii Române prin unitatea de gândire cu Biserica ecumenică constantinopolitană». Ca și în alte momente din istoria noastră, autocefalia bisericăască înserisă și în Constituția de la 1866, și apoi în Legea organică din 1872 devenea împlinirea de drept, ceea ce a făcut ca în Joiă Mare, 1882, Sfântul Sinod să sfințească Sfântul și Marele Mîr în catedrala din București.

La această bogăție de viață întotdeauna s-au adăugat jertfele fiilor Bisericii noastre pentru înfăptuirea unității Principatelor Române la 1859, cele din războiul pentru independența de stat 1877—1878, «care au creat premisele autocefalității oficiale a Bisericii noastre». Moment de mare însemnătate folosit cu înțelepciune de mitropolitul primat Calinic Miclescu, a cărui scrisoare adresată patriarhului ecumenic la 20 aprilie 1885, a făcut să trăim sărbătoarea acestei comemorări.

În cuvîntul său, Prea Fericitul Patriarh Iustin surprinde sintetic, acum zece ani, această situație, spunînd: «La 25 aprilie 1885, prea înțeleptul patriarh ecumenic Ioachim al IV-lea trimite mitropolitului Calinic răspunsul său, printr-o scrisoare la care era anexat Tomosul autocefalității Bisericii Ortodoxe Române», în care, între altele, se spune: «Biserica Ortodoxă din România să fie și să se numească și să fie cunoscută de toți neafirmată și autocefală, conducîndu-se de propriul ei Sfînt Sinod, care va avea președinte pe cel după vreme înalt Prea Sfîntul și Prea respectat Mitropolit al Ungrovlahiei și Exarh al întregii României, necunoscut nici o altă autoritate bisericăască în propria ei cîrmuire bisericăască fără numai pe Mîntuitorul».

Cu primirea acestui Tomos și prin înștiințarea celorlalte Biserici Ortodoxe se împlinea un act de dreptate și îndreptățire istorică. De acum înci o limitare nu-l mai poate fi impusă de către o altă Biserică. Din fiică, ea a devenit soră». Această îndreptățită înălțare dă podoabă și strălucire aniversării la care sîntem părtași. Ceea ce era cunoscut și trăit cu

veacuri înainte, anume plinătatea credinței noastre dreptmăritoare și convingerea că Mîntuitorul sălășluia în Biserica strămoșilor și înaintașilor noștri, a dus la împlinirea aceluia marej act, recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii noastre. Recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române nu ar fi fost posibilă dacă mai întîi poporul nostru nu ar fi obținut prin jefirfelnică dăruire independența de stat a României moderne. Încă o dată se dă mărturie că Biserica Ortodoxă Română «impletindu-și de-a lungul veacurilor firele vieții sale cu firele vieții poporului nostru, a sprîjinit fără încetare luptele poporului nostru pentru scuturarea oricărei dominații, nu numai cu cuvîntul, dar și cu fapta, dovedindu-se totodată iubitoare de libertate și în treburile ei bisericești, cînd vorbește de neafîrnarea sau autocefalia sa». Aceasta a fost calea pe care a mers pentru dobîndirea autocefaliei. Am putea spune că aceasta este calea, adevărul și viața, în ceea ce privește trecutul Bisericii Ortodoxe Române. Un trecut glorios, adeseori zbuciumat, dar un trecut din care, precum un luceafăr, răsare adevărul că Biserica strămoșilor noștri a fost o Biserică slujitoare, o Biserică devenită integral a poporului, o Biserică ce nu gîndise vreodată să iasă din unitatea comuniunii treimice a Ortodoxiei: unitatea de credință, unitatea liturgică și unitatea canonică.

Distinsă adunare,

Pășind în rîndul Bisericilor autocefale, Biserica noastră a chivernisit înăuntru cu deplină credincioșie întregul tezaur mîntuitor de credință și viață spre desăvîșirea fiilor ei duhovnicești, iar pe tărîmul panortodox și-a îndreptat atenția spre păstrarea unității dogmatice, liturgice și canonice cu toată Ortodoxia. Ca Biserică soră, egală în drepturi și datorii cu toate Bisericile Ortodoxe, ea a promovat cu înaltă responsabilitate deschiderea spre problemele ivite în viața popoarelor, de libertate și independență, spre cele ale ecumenismului, ca mesaj de apropiere și unitate creștină. Autocefală, ea a cultivat această calitate în duhul dragostei frățești, colaborînd și apropiindu-se de celelalte Biserici Ortodoxe naționale, dispusă să le împărtășească prin fapte prețuirea ei de Biserică soră. De mare ecou s-a bucurat în lumea creștină fapta de părtășie în Duhul Sfînt săvîrșită de Biserica Ortodoxă Română față de Biserica Ortodoxă soră Bulgară, cărcia i-a dîruit Sfîntul și Marele Mir, încă din anul 1921, cînd aceasta nu-l avea.

Roadele autocefaliei au prisosit rînd pe rînd în îmbunătățirea continuă a organizării bisericești ca Biserică a poporului român, de pretutindeni, sprîjînd cu dăruire unirea tuturor fiilor lui în făurirea statului național unitar român în 1918. Această epocală împlinire a deschis Bisericii Ortodoxe autocefale Române calea către înfăptuirea vechii dorințe a înălțării ei la treapta de Patriarhie. Era mărturia prestigiului României și în același timp și cel al Bisericii noastre, care și-a dobîndit această vrednicie prin înțelepciunea înfîlștătorului ei, Dr. Miron Cristea, devenit în 1925 primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Deceniu după deceniu, în cei o sută de ani, Biserica noastră a urcat din slavă în slavă, inserînd în cronica ei sfîntă înfăptuiri de mare însemnătate. La loc de frunte se află păstrarea cu grijă și dezvoltarea principiului sinodalității, conducerea sinodală a Bisericii, potrivit cu întoc-

scrierile Sfinților Apostoli, a practicii Ortodoxiei și a legislației ei. Călăuzindu-se de acestea și luând aminte la dezvoltarea vieții politice și sociale a poporului român, Sfântul Sinod, bucurându-se de o deplină autonomie, a înlocuit legiuiri și norme unitare pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română, potrivit cu cerințele pastorale ale clerului și credincioșilor ortodocși români, acordând o participare largă acestora la slujirea Bisericii. De aici a rezultat și reorganizarea învățământului teologic și trecerea lui sub îndrumarea directă a Sfântului Sinod, călăuzirea clerului pe lângă slujirea Sfinților Părinți și a slujirii credincioșilor în duhul dragostei de patrie și a slujirii marilor năzuințe ale omenirii de pace, de independență și prosperitate.

Din cronică înălțărilor bisericesti din acest prim secol luminează, între altele, cu străluciri de aur, înălțuirea unității sufletești a românilor din Transilvania, la 21 octombrie 1948, dorită și așteptată cu mult înădărit de această dată. La același loc de cinste se află și canonizarea de sfinți din neamul nostru, ale căror nume împodobesc calendarul nostru românesc. De asemenea, în aceeași lumină a autocefalității și a conștiinței slujirii neamului nostru, vechea episcopie de la Vad, a lui Ștefan cel Mare, a fost înălțată la rang de Arhiepiscopie, în 1973, iar întru cinstirea înălțurii primei uniri a celor trei provincii românești: Muntenia, Transilvania și Moldova, sub sceptrul nebiruitului Mihai Viteazul, a fost reînălțat vechiul scaun vlădicesc de la Alba Iulia, în 1975. Și în același caz, pentru a sublinia rolul dreptei credințe în păstrarea conștiinței unității de limbă și de neam a poporului nostru, a fost înălțată Episcopia Dunării de Jos la rangul de Arhiepiscopie a Tomisului și Dunării de Jos, în «amintirea propovăduirii pe pământul de astăzi al Dobrogei a Sfântului apostol Andrei și a ucenicilor săi».

Roade binecuvântate ale autocefalității de înaltă cinstitură sânt și strădaniile înfăptuirii științei noastre Biserici strămoșești de a stabili și promova legăturile frățești cu toate Bisericile Ortodoxe și în general cu lumea creștină, în sprijinirea Mișcării ecumenice, dându-și adeziunea pentru aceasta încă din 1919. Celui dintâi patriarh, Miron Cristea, îi revine marele rol de a fi deschis larg porțile Bisericii noastre către activitatea ecumenică. De la primele adunări din 1927 ale acestei mari mișcări, prezența și aportul ierarhilor și teologilor ortodocși români au impresionat prin contribuția lor binefăcătoare, dobândind în timp prestigiul din zilele noastre, cu roade binefăcătoare pentru refacerea unității creștine. Cuvântul Sfântului Sinod al Bisericii noastre în problema validității hirotoniilor anglicane a cîntărit mult în aprecierea și evaluarea acestei acțiuni, aflată încă în atenția Bisericii Ortodoxe și a celei anglicane.

Epoca noastră de transformări adînci în viața omenirii, epocă de pace, după instaurarea păcii în Europa de acum patru decenii, epocă de dialog, de apropiere și de afirmare a independenței popoarelor, a deschis Bisericii autocefale Ortodoxe Române noi și importante orizonturi de lucrare panortodoxă și ecumenică, precum și prilej de a-și aduce contribuția pe plan mondial în apărarea păcii și a vieții pe pământ. A fost lucrarea Proniei dumnezeiești ca tocmai în acest timp de renaștere spirituală și materială a popoarelor europene și mai ales de afirmare a deplinei suveranități a poporului român, să avem la cîrma Bisericii noastre

Arhiepiscopii și Întâistătătorii de excepție: patriarbul srtfacerii unității bisericești și a înnoirii Bisericii», de pioasă memorie, Justinian Marina, iar de aproape un deceniu poartă toiagul patriarhal Prea Fericitul Dr. Iustin Moiseșcu, teolog de renume, ierarh și conducător de Biserică de largă cuprindere ecumenică.

Prea Fericirea Voastră,
Domnule Președinte,
Onorată Adunare,

Dacă înfaptuirile duhovnicești din launtrul Bisericii noastre din toată această perioadă au delinit-o în fața lumii creștine ca Biserică în plină-tatea lucrărilor harice și pastorale, cele din afară, de pe întinsul tărâm al ecumenismului, sub multiplele lui cerințe, sau cel al relațiilor cu toată creștinătatea și religiile lumii, au arătat-o ca pe o ramură viguroasă a Bisericii Mântuitorului Hristos, prezentă cu inițiativele și cu vîntul zidurilor oriunde s-a cerut. Participanță activă în Mișcarea ecumenică, sprijini-toare a unității panortodoxe prin contribuția substanțială adusă la confe-riințele pregătitoare pentru Sfîntul și Marele Sinod, membră fondatoare a Conferinței Bisericilor Europene, a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, și deschis dialogului teologic cu Biserica Romano-Catolică, cu Bisericile Anglicană și Luterană, cu Vechii catolici, Biserica noastră îm-brățișează cu cutezanță evanghelică problemele vieții contemporane, inițiază acțiuni internaționale pentru apărarea păcii și vieții omenirii, activități care adaugă noi și noi dimensiuni de mare actualitate autoce-feliei noastre bisericești. La locul cinștirilor cuvenite se așează nume-roase măririi de dragoste maternă a Bisericii noastre față de IIII ei du-hovnicești, așezați pe alie continente, cercetași de însuși întîistătătorul ei, Prea Fericitul Patriarh Iustin, și de membri ai Sfîntului Sinod. Arhi-episcopiei Ortodoxe Române a Americii și Canadei cu sediul la Detroit, condusă de I. P. S. Arhiepiscop Victorin, i s-a adăugat Arhiepiscopia Or-todoxă Română a Europei Centrale și Occidentale, pentru parohiile de pe continentul nostru, cîrmuită de I. P. S. Arhiepiscop Adrian, avînd re-ședința la Paris. Este de la sine înțeles că salba strălucitoare a Ortodoxiei românești, a împlinirilor ei din acest secol, al autocefaliei, cere timp și spațiu pentru a o continua.

Dăm slavă Bunului Dumnezeu pentru toate, păstrînd în chivotul re-cuneștinței noastre veșnice chipurile și vrednicile întîistătătorilor, ierar-hilor, credincioșilor, slujitorilor Sfîntelor Altare, întregului nostru popor dreptcredincios, pentru tot ceea ce a gîndit și înfăptuit fiecare din trectpa sa pentru slava Sfintei noastre Biserici. Împlinirea celor o sută de ani o află în slujirea cu demnitate a mesajului ei dumnezeiesc în familia Orto-doxiei și în mijlocul poporului român. Călăuzită de Sfîntul și îndreptăto-riul Sinod în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin, sub adumbrirea Sfîn-tului Duh, Biserica noastră continuă să înalțe pe «temelia proorocilor și apostolilor» (Efes., 2, 20) noi și sfinte frumuseși prin gîndire și faptă or-todoxă românească în învășmîntul și scrisul teologic, în tipărirea Sfintei Scripturi, cărți de slujbă și de învățătură, în operele Sfîinșilor Părinși, în îndrumarea clerului și credincioșilor pe drumul slujirii Sfîntului Altar, al unității de credință, al păcii și al năzuinșelor poporului nostru. Exprîmînd cunoștința întregii obștii ortodoxe, ne luăm îngăduința de a sublinia

că în toată lucrarea actuală a Bisericii noastre s-a făcut un pas hotărîtor datorită tactului pastoral, culturii teologice, experienței și înaltei concepții asupra rolului și locului Bisericii în lume, a sufletului nou de gândire și de viață adus de Prea Fericitul Patriarh Iustin.

După cum aminteam la începutul cuvîntului nostru, un rar și fericit prilej face ca aniversarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române să aibă loc în același timp cu două din luminoasele pagini de luptă și jertfe din viața poporului nostru: 9 mai, ziua proclamării «Independenței de stat» a României, și împlinirea a patru decenii de la victoria împotriva fascismului, cînd s-a deschis popoarelor din Europa noul drum de pace și prosperitate. Numele, chipurile și vredniciile tuturor eroilor români sînt înscrise cu litere de aur în respectul și dragostea noastră, a slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Amintindu-ne neîncrețat de aceste slăvite culmi de viață și unitate națională, de dîrzenia cu care toți liii poporului român au apărut de-a lungul veacurilor integritatea gliei strămoșești, libertatea și independența țării, aducem — și cu acest prilej — hotărîrea noastră de a sluji cu devotament și abnegație scumpa noastră patrie. Înfăptuirile de mare rezonanță istorică din ultimele două decenii, dezvoltarea multilaterală a vieții poporului nostru, năzuințele sale pentru dezarmare și pace, bunăstare și fericirea lui, vor găsi, în slujirea noastră și a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, receptivitate deplină și atașament plener.

Trăim în epoca cea mai rodnică, cea mai luminoasă din viața poporului nostru românesc, care prin dimensiunile înfăptuirilor în toate ramurile de muncă și de viață ale societății noastre, s-a înscris în contemporaneitate ca «Epoca Ceaușescu». Într-o unitate deplină a tuturor lîilor patriei noastre, pecetea unor noi și epocale realizări se face tot mai simțită și trăită în viața patriei noastre. Ca fii ai acestui popor care cu brațele și cu mintea zidește an de an viitorul strălucit al țării noastre, vom fi purtarea alături de gîndul, născuțta și idealurile de mai bine ale întregului nostru popor român.

Împărtășind entuziasmul întregii națiuni, ne exprimăm deplina bucurie pentru realizarea celui dintîi fiu al poporului român, domnul Nicolae Ceaușescu, în înalta funcție de președinte al Republicii Socialiste Române. Către Domnia sa îndreptăm gîndurile în aceste clipe aniversare, spre a da glas recunoștinței sincere pentru libertatea religioasă acordată lucrării Bisericii Ortodoxe Române și celorlalte culte din țara noastră și spre a depune încredințarea noastră, a lerarînilor, a slujitorilor altarelor străbune și credincioșilor, întru sprijinirea mărețelor acțiuni de dezvoltare a patriei noastre dragi.

Sorbînd neîncetat din «apa cea vie» (Ioan 4, 10) a izvoarelor Sfintei noastre Ortodoxii, una cu poporul român și legați de glia străbună, ne plecăm în rugăciune smerită genunchii inimii noastre, ca Duhul Sfînt «Cel ce pe cele cu lipsă le împlinește», să ne îndrepte de-a pururi pașii și lucrarea spre slava Sfintei noastre Biserici Autocefale Ortodoxe Române și înflorirea scumpei noastre patrii.

După încheierea cuvîntării — primită cu vii aplauze —, s-a dat citire, de către Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, următoarei telegramme pe care Sîniul Sinodului a adresat-o conducerii superioare de stat :

Domniei Sale
 Domnului NICOLAE CEAUȘESCU,
 Președintele Republicii Socialiste România

Cu sentimente de aleasă prețuire și deosebit respect, membrii Sfântului Sinod, întruniți în ședință solemnă pentru comemorarea Centenarului autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu reprezentanți ai clerului și credincioșilor din cele 13 Centre eparhiale, de față fiind și conducători ai altor Culte religioase din țara noastră, exprimă Domniei Voastre, și cu acest memorabil prilej, grațitudinea și recunoștința lor față de neobosită activitate pe care o consacrați înălțării patriei pe noi trepte de civilizație și progres și pentru triumful păcii în lume.

Este îndeobște cunoscut că marile izbânzi obținute de poporul nostru în perioada ultimilor 20 de ani — pe care pe drept cuvânt și cu mândrie patriotică o numim «Epoca Ceaușescu» — în înaintarea pe drumul edificării noii societăți, al propășirii necontenite a patriei și al ridicării bunăstării materiale și spirituale a poporului, precum și înaltul prestigiu de care se bucură astăzi România în lume, sînt strîns legate de numele Dumneavoastră, distins bărbat de stat, patriot luminat și om de mare omenie, care v-ați dedicat întreaga viață și activitate slujirii, cu abnegație și devotament, a idealurilor fundamentale ale poporului, cauzei păcii și colaborării internaționale.

Ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române cunosc că, ori de cîte ori poporul român a pășit pe o nouă treaptă a organizării sale de stat, Biserica, urmîndu-și învățătura ei, a îmbrăcat forme noi de organizare, în armonie cu realizările din viața țării. Astfel, marile înfăptuiri din viața poporului nostru: reorganizarea statelor românești, Unirea Principatelor, Independența de stat a României, Integritatea statului național unitar român, — au adus și importante împliniri bisericesti, între care organizarea mitropoliiilor românești în secolul al XIV-lea, recunoașterea autocefalității Bisericii noastre în anul 1885 și ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie în anul 1925.

Călăuziți de exemplul Domniei voastre, participanții la acest popas sărbătoresc au evocat, cu adîncă emoție, împlinirile Bisericii Ortodoxe Române, care, în tot trecutul ei, ca și în cei o sută de ani de la recunoașterea autocefalității, a adus întreaga sa contribuție la realizarea aspirațiilor poporului, a năzuințelor lui de unitate, li-

bertate și independență, îndeplinindu-și astfel misiunea sacră de slujire a țării și a neamului românesc.

Cu bucuria sufletească pe care o trăim la comemorarea acestui act istoric din viața Bisericii noastre, cu rezonanțe naționale, vă aducem, mult stimată Domnule președinte, prinos de mulțumire și recunoștință pentru condițiile de deplină libertate religioasă în care se desfășoară activitatea Bisericii Ortodoxe Române, a celorlalte culte, și vă încredințăm de întregul nostru devotament, de prețuirea și dragostea noastră nemărginită, cinștindu-vă străduirile pe care le depuneți în apărarea păcii în lume și pentru zidirea unei țări noi, frumoase și bogate, libere, puternice, deplin stăpâne pe soarta sa.

Vă dorim ani mulți și rodnici, plini de sănătate și satisfacții la cîrma neamului românesc, întru gloria și propășirea patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România.

Președintele Sfintului Sinod,

† IUSTIN,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Apoi, Prea Sfințitul Episcop Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a dat citire următorului ACT SINODAL :

«Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfintului Duh, Treimea cea de o ființă și nedespărțită.

În anul 1985, împlinindu-se o sută de ani de la recunoașterea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, Sfîntul Sinod a socotit că este bine să se cîntească, după rînduiala creștinească și românească, acest act istoric din viața Bisericii noastre.

Drept aceea, astăzi, 5 mai 1985, în a patra duminică de după Paști, în biserica Sfîntul Spiridon Nou din București, s-a săvîrșit Sfînta și Dumnezeiasca Liturghie de către un sobor de ierarhi, preoți și diaconi, înălțîndu-se smerite rugăciuni de mulțumire Părintelui Ceresc, pentru nemărginita milostivire și nenumăratele daruri revărsate cu îmbelșugare asupra Bisericii Ortodoxe Române, a ierarhilor, clerului și credincioșilor ei în curgerea timpului de la anul 1885 și pînă astăzi.

În aceeași zi, la orele 13,00, în sala sinodală din Palatul Patriarhal a avut loc ședința solemnă a Sfîntului Sinod, prezidată de către Prea Fericitul Părinte IUSTIN Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Deschizînd ședința, Prea Fericirea Sa a invitat pe Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, să rostească cuvîntarea festivă privind acest deosebit eveniment bisericesc.

Înal! Prea Sfinția Sa, luînd cuvîntul, a evocat împrejurările istorice în care Patriarhia Ecumenică a recunoscut Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, importanța ei, precum și împlinirile pe tărîm bisericesc din ultima sută de ani.

Au fost de față membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conducătorii de culte din țară, clerici din Administrația Patriarhală și din Administrația Centrelor eparhiale, profesori de teologie și alți invitați.

A participat Dl. Ion Cumpănașu, președintele Departamentului Cultelor.

Cu prilejul comemorării acestui centenar, în toate bisericile și mănăstirile din cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române, ca și la parohiile ortodoxe române de peste hotare, s-a oficiat slujba Te-Deum-ului, după săvîrșirea Sfîntei Liturghii, și s-a dat citire Pastoralii Sfîntului Sinod.

Preamărînd pe Dumnezeu, cel în Treime lăudat, pentru tot binele și tot darul desăvîrșit, revărsat asupra sa, Biserica Ortodoxă Română păsește astăzi mai departe cu încredințarea că, sub povățuirea Sfîntului și Îndreptătorului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustin, va conduce și de acum înainte turma cea cuvîntătoare a credincioșilor săi în calea adevăratei credințe, a păcii, a dreptății și binelui obștească, pentru cinstirea numelui ei în rîndul celorlalte Biserici Ortodoxe surori și Bisericii creștine din lume și spre folosul și propășirea obștei creștinești din scumpă noastră patrie, Republica Socialistă România.

Membrii Sfîntului Sinod, evocînd acest act istoric din viața Bisericii noastre, cu rezonanțe naționale, au adresat o telegramă președintelui țării, domnul Nicolae Ceaușescu, omăgîind înalta sa personalitate, neobositele strădăni puse în slujba propășirii patriei și a neamului, mulțumindu-i totodată, cu dragoste statornică, pentru deplină libertate religioasă în care se desfășoară activitatea Bisericii Ortodoxe Române și a celorlalte Culte din Republica Socialistă România.

Dînd glas recunoștinței noastre față de mult înduratul Dumnezeu, care ne-a învrednicit a fi părtași ai acestui ales popas din istoria Bisericii Ortodoxe Române și ca o mărturie pentru cei ce vor urma după noi, s-a întocmit acest Act Sinodal de comemorare, care s-a scris în Conducă sfință și s-a semnat de către toți membrii Sfîntului Sinod.
București, 5 mai 1985».

În cinstea evenimentului comemorat, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a oferit o agapă în cadrul căreia s-au rostit mai multe cuvîntări. Șirul lor a fost deschis de către I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului, care a spus :

«Ce minunat lucru să te conduci după propriul tău cap! Aceasta înseamnă să fii autocefal. Românul nu prea suferă să aibă pe altul pe cap.

«unde și vorba «nu sta pe capul meu», cu mai multe înțelesuri, dar mai ales de acela de a fi lăsat în pace să-ți vezi singur de capul tău și de neputerile tale. A se conduce după propriul său cap, definește însușirea omului de ființă evoluată, liberă, civilizată, însușirea omului dumnezeiesc dotat cu rațiune și cu toate instrumentele autoconducerii.

Ne aflăm, în 1885, când Patriarhul de Constantinopol ne-a recunoscut formal autocefalia, după Neatîrnarea și Independența din 1877, obținute prin jertfe direct, sâbîe la sâbîe și piept la piept. Anul 1877 a fost anul restaurării demnității noastre românești și omenesti, după secole în care a trebuit să-l îndurăm: pe turci pe capul nostru și să putem supraviețui în condiții de vecinătate cu mari puteri imperiale ale vremii care n-au avut de-a face făcît exces de iubire față de vecini în istoria lor. Anul 1877 a fost marea din ceea ce nu era chiar o sclavie, dar nu era nici libertate. Sînt cunoscutе relațiile noastre cu Imperiul otoman și nu e cazul să mai insistăm acum asupra lor. Am vrea să spunem însă, aici, că după marea victorie din 1877, nu se putea ca Biserica Ortodoxă Română să nu se trezească și ea și să nu dorească să scape și ea de «turcii» ei, care nu erau doar turci, dar erau tot la Istanbul — vechiul Constantinopol, turcit — și în mare măsură cu mentalitățile asemănătoare. Trebuie să ne imaginăm că în sufletele Sinodalilor ortodocși ardea acum dorința și a independenței și a neatîrnării bisericești, după ce se obținuseră cele politice. Amintirea lor — care pînă la urmă s-a prefăcut în acțiune și a dus la autocefalie — trebuie să vedem încă o dovadă a conșimțirii și a conștințării Bisericii noastre cu națiunea și cu poporul, tradiție de lungă dată terată la noi.

Trebuie să facem, cu acest prilej festiv, precizări care vor scoate în evidență o mare asemănare între situația relațiilor noastre bisericești cu Constantinopolul ortodox și hegemon pînă la 1885, și situația relațiilor politice a românilor cu Imperiul otoman pînă la 1877.

Mihail Kogălniceanu, omul providențial al națiunii române în ceasul de mare cumpănă și de mari decizii, spunea în Parlamentul de la București, în 1877: «Mai întîi de toate domnilor, să ne facem întrebare: ce am fost înainte de declararea războiului? Fost-am noi dependenți către Turcia? Fost-am noi provincie turcească? Fost-am noi vasali ai Turciei? Avut-am noi pe sultanul ca suzeran? Străinii au zis aceasta; noi nu am zis-o niciodată. Noi nu am fost vasali. Sultanul nu a fost suzeranul nostru. Însă, era ceva: erau niște legături sui generis; niște legături care erau slabe cînd românii erau tari; niște legături care erau tari cînd românii erau slabi». După ce arăta că turcii și-au afirmat și arogat cu de la sine putere pretențiuni și drepturi, de noi niciodată recunoscute în fapt, Mihail Kogălniceanu se întreba: «Ne întrebați acum ce sîntem?... Sîntem o națiune liberă și independentă».

Tot așa, prin alte cuvînte, dar cu același conținut, s-a pus problema și în 1885, cînd ne-am hotărît să fim autocefali.

Domnilor, aș putea zice și eu, parafrazîndu-l pe Kogălniceanu: «Fost-am noi vreodată cu totul supuși altora, bisericește? Fost-a Patriarhul de Constantinopol stăpînul nostru? Niciodată. Au existat între noi niște legături sui generis, constînd mai mult din pretențiile Constantinopolului la hegemonie. Noi l-am considerat pe Patriarh întotdeauna *primus inter*

— și am păstrat cu el numai unitatea dogmatică și cu celelalte Biserici ale Răsăritului, pentru a avea credința.

De asemenea, cuvântul, mai bine și mai elocvent, unui contemporan al Sfintului Sinod din 1885 și anume învățatului episcop de Roman, Melchisedec Ștefănescu. Iată ce spunea în Senat, în ziua de 3 decembrie 1885, printre altele :

«Domniilor, de cum am început a avea pricepere și am putut învăța să condeiaș în mină, eu am fost cel dintâi care am susținut tare credința noastră națională, că Biserica noastră este independentă, și această credință nu am inventat-o noi cei de astăzi, ea a fost clironomisită (moștenită, n.n.). Cei ce au cetit istoria știu că noi de veacuri am avut Biserica autocefală. Cînd venea de la Patriarhul (de Constantinopol, n.n.) sau de aiurea de undeva vreo pretenție atîcătoare în autocefalia Bisericii noastre, atunci Mitropoliții și boierii noștri o respingeau. Și trebuie să știți că Patriarhii în timpii trecuți aveau putere mare. Pentru ce? Pentru că erau aproape de Sultanul... Cu toate acestea, în timpii aceia, cînd se făcea din partea Patriarhiei (de Constantinopol, n.n.) vreo pretenție care atîngea dreptul Bisericii noastre, se respingea (s.n.). Tot așa s-a urmat neconținut pînă astăzi... Eram independenți înăuntrul nostru...». Prin Tomosul de recunoaștere a autocefaliei, spune Melchisedec, «toți au recunoscut (ceea ce noi recunoscusem de mult) : «Biserica noastră este autocefală pe destinele și pozițiunea sa» (rev. «B.O.R.», IX, 1885, nr. 11, p. 957—959).

Cît de asemănătoare erau cele două situații ! Cele două cuvîntări nu puteau să nu fie și ele asemănătoare. Împrejurări istorice scăpate de sub controlul nostru, ne-au adus în situația de a ne lega la un moment dat — deși la timpuri și din motive diferite — și de Sultani și de Patriarhii de Constantinopol. Am văzut din cuvîntarea episcopului Melchisedec al Romanului că Patriarhii nu erau cu totul în afară de puterea și influența Sultaniilor. Aceștia purtau sabie și adesea de sabia lor au căzut capete de Patriarhi ! Și dacă în interior Sultanii își exercitau puterea și asupra Patriarhilor, în exterior îi ajutau să fie și ei un fel de Sultani, ajutîndu-i în dorința de stăpînire și prin Biserica. Același lucru îl făcuseră și împărații bizantini înainte de 1453, anul cînd Sultanii au luat locul împăraților, după căderea Constantinopolului.

În ceea ce ne privește pe noi, legătura cu Patriarhia de Constantinopol nu ne-a făcut în perioada premergătoare anului 1885 vreun bine notabil. Tot așa a fost și cu celelalte Patriarhii răsăritene. Mai mult i-am ajutat noi pe dinșii, decît ei pe noi, considerîndu-i noi pe ei căzuți sub stăpînire necreștină și în nevoie. E și aceasta o dovadă a unor stări de lucruri deosebite, în orice caz nu de o supunere cum pretindeau ei și alții străini. Mărturiile despre generozitatea noastră și despre conștiința domnitorilor noștri de apărători ai creștinătății — sarcină asumată după căderea Bizanțului — sînt peste tot : la Athos și în tot Orientul, pînă departe în muntele Sinai.

Autocefalia, declarată formal în 1885, ne-a redescoperit autonomia străbună, avută în fapt dacă nu în drept, și ne-a repus în funcție ca pe

drept acum recunoscut de toți, propriul nostru sistem de conducere, încredințarea de a ne vedea noi înșine de noi, prin capul nostru. Și, de atunci încolo, s-a dovedit că o putem face. Chiar mai bine decât o făcuserăm când aveam pe alții pe capul nostru.

Astăzi serbăm evenimentul cu solemnitatea cuvenită și ne bucurăm că îl facem în lumina și a sărbătorilor naționale, 9 mai 1877 și 9 mai 1945, zile cînd am obținut, de două ori, Neatîrnarea și Independența, o dată de țară, a doua oară de nazism.

Sărbătorim autocefalia în România de azi, în care esența tuturor preocupărilor e proclamarea continuă și apărarea fermă a Independenței, Neatîrnării de nimeni, a Suveranității naționale. Și adăugăm: în viața noastră creștină a Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.

Sărbătorim într-un climat de consens național și bisericesc idealurile noastre din 1877, în 1885 și 1945, care ne fac să stăm cu fruntea sus ca oameni și ca ortodocși, și ne țin deschise perspectivele propășirii și ale înălțărilor.

Aducînd salutul clerului și credincioșilor romano-catolici din țara noastră, *Prea Sfinția Sa Episcopul Ioan Robu* a spus :

*Prea Fericite Părinie Patriarh,
Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Iubiți frați,*

Din partea înalților ierarhi romano-catolici, din partea clerului și credincioșilor pe care îi reprezint, Vă transmit un salut călduros și asigurarea că ne-am unit rugăciunile noastre cu ale voastre, pentru a-i mulțumi Domnului pentru bucuria sărbătorii de astăzi și pentru a-L ruga să ne păstreze pe toți fideli în slujirea lui Hristos, Mîntuitorul nostru.

Sînt bucuros să particip la această sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române surori și m-a impresionat frumoasa evocare de trăire creștină de pe teritoriul țării noastre încă din primele veacuri, evocare făcută în culmea festivă a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teoctist. Departe de noi în timp, sfinții martiri și mărturisitori care au trăit pe aceleași meleciuri ca și noi, ne-au lăsat exemplul urmării lui Hristos — Calca, Adevărul și Viața —, ne-au lăsat exemplul slujirii lui Hristos, învătătorul și Preotul veșnic.

Exprimîndu-mi satisfacția și mulțumirea de a fi prezent la această sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române, doresc să urez Prea Fericitului Patriarh Justin, Înalt Prea Sfințiilor Mitropoliți, Înalților Ierarhi și tuturor celor de față urarea de mulți ani, de sănătate, mult succes în munca pastorală, și Hristos Preotul veșnic să lumineze mereu preoția noastră slujitoare întru binele Bisericilor noastre surori și întru binele patriei.

Eminența Sa Episcopul Nagy Gyula, conducătorul Eparhiei Reformatice din Cluj-Napoca, apreciînd ca un fapt întru totul firesc proclamarea autocefaliei, a rostit următoarea cuvîntare :

«Prea Fericite Părinte Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Excelența Voastră Domnule președinte al Departamentului Cultelor, Mult stimați și iubiți frați întru Domnul nostru Iisus Hristos,

În numele Bisericii Reformate din Republica Socialistă România participăm la această întrunire solemnă, cu stimă deosebită, sentimente alese și iubire frățească, creștinească, când Biserica Ortodoxă Română sărbătorește aniversarea a o sută de ani de la recunoașterea autocefaliei sale.

În aceste momente sfințite ale comemorării, bucuriei și recunoștinței, cuvintele Deuteronomului răsună în inima mea: «Adu-ți aminte de tot drumul pe care te-a călăuzit Domnul, Dumnezeuul tău... ca să te smerescă și să te încerce, ca să-ți cunoască pornirile inimii și să vadă dacă ai să păzești sau nu poruncile Lui» (Deut., 8, 2).

«Adu-ți aminte ...». Când comemorăm cea de a o sută aniversare, această perioadă de o sută de ani, gândindu-ne la tot drumul făcut, crește la milenii, până acolo, de unde a pornit «tot drumul». Așa cum găsim în cuvintele Sfântului apostol Pavel: «... de la Ierusalim și țările de prim-prejur pînă la Iliric, am răspîndit cu prisosință Evanghelia lui Hristos» (Rom., 15, 19).

Această însemnare a începutului drumului înseamnă cea revelație a harului lui Dumnezeu, că El își alege popoare din apropiere și din depărtare, cunoscute și necunoscute. Acesta este drumul «cuceritor» al Evangheliei, pe care, cuvîntul lui Hristos a ajuns pînă la inima strămoșilor: «Veniți după Mine» — și ei s-au aplecat asupra mîinilor sale găurite de cuiu dăruindu-i inima, toată viața lor.

Ne amintim acum cu inimă recunoscătoare și fericită că, de atunci, Biserica Ortodoxă Română a fost călăuzită pe tot drumul ei de Domnul Dumnezeuul său, cu darurile sale harice specifice și cu slujirea responsabilă care i-a fost încredințată. Darul specific al lui Dumnezeu a fost că a încredințat acestei Biserici un popor: poporul român.

Sarcina responsabilă a slujirii sale este fericirea pămîntească și mîntuirea poporului credincios.

Poporul român și Biserica Ortodoxă Română nu se pot despărți unul de celălalt. Istoria mărturisește că Biserica Ortodoxă pe lungă ei cale a fost un iconom credincios cu talanții care i-au fost dați fiind credincioasă față de poporul care i-a fost încredințat.

Aceasta este deja istorie!

Biserica Ortodoxă Română a păstrat timp de secole apa limpede a izvorului Evangheliei, a cercetat cu rugăciuni neconținute voința lui Dumnezeu, îndeplinindu-și sarcinile cu o slujire responsabilă, potrivită Evangheliei.

Semnele acestei slujiri sînt că întotdeauna a revendicat și a exercitat cu conștiință fermă, independența sa; ea însăși și-a determinat legile sale bisericești interne, ordinea, organizația, cîrmuirea sa, pășirea credincioșilor, adoptînd limba poporului său, a națiunii sale în serviciul Bisericii! A folosit obiceiuri și motive caracteristice locale, naționale în arhitectura sa, în pictura bisericească, în ornamentare s

muzica sa bisericească. A tipărit cărți bisericești de doctrină sau de cult, s-a îngrijit de pregătirea preoților, păstrînd întotdeauna legături strînsă și strînsă cu celelalte Biserici ortodoxe național-autocefale.

Recunoașterea ei ca Biserică Ortodoxă autocefală la 25 aprilie 1885 a constituit o confirmare a celor exprimate în terminologia juridiciei canonice bisericești: Biserică națională independentă, care menține auto guvernarea, iar interdependența față de alte Biserici ortodoxe este doar de natură dogmatică, canonică, cultică, de credință.

O altă caracteristică de mare valoare a Bisericii Ortodoxe Române este legătura strînsă cu Bisericile creștine din țară și de peste hotare. Reprezentantul și promotorul acestor relații este Prea Fericirea Sa Patriarhul Iustin, de al cărui portret se leagă cele spuse recent de I.P.S. Mitropolit Anonie. Citez: «a fost arhitectul acestor noi orientări». Povestit propriilor sale cuvinte: «Biserica Ortodoxă nu precupețește nici un efort ... la adîncirea și lărgirea relațiilor dintre Bisericile și confesiunile creștine ... și pe scara europeană sau mondială desfășoară o activitate continuă pentru rezolvarea marilor probleme.

În încheiere, cu adevărată stimă față de Biserica Ortodoxă Română și față de Întîistătătorul ei, doresc — cu cuvintele din 1885 ale Tomosului — ca «această sfințită Biserică să desăvîrșească în toate lucrurile bune, împlinirea voiei Lui din neam»; și noi adăugăm: spre breasmărirea lui Dumnezeu, mîntuirea credincioșilor, pentru înflorirea și pacea scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România și a lumii întregi!».

La sfîrșit a luat cuvîntul I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care a evidențiat un adevăr confirmat pe deplin de istoria noastră bimilenară și anume că «dacă ne-am preocupat permanent de independența noastră sub toate aspectele, dacă am dorit fierbinte să ne conducem după propriul nostru cap, nu este mai puțin adevărat că «nu ne-am făcut niciodată de cap» — cum glăsuiește un proverb al poporului nostru. Ne-am fost zidici extremiști, nici exclusiviști. Ca națiune și ca Biserică ne-am afirmat deopotrivă pașnici, manifestînd un respect adînc față de independența și suveranitatea altor popoare și altor Biserici, iar la noi în țară am cultivat cele mai bune raporturi cu naționalitățile conlocuitoare, cu celelalte Culte cu care împreună am promovat noua formă de bună conviețuire și colaborare a ecumenismului practic».

Alăturîndu-ne celor ce au omagiat faptele și vrednicile tuturor înaintașilor, cu prilejul acestui popas aniversar, ne rugăm Bunului și Adevăratului Dumnezeu să reverse asupra Bisericii Ortodoxe Autocefale Române «din darurile Sale cele bogate» și «cu a Sa iubire de oameni» să sporească activitatea ei «spre tot lucrul cel bun», pentru pacea, viața și mîntuirea lumii.

ALEXANDRU M. IONIȚA

ANIVERSAREA CENTENARULUI AUTOCEFALIEI
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN CADRUL COMISIEI ROMÂNE
DE ISTORIE ECLESIASTICĂ COMPARATĂ

Cea de a XV-a sesiune de lucru a Comisiei de istorie ecleziastică comparată, ținută sub președinția I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei, la Institutul Teologic Universitar din București, în ziua de vineri, 3 mai 1985, a fost dedicată aniversării Centenarului Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru a marca și celelalte momente aniversare din primăvara acestui an, momente cu profunde implicații în istoria poporului nostru, la deschiderea întrunirii I.P.S. Mitropolit Nestor al Olteniei a ținut o comunicare bine documentată și pătrunsă de însușire patriotică, cu titlul: «La aniversarea a patru decenii de la victoria împotriva fascismului».

Referatul a pornit de la precizarea că «...data de 9 mai 1945 simbolizează și va simboliza permanent victoria împotriva acelor forțe ale răului care au bintuit nimicit Europa în perioada interbelică și au antrenat popoare și state de pe alte continente. Ziua de 9 mai 1945 a însemnat biruința împotriva primejdiei ce amenința să distrugă existența națională și ființa etnică a multor popoare, între care și poporul român, amenințând în același timp civilizația lumii și viitorul întregii omeniri».

Vorbitorul a arătat în continuare că «alături de alte popoare, în înclăstarea distrugătoare a războiului, poporul nostru și-a dat tributul său material precum și — mai ales — tributul său de sînge și de jertfe pentru victoria de la 9 mai 1945».

Înalt Prea Sfinția Sa a arătat apoi că «acționînd în mod conștient și cu spirit de răspundere, Biserica noastră este alături de întreaga națiune în năzuințele sale de pace și progres, contribuind prin mijloacele și pe căile sale specifice pentru înfăptuirea deplină a acestor nobile năzuințe, pentru afirmarea prestigiului mondial al României».

Sfinția noastră Biserică a răspuns totdeauna cu deplină convingere, cu spirit de sacrificiu, în unitate, la chemarea patriei — așa cum a fost și în 1877—1878 pentru cauza «Sfintei Independențe», în 1916—1918 pentru reîntregirea patriei, iar în ultimul război mondial pentru deplina eliberare națională și socială împotriva fascismului, pentru o orînduire dreaptă și o pace traică...».

În continuare, a fost abordată tema propriu-zisă a întrunirii: aniversarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Primul referat la această temă s-a intitulat: «*Incepăturile îndepărtate ale autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române: Tomisul, arhiepiscopie autocefală*», și a fost susținut de către Prof. dr. Emilian Popescu, de la Institutul Teologic Universitar din București.

După o prezentare critică a acelor liste intitulate «*Notitia Episcopatum*», care ne dau informații prețioase despre rangul eparhiilor în cadrul Patriarhiei Ecumenice dintr-o anumită perioadă istorică, vorbitorul a arătat că, potrivit acestor liste, «cel mai vechi centru episcopal de pe

teritoriul țării noastre — Tomisul — apare cu rangul de arhiepiscopie autocefală. Această titulatură atribuită Tomisului cu multe secole în urmă, ne îndreptățește să considerăm că Biserica Ortodoxă Română își are originile autocefaliei nu în ultimul pătrar al secolului al XIX-lea, ci mult mai devreme».

A urmat cel de-al doilea referat, întocmit de către Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, și prezentat de către Pr. prof. onorar Teodor Bodogae, în lipsa autorului. După jalorarea momentului recunoașterii autocefaliei Bisericii noastre, autorul arată că «Bisericile ortodoxe românești din Țara Românească, Moldova și Transilvania s-au bucurat de o independență sau o «autocefalie» față de orice autoritate bisericască din afară, încă de la începuturile existenței statelor românești independente, așa cum au avut și alte Biserici Ortodoxe în anumite epoci istorice, cu deosebirea că nu era legiferată și recunoscută oficial de către Patriarhia Ecumenică. Ea a fost proclamată oficial la 3 decembrie 1864, apoi de autoritatea bisericască — Sfântul Sinod al Bisericii noastre — în 1872, recunoscută de Patriarhia Ecumenică la 25 aprilie 1885 și acceptată de celelalte Biserici Ortodoxe surori în același an».

În continuare, Prof. dr. Hermann Fitters de la Institutul Teologic Protestant Unic ramura lutherană din Sibiu, a făcut «unele considerațiuni cu privire la serbarea a 100 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române». Dată fiind particularitatea și importanța acestor considerațiuni, reproducem în continuare textul integral al acestei comunicări :

«Este deja o veche tradiție în viața Bisericilor noastre ca bucuria unuia să fie trăită și simțită și de celălalt. Astfel, dacă Biserica Ortodoxă Română își sărbătorește cu îndreptățită bucurie și mândrie Centenarul recunoașterii autocefaliei, și Biserica Evanghelică C.A. a sașilor din Transilvania se bucură și ea și își îndreaptă cele mai calde gânduri de frățietate ecumenică către Patriarhia Ortodoxă Română și către tot poporul dreptcredincios ortodox al patriei noastre comune.

Se știe prea bine că Biserica Evanghelică din Transilvania încă de la începuturile ei, în sec. XVI, și-a îndreptat privirile cu caldă prietenie către Biserica Ortodoxă a românilor transilvăneni. Rodul unei fructuoase și frățești întâlniri și conviețuiri au fost, printre altele, cunoscutele căpătării românești din Sibiu și Brașov — îi numim doar pe Filip Pictor Moldoveanul din Sibiu și pe diaconul Coresi din Tirgoviște — dar mai mult însă strînsa simbioză a românilor și sașilor în multe cetăți și sate din Ardeal au dus la multe influențe culturale și bisericesti reciproce în decursul veacurilor. Un exemplu grăitor din a doua jumătate a sec. XIX reprezintă bunele relații între conducerea Bisericii Evanghelice C.A. și întîistătorii Mitropoliei Ardealului. Ne-au rămas multe documente care dau dovadă de o strînsă și fructuoasă colaborare, mai ales pricinuite de cauza comună a apărării drepturilor naționale și profesionale împotriva tendințelor de maghiarizare a statului ungar de atunci. Mai ales anii '80 au cunoscut o aprigă luptă comună a celor două entități etnice, cea românească și cea germană din Transilvania, în urma unei

legislații naționale a forțelor dominante ungare, de exemplu, cu privire la școlile confesionale.

Se știe că legat de aceasta s-au făcut mulți pași comuni, precum și unele intervenții parlamentare sau adrese către guvern. Chiar și în ce privește însăși structura juridică eclesială, de exemplu, statutele organice ale celor două Biserici, arată multe analogii, care nu sînt întîmplătoare.

Nu este deci de mirare că Biserica Evanghelică C.A. a păstrat un viu interes față de tot ceea ce se petrecea în sinul Bisericii Ortodoxe Române. Intrucît Mitropolia Ardealului stătea în cele mai strînse relații culturale și canonic-dogmatice cu Biserica Ortodoxă strămoșească din vechile Principate de dincolo de munți, așa și dobîndirea autocefaliei, de către aceasta reprezenta în 1885 un viu interes în tot Ardealul. În presa bisericească și laică contemporană s-a luat act de tot ceea ce se întîmpla dincolo de Carpați. A contribuit mult la aceasta și faptul că atît la București cît și la Iași, dar și în alte mari centre comerciale, se găsea o destul de numeroasă populație germană, evanghelică, care avea strînse legături cu masa românească.

Anul 1872 înregistra un viu interes față de «Legea organică» promulgată atunci, care prevedea de fapt independența administrativ-bisericească a Bisericii Ortodoxe Române. Se știe că, mai ales după 1877, după cucerirea definitivă a independenței statale a României, urmărită cu multă simpatie și de către populația săsească din Transilvania, problema autocefaliei a intrat într-o fază nouă. În martie 1882, de fapt, prin sfințirea Mirului în Catedrala mitropolitană din București, autocefalia a fost nu numai proclamată, ci de fapt practică. Era apoi numai un act formal-juridic ca acest fapt să fie recunoscut de către Patriarhia Ecumenică. Acest lucru s-a întîmplat, în sfîrșit, în 25 aprilie 1885, prin semnarea Tomosului de autocefalie de către patriarhul Ioaachim IV.

De fapt, Biserica Ortodoxă din Țara Românească și Moldova se bucura de secole de autocefalie, care acum este recunoscută și scriptic. Mitropolii erau ierarhi localnici, recunoscuți de domn și confirmați de Patriarhia Ecumenică. Practic, autocefalia devenise o necesitate istorică: după dobîndirea unității statale și a independenței politice, și organizarea bisericească trebuia să devină unitară și independentă juridic.

Această independență bisericească, adică dobîndirea autocefaliei, a dat posibilitatea unei mai bune organizări pe plan intern, dar și a deschiderii ecumenice și a intensificării relațiilor interortodoxe și, mai tîrziu, și cu celelalte Biserici, deschidere caracteristică poporului român.

Astfel, recunoașterea Autocefaliei a fost numai un prim pas care a pregătit terenul în vederea ridicării Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie (1925).

Toată această dezvoltare istorică în sinul Bisericii Ortodoxe Române a fost și este apreciată în spiritul unei adînci frățietăți ecumenice de către Biserica Evanghelică C.A. din țara noastră și Biserica noastră: deci se bucură și s-a bucurat de dobîndirea acestui important drept. Nu bucurăm deci că în acest an putem felicita Biserica Ortodoxă Română la centenarul Autocefaliei și la împlinirea a 60 de ani de la înființarea Patriarhiei, mai ales pentru activitatea ei rodnică în cadrul ecumenic

mului contemporan global și local. Întimpinăm festivitățile centenarului Autocefaliei și cei 60 de ani de Patriarhat cu sentimente de adâncă prețuire și considerațiune, în sensul cuvintelor bine cunoscute ale psalmistului: «Iată, cât este de bine și cât este de frumos, când frații trăiesc în pace împreună».

Al treilea referat la tema principală, — vast și bine documentat —, intitulat «Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul Centenarului ei», a fost prezentat de către Pr. prof. onorar Nicolae Șerbănescu. După o largă expunere a evenimentelor care au promers și pregătit momentul recunoașterii autocefaliei Bisericii noastre, și după analiza momentului însuși, inclusiv exegeza tomosului Patriarhiei Ecumenice, autorul încheie cu următoarele considerațiuni: «Dobîndindu-și și de drept neafînarea, în continuare Biserica Ortodoxă Română a căutat să corespundă noii situații ce i se crease, și de atunci, din 25 aprilie 1885, când Patriarhia Ecumenică «nemaiputîndu-l-o împiedica» i-a recunoscut-o, ea a intrat formal și oficial în cercul Bisericii Ortodoxe autocefale, egal îndrituită cu ele; după primul război mondial a extins o astfel de calitate — cea de autocefalie — peste toată Biserica Ortodoxă din România întregită, și apoi, după ce în anul 1925 a fost ridicată la rangul de Patriarhie, a propășit simțitor, ajungînd la dezvoltarea și înflorirea din zilele noastre».

Tot la această temă, Past. Gabor Sipos, directorul Arhivelor Bisericii Reformate din Cluj-Napoca, a făcut următoarea intervenție: «Cei două evenimente cardinale din viața Bisericii Ortodoxe Române, la aniversarea cărora ne-am adunat acum, au fost ogîndite și în presa reformată din Transilvania».

Mai puțin primul, adică recunoașterea autocefaliei, dat fiind faptul că în 1885 presa reformată ardeleană nu avea încă acel orizont larg ecumenic de care dispune în ultimele două decenii.

1925 însă — anul în care Biserica Ortodoxă Română autocefală a fost ridicată la treapta supremă în cadrul Ortodoxiei, cea de Patriarhie — acest eveniment important a fost ogîndit în presa reformată ardeleană, în numărul 46/1925 al revistei «Reformatus Szemle». Articolul apărut prezintă pe scurt hotărîrea Sfîntului Sinod privind ridicarea la treapta de Patriarhie a Bisericii Ortodoxe și recunoașterea acestei hotărîri de către Patriarhia Ecumenică. Autorul relatează mai larg ceremonia instalării lui Miron Cristea, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Românești, ce a avut loc în ziua de 1 noiembrie 1925, în cadrul unor festivități somptuoase. La ceremonia instalării au fost invitați conducătorii tuturor cultelor religioase, «Biserica Reformată fiind reprezentată de Eminența sa Episcopul Carol Nagy, care a participat și la banchetul festiv oferit cu acel prilej».

Revista «Reformatus Szemle» a comemorat și aniversarea a 50 de ani de la ridicarea la rangul de Patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române, în numărul 3/1976, pe baza articolelor apărute în «Telegraful Român» (anul 1975, nr. 41—48); revista reliefa importanța recunoașterii autocefaliei, a cărei aniversare de 90 de ani a fost sărbătorită atunci și relata pe scurt evenimentele din viața Bisericii Ortodoxe Române petrecute în anul 1925.

Prin urmare, putem afirma că cele două evenimente cardinale din viața Bisericii Ortodoxe Române au fost cunoscute și de către cititorii revistei noastre, preoți și enoriași reformați, conform spiritului ecumenic de dragoste frățască ce domină în relațiile noastre inter-confesionale.

Tot în acest context, Pr. prof. dr. Anton Despinescu, de la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iași, a prezentat omagiul clerului și credincioșilor romano-catolici din România cu prilejul aniversării centenarului Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.

P. C. Sa a prezentat și un scurt referat asupra misiunilor catolice la est de Carpați, în perioada sec. XIV—XIX, această comunicare încadrându-se tematicii celui de al XVI-lea Congres Mondial al istoricilor care va avea loc în luna august a acestui an la Stuttgart (R.F.G.).

La discuțiile care au urmat referatelor, au luat cuvântul: Pr. prof. onorar Ioan Rămureanu, Pr. prof. onorar Teodor Bodogae, P. S. Episcop Gherasim al Rîmnicului și Argeșului, Dl. Ioan Dumitriu-Snagov și Prof. dr. Emilian Popescu, care au adus unele completări la conturarea temei abordate în referate. Aceste intervenții au evidențiat caracterul festiv al întrunirii, marcînd profilul ecumenist al sărbătoririi, dedicată de Comisie evenimentelor menționate.

Mulțumind tuturor pentru contribuția adusă la buna reușită a acestei sesiuni de lucru a Comisiei române de istorie ecleziastică comparată, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei sublinia în încheiere necesitatea de a se face totul pentru ca ororile războiului să nu mai amenințe viața pașnică a fiecărei națiuni, pentru ca fiecare popor să-și poată afirma suzeranitatea sa și pentru ca fiecare Biserică să-și poată desfășura activitatea în libertate, așa cum este cazul cu Biserica Ortodoxă Română, care aniversează Centenarul autocefaliei sale, în dorința de a se angaja tot mai ferm pe calea slujirii poporului în mijlocul căruia își desfășoară activitatea.

A PATRA INTRUNIRE DE DIALOG INTRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI BISERICA EVANGHELICĂ DIN GERMANIA

(Techirghiol, 6—11 mai 1985)

La invitația și cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justin, cea de-a patra întrunire de dialog între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania, s-a desfășurat între 6—11 mai a.c. la Sanatoriul Preoțesc al Arhiepiscopiei Bucureștilor din Techirghiol. Dialogul teologic bilateral dintre Biserica noastră și Biserica Evanghelică din Germania a început în anul 1979: prima întrunire a avut loc la Goslar, a doua la Iași (1980) și a treia la Hülshorst (1982). După localitatea unde a avut loc prima întrunire, dialogul acesta se mai numește și dialogul de la Goslar, întrunirea de la Techirghiol fiind denumită și Goslar IV. Delegația Bisericii Evanghelice la întrunirea de la Techirghiol a fost condusă de către Eminentă Sa Dr. Heinz Joachim

Held, președintele Serviciului de Relații Externe al Bisericii Evanghelice din Germania, președintele Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Din delegație au făcut parte: Eminentă Sa Episcopul Dr. Gerhard Heinze, Past. prof. dr. Hans Helmut Esser, Past. prof. dr. Peter Hauptman, ambii de la Universitatea din Münster, Past. prof. dr. Jörg Jeremias, decanul Facultății de teologie evanghelică de la Universitatea din München, Past. prof. dr. Georg Kretschmar de la aceeași Universitate și Past. Klaus Schwartz, consilier pentru problemele privind Bisericile Ortodoxe în Serviciul de Relații Externe al Bisericii Evanghelice din Germania.

Delegația Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei, a fost formată din: Pr. prof. dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic Universitar din București, Pr. prof. dr. Ioan Ică, de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, Pr. asist. dr. Viorel Ioniță și Diac. asist. Ioan Caraza, ambii de la Institutul Teologic Universitar din București, Drd. Ioan Stoica, de la Serviciul de Relații Externe al Patriarhiei Române, Diac. lect. Dorin Oancea de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu și Pr. Alexandru Tudor, secretarul Serviciului de Relații Externe al Patriarhiei Române.

Au mai participat, ca observatori, Prof. dr. Hermann Pitters din partea Bisericii Evanghelice C.A. și Prof. dr. Zoltan Galfy din partea Bisericii Reformate din R. S. România.

După slujba Te-Deum-ului oficiat de un sobor de clerici sub protia P. S. Vasile al Oradiei, au început lucrările întrunirii. Cu excepția lucrărilor Comisiei restrinse de redactare a comunicatului final, întrunirea de la Techirghiol s-a desfășurat în ședințe plene, prezidate alternativ de către cei doi conducători de delegații. Cuvintul introductiv a fost susținut de P. S. Episcop Vasile al Oradiei. În cuvintul său, vorbitorul a prezentat, pe scurt, începuturile apostolice ale creștinismului pe teritoriul țării noastre. Adresînd oaspeților salutul de bun venit pe străvechiul teritoriu românesc al Dobrogei, P. S. Episcop Vasile al Oradiei a transmis tuturor binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justin pentru buna desfășurare a lucrărilor acestei întruniri. Răspunzînd, conducătorul delegației Bisericii Evanghelice, Dl. președinte Heinz Joachim Held, a arătat că iubirea lui Hristos obligă Bisericile să se caute și să se apropie unele de altele, astfel ca activitatea desfășurată în slujba refacerii unității creștine să fie și o reală contribuție la adîncirea relațiilor de prietenie dintre popoare. Prof. dr. Hans Helmut Esser a transmis din partea Em. Sale Episcop dr. Eduard Loshe, președintele Consiliului Bisericii Evanghelice din Germania, salutări de bun succes.

Tema principală a acestei întruniri s-a intitulat: «Mintuirea în Hristos și vindecarea lumii», abordată printr-un referat introductiv și dezvoltată prin trei subteme și anume:

- a) Credință și iubire în dobîndirea mîntuirii,
- b) Mîntuirea ca împăcare și
- c) Mîntuirea ca o nouă creație a lumii.

Referatul introductiv, purtînd titlul temei principale, a fost susținut de către P. S. Episcop Vasile al Oradiei. Autorul insistă asupra următoarelor aspecte:

1. Invățătura ortodoxă despre mîntuire ;
2. Iisus Hristos Mîntuitorul lumii ;
3. Mîntuirea obiectivă și mîntuirea subiectivă. Condițiile însușirii mîntuirii subiective ;
4. Continuarea mîntuirii în Iisus Hristos prin Biserică.

Opera de mîntuire a neamului omenesc este astfel prezentată în corordonatele sale majore, pornindu-se de la analiza termenilor biblici și pînă la expresiile liturgice ortodoxe despre mîntuire. În încheierea cuvîntului său, P. S. Episcop Vasile al Oradei recomandă ca și de această dată să se urmeze calea de evidențiere a punctelor comune din doctrina celor două Biserici în dialog, cu privire la tema în discuție.

Cele trei subleme ale întrunirii au fost analizate prin cite două referate, din partea fiecărei comisii cite unul, după cum urmează :

La subtema întâi : «Credință și iubire în dobîndirea mîntuirii», au fost prezentate referatele întocmite de către Dl. președinte dr. Heinz Joachim Held și Pr. prof. Dumitru Stăniloae, împreună cu Diac. asist. Ioan Caraza.

În referatul său, Dl. președinte Heinz Joachim Held ia ca punct de plecare corespondența teologilor protestanți de la Tübingen cu patriarhul ecumenic Ieremia al II-lea (? 1595), insistînd asupra raportului dintre credință și faptele bune în dobîndirea mîntuirii. Citînd mai multe pasaje din Martin Luther (? 1546), mai ales din scrierea program intitulată «Libertatea omului creștin» din 1520, referatul arată că afirmația «mîntuirea se dobîndește numai prin credință (sola fide)» trebuie înțeleasă în sensul că, credința nu este concepută doar ca o simplă adeziune sau atitudine intelectuală, ci este o lucrare dumnezeiască în om. Or, după reformatori, credința în om este adevărată numai atunci cînd lucrează prin iubire, adică atunci cînd se concretizează prin fapte.

Noțiunea de credință exprimă o realitate în care sînt implicate și faptele bune, adică aceste roade ale iubirii, dar dacă ar fi să întrebăm despre raportul dintre credință și iubire, răspunsul teologiei protestante va fi că există totdeauna o preponderență a credinței.

Trebuie să subliniem strădanția referentului de a accentua toate acele puncte ale doctrinei Bisericii sale, prin care să se realizeze convergența cu teologia ortodoxă.

Cel de-al doilea referat de la prima subtemă, prezentat de către Diac. asist. Ioan Caraza, are următoarele capitole :

1. Mîntuirea prin credință și iubire în lumina Mărturisirilor de credință ale Bisericii Ortodoxe ;
2. Mîntuirea prin credință pe temeiul Sfintei Scripturi, cu subcapitolele :
 - a) Necesitatea credinței pentru mîntuire și
 - b) Necesitatea iubirii în dobîndirea mîntuirii ;
3. Mărturiile ale Sfintei Tradiții despre mîntuirea prin credință și iubire ;
4. Controversa cu privire la valoarea faptelor bune pentru mîntuire.

După analiza exhaustivă a raportului dintre credință și iubire în dobîndirea mîntuirii, referentul arată că teologia ortodoxă exprimă acest raport prin învățătura despre sinergism, care dă expresie reciprocității

celor doi factori în dobândirea mântuirii, încheind cu constatarea că «doctrina ortodoxă despre necesitatea credinței și a faptelor bune în dobândirea mântuirii, precum și pozițiile protestante mai noi în această privință, arată cât de importantă și de promițătoare este discutarea acestor teme în dialogul dintre Bisericile noastre».

Cele două referate la prima subtemă au fost urmate de discuții, care au precizat și au evidențiat punctele de convergență spre a fi sintetizate în comunicatul final.

Primul referat la a doua subtemă a fost susținut de Em. Sa Episcopul Dr. Gerhard Heintze. În acest referat, autorul pornește de la întrebarea: «În ce măsură pot avea Bisericile o influență vindecătoare asupra lumii bintuită de crize?» și analizează mai întâi situația comunității creștine din Colose, căci în epistola adresată acestei comunități de către Sfântul apostol Pavel «însemnătatea universală a mântuirii descoperită în Hristos se află pe primul plan». Față de tema și încercările grele prin care trecea comunitatea din Colose, Apostolul arată că cine îl recunoaște pe Mântuitorul Iisus Hristos ca Domn, acela a găsit în acel moment cheia pentru înțelegerea întregii istorii a lumii. Din analiza făcută asupra Epistolei către Coloseni, autorul ajunge la concluzia că deși trăiesc astăzi într-o cu totul altă situație, Bisericile creștine pot avea o influență pozitivă asupra lumii. În acest sens, autorul pune accentul pe sarcinile ce revin Bisericilor în lumea de astăzi din perspectiva dimensiunii mântuirii ca împăcare atât între om și Dumnezeu, cât și între om și semenii săi. Așa cum s-a evidențiat în discuțiile care au urmat, valoarea acestui referat reiese și din faptul că a fost susținut tocmai în ziua de 8 mai 1935, când se comemora împlinirea a 40 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial.

Cel de-al doilea referat la subtema: «Mântuirea ca împăcare» a fost susținut de către Pr. prof. dr. Ioan Ică de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu. După analiza teologică a problemei, autorul formulează următoarele puncte de convergență între doctrina celor două Biserici cu privire la tema în discuție:

«Împăcarea lumii în Hristos prin întreagă iconomia divină a mântuirii, nu este numai o învățătură creștină fundamentală, izvor, putere și speranță a lumii de pace și eliberare de forțele întunericului, dar și un important punct de apropiere în dialogul ortodoxo-lutheran actual. Deși această învățătură este prezentată diferit și în alt cadru doctrinar de fiecare Biserică, totuși, pe baza pozițiilor teologice evanghelice actuale cele mai avansate, se pot degaja o serie de puncte apropiate și convergente semnificative între ortodocși și lutherani:

1. După cercetările mai noi, învățătura lui Luther despre împăcare este mai apropiată de învățătura clasică a Bisericii vechi în ce privește mântuirea, înțelegând nu simplu juridic, ci ca o eliberare a firii omenești de tirania puterilor păcatului morții și diavolului și chiar și ca o îndumnezeire a ei în Hristos.

2. În ansamblu, învățătura despre împăcare prin Întruparea și Jertfa de Cruce a Mântuitorului Iisus Hristos, accentuează puternic latura obi-

ectivă a mîntuirii, pentru izbăvirea de realitatea profundă a păcatului care nu putea fi eradicat și iertat printr-o simplă schimbare de dispoziție lăuntrică a omului, dictată de sus.

3. Dacă omul este autorul vrăjmășiei care provoacă mîhnirea și «mînia» Părintelui creștin, Dumnezeu este autorul împăcării în Iisus Hristos, Cel ce împacă pe Cel împăcat și care împăcînd «toate» întru sine, a manifestat marea sa iubire față de noi pe cînd eram păcătoși și vrăjmași Lui.

4. Împăcarea s-a realizat deplin în Jertfa pe Cruce, prin care Iisus Hristos împlinind toată dreptatea s-a făcut pentru noi dreptate de la Dumnezeu, care ne-a redeschis în sine accesul la iubirea și comuniunea cu Dumnezeu.

5. Între Hristos și opera sa de împăcare nu se poate face o separație fapt pentru care Iisus însuși este pacea și împăcarea noastră; de aceea împărtășirea de darul păcii se poate face numai printr-o unire directă cu Hristos însuși.

6. Împăcarea obiectivă a lumii în Hristos ca restabilire a relației normale între om și Dumnezeu și întreolaltă, a adus și o schimbare, o viață nouă, ca sfințire și vindecare a firii omenești, în Hristos, rămî-nînd totuși în discuție natura și întinderea acestei schimbări în viața credincioșilor și a lumii, prin însușirea împăcării.

7. Există o legătură strînsă între împăcare și îndreptare, ca viața cea nouă, în care rodește darul împăcării în toate relațiile noastre, atît în dimensiunea verticală, cît și în cea orizontală.

8. Împăcarea în Hristos nu este numai dar dumnezeiesc, ci și mîsiune de întrupare și rodire a păcii de sus în viața credincioșilor, ale căror roade se revărsă prin ei asupra tuturor și susțin eforturile de dreptate și pace în lume.

9. Pacea care izvorăște din puterea împăcării în Hristos este deja o realitate virtuală ascunsă, ce se actualizează în trupul eclezial al lui Hristos și prin el pentru întreaga lume.

10. Împăcarea în Hristos este o componentă esențială a Împărăției lui Dumnezeu și are, de asemenea, o dimensiune eshatologică, de tensiune continuă între ceea ce avem deja și ceea ce trebuie să vină.

Cele două referate la subtema «Mîntuirea ca împăcare» s-au completat în mod fericit; dacă primul abordează tema din perspectiva unei situații particulare concrete, trăgînd de aici cîteva concluzii generale pentru viața Bisericii în lumea de astăzi, cel de-al doilea referat surprinde tema în toate implicațiile sale, pentru a căuta punctele de convergență între cele două Biserici cu privire la această temă.

În legătură cu cea de-a treia subtemă «Mîntuirea ca o nouă creație a lumii», primul referat a fost susținut de către Prof. dr. Hans Helmut Esser, care, reprezentînd ramura reformată din cadrul Bisericii Evanghelice din Germania, își bazează referatul său pe teologia lui Karl Barth, pornind de la principiul că orice afirmație dogmatică trebuie să se bazeze pe exegeză biblică. În acest sens, autorul analizează textele scripturistice

privire la Kosmos-lume și ce se înțelege prin înnoirea acestuia. Procesul de înnoire este însă concentrat asupra omului, acest proces fiind înțelese în trei etape :

1. Omul mintuit nu mai este omul cel vechi (nicht mehr der alte Mensch) ;
2. El este deja acum (schon jetzt) omul cel nou ;
3. Dar încă nu (noch nicht) este omul desăvârșit.

Înnoirea și desăvârșirea omului, înțelese aici într-un proces continuu, sînt concepute însă mai mult în sens moral exterior și nu în sens psihologic, interior. Înnoirea și îndumnezeirea firii umane s-au realizat în persoana Logosului Întrupat, Răstignit și Înviat ; în îndumnezeirea firii umane, asumată de Fiul lui Dumnezeu, este dată și îndumnezeirea omului.

Din acest referat reținem strădania de a accentua caracterul dialectic al înnoirii și desăvârșirii creștine, ceea ce deschide perspective de apropiere de învățătura ortodoxă.

Cel de-al doilea referat la cea de-a treia subtemă a fost susținut de prof. dr. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic Universitar din București și a fost alcătuit după următorul plan :

I. Preliminarii ;

II. Premisele celei de a doua faceri a lumii, sub aspectele :

- 1) Creația lumii, opera Logosului ;
- 2) Omul «după chipul» lui Dumnezeu și Chip al Logosului.

III. Stricarea creației întregi și a naturii umane în special, principala cauză a celei de a doua creații, cu subcapitolele :

- 1) Stricăciunea naturii umane ;
- 2) Pervertirea creației ;

IV. Întrupare, înnoire și îndumnezeire ;

V. Înnoirea și îndumnezeirea ca plenitudine de viață.

După cum se poate observa din planul referatului, acesta rezumă toate aspectele temei principale, pe care le analizează, în interdependența lor, și formulează următoarele concluzii :

«Posibilitatea Întrupării Cuvîntului și deci a refacerii, înnoirii și îndumnezeirii omului și creației întregi este dată în raționalitatea pusă în ea de la creație și în faptul că omul este creat «după chipul și asemănarea» lui Dumnezeu și, în concret, «după chipul» Logosului prin care creația întreagă și omul au fost aduse la existență din nimic, susținute și vivificate de energiile necreate ale Duhului Sfînt.

Prin însuși actul creației și mesajul dat, între om și creația întreagă există o solidaritate. Cel ce le ține în această solidaritate este Logosul Creator și, mai apoi, Cuvîntul Întrupat. La baza perihorezei creației întregi stă perihoreza treimică, căci mișcarea iubitoare între făpturi, care nu le alterează, ci dimpotrivă, le menține și le desăvârșește, are la temelie ei Treimea neschimbată și de viață făcătoare. De puterea desăvârșitoare și de viață făcătoare a Treimii, prin lauda lui Dumnezeu și rugăciunea comună se împărtășesc cel mai mult și îndeosebi ființele create conștiente, îngerii și oamenii și, prin om, întreaga creație.

Căderea lui Adam a adus stricarea și întunecarea chipului lui Dumnezeu în om și pervertirea întregii creații. De aici necesitatea mântuirii în Hristos, ca refacere, înnoire și îndumnezeire a omului și făpturii întregi.

Ceea ce a fost refăcut, înnoit și îndumnezit în Hristos este natura sa umană în plenitudinea ei asumată de persoana divină a Logosului. Ceea ce trebuie să fie înnoit și îndumnezit în noi este propria noastră natură umană întreagă, suflet și trup, conținută în persoana noastră care trebuie să intre în unire cu Dumnezeu prin lucrarea Duhului Sfânt.

Obiectiv, dar virtual, întreaga fire umană, cunoscută în pluralitatea înșilor umani, din toate timpurile și locurile, a fost refăcută, înnoită și îndumnezită prin lucrarea mintuitoare a lui Hristos în cele trei direcții: spre Dumnezeu, spre firea umană din ipostasul dumnezeiesc al Logosului intrupat și spre toți oamenii, manifestată în Întrupare, în Revelație, în Patimi, Cruce și Înviere. Punctul maxim al acestei lucrări de împăcare, răscumpărare, înnoire și îndumnezeire a omului și, prin el a creației, îl constituie Crucea și Învierea.

În Întruparea săvârșită de Logosul însuși, prin lucrarea Duhului Sfânt este dată posibilitatea refacerii și creșterii ontologice, precum și cea a îndumnezeirii firii umane de către Hristos prin lucrarea Duhului Sfânt: deplin în El și ca om. Căci pentru aceasta s-a făcut Dumnezeu om, ca omul să participe la viața dumnezeiască (II Petru 1, 4), prin Duhul Sfânt care a umplut, prin Înviere, umanitatea lui Hristos. Fiul s-a făcut prin întrupare întru totul asemenea nouă afară de păcat, ca noi să devenim asemenea Lui prin îndumnezeire, lucrată în noi după Înviere dar cu consimțământul și eforturile noastre, în Biserică, de către Duhul Sfânt: care a pnevmatizat prin Înviere, în mod obiectiv, firea umană a lui Hristos și, în mod virtual, întreaga fire umană.

Hristos cel mort și înviat și înălțat la ceruri întru slavă în Treime, ca Dumnezeu Omul, este temelul și puterea îndreptării și îndumnezeirii omului, prin lucrarea Duhului Sfânt, care începe în apele Botezului și se continuă pe parcursul întregii vieți pământești a acestuia, precum și în viața de dincolo, devenind deplină în eshaton, cind «Dumnezeu va fi toate în toți» (I Cor., 15, 28).

În cele șase referate principale grupate câte două pe marginea celor trei subteme, discutate la această întrunire, s-au adăugat două referate secundare, susținute de cei doi observatori, reprezentanți ai Bisericilor protestante din România, la dialogul dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania. Astfel, Prof. dr. Hermann Pitters a susținut primul referat secundar intitulat: «Mântuirea în Hristos și procesul de mântuire a vieții comunitare în învățătura și structurile tradiționale ale Bisericii Evanghelice C.A. din România», iar Prof. dr. Zoltan Galfy, al doilea referat secundar cu titlul «Mântuirea în Hristos și vindecarea lumii în învățătura și în slujbele religioase tradiționale ale Bisericii Reformate din România».

După prezentarea referatelor a urmat o ultimă rundă de discuții prin care s-au putut evidenția legăturile dintre referate și s-au fixat punctele de convergență între doctrina celor două Biserici cu privire la această temă majoră din învățătura creștină. În final, întrunirea de la Techirghiol a redactat un comunicat în care sînt incluse punctele de convergență între doctrina Bisericii Ortodoxe Române și cea a Bisericii Evanghelice din Germania, cu privire la tema: «Mintuirea în Hristos și vindecarea lumii», după cum urmează:

1. Cu tema «Mintuirea în Hristos și vindecarea lumii», dialogul nostru a abordat centrul credinței creștine. Sintem conștienți de faptul că în aceasta există un acord fundamental, în ciuda tradițiilor diferite din Bisericile noastre ale căror rădăcini provin în parte din vremea Sfinților Părinți, parte din sec. XVI și parte sînt rezultatul formării unor concepțe diferite. Aceste diferențe pot fi înțelese ca exprimări diferite ale credinței comune în conformitate cu expresiile Simbolului de credință de la Niceea: «Fiul lui Dumnezeu, pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire, s-a pogorît din ceruri, s-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Fecioara... s-a răstignit pentru noi... a înviat a treia zi după Scripturi». Prin Hristos cel înviat și înălțat la cer, Tatăl a trimis pe Duhul Sfînt. Așteptăm venirea a doua a lui Hristos în slavă.

2. Pe temeiul Sfintei Scripturi și al Sfinților Părinți, tradițiile noastre teologice și liturgice pot descrie această taină a mîntuirii în Hristos prin diferite expresii și imagini. Toți vorbim despre împăcare, dar categoria îndumnezeirii, atît de importantă pentru Biserica Ortodoxă, nu este folosită în teologia evanghelică, deși își are un sprijin clar mai ales în cîntările de Crăciun ale Bisericii Evanghelice. Pe de altă parte, afirmația despre justificare, atît de importantă pentru teologia apuseană și mai ales reformatoare, este mai puțin ancorată în cultul ortodox, deși tot cultul este străbătut de rugăciunea pentru iertarea păcatelor și pentru ajutorul harului lui Dumnezeu. Noi am găsit că în aceste exprimări diferite se manifestă și o adîncă comuniune în credința și viața Bisericilor noastre, ceea ce ne permite să constatăm o convergență a acestor concepții despre mîntuire, deosebite prin prezentările și cuvintele lor.

3. Acest lucru ne permite să exprimăm însemnate acorduri:

a) Noi sintem de acord între noi și cu Părinții Bisericilor noastre că mijlocul acestei mîntuirii este Iisus Hristos, persoana Dumnezeu-Omului, și că mîntuirea are loc prin participarea la El;

b) Dumnezeu cel întreit, care a creat pe om după chipul și asemănarea Sa, l-a mîntuit din păcat, din înstrăinarea de El și din moarte, prin Întruparea, Crucea și Învierea Fiului lui Dumnezeu. Aceste trei momente ale vieții sale pe pămînt sînt inseparabile;

c) Întreaga lucrare dumnezeiască a mîntuirii (οἰκονομία) își are începutul în iubirea din veci a lui Dumnezeu față de om și față de întreaga creație și s-a realizat o dată pentru totdeauna (obiectiv) în Hristos, în cele două direcții: ca împăcare cu Dumnezeu, care a înlăturat vrăj-

mășia și a restabilit relația noastră inițială cu El, și ca înnoire a firii umane asumate de Hristos, prin care s-a reînnoit în persoana sa chipul lui Dumnezeu din om și prin care s-a unit cu sine însuși și prin sine cu întreaga Sfântă Treime;

d) Hristos a realizat această lucrare mîntuitoare pentru lume în toate privințele: ca slăvire și cinstire a lui Dumnezeu Hristos, făcîndu-se dreptate pentru noi, ne-a împăcat în sine cu Dumnezeu, eliberîndu-ne din robia păcatului și a morții și ne-a îmbrăcat cu putere dumnezeiască prin lucrarea Duhului Sfînt;

e) Restaurarea și înnoirea firii umane asumate în persoana lui Hristos și umplerea ei de toată viața Duhului Sfînt, este numită de teologia ortodoxă îndumnezeire, în care ea vede dată virtual și îndumnezeirea tuturor oamenilor în Hristos. Teologia evanghelică folosește — cu privire la persoana lui Hristos — categoriile tradiționale ale comunicării însușirilor (communicatio idiomatum), iar cu privire la toți oamenii, ea vorbește de justificare și sfințire. Dar noi sintem întru totul de acord că însușirea roadei lucrării mîntuitoare a lui Hristos are loc prin lucrarea Sfîntului Duh în Biserică;

f) Prin îndreptare, credinciosul își însușește darul împăcării și înnoirii în Hristos (subiectiv), ca viață nouă. Prin credință, care se arată în fapte bune, omul este inclus în mod actual în această împăcare și devine făptură nouă. Darul înnoirii și împăcării devine roditor și se manifestă prin izbire în toate relațiile omului, atât vertical către Dumnezeu, cît și orizontal către aproapele;

g) Împăcarea și înnoirea lumii în Hristos este dar dumnezeiesc și totodată misiune; căci ea este o realitate dumnezeiască, ce trebuie să se actualizeze tot mai mult în viața credincioșilor în lume prin participarea la Hristos, împlinînd poruncile din puterea care se revărsă asupra credincioșilor prin harul lui Dumnezeu;

h) Viața creștinului prin împăcare și înnoire este trăirea în comuniunea sacramentală a Bisericii prin creștere în virtuți și în continuă pocăință, pînă ce Dumnezeu va plini în împărăția sa ceea ce ne dă în dar prin Sfintele Taine;

În felul acesta, mîntuirea în Hristos, ca împăcare și înnoire duce la o eliberare și vindecare a lumii de teama de puterile distrugătoare, căci roadele binefăcătoare ale acestei împăcări și înnoiri trebuie să se reverse asupra tuturor, susținînd încrederea între oameni și popoare, precum și eforturile pentru o viață mai bună și mai demnă pe planeta noastră;

j) În credința și în toată lucrarea noastră așteptăm împreună venirea lui Hristos în slavă, precum și împărăția lui Dumnezeu, în care El va plini și va desăvîrși tot ceea ce El a început în noi și cu noi aici pe pămînt.

Un alt aspect pozitiv al acestei întruniri, apreciat în mod deosebit: de către oaspeți, a fost faptul că dialogul dintre cele două Biserici nu s-a rezumat doar la discuții doctrinare teoretice, ci s-a concretizat, mai întîi, în rugăciune comună și, mai apoi, prin contacte cu viața de fiecare zi a Bisericii noastre. În ziua de miercuri, 8 mai, s-a oficiat Sfînta Liturghie în paraclisul Sanatoriului de la Techirghiol, de către un sobor format din Pr. prof. Dumitru Radu, Pr. prof. Ioan Ică și Pr. Tudor Alexandru, la

această slujbă fiind de față și oaspeții de peste hotare care, la momentele respective, au rostit împreună cu cei prezenți Simbolul de credință și apoi rugăciunea Tatăl nostru. În ziua următoare, joi, 9 mai, Em. Sa Episcopul Gerhard Heintze a oficiat slujba euharistică evanghelică, la care au participat, de asemenea, ambele delegații și au rostit împreună Crezul și rugăciunea Tatăl nostru.

În aceste zile s-a comemorat și împlinirea a 40 de ani de la încheierea celui de-al doilea război mondial. În ziua de miercuri, 8 mai — socotită în R. F. Germania drept ziua când a luat sfârșit cel de-al doilea război mondial —, oaspeții au prezentat un scurt text intitulat «Cuvînt pentru pace», întocmit de către Federația Bisericilor din R. D. Germană împreună cu Biserica Evanghelică din R. F. Germania cu prilejul acestei aniversări. Prezentînd acest text, prin care Bisericile sînt chemate să facă totul pentru apărarea păcii în lumea de astăzi, Dl. președinte Heinz Joachim Held a subliniat tocmai faptul că publicarea unui text comun de către Bisericile din cele două state germane, dă expresie dorinței Bisericilor, ca în angajarea lor pentru pace să depășească granițele de orice fel, care le despart. În același context, P. S. Episcop Vasile al Oradiei a subliniat semnificația zilei de 9 mai pentru istoria poporului român, evidențiind faptul că Biserica Ortodoxă Română desfășoară o intensă și complexă activitate în vederea asigurării păcii în întreaga lume. În acest context, participanții la dialog au trimis Țintărilor Bisericilor lor cite o telegramă în care, pe lângă recunoștința exprimată pentru sprijinul și încrederea acordate acestei întruniri, au dat glas speranței că și Bisericile creștine își vor aduce, în continuare, contribuția lor la asigurarea păcii în lumea întreagă, pentru ca ororile unui nou război să nu mai amenințe viața omenirii.

În ziua de sîmbătă, 11 mai, participanții la dialogul de la Techirghiol au discutat și aprobat comunicatul final. În ziua de duminică, 12 mai, delegații Bisericii Evanghelice din Germania au fost oaspeții Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului și ai Bisericii Reformate din țara noastră.

În ziua de luni, 13 mai, oaspeții au fost primiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, cu care prilej au exprimat mulțumiri, atât pentru invitația de a ține această întrunire în țara noastră, cît și pentru bunele rezultate obținute la această întrunire. Domnul președinte Heinz Joachim Held a arătat că cele patru întruniri de dialog dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania au marcat o evoluție evidentă în aprofundarea relațiilor de apropiere dintre cele două Biserici. Domnia Sa a ținut să felicite Biserica Ortodoxă Română, prin Țintărilor său, pentru acțiunile desfășurate în slujba asigurării păcii pe întregul pămînt.

Așa cum se arată și în comunicatul menționat mai sus, participanții la întrunirea de la Techirghiol, au apreciat această întrunire ca deosebit de roditoare și promițătoare, recomandînd călduros Bisericilor lor continuarea acestui dialog în perspectiva unei mai strînse colaborări și apropieri între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică din Germania.

CONSTITUIREA ȘI PRIMA SESIUNE DE LUCRU
A «COMITETULUI DE SUPRAVEGHERE
A PROCESULUI CONFERINȚEI PENTRU SECURITATE
ȘI COOPERARE ÎN EUROPA» DIN CADRUL
CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

(Geneva, 11—13 mai 1985)

La ultima sa Adunare generală (Creta, 18—25 octombrie 1979), Conferința Bisericilor Europene a adoptat o serie de măsuri menite să contribuie la îmbunătățirea și intensificarea activității sale pe linia participării la soluționarea marilor probleme contemporane ale continentului european. S-a căutat astfel ca C.B.E. să-și depășească vechea situație statică și să adopte o structură internă mai adecvată pentru implicarea Bisericilor sale membre în procesul Actului final de la Helsinki. În acest scop, Prezidiul și Comitetul consultativ au autorizat pe secretarul general al C.B.E. să alcătuiască un comitet restrins care să suscite interesul Bisericilor pentru evenimentele legate de «procesul Helsinki» — în-deosebi cele privitoare la actuala Conferință pentru securitate și cooperare în Europa — și să stimuleze angajamentul Bisericilor creștine din Europa în acest proces.

S-a proiectat ca noul comitet, intitulat «Comitetul de supraveghere a procesului Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa» (*Monitoring Comitee for C.S.C.E. Process*) să fie alcătuit din zece persoane: patru reprezentanți de Biserici din Europa de Vest, patru din Europa de Est și doi din țările neutre, nealiniat blocurilor militare, — toți cu preocupări și experiență în acest domeniu.

Biserica Ortodoxă Română a fost invitată să trimită un reprezentant: acesta a fost desemnat în persoana Preotului *Dumitru Soare*, directorul Institutului Biblic și de Misiune.

Constituirea noului Comitet și prima sa sesiune de lucru au avut loc la Geneva, în cadrul așezămîntului «Le Cénacle», în zilele de 11—13 mai 1985, după următoarea ordine de zi :

1. *Preliminarii*. Secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, Dr. *Glen Garfield Williams*, a adresat celor prezenți un cuvînt de salut și a explicat necesitatea constituirii noului comitet, accentuînd responsabilitatea și valoarea contribuției Bisericilor creștine din Europa la transpunerea în viață a principiilor Actului final de la Helsinki. În continuare, el a condus prima parte a lucrărilor.

Membrii noului comitet au fost invitați să se prezinte, fiecare în parte, făcînd cunoscute apartenența sa confesională și națională, funcția, preocupările și poziția pe care o ocupă în Biserica respectivă. Au fost de față :

— *Din Europa de Vest* : Rev. D. W. *Bleakley*, secretar general al Consiliului Bisericilor din Irlanda, anglican, Belfast ; D-na *Maria Girardet*, directoare a Bisericilor Protestante din Italia, reprezentantă a Bisericii Valdeze, Roma ; Presedinte *Cornelius A. von Heyl*, jurist, Biserica Evanghelică din R. F. Germania, Bonn.

— *Din Europa de Est* : Pr. *Dumitru Soare*, directorul Institutului Bihalic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, Pr. *Vladimir Sorokin*, profesor la Academia teologică din Leningrad a Bisericii Ortodoxe Ruse ; *Manfred Stolpe*, președinte consistorial, Biserica Evanghelică din R. D. Germania, Berlin.

— *Din țările neutre* : *Pertti Pesonen*, profesor universitar, redactor al publicației «Aamulehti», Biserica Evanghelică Luterană din Finlanda, Tampere ; *Erika Fuchs*, profesoară de liceu, teolog, Biserica Evanghelică de confesiune helvetică din Austria, Viena.

Au lipsit : Dr. *Jaroslav N. Ondra*, Biserica Evanghelică a Fraților Cehi din Cehoslovacia, Praga — care a fost menținut în Comitet, neputând să participe pentru moment, din motive obiective —, și *Gunar Staalset*, Biserica Evanghelică-Luterană din Norvegia, Oslo, — care, fiind ales între timp secretar general al Federației Luterane Mondiale, a demisionat din Comitet, urmînd a-și desemna un înlocuitor.

2. *Informare privind participarea Conferinței Bisericilor Europene la activitățile Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa.* Dr. G. G. Williams a prezentat o expunere în care a subliniat importanța Actului final de la Helsinki, semnat în urmă cu zece ani de către cele 35 de țări, precum și faptul că acesta e un proces care continuă. A analizat principalele momente post-Helsinki și rezultatele de pînă acum ale Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa (C.S.C.E.).

În continuare, a evidențiat interesul Conferinței Bisericilor Europene în acest domeniu, trecînd în revistă cele patru colocvii post-Helsinki care au fost organizate de C.E.B. la Buckow — R.D.G. (1975), Gallneukirchen — Austria (1977), Siófok — Ungaria (1978) și El Escorial — Spania (1980).

Noul Comitet a fost invitat să-și concentreze atenția asupra următoarelor acțiuni ale C.S.C.E. : Conferința pentru încredere, securitate și dezarmare (Stockholm, ianuarie 1984) ; Conferința experților pentru apăsarea diferendelor prin tratative (Atena, martie 1974) ; Seminarul pentru cooperarea economică, culturală și științifică în Mediterana (Veneția, octombrie 1984) ; Întrunirea experților pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului (Ottawa, mai 1985) ; «Forumul cultural» (Budapesta, octombrie 1985) ; Înfrunirea experților pentru contacte umane (Bern, aprilie 1986) ; A treia Conferință C.S.C.E. (Viena, noiembrie 1986).

3. *Informare privind Programul Bisericilor pentru drepturile omului în legătură cu aplicarea Actului final de la Helsinki.* Expunerea a fost prezentată de Dr. *Theo Tschuy*, secretarul acestui Program al C.B.E., care a participat la lucrări în calitate de invitat. Vorbitorul a trecut în revistă activitatea de pînă acum a Programului C.B.E. pentru drepturile omului, subliniind rolul acestuia în crearea unui dialog pentru apropierea și încrederea între state.

În cadrul discuțiilor care au avut loc s-au analizat metodele și măsura în care Bisericile sînt chemate să participe la sprijinirea acestui obiectiv al Actului final de la Helsinki : drepturile omului.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a apreciat rolul și realizările de pînă acum ale Programului C.B.E. pentru drepturile omului. A

subliniat însă faptul că noul Comitet nu are menirea nici de a se supra-pune, nici de a fi subordonat acestui Program, ci rolul său este de a avea o preocupare mult mai largă, concentrându-și atenția asupra tuturor celor zece principii ale Actului final de la Helsinki, pentru a putea recomanda forurilor competente ale C.B.E. metodele cele mai adecvate pe care Bisericile membre să și le însușească în activitatea lor pe acest plan.

4. *Discuții generale asupra scopurilor și metodelor Comitetului de supraveghere.* Aceste discuții au ocupat o bună parte din agenda lucrărilor. S-a discutat îndelung asupra denumirii noului Comitet și a semnificației termenului englez «Monitoring» (supraveghere), precum și asupra mandatului său specific.

S-a pus întrebarea: De ce a fost nevoie de un asemenea comitet special? Din discuții a reieșit că noul comitet are menirea de a desfășura o activitate de tot mai intensă conștientizare a Bisericilor cu privire la problema cooperării și încrederii între oameni și popoare. Sarcina sa principală e de a urmări acțiunile post-Helsinki, de a le analiza cu atenție și de a sugera conducerii C.B.E. inițiative concrete în acest sens. În problema cooperării și securității e necesar să se răspundă la întrebările: în ce măsură s-a angajat Europa în Actul final de la Helsinki? De ce nu s-a aplicat acest Act? În ce măsură are el eficacitate? Ce schimbări a adus el în ultimii ani? Ce perspective ne stau în față?

S-au discutat apoi probleme legate de criza ecologică, economia mondială, suferințele lumii a treia, etc. Unii delegați au înfățișat situații specifice din țările lor în legătură cu securitatea, cooperarea și apărarea păcii.

Delegațul Bisericii Ortodoxe Române a pus în discuție problema deosebit de gravă pe care o reprezintă, pentru întreaga omenire, cursa înarmărilor. A accentuat faptul că atâta timp cât se continuă escaladarea înarmărilor, nu se va putea vorbi decât teoretic despre securitate și cooperare. De aceea a atras atenția asupra faptului că noul Comitet de supraveghere al C.B.E. trebuie să se preocupe în mod foarte serios de problema dezarmării, care este problema vitală a lumii contemporane. În continuare, a făcut cunoscute poziția, propunerile, inițiativele și realizările României socialiste în domeniul dezarmării, precum și atitudinea Cultelor religioase din țara noastră, exemplificând acestea cu cele două mari Adunări pentru dezarmare și pace din anii 1981 și 1984. A insistat, de asemenea, și asupra faptului că, în abordarea, analizarea și rezolvarea problemelor ce-i revin, Comitetul de supraveghere să nu piardă din vedere coordonata creștină teologică; pentru a aduce o contribuție eficientă, specifică, întreaga sa activitate trebuie să fie orientată și desfășurată cu argumente și de pe poziții creștine proprii.

5. *Alegerea de președinte și secretar.* Prin vot secret, Comitetul de supraveghere a ales ca președinte pe Prof. *Pertti Pesonen*, iar ca secretar pe Prof. *Erika Fuchs*. Noul președinte a preluat, în continuare, conducerea lucrărilor.

6. *Formularea programului de lucru.* În urma analizării obiectivelor spre care este chemat să-și orienteze activitatea noul Comitet, s-a hotărât ca sarcina principală a acestuia să o formeze o viziune globală :

procesului Helsinki și urmărirea atentă a acestuia. Pentru moment, un interes special va fi acordat celei de a treia Adunări CSCE care va avea loc la Viena, în anul 1986.

Comitetul de supraveghere urmează să se înscrie în activitatea Direcției de studii a Conferinței Bisericilor Europene. El va fi preocupat în permanență cu problema relațiilor Conferinței Bisericilor Europene cu Actul final de la Helsinki și a întăririi încrederii și cooperării în Europa.

Cu privire la stabilirea sistemului de a-și comunica rezultatele activității sale și de a-și difuza documentele, s-a convenit ca noul Comitet să-și asigure responsabilități adecvate, făcând recomandări concrete secretarului general al C.B.E. și, prin acesta, Prezidiului și Comitetului consultativ. În această privință s-a hotărât să se întocmească un raport către Prezidiul C.B.E. în care să se arate că noul Comitet a acceptat sarcina ce i-a fost încredințată și că el se pregătește temeinic pentru a aduce contribuții concrete în încurajarea procesului Helsinki, cu convingerea că poate deveni — așa cum se și dorește — un model de nouă structură a Conferinței Bisericilor Europene.

S-a hotărât de asemenea ca, pînă la următoarea întrunire a Comitetului de supraveghere, membrii Comitetului să trimită în scris secretarului general eventualele lor sugestii, informații și propuneri în legătură cu activitatea ce urmează a se desfășura în viitor, precum și amendamente la documentele difuzate în numele Comitetului.

7. *Data și locul viitoarei întruniri.* S-a căzut de acord ca viitoarea reuniune a Comitetului de supraveghere să se desfășoare între 20—23 februarie 1986, într-o țară din Europa de Est. Secretarul general s-a însărcinat să facă demersurile necesare în acest scop.

8. *Diverse.* Ținînd seama de faptul că în toate organismele C.B.E. există și o participare romano-catolică, secretarul general a făcut propunerea de a se accepta și în noul Comitet prezența unuia sau a doi reprezentanți catolici, în calitate de observatori sau consultanți. După discuții s-a acceptat să se ceară Prezidiului C.B.E. recomandarea unui delegat romano-catolic care să participe ca observator la activitățile Comitetului de supraveghere.

În legătură cu problemele financiare, dat fiind faptul că noul Comitet nu dispune de nici un fel de resurse, s-a hotărât să se ceară Prezidiului și viitoarei Adunări generale a C.B.E. să rezolve această problemă.

În ce privește participarea Comitetului la viitoarea Adunare generală (septembrie 1986), s-a hotărât ca C.B.E. să-și asume cheltuielile de participare pentru președintele și secretarul Comitetului de supraveghere. Ceilalți membri au fost îndrumați să solicite Bisericilor cărora aparțin să fie incluși în delegația acestora.

A fost adoptat apoi următorul Comunicat privitor la constituirea și orima sesiune a Comitetului de supraveghere :

COMUNICAT

«Comitetul de supraveghere a procesului CSCE», creat recent de C.B.E., și-a ținut între 11—13 mai 1985, la Geneva, sesiunea sa constituantă.

Acest comitet reunește specialiști ai Bisericilor din statele europene care fac parte dintr-unul sau din altul din marile sisteme de alianță, precum și din statele neutre. Ca președinte a fost ales Prof. Pertti Pesonen, specialist finlandez în științe politice, și ca secretară, specialista în teologie, austriaca Erika Fuchs.

Comitetul și-a definit mandatul astfel :

— Va observa, va urmări și va încuraja pe cât posibil procesul început la Helsinki de către Conferința pentru securitate și cooperare în Europa (CSCE) din 1973/1975 și care a continuat deosebit de grație Conferințelor de examinare de la Belgrad (1977/1978) și Madrid (1980/1983), precum și a întrunirilor între experți, forum-urilor și seminarilor ;

— Va acorda o deosebită atenție în lucrările sale desfășurării și eventualelor rezultate ale Conferinței pentru măsuri de încredere și securitate și pentru dezarmare în Europa (C.S.C.E.), întrunită la Stockholm la începutul anului 1984 ;

— Va reflecta asupra modului în care C.E.B. și Bisericile sale membre vor putea contribui în mod util la pregătirea celei de a treia Conferințe de examinare a C.S.C.E. care ar urma să înceapă la Viena, la 4 noiembrie 1986.

Discuțiile Comitetului au avut la bază ideea că C.B.E. este una dintre puținele instituții pan-europene. Încă de la crearea sa, C.B.E. este convinsă că, în virtutea vocației sale creștine și a datoriei pe care o are de a sluji Bisericile membre care se află în toate țările Europei, una dintre sarcinile sale esențiale este de a crea punți, de a favoriza înțelegerea de a învinge neîncrederea și de a spori încrederea prin cooperare.

Comitetul este convins că o participare activă și angajată a Bisericilor din toate țările Europei poate accelera în mod considerabil procesul C.S.C.E., și că Bisericile, care sînt chemate mai mult decît oricine să sporească încrederea dincolo de barierele care despart cele două blocuri, pot aduce o contribuție deosebit de hotărîtoare.

Comitetul a apreciat că, dat fiind că de zece ani încoace amenințările s-au accentuat, una dintre sarcinile imediate ale Bisericilor este de a atrage atenția asupra evoluțiilor care pot fi semne de nădejde și pot da curajul de a persevera cu răbdare pe calea destinderii.

În acest scop, Comitetul va aduna informații privind procesul C.S.C.E. și în special C.S.C.D., va efectua o triere a acestora, le va analiza cu grijă și le va transmite tuturor Bisericilor membre ale C.B.E., cărora le va sugera în același timp activități concrete pe care să le întreprindă în vederea accelerării procesului C.S.C.E.

Comitetul de supraveghere a procesului C.S.C.E. urmează să se întrunească regulat și în intervalul dintre întruniri să mențină prin corespondență comunicarea între membrii săi.

Următoarea sa întrunire va avea loc între 20—23 februarie 1986, probabil într-o țară din Europa de Est.

Comitetul este alcătuit din următoarele persoane :

Dl. D. W. Bleakley, Biserica Irlandei, Belfast ;

Prof. Mag. Erika Fuchs, Biserica Evanghelică de confesiune helvetică din Austria, Viena ;

D-na Maria Girardet, Biserica Valdeză, Roma ;

Președintele Cornelius A. von Heyl, Biserica Evanghelică din Germania, Bonn ;

Dr. Jaroslav N. Ondra, Biserica Evanghelică a Fraților Cehi, Praga ;

Prof. Pertti Pesonen, Biserica Evanghelică-Luterană din Finlanda, Tampere ;

Pr. Dumitru Soare, Biserica Ortodoxă Română, București ;

Prof. Vladimir Sorokin, Biserica Ortodoxă Rusă, Leningrad ;

Dl. Manfred Stolpe, președintele Consistoriului, Biserica Evanghelică din Berlin-Brandenburg, Berlin.

S-a hotărât ca acest Comunicat să fie difuzat Bisericilor membre ale Conferinței Bisericilor Europene, el fiind echivalent cu un document de presă care poate fi dat publicității.

Constituirea noului Comitet de supraveghere a procesului CSCE exprimă preocuparea și interesul Conferinței Bisericilor Europene de a-și extinde activitatea și de a aduce astfel noi contribuții la întărirea încrederii, cooperării și păcii pe continentul nostru.

Pr. DUMITRU SOARE

AL TREILEA DIALOG GENERAL ECUMENIC DINTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI FEDERAȚIA LUTHERANA MONDIALĂ

Între 23—31 mai a.c. s-au desfășurat, la Allentown (S.U.A.), lucrările celui de al III-lea dialog ecumenic general între ortodocși și lutherani. Tema dialogului s-a intitulat «Revelația divină», iar ședințele s-au ținut la Colegiul Muhlenberg.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P. S. Episcop Vasile al Oradiei.

Lucrările au fost conduse de Mitropolitul Emilianos (Patriarhia ecumenică de Constantinopol) și de către Prof. dr. Georg Kretschmar (Federația Lutherană Mondială).

S-au citit următoarele referate : *Învățătura revelației lui Dumnezeu ca temelie a Sfintei Scripturi* (Mitropolitul Vladimir de Rostov), *Revelația divină în perspectiva dialogului dintre Biserici* (Mitropolitul Hrisostom de Peristeri), — din partea Bisericilor Ortodoxe ; *Dialogurile care au*

avut loc pînă în prezent între Bisericele Ortodoxe și Lutherane (Prof. dr. G. Kretschmar) și, *Puncte de convergență între Biserici cu privire la revelația divină* (Prof. dr. Wolfgang Ullmann), — din partea Bisericilor Lutherane.

Pe marginea referatelor s-au purtat discuții și s-au adus completări constructive. Delegatul român a luat parte activă la discuții, arătînd legătura strînsă ce există între Scriptură, Tradiție și Biserică, toate fiind lucrări ale Duhului Sfînt prin care se manifestă revelația divină.

Redăm, pe scurt, ideile principale ale celor patru referenți.

Mitropolitul Vladimir arată că toate Bisericile sînt de acord cu privire la acceptarea revelației. Existența umană își are, din punct de vedere creștin, un temel și un țel în revelație. În general este un consens între Biserici în ceea ce privește existența revelației, deosebirea intervenind cînd este vorba de extensiunea revelației.

Sfîntii Părinți sînt unanimi în recunoașterea Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții ca izvoare ale revelației. Știm că Hristos n-a scris nimic și nu a poruncit să I se scrie învățătura, ci să fie propovăduită oral. Tradiția este «un etern impuls de creativitate, o reală forță, acționînd în Biserică; ea leagă trecutul de prezent și determină fiecare moment al existenței. Tradiția este o amintire vie a Bisericii».

Tradiția a tîlmăcit totdeauna Scriptura. Sfîntul Vasile spune în *Tratatul despre Sfîntul Duh*: «Privește dogmele și poruncile observate de Biserică; citeva sînt incluse în învățăturile Scripturilor, în timp ce altele au ajuns la noi prin Tradiția Apostolică și sînt acceptate într-un fel tainic. Dar ambele sînt de autoritate egală pentru evlavia religioasă».

Mitropolitul Vladimir a arătat că Scriptura și Tradiția devin vii și lucrătoare în și prin Biserică, aducînd în acest sens mărturii din învățătura Sfîntilor Părinți. A arătat, de asemenea, deosebirea dintre revelația naturală și cea supranaturală, precum și legătura strînsă dintre ele.

«Scriptura și Tradiția» — conchide autorul referatului — constituie împreună o realitate, o taină a iconomiei dumnezeiești. Tradiția are nu numai o însemnătate doctrinară ci și una soteriologică. Prin ea ni se transmite harul Duhului Sfînt, care sfințește viața oamenilor.

Din referatul Mitropolitului Hrisostom de Peristeri, reținem următoarele idei:

După învățătura Bisericii primare, revelația divină este păstrată de două izvoare: Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție. Ele se bucură de aceeași cinstită și valabilitate. Revelația supranaturală începe cu crearea lumii, cu primul dialog al protopărinților noștri, care au primit de la Dumnezeu făgăduința mîntuirii. Această revelație s-a continuat în istoria lui Israel, de la Avraam și pînă la ultimul profet din Vechiul Testament.

Isus Hristos reprezintă revelația desăvîrșită, fiindcă în El firea omenească este unită cu dumnezeirea.

După Mitropolitul Hrisostom revelația este de două feluri: revelație externă, în natură, și revelația internă, în Duh. Prin una se arată puterea lui Dumnezeu, prin cealaltă voința lui Dumnezeu. Abordînd problema Tradiției, referentul arată că prin propovăduirea orală a învățăturii Domnului nostru Isus Hristos nu s-a diminuat puterea și valoarea acestei învățături.

Vorbind despre conținutul și valoarea Tradiției, referentul arată că ea are un caracter eclesiologic. Scriptura se înțelege în și prin Tradiție și ambele își păstrează puritatea și criteriul adevărului în și prin Biserică.

Prof. Wolfgang Ullmann a abordat problema revelației de pe poziții naționaliste, menționând câteva influențe filosofice în domeniul religiei, în epoca Reformei, ca și după aceea.

Ullmann își pune întrebarea: Este credința prioritară revelației? Sau revelația e prioritară credinței? Răspunsul pe care îi dă este următorul: în Iisus Hristos aflăm unitatea dintre revelație și credință. Credința în Iisus Hristos implică caracterul iconomiei divine; prin Iisus cunoaștem pe Dumnezeu ca Tată, pe Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu, și pe Duhul Sfânt care a vorbit prin profeți.

În învățătura despre Biserică referentul expune punctul de vedere protestant. Lasă să se înțeleagă că Tradiția face parte din revelație și că unele practici aflate în Biserică sînt de la Hristos, dar ele trebuie verificate prin Scriptură.

Ultimul referat a fost cel al Prof. Georg Kretschmar, care face la început un istoric al dialogurilor ecumenice dintre Biserica Lutherană și Patriarhia de Constantinopol, Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Română.

Citind un document de la Malta, Prof. Kretschmar afirmă: «Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție nu mai stau despărțite una de alta, ci, din punct de vedere al conținutului, ele sînt identice, tocmai pentru că Sfânta Scriptură poate fi socotită normă în procesul Tradiției și al tuturor predicărilor viitoare».

Lutheranii pot să fie de acord cu acest punct de vedere — zice Kretschmar —, pentru că nu se acordă o prioritate celor scrise în defavoarea celor transmise prin viu grai.

El spune că nu se poate face o despărțire netă între Scriptură și Tradiție, citindu-l pe Sfântul Vasile cel Mare. Va trebui să se definească mai precis ce se înțelege și pînă unde merge Tradiția Apostolică și Tradiția bisericască. De asemenea trebuie stabilită relația dintre Scriptură, Tradiție și Mărturisire de credință. Lutheranii nu înțeleg în ce măsură hotărârile celor 7 Sinoade ecumenice pot fi incluse în Tradiția Apostolică.

În general lutheranii nu au obiecții în ceea ce privește învățătura ortodoxă despre revelație; ei au încă rețineri la modul de înțelegere a lucrării lui Dumnezeu prin «energiile necreate». Un alt punct la care se referă Prof. Kretschmar este acela al inspirației și autorității în Biserică, asupra cărora va trebui să se mai discute.

În încheierea lucrărilor au fost prezentate concluziile pe care le redăm în rîndurile următoare:

1. Dumnezeu pe care nu L-a văzut nimeni (Ioan 1, 18) S-a revelat în istoria ființei umane, prin cuvîntul și puterea Sa (prin energie). Această revelație a lui Dumnezeu începe cu crearea lumii (Fapte 15, 15—17), și este desăvîrșită prin acțiunea Sa protectoare (iconomie) în Hristos, în revărsarea Duhului Sfânt și în promisiunea noii creații.

2. Dumnezeu treimic, în care credem și îl mărturisim, și-a revelat înțelepciunea divină și voința milostivă în fapta Sa mîntuitoare care ni-L arată ca : creator, mîntuitor, sfințitor și ca judecătorul întregii omeniri.

Făgăduința lui Dumnezeu în Vechiul Testament, cînd vorbește părinților prin profeți în multe și variate căi (Evr., 1, 1), precum și împlinirea ei în Iisus Hristos, nu e numai istoria revelației lui Dumnezeu; ci, de asemenea, și istoria salvării omenirii. Revelația este cuvîntul lui Dumnezeu și cuvînt despre Dumnezeu; este în același timp cuvînt pentru soarta și mîntuirea tuturor oamenilor.

3. Dumnezeu însuși salvează ființele umane din rătăcirea și înstrăinarea lor; le aduce la viață autentică și la creație nouă (II Cor., 5, 17). Centrul acestei mîntuiri este trimiterea Fiului său care «pentru noi oameni și pentru a noastră mîntuire S-a coborît din cer și S-a intrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara, și S-a făcut om», s-a ridicat la o nouă viață, după Scripturi. El S-a ridicat la ceruri și a fost așezat de-a dreapta Tatălui.

Prin înălțarea Domnului, Tatăl trimite pe Duhul Sfînt asupra oamenilor și prin aceasta duce la desăvîrșirea revelației. Același Duh Sfînt care a grăit prin profeți, lucrează și în kerigma apostolică, prin mărirea Fiului, dăruind cunoștințe mîntuitoare tuturor credincioșilor (Ioan 14 13—16), pînă la împlinirea tuturor făgăduințelor în împărăția lui Dumnezeu.

Revelația lui Iisus Hristos este înfăptuită și actualizată în Biserică ca Trup al lui Hristos. Misterul pascal și al Cincizecimii a întemeiat Biserica Noului Testament, în care revelația este trăită, proclamată și transmisă. Duhul Sfînt susține viața Bisericii pînă în ziua cea din urmă, prin proclamarea Evangheliei, în deplinătatea tradiției apostolice și transmiterea ei din loc în loc și din generație în generație, nu numai prin cuvînt, dar și prin întreaga viață a Bisericii.

Sfînta Scriptură este o expresie inspirată și autentică a revelației. Domnului și a experienței Bisericii la începuturile ei. În experiența continuă a Bisericii, a vieții și întru Hristos, în credința, iubirea și supunerea credincioșilor lui Dumnezeu, în rugăciunea lor, Sfînta Scriptură devine o carte vie a revelației împreună cu kerygma Bisericii, cu dogma și viața. Ele nu se contrazic.

Prin călăuzirea Sfîntului Duh, dogma Bisericii este în acord cu Sfînta Scriptură; de aceea dogma însăși devine o înțelepciune de neîncuștat a adevărului revelației. Astfel, prin călăuzirea Sfîntului Duh revelația divină trăiește în Biserică prin Sfînta Scriptură și prin Sfînta Tradiție.

Lucrările celui de al treilea dialog general ortodoxo-lutheran au însemnat un nou pas în legătura dintre Ortodoxie și Lutheranism și contribuie la apropierea dintre Biserici și la slujirea marelui ideal de pace și unitate al omenirii.

† VASILE COMAN,
Episcopul Oradiei

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

ARHIEPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA ȘI CANADA

În unitate de gând și de faptă cu frații din țară, românii ortodocși statorniciți pe meleagurile americane și aparținind Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada au cinstit în mod deosebit cele două momente sărbătorești din viața Bisericii-Mame aniversate în această primă parte a anului în curs: *75 de ani de viață ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin și Centenarul recunoașterii Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.*

În vederea omagierii celor 75 de ani de viață ai Întâistătorului Bisericii noastre, I. P. S. Arhiepiscop Victorin Ursache a adresat tuturor preoților Arhiepiscopiei — la 15 februarie a.c. — următoarea circulară chiriarhală :

«P. C. Părinte Paroh,

Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, sărbătorește la 5 martie anul acesta ziua nașterii Prea Fericirii Sale, împlinind aleasa vîrstă de 75 ani.

Participînd și noi sufletește, împreună cu Prea Venerabilii Ierarhi ai Sfîntului Sinod și cu clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române din țara noastră la această sărbătorire, să înălțăm gîndurile, sentimentele și rugăciunile noastre către Bunul Dumnezeu pentru sănătatea și îndelungata arhipăstorire a Prea Fericirii Sale, întru mulți ani.

Întrucîi data de 5 martie cade în timpul săptămîinii, duminică, 3 martie, după Sfînta Liturghie, veți adresa credincioșilor un cuvînt sărbătoresc cu această ocazie și veți oficia un Te-Deum pentru sănătatea și îndelungata arhipăstorire a Prea Fericitului Patriarh Iustin, întru mulți ani, în conducerea părintească a Sfîntei noastre Biserici Ortodoxe Române.

† Arhiepiscop VICTORIN»

Cu arhierieși binecuvîntări,

Conform celor rînduite, duminică, 3 martie a.c., în toate bisericile Arhiepiscopiei sfîntei slujbe s-au săvîrșit cu o solemnitate deosebită și s-au înălțat rugăciuni fierbinți către Dumnezeu pentru sănătatea întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române, pentru îndelungată și pașnică arhipăstorire.

În semn de omagiu și adînc respect, înalt Prea Sfîntul Arhiepiscop Victorin a adresat, cu ocazia acestei alese prăznuiri, și următoarea telegramă de felicitare :

«Prea Fericitului Părinte Iustin,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Participînd sufletește împreună cu toți preoții și credincioșii Arhiepiscopiei noastre la marea sărbătorire a zilei de naștere din anul acesta a Prea Fericii Voastre, înălțăm gîndurile și sentimentele noastre prin rugăciunile către Bunul Dumnezeu pentru sănătatea și îndelungata arhipăstorie a Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, întru mulți ani.

Cu cele mai respectuoase sentimente întru Mintuitorul nostru Iisus Hristos,

† Arhiepiscop VICTORIN».

De asemenea și evenimentul comemorării centenarului recunoașterii autocefaliei Bisericii noastre s-a bucurat de o atenție deosebită în cadrul Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada.

Încă din 23 aprilie a.c. I.P.S. Arhiepiscop Victorin a anunțat tuturor clericilor și credincioșilor Arhiepiscopiei aniversarea acestui eveniment din viața Bisericii-mame printr-o circulară specială pe care o inserăm în zîndurile următoare :

«P.C. Părinte Paroh și iubiții mei fii sufletești,

Biserica Ortodoxă Română înscrie, în anul acesta, o nouă pagină în istoria sa, prin sărbătorirea aniversară a unui secol de la recunoașterea Autocefaliei ei apostolice și bisericesti de către Patriarhia Ecumenică a Constantinopolului.

Duminică, 5 mai, toți ierarhii Sfintului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, și toți clericii și credincioșii Eparhiilor Ortodoxe Române din Țara-mamă vor împărtăși bucuria lor sufletească prin oficierea și participarea lor la slujbele religioase deosebite la catedralele și bisericile parohiale, înfrățindu-se apoi sărbătorește la agapele îndestulate din plenitudinea iubirii lor frățești întru Domnul.

Deși ne aflăm la mari distanțe de frații noștri din Țara-mamă, sufletește vom fi alături, vom fi împreună, sărbătorind și la catedralele și bisericile parohiale ale Arhiepiscopiei noastre din America și Canada această mare zi a unității noastre spirituale și canonice cu Biserica-mamă. De aceea, duminică, 5 mai, P.C. Preoți vor oficia la toate bisericile parohiale un Te-Deum de mulțumire Bunului Dumnezeu pentru darurile sale bogate revărsate asupra tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române, în secolul trecut și în toată vremea, încă din primele zile ale Creștinismului în Dacia-Traiană, rugîndu-ne lui Dumnezeu și Mintuitorului nostru Iisus Hristos să ocrotească Sfînta noastră Biserică dreptmăritoare și în anii viitori, spre păstrarea dreptei credințe de-a lungul tuturor veacurilor, pentru slava lui Dumnezeu și mintuirea sufletească a tuturor fiilor dreptcredincioși ai Bisericii lui Hristos.

Sărbătorirea aniversării Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, pentru credincioșii ortodocși de origine română din Statele Unite ale Americii se înfrățește și cu Ziua Națională de Rugăciune — National Day of Prayer, 1985 — proclamată de către președintele Statelor Unite ale Americii, Ronald Reagan, pentru data de 2 mai 1985. Chemarea e adresată tuturor cetățenilor acestei Mari Națiuni Americane, să se în-

nească împreună în această zi la căminele lor și la locașurile de închinare să se roage după credința și tradițiile lor religioase, pentru unitatea sufletească a omenirii întregi.

Să ne înfrățim deci gândurile și sentimentele noastre cu aceeași slavie și credință neîndoielnică în Purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru toată omenirea, rugându-ne împreună lui Dumnezeu pentru pacea, libertatea și unitatea sufletească a întregii omeniri, întru iubirea de Dumnezeu și de aproapele și pentru buna stare și prosperitate a tuturor oamenilor, împreună și a celor prea iubiți frați ai noștri de un neam și credință, fii ai Bisericii noastre Ortodoxe Române Autocefale.

Hristos a înviat !

Cu arhieriești binecuvântări,

† Arhiepiscop VICTORIN.

În duminica din 5 mai rînduită pentru festivități, Înalt Prea Sfințitul Victorin a oficiat — în catedrala din Windsor-Ontario (Canada) — Sfînta Liturghie și un Te-Deum de mulțumire Bunului Dumnezeu pentru darurile revărsate asupra Bisericii noastre dreptmăritoare. Cu acest prilej I.P.S. Sa a rostit și un cuvînt ocazional în care a evidențiat însemnătatea legăturilor canonice și bisericești cu Biserica-mamă și cu Sfințitul ei Sinod.

În aceeași duminică toți preoții parohiilor din cadrul Arhiepiscopiei au oficiat, după Sfînta Liturghie, Te-Deum-ul de mulțumire, iar în predicile lor au vorbit despre însemnătatea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române pentru relațiile inter-bisericești cu celelalte Patriarhii Apostolice și Biserici Ortodoxe Autocefale din Răsărit.

Centenarul recunoașterii oficiale a Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române a fost cîntit de asemenea și în cadrul lucrărilor celui de-al 54-lea Congres anual al Arhiepiscopiei, cu care ocazie cei prezenți au trimis și următoarea telegramă :

«Prea Fericirii Sale,

Prea Fericitului Patriarh IUSTIN

Delegații clerici și mireni ai parohiilor Arhiepiscopiei noastre Misionare Ortodoxe Române în America și Canada, întruniți în cel de-al 54-lea Congres anual la biserica ortodoxă română «Sfînta Treime» din Troy-Michigan, atît pentru seдинțele de lucru cit și pentru a celebra 100 de ani de la recunoașterea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, își îndreaptă gîndul către Prea Fericirea Voastră și către toți membrii ierarhici ai Sfințului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, urîndu-vă să-măntate și îndelungată arhipăstorie cu bogate roade spirituale spre slava lui Dumnezeu și a Sfîntei noastre Biserici Ortodoxe Române. Întru mulți și fericți ani !

Cu cele mai respectuoase sentimente întru Domnul Hristos,

† Arhiepiscop VICTORIN.

Luînd act cu bucurie și satisfacție de simțămintele pe care clericii Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin, le nutresc pentru Biserica-mamă, le urăm spor și pe mai departe în întreaga activitate pe care o desfășoară în rîndul păstoriților lor, spre slava Sfîntei noastre Biserici și pentru gloria neamului românesc.

ALEXANDRU M. IONIȚA

DIN TRECVTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

LA ANIVERSAREA CENTENARULUI AUTOCEFALIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

DATE ȘI FAPTE
DIN VIAȚA BISERICESCĂ
A MITROPOLIEI OLTENIEI

† NESTOR,
MITROPOLITUL OLTENIEI:

Pe pământul românesc creștinismul a pătruns încă din epoca apostolică. În primele secole ale erei creștine, cetățile și centrele urbane construite pe malurile Dunării și la Pontul Euxin, vestitele drumuri din fosta Dacie, legăturile multiple cu Imperiul roman și cu Orientul Apropiat au contribuit direct la pătrunderea creștinismului la noi din Peninsula Balcanică și din Asia Mică, la consolidarea noii religii, chiar în condițiile prigoanelor.

Atestări documentar-istorice, mărturi arheologice, temelii de bazine, inscripții paleo-creștine din Dacia Pontică, din fosta Dacie Traiană și din Dacia Liberă, s-au descoperit în numeroase localități din toate provinciile istorice românești, stimulând cercetări aprofundate încă din secolul trecut, cercetări extinse și intensificate în zilele noastre.

În localitatea Slăveni-Gostavăț din Oltenia s-au descoperit vestigiile paleo-creștine ale unei biserici din secolul al IV-lea, cel mai vechi locaș bisericesc creștin din stînga Dunării cunoscut pînă astăzi. Această biserică a putut fi construită în timpul domniilor lui Constantin II (337—361) sau în cea a urmașului său Valens (364—368). În castru s-au descoperit mai multe monede din vremea primului împărat pe care l-am citat. Vestigiile acestei biserici argumentează cu privire la organizarea vieții creștine la Nordul Dunării în secolele IV—V și la continuarea prezenței populației daco-romane în acest spațiu. Importante mărturi, asemănătoare au provenit din localitățile Drobeta-Turnu Severin și de la Sucidava-Celei, foste centre urbane și cetăți romane.

Pe teritoriul Olteniei de astăzi, ca și în celelalte provincii românești, creștinismul s-a dovedit, din primele secole și în continuare, uz

factor activ și tenace de păstrare a etnosului străromân și apoi românesc, un element fundamental în procesul de structurare a limbii și culturii române.

Un moment deosebit de însemnat în istoria vieții religioase ortodoxe a românilor a fost înființarea unei eparhii distincte în părțile oltene în anul 1370. Din spațiul acestei eparhii, cu sediul mai întâi la Drobeta-Turnu Severin și ulterior la Râmnicu Vilcea, la Craiova, din minăstirile și bisericile sale, prin osirdia neîncetată a slujitorilor sfințelor altare, s-au dobândit rezultate cu profunde rezonanțe în întregul teritoriu creștin românesc. Astfel, înfăptuirile din vremea Cuviosului Nicodim de la Tismana și a fericitului monah chir Filotei de la Cozia, a lui Mihail Moxalie de la Bistrița-Vilcea, de la centrul eparhial din Râmnicu Vilcea în secolul al XVIII-lea, sau din vremea Sfințului ierarh Calinic de la Vilcea din secolul al XIX-lea, constituie contribuții reprezentative la teologia și spiritualitatea românească, la tezaurul de experiență a vieții bisericești ortodoxe din Oltenia, cu ecouri și înruriri profunde în întregul spațiu creștin românesc.

1. Cuviosul Nicodim cel Sfințit de la Tismana și doctrina ishasmului. Înflorirea vieții de obște în mănăstirile românești, începând cu secolul al XIV-lea

În evlavia poporului român, Cuviosul Nicodim cel Sfințit de la Tismana este rinduit la locul ce i se cuvine datorită sfințeniei vieții sale și prin pilduitoarea și neobosita sa lucrare întru slava Domnului și a Bisericii străbune ortodoxe românești. Unul dintre ierarhii care au arhipăstorit la Râmnicu Vilcea, referindu-se la această realitate, preciza locul spiritual și cultural pe care l-a îndeplinit Sfințul Nicodim de la Tismana în istoria poporului român din secolul al XIV-lea: «El este lauda Bisericii și a țării sale»¹. Istorical român de renume mondial, Nicolae Iorga, definea personalitatea monahului Nicodim cel Sfințit numindu-l: «Un sfinț al muncii, al organizării și binefacerilor culturale»².

Cuviosul Nicodim și-a trăit viața în sfințenie, în rugăciune și în muncă, atât intelectuală cât și manuală. El a apărat Ortodoxia românească în secolul al XIV-lea, a întemeiat minăstiri și schituri, a organizat viața de obște minăstirească la noi, consacându-și viața zidirii în piatră și zidirii duhovnicești a poporului în mijlocul căruia a trăit, astfel dobândindu-și renumele de «mare părinte al Bisericii Române»³. Datorită activității sale, «școala» de la Tismana a avut prestigiu deosebit în secolele XIV și XV, înrurind în chipul cel mai binefăcător, direct și indirect, viața monahală din celelalte provincii românești, fiind o pildă vrednică de urmat, prin nevoințele isihaste filocalice și înțeleapta reorganizare a minăstirilor noastre cu viață de obște după regulile ma-

1. Episcopul Iosif Bobulescu al Râmnicului, *Prelață din 18 iulie 1883, la Viața Prea Cuviosului Nicodim Sfințitul*, ediția 1935, Râmnicu Vilcea, p. 9.

2. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, ediția a doua, vol. I, București, 1929, p. 50.

3. Alex. Ștefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909, p. 14. 30.

rilor Sfinți Părinți Pahomie, Vasilie — reguli care au călăuzit viața duhovnicească în mănăstirea Studion de la Constantinopol și în mănăstirile de la Muntele Athos.

Cuviosul Nicodim cel Sfințit precum și mulți dintre ucenicii săi erau adepți ai doctrinei isihaste⁴, teologie cu profunde temeuri hristologice și sacramentale. Prin isihasm este aprofundată soteriologia și perspectiva unui continuu progres duhovnicesc. O epistolă trimisă de un ucenic dintre cei foarte apropiați Cuviosului Nicodim cel Sfințit, inserată într-unul dintre manuscrisele din secolele XVI—XVII, aduce mărturie inedite pînă astăzi ale străvechii experiențe filocalice românești: «Eu, sfinte părinte și tată al meu mult dorit, care m-ai născut duhovnicește și mîngîietor al sufletului meu, nu știu ce să spun despre dulceață, decît întru totul să mă conduc după tine, adoptînd scrierile buzelor tale care înalță spiritul și a degetelor tale sfinte, muncitoare. Cu ele cîștig multă bogăție prin trudă și sudoare și cred că voi ajunge în ceruri... Acestea îți scriu de la noi, o sfinte, ale căruia multe victorii și trude și izbînzii s-au transformat într-o cunună împletită cu pietre scumpe care leagă între ele și se infrumușează, sau nu știu cum să-ți spun mai elevat, căci nu mă pot îndepărta de dulceața care-i după puterile și măsura noastră»⁵.

Reflectînd asupra unor paragrafe din *Corpul areopagitic dionisian*, Cuviosul Nicodim purta corespondență cu patriarhul Eftimie al Tîrnovei, corespondență ce valorifica «perspectiva întrupării Mîntuitorului pentru destinul persoanei umane»⁶. În una dintre cele două epistole cunoscute ca aparținînd patriarhului Eftimie, acesta caracteriza personalitatea duhovnicească a Cuviosului Nicodim: «Ne-ai dat pricină de bucurie spirituală prin scrisoarea ta. Nu puțin ne-am bucurat aflînd dintr-însa iubirea ta cea dreaptă și învederată către Hristos precum și știința-ți ortodoxă. Este semnul virtuții a cerceta Scripturile după glasul dumnezeiesc și a-și da silință după putere. Cînd sufletul se adapă în dumnezeieștile Scripturi și-și ridică cu totul dorirea la Cele de Sus, îndată cu aripi ușoare se suie la înălțimea virtuții și ca printr-o deschizătură înclinîndu-se să vadă strigă cu îndrăzneală: Cît de grovaz este locul acesta! Astfel vād acum și sufletul tău plin de osirdie și năzuind foarte către cele dumnezeiești și nu într-alt chip ci pentru a afla adevărul cel învederat»⁷.

4. Milje M. Vasić, *L'Hésychasme dans l'Eglise et l'art de Serbe du Moyen Âge*. în «Mélange Uspenskiĭ», Paris, 1933, p. 114 și Scarlat Porcescu, *Cuviosul Nicodim cel Sfințit de la Tismana în tradiția monahală a Moldovei*, în «Mitropolia Olteniei» (= «MO»), Craiova, XXVIII (1976), 11—12, p. 960.

5. *Epistolă către Prea Cuviosul Părintele nostru Nicodim care se afla acolo în Italia, trimisă de Pavel ucenicul lui rămas în Mavrovlahia*, în studiul semnat de Prof. V. Oltean, *Mărturie inedite despre Cuviosul Nicodim de la Tismana și ucenicul său Pavel, într-un manuscris din sec. XVI—XVII aflat în Scheii Brașovului*, în «MO XXXV (1983), 7—8, sub tipar.

6. Pr. Ch. I. Drăguțin, *Sîntul Nicodim de la Tismana și curentele vieții religioase din vechul al XIV-lea*, în «MO», XXVIII (1976), 11—12, p. 963 și 969.

7. Alex. Ștefulescu, *op. cit.*, p. 16.

În aleasa sa viață isihastă, Cuviosul Nicodim și împreună cu el ultime de ucenici îmbinau în chip armonios și foarte rodnic gândurile și faptele contemplative și active, rugăciunea cu munca — «*ora et labora*», deviza clasică a monahismului creștin în general, a celui românesc: îndeosebi. Cuviosul Nicodim cel Sfințit a dat un exemplu vrednic de urmat, îmbinând munca fizică și cea intelectuală cu rugăciunea, căutarea de sfinte locașuri de închinare cu strădania copierii de manuscrise și împodobirea acestora, dovedindu-se un adevărat maestru în arta miniaturală. Împreună cu ucenicii săi, «prin trudă și osteneală», au curățat locul de pădure, de lemne, de pietre, și au făcut la Tismana mai întâi o biserică mică din lemn dintr-un «Tis mare ce se afla atunci înaintea peșterii celei mari»; în rădăcina acelu «Tis» au făcut sfintul prestol.

Cuviosul Nicodim a depus o necutenită, sfințitoare muncă manuală și intelectuală, însușită de zel isihast. A zidit sfinte locașuri monahale la Vodița, la Prislop, la Topolnița și la Vișina. Într-un document de la domnitorul Vladislav-Vlaicu Vodă se spune despre asemenea zidiri că s-au înfăptuit «...cu munca lui chir Nicodim și a fraților lui... săpindu cu sapa»⁸. Pînă la sfîrșitul vieții s-a conformat de obicei «muncă și rugăciune», cu deosebire în ultimii ani copiiind și înfrumusețind manuscrise, cu neîntrecutul său talent în arta miniaturii. *Tetraevanghelul Sfîntului Nicodim* și alte manuscrise slavo-române ulterioare sînt exemple elocvente de «continuarea vieții ascetice literare din Athos — centrul Ortodoxiei — în Tismana, steaua ortodoxismului le olteni»⁹. *Tetraevanghelul* scris de Cuviosul Nicodim este primul manuscris cu dată certă realizat pe teritoriul României¹⁰.

În Oltenia, minăstirile au constituit centre de cultură cu prestigiu recunoscut și în celelalte provincii românești, cu înfruriri creatoare și în domeniul artelor bisericesti. Prin sirguitoare osteneală, arta copistului caligraf și a miniaturii a creat o sinteză ortodoxă a elementului autohton și a spiritului bizantin, «ajuns la noi prin intermediul culturii athonite»¹¹.

Cercetările întreprinse cu privire la tradițiile activității cultural-religioase în minăstirile Tismana, Bistrița-Vilcea, Horezu, Cozia ș.a. au condus la concluzii remarcabile despre această activitate și despre conținutul bibliotecilor din aceste așezăminte, biblioteci bogate în manuscrise și cărți tipărite, precum și despre valoroase piese de artă religioasă ortodoxă.

Prin «școala» pe care a creat-o, Cuviosul Nicodim a dat un impuls puternic vieții în duh isihast¹². Cel puțin cîteva dintre manuscrisele din secolele XV și XVI care cuprind scrieri ale Sfîntului Ioan Sinaitul este

8. Arhivele Statului-București, Pecefi, 69. Vezi pe larg: Episcop vicar Nestor Voronicescu-Severin, *Cuviosul Nicodim de la Tismana, ctitor de sfinte locașuri*, în «MO», XXVIII (1976), 11—12 — și în extras.

9. Alex. Ștefulescu, *op. cit.*, p. 39.

10. Prof. Barbu Theodorescu, *Schiffă pentru o istorie a culturii*, în «MO», XXII (1970), 5—8, p. 869 și Ion-Radu Mîrcea, *Cel mai vechi manuscris miniat din Țara Românească: Tetraevanghelul Popii Nicodim (1404—1405)*, în «Romanoslavica» (= «Rsl»), XIII, București, 1966, p. 203 și 218.

11. Barbu Theodorescu, *art. cit.*, p. 863 și 867.

12. Pr. prof. dr. D. Stăniloae, *Din istoria isihasmului în Ortodoxia română*, în *Flacaula*, vol. VIII, București, 1979, p. 560.

posibil să fi fost copiate în «școala» de la Tismana¹³; *Scara Sfântului Ioan Sinaitul* este unul dintre textele patristice cele mai citite în Ortodoxie, mai ales începând cu mișcarea isihastă, ceea ce confirmă necesitatea unor manuscrise de acest fel în epoca dată.

Isihasmul a fost răspândit prin osîrdia Sfântului Nicodim și în părțile Hațegului, la Prislop; ucenicii săi au ajuns în îndepărtate ținuturi românești, între alții, după tradiție, monahii Pimen, Sofronie și Silvan la ctitoria mușatină de la Neamțu.

Prin prestigiul Cuviosului Nicodim și prin vrednicia sa lucrare creștină, în a doua jumătate a secolului XIV Tismana devine «cap și lavră mănăstirilor a toată Țara Românească»¹⁴, model de viață isihastă. Antecedentele acestui mod de viață creștină sint identificate încă în epoca străromână, în secolele IV—VI, cînd au existat în fosta Dacie Pontică, poate și la Nordul Dunării, mînăstiri cu viață de obște în care au ucenicit Sfîntul Ioan Cassian și prietenul său Cuviosul Gherman, Dionisie Exiguul, «călugării scîți» etc. În perioada migrării popoarelor, viața cenobitică s-a diminuat la noi în favoarea vieții de sine. Acum, în a doua jumătate a secolului XIV, noua organizare a Bisericii și a mînăstirilor la Sud de Carpați a însemnat întiaia perioadă de referință majoră la dezvoltarea culturii noastre bisericești, a spiritualității ortodoxe românești în epoca veche.

Ctitoriile nicodimiene din Oltenia au cunoscut și o conducere unitară, printr-un singur egumen, ceea ce se întîlnea în monahism încă din vremea Sfîntului Pahomie cel Mare. În același scop, ctitoriile lui Mîrcea cel Bătrîn, Cozia și Cotmeana, au fost unite și conduse de un singur egumen; în Moldova, la începutul secolului XV este folosit acest principiu prin purtarea de grijă a mitropolitului Iosif Mușat la Neamțu și Bistrița. Asemenea rînduieii nicodimiene se întîlesc în documentele noastre sub formula: Rînduiala și datina lui Nicodim»¹⁵.

Subliniem faptul că diferite aspecte ale vieții monahale din Moldova în vremea despre care vorbim conduc la concluzia că ucenici ai Cuviosului Nicodim au venit aici și au contribuit la reorganizarea vieții călugărești; sub această influență și îndrumare, «Cîndea Lațcu din Hațeg a ferecat *Tetraevanghelul* din 1435—1436 al Mînăstirii Neamțu»¹⁶. Se poate admite că însuși Iosif Mușat, mitropolitul Moldovei care dispusese unirea celor două mînăstiri nemțene își făcuse ucenicia în atmosfera monahală înnoitoare, nicodimiană. Trebuie reliefat și faptul că primul manuscris pe care-l cunoaștem astăzi ca datorat monahului cu mult har artistic, Gavriil Uric de la Neamțu, din 1413, cuprinde *Scara Sfîntului Ioan Sinaitul* și cele *Șaisprezece Cuvîntări ale Sfîntului Gri-*

13. *Manuscrisele slave* nr. 68, 293, 419 ș.a. din Biblioteca Academiei Române-București.

14. *Documentul CXXVI/175, Mînăstirea Tismana*, Arhivele Statului-București.

15. Vezi și Radu Crețoanu, *Personalitatea Cuviosului Nicodim după documentele vremii*, în «MO», XXVIII (1976), nr. 11—12, p. 938.

16. Pr. Scarlat Porcescu, *art. cit.*, p. 960.

orie Teologul, texte patristice care se cunosc și în Țara Românească înainte de 1411¹⁷; fără îndoială că nu erau străine ucenicilor Cuviosului Nicodim.

Din cele arătate se poate remarca faptul că atât Cuviosul Nicodim cât și ucenicii săi au fost contemplativi cât și activi, cunoscând realitățile și necesitățile vieții spirituale ale epocii dar și realitățile istorice. Desfășurându-și ostenețile și în alte părți decât Oltenia, ucenicii lui Nicodim cel Sfințit aveau mereu sentimentul «că se aflau în patria lor», fie că se stabileau în Țara Românească, în Banat, în Transilvania sau în Moldova, contribuind la unitatea Ortodoxiei românești.

2.

Monahul chir Filotei de la Cozia — sec. XV — cel mai vechi melod român cunoscut pînă astăzi (Pripealele de la Polieleu)

Pînă în secolul al XIII-lea, Polieleul slujbei bisericești de dimineată, de la Utrenie cum se spune în unele vechi manuscrise, îndeosebi la Praznicele împărătești, era alcătuit numai din *Psalmii* cu Aleluia, adică *Psalmul 134* — «Robii Domnului...» și *Psalmul 135* — «Mărturisii-vă Domnului...». Cîntîndu-se acești *Psalmi* după fiecare stih se cînta în chip repetat «Pripeala» (= a se cînta împreună cu..., repeta...) «Aleluia». Dar la începutul secolului XIII pătrund în cîntarea Polieleului așa-numiții «*Psalmi aleși*», grupări de texte alese din Cartea *Psalmilor*, destinate a se cînta la anumite sărbători. Alcătuirea acestor *Psalmi aleși* (*Ecloghi*) s-a făcut de monahul grec Nichifor Vlemidis (1197—1272)¹⁸.

La sfîrșitul secolului XV, se găsea monah la Cozia, cu numele Filotei — chir Filotei —, fostul logofăt al voievodului Mircea cel Bătrîn, «Filos». În acea epocă de înflorire a slujbelor bisericești în locașurile creștine ortodoxe se căuta a înălța și mai mult «podoaba unora din sărbătorile cu Polieleu», înmulțind cîntările cu tropare mai ușor de priceput decît Pripeala «Aleluia» ce se cînta pînă atunci la Polieleu, ea cuprinzînd cea mai concisă formulă de laudă a Părintelui Ceresc; dar cuvîntul fiind un ebraism nu era înțeles de mulțimea credincioșilor. N. Vlemidis alcătuiuse «*Psalmi aleși*» și pentru celelalte ipostaze ale Sfintei Treimi, pentru Maica Domnului și pentru Sfinți, atât cît îngăduiau textele biblice. Monahul Filotei va aduce o contribuție personală distinctă; în locul Pripealei «Aleluia» alcătuieste un scurt tropar de preamărire, închinat Praznicului respectiv, anume:

«Slavă Ție, Treime Sfîntă: Părinte, Cuvinte și Duhule Sfinte, zicînd: Slavă Ție, Dumnezeu!»

17. Vezi Radu Constantinescu, *Texte românești în arhive străine. Nichita din Heraclaea. Comentariile la cele 16 Cuvîntări ale lui Grigorie de Nazianz*. Fragmente. Ediție, traducere și comentarii de..., București, 1977, passim.

18. Vezi și Pr. S. Teodor, *Filotei Monahul de la Cozia — inmograt român*, în «MO», VI (1954), nr. 1—3, p. 22—24.

«Bucură-te ceea ce ești cu dar dăruită, Marie
Domnul este cu tine, zicînd: și prin tine cu
noi!

«Veniți toți, pe Maica Lumii, pe Prea-
sfînta Fecioară Maria, să o lăudăm, pe care
Sfîntul Andrei a văzut-o rugîndu-se cu Sfînții
în Vlaherna, pentru popor și să cinstim puter-
nicul ei Acoperămînt!

«Dat-ai semn celor ce se tem de Tine, ca să
fugă de la fața arcului, zicînd: Crucea Ta,
Hristoase Dumnezeule!

«Veniți, iubitorilor de mucenici să lăudăm
pe Izbăvitorul Izvoritorul de mir, Dimitrie,
zicînd: pe rîvnitorul Mîntuitorului!

«Veniți, toți într-un glas să lăudăm pe Ioan
Gură de Aur, zicînd: pe învățătorul cel de
obște!

«Veniți, toate cetele călugărilor, să lăudăm
pe Sava cel Sfînit, zicînd: pe lauda Capado-
cienilor!»¹⁹.

Aceste tropare se cîntă și astăzi în Biserica noastră, cu stihuri alese
din Psalmii întocmiți de Nichifor Vlemidis la Polieleul Praznicelor îm-
părătești ale Maicii Domnului și ale mucenicilor și cuvioșilor mai
însemnați.

Imnele alcătuite de monahul Filotei de la Cozia au corespuns exi-
gențelor genului, fiind acceptate și integrate în tradiția noastră litur-
gică²⁰, situîndu-se între primele texte ale literaturii muzicale originale
românești.

Filotei este cel mai vechi melod român cunoscut pînă astăzi.

El a redactat *Pripealele* mai întîi în limba greacă, limbă ce se folo-
sea și în secolul XVI la noi în cult pentru muzica psaltică, cum dove-
dește și tradiția de la Putna prin manuscrisele ce s-au păstrat. Puse
mai întîi pe note muzicale bizantine, troparele trebuie să fi fost scrise
în versuri metrice ori silabice, după modelul melozilor bizantini. Dar
traducerea în limba slavonă nu s-a putut face în această formă literară,
precum nici în limba română la timpul cuvenit.

Pripealele nu puteau circula în copii cu scop liturgic, înainte ca
autorul să-și fi stabilit o faimă de mare evlavie, pe lângă cea de căr-
turar²¹. Ele au fost introduse în cărțile liturgice în biserici și mînăstiri:

19. *Catavasierul sau Octoiul Mic*, ediția a XI-a, București, 1980, p. 204—243.

20. R. Suiu, *Filotei Monahul*, în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă
la 1900*, București, 1969, s.v.

21. (Mitropolitul) Tit Sîmădrea, *Filotei Monahul de la Cozia. Data, locul și limbă
în care s-au alcătuit Pripealele*, în «MO», VII (1955), 10—12, p. 540.

în Țara Românească mai întâi, apoi în celelalte provincii; au fost traduse în medio-bulgară și se folosesc și astăzi de frații ortodocși bulgari, sârbi și ruși.

Manuscrisele slavone care cuprind Pripealele monahului Filotei se păstrează la Biblioteca Academiei — București, sînt în număr de trei-sprezece și au proveniență diferită, mai ales de la mînăstiri din Țara Românească și Moldova. Astfel, un *Tipicon* din anul 1523 provine de la Mînăstirea Neamțu. Tot din secolul XVI este o *Psaltire* provenind de la mînăstirea Coșula, apoi un *Evhologion* de la Bisericiani, un *Sbornic* de la Dobrovăt, altul de la Bistrița-Neamț, un *Catavasier* de la Neamțu, un *Minei* și un *Liturghier* de asemenea din Moldova, precum și un *Sbornic* din Țara Românească.

Sînt semnalate încă unsprezece manuscrise care se păstrează astăzi în depozite din străinătate. Dintre acestea, un *Tipicon* din anul 1533 a aparținut cîndva preotului Teofil Ghepețu din Vorniceni-Moldova. Un *Parachis* copiat în anul 1661 de vrednicul ieromonah Rafail de la Dragomirna se păstrează în colecția P.I. Șafarik la Praga, în Museum Regni Bohemiae, cota IX/H/19.

În cărți tipărite, Pripealele apar pentru prima dată în slavonă în *Molivoslavul* din Venetia — 1547, apoi în *Sbornicul* lui Coresi din 1580, de la Sas-Sebeș (Transilvania); în *Psaltirea*, ediția Vilna — 1586; în *Psaltirea* de la Govora, ediția 1637. În această ultimă ediție numărul sărbătorilor cu Pripeale se ridică la 33, încep cu același îndemn din textul lui Filotei: «Veniți toți...» și au aceeași sobrietate de exprimare. În traducere românească s-au tipărit întîia oară în *Psaltirea*, ediția Buzău — 1703 și s-au răspîndit în Moldova, în Transilvania și în Banat; apoi în *Catavasierul*, ediția Rîmnicea — 1715, în *Psaltirea*, ediția Neamțu — 1817 — aici monahul Filotei de la Cozia fiind numit «fericit»²².

Răspîndirea pe care a cunoscut-o creația lui Filotei monahul confirmă însemnătatea contribuției sale la teologia liturgică românească în special, la teologia liturgică ortodoxă în general²³.

3.

O importantă contribuție la literatura juridică a Bisericii Ortodoxe românești: Pravila de la Govora din anii 1640—1641 tradusă de monahul Mihail Moxălie de la Bistrița-Vilcea

Ctitorită de boierii Craiovești la sfîrșitul secolului XV, Mînăstirea Bistrița din Vilcea devine, dintru început, un important centru de spiritualitate ortodoxă și cultură românească. În acest mediu și-a petrecut tinerețea voievodul Neagoe Basarab, iar mai tîrziu, în reședința de la Argeș, folosind cărți de la Bistrița, cum va face și ruda sa, demnitar la curte, cărturarul Udriște Năsturel. Încă din vremea cînd fostul mare ban al Craiovei Barbu Craiovescu, ctitorul principal al sfințului locaș, devenise monah la Bistrița, cu numele Pahomie, se aflau aici importante

22. *Ibidem*, p. 527, 529.

23. Vezi și Emil Turdeanu, *Les premiers écrivains religieux en Valachie: L'hégoumène Nicodim de Tismana et le moine Philothée*, în «Revue des études Roumaines», Paris, II (1954) și Tit Simedrea, *Les «Pripela» du moine Philothée*, în «RS», XVII (1970).

scrieri teologice care se copiau, se multiplicau pentru folosul multora și care, prin caligrafia artistică pot sta alături de cele din Neamțul Moldovei. Monahii de la Bistrița au dat expresie unei veritabile concepții estetice religioase determinate de sensibilitatea specifică sufletului românesc. Ca și în alte mănăstiri și schituri românești, la Bistrița lucrul copiștilor și al caligrafilor, munca lor meticuloasă cerea nu numai iscusință dar și un deosebit potențial de răbdare, era socotită «propovăduire a miinilor», fiind ca «o predică neîncetată» sau «rugăciune curată».

Cînd eruditul scriitor Al. Odobescu aducea în secolul trecut, de la Bistrița la București, aproximativ 300 volume foarte vechi — între care 80 de manuscrise grecești, slavone și românești —, menționa într-un raport către Ministerul Cultelor opinia sa despre valoarea acestei bibliotecii, cu referire specială la autenticitatea și însemnătatea cărților: «Fără a contesta valoarea unor cărți găsite pe la alte multe mănăstiri ce am vizitat, trebuie să mărturisim că biblioteca de la Bistrița ne-a dat pînă acum cele mai însemnate rezultate sub raportul autenticității».

În această vatră de spiritualitate ortodoxă românească s-a format și și-a desfășurat activitatea în secolul al XVII-lea monahul Mihail Moxalie. El va dăruii mai întii istoriografiei românești prima istorie universală în limba patriei, apoi în domeniul teologiei dreptului canonic, traducerea *Pravilei de la Govora* din 1640—1641.

În *Cronograful lui Moxalie* se remarcă o deosebită capacitate de stăpînire a mijloacelor de expresie ale limbii române. Moxalie nu și-a limitat contribuția la o simplă lucrare de traducere — izvorul principal al istoriei sale universale fiind *Cronograful lui C. Manasses*, scris în grecește, în versuri, în secolul al XII-lea. Textul prolix al acestuia și înformațiile din celelalte izvoare au fost consemnate cu inteligență critică. Într-o cronologie riguroasă, dînd astfel o ordine unitară știrilor și evenimentelor. Monahul erudit Moxalie a adus o contribuție originală în cultura noastră, reliefind momentele de glorie din trecutul românesc. evocînd pe voievozii cu strălucite înfăptuiri : Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare. Cercetarea acestui Cronograf relevă un cărturar din primele decenii ale secolului XVII preocupat să înfățișeze, într-o limbă românească «viguroasă și pitorească», un compendiu de istorie universală careia îi creează o perspectivă specifică, legendînd istoria universală de istoria propriului său popor ²⁴.

În domeniul teologiei dreptului nostru bisericesc, monahul Moxalie a depus sîrguincioasă muncă pentru traducerea *Pravilei* — cea dintîi tipăritură românească cu caracter juridic, după *Pravila* din vremea lui: Coresi, cărturarul tipograf din secolul al XVI-lea. *Pravila* tradusă de Moxalie a apărut în tipografia de la Govora în 1640—1641, cu sprijinul și binecuvîntarea lui Teofil Bistrițeanul, mitropolitul Țării Românești între 1637 și 1648. Teofil era fostul episcop de Rîmnicu Vilcea, pe care istoricul N. Iorga în numește : «patronul caligrafilor, îndrumătorul la

24. Vezi *Cronograful lui Mihail Moxalie*, ediție îngrijită de N. Simache și T. Cristescu, Buzău, 1942, și *Istoria Literaturii Române* (Tratatul de...), vol. I, Literatură română în perioada feudală (1400—1780), București, 1964, p. 355—357.

scris al lui Moxalie și unul dintre cei dintâi cititori ai limbii românești în Biserică»²⁵.

Moxalie a tradus *Pravila* după versiunea slavonă a unui Nomocanon grecesc, de tipul celui publicat de Johannes Baptisto Cotelierius în colecția «Ecclesiae Graecae Monumenta» (Paris, 1677—1686). Textul *Pravilei* este extras din canoanele și constituțiile apostolice, din canoanele Sinoadelor locale și ecumenice, ale Sfinților Părinți, precum și din legiuiri civile și penale. Aceste surse fundamentale sînt menționate în chiar subtilul *Pravilei* — de altminteri acesta fiind uzanța epocii —, autoritatea textului legislativ fiind asigurată prin păstrarea rînduielilor apostolice, sinodale și patristice. *Pravila* era destinată în chip direct clericilor, tuturor slujitorilor sfintelor altare ortodoxe, avînd o importanță deosebită pentru spiritualitatea românească a epocii; constituia un îndreptar pentru toate pricinile bisericești și civile, în care preoții indeosebi erau datori să-i povățuiască pe enoriași.

Traducerea și tipărirea *Pravilei* de la Govora a avut așadar un scop precis religios-didactic și cultural-educativ. De o importanță deosebită pentru teologia și spiritualitatea românească este faptul că a cunoscut și o ediție specială destinată Bisericii Ortodoxe din Transilvania, cu o prefață proprie semnată de mitropolitul locului, Ghenadie. Tipărirea s-a făcut cu cheltuiala voievodului Matei Basarab, «ca o lege oficială», promulgată de autoritatea bisericească și cea de stat. *Este prima Pravilă tipărită la noi cu un caracter oficial de lege a Bisericii și a Statului în Țara Românească*, și reprezintă un important monument al culturii vechi românești; a contribuit la păstrarea unității spirituale, dar și etnice a poporului român, prin aplicarea unor norme juridice comune pe tot cuprinsul Țării Românești și al Transilvaniei. Ediția pentru Transilvania arată foarte strînsele legături culturale care se păstrau între românii de o parte și de alta a Carpaților. *Pravila* a putut îndeplini și rolul unui manual de școală, cît și de educație morală ortodoxă, pentru rezistența românilor față de presiunile calvine din acea vreme.

Preocuparea pentru edificarea morală a straturilor largi ale poporului s-a continuat prin tipărirea cărților de predică și învățăturii morale, egumenul Melchisedec publicînd în anul următor, 1642, la Minăstirea Cimpulung, «*Învățătură preste toate zilele, alese din multe dumnezeiești cărți de folosință tuturor creștinilor prepuse de pre limba grecească*» — carte ce alcătuiă un sumar tratat de morală.

Este locul să subliniem și rolul important pe care l-au îndeplinit voievozii noștri care cîrmuiau Țările Române, Matei Basarab fiind cel mai important cititor de sfînte locașuri la sud de Carpați, ca și Ștefan cel Mare mai înainte în Moldova. El a înțeles și a dat o deplină încuviințare inițiativei mitropolitului Teofil de a menține prestigiul rînduielilor de viață monahală, introducînd «norme de legalitate și moralitate supe-

25. N. Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 298. Dospre *Pravila de la Govora* vezi și Ioan N. Floca, *Pravila de la Govora din 1640—1641*, în «BOR», LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 298—318; Idem, *Importanța canonică-juridică a Pravilei de la Govora (1640—1641)*, în «Mitropolia Ardealului» (= «MA»), IX (1964), nr. 6—8; Idem, *Originele dreptului scris în Biserica Ortodoxă Română*, în «MA», XIV (1969), nr. 1—3; Stelian Marinescu, *Dispozițiuni de drept laic în Pravila de la Govora din 1640*, în «BOR», LXXXI (1963), nr. 3—4.

rioare datinei în viața publică» și spre a face larg cunoscute canoanele bisericești care să înfrumusețeze principiile și relațiile etice laice, contribuind la reglementarea acestora.

Unele exemplare din această *Pravilă*, fie dintre cele ale ediției din Țara Românească, fie dintre cele ale ediției din Transilvania, au putut ajunge și în Moldova, pentru împlinirea aceluiași rosturi bisericești și morale.

4.

Aportul Episcopiei Rîmnicului (Vilcea) prin activitatea editorial-tipografică la teologia românească și în sprijinul înfloririi vieții bisericești în secolul XVIII

În decursul istoriei, ca și în prezent, mitropoliile, episcopiile, eparhiile Bisericii Ortodoxe Române au întreținut strînse raporturi, creîndu-și facilități reciproce, ele reprezentînd unități organizatorice bisericești constituite istoric și depunînd permanente eforturi pentru o neîntreruptă comunicare și colaborare frățească.

La sfîrșitul secolului al XVII-lea, la nord de Carpați, Ortodoxia românească abia scăpată de prea stăruitoarea ademenire la reforma luterană sau calvină era primejduită în chip acut și de ofensiva romano-catolică, exercitată sub felurite manifestări, de la cele mai subtile la cele directe, șocante. Într-o asemenea situație, numai legăturile strînse cu frații de la sud și est de Carpați, români ortodocși, au putut determina și asigura sprijinirea acțiunii de rezistență.

Alături de alte centre bisericești ortodoxe din spațiul românesc, Episcopia de Rîmnicu Vilcea a avut condiții adecvate și a depus merituose eforturi pentru a sprijini și Ortodoxia din Transilvania, cu deosebire în perioada ofensivei romano-catolice din secolul XVIII.

În această frățească misiune creștină și națională, Oltenia a fost slujită de vrednici ierarhi, egumeni, preoți, monahi, cum și de dreptmăritori creștini. Pe lângă poziția geografică de vecinătate, contextul istoric a prilejuit acest sprijin efectiv și eficient în secolul al XVIII-lea, cînd, pentru un număr de ani, Oltenia, Transilvania și Banatul s-au aflat sub administrație austriacă. Un rol deosebit de important pentru susținerea intereselor spiritualității ortodoxe l-a îndeplinit tipografia românească ortodoxă de la Rîmnicu Vilcea, prin editarea, tipărirea și răspîndirea cărților bisericești, adesea în condiții deosebit de grele.

Inscăunarea ca episcop la Rîmnicu Vilcea a lui Antim Ivireanul și cei cîțiva ani de arhipăstorire aici (1705—1708), coincid cu perioada dramaticelor frămîntări ale vieții spirituale a românilor ortodocși de peste munți, din Transilvania și din Banat.

Datorită organizării vieții religioase bisericești s-au înmulțit, și-au extins acțiunea de educație religioasă ortodoxă și nu mai putea continua situația din secolele anterioare cînd slujbele religioase ortodoxe se oficiau mai ales după manuscrise, care se copiau în timp îndelungat. Încercau cu dificultate și mai ales deveniseră cu totul insuficiente. Pen-

tru împlinirea cerințelor locașurilor ortodoxe s-a dovedit neapărat necesară organizarea activității editorial-tipografice²⁶. Antim Ivireanul instalează tipografie la Rîmnicu Vilcea și tipărește, mai întâi în grecește, *Tomul bucuriei*, care în Prefață conținea aluzii directe la situația ortodocșilor din zona balcanică, sîrbii, grecii și românii. «(...) La Viena, unde este scaunul împăratului nemților, este cardinal un oarecare Kolonitz, care a scris din Viena că sîrbii, vlahii și grecii care sînt în Ungaria, Ardeal, Sirbia, Croația, să citească Simbolul (Credinței) cu adaos, să primească azimile, să mărturisească purgatoriul și pe Papa Romei să-l proclame infailibil și atotputernic păstor peste toată Biserica. Același scrie în această epistolă că orientalii țin schisma cea mai nepioasă și pe noi ortodocșii ne numesc cei mai nepioși». Cartea este semnificativă pentru demonstrarea atitudinii lui Antim Ivireanul împotriva Uniației, cuprinzind texte-argument pentru apărarea Ortodoxiei: Epistole ale Patriarhului Fotie al Constantinopolului, însemnări de la Sinodul considerat al VIII-lea ecumenic și alte texte bine alese spre a servi scopului apologetic, între care cele împotriva primatului papei, datorate lui Nicola doctorul filosof, Cuvîntul lui Meletie al Alexandriei asupra primatului papei, Dialogul ieromonihului monah asupra altui oarecare monah contra latinilor etc.

În anul 1706, Antim Ivireanul tipărea la Rîmnicu Vilcea *Evhologhionul* în limba română, reproducînd la început și citate din *Sînta Scriptură* care arată necesitatea oficierei slujbelor bisericești în limba fiecărui popor. Tot aici sînt publicate «întrebările și răspunsurile» unor conducători de Biserici Ortodoxe unde slujbele se oficiau în limba popoarelor respective. Exemplare ale acestei tipărituri au pătruns și peste munți, în Transilvania, unele fiind păstrate pînă în zilele noastre²⁷.

În anul 1708, episcopul Damaschin, urmînd în scaun la Rîmnicu Vilcea lui Antim Ivireanul, pentru a asigura înțelegerea de către credincioși a celor ce se cîntau și se citeau în biserică, și-a fixat ca țel al activității sale în acest domeniu traducerea în românește a cărților de slujbă. A reușit să traducă aproape toate cărțile de cult și să le tipărească în tiraje care, deși erau încă modeste, erau fără precedent. Episcopul Damaschin «prefăcuse» în românește, la 1704, *Tîlcul la Apocalips* al lui Andrei de Cesarea Capadociei, tradus din grecește în slavonește de «Cuviosul Lavrentie Zizaniia», apoi *Tîlcul Evangheliilor* de Teofil al Bulgariei, un *Catehism* de «pravoslavie» și altele — despre care facem mențiuni în continuarea acestor pagini.

Damaschin episcopul a înnoit tipografia de la Rîmnicu Vilcea și a elaborat un adevărat plan de lucru cultural în folosul spiritualității și teologiei românești ortodoxe. A proiectat și a reușit să infăptuiască extinderea ariei de difuzare a cărților bisericești pe un vast teritoriu,

26. Virgil Molin, *Tipărirea de la Rîmnicu, mijloc de luptă ortodoxă împotriva catolicismului din Transilvania (1705—1800)*, în «MO», XII (1960), nr. 1—2, p. 459—461.

27. Idem, *Aria de răspîndire a cărților de la Rîmnicu în Banat în secolul al XVIII-lea*, în «MO», XVI (1964), nr. 11—12, p. 861.

pină la limitele de vest ale eparhiei Aradului, deci pină la Tisa. Astfel, «Banatul va fi beneficiarul direct și imediat al începuturilor editoriale de la Rimnic»²⁸, patronate cu competență, perseverență și pasiune de episcopul Damaschin.

Înainte de săvârșirea sa din viață, episcopul Damaschin a reușit să tipărească, în 1724, *Ceaslovul și Invățătura (ortodoxă) despre Șapte Taine*, iar în anul următor o *Psaltire*. Traducerile rămase în manuscris, între care *Minciele*, vor fi tipărite de urmașii săi. În 1729 va apărea a doua ediție a *Molitvelnicului* românesc din 1721, exemplarele ei ajungând și în Transilvania, unde erau deosebit de solicitate, ca și *Octoiul*. Aspirația pe care o nutrise continuu în adâncul ființei sale acest vrednic de pomenire veșnică ierarh de la Rimnicu Vilcea era aceea de a vedea cărțile pe care le tipărea răspândite la toți românii, munteni, moldoveni, ardeleni și bănățeni. Despre ostelile episcopului Damaschin în domeniul editării-tipăririi de cărți bisericești ortodoxe se scria mai târziu în Transilvania: «(...) pe la 1724 (...), cărțile bisericești, mai pe toate, de pre slavonie le-au tălmăcit pre românie, carea tălmăcire și astăzi o ține toată Biserica românească»²⁹ — referire directă și apreciere a însemnătății și valorii traducerilor și diortosirilor pe care le infăptuise vrednicul ierarh Damaschin.

Urmașul lui Damaschin, episcopul Inochentie, a tipărit unele dintre manuscrisele rămase de la Damaschin, traduceri românești ale cărților de slujbă ortodoxă.

În anul 1731, episcopul Inochentie tipărește un *Apostol*, în același an va îngriji și o nouă ediție a *Triodului*, «cel mai bun Triod», pe care și bisericele din Transilvania s-au grăbit să-l achiziționeze.

În anul 1733, se afla la Rimnicu Vilcea un competent colaborator în activitatea editorial-tipografică, preotul Ioan Făgărășanul care lucrase și în tipografia lui Antim Ivireanul. Apreciindu-i însușirile intelectuale și pregătirea teologică, episcopul Inochentie l-a rinduit să îndeplinească munca de «diortositoriu» — îndreptător al manuscriselor și al tiparului, meșter tipograf fiind în acea vreme «Vladului Gheorghievici tipografulu».

În ceea ce privește planul de difuzare a acestor tipărituri, trebuie precizat faptul că multe dintre cărțile ortodoxe românești tipărite de episcopul Inochentie în vederea răspândirii lor și în Transilvania erau depozitate la Sibiu, la un oarecare Dimitrie Moldovan³⁰. Între aceste cărți se aflau: *Liturghierul*, *Catavasierul* și altele. Asemenea tipărituri au pătruns și în Banatul timișan. Popa Constantin, meșter tipograf al tiparniței din Rimnicu Vilcea, avea misiunea de a trece și în celelalte ținuturi românești prețioasele produse ale oficinei editoriale de la Rimnicu. În anul 1730, un anume Gheorghe din Jibel (Timiș), cumpăra un *Liturghier* — apărut la Rimnicu Vilcea în 1729 — de la Simeon Vătaful, astie

28. *Ibidem*, p. 860.

29. Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, 1963, p. 26.

30. Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI—XVIII*, Sibiu, 1968, p. 92—93.

incît se poate afirma că este vorba «de un plasator de carte care cutreiera satele bănățene» în acest scop³¹.

În vremea episcopului Inochentie se ivește încă o împrejurare prin care se putea contribui la sprijinirea Ortodoxiei din Transilvania, anume: jurisdicția canonică asupra clericilor și credincioșilor din Brașov și Țara Birsei. Chiar din vremea începuturilor frământărilor religioase confesionale din Transilvania, credincioșii din Scheii Brașovului au găsit un sprijin în Oltenia. Banul Gheorghe Cantacuzino răspundea la o scrisoare a brașovenilor, din martie 1724, făgăduindu-le ajutorul său; astfel, a obținut din partea administrației austriece ca preoții ortodocși din Scheii și din Țara Birsei să fie sub jurisdicția episcopiei de Rîmnicu Vilcea, «fiind de aceeași lege», pentru a-și duce viața religioasă în continuare potrivit străvechilor rînduiri bisericești.

Același Gheorghe Cantacuzino îi va înștiința mai tîrziu, prin scrisoarea din 13 iulie 1726, că a intervenit pe lângă generalul austriac Tiede din Sibiu, care a făgăduit să rezolve într-un mod corespunzător cerințele românilor ortodocși. Chemînd pe preoții scheieni ortodocși, generalul austriac le-a poruncit: «De vreme ce nu vreți să vă uniți, să vă fie vlădica cel unit al Ardealului Vlădică, voi să căutați să mergeți la vlădica al Rîmnicului (Vilcea) să vă plecați, să fiți ascultători de acolo, de vreme ce e de o lege cu voi și iaste și acela în țara împăratului vostru și veți avea pace în lucrul legii...»³². După această dată au început să intre în legături mai strînse cu Episcopia de la Rîmnicu Vilcea.

La 20 ianuarie 1728, generalul Tige a întărit decizia ce luase dînd și «o carte», prin care arăta că pe viitor scheienii și cei din Țara Birsei vor fi sub jurisdicția episcopului de Rîmnicu Vilcea. Popa Radu Tempea de la Brașov a mers la Rîmnicu spre a se convinge de adevărul că oltenii «stau tot pe așezămîntul cel vechi al legii grecești» — deci al Ortodoxiei.

Prin 1732, pentru că unii dreptmăritori creștini din Brașov se arătau sceptici în privința Ortodoxiei celor de la Rîmnicu Vilcea, episcopul Inochentie îi ruga în scris să nu creadă că el ar fi unit, căci «de una ca aceea să ne ferească Dumnezeu, că noi pentru pravoslavnica credință a Sfintei Biserici a Răsăritului sîntem gata și spre vărsare de sînge să fim dați».

Episcopul Climent, care a arhipăstorit în Oltenia între anii 1735 și 1749, s-a dovedit un vrednic ucenic al episcopului Damaschin. A tipărit și el o serie de cărți după manuscrisele predecesorului său. A arătat o preocupare deosebită pentru păstrarea legăturilor constante cu ortodocșii din Scheii Brașovului și după retragerea administrației austriece.

Episcopul Climent a continuat merituoaasa lucrare a lui Inochentie, stăruind în desăvîrșirea planului gîdit inițial de Damaschin. *Antologia* din 1736—1737, cu care începe seria tipăriturilor editate cu purtarea sa de grijă, era prima lucrare de acest fel. A fost diortosită de hu-

31. V. Moln, *Legături cultural-religioase între Banatul Timișan și cel al Olteniei în secolul al XVIII-lea*, în «Mitropolia Banatului» (= «MB»), XIII, (1963), nr. 1—2, p. 55—56.

32. Apud M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 52.

rezeanul Lavrentie, care a «potrivit-o», într-o versiune rezumată, cu-prinzind-o în peste 650 file slujba anului întreg. Antologhiul era pre-lucrat după «Mineiul cel rumânescu» datorat lui Damaschin. Această importantă carte de slujbă în românește a fost primită cu deosebită pre-țuire, cunoscând o considerabilă răspîndire și în Transilvania. O nouă ediție a apărut în 1745, spre împlinirea lipsurilor ce încă persistau în sfințele locașuri ortodoxe.

Dintre manuscrisele rămase de la Damaschin se tipărea pentru înția oară abia în anul 1743 *Penticostarul*, pe care îl tradusese din sla-vonă, greacă și latină — această tipăritură răspîndindu-se mult, la rîndul său, și în Transilvania.

Episcopul Climent își sublinia scopurile urmărite prin aceste tipă-rituri în Predoslovija *Evangeliiarului* din 1746, scriind că această carte va răspîndi cuvîntul Domnului Hristos, cuvîntul evangheliștilor «în toate ținuturile și țările ce vorbesc limba românească». Un exemplar din *Antologhionul* tipărit în 1737 era achiziționat în Rodna. Un alt exem-plar ajungea la «popa Filip din Maramureș, din Călinești»; un alt exem-plar la «popa Pătru de la Căpîlna». La Rîmnicul Vilcea se formase «un grup de dieci colportori, care încărcau tomurile în saci, le duceau peste munți, unde le lăsau în anumite locuri, de unde puteau fi ulterior achi-ziționate de locuitori ai satelor vecine» și, desigur, în primul rînd de slujitorii bisericești. Acești colportori de carte religioasă ortodoxă «parcurgeau trasee ce legau Rîmnicul de Maramureș»³⁴.

În vremea episcopului Climent, pe la 1736, o contribuție interesantă pentru domeniul artei religioase ortodoxe, provenită din mediul mona-hal oltenesc din părțile Tismanei, privește dezvoltarea învățăturii pic-turii și arta decorației de locașuri ortodoxe din Banat. O «școală de pic-tură» și de carte bisericească românească a fost înjghebată la Grădiștea Mare de lângă Virșeț. La această școală de pictură bisericească din Banat au crescut generații de zugravi și cărturari renumiți.

Între gorjenii care și-au înscris numele în această acțiune de fră-țească într-ajutorare românească și ortodoxă se găsea și Vasile Diaconu, crescut și instruit în tainele picturii bisericești ortodoxe în mediul mona-hal de la Mînăstirea Tismana. Grupul de gorjeni s-a așezat mai înti, la Grădiștea Mare de lângă Virșeț, adunînd în jurul lor localnici talen-țați și sîrguitori. Mai tîrziu, Vasile Diaconu și-a adevărit meritul de a fi fost unul dintre fondatorii «școlii» de pictură din Banat, mutîndu-se la Bocșa-Montană, unde și-a continuat activitatea cu lăudabile rezultate. Din această familie fac parte intelectuali remarcabili în viața culturală a Banatului: Gheorghe Diaconovici, Petre Diaconovici, stabilit la Tîmi-șoara, Constantin Diaconovici-Loga, un mare pedagog român, scriitor și luptător hotărît pentru emanciparea poporului din mijlocul căruia s-a ridicat.

Eforturile pline de dificultăți și roadele lor, rezultatele evidente pe care le înregistrau în Transilvania și în Banat frații români ortodocși de la Sudul și Estul Carpaților pentru păstrarea nealterată a Ortodoxiei

33. Al. Dutu, *Coordonate ale culturii românești în secolul al XVIII-lea (1700 - 1821)*, București, 1968, p. 126—127.

și pentru continua dezvoltare a spiritualității românești, în bună măsură prin cărțile bisericești tipărite și difuzate de la Rîmnicu Vilcea, nu puteau fi admise fără reacție din partea cercurilor catolice din jurul tronului habsburgic de la Viena. Trebuia cel puțin frînată, dacă nu eliminată o activitate cu atât de evidente consecințe pentru interesele sferelor conducătoare politice și religioase catolice. O soluție cu caracter «oficial» pentru a se pune stavilă lucrării ortodoxe, cel puțin în parte, a fost Rescristul Mariei Tereza, din 18 iunie 1747. Acest Rescrist cuprindea prevederi răspicite: «să nu se îngăduie aducerea de cărți schismatice din Muntenia și Moldova...», aceasta însemna că tipăriturile ortodoxe cunoșteau o intensă circulație, situație ce crease îngrijorarea catolicilor.

În consecință, se organiza începînd cu anul 1750 tiparnița unită de la Blaj, sub controlul direct catolic. Totuși, cartea din Țările Române, de la Sud și Est de Carpați, străbate și de acum înainte peste munți, oricîte dificultăți și riscuri va avea de împlinat. Tipografia de la Rîmnicu Vilcea își dezvoltă în continuare activitatea editorială, însuflețită și îndrumată direct de mari oameni de cultură ortodoxă și românească, arhierii care aveau nu numai toată purtarea de grijă dar și competența și autoritatea pentru ca teascurile tiparniței să nu înceteze lucrul iar relațiile cu Transilvania și Banatul să nu slăbească și să nu dea prilejul catolicismului de a-și atinge scopurile. Cartea tipărită la Rîmnicu Vilcea era mai departe difuzată în toate provinciile românești, bucurîndu-se de un nestirbit prestigiu, fiind de primă însemnătate pentru Transilvania și Banat. Ceva mai mult, este mult apreciată calitatea editorială sub care se prezenta, astfel că, un Octoih, un Triod, un Catavasier sau o Psaltire «de Rîmnicu» devin «o noțiune-etalon, ca o marcă de fabricație pentru un produs de notorietate și de prestigiu consacrat»³⁴.

În această perioadă, sferile imperiale catolice de la Viena luau o măsură de prevedere în plus, de contra-ponderare, hotărînd stabilirea la Sibiu a unui tipograf, «privileghiatur tipografu de carte românească la Legea grecească neunită din Ardeal». Dar produsele editoriale de aici neavînd căutare se va recurge mai tîrziu la o formulă menită a induce în eroare. Astfel, în Psaltirea tipărită la Sibiu în 1780 se spunea: «...primiți-o cu drag, căci după izvodul cel de la Rîmnic iaste făcută...». Era un subterfugiu, dat fiind prestigiul cărții de la Rîmnicu Vilcea, știindu-se cit de mare era atașamentul pentru cartea bisericească provenită din acest centru editorial ortodox. «Privilegiaturul» de la Sibiu, Peter Barth, nu ezită de a contraface tipăriturile de la Rîmnic, fapt care va determina la timpul convenit pe episcopul Meletie al Romanului să publice în mod special o foaie volantă tipărită la Iași: «înștiințare despre cărțile tipărite în Ardeal», în care, vorbind despre Triadele primite din Transilvania, spunea: «Acestea ce acum pe acolo s-au tipărit, dar la început cu viclesug puse, iarăși puse spre amăgire că sînt tipărite în Țara Românească, în Episcopia Rîmnicului...».

Datorită activității sale prodigioase și eficiente întru apărarea Ortodoxiei și spiritualității românești, Episcopia de la Rîmnicu Vilcea își

34. Virgil Molin, *Tiparnița de la Rîmnic...*, p. 462, 464—465.

indreptătește locul ce i-a fost recunoscut în istoria culturii noastre bisericești ortodoxe.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea activitatea cultural-bisericească din Episcopia Rîmnîcului a cunoscut o dezvoltare înfloritoare datorită strădaniilor și competenței episcopilor cărturari Grigorie Socoteanu, Partenie, Chesarie și Filaret.

În anul 1752, se primeau în părțile Transilvaniei ca și în părțile Aradului, de la episcopul Grigorie al Rîmnîcului, un număr impresionant pentru acea vreme de cărți. Astfel, spre Arad au fost expediate două sute de cărți românești ortodoxe de slujbă bisericească. Rîmnîcul stăruia cu fermitate asupra planului de difuzare sistematică în părțile de peste munți a cărților românești ortodoxe³⁵. Episcopul Grigorie a acordat statornic ajutor preoților și credincioșilor din Transilvania, a hirotonit preoți de acolo, a trimis scrisori de încurajare credincioșilor din Scheii Brașovului. Temerarul ierarh nu s-a sfiit să acorde ocrotire și ajutor la Rîmnîcu Vilcea unor preoți și călugări transilvăneni care treceau în Țara Românească în pribegie — pentru motive ce nu sînt greu de presupus. După numirea lui Dionisie Novacovici ca episcop ortodox al Transilvaniei — în anul 1761 — a întreținut corespondența cu nou ierarh³⁶.

La 1750 apăruse la Blaj *Floarea adevărului pentru pacca și dragostea de obște*, care voia să demonstreze și să convingă, dacă era cu putință, că unirea cu Roma «altă nu este fără numai credința și învățătura Sfinților Părinți»... În scurt timp, apărea din părțile Rîmnîcului o replică viguroasă și riguroasă, de la Episcopie ori de la una din miniștrii rîmnîcului Horezu, Bistrița sau Cozia, replica publicației mai sus citate: *Cartea sau lumină cu drepte dovediri pentru Vavilonul cel tînuț care este în Rîmteni*; se presupune că era redactată fie de însuși episcopul Grigorie fie de cineva din anturajul său.

Preotul Nicolae Stoica din Hațeg, cunoscut prin meritele sale de cărturar și patriot, cum și prin strînsa prietenie pe care o întreținuse cu celebrul conducător al Revoluției de la 1821, Tudor Vladimirescu, a făcut adnotări pe un exemplar al *Cazaniei* aduse de la Rîmnîcu Vilcea; în semnările sale se refereau la represiunile pe care le sufereau preoții ortodocși în acele părți. În atmosfera de amenințări din acea vreme episcopul Grigorie al Rîmnîcului scria prin 1761 credincioșilor ortodocși din Transilvania o Pastorală prin care-i îndemna să rămînă statornici în dreapta credință. Astfel au și rămas creștinii ortodocși transilvăneni neclintii în apărarea Sfintei Ortodoxii, acceptînd cu neînfricare jertfa, asemenea lui Oprea Miclăuș din Săliștea Sibiului.

35. Valeriu Leu, *Considerații privind circulația cărților din Țara Românească și Sudul Banatului în veacul al XVIII-lea*, în vol. *Valori bibliofile din Patrimoniul Cultural Național*, II, București, 1933, p. 393; vezi și Pr. dr. Teodor Bodoșogae, *Despre curiozitățile teologice ale preoților români de acum 200 de ani. Semnificația unui manuscris Sîmbu*, 1944, *passim*; Prof. I. D. Laudat, *Contribuția tipografiei din Rîmnîcu Vilcea la promovarea cărții*, în «MC», XXVIII (1976), nr. 5-6, p. 368 și Pr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 75-76.

36. Pr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 1981, p. 429.

În acest răstimp contextul politic-religios al Transilvaniei nu prezenta nici un semn de ameliorare a situației în ceea ce privea raporturile cu catolicismul. Prin măsurile hotărâte de Maria Tereza în 1770 se suprimează orice posibilitate de liberă competiție în materie de carte bisericească între cele două versante ale Carpaților. Tipărirea pentru concuniți se dispune acum a fi imprimată «la recent privilegiata tipografie a lui Kurbzöck», din Viena. Numărul acestor «privilegiați» sporește în continuare cu un altul stabilit la Brașov, în același scop, împotriva cărților tipărite la Râmnicu Vilcea și răspindite de acolo către Transilvania, ba chiar pentru o acțiune-replică, de răspundere chiar la Est și Sud de Carpați a cărților imprimate de către «privileghiatul» brașovean³⁷.

Episcopul Chesarie al Râmnicului (1773—1780), unul dintre cei mai cunoscuți ierarhi români din secolul al XVIII-lea, diortosește, traduce, tipărește cărți bisericești ortodoxe pentru eparhia sa dar și pentru tot spațiul românesc unde erau necesare, mai ales pentru Transilvania și Banat. *Minelele* tipărite de episcopul Chesarie se pot găsi și astăzi la Bănărești și la Transilvăneni. Minelele erau retipărite pentru ei la Buda, în anul 1805. Prin tipărirea și prin acțiuni de anvergură națională, întreprinse împreună cu banul Olteniei, Mihai Cantacuzino, episcopul Chesarie urmărea păstrarea purității Ortodoxiei noastre. În *Prelața* primului volum al *Minelelor*, vrednicul ierarh rimnicean arăta că textul cărții pe care o tipărea «trebuie să intereseze pe toți românii». Cu puțin înainte de săvârșirea sa din viață (9 ianuarie 1780), în noiembrie 1779, episcopul Chesarie scria lui Hagi Constantin Pop din Sibiu, vestindu-i apariția de sub teascurile tiparniței de la Râmnicu Vilcea a primelor șase volume din *Minelele* și își exprima dorința să tipărească în românește *Tilcul lui Teofilact la Sfintele Evanghelii*, «pentru folosul cel de obște al creștinătății». După cum nici la cărțile tipărite până acum, așa și la aceasta pe care o plănuiește a se tipări, nu așteaptă nici un câștig: «... Și această carte fiind pentru folosul cel de obște al creștinătății, noi nu facem pentru nici un fel de câștig al nostru... Plata... o vom nădăjdui... de la Domnul nostru Iisus Hristos»...³⁸.

La sfârșitul secolului XVIII, era însăcunat mitropolit la București, Filaret, fostul episcop al Râmnicului Vilcea. Între preocupările vrednice de laudă pe care le-a avut, noul mitropolit ia la rîndul său o poziție activă față de frauduloasele tipărirea catolice deghizate în haină ortodoxă.

În 26 martie 1793, mitropolitul Filaret scria o anafora către voievodul din acea vreme, înfățișînd starea de lucruri din țară și punînd în evidență rolul Bisericii pentru păstrarea culturii naționale, a însăși ființei neamului românesc, prin întărirea și apărarea Ortodoxiei. Se re-

37. Vezi și Virgil Molin, *Tiparnița de la Râmnic...*, p. 468—469.

38. M. Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania...*, p. 112.

feră la însemnătatea traducerilor și tipăririi cărților bisericești ortodoxe, menționa ultimele șase volume din Mineie care se tipăriseră și cunoscuseră o largă difuzare și o mare prețuire. Înaltul ierarh solicita voievodului ca prin autoritatea sa să oprească intrarea în țară a cărților de slujbă imprimate în tipografiile uniaților, fiind cărți care proveneau, de fapt, «din pământuri străine», nu slujeau păstrarea Otodoxiei noastre. Referindu-se la primejdia pe care o reprezenta intrarea în țară a tipăriturilor provenite de la uniați readucea în prim plan și perfidia procedeelor «privileghiaților» tipografi: «... La începutul multor cărți poartă și numele Episcopiei Rîmnîcului, ca să se înșele oamenii...». Convins de argumentele marelui ierarh și de temerile îngrijorării lui voievodul puna rezoluția domnească de a nu se mai achiziționa sau primi pe o cale ori alta asemenea cărți cu inrîurire negativă pentru apărarea Ortodoxiei și dezvoltarea spiritualității românești.

Prin episcopii de la Rîmnîcu Vilcea sau, după cum am putut vedea prin mitropoliți proveniți de acolo, prin mulți clerici din întreaga eparhie, prin dreptmăritori creștini de rînd, cu deosebire din cadrul tipografiei rîmnîcicene, de-a lungul secolului al XVIII-lea s-a depus în Oltenia neconținută osteneală pentru promovarea culturii și spiritualității românești, pentru apărarea purității Ortodoxiei. Cartea românească de la Rîmnîcu Vilcea s-a răspîndit în mare măsură nu numai la răsărit de Olt și în Banat și Transilvania, a ajuns în Moldova, în Bucovina, în Maramureș. Cînd nu era episcop ortodox în Transilvania, în mod frecvent, preoții din aceste părți erau hirotoniți la Vilcea.

Un mare număr de cărți românești de slujbă bisericească tipărite la Rîmnîcu Vilcea au pătruns, mai întîi după gîndul și dorința lui Antu Ivireanu, apoi ale episcopului Damaschin și urmașilor lor pretutindea pe teritoriul românesc: *Evangheliul*, *Psaltire*, *Apostol*, *Acatistier*, *Octoih*, *Triod*, *Penticostar*, *Antologhion*, *Mineiele*. S-au răspîndit de asemenea de la tipografia din Rîmnîcu Vilcea numeroase cărți de edificare sufletească pentru creștinii ortodocși: *Învățătura despre cele Șapte Taine*, *Învățături în Postul Mare*, *Cazanii*, *Bucoavne*, *Despre Preoție*, *Carte sa lumină*, *Trîmbița românească*, *Cuvînt pentru iubirea de argint și asuprîre*, *Sinopsis*, *Pilde filosoficești*, *Cuvintele Avvei Dorothei*, *Cuvîntul Sfîntului Teodor Studitul*, *Gramatica românească*.

Prețuirea de care s-a bucurat cartea tipărită la Rîmnîcu Vilcea este adevărită și prin preocuparea pentru păstrarea ei în timp, chiar dacă alte ediții o puteau înlocui. Transilvania și Banatul sînt și astăzi adevărate tezaururi de cărți ortodoxe românești procurate de la tipografia Episcopiei din Rîmnîcu Vilcea.

La începutul secolului nostru, istoricul Nicolae Iorga găsește în Transilvania peste trei sute de cărți românești ortodoxe și de culte provenind de la tipografia din Rîmnîcu Vilcea. Preotul Ioan Birlea, identificat de asemenea un mare număr de astfel de cărți în Maramureș. Darius Pop le-a găsit și le-a semnalat în părțile sătmărene, iar diaconul Nicolae M. Popescu în Banat.

Toate aceste date esențiale referitoare la activitatea tipografiei de la Episcopia Râmnicu Vilcea, date ce nu epuizează realitatea faptelor, arată că tipografia din Râmnicu a ființat după un plan sistematic, elaborat inițial cu scopuri precise, completat pe măsura necesităților, plan editorial-tipografic și cultural-ortodox stabilit de ierarhii titulari, prețuit de către unul de la altul, ca un testament spiritual.

În anii de grea cumpănă, de amenințări sau acțiuni potrivnice direcției față de Ortodoxia și cultura românească, mai ales din Transilvania, cărțile editate și tipărite la Râmnicu Vilcea, fără excepție în grai românesc, au susținut și au întărit viața spirituală a credincioșilor, au îndeplinit un rol covârșitor în educația creștină ortodoxă și în păstrarea unității de credință.

Rolul tipografiei oltene de la Râmnicu Vilcea, ca mijlocitor în răspândirea cărții românești către toate ținuturile locuite de români, era cunoscut de domnitorii țării care interveneau cu autoritatea și prestigiul lor în sprijinul activității tipografiei râmnicene. Astfel, în mod elocvent se găsește un document domnesc de la Petru Mavrogheni la 12 aprilie 1787, arătând că domnitorul hărăzea «privileghiul» Episcopiei Râmnicului pentru tipărirea de cărți bisericești ortodoxe. Documentul se referea direct la celelalte provincii românești, precizând foloasele unor asemenea tipăriri nu numai pentru «neamul românesc și creștinesc ce lăcuiește în pământul Țării Domniei Mele, ci încă tot celalt după aiurea, ce să proslăvește în această limbă românească...»

Episcopia Râmnicului, unde tiparul a înlesnit asigurarea literaturii bisericești pentru hrana duhovnicească a credincioșilor ortodocși, a desfășurat o intensă lucrare culturală, națională și patriotică, prin vrednicii slujitori ai sfintelor locasuri, răspunzând prin atitudine și faptă, prin activitatea editorial-tipografică, la probleme de stringentă actualitate dar și de perspectivă ale culturii și spiritualității ortodoxe românești. Tipărițile de la Râmnicu Vilcea au străbătut aproape întreg teritoriul țării, prin circulația lor s-a dat expresie conceptelor ce sintetizau aspirațiile vremii sub raportul necesităților specifice vieții bisericești și al idealurilor naționale românești.

5.

Sfântul ierarh Calinic al Râmnicului-Noul Severin, un ctitor și un exponent al spiritualității ortodoxe românești din secolul al XIX-lea

Sfântul Calinic de la Cernica, episcopul Râmnicului-Noul Severin între anii 1850 și 1868, a contribuit la dezvoltarea și exprimarea spiritualității ortodoxe românești prin exemplarea sa viețuire creștină, prin străduințele pentru desăvârșirea duhovnicească, printr-o activitate multilaterală practic gospodărească, prin înțelegerea problemelor «cetății» și o integrare activă în rezolvarea acestora, continuând tradiția Bisericii noastre Ortodoxe de a se afla permanent în mijlocul poporului.

După ani de bogate realizări duhovnicești și gospodărești la Cernica (1818—1850), Calinic a fost ales, sfințit și înscăunat la Craiova, arhiepiscop al Olteniei. Despre el, Domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza, va spune :

«Episcopul Rîmnicului Calinic este adevăratul și sfîntul călugăr al lui Dumnezeu, și ca el altul nu mai este...». În termeni asemănători se exprima în corespondența sa și distinsul cărturar și ierarh Andrei Șaguna din Transilvania. După înscăunarea de la Craiova, Sfîntul ierarh Calinic era caracterizat prin presa ortodoxă a vremii («Eko Eklisiastik», 1851) în termeni prin care sînt evocate personalitățile patristice, ca unul ce «dă dovezi de cea mai desăvîrșită pietate, bunătate și rivnă pentru înfrumusețarea Casei Domnului...», cu podoaba exemplară a viețuirii sale creștine.

Sfîntul Calinic era un om al rugăciunii, iubitor al cărților, un luminat, cîrmuitor duhovnicesc și un mare patriot⁴⁰, un ctitor de sfînte locașuri.

După ctitoriile de la Craiova, de la schitul Popinzălești—Dolj, a restaurat biserica Episcopiei din Rîmnicu Vlcea, clădirile din jur, tipografia, seminărul, biserica minăstirii Frăsinei și multe biserici în eparhie prin asemenea sfînte lucrări căutînd să asigure condiții pentru viața de credință a păstoriților cum și a urmașilor. «El vedea lucrurile în perspectiva timpului și a sobornicității, slujită de așezămintele obștești. El voia să pună temelie trainică instituțiilor și voia să asigure funcțiunea lor de viitor»⁴¹.

Sfîntul ierarh Calinic și-a început urcușul duhovnicesc prin ascetism și l-a continuat prin această metodă clasică a oricărui drum de desăvîrșire spirituală în înțeles creștin.

Punînd realitatea exterioară în slujba intereselor oamenilor pentru viața lor veșnică el este un econom al mîntuirii, un gospodar al lui Dumnezeu.

Dar Sfîntul ierarh Calinic nu a manifestat nicidecum indiferență față de condițiile de viață ale oamenilor. Din dragoste statornică față de semenii, de arhipăstoriți, avînd un remarcabil simț al realității sociale, Sfîntul Calinic a militat pentru aplicarea corectă a legii învoielilor agricole din 1851, pentru îmbunătățirea soartei clăcașilor⁴². Avea certitudinea de nezdrunecat că mișcarea națională de la 1848, care cuprinsese toate provinciile românești însemna începutul unei epoci noi pentru patria sa, așa cum, în context, ideile redesteptării naționale, de dreptate, libertate și egalitate, dominante și determinante în ideologia europeană a vremii, anunțau o eră nouă în viața popoarelor continentului.

Animat de idealurile naționale, Calinic a participat activ la eforturile pentru realizarea Unirii Principatelor Române, la dezbaterile Divanului obștesc. În toamna anului 1857, ca deputat reprezentant al clerului oltean, a făcut parte din Adunarea Divanului Ad-hoc al Țării Românești și a fost ales președinte al deputaților clerici din Adunare. Într-o «întîlnire nară» pe care o semna în acea toamnă își mărturisea bucuria pentru ho-

40. Pr. prof. D. Stăniloae, *Cuvîntare rostită la Mănăstirea Cernica în ziua de 1 octombrie 1955*, în «BOR», LXXIII (1955), 11—12, p. 1164 și 1168; Pr. prof. Ene Brărescu, *La o sută de ani de la moartea Sfîntului Calinic Cernicanul*, în «Glasul Bisericii», XXVII (1968), nr. 3—4, p. 372.

41. Pr. D. Stăniloae, *Cuvîntarea cit.*, p. 1167.

42. Pr. N. Serbănescu, *Sfîntul ierarh Calinic de la Cernica, Episcopul Rîmnicului*, în «BOR», LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 382.

virile luate, prin aplicarea căroră. într-un viitor apropiat, țara putea să-și redobândească drepturile sale. «Eu smeritul, din ziua în care am auzit că milostivul Dumnezeu, prin slăvitele puteri ale Europei, au binevoit a-și întinde și către noi mila Sa, ca să ne ușureze de multe suferințe care le-am păținit și a ne bucura pe viitor de vechile noastre drepturi recunoscute prin Tratatul de la Paris, de atunci zic și pînă acum, nu am încetat și nu încetaz la ruga pe milostivul Dumnezeu, atît însumi cit și toate bisericile din eparhia noastră, ca să-și săvîrșească această milă a Sa prin unirea într-un singur stat a Moldo-României și sub un singur guvern..., ca unii ce sîntem uniți în credința cea către Dumnezeu, drept-slăvitori fii ai Bisericii Răsăritului, de aceeași limbă și de același neam». În aceeași întîmpinare, Sfîntul Calinic solicita ca în Adunare «să se vorbească și scrie în înțelesul popular, precum avem de pildă pe frații noștri moldoveni, cum scriu curat în limba patriei»⁴³.

Într-o Pastorală prin care se adresase enoriașilor din Eparhie în aprilie 1857, arăta binecredincioșilor că Sfînta Cruce este simbolul idealurilor poporului nostru, Sfînta Cruce «a fost sermul unirii și înfrățirii românilor, simbolul libertății și nădejdea lor în toate primejdiile religioase, naționale și politice». Arăta în această Pastorală dreptul firesc și legitim la libertate și independență al românilor care au primit propovăduirea creștină prin însuși «glasul Evangheliei» și sublinia datoria românilor de a se înfrăți și de a fi una în momentele de răscură ale istoriei lor naționale, datoria de a înălța rugăciuni «într-o asemenea serioasă împrejurare, pentru unirea românilor într-o singură voință și un singur cuget»⁴⁴, pentru a redobîndi dreptul legitim și demnitatea patriei lor.

Ierarhul Calinic a participat activ la actul istoric al Unirii din 24 ianuarie 1859, dovedindu-și în continuare sentimentele patriotice profunde și interesul pentru înfăptuirea marilor idealuri de libertate, progres și cultură ale compatrioților săi, contribuind pe măsura puterilor sale la împlinirea și la consolidarea Unirii politice și administrative a Principatelor.

În pastorala către protopopi și preoți din 28 ianuarie 1863, Ierarhul Calinic le adresa un exemplar îndemn patriotic: «...Datori sîntem dar, să nu cruțăm nici un interes particular pentru binele obștesc, care este și al fiecăruia în parte... A învăța pe oameni să se iubească între dînșii, să-și iubească patria, să jertfească orice interes pentru fericirea ei viitoare, care este pentru voi și copiii voștri, este datoria noastră... a învăța să fie supuși la legi, a fi liniștiți, fii ai păcii și deprinși la toată fapta bună».

Într-o epocă în care frămîntările pentru așezarea întregii noastre vieți bisericești și de stat pe baze noi, în conformitate cu aspirațiile lumii

43. Documente privind Unirea Principatelor, vol. I. Documente interne, 1854—1857, București, 1961; vezi și Pr. N. Serbănescu, art. cit., p. 383—384.

44. Pastorală Sfîntului Ierarh Calinic, din aprilie 1857, adresată protoiercilor din eparhie — text ce a fost publicat în ziarul «Concordia» din 7/19 mai 1857. Este reprodus în Acte și documente relative la Istoria Renasterii României... vol. IV, București, 1889, p. 445—446; vezi și Pr. prof. Ene Braniste, Ia o sută de ani de la moartea Sfîntului Ierarh Calinic Cernicenui..., p. 365; Idem, Aspecte și momente din activitatea Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, în «G.B.», XXVIII (1968), nr. 1—2, p. 61—73.

de atunci și cu condițiile obiective date în țara noastră, vrednicul Ierarh Calinic tipărea în anul 1865 *Pravila*, care exprimă prin cuprinsul său atitudinea tradițională a Ortodoxiei față de misiunea sa în lume și față de împrejurările în care-și poate duce la îndeplinire această misiune ⁴⁵.

Sfântul Calinic unește în profilul său moral-duhovnicesc floarea virtuților alese, activitatea sa ca arhipăstor ortodox și ca cetățean exprimă o consecvență neabătută și o spiritualitate integrală, pilduitoare ⁴⁶. El a demonstrat prin viața și întreaga sa activitate că este cu puțință armonizarea între asceză, ca preocupare de desăvârșire personală, cu virtutea socială a milosteniei, dovedind că asceza nu închide pe om în închisoarea unor preocupări individualiste, ci este tocmai mijlocul de înfrângere a egoismului care este principala piedică în calea adevăratei iubiri creștine, a dăruirii pe care trebuie să o dovedească un creștin adevărat. Dragostea practică față de semeni nu exclude la Sfântul Calinic viața de taină, viața lăuntrică profundă în Hristos. Îndeletnicirile lui se manifestau pe toate treptele unei vieți complete: de la culmile contemplației tainelor lui Dumnezeu, pînă la amănuntele ce țin de atenta conducere a oamenilor și de preocuparea și buna gospodărire a tuturor celor necesare traiului lor pămîntesc.

Pe cît de smerit era Sfântul Calinic, cu atît se dovedește strălucit exemplul vieții sale, prin registrul larg al virtuților pe care le practica, prin nevoițele ascetice și prin culmile contemplației lui Dumnezeu, prin care și-a înfrumusețat chipul cu aureola Dumnezeirii, pînă la roadele lor practice și sociale — arătate în milostenie și în priceputa sporire și gospodărire a tuturor bunurilor Bisericii.

Sfântul Ierarh Calinic este un exemplu prin modul cum a integrat în sfințenia viețuirii creștine multiplele laturi ale existenței omului. El a înțeles valorile pozitive umane și a înțeles legea firească a devenirii și a înnoirii lumii, cum și necesitatea afirmării libertății oamenilor și națiunilor.

Din vistieria Bisericii noastre, Sfântul Calinic a ales permanențele cu care Domnul Iisus Hristos a biruit lumea: smerenia, sărăcia, sfințenia vieții și jertfa de sine ⁴⁷. Vrednicia și strădaniile sale pentru îmbunătățirea vieții omului au rodit la vremea lor și rămîn un exemplu plin de învățăminte. Prin viața și înfăptuirile sale, prin strădania nelncetată de a sluji lui Dumnezeu și semenilor săi, urmînd cu rivnă neabătută și cu sfințenie învățătura Sfintei noastre Biserici, a dat contemporanilor săi precum și urmașilor un înălțător și stimulator exemplu de evlavie, de muncă și spirit de responsabilitate în împlinirea datoriei creștine și cetățenești, de virtute, de omenie și de patriotizm ⁴⁸.

45. Pr. prof. Liviu Stan, *Pravila Sfîntului Calinic*, în «MO», XIV (1962), nr. 3—4 p. 222.

46. Pr. D. Stăniloae, *Din istoria isihasmului în Ortodoxia Română*, în *Filocalic cit.*, p. 583.

47. Cf. *Cavîntul Mitropolitului Firmilian al Oiteniei rostit cu prilejul canonizării Sfîntului Calinic în 1955*, în «BOR», LXXIII (1955), nr. 11—12, p. 1150.

48. Pr. prof. Ene Braniște, *art. cit.*, p. 362 și 372—373.

Considerații finale

Întâmpinînd Centenarul deplinei Autocefalii a Bisericii Ortodoxe Române, 1885—1985, pentru a omagia această istorică aniversare am meditat în cadrul paginilor de față asupra unor evenimente și personalități reprezentative din Oltenia, referînd, prin date semnificative pentru etapa cuprinsă între secolele XIV și XIX — fără a ignora însemnătatea etapei preliminare, avînd ca moment inițial timpurile apostolice, etapă ce poate fi pusă însă într-o lumină exactă numai printr-o tratare de ansamblu a problemei, și nu delimitată la spațiul geografic al unei provincii istorice românești sau al alteia.

Am meditat așadar asupra evoluției vieții creștine, asupra unor factori care au înrîurit în mod evident și organizarea bisericească și a vieții monahale. Ne-am oprit apoi asupra dezvoltării activității editorial-tipografice, culturale și de răspîndire a cărții bisericesti în Oltenia, precum și din Oltenia spre celelalte ținuturi românești, exemplificînd aspectele remarcabile ale contribuției aduse la teologia și spiritualitatea românească.

Momentele esențiale ale acestor exemplificări au implicat evaluarea contribuțiilor din vremea *Cuviosului Nicodim cel Sfințit de la Tismana*, prin receptarea și propagarea isihasmului și a vieții de obște în mînăstiri și schituri, pînă peste Olt și peste Carpați; din vremea lui *Filotei Monahul de la Cozia* și aportul său la teologia liturgică, răspîndită și folosită apoi în toate ținuturile românești și în Bisericile Ortodoxe vecine; prin opera tradusă de monahul *Mihail Moxalie de la Bistrița-Vîlcea*, *Pravila de la Govora*, lucrare fundamentală pentru teologia dreptului bisericesc la români. În continuare, am căutat a pune în lumina cuvenită multipla sprijinire și apărarea spiritualității ortodoxe românești din Transilvania și Banat prin activitatea Episcopiei de la Rîmnîcu Vîlcea în contextul istoric al secolului al XVIII-lea. Un capitol aparte este consacrat prezentării contribuției specifice a unei mari personalități a vieții bisericesti și teologiei noastre din secolul al XIX-lea, Sfințul Ierarh Calinic de la Cernica; am reliefat duhul evlaviei, al sfințeniei, imprimat spiritualității românești din secolul al XIX-lea datorită vrednicului episcop de Rîmnîcu-Noul Severin.

Pravila de la Govora, tîlmăcită «pre limba românească», înfățișă scopurile care prezidaseră la tipărirea acestei cărți, scopuri continuate prin următoarele tipăriri care «se îndreptau» spre folosul întregii Români, pentru ca «să crească și să se lătească cuvîntul Sfintei Scripturi... în toate țările și ținuturile ce vorbesc în

limba românească», sau cum se arăta într-o *Predoslovie* din vremea domnitorului Constantin Mavrocordat: «Ca oarece făclie fiindu nu pusă suptu acoperământu, ci în sfeășnicu, și luminindu tuturoru celoru ce vorbescu în limba rumânească»⁴⁹ — într-o limbă și frumoasă parafrază a textului scripturistic.

Continuând opera editorial-tipografică a vrednicilor săi predecesori, arhieriei Antim Ivireanul și Damaschin, episcopul Inochentie își expunea propriul punct de vedere cu privire la necesitatea tipăririi traducerilor românești: «Amu socotitu a îmbogăți sfințele beserarci cu înmulțirea sfințeloru cărți în limba patriei noastre românești». Asemenea concepție a determinat tipărirea în ediții repetate a întregului șir de cărți bisericești, în locul manuscriselor în numeroase copii și tocmai de aceea, nu totdeauna în întregime fidele originalelor, dindu-se acum, prin mijlocirea tiparului, toate cărțile de slujbă ortodoxă în românește. S-a adăugat grija pentru asigurarea unui tiraj corespunzător al acestora, adesea prin reeditări cum am subliniat mai sus, pentru a împlini cerințele numeroase venite fie de peste Olt, fie de peste munți, din Transilvania și Banat.

Rolul fundamental îndeplinit de cartea bisericească ortodoxă în procesul de unificare și de unitate a conștiinței românești de pretutindeni este exprimat într-o succintă și exactă formulare de către istoricul Nicolae Iorga: «Cartea bisericească, menită să străbată orice graniță politică, ducând identitatea de credință și de dătină, pe lângă identitatea de grai și de grafie, dădea neamului nostru de pretutindeni unitatea firească și legitimă de care el avea nevoie»⁵⁰, unitatea spiritualității românești de pretutindeni.

În planul manifestărilor artistice cu caracter religios, privind arhitectura și arta bisericească ortodoxă, să subliniem faptul că în secolele XVII—XVIII — epoci istorice purtând numele strălucirilor cititor de țară și cultură românească: Matei Bașarab și Constantin Brîncoveanu — s-au ilustrat, între altele, prin numeroasele locașuri de închinare ortodoxă ctitorite de voievozii menționați, așezăminte monahale din Oitenia, proiectate și înfrumusețate sub patronajul lor cu savantă pricepere și fără a fi mai prejos de nivelul european al epocii. Referindu-se la mănăstirea Horezu, același Nicolae Iorga spunea că trebuie privită ca «tipul definitiv al arhitecturii religioase a românilor», stilul brîncovenesc constituind, după opinia marelui istoric și erudit cunoscător al artelor clasice ca și al artei europene a timpului, «o sinteză de variate elemente specific românești»⁵¹.

49. N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 115.

50. *Ibidem*, p. 70.

51. *Ibidem*, p. 115.

Astfel, în epoci caracterizate prin condiții de context favorabile, sau trecind prin vicisitudini istorice aspre, alături de frații lor din celelalte ținuturi românești, clericii de mir și monahii din Oltenia, unii dintre ei ajungând ierarhi cărturari cunoscuți în lumea ortodoxă a sud-estului european, au depus o activitate asiduă și prestigioasă, plină de rezultate rodnice și durabile în domeniul teologiei ortodoxe, organizând buna desfășurare a vieții creștine, ctitorind sfinte locașuri, trudind pe pagini de manuscrise vechi pentru tălmăcirea cuvintului de învățătură creștină și de cîntare a slavei lui Dumnezeu, tipărind și răspîndind cartea de cult și cartea de edificare sufletească.

Adînc pătrunși de spiritul viețuirii creștine și filocalice și-au îndeplinit rosturile bisericești cu pilduitoare rîvnă și, în același timp, îndatoririle cetățenești și patriotice, dovedind un remarcabil simț al realității sociale și morale precum și al necesității istorice și culturale a poporului într-o epocă sau alta, contribuind la păstrarea și întărirea Ortodoxiei, la promovarea și exprimarea spiritualității și a culturii românești.

RECUNOAȘTEREA AUTOCEFALIEI — ACT DE PRESTIGIU ÎN ISTORIA BISERICII NOASTRE

Pr. IOAN MAREȘ

Creștinismul a pătruns de timpuriu, din chiar timpurile apostolice, pe meleagurile patriei noastre. O străveche tradiție păstrată pînă în zilele noastre mărturisește că Sfîntul apostol Andrei, cel dintîi chemat, a vestit cuvîntul Evangheliei în părțile sud-estice ale țării noastre. Îndeosebi în ținuturile de pe lingă malurile Mării Negre. Încă în secolul al VI-lea se mai vorbea de episcopiile înființate aici de Sfîntul apostol Andrei¹.

Veacuri de-a rîndul apoi viața religioasă ortodoxă de la noi și-a urmat cursul său: am păzit cu strășnicie tezaurul de credință, am menținut legături cu întreaga lume ortodoxă, în special cu patriarhiile apostolice. Pe plan intern Biserica noastră și-a urmat nestîngherită activitatea sa, trecătoarele ingerințe fiind nesemnificative.

În istoria Bisericii Ortodoxe Române se observă mai mult, poate, decît în istoria altor Bisericii Ortodoxe, o relație apropiată, o întrepîtrundere de fapt a destinelor Bisericii cu cele ale neamului. Ierarhia Bisericii Ortodoxe Române a fost alcătuită, cu puține excepții, din ie-

1. † Adrian Botoșăncănu, *Alegeerea, înmînarea decretului prezidențial de confirmare și intronizare a Prea Fericitului Părinte Iustin ca arhiepiscop al Bucureștilor, mitropolit al Ungrovlahiei și patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» LIII (1977); nr. 7—9, p. 527 (Cuvîntul Prea Fericitului Părinte Iustin la încheierea festivităților de intronizare).

rari, fiii ai neamului românesc. Este un fapt și o realitate de care s-a ținut întotdeauna seamă și de care se face amintire și în hotărârile soborului de la Iași din 1 ianuarie 1752 prezidat de Întâistătătorul de atunci al Bisericii Moldovei, mitropolitul Iacob Putneanul (1719—1778). «În știință dăm tuturor cum se cade a ști consemna această hotărâre de vreme ce fleștecare țară are osebite obiceiuri și se ține și se păzesc cu obiceiele sale după cum și Sfânta Pravilă poruncește și întărește asupra obiceiului țării a se urma și a se păzi. Cuvine-se dar nu numai a păzi oricine obiceiul țării și al patriei sale, ca să stea nemutat și necălcat, ce încă și apărătoriu cu toată țaria sa să fie, asupra potrivnicilor ce încearcă a călca obiceiul cel bun și de folos țării. Fiind dar obiceiul și întru această de Dumnezeu păzită țară, mitropoliți și episcopi din străini să nu se facă, fără numai din pămînteni, care obicei din descălectura țării și pînă acum, așa s-a urmat și s-au păzit și niciodată altul străin nu s-au întimplat să fi fost primit la păstoria vreunui scaun»².

Semnatarii hotărârii de la 1 ianuarie 1752, țineau ca «să nu se strămute obiceiul țării» și au luat atitudinea preventivă și categorică «cu puterea ce aveau dată de la Domnul Dumnezeu; pe unii ca aceia, orice obraz ar fi, îi afurisim și îi blestemăm și îi legăm sub tot blestemul ce scrie mai sus ca pe niște stricători obiceiului țării și împotriva sfintei pravilii. Iar care s-ar sili și s-ar nevoi ca să ție și să păzească nestrămutat și neclătit obiceiul țării, după cum arată legătura noastră, aceasta, adică a nu se primi niciodată străini, ori la ce scaun arhieresc al țării aceștia, să fie iertați și blagosloviți și de Domnul Dumnezeu și de smereniile noastre în vecl»³.

Ca și atitudinile din secolele anterioare și cea din secolul al XVIII-lea semnată de ierarhii Moldovei în frunte cu Iacob Putneanul vizau neamestecul străin în treburile interne ale Bisericii noastre, cu alte cuvinte, autocefalia.

Am făcut amintire de acest fapt pentru a reliefa un alt aspect, specific istoriei noastre bisericești. Fiind de același neam și sînge, împărțînd aceeași credință și aceleași năzuinți și idealuri, clerul român a fost întotdeauna în rînd cu păstoriții săi; activitatea sa a urmărit în primul rînd aspectul pastoral-misionar, dar nu a neglijat nici vzerile și dorințele lor înalte de unitate, libertate și pace. Lucrul este firesc dacă avem în vedere faptul amintit mai sus. De altfel în trecutul nostru românesc strădaniile pentru unitatea și independența țării au fost secundate îndeaproape de cele pentru unitatea și independența Bisericii.

Vom insera în cele ce urmează cîteva exemple — argumente în acest sens:

Veniamin Costachi, învăța că «nu este cu adevărat lucru mai fericit în lume și mai folositoru și vieții aceștia și cei viitoare decît unirea și dragostea între frați... și frați sînt și cei de o credință și patrie, nu numai cei din părinți, și aceștia o malcă, avînd pre Patrie».

«Să lăsăm dar, iubiților — îndemna marele ierarh — toată vrajba și prigonirea..., cînd este nevoie a fi uniți și a socoti pentru binele de

2. † Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *În slujba ortodoxiei românești a năzuințelor de unitate națională, de afirmare a culturii române, Mitropolitul Iacob Putneanul 1719—1778*. M-rea Neamțu, 1978, p. 46—47 și 73.

3. *Ibidem*.

obște al Patriei noastre, și să îmbrățișăm dragostea cea nefățarnică și fără viclesug, să lăsăm interesul cel din parte care urmează din vătămarea cea din obște și să îmbrățișăm toți pre cel de obște, ca atunci și cel particularnic să împlinește, căci într-alt chip cu neputință este a se face ceva bun»⁴.

Ca un memento, se poate cita următorul pasaj din prefața Pidalionului a aceluiași mare mitropolit: «...întru încredințarea că dacă fierele din noi va face tot ceea ce poate în binele Bisericii, patriei, omeniei, nu va pieri Cetatea noastră»⁵.

Alți ierarhi de la înălțimea amvoanelor, de la tribuna divanurilor ad-hoc, de la marile întâlniri cu credincioșii și cu clericii, de la ședințele Sfintului Sinod — după Unire — sau în Senatul țării și-au exprimat punctul de vedere în marea problemă a independenței, libertății și suveranității patriei și, odată cu aceasta, și pe cea a Bisericii. Conștiința unității de neam era și conștiința unității de credință, care nu-și poate afla mediul prielnic, decât în neaservire, în siguranță, în libertate, în independență și suveranitate.

Melchisedec la Huși, în cuvântarea sa înălțătoare de la 29 iunie 1856, intitulată de el «*Jertă pentru Unirea Principatelor*», face debutul de mare patriot. Având la îndemână amvonul și catedra, le-a folosit pe amindouă cu mult tact și cu pricepere în acțiunea de sprijinire a ideilor unității neamului și a Bisericii.

Este prea bine cunoscută subscrierea pentru Unire a mitropolitului Sofronie Miclescu de la 7 octombrie 1857 când s-a votat Unirea Principatelor, cu formula: «Unde-i turma și păstorul!».

La 4 noiembrie 1857 în ședința adunării Divanului ad-hoc s-a formulat punctul 6, din cele 12 chestiuni propuse în ședința din 15 octombrie. Asupra punctului 6, adunarea s-a rostit astfel:

I. — Recunoașterea neatfirării Bisericii Ortodoxe a Răsăritului din Principatele Unite, de orice chirarhie, păstrându-se însă unitatea credinței și înțelegerii cu Biserica Ecumenică a Răsăritului, în privința dogmelor.

II. — Înființarea unei autorități sinodale centrale, pentru treburile duhovnicești, canonice și disciplinare⁶.

Întreaga suflare ortodoxă română a privit Biserica străbună ca pe o Biserică vie, activă «stîlp și temelie a adevărului» (I Tim., 3, 15). Marile ei mișcări din secolul al XIX-lea aveau ca ideal atât independența statală cât și pe cea bisericească. Dacă Divanul ad-hoc în 1857, a înscris între probleme și pe cea a neatfirării Bisericii Ortodoxe Române, Cuza Vodă a făcut un pas mai departe în această problemă, cuprinzînd-o în cadrul unui text de lege. Deși Biserica noastră străbună s-a bucurat dintru început, în special pe plan intern, de prerogativele autocefalității, demersurile pentru oficializarea și recunoașterea acesteia s-au intensificat începînd din prima jumătate a veacului trecut — care avea

4. Pr. dr. Ilie Gheorghită, *Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi — modest omagiu*, M-reă Neamtu, 1946, p. 230—231.

5. *Ibidem*. «Pidalionul» — prefață, tradus de Veniamin din grecește și tipărit la Neamtu în 1844, p. 215.

6. Arhiepiscopul Veniamin Pocitan, *Momente din viața și activitatea lui Melchisedec între anii 1856—1861*, București, 1936, p. 39.

să înregistreze mari și profunde transformări în întreaga lume. Referindu-se la istoria noastră vom consemna aici momentele 1821, 1848 și mai ales frământații ani 1857—1859 cind românii activau cu insistență să se constituie într-un tot unitar. Întreaga activitate românească din acest răstimp avea ca ideal unitatea și independența atît pe plan național cît și bisericesc. Așa se face că lupta pentru independența țării se confundă și se îngemănează cu aceea pentru oficializarea autocefaliei. De altfel, eforturile pentru aceasta din urmă își vor găsi rezolvarea, ca de altfel și pentru cea dintîi, către încheierea celei de a doua jumătăți a aceluiași veac XIX.

Actul recunoașterii Autocefaliei, pecetluit prin îndătinatul Tomos al Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, semnat de patriarhul Ioachim IV (1884—1886) și de alți 10 mitropoliți, membrii Sinodului patriarhal, în aprilie 1885, este actul care încheie seria tuturor acțiunilor întreprinse în acest sens. Acest act este o incununare firească a întregului său trecut de mărturisire și jertfelnicie și o consfințire a dezvoltării ei într-un anumit moment al istoriei sale și al poporului căruia îi aparține⁷.

Patriarhia Ecumenică făcea cunoscut tuturor Bisericilor Ortodoxe că «Sfînta și Vechea Biserică Ortodoxă din România este Autocefală și soră egală în cinste cu marea Biserică a lui Hristos», iar Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a fost declarat fost în harul lui Hristos cel ce ne cheamă pe noi sub unul și același jug». Actul sinodal a fost socotit de către celelalte Biserici Ortodoxe surori, ca un act care a îndeplinit această lucrare în conformitate «cu progresul pietății din Sfînta Biserică a României și în conformitate cu aceasta s-a circumscris această Biserică și cu lăudabilul Act».

«Nemaifiind nici cea mai mică piedică, celelalte Biserici Ortodoxe, — ierarhii și clerul canonic de sub administrația lor — făceau cunoscut Bisericii noastre: «primim și recunoaștem cu cea mai mare osîrdie și dispozițiune pe sora noastră, cea de curînd onorată, Sfînta Biserică Ortodoxă a României ca Autocefală și biserică întru totul de sine stătătoare în universul Ortodox, în speranța neîndoioasă că ea și în această pozițiune a sa va observa toate condițiunile și cu Noi, conglăsuirea dogmatică, spre cinstea și mărirea Căpeteniei supreme și a Fundatorului Bisericii noastre Ortodoxe, priveghînd și rugîndu-se ca în ziua necazului să o țină și să o bucure cu întărirea și progresarea în fericita unire cu acel Domn, care este grabnic întru ajutor»⁸.

Într-o analiză de sinteză prestigiul dobîndit de Biserica Ortodoxă Română prin actul autocefaliei constă în următoarele:

1. Biserica Ortodoxă Română a dobîndit libertate deplină de a se cîrmui singură în lucrarea sa de mîntuire a credincioșilor pe care îi păstorește.

2. A dobîndit plinătatea puterii în lucrarea sa de sfințire, cu harul Sfîntului Duh.

7. † Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvîntarea de deschidere a Sfîntului Sinod*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» LI (1975), nr. 9—12, p. 6 și 31.

8. «Biserica Ortodoxă Română» X (1886), nr. 2, p. 82—83.

3. A dobândit și mai temeinic puterea de a propovădui învățătura Bisericii Universale, în numele Domnului nostru Iisus Hristos.

4. Are puterea de a se cîrmui singură, fiind Biserică a lui Dumnezeu.

5. Nici o limitare nu-i mai poate fi impusă de o altă Biserică.

6. Din fiică ea a devenit soră.

7. Sfîntul Sinod al bisericii noastre considerat «Frate» cu celelalte sfînte sinoade.

8. Biserica Ortodoxă Română a devenit mai puternic integrată în Încurarea Universului Ortodox, în Biserica Ecumenică sau Universală, ca Biserică a poporului român cu o identitate specifică⁹.

Integritatea credinței a fost păzită neclintită de la obîrșia ei în Biserica noastră strămoșească. Prestigiul recunoscut în 1885 era de fapt «prestigiul unei Biserici bimilenare, în sinul și în slujirea unui neam stăpîn pe destinele lui»¹⁰.

Prin recunoașterea oficială a Autocefaliei sale, Biserica Ortodoxă Română și-a dobîndit rangul și poziția la care o îndreptătea întregul său trecut de credință și mărturisire. În actul de recunoaștere oficială a autocefaliei se găsește cuprinsă voința a milioane și milioane de credincioși ortodocși români, credincioși îndrumați, învățați și întăriți suflându-se de păstorii lor, care au activat în permanentă încredințată că slujind oamenilor, dorințelor lor sincere pentru dreptate și adevăr, ei slujesc lui Dumnezeu.

Clericii români erau conștienți că realizările din ogorul Bisericii se răsfrîng în mod pozitiv și asupra patriei. Independența țării cîștigată prin grele jertfe de sînge ale ostașilor români și recunoscută de puterile vremii era întărită și urmată și de autocefalia noastră bisericească.

Recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii noastre străbune a fost cu adevărat un act măreț, un act de prestigiu, un act de pecetluire a unor eforturi seculare, de păstrare a ei, împlinirea acestei dorințe unanime a fost înțeleasă ca o rugăciune bine primită de către Dumnezeu milelor care celor ce se încred și se roagă cu credință le împlinește vrerea.

Acum, la acest înălțător ceas aniversar — momentul sărbătoririi a 100 de ani de la recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, stăpîniți de aceleași sentimente pe care o instituție de prestigiu le-a manifestat în decursul timpului și clerul și credincioșii aparținînd Episcopiei Romanului și Hușilor, se găsesc alături de ierarhia călăuzitoare a destinului Bisericii strămoșești, alături de toți fiii poporului român, angajați în marea și istorica acțiune de făurire a vieții celei noi în patria noastră.

9. † Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Cuvînt festiv rostit la ședința Sfîntului Sinod*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LI (1975), nr. 9—12, p. 639.

10. † Teoctist, Mitropolitul Olteniei, *Cuvînt rostit în biserică Sfîntului Spiridon-Nou, după Sfînta Liturghie*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LI (1975), nr. 9—12, p. 649.

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

AUTOCEFALIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

CONTRIBUȚIA EPISCOPULUI MELCHISEDEC ȘTEFĂNESCU
LA RECUNOAȘTEREA AUTOCEFALIEI BISERICII NOASTRE *

ALEXANDRU M. IONIȚA

Ținând seama de realitățile date, cum ar fi specificul local, cultural și etnic, a căror valabilitate este permanentă, Biserica s-a organizat dintru început sub forma unor comunități locale, a unor unități teritoriale, care s-au numit și ele Biserici. Bisericile locale reprezintă deci «integrarea Bisericii Universale în viața credincioșilor», ele fiind expresia unității în diversitate. Chiar de la Cincizecime Biserica a fost deodată universală și locală. Faptele Apostolilor, Epistolele pauline și cele sobornicești precum și Apocalipsul dau mărturie în acest sens. Bisericile din Ierusalim, Antiohia, Efes, Smirna, Filipi, Corint, Roma etc., erau toate Biserici locale, de sine stătătoare, avînd în frunte un episcop, ajutat în activitatea sa pastorală de preoți și diaconi. Deși independente administrativ, Bisericile locale se aflau în deplină comuniune de credință și de iubire.

Organizarea Bisericii pe baza principiului etnic este foarte veche, fiind statuată prin canonul 34 apostolic, canon care precizează: «Se cuvine ca episcopii fiecărui neam să aibă în cinste pe cel dintîi dintre ei și să-l socotească drept căpetenie și nimic mai însemnat să nu facă fără înțelegere cu acela; ci fiecare să facă cele ce se referă la episcopia sa și la localitățile din cuprinsul ei. Dar nici acela să nu facă nimic mai însemnat fără învoirea tuturor, fiindcă așa va fi înțelegere și se va slăvi Dumnezeu prin Domnul Hristos, în Duhul Sfînt, Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh»¹.

Organizarea autonomă și autocefală a Bisericii, proprie Bisericii Ortodoxe, a făcut posibilă atît desfășurarea normală a vieții bisericești cît

* Prezentul material face parte dintr-o lucrare mai amplă dedicată vieții și activității învățatului lerarh, aprobată ca teză de doctorat în Teologie. Este și motivul pentru care aceste pagini nu cuprind decît tangențial amănunte privind biografia sa.

1. Dr. Nicodim Milaș, *Canioanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentariu*. Traducere făcută de Uroș Kovinci și Dr. Nicolae Popovici, vol. I, partea I, Arad, 1930 p. 236.

și integrarea națională, culturală și socială a Bisericii. Bisericile locale se găsesc în unitatea întregului și exprimă local și concret Biserica cea una, dacă stau în comuniunea întregului. Criteriile care adevăresc în ce măsură o Biserică locală se află în comuniune deplină cu Biserica Universală sînt următoarele: mărturisirea integrală a aceleiași credințe apostolice; administrarea aceluiași Sfinte Taine instituite de Mîntuitorul; existența în sînul ei a episcopatului sacramental; observarea aceluiași rînduiri liturgice și aceleiași ordini juridice și canonice din perioada Sinoadelor ecumenice.

Consacrat printr-o practică îndelungată, transformat în rînduială cu caracter juridic, adică în obicei cu putere de lege, dreptul la independență sau la autocefalie a fost înscris și într-o seamă de texte canonice, în fruntea cărora se găsește canonul 34 apostolic enunțat mai sus. Drep- tul la autocefalie constă, în fond, în libertatea asigurată prin lege pe seama fiocărei unități bisericești aflată în această situație, adică egală sub raportul drepturilor, chiar dacă sub acel al întinderii teritoriale sau al titlaturii acelea s-ar găsi pe o treaptă superioară. În Biserica veche fiecare comunitate religioasă creștină care lua ființă, independent în ce împrejurări, constituia o unitate de sine stătătoare, iar existența sa nu era condiționată prin existența altor comunități de același fel sau de proporții mai mari². Spre sfîrșitul sec. II interese de ordin religios au determinat diversele unități bisericești să se asocieze pentru a forma unități teritoriale mai mari. Această acțiune a fost determinată apoi și de cadrul geografic și de cel etnic. Prin textul canonului 34 apostolic se recunoaștea principiul etnic ca bază pentru constituirea unei Biserici autocefale și i s-a dat expresie prin textul unui canon tocmai datorită greutății pe care o avea în viața bisericească a vremii, modul de organizare reprezentat de unități bisericești autocefale cu caracter național. Către sfîrșitul sec. III și începutul celui următor, alături de unitățile bisericești organizate autocefal în cadrul geografic etnic sau pe simple considerente de vecinătate, apar și unități bisericești autocefale constituite în cadrul unităților teritorial-administrative ale Imperiului roman³. Generalizarea acestei forme va deveni o necesitate imperioasă în noile condiții create prin edictul de la Milano din 313 și prin Sinodul I ecumenic (Niceea, 325).

În contextul schițat mai sus se poate întrezări atît locul cît și vechiul mod de organizare al Bisericii de pe teritoriul patriei noastre. Ea își va fi avut propria sa organizație bisericească, întocmită după modelul organizării de început al comunităților bisericești. Rămăși în afara granițelor Imperiului roman, populația de la nordul Dunării a împărțit soarta Bisericilor din ținuturile «barbare», adică a acelor Biserici cărora li s-a recunoscut individualitatea lor etnică. Ea își va fi avut viața sa bisericească proprie, independentă de orice organizare bisericească

2. Pr. prof. Liviu Stan, *Sprîjinirea luptei de independență a poporului român în lupta Bisericii pentru autocefalie*, în «Ortodoxia» XX (1968), nr. 4, p. 611.

3. *Ibidem*, p. 612. Pentru amănunte privind situația de început a Bisericii vechi p. 611—615; Pr. lector Dumitru Gh. Radu, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române. La o 90-a aniversare*, în «Biserica Ortodoxă Română» XCIV (1976), nr. 3—4, p. 390—2 și 406—7 și Pr. prof. dr. Mircea Păcuraru, *Autocefalia și Patriarhie românească*. În «Telegraful Român», CXXIII (1985), nr. 13—14 și 15—16.

din afara Daciei; apărarea și observarea rinduielilor primare de organizare bisericească îi garantau păstrarea acestei independențe sau auto-cefalii.

Constrinsă de împrejurări să se reazeme în mod principal pe propriile ei puteri și mijloace, adică pe sine însăși, Biserica din hotarele Daciei s-a afirmat de la început ca o organizație de sine stătătoare⁴. Și cum, în împrejurările create de migrația popoarelor, populația din Dacia nemaiputând avea decât la răstimpuri organizație statală proprie, întreaga vigoare și întreaga ei luptă pentru a-și apăra ființa proprie s-au concentrat, firesc și inevitabil, în lupta pentru păstrarea credinței și a vieții sale bisericești proprii, neatîrnate de nici o Biserică din afara. Organizată secol după secol pe fașagul firesc al neatîrnării față de vreo autoritate ierarhică din afară, Biserica după mealegurile carpatodanubiano-ponice a rămas credincioasă Ortodoxiei, bucurându-se totodată de statutul poziției sale. Oficializarea celor două centre mitropolitane, muntean și moldovean în 1359 și respectiv, 1401, a consolidat această stare de lucruri căci nu se poate vorbi de o dependență efectivă față de Constantinopol. Acordarea «blagosloveniei» după alegerea și înscăunarea titularilor lor cei după vreme trebuie înțeleasă pric prisma legăturilor tradiționale cu Patriarhia Ecumenică.

La altarele ortodoxiei românești slujeau patriarhii, ierarhi și clerici ai Patriarhiilor apostolice. Nifon II, fost patriarh ecumenic și reorganizator al Bisericii muntene în cea de-a doua jumătate a veacului XV, Ieremia al II-lea, Chiril Lucaris, Mitrofan Critopoulos, Macarie al Antiohiei, Dositei și Hrisant ai Ierusalimului — iată numai câțiva din ierarhii străini care au întîrziat în nenumărate rînduri la noi și care sînt strîns legați de viața noastră bisericească. Nepierzînd nicicînd în vedere și aducîndu-și contribuția sa specifică la păstrarea unității creștine, Biserica românească și-a urmat drumul său de slujire a păstoriților ei.

După prăbușirea Imperiului bizantin (1453) și transformarea Serbiei în pașalic turcesc (1459), Țările Române au rămas singurele ocrotitoare ale așezămintelor bisericești din întreg Răsăritul ortodox. Ele au fost sprijin de nădejde nu numai pentru mulțimea celor ce veneau aici după milă și ajutoare ci și pentru așezămintele lor de la Muntele Athos, de la Constantinopol, Ierusalim, Alexandria, Muntele Sinai, etc. Glasul ortodoxiei românești s-a auzit în toată lumea ortodoxă și chiar creștină în anul 1642 cînd Iașul românesc găzduia lucrările unui sinod panortodox, lucrări concretizate într-o *Mărturisire ortodoxă*⁵. Cunoscînd această

4. Grăitoare în acest sens este situația celei dintîi eparhii organizată pe pămîntul românesc și cunoscută pînă acum — Tomisul. Vezi C. A. Ralli și M. Potli, *Σύνταγμα τῶν βίβλων καὶ περὶ τῶν κανόνων*, vol. V, «*Ἀθήνην*», 1855, p. 456; Pr. N. Șerbănescu, *1600 ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1022; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 140; Drd. Alex. M. Ioniță, *Episcopia Constanței*, în «*Studii Teologice*», XXVIII (1976), nr. 7—10, p. 62. Desigur, Tomisul, a cărui jurisdicție se întindea și la nordul Dunării și în laturile din sudul Moldovei, reprezenta doar părțile sudice ale Țării noastre, dar situația și poziția sa de-a lungul existenței sale ar putea fi un indiciu în aprecierea poziției Bisericii Române în general.

5. Ea aparține românului Petru Movilă, ajuns mitropolit al Kievului. Ultima ediție a apărut sub îngrijirea Prof. Alexandru Elian, în Editura Institutului Biblic și de Mistere, București, 1981.

calitate și apreciind valoarea celor ce se întâmplau pe pământul românesc întru cele privind Biserica și viața creștină ortodoxă, Constantinopolul — veghetor de veacuri asupra păstrării tezaurului de credință — ricorda ierarhilor români înalte titluri ca cel de locțiitor al scaunului din Amasia, Nicomedia, Anghira, Sevastia sau Hariupolei, ultimul fiind cel de «locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei» — primul după ecumenic în ierarhia constantinopolitană, titlu păstrat până astăzi în titulatura înțîiștătorului Bisericii noastre.

Favorizată însă vreme de secole de «moda închinării» așezămintelor noastre religioase către bisericești din afară și mai apoi de unele comunități fanariote, Patriarhia constantinopolitană a avut, în ceea ce ne privește, și momente și atitudini de «oblăduire prea vigilentă». Față de acestea însă Biserica Română a știut să aibă o atitudine fermă. Vom găsi în acest sens câteva evenimente și date, tocmai pentru a reliefa legăturile și totodată raporturile ce au existat între Biserica românească și centrul onorific ortodox, Constantinopolul.

În anul 1631 Leon Tomșa (1629—1632) dădea la lumină cunoscutul său «așezămînt», care se referea în special la «abuzurile care se petrecesc în minăstirile închinăte... ca și la alte neajunsuri legate de rolul necumpănitor pe care-l căpătaseră grecii în viața noastră bisericească». Ceea ce trebuie evidențiat este «afirmarea dreptului țării de a-și alege pe cine socotește vrednic să cirmuiască minăstirile sau eparhiile și anume țara și sfatul», rămînînd, însă, ca în urmă «să trimită la Patriarhul, să fie blagoslovenie, cum au fost din veac»⁶.

Scoaterea mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei din scaun în iulie 1653 — pentru vina de a fi luat partea seimenilor ridicăți împotriva voievodului — și aducerea lui Ignatie de la Rimnic în vederea zăp cu claritate raporturile între cele două unități bisericești: Mitropolia Ungrovlahiei și Patriarhia de Constantinopol. Nici o anchetă a patriarhului ecumenic nu a premers îndepărtării lui Ștefan, iar «alegerea lui Ignatie s-a înfăptuit la cererea, înadins făcută»⁷, a lui Matei Basarab, același care-l îndepărtase pe mitropolitul Ștefan. Se respecta deci ceea ce se cerea în scrisorile lui Leon Vodă și anume «să blagoslovească, fără cercetări sau amînare, pe vlădica ales de țară și de sîat». «Așa fusese „de veac“, stătea scris în hrisov, și era desigur o realitate pe care n-o putuse tulbura nici un amestecul întempestiv al patriarhului Timotei II în treburile Mitropoliei Ungrovlahiei în timpul păstoririi mitropolitului Luca din Cipru», care procedase la caterisirea ultimului, act fără urmări, căci «Luca a rămas în scaun pînă în 1629, cînd încetează din viață».

O altă dovadă a acestor raporturi este și sinodul convocat la Tîrgoviște în ianuarie 1659 de voievodul Mihnea III Radu (1658—1659). Hotă-

6. Prof. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe. A. De la întemeiere pînă la 1800, în Biserica Ortodoxă Română*, LXXXVII (1959), nr. 7—10, p. 921.

7. *Ibidem*, p. 922. La promovarea lui Ignatie Sirbul în scaunul mitropolitan al țării se va fi avut în vedere și meritele sale în urcarea pe tronul muntean a lui Matei Basarab. Vezi Alexandru M. Ioniță, *350 de ani de la urcarea lui Matei Basarab pe tronul Țării Românești*, în *Biserica Ortodoxă Română* (1983), nr. 1—2, p. 100.

ririle luate aici sînt întărite de voievod care nu cere o incuviințare a lor din partea patriarhului ecumenic, ci numai i le comunică⁸.

De asemenea, în soborul întrunit la Iași la 1 ianuarie 1752, prezidat de mitropolitul Iacob I Putneanu (1750—1760), s-a hotărît să se respecte cu strictețe în continuare «obiceiul țării, al dreptății și al pravilei, care s-a urmat de la decălecarea», în sensul că nici un cleric străin să nu mai fie admis în ierarhia bisericească a Moldovei. Actul este însoțit de blesteme și de semnăturile tuturor ierarhilor și egumenilor prezenți la lucrări⁹.

Revenind mai aproape de vremea care ne interesează, amintim că veacul XIX cunoaște profunde mutații în toate domeniile de activitate politică și bisericească. Revoluția Vladimirescului din 1821 va avea ca prim efect restabilirea domniilor pămîntene. Acțiunea de redeştere națională, pentru unitate și independență va înregistra două momente de culme, anii 1859 și 1877. Primul marchează tocmai constituirea statului român modern. Destinele lui vor fi încredințate unuia dintre cei mai bravi patrioți și domnitori români, colonelul Alexandru Ioan Cuza, a cărui domnie (1859—1866) este atât de legată de viața Bisericii noastre¹⁰.

Unirea Principatelor și independența pe care domnitorul Cuza înțelegea s-o asigure noului stat puneă hotărît problema încetării amestecului patriarhilor ecumenici — înlesnit în bună parte și de unii domnitori fanarioți —, în viața Bisericii Române ca de altfel și amestecului altor puteri — vizibili îndeosebi în timpul ocupațiilor pe care le-au îndurate Țările Române în prima jumătate a secolului XIX.

Marea majoritate a minăștirilor închinare, lipsa unui organ central de conducere, abuzul de hirotonie din partea unor ierarhi străini de interesele majore ale Bisericii Române ș.a., au determinat ierarhia noastră bisericească să acționeze întru apărarea principiului canonic al autocefalității și pentru oficializarea poziției sale în lumea ortodoxă. Însăși autoritatea laică a înțeles să intervină; în acest sens, domnitorul Cuza a promulgat în 1863 un decret prin care stipula folosirea limbii române în oficierea cultului divin și un altul pentru secularizarea averilor minăștrilor¹¹.

Subliniem dintru început că în toate cele hotărîte asupra Bisericii Românești, Cuza a avut un colaborator destoinic, Episcopul Melchisedec

8. Prof. Alexandru Elian, *art. cit.*, p. 923.

9. Pr. prof. Al. I. Ciurea, *Cîteva aspecte esențiale ale regimului turco-fanariot în Istoria Bisericii Ortodoxe din România*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1971), nr. 7—8, p. 841—842; C. Erbicăanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și catedralei mitropolitane din Iași*, București, 1988, p. 24—26.

10. Magistrând Constantin Drăgușin, *Legile bisericești ale lui Cuza Vodă și legea pentru canonicitate*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 1—2, p. 86—103; Preț. Nicolae I. Serbănescu, *150 de ani de la nașterea lui Alexandru Ioan Cuza, 1820—1870* — 1950, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 3—4, p. 351—352.

11. Trebuie să amintim totuși că în acest ultim caz mai ales Cuza s-a bucurat de concursul unor ierarhi printre care și Melchisedec Ștefănescu. Vezi Constantin C. Dicușescu, *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieții și activității lui*, București, 1908, p. 44. Înainte de a se pronunța pentru secularizare, lui Melchisedec i se dăduse asigurări formale atât din partea domnitorului cât și a guvernului că statul va crea un fond anumit pe care-l va administra în folosul Bisericii și al instituțiilor ei. Ibidem. Vezi și Diacon George Dincă, *Episcopul Melchisedec, apostol al Unirii Principatelor Române și mare erudit al vremurilor*, în «Clasul Bisericii», XI (1981), nr. 1—2, p. 169—170.

Ștefănescu, în persoana căruia însuși ierarhia noastră bisericească din acea vreme a recunoscut pe teologul desăvârșit, numindu-l «cel mai învățat dintre noi»¹². Într-adevăr, Biserica Ortodoxă Română înregistra, prin recrutarea învățatului Melchisedec, una din rarele și totodată marile sale cuceriri pentru corpul ierarhiei, care impresiona prin înținuța sa moral-patriotică și prin aceea de mare cărturar. Simpatia și aprecierile domnitorului Unirii pentru această personalitate de excepție a episcopatului român se vede și din apostila pe care acesta o pune pe scrisoarea de demisie a lui Melchisedec din postul de ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice: «*Primum cu părere de rău asemenea demisie de la Prea Cuviosul Arhimandrit Melchisedec, care prin nobila sa purtare la lucrările divanului ad-hoc consultativ, destul închezeșuie adevărate servicii într-un moment de tranziție așa de gingaș; însărcinăm totodată pe ministrul nostru, secretar de stat la Departamentul dinlăuntru și președinte al Consiliului, a da publicitate acestei a noastre mărturisiri precum și demisiei de față; a o comunica oficial Prea Cuvioșei Sale precum și a o cârmui ad-interim Ministerul de Culte.*» Alexandru Ioan I¹³.

Avem convingerea că marea majoritate a elaborării lui Cuza în domeniul bisericesc au fost luate prin consfătuire cu Melchisedec. Adevărat era convocat de Cuza și una din convorbirile lor lasă să se întrevadă cele afirmate mai sus căci el, Cuza, «*il asigură pe eruditul ierarh — care la îndemnul lui Filaret Scriban prezenta demisia din postul de episcop al Dunării de Jos¹⁴, că tot ceea ce i se va propune constructiv pentru binele Bisericii va face...*»¹⁵. De aceea, deși expunerea noastră urmează desfășurarea firească a faptelor — desigur puse pe seama oficialităților vremii —, cititorii vor trebui să întrevadă rolul și contribuția episcopului Melchisedec în lămurirea și rezolvarea problemelor care se puneau suflării românești, începând cu anul 1859, pe plan bisericesc. Toate actele oficiale din această perioadă, inclusiv corespondența ce se va schimba între București și Constantinopol începând cu această a doua jumătate a veacului XIX, marchează etape progresive și definitive spre recunoașterea și de drept a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și totodată contribuția majoră a episcopului Melchisedec. Conținutul corespondenței, în special, poartă amprenta unei clarvizțiuni și a unei profunzimi de gândire, însoțite de vaste cunoștințe și de un cald patriotism. Ea are un fir roșu care a urmărit în permanență reliefarea adevărului privitor la Biserica străbună, la poziția și statutul ei în istorie și nu mai puțin la rolul ei în trecutul lumii ortodoxe, trecut care o îndreptățește la recunoașterea oficial-scriptică a demnității sale. Urmărind dezbaterea din cadrul ședințelor Sfântului Sinod din această perioadă, conservate în dosarele de Arhivă de la minăstirea Antim, este lesne de observat rolul preponderent al învățatului ierarh și patriot Melchisedec Ștefănescu.

12. Constantin C. Diclescu, *op. cit.*, p. 15; Dac. George Dincă, *art. cit.*, p. 170. Ultimul însă redă greșit numele mitropolitului Moldovei. Este vorba de Iosif Nanulescu și nu de Veniamin Costachi.

13. *Ibidem*, p. 43 și, respectiv, 169.

14. I. Kalinderu, *Episcopul Melchisedec*, București, 1894, p. 71—76; Preotul Niculae I. Șerbănescu, *art. cit.*, p. 398.

15. Pr. prof. Niculae I. Șerbănescu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza (1859—1866)*, în «Glasul Bisericii», XL (1981), nr. 1—2, p. 163.

Pentru fiecare problemă cuvîntul său era solicitat și ascultat. În problemele cheie se apela întotdeauna la Melchisedec, care este de altfel singurul episcop în grupul mitropoliților¹⁶. Iar în chestiunea autocefaliei, a definirii poziției și rangului Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Ortodoxiei, s-a dovedit un luptător inegalabil. «...De cum am început c-avea pricepere și am putut învîrți un condeiaș în mînd, va mărturis: luminatul ierarh, eu am fost cel dintîi care am susținut tare credința noastră națională, că biserica noastră este independentă, și această credință nu am inventat-o noi cei de astăzi, ea a fost chtonomită. Cei care au cetit istoria știu că noi de veacuri am avut biserică autocefală»¹⁷. Argumentele lui, informația sa bogată, puterea sa de pătrundere și de sinteză au fost cheia rezolvării acestei probleme. Dorința clarificării situației Bisericii Ortodoxe Române în noile condiții social-politice de după 1859 nu l-a împins la exagerări. Tot timpul eruditul ierarh a fost pentru păstrarea legăturilor cu lumea ortodoxă și în special cu Patriarhia de Constantinopol¹⁸. Lupta și eforturile sale în acest sens, în limitele raționalului și logicii, au urmărit convingerea și lămurirea preopinienților: nu iritarea lor și dezbinarea bisericească.

Unirea Principatelor odată înfăptuită și recunoașterea ei de către marile puteri europene ale vremii a însemnat și creșterea condițiilor pentru unificarea noastră bisericească într-o singură Biserică națională și pentru proclamarea de drept a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.

Prin măsurile ce preconiza, Cuza vroia ca Biserica Română să fie vrednică de vaza la care ajunsese în această vreme în lumea ortodoxă și totodată să-i dea și o nouă organizare corespunzătoare prefacerilor petrecute atunci în țară. Se știe că în anul 1862 unirea celor două Principate devenise completă și definitivă. Situația Bisericii însă rămăsese neschimbată. Multe voci s-au ridicat atunci cerînd unificarea: «Biserica Română, una prin dogmele sale stă încă despărțită prin organizația sa ierarhică; și pînă astăzi încă nici un legămînt, decît al dogmelor și al aceleiași singe, nu întrunește încă pe clerul de dincolo de Mîlcov cu acel de dincoace»¹⁹. În vreme ce conducerea politică și ierarhia bisericească pregăteau o astfel de lege privind Biserica Ortodoxă Română, lege în care, în mod necesar se prevedea și autocefalia ei — la Constantinopol se aflase acest lucru. Patriarhul Sofronie (1863—1866) trimitea la 8 februarie 1864, mitropolitului Nifon (1850—1875) o scrisoare plină de mustrări în care-i făcea cunoscut strîmtorările prin care trecea — amănunt nelipsit din nici o scrisoare expediată nouă de Constantinopol —, iar acum și cu argumentul «din pricina secularizării». El se

16. *** *Samarele ședințelor Sîntului Sinod*, vol. I. (1873—1884), p. 617.

17. *** *Dezbaterea Senatului, Discursul P. S. Melchisedec în ședința de la 3 decembrie 1855*, în «Biserica Ortodoxă Română», IX (1885), nr. 12, p. 957; Dr. Ant. Plămădeală, *Mitropolitul Ardealului, Autocefalia*, în «Telegraful Român», CXXI (1935), nr. 19—20, p. 2.

18. Feptul se vede cu prisosință mai ales din discuțiile cu D. G. Mitrzescu ministrul Cultelor și Instrucțiunii Publice, în ședința senatului din 3 decembrie 1855. *** *Dezbaterea Senatului...*, p. 955—973. Vezi și Arhiva Sîntului Sinod, *Dosar 75/1882*, I. 403 v.

19. Preotul Nicolae I. Șerbănescu, *150 de ani de la...*, p. 383. Vezi aici discuțiile și încercările în acest sens.

arăta foarte mhnit auzind și de noile măsuri ce urmau a fi luate de guvernul din țară, printre care un nou calendar și totodată să impună «credincioșilor «cu sîla și cu puterea» lepădarea dogmelor ortodoxe. Tutozor acestora, ca și altor imputări²⁰, tot atît de gratuite și neîntemeiate, le-a trimis răspuns mitropolitul Nifon. În acest răspuns — în care observăm aceeași logică clară și documentație temeinică însoțită de înaltul patriotism de care Melchisedec a dat întotdeauna dovadă —, se amintea ecumenicului și despre independența administrativă internă de totdeauna a Bisericii Românești și-l încunoștința că și în viitor, oricînd «datorită progresului nației și a gradului său de dezvoltare intelectuală» Biserica Română va trebui să-și îmbunătățească organizația internă; deși va lucra «în deplina sa libertate», totuși nu va nesocoti străvechile legături cu Patriarhia de Constantinopol²¹.

Urmărind afirmarea independenței Bisericii Ortodoxe Române și organizarea ei unitară — pentru a corespunde independenței și unității pe care înțelegea să o realizeze cît mai deplin și cît mai curînd pentru stat, Cuza a promulgat, în decembrie 1864, *Decretul organic* în al cărui prim capitol, la art. 1 se legifera clar: «Biserica Ortodoxă Română este și rămîne independentă de orice autoritate bisericească străină, întru tot ce privește organizarea și disciplina»; iar în art. 3 se specifica și natura raporturilor: «Sinodul general — prin consultațiuni cu Biserica ecumenică de Constantinopol menține unitatea dogmatică a sfîntei religii ortodoxe române cu Biserica mare a Răsăritului»²². Este primul text oficial de lege care prevede autocefalia Bisericii noastre. Urmare firească a acestei declarații, Decretul mai prevedea și înființarea unei autorități sinodale centrale, căci într-o biserică ce nu depindea de o alta, nevoia impunea existența unui sinod ca for central de conducere²³.

Prevederile acestea ca și votarea legii pentru numirea mitropoliților și episcopilor — februarie 1865 —, i-au dat un nou prilej patriarhului constantinopolitan Sofronie (1863—1866) «să se intereseze» și mai mult de Biserica Română, mai ales că «rana» secularizării nu se cicatrizase. Acesta a convocat Marele sinod patriarhal fixîndu-l ca ordine de zi «cele trei proiecte de legi dacice despre sinod, monahi și mînăstiri

20. *Ibidem*, p. 384; Pr. prof. Ioan Rămureanu, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*. B. De la 1890 pînă la recunoașterea autocelalici Bisericii noastre, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 951.

21. Fotie Balamaci, *Documente. Corespondența între Patriarhia de Constantinopol și Mitropolitul Ungrovlahiei D. D. Nifon, între Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și între toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către Guvernul Român pentru Sinodul din 1864* (traducere), București, 1913, p. 9; N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Române contemporane. I. Istoria Bisericii din România (1830—1895)*, București, 1905, p. 129; Preotul Nicolae I. Serbănescu, *150 de ani de la...* p. 384; Idem, *Optzeci de ani de la dobîndirea autocelalici Bisericii Ortodoxe Române. 25 aprilie 1885 — 25 aprilie 1905*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1905), nr. 3—4, p. 253; Pr. prof. Ioan Rămureanu, *art. cit.*, p. 951.

22. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 19; Preotul Nicolae I. Serbănescu, *150 de ani de la...* p. 385; Idem, *Biserica Ortodoxă Română în timpul...* p. 161; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Auta Julic și Patriarhie...*, p. 6.

23. Pentru amănunte privind componența și atribuțiile acestuia, vezi Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 10—14; Preotul Nicolae I. Serbănescu, *150 de ani de la...* p. 385—386 și Magistrand Constantin Drăgușin, *art. cit.*, p. 93—102.

și despre alegerea și judecata arhierilor», pe care acesta, sinodul, le-a găsit «necanonice și în contradicție cu vechea tradiție bisericească». Așternute pe hirtie, hotărârile sinodului constantinopolitan au fost trimise la București prin arhimandritul Eustație Cleobul «membru al Marelui sinod patriarhal și director al marelui școli a neamului»; misiunea sa a eșuat însă căci sosit în țară și «purtat de la ministru la ministru ajunge la cel al Cultelor și Instrucțiunii care i-a spus că nu poate să-l recunoască și nu are ce trata cu el»²⁴.

Trimisul ecumenic adusese cu sine și cite o scrisoare pentru mitropolitii de la București și Iași, precum și una către domnitor. Dînd răspuns, mitropolitul Nifon — ridicat între timp la rangul de primat al Bisericii Ortodoxe Române — ianuarie 1865 —, afirma cu hotărîre: «Biserica Română, Prea Sfințite, după cum cunoașteți, a fost de mult și cu desăvîrșire independentă în ceea ce privește administrarea ei. Iar proiectele de legi, în contra cărora Prea Sfinția Voastră a ridicat cu putere vocea sa, nimic alta nu săvîrșesc decît numai că sancționează din nou ceva ce există de fapt și consfințesc mai precis o asemenea stare de lucruri». «...De aceea avînd gîndul și inima către Domnul și părerea nestrămutată ca să rămînem tocmai în limita drepturilor noastre ne scrise sperăm Prea Sfințite că vom păstra neatins depozitul ceresc și vom conduce fără greșeală turma la păstrarea credinței adevărate»²⁵. Un răspuns asemănător trimite la 10 iulie 1865 și mitropolitul Calinic de la Iași; Nifon expediasc scrisoarea în 12 mai același an. Acestor două răspunsuri temeinice și hotărîte li s-a alăturat cel trimis de Cuza — iulie 1865 — răspuns de-a dreptul magistral și care a fost — avem această convingere — dacă nu redactat cel puțin inspirat de Melchisedec. Temeinicia argumentelor, varietatea și bogăția lor și nu mai puțin limpezimea și logica afirmațiilor ni-l indică pe autorul lor — profund cunoscător al învățaturii ortodoxe, al canoanelor și al istoriei Bisericii românești în general — care nu putea fi altul decît învățatul episcop Melchisedec — colaborator, prieten și sfetnic apropiat al domnitorului Unirii. Cititorii și cei interesați vor putea aprecia adevărul celor afirmate de noi parcurgînd următoarele fragmente ale scrisorii: «...Am citit epistola Prea Sfinției Voastre cu ochii mei proprii și supunînd părerile mele Mîntuitorului nostru m-am întreat pe sine-mi dacă în adevăr există vreun popor demn de condamnat pentru că a voit să întărească în țara sa bazele temeinice, pe care se sprijină veșnica strălucire și gloria neclintită a Bisericii Ortodoxe. M-am întreat, dacă într-adevăr legile care tind la o reorganizare... și prin care se restabilește o ordine materială mai avantajoasă pentru Biserica Română Ortodoxă, s-au îndepărtat, atît de spiritul sfințelor canoane cît și de datina străveche care se-a păzit în țările ortodoxe...».

«...Nu pot să nu mărturisesc în sinceritatea inimii mele și acum chiar Prea Sfinției Voastre că misiunea arhimandritului Cleobul și conținutul scrisorilor pe care le-a adus nu au exemple în anele locului

²⁴ A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. II, Iași, 1903, p. 22; Preotul Nicolae I. Șerbănescu, *150 de ani de la...*, p. 399.

²⁵ Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 67; Nicolae Dobrescu, *op. cit.*, p. 121; Preotul Nicolae I. Șerbănescu, *150 de ani de la...*, p. 399; Idem, *Optzeci de ani de la...*, p. 254; prof. Ion Rămureanu, *art. cit.*, p. 952.

nici precedente în tradițiile Bisericii dacice independente. O astfel de covitură nu mă așteptam să ne isbească din acea parte, care, în timp de ispită și asupriți a primit din partea noastră mult și încă azi primește atâtea exemple de dragoste și generozitate câte n-a luat de nicăieri din lumea creștină. Ca creștin doream să acopăr dacă ar fi cu puțință — sub umilinta cuvenită a unui fiu supus al Bisericii —, tristețea pe care mi-a pricinuit-o încercarea Prea Sfinției Voastre... Purtind însă, ca Principe, povara neamului românesc nu pot să tac, ci într-adevăr sînt dator să apăr de orice ispită vechea autocefalie a Bisericii dacice. Așadar să întreprind, Prea Sfințite, în dreptatea întregii Biserici, purtînd în mîini sfințele canoane ca să demonstrez Prea Sfinției Voastre prin dreptate, prin obicei, prin datinele consfințite de veacuri ale Bisericii dacice, prin drept zic, prin obicei și prin datini recunoscute de întreaga Biserică, și mai ales de Biserica din Constantinopol, că românii în chestiunile bisericești și acum, ca și totdeauna, au stat în limitele rînduieiilor canonice și în ciclul deciziunilor și drepturilor pe care le-a dobîndit statul pentru Biserica sa națională, în toate timpurile și în orice loc al lumii ortodoxe».

«...Și poate noi românii Daciei Traiane avem oarecare drepturi ca să fim ascultați, căci întocmai ca creștinii primelor secole, am suportat toate năvălirile barbarilor, fără ca să fim doborîți, și astfel am conservat cu dreptă mindrie națională limba, iegile și tradițiile străbunilor noștri și cu ele și deciziunile și vechile datini ale Bisericii, care și de noi s-au păstrat într-o curățenie pură, cu mult mai mult decît în multe alte părți. Așa s-a păstrat de către români vechiul și lăudatul obicei al Bisericii vechi, care era de dorit ca să se fi păzit pretutindenea, de a se desăvîrși adică Biserica lui Hristos, cîerul împreună cu poporul. Și chiar aceste deciziuni vechi și rînduiele ne-au condus ca să cunoaștem că o Biserică, oricare ar fi, nu poate să aibă dreptul de a se amesteca în chestiuni de administrație sau să schimbe rînduiala interună unei alte Biserici independente și autocefale». «...Recunoaștem că legătura și unitatea canonică și dogmatică a Bisericii de Răsărit se păstrează și trebuie să se păstreze prin conduceri împreună cugetate și prin consfătuiri frățești între diferitele Biserici independente din care este compusă marea Biserică a lui Hristos. Legătura aceasta între scaunul patriarhal al Constantinopolului și între Biserica independentă a Daciei, am primit-o și o voi primi întotdeauna... Hotărîrea Sinodului din Constantinopol însă, ca una care se atinge de drepturile vechi ale Bisericii Daciei independente, nu pot s-o primesc și voi lupta împotriva ei cu armele puternice și neînvinse ale legilor și ale canoanelor».

«...Biserica Ortodoxă Română este și rămîne independentă de orice altă autoritate bisericească străină, în toate cele ce privesc organizația și administrația sa internă... Prea Sfinția Voastră respinge această rînduială rezonabilă invocînd canonul 2 al Sinodului II ecumenic; canoanele 17 și 26 ale Sinodului IV ecumenic; canonul 36 al Sinodului VI ecumenic; canonul 7 apostolic precum și comentariile asupra lor. Toate acestea mărturisesc, după părerea Prea Sfinției Voastre dependența Bisericii Române de aceea din Constantinopol. Am citit textul acestor canoane; am consultat și Pidalionul și pe comentarii săi în-

telepti între care și Balsamon. Însă, oricâtă considerație aş avea pentru luminile scaunului ecumenic, trebuie să mărturisesc... că ceea ce prezintă și conțin canoanele mai degrabă aprobă decât resping independența noastră bisericească». «...Independența proclamată prin primul articol al legii noastre nu este o inovație ...căci Biserica Română sau Dacă niciodată în decursul veacurilor nu a fost supusă Bisericii din Constantinopol... Acest prim articol de lege întru nimic nu aduce inovații ci pur și simplu adevărește un lucru tot atât de vechi ca și creștinismul românilor». «...Textul canonului 34 apostolic... este principiul canonic al independenței Bisericilor din Orient, conform căruia fiecare Biserică este independentă, egală și soră față de o alta de același fel. Canonul 34 apostolic este ...piatră unghiulară... în structura Bisericii Ortodoxe... Conform acestuia fiecare neam trebuie să albească capul său bisericesc, independent de cel al altor neamuri... Tot astfel și Biserica Daciei». «...Pe la sfârșitul secolului XVII Biserica Ortodoxă din Transilvania... își primea un nou ierarh în persoana ieromonahului Atanasie, pe care patriarhul Doșitei al Ierusalimului, prezent atunci la noi, l-a sfătuit să stea sub ascultarea exarhului din Ungrovlahia. Mai mult încă patriarhul a scris lui Atanasie o scrisoare prin care-l atenționează ca în orice împrejurare de îndoială sau de strîmtoare să se adreseze întotdeauna... mitropolitului de la București și numai în cazuri cînd acela, împreună cu episcopii săi, n-ar fi putut ca să le dezlege, numai atunci să se adreseze la Constantinopol». «...Atanasie... a fost hirotonit la București... de către Teodosie al Ungrovlahiei pe care l-a recunoscut de stăpîn în mărturisirea sa, obligîndu-se să urmeze pe căile exarhului său și să păstreze neschimbate în eparhia sa toate convențiile ce le-ar fi avut cu scaunul Ungrovlahiei». «...De unde dar a provenit aprecierea că Biserica Română... este dependentă de administrația scaunului ecumenic?... Activitatea Prea Sfințiților patriarhi ecumenici, față de noi, se mărginea numai la o binecuvîntare spirituală, pe care o solicitau de mai înainte episcopii noștri aleși cu înțelegerea conducătorului neamului, conform cu rînduiele canonice, ca un semn de respect către Patriarhia de Constantinopol, al cărui scaun reprezintă în privirile lumii ortodoxe, unitatea Bisericii Ortodoxe de Răsărit»²⁶.

Multe din aceste argumente le vom întîlni, cum vom vedea, și în raportul pe care același Melchisedec îl va alcătui din însărcinarea Sfințitului Sinod, ca răspuns la întîmpinarea Constantinopolului după sfințirea Sfîntului și Marelui Mir în 1932.

Revenind la momentul anului 1865 și tot la chestiunea autocefaliei vom observa că documentata întîmpinare cuprinsă în cele trei răspunsuri amintite mai sus nu a convenit Constantinopolului. Este și motivul, pentru care Marele sinod patriarhal este convocat iarăși și o nouă scrisoare plină de reproșuri era expediată la 8 octombrie 1865 către București. Imputările se refereau în special la argumentele privind vechimea autocefaliei precum și la cele stabilite prin lege cu privire la proclamarea ei. Această atitudine potrivnică va fi comunicată prin scri-

26. Fotie Balsamaci, *op. cit.*, p. 70—77. Scrisoarea este mult mai lungă și redă pe larg argumente privind participarea elementului laic în organismele bisericești și reglementările asupra situației ierarhilor și monahilor, p. 77—87.

sori și celorlalte Biserici Ortodoxe pentru a le convinge în acest sens. Totuși, din răspunsurile lor se poate observa că se dorea și se recomanda în același timp o atitudine mai împăciuitoare. Și, într-adevăr, Constantinopolul devine mai înțelegător, mulțumindu-se doar «cu rupearea relațiilor canonice cu episcopii anticanonici», recie numiți²⁷.

Îndepărtarea lui Cuza prin unelțirile «monstruoasei coaliții» a lăsat oarecum lucrurile în suspensie. Scopul urmărit prin legislația elaborată sub regimul său era însă prea intim legat de independența și demnitatea noului stat român, cucerite prin grele jertfe de sînge în 1877—1878 pentru ca guvernele care au urmat să renunțe la inițiativa recunoașterii oficiale a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Primul pas care trebuia făcut era normalizarea raporturilor cu Constantinopolul, lucru care s-a și înfăptuit de altfel²⁸.

Relativa liniște adusă de încheierea luptei pentru canonicitate va fi tulburată destul de curînd de o nouă scrisoare, expedită de la Constantinopol în 23 mai 1879, prin care se aduceau alte acuzații Bisericii noastre care între timp solicitase acordarea binecuvîntării pentru hirotonirea de noi arhieri vicari. În scrisoarea-răspuns trimisă de la București în 20 iulie același an și care cuprinde noi și temeinice argumente privind autocefalia Bisericii Române, se consemna, printre altele:

«...Nu putem a ascunde și a nu arăta Înaltei Voastre Sanctități du-reroasa impresiune ce a făcutu asupra tuturor Prea Sfințitilor membri ai Sântului Sinod al Bisericii Române refuzulu Marelui Biserici de a da binecuvîntarea pentru chirotonia candidaților aleși spre a deveni arhieri și membri ai Sântului nostru Sinod. Cu deosebire a fostu impresionatu Sântul Sinod de imputările ce face Marea Biserică fiicei sale Bisericii Române că în sinul ei lucrurile nu s-ar fi urmîndu după cum comandă Sântul apostol Pavel carele zice: «toate să se facă după cuviință și orînduială (I Cor., 14, 40)»²⁹. Imputările, de unde și refuzul, se refereau la vicariatele Bisericii Ortodoxe Române despre care comunicul afirmă că «nu știe în ce modu s-au formatu ele, nici ce însemnează ele» și că «prescripțiunile canonice s-ar fi lăsatu la o parte și s-ar fi înlocuitu cu o lege civilă, care nu poate avea nici o autoritate bisericască». Cu privire la aceste obiecțiuni în răspunsul trimis se afirma: «...Instituțiunea arhierilor titulari care au numai consacrațiunea arhierască, dar nu și administrația eparhială, există în toate țările orthodoxe și la noi

27. De remarcat că domnitorul Cuza nu a luat nici o măsură cu privire la actul hirotoniei, ci numai a schimbat modul de alegere și numire. Chestiunea episcopatului include trei acte bine distincte: alegerea, hirotonirea și numirea. Pe larg la Magistru Drăgușin, *art. cit.*, p. 99.

28. În urma corespondenței diplomatice purtate între guvernul român, Patriarhia Ecumenică și celelalte Biserici Ortodoxe și în urma înlocuirii — și cu asentimentul patriarhului ecumenic — a noii Legi organice a Bisericii Române — 1872 — incidentul cunoscut în istoria noastră bisericască de lupta pentru canonicitate luc sffrșit. De reținut că în cuprînsul acestei Legi «ori de cite ori s-a ivit prilejul, Biserica Română este numită de-a dreptul autocefală. Deși această calitate nu-i fusese încă de drept recunoscută, ea existînd doar de fapt, totuși începînd din Decembrie 1872, mai ales, a fost des folosită în titulatura oficială a Bisericii noastre». Prentul Nicolae I. Șerbănescu, *Optzeci de ani de la...*, p. 253 și nota 14; Pr. lector Dumitru Gh. Radu, *art. cit.*, p. 401—2.

29. Arhiva Sfințitului Sinod, *Dosar nr. 72/1979*, f. 96.

este venită din Orientului orthodoxu, și ei s-au hirotonitu todeauna cu binecuvîntarea Bisericii Mari. Inovațiunea s-ar putea părea că, prin actuala noastră lege organică bisericească, acestor arhieriei li s-au prescristu titluri locale din țară după numirea celor mai însemnate orașe ale celor opt eparhii. Dar și aceasta nu este ceva nou în Biserica Ortodoxă. Exemple avem în Biserica Rusiei unde fiecare mitropolie și unele episcopii au, ca vicari sau ajutători, arhieriei titulari hirotoniți pe numele vreunui oraș din eparhia respectivă».

«...În calitatea lor de vicari sau locotenenți ai episcopilor, ei sînt dreptu administratori ai Eparhiilor respective la casu de vacanță, pînă la alegerea noilor episcopi. Vicariatele acestea există deja în România de la anul 1872 cîndu s-au votatu legea noastră organică, și nu pentru prima oară acum să cere binecuvîntarea Marci Biserici pentru hirotonirea de arhierie vicari. De la promulgarea legii și pînă în prezentu s-au mai cerut și dobînditu asemenea binecuvîntări de la doi Înalt Prea Sânti Patriarhi, predecesori ai Înaltei Voastre Sântității».

«...Starea actuală în care se află Biserica Română nu este abătută de la prescripțiunile canonice; sântele canoane nu suntu suprimate prin legea noastră organică bisericească. Din contra, Biserica Română se administrează astăzi, ca și în trecutu, de aceleași sante canoane în totu ce privesc partea ei spirituală, afară numai de partea ei materială, care se administrează după osebite legi civile, ce și-a datu țara după sistemul seu constituționalu. Legea actuală bisericească a României este făcută în spiritulu și pe baza sântelor canoane și a datinilor creștinesci observate în țară. Prin ea se determină modul alegerii mitropolitilor și episcopilor; se stabilesc Sântulu Sinodu ca autoritate superioară a Bisericii Române cu atribuțiunile sale administrativ-învățătoresci, conformu sântelor canoane și legilor constituționale ale țării. Prin această lege se recunoaște Biserica Română de parte integrantă a Sântei Biserici Apostolice și Ecumenice a Răsăritului cu carea Biserica Română, prin organul seu — Sinodul — este îndatorită a păstra sânta unitate dogmatică și canonică; de asemenea și cu toate celelalte Biserici orthodoxe... Emanată de la corpurile legiuitoare ale țării împreună cu mitropoliti și episcopii și sancționată de Măria sa Domnitorulu României, această lege are în țară toată autoritatea cuvenită unei legi de o așa mare importanță și nu merită a fi taxată de lege fără nici o autoritate bisericească»³⁰.

În încheierea acestui răspuns — care este mult mai întins —, se aduce la cunoștința înțitului arhipăstor al Bisericii Ortodoxe că «Biserica Română este și se recunoaște pe sine în prezentu, ca și în trecutu, un onorabil membru al Sântei Marei Biserici ecumenice orthodoxe de răsăritu»³¹; totodată i se repeta rugămîntea de a-și da înalta binecuvîntare pentru hirotonirea solicitată.

Cu certitudine și acest răspuns — trimis de mitropolitul primat Calinic Miclescu în numele Sfantului Sinod — aparține lui Melchisedec. Deși arșă, ultima sa filă mai păstrează încă numele lui. La fila 101 a

30. *Ibidem*, I. 97—98.31. *Ibidem*, I. 99.

aceluiași *Dosar* se menționează că proiectul acestei scrisori-răspuns a fost citit și aprobat de Sfântul Sinod în ședința sa din 25 iunie 1879³². Această nouă scrisoare marchează un pas înainte spre recunoașterea oficială a autocefaliei noastre și totodată aportul episcopului Melchisedec Ștefănescu, trecut tocmai în acest an, 1879, din scaunul episcopal al Dunării de Jos la conducerea celui de la Roma³³.

Spre sfârșitul aceluiași an, 1879, și începutul celui următor, între București și Constantinopol se vor schimba câteva scrisori; prin cele expediate de la Constantinopol patriarhul Ioachim al III-lea (1878—1884) își făcea cunoscută tendința de a se amesteca în treburile Bisericii Române. La acestea primatul Calinic Miclescu (1875—1886) răspundea, decembrie 1879, printre altele: «Fără să mă încerc a arăta drepturile de care se bucură Biserica Română ab-antiquo, cred că e de ajuns a invoca faptul că România e un stat independent în toate privirile, pentru a demonstra că autocefalia Bisericii noastre este un fapt incontestabil și indiscutabil»³⁴.

Într-o altă scrisoare, din ianuarie 1880, el sublinia: «Ne vedem dar siliți a repeta Sfinției Voastre că Biserica Română cu toată bunăvoința ce o are ca, pe lângă unitatea în dogme ce o leagă cu întreaga Biserică Ortodoxă, să aibă și legăturile cele mai intime de dragoste cu acel prea sfânt Tron Ecumenic, totuși are sacra datorie de a apăra independența ei necontestată și mai cu seamă acum din toate privirile incontestabilă, recunoscând împreună cu toate Bisericile autocefale Ortodoxe ca unic cap suprem al ei, pe Marele Păstor, Domnul nostru Iisus Hristos»³⁵.

Această atitudine fermă l-a determinat pe patriarhul ecumenic să revină la sentimente mai bune căci în răspunsul din 28 aprilie 1880 el scria: «Absolut dar, sau precum se zice obicuinți, în principiu, nu socotim nici contestată, nici contestabilă autocefalia prea Sfinției Bisericii Ortodoxe a Sfinției Voastre, ci contestate și contestabile considerăm principiul și modul cu care Sfinția Voastră crede că această autocefalie se capătă. O Biserică oarecare ca să devie și să se numească și să fie recunoscută de toți autocefală în sinul celei una, sobornicească și apostolească Biserică, nu este destul numai independența sa politică, nici uniunea ei dogmatică cu cea sfântă și sobornicească biserică..., ci pe lângă coexistența acestora, se mai cere imperios și actul de consacrare bisericăscă. Niciodată, nici în istoria veche, nici în cea modernă, nici o Biserică nu s-a proclamat de sineși autocefală, cel puțin pe cât noi știm»³⁶.

Privitor la această ultimă aserțiune vom consemna aci faptul că, într-adevăr, solicitarea «blagosloveniei» pentru recunoașterea autoce-

32. *Ibidem*, f. 101. În partea dreaptă, sus, a filei 95 din același *Dosar* se consemnează același lucru. La aceeași filă 95 atrage atenția și următoarea însemnare: «Înalt Prea Sănțite Stăpîne.

Comisiunea Sântului Sinod însărcinată pentru redijarea răspunsului la scrisoarea Înaltei Sale Săntități Patriarhul Ecumenic, pregătind proiectul unui asemenea răspuns, vine prin mine raportorul șeu a supune acestui proiectu de răspuns la cunoștința și hotărârea Sântului Sinod. Episcop Melchisedec».

33. Pr. prof. Mircea Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCIII (1975), nr. 3—4, p. 336.

34. Preotul Nicolae I. Șerbănescu, *Optzeci de ani de la...*, p. 259.

35. *Ibidem*, p. 260.

36. *Ibidem*.

faliei — deși un act pur formal —, se practica; acest adevăr transpare și din dezbaterile lucrărilor Sfintului Sinod român din 25 mai 1880 când chestiunea autocefaliei este iarăși pe rol. Mitropolitul primat Calinic Miculescu, afirma atunci că «deși în fața patriarhului ecumenic și a reprezentanților săi a susținut din toată puterea și cu toate argumentele autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, totuși în fața Prea Sfințiilor membri ai Sfintului Sinod se simte dator a observa că ar fi ca această autocefalie să fie recunoscută și de Marea Biserică pentru care ar propune să se facă demarșele cuvenite din partea Sfintului Sinod, după exemplul altor Biserici Ortodoxe»³⁷. A propos de aceasta, Melchisedec — întru totul de acord cu propunerea —, susține că «este bine a se împlini și această neînsemnată formalitate». El crede că «împlinirea acestei formalități este cu atât mai necesară cu cât chiar în Legea organică a Bisericii Române este un fel de contradicție: pe de o parte susține autocefalia, iar pe de alta impune obligațiunea de a cere binecuvântarea Sanctității Sale Patriarhului pentru hirotonirea de arhierii titulari»³⁸.

La motivele de tulburări de care aminteam mai sus se vor adăuga, apoi, în anii următori, cele provocate de discuțiile privind jurisdicția asupra schitului românesc Prodromul de la Muntele Athos³⁹ și în urmă tensiunea provocată de sfințirea Marelui Mir — numai de către ierarhii români⁴⁰ —, în catedrala din București, la 25 martie 1882⁴¹. Acest ultim act mai ales, atât de legat de principiul autocefaliei, a adus relațiile dintre cele două Biserici la încordare maximă.

După cum se știe, pregătirea și sfințirea Marelui Mir a fost privită, în timpurile vechi, ca o prerogativă a patriarhatelor apostolice, manifestându-se ca un semn al autocefaliei lor în raporturile cu celelalte Biserici. Cu trecerea timpului însă Bisericiile ortodoxe naționale, organizate în cadrul statelor independente, au dobândit autocefalia și prin aceasta dreptul de a-și sfinți Marele Mir — necesar trebuințelor spirituale proprii. Unele dintre acestea însă, socotind că sfințirea Marelui Mir nu este o problemă de dogmă ci de practică bisericească și-au revendicat acest drept chiar înainte de recunoașterea oficial-scrisă a autocefaliei, ca urmare a unei bune organizări sinodale și a unei vieți religioase prospere⁴². Așa se face că Biserica Ortodoxă Română, desfă-

37. *** *Sunarele ședințelor...*, p. 237—238.

38. *Ibidem*.

39. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 175; Pr. prof. Ioan Rîmureanu, *art. cit.*, p. 955; Idem, *La a 90-a aniversare a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, în «50 de ani de la înființarea Patriarhiei Române (1925—1975). 90 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române (1885—1975)» (extras din revista «Biserica Ortodoxă Română» XCIII (1975), nr. 11—12, p. 1217—1472), p. 156.

40. Sfințul și Marele Mir se sfințise în nenumărate rânduri pe pământul românesc, dar la aceste ocazii erau de față și participau și ierarhii din lumea ortodoxă, prezenți atunci în țară. De exemplu în anul 1513, la *Trgoviste*, când însuși patriarhul Constantinopolului, Pahomie — venit după milostenii și ajutoare — era de față. Vezi, Prof. Alexandru Elian, *art. cit.*, p. 912. Vezi și *Mircea Păcurariu, Autocefalia și Patriarhia...*, p. 6. Sau în 1643 când Sfințul și Marele Mir se sfințea la Iași cu cheltuiela mărinosului Vasile Lupu. Alături de ierarhii moldoveni participa și patriarhul Teofan al Ierusalimului. Vezi Pr. Ilie Georgescu, *Legăturile Țărilor Române cu Ierusalimul*, în «Studii Teologice» VIII (1956), nr. 5—6, p. 350.

41. Arhiva Sfintului Sinod, *Dosar nr. 75/1882*, f. 3 și 46. Această ultimă fișă citată consemnează și o propunere pentru înlocuirea unui act oficial.

42. Pr. Constantin Pârnu, *Sfințirea Marelui Mir în Patriarhia Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», CI (1983), nr. 5—6, p. 329.

șurindu-și activitatea într-un stat independent și suveran după războiul din 1877—1878 a procedat la 25 martie 1882 la Sfințirea Marelui Mir.

Corelat cu celelalte evenimente întâmplate la noi pe țară bisericească în deceniile premergătoare anului 1882, acțiunea Sfințirii Marelui Mir a dezlănțuit un nou și vehement protest din partea Constantinopolului, care va trimite și de această dată o scrisoare plină de mustări și «lip-sită cu desăvârșire de spiritul dragostei, cu care trebuie să se adreseze Bisericile Ortodoxe una către alta»⁴³.

În principal, imputările se referau la actul sfințirii Marelui Mir — despre care aflate din presă: «Din cele publicate în gazete ne-am informat că Sfinția Voastră în ziua de 25 martie anul curent, în sfânta biserică mitropolitană din București, ați procedat la săvârșirea Sfintului Mir, fără știrea canoniciei Voastre autorități spirituale, adică a prea sfințului nostru tron patriarhicesc, apostolesc și ecumenic și împotriva regulei în vigoare în această regiune și astfel în loc de păzitori precum trebuie să fiți ai regulei păstrate în Biserică ați oferit un exemplu de neregulă care își atrage mustrarea meritorie»⁴⁴.

În continuare, invocând texte scripturistice și chiar canonul 34 apostolic — al cărui text este de fapt împotriva acuzațiilor! —, patriarhul ecumenic se referea la «abaterea de la un obicei vechi», anume acela ca românii să ia Sfintul și Marele Mir de la Constantinopol, sub a căruia jurisdicție i-ar fi rinduit canonul 28 al Sinodului IV ecumenic⁴⁵. «N-am îndurat — continua scrisoarea —, să trecem cu vederea îndrăzneța faptă săvârșită ci am hotărât, atât despre acest lucru cât și despre alte zvonuri precum acel despre stropire și turnare pe cap la Botez în loc de cufundare, despre oficierea slujbei înmormântării celor sinucigași, despre calendarul gregorian, despre demnitatea patriarhicescă și altele asemenea, am hotărât zic în ceea ce privește sfințirea Mirului să scriem Sfinției Voastre mustrându-Vă ca unul care va-ți abătut de la regula bisericească și v-ați făcut turmei voastre exemplu de neregulă și de nesupunere; iar în privința celorlalte, considerându-le simple zvonuri, vă invităm să ne dați informații lămurite. Așteptăm răspunsul vostru asupra acestora»⁴⁶.

Răspunsul nu s-a lăsat prea mult așteptat. Scrisoarea acuzatoare a fost citită în cadrul Sfintului Sinod — în ședința sa din 23 octombrie 1882 —, care hotărâște să se întocmească cuvenitul răspuns, pentru care s-a desemnat și o comisie⁴⁷. Alcătuirea lui însă a fost încredințată învățatului episcop Melchisedec, membru în comisia desemnată⁴⁸. Odată întocmit, acest răspuns-raport a fost citit tot de Melchisedec în ședința Sfintului Sinod din 23 noiembrie 1882⁴⁹. El este o capodoperă, amplu ca întindere și exhaustiv ca argumentație. Se impune prin finețea analizei, prin vigoarea sintezei și nu mai puțin prin amploarea erudiției. Importanța și valoarea sa sînt indiscutabile și ele sînt susținute atât de calită-

43. Arhiva Sfintului Sinod, *Dosar nr. 75/1882*, f. 93 v.

44. *Ibidem*, f. 381.

45. *Ibidem*, f. 301 v. — 302.

46. *Ibidem*, f. 383.

47. *Ibidem*, f. 384. Vezi și «** Sumarile ședințelor...», p. 494. Din comisia făceau parte: mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei și Sucevei (1875—1900); episcopul Inochentie Chițulescu al Buzăului (1873—1893) și Melchisedec.

48. Preotul Nicolae I. Șerbănescu, *Optzeci de ani de la...*, p. 261; Pr. Prof. Ioan Râmureanu, *La a 90-a aniversare...*, p. 157; *Idem*, *Legăturile...*, p. 955.

49. Arhiva Sfintului Sinod, *Dosar nr. 75/1882*, f. 366.

țile enunțate cât și de rezultatul pe care l-a provocat, căci acest raport s'ă la baza recunoașterii oficial-scriptice a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. El face o trecere în revistă a principalelor etape din viața noastră național-bisericească și are următorul conținut * :

«Înalt Prea Sfințite Stăpine,
Prea Sfințiiloror Părinți,

Comisia Sfintului Sinod, compusă din I. P. S. Mitropolit Iosif al Moldovei, P. S. Episcop Inochentie al Buzăului și din subscrisul raportor, citind scrisoarea sinodală a înaltei Sale Sanctității Ioachim, arhiepiscop al Constantinopolului și patriarh ecumenic, scrisoare adresată I. P. S. Mitropolit al Ungrovlahiei, Prea cinstit exarh al plaiurilor și locțiilor al sacunului din Cezarea Capadociei, precum și tuturor respectabililor ierarhi ai păzitei de Dumnezeu regiuni a României, pe care îi numește frați și coiturghisitori, ne-am informat de cuprinderea ei care este următoarea :

1) Înalta Sa Sanctitate, patriarhul Ioachim spune că s-a informat din jurnale că la 25 martie trecut, în Biserica catedrală a Mitropoliei din București s-a săvârșit sfințirea Marelui Mir și că prin aceasta ierarhii români ar fi arătat deplina lor neștiință despre canonică supremație (ἀρχή) spirituală a tronului patriarhal, apostolic și ecumenic ; că această urmare ar fi împotriva regulei urmată din vechime în această regiune (ἐκλήματη) că prin această faptă ierarhii români ar fi oferit un model (τύπον) de neorinduială (ἀταξίας) care prin această scrisoare își atrage mustrarea meritată. Această mustrare constă din următoarele observațiuni :

a) Rînduiala (τάξις) este din cele mai necesare și universală în lume și că fără ea nu se poate păstra nimic în lume ; căci ce se face altfel nu este stabil și nu are condițiile necesare trăniciei. Citează cuvintele Apostolului Pavel adresate corintenilor «ca toate să se facă cu bunăvoință și după rînduială». Această rînduială, care trebuie a se păzi întru toate, cu atît mai vîrtos trebuie a se păstra în cele spirituale ;

b) Ierarhii români, prin actul sfințirii Marelui Mir, ar fi călcat rînduiala stabilită de un foarte vechi obicei bisericesc și că ei, conform cuvintelor Apostolului Petru, trebuie să fie pentru turma lor pildă și model : «Păstoriți turma lui Dumnezeu cea dintre voi făcîndu-vă pildă turmei». De asemenea, cuvintele Apostolului Pavel : «Fugi de dorințele inoivației, știînd că ele produc certuri» ;

c) Alt argument pentru mustrare este bazat pe canonul 34 apostolic care prescrie ca «episcopii fiecărei națiuni să recunoască pe cel întii dintre dinșii și să-l socotească de cap și să nu facă nimic fără consimțămîntul lui. Conform acestui canon ierarhii români nu trebuiau să cuteze a face sfințirea Marelui Mir ci să păstreze vechiul obicei de a primi Sfîntul Mir de la Patriarhia de Constantinopol sub a cărei jurisdicție bisericească este pusă România încă de Sinodul IV ecumenic ce s-a ținut în anul de la Hristos 451 și care a decis ca episcopii din diocesele Pontului, Asiei și Traciei precum și episcopii diocazelor care se află prin-

* Pentru a înlesni lectura lui, îl vom reda în limbajul actual schimbînd — atunci cînd cazul o va cere —, anumii termeni, mai greu accesibili astăzi.

tre barbari — să depindă de scaunul patriarhal al Constantinopolului. Între popoarele acelea barbare de prin veacul al V-lea la care se trimiteau episcopi misionari de la Constantinopol și din alte eparhii ale Imperiului roman de Răsărit, scrisoarea patriarhului numără și România, întemeindu-și pe această explicație supremația sa bisericească;

d) înalta Sa Sanctitate, ascultînd glasul apostolic care zice: «Luaiți aminte de voi și de toată turma peste care Duhul Sfînt v-a pus episcopi ca să păstoriți biserica lui Dumnezeu», n-a trecut cu vederea a ne mustra pentru îndrăzneța faptă a sfințirii Marelui Mir, faptă contrară rînduiei bisericești și totodată exemplu rău turmei de nesupunere și neascultare.

2) Scrisoarea patriarhală spune mai departe că pe acolo s-ar fi răs-pîndit zvonul că în Biserica noastră s-ar mai fi introdus și alte inovații, precum: stropirea și turnarea la Sf. Botez, în loc de cufundare; oficierea slujbei înmormîntării pentru sinucigași; calendarul gregorian; demnități patriarhale și alte inovații pe care le însemnează «și altele asemenea». Pe acestea din urmă le consideră simplu zvon și cere informații lămurite despre existența lor în Biserica Românească. Scrisoarea se încheie invocînd harul și mila lui Dumnezeu asupra noastră și poartă data de 10 Iulie 1882. Este semnată de Ioachim, patriarhul ecumenic și de 11 arhieri, membri ai Sinodului patriarhal.

Citind și ascultînd cu mare luare aminte această admonestare patriarhală, am simțit în inimile noastre o mîngiere sufletească (în răspunsul trimis la Constantinopol — «plăcere duhovnicească» — *n.n.*) văzînd că înalta Sa Sanctitate amintește mai multe cuvinte din Sfînta Scriptură și din canoane, care sînt norma administrației sfîntei noastre Biserici ortodoxe a Răsăritului, și pe care noi niciodată nu trebuie să le pierdem din vedere în administrația spirituală a eparhiilor noastre. Astfel de cuvinte le cităm și noi încă o dată cu multă luare aminte (în răspuns, plăcere, *n.n.*);

a) Cuvintele Sf. apostol Pavel din Epistola I către Corinteni, cap. 14, unde Apostolul prescrie buna rînduială ce trebuie să domnească în templu în timpul serviciului divin și încheie sfaturile sale cu aceste cuvinte: «Toate să se facă după cuviință și rînduială»; cuvintele Sf. apostol Petru din înția epistolei, cap. 5 v. 1: «Păstoriți turma lui Dumnezeu cea dintre voi... făcîndu-vă exemplu turmei». Cuvintele prin care Sf. apostol Petru dă povătuiri apostolice păstorilor Bisericii, sună în întregimea lor astfel: «Pe presbiterii cei dintre voi îi îndemn, ca cei ce sînt împreună-slujitor și martir al suferințelor lui Iristos și părtaș al măririi celei ce va să se descopere: păstoriți turma lui Dumnezeu cea dintre voi, priveghînd asupra ei, nu cu sila ci de voie și după Dumnezeu, nu din interes urît ci cu osîrdie; nici așa ca și cum ați domina peste cler ci făcîndu-vă exemplu turmei».

Cuvintele Sf. apostol Pavel către Timotei, episcopul Efesului, 1: 13: *κατακολουθεῖς ἐπιθομίαις παύλου* trebuie citate iarăși în toată întregimea lor pentru a fi înțelese și a se ține minte cuprinsul lor cel mintuitor. Aceste cuvinte (II Timotei 2, 22—26) glăsuiesc astfel: «Iar de poftele tinereții, fugi — τὰς δὲ νεωτερίας ἐπιθομίαις παύλου = juvenilia autem desidia fuge), și urmează dreptatea, credința, dragostea, pacea cu toți cei ce cheamă pe Domnul din inimă curată. Iară de întrebările cele nebune s.

neînțeles te ferește știind că nasc certuri. Și slugii Domnului nu i se cade să se sfădească ci blind să fie către toți, învățător, răbdător, cu blindețe certind pe cei ce stau împotriva; poate cindva le va da lor Dumnezeu pocăință, spre cunoaștința adevărului. Și vor scăpa din cursa diavolului prinși fiind ei de el spre a lui voie».

d) Pasajul din Faptele Apostolilor unde Sf. apostol Pavel adresează cele din urmă cuvinte ale sale presbiterilor din Efes, cu care nu avea să se mai vadă în lumea aceasta : «Luați aminte de voi și de toată turma întru care Duhul Sfânt v-a pus episcopi, ca să păstoriți biserica lui Dumnezeu pe care a cîștigat-o cu scump sîngele său» (Fapte 20, 28).

Noi mulțumim din inimă Înaltei Sale Sanctități Patriarhale că ne pune în vedere cuvintele cele sfinte ale Scripturii, ne dă prilej să gîndim la ele, să le studiem și să le realizăm în viața noastră. Afară de aceste texte din Noul Testament, scrisoarea Sanctității Sale ne amintește și două canoane și anume : a) canonul 34 al Sfinților Apostoli din care citează cuvintele de la început : «Episcopii fiecărui neam se cuvine a ști pe cel dintîi dintre dinșii și a-l recunoaște de cap și nimic din cele ce trec peste autoritatea lor să nu facă fără știrea lui». Restul textului sună precum urmează : «ci să facă fiecare numai ceea ce se atinge de eparhia lui și de locurile ce aparțin de ea. Dar și cel dintîi episcop să nu facă nimic fără asentimentul tuturor, ca în acest chip să fie unire și să se slăvească Dumnezeu prin Domnul întru Duhul Sfînt : Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh».

Așadar, sensul acestui canon este că fiecare nație sau popor creștin ortodox are episcopii săi ; între episcopi este unul în fruntea tuturor ; fiecare administrează eparhia sa după regulile stabilite de Biserică. Cînd se ivește vreun caz neprevăzut de regulile bisericești, episcopul respectiv se consultă cu cel dintîi sau arhiepiscopul, despre modul cum se cuvine să urmeze în cazul respectiv. Dar și arhiepiscopul sau căpetenia, în cazurile neprevăzute de regulile bisericești, să nu facă nimic arbitrar și să consulte pe episcopii națiunii și să facă așa precum cu toții vor decide, căci în felul acesta se va păstra buna înțelegere și unanimitatea în disciplina bisericească. Cum că așa se înțelege acest canon vom cita aici explicația ce îi face un canonist rus, Arhimandritul Ioan în cartea sa intitulată : *Опытъ Курса Церковнаго законоученія*, care servește de manual în Seminarile Rusiei la studiul Dreptului canonic. În tomul I, p. 177, citim următoarele asupra acestui canon : «Din acest canon (34 apostolic) mai întîi de toate se vede că delimitarea hotarelor locale în administrația Bisericii creștine, hotare numite eparhii s-a început deja în timpul Apostolilor. Canonul 34 apostolic la fiecare popor (ἔθνος) ce compune o Biserică particulară sau locală prevede cîtiva episcopi din care fiecare conduce o parte din turmă (πρωτοκία) încredințată lui și care constă din cîteva orașe sau sate ; toți acești episcopi au peste dinșii un episcop primat ca un cap, care este întîiul între dinșii (ὁ ἐν ἀρχῆς πρῶτος).

Cu privire la veacul apostolic și la timpurile cele mai apropiate de el, episcopii primați sau cei dintîi în Bisericile locale se socoteau primii urmași apostolici, puși de înșiși Apostolii, cu deosebire în locurile cele mai însemnate ale țărilor și provinciilor cunoscute atunci : Iacob în Ierusalim, Timotei în Efes — capitala de atunci a Asiei Mici, Tit în insula

Creta, ș.a. Însă numind pe acești episcopi primați capi ai Bisericii lor, canonul apostolic dă a înțelege aici nu o putere a lor nemărginită și cu totul independentă ci numai o principală protie, prioritate, întâietatea votului în afacerile bisericești; căci precum episcopilor subordonați nu li se permite a face nimic din cele ce ar avea o importanță deosebită, fără știrea și socotința capului, așa și însuși episcopului primat i se cere a nu face nimic fără învoirea comună a tuturor episcopilor. Astfel de acte, care covârșesc autoritatea parțială a fiecărui episcop și cer votul și adeziunea principalilor reprezentanți ai Bisericii, pot fi de exemplu hotărârile dogmelor credinței, alcătuirea canoanelor și legiuirilor pentru Biserică, alegerea episcopilor, judecata lor și alte asemenea. Iară fiecare episcop eparhial, după canon, are supremația și autoritatea numai în cele ce privesc eparhia lui și localitățile ce aparțin ei. Canoanele elaborate ulterior au confirmat această hotărâre apostolică (can. 4 și 6 ale Sinodului I ecumenic; can. 2 al Sinodului II ecumenic; can. 9 al Sinodului din Antiohia, ș.a.).

De asemenea se poate observa că acele canoane apostolice vorbesc numai despre o competență parțială, în Bisericile locale, dar nu arată nici un cap universal peste toate Bisericile și nici măcar nu-l presupun: «căci nu numai conducerea Bisericilor o prezintă despărțită — fiecare sub capul său —, ci și pe fiecare întîistătător îl mărginește prin votul comun al tuturor episcopilor locali» (tom I, p. 177—179). În conformitate cu acest canon apostolic este constituită Biserica Ortodoxă din regatul României, ai cărui locuitori sînt de națiune română. România este împărțită în opt eparhii sau diocese, dintre care două arhiepiscopii și mitropolii și șase episcopii și anume: Mitropolia Ungrovlahiei sau a Munteniei; Mitropolia Moldovei; Episcopiile: Rîmniceului și Noului Severin, a Romanului, a Buzăului, a Hușilor, a Argeșului și a Dunării de Jos. Conform canonului apostolic arhiepiscopul și mitropolitul Ungrovlahiei, ca unul ce rezidă în capitala regatului, este primul între toți ierarhii români și are prerogativele de precădere, pentru care, pe lângă titlul de arhiepiscop și mitropolit al Ungrovlahiei, poartă și pe cel de «primat al României și președinte al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române». Așa este el considerat și titlul în regatul României, și de cler și de laici. Sub acest titlu se adresează către primul ierarh român oricine are vreo problemă bisericească, relativă ori la administrația parțială a Mitropoliei Ungrovlahiei, ori la cea generală a Bisericii Ortodoxe Române. Mai departe, tot în conformitate cu canonul apostolic în chestiune, ierarhii noștri eparhiali, în chestiunile curente ale administrației lor bisericești se conduc de regulile stabilite mai dinainte de Biserică și de uzul tradițional, moștenit de predecesori; iară în cazurile neprevăzute de practica anterioară, cer dezlegarea Sfîntului Sinod, unde se adună toți ierarhii țării: mitropolitii, episcopii și arhierii. În număr de 16 și ceea ce se decide în Sinod, aceea devine regulă pentru toți, și pentru mitropolitii și pentru episcopi. Sinodul se întrunește de două ori pe an, după hotărîrea canoanelor: primăvara și toamna. Așa se înțelege și așa se aplică în România canonul 34 apostolic, care intră în legislația țării; în spiritul lui și al altor canoane sinodale este făcută legea noastră organică pentru organizarea Bisericii Ortodoxe a regatului României.

b) Scrisoarea patriarhală citează încă un fragment din canonul 26 al Sinodului IV ecumenic, afirmând că Biserica Română ar fi pusă de acel Sinod sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol. Iată cum se exprimă scrisoarea în acest loc: «sub a căruia jurisdicțiune (a scaunului patriarhicesc) cei 630 Sfinți Părinți care au constituit al IV-lea Sinod ecumenic din Calcedon în Bitinia au rinduit să fie supuși: episcopii din provinciile Pontului, Asiei și Traciei, precum și episcopii provinciilor aflate între barbari».

Noi reproducem acest text după canonul din Pidalon: «Numai mitropoliții provinciilor Pontului, ale Asiei și ale Traciei, de asemenea și episcopii cei de la barbarii mai sus-ziselor provincii să se rinduiască de către sus-numitul prea sfânt scaun al Bisericii constantinopolitane, adică fiecare mitropolit al provinciilor menționate, cu episcopii provinciei, trebuie să așeze pe episcopii eparhioți, precum este prescris de dumnezeieștile canoane. Iară înșiși mitropoliții menționațelor provincii trebuie să fie așezați, precum s-a zis, de arhiepiscopul de Constantinopol, după ce se va face prin conglăsurie, după obicei, alegerea și prezentarea lor aceleia». Așadar, canonul a hotărât ca mitropoliții ce se vor alege în provinciile Pontului, Asiei și Traciei să se prezinte la confirmarea patriarhului. Tot asemenea să se urmeze și cu episcopii populațiilor barbare ce aparțin acelor provincii. Care sînt însă acele populații barbare, la care face aluzie Sinodul ecumenic din anul 451 după Hristos? La aceasta ne răspunde Pidalionul sau cartea canoanelor bisericești, publicat de Patriarhia de Constantinopol la începutul veacului acestuia și după care avem și noi o traducere în limba română. În comentarea acestui canon se spune că populațiile barbare din veacul al V-lea pe ai căror mitropoliți și episcopi Sinodul din Calcedon îi pune sub jurisdicția Patriarhiei de Constantinopol sînt: alani și ruși. Prin urmare canonul 26 al Sinodului IV ecumenic nu poate privi întru nimic regiunile României din anul 1832.

Iată cum explică canonistul rus Arhimandritul Ioan, amintit mai sus, acest canon al Sinodului IV: «Sinodul a adaus încă în canonul său, ca de același patriarh să se rinduiască și episcopii popoarelor celor de alte sîmînții (ce sînt în afara Imperiului roman) care după conducerea bisericească se numără la provinciile menționate în canon — *ἐπι τοῦ καὶ ἐν βαρβαρικοῖς ἐπισκοποι τοῦ προσημειωμένου διοικησεως* — adică: episcopii acelor locuri și popoare care au primit învățătura credinței și botezul din Bizanțul ortodox, și tot de acolo au primit cei dintîi episcopi (tom. II, p. 315—316). Și după această explicație Patriarhia constantinopolitană nu are nici o supremație asupra Bisericii Române căci românii n-au primit botezul și doctrina creștină de la Constantinopol, nici pe întîii lor episcopi. Creștinismul românilor este mai vechi decît chiar existența Constantinopolului. Romanii au venit în Dacia cu sîmînța creștinismului încă din veacul al II-lea după Hristos. Sîmînța creștinismului adusă în Dacia s-a dezvoltat aici prin propriile puteri ale poporului astfel că în veacul al III-lea, după mărturia lui Tertulian Dacia era plină de creștini; episcopii Daciei au participat la primele sinoade ecumenice. De aceea nici unul din scriitorii posteriori care au scris despre creștinarea diferitelor popoare din Orientul Europei, pre-

cum despre bulgari și ruși, despre unguri, poloni, lituani etc. nu aminteste nimic despre creștinarea ulterioară a românilor, fiindcă ei erau deja creștini din veacurile primare.

Constatăm dar din nou că nici prin canonul Sinodului IV, nici prin altul al vreunui sinod ecumenic ori local, Biserica Română nu este supusă celei constantinopolitane. În Imperiul roman era datina ca, precum administrația politică, așa și cea bisericească, să aibă diferite centre în orașele mai însemnate ale Imperiului. Aceste centre se determinau atât prin legi imperiale cât și prin canoane sinodale. De la aceste centre se da direcțiunea administrativă și organizatoare în regiunile respective. Împăratul Justinian a instalat, în veacul al VI-lea, un asemenea centru de administrație bisericească în orașul său natal, Justiniana Prima, și între alte provincii încorporate la acest centru a fost și Dacia, unde locuiau românii. Legea imperială, cuprinsă în Novela XI a lui Justinian, este cel dintâi act cunoscut în istoria românilor, despre jurisdicția lor bisericească. Românii în decurgere de mai multe secole au menținut aceste legături. În locul Primei Justiniane, cu timpul, s-a ridicat Ohrida cu care românii iarăși au păstrat legături. În intervalul acesta românii și slavii de sud formau un Imperiu, pe care au trebuit să-l țină cu neconținute lupte și vărsări de sînge împotriva pretențiilor de cucerire ale Imperiului bizantin; în cele din urmă a căzut pradă cuceritorilor. Ca moștenire din acel timp am avut noi literatura slavă în Biserica Română pînă în veacul XVII. Românii își adunară puierile lor și după multe lupte și vărsări de sînge formară în România actuală, prin veacul XIII două state române, unul în Muntenia, altul în Moldova, independente de orice supremație străină. Ele au păstrat încă un timp legăturile bisericești cu Ohrida. Aceste legături constau în aceea că la caz de trebuință cereau de acolo povățuiri în unele chestiuni bisericești, pe care conștiința lor religioasă le credea de o importanță deosebită.

Pe la finele veac. XIV se ivește înția oară tendința Patriarhiei de Constantinopol de a-și întinde jurisdicția sa și asupra teritoriilor românești. În Moldova vacanțele episcopale se împliniseră, după obiceiul lor uz. Patriarhia a căutat să profite de această situație. Încă mai dinainte, cu învoirea domnitorilor și a boierilor, Patriarhia trimisese în Muntenia doi mitropoliți, unul pentru Valahia Mare și altul pentru Valahia Mică. Tot așa voia să facă și în Moldova; însă aici nu fu primit mitropolitul trimis de Patriarhie, care excomunică întreaga țară, care continua a se administra bisericește după uzul antic — de mitropoliții și episcopii săi, recunoscuți de Biserica Ohridei. A intervenit curtea imperială bizantină și pe căi amicale a liniștit afacerea, silind pe Patriarhie a nu se amesteca în afacerile interne ale Bisericii Moldovei, a nu trimite acolo mitropoliții săi, ci a-i recunoaște pe ai țării și a se pune în relațiune bisericească cu dinșii, iară pe domnul țării, Alexandru cel Bun, l-a înduplecat a se pune în relații bisericești cu Patriarhia care este centrul a toată Ortodoxia. De aici se începu relațiunile noastre bisericești cu Patriarhia de Constantinopol. Ele nu au fost reglementate prin nici un canon bisericesc, ori lege politică, ci au fost totdeauna relații amicale, de bună voie, niste legături morale cu centrul Ortodoxiei. Această stare de lucruri nu a durat mult. După sinodul de la Florența, unde patriarhul și împăratul Constantinopolului s-au

unit cu Biserica Romei în dezavantajul Ortodoxiei, Biserica Română din amîndouă țările, iarși a curmat legăturile abia strinse cu Patriarhia de Constantinopol și s-a lipit iarși de Biserica Ohridei cu care din nou s-a pus în comunicațiune ca una ce era într-un loc pașnic și retras de tulburările politice și cu care avea simpatii tradiționale. Această stare de lucruri a continuat pînă la finele veacului XVI. Patriarhia de Constantinopol fiind căzută sub dominațiunea turcească, a început a căuta sprijin material, moral și politic la statele ortodoxe, la Rusia și România. S-au început vizitele prin Țările Române precum și colectele bănești prin țară pentru susținerea Patriarhiei, care era în ultimul pericol. Cea dintîi vizită patriarhală în Muntenia a fost primită cu răceală în Moldovă însă cu toată simpatia și s-a dat patriarhului Ieremia cea mai largă ospitalitate și ajutoare materiale. Biserica Ohridei, căzînd sub jugul turcesc, prin aceea a căzut și bisericile sub Patriarhia de Constantinopol. Iară prin aceasta bisericile din Țările Române, din nou de bună voia lor, și după rugămîntea Patriarhiei, s-au pus în relații spirituale cu dînsa, păstrîndu-și autocefalia lor internă. În virtutea acestor relații amicale și de omodoxie domnitorii și boierii precum și clerul român respectau pe patriarhi, primeau cu bucurie povățuirile lor în materie dogmatică, morală și disciplinară, care serveau spre edificarea națiunii. Domnitorii noștri cu influența lor politică la Înalta Poartă, protejau pe patriarhi și afacerile Bisericii Ortodoxe; li ajutau cu mijloace materiale la plata nenunțatelor lor datorii. Un patriarh persecutat de cămătarii turci, evrei și armeni încît nu mai putea trăi în Constantinopol a apelat la ajutorul Țărilor Române și tînguindu-se lui Vasile Vodă despre trista sa situație, a scos din buzunar un șnur și arătîndu-l domnitorului i-a zis: «Spinzură-mă Măria Ta, un domn creștin, decît să mă spinzure păgîni!». Domnitorul se înduioșă de această situație disperată și îi dădu o sumă mare de bani. Mulți patriarhi detronați de sultani și viziri găseau adăpost în Țările Române, pînă se puteau reabilita sau pînă la moartea lor. Aici, chiar în retragerea lor, erau stimați toți și priviți ca martiri pentru cauza Bisericii Ortodoxe, persecutați de necredincioșii. Sfînta mergea pînă acolo că li poșteau în divanurile țării, alături cu domnitorii noștri. Nu numai patriarhii Constantinopolului, ci și cei de Ierusalim, de Antiohia și de Alexandria; ba și călugării de la diferite mînăstiri din Orient în veac. XVI, XVII și XVIII umblau prin Principatele Române, implorînd mila și ajutorul domnitorilor, boierilor, clerului și poporului. Între alte ajutoare mila românească a mers pînă acolo că a început să dea în administrarea acestor călugări ai Orientului ortodox chiar mînăstirile române cu averea lor, crezînd că ei ca oameni sfinți vor administra așa de bine acele mînăstiri, țînuindu-le în bunăstare și în toată regula, mai bine decît călugării români, încît vor produce și un excedent de venituri, pe care să-l trimită ca milă mînăstirilor lor din Orient ortodox aflat în nenorocire.

Însă, după ce Patriarhii s-au pus bine cu turcii, au vrut să introducă în Biserica Ortodoxă o dominație absolută. Au desființat Bisericile autocefale din Bulgaria și Serbia, au zdrobit independența Patriarhiilor Ierusalimului, Antiohiei și Alexandriei, reducîndu-le la rolul de mitropolii supuse jurisdicției lor. Au încercat a face, nu o dată, așa și cu Biserica

Română. Însă aici statele române, precum și-au păstrat autonomia politică, tot așa au știut să-și apere și autocefalia bisericească prin puterile lor proprii, de orice încercări arbitrare ale Patriarhiei, precum : numirea mitropoliților și episcopilor, administrația și legislația internă a Bisericii. Nu o dată s-au ținut sinoade și adunări naționale și s-au făcut protesturi energice contra oricăror încercări de încălcare și nesocotință a drepturilor autocefale bisericești. Aceste încălcări ale Patriarhiei în drepturile noastre autocefale datează mai ales din timpul domniilor fanariote. Istoricul luptelor noastre cu călugării fanarioți este o dramă plină de durere sufletească pentru orice inimă creștinească. Pe de o parte simplitatea, devotamentul religios, pină la abnegațiune, credulitatea, durerea pentru suferințele confracțiilor din Orient, jertfele enorme în favoarea lor, pe de altă parte ingrătitudinea, dorința de apăsare, de dominare, de absolutism și de interes propriu particular, cu un cuvânt — exploatarea unei națiuni de milioane de credincioși, nu pentru folosul ei moral, religios și material, ci pentru alte interese străine și chiar opuse acestei națiuni. Cu domnia fanarioților s-au imputernicit egumenii greci, ce erau pe la minăstirile române. Favorizați de domnia fanarioți și de influența politică a Patriarhiei, ei se făcuseră stăpâni pe o mare parte din teritoriul României, cu drepturile minăstirilor românești. Ei alungaseră călugării români și îi înlocuiseră cu familiile lor, pe care le aduceau din Orient cînd intrau în egumenate; lășaseră chiar edificii ctitoricești în dărîmire deplină. Adunau banii veniturilor pentru dînsii și pentru membrii familiilor lor; după ce se îmbogăteau îndestul, egumenii se întorceau în Orient, unde își agonisneau dregătorii mari bisericești; iar rudele lor deveneau bancheri în Constantinopol și prin alte orașe mari din Orient. Unii cu banii românești își trimiteau rudele la învățătură în școlile Europei și apoi din ei ajungeau demnitari mari în Turcia. Dar pentru România acești călugării fanarioți, n-au făcut nimic bun : nici o școală pentru cultura clerului și a poporului, nici un spital pentru bolnavi, nici un bărbat român, cult format prin inițiativa și banii ce aveau la dispoziția lor, nici o carte română pentru cultura limbii, nici o instituție de binefacere, ba încă au lăsat în părăsire și pe acelea testamentare ctitoricești. În loc de bine ne-au lăsat numai rele : corupția moravurilor, imputăinarea simțului religios în cler și în popor, simonia, jaf în cler și popor, încît se revoltă conștiința citind la scrierilor români de la începutul veacului acestuia despre corupția clerului fanariot, adus aici de domnia fanarioți și protejat de ei și de Patriarhia de Constantinopol. În acele timpuri de tristă memorie, Patriarhia bazată pe domnia fanarioți, făcea felurite încălcări în sfera autocefaliei noastre bisericești; de exemplu domnitorii puneau grele pe țară, care sărăceau de tot pe locuitorii ; se făcea murmur mare, se revolta poporul, se făceau adunări mari de boieri și cler, se făceau hrisoave așa-numite sobornicești pentru desființarea acelor biruri, se legau cu mari blesteme de către mitropoliți și episcopi, se citeau prin biserici și se proclamau anateme îngrozitoare contra celor ce ar mai îndrăzni a le introduce. Domnia fanarioți așteptau pină ce se liniștea poporul, apoi se adresa la Patriarhia și dobindeau dezlegarea anatemei pusă de Biserica Română. Alte dații mitropolității țării — în puterea dreptului canonice —, opreau unele căsătorii între rude apropiate. Cei interesați alergau la Pu-

triarhie și izbuteau a-și scoate de acolo invoire, cu înjosirea demnității ierarhiei române. Un folos însă au avut românii de la călugării fanarioți și din amestecul lor în afacerile noastre bisericești : convingerea că românii nu trebuie să aștepte pentru țara lor nimic bun de la călugării străini ; căci acești străini deși ar fi început cu vreun bine, totdeauna au sfârșit-o cu rău pentru țara noastră. Românii trebuie să-și facă bine lor și națiunii lor, ei înșiși, prin propriile lor puteri și pe tărîmul bisericesc — prin propriile puteri ale Bisericii naționale. Numai în ei și în Dumnezeu să conteze, nimic bun să nu aștepte de aiurea, ci mai virtuos să stea în pozițiune de apărare din toate părțile. Așa și făcu românii acum de mult timp. De la 1821 datează epoca renașterii noastre naționale, politice și bisericești ; atunci s-au depărtat din țara noastră domniile fanarioți dimpreună cu clerul fanariot. Biserica noastră este Biserica Ortodoxă Română pe care providența divină acum de curînd a făcut-o Biserica unui regat liber și independent, regatul României.

Dacă ea în timpuri grele, de restriște și de întuneric a știut, împreună cu toată nația, a-și păstra și apăra autocefalia sa, cu atît mai virtuos va face aceasta astăzi cînd s-a făcut lumină mare, cînd națiunea a căreia este această Biserică, vede în ea un scut mare de apărare în timpuri grele, un liman în vijeliile vieții și o călăuză sigură pe calea mîntuirii.

Cu toate acestea Patriarhia n-a încetat din timp în timp a manifesta sub diferite forme, părerea sa de rău, că n-a putut cucerii și supune această Biserică a națiunii române puternică prin credință. Patriarhia a dezaprobat toate mișcările noastre de renaștere națională și le-a combătut cu toate armele, de care a crezut că poate dispune. Pentru mișcarea noastră națională de la 1848 Patriarhia a destituit și argosit pe mitropolitul Neofit, pentru că s-a pus în fruntea națiunii în acea mișcare. Țara era tulburată și îngrozită de existența sa politică și de aceea faptul a fost trecut cu vederea și considerat numai ca un expedient în luptele politice interne și externe. Cînd s-a început mișcarea unionistă în România, Patriarhia a crezut că poate amenința pe mitropoliții români cu excomunicarea dacă vor adera la unire și vor coopera pentru realizarea ei. Mitropoliții însă ca și în trecut au continuat a coopera la realizarea acestui mare act național. Sub domnitorul Cuza s-au luat minăstirile țării din mina călugărilor fanarioți, act prin care s-a șters ultima rămășiță a dominației fanarilor și s-a dezrobot și redat țării partea înstrăinată din moșile și veniturile române, spre a se întrebuița numai spre dezvoltarea și cultura națională. Patriarhia a dat alarma în mai toată lumea, a pîrît și nu încetează a se plînge pe la toate puterile contra unei inchipuite nedreptăți ce i-ar fi făcut România, dar în realitate pentru un mare bine făcut României însăși.

Cînd sub același domn, între alte legi pentru organizarea țării s-au făcut și cîteva legi privitoare la Biserica Română, aceste legi în adevăr n-au găsit ecou în inimile românilor și s-au impus de guvernul domnitorului, ca niște expediente politice, cum s-a explicat lucrul pe urmă. În țară era însă murmur pentru dinsele. Patriarhia a protestat contra lor la domnitor însă protestul său a fost respins.

Guvernul domnitorului a răspuns patriarhului, combătînd amestecul lui în afacerile interne ale țării și Bisericii Române. Sub domnitorul Carol I legea organică bisericească, făcută sub Cuza Vodă și care deșteptase mare nemulțumire în țară, s-a prefăcut punîndu-se ca bază canoanele bisericești și uzurile tradiționale ale țării, ceea ce a mulțumit toate spiritele în țară. În ea se cuprinde modul alegerii mitropoliților și episcopilor, constituirea Sf. Sinod și prerogativele lui în afacerile bisericești; administrarea eparhiilor etc. După această lege se conduce Biserica noastră acum de zece ani aproape și ea în sine nu este decît o continuare și aplicare a uzurilor anterioare. Patriarhia pînă astăzi se face a nu ști nimic despre organizarea și poziția noastră bisericească și la toată ocazia favorabilă ne întîmpină cu pretențiile sale de amestec în administrarea noastră internă bisericească. Și în toate scrisorile sale către mitropolitul primat al României și președintele Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhia întrebuițează titluri: prea sfințite mitropolit al Ungrovlahiei, prea cinșite exarh al plaiurilor și locțiitor al scaunului din Cezareea Capadociei, titluri care cele mai multe la noi n-au avut și nu au un sens sau vreo aplicare practică, afară doar numai intenția de a jigni simțul nostru național, neîntrebuițînd titlurile noastre legale. Cu această ocazie amintim și aceea că în prezent țara noastră nu este o simplă regiune, ținut — *κράτος, κλήμα* — ci păzitul de Dumnezeu regat al României.

Acesta este în scurt istoricul autocefaliei Bisericii Române pe de o parte — avută și practică de români neîntrerupt, ca o demnitate a unei națiuni autonome și apărută cu zel și pietate de toate generațiile trecute în curgere de mai multe secole; pe de altă parte combătută de Patriarhia de Constantinopol, deși ea nu are în favoarea sa decît poate unele cazuri regretabile din domnia fanarioților sau reminiscențe de pe atunci; ea dă canoanelor sinodale un alt înțeles punîndu-ne pe noi între barbarii din veacul V care locuiau lingă Tracia și lingă Pontul Euxin, Chiar să fi fost noi între acei barbari în veacul al V-lea tot n-ar avea Patriarhia un drept să ne stăpînească astăzi bisericește. Popoarele barbare în pruncia lor devin cu timpul culte prin civilizație și își iau locul lor convenit între națiunile culte și se tratează cum sînt, nu cum au fost cu sute și cu mii de ani în urmă. Pe temelul canonului acestuia (28 Sinodul IV ecumenic, n.n.) și al altora poate că Patriarhia va pretinde dominația bisericească asupra Rusiei, Bulgariei, Ungariei, Serbiei și chiar Greciei actuale, căci toate acestea oarecînd se administrau bisericește după dispozițiile luate de la Constantinopol.

Încheind acest capitol Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pe temelul istoriei noastre române, pe temelul legislației noastre moderne, pe temelul demnității statului român și al demnității națiunii române declară sus și tare că Biserica Ortodoxă Română a fost și este autocefală în cuprinsul teritoriului României și nici o autoritate bisericească străină nu are drept a ne impune ceva. Nu avem nevoie a fi din nou recunoscuți; ea este un fapt istoric îndestulător pentru noi și pentru cei ce ne iubesc și voiesc a fi cu Biserica și cu statul român în relații amicale. Astfel stăm și astfel vom sta cît va fi în noi o suflare și nimic nu ne va urni din această pozițiune.

Declarăm totodată că noi, apărind autocefalia Bisericii noastre de orice presiune din afară, nu voim a ne despărți de întregimea Bisericii Ortodoxe. Noi păstrăm aceleași doctrine bisericești, aceeași disciplină, același cult divin care le-am moștenit de la părinții noștri și care sînt comune Bisericii Ortodoxe din toate țările. Noi recunoaștem în Patriarhia de Constantinopol un centru moral de unde trebuie să porcească direcțiunea chestiunilor de interes general întregii Biserici Ortodoxe în privința dogmelor, a disciplinei, a cultului. Patriarhia poate la trebuință a ne consulta și pe noi în asemenea materii; putem și noi în asemenea cazuri să o consultăm. Patriarhul este socotit de noi ca primul ierarh al Bisericii Ortodoxe și mitropoliții noștri îl pomenesesc la sfintele slujbe implorînd de la Dumnezeu pace, sănătate, viață îndelungată și povățuire a Bisericii pe calea cea dreaptă. Vom primi de la acest centru bisericesc cu dragoste chiar povățuiri spirituale de folos națiunii și Bisericii noastre. Dorim însă ca a noastră corespondență bisericească să fie în formele obișnuite la noi și cerute de demnitatea reciprocă.

Sfîrșind acum cele ce trebuiau spuse despre autocefalia Bisericii Române și despre relațiile noastre cu Patriarhia, să revenim iarăși la scrișoarea patriarhală de care ne ocupăm și anume la chestiunea Sf. Mir. Înalte Sa Sanctitate, patriarhul Ioachim, face mușțara ierarhilor români pentru actul sfințirii Mirului zicînd că prin acest act s-ar încălca supremația sa spirituală asupra Bisericii Române, că acest act ar fi contrar rînduiei urmate la noi din vechime; că prin acest act ierarhii români ar fi oferit lumii un exemplu de neorînduială. Apoi urmează textele biblice și canoanele pe care le-am analizat mai sus și care precum am văzut, nu au nici o legătură nici cu autocefalia Bisericii Române, nici cu actul Sfintului Mir. Să ne explicăm sincer și în cunoștință profundă a chestiunii, pe teren istoric, dogmatic și canonic. În Pidalior găsim un singur canon în care se vorbește despre actul sfințirii Mirului, poruncind a nu se face de presbiteri: «Săvîrșirea Mirului să nu o facă presbiterul» (can. 6 al Sinodului din Cartagina). Canonistul rus Arhim. Ioan, comentînd acest canon zice: «Săvîrșirea Mirului — *χρίσματος ποίησις* — în canonul acesta se înțelege cu deosebire misterioasa săvîrșire, adică sfințirea Mirului. Temeiul pentru care se oprește presbiterului sfințirea Mirului este pus în canoanele Bisericii apostolice, unde botezul și celelalte taine se săvîrșeau de presbiteri; dar punerea mîinilor asupra celor botezați, pentru a le împărtăși darurile Sf. Duh aparținea înșiși Apostolilor și constituia un drept al lor deosebit, după darul și autoritatea dată lor de Iisus Hristos (Fapte 8, 14—17). După Apostoli aceeași punere a mîinilor s-a înscușit de către Episcopi, prin succesiunea autorității lor de la Apostoli. Scriitorii bisericești din veacurile primare mărturisesc că presbiterii, săvîrșind botezul, îi duceau pe cei botezați la Episcopi care puneau pe ei mîinile și îi declarau vrednici de Sfînta împărtășanie. Pentru aceea și după ce prețutindenea s-a stabilit întrebuițarea Sf. Mir și ungera în locul punerii mîinilor, în demnitatea episcopală s-a păstrat de asemenea și dreptul de precădere al ungerii și dreptul exclusiv al săvîrșirii sau al sfințirii Mirului. Dar săvîrșirea Tainei ungerii s-a învoit și presbiterilor. Acest din urmă lucrare Biserica Ortodoxă niciodată nu o a înscușit exclusiv.

episcopilor precum Biserica Romei și nu a oprit-o preoților. În cartea Instituțiilor Apostolice citim : «tu episcope, sau tu presbitera dintru întâi unge cu ulei, apoi botează cu apă și în fine pecetluiește cu Mir» (tom. II, p. 129—130).

Așadar, de aici rezultă că acest canon oprește pe preoți a săvârși sfântirea Mirului și o rezervă Episcopilor. Pidalionul Patriarhiei, explicând acest canon zice că trei lucruri oprește canonul acesta a se face de preoți : consacrarea fecioarelor, împăcarea păcătoșilor cu Biserica și mai cu deosebire facerea Sf. Mir, care toate trebuie a se lucra de arhieru. Apoi, într-o notiță subliniară citim ceva mai mult despre Sf. Mir : «Alcătuirea Sf. Mir, slujbă și taină se numește de Dionisie Areopagitul, în cap. V al lucrării Ierarhia bisericească. Această taină în ziua de astăzi, foarte rar, într-atiția ani se săvârșește o dată, în biserica cea mare a Patriarhiei Constantinopolului ; nu știm pentru care pricină. Iară în împărăția cea de Dumnezeu păzită a Rusiei auzim că se face la ficcare al II-lea an, în Joia cea Mare a Sfințelor Patimi. Însemnează însă că această lucrare nicum nu o pot face preoții, după canon, ci numai arhiercii, care pot și indeosebi a săvârși Mirul. Dar pentru buna ascultare și supunere, adunindu-se la scaunul patriarhicesc, în Biserica catedrală o săvârșesc» (Pidalion, f. 320).

De aici urmează că după canoane orice episcop ortodox poate face sfântirea Mirului, dar s-a introdus uzul ca în fiecare țară cu Biserică autocefală sfântirea Mirului să se facă numai în bisericile principale, la patriarhie și mitropolii. Așa în Orient se face la Patriarhia de Constantinopol, la a Ierusalimului, a Antiohiei, Alexandriei. În Rusia la mitropoliile din Petersburg, Moscova și Kiev ; în Austria la mitropoliile din Carloviț, din Sibiu și din Cernăuți. Și cuvîntul principal este că cheltuielile ce reclamă materialul din care se pregătește Sf. Mir nu le întinpină fiecare episcopie ci numai bisericile principale care reprezintă centrele de unitate bisericească în fiecare țară cu Biserică autocefală.

Dacă ne întoarcem la istoria Bisericii Române din trecut găsim și aici o dovadă palpabilă de autocefalia Bisericii noastre care și în privința Sf. Mir, a avut deplina libertate a și-l procura după bunăvoința sa și după credința sa. Chestiunea Mirului la noi niciodată n-a devenit obiect de discuție teologică sau de jurisdicțiune canonică pînă în prezent ; căci altmînterea ea s-ar fi curmat de mult, ca multe altele, în puterea autocefaliei noastre bisericești. Din vechime Sf. Mir se sfințe în România. Domnitorii noștri, cu ocazia vizitelor patriarhilor din Orient, ai Constantinopolului, ai Ierusalimului, ai Antiohiei și ai Alexandriei îi poțea de săvârșeau sfântirea Mirului, împreună cu mitropoliții și episcopii țării. Bătrîni spun că în Moldova vasele de argint pentru sfîntirea Mirului s-au păstrat pînă nu demult în mînăstirea Trei Ierarhi din Iași, de unde ele au dispărut cu alte odoare ctitoricești și documente istorice cînd s-au retras călugării greci din țară. Alteori patriarhii din Orient, la ocazia diferitelor lor trebuinți, trimiteau mitropoliților noștri Sf. Mir ca dar ; alteori ei și-l procurau cînd de la unii, cînd de la alții dintre patriarhii Orientului, după relațiile de apropiere ce erau între dînșii. În timpurile din urmă Sf. Mir se lua cînd de la Constantinopol, cînd de la Kiev. Mirul procurat în atîtea diferite moduri, mitropoliții

la caz de nevoie îl adăugeau cu untdelemn curat și îl sporeau ca să ajungă pe un timp mai îndelungat. Aceasta este permis de uzul bisericesc de care se pomenește în Pidalion, în nota de la f. 320 la comentariul can. 6 ce l-am citat mai sus despre sfințirea Mirului. Pe la începutul sec. 17 patriarhul de Alexandria Meletie Pigas trimițând Sf. Mir mitropolitului Moldovei Gheorghe Moghila, îi scrie: «Inmulțește-l cu regula știută».

Pe lângă aceste temeuri canonice și istorice noi am luat în considerare și partea dogmatică a chestiunii. Sf. Mir este una din Tainele Bisericii, prin care se pecetluiește Botezul, se pune pecetea darului Sf. Duh asupra noului membru al Bisericii, adică a celui botezat. Prin botez el s-a făcut fiu al lui Dumnezeu și împreună moștenitor cu Hristos al împărăției lui Dumnezeu, s-a introdus în Biserica lui Iisus Hristos prin ungera cu Sf. Mir se pecetluiesc toate membrele lui și se declară de organe ale Sfântului Duh care trebuie să locuiască în sufletul creștinului, să conducă viața lui, după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos. Sămînța pusă în sufletul noului membru al Bisericii, prin Taina Botezului și a Ungerii cu Sf. Mir, trebuie să se dezvolte în viața lui prin îngrijirea Bisericii, al căreia el a devenit membru, adică prin catehizare, prin predică, prin administrarea celorlalte Sfinte Taine, a căror depozitară este Biserica. Atît Botezul cît și Mirungerea, fără o mare purtare de grijă a Bisericii în cursul vieții creștinești ar rămîne — ca o sămînță aruncată pe un pămînt necultivat —, neroditoare. Biserica dar trebuie să fie depozitară tuturor mijloacelor de sfințire și perfecționare a credincioșilor, trebuie să aibă la îndemînă toate mijloacele spre săvîrșirea și administrarea Tainelor și spre progresul duhovnicesc. Unul din aceste mijloace fiind Sf. Mir ca pecete a Botezului, ca simbol al împărțirii Sf. Duh, se cere neapărat ca el să se sfințească în fiecare localitate unde este organizată o Biserică autocefală. A căuta acest mijloc de sfințire pe la Bisericile din alte țări ar însemna că acea Biserică nu posedă deplinătatea mijloacelor de mîntuire și sfințire, că dacă ea nu poate produce Sf. Mir nu poate comunica nici Sf. Duh celor botezați de ea, nici a-i desăvîrși prin catehizare și predică, ci caută pe la alte Biserici ca acelea să împărțască cu Duhul Sfînt pe botezații săi. Prin urmare ar trebui ca în consecință tot de acolo să se aducă și catehizatori și predicatori care să păstreze și să dezvolte darurile Sf. Duh cele împărțite prin Mir. Așadar, sfințirea Sf. Mir este un atribut indispensabil pentru o biserică autocefală. Fără acest atribut acea Biserică este lipsită de unul din mijloacele spre mîntuire — împărțirea Sf. Duh. A căuta Mirul pe la Bisericile altor țări înseamnă a nu avea conștiința și încrederea că Duhul Sfînt se pogorîră de la Dumnezeu: «tot darul desăvîrșit de sus este, pogorînd de la Tine părintele luminilor», zice Sfînta Biserică. Așadar Biserica noastră crede că Duhul Sfînt se pogorîră și asupra celorlalte Biserici și ca îl caută și îl cere de-a dreptul de sus — de la Părintele luminilor și dătătorul a tot darul desăvîrșit. În această convingere, bazată pe canoane, pe istoria generală a Bisericii Ortodoxe și pe istoria Bisericii noastre, și pe însemnătatea dogmatică și pe exemplul altor biserici autocefale, noi am decis a săvîrși în România, în biserica catedrală a primei Mitropolii, sfințirea Mirului după rînduiala

stabilită întru aceasta de Biserică și după cum se face și la alte Biserici autocefale. Această hotărâre este nostrămutată pentru totdeauna, pină cind va exista Biserica Ortodoxă a națiunii române.

Cît privește mustrarea ce ne face pentru acest act Înalta Sa Sanctitate Patriarhul ecumenic, noi o primim cu simțul blîndeții cuvenite Bisericii noastre, ca membru al Bisericii Ortodoxe ecumenice cu care dorim a fi în pace și în armonioase legături spirituale aducîndu-ne aminte de cuvintele Sf. apostol Pavel către Timotei că «slugii Domnului nu i se cade să se sfădească, ci blind să fie către toți, învățător răbdător» (II Tim., 2, 24).

2) Scrisoarea patriarhală spune că pe acolo s-ar fi răspîndit zvonul că în Biserica Română s-ar fi introdus oarecari inovațiuni, precum: stropirea și turnarea la Botez; oficierea slujbei înmormîntării sinucigașilor; calendarul gregorian; demnități patriarhale și alte novisme și cere a i se da informații despre ele. Această îngrijire a Sanctității Sale despre păstrarea bunei rînduiei și a disciplinei Bisericii Ortodoxe ne place și o aplaudăm din inimă. Dar Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române nu are nici o cunoștință despre asemenea inovațiuni căci în Biserica Ortodoxă Română s-au păstrat neatînse prescripțiile canoanelor respective.

Aducînd toate aceste detalii la cunoștința Sfîntului Sinod, comisia este de opinie:

1) Ca Sfîntul Sinod, după ce va delibera, să investească hotărîrea sa în această privință cu semnăturile tuturor membrilor săi, spre a se păstra în arhiva Sinodului.

2) I.P.S. Mitropolit Primat și președinte al Sfîntului Sinod, va arăta Înaltei Sale Sanctități Patriarhului ecumenic că sfințirea Sfîntului Mir s-a făcut de către Sfîntul Sinod al Bisericii Române pe temeiul canoanelor și al autocefaliei ei și că nici o inovațiune din cele amintite în scrisoarea Înaltei Sale Sanctități nu s-a introdus în Biserica Ortodoxă Română».

Raportor Episcopul de Roman Melchisedec ⁵⁰.

Acest raport — pe măsura calităților ierarhului de la Roman —, a fost însușit întru totul de membrii Sfîntului Sinod, fapt atestat de însemnarea mitropolitului primat Calinic Miclescu de pe prima filă a raportului: «Sântul Sinodu aprobă cele expuse în raportul Comisiunei despre autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, despre relațiunile intereclesiastice ale Bisericii noastre cu Patriarhia de Constantinopolu precum și despre actul Sântirei Sântului Miru.

Raportului Comisiunei i se va da forma de Actu Sinodalu cu subscrierile S-lui Sinodu, ca normă a Bisericii române pentru totdeauna în relațiile intereclesiastice cu Patriarhia de Constantinopol. Înalt Preasântitul Mitropolit Primatu și președinte al Sântului Sinodu pe lingă adresa sa, să comunice o copie de pe acest Actu Sinodalu Înaltei Sale Sanctități Patriarhului Icumenicu» ⁵¹.

50. Acest raport prezentat și citit în fața membrilor Înaltului nostru for bisericesc se află în Arhiva Sfîntului Sinod, Dosar nr. 75/1882, f. 384—409 v. De remarcat aici numerotația greșită: de la 384 se trece la 389. Textul are însă continuitate logică. Forma trimisă la Constantinopol, în *Ibidem*, f. 410—420.

51. *Ibidem*, p. 384. Vezi și f. 366.

Desigur, astăzi — după trecerea a mai bine de zece decenii — se pot aduce corectări unor afirmații, de pildă celor referitoare la raportul Bisericii din Țările Române cu patriarhatul de Ohrida, care au fost elucidate de cercetările din ultima vreme⁵². Avîndu-se în vedere însă momentul elaborării — penultimul deceniu al veacului trecut —, raportul rămîne în cea mai mare parte ireproșabil, căci fusese alcătuit, după cum însuși Melchisedec mărturisea, «pe temeiul istoriei noastre române, pe temeiul legislației noastre moderne, pe temeiul demnității statului român și al demnității națiunii române»⁵³ și cu «convingerea bazată pe canoane, pe istoria generală a Bisericii Ortodoxe și pe istoria Bisericii noastre»⁵⁴.

De altfel răspunsul trimis la Constantinopol este aproape o copie a acestui raport căci el — răspunsul —, nu prezintă modificări decît în partea de introducere⁵⁵ și în partea de sfîrșit unde a fost omis ultimul paragraf care cuprindea, după cum am văzut, cele două propuneri concrete. De asemenea, răspunsul care are titlul «Actu sinodului care cuprinde autocefalia Bisericii Ortodoxe Române și relațiunile ei cu Patriarhia de Constantinopol»⁵⁶, poartă sigiliul Sfîntului Sinod român, este semnat de toți membrii săi și, după cum am specificat, are cîteva termeni înlocuiți. El a fost trimis prin Ministerul de Externe patriarhului ecumenic Ioachim III, în februarie 1883.

Constantinopolul însuși «l-a înțeles» căci documentele de arhivă și literatura de specialitate nu consemnează expedierea altei scrisori acuzatoare. Desigur că anumite discuții-tratatative au mai fost; în urma acestora, a noilor conjuncturi de la Constantinopol și, poate, la sugestia noului patriarh ecumenic⁵⁷, Ioachim al IV-lea (1884—1886), mitropo-

52. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, extras din «Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare», București, 1964; Idem, *Legăturile Mitropoliei...*, p. 909—910; † Tit Simedrea, *Unde și cînd a luat ființă legenda despre afirmarea canonică a scaunelor mitropolitane din Țara Românească și din Moldova de Arhiepiscopia de Ohrida*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 9—10 p. 975—1003.

53. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 75/1882*, f. 403.

54. *Ibidem*, f. 408 v.

55. Scrisoarea-răspuns are următorul început:

*Sfîntul Sinodu
al Sîntei Biserici Autocefale Ortodoxe Române*

Sfîntul Sinodu alu Sîntei Biserici Autocefale Ortodoxe Române ascultînd Epistola sinodală a Inaltei Sale Sanctități Domnului Domn Ioachim, Arhiepiscopul Constantinopolei și patriarhu ecumenicu, epistola adresată Prea Sfințitului Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Prea cinstitului Exerchu al plaginilor și locțiiteru al Cesariei Capadociiei precum și staturor respectabililor ierurhi ai păzitei de Dumnezeu regiuni (ținut) a României xpătai τῆς Ρομανιας pe care li numesre «frați și coliturghisitorii ai Modestiei: Sale s-a informat de cuprinderea ei, care este cea următoare».

Ibidem, f. 410. Și se continuă apoi de la punctul 1).

56. Vezi: «Biserica Ortodoxă Română», VI (1882), nr. 12, p. 738—757.

57. Acest lucru îl lasă a se înțelege următoarea afirmație a lui Melchisedec: «El bine, și noi am fost acela cărora Patriarhul ne-a zis în mai multe rînduri: de ce nu vă puneți pe cale frățească cu Patriarhia? Pentru ce să se uite alții cu răceală la țara și biserica D-voastră, ca la niște oameni care nu voîți să țineți cont de ceilalți creștini ortodocși? Faceți o mică demarșă și liți siguri că Patriarhia nu vă va relaxa nimic» — «Dezbatările Senatului...», p. 959. De altfel noul patriarh «Ioachim IV nutrea sentimente mai bune față de Biserica Română și dorea să acorde României

litul primat Calinic Miclescu va solicita acestuia recunoaşterea oficial-scriptică a autocefaliei. Pentru a se evita eventualele surprize, în februarie 1885, s-a întrunit la Mitropolia din Bucureşti o adunare secretă şi «în taină» s-au formulat «cererile episcopatului român către Patriarhie de a se recunoaşte autocefalia»⁵⁸.

Sarcina întocmirii acestora a fost încredinţată tot lui Melchisedec⁵⁹, care a fost ajutat şi de Iosif Gheorghian, episcopul Dunării de Jos (1879—1886) şi mai în urmă mitropolit primat (1886—1893) şi (1896—1909). După câteva iuni de «tractative», «formulele» au fost acceptate «anticipat de ambele părţi». De data aceasta terenul era pregătit. Vrednic de menţionat este şi faptul că «autocefalia, mai mult decît cerută, e anunţată Constantinopolului ca act anticipativ şi ca semn al unei autocefalii existente în fapt»⁶⁰.

În scrisoarea adresată de mitropolitul Calinic Miclescu, expediată dimpreună cu cea a ministrului de culte D. A. Sturdza⁶¹, se aducea la cunoştinţa noului patriarh ecumenic declararea autocefaliei, rugându-l, totodată, să dea binecuvîntarea acestui fapt săvîrşit în interesul religiei şi a recunoaşterii Bisericii autocefale a României ca soră de acelaşi rit şi de aceeaşi credinţă întru toate şi a comunica acest fapt şi celorlalte trei scaune patriarhiceşti ale Răsăritului şi tuturor Bisericilor ortodoxe autocefale, pentru ca acestea să îmbrăţişeze şi ele şi să salute Biserica Autocefală a României ca soră de aceeaşi credinţă creştinească ortodoxă, urmînd comuniunea lor frăţească cu dînsa în Duhul Sfînt şi unitatea credinţei»⁶².

Totodată îl asigură că «Sfîntul Sinod al Bisericii Autocefale a României ţine a conserva intacte dogmele sacre ale sfîntei credinţe ortodoxe şi tradiţiunea Bisericii. Iar pentru a se menţine prin mijloacele canonice şi legale unitatea credinţei, care a fost salvată prin graţia atotputernicului nostru Stăpin al tuturor, Iisus Hristos, Sf. Sinod al Bisericii Autocefale a României va sta întotdeauna în legătură dogmatică şi canonică cu Prea Sfîntul tron ecumenic, ca şi cu celelalte Biserici Ortodoxe Autocefale»⁶³.

Răspunzînd afirmativ, patriarhul Ioachim al IV-lea scria mitropolitului nostru primat: «Această cerere a prea scumpei şi respectatei Înalt Prea Sfîntici Voastre, luînd-o în consideraţiune împreună cu sfîntul de

autocefalia bisericească, dar se temea de indiscreţiuni care ar putea să împiedice realizarea dorinţei sale, din cauza terenului juncos al Bizanţului — al intrigilor»
N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 176; Preotul Niculae I. Şerbănescu, *Optzeci de ani de la...*, p. 263; Pr. prof. Ioan Rămureanu, *La a 90-a aniversare...*, p. 160.

58. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 176; Preotul Niculae I. Şerbănescu, *Optzeci de ani de la...*, p. 263—264; Pr. prof. Ioan Rămureanu, *La a 90-a aniversare...*, p. 160.

59. *Ibidem*.

60. Dr. Antonie Plămădeală, episcop vicar patriarhal, *Bizant, Constantinopol, Istanbul, în trecut şi astăzi*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCII (1974), nr. 9—10, p. 1107.

61. Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe a României*, Bucureşti, 1885, p. 7—8; «Biserica Ortodoxă Română», IX (1885), nr. 5, p. 336—337; Preotul Niculae I. Şerbănescu, *Optzeci de ani de la...*, p. 264.

62. *Ibidem*, p. 7—8, p. 337—338 şi, respectiv, p. 264—265.

63. Arhiva Sfîntului Sinod, *Docar nr. 78/1885*, f. 18 v. — 20 v; Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, *Acte privitoare la...*, p. 9; «Biserica Ortodoxă Română», IX (1885), nr. 5, p. 338; Preotul Niculae I. Şerbănescu, *Optzeci de ani de la...*, p. 265.

pe lângă noi Sinod al Prea Sfinților Mitropoliți, frați iubiți ai noștri în Sfântul Duh și coliturghisitori, și chibzuind împreună asupra ei am gâsit-o rațională și dreaptă și corespunzătoare cu așezămintele bisericești⁶¹.

Iar în atît de doritul act scriptic se mai preciza: «Așadar, după ce am deliberat cu Sfântul Sinod cel de pe lângă noi, al Prea Iubiților noștri frați în Sfântul Duh și coliturghisitori, declarăm că Biserica Ortodoxă din România să fie și să se zică și să se recunoască de către toți neatîrnată și autocefală, administrîndu-se de propriul și Sfîntul său Sinod avînd de președinte pe Înalt Prea Sfințitul și Prea Stimatul Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al României, cel după vremi, nerecunoscînd în propria sa administrație internă nici o altă autoritate bisericească fără numai pe capul Bisericii Ortodoxe celei una, sfințită, catolică și apostolică, pe Mîntuitorul Dumnezeu-omul, carele este singura temelie și piatra cea din capul unghiului, și întiul și supremul și veșnicul arhieru și Arhipăstor. Și așa Biserica Ortodoxă a României fiind tare întemeiată pe piatra cea din capul unghiului a credinței noastre și pe învățătura cea sănătoasă, pre care ne-au transmis-o nouă părinții neatinși și fără inovațiune, o recunoaștem prin acest sfințit, patriarhicesc și sinodal Tom autocefală și de sine administrată întru toate și proclamăm pe Sfîntul ei Sinod frate în Hristos prea iubit, bucurîndu-se de toate prerogativele și de toate drepturile chiriarhicesți, inerente unei Biserici autocefale; încît în toată podoaba bisericească, ordinea și în toate celelalte economii bisericești să se administreze și să se conducă de sine, neîmpiedicată și în toată libertatea conform cu tradițiunea continuă și neîntreruptă a Bisericii catolice ortodoxe și tot astfel să se cunoască de către celelalte Biserici Ortodoxe ale Universului și să se numească cu numele Sfințitului Sinod al Bisericii României»⁶².

Aceste hotărîte clarificări confirmau întru totul aserțiunile cuprinse în raportul prezentat de Melchisedec, ca de altfel și în celelalte documente inserate în rîndurile de față. Eforturile sale în acest sens, încununat de izbîndă, i-au răsplătit din plin așteptările lui și ale întregii Biserici românești care înregistra prin această recunoaștere un act de mare însemnătate. Străduințele, tendințele, antecedentele și vechile dorințe își dobîndeau astfel finalizarea.

«Independența dintru început a Bisericii noastre exista numai pentru noi, ca să folosim cuvintele lui Melchisedec, căci celelalte Biserici Ortodoxe nu o recunoșteau. Eram independenți înlăuntrul nostru, în afară însă nu eram priviți așa; și nu numai Patriarhal, dar toate celelalte Biserici Ortodoxe nu voiau să știe de autocefalia noastră. Cînd vorbeam cu alții din afară ne ziceau: unde vă sînt actele că sînteți biserică autocefală?»⁶³.

Trimițerea *Tomos-ului* a rezolvat tocmai acest lucru: recunoașterea de către toți a ceea ce noi recunoscusem de mult. «Sînt unele atri-

64. Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, *Acte privilegiate Ia...*, p. 15—16; «Biserica Ortodoxă Română», IX (1885), p. 342—343; Preotul Nicolae I. Șerbănescu *Optzeci de ani de Ia...*, p. 265.

65. *Ibidem*, p. 21—22, p. 346—347 și, respectiv, p. 266.

66. *** *Dezbatările Senatului...*, p. 958.

bute naționale — sublinia același ierarh —, care nu este destul să le recunoaștem numai noi, ci trebuie să le recunoască și alții»⁶⁷.

Același Melchisedec, sufletul și inima strădaniilor depuse întru recunoașterea autocefaliei Bisericii românești, după cum am văzut, făcea în ședința Sfântului Sinod din 7 mai 1885 și următoarea propunere: «Eu cred că ar fi bine, după primirea acestui act (*Tomosul, n.n.*) din partea Sanctității Sale Patriarbul de Constantinopol, ca Sfântul Sinod să exprime mulțumirile sale Sanctității Sale Patriarhului Ioachim IV.

Aceste mulțumiri să se exprime prin o scrisoare făcută din partea întreg Sfântului Sinod și iscălită de toți membrii»⁶⁸, propunere care a fost aprobată.

Recunoașterea oficială a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române a însemnat înainte de toate un act de dreptate la care era îndreptătită prin întregul său trecut de jertfelnicie și de constanță întru propovăduirea credinței celei adevărate aici la poalele Carpaților. Confirmarea autocefaliei este în același timp o încununare firească a conștiinței de sine a Bisericii noastre și o consfințire a dezvoltării sale într-un anumit moment al istoriei ei și a poporului căruia îi aparține. Recunoscându-i-se locul și demnitatea în lumea ortodoxă, Biserica Ortodoxă Română a continuat să dezvolte și să promoveze deschiderea spre noi orizonturi de slujire a credincioșilor, inclusiv spre cele ale ecumenismului ca mesaj de apropiere și de unitate creștină, despre care însă ne va fi vorba în capitolul următor.

67. *Ibidem*, p. 959.

68. Arhiva Sfântului Sinod, *Dosar nr. 78 1885, f. 64*; Pr. lector Dumitru Gh. Radu, *art. cit.*, p. 406.

· DOCUMENTARE ·

AUTOCEFALIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

— Aspecte și semnificații —

GHEORGHE VASILESCU

Ortodoxia cunoaște în organizarea ei două categorii de unități bisericești, mai mari decît o eparhie și, cel puțin, egale cu o mitropolie numite Biserici Autocefale și Biserici Autonome.

Cele dintîi sînt constituite pe baza principiului autocefaliei, iar celelalte pe baza principiului autonomiei.

Dar, să vedem ce este principiul autocefaliei și autonomiei în viața Bisericii Ortodoxe.

Din punct de vedere etimologic, termenul autocefalie s-a format din cuvintele grecești autos, «însuși», și kephali, «cap», avînd sensul semantic de conducere prin sine.

În exprimarea laică precreștină, termenul a fost utilizat în domeniul biologiei, la clasificarea speciilor, de Aristotel, pentru a desemna unități organice cu activitate metabolică proprie.

Adoptate prin analogie, în sens figurat, din terminologia aristotelică în limbajul bisericesc, cuvintele autos și kephali apar pentru prima dată alături în canonul 34 apostolic, într-o legătură din care se va alcătui, mai tîrziu, termenul autocefalie, menit să exprime o realitate atestată încă de la începuturile vieții bisericești.

Format, desigur, în vremea aplicării normelor cuprinse în canonul 34 apostolic, termenul autocefalie nu apare ca atare în canoane, deși toate Sinadele ecumenice și unele sinoade locale s-au ocupat de drepturile care exprimă autocefalia unor unități bisericești, consacînd-o prin texte canonice și prin alte hotărîri, ci începe a fi folosit abia din veacurile IV—V în alte acte oficiale sau scrieri bisericești. Neîntîlnit în filozofia și științele sociale din trecut, și neutilizat de acestea nici în prezent, el a rămas, de atunci încoace, numai în uzul graiului bisericesc, fiind folosit, sporadic pînă în veacul al XIX-lea, și întrebunțat în mod curent după aceea, în scrierile teologice și în actele oficiale cu înțelesul juridic de stăpînire deplină asupra treburilor bisericești.

Folosirea destul de rară a termenului autocefalie pînă în veacul al XIX-lea s-a datorat întrebunțării, atît în actele oficiale cit și în di-

verse scrieri, a unor expresii care defineau acest conținut în funcție de epoci și de cazuri concrete, ca neatimare, nesupunere, jurisdicție proprie, conducere proprie, etc., precum și faptului că începând din veacul al XI-lea s-a utilizat în mod constant și cuvântul autonomie, dar nu în accepțiunea pe care o are azi, ci ca sinonim pentru autocefalie, deși toate Sinoadele ecumenice și cele locale s-au ocupat și de drepturile autonome ale diferitelor unități bisericești, consacrand, de la început, o realitate care abia în zilele noastre va fi desemnată cu ajutorul acestui cuvânt.

Spre deosebire însă, de termenul autocefalie, căruia Biserica i-a dat un sens nou, creînd de fapt această noțiune cu conținut juridic bisericesc, pe care a folosit-o, apoi, de timpuriu, în exclusivitate, cuvântul autonomie a fost preluat ca atare din terminologia laică, unde își avea o largă întrebuințare cu multe veacuri înainte, și adaptat, destul de târziu, nevoilor proprii, fiind utilizat o vreme, doar cu unele mici modificări de nuanță, în înțeles de autocefalie, deși au existat tot timpul alături de unități autocefale și unități autonome, și abia în secolul nostru i s-a precizat conținutul său specific.

La vechii scriitorii greci, cuvântul autonomie, compus din autos, «însuși», și nomos, «lege», exprima noțiunea de independență sau suveranitate a statelor numite cetăți, precum și starea de autodeterminare a popoarelor și de libertate individuală, în sensul conducerii după legi proprii, ceea ce excludea supunerea către alții sau amestecul din afară. De la greci termenul a trecut la romani, iar de la aceștia la alte popoare, fiind întrebuințat, cu același înțeles, în viața de stat antică și medievală. După normele guvernării autonome a cetăților s-au orientat și unitățile bisericești corespunzătoare conduse de episcopi, care, neputînd depăși ca jurisdicție limitele teritoriale ale eparhiilor, au trebuit să se conducă în mod autonom, atît în Răsărit cît și în Apus, căci autonomia cetăților s-a menținut toată vremea în Imperiul roman și, apoi, în cel bizantin.

După ce cuvântul autocefalie a intrat în circulație, la sfîrșitul veacului al IV-lea, cu înțeles specific bisericesc, el a fost preferat pentru a exprima și noțiunea de autonomie, iar de la începutul veacului al XI-lea, cînd Biserica și-a însușit cuvîntul autonomie, acesta a fost folosit în sens specific de autocefalie.

Întrebuințarea paralelă, în același înțeles, a ambelor cuvinte a durat pînă în veacul nostru, cînd s-a făcut o delimitare mai precisă a conținutului lor noțional.

Imprecizia atît de îndelungată în folosirea termenilor care exprimă autocefalia, precum și faptul că pînă în veacul nostru nu i s-a dat cuvîntului autonomie înțelesul său specific, deși alături de Biserici autocefale au existat întotdeauna și Biserici autonome, este mai greu de explicat și nu face obiectul rîndurilor de față. Se poate, totuși, afirma că aceasta s-a datorat atît lipsei de preocupare constantă a Bisericii pentru stabilirea unei terminologii juridice proprii, eforturile fiindu-i prevalent îndreptate către elaborarea terminologiei dogmatice, cît și faptului că multă vreme ea n-a făcut deosebirea de mai târziu între autocefalie și autonomie, socotindu-le identice atunci cînd era vorba de

independența jurisdicțională a unităților bisericești teritoriale, ca mitropolii, arhiepiscopii, exarhate și patriarhii.

Abia în veacul al XX-lea s-a trecut la folosirea termenilor autocefalie și autonomie în înțelesul lor specific, cu aplicare la unitățile bisericești teritoriale care depășesc dimensiunile unei simple eparhii, și care se numesc autocefale, în cazul că se bucură de independență jurisdicțională deplină, sau se numesc autonome, dacă au o independență limitată față de cele dintii.

Autocefalia constituie, deci, principiul fundamental de organizare în Biserica Ortodoxă, pe temeiul căruia ierarhia unei Biserici, constituită în sinod, exercită în cuprinsul său puterea bisericească deplină, independent de ierarhia oricărei alte Biserici, organizată în același mod, recunoscând dreptul căpeteniei supreme numai pe Intemeietorul Bisericii, Mântuitorul Iisus Hristos. Existența unui număr de Biserici Autocefale, fiecare condusă în mod independent de ierarhia proprie, n-a împiedicat păstrarea și afirmarea unității Bisericii Ortodoxe, deoarece Bisericile Autocefale, mărturisind aceeași învățătură, practicând același cult și conducându-se după aceleași reglementări canonice de organizare și de exercitare a puterii bisericești centrale, în mod colegial-sinodal, mențin și promovează legături strânse între ele, în spiritul dragostei frățești. La rîndul ei, autonomia reprezintă, în exprimarea juridică a Ortodoxiei, o stare asemănătoare autocefaliei, de care nu se deosebește decît gradual.

Astfel, spre deosebire de autonomie, care presupune existența dreptului de conducere sau administrare a unei Biserici, prin organele proprii, în anumite domenii ale vieții bisericești, cu excepția celor de competența Bisericii Autocefale sub a cărei jurisdicție parțială se află, autocefalia implică ideea de autogovernare sau autoadministrare deplină și se exprimă, în mod obișnuit, prin independență și neatîrnare. Din principiul autocefaliei rezultă, deci, independența și egalitatea în putere a Bisericilor Ortodoxe, indiferent de mărimea sau vechimea lor. Dacă ar fi să găsim principiului autocefaliei, aplicabil relațiilor interortodoxe, un echivalent în exprimarea laică, acesta trebuie căutat în noțiunea de suveranitate, alături la baza raporturilor dintre state, cu care se aseamănă, dar nu se identifică, căci, în timp ce statele sînt pe deplin libere să-și hotărî și rezolve, conform voinței proprii, toate problemele interne și externe, Bisericile Autocefale rămîn în interdependență între ele, sub raport dogmatic, cultic și canonic. Prin urmare, autocefalia reprezintă numai independența administrativ-jurisdicțională a unei Biserici Ortodoxe, față de alte unități bisericești egale în drepturi, cu care împreună formează Ortodoxia ecumenică, înțelegînd prin jurisdicție întinderea teritoriului pe care ea își exercită puterea.

De aceea, abordarea autocefaliei în viața Bisericii Ortodoxe și, în deosebi, în trecutul Bisericii Ortodoxe Române, pînă la recunoașterea ei formală în 1885, trebuie făcută cu grijă și nu atît în perspectiva evenimentelor istorice locale, ci, mai ales, în contextul lor panortodox, impunîndu-se o analiză sub raport juridic bisericesc a problemei, iar nu o prezentare pur istorică a ei. În caz contrar, se vor intersecta planurile și se va confunda dependența Bisericilor Autocefale în respectarea obli-

gațiilor lor religioase de conservare și perpetuare nestirbită a învățături dogmatice și cultice a Bisericii celei Una a lui Hristos, a Sfințelor Canoane și a Sfintei Tradiții, cu dependența juridică bisericească, calificându-se prima drept supunere sau subordonare jurisdicțională.

În lumina celor arătate, să încercăm a vedea, pe scurt, cum s-a pus, sub raport juridic și în plan istoric, problema autocefaliei pentru Ortodoxie în general și pentru Biserica Ortodoxă Română în special. Deși termenul autocefalie nu s-a folosit ca atare în primele veacuri creștine, starea de fapt pe care el o exprimă a existat încă din perioada apostolică și s-a dezvoltat treptat, conturându-se în forme noi, în epoca în care s-a desăvârșit organizarea teritorială și ierarhică a Bisericii.

Inițial, autocefalia episcopilor consta în exercitarea deplină a puterii bisericești în cuprinsul comunităților pe care le conduceau în mod independent. În virtutea succesiunii apostolice, ei îndeplineau autoritatea învățătoarească, sfințitoare și cîrmuitoare sau de conducere. Astfel, toate Bisericile apostolice și toate comunitățile cîrmuite de episcopi au fost independente, în sensul propriu al termenului, pînă prin veacurile II—III, cînd au început a se constitui, pe baze teritoriale noi, unități bisericești mai mari, a căror conducere superioară a trecut treptat asupra sinoadelor locale, prezidate de un episcop protos, care, fiind recunoscut drept «cap», exprima prin poziția lui de întîistătător, autocefalia unității în fruntea căreia se afla¹. Mai tîrziu, acest exercițiu deplin al puterii bisericești a rămas numai pe seama sinoadelor mitropolitane, mitropoliile devenind toate unități autocefale. În această fază, elementele caracteristice prin care se exprima noțiunea de autocefalie constau din drepturile sinoadelor premitropolitane și mitropolitane de a alege, hirotoni și judeca pe toți episcopii din unitățile respective, inclusiv pe întîistătătorii lor.

Această nouă formă de organizare bisericească, astfel constituită, s-a consolidat treptat și s-a generalizat cu vremea, devenind unitatea autocefală tip, consfințită prin canoanele apostolice și întărită de primele Sinoade ecumenice și de unele sinoade locale.

Stabilind că «episcopii fiecărui neam să cinstească pe cel dintîi dintre dinșii și să-l socotească pe acela drept căpetenie, și nimic mai important să nu facă fără părerea aceluia, și numai pe acelea să le facă fiecare, cite se referă la eparhia lui și la ținuturile de sub stăpînirea ei. Dar nici acela să nu facă ceva fără socotința tuturor. Căci astfel va fi înțelegere și se va preamări Dumnezeu»², Canonul 34 apostolic a dat temelie legal rînduieii urmată, în acea epocă, în închegarea organizăției Bisericii, concretizată în respectarea principiului etnic, a celui ierarhic și sinodal, a autonomiei episcopilor, precum și a conducerii independente a unităților teritoriale bisericești, punînd, astfel, bazele canonice ale autocefaliei. La rîndul lor, Canonul 35 apostolic, prin reglementarea dreptului fiecărui întîistătător de a săvîrși hirotonia episcopilor din cadrul unității în fruntea căreia se găsea, fiind oprit de a exercita acest drept esențial în afara jurisdicției sale, și Canonul 37 apostolic, prin specificarea atribu-

1. C. Popovici, *Canoanele apostolice*, în «Candela», 1896, nr. 8, p. 287; nr. 10, p. 384.

2. N. Milas, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, Vol. I, partea I, 1930, p. 236.

țiilor sinodului, căruia îi conferă dreptul de a hotărî și îndeplini, în mod liber, întreaga putere bisericească în cuprinsul teritoriului respectiv, adică dreptul de a se cîrmui prin sine însuși sau dreptul de autoconducere, au conturat și mai precis conținutul autocefaliei. Normele cuprinse în canoanele apostolice au fost, apoi, adîncite de Sinodul III ecumenic (Efes, 431), prin canonul 8, și de Sinodul IV ecumenic (Calcedon, 451), prin canonul 28, care, dîndu-le o interpretare autentică, le-a șezat, ca rînduială de urmat, la baza organizării Bisericii, consacînd definitiv autocefalia.

Pe temelul acestor rînduici de obîrșie apostolică, începînd din veacul IV, s-au constituit, ca unități autocefale, toate mitropoliile, urmate, tot din veacul IV, de exarhate și, apoi, din veacurile IV—V, de patriarhii³, la început în număr de cinci, avînd drept centre ierarhice: Roma, Constantinopol, Alexandria, Antiohia și Ierusalim.

În decursul procesului istoric de dezvoltare a organizației Bisericii, episcopiile și-au pierdut autocefalia avută odinioară, dar, potrivit rînduicelilor apostolice, și-au păstrat autonomia în cadrul mitropoliilor autocefale, care, intrînd, la rîndul lor, prin veacurile V—VI, ca unități autonome în alcătuirea exarhatelor și a patriarhiilor, au rămas și ele fără autocefalie. Într-o situație asemănătoare au ajuns și exarhatele, devenite numai autonome în cuprinsul patriarhiilor. Cu toate acestea, unele exarhate, ca Asia (Efes), Pont (Cezareea Capadociei) și Tracia (Heraclaea), în Răsărit, Ravena, Cartagina și Justiniana Prima, pentru Apus, și-au păstrat timp îndelungat autocefalia. De asemenea, și unele mitropolii și-au menținut autocefalia. Vechea mitropolie a Ciprului a supraviețuit ca atare pînă în zilele noastre. În plus, chiar din veacurile IV—V, a apărut o nouă categorie de unități bisericești autocefale, numite arhiepiscopii.

Astfel, în decursul vremii, au existat o seamă de autocefalii, constituite fie înaintea Sinoadelor ecumenice, fie în timpul acestora, dar fără vreo hotărîre din partea lor, sau după epoca Sinoadelor ecumenice. Unele autocefalii au dispărut demult, altele au dăinuit pînă azi, și altele noi au apărut. Ele s-au constituit pe baze teritoriale, naționale, administrative sau după alte criterii, în funcție de interesele legitime ale Bisericii, fiind conduse de episcopi, mitropoliți, exarhi, arhiepiscopi și de patriarhi, fără a se putea face vreo deosebire de fond între ele, ci numai de formă, după criterii ca: vechime, mărime, etc., intrucît există un singur tip de autocefalie.

În această situație, elementele caracteristice pentru conținutul autocefaliei celor cinci patriarhii au devenit, cu vremea, unitatea de măsură a celorlalte autocefalii, inclusiv a autocefaliilor constituite mai tîrziu, și s-a exprimat constant prin raportare la ele, astfel încît, cele din urmă au fost considerate ca avînd, pentru teritoriile lor, drepturile celor dintîi. S-a cîutat să se arate, în acest mod generic și principial, că unitățile respective, deși mai mici și situate mai jos decît patriarhiile pe scara ierarhică a organizației Bisericii ecumenice, aveau, totuși, o independență internă egală cu aceea a patriarhiilor. Ca toate acestea, patriar-

3. *Ibidem*, vol. II, 1931, p. 96—97; vol. III, 1934, p. 70.

hiile istorice, tinzînd și izbutînd uneori să-și extindă jurisdicția asupra Bisericilor Autocefale mai mici, le-au impus acestora, mai ales, în urma căderii lor sub stăpîniri politice străine, unele îngrădiri, care au făcut ca ele să-și piardă autocefalia deplină. Dar, aceste îngrădiri, care, în funcție de cazuri și împrejurări, au constatat din pomenirea la slujbe a patriarhului ecumenic, binecuvîntarea dată după alegerea întîistătătorului sau primirea Sfîntului Mir de la Constantinopol, au avut un caracter temporar și au putut numai să limiteze autocefalia, în anumite perioade, nu să o desființeze, căci Bisericile respective și-au păstrat, tot timpul, jurisdicția proprie, constînd din exercitarea în cuprinsul lor a prerogativelor esențiale prin care ajunseseră să se exprime, deja, în mod tradițional și canonic, autocefalia oricărei unități bisericești, adică drepturile de a-și alege, hirotoni și judeca pe toți episcopii, inclusiv pe întîistătătorii lor, fără nici un amestec din afară.

Din cele arătate rezultă că, de-a lungul timpului, drepturile care definesc conținutul autocefaliei au cunoscut unele schimbări determinate de împrejurări, variînd de la cea mai deplină autocefalie pînă la limitări parțiale și, chiar, unele restricții. Cu toate acestea, Bisericile Autocefale, constituite ca atare cu respectarea rînduieilor stabilite pe baze dogmatice și canonice și pe tradiția bisericească îndelungată, au fost considerate, așa cum sînt de fapt, Biserici surori, egale în drepturi, calitate care ține de însăși natura autocefaliei.

Aceasta risipește orice îndoială în privința drepturilor autocefale ale Bisericilor românești, întemeiate ca atare, din timpuri străvechi, și consacrate definitiv și deplin, alături de celelalte autocefalii, fără a fi nevoie de hotărîrea vreunui Sinod ecumenic în acest scop. Iar dacă, în anumite epoci, s-au impus unele limitări drepturilor autocefale ale Bisericilor românești, aceste limitări exprimă, prin ele însele, ideea de autocefalie, la fel ca și pentru toate celelalte Biserici Autocefale.

Se știe că în epoca de formare a poporului român, Biserica din Dacia era autocefală, nefiînd subordonată vreunei jurisdicții din afară. Scaunul din Tomis (Constanța), capitala provinciei Scythia Mică, Dobrogea de azi, este amintit în veacurile IV și V ca arhiepiscopie autocefală, care și-a apărut și afirmat independența de alte scaune, conducînd singur întreaga Biserică din provincia respectivă și întinzîndu-și jurisdicția și dincolo de Dunăre, în sudul Moldovei și estul Munteniei, pînă la arcul carpatic. Deși nu avea episcopi sufragani, Arhiepiscopia Autocefală a Tomisului se deosebea de alte arhiepiscopii autocefale prin faptul că se afla în fruntea unei provincii mitropolitane, pe cînd celelalte nu conduceau decît o eparhie propriu-zisă. Fiînd un scaun mitropolitan aparte, arhiepiscopului Tomisului i se atribuia titlul și drepturile unui mitropolit autocefal⁴. La sfîrșitul veacului VII cetatea Tomisului este distrusă de avari, iar sediul arhiepiscopiei se mută în interiorul Dobrogei, spre nord, la Vicina, într-un loc mai ferit din calea migrațiilor, fiind menționată, în continuare, la sfîrșitul veacului IX, în rîndul scaunelor autocefale în

4. C. Popovici, *Fontinele și Codicii Dreptului Bisericesc ortodox*, în «Candela», 1886, nr. 6, p. 330; Liviu Stan, *Obîrșia autocefalității și autonomiei*, în «Mitropolia Olteniei», 1961, nr. 1-6, p. 88, nota 33.

lista întocmită, la anul 893, în timpul patriarhului Fotie al Constantinopolului și împăratului bizantin Leon al VI-lea Filozoful.

În jurul anului 1300, când viața românească a înflorit pe plan social, politic și religios atât în Dobrogea cit și în ținuturile Argeșului și Oltului, scaunul de la Vicina a fost ridicat la treapta de mitropolie, dăinuind până la anul 1359, când titularul ei, mitropolitul Iachint, la cererea voievodului muntean Nicolae Alexandru Basarab, a fost strămutat, cu rânduiețile canonice, la Curtea de Argeș, ca primul mitropolit al Țării Românești. Jurisdicția lui întinzându-se peste toată Țara Românească și Dobrogea, până la Marea Neagră și, dincolo de Carpați, în Transilvania.

În aceeași perioadă s-a trecut la organizarea vieții bisericești și în Moldova, în timpul voievodului Petru Mușat, prin hirotonirea lui Iosif ca episcop și înscăunarea lui la Suceava, în 1401, sub domnia lui Alexandru cel Bun, cu drept «să slujească și să sfințească și să facă toate ca un adevărat mitropolit»⁵, ceea ce însemna că Mitropolia Moldovei era scoasă de sub ascultarea oricărui scaun ierarhic ortodox, fiind așezată a fi autocefală⁶.

Astfel, de la străvechea arhiepiscopie a Tomisului, prin mitropolia Vicinei, la mitropoliile Țării Românești și Moldovei, s-a parcurs drumul organizării canonice a Bisericii românești, a afirmării autocefaliei sale.

Prin constituirea, ulterioară, a unor eparhii sufragane mitropoliilor Moldovei și Țării Românești, fiecare cu un număr însemnat de clerici și credincioși, care a asigurat conducerea Bisericii de către mitropolit, ajutorat de sinodul său, alegerea noilor episcopi, inclusiv a întâistătătorilor, numai dintre români, de către un sobor de clerici, îndeosebi egumeni, și mari dregători, hirotonirea acestora la ei acasă și întărirea lor de către domn, fără vreun amestec jurisdicțional din afară, Patriarhia Ecumenică dînd doar binecuvîntarea actului săvîrșit în țară, se îndeplineau condițiile cerute de canoane pentru o independență egală autocefaliei, iar intrarea în divan a ierarhiei superioare bisericești și activitatea depusă în slujba intereselor țării și ale Bisericii, făceau deplină autocefalia.

Reorganizarea mitropoliilor din Țara Românească și Moldova, în veacul al XVI-lea, sprijinită cu toată fermitatea de voievozii români, a consolidat autocefalia Bisericii noastre. Cei doi mitropoliți din Moldova și Țara Românească, pomeneau la slujbă pe patriarhul ecumenic, dar acestuia nu-i era îngăduit a se amesteca în treburile interne ale Bisericii românești. Este semnificativ, în acest sens, cazul mitropolitului Luca al Ungrovlahiei pe care sinodul patriarhal din Constantinopol l-a caterisit în 1616, dar actul caterisirii, ca și al numirii altui arhiereu în locul său, au rămas fără urmări, căci domnitorul și ierarhia bisericească le-au socotit lipsite de orice temelie canonică, mitropolitul rămînînd în scaun pînă în anul 1629, cînd a încetat din viață.

Spre a împiedica tendința Patriarhiei Ecumenice de a-și exercita jurisdicția în cuprinsul Bisericii românești, Așezămîntul din 1631, al voie-

5. Hurmuzaki-Jorga, *Documente*, vol. XVI, 1, p. 35, nr. LXX.

6. Liviu Stan, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», 1960, nr. 3-4, p. 178-180.

vodului Leon Tomşa, reafirma dreptul țării de a alege pe cine socotea vrednic să cirmuiască eparhiile și minăstirile, urmînd a «se trimite la patriarh numai să blagoslovească, fără cercetări sau aminări, pe vladica ales de țară și de sfat, cum a fost din veac»⁷.

În timpul domniei lui Vasile Lupu, Mitropolia Moldovei se bucura de o asemenea independență, și era pe punctul de a fi ridicată la treapta de patriarhie⁸, iar «Pravila cea Mare» sau «Îndreptarea Legii», tipărită de mitropolitul Ștefan la Tîrgoviște, în 1652, cu încuviințarea lui Matei Basarab, reafirma că Mitropolia Țării Românești, nu era supusă nimănu, avînd jurisdicție și în Transilvania⁹.

Această poziție independentă a Bisericii românești a fost relevată și de Dimitrie Cantemir, în «Descrierea Moldovei», arătînd că mitropolii noștri aveau în Biserica Răsăritului o cinstitură cu totul deosebită, de care alții nu se bucurau, nefiînd sub ascultarea nici unui patriarh și, deși primeau binecuvîntarea patriarhului ecumenic, ei nu puteau fi nici aleși, nici îndepărtați de dînsul și nici nu trebuiau să aștepte, ca toți ceilalți mitropolii, aprobarea Patriarhiei din Constantinopol¹⁰.

La cele arătate se mai adăuga faptul că, veacuri de-a rîndul, după căderea Constantinopolului sub turci (1453), domni și Bisericile din Țările Române au devenit principalii sprijinitori ai Ortodoxiei, ajutînd toate așezămintele bisericesti din Balcani și Orientul creștin — cele patru patriarhii istorice, Muntele Athos, Muntele Sinai, minăstirile Meteore, Bisericile din Grecia, Cipru și din celelalte insule grecești. De asemenea, în țările noastre s-au scris și tipărit cărți de slujbă, în limbile greacă, slavă și arabă, pentru alte popoare creștine, precum și lucrări de apărare a Ortodoxiei împotriva acțiunilor prozelitiste ale altor culte, ca și opere teologice, în românește și în alte limbi, datorate unor vîldici și cărturari români, între care mitropolii Varlaam și Dosoftei ai Moldovei și enciclopediștii de renume european Nicolae Mîlescu și Dimitrie Cantemir, pentru lămurirea unor probleme teologice controversate, și, tot aici, s-a ținut, în 1642, la Iași, un Sinod panortodox, care a aprobat «Mărturisirea de credință» a mitropolitului român Petru Movilă, devenită carte normativă pentru întreaga Ortodoxie. Apoi, țările noastre aveau un mare număr de credincioși, ceea ce făcea din Biserica românească o Biserică puternică și dinamică, a doua ca mărime și pondere în rîndul Bisericilor Ortodoxe surori.

Toate aceste vechi mărturii evidențiază, fără putere de tăgadă, poziția independentă a Bisericii românești în cadrul Ortodoxiei ecumenice.

Doar în perioadele nefavorabile din punct de vedere politic pentru Țările Române, ca în timpul domniilor fanariote din sec. XVIII, au putut avea loc unele acte de jurisdicție a scaunului din Constantinopol în cu-

7. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*, A. De la întemeiere pînă la 1800», în «Biserica Ortodoxă Română», 1959, nr. 7—10, p. 921.

8. N. Șerbănescu, *Legăturile patriarhului Meletie Pigas cu Țările române*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1964, p. 370—371.

9. *Pravila lui Matei Basarab cu canoanele Sfinților Apostoli, intitulată Îndreptarea Legii*, Buc., 1885, p. 221; Grigore Musculeanu, *Sîntul Sinod și Independența Bisericii Române*, Buc., 1865, p. 15.

10. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Buc., 1973, p. 267.

prinsul Bisericii românești, așa cum a fost caterisirea, în 1716, a mitropolitului Antim Ivireanul, care apărase cu fermitate interesele Bisericii noastre, trimițând, între altele, în 1710, patriarhului ecumenic Atanasie al V-lea proteste pline de mîhnire împotriva amestecului necanonic al patriarhului Hrisant al Ierusalimului în treburile interne ale Mitropoliei Țării Românești¹¹.

Patriarhia și domnii fanarioți au încercat în această vreme, cînd ierarhia grecească a urcat treptat scaunele episcopale din aproape întreaga Peninsulă Balcanică și Bisericile Autocefale de Ohrida și Ipeç și-au curmat existența, să impună și la noi arhierie de alt neam, dar s-au lovit de rezistența dirză a ierarhilor, a preoților și a credincioșilor.

În aceste împrejurări grele pentru Ortodoxie, Mitropolia Moldovei și-a reafirmat, din nou, independența, prin convocarea, în 1752, a unui sinod de către mitropolitul Iacob Pulneanul, care a reacționat vehement față de încercarea Patriarhiei din Constantinopol de a numi, împotriva tradiției, un ierarh grec, și a hotărît să nu admită nici pe viitor arhierie străini pe cele patru scaune vîldicești ale țării (Iași, Roman, Rădăuți și Huși). În pofida faptului că, în această epocă, i s-au impus, în câteva cazuri, ierarhi de neam grec, Mitropolia Țării Românești și-a apărut și ea cu demnitate independența, ilustrată, între altele, prin acordarea titlului de «locțiitor al Cezareei Capadociei» mitropolitului Grigorie, în 1776, de către patriarhul Sofronie, care în ordinea scaunelor mitropolitane ale Patriarhiei Ecumenice ocupa primul loc în cînsire, după patriarh, făcîndu-se o mare onoare Bisericii românești.

Cunoscînd maturitatea arătată în conducerea de sine, ca bună chivernisitoare a treburilor interne, statornicia dovedită în păstrarea învățturii de credință și a rînduieilor tradiționale cu caracter cultic, ce demonstrează conștiința îndatoririi de a păzi unitatea ecumenică a Ortodoxiei și de a contribui efectiv la întărirea ei, mai poate, oare, cineva să pună la îndoială autocefalia Bisericii românești, realitate existentă din timpuri vechi și reafirmată permanent de-a lungul întregii sale istorii?

Întemeindu-se pe această realitate, existentă ca atare, Al. I. Cuza și generația sa au socotit necesar, după Unirea celor două principate, Muntenia și Moldova, într-un singur stat național român, la 1859, ca, între alte înfăptuiri menite a pune bazele României moderne, să dea o nouă organizare și Bisericii strămoșești, proclamîndu-i, prin lege, autocefalia și ferind-o pe viitor de amestecul oricărei autorități eclesiastice străine în treburile ei interne.

Ca urmare, Cuza a emis, la 3 decembrie 1864, un Decret organic care prevedea, la primul articol, că «Biserica Ortodoxă Română este și rămîne independentă de orice autoritate străină în tot ce privește organizarea și disciplina»¹². Existînd, deci, o Biserică autocefală în România, în mod firesc ea avea nevoie și de o autoritate sinodală centrală, pentru a se realiza unificarea bisericească din noul stat, căci, pînă atunci, atît Biserica din Muntenia cît și cea din Moldova fuseseră conduse de sinoadele lor mitropolitane, de la București și Iași. Ca atare, articolul ur-

11 «Biserica Ortodoxă Română», 1956, nr. 8—9, p. 848—850.

12 «Monitorul Oficial», nr. 273 din 6 decembrie 1864, p. 1297—1298.

mător din decretul amintit prevedea formarea unui «Sinod general al Bisericii Române», în atribuțiile căruia intrau chestiuni legislative, administrative și judecătorești, prezidat de mitropolitul Ungrovlahiei, care, în baza unei ordonanțe domnești cu data de 11 ianuarie 1865, a primit titlul de «Primat al României».

După ieșirea lui Cuza din domnie, autocefalia Bisericii românești și-a găsit reflectarea în noua Constituție a țării, promulgată la 30 iunie 1866, care consfințea, la articolul 21, că «Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatârnată de orice chiriarchie străină, păstrându-și, însă, unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor»¹³, și a fost întărită prin «Legea organică pentru alegerea mitropoliților și a episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfintului Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române», votată de Camera deputaților și de Senat la 4 și, respectiv, 11 decembrie 1872, ce dădea în grija Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române «să păstreze unitatea dogmatică și canonică cu Biserica Ecumenică, precum și unitatea administrativă și disciplinară a Bisericii naționale»¹⁴. Sinodul era format din cei doi mitropoliți, de la București și Iași, din cei șase episcopi eparhioți — de Rîmnic, Buzău și Argeș, ca sufragani ai Mitropoliei Ungrovlahiei, de Roman, Huși și Dunărea de Jos, ca sufragani ai Mitropoliei Moldovei — precum și din opt «arhieri titulari», câte unul de fiecare eparhie, pe numele unui oraș din cuprinsul ei. Instituirea arhieriei titulari a fost necesară, atunci, pentru a avea un număr de cel puțin 12 membri în Sinod. Prin lege se prevedea ca alegerea ierarhilor să se facă de către un colegiu electoral alcătuit din cei doi mitropoliți, din episcopii eparhioți, din arhieriei titulari și din toți deputații și senatorii ortodocși în funcțiune, președinția avînd-o mitropolitul primat, iar în lipsa lui cel al Moldovei sau cel mai vechi episcop în hirotonie.

Astfel, autocefalia Bisericii Ortodoxe Române mai avea nevoie doar de recunoașterea formală din partea Patriarhiei Ecumenice, aceasta impunîndu-se, cu atât mai mult, după cucerirea independenței de stat a României, în anii 1877—1878.

A trebuit să mai treacă, însă, destula vreme pînă la îndeplinirea acestei formalități, timp în care problema autocefaliei Bisericii românești a făcut obiectul unor «litigii» cu Patriarhia Ecumenică. Neînțelegerile și disputele au fost stîrnite nu de legitimitatea autocefaliei, ci de invocarea de către Patriarhia Ecumenică, iritată, mai ales, din pricina secularizării averilor minăstirești, înfăptuită de Cuza în decembrie 1863, a modalității canonice în legătură cu proclamarea și recunoașterea ei. S-a purtat, ca urmare, o îndelungată și densă corespondență cu Patriarhia Ecumenică, în detaliile căreia nu vom intra, deoarece a fost pe larg dezbătută în publicațiile noastre¹⁵, ci vom reține doar că ierarhia Bisericii românești

13. I. M. Bujoreanu, *Colecțiune de legiurile României, vechi și noi*, tomul I. Buc., 1873, p. 14.

14. *Legea organică a Bisericii Ortodoxe Române din anul 1872*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1874, nr. 1, p. 82.

15. A se vedea: Const. Părvu, *Autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*, în «Studii Teologice», 1954, nr. 9—10, p. 511—519; N. Șerbănescu, *Optzeci de ani de la dobîndirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1965, nr. 3—4,

a fost învinuită, în termeni aspri și violenți, că a introdus inovații dăunătoare, contrare canoanelor și tradiției bisericești, proclamându-și, cu de la sine putere, autocefalia. În loc de a o cere, pe cale legală, de la Constantinopol¹⁶. Pretențiile de jurisdicție ale Patriarhiei Ecumenice, vădind tendința de amestec în treburile interne ale Bisericii românești, observată și cu prilejul sfințirii mirului, pentru prima dată la noi în țară, la 25 martie 1882, au fost respinse în mod ferm și categoric de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care, pe un ton calm și moderat, cu argumente dogmatice și canonice, întemeiate pe tradiția istorică, a spulberat acuzațiile care i s-au adus, apărind autocefalia de orice presiune din afară și păstrind-o în comuniune cu întreaga Ortodoxie¹⁷. În acest context s-a arătat că nicidecum Bisericile românești nu s-au aflat sub vreo jurisdicție străină, deplină și înveșnicită, ci, doar în anumite răstimpuri ale istoriei, s-a încercat o subordonare bisericească a lor, la care, de asemenea, nu s-a ajuns niciodată. De aceea, Sfântul Sinod, în unanimitate de voință cu întregul cler și masa credincioșilor, și în deplin acord cu conducerea țării, a considerat firesc să proclame prin lege autocefalia Bisericii Ortodoxe Române în hotarele noului stat, și nu să o ceară din afară, iar dacă Bisericile românești nu și-au declarat până acum în mod oficial autocefalia, aceasta se datorește faptului că în trecut nu se practica încă sistemul de proclamare și recunoaștere panortodoxă a autocefalității bisericești. Cît privește recunoașterea, s-a precizat că este numai modalitatea prin care o Biserică autocefală intră în comunune cu celelalte Biserici autocefale, neavind valoarea unei confirmări sau definitive legale a autocefalității, care, dacă este săvârșită în mod canonic, de vine, sub raport juridic, un act valid prin sine însuși, ci are numai un caracter declarativ, în sensul că se constată doar canonicitatea autocefalității, legată prin însuși actul constituirii sale, iar nu prin consensul ulterior al întregii Biserici.

În fața acestor argumente, pe care nu le putea ignora, Patriarhia din Constantinopol a renunțat treptat la poziția sa, și, după rezolvarea, de comun acord, și a altor chestiuni aflate în litigiu, a recunoscut autocefalia Bisericii Ortodoxe Române. Pentru aceasta, la 25 aprilie 1885, patriarhul ecumenic Ioachim al IV-lea (1884—1886) a comunicat oficial altui mitropolitului primat Calinic Miclescu, cît și ministrului cultelor D. A. Sturza, că el și sinodul său au socotit cererea Bisericii românești ca «rațională, dreaptă și corespunzătoare așezămintelor bisericești»¹⁸, fapt pentru care au recunoscut Biserica Ortodoxă Română ca «autocefală

p. 247—273; I. Rămureanu, *În a 90-a aniversare a autocefalității Bisericii Ortodoxe Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1975, nr. 11—12, p. 1366—1383.

16. «Ortodoxul», Buc., 1880, nr. 5, p. 137—138; «Biserica Ortodoxă Română», 1882, nr. 12, p. 736—737; Arhim. Fotie Balamaci, *Documente. Corespondența între Patriarhia din Constantinopol și mitropolitul Ungrovlahiei Nilon, între domniitorul Al. I. Cuza și toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către guvernul român pentru sinodul din anul 1864*, Buc., 1913, p. 5—8, 31—38, 88—89; N. Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Române contemporane. I. Istoria Bisericii din România (1850—1895)*, Buc., 1905, p. 130.

17. «Ortodoxul», 1880, nr. 5, p. 141—142; «Biserica Ortodoxă Română», 1882, nr. 12, p. 738—757; Arhim. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 9, 66—67, 70—86; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 131.

18. *Acte privilegiate la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*, Buc., 1885, p. 12—13

și intru toate de sine administrată»¹⁹. Tot atunci s-a trimis și Tomosul de recunoaștere a autocefaliei, semnat de patriarhul Ioachim al IV-lea și de ceilalți mitropoliți, membri ai sinodului patriarhal, datat: Aprilie 1885, care declara că «Biserica Ortodoxă Română să fie și să se zică și să se recunoască de către toți neatrnată și autocefală, administrându-se de propriul și sfântul său sinod, avînd ca președinte pe înalt prea sfîntul mitropolit al Ungrovlahiei și primat al României, cel după vreme, nerecunoscînd în propria sa administrație internă nici o altă autoritate bisericească, fără numai pe capul Bisericii celei Una, Sfîntă, Sobornicească și Apostolească, pe Mîntuitorul Dumnezeu-Omul, carele este singura temelie și piatra cea din capul unghiului și întiul și supremul și veșnicul Arhiereu și Arhipăstor»²⁰. Mitropolitul primat era doar îndatorat să trimită tuturor înfiștătorilor de Biserici Autocefale gramate sinodale cu ocazia instalării sale în scaunul de mitropolit primat și președințe al Sfîntului Sinod. În aceeași zi de 25 aprilie 1885, patriarhul ecumenic a trimis o enciclică celorlalte patriarhii — Alexandria, Antiohia și Ierusalim — și Biserici Ortodoxe autocefale — sinoadelor Bisericilor din Rusia, Grecia, Karlovitz, Arhiepiscopia Ciprului — prin care le anunța că a recunoscut formal autocefalia Bisericii Ortodoxe Române și le sfătua să facă la fel²¹.

În ședința Sfîntului Sinod din 1 mai 1885, mitropolitul primat Calinic Miclescu și-a exprimat bucuria pentru recunoașterea formală a autocefaliei²², iar în ședința din 6 mai au fost citite, în traducere românească, Tomosul și corespondența purtată în această problemă²³. La propunerea făcută în sinod de episcopul Melchisedec al Romanului²⁴, mitropolitul primat a trimis patriarhului ecumenic, la 30 mai 1885, o scrisoare prin care-i aducea mulțumiri pentru alitudinea înțelegătoare avută în chestiunea recunoașterii formale a autocefaliei²⁵. Tot atunci, mitropolitul primat a înștiințat și celelalte Biserici Ortodoxe că «autocefalia seculară a Bisericii Ortodoxe Române a fost recunoscută de Înalta Sa Sanctitate Patriarhul Ecumenic Ioachim IV»²⁶. S-au primit, de îndată, scrisori de răspuns din partea tuturor Bisericilor Ortodoxe, cu felicitări și urări frățești de prosperitate pentru Biserica Autocefală Ortodoxă Română²⁷.

Astfel, în 1885 s-a produs doar actul final, solemn și oficial, de recunoaștere formală a autocefaliei Bisericii românești, constituită atunci din cele două mitropolii, a Moldovei și Țării Românești, care, ca și celelalte două, din Transilvania și Bucovina, ce vor renunța în anul 1919 prin hotărârile sinoadelor lor la vechea lor autocefalie, intrînd toate în alcătuirea Bisericii Ortodoxe Române, erau de fapt autocefale cu mult înainte și se conduseseră în mod independent, încît, pe bună dreptate, mitropoliții lor au fost numiți autocefali.

Recunoașterea formală a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române a fost pasul premergător al ridicării ei în 1925 la treapta de patriarhie.

19. *Ibidem*. 20. *Ibidem*, p. 16—19.

21. «Biserica Ortodoxă Română», 1885, nr. 8, p. 555—556.

22. «Monitorul Oficial», nr. 37 din 19 mai 1885, p. 789.

23. Arhiva Sfîntului Sinod, *Dosar nr. 78/1885*, f. 19.

24. *Ibidem*, f. 64.

25. «Biserica Ortodoxă Română», 1885, nr. 7, p. 553—554.

26. *Ibidem*, nr. 8, p. 557.

27. *Ibidem*, nr. 12, p. 922—923, 924—927, 928—929, 930—931, 932—933.

• R E C E N Z I I •

Ioan Alexandru, IUBIREA DE PATRIE, vol. II. Eseuri. Editura Eminescu, București, 1985, 352 p.

Poet prodigios, Ioan Alexandru, se dovedește și un activ publicist, prezent în actualitatea culturală a țării, cu articole și eseuri în ziare și reviste — cele mai multe sub generiche personale «Jurnal de poet» și «Iubirea de frumos». *Imnele și Iubirea de Patrie* sînt titlurile cele mai potrivite pentru volumele sale de poezii. Poetul ne face și o mărturisire impresionantă: «Ceea ce a apărut în viața mea, în anii febrili ai tinereții pe calea mai degrabă a intuițiilor fulgerătoare, s-a așezat acum și aprofundat, și-mi este lîmpede că numai fiind ancorat în ființa unui neam și loc, în istoria unei patrii, poți aduce roadă» (p. 7).

Mai presus de tot și de toate, Ioan Alexandru așază patria — cu istoria, bunurile și frumusețile ei, cu spiritualitatea și limba ei. «Am plîns de fericire pe Acropole sau la Ierusalim, pe colinele Romei, dar înaintea lor am privegheat cu anii la Putna lui Ștefan al cărui mormînt l-am plîns și eu ca toți înaintașii mei, am îngenucheat lîngă capul lui Mihai Viteazul, am scris și cîntat Războienii și Mărășeștii, Maramuresul și Dobrogea, Moldova cetăților și minăstirilor, am bătut pe jos istoria neamului meu de la Sarmisegetuza strămoșilor la Roma cea mică a Blajului, călcată de tînarul Eminescu. Am înțeles, din cît am studiat, că dragostea de neam și țară este sfințită și îngăduită fără margini...» (p. 8). A identificat iubirea de țară și noam cu iubirea supremă, așa cum este descrisă de Sf. apostol Pavel (I Cor., cap. 13). Se referă direct la «celebrele epistole pauline» (în altă parte a cărții îl numește pe Sf. apostol Pavel «unul dintre cei mai profunzi gânditori ai umanității» — p. 62). A încheiat în acest fel: «Singura grijă rămînîndu-ne de a fi găsiți vrednici unei asemenea sujiri, în faptele noastre cele bune. În inima noastră, în cugetul nostru cuminte, și răbdător, atins de aripa iubirii, care toate le răbdă, toate le crede, toate le nădăjduiește și nu va pieri niciodată» (I Cor. 13, 4-8). A destăinuit că a vorbit astfel la un congres al scriitorilor și oamenilor de cultură străini și a fost mult aplaudat (p. 9).

Iubirea de țară și neam, precum și a altor țări și popoare, cu acest fel de iubire: iubire slujitoare și jertfitoare, iubire creștină, cum o prezintă în volumul de poezii *Imnele Iubirii*, străbate ca un fir roșu cuprinsul volumului II — *Iubirea de Patrie*.

Ai doilea fir roșu al volumului este «Logosul intrupat în istorie», amintit în fiecare text din volum. Logos pe care poetul îl situează ca ideal pentru confrăii săi: «Grija zilnică a scrisului nostru este de a putea descifra tainele sufletului neamului nostru și de a le exprima în cuvînt care zidește, păstrează, mustră, innobilează, în acel Logos intrupat în istorie din care trăim cu toara de aproape două milenii aici în jurul Carpaților» (Scriitorul — conștiință națională). În *Poezia ca slujire a Logosului* arată că «poetii sînt paznicii Logosului intrupat în istorie cu toată jertfa, suferința, cu toată iubirea lui manifestată față de tot ce există» (p. 39). La rîndul lor, poetii trebuie să «slujească Logosului în iubire și din iubire. «Această iubire față de ființa Logosului intrupat în istorie care implică dragostea față de patrie și familie, față de toți semenii de întrugetul Cosmos, este imperativ, este expresia voinței și prin asta datorie de cultivat, și trebuie să fie din toată mîna și din tot sufletul și din tot cugetul tău». Citează ca exemplu de acest fel, prin excelență, pe poetul Vasile Voiculescu. Versurile lui nu se învechesc, nu se pot învechi, niciodată, pentru că mărturisesc iubirea Logosului intrupat în istorie. Sînt iubirea curată ce nu pierie niciodată. Voiculescu a ajuns, în deceniile ultime de viață, la noblețea sufletului, mărturisită în neenumărate poezii unice în limba română, din care a dispărut desăvîrșit ura, supărarea, tristețea, a ajuns la

forma supremă a iubirii care-i în stare să cuprindă în horurile sale lămâduitoare tot ce există, cosmosul întreg, pe toți oamenii, inclusiv pe vrăjmași și prizonieri» (p. 269).

În acest fel i-a înțeles și îi prezintă pe Eminescu, Goga și Coșbuc, poeți reprezentativi ai sufletului neamului și ai țării, profetii și crainicii ai iubirii, înțelegerii și îngăduinței între oameni și popoare. «Uriți să-i răspundem cu iubire a spus Goga și această este calea cea adâncă în care am rodit și vom rodi în istorie. Această iubire lucrătoare și jertficioasă este și trebuie să fie adâncă năzuință a fiecăruia dintre noi pentru că numai iubirea este creatoare peste veacuri» (p. 101—102).

În acest fel l-a înțeles și-l prezintă pe istoricul și arheologul savant Vasile Pârvan, care a dovedit, cu mărturiile istorice și arheologice, vechimea poporului român și «faptura istorică a Logosului intrupat în istoria de suferință și a poporului nostru». A reprodus din testamentul lui Vasile Pârvan acest adevăr: «singurul scop al vieții este dat de lucrarea pentru aproapele; suprema caritate e darea vieții tale spre păstrarea vieții celui iubit; cu atât mai mult spre a păstra viața patriei tale. Înțelesul vieții interumane nu este estetic, ci etic. Nu frumusețea absolută, ci iubirea absolută în binefacere, în milă, în jertfă, în moarte pentru aproapele».

În acest fel îi prezintă pe Alexandru cel Bun, Stefan cel Mare, Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu, domnitori români care au lăsat țara și poporul și au luptat, chiar pînă și cu prețul vieții, pentru apărarea credinței, a libertății și independenței lor. Scrie: «Cea mai cutremurătoare personalitate a trecutului nostru zbuciumat este Constantin Brîncoveanu decapitat la Constantinopol pentru credința neamului nostru, dimpreună cu cei patru fii ai săi: Constantin, Șerban, Matei și Radu; faptă fără pereche în istoria noastră. Pe lângă citorile lui, care parec a ajuns într-o factură autohtonă, irinosul pur, pe lângă stilul de viață și lucrarea românească rămase de la acest începător de țară și păstrător de datini, cea mai profundă și mai pilduitoare moștenire este, pentru noi, jertfa de sine, care stăruie cît vor fi veacurile, îndreptar moral al poporului nostru, o pildă uriașă de neatinare și libertate de stăpînire de sine, fără frică în fața morții...» (p. 80—86).

Îndeamnă ca «să-i vorbim de bine pe acești strămoși, să le păstrăm veșnic aducere aminte, să-i chemăm cît mai des în grai, să le cîntăm numele și faptele» (p. 75).

Mai multe pagini închină picturilor care au înfățișat, în operele lor, frumusețile țării, sufletul și viața poporului: Grigorescu, Luchian, Andreescu, Ressu, precum și eseurile *Chipul Țărânelui în arta plastică românească*, *Brîncoveanu în pictură*, despre sculptorul Gheorghe Anghel (două texte), care a intruchipat tipic pe țărana română în poziție de rugăciune (statueta se află la Muzeul de Artă al Republicii) și pe geniul poetic al neamului, Mihai Eminescu, descuțit, despuiat și descoperit, în fața Ateneului Român din Capitală. «Stă pe verticală, nici răpit ceului din privire, nici robit pămîntului întru pătimire; este liber, este în suveran între cer și pămînt, este om purtător de logos, mijlocitor, punte între cer și pămînt» (p. 167).

Lui Eminescu, sculptorul i-a alăturat, sub arcada nemuririi, pe George Enescu și Ioan Alexandru observă că «Enescu se trage din aceeași matcă a lui Eminescu, Luchian și a lui Iorga, din aceeași Bucovină blîndă sfințită de genii și suferință, unde își doarme somnul de veac Ștefan cel Mare și Sfînt. La cuvînt s-a înhămat Eminescu, la istorie Iorga, la viață Enescu. Acest divin instrument, imnul luminii și al iubirii, sîngerînd anonim pe la hanuri și-n umbra sărbătorilor neamului nostru de voievozi și țărani, trebuia să îndure acum povăra și bucuriile altui «eas istoric. Munca pe viață este cu amîndouă mîinile, ca truda plugarului: una ține cornul inimii și cealaltă cornul sufletului pe brazda ce coboară în adînc sămînta care moare pentru a nduce multă rodă».

Minunate pagini, scrise cu inimă de părinte, adevărate poeme în proză, dedică copiilor țării. «Ca niște candelă de aur, scrie poetul, copilul atîrnă în casele patriei noastre și ne (în de cald în istorie și dau un semn trudei noastre de toate zilele, și ne ajută să fim mai buni și mai îngăduitori unii cu alții, pruncii pămîntului acestuia ce-l locuim, atît de mic prunc și el, pe lângă aștri uriași ce-l înconjoară. Pruncii vin să ne lumineze viața, să ne vestejească vanitățile, transformă fondul vieții în bucurie și bucuriile îi domolesc asperitățile întru durată și bună învoire; pînă astăzi pruncii sînt o adîncă și poate de nelocuit școală de formare morală și spirituală a vieții. Fericită casa plină de prunci, spune un Imn vechi; fericit omul care și-a ridicat urmași din tinerile sale; fericită masa în jurul căreia licăre aceste stîlpări ale eternității, fața pruncului».

A retipărit în volum și câteva reportaje cu însemnări de călătorie în țară (*Călătorie la Oltenia*) și în alte părți (*Călătorie în Finlanda, Călătorie în Creta, în Grecia (Athena, Acropolis)*, în Italia (*Finliniile Romei*), în Elveția (*în vizită la Hans Urs von Balthasar*), cu notații deosebit de personale. Astfel, în Creta, unde a vorbit la Academia bizantină din Gonia despre *Poezia bizantină și implicațiile ei în spiritualitatea românească*, a constatat o asemănare surprinzătoare și emoționantă, pentru el, între Creta și Maramureșul românesc: «O nunță, bunăoară, nu este întrupeată dacă cineva moare, ci se tănuiește până bucuria a luat sfârșit, ca în sfîntul nostru Maramureș» (p. 242). Referindu-se la alte elemente comune, anume că insula Creta este creștină de două milenii, cu numeroase mărturii străvechi creștine care se păstrează cu mare grijă, despre popasul ce l-a făcut aici Sf. apostol Pavel, în drum spre Roma, cînd a lăsat episcop pe Titus, Biserica Titus, monument istoric, lingă ea un *martyrion*, asemănător cu cel de la Niculițel, s.a., l-au făcut să constate că «lumea noastră, atât de unitară ca ființă interioară, din Creta peste Athos, pînă la Maramureș, după un mileniu și jumătate de spiritualitate bizantină, victuă împreună, și-a păstrat alături de profunda omenie și ospitalitate, izvorul unei nădăjduiri neclintite în vitalitatea spirituală a devenirii noastre, ca oamenii ai binelui și frumosului, ai iubirii care nu pierie niciodată, în lumina Logosului* intrupat și în istoria popoarelor noastre, ale Europei răsăritene de tradiție bizantină» (p. 245). În altă parte a volumului atră deosebită însemnătatea istorică și religioasă a *martyrionului* de la Niculițel: «pentru noi vorată, matcă de origine, așa cum este pe de altă parte, Sarmisegetuza, și trebuie ocrotit ca atare. Acest cuib de cărămidă de peste o mie șase sute de ani, păstrat în pămînt pînă astăzi, ieșit la iveală în favoarea istoriei noastre, trebuie păstrat cu toată responsabilitatea. Se spune că un mare muzeu ar fi voit să-l transfere cu deal cu tot între averile sale. Este al nostru, alături de Voroneț și Putna, de fîrezi și Dintr-un Lemn, de Cloșca cu pui de aur și *Miotița*, parte din tezaurul nostru național» (p. 78).

În Italia, monumentele și mărturiile grandioase ale anticității latine și creștine l-au încîntat pînă la extaz. Descrierea lor a pus la grea încercare condeiul său de poet și de mărturisitor creștin. Iată ce spune de cele simțite și trăite în Capela Sixtină, în fața icoanelor lui Rafael: «Stai aici cu, ochii stors de mulțumire și fericire, și te mai uita o ultimă (căci nu-i cu puțință ultima) oară la lumina blîndă, la chipul biruitor al Mircei ce vine să salveze istoria, să adauge iubire, vine tirînd lubirea uriașă, lăsînd să se reverse oceanele iubirii, peste pămînt. A adus viața din iubire, a aprins focul ei în lume, acum vine să-i vadă roadele și să-i dăruiască ultima depînăitate de care nu se va mai îndepărta, vine să înlocuiască slujitori prin prieteni, vine de-a dreptul să fie lumină nemijlocită, să fie lumina cotății, vine să fie mereu în mijlocul lumii, văzut de toată suflarea și semîntia. Nu se mai lasă dorit, crezut, nădăjduit, ci văzut și iubit, din slavă-n slavă, fără să mai plece vreodată, fără să-l mai acopere vreun nor ca pe Tabor, ca la Înălțare. Nu mai vin norii să-l tănuiește niciodată, pentru că nu există moarte». Declară că s-a întors din Italia, «întinerit, cum întinerita-am (sufletește) de atîtea ori în alte slavite locuri, în Moldova sau Constantinopol, în Ierusalim sau Athena, la Toledo sau Madrid, Louvru sau Zagorsk, la Amsterdamul lui Rembrandt sau lingă părinți» (p. 312).

A retipărit în volum convorbirea pe care a avut-o cu omul de cultură japonez Daisaku Ikeda, precum și convorbirea cu pedagogul Hans Majer, ministrul învățămîntului și culturii al Landului Bavaria.

Multe din texte sînt dedicate de poet, nominal, prietenilor săi de suflet și cîndintă, lui Liviu Petrîna, Paul Gherăsim — pictorul care-l ilustrează volumul cu un trandafir simbolic, Paisie Olaru, Ilie Cleopa, Ioanichie Bălan, Ioan Caraza, Constantin Galeriu, Ilie Butăi — fostul său învățător și binefăcător, Daniel Gelsi — profesor italian, prieten al României, care știe pe de rost cîntecule românești, lui Nestor Vornicescu — Mitropolitul Olteniei, a cărui lucrare de doctorat în Teologie *Scieri patristice în Biserica Ortodoxă Română pînă în sec. XVII* (retipărită în ediție adăugită sub titlul *Primele scrieri patristice în literatura noastră sec. IV—XVI, 1984*) o recenzează într-un articol, cu judicioase aprecieri, și-i mulțumește «fiului de țărani moldoveni cu suflet înflăcărat după valorile patriei».

Lectura volumului *Iubirea de Patrie* a lui Ioan Alexandru instruieste, edifica și reconfortează, «întinereste» și reîntinereste, spiritual, cultural, literar și patriotic.

Pr. GH. CUNESCU

PT-4

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL CIII - Nr. 7-8 - IULIE-AUGUST 1967

CUPRINSUL

	Pag.
Gheorghe Vasilescu, A. XLI-a aniversare a istoricului act de la 23 August	493
VIAȚA BISERICESCA	
<i>Dialog ecumenic între ortodocși și romano-catolici</i>	500
<i>Simpozion interortodox la Boston (S.U.A.) asupra documentului Consiliului Ecumenic al Bisericilor — «Botez, Euharistie, Preoție», de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului</i>	501
<i>Colocviul organizat de Conferința Bisericilor Europene cu privire la documentul «Botez, Euharistie, Ministeriu» (Görlitz — R. D. Germană, 25—28 iunie 1985), de Pr. prof. Ștefan Alexe</i>	505
<i>Al IX-lea simpozion ecumenist de la Regensburg — Spindelhof (R.F.G.), 15—21 iulie 1985, de Pr. asist. dr. Viorel Ioniță</i>	507
INDRUMĂRI PASTORALE	
Pr. asist. Ștefan Sandu, <i>Temeiuri teologice pentru apărarea păcii în scrierile Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moiseșcu</i>	509
Pr. drd. Vasile Gordon, <i>Cunoașterea temeinică a Sîntei Scripturi și folosirea ei în predică</i>	533
DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE	
Pr. prof. D-ru Radu și A. M. Bălan, <i>Un aprător al Ortodoxiei — Gherasim Vlăhul. Teolog, filosof și lexicograf (1605/7—1685)</i>	544
Pr. dr. Ioan V. Dură, <i>Sfințirea Sîntului și Marelui Mir în Biserica Ortodoxă Română, sec. XVI—XIX</i>	549
Gheorghe Vasilescu, <i>Un mileniu de atestare documentară a voievozadelor lui Gelu. Glad și Menumoru</i>	561
ANIVERSĂRI — EVOCĂRI	
Prof. dr. Iorgu Ivan, <i>Profesor dr. Lazăr Iacob — 100 de ani de la naștere</i>	571
Pr. dr. Gh. I. Drăgulin, <i>Profesor dr. Nicolae Nitzulescu — la 150 de ani de la naștere</i>	579
Protos. Ștefan Gușă, <i>Nicolae Tonitza — 100 de ani de la naștere</i>	589

DOCUMENTARE

- Diac. lect. Dorin Oancea, *Coordonate teologice ale activității Prea Fericitului Patriarh Dr. Justin Moisescu* 598
- Diac. conf. Nicu Moldoveanu, *Muzica psaltică în Biserica noastră, în prima jumătate a sec. XX (Partea I)* 615

RECENZII

- Pagini dintr-o arhivă inedită*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Dr. Antonie Plămădeală, București, 1984, 436 p., de Pr. Gheorghe Cunescu 637
- Mihai Rădulescu, *Civilizația armenilor*, București, 1983, 259 p., de Pr. asist. dr. Nicolae Dură 641

A XLI-A ANIVERSARE A ISTORICULUI ACT DE LA 23 AUGUST 1944

Actul istoric de la 23 August 1944 — eveniment de însemnătate epocală pentru destinele țării, pentru întreaga evoluție a societății românești —, reprezintă una dintre cele mai remarcabile pagini din istoria poporului nostru, străbătută ca un fir roșu de lupta necontenită pentru apărarea gliei strămoșești, pentru cucerirea și păstrarea suveranității naționale și a independenței sale de stat.

Privit în contextul larg al istoriei noastre multimilenare, actul de la 23 August 1944 a demonstrat capacitatea poporului român de a înfăptui, în momente de răscruce ale istoriei, concentrarea tuturor energiilor și resurselor sale împotriva dominației străine, pentru independența națională și progres social, pentru apărarea valorilor materiale și spirituale făurite de înaintași. Exemple strălucite, în acest sens, oferă războaiele de neafirmare duse de voievozii români, revoluțiile din 1784, 1821, 1848, Unirea de la 1859, cucerirea deplinei independențe de stat a țării, în 1877, făurirea statului național unitar român, în 1918. Glorioasa aniversare a actului de la 23 August 1944 constituie, astfel, un fericit prilej de rememorare a tradițiilor luptei întregului nostru popor pentru dreptate socială, unitate și independență națională. În același timp, el se înscrie ca o contribuție remarcabilă a poporului nostru la lupta națiunilor lumii pentru zdrobirea fascismului.

Retrospectiva marelui eveniment din August 1944 pune în evidență faptul că acesta n-a fost rezultatul unor factori întâmplători, al unei situații conjuncturale interne sau externe — chiar dacă evenimentele au avut loc în împrejurări politico-militare internaționale favorabile —, ci actul energic de voință al întregului nostru popor, rezultatul afirmării unui larg consens național, bazat pe necesitatea vitală a realizării unor țeluri de care depindea însăși soarta poporului român.

Este bine cunoscut că lupta antifascistă a avut vechi tradiții în România. Pericolul grav pe care hitlerismul și, în general, fascismul îl reprezenta pentru independența și integritatea teritorială a țării, pentru democrație, pentru pacea omenirii, a făcut ca mase largi, aparținând celor mai diverse categorii sociale, să se ridice la luptă spre a-i bara calea. Luptele muncitorești din anii crizei economice, care au avut un pronunțat caracter politic, antifascist; victoriile repurtate de forțele democratice în alegerile parlamentare parțiale din 1936 și în alegerile pentru consiliile județene din 1937; activitatea unor organizații democratice, precum Comitetul Național Antifascist, Amicii U.R.S.S., Frontul Studentesc Democrat, în care s-au înregimentat numeroși intelectuali, personalități de vază ale vieții științifice și culturale; marile demonstrații antifasciste ale populației de la 1 mai 1939, în organizarea cărora s-a remarcat tînărul militant Nicolae Ceaușescu — toate acestea au

constituit grăitoare mărturie ale sentimentelor antifasciste de care erau animate cele mai largi și mai diverse categorii sociale. Dictatul hitlerist de la Viena, prin care a fost smulsă din trupul țării partea de nord a Transilvaniei, apoi instaurarea dictaturii antonesciene, cu toate urmările ei tragice — subordonarea țării Germaniei naziste, antrenarea României în războiul antisovietic, ruinarea economiei naționale, prădată de ocupanții hitleriști și transformată în apendice al mașinii de război fasciste —, au făcut să se accentueze și mai mult ura și împotrivirea poporului față de fascism, hotărârea de a izgoni din țară pe ocupantul hitlerist și a înlăturarea regimului antonescian, a asigura redobândirea independenței naționale și a integrității teritoriale a României, scoaterea ei din războiul nedorit, potrivit intereselor țării. Acestor sentimente generale, unanime, caracteristice ca factor comun pentru întregul popor, îi s-au adăugat și factori specifici diferitelor clase și pături ale populației — toate generând ampla mișcare de rezistență patriotică, antifascistă, care a căpătat caracter național, acționind viguros împotriva dominației naziste și a războiului hitlerist dus împotriva Uniunii Sovietice, pentru doborârea dictaturii antonesciene. În ajunul istoricului eveniment din August 1944, largă mișcare antifascistă se identifica, în fapt, cu întregul popor, cu întreaga națiune. Această uriașă concentrare de forțe a constituit factorul hotărâtor al victoriei de la 23 August 1944. Realizarea marelui act istoric a avut loc în condiții internaționale favorabile, determinate de victoriile armatelor sovietice și ale aliaților, de lupta popoarelor din Europa împotriva fascismului german. După cum se știe, anul 1944 era dominat de încestarea dintre coaliția antihitleristă și forțele fasciste, de amplificarea luptei de rezistență a popoarelor aflate sub dominația Reichului nazist și a milițaristilor japonezi.

Marea cotitură românească de la 23 August 1944, când întreaga oștire română a întors armele împotriva Germaniei naziste, a vădit cu pregnanță starea de spirit antihitleristă care domnea în rîndurile poporului român.

Ridicînd pe noi culmi gloria înaintașilor, unitățile militare române, împreună cu forțele patriotice, cu sprijinul activ al întregului popor, au eliberat, prin forțe proprii, numai în 8 zile (23—31 august 1944), întregul teritoriu aflat atunci sub autoritatea statului român. Unul din factorii de bază ai acestor succese l-a constituit, ca de altădată ori în decursul istoriei multimilenare a poporului român, colaborarea strînsă între armată și popor, participarea voluntară a cetățenilor — muncitori, țărani, intelectuali, bărbați și femei, bătrîni și tineri — atît la acțiunile de luptă propriu-zisă, cît și la sprijinirea, sub diferite forme și modalități, a trupelor luptătoare. Prin aceasta, insurecția din August 1944 a îmbrăcat caracterul autentic al unui război al întregului popor. Continînd fără pauză luptele, armata română a acționat apoi, în cooperare cu trupele sovietice, pentru eliberarea părții de nord-vest a țării, cotropită de Ungaria horthystă în urma odiosului dictat fascist de la Viena, din 30 august 1940. După alungarea, la 25 octombrie 1944, a tuturor trupelor hitleristo-horthyste de pe întreg teritoriul patriei, ostașii români, alături de cei ai armatei sovietice, au luptat cu eroism și au participat

activ la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți din teritoriul Austriei, pînă la victoria deplină asupra fascismului.

La 9 mai 1945, cînd războiul antihitlerist a luat sfîrșit cu victoria Națiunilor Unite, armata română se prezenta cu un bilanț bogat de luptă. Astfel, timp de 260 de zile, începînd cu 23 August 1944 și pînă la victoria finală asupra fascismului, armata română — al cărei efectiv s-a ridicat pe întreaga durată a războiului la peste o jumătate de milion de militari — a parcurs luptînd circa 1700 de kilometri — de la Marea Neagră pînă în Podișul Boemiei —, și a eliberat peste 3800 de localități. În înfruntarea cu inamicul, armata română a înregistrat pierderi cifrate la aproape 170.000 de militari (morți, răniți și dispăruți). Aportul economic al poporului român la înfringerea mașinii de război naziste a depășit un miliard de dolari, în valuta anului 1938.

Analiza aprofundată a actului istoric înfăptuit de poporul român la 23 August 1944 pune în evidență faptul că insurecția română a depășit, prin însemnătate, teritoriul național, fiind un eveniment cu dimensiuni și implicații continentale. Ea a avut ample repercursiuni politice și militare în ansamblul celui de-al doilea război mondial, grăbind sfîrșitul acestuia cu circa 200 de zile, fapt care a scutit omenirea de incalculabile jertfe umane și pierderi materiale.

Angajarea hotărîtă a României, cu întreg potențialul economic și uman, imediat după 23 August 1944, alături de Uniunea Sovietică și celelalte forțe ale Națiunilor Unite — act suveran, independent, efectuat prin opțiunea liberă a întregului popor —, într-un moment cînd soarta războiului nu era încă decisă și înfringerea Germaniei hitleriste era departe de a fi clarificată, a înscris țara noastră în rîndul principalelor state care și-au adus contribuția la victoria deplină asupra fascismului.

Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă și a asigurat istorica izbîndă demonstrează că 23 August 1944 a reprezentat un energic și determinant act de voință al întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur viitorul.

Actul de la 23 August 1944 a marcat nu numai răsturnarea regimului de dictatură antonesciană și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, pentru cucerirea deplină a independenței și suveranității naționale, ci a schimbat destinul istoriei generale a României, inaugurînd o eră nouă în viața poporului român — era socialistă —, a înfăptuirii celor mai înaintate idealuri de libertate și dreptate socială spre care au aspirat și pentru care au luptat de-a lungul veacurilor fiii acestei țări. Definind dimensiunile acestui eveniment remarcabil din istoria noastră națională, președintele Nicolae Ceaușescu sublinia că el «a marcat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, care a dus la cucerirea adevăratei independențe a patriei. Masele populare și-au dobîndit, cu arma în mînă, dreptul de a fi stăpîne pe bogățiile naționale, de a-și făuri destinele potrivit intereselor și aspirațiilor proprii, precum și posibilitatea de a construi pe pămîntul patriei cea mai dreaptă orînduire socială — orînduirea socialistă». Se reliefează, în acest fel, măreția actului eroic al demnității noastre na-

ționale de la 23 August 1944, cu adinci rădăcini în trecutul poporului român, adevăratele sale valențe de eveniment istoric crucial, care a pus temelii trainice României de azi — țară prosperă, liberă, independentă și suverană între popoarele și națiunile lumii.

În perioada care a trecut de la memorabila biruință din August 1944, poporul român a parcurs mai multe etape de dezvoltare economico-socială — de la orînduirea bazată pe exploatare și asuprire din trecut, la orînduirea socialistă de astăzi, în care, cu adevărat stăpin pe soarta sa, își edifică în deplină libertate propria istorie.

În prima etapă, în cadrul acestui proces, în fața României se ridicau spre rezolvare obiective și sarcini importante ca: mobilizarea tuturor forțelor umane și materiale în scopul ducerii războiului antihitlerist pînă la victoria finală; refacerea economică a țării; înlăptuirea unor reforme în interesul maselor populare; democratizarea vieții politice și constituirea unui guvern care să asigure realizarea acestor deziderate. Instaurarea la 6 martie 1945, a primului guvern democratic din istoria țării, a făcut posibilă adoptarea acestor măsuri, între care reforma agrară ocupa un loc de primă importanță.

Proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947, a dat o nouă perspectivă actului de la 23 August 1944, marcînd trecerea la etapa edificării societății socialiste. Naționalizarea principalelor mijloace de producție, la 11 iunie 1948, declanșarea procesului de transformare socialistă a agriculturii, celelalte prefaceri în viața economică, politică, cultural-educativă, în învățămînt, știință și artă au pus temelii trainice începerii și dezvoltării operei de construcție a socialismului în România. Ca urmare a progresului neîntreput al industriei, care a devenit ramura hotărîtoare, conducătoare a economiei naționale, a încheierii cu succes a cooperativizării socialiste a agriculturii, a prefacerilor din toate domeniile de activitate, în România s-a creat o economie socialistă unitară, s-au generalizat relațiile socialiste de producție.

O nouă etapă, calitativ superioară, în construcția socialistă s-a deschis începînd cu Congresul al IX-lea al P.C.R., din iulie 1965, moment cu consecințe cruciale pentru mersul istoric al poporului nostru, pentru edificarea noii societăți. Caracteristica dominantă a acestei etape este exprimată de noile dimensiuni ale teoriei și practicii construcției socialiste imprimate de gîndirea novatoare, profund creatoare a președintelui Nicolae Ceaușescu. Prin modul nou, creator de abordare a sarcinilor social-economice ale etapei istorice date, prin lărga deschidere spre înnoiri și perfecționări în toate domeniile de activitate, Congresul al IX-lea a inaugurat o perioadă de dinamism fără precedent în dezvoltarea societății socialiste românești, de uriaș avînt creator al maselor de oameni ai muncii.

Perioada inaugurată de Congresul al IX-lea, cea mai bogată în realizări și împliniri, se caracterizează prin mutații de esență pe planul dezvoltării într-un ritm susținut a forțelor de producție, cu accentul pe ramurile de vîrf ale industriei, pe modernizarea continuă a bazei tehnico-materiale a agriculturii — ramură fundamentală a economiei —, și, pe această bază, pe creșterea nivelului de trai, material și spiritual, al întregului popor.

Realizările obținute de poporul nostru în transpunerea în viață a orientărilor și hotărârilor Congresului al IX-lea, au permis Congresului al X-lea al P.C.R., ținut în august 1969, să fundamenteze necesitatea și posibilitatea trecerii la o etapă nouă, superioară a dezvoltării țării — etapa făuririi societății socialiste multilaterale dezvoltate în patria noastră. Originalitatea concepției privind făurirea societății socialiste multilaterale dezvoltate se exprimă, înainte de toate, în faptul că această operă este înțeleasă ca un proces complex și atotcuprinzător, care vizează dezvoltarea armonioasă și perfecționarea necentenită a forțelor de producție și sociale, perfecționarea permanentă a întregului sistem al suprastructurii, promovarea fermă a principiului eticii și echității socialiste, afirmarea personalității umane, a umanismului nou care pune pe primul plan omul cu necesitățile și năzuințele lui.

În istoria patriei s-a întipărit adânc memorabila zi de 28 martie 1974, cînd Marea Adunare Națională a ales, prin votul său unanim, pe Domnul Nicolae Ceaușescu în suprema funcție de stat — președinte al Republicii Socialiste România.

Noua strategie a dezvoltării României formulată de Congresul al X-lea, a fost amplificată și adîncită la Congresul al XI-lea al P.C.R., ale cărui lucrări s-au desfășurat în noiembrie 1974. Cu acest prilej, a fost adoptat Programul de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism — în a cărui inițiere și elaborare rolul hotărîtor l-a avut președintele Nicolae Ceaușescu — care, a trasat linia strategică generală și orientările tactice ale politicii interne și externe a statului nostru, direcțiile fundamentale ale dezvoltării societății românești pe drumul socialismului. Prin conținutul său și prin modalitățile de acțiune preconizate, Programul a pus în evidență analiza temeinică a fenomenelor din societatea românească și din viața internațională, a stabilit ritmuri de dezvoltare fără precedent în toate domeniile, a acordat o însemnătate cardinală constituirii surselor necesare pentru susținerea eficace a efortului de investiții proiectat.

Strategia făuririi societății socialiste multilaterale dezvoltate în țara noastră și-a găsit o amplă și judicioasă concretizare în programele și hotărîrile Congresului al XII-lea al P.C.R., din noiembrie 1979, care a stabilit ca obiectiv fundamental trecerea României la un nou stadiu de dezvoltare, realizarea unei noi calități a muncii și vieții în toate domeniile de activitate. În același timp, Congresul a hotărît dezvoltarea mai accentuată a bazei energetice și de materii prime, în vederea asigurării condițiilor necesare progresului continuu al economiei naționale. Un obiectiv programatic, cu profunde implicații economice și sociale, stabilit pe baza hotărîrilor Congresului al XII-lea, îl constituie înfăptuirea noi revoluții agrare, menite să asigure făurirea unei agriculturi moderne, de înaltă productivitate și rentabilitate.

În conformitate cu programele și orientările formulate de Congresele IX, X, XI și XII, de Conferințele naționale ale P.C.R., în centrul operei de construire a societății socialiste multilaterale dezvoltate a stat intensă industrializare a României, ca bază a progresului general, a ridicării economico-sociale a tuturor zonelor și localităților, a nivelului

de viață al întregului popor. O ascensiune continuă a înregistrat agricultura socialistă, producția agricolă fiind astăzi de 7 ori mai mare față de 1944. Marile succese pe care poporul nostru le-a dobândit în industrializarea țării, în progresul puternic al agriculturii, în dezvoltarea celorlalte ramuri ale economiei au constituit factori esențiali care au asigurat creșterea continuă a venitulului național și, pe această bază, a nivelului de viață al întregii națiuni. O puternică dezvoltare au cunoscut învățămîntul, știința, ocrotirea sănătății; s-a realizat un amplu program de construcții social-culturale, de locuințe, precum și de instituții culturale și științifice. S-a lărgit cadrul organizatoric de participare activă, în condiții de deplină egalitate, a tuturor fiilor patriei la conducerea vieții economice și sociale a țării. În acest sens, s-a creat și perfecționat un amplu și original sistem de organisme larg democratice, de la nivelul întreprinderilor și instituțiilor, pînă la nivel național. Prin aceste organisme se reafirmă autoconducerea pe planul unităților economico-sociale, autoconducerea în plan teritorial, iar, la scară națională, prin forumuri democratice reprezentative, se asigură participarea directă, nemijlocită, a tuturor oamenilor muncii, la organizarea și conducerea societății, la exercitarea efectivă a puterii de către popor. Expresia concentrată a acestei realități o constituie Frontul Democrației și Unității Socialiste, organism larg și cuprinzător care grupează toate organizațiile politice, de masă și obștești din țara noastră.

Drept urmare, în noua perioadă inaugurată de Congresul al IX-lea al P.C.R. — denumită, pe drept cuvînt, «Epoca Ceaușescu» — România a trecut de la o economie slab dezvoltată, preponderent agrară, la o economie dinamică, cu o industrie și o agricultură în plin proces de dezvoltare și modernizare, cu un nivel de civilizație materială și spirituală tot mai ridicat.

Preocupîndu-se de soluționarea problemelor poporului și înflorirea multilaterală a patriei, România socialistă participă activ la rezolvarea, în spirit constructiv, a marilor și complexelor probleme ale vieții internaționale. Sub conducerea președintelui Nicolae Ceaușescu — personalitate proeminentă a lumii contemporane —, România acționează cu consecvență pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, pe baza principiilor egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc. România se pronunță cu fermitate pentru lichidarea subdezvoltării și înfăptuirea dezarmării și, în primul rînd, pentru dezarmare nucleară, pentru stingerea focarelor de război și rezolvarea prin mijloace pașnice a oricăror litigii între state, pentru respectarea cu strictețe a dreptului internațional. Aceste principii, afirmate și susținute cu hotărîre de țara noastră, au conferit și conferă României socialiste, președintelui ei, un înalt și binemeritat prestigiu internațional.

Adîncind și amplificînd spiritul Congresului al IX-lea, cel de-al XIII-lea Congres al P.C.R., desfășurat anul trecut și care a adoptat un program în egală măsură realist și cetezător, a stabilit ca, în cincinalul următor și mai departe, pînă în anul 2000, România să înfăptuiască

Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și să creeze condițiile necesare care să o propulseze, pînă la sfîrșitul secolului actual, în rîndul țărilor avansate ale lumii.

În această viziune optimistă și mobilizatoare, principala preocupare o va constitui dezvoltarea și modernizarea forțelor de producție, sferă decisivă pentru progresul general al țării. În anii care vin, atît industria cît și agricultura, care dispun în toate compartimentele de rezerve ce așteaptă să fie valorificate deplin, vor fi așezate pe bazele ferme ale unei dezvoltări intensive.

Aniversarea a 41 de ani de la victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din August 1944, constituie pentru întregul nostru popor un minunat prilej de a-și mobiliza forțele creatoare pentru îndeplinirea neabătută a politicii interne și externe a statului, de a face totul pentru ca, în spiritul hotărîrilor Congresului al XIII-lea al P.C.R., al orientărilor și indicațiilor președintelui Nicolae Ceaușescu să asigure, prin eforturi proprii, ridicarea patriei socialiste pe noi culmi de civilizație și progres social.

GHEORGHE VASILESCU

• VIAȚĂ • BISERICĂȘCĂ •

DIALOG ECUMENIC ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI ROMANO-CATOLICI

Între 3—8 iunie 1985 s-a reunit în orașul Opole din Polonia *Comitetul de coordonare* din cadrul Comisiei internaționale mixte de dialog teologic dintre Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă. Întrunirea a avut loc la «Instytut Pastoralny Diecezji Opolskiej» și a fost condusă de Episcopul Nossol. Se știe că tehnica de lucru a Comisiei internaționale de dialog este următoarea: se întrunește o dată la doi ani; în anul dintre reuniuni, se întrunesc trei sub-comisii care studiază același document și alcătuiesc fiecare câte un referat. Apoi se întâlnește *Comisia de coordonare* care, din cele trei referate ale sub-comisiilor, alcătuiește un singur referat care urmează a fi prezentat apoi Comisiei plenare spre discutare, îmbunătățire și aprobare.

Comisia de coordonare este alcătuită din opt ortodocși și opt romano-catolici, și din ea fac parte următorii:

Reprezentanți ortodocși

I.P.S. Arhiepiscop Stelianos al Australiei (co-președinte); I.P.S. Mitropolit Parthenie de Cartagina; I.P.S. Arhiepiscop Kiril de Smolensk (URSS); Mitropolitul Antonie al Ardealului (România); P.S. Episcop Ieremia de Wrocław și Szezeczin; Prof. dr. Meqas Farandos (Atena); Prof. John Zizulov (Sofia), și Prof. Stoian Goșevici (Belgrad). Ca și colaboratori, au mai luat parte: Arhim. Spiridon Papaghiorghiu, domiciliat la Roma, și D-na Zenaida Nossova (U.R.S.S.).

Reprezentanți romano-catolici

Em. Sa Cardinalul Jean Willebrands (Roma) (co-președinte); Em. Sa Arhiepiscopul Mariano Magrassi (Bari — Italia); Prof. Ernst Suttner (Viena); P. Cuv. Emanuel Lamme (Belgia); Pr. prof. Jean Tillard (Canada); Pr. prof. W. Hryniewicz (Polonia); Prof. Vittorio Peri și Pr. Pierre Duprey (co-secretar). Au mai luat parte cu titlul de colaboratori: Mgr. Eleuterio Fortino, Monahia Janette Dastoug și D-ra Paola Habrizi (Roma).

Întrucât la reuniunea de anul trecut din Creta documentul final al întâlnirii, intitulat «Credința, Tainele și unitatea Bisericii», nu a putut fi terminat, a fost readus în discuție la Opole înainte de începerea lucrărilor. Întrindu-se în ordinea de zi, au fost studiate trei referate ale celor trei sub-comisii, cu tema *Taina Preoției în structura sacramentală a Bisericii. În special importanța succesiunii apostolice pentru sfințirea și unitatea poporului lui Dumnezeu*. Prima sub-comisie s-a întâlnit la Opole (Polonia), între 17—19 decembrie 1984; a doua, la Roma, între 27—31 decembrie 1984, iar a treia s-a întâlnit la Bari (Italia), între 20—28 februarie 1985.

Din aceste trei referate și pe baza lor *Comitetul de coordonare* a alcătuit un singur referat, totalizând 13 pagini, rediscutând întreaga problemă și procedind nu numai la extragerea elementelor comune din cele trei referate ale sub-comisiilor și a contribuțiilor speciale ale fiecărui referat, ci contribuind și prin alte elemente de adncire, lămurire și explicitare a temei. Referatul Comitetului de coordonare de la Opole va fi prezentat anul viitor Comisiei mixte internaționale de dialog, care se va întruni la Bari, în Italia, între 29 mai — 7 iunie 1986.

La pregătirea Referatului de la Opole, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a contribuit activ alături de ceilalți delegați ortodocși și romano-catolici. Într-o intervenție la începutul lucrărilor a recomandat să se țină seama la redactarea câteva principii generale, printre care: să se afirme consensul teologic, doctrinar, fără a se evita evidențierea divergențelor. Evitarea nu le va salva, ci doar le va ascunde. Mai bine să le sesizăm, să le explicăm și să le aducem la un numitor comun. Referatul va trebui să vorbească împede de cele trei etape ierarhice, de succesiunea apostolică, de preoția sacramentală diferită de preoția credincioșilor, dar să se refere și la aceasta din urmă. Să afirme egalitatea absolută a tuturor episcopilor și faptul că ei sînt dependenți de Sinodul din care fac parte. Să se arate că diferitele titluri apărute în istorie, ca: papă, patriarh, mitropolit, arhiepiscop, monsegnor, cardinal, prelat, etc., sînt atribute administrative, conferite de oameni și nu sînt categorii ierarhice și de drept divin. Să se vorbească despre celibatul episcopilor în ortodoxie și despre celibatul în general în romano-catolicism, și să se dea explicații care să scoată tema din categoria divergențelor. Să se vorbească de rolul diaconilor, despre ierurgii și cine le săvîrșește, despre dreptul și datorita de a învăța, despre rolul bărbatilor și al femeilor în Biserică. Într-un stil deferent să se vorbească în special de slujirea femeilor, arătîndu-se și faptul că în tradiția celor două Biserici nu s-a practicat hirotonia femeilor, în sensul sacramental în care s-a practicat hirotonia bărbatilor. În felul acesta se vor pune baze solide și pentru viitorul în care vom aborda problema papalității, a primatului și a infailibilității.

Toate aceste propuneri s-au reflectat apoi în Referatul final. La sfîrșit s-a discutat asupra temei viitoare de pe agenda dialogului, care va trebui definitivată și aprobată la Bari. Unii ortodocși au propus să trecem imediat la tema papalității în viața Bisericii, deoarece este cea mai grea și trebuie abordată cu prioritate. Delegatul român a arătat că e prematur să se treacă direct la această temă. Am discutat despre Biserică în general, despre Simbolul Credinței și Filioque, despre tainele de inițiere (Botez, Mirungere, Euharistie); acum discutăm despre *Preoție*. În mod normal ar trebui să terminăm cu Tainele. Sînt probleme și în ceea ce privește Mărturisirea, Măslul și Cununia, și, în general, în domeniul reînnoirii și desăvîrșirii vieții creștine. Trebuie să fim logici. Mai avem nevoie de o etapă, înainte de a trece la problema cea mare! Știm că sînt unii care ne grăbesc spre această problemă, mai ales din lumea neoficială, grecească, necumenică (o minoritate), dar acela ne împing spre aceasta pentru a se bucura de eșecul dialogului. Or, noi avem o însărcinare serioasă din partea Bisericii noastre, și trebuie să ne-o îndeplinim onorabil. Nu neapărat să realizăm unitatea, dacă nu se va putea realiza, dar să nu ni se reproșeze că am procedat fără fapt și fără înțelepciune, că am escaladat dialogul, trecînd peste etapele de pregătire și de obținere a acordurilor în mod firesc, logic, unul după altul, așa cum sînt temele legate între ele. După lungi discuții, acest punct de vedere a fost acceptat.

Se vor propune la Bari, pentru agenda viitoare, două teme la alegere: *Taine și jurisdicție* sau *Tainele și structura canonică*, acestea integrîndu-se și în Planul mare alcătuit la începutul dialogului. În cadrul acestor teme se va discuta despre săvîrșitorii tainelor, relația episcop-Biserică, taine de reînnoire și desăvîrșire, și, în general, se va pregăti terenul pentru trecerea la tema *jurisdicției canonice*, care a dat naștere în trecut la altele separări în Biserică, la atitea pretenții și la subtile treceri din domeniul administrativ la motivări dogmatice și la implicații eclesilogice.

Cu prilejul lucrărilor de la Opole, delegații au participat la o procesiune *Corpus Christi*, de mare amploare și au vizitat minăstirea de la Cestochova, cu celebra icoană bizantină a Maicii Domnului, monument național polonez.

**SIMPOZION INTER-ORTODOX LA BOSTON — S.U.A.
ASUPRA DOCUMENTULUI CONSILIULUI ECUMENIC
AL BISERICILOR: «BOTEZ, EUHARISTIE, PREOȚIE»**

Între 11—18 iunie 1985 a avut loc la Boston — S.U.A. un Simpozion organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor — Comisia «Credință și Constituție» — în vederea discutării de către reprezentanții ai Bisericilor Ortodoxe a documentului «Botez, Euharistie, Preoție» (Lima, 1982). Gazda a fost I.P.S. Arhiepiscop Iakovos al Arhiepiscopiei greco-ortodoxe din cele două Americi, la Școala Teologică «Sfînta Cruce» din Boston.

Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I.P.S. Mitropolit Antonie al Ardealului.

Discuțiile au avut loc în limba engleză. Într-una din zile, la invitația și sub conducerea preotului român Nicolae Apostola, duhovnic la Seminarul Holy Cross din Boston și paroh al unei comunități române ortodoxe din Worcester, toți participanții la Simpozion au vizitat cele cinci biserici ortodoxe din orașul Worcester. Parohiile din oraș au organizat o agapă, la care s-au ținut cuvântări. La sfârșitul lucrărilor, toți participanții au fost invitați la o recepție la New York (19 iunie 1985), de către Arhiepiscopul Iakovos.

În urma discuțiilor, analizelor, în patru grupe de lucru (Mitropolitul român Antonie a condus una dintre grupele de lucru) și în urma prezentării unor referate, participanții la Simpozion au elaborat un referat cu următorul conținut:

A. Introducere

1. Dăm slavă lui Dumnezeu celui în Treime că noi, ierarhi și teologi, reprezentând Bisericile Ortodoxe Răsăritene și Vechi Orientale, membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, am putut să ne întâlnim la «Holy Cross Greek School of Theology», în Brookline, Massachusetts - S.U.A. (o listă a participanților se anexează la acest Raport). Temeiul nostru a fost să clarificăm o seamă de probleme care se vor putea pune Bisericilor Ortodoxe când vor proceda la alcătuirea unui răspuns oficial la documentul *Botez, Euharistie și Preotie* (B.E.M.), adoptat la Lima (1982) de către Comisia «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

2. Am dori să ne exprimăm grațitudinea celor ce au găzduit simpozionul, Arhiepiscopiei Greco-Ortodoxe din America de Nord și de Sud, și Școlii teologice «Holy Cross» (Șfinta Cruce), ca și «Secției intereselor Ortodoxe» (The orthodox Task Force), și Comisiei «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care au mediat organizarea unei întâlniri atât de reprezentative. Sintem de asemenea recunoscători pentru ocazia ce ni s-a dat de a vizita mai multe parohii ortodoxe din regiunea Boston.

Eminența Sa Arhiepiscopul Iakovos, Primatele Arhiepiscopiei Greco-Ortodoxe din America de Nord și de Sud a salutat pe membrii Simpozionului cu prilejul ceremoniei de deschidere a lucrărilor, împreună cu alți distinși reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe locale și ai altor Biserici din regiune.

3. Moderatorul Simpozionului a fost Eminența Sa Prof. Dr. Mitropolit Hrisostom de Mira (Patriarhia Ecumenică din Constantinopol). Au prezentat comunicări următorii: Rev. Dr. Günther Gassmann și Rev. Dr. Ghenadios Limuris: *Introducere generală asupra documentului «Botez, Euharistie, Preotie» în situația ecumenică de astăzi*; Prof. Dr. Nikos Nissiotis: *Sensul Recepției în legătură cu rezultatele dialogului ecumenic, pe baza documentului BEM*. Acestuia i-a răspuns Episcopul Nerses Bozabalian. Apoi au vorbit: Arhiepiscopul Kiril de Smolensk: *Semnificația și statutul documentului BEM în mișcarea ecumenică*; Mitropolitul Dr. Antonie al Ardealului: *Documentul BEM în teologia ortodoxă românească. Stadiul actual al discuțiilor*; Prof. dr. Theodor Stilianopoulos: *Problema recepției Documentului BEM în Biserica Ortodoxă, în lumina angajamentelor sale ecumenice*. I-a răspuns Rev. dr. K. M. George. Apoi au vorbit: Rev. prof. dr. Thomas Hopko: *Problemele ce conținută Ortodoxia în «Procesul de recepție» al B.E.M.-ului*. I-a răspuns Mitropolitul Prof. Dr. Hrisostom de Mira.

4. Pe baza acestor comunicări și a discuțiilor în plenară, și discuțiile în patru grupe de lucru, participanții la Simpozion supun spre apreciere următoarele considerații și recomandări:

B. Semnificația B.E.M.-ului și răspunderile ortodocșilor

1. Ni se pare că noi, ca ortodocși, trebuie să salutăm Documentul de la Lima ca o experiență și un nou stadiu în istoria Mișcării ecumenice. După secole de înstrăinare, ostilitate și indignare reciprocă, creștinii împărțiți încearcă să vorbească împreună asupra unor aspecte esențiale ale vieții bisericești, anume: Botez, Euharistie și Preotie (Ministry). Acest proces este unic, dacă avem în vedere lărga atenție ce se acordă Documentului de la Lima în toate Bisericile. Ne bucurăm că teologii ortodocși au jucat un rol important în formularea acestui Document.

2. In general, noi primim B.E.M.-ul ca pe un remarcabil document ecumenic de convergență doctrinală. De aceea trebuie apreciat ca o încercare serioasă de a aduce lumină și de a exprima astăzi «Credința Bisericii de-a lungul veacurilor» (Prefața B.E.M. — p. X).

3. In multe secțiuni credința Bisericii este exprimată în chip clar pe baza tradiției biblice și a teologiei patristice. Există însă alte secții în care ortodocșii găsesc formulări pe care nu le pot accepta și asupra cărora ar dori să se facă eforturi pentru a se exprima mai corect credința Bisericii. Precum se declară în documentul însuși, în anumite domenii procesul trebuie continuat prin mai multă reflecție, prin adâncire și clarificare.

4. În sfârșit, există secții în care se folosește o terminologie care nu este aceea cu care sînt obișnuți ortodocșii. Totuși în unele dintre aceste cazuri, sub terminologie nefamiliară se poate descoperi că sensul este în fapt aproape de credința tradițională. În alte părți ale B.E.M.-ului notăm o terminologie care este familiară ortodocșilor, dar care poate fi înțeleasă altfel.

Creдем de asemenea că Bisericile Ortodoxe au datorita să răspundă în mod responsabil la invitația Comisiei «Credință și Constituție», în special din trei motive:

- a) pentru că avem de-a face aici cu probleme de credință, și a fost insistența Bisericilor Ortodoxe de multă vreme că și Consiliul Ecumenic al Bisericilor trebuie să-și îndrepte atenția în special asupra problemelor referitoare la credință și unitate;
- b) pentru că ortodocșii au participat la pregătirea textului de la început și au adus o contribuție substanțială la alcătuirea lui;
- c) pentru că e important a se avea răspunsurile tuturor Bisericilor Ortodoxe și nu numai ale unora dintre ele.

C. Răspuns și recepție

1. Atît la cea de-a șasea Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Vancouver (1983), precum și la ultima sesiune a Comitetului central (1984) al C.E.B., ortodocșii s-au obligat să răspundă la B.E.M. în vederea continuării eforturilor mișcării ecumenice.

2. Am vrea să distingem între un răspuns imediat din partea Bisericilor Ortodoxe membre ale C.E.B., cu privire la B.E.M. și forma recepției în timp a textului conform tradiției ortodoxe. Noi afirmăm că noțiunea recepției documentului B.E.M. aici este deosebită de înțelesul clasic ortodox, al recepției decretelor și deciziilor Sfințitelor Sinoade.

3. Recepția documentului B.E.M. înseamnă că noi recunoaștem în acest text unele dintre elementele constitutive ale credinței noastre cu privire la Botez, Euharistie și Preotie, așa încît putem depune mărturie comună în fața lui Iisus Hristos și să ne îndreptăm împreună spre scopul nostru comun: unitatea. Astfel, recepția în acest stadiu este un pas mai departe în «procesul creșterii noastre împreună în încredere reciprocă», spre convergența doctrinală și în cele din urmă către «comunitatea unită cu alții pe linia Apostolilor și a învățăturilor Bisericii universale» (B.E.M. prefață, p. IX).

4. Recepția documentului B.E.M. ca atare nu implică în mod necesar o recunoaștere eclesiologică ori practică a slujirii (ministry) și tainelor Bisericilor non-ortodoxe. O astfel de recunoaștere ar cere o acțiune specială din partea Bisericilor Ortodoxe.

5. Ca un pas inițial către acest fel de recepție, am dori ca în chip oficial Bisericile Ortodoxe să faciliteze studiarea și discutarea documentului B.E.M. la diferite nivele ale vieții bisericesti așa încît fiecare Biserică să evalueze documentul în vederea unității finale a tuturor Bisericilor.

6. În acest proces de discernămint Bisericile Ortodoxe să fie disponibile la procesul similar de evaluare a textului și la dialogurile bilaterale între Bisericile membre ale C.E.B. și Biserica Romano-Catolică. Astfel evaluarea noastră va fi în întregime informată de reflecțiile ecumenice și de experiențele stimulate de acest text.

D. Citeva puncte care mai necesită clarificări

1. Noi ortodocșii recunoaștem multe elemente pozitive în B.E.M. care exprimă aspecte însemnate ale credinței apostolice. Afirmînd această apreciere inițială a B.E.M.-ului, dăm citeva exemple printre altele care, creдем noi, mai au nevoie de

clarificări și elaborare. Există de asemenea și alte probleme care nu au fost menționate în acest text.

2. În secția despre Botez notăm :
 - a) Relația dintre unitatea Bisericii și unitatea bapțială (par. 6);
 - b) Rolul Sfântului Duh în Botez și în consecință relația dintre Botez și Mirungere, legând apa și Duhul prin incorporarea membrilor în corpul lui Hristos (par. 5, 14);
 - c) Rolul exorcismelor și lepădării de cei rău în ritual bapțial (par. 20);
 - d) Termenii «*sema*», «*sema sacramentală*», «*simbol*», «*celebrant*» (par. 22) «*viață morală*» și alți termeni din text.
3. În secția asupra Euharistiei notăm :
 - a) Relația Euharistiei cu eclesiologia în lumina naturii euharistice a Bisericii și înțelegerea Euharistiei ca «*taină a lui Hristos*» și ca «*taină a Bisericii*» (par. 1);
 - b) Relația între participarea la Euharistie și unitatea în credință;
 - c) Rolul Sfântului Duh în Euharistie, ca referință specială la *anamnesis* în relația ei cu *epiclesis* (par. 10, 12);
 - d) Relația dintre Euharistie și pocăință, Marturisire și reconciliere cu congregația euharistică;
 - e) Înțelesul *jeitiei* (par. 8), a *prezenței reale* (par. 13), a cuvântului *ambasador* (par. 29) și implicațiile cuvintelor «*în scopul comunității*», cu privire la rezervarea elementelor euharistice (par. 15);
 - f) Participarea copiilor botezați la Euharistie.
4. În secția asupra *Preoției* (Ministry) notăm :
 - a) Legătura dintre Preoție ca hirotonie și slujirea apostolilor și succesiunea apostolică (par. 10, 35);
 - b) Distincția dintre preoția întregului popor al lui Dumnezeu și preoția sacramentală (cu hirotonie), în special în lumina învățaturii pauline asupra diferitelor funcții ale membrilor Trupului unic al lui Hristos (par. 17 și comentariile);
 - c) Problemele legate de hirotonia femeilor ca preoți (par. 18), inclusiv felul în care problema este formulată în textul B.E.M.-ului;
 - d) Relația dintre episcop, presbiter și diaconi;
 - e) Relația dintre episcop, episcop și Euharistie.

E. Problemele ce stau în fața Bisericilor Ortodoxe

Având în vedere lucrarea viitoare în legătură cu B.E.M., notăm următoarele considerații și recomandări :

1. Vor fi făcuți pași în vederea traducerii și distribuirii documentului B.E.M. în limbile tuturor Bisericilor Ortodoxe;
2. Bisericile Ortodoxe să aibă grijă ca documentul B.E.M. să fie studiat și discutat de grupe de clerici și laici, de Seminarile și Facultățile de Teologie, de asociațiile clericale ca și de către grupuri interconfesionale;
3. Bisericile Ortodoxe să fie deschise lecturii B.E.M.-ului și să răspundă în legătură cu el în spirit de auto-examinare, în special în ceea ce privește practicile curente din biserici și parohii. Ele vor folosi de asemenea acest proces ca pe un stimulent și ca o încurajare pentru reînnoirea propriei lor vieți;
4. Studiind și evaluând B.E.M.-ul, ortodocșii vor depăși scolasticismul teologic din secolele recente, reluând creativitatea și dinamica teologiei biblice și patristice. Aceasta îi va face capabili să ajungă la perspective mai largi și să gândească mai adânc asupra anumitor probleme;
5. În conversațiile bilaterale în curs, Bisericile Ortodoxe vor ține seamă și de B.E.M.

F. Perspective pentru activitatea viitoare a Comisiei «Credință și Constituție»

Cu privire la activitatea viitoare a Comisiei «Credință și Constituție» și a Consiliului Ecumenic al Bisericilor în general, recomandăm următoarele perspective pentru o mai exactă interrelație între B.E.M. și proiectele de studii ale Comisiei «Credință și Constituție», precum : «*Spre o expresie a credinței apostolice astăzi*», și «*Unitatea Bisericii și reînnoirea Comunității omenesti*».

1. Procesul unei reconsiderări ecumenice a tradiției și credinței apostolice așa cum s-a început prin B.E.M., să fie continuat în mod conștient în celelalte două proiecte de studii;

2. E necesar să fie clară înțelegerea că Botezul, Euharistia și Preotia (Ministry) sînt elementele esențiale ale tradiției și credinței apostolice. În același timp, ele sînt expresii fundamentale ale mărturiei și slujirii Bisericii pentru lumea de azi și nevoile ei, preocupările ei și reinnoirea ei. Reinnoirea vieții Bisericii și a lumii nu pot fi separate de viața liturgică și sacramentală a Bisericii, nici de responsabilitatea ei pastorală;

3. Aceste alte două proiecte să fie de asemenea folosite cînd se vor trimite răspunsurile la B.E.M.;

4. Documentul de la Lima scoate în evidență relația importantă dintre «regula credinței» și «individuala rugăciuni» de care ortodocșii sînt atât de profund legați. De aceea sperăm că în celelalte două proiecte de studii ale Comisiei «Credință și Constituție» această relație este în mod serios luată în considerație;

5. Recomandăm apoi ca unul dintre punctele importante ale viitoarei activități a Comisiei «Credință și Constituție» în relație cu B.E.M.-ul să fie clarificarea terminologiei teologice și a problemelor lingvistice în traduceri. Acestea par a fi necesare mai ales cu privire la titlul «Ministry» din secția a treia a B.E.M.-ului și cu privire la unii termeni ca: «semn», «recepție» și «botezul credincioșilor sau al adulților».

6. Pornind de la clarificarea viziunii Bisericii care e prezentă în B.E.M., activitatea viitoare a Comisiei «Credință și Constituție» să se concentreze asupra eclesiologiei prin evidențierea perspectivelor eclesiologice din B.E.M., în răspunsurile Bisericii la B.E.M. și în celelalte proiecte de studii ale Comisiei «Credință și Constituție».

Noi, participanții la simpozion, am trăit această întâlnire ca pe un prilej de schimburi de vederi și de clarificare a unor perspective comune. Am văzut de asemenea în acest Simpozion un important mijloc de contacte și cooperare în continuare între Bisericile ortodoxe și, prin aceasta promovînd spiritul nostru conciliar.

(traducere: Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ)

Documentul acesta a fost prezentat Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Buenos-Aires, iulie-august 1985) și tuturor Bisericilor Ortodoxe care urmează să-l aprecieze și să-și alcătuiască propriul răspuns la documentul B.E.M.

Biserica Ortodoxă Română a instituit o Comisie sub președinția semnatarului acestor rânduri, care să facă propuneri Sfîntului Sinod, în sesiunea din toamna lui 1985.

Dr. ANTONIE PLĂMĂDEALĂ,
Mitropolitul Ardealului

COLOCVIUL ORGANIZAT DE CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE CU PRIVIRE LA DOCUMENTUL «BOTEZ, EUHARISTIE, MINISTERIU»

(Görlitz — R. D. Germană, 25—28 iunie 1985)

Conferința Bisericilor Europene a organizat pînă acum trei colocvii în legătură cu problema recepției documentului de la Lima din 1982, intitulat: «Botez, Euharistie, Ministeriu» (BEM).

Primul colocviu s-a ținut la București (25—27 iunie 1984) și a avut ca temă: «Influența filozofiei europene și dezvoltarea intelectuală asupra recepției BEM-ului în diferite tradiții bisericesti».

Al doilea colocolviu a avut loc în oraşul Iserlohn — R.F. Germania (10—14 decembrie 1984) şi a abordat tema: «Influenţa înţelegerii confesionale şi bisericice proprii fiecărei Biserici asupra recepţiei BEM-ului şi consecinţele unei astfel de recepţii».

Al doilea colocolviu a fost organizat în oraşul Görlitz din R. D. Germană, între 25—28 iulie 1985, la invitaţia Bisericilor membre ale Conferinţei Bisericilor Europene şi a Comunităţii de lucru a Bisericilor Creştine, din această ţară.

Tema acestei întruniri a fost următoarea: «Influenţa factorilor istorici, politici şi economici asupra recepţiei documentului BEM (Botez, Euharistie, Ministeriu)».

La Colocolviu au luat parte 39 delegaţi din 14 ţări europene, reprezentând diferite Biserici şi Confesiuni creştine.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. prof. dr. Ştefan C. Alexe de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti.

Răspunderea pentru organizarea acestui colocolviu i-a revenit Pr. prof. dr. Dumitru Popescu, secretar al Departamentului de Studii al Conferinţei Bisericilor Europene.

Participanţii la colocolviu au lucrat în şedinţe plene şi în două secţii. Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a făcut parte din secţia a II-a. Secţia I a avut de analizat tema: «Influenţa factorilor istorici, politici şi economici asupra recepţiei BEM-ului din punct de vedere al prezenţei Bisericii într-o lume care rămâne în afara Bisericii». Secţia a II-a a discutat tema: «Influenţa factorilor istorici, economici şi politici asupra recepţiei BEM-ului luând ca punct de plecare prezenţa lumii în viaţa Bisericii».

La început, Pr. prof. dr. Dumitru Popescu a prezentat o *introducere* care să orienteze discuţiile. Dintre motivele, destul de complexe, invocate în justificarea temei, au fost scoase în relief următoarele patru:

1. «Configuraţia confesională şi împărţirea populaţiei în Europa îşi au originea în trecut şi rămân legate de o varietate de probleme ale trecutului, între care şi problemele politice şi economice. Este necesar ca aceste relaţii istorice să fie sesizate clar dacă Bisericile vor să se înţeleagă reciproc şi vor să devină mai aproape unele de altele;

2. O trăsătură particulară a Europei constă în antiteza dintre Est şi Vest şi între diferitele sisteme sociale şi politice. Bisericile au o responsabilitate majoră în această situaţie. Rolul lor este de a menţine comuniunea în ciuda frontierelor şi antagonismelor, de a dezvolta relaţiile, încrederea şi de a lucra pentru pace şi reconciliere;

3. Credinţa comună şi mărturia comună ale Bisericilor existând în diferite sisteme politice şi ideologice constituie legătura între persoanele divizate de frontiere, creează încrederea şi promovează pacea;

4. Consideraţia adică altitudinea Bisericilor din Europa faţă de documentul de la Lima trebuie să se manifeste în mărturia lor şi în slujirea lor pentru ca această atitudine a lor să devină mai convingătoare şi mai credibilă.

Au urmat cinci *Răspunsuri prezentate de următorii*: Pastor Martin Hauser, reformist; Arhiep. Ghenađie Limouris, ortodox; Consilier superior bisericesc Hans Schäfer, lutheran; Prof. Totju Koev, ortodox; Prof. Lothar Ullrich, romano-catolic.

În cadrul secţiei subsemnatai a prezentat un referat privind stadiul actual al discuţiilor purtate în România în legătură cu documentul BEM, atât în întâlnirile interconfesionale, cât şi în presa teologică ortodoxă; de asemenea a luat parte activ la discuţii prezentând punctul de vedere ortodox şi românesc în problemele discutate.

La sfîrsitul lucrărilor au fost adoptate, prin vot, *Rapoartele* celor două secţii şi un *Comunicat*. În Comunicat se spune între altele: «Colocolviul a identificat unii factori istorici, economici şi politici care constituie o provocare pentru Bisericile europene în legătură cu procesul recepţiei BEM-ului. Pentru a răspunde acestei provocări, Bisericile europene sînt chemate să se angajeze deplin în procesul recepţiei acestui document avînd în vedere unitatea lor şi faptul de a contribui la înnoirea lumii prin mărturia în viaţa socială, politică şi economică în Europa. În documentul de la Lima, preocuparea pentru unitatea Bisericii şi cea pentru înnoirea lumii, rămîn strîns legate ca rezultat al prezenţei lumii în viaţa Bisericii în Hristos».

Ultimul colocviu pe care și l-a programat Conferința Bisericilor Europene în legătură cu documentul de la Lima se va ține în orașul Croydon din Anglia, între

În ziua de 26 iunie 1985, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, Dr. Glen Garfield Williams, a rostit o cuvântare reprezentând pe scurt programul de lucru al acestei organizații creștine europene.

18—22 noiembrie 1985, și va avea ca temă: «O recepție credibilă a documentului de la Lima (BEM)». Acest colocviu intenționează să formuleze concluziile generale în urma acestor întruniri organizate de Conferința Bisericilor Europene privind recepția documentului BEM, în strânsă colaborare cu Comisia «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Pr. prof. dr. ȘTEFAN C. ALEXE

**AL IX-lea SIMPOZION ECUMENIST
DE LA REGENSBURG-SPINDELHOF — R. F. GERMANIA
(15—21 iulie 1985)**

Cel de al 9-lea Simpozion ecumenist de la Regensburg, organizat din încredințarea Comisiei pentru ecumenism din cadrul Conferinței Episcopilor germani, de către Institutul pentru Bisericile Răsăritene, condus de către Mgr. Dr. Albert Ruuch, a avut ca temă «Preoția în Biserica cea una. Diaconat, presbiterat și episcopat», și s-a desfășurat între 15—21 iulie 1985, la castelul Spindelhof de lângă Regensburg, R. F. Germania.

La întrunire au participat aproximativ 50 de teologi, reprezentând Bisericile: Ortodoxe, Romano-Catolică și Evanghelică din R. F. Germania. Din partea Bisericilor Ortodoxe Române au fost prezenți: Pr. prof. Dumitru Radu, prorectorul Institutului Teologic de grad Universitar din București; Pr. asist. Viorel Ionită, de la același institut; Pr. Mircea Bașarab, conducătorul parohiei ortodoxe române din München — R. F. Germania; și doctorandul Constantin Strugariu, aflat la studii în străinătate.

Lucrările simpozionului de la Spindelhof-Regensburg au constat din prezentarea unor referate și a unor scurte comunicări urmate de discuții. Întrunirea nu a emis nici un fel de documente, urmînd a publica într-un volum special referatele principale însoțite de un scurt rezumat al discuțiilor.

S-au ținut următoarele referate principale:

Prof. dr. A. Vanhove (Roma): *Preoții Vechiului Testament și Marele Preot al Noului Testament*; Prof. dr. C. Galitis (Atena): *Originea și natura preoției neotestamentare*; Prof. dr. R. Hübner (Eichstätt): *Diaconat, presbiterat și episcopat în primele secole creștine*; Prof. dr. H. J. Schulz (Würzburg): *Preoția după cele mai vechi formulare liturgice bisericești*; Prof. dr. E. Theodorou (Atena): *Preoția după mărturia textelor liturgice bizantine*; Prof. dr. W. Nyssen (Köln): *Preoția exprimată în odăjdile și obiectele liturgice*; Episcopul Longin Talypin (Düsseldorf -- Patriarhia Rusă): *Slujirile specifice ale episcopului, preotului și diaconului în săvîrșirea Sfintei Liturghii*; Prof. dr. D. Dimitrievici (Belgrad): *Slujirea preotului în Biserica*; Prof. dr. W. Hryniewicz (Lublin): *Preoția în dialogul dintre ortodocși și catolici*; Prof. dr. A. Klein (Paderborn): *Documentul de la Lima și discuțiile asupra preoției*.

Scurte intervenții au făcut: Arhiepiscopul Melchit Lufti Laham (Ierusalim); Prof. Th. Nikolaou (München); Dr. Peter Plank (Würzburg); Prof. F. Heyer (Heldberg); Dr. Ivan Jselew Dimitrov (Sofia); Pr. Petar Jordanov (Skopje) și Pr. prof. dr. Dumitru Radu (România).

Lucrările simpozionului din ziua de vineri, 19 iulie 1985, au fost prezidate de către Pr. asist. Viorel Ionită. Rezumînd cele patru referate susținute în această zi, delegatul român a făcut unele completări prin care a prezentat punctul de vedere al teologiei românești cu privire la discuțiile asupra preoției în contextul actual, cu privire la documentul BEM de la Lima, precum și cu privire la rolul femeii în viața Bisericii, în trecut și astăzi.

În aceeași zi, lucrările simpozionului au fost onorate de prezența Episcopului Dr. Paul Werner Scheele, de la Würzburg, în prezent președintele Comisiei pentru ecumenism din cadrul Conferinței Episcopilor Germani. Episcopul Scheele a salutat pe participanți și a subliniat importanța acestor întruniri pentru apropierea dintre Biserica Romano-Catolică și Bisericile Ortodoxe. Pr. asist. Viorel Ioniță i-a revenit sarcina de a prezenta Episcopului Scheele desfășurarea lucrărilor simpozionului și de a mulțumi în numele participanților pentru organizarea și găzduirea acestei întruniri, menită să aducă o sinceră contribuție la apropierea dintre Biserici.

Lucrările simpozionului au fost însoțite de slujbe religioase săvârșite dimineața și seara, în capela catolică a Castelului Spindelhof. La încheierea lucrărilor, duminică, 21 iulie, s-a oficiat Sfânta Liturghie ortodoxă în biserica Institutului pentru Bisericiile Răsăritene din Regensburg, de către un sobor având în frunte pe Arhiepiscopul Irineu de Austria și Bavaria (Patriarhia Rusă); din sobor au făcut parte și Pr. prof. Dumitru Radu și Pr. asist. Viorel Ioniță.

După încheierea lucrărilor întrunirii de la Spindelhof, toți cei prezenți au fost invitați la Regensburg să asculte două cuvântări dedicate aniversării a 1100 de ani de la moartea Sfântului Metodie, unul dintre cei doi «Apostoli ai Slavilor».

Lucrările celui de al 9-lea simpozion de la Regensburg au marcat o contribuție la adâncirea teologică a temei despre preoție, precum și un pas înainte la strângerea relațiilor dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică.

Pr. asist. dr. VIOREL IONIȚA

• INDRUMĂRI • PĂSTORALE •

TEMEIURI TEOLOGICE PENTRU APĂRAREA PĂCII ÎN SCRIERILE PEA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH Dr. IUSTIN MOISESCU

Pr. asist. ȘTEFAN SANDU

I

În Biserică pretutindeni sînt statornicite semnele păcii pe care Dumnezeu, Ziditorul și Răscumpărătorul lumii, a întemeiat-o în Iisus Hristos, a înfăptuit-o prin Intruparea Lui și prin Cruce și a pecetluit-o în Învierea Sa. Chemarea la pacea lui Hristos obligă la activitatea pentru pacea a toată lumea.

Pacea formează conținutul mesajului divin : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Lucă 2, 14), cu care îngerii vestesc Nașterea Mîntuitorului, Domnul Păcii (Isaia 9, 6; II Cor. 13, 11), venit să propovăduiască și să întemeieze împărăția păcii (Rom., 14, 17). Pacea e testamentul scump lăsat de Mîntuitorul Ucenicilor săi și prin ei lumii întregi : «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27).

După învățătura Mîntuitorului, relațiile dintre oameni trebuie să se caracterizeze prin pace : «Fiți în pace unii cu alții» (Marcu 9, 50). Cuvîntul «Pace» conține pentru noi o putere și o speranță hotărîtoare. Pacea pentru creștini, înseamnă a urma pe Hristos, care ne-a lăsat ca ideal de desăvîrșire aceste cuvinte : «Feriți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9). Sfinții Apostoli, credincioși învățaturii Mîntuitorului, îndeamnă mereu creștinii să trăiască în pace cu toți oamenii (Rom., 12, 18) ; în pacea lui Dumnezeu care covîrșește toată mintea (Fil., 4, 7) ; în pacea lui Hristos, care să stăpînească toate inimile (Col., 3, 15). Astfel, solia creștinismului este solia păcii, element constructiv al învățaturii sale și obiectiv al misiunii sale în

lume. Pentru acest cuvînt și Sfînta noastră Biserică Ortodoxă, păzitoare și explicatoare autentică a învățaturii creștine, este prin definiție Biserica păcii. Credincioasă față de Întemeietorul ei, ea propovăduiește pacea, împlinind și o dorință firească a omului, căci pacea eliberează omenirea de sub amenințarea morții și o redă muncii constructive, creatoare de bunuri materiale și de valori spirituale, de civilizație și de cultură.

Biserica Ortodoxă Română, păstrătoare autentică a învățaturii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, indeamnă continuu pe credincioșii ei la căutarea și apărarea păcii trainice și statornice deoarece lupta pentru apărarea păcii este în concordanță cu principiile ei, cu misiunea încredințată de Mîntuitorul Iisus Hristos, care s-a făcut om «pentru noi și pentru a noastră mîntuire». Sfînta Scriptură arată că Întruparea s-a făcut pentru împăcare și mîntuire. Prin Întrupare, «mila și adevărul s-au întîmpinat, dreptatea și pacea s-au îmbrățișat» (Ps. 84, 10).

Biserica Ortodoxă Română desfășoară o susținută activitate pentru păstrarea, întărirea și apărarea păcii sub conducerea înțeleaptă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu, care printr-o continuă lucrare pe plan intern și extern, prin scrierile, pastoralele, cuvîntările, îndemnul și cuvintele de învățatură ale Prea Fericirii Sale, și-a dobîndit renumele unui neobosit luptător pentru pace, al unui adevărat «făcător de pace».

Ca un smerit și ales omagiu închinat aniversării celor 75 de ani de viață ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu, în cele ce urmează expunem cîteva din temeierile teologice pentru apărarea păcii în unele scrieri ale Prea Fericirii Sale. Activitatea Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moisescu prin care a îmbogățit patrimoniul teologic, cultural și patriotic se încadrează în opera trainică a Prea Fericirii Sale, prin care s-au făurit cadrele de granit ale unei Biserici Ortodoxe model printre celelalte, ca organizare, cultură teologică și lucrare duhovnicească de înălțare a vieții dreptcredincioșilor români.

II

Problema păcii este permanent prezentă în lucrarea teologică și arhipăstorească a Întîistătătorului Bisericii noastre. În studiul fundamental «Temeierile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii», Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin preciza că «acțiunea ortodoxă pentru apărarea păcii a devenit, acum, una din cele mai sfînte preocupări ale fiecărui cleric ori credincios. Zi de zi, ea se continuă, cu puteri mereu sporite, nu numai stringînd în jurul steagului păcii pe toți credincioșii, dar și întărind convingerile, făcînd să pătrundă tot mai adînc în sufle-

tele tuturor, temeiurile creștine ale domniei păcii în lume»¹. Biserica Ortodoxă Română participă activ la lupta pentru pace. Această participare se bazează pe învățătura creștină, dată în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție, propovăduită de Sfinții Apostoli și mărturisită de Biserica peste veacuri. Apostolul Pavel a exprimat esența mesajului împărăției lui Dumnezeu, predicată de Iisus și de Ucenicii săi, prin aceste cuvinte: «Impărăția lui Dumnezeu nu este mincare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie întru Duhul Sfânt» (Rom., 14, 17). Cuprinsul esențial al învățăturii celei mântuitoare, al lucrării de mântuire, predicatoriale și didactice a lui Hristos și a Ucenicilor și Apostolilor săi, transmisă prin ei pentru toate generațiile viitoare de creștini, era vestirea către toți oamenii a venirii Impărăției lui Dumnezeu, cunoașterea acestei împărății și a realității ei în toată lumea. Elementul principal, semnul specific, pregătirea neapărat trebuincioasă pentru realizarea și stabilirea acestei împărății, după Domnul și după Apostoli, este «dreptatea și pacea și bucuria întru Duhul Sfânt» (Rom., 14, 17).

Aceasta înseamnă că pacea, propovăduirea, întărirea și apărarea ei împotriva oricăror primejdii care ar putea să o amenințe, reprezintă cea mai nobilă și sfântă obligație a tuturor creștinilor, printre toate popoarele, baza întregului mesaj creștin și temelia vieții și a oricărei activități creștine. Toate acestea sînt expresie a însăși esenței Evangheliei creștine; ele decurg din însuși faptul că noi urmăm pe Hristos și reprezintă obligația chemării noastre creștine (Efes., 4, 1).

«Fără îndoială, pentru credincios, pacea își găsește împlinirea ei desăvîrșită în viețuirea omului cu Dumnezeu, după învățătura descoperită lumii de Domnul nostru Iisus Hristos. Dar ea a constituit un ideal de viață nu numai al ideilor credincioși Vechiului Testament, care aveau privirile ațintite neîncetat, spre Mesia — Domnul Păcii, ci și al omului străin de revelația supranaturală. Năzuința statornică a popoarelor din toate vremurile spre viață pașnică, nu este decît un reflex al voinței de pace zidită în om; iar aceasta rod al revelației naturale, își are temeiul în însăși legea firii»². Sfânta Scriptură arată cuvîntul «pace», prin vorba din ebraica veche «shalom» și prin cuvîntul grec «eirene» (după citirea erasmică). Deși scriitorii Sfîntei Scripturi au luat aceste cuvinte din folosința comună a epocii lor, totuși, în Scriptură, au primit o însemnare mai adîncă, mai înaltă și generală. Cuvîntul ebraic «shalom», avea la origine înțelesul de bunăstare a vieții zilnice. Dar, în întreg Vechiul Testament, noțiunea de pace depășește mult concepția păgînă. Cu greu s-ar putea găsi în Vechiul Testament un alt cuvînt sau un alt concept de care să se fi putut servi într-o măsură egal de largă pentru a se descrie viața și care în același timp să fi putut avea un conținut atît de profund și universal, cum l-a avut cuvîntul și noțiunea de «Pace». În sensul cel mai larg, acest cuvînt exprima, în lumea Vechiului

1. Prof. Iustin Moisescu, *Temeliurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice» V (1953), nr. 3—4, p. 250.

2. *Ibidem*.

Testament, bunăstarea, prosperitatea, fericirea. Această rezonanță, a cuvântului era pusă în valoare cu ocazia salutării, sau când cineva își lua rămas bun, când se felicitau, sau în formulele de amabilitate. Se credea cu totul firesc ca oamenii «păcii» să fie și lăuntric plini de bunăvoință prietenească.

«În cărțile Vechiului Testament — afirma într-una din lucrările sale Prea Fericitul Părinte Patriarh —, foarte adesea găsim urarea păcii ca formulă de întâmpinare ori de despărțire (II Regi 18, 28; «Pace»); «Pace ție» (Jud. 6, 23); «Mergi în pace» (I Regi 20, 42); «Pace ție! Pace casei tale! Pace la toate ale tale!» (Jud., 18, 6; I Regi 25, 6)»³. În Vechiul Testament, cuvântul pace, salom, are un înțeles cuprinzător; integritate, sănătate, plinătate, lucru desăvârșit, liniște, salvare, mintuire, prosperitate, fericire, pace. Vechiul Testament se servește chiar de expresii sinonime, ca: adevăr, dreptate, ordine, prosperitate, încredere, siguranță, viață. Pacea, deci, cuprinde toate bunurile vieții. Pacea aceasta are temei religios, fiind pusă în legătură cu Dumnezeu.

Astfel, se arată pacea dintre om și Dumnezeu în paradis, care se răsfinge în pacea lăuntrică și pacea cu toate cele înconjurătoare (Fac., 1, 31; 2, 8, 19, 24). După căderea în păcat, se accentuează supunerea față de voia lui Dumnezeu, față de poruncile Lui din care rezultă pacea cu Dumnezeu (Num., 25, 12—13; Isaia 54, 10). De aici și fericirea, pacea sufletului, care merge pe căile Domnului. «Multă pace au cei ce iubesc legea Ta» (Ps., 118, 165).

Noțiunea «Pace», folosită des în Vechiul Testament, are cu precădere un sens duhovnicesc și se referă la înlăturarea dizarmoniei morale ce a urmat căderii în păcat. De aceea pacea, împăcarea în ființa omului și cu semenii este obținută de om ca dar al lui Dumnezeu, cu condiția ca ea să fie căutată și el să activeze pentru însușirea ei. În perspectiva mântuirii împăcarea vechitamentară, înțeală ca restaurarea a omului, este privită ca săvârșindu-se prin jertfa Mântuitorului.

«Privită ca liniște în sufletul omului, ca bună înțelegere între oameni și popoare, ca împăcare cu Dumnezeu ori, în general, ca sublim ideal mesianic, pacea apare, în Vechiul Testament, aproape fără încetare, ca dar al lui Dumnezeu, ca binecuvîntare cerească pentru viețuirea fericită a omului, într-o vreme anumită ori în împărăția fără de sfârșit a lui Mesia», scrie Prea Fericirea Sa⁴. După învățătura Vechiului Testament, pacea este un dar al lui Dumnezeu pentru poporul său. Toți specialiștii Vechiului Testament sînt de acord că tocmai cuvîntul «Pace» este acela care exprimă, de totdeauna, binele pe care Cel veșnic îl face omului. Adevărata pace, făgăduită din partea lui Dumnezeu prin mijlocirea cuvîntului profeților, va deveni parte integrantă a oricărei speranțe mesianice și esența însăși a venirii lui Mesia, Mîntuitorul. El va statornici pacea oamenilor cu Dumnezeu, precum și pacea oamenilor între ei, năzuind către o pace armonioasă a întregii naturi.

3. *Ibidem*. p. 254; *Idem*, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*. Anexă. *Texte biblice și patristice despre pace și muncă*, Craiova, 1955, p. 95.

4. *Idem*, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în «*Studii Teologice*» V (1953), nr. 3—4, p. 254.

Moise înfățișează pacea dintre oameni ca dar dumnezeiesc pentru păzirea rînduieilor legii, făcînd-o dependentă de credință, cînd scrie: «De veți umbla după legile Mele și de veți păzi și plini poruncile Mele voi trimite pace pe pămîntul vostru și nimeni nu vă va tulbura» (Lev., 26, 3—6). Psalmistul vorbește în același fel: «Multă pace au cei ce iubesc legea Ta» (Ps., 118, 165). În Vechiul Testament pacea a fost un ideal constant al oamenilor fiind preamărită pentru binefacerile ei (II Cron., 14, 6). Psalmistul pace o legătură strînsă între pace și progres (Ps., 121, 7—9). Proorocul Zaharia consideră că roadele pămîntului și belșugul bunurilor de tot felul nu sînt numai urmări ale păcii, ci ele alcătuiesc conținutul ei (8, 10—12). Solomon, «omul păcii», arăta o deosebită rivnă spre pace (I Paral. 7, 9; Pilde 17, 1), domnind în pace prin binecuvîntarea lui Dumnezeu. Proorocul Isaia zice: «Doamne, revearsă pacea peste noi, căci toate lucrurile noastre, pentru noi le-ai făcut» (26, 12) și împărtășește credincioșilor binecuvîntarea păcii lui Dumnezeu, în cuvintele: «Pace, pace celor de aproape și celor de departe, zice Domnul» (57, 19) ⁵.

Pacea apare în însăși binecuvîntarea sacerdotală rînduită pentru Aaron și urmașii lui, alături de îndurarea divină (Num., 6, 23—26); iar «legămîntul preoției veșnice» încheiat cu Finees, nepotul lui Aaron, care «a arătat rivnă pentru Dumnezeuul său» este numit «legămînt de pace» (Num., 25, 12—13; vezi și Isaia 54, 10). Ideea de pace desăvîrșită între oameni ocupă un loc de seamă, alături de dreptate în profetiile mesianice ale Vechiului Testament. Cartea Facerii (49, 10) ne-a păstrat cuvintele patriarhului Iacob despre venirea lui Mesia, numit Domnul Păcii. Proorocul Isaia va numi pe Mîntuitorul, «Domn al Păcii», adăugînd că «mare va fi stăpînirea Lui și pacea Lui nu va avea hotar» (Isaia 9, 5—6) ⁶. Pacea desăvîrșită, după profetiile mesianice, se manifestă înainte de orice în pacea făgăduită între popoare: «Preface-vor săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în cosoare. Nici un neam nu va mai ridica sabia împotriva altuia și nu vor mai învăța războiul» (Isaia 2, 4). O astfel de pace se va face o dată cu venirea lui Mesia: «El va vesti pacea popoarelor» (Zah. 9, 10); «El însuși va fi pacea noastră» (Mih. 5, 4). Însăși natura va simți influența acestei păci desăvîrșite și plină de armonie a cărei icoană ideală ne-o prezintă Isaia, în cap. 11, care, pe de o parte, pentru minunata sa exprimare în maxime, înseamnă, ca să spunem astfel, culmea tuturor speranțelor Vechiului Testament într-o pace veșnică, iar, pe de altă parte, reprezentă o datorie în întregime realistă și concretă pentru toată omenirea, căci îndeplinirea ei nu este gîndită pe planul eshatologic al Judecării de apoi, ci pe planul pur istoric al întrupării Cuvîntului lui Dumnezeu. Cu venirea pe pămînt a Mîntuitorului Mesia, Domnul nostru Iisus Hristos, a început epoca împlinirii speranțelor mesianice ale Vechiului Testament, timpurile împlinirii făgăduințelor profetice de pace, și de aceea noțiunea de «Pace» în Noul Testament dezvoltă și adîncește nu numai învățătura Vechiului Tes-

5. *Ibidem*, 254—255; *Idem*, *Ierarhia bisericească...*, p. 65.

6. *Idem*, *Temeliile lucrării...*, p. 256.

lament sub acest raport, ci ea înseamnă și cea mai înaltă treaptă care a putut fi atinsă vreodată de oameni pe acest pământ.

«Profețiile vechi privitoare la pacea desăvârșită a lumii, conchide Prea Fericirea Sa, și-au început împlinirea lor o dată cu venirea Mîntuitorului pe pământ. Prin împăcarea neamului omenesc cu Dumnezeu se revarsă în suflete belșug de pace lăuntrică, iar din aceasta rodește pacea între oameni și popoare pentru a se ajunge, apoi, la unirea sublimă a tuturor cu Dumnezeu — Împăratul Păcii»⁷.

«Cărțile Noului Testament înfățișează ideea de pace, sub toate formele ei, stărînd, fără încetare, asupra datoriei credincioșilor de a se face împreună-lucrători cu Hristos, nu numai la împăcarea omului cu Dumnezeu, dar și la apărarea și statornicirea păcii între oameni și popoare»⁸.

În Noul Testament pacea ni se revelează sub toate aspectele ei. «Pacea este un element constitutiv al Evangheliei lui Hristos». Aceasta rezultă dintr-o simplă cifră comparativă, care arată că termenul «Evanghelie» se află în Noul Testament de 71 ori, iar cuvîntul «Pace» de 86 ori. Ca și în Vechiul Testament, salutul obișnuit în Noul Testament este salutul păcii. «Pace vouă» (Ioan 20, 19, 20, 26); «Mergi în pace» (Marcu 5, 34; Luca 7, 50; 8, 48). Multe epistole folosesc urarea: «har și pace» (Rom., 1, 7; I Cor., 1, 3; Efes., 1, 2; I Teș., 1, 1; Tit 1, 4; Gal., 4, 16; I Petru 1, 2). Deși cuvîntul este același — «pace», totuși el primește un conținut nou, e «pacea lui Hristos». Căutînd să lămurească deplin, să dea o definiție cuprinzătoare acestei păci a lui Hristos, Prea Fericirea Sa scria:

«Asemenea harului, pacea creștină, oricare ar fi forma sub care se prezintă, departe de a se reduce la o simplă dorință, este un dar dumnezeiesc, o putere tainică, din împărtășirea căreia rodește unirea omului cu Dumnezeu, liniștea în sufletul credinciosului și buna învoire între oameni».

La o asemenea pace se gîndește și Sf. apostol Pavel, cînd scrie în epistola sa către Evrei 12, 14—15: «Căutați pacea cu toți și sfințenia fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul, veghînd cu luare-aminte ca nimeni să nu rămînă lipsit de harul lui Dumnezeu...». Această «pace a lui Dumnezeu, care depășește orice minte», este darul ceresc care străjuiește în sufletele credincioșilor, păzindu-le cugetele și inimile lor, laolaltă, în unire cu Hristos (Fil., 4, 7; Col., 3, 15 și Rom. 15, 13); este binecuvîntarea dumnezeiască, pe care Iisus a lăsat-o Ucenicilor Săi, cînd a zis: «Pacea Mea las vouă, pacea Mea dau vouă; nu precum dă lumea vă dau Eu» (Ioan 14, 27). De bună seamă, Mîntuitorul stăruiește, aici, asupra deosebirii dintre pacea exterioară, pe care oamenii, pot s-o impună, uneori, din afară, și pacea lăuntrică a credinciosului, pe care El a adus-o pe pământ și care se poate păstra, dacă omul voințe, împotriva oricărui piedici. Pacea pe care Mîntuitorul o numește apăsă «pacea Mea», este darul dumnezeiesc al împăcării pămîntului cu cerul, care s-a revărsat în lume, prin coborîrea Fiului lui Dumnezeu

7. *Ibidem*. p. 257.

8. *Ibidem*.

printre oameni, și din care izvorăște pacea în suflete, pacea între oameni și pacea cu Dumnezeu.

De veacuri, puterile îngerești împreună cu oamenii așteptau venirea Domnului Păcii în lume. Păcatul dinții adusesse prăpastie între om și Dumnezeu, tulburare în suflete, război între oameni și popoare. Taina cea mare și-a început împlinirea ei odată cu Nașterea lui Iisus în Betleemul Iudeii. Din nemărginită dragoste față de om, Fiul lui Dumnezeu s-a deșertat de slava sa cerească și a coborât în lume pentru a aduce pacea între om și Dumnezeu, pace în sufletul omenesc, pace între oameni și popoare. Dându-și seama de înțelesul adânc al supremei descoperiri a lui Dumnezeu în lume, în noaptea Nașterii Mântuitorului, după ce au binevestit «bucurie mare, care va fi pentru tot poporul», puterile îngerești au început să cînte (Luca 2, 10—14): «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire!»... În cîntarea îngerească însă, se vestește, limpede, scopul venirii lui Iisus printre noi; pacea întreții lumi cu Dumnezeu — «pe pămînt pace» — și buna înțelegere între toți oamenii — «întru oameni bunăvoire»⁹.

Împăcarea omenirii cu Dumnezeu s-a împlinit prin Iisus Hristos.

Deci fiind îndreptați din credință, avem pace cu Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos». «Căci dacă, pe cînd eram vrăjmași, ne-am împăcat cu Dumnezeu, prin moartea Fiului Său, cu atît mai mult, împăcați fiind, ne vom mintui prin viața Lui» (Rom., 5, 1 și 10—11). Împăcarea cu Dumnezeu, ca dar al iubirii divine, ce restabilește pacea în omul care și-a însușit efectul jertfei răscumpărătoare a Mîntuitorului, eliberează pe om de păcat și îl face fiu al lui Dumnezeu. Așadar împăcarea din partea credinciosului înseamnă acceptarea de bunăvoie și păstrarea păcii dăruite de Dumnezeu prin credința în Mîntuitorul și urmarea Lui. Prin împăcare credinciosul devine organ al manifestării vieții divino-umane, a vieții și puterii lui Hristos, în urma cărui fapt creștinul prin efort personal contribuie la împlinirea acțiunilor moral-creatoare ale Bisericii și colaborează la împăcarea generală. Împăcarea și pacea ca stare normală a lucrurilor și pacea ca legătură normală a oamenilor între ei, împreună cu pacea lăuntrică în suflet, are în chip firesc drept consecință pacea oamenilor cu Dumnezeu. Sf. apostol Pavel a formulat aceasta prin cuvintele: «Deci fiind îndreptați din credință, avem pace cu Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos» (Rom., 5, 1). Pacea cu Dumnezeu nu este cu puțință decît atunci cînd există și condițiile de pace cu oamenii și între oameni.

În cuvintele Sf. apostol Pavel: «Dumnezeu nu este al neorînduiei, ci al păcii» (I Cor., 14, 33), ideea de pace se arată ca temelie al rînduiei, al ordinii, al înțelegerii între oameni și popoare, adică al stării firești a lumii. Desigur, se poate vorbi de rînduială ori lipsă de rînduială în sufletul omenesc; dar, în acest text, Sfîntul Pavel privește pacea mai mult ca rînduială, ordine, bună înțelegere în societatea creștină, și, prin extensiune, între toți oamenii. Mai lămurit se înfățișează această idee în Rom., 14, 17: «Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt». Din cercetarea atentă a înțelesului pericope, în care sînt încadrate aceste cuvinte, rezultă că Sfîntul

9. *Ibidem*, p. 258—259.

Pavel nu-și oprește aici cugetul numai asupra laturii spirituale a împărăției lui Dumnezeu, pentru a o pune în contradicție cu latura materială a vieții omenești cum susțin unii exegeți apuseni (Zahn B. Weiss, Sandy Headlam și alții), ci, îmbrățișînd un orizont mai larg, privirile Apostolului cuprind atît temeiul spiritual cît și manifestarea în faptă a dreptății, păcii și bucuriei. În acest text, Pavel arată legătura adîncă dintre dreptate, pace și bucurie, asemenea Proorocului Isaia, care vestise că în era mesianică «Pacea va fi lucrul dreptății, roada dreptății va fi liniștea și nădejdea în veci de veci» (32, 17). Așadar, din plînirea dreptății izvorăște buna înțelegere între oameni și popoare, pacea cu fratele, cum zice Sfîntul Ioan Hrisostom; iar rodul ei este bucuria înaltă.

Astfel, dacă dreptatea se înfățișează ca temelie a păcii, iar bucuria ca urmare a ei, în centru pe plan concret, pacea apare ca stare desăvîrșită a membrilor comunității omenești¹⁰.

După învățătura Noului Testament, pacea înseamnă, în sensul cel mai larg al cuvîntului, o stare normală a lucrurilor, o ordine normală a întregii existențe și mai cu seamă a vieții omului: «Pentru că Dumnezeu nu este al neorînduiei, ci al păcii» (I Cor., 14, 33). Pacea ca otrivnică «dezordinii» este starea normală a lucrurilor, temelia oricărei existențe și formează esența însăși a oricărei noțiuni etice, a oricărui fenomen, relație și activitate. Că expresia «Dumnezeul Păcii» se referă nu numai la viața sufletului, la starea lăuntrică a sufletului, dar că ea consideră pacea ca un tot, adică socotește conținutul său ca stare a sufletului ideal și ca stare fizică a păcii între oameni pe acest pămînt, ne-o demonstrează nu numai textul citat al Apostolului Pavel ci și legătura continuă observată de Noul Testament între «partea dinlăuntru» și «partea din afară». Starea de împăcare normală fiind conformă cu voința lui Dumnezeu, nu se mărginește numai la suflet și nu cuprinde numai unele persoane alese. Ea unește în sine starea dinlăuntru cu cea din afară, stările sufletului individual cu cerințele omenești ale tuturor oamenilor socotiți ca un tot unitar, ca o societate unită. Ca stare normală a oricărei ființe și a oricărui lucru în general, pacea se realizează înainte de orice prin pacea oamenilor între ei. Această pace a oamenilor între ei este temelia «împărăției lui Dumnezeu», vestită de Domnul nostru Iisus Hristos și propovăduită tuturor oamenilor de Apostoli, după poruncile sale; această împărăție, care o dată cu venirea lui Hristos «este aproape», datorită actului său de răsculpărare, «s-a descoperit» pe pămînt în Biserica sa, pentru toți oamenii: «Căci împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom., 14, 17). Această gîndire este întemeiată pe versetele 18 și 19 în care Pavel spune: «Iar cel ce slujește lui Hristos, în aceasta este plăcut lui Dumnezeu și cinstit de oameni» (Rom., 14, 18). Deci, cel ce aduce omului pace, dreptate și bucurie, slujește în acest fel pacea lui Dumnezeu și este cinstit de oameni, apărarea păcii între oameni reprezentînd elogiu cel mai înalt și activitatea cea mai cinstită în slujba omului. Fiecare creștin, întreaga creștinătate, toți oamenii trebuie să susțină tot ce slujește păcii. Tlul trebuie să fie acesta: «Drept aceea să urmărim cele ale păcii și cele ale zidirii unuia de către altu» (Rom.,

10. *Ibidem*, p. 260—261.

14, 19). Și pentru că se face aici paralela între «pace» și «zidire», ordine, îmbunătățire, reiese clar că nu se vorbește aici de pacea între doi oameni luați fiecare în parte, ci de pacea ca temelie și scop al vieții tuturor oamenilor, al lumii întregi. După învățătura Noului Testament, în numele apărării păcii și al bunelor relații între oameni, pacea între oameni este un scop înalt, o poruncă a lui Dumnezeu.

Iisus Hristos este «pacea noastră» (Efes., 2, 14), întâi pentru că prin jertfa Lui de pe Cruce ne-a împăcat cu Dumnezeu, a făcut pace între noi și Dumnezeu (Rom., 5, 10—11 : «avem pace cu Dumnezeu prin Domnul nostru Iisus Hristos»; Col. 1, 20—22 ; Efes., 2, 16). Iisus Hristos este «pacea noastră», căci restabilind pacea dintre noi și Dumnezeu, comuniunea filială cu Tatăl, El revarsă în noi harul divin și ne transformă într-o creaură nouă, sălășluind pacea profundă a sufletului unit cu El.

Pacea Mea dau vouă» (Ioan 14, 27), le spune Ucenicilor înainte de Pașină. «Pacea vouă» (Ioan 20, 19), le spune după Înviere. «Împărăția lui Dumnezeu» din noi este «dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt», care, desigur, se manifestă și în afară (Rom., 14, 17). Aceasta este «pacea lui Dumnezeu care covârșește orice minte» pentru că e viață în Hristos (Filip., 4, 7). În El avem «înțelepciunea cea de sus», care este «curată și pașnică» (Iacob 3, 17). Iisus Hristos este pacea noastră, pentru că în El avem pace și cu semenii, cu toată lumea. Împăcând cu Dumnezeu toate cele de pe pământ și cele din cer (Col., 1, 20), El a împăcat întreolaltă pe toți oamenii. El a adus «pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca 2, 14). El a dărmat zidul vrajbei dintre popoare și le-a unit într-un trup», «un singur om nou făcând între ele pace» (Efes., 2, 14—18). În acest citat se spune clar că Hristos este pacea noastră, nu numai pacea oamenilor cu Dumnezeu, ci pacea oamenilor între ei. «Căci El este pacea noastră, El care a făcut din cele două — una, surpând peretele din mijloc al despărțiturii, desființând vrăjmășia în trupul său, legea poruncilor și învățăturile ei, ca, întru Sine, pe cei doi să-i zidească într-un singur om nou și să întemeieze pacea. Și să-i împace cu Dumnezeu pe amândoi, uniți într-un trup, prin Cruce, omorînd prin ea vrăjmășia. Și, venind, a binevestit pace, vouă celor de departe și pace celor de aproape ; că prin El avem și unii și alții apropierea către Tatăl, într-un Duh» (Efes., 2, 14—18).

«Cu greu se poate găsi o definiție mai frumoasă și mai înaltă a păcii, scrie Prea Fericirea Sa, ca această zidire a doi oameni într-un singur trup, cum zice Sfântul Pavel. Și, dacă unim această nouă făptură cu Hristos-Dumnezeu, aflăm temelii adinc al păcii creștine. Punînd, fiecare, pe plan secundar, tot ceea ce poate despărți și învrăjbi pe oameni, în unirea cugetelor prin aceeași credință, în îndreptarea năzuințelor prin aceeași nădejde și în topirea inimilor prin aceeași văpaie a dragostei, creștinii găsesc împlinirea idealului sublim al păcii desăvîșite în viața lor în Hristos.

După învățătura creștină, zidirea cea nouă, îndumnezeită prin harul minților revărsat asupra lumii de către Iisus, este chemată să se împărtășească din viața lui Dumnezeu. Atributele divine se reflectază, neîncetat, în lume, sub diferite forme ; în chip cu totul ales, spre deosebire de alte făpturi, omul este înzestrat, în dar, pe măsura firii sale, cu

insușiri dumnezeiești. După cum, spre pildă, înțelepciunea și dragostea dumnezeiască au chip în ființa umană, tot astfel și pacea.

Căci, dacă pacea este domnia armoniei desăvârșite, în felul în care este lumină și putere, Dumnezeu este și pace, fiindcă o armonie de negrăit stă la temelia unirii celor trei persoane în unitatea Dumnezeirii.

Pentru creștini, Dumnezeu este izvorul păcii în lume, fiindcă El voiește să domnească pe pământ, ca și în cer, armonia, rânduiala, bună înțelegerea, într-un cuvânt, pacea. Tocmai pentru ca pacea din cer să prindă, iarăși, chip în lume, Fiul lui Dumnezeu a coborât printre noi, vestind pace pe pământ și bunăvoințe între oameni. Astfel, dacă pentru lumea dinții Dumnezeu este în primul rînd, Domn al vieții, în zidirea a doua, El este, îndeosebi, Domn al păcii. Filon de Alexandria, în duhul revelației Vechiului Testament, numește pe Dumnezeu, «*făcătorul de pace, păzitor al păcii*»¹¹.

Dumnezeu s-a descoperit omului ca iubire nesfîrșită în Hristos, «*pentru că Dumnezeu este iubire*» (I Ioan 4, 8). Dar iubirea lui Dumnezeu față de oameni a fost dovedită în modul cel mai strălucit și în chipul cel mai minunat prin aceea că Hristos a murit pentru oameni cînd ei erau încă păcătoși, vrăjmași ai lui Dumnezeu, pentru a-i împăca cu Dumnezeu (Rom., 5, 8—10). Pentru aceasta, Dumnezeu este numit «*Dumnezeul dragostei și al păcii*» (II Cor., 13, 11) și, uneori, direct «*Dumnezeul păcii*» (Rom., 16, 20). Iată ce scrie Prea Fericirea Sa în acest sens: «*Domnul nostru Iisus Hristos era așteptat și dorit ca Domnul păcii, ca Făcătorul de pace, cum mărturisesc vechii prooroci. Iar, la Nașterea Lui, îngerii din ceruri îl întîmpină, cîntînd imnul măririi lui Dumnezeu în cele înalte, al păcii pe pământ și al bunăvoinții sau dragostei între oameni. Mai tîrziu, Sfîntul apostol Pavel, în epistolele sale, pune pacea drept temelie a lucrării de mîntuire a oamenilor de către Domnul nostru Iisus Hristos. El zice că Hristos «*a venit și pace a binevestit celor de departe și celor de aproape, căci printr-însul avem, și unii și alții, apropiere către Tatăl...*» (Efes., 2, 17—18). Mîntuitorul este «*pacea noastră*», fiindcă El a unit pe cei despărțiți, a nimicit vrăjmășia dintre oameni și, apoi, pe toți laolaltă i-a dus la pacea cu Dumnezeu. «*Dumnezeu*», zice Apostolul, a binevoit ca, prin Fiul său pe toate cu Sine să le împăce..., făcînd pace printr-însul» (Col., 1, 20).*

Biserica, împlinînd în lume însăși lucrarea pe care a săvîrșit-o Iisus, n-a încetat o clipă să trudească pentru dobîndirea, statornicirea și întărirea păcii în lume. Ea este deplin conștientă că Fiul lui Dumnezeu a venit la noi din ceruri ca să ne izbăvească de păcate și să aducă liniște în sufletele noastre zbuciumate de patimi, ca să strîngă laolaltă pe cei ce se dușmănesc și să-i ducă împreună în sinul Părintelui ceresc, în împărăția cerurilor.

A făgăduit, desigur, Mîntuitorul împărăția cerurilor tuturor celor care sînt lipsiți de palama lăcomiei după bunuri pămîntești, tuturor celor care nimicesc în sufletele lor pornirea sau pofta de avuție, celor care

11. *Ibidem*, p. 261—262; Vezi și *Congresul mondial pentru dezarmare generală și pace. Consfătuirea reprezentanților cultelor de la Zagorsk (13 iulie 1962)*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*» XXXVIII (1962), nr. 9—12, p. 654—655.

au sărăcia în duhurile lor. Celor care pling le-a fâgăduit mîngîiere, celor blînzi moștenirea pămîntului, celor care caută dreptatea îndestulare de dreptate, iar celor prigoniți pentru dreptate împărăția cerurilor. Cei curați cu inima vor vedea, în adevăr, pe Dumnezeu, iar făcătorii de pace se vor chema fiii lui Dumnezeu.

Iată ce frumos nume și cit de mare cîștig vom dobîndi noi dacă ne vom dovedi făcători de pace. Noi vom deveni fii ai lui Dumnezeu, iar de lucrarea comună a tuturor iubitorilor de pace vom beneficia noi și urmașii noștri, semenii noștri de pretutindeni, oamenii din întreaga lume»¹².

Pacea trebuie să fie apărată și înălțată de toți, nu numai de oamenii legați între ei prin aceeași credință, ci și de cei ce sînt de o credință diferită. Cuvintele «făcînd pace prin Ei» în epistola Sf. apostol Pavel către Coloseni (I, 20), caracterizează lucrarea de mîntuire a lui Dumnezeu-Tatăl, care prin suferințele Crucii și prin Singele Domnului Iisus Hristos vărsat pe Cruce, a restabilit armonia în lumea întinată de păcatul omului, a restabilit pacea. Această singură indicație arată deindeajuns energia, ca și caracterul soteriologic al acestei noțiuni — Domnul a suferit pentru săvîrșirea apărării păcii. Făcătorii de pace, cei ce aduc pacea, vor fi numiți fiii lui Dumnezeu, pentru că ei săvîrșesc lucrarea Lui și au luat asupra lor sarcina sa. «Făcătorii de pace» se bucură de dragostea deosebită a Tatălui ceresc, pentru că ei săvîrșesc lucrarea Lui pe pămînt și îndeplinesc sarcina Lui. Îndeplinind lucrarea Lui pe acest pămînt, printre oameni, în mod firesc ei au cel mai mult dreptul să fie numiți «fii ai lui Dumnezeu» și ei sînt, într-adevăr, «fiii lui Dumnezeu» pe pămînt. Se înțelege de la sine că creștinii sînt dator să consolideze pacea între ei înșiși și cu frații lor. «Silindu-vă să păziți unitatea Duhului, întru legătura păcii» (Efes., 4, 3). «Roada dreptății se seamănă întru pace de cei ce lucrează pacea» (Iacov 3, 18). Aici adevărul (adică dreptatea) este pus în raport direct cu menținerea păcii, și roadele dreptății nu pot fi cîștigate decît de cei care mențin pacea. Și Sf. apostol Petru atrage atenția (I Petru 3, 11) asupra faptului că desăvîrșirea morală este legată și condiționată de menținerea păcii, căutarea ei și năzuința după ea. În acest sens Psalmul 33, 13 zice: «Ferește-te de rău și fă bine, caută pacea și o urmează pe ea». Menținerea păcii între oameni, căutarea drumurilor care duc la pace și străduința care năzuiește la întărirea ei, după cuvîntul lui Dumnezeu, pentru creștini, trebuie să coincidă și să fie însoțită de pacea propriului lor suflet, trebuie să corespundă propriei lor stări sufletești pacificate. «Dumnezeul nădejdi să vă umple pe voi de toată bucuria și pacea în credință, ca să prisosească nădejdea voastră, prin puterea Duhului Sînt» (Rom. 15, 13). Avem aici un paralelism perfect al noțiunii. Precum pacea trebuie să fie starea normală și raportul normal al tuturor oamenilor între ei, tot astfel starea lăuntrică a sufletului omului, conținutul «eului» său, trebuie să fie plin de pace, de bucurie și speranță în credință.

Pacea cu Dumnezeu nu este posibilă decît atunci cînd este pace cu cei de aproape și cu cei de departe, trebuind să fie îndepărtate orice

12. Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în «Glasul Bisericii» XL (1981), nr. 11—12, p. 995—996.

pedicii artificiale care ar exista între ei. Hristos a suferit pe cruce pentru a îndepărta orice dușmănie între cei care-I erau «apropiați» și cei care-I erau «îndepărtați», ca pacea și unirea să stăpânească între ei și să-și înnoiască viața. Hristos a suferit pentru toți oamenii, pentru întreg neamul omenesc. Prin singele său sfințit, a scăpat pe toți oamenii de păcat, de moarte. Toți oamenii sint chemați să se bucare de roadele răscumpărării. Hristos este într-adevăr «pacea noastră», pacea noastră cu Dumnezeu, pacea cu noi înșine și pacea între noi. În totalitatea ei, această pace pe care a adus-o pe pământ Hristos este cel mai mare bine eshatologic al omenirii întregi, este mântuirea și viața ei veșnică.

În Iisus Hristos, Dumnezeu ni se descoperă ca Dumnezeu păcii. «Dumnezeul păcii să fie cu voi cu toți» (Rom., 15, 33); «Dumnezeul păcii va zdrobi repede sub picioarele voastre pe satana» (Rom., 16, 20); «Bucurați-vă! Desăvârșiți-vă, mângiați-vă, fiți uniți în cuget, trăiți în pace și Dumnezeuul dragoste și al păcii va fi cu voi» (II Cor., 13, 11); «Dumnezeul păcii să vă sfințească pe voi desăvârșit» (I Tes., 5, 23); «Dumnezeul păcii să vă întărească în orice lucru bun» (Evrei 13, 20, 21)¹³.

«Dacă mântuirea însăși este împăcarea omului cu Dumnezeu, subliniază înțelesul Bisericii noastre, pe drept cuvânt, Mîntuitorul este «Domnul păcii», căci El a săvîrșit această lucrare. Cu veacuri înainte de Întrupare, printre numele mesianice ale lui Iisus proorocul Isaia pune și pe acela de Domn al păcii; iar, Sfîntul apostol Pavel numește pe Hristos nu numai rege al dreptății, după tilcuirea numelui Melchisedec, care preînchipuia pe Mîntuitorul, dar și rege al păcii, fiindcă Melchisedec a fost, «rege al Salemului, adică rege al păcii» (Evrei 7, 2). La rîndul ei, Evanghelia ca vestire a păcii lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, cum zice Sf. apostol Petru (Fapte 10, 36), este, de asemenea, numită Evanghelia păcii de către Sfîntul apostol Pavel, în Efeseni 6, 15»¹⁴.

Pacea lui Hristos este, așadar, un dar al cerului. Totuși această pace, coborîtă din cer pe pământ și revărsată ca un ocean de lumină în mod tainic în toți, nu este numai un dar, ci și o răspundere, o sarcină. Cel ce a primit-o trebuie s-o păstreze, s-o apere, s-o dezvolte prin neconținută lucrare și colaborare cu Hristos. Hristos lucrează în noi pacea, dar ca pacea Lui să lucreze și să biruiască, e nevoie să fim împreună-lucrători cu El. Deci, cel ce are pace cu Dumnezeu prin Iisus Hristos este obligat să păzească și să dezvolte această pace prin lupta hotărîtă împotriva păcatului și prin pășirea pe calea virtuții (Gal., 6, 16; Filip., 4, 7—9). Cei ce sint mădulare ale aceluiasi trup, Biserica, părtași ai păcii lui Hristos, trebuie să se străduiască să trăiască în pace unii cu alții, să, întărească pacea între ei și pacea Bisericii întregi. «Trăiți în pace unii cu alții» (Marcu 9, 50), zice Mîntuitorul către Ucenicii Săi. «Trăiți în pace», scrie Sf. apostol Pavel corintenilor (II Cor., 13, 11), căci «Dumnezeu ne-a chemat să trăim în pace» (I Cor., 6, 15). Dar Sf. apostol Pavel nu se referă numai la pacea dintre creștini, ci și la pace în general: «Urmăriți pacea cu toți» (Evrei 12, 14).

Rezumînd temeiurile biblice ale luptei pentru pace, putem spune următoarele: în Vechiul Testament, pacea stă la începutul vieții ome-

13. Prof. Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării...* p. 262.

14. *Ibidem*, p. 262.

nești (armonia paradisiacă); după căderea în păcat, ea este socotită ca dar divin, un bun de mare preț, epocile de pace fiind preamărite. Profetii proiectează pacea universală și veșnică, bazată pe dreptate în viitorul mesianic al unei împărății a Domnului Păcii. În Noul Testament, Iisus Hristos apare ca împlinitorul acestor previziuni mesianice; El este Domnul Păcii, care întemeiază împărăția păcii veșnice și universale. «Pacea lui Hristos» este pacea între noi și Dumnezeu, este pacea sufletului pătruns de luminile harului, este pacea dintre oameni care sînt frați întreolaltă. Pacea aceasta e un dar de la Dumnezeu, însă spre a se menține, a se dezvolta și a ajunge la biruință deplină, ea pretinde angajarea tuturor forțelor umane în acțiunea pentru pace. Ea este un dar și totodată o cucerire permanentă. Fiecare creștin este un luptător pentru pace, înarmat cu toate armele necesare biruinței. El este convins de biruința păcii, pentru că luptă împreună cu toți cei ce doresc pacea. E recomandarea pe care o face și Sf. Pavel lui Timotei: «Urmărește pacea, împreună cu cei ce cheamă pe Domnul dintr-o inimă curată» (II Tim., 2, 22), ca și comunităților creștine: «Fiți în pace cu toți oamenii» (Rom., 12, 18). În spiritul «păcii lui Hristos», creștinii doresc pacea, caută pacea, pășesc pe calea păcii, luptă pentru pace nu numai ca indivizi izolați, ci în unire întreolaltă și în unire cu toți luptătorii pentru pace de pe suprafața pămîntului.

«Părinții și scriitorii bisericești, urmînd învățătura Mîntuitorului, după pilda Apostolilor, se străduiesc, fără încetare, să treacă în faptă domnia păcii în lume, sub toate aspectele ei. În predicile, cuvîntările și scrierile lor, întîlim nenumărate îndemnuri adresate credincioșilor de a trăi în pace cu Dumnezeu, în pace cu frații și în pace cu toți oamenii»¹⁵.

Pentru Sfinții Părinți, pacea este cel mai mare bun pămîntesc. «Nimic nu este asemenea ei», «ea este maica tuturor bunurilor», afirmă Sf. Ioan Hrisostom, precizînd: «Atît de mare bun este pacea încît «fii ai ai lui Dumnezeu» sînt numiți cei care o fac și o clădesc»¹⁶. După Fer. Augustin, «Pacea este un bun atît de mare încît chiar în cele pămîntești și trecătoare nimic nu este mai plăcut să auzi decît ea, nimic mai rivnit să dorești, nimic mai bun să găsești». De aceea «nu există nimeni care nu vrea să aibă pace»¹⁷. Sf. Ciprian leagă pacea de iubire: «Dragostea este legătura frăției, temelul păcii, statornicia și tăria unității». Fiul păcii trebuie să caute pacea și să o urmeze. Dacă sîntem împreună-moștenitori cu Hristos, să rămînem în pacea lui Hristos. Dacă sîntem fiii lui Dumnezeu, trebuie să fim făcători de pace»¹⁸.

15. *Ibidem*.

16. Sf. Ioan Hrisostom, *Omilia III la Epistola către Coloseni*, în «P.G.», vol. LXII, col. 322 ș.u. Sf. Ioan Hrisostom se ocupă mai pe larg cu pacea. «Niciodată n-am fost și nu vom fi dușmani ai păcii, căci dacă voi pierde pacea, ne vom face dușman ai celor care au auzit de la Hristos cuvintele: «Pace vouă» (Omilia la Îndălțarea Domnului, în «P.G.», vol. LII, col. 790).

17. Fer. Augustin, *De civitate Dei*, XIX, 11; în «P.L.», vol. IV, col. 637.

18. Sf. Ciprian, *Despre bunul răbdării*, în «P.L.», vol. IV, col. 631 și *Despre unitatea Bisericii*, în «P.L.», vol. IV, col. 534. Origen afirmă: «Creștinul e dator să apere pacea cu munca sa, cu truda sa și dacă e necesar chiar cu primejdia vieții și a bunului nume» (Comentar la Epistola către Romani, în «P.G.», vol. XIV, col. 1252).

«Sfinții Părinți se ocupă în scrierile lor de problema păcii pe care o tratează în lumina exegezei biblice și a credinței ortodoxe. Îndiferent dacă ei tratează pacea între Dumnezeu și om, pacea lăuntrică, pacea cu aproapele, pacea între comunități sau pacea în Biserică, îndemnul lor către credincioși la cultivarea unui astfel de bun prețios sînt permanente.

Fie că este înțeleasă ca realitate lăuntrică, fie în raport cu aproapele, pacea este tratată de către Sfinții Părinți în strînsă legătură cu dragostea creștină. Ea este vindecătoare a numeroase răutăți, absolut necesară pentru buna rînduială și pentru unitatea Bisericii»¹⁹.

Din cele cîteva texte citate rezultă că Sfinții Părinți au socotit pacea drept bunul cel mai mare de pe pămînt. Pentru ei, Iisus Hristos a adus pacea și cei ce caută pacea, caută pe Hristos și urmează Lui. Pacea se bazează pe dreptate și dragoste. Pentru ea trebuie să lupti chiar cu jertfa vieții. Că Biserica a stat și stă în slujba păcii se vede nu numai din scrierile Sfinților Părinți, ci și din cultul bisericesc, care este încărcat cu cereri de pace, atît pentru pacea lăuntrică, pentru pacea între oameni, cît și pentru pacea a toată lumea.

III

Problema păcii rămîne mereu prezentă în activitatea ecumenică și arhipăstorească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Dr. Iustin Moiescu. În calitate de conducător al delegației Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a participat la lucrările Adunărilor generale ale Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga²⁰, ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor²¹ și ale Conferinței Bisericilor Europene²²,

Ișidor Pelusiotul leagă pacea de dreptate. «Pacea amestecată cu dreptatea este un bun dumnezeiesc, iar dacă una ar exista fără cealaltă, se valătă frumusețea virtuții. Noi nu putem numi pace pe aceea care nu este împodobită cu dreptate» (Cartea III, Epistola CCXLVI, în «P.G.», vol. LXXXVIII, col. 924).

19. P. S. Episcop Dr. Vasile Tirgoviștoanul, Vicar Patriarhal. *Pacea în scrierile Sfinților Părinți*, în «Ortodoxia» XXXIII (1981), nr. 4, p. 493.

20. Vezi primele trei Adunări generale ale Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga (1961, 1964, 1968) cf. *Adunarea mondială creștină pentru pace de la Praga (13--18 iunie 1961)*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXIX (1961), nr. 7—8, p. 606—710; *A doua Adunare mondială creștină pentru pace de la Praga (28 iunie—3 iulie 1964)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 7—8, p. 673—716; *A treia Adunare generală creștină pentru pace (Praga, 31 martie—5 aprilie 1968)*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 432—443. Vezi și studiile lui H. Vogel și H. Gollwitzer, care fac cunoscute opiniile teologilor protestante cu privire la probleme ce confruntă lumea și Biserica creștină astăzi, cf. H. Vogel, *Die Gemeinde Jesus Christi und die atomare Bedrohung der Welt*, în «Christliche Glaube und atomare Waffen», Berlin, 1959, p. 41—62; H. Gollwitzer, *Die Christen und die Atomwaffen*, în «Christliche Glaube und atomare Waffen», Berlin, 1959, p. 4—36.

21. Vezi Adunările generale ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New Delhi (1961), Uppsala (1968) și Nairobi (1975), cf. *A treia Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXX (1962), nr. 3—4, p. 270—310; Prof. N. Chițescu, *A patra Adunare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 909—921; Pr. Dumitru Soare, *Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la cea de-a V-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor*, în «B.O.R.» XCIII (1975), nr. 11—12, p. 1551—1561.

22. Vezi a șaptea Adunare generală a C.B.E. de la Engelberg (Elveția), din 1974. Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a tratat tema: «Unitate în Hristos și pace pe pămînt» cf. Pr. prof. Ștefan Alexe,

arătînd hotărîrea Bisericii Ortodoxe Române de a se alătura tuturor acțiunilor de slujire a păcii.

Cu prilejul primei Adunări mondiale creștine pentru pace a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga (13—18 iunie 1961), Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin preciza în cuvîntul de salut: «Noi aducem în această adunare frățescă a creștinătății întregi, expresia convingerilor Bisericilor noastre, care sînt încredințate că prin tot ce au întreprins și întreprind pe acest plan, ele își împlinesc adevărata lor misiune evanghelică și dovedesc umanismul profund al Bisericii, întemeiate pe jertfa Domnului nostru Iisus Hristos.

Sîntem bucuroși să constatăm că omenirea se ridică în zilele noastre să-și apere viața pe care vrea să o trăiască în pace, întemeiată pe libertate și dreptate. O dovadă strălucită ne oferă în această privință însăși Mișcarea Creștină pentru Pace al cărei fruct este marea adunare de acum. Ea reprezintă, fără îndoială, pentru creștini, forma cea nouă și cea mai potrivită de împlinire a mesajului divin vestit omenirii la Întruparea Fiului lui Dumnezeu: «pe pămînt pace» (Luca 2, 14).

Etapile străbătute pînă acum de conștiința creștină în lupta pentru statornicirea unei păci drepte în lume, sînt înscrise în numeroase manifestări de solidaritate ale creștinilor de pretutindeni, cu partea cea mai săpătoasă a omenirii, angajată în această luptă sfîntă. Iar convingerea noastră este că această luptă ește și va fi mereu binecuvîntată de Dumnezeu Păcii»²³.

În cadrul sesiunii Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, care a avut loc la București (11—17 noiembrie 1963), Prea Fericitul Părinte Patriarh arăta în legătură cu aspectul teologic al problemei păcii că «Cercetînd aspectul teologic al problemei păcii, noi nu urmărim decît să descoperim și să infățișăm lumii creștine temeiul divin și datorita creștină a acțiunii noastre comune pentru pacea popoarelor și fericirea omului. Răscumpărați prin jertfa de pe Cruce și ridicați la viață prin Învierea Mîntuitorului în cadrul cosmic al împăcării tuturor cu Dumnezeu, odată cu dobîndirea păcii noastre, noi am primit și porunca de a fi făcători de pace. Ca slujitori ai Evangheliei noi sîntem slujitori ai păcii.

Această învățătură nu este o simplă teorie din sfera abstracției pure; Iisus n-a venit în lume numai pentru a vesti un mesaj de pace; acest lucru l-au făcut profeții Vechiului Testament. Iisus a venit în lume pentru a realiza mesajul păcii. Astfel, pacea ca stare obiectivă, pe plan spiritual, a fost realizată de Mîntuitorul, prin împăcarea tuturor cu Dumnezeu; ea se cere însă împlinită și trăită permanent, în chip

Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la lucrările celei de a VII-a Adunări generale a Conferinței Bisericilor Europene, în «B.O.R.» XCII (1974), nr. 9—10, p. 1196—1200.

²³ Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXIX (1961), nr. 7—8, p. 613—614; Pr. Prof. Ștefan Alexe, *Adunarea pancreștină pentru pace de la Praga (13—18 iunie 1961)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XXXVII (1961), nr. 5—6, p. 328—348; Pr. Prof. M. Șesan, *Din activitatea Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga (4—9 iunie 1961)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XXXIX (1963), nr. 7—8, p. 357—361.

concrel, pe pământ, fiind o stare voită de Dumnezeu, care rodește ferici-
circa pentru toți oamenii»²⁴.

Pacea după care năzuiește omenirea trebuie să fie pacea generală,
una și indivizibilă, pacea pe pământul întreg, pacea în univers.

Cu ocazia celei de a doua Adunări generale a Conferinței Creștine
pentru Pace de la Praga (28 iunie—3 iulie 1964), Prea Fericitul Părinte
Patriarh Iustin preciza: «Ea va fi pacea pe care au prorocit-o profeții
Vechiului Testament, va fi pacea cuprinsă în mesajul divin vestit de
ingeri la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, cel ce s-a jertfit pe
Cruce pentru a reinnoi legământul de viață și de pace dintre Dumnezeu
și oameni. Dar o astfel de pace, care să-și întindă domnia ei binefăcăto-
are peste tot globul pământesc, nu poate fi realizată decât prin efor-
turile unite ale oamenilor de pretutindeni. Noi afirmăm convingerea
noastră nezdruincată că năzuinței noastre comune spre o pace mondi-
ală, trebuie să-i corespundă realizarea unei solidarități mondiale a tu-
torilor celor ce lucrează pentru zidirea ei. În calitatea noastră de creștini
— mărturisitori și închinători ai lui Hristos, Domnul Păcii —, sintem
datori să nu precupețim nici o strădanie, spre a putea aduce la opera
de făurire a păcii generale, contribuția creștinătății întregi»²⁵.

În calitate de președinte al Comisiei «Pace și Dreptate» din ca-
dral Conferinței Creștine pentru Pace, care și-a ținut la doua sesiune,
între 20—22 februarie 1964, la Höchst-Odenwald, Prea Fericitul Părinte
Patriarh Iustin preciza: «Mai presus de toate, însă, noi toți avem da-
toria sfintă să mulțumim Domnului nostru Iisus Hristos, care îndru-
mează neînțecat pașii noștri pe calea lucrării păcii în lume. Se spune
deseori că Mîntuitorul a vestit pacea pe pământ. Este mai corect să se
spună însă că Mîntuitorul nu numai a vestit pacea, dar a și împlinit-o.
De aceea, după săvîrșirea lucrării sale mîntuitoare de împăcare a ome-
nirii cu Dumnezeu și de hărăzire a păcii între oameni, înainte de slăvita
sa înălțare la cer, ne-a lăsat nouă porunca de-a înfăptui pacea sa, ca
testament al voinței sale. În acest sens, El a fericit nu pe vestitorii de
pace ci pe făcătorii de pace.

Adevărul acesta pătrunde din zi în zi tot mai adînc în conștiința
Bisericilor noastre, determinîndu-le să depună eforturi mereu sporite
pentru realizarea unei înțelegeri mai cuprinzătoare și a unei colaborări
mai strînse între ele.

Înțelegînd acest adevăr, popoarele iubitoare de progres depun astăzi
în comun mari străduințe pentru așezarea temeliiilor unei păci permanente
în lume. La această acțiune, împreună cu alte organizații, Bisericile creș-
tine își înmănușează strădaniile pentru a aduce o contribuție cât mai

24. Vezi Prof. M. Șesan, *Sesiunea de la București a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace (11—17 noiembrie 1963)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XXI (1963), nr. 11—12, p. 660—661; Diac. Prof. O. Bucevschi, *Sesiunea Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, la București*, în «Glasul Bisericii» XXII (1963), nr. 11—12, p. 1001—1007; Pr. I. Gagiu și Pr. Olimp N. Căciulă, *Sesiunea de la București a Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace (12—17 noiembrie 1963)*, în «B.O.R.», LXXXI (1963), nr. 11—12, p. 1042—1085.

25. Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moiseșcu, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXII (1964), nr. 7—8, p. 685—686.

mare spre înfăptuirea păcii adevărate, pentru toldeana între oameni și popoare, potrivit cu învățătura Evangheliei.

O pace permanentă nu se poate realiza însă decît numai dacă la temelia relațiilor dintre oameni și popoare se așează dreptatea. De aceea, în acțiunea noastră comună pentru apărarea păcii, în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, noi ne străduim, pe de o parte, să documentăm acest adevăr, cu temeuri creștine, iar, pe de altă parte, noi depunem toate eforturile pentru a contribui efectiv la înfăptuirea și menținerea unei păci așezate pe dreptate, în lumea întreagă»²⁶.

Cu prilejul celei de a treia Adunări generale a Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga din 31 martie—5 aprilie 1968, Prea Fericitul Patriarh Iustin spunea următoarele: «Din toată inima răspundem apelului cu care a treia Adunare generală creștină pentru pace se adresează către toți luptătorii pentru pace din întreaga lume: «Salvați omul»; «Pacea este posibilă!».

Acest apel izvorăște din convingerea că însuși Dumnezeu a așezat fundamentul păcii, căci «Dumnezeu era în Hristos și a împăcat lumea cu El însuși și nu le-a ținut păcatele lor». Contribuția noastră la pace și la împăcare trebuie să reușească: «El ne-a lăsat nouă cuvîntul împăcării» (II Cor., 5, 19). Dacă Dumnezeu a înfăptuit prin Iisus Hristos o mare întoarcere ca o întoarcere spre pace, cum am putea noi să răspundem mai bine voinței sale decît gîndind la realizarea operei pentru întemeierea păcii.

În orice caz prin aceasta dovedim mai bine, atît în fața lui Dumnezeu ca și în fața oamenilor, că pentru întreaga lume credința noastră înseamnă mintuire și binecuvîntare. Noi considerăm frați pe toți oamenii de la un capăt la altul al pămîntului. Toți sînt egali fără deosebire, deoarece toți sînt chipul lui Dumnezeu, indiferent cărei religii sau rase ar aparține, și toți sînt participanți la dragostea lui Dumnezeu. «Dumnezeu este dragoste, și cine rămîne în dragoste, rămîne în Dumnezeu și Dumnezeu în el» (I Ioan 4, 16).

Desigur, noi știm că este o îndatorire permanentă să iubești împreună cu Dumnezeu și că iubirea aproapelui nu este o izbindă pripită și fără greutate. Totuși, dragostea nu poate fi nicicînd abandonată. Iubirea aproapelui constituie dăruire și jertfă, răbdare și luptă. Ea se verifică în conștiință, că «nimic nu poate să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu în Iisus Hristos, Domnul nostru» (Rom., 8, 19).

În acest cadru trăiește oricare ecumenism creștin sau uman. Pe acesta l-am adoptat și pentru patria noastră spre a-l realiza. În acest sens lucrează toți creștinii țărilor noastre împreună, cu toate că aparțin diferitelor culte și naționalități. Noi înaintăm pe drumul păcii și slujim uniți marelui, sfîntului scop care va duce spre fericire omenirea întreagă.

26. Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XL (1964), nr. 3—4, p. 104—105; vezi Sesiunea Comisiei «Pace și Dreptate» la Hoehst-Odenwald (R.F.G.), (20—22 februarie 1964), în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XL (1964), nr. 3—4, p. 103—107; Sesiunea plenară a Comisiei permanente «Pace și Dreptate» a Mișcării creștine pentru Pace de la Praga, Tabarz-Erlurt (R.D.G.), (14—17 februarie 1963), în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XXXIX (1963), nr. 3—4, p. 158—173.

În patria noastră ne preocupăm problema păcii și noi conjugăm eforturile cu cele ale Conferinței Creștine pentru Pace»²⁷.

În frumoasa cuvîntare pe care a ținut-o la sesiunea Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc la Paris, în 1962, Prea Fericitul Patriarh Iustin rezuma gândirea sa asupra punctului de vedere în problema păcii în acest fel: «În cultul ortodox, care adeseori este numit «experiența anticipată a împărăției cerurilor», rugăciunea pentru realizarea acestei împărății a lui Dumnezeu culminează în ectenia pe care o rostim aproape la toate slujbele noastre: «Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm».

Se spune că fiecare epocă a istoriei este caracterizată printr-o aspirație către un ideal oarecare. Dar există un ideal care poate fi socotit ca un tel al aspirațiilor comune ale tuturor epocilor. Acesta este idealul păcii. Pacea este o realitate concretă; ea se învederează prin fapte vădite. A împiedica izbucnirea unui nou război este un mijloc concret de a menține pacea între popoare. Țintind nimicirea mijloacelor materiale de a face războiul, adică înlăptuirea dezarmării generale, constituie un progres pentru apărarea păcii; coexistența pașnică între popoare, colaborarea lor pe plan internațional, este un stadiu superior; de la acesta trebuie apoi să se ridice pină la iubire, care constituie fundamentul unirii noastre.

Necesitatea acțiunilor concrete pentru apărarea păcii este astăzi mai apăsătoare decît în orice alt moment al istoriei omenirii. În condițiile tehnice de acum, izbucnirea unui război nuclear poate să provoace în lume pierderi incalculabile.

Milioane de oameni de toate vîrstele și-ar pierde viața, opere de artă cu neputință să fie înlocuite ar fi nimicite; o viață normală pentru generațiile viitoare ar fi imposibilă.

Avînd o conștiință limpede a răspunderii noastre înaintea lui Dumnezeu de a împiedica o astfel de catastrofă mondială cu toate repercusiunile ei sinistre, noi facem toate eforturile pentru a împiedica războiul nuclear. Fiecare creștin, singur, ca și cu frații lui, în toate Bisericile creștine se roagă și lucrează pentru pace; apoi, împreună, prin organele Consiliului Ecumenic, Bisericile noastre depun toate strădaniile lor pentru apărarea păcii în lume»²⁸.

Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la problema păcii în cadrul unor organisme ecumenice este exprimată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, astfel: «Slujind omului, noi slujim lui Dumnezeu. Deopotrivă, arătîndu-ne «făcătorj de pace», noi împlinim un mesaj care depășește condițiile vieții omenești. Desigur, pacea este starea normală de viață a lumii și în același timp, condiție indispensabilă progresului. Dar, sub aspect creștin, ea este și rodul lucrării de mîntuire a lumii de

27. Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXVI (1968), nr. 3—4, p. 433—434; Vezi și Il. I. Georgescu, *A treia Aduanare generală creștină pentru pace* (Praga, 31 martie—5 aprilie 1968), în «B.O.R.» LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 432—443.

28. Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXX (1962), nr. 11—12, p. 1137—1138.

ca tre Fiul lui Dumnezeu; este legătura de dragoste desăvârșită în care înaintează Sfânta Treime, este starea superioară în care noi sintem chemați să viețuim ca fiii ai Aceluiași Dumnezeu. Creștinismul este religia care a arătat dintru început că pacea este condiția naturală a existenței popoarelor, este însăși legea zidită de Dumnezeu în om. Nutrind aceste convingeri, Biserica Ortodoxă Română, sub îndrumarea Sfântului Sinod, de ani de zile își aduce contribuția ei stăruitoare la crearea unui climat de pace în întreaga lume. La orice întrunire pentru apărarea păcii, în cadrele Consiliului Mondial al Păcii sau în Conferința Creștină pentru Pace, în Consiliul Ecumenic al Bisericilor sau în Conferința Bisericilor Europene, odată cu voința întregului nostru popor de a trăi în pace cu toate popoarele lumii, s-a făcut cunoscută și hotărârea Bisericii noastre Ortodoxe de a contribui la apărarea și consolidarea păcii în întreaga lume.

În acest fel, slujirea lui Dumnezeu și slujirea omului, potrivit cu dreapta credință, apropierea și colaborarea tuturor Bisericilor pentru slujirea binelui uman și slujirea păcii lumii sînt marile idealuri la a căror înlăptuire își aduce contribuția sa statornică, în vremea noastră, Biserica Ortodoxă Română»²⁹.

Problema slujirii păcii între oameni și popoare este prezentă continuu în lucrarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin. După învățătura Sfintei Scripturi, pacea nu este numai o trebuință a firii omenești, ci mai ales porunca dată nouă de către Mîntuitorul Hristos. «În mod cu totul deosebit vom spori eforturile noastre pentru apărarea păcii, întrucît pacea se află plasată în însuși centrul misiunii noastre religioase.

Împăcarea omului cu Dumnezeu, pacea în sufletul omului și viețuirea oamenilor în pace desăvârșită unii cu alții constituie țelul cel mare al religiei noastre. De aceea în slujba păcii vom pune adevărurile noastre de credință, căldura dragostei și zelul nostru statornic în înlăptuirea ei»³⁰.

Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu a expus poziția Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu problema păcii și la Congresul mondial pentru dezarmare și colaborare internațională de la Stockholm (16—22 iulie 1958)³¹, la Congresul mondial pentru dezarmare generală și pace de la Moscova (9—14 iulie 1962)³² și la Congresul mondial pentru

29. Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, *Biserica Ortodoxă Română în lumina creștină contemporană*, în «Ortodoxia» XX (1966), nr. 2, p. 192—193.

30. *Cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Iustin la închiderea Iestivităților de întorcere*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» LIII (1977), nr. 7—9, p. 532.

31. *Vezi Congresul mondial pentru dezarmare și colaborare internațională de la Stockholm (16—22 iulie 1958)*, în «B.O.R.» LXXVI (1958), nr. 7—8, p. 780—787.

32. *Vezi Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace (9—14 iulie 1962, Moscova)*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXX (1962), nr. 7—8, p. 627—654; *Congresul Mondial pentru dezarmare generală și pace. Consădiutrea reprezentanților Căpitelilor de la Zagorsk (13 iulie 1962)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XXXVIII (1962), nr. 9—12, p. 651—660; *Pr. Prof. V. Ignătescu, Congresul mondial pentru dezarmare generală și pace de la Moscova (9—14 iulie 1962)*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XXXVIII (1962), nr. 7—8, p. 541—544.

pace, independență națională și dezarmare generală de la Helsinki (10—15 iulie 1965)³³.

În ampla expunere «Dezarmarea și Pacea în lumea actuală», prezentată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin la Adunarea Cultelor din România pentru dezarmare și pace (București, 25—26 noiembrie 1981), Prea Fericitul Sa a relevat importanța Apelului pentru dezarmare și pace al Frontului Democratiei și Unității Socialiste, a exprimat adeziunea totală a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române la acest Apel și a subliniat responsabilitatea Cultelor religioase față de intensificarea acțiunilor consacrate păcii și dezarmării, arătând, printre altele, că: «De multe ori pacea este privită ca simplă lipsă de război în lume. Dar, în esența ei, pacea are un caracter pozitiv. Ea este însușirea sau caracteristica firească a vieții popoarelor în înțelegere unele cu altele, respectându-și unele altora drepturile firești și bunurile proprii și privindu-se unele pe altele ca părți egale ale comunității omenesti, ale lumii. Astfel pacea are rădăcina ei în dreptate, iar dacă una sau altele din laturile dreptății este încălcată, pacea în lume este tulburată.

Principalele drepturi firești ale fiecărui popor sînt: libertatea, independența și suveranitatea. Fiind strins legate de demnitatea națională, la aceste drepturi nici un popor nu renunță de bunăvoie, după cum nici un om nu renunță, de bunăvoie, la demnitatea sa de om. Prin stîrbierea acestor drepturi, suprimindu-se egalitatea desăvîrșită dintre popoare, se creează neînțelegeri, conflicte și pricini de războaie. Dimpotrivă, libertatea, independența și suveranitatea tuturor popoarelor întăresc simțămîntul de egalitate și creează, în mersul lor spre progres, condițiile de trecere de la pace la prietenie, iar de la prietenie la dragoste. De aceea, fără a sta pe gânduri, sîntem datori să alegem pacea. Această hotărîre acum o luăm fiind ea cu totul firească. Ea nu este neînțeleasă și nici departe de noi, cum se spune în Vechea Scriptură. Ea nu-i în cer ca să zicem: Cine se va duce pentru noi peste mare, ca să ne-o aducă și să ne-o dea, s-o auzim și s-o facem? Și nu este ea nici peste mare, ca să zicem: Cine se va duce pentru noi peste mare, ca să ne-o aducă, să ne facă s-o auzim și s-o împlinim? Ci cuvîntul acesta este aproape de noi; el este în gura noastră și în inima noastră, ca să-l împlinim. Iată, astăzi înaintea noastră se găsesc viața și moartea, binele și răul... să alegem viața ca să trăim noi și urmașii noștri» (Deut., 30, 11—19).

Ca și dragostea de Dumnezeu, dragostea de aproapele, prieten sau vrăjmaș, nu are limite. Omul care iubește pe Dumnezeu se unește cu El, după cum Dumnezeu se unește cu omul îndumnezeindu-l și păstrîndu-l în sine, iar omul care iubește în adevăr pe semenul său se unește cu el, făcîndu-se amîndoi un singur om și împăcați între ei se unesc laolaltă cu Dumnezeu (Efes., 2, 15—16). Astfel se realizează pacea între oameni și pacea omului cu Dumnezeu. O asemenea dragoste este temelie a vieții religioase și a vieții sociale potrivit cu învățătura creștină.

33. *Congresul mondial pentru pace de la Helsinki*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 694—702; *Congresul mondial pentru pace, independență națională și dezarmare generală, Helsinki, 10—15 iulie 1965*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XLI (1965), nr. 9—10, p. 453—461.

Lupta pentru apărarea păcii, ca luptă pentru apărarea vieții, dobândește dimensiuni noi în concepțiile noastre religioase. Astfel, la temeiurile firești ale apărării păcii noi adăugăm, în fața credincioșilor noștri, temeiuri religioase, — un argument mai mult pentru sporirea strădaniilor noastre în cea mai frumoasă luptă a popoarelor din toate vremurile, în lupta pentru apărarea păcii³⁴.

Cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin la deschiderea lucrărilor Adunării Cultelor din România, pentru dezarmare și pace (București, 21—23 iunie 1984), a înfățișat motivele acestei întruniri, cauzele care au generat neliniște și încordare în rîndul oamenilor de pe întreaga planetă, temeinicia luptei pentru apărarea păcii, precum și atitudinea pe care trebuie să o ia Bisericele — slujitorii și credincioșii lor —, în problema păcii. «Eu am venit pentru ca oamenii viață să aibă și din belșug să aibă» (Ioan 10, 10). Acestea sînt cuvintele pe care le-a rostit Mîntuitorul spre a defini rostul venirii sale în lume. În alte împrejurări El a lămurit această zicere precizînd că ne-a adus de la Dumnezeu viața veșnică și fericirea. Pentru înfăptuirea lor ne străduim noi acum. Lup-tînd pentru pace, luptăm pentru viață; străduindu-ne pentru înfăptuirea României celei noi, căutăm fericirea.

Aceste idealuri izvorăsc, pe de o parte din firea poporului nostru, iar pe de altă parte din convingerile noastre religioase.

Pacea a fost totdeauna un element constitutiv al sufletului românesc, al concepției și practicii noastre de viață. Însăși așa-numita omenie, specifică neamului românesc, poate fi înscrisă în fruntea virtuților noastre tradiționale. Ea se referă la pacea și buna înțelegere între oameni, la prietenie și ajutorare, la ospitalitate, la bunătatea și dragostea frățească între ei. Omenia cuprinde deopotrivă atitudini asemănătoare și față de lumea celor necuvîntătoare sau chiar față de firea nefînsulețită.

Tot ceea ce caracterizează un om de omenie se reflectă într-un anumit fel în viața întregului popor.

Biserica Ortodoxă Română, pe temeiul învățaturii ei religioase și pe experiența ei de secole, se simte deplin integrată în viața, idealurile și năzuințele credincioșilor ei, ale poporului nostru, străduindu-se permanent să-și aducă obolul ei atît pentru zidirea vieții celei noi în țară, cît și pentru apărarea păcii în lume.

Ea este deplin convinsă că pacea constituie condiția firească, autentică, a vieții și a progresului ei calitativ și cantitativ. De aceea Biserica este solidară cu întregul nostru popor și la parte la toate eforturile lui pentru pace și progres.

Fără îndoială, participarea la lupta pentru apărarea păcii, constituie astăzi o necesitate absolută pentru orice popor, pentru orice om. Pacea este acum grav amenințată.

34. Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, *Dezarmarea și pacea în lumea actuală*, în «Glasul Bisericii» XL (1981), nr. 11—12, p. 1041—1043, 1045; Vezi și Pr. Gh. Bogdan, *Adunarea cultelor din Republica Socialistă România pentru Dezarmare și Pace (București, 25—26 noiembrie 1981)*, în «Glasul Bisericii» XL (1981), nr. 11, 12, p. 1034—1054.

«Noua realitate cu care sîntem confrunțați — a mai spus Prea Fericirea Sa —, aceea de distrugere totală, în eventualitatea unui război nuclear, ne obligă, de altfel, să concepem salvarea umanității nu numai local, ci universal. Mesajul universal al mîntuirii ne obligă la concepția unei păci universale. Apărăm pacea și viața tuturor, pentru că tot neamul omenesc și toată lumea sînt creația lui Dumnezeu care este «Domnul tuturor». Prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu în lume, nu numai Biserica, ci întreaga umanitate, într-un anumit fel, devine trup al lui Hristos. Mîntuitorul ni se revelează ca Domn al tuturor.

Întregul mesaj al Mîntuitorului, întrupat în omul păcii face din virtutea păcii, pentru creștini, o poruncă dumnezeiască. Apostolii și-au împlinit misiunea ca solii ei și au înțeles-o ca o condiție și o componentă a împărăției lui Dumnezeu, care pentru Sfîntul Pavel este «dreptate, pace și bucurie în Duhul Sfînt» (Rom., 4, 17). În cele mai critice momente ale vieții lor au rămas, neabătuti, pînă la sacrificiu, oameni ai păcii. Au văzut în ea salvarea umanității.

Privită și de noi în acest larg orizont și ca o imperioasă cerință a timpului nostru, pacea ni se impune astăzi ca o gravă răspundere. Asemenea talanților, și darul ei divin trebuie cultivat. Numai lucrînd darul, culegem fructul. Toți sîntem împreună răspunzători pentru apărarea păcii și slujirea vieții, fiindcă toți beneficiem de bunurile ei. Nimeni nu poate rămîne străin de ea. Toate opțiunile sînt aici convergente spre pace.

Pacea se obține prin strădanii și luptă. Trebuie să milităm pentru înlăturarea tuturor cauzelor care o zădărnicesc: înarmarea nucleară, criza economică născută în cea mai mare parte din aceasta, neînțelegerile politice, discriminările sociale și mai ales neîncrederea între oameni și popoare. Trebuie să ajutăm pe conducătorii de state să restabilească în conștiința umană valorile morale autentice, în sensul că nu afirmarea puterii, care generează conflicte, ci dimpotrivă afirmarea încrederii, a dreptății, a cooperării, a întrajutorării, a respectului, a avantajului reciproc și, mai profund, a dragostei frățești, reliefează ade-vărată sumă de valori care slujesc viața.

Datoria Cultelor și a credincioșilor din țara noastră de a apăra pacea izvorăște astfel din conștiința noastră religioasă cu care slujim lui Dumnezeu, prin slujirea oamenilor, dar în același timp și din calitatea noastră de fii ai poporului din care facem parte.

Atît prin rugăciunile lor, prin propovăduirea cuvîntului, prin educarea credincioșilor în acest spirit, cît și prin participarea la diversele întruniri inter-creștine și inter-religioase, Cultele și-au exprimat cu tărie atît dorința lor de a trăi în pace între ele, cît și de a sprijini orice efort pentru apărarea ei în lume. Iar ca fii ai patriei sîntem angajați să sprijinim ferm toate propunerile și inițiativele de pace ale statului nostru.

În această atmosferă de trezire a conștiinței popoarelor pentru apărarea propriei lor vieți, Biserica Ortodoxă Română ca și celelalte Culte și-au intensificat lucrarea lor pentru apărarea păcii. Ele sînt solidare cu întregul popor și iau parte la toate strădaniile lui pentru crearea climatului de pace, pentru zidirea unei vieți noi în patria noastră și pentru

apărarea păcii în lume. Ele sînt conștiente că propovăduirea păcii este o necesitate vitală»³⁵.

Pacea este bunul cel mai de preț și condiția esențială care face posibilă propășirea fiecărei națiuni în parte și a tuturor națiunilor împreună. Integrată organic în Frontul Democrației și Unității Socialiste și conștientă că pacea a devenit un imperativ categoric pentru existența umană în zilele noastre, Biserica Ortodoxă Română, sub înțeleapta călăuzire a Întîistătătorului ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, a sprijinit și sprijină orice acțiune pe care poporul și statul nostru o întreprind pentru promovarea păcii și bunelor relații dintre oameni și popoare.

Biserica Ortodoxă Română a sprijinit și sprijină toate acțiunile Frontului Democrației și Unității Socialiste, îndreptate spre pace, dreptate, libertate, independență și suveranitate, colaborare și înfrățire între oameni și popoare³⁶.

Cu prilejul lucrărilor celui de-al III-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste (8—9 februarie 1985), Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin preciza în legătură cu problema păcii: «Pacea în lume — idealul de totdeauna al omenirii — este pentru noi o rînduală vie, o cerință a rațiunii, o necesitate a vieții; de ea avem trebuință în toată vremea existenței noastre pe pămînt. În zilele de acum însă, cînd plutește în văzduh umbra amenințării unui război cu înapămintătoare unelle de distrugere, nu avem o altă datorie mai sfîntă de împlinit decît apărarea păcii și, prin aceasta, apărarea propriei noastre ființe, apărarea semenilor noștri, apărarea tuturor bunurilor de pe pămînt. De aceea, nu vom înceta niciodată acțiunile pentru menținerea păcii. Pacea nu se înfățișează ca o simplă absență de război. Ea este o stare de existență a oamenilor, a popoarelor în prietenie, înțelegere și colaborare. Ea face parte din bunurile omului, din conținutul entității lui. De aceea, o dorim, o iubim și ne străduim s-o păstrăm intactă, puternică»³⁷.

Pacea este creoloare de condiții favorabile îmbunătățirii morale a omului, necesare atît în procesul mîntuirii, cît și progresului său în domeniile de activitate pămîntească. După învățătura creștină, popoarele fac parte din aceeași mare familie și au aceeași chemare la aceeași mîntuire. De aceea ele trebuie să trăiască în bună înțelegere, în iubire și colaborare pașnică, integrate în «împărăția lui Dumnezeu pe pămînt», care este împărăția păcii. Deci pacea în toate aspectele ei, făcînd parte din substanța învățăturii creștine, constituie și obiectiv al misiunii Bisericii noastre în lume.

35. Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moiescu, în «Biserica Ortodoxă Română» CII (1984), nr. 5—7, p. 329—330, 331—333. Vezi și *Adunarea Culielor din România, pentru dezarmare și pace, București, 21—23 iunie 1984*, în «R.O.R.» CII (1984), nr. 5—7, p. 319—540.

36. Secretariatul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, *Biserica Ortodoxă Română în «Frontul Unității Socialiste» din Republica Socialistă România*, București, 1974, p. 19—20.

37. *Cuvîntul Prea Fericitului Patriarh Dr. Iustin Moiescu în Congresul al III-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste (8—9 februarie 1985)*, în «Sfînta», anul LIV, nr. 13 208 din 9 februarie 1985, p. 4.

«De aproape două mii de ani, adevărata Biserică a lui Hristos n-a încetat, o clipă, să lucreze pentru domnia păcii în lume. Asemenea marilor părinți și scriitorii bisericești, care au adâncit învățătura despre pace, în operele lor, slujitorii altarului, fără încetare, propovăduiesc pacea de pe amvon; iar, la slujbele religioase, zi și noapte, cuvântul pace vine alături de des pe buzele preotului, încit întreg cultul bisericesc pare a fi concentrat asupra acestui ideal. Neconținut, slujitorii și credincioșii se roagă pentru pacea sufletelor, pentru pacea între oameni, pentru pacea între popoare. La Vecernie, la Utrenie, la Liturghie și la slujbele Sf. Taine, găsim chiar rugăciuni deosebite pentru pace, numite rugăciuni de pace.

Mergând pe această cale, Biserica lui Hristos continuă lucrarea Intemeietorului ei — Domnul păcii. Se poate chiar spune că nici o altă lucrătură a misiunii Bisericii pe pământ nu arată mai împede divinitatea ei ca acțiunea de statornicire și apărare a păcii. Biserica este chemată să împlinească însăși lucrarea pentru care a coborât în lume Fiul lui Dumnezeu. Orice slujitor și orice credincios, făcându-se împreună lucrător cu Hristos la înscăunarea și păzirea păcii în lume, dobîndește și el numele de fiu al lui Dumnezeu. «Ferițiți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei 5, 9).

În acest fel, pentru a împlini voința lui Dumnezeu, Biserica lui Hristos adaugă învățătura ei înaltă și străduința ei statornică la năzuința firească a omului pentru păzirea legii păcii în lume. Și, pe măsură ce lucrarea de apărare a păcii în lume va fi mai rodnică, împlinirea misiunii Bisericii va fi mai desăvârșită și viața oamenilor mai fericită. Cine voiește deci, să se cheme fiu al Dumnezeului păcii să se arate pe sine, în toate, făcător de pace și «cine voiește să lubească viața și să vadă zile bune, să caute pacea și s-o urmeze» (I Petru 3, 10—12).

Așadar, lucrarea pentru apărarea și întărirea păcii trinitice în lume este nu numai o trebuință firească a omului, ci și o înaltă datorie religioasă, care se cere împlinită, cu rivnă sfântă, de toți dreptmăritorii creștini. Ea are temeiuri neclintite în rânduiala firii și în învățătura descoperită credinciosului de către Dumnezeu; a constituit năzuința permanentă a oamenilor cinstiți din toate vremurile și rămîne legămint vesnic al Domnului nostru Iisus Hristos»³⁸.

În concluzie, «Pacea lui Hristos» în toate aspectele ei, pe de o parte, e un dar al lui Dumnezeu în Iisus Hristos, pe de altă parte, e o permanentă cucerire a creștinului. Conștiința că Dumnezeu vrea pacea, că El ne dăruiește pacea, că noi sintem împreună-lucrători cu El la marea operă a păcii, trebuie să fie un imbold puternic pentru fiecare creștin ca să aducă în lupta pentru pace entuziasmul, toate forțele sale. Principiul central sau condiția esențială a împărăției păcii universale și vesnice, dată în Iisus Hristos și totuși cucerită mereu este același pe care l-au vestit proorocii: dreptatea. Căci scris este: «Roada dreptății se

38. Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, *Temeiurile lucrării Bisericii pe-
tru apărarea păcii*, p. 267—268; Prea Fericitul Patriarh Dr. Iustin Moisescu, *Biserica
Ortodoxă Română în lupta pentru apărarea păcii*, în «Studii Teologice», V (1953), nr.
7—8, p. 554.

seamnă în pace la cei care lucrează pacea» (Iacov 3, 18) și «Împărăția lui Dumnezeu este dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt» (Rom., 14, 17). Dreptatea statornicește pacea, iar pacea lucrează dreptatea. Toată legea și proorocii, deci toată «dreptatea», Mîntuitorul Hristos o concontrează în iubire, iubirea de Dumnezeu și de om. Putem dar spune că temelia păcii este iubirea, care îmbrățișează pe tot omul, toate popoarele, întreaga omenire și toată lumea văzută și nevăzută. Iubirea, revelată în Iisus Hristos a devenit principiul central al vieții creștine, pentru că «Dumnezeu este iubire» (I Ioan 4, 16), pentru că toți oamenii sînt fiii Lui și frați întreolaltă, deci trebuie să se iubească unul pe altul. Învățătura Bisericii noastre cuprinde principii care, asimilate de conștiința credinciosului, rodesc pe plan social. Sînt principiile de iubire și dreptate — virtuți eminentamente sociale — prin propovăduirea și adîncirea cărora în conștiința umană, Biserica e convinsă că poate contribui la pacea lumii, obiectiv urmărit permanent de ea. În această lucrare, Biserica, după concepția ei despre pace, procedează sistematic. Ea are convingerea că problema păcii, în esența ei, este întii de ordin sufletesc-moral. Pacea în ființa omului înseamnă disciplinarea eului propriu, ceea ce numește Apostolul Pavel «lepădarea omului vechi și îmbrăcarea în omul cel nou» (Efes., 4, 22). Iar pacea cu Dumnezeu înseamnă trăirea vieții pămîntești în deplină ascultare și împlinire a poruncilor sale, cu ajutorul harului divin, trăirea efectivă a dragostei. Realizată în interiorul omului și cu Dumnezeu, ea se va răsfrînge cu necesitate și asupra raportului cu semenii. Pacea, după învățătura creștină, trebuie să inflorescă din iubirea curată față de aproapele și să fie construită pe egalitate, libertate, frățietate și dreptate socială. Credincioasă învățătura Mîntuitorului Iisus Hristos, Biserica Ortodoxă este, deci, Biserica păcii.

CUNOAȘTEREA TEMEINICĂ A SFINTEI SCRIPTURI ȘI FOLOSIREA EI ÎN PREDICĂ *

Pr. drd. Vasile GORDON

Predica și izvoarele ei. Citeva considerații. La întemeierea Bisericii creștine, în ziua slăvită a Cincizecimii, sub lucrarea Duhului Sfânt, prin predică au fost convertite «ca la trei mii de suflete», iar prin Taina Sfințului Botez toți aceștia au devenit trup al lui Hristos (Fapte 2, 41). Cu vîntul apostolic și Taina au lucrat în unitate la zidirea Bisericii care intra atunci vizibil în istorie. De aceea, în rînduiala slujbelor sfinte, de la început pînă astăzi, predica a constituit nu numai unul din momentele esențiale, dar și un instrument concret de vestire a Împărăției lui Dumnezeu. Mărturia supremă a importanței predicii o avem în însuși faptul că Iisus Hristos a predicat multimilor în toate prilejurile. Apostolii și ucenicii au urmat exemplul Învățătorului: au predicat popoarelor, așa cum El poruncise (Matei 28, 19) și așa cum îi învățase. Urmașii

* Lucrare de seminar alcătuită și susținută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie sub îndrumarea Pr. prof. Const. Galeriu, care a dat și avizul pentru publicare.

acestora, episcopii și preoții, predică fără încetare învățătura Domnului Iisus Hristos, fiecare acolo unde este trimis.

Ceea ce ne propunem în studiul de față este să evidențiem că modelul și izvorul fundamental al predicii creștine a fost, este și va fi Mîntuitorul și Sfînta Scriptură, Cuvîntul său încredințat Bisericii prin lucrarea Sfîntului Duh și făcut mereu viu prin Sfînta Tădîție. Astăzi, la elaborarea predicii, trebuie să ținem desigur seama de faptul că ne adresăm de la amvon omului secolului XX, atît credinciosului simplu cît și celui erudit. Predica să țină seama de faptul că urechea ascultătorului este mult mai cultivată ca în trecut. Spre a reuși să aibă efect lucrător, predicile trebuie să conțină imagini ale vieții prezente, și să creeze punți între adevărurile sfînte permanente și realitățile noi, să contribuie la zidirea credincioșilor ca fii ai Bisericii, ai neamului și ai timpului de azi.

Fiind în pas cu aceste realități noi și la curent cu ultimele valori culturale, preotul va utiliza în predici ceea ce va fi de folos. Trebuie înțeles, însă, faptul că imaginile vieții prezente pot fi considerate auxiliare mesajului mîntuitor al Sfîntei Scripturi, nu mesajul însuși. Pentru că, creștinul dorește să asculte, înainte de toate, cuvîntul izvorit din Cuvîntele Scripturii.

Predica din Duminici și sărbători, ca de altfel din orice împrejurare, trebuie să stea pe Evanghelia slujbei respective. Experiența ne arată că atunci cînd adresăm credincioșilor cuvintele: «Fraților, ascultați acum această pagină din Evanghelie...» în acel moment atenția lor sporește, se dublează chiar. Aceasta pentru că Evanghelia are o eficacitate *ex opere operato*. Mai mult chiar: o simplă pagină din Evanghelie face mai mult decît cele mai strălucite considerații personale¹.

Dacă vorbitorul va ilustra Evanghelia cu imagini ale vieții cotidiene, aceasta va fi un merit incontestabil. Dar dacă va părăsi Scriptura și va vorbi numai din alte surse îi va lipsi esențialul. Apreciem din toată inima că acolo unde se vorbește din Scriptură se seamănă sămînța bună care va rodi înșutit în ogorul sufletesc.

Despre Scriptură se cuvine să vorbească Scriptura. De aceea osatura lucrării va consta din versete biblice pe care le dorim cît mai potrivite și semnificative.

Ne sprijinim apoi pe scrierile Sfîntilor Părinți și vom arăta că roadele predicii lor peste veacuri stau tocmai în faptul că au citit și folosit cu credincioșie Scriptura.

După cum viața nu poate fi concepută fără lumina soarelui, așa predica nu poate via fără lumina Scripturii. Dar pentru a utiliza cu rezultate bune ceva, trebuie să cunoști acel ceva. A folosi Scriptura fără a fi cunoscută, atît în litera cît și în duhul ei, este ca și cum ai consuma un medicament fără să știi ce iei, sau cum ai mînuși o armă fără să-i cunoști mecanismul.

S-a formulat titlul lucrării «Cunoașterea temeinică a Sfîntei Scripturi...» din îndemnul cuvîntului inspirat al Cuvîntului: «Cercetați Scripturile...» (Ioan 5, 39).

1. R. P. Rambaud, *Traité moderne de prédication*, Lyon, 1941, p. 97.

Sfânta Scriptură izvor și obiect fundamental al prediciei

a) *Izvoarele prediciei în general.* Mărturisim dintru început că nu mergem pe ideea folosirii, cu exclusivitate, a Sfintei Scripturi în predică.

Trebuie luat aminte la tot ce poate duce la înălțarea sufletească a creștinului și, bineînțeles, valorificat. Ne referim la bogăția de materiale, scrise sau nescrise, care de-a lungul vremii au servit alături de Scriptură ca surse de mîna întii pentru alcătuitorii de predică. Avem în vedere în primul rînd Sfînta Tradiție care cuprinde — cum bine se știe — și Scriptura însăși. Păstrătoarea Sfintei Tradiții și valorificatoarea ei este Biserica.

Relația Scriptură—Tradiție—Biserică este strîns unită. Iată ce ne spune în această privință unul din glasurile ortodoxiei românești: «Scriptura există și e aplicată prin Biserică. Fără Biserică n-ar fi fost Scriptura. Canonul Scripturii se datorește Bisericii. Scriptura s-a scris în Biserică și Biserica a dat mărturie despre autenticitatea ei apostolică. Scriptura a luat naștere în sinul Bisericii și spre folosul ei, ca fixare în scris a unei părți a Tradiției apostolice, a unei părți a Revelației, pentru a hrăni din și a o menține în Hristos cel transmis prin Tradiția întregă»².

Sfînta Tradiție pune la dispoziția prdiciei următoarele izvoare: — definițiile Sinoadelor ecumenice; scrierile Sfinților Părinți; cărțile de slujbă ale Bisericii³.

Pe lângă aceste izvoare, pot fi utilizate cu mare folos studiile de teologie, românească și universală, între care ne gîndim în primul rînd la mărturisirile de credință și de manuale. De asemenea trebuie să se apeleze la comorile literaturii universale, ale istoriei, folclorului, imnografiei, muzicii ș.a.⁴.

Absolut necesar în utilizarea acestui material auxiliar Sfintei Scripturi este simțul de discernămint pe care să-l posede alcătuitorul prediciei.

b. *Izvorul fundamental.* Numai cunoașterea adîncă a Sfintei Scripturi și a celorlalte izvoare sus-menționate, ne poate da convingerea că, într-adevăr, izvorul și obiectul fundamental al prediciei este Sfînta Scriptură.

Aceasta pentru că acest izvor este «...însuși Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu, care S-a tîlmăcit pe Sine în cuvinte, în lucrarea Lui de apropiere de oameni pentru ridicarea lor la El»⁵.

În Fiul și Cuvîntul lui Dumnezeu credem noi, pentru că Sfînta Scriptură, pentru a crede în El s-a scris, după cuvîntul Evanghelistului: «...iar acestea s-au scris ca să credeți că Iisus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu și crezînd să aveți viață în numele lui» (Ioan 20, 31). Cine își îmbogățește sufletul cu aceste cuvinte are și va avea viață după mărturia lui Iisus Însuși: «Cuvintele pe care vi le-am spus sînt duh și sînt viață» (Ioan 6, 63).

Scopul prediciei este în armonie cu scopul întregii lucrări a Bisericii: mîntuirea omului. De aceea predicatorul trebuie să știe că Sfînta

2. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, București, 1978, vol. I, p. 67.

3. Pr. N. Petrescu, *Omiletică*, Manual pentru Seminarii, București, 1977, p. 79.

4. *Ibidem*, p. 80. 5. Pr. Prof. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 53.

Scriptură dă cuvinte mintuitoare. Pentru orice nevoie sufletească pot fi găsite cuvinte corespunzătoare, după cum mărturisește Sfântul Vasile cel Mare: «Sfânta Scriptură este ca o farmacie în care omul poate găsi medicamentul nimerit pentru boală...» ca și pentru feluritele nevoi sufletești: «Prietenul cumpătării deschide istoria lui Iosif — cel inclinat mereu spre virtute. Statornicia o învață de la Iov. Iarăși dacă gindește cineva cum poate fi în același timp și iute și blînd la cuget, va găsi că David a făcut fapte de vitejie în război, dar că s-a purtat cu blîndețe față de dușmani...»⁶.

Citirea sau rostirea cuvintelor din Sfînta Scriptură este o formă a vorbirii omului cu Dumnezeu, «o rugăciune al cărei folos nu întîrzie să se arate. Este cu neputință — spune Sfîntul Ioan Gură de Aur — ca cel ce slă de vorbă cu Dumnezeu și îl ascultă (subl. n.) să nu dobîndească vreun folos»⁷. Cuvîntul este în armonie cu mărturisirea Sfîntului apostol Pavel: «Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos (subl. n.) spre învățatură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțeleptirea cea întru dreptate!» (II Tim., 3, 16).

Inlocuirea Scripturii, ca prim izvor al prediciei, cu un altul prioritar este de neconceput. S-ar schimba lucrul dumnezeiesc cu unul omnesc. În consecință, s-ar propovădui «ceva» omnesc. Toate scrierile sînt pentru oameni, chiar și cele ce vin de la Dumnezeu. Dar putere mintuitoare au cele ce vin de la Dumnezeu, pentru că Scripturile Sfînte sînt «scrisorile trimise de Dumnezeu oamenilor»⁸ — cum minunat se exprimă Sfîntul Ioan Gură de Aur.

Învățătura venită de la noi nu poate să-i ridice pe oameni decît, cel mult, la înălțimea noastră. Cea venită de la Dumnezeu are darul și puterea de a-l ridica pe om la Dumnezeu, pe o treaptă spirituală atît de înaltă cît binevoiește Dumnezeu. De aceea se cuvine a înțelege efectul limitat al gîndirii noastre și, dimpotrivă, calea pururi deschisă spre desăvîrșire spre care ne poartă adevărurile Sfîntei Scripturi: «Fără Scriptură, tot ce se face în Taine și se exprimă în rugăciune ar părea creația gîndirii omenești»⁹.

De aceea, Sfîntul Ioan Gură de Aur, mărturisind măreția Scripturilor Sfînte, grăiește: «Cît de dulce este citirea Sfîntei Scripturi, mai dulce decît orice pășune, mai plăcută decît raiul și, mai ales, cînd știința se adaugă lecturii. Pajiștile, frumusețea florilor, frunzișul copacilor, iedera și arbuștii deslătează privirea, dar după puține zile toate se ofilesc. Cunoașterea Scripturilor întărește însă duhul, curăță conștiința, smulge pasiunile inrobitoare, seamănă virtutea, ne ridică deasupra săgeților diavolului, ne face să locuim aproape de cer, eliberează sufletul de legăturile trupului, dîndu-i aripi ușoare și face să intre în sufletul cititorilor *tot ceea ce s-a putut spune vreodată mai bine*»¹⁰.

În același duh se exprimă și Sfîntul Ioan Damaschinul în *Dogmatica* sa: «Să batem deci la paradisul cel prea frumos, cel cu bun miros, cel

6. *Comentar la Hexaimeron*, 1, 2, P.G., 29, 212—213.

7. *Omilia la Ioan*, LIII, 3, în «P.G.», 59, 112.

8. *Omilia a II-a la Geneză*, în «P.G.», LIII, 28.

9. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Sfînta Tradiție. Descrierea noțiunii și întinderea ei*, în «Ortodoxia», nr. 1/1964, p. 96.

10. P.G. 63, 483, *Omilia a 5-a*.

prea dulce, cel ce răsună în urechile noastre cu tot felul de cîntări ale păsărilor duhovnicești...»¹¹.

Din mărturisirea acestor doi mari Părinți ai Bisericii ne dăm seama că Scripturile Sfinte poartă girul eternității, al adevărului total, al esențialului vieții¹². În ele vorbește Cuvîntul creator al Logosului, «plin de putere» (Marcu 1, 22), nesupus caducității, alterării, «trecerii»: «cerul și pămîntul vor trece, dar cuvintele Mele nu...» (Matei 24, 35).

Cînd grăiește Scriptura, Dumnezeu însuși grăiește. Bossuet afirmă: «Scriptura conține cuvîntul lui Dumnezeu rostit în limba sa naturală»¹³.

Dintre toate scrierile Sfintei Scripturi, Sfintele Evanghelii exprimă în modul cel mai apropiat de suflet mesajul divin, prin grăierea nemijlocită a lui Dumnezeu însuși, Iisus Hristos. De aceea în cultul ortodox ele sînt alese cu precădere, atît pentru citirea solemnă în cadrul Sfintei Liturghii, cît și ca subiecte de bază pentru predică.

Izvoare ale predicii sînt toate cărțile Sfintei Scripturi. Dar Sfintele Evanghelii au darul de a reda atît cuvintele cit și faptele Celui care a cuvîntat și viețuit pe pămînt pentru mîntuirea noastră.

Predicatorul are misiunea de la Iisus, de a «învăța toate neamurile»... (Matei 28, 19), ceea ce El a predicat și învățat. Evanghelia, vestea cea bună, a fost predicată de Iisus, de Sfinții Apostoli și de urmașii lor pînă în zilele noastre. Și în toate vremurile, prin vestirea Evangheliei s-au mîntuit sufletele.

Se cuvine, deci, ca Sfînta Evanghelie să constituie și azi miezul propovăduirii. Căutătorii adevărului și ai liniștii lăuntrice au ajuns la mărturisirea că nici o altă scriere nu poate fi izvor mai curat pentru aspirațiile înalte ale omului. Kant face parcă un testament cînd afirmă: «Căutați liniștea sufletească în Evanghelie pentru că ea este izvorul nesecat al tuturor adevărilor ceea ce nu se mai găsește nicăieri»¹⁴.

În căutarea și urcușul spre desăvîrșire, dorința noastră de a-L cunoaște pe Hristos este tot mai vie. Lucru absolut firesc. Predica poate fi un ajutor prețios în căutările noastre duhovnicești. Dar despre Hristos se cuvine să vorbească Hristos însuși, cuvintele Lui cuprinse în Evanghelii. A-L căuta pe alte căi în afara drumului tradiției evanghelice este o aventură care sfîrșește în epuizare și întuneric.

A predica despre Iisus, fără cuvinte izvorite din Evanghelii, înseamnă a rămîne în afara subiectului. Acest lucru l-au mărturisit cu tărie toți cei care au experiat lungi și serioase căutări. În acest sens, unul dintre aceștia mărturisește: «...Incurcat în puncte de vedere contradictorii în zadar mă căzneau să ieș la lîmînîș. Din ce în ce mă afundam în locuri mlăștinoase. Obosit de aceste peregrinări pe căi lăturalnice, m-am întors pe drumul tradiției Evanghelice. Aici, fără multă osteneală, m-am pomenit foarte curînd în fața priveliștei unice pe care am întîlnit-o în viața mea de hoinar neastîmpărat. M-a copleșit grandoarea fără seamăn a spectacolului pe care-l aveam înaintea ochilor

11. Trad. de Pr. D. Fecioru, București, 1938, p. 285.

12. Pr. Prof. C. Galeriu, *Mîntuitorul Iisus Hristos, învățătorul nostru suprem*. În «*Ortodoxia*», nr. 1/1983, p. 34.

13. La Pr. N. Petrescu, *op. cit.*, p. 77.

14. Cf. Pr. Marin C. Ionescu, *Colectare de material omiletic și catehetic*. București, 1922, p. 1.

mei. Simțeam în mine un amestec ciudat de umilită și mândrie. Vedeam prăpastia fără fund a nimicniciei omenești și culmile înșorite ale celui mai înalt ideal spiritual pe care l-a atins omeneirea. Pe adevăratul Iisus nu-L puteam găsi decât pe drumul tradiției evanghelice»¹⁵.

Necesitatea cunoașterii Sfintei Scripturi de către preot. Când preotul iese în fața credincioșilor cu Sfânta Scriptură în mână pentru a predica, ascultătorii au convingerea că vorbitorul cunoaște bine conținutul Cărtii din care îi învață.

Această credință a poporului trebuie să corespundă realității! Pentru credincioși preotul predicator este trimisul lui Dumnezeu ca să-i învețe (Matei 28, 19). Momentul predicării este unul din cele mai solemne momente liturgice: se face tăcere adincă și se așteaptă cuvânt din cuvintele Cuvîntului. Slujitorul din fața poporenilor este privit ca o sfință personalitate. Dar nu poate fi concepută personalitatea la un preot fără ca acesta să fie un profund cunoscător al Sfintei Scripturi¹⁶. Din ea preotul îi învață pe credincioși calea mîntuirii. Știut este că numai păstorul care cunoaște cărările munților va duce oile la pășune fără a le rătăci.

La fel, numai preotul care cunoaște cărările Scripturii va duce oile cele cuvîntătoare pe drumul adevărat al mîntuirii. Altfel va rătăci și-i va duce la rătăcire și pe credincioși. Mîntuitorul i-a avertizat pe ucenici și, printr-înșii pe noi toți: «Rătăciți neștiind Scripturile» (Matei 22, 24). Sfîntul Ioan Gură de Aur atrage atenția că «*pricina tuturor rețelor este necunoașterea Sfintei Scripturi*»¹⁷.

Fericitul Ieronim, adînc preocupat ca preoții să cunoască Sfînta Scriptură, îndeamnă, implorîndu-ne parcă: «Să nu lipsească niciodată din mîinile Preotului Sfînta Scriptură»¹⁸. Și tot el propune smerit un program de citire a întregii Scripturi: «Ai grijă să studiezi în fiecare zi cîteva pasaje din Sfînta Scriptură, ca în loc de pietre scumpe și de mătase să iubești scrierile dumnezeiești. Să înveți Psaltirea și să te bucuri de cîntările ei, iar în Proverbele lui Solomon să-ți afli regula vieții. Iov îți va da pildă de virtute și răbdare. Vei trece apoi la Evangheliile, pe care nu le vei lăsa niciodată din mîinile tale; vei sorbi cu lăcomie Faptele Apostolilor și Epistolele Sfinților Apostoli. După ce îți vei umple inima cu aceste comori, vei citi Profeții, Pentateuhul, cărțile Regilor, Cronicile și, în sfîrșit, fără nici un pericol, și Cîntarea Cîntărilor»¹⁹.

Să luăm aminte că recomandarea Fericitului Ieronim era de a studia cîteva pasaje «în fiecare zi»! Iar despre Sfîntul Ioan Gură de Aur, istoria bisericească ne spune că «De două ori pe săptămînă, uneori și mai

15. Sterie Diamandi, *Fiul lui Dumnezeu, Fiul Omului*, București, 1942, vol. I, p. 18—19. Despre autor a se vedea și *Telegalul român*, din 1 august 1981, p. 2. Acest sincer căutător al adevărului, a citit tot ce a găsit în legătură cu viața Mîntuitorului, studiind nenumărate Vieți ale lui Iisus, dar incertitudinea credinței nu i-a dispărut decât atunci cînd a revenit la viața lui Iisus așa cum o prezintă Evangheliile.

16. Pr. Dr. Petru Procopovici, *Introducere în Omiletică*, Iași, 1946, cap. «Personalitatea predicatorului», p. 31.

17. *Omiilia IX la Coloseni*, în «P.G.», 62, 361.

18. La drd. Caplat Simion, *Sfînta Scriptură a Vechiului Testament ca izvor al Predicii*, în «Studii Teologice», nr. 1—2/1967, p. 62.

19. *Ibidem*, p. 77.

des chiar zi de zi, ei citește și explică Sfinta Scriptură, din fața Altarului și de pe amvon»²⁰.

Ca să explici ceva trebuie să cunoști acel ceva. Nimic nu poate fi explicat la întâmplare. Căci, zice Sfântul Vasile cel Mare: «Judecățile lui Dumnezeu sînt în adînc și ceea ce este închis în comorile dumnezeiești nu este ușor de priceput, de oricine la întâmplare»²¹.

În același duh grăiește și Sfântul Grigorie de Nazians: «Preotul să se înțeleptească el mai întîi, apoi să înțeleptească pe alții; să se facă lumină și apoi să lumineze pe alții»²². *Voi sînteți lumina lumii* (Matei 5, 14) — sînt cuvintele Mintuitorului care ne cheamă la trezvie peste veacuri. Lumina lumii trebuie să fie toți creștinii, iar în primele rînduri, desigur, noi preoții. Să lumineze pot numai cei care poartă lumina. Căci «orb pe orb cum va călăuzi?».

Socotim vrednic de amintit încă un indemn al Sfîntului Ioan Gură de Aur: «Dacă voim să cunoaștem arta militară trebuie să-i învățăm regulile. Dacă voim să cunoaștem politica, meseria de făurar, sau oricare alta trebuie învățate. Ei bine, pentru a dobîndi știința (Scripturii) care ne preocupă, nu facem nimic asemănător?»²³.

La drept vorbind, preotul nu numai că trebuie să cunoască Scriptura, ca fiind cartea lui de căpătîi²⁴, ci este necesar ca ea să ocupe loc de cinste în inima lui, așa cum se exprimă Feriçitul Ieronim despre un preot al său, Nepoțian, care a făcut din inima sa o adevărată bibliotecă a lui Hristos» (*pectum suum bibliothecam Christi fecerat*)²⁵.

Minunat lucru ar fi ca prelungind petrecerea cu Sfînta Scriptură pînă la ceas tîrziu din noapte, preotul să-și creeze o astfel de stare lăuntrică încît să poată exclama: «Astă seară, fiindcă sînt cu Cartea Cărtîilor, o, Pronie cerească, asvirile cheile dimineții într-o fîntînă»²⁶.

Neîncetata petrecere cu Sfînta Scriptură va face din preot un om tare în Scripturi, așa cum citim în Faptele Apostolilor despre acel Apolo, «alexandrin de neam, bărbat iscusit la cuvînt, tare fiind în Scripturi...» (18, 24).

Metodologie în cunoașterea și folosirea Sfintei Scripturi. Cuvintele Scripturii ne-au fost date spre a rodi în inimile noastre pentru mîntuirea fiecăruia din noi, preoți sau simpli credincioși.

Pentru a rodi, sămînța Scripturii are neapărat nevoie de două lucruri: un *semănător* priceput și un *pămînt* fertil. Adevărurile sfînte vor fi semănate cu pricepere numai de cel pregătit pentru aceasta. Mai mult, pregătirea trebuie să fie indoită: a celui ce seamănă și a celui ce primește. Preotul are indoită misiune, de a se pregăti și a pregăti, căci altfel va cădea sub pedeapsa de care se temea Marele Pavel: «Vai mie...» (I Cor., 9, 16).

20. Prof. Dr. Iustin Moisescu, *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*, în «Candela», 1939—1941, p. 186.

21. Omilie la Ps. 32, 5, în «P.G.», 29, 5.

22. Cuvîntul II apologetic, în «P.G.», 35, col. 450.

23. Omilia a VIII-a la Epistola către Evrei, în «P.G.», 63, 74—76.

24. Pr. Prof. Gr. Marcu, *Cunoașterea aprofundată a Sfintei Scripturi, îndatorire de căpetenie a preotului zilelor noastre*, în «Studii Teologice», nr. 3—4/1952, p. 202 ș.u.

25. *Ibidem*, p. 239. 26. *Ibidem*, p. 205.

Să luăm aminte la faptul că Mîntuitorul nu spune «citiți» Scripturile, ci «cercetați!» (Ioan 5, 39). Iar cercetarea presupune pregătire asiduă. Cine crede că Scriptura poate fi predicată de oricine, fără o pregătire prealabilă, provoacă o îndoită primejdie: asupra lui și asupra celor care-l ascultă.

Fericitul Augustin, mare exeget scripturistic, exclamă chiar după o îndelungată pregătire și experiență: «Uimitoare profunzime a Scripturilor Tale Doamne, insondabilă profunzime!»²⁷.

Ei bine, această uimitoare profunzime nu poate fi pătrunsă decît printr-o pregătire pe măsură. Tot Fericitul Augustin vine în sprijinul nostru cu sfat pe care programul nostru de pregătire să-l includă: «Lucrul cel mai înțelept în această situație este de a nu părăsi pe dascălii noștri care au pregătirea necesară și îndreptățirea de a explica aceste lucruri»²⁸.

De aceea, noi apelăm la operele Sfinților Părinți, și totodată, utilizăm și studii auxiliare ale dascălilor de Teologie, cum sînt bunăoară *Introducerile* în Vechiul și Noul Testament.

Încercînd să punctăm cîteva etape ale pregătirii preotului în vederea folosirii Sfintei Scripturi în predică, vom apela în primul rînd la cel care încă n-a fost întrecut în exegeză, Sfîntul Ioan Gură de Aur. El aseamănă Scriptura cu o mare, iar pe cititorii ei cu navigatorii. Desigur, numai cei pregătiți pentru «navigație» se mai întorc cu bine la țarm²⁹.

Prima cerință, formulată de marele exeget, pentru înțelegerea Scripturii este *curăția vieții*: «După cum stomacul bolnav nu poate primi alimente tari, tot așa sufletul nesănătos nu poate primi cuvintele sfințite»³⁰. Știut este că sufletul curat, dispune de acea putere lăuntrică și acea capacitate de pătrundere, atît de necesare oricărei activități, dar cu atît mai mult în chestiunile ce se adresează sufletului. Curăția vieții, atît a celei sufletești cît și a celei trupești, presupune o armonie între toate facultățile de care omul dispune. Această armonie dă putere atît de a recepta adevăruri profunde, cît și de a dărui și transmite asemenea adevăruri.

Altă cerință, strîns unită cu cea amintită, este a se cerceta Scripturile *cu credință*, «credință care — după spusele Sfîntului Ioan Gură de Aur — face să lumineze rațiunea!»³¹. Și tot el adaugă: «Caută cineva, spre pildă, să pătrundă taina zămislirii Fecioarei Maria, uitînd că nici ingerul Gavriil, nici evanghelistul Matei nu au putut spune mai mult decît că de la Duhul Sfînt a luat în pintece; prin urmare nu cerceta nici tu, ci primește ceea ce a fost revelat și nu căuta ceea ce a fost trecut sub tăcere»³². Recomandarea este în deplină armonie cu ceea ce s-a spus prin Isaia prorocul: «De nu veți crede, nu veți înțelege!» (Isaia 7, 9). Văluș pus asupra unor locuri din Scriptură (II Petru

27. *Confessiones*, XII, în «P.L.», XXXII, 832.

28. *De utilitate credendi*, I, 2, 4, P.L., XLII, col. 68.

29. *Despre obscuritatea profeților*, I. Migne. P.G., 56. 165. la Prof. dr. Iustin Moiescu. *op. cit.*, p. 582.

30. *Omilia LV la Fapte*, în «P.G.», 60. 384.

31. *Omilia I la Epistola I către Timotei*, în «P.G.», 62. 506.

32. *Omilia a IV-a la Matei*, în «P.G.», 57, 43.

3, 16] nu se datorează faptului că Dumnezeu nu vrea să cunoaştem tainele divine — zice Sfântul Vasile — ci vrea ca aceasta să aprindă dorinţa noastră după cunoaştere³³.

Alături de curăţie şi credinţă, pentru înţelegerea Scripturii trebuie să adăugăm încă două elemente: concentrarea numai la citit şi eliberarea de tot ce ne poate sustrage, ferindu-ne de risipirea gândului. Să nu uităm, de asemenea, că întotdeauna spre a reuşi ceva, trebuie să-L rugăm pe Dumnezeu să ne ajute. Cu atât mai mult în această osteneală, de pătrundere în scrierile sfinte. Căci Dumnezeu «văzînd că omul a făcut tot ceea ce stă în puterile lui (subl. n.) pentru a pătrunde cu mintea adevărurile revelate, privind la rivna aceasta mare nu lasă niciodată neîmplinită rugăciunea aceasta. După cum cîndva a trimis un dascăl eunucului împărătesei Candachia tot astfel şi acum trimite asupra cititorului Scripturii harul Duhului Sfînt, care îl călăuzeşte în înţelegerea adevărilor inspirate³⁴.

De altfel, citirea Scripturii trebuie să fie ea însăşi ca o rugăciune. Cronologic, am putea concepe așa această rugăciune: de slavă, lectura însăşi şi de mulţumire la sfîrşit.

În ce priveşte pregătirea «pămîntului sufletesc» pentru a semăna Cuvîntul Scripturii, vom aminti următoarele:

— să se cultive la credincioşi dorinţa după cuvîntul Scripturii, prin predicarea neîncetată din Scriptură. Ne gîndim, desigur, la formarea aceleiaşi capacităţi de receptare, fără de care osteneala semănătorului va fi zadarnică.

— credincioşii să fie stimulaţi ei înşişi a citi din Scriptură şi a reciti acasă ceea ce s-a predicat la Biserică. Este un îndemn spre care ne îmbie atât de minunat Sf. Ioan Hrisostom: «Reîntorşi acasă să punem două mese, una cu bucatele trupului, alta cu bucatele Scripturii Sfinte»³⁵.

Metodele de însuşire şi folosire a Scripturii sînt, în cele mai multe privinţe, comune — atât pentru predicator cît şi pentru ascultător. Întrucît preotul are misiunea specială de a propovădui Scriptura, lui îi revine osteneala să se aplece asupra tuturor acestor modalităţi. Oricine poate citi Scriptura, dar nu oricine este autorizat să predice din ea. Căci, zice Marele Pavel: «Cum vor propovădui dacă nu vor fi trimişi?» (Rom., 10, 5). Aşadar, propovăduirea este legată de o «trimiteră», de un mandat, care include în sine această serioasă pregătire a celui care predică. În afară de cele spuse mai sus această pregătire trebuie să ţină seama şi de următoarele:

— Sfînta Scriptură trebuie utilizată cu precădere în Biserică şi în contextul Sfîntei Tradiţii (vezi nota 1). De altfel, Sfînta Tradiţie este *cheia ermeneutică* a Scripturii³⁶.

— Nu toate traduceri Sfîntei Scripturi sînt corecte. În această privinţă avem un studiu deosebit de important pentru exegeţi³⁷.

33. *Comentar la Hexaimeron*, 3, 2, în «P.G.», XXIX, 56.

34. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilia XXXV la Facere*, în «P.G.», 53, 322.

35. *Omilia la Geneză*, VI, 2, P.G., 54, 607.

36. Pr. conf. Ilie Moldovan, *Cunoaşterea Sfintei Scripturi după învăţătura ortodoxă*, în «Ortodoxia», nr. 2/1980, p. 242.

37. Pr. Ioan Mîrcea, *Traduceri greşite ale Sfintei Scripturi în limba română*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 3—4/1983, p. 184 ş.u.

— Regulile ermeneuticii, de bază, sînt trei : contextul, locurile paralele și norma credinței (confruntarea exprimării proprii cu normele credinței ortodoxe)³⁸.

— Scriptura va fi studiată și utilizată *integral*, la aceasta dînd ajutor prețios regula contextului și a locurilor paralele, pentru că «toată Scriptura este de Dumnezeu suflată...» (II Tim., 3, 16).

Sfinții Părinți, de pildă, au scris omilii nu numai la Evangheliile, ci și la cărți ale Vechiului Testament și la Epistole. Legat de aceasta ne impresionează un lucru : omiliile Sfinților Părinți, aproape în exclusivitate, au ca text de bază Scriptura : Sfîntul Ioan Gură de Aur peste 600 omilii, Fericitul Augustin aproximativ 800, Origen în jur de 250 ș.a.³⁹.

— Cuvintele Scripturii nu îngăduie adăugiri sau trunchieri.

Iată ce ne spun Pildele (30, 5—6) : «Toate cuvintele lui Dumnezeu sînt lămurite !... Nimic nu adăuga la cuvintele Lui ca să nu fi se ceară socoteală și să fii găsit de minciună !».

— Datoria interpretului este de a nu se opri numai la litera Scripturii ci mai ales a pătrunde în spiritul ei, spre a găsi adevăratul sens al celor scrise, ideea așternută în scris de autorul inspirat⁴⁰.

— «Cheia» Scripturii este Iisus Hristos⁴¹. De la un cap la celălalt al Scripturii, ideea mesianică străbate ca un fir roșu.

— Există o deosebire radicală între cunoașterea intelectualistă, rece a Scripturii și cunoașterea profundă, duhovnicească a ei. Pe cea dintîi și diavolii o au. Una din dovezi o avem la Matei 4, 4, cînd diavolul, ispitindu-L pe Iisus, face referire la Scriptură cînd zice «scris este...». Aceasta este însă o cunoaștere fără trăire, rece, pentru *ispitire*, care nu mintuiește. Cunoașterea *în duh și în adevăr* (Ioan 4, 23) a Scripturii, presupune trăirea preceptelor ei și înseamnă o cunoaștere spre mîntuire.

Din cele expuse reiese că una din laturile misiunii preoțești este slujirea prin cuvînt⁴², cuvînt izvorit din Scriptură.

Istoria Bisericii creștine, de la început pînă azi, consemnează preocuparea constantă a slujitorilor ei de a rosti și a scrie predici luînd ca bază texte din Scriptură. Așa s-a născut marea bogăție de omilii biblice⁴³. În concepția celui mai mare predicator creștin, cuvîntarea bisericască în ființa ei este *tălmăcirea Slintei Scripturii înaintea poporului*

38. Pr. Prof. Gr. Marcu, *op. cit.*, p. 244.

39. Vezi Pr. Prof. I. Coman, *Patrologie*, București, 1956.

40. Prof. Dr. Iustin Moisescu, *op. cit.*, p. 184.

41. Vezi Diac. Conf. P. I. David, *Hristos — «cheia» Scripturii*, în «Ortodoxia», nr. 2/1983, p. 212—216.

42. Pr. Prof. C. Galeriu, *Preoția ca slujire a Cuvîntului*, în «Ortodoxia», nr. 2/1979, p. 294 ș.u.

43. Un edificator istoric al omiliei biblice, vezi la Pr. drd. Nicolae V. Dura, *Omilia biblică și actualitatea ei*, în «Studii Teologice», nr. 1—2/1983, în special p. 34—40, ce cuprinde și omilia biblică în Biserica Ortodoxă Română.

creștin și aplicarea ei la viața credincioșilor⁴⁴. Părăsirea Scripturii și predicarea din alte surse duce la alunecare în formalism retoric⁴⁵.

Sfânta Scriptură stă astăzi ca și în trecut nu numai la baza predicii creștine, dar și la baza încercărilor de apropiere între Biserici. Se știe că protestanții și neoprotestanții resping Sfânta Tradiție, deși în ultima vreme se poate constata o deschidere a lor spre comorile acesteia mai ales că s-a conturat în mod firesc și o Tradiție a lor. De asemenea ei nu pot face abstracție de faptul că Sfânta Scriptură este o parte a Sfintei Tradiții. Dar, în mod practic, în discuțiile ecumenice, numai Sfânta Scriptură este luată ca normă de credință.

A predica din Scriptură înseamnă a împlini porunca Mintuitorului : «...propovăduiți *Evanghelia* la toată făptura...» (Marcu 16, 15), înseamnă a nu cădea sub pedeapsa de care se teme Marele Pavel când a rostit : «Vai mie de nu voi binevesti!» (I Cor., 9, 16) ; înseamnă a respecta o dispoziție canonică a Sinodului VI ecumenic (canonul 19)⁴⁶.

Înseamnă, în sfârșit, a fi în spiritul eforturilor de apropiere din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor în care confesiunile iau ca normă de credință Sfânta Scriptură, dar mai înseamnă a mărturisi în același timp tăria și valabilitatea Sfintei Tradiții, care cuprinde adevăruri și definiții bazate la rîndul lor pe Sfânta Scriptură. Pentru că definițiile Sinoadelor ecumenice, mărturisirile de credință, cărțile de slujbe ș.a. se fundamentează pe adevărurile revelate în Sfânta Scriptură.

Pentru predică și în același timp, pentru dobîndirea vieții veșnice, îndemnul Mintuitorului este viu și pururea actual :

«Cercetați Scripturile că în ele aveți viață veșnică. Și acelea sînt care mărturisesc despre Mine» (Ioan 5, 39).

44. *Ibidem*, p. 36.

45. Pr. Prof. D. Belu, *Omilie sau predică*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 3—4/1957, p. 274.

46. «Se cuvine ca toți proestoșii bisericilor în toate zilele, dar mai ales Duminică, să învețe poporul cuvintele bunei cinstiri de Dumnezeu, *culegînd din dumnezeiasca Scriptură* [s.n.], înțelesul adevărului și judecățile. Să nu râlce hotarele puse, ci chiar de ar fi cuvînt scripturalnic, să nu-l comenteze în alt fel decît au așezat luminătorii Bisericii...», în *Pidalton*, de Arhim. Z. Tărălă și Ic. Stavr. H. Popescu, București, 1933, p. 145.

DIN TRECUTUL BISERICII ȘI PATRIEI NOASTRE

UN APĂRĂTOR AL ORTODOXIEI — GHERASIM VLAHUL
(ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΒΛΑΧΟΣ) TEOLOG, FILOZOF
ȘI LEXICOGRAF (1605/7—1685)

Pr. prof. D-tru Radu și A. M. Bălen

«A fost atunci, în secolul al XVII-lea, o Renaștere grecească cu care a rămas în legătură acel intermediar care fusese Bizanțul dascălilor, al retorilor, al poezilor arhaizanți, al istoricilor Curtii, dar mai cu seamă al teologilor, interpreți și apărători ai credinței»¹.

Cei care vor urmări efervescența și dinamica afirmării studiilor umaniste și îndeosebi a celor teologice, prin deschiderea și reorganizarea a numeroase instituții de învățămînt superior, după modelul Academiei din Fanar (cea mai importantă prin calitatea profesorilor ei, Theofil Corydaleu, Ioan Cariofil și alții) nu pot rămîne indiferenți la complexitatea fenomenului.

Alături de Constantinopol, insula Creta a ocupat un loc aparte în cultura și viața politică a grecilor. Din 1204 pînă în 1669 Creta a depins de autoritatea Veneției «a cărei dominație a fost foarte severă pînă la 1453»². După căderea Constantinopolului, Republica Venețiană va institui un regim mult mai liberal, așa încît insula Creta devine centrul renașterii culturale, începînd cu prima jumătate a secolului al XVII-lea. De Creta sînt legate numele patriarhilor Meletie Pigas (1549—1601), Ciriil Lucaris (1570—1637), Meletie Syrigul (1586—1664)³ și al mitropolitului de Filadelfia, Gherasim Vlahul (1605/7—1685), despre a cărui existență tainică, dar deosebit de fructuoasă, încercăm să ne ocupăm în paginile care urmează. Prezentarea noastră s-a oprit asupra activității acestui învățat ieromonah, din două motive. Primul este strîns legat de preocupările mele lexicografice, impresionîndu-mă pe această cale prima lucrare de lexicografie neoelenă, *θησαυρός τετραγλωσσος*, apărută la Veneția în 1659, al cărui autor este Gherasim Vlahul, dicționar care

1. v. N. Iorga, *Bizanț după Bizanț*, București, 1972, p. 10.

2. v. Cléobule Tsourkas, *Les débuts de l'enseignement philosophique et de la libre pensée dans les Balkans. La vie et l'oeuvre de Théophile Corydalès (1563—1646)*, Bucarest, 1948, p. 14.

3. v. Cléobule Tsourkas, *op. cit.*, p. 14.

va fi retipărit în 1723 și 1750, în tipografia lui Antonio Bórtoli și în 1784 și 1801, în tipografia lui Nicolas Glykys, toate la Veneția. După cum se știe, cea mai importantă și mai bogată colonie grecească a fost în Veneția, colonie fondată de primii refugiați bizantini în a doua jumătate a secolului al XII-lea. «Veneția secolului al XV-lea și al XVI-lea înseamnă primele case de comerț și primele edituri grecești, care timp de 400 de ani vor publica cele mai bune cărți religioase, școlare, populare și științifice, constituind renașterea civilizației neogrecești»⁴, ceea ce explică activitatea susținută a lui Gherasim Vlahul în Veneția. Cel de-al doilea motiv care m-a pus pe urmele acestei mari și deosebite personalități a fost numele de Vlah și mai ales prezența a numeroase exemplare din cele patru ediții postume ale dicționarului, precum și a lucrării cu caracter filosofic, 'Αρμονία ὀριστικῆ τῶν ὄντων (1661), exemplare aflate nu numai în marile biblioteci publice, ci și în cele particulare. Această prezentă însemnată arată că operele s-au bucurat la vremea lor de o mare apreciere, fiind concepute după toate exigențele și rigorile științifice ale timpului. Cu toate acestea autorul lor nu este prezent în numeroasele lucrări consacrate epocii de către istoricii literari sau filosofi; numele său apare sporadic, fiind citat mai ales ca autor al dicționarului «Ὁ Βλάχος ἄγραψε πολλά διδασκτικά, φιλοσοφικά καὶ θεολογικά ἔργα καὶ στήν ἱεραία καὶ στήν ἀπλή γλώσσα»⁵.

La noi Gherasim Vlahul este menționat de doi iluștri savanți, în două împrejurări deosebite. Primul este Nicolae Cartojan, care îl prezintă pe «ieromonahul Gherasim Cretanul, un mare cărturar care ales mai târziu mitropolit al Filadelfiei, a fost superiorul bisericii grecilor din Veneția, de la 1681—1685»⁶ și profesor pentru o vreme al stolnicului Constantin Cantacuzino (după 1666).

Al doilea prezentator al lui, la noi, a fost Nicolae Iorga, care scria: «un cretan, Gherasim Vlahos, egumen al Sf. Gheorghe Skalotos și stareț al minăstirii Strovilo, care avea să ajungă mai târziu, ca mitropolit al Filadelfiei, șeful grecilor; trăind sub stăpînirea Veneției, invită pe țarul Alexei să urmeze, pentru eliberarea Greciei, pilda lui Filip și a lui Alexandru care pregătiseră prăbușirea Persiei»⁷. Ceea ce a făcut însă ca Gherasim Vlahul să intre în atenția deosebită a cercetătorului-filosof, Tatakis, a fost lucrarea sa filosofică, păstrată în manuscris, *Εἰς ἅπαντα τῆν λογικὴν πραγματείαν τοῦ Ἀριστοτέλους, παραφράσεις καὶ διηγήματα* scrisă în 1640. B. N. Tatakis este fascinat de întreaga personalitate cuprinsă în opera autorului și-i va dedica un studiu cu caracter monografic⁸. Pe baza acestui studiu amănunțit despre viața și activitatea lui Vlahos am încercat să evidențiez unele trăsături particulare, cu totul deosebite, specifice omului și operei, elemente care par să-l detașeze, din acest punct de vedere, de compatrioții săi, apropiindu-l etic «ἠθικῶς»

4. v. Cléobule Tsourkas, *op. cit.*, p. 15.

5. v. Κ. Δημαρῆς, *Ιστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας - ἀπὸ τῆς πρώτης ριζῆς ἕως τῆν ἐποχῆς μας* - Αθήνα, 1965, vol. I, p. 99.

6. v. N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p. 481.

7. v. N. Iorga, *op. cit.*, p. 225.

8. v. B. N. Tatakis, *Γερασῖμος Βλάχος ὁ Κρητῆς (1605/7—1685) φιλοσόφος, θεολόγος, φιολόγος*, Βενετία, 1973.

de sufletul românilor, caracterizați prin generozitate și deosebită modestie.

Nu poate fi exclusă posibilitatea ca el să se fi născut într-o familie de români din numeroasele familii românești aflate în sudul Dunării, în localități destul de îndepărtate de România de astăzi (v. macedo-românii sau aromânii, meglenoromânii și istroromânii), români care au putut ajunge, împinși de destin, pînă în îndepărtata Cretă. Ipoteza noastră nu se bazează numai pe numele de Vlah, ci și pe faptul că toate cercetările făcute în scopul stabilirii anului și a locului nașterii sale au rămas fără rezultat. Se presupune că s-ar fi născut în Candia (numele italianesc al orașului), cel neogrecesc fiind χάνδακα (χάνδαξ), în antichitate, Ἡρακλείου, un oraș important al Cretei.

Alții susțin că numai a crescut acolo și și-ar fi făcut studiile. «Όσοι δέχονται ότι μόνο μεγάλωσε στο χάνδακα ἀναζητούν τόν τόπο τῆς καταγωγῆς τοῦ Τά γεροντά ότι ὁ Εὐατός στρατηγός Κορνάρος ἔστειλε κατὰ τὴν πολιτορμία τοῦ χάνδακα τὸ βλάχο στήν περιφέρεια Μεραμπέλου, καί Πεδιάδος, γιά νά ἀναπτέρωσῃ τὸ ἠθικό τῶν κατοικῶν καί τὸ ὅτι μνημονεῦνται τότε βλάχοι στήν περιφέρεια Μεραμπέλου καί μάλιστα στή Φουρνή, τοὺς κἀνουν νά ὑποθέτουν ὅτι τοῦτη ἡ περιφέρεια ὅα πρέπει νά εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ Γερασίου. *Όλα αὐτά εἶναι μόνο πιθανότητες»⁹.

Am dat textul în original pentru comentariul direct al cercetătorilor la care adăugăm că Vlahul nu avea, așa cum reiese din scrisorile sale o familie mare. Sînt menționați doar doi nepoți de a căror educație s-a îngrijit, așa încît unul dintre ei îi urmează exemplul și ajunge ieromonah, publicînd la rîndul său două mineie: Βίβλιοι τοῦ Ἡαννουάριου μῆνός, Βεννέτια, 1663, Γρηγορίου Ἱερομοναχῦ Βλάχῳ τῦ Κρητός, iar al doilea, Βίβλιοι τοῦ ἀπριλλίου μῆνός, Βεννέτια, 1664.

Faptul că mai erau și alți locuitori în periferia Merabelu cu numele de Vlah, nu schimbă datele problemei. Este posibil ca mai multe familii de aromâni, meglenoromâni, sau chiar istroromâni să fi ajuns acolo în același timp, cu mult înainte de data menționată pentru nașterea lui Gherasim, așa încît el putea să facă parte din a doua sau a treia generație cu numele de Vlahi, pierzîndu-și total conștiința apartenenței la marea familie a vlahilor. Ceea ce este însă edificator, ceea ce nu se pierde și se transmite din generație în generație, este structura sufletească, un anume mod de a gîndi și acționa.

Modestia deosebită rezultată din stilul și mai ales din structura conceptuală a testamentului, este trăsătura specifică a lui Vlahu, o notă care îl singularizează de restul concetățenilor săi chiar și în sfera de activitate monahală. Iată ce scrie Tatakis despre textul testamentu-

9. «Toți cei care acceptă că numai a crescut în Handaka, cercetează locul originii sale. Informațiile că generalul venețian Cornaru ar fi trimis la asedul orașului Handaka un vlah, în perimetrul (localității) Merambelu și al cîmpiei de acolo, ca să ridice moralul locuitorilor, și care cu acest prilej, menționează atunci pe vlahi în perimetrul (localității) Merambelu și mai ales în Furni, ceea ce îi face să presupună că această împrejurime (zonă) ar trebui să fie patria (locul de naștere) al lui Gherasim. Toate acestea sînt numai supoziții». B. N. Tatakis, *op. cit.*, p. 4—5.

lui pe care Gherasim Vlahul l-a redactat la 20 decembrie 1683: «Παραθέτω μερικά ἀποσπάσματα τῆς πού, παρά τό τυπικό φρασεολογικό ἐνδύμα τους, ἀποπνέουσι τό ἦθος τοῦ ἀνδρός»¹⁰. Urmează o frumoasă meditație în care Vlahul imploră mila lui Dumnezeu pentru iertarea imenselor păcate: «τόν ἐλεῆμονα θεόν τήν ἀπειρίων μου ἀμαρτιῶν» și se roagă stăruitor la mult milostiva Pururea Fecioara Maria..., mijlocitoare la Dumnezeu pentru sufletul său păcătos. Cere ajutor tuturor sfinților, arhanghelilor, și ocrotirea preaferițiilor. Prima parte, o adevărată lecție cu smerenie, se încheie cu următoarea cerință: «Cer cu umilință iertarea creștinilor de pretutindeni, ecleziaști sau mireni, dacă cumva, ca om spus greșelilor, i-am amărit cu cuvintul sau cu fapta (ἐν τοῦτόν, ὡς ἀνθρώπος ὑποκαίμενος εἰς λάθη, ἐπικρανά τινα λογῶ ἢ ἔργῳ) astfel și eu, cel mai umil ieromonah al lui Dumnezeu, impart tuturor smerita mea binecuvintare, cu îndurare și cu iertare». Partea a doua a testamentului atestă lăsarea bogatei sale biblioteci, bisericii Sfintul Gheorghe a grecilor, spre cinstirea națiunii «πρός τιμήν τῆς ἐθνότητάς μας».

Din testament, ca și din întreaga sa activitate, se poate, vedea că Gherasim Vlahul avea conștiința originii sale grecești, conștiință explicabilă prin tot ce a avut și ce a dat această națiune civilizației europene, prin suferința împărtășită de el odată cu ea în istoria nefericită a țării sale. Donația bibliotecii, felul în care face această donație (cerind prin testament introducerea împrumutului) numai pentru profesori, oameni cultivați și maturi care să aprecieze valoarea cărții — «γιά διδασκάλους, μορφωμένους καί ὄριμους ἀνθρώπους», arată dorința lui de a păstra biblioteca spre a fi în folosul cât mai multor generații. «Dorința lui Vlahu, ca biblioteca să funcționeze cu împrumut, ne arată spiritul cultivat și progresist și mai ales patosul lui de a oferi cât mai mult națiunii (τόν πόθο τοῦ νά ὠφελήσῃ περισσότερο τήν ἐθνότητά)»¹¹. A doua trăsătură a lui Vlahu care îl diferențiază de înaintași sau de unii dintre contemporani este interesul său pentru limba latină și italiană. Mulți greci, chiar și după căderea Constantinopolului, continuau să-i considere pe latini «barbari» datorită pragmatismului lor, opus spiritualității eline, de esență platoniană și aristoteliană, spiritualitate filtrată magnific de apărătorii ortodoxiei, Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul, Ioan Damaschinul, cu lucrarea sa deosebit de importantă, *Dae phidae orthodoxiu*. Primul bizantin care studiază literatura latină și teologia occidentală este Maxim Planude, în secolul al XIII-lea; el traduce din Cicero și Caton, precum și din lucrările Fericitului Augustin, activitatea sa fiind socotită un prim pas al influenței Occidentului latin asupra Orientului grec¹².

10. «Scot în evidență citeva fragmente din al căror înveliș frazeologic specific transpore caracterul (esența morală) a [acestu]i bărbat». B. N. Tatakis, *op. cit.*, p. 26—27.

11. v. B. N. Tatakis, *op. cit.*, p. 27.

12. v. B. N. Tatakis, *La philosophie byzantine*, în *Histoire de la philosophie* a lui Emile Bréhier. Paris, 1959, p. 245.

Dicționarul tetralingv, *θησαυρός τῆς εγκυκλοπαιδικῆς βάσεως τετραγλωσσος μετὰ τῶν ἐπιθετῶν ἐκλογῆς καὶ διττον τῶν λατινικῶν τε καὶ ἰταλικῶν λεξεῶν πίνακας. Ἐκ διαφορῶν παλαιῶν τε καὶ νεώτερον λεξικῶν συλλεχθεὶς παρὰ Γερασίου Βλάχου τοῦ Κρητοῦ, ἰν ἑλληνικῇ, ἰταλικῇ, λατινικῇ καὶ γαλλικῇ γλώσσῃ* (1894), în latină, *Thesaurus encyclopaedicae basis quadrilingvis, Venetiis, MDCLVIII, Typographia Ducali Pinelliana*, — este o ediție rară. După informațiile specialiștilor, nu s-ar fi păstrat decât trei exemplare (un exemplar în Biblioteca Națională din Paris, altul în biblioteca prințului George Mavrocordat și al treilea în biblioteca particulară a lui Theodor Avramiotis)¹³. Bucureștii sau Iașiul nu sînt menționate de E. Legrand în nici unul dintre paragrafele afectate descrierii celor patru ediții ale dicționarului, ediții care au cunoscut o largă circulație în toate provinciile românești. Din ediția princeps sînt catalogate trei exemplare la Biblioteca Centrală Universitară «M. Eminescu» din Iași, sub cotele CR II — 55, CR II — 812, CR III — 410. După nota lui N. Gaidagis, cel de-al doilea exemplar, cota CR II — 812, are scris pe ultima copertă «Cucul Haiducul» și se pare că ar fi exemplarul semnalat de E. Legrand ca aparținînd prințului George Mavrocordat¹⁴. Limba de bază în care sînt scrise cuvintele — titlu, este neogreaca sau greaca vulgară, cea de a doua, este greaca veche, urmată de latină și italiană.

Altă lucrare prin care Gherasim Vlahul își face cunoscută erudiția și spiritul științific, este *Ἀρμονία ὁριστικῆ τῶν ὀντων κατὰ τοὺς Ἑλληνας σοφους, Harmonia definitiva Entium de mente graecorum doctorum*, ediție bilingvă, cu textul grecesc pe pagina din dreapta, iar cel latinesc pe pagina din stînga. Prima parte a cărții cuprinde o listă a autorilor consultați (în greacă și în latină), un indice de cuvinte în limba latină (index rerum), textul propriu-zis, și se încheie cu o erată a cuvintelor corespunzătoare textului grecesc. Cartea poate fi consultată la Biblioteca Academiei R.S.R.

Din activitatea de predicator și apărător al Ortodoxiei, au rămas predicile sale, *Διδαχοι*, cuprinse în douăsprezece volume. Predicile sînt scrise în limba simplă «ἀπλή» sau «δημοτικῆ» ele fiind adresate tuturor creștinilor. Peste 40 de lucrări cu caracter didactic, omilii, numeroase antologii de scrieri bisericești, referitoare la Sfinții Părinți, la sinoade, la buna înțelegere a textului biblic, se află în biblioteca Institutului de Studii Bizantine și Postbizantine din Veneția, așteptînd cercetătorii.

Întreaga sa operă reflectă credința sa totală în Ortodoxie, încrederea sa în triumful unității Bisericii Orientale, atît de mult amenințată în vremea sa.

Gherasim Vlahul este considerat de specialiști, prin biograful său, Tatakis, una dintre cele mai reprezentative figuri spirituale, expresie a neolenismului, afirmat în secolul al XVII-lea, și părintele lexicografiei neogrecești.

Dacă pînă la Vlahos «...l'Eglise Orthodoxe était devenue pendant le Moyen Age, après le chute de l'Empire Byzantin, la gardienne de la

13. v. Emile Legrand, *Bibliographie hellénique*, Paris, 1894, vol. II, p. 115—119.

14. v. Nicos Gaidagis, *Catalogul cărților grecești*, vol. I, Iași, 1974, p. 149.

culture et la protectrice de l'enseignement»¹⁵, prin activitatea mitropolitului Gherasim Vlahul și a înaintașilor săi, printre care Teofil Corydaleu, Biserica depășește cadrul exclusiv religios, pregătind terenul pentru iluminismul manifestat în secolul al XVIII-lea, în cele mai multe țări din Europa.

SFÎNTIREA SFÎNTULUI ȘI MARELUI MIR ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

— secolele XVI—XIX —

Pr. dr. IOAN V. DURA

Secole de-a rindul, după întemeierea Bisericii, Sfântul și Marele Mir¹ s-a sfântit de către episcopul fiecărei Biserici locale², «sau se trimițea de la o Biserică la alta, potrivit obiceiului canonic și rînduiei statornicite»³. Și aceasta corespundea întru totul învățăturii Bisericii, fiindcă pregătirea și sfîntirea Sfîntului și Marelui Mir «a fost privită de la început ca un privilegiu și o mărturie evidentă a autocefaliei fiecărei comunități ecleziale, condusă de către un episcop⁴. De altfel, canonul 6

15. v. Cléobule Tsourkas, *op. cit.*, p. 11.

1. Cu privire la elementele din care se pregătește Sfîntul și Marele Mir, vezi: Arhim. Antonie, *Δογματική Θεολογία τῆς Ὀρθόδοξου Καθολικῆς, καὶ Ανατολικῆς Ἐκκλησίας*, Kiev, 1856, ed. a VI-a (Traducere din rusește în grecește de Theodoros Vallianos, Atena, 1858, p. 339); Arhim. Iacovos Vatopedinos, *Το ἐν Μόσχῃ Συνοδικόν Σχευοφυλάκτιον*, în «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», 19 (1899), p. 96, nr. 1, și p. 97; L. Petit, *Composition et Consécration du Saint Chrême*, în «Echos d'Orient», 3 (1899—1900), p. 129—142; Pavlos Menevisoglu, *Τὸ Ἄγιον Μύρον ἐν τῇ Ὀρθόδοξῃ Ἐκκλησίᾳ. Ἱδία κατὰ τὰς ἀγγὰς καὶ τῶν πρῶτιν τῶν νεωτέρων χρόνων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, «Ἀναλεκτα Βλατάδων», 14 (Πατριαρχικόν Ἱδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν), Tesalonjic, 1972, p. 29—40; Pr. Prof. Ione Braniște, *Despre Sfîntul și Marele Mir și Taina Mitungerii*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 5—6, p. 532. Despre folosirea Sfîntului și Marelui Mir, vezi Pavlos Menevisoglu, *op. cit.*, p. 188—227.*

2. Vezi: Evêque Macaire, *Théologie dogmatique orthodoxe*, t. 2, Paris, 1860, p. 429; Evaghelos K. Mantzuneas, «Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον». Tomul întâi. Partea generală, Atena, 1979, p. 84. Este interesant de notat faptul că în Biserica Siriană Monofizită Sfîntul și Marele Mir «a fost sfîntit de către episcopi în Jola Mare pînă în secolul al XIII-lea, iar de atunci sfîntirea a fost rezervată Patriarhului» (Vezi: Sebastian Brock, *Jacob of Edessa's Discourse on the Myron*, în «Oriens Christianus, Heft für die Kunde des christlichen Orients», Otto Harrassowitz-Wiesbaden, Band 63, 1979, p. 20).

3. Pr. asist. N. Dură, *Dispoziții și norme canonice privind administrarea Sfîntului și Marelui Mir. Sfîntirea Sfîntului și Marelui Mir pe teritoriul țării noastre, expresie elocventă a autocefaliei Bisericii Române de-a lungul secolelor*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LVII (1981), nr. 1—3, p. 54.

4. *Ibidem*, p. 40; Despre autocefalia inițială a primelor Biserici, adică a comunităților bisericești conduse de un episcop vezi: Arhid. Prof. Dr. Ioan N. Fioca, *L'Autocéphalie dans l'Eglise orthodoxe roumaine*, în «Kanon» (Viena), V (1981), p. 105.

al Sinodului de la Cartagina preciza că episcopului îi este suficientă succesiunea sa apostolică pentru a sfinți Sfântul și Marele Mir pentru Biserica proprie, deoarece aceasta îi dă puterea harică de a o înfăptui. Iar cit privește dreptul de autocefalie «de care s-au bucurat în primele secole episcopii tuturor comunităților»⁵, ea este mai presus de orice îndoială, fiind chiar confirmată de canonul 34 apostolic și de canonul 2 al Sinodului II ecumenic⁶.

Cu timpul, ca rezultat al organizării Bisericii în cadrul unei unități etnico-geografice, bine stabilite, în frunte cu cel dintâi episcop al său — «care a primit de-a lungul secolelor titulatura de episcop primat, mitropolit, exarh, arhiepiscop și patriarh»⁷ —, avea să se ajungă la practica sfințirii Sfântului Mir de către Întîistătătorul Bisericii autocefale. De această dată sfințirea Sfântului și Marelui Mir de către Întîistătătorul Bisericii autocefale, înconjurat de membrii ierarhiei acesteia, reprezenta însăși manifestarea autocefaliei, comuniunii și unității existente în cadrul său.

Din secolul IX⁸, Patriarhia din Constantinopol avea să sfințească Sfântul și Marele Mir doar în catedrala sa patriarhală și, treptat, treptat, și-a asumat dreptul exclusiv de a-l sfinți și distribui și celorlalte Biserici ortodoxe, inclusiv Patriarhatelor apostolice ale Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului. Acest «privilegiu exclusiv al Patriarhiei Ecumenice»⁹ a durat până în a doua jumătate a secolului XVI, cînd Întîistătătorii celorlalte Biserici apostolice au început să conteste Patriarhiei de Constantinopol această stare de lucruri, considerînd că sfințirea Sfântului și Marelui Mir nu este o problemă de dogmă, ci de disciplină și practică bisericească. Iată, așadar, motivul pentru care patriarhii acestor Biserici apostolice și ierarhii sinoadelor lor au sfințit și ei Sfântul și Marele Mir. Astfel, patriarhul Alexandriei, Meletie Pigas (1590—1601), într-o scrisoare¹⁰ adresată patriarhului ecumenic Matei al II-lea (1595 ;

5. Pr. asist. N. Dură, *op. cit.*, p. 47.

6. Idem, *Legislația canonică a Sinodului al II-lea Ecumenic și importanța ei pentru organizarea și disciplina Bisericii*, în «Glasul Bisericii», XL (1981), nr. 6—8, p. 646.

7. Idem, *Dispoziții și norme canonice...*, p. 47.

8. Vezi: Arhim. Iacovos Vatopedinos, *op. cit.*, p. 96, nr. 1. De notat că sfințirea Sfântului și Marelui Mir de către Patriarhia de Constantinopol și distribuția lui de către aceasta din urmă Patriarhatelor apostolice ale Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, cu începere din sec. IX, se înscrisă în cadrul general al acțiunilor duse de Patriarhia Ecumenică inaugurate îndeosebi de patriarhul Fotie, de dominare a întregii Ortodoxii. Despre acțiunile Patriarhiei Ecumenice, cu începere din sec. IX, duse în vederea asigurării întietății sale față de celelalte Patriarhii apostolice, vezi: Vittorio Parlato, *La politica di accentramento effettuata dal Patriarcato di Constantinopoli e conseguente lesione dell'autonomia degli altri patriarcati orientali nel IX secolo*, în «Kanon», V (1981), p. 79—84.

9. Evānghelos K. Mantzuneas, *op. cit.*, p. 84.

10. Vezi scrisoarea patriarhului Meletie Pigas adresată patriarhului Constantinopolului Matei al II-lea, la: Meletie Pigas, Patriarhul Alexandriei, 'Επιστολαί, Κωνίξ Βιβλιοθήκη (I. Θεολογική, Σχολής Χάλκης εκ' (120), επιστολή 264, apud Pavlos Menevisoglu, *op. cit.* p. 145.

1598—1602; 1603), îi amintea acestuia din urmă despre «sfântul mir pe care l-a săvîrșit»¹¹ la Alexandria. La rîndul lor, patriarhii Antiohiei sfințiseră și ei Sfîntul și Marele Mir, chiar cu cîțiva ani mai înainte, ca de exemplu patriarhul Ioachim al V-lea (1580—1592)¹². Iar în secolul următor, XVII, sfințea Sfîntul și Marele Mir în biserica «Sfîntul Nicolae» din Damasc, în vinerea dinaintea Floriilor a anului 1660¹³, patriarhul Antiohiei, Macarie al III-lea Zaïm (1647—1672). Era de fapt anul în care patriarhul Macarie al III-lea se întorsese la Damasc din lunga sa călătorie întreprinsă în Țările Române și în Rusia¹⁴.

În ceea ce privește pe patriarhii Ierusalimului, aceștia aveau să sfințească Sfîntul și Marele Mir la mai bine de o jumătate de secol după cei ai Antiohiei, și anume în 1643, dar nu la Ierusalim, ci pe pămînt românesc, la Iași, de către Teofan al III-lea (1608—1644). La Ierusalim, Sfîntul și Marele Mir era sfințit în anul 1670 de către fostul patriarh al Ierusalimului, Nectarie (1661—1669)¹⁵ — care vizitase Moldova¹⁶ și Țara Românească în anii 1663—1664¹⁷ —, și de fostul patriarh al Constantinopolului, Dionisie al III-lea (29 iunie 1661—21 oct. 1665), aflat atunci în vizită acolo. Amîndoi foștii patriarhi au sfințit «sfînt mir, mult și minunat»¹⁸, potrivit celor consemnate de către patriarhul Ierusalimului din acel an, Dositei (1669—1707).

11. Pavlos Menevisoglu, *op. cit.*, p. 145.

12. Vezi: S. Pétrides, *Consécration du Saint Chrême à Damas en 1660*, în «Echos d'Orient», V (1901—1902), p. 76—81.

13. Vezi: F. C. Boufour, *The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch*, Londra, 1836, (Trad. din arabă), t. 2, p. 476 ș.u.; S. Pétrides, *op. cit.*, p. 77.

14. Vezi: V. Grumel, *Macaire patriarche grec d'Antioche (1647—1672)*, în «Echos d'Orient», 27 (1928), p. 68—77.

15. Privitor la patriarhul Nectarie al Ierusalimului și tipărirea lucrării sale «Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα Ἀντιόχειας», la Mănăstirea Cetățuia (Iași) în anul 1682 de către patriarhul Dositei, a se vedea: Ioan Dură, «Ὁ Δοσίθεος Ἱεροσολύμων καὶ ἡ προσφορά αὐτοῦ εἰς τὰς Ῥωμανικὰς χώρας καὶ τὴν Ἑκκλησίαν αὐτῶν» (Teză de doctorat în Teologie), Atena, 1977, (indeosebi p. 218—220).

16. Patriarhul Nectarie al Ierusalimului se afla la Iași în octombrie 1663 (Vezi: A. Papadopoulos Kerameus, «Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας», Petersburg, 1891, t. 1, p. 304). Din Moldova patriarhul Nectarie a venit la București în aprilie 1664, unde a rămas aproape șase luni. După: Dumitru Stăniloae, *Viața și activitatea patriarhului Dositei al Ierusalimului cu Țările Române*, Cernăuți, 1929, p. 5. — patriarhul Nectarie, de la București s-a reîntors la Iași, de unde a plecat la Adrianopol la începutul anului 1665.

17. Despre călătoriile patriarhului Nectarie în Țările Române, a se vedea: Dositei, *Τὼν κατὰ τὸν δόξιδμον Ἱεροσολύμων πατριάρχην χώραν Νεκταρίων ὡς ἐν συντόμῳ διήγησις*, inserată drept a treia prefață (foaia a patra) de către patriarhul Dositei la lucrarea patriarhului Nectarie «Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα Ἀντιόχειας», editată la tipografia greacă de la mănăstirea Cetățuia din Iași, în anul 1682; Ilie Georgescu, *Legăturile Țărilor Române cu Ierusalimul. Patriarhii Ierusalimului în Țările Române (veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea)*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 5—6, p. 353; Ioan Ivan, *Patriarhi ortodocși în Moldova*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LI (1975), nr. 9—12, p. 692.

18. Dositei, *Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχουσάντων*, t. 2, București, 1715, p. 1212.

La rîndul lor, patriarhii Bisericii Ortodoxe Ruse au urmat și ei exemplul celor ai Alexandriei, Antiohiei și Ierusalimului, la puțin timp după aceea, și anume în a doua jumătate a secolului XVII¹⁹. La sinodul întrunit la Moscova, în anul 1675, patriarhul și ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse decideau ca, începînd de la această dată, Sfîntul și Marele Mir să fie sfințit atît la Moscova cît și la Kiev²⁰. Și într-adevăr, începînd cu acest an ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse au sfințit Sfîntul și Marele Mir atît la Moscova cît și la Kiev²¹, «de obicei» în Joia Mare, în cadrul Liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare²².

În ciuda «vechii autocefalii a Bisericii dacice»²³, de care avea să amintească patriarhul Sofronie al III-lea al Constantinopolului (1863—1866), domnitorului Alexandru Ioan Cuza (1859—1866), în scrisoarea²⁴ sa din 10 iulie 1865, precum și în ciuda faptului că nici un canon al vreunui sinod ecumenic sau local nu i-a acordat Patriarhiei Ecumenice dreptul exclusiv al sfințirii Sfîntului și Marelui Mir pentru Biserica Ortodoxă Română, Constantinopolul a obligat-o să și-l procure doar de la aceasta. Nici chiar în plin secol al XIX-lea Patriarhia Ecumenică nu se gîndea să permită românilor să-și sfințească ei înșiși Sfîntul și Marele Mir. Mărturie stă în această privință refuzul categoric al Constantinopolului la cererile ce i-au fost adresate de români. De un astfel de răspuns negativ din partea Patriarhiei Ecumenice a avut parte principele Moldovei Ioan (Ioniță) Sandu Sturza (1822—1828), care în scrisoarea sa din anul 1826 adresată patriarhului ecumenic Agatanghel I (1826—1830) îi ceruse permisiunea sfințirii Sfîntului și Marelui Mir de către ierarhii țării sale²⁵. Răspunsul negativ al patriarhului Agatanghel era cuprins în

19. Vezi: Pierre Hiérom., *Notes d'ecclésiologie orthodoxe. Le Patriarche Oecuménique et les Eglises Orthodoxes autocephales*, în «Irénikon», X (1953), nr. 1, p. 432; nr. 2. Merită a fi notat că arhimandritul Iacovos Vatopedinos, *op. cit.*, p. 96, nr. 1, afirmă că Biserica Ortodoxă Rusă și-ar fi sfințit singură Sfîntul și Marele Mir, în urma consimțămîntului Patriarhiei Ecumenice, încă din sec. XIV.

20. Vezi: Evêque Macaire, *op. cit.*, p. 429; L. Petit, *Du pouvoir de consacrer le Saint Chrême*, în «Echos d'Orient», III (1899—1900), p. 5.

21. Despre slujba sfințirii Sfîntului și Marelui Mir la Moscova și Kiev, a se vedea: «Επιστολὴ πρὸς τὸν Ἱερώς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Traducere din ruseste în grecește de către Theodoros Vallianos), Atena, 1851, p. 266—270.

22. Vezi Arhimandrit Antonie, *op. cit.*, p. 339, nr. 1.

23. Arhim. Fotie Balamaci, *Documente. Corespondența între Patriarhia de Constantinopol și Mitropolitul Ungrovlahiei, D. D. Nilon, între Domnitorul Alexandru Ioan Cuza și între toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către Guvernul român pentru Sinodul din anul 1864*, București, 1913, p. 70—71; de altfel, chiar în secolul al VI-lea, Biserica din Tomis se bucura de o «anumită autocefalie»: † Nestor, Arhiepiscop și Mitropolit, *Scrieri patristice în Biserica Ortodoxă Română pînă în secolul al XVII-lea (zvoare, traduceri, circulație)*, (I), Teză de doctorat în Teologie, în «Mitropolia Olteniei», XXXV (1983), nr. 1—2, p. 60.

24. Scrisoarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, din 10 iulie 1865, adresată patriarhului Sofronie al III-lea, a fost publicată în ziarul «Curierul», I (1873), nr. 46, din 27 mai; Arhim. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 70—87. O parte din scrisoare a fost reprodusă și de Constantin Erbiceanu, *Note asupra istoriei bisericești a românilor pentru sec. al XIX-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXIX (1905—1906), nr. 12, p. 1384—1385.

25. Vezi: Arhim. Kallinikos Delikanis, *Πατριαρχικά Ἐγγράφια*, 3, Constantinopol, 1905, p. 521.

scrisoarea acestuia din 3 octombrie 1826²⁶, în care scria printre altele: «Cererea privitoare la sfințirea Sfintului Mir s-a dovedit inacceptabilă, deoarece este cunoscut că săvârșirea Sfintului Mir, ca privilegiu existent, a fost rinduită pentru motive canonice doar Marii Biserici a lui Hristos, ca mamă comună a tuturor ortodocșilor, și nicidecum în altă parte, ci doar aici, în prezența patriarhală și sinodală și sinodul a rinduit dintotdeauna, din punct de vedere canonic, să se săvârșească Sfintul Mir și să se distribuie Bisericii de pretutindeni ale ortodocșilor»²⁷. Totodată, în aceeași scrisoare, patriarhul Agatanghel aducea la cunoștința principelui Ioan Sturza că îi trimite «un vas de trei ocale conținând sfânt Mir, sigilat cu pecetea noastră patriarhală»²⁸, pentru trebuințele Bisericii Moldovei.

Patriarhia Ecumenică nu numai că refuza românilor, chiar în secolul al XIX-lea, să sfințească Sfintul și Marele Mir, dar îi și obliga totodată să-l solicite doar de la aceasta. Așa de exemplu, atunci când Biserica Ortodoxă Română a trimis în 1869 la Constantinopol spre avizare

Proiectul de Lege» — conceput la București în 1867 — în virtutea căreia se urmărea emiterea «Legii organice» pentru buna funcționare a acesteia, patriarhul ecumenic Grigorie al VI-lea (1867—1871) le scria în 1870 românilor să prevadă printre altele în noua «Lege organică» ce va fi emisă, și obligația Bisericii Ortodoxe Române de a solicita Sfintul și Marele Mir doar de la Patriarhia Ecumenică²⁹.

Din cauza obligației de a-și procura Sfintul și Marele Mir de la Patriarhia Ecumenică, Biserica Ortodoxă Română a dus adeseori lipsă de acesta. Este cunoscut, de exemplu, cazul mitropolitului Ungrovlahiei, Grigorie al IV-lea Dascălul (1823—1829), care a fost nevoit să solicite Sfintul și Marele Mir de la Constantinopol, tocmai datorită lipsei acestuia în bisericile țării în timpul vlădiciei sale³⁰, cit «și în timpul mitropoliților precedenți»³¹.

Sfințirea și primirea Sfintului și Marelui Mir de către Biserica Ortodoxă Română însemna în același timp și o sursă economică certă pentru Patriarhia Ecumenică³². Se adunau în acest scop bani de la preoții epis-

26. Despre refuzul Patriarhiei Ecumenice, a se vedea: Manuil I. Ghedeon, *Κανονικά Διτάξεις*: 'Εκτελέσει, λόγος, Θεσιμότητα τῶν ἀρχαιτέρων πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μέχρι Διονυσίου τοῦ ἀπὸ Ἀθριανουπόλεως, Constantinopol, 1880, t. 2, p. 175—177; I. Petiț, *Du pouvoir...*, p. 6; Arhim. Kallinikos Delikanis, *op. cit.*, p. 520—522; Mansi, XL, 115, 116.

27. Pavlos Menevisoglu, *op. cit.*, p. 145.

28. Manuil I. Ghedeon, *op. cit.*, p. 176—177.

29. Vezi Nicolae Dobrescu, *Studii de istoria Bisericii Române contemporane. I. Istoria Bisericii din România (1850—1895)*, București, 1965, p. 135.

30. Vezi Pr. Paraschiv Anghelescu, *Noul Testament bulgar de la 1828. O carte apărută cu ajutorul mitropolitului Grigorie Dascălul*, în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), nr. 5—6, p. 321.

31. Pr. prof. Ioan I. Rămureanu, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe. B. De la 1000 pînă la recunoașterea autocefalității Bisericii noastre*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1939), nr. 7—10, p. 940.

32. Aceasta îndeosebi în timpul dominației otomane cînd, după cum remarcă N. M. Vaporia, « obiceiul asocierii fiecărui oficiu religios cu o taxă n-a scăpat nici însăși Patriarhie și nici subordonaților săi. (Some Aspects of the Civil Jurisdiction of the Patriarchate of Constantinople during the Ottoman Period, în «The Greek Orthodox Theological Review», vol. XII (1966—1967), nr. 2 (Brookline, Massachusetts), p. 160).

copiilor de către protopopi în cadrul unei dări speciale pentru Sfântul și Marele Mir³³. Mitropolitul Grigorie al IV-lea Dascălul avea să pună capăt acestei stări de lucruri, interzicând pe mai departe stringerea de bani de la preoți pentru Sfântul și Marele Mir, căci «această practică este o simonie, deoarece Sfântul Mir trebuie să se împartă ca dar»³⁴. În acest sens a dispus ca pe viitor acesta să fie adus de la Constantinopol doar cu cheltuiala Mitropoliei, care să-l distribuie apoi gratuit episcopilor eparhioți. Cele scrise de către mitropolitul Grigorie al IV-lea, la 20 septembrie 1825, episcopului Neofit (1824—1840) al Rîmnicului, mărturisesc tocmai acest lucru. În numele Mitropoliei, Grigorie al IV-lea recomandă cu multă generozitate Patriarhia din Constantinopol pentru Sfântul și Marele Mir trimis la București, fiindcă «pe lângă alte», cum se exprima în scrisoarea adresată lui Neofit, el îi mai trimitea și cele douăsprezece cașcavaluri promise de la episcopul Rîmnicului³⁵.

Uneori înșiși voievozii români solicitau Patriarhia din Constantinopol să trimită Sfântul și Marele Mir pentru trebuințele Bisericii țării lor, ca de exemplu Grigorie al IV-lea Ghica (30 iun. 1822—29 apr. 1828), în scrisoarea sa din 30 ianuarie 1823 adresată patriarhului ecumenic Antim al III-lea (1822—1824)³⁶.

Pe perioada secolelor XVI—XIX n-au lipsit nici cazurile cînd Sfântul și Marele Mir a fost sfințit pe pămînt românesc, chiar de însuși patriarhul ecumenic. Astfel în sec. XVI patriarhul Pahomie (1503—1505; 1506—1514), cu ocazia venirii sale în Țara Românească pentru a colecta milostenii³⁷, însoțit de cîțiva clerici de minăstire și de mir («κληρικούς ερομένους καὶ κομμητοίς») a sfințit Sfântul și Marele Mir la Tîrgoviște³⁸, în anul 1513. Un fragment din vechile Anale ale Țării Românești confirmă aceasta, și anume că voievodul Neagoe Basarab (1512—1521) a chemat «patriarhi și vlădici, episcop(i), egumeni, preoți, călugări, diaconi, și i-au strînsu tot în cetate den Tîrgoviș(te) de au făcut sfințu miru cu mult rugăciun(i), și slujbe d(u)mnezăești la santa mitropolie care iaste făcută de dînsul»³⁹. Cert, din soborul patriarhului Pahomie «nu putea lipsi mitropolitul țării, Macarie» (1512—c. 1521), cu atît mai mult cu cît acesta fusese ridicat la treapta ierarhică de «mitropolit a toată Țara Rumânească, Plaiului și Severinului, cu blagoslovenia lui Pahomie, patriarhul de la Țarigrad»⁴⁰. Despre aceeași sfințire a Sfîntului și Marelui Mir din 1513, de la Tîrgoviște, făcea mențiune și cronicarul sas Johann Filstich (1684—1743) în lucrarea sa «Tentamen Historiae Vallachicae». Filstich scrie că Neagoe Basarab «porunci patriarhului, mi-

33. Vezi: Pr. prof. Ioan I. Rămureanu, *art. cit.*, p. 940.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*, p. 941, n. 30.

36. Vezi Arhim. Kallinikos Delikanis, *op. cit.*, p. 517, n. 254.

37. Vezi Prof. Alexandru Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe: De la întemeiere pînă la 1800*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 911.

38. *Ibidem*, p. 912.

39. *Ibidem*, p. 912, apud Nicolae Iorğa, *Croniclele Muntenc*, în «Analele Academiei Române», Secția Istorică, s. 2, XXI (1898—1899), p. 310.

40. Pr. dr. Nicolae Șerbănescu, *Mitropolia Ungrovlahiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 748.

topoliților, preoților, călugărilor, diaconilor, ș.a., chemați la Tîrgoviște să facă acolo slujbă mare, ca să dobîndească prin ea iertarea lui Dumnezeu, înălțîndu-se rugăciuni la Dumnezeu și întocmiindu-se, după obiceiul grecilor, mir în biserica de el clădită»⁴¹.

Sfîntul și Marele Mir a fost însă trimis sau adus în Biserica Ortodoxă Română nu numai de la Constantinopol, ci și de la alte Patriarhii ortodoxe. Faptul în sine indică, firește, și o oarecare stare canonică de autocefalie a Bisericii românilor, îndeosebi în aceea a Moldovei, unde s-a și întîmplat așa ceva. Astfel, patriarhul Alexandriei, Meletie Pigas⁴² — și locțiitor al Patriarhiei Ecumenice între anii 1596 și 1598 —, a trimis voievodului Ieremia Movilă (aug./sept. 1595—mai 1600; sept. 1600—30 iunie 1606) din Sfîntul și Marele Mir sfințit de el la Alexandria. În scrisoarea adresată voievodului Ieremia Movilă la 7 noiembrie 1598, patriarhul Meletie Pigas îi scria printre altele că: «trimitem Sfîntul Mir Domniei Voastre, și să mărească «cantitatea» înalt Prea Sfințitul Mitropolit. Vi-l trimitem prin Protosinghelul și Duhovnicul nostru, părintele Maxim și însoțitorii săi...»⁴³.

În secolul următor, al XVII-lea, este foarte probabil că în Moldova să fi sfințit Sfîntul și Marele Mir patriarhul Alexandriei Nichifor (1639—înainte de 1645). Și aceasta intrucît patriarhul Nichifor era «strîns legat de Moldova și a fost duhovnicul voievodului de atunci al țării aceleia»⁴⁴. De altfel, «în mod probabil Nichifor s-a dus de multe ori în Moldova»⁴⁵. Faptul este lesne de înțeles dacă se are în vedere faptul că voievodul Moldovei, Vasile Lupu (1634—1653), fusese acela care «ajutase și susținuse alegerea lui Nichifor»⁴⁶, pe tronul patriarhal.

Uneori, Sfîntul și Marele Mir a fost adus atît în Moldova cit și în Țara Românească «din Rusia, de către mitropoliții celor două țări române»⁴⁷. Și probabil că Sfîntul și Marele Mir a fost adus în Biserica Ortodoxă Română și de la Patriarhia sîrbă de Ipek, restabilită în anul 1557, precum și de la Patriarhia de Carlovîț⁴⁸, ridicată la această dem-

41. Johann Filstich, *Tentamen Historiae Vallachicae* (Încercare de istorie românească), Studiu introductiv, ediția textului și note, de Adolf Armbruster, Traducere de Radu Constantinescu, București, 1979, p. 109 (Textul latin este redat la pagina 108 a aceleiași lucrări).

42. Pentru legăturile patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române, a se vedea Nicolae I. Șerbanescu, *Legăturile Patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1945), nr. 7—9, p. 352—372; Ioan Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, p. 60—63; Z. N. Tîrnanidis, Μαλέτιος Συρίγος în «Γρηγόριος Παλαμάς», 54 (1971), p. 156—171; Nicolae Tomadakis, *Τὰ ἔτη τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μαλέτιου ἱερομάρτυρος Συρίγου τοῦ Κρητῆς (1585—1663)*, Venetia, 1974.

43. Pavlos Menevisoglu, *op. cit.*, p. 145.

44. Dimitrios B. Gonis, *Νεοελληνικαὶ μεταφράσεις-ἑπιστολαὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ νέου τοῦ ἐν Λευκωπέλει, συνταχθέντος ὑπὸ Γρηγορίου Τσαμπλάκ*, Atena, 1982, p. 233.

45. *Ibidem*.

46. *Ibidem*.

47. Pr. prof. Ioan I. Rămureanu, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei...*, p. 940. Pentru Patriarhia sîrbă de Ipek, vezi: Ioan Tarnanidis, *Ἱστορία τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας*. Πανπιστευματικὴ παραδόσεις (Istoria Bisericii Sîrbe. Cursuri universitare), ed. a 2-a, Tesalonic, 1982, 223 p.; Pr. prof. I. Rămureanu, recenzie la Ioan Tarnanidis, *op. cit.*, în «Biserica Ortodoxă Română», CI (1983), nr. 5—6, p. 447—452.

48. Despre Mitropolia de Carlovîț și relațiile ei cu Biserica Ortodoxă Română în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, vezi Diac. Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-sîrbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, în «Biserica Ortodoxă Română», XCVII (1978), nr. 7—8, p. 869—1052.

nitare în anul 1848 pe timpul împăratului Francisc-Iosif I (1848--1916) și integrată Patriarhiei de Ipek în 1920.

O importanță aparte pentru perioada secolelor XVI—XIX prezintă faptul că Sfântul și Marele Mir a fost sfințit în Biserica Ortodoxă Română nu numai de patriarhii Constantinopolului, dar și de cei ai Ierusalimului. Primul patriarh al Ierusalimului care avea să sfințească Sfântul și Marele Mir pe pământ românesc a fost Teofan al III-lea⁴⁹, în noiembrie 1643, la Iași, în timpul ultimei sale călătorii în Moldova⁵⁰. Teofan sfințea Sfântul și Marele Mir «cu cheituiala votevodului Vasile»⁵¹, și ca o obligație morală față de acesta din urmă, care-i salvase însăși viața prin achitarea tuturor datoriilor ce le datora Sfântul Mormint Porții Otomane. Patriarhul Dositei al Ierusalimului avea să confirme aceasta în «Istoria» sa astfel: «...cînd orice speranță omenească fusese pierdută, Teofan a pornit la Iași la Domnitorul Vasile, și într-o dimineață a fost găsit în arhondaricul domnitorului, și fiind înștiințat Vasile (domnitorul), a ieșit desculț și l-a sărutat pe icerarh; dar acesta dîndu-i o sfoară i-a zis: Fiule, sugrumă-mă tu, ca să nu mă spinzure otomanii cărora le sînt dator; și de îndată domnul a scris demnitarilor săi din Constantinopol ca să achite șase mii florini venețieni, datoria Sfîntului Mormint. La puțin timp după aceasta a sosit la Iași un demnitar turc, cu poruncă de la sultan să aresteze pe patriarh întrucît le mai datora alte șase mii de florini, dar Vodă i-a restituit și pe aceștia; dîndu-și seama însă acel domn prea bogat că Sfîntul Mormint mai are încă datorii, a trimis doi demnitari de ai săi la Ierusalim cu patruzeci de mii de florini ungurești și a achitat toată datoria. Deoarece rămăseseră de plată încă patru mii de groși, otomanii au venit în Moldova, dar le-a dat și acești bani, acel om iubitor de Hristos, care a făcut o faptă împărătească și ortodoxă, chiar mai mult decît împărătească, pentru că de la căderea Constantinopolului nici un basileu sau domnitor nu a făcut atîta bine scaunului patriarhal de Ierusalim»⁵². În anul precedent celor întimplate mai sus, adică în 1642, și anume în luna mai a acestuia, Vasile Lupu primise în dar de la însuși patriarhul Constantinopolului, Partenie I, zis cel Bătrîn (1639—1644), un vas de mir, cu ocazia convocării sinodului de la Iași.

Al doilea patriarh al Ierusalimului care a sfințit Sfîntul și Marele Mir în Biserica Ortodoxă Română a fost vestitul apărător al Ortodoxiei din secolul XVII, Dositei, atît de strîns legat de unele evenimente majore din viața Bisericii Țărilor Române din acea epocă. Dacă adăugăm la acestea și ajutoarele de tot felul primite de patriarhul Dositei de la ro-

49. Despre patriarhul Teofan al III-lea, a se vedea Ioan Ivan, *art. cit.*, p. 689—691; Ioan V. Dură, *Știri despre Țările Române...*, p. 125.

50. Vezi: Manuil Ghedeon, *Περὶ τοῦ ἁγίου Μύρου γνάσεις χρήσιμοι τοῖς πιστοῖς, ἐκ τοῦ Πατριαρχειοῦ Τυπογραφεῖου*, Constantinopol, 1912, p. 65, afirmă că Sfîntul și Marele Mir a fost sfințit la Iași, de către patriarhul Teofan al Ierusalimului, la 7 aprilie 1642. De notat că același an 1642 și-l însușește de la Manuil Ghedeon și Pavlov Me-nevisoglu, *op. cit.*, p. 142.

51. Hrisostomos Papadopoulos, *Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων*, Ierusalim-Alexandria, 1910, p. 519.

52. Dositei, *Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις...*, p. 1190.

mâni, nu este atunci deloc întimplător că el a sfințit de două ori Sfântul și Marele Mir pe pământ românesc⁵³.

Patriarhul Dositei a sfințit pentru prima dată Sfântul și Marele Mir în 1670, cu ocazia călătoriei sale întreprinse în acel an în Țările Române și despre care avea să scrie în «Istoria» sa cele ce urmează: «Luminați de Duhul Sfânt, cei din Vlahia s-au pregătit de sfințirea Sfântului Mir și astfel, cu cheltuiala tuturor, l-am preparat (fiert) cât se poate de minunat într-o cantitate de aproape două sute zece litri. Slujba sfințirii acestuia s-a făcut în prezența și cu ajutorul Voievodului, Ierarhilor, demnitarilor și a multor preoți, și a fost distribuit și creștinilor care locuiesc în Transilvania și Moldova, și celor din regiunile fluviului Dunării»⁵⁴.

Când anume a sfințit Sfântul și Marele Mir în anul 1670 patriarhul Dositei nu face nici o mențiune. Mult mai târziu, Gheorghe Șincai (1754—1816) avea să afirme că patriarhul Dositei a sfințit Sfântul și Marele Mir la 29 iunie, anul 1670⁵⁵. Dar cele afirmate de Șincai nu corespund adevărului, întrucât Dositei părăsise deja Tara Românească înainte de luna iunie a anului 1670. În mod sigur patriarhul Dositei a sfințit Sfântul și Marele Mir conform tradiției Bisericii Ortodoxe, și anume în Joia Mare a anului 1670, care nu putea fi, firește, pe 29 iunie.

A doua sfințire a Sfântului și Marelui Mir de către patriarhul Dositei pe pământ românesc a avut loc, potrivit celor consemnate de logofătul Radu Greceanu în «Istoria domniei lui Constantin Brâncoveanu», tot la București, în biserica minăstirii Sfinții Apostoli, la 29 iunie 1702. Și anume în cadrul Sfintei Liturghii oficiale de către patriarhul Dositei împreună cu mitropolitul Țării Românești, Teodosie (1668—1672; 1679—1708), episcopii țării și un număr mare de preoți, în prezența voievodului Constantin Brâncoveanu, a înalților dregători și a boierilor. «Aici însemnăm pentru o pomenire numai ca să se știe» — nota alt de sugestiv Radu Greceanu — «că, împlinindu-se a fi Prea Sfințitul Părinte Patriarhul Ierusalimului Kir Dositei pre acea vreme aici în țară, s-au făcut mir, care mir s-au sfințit în ziua de Sfinții Apostoli Petru și Pavel, făcând însuși sfinția sa Liturghia cu mulți preoți, l-au sfințit în minăstirea unde se cinstea acești sfinți Apostoli care se chiamă Arhimandritul⁵⁶, fiind și Măria Sa Constantin Vodă împreună cu Arhiereul țării Kir Teodosie și cu toți alaiți Episcopi cîți aici în țară se afla și toată boierimea țării, la leatu 7210/1702 Iunie 29 la al patrusprezecelea an al domniei Mării Sale lui Constantin Vodă, care mir s-au făcut cu toată cheltuiala Sfinții sale Părintelui Patriarhului mai sus numitului Ierusalimiteanului»⁵⁷.

53. Despre lunga ședere a patriarhului Dositei în Țările Române, a ajutoarelor primite, a minăstirilor închinată Ierusalimului, și lucrările grecești tipărite pe pământ românesc în timpul păstoriei sale, a se vedea Ioan V. Dură 'Ο Δοσίθεος 'Ιεροσολύμων...

54. Dositei, 'Ιστορία περί τῶν ἐν 'Ιεροσολύμοις, p. 1212.

55. Vezi: Gheorghe Șincai, *Cronica Românilor și a mai multor năməri*, t. 3 (1614- 1739), București, 1886, p. 321.

56. Mahaleua în care era situată minăstirea Sfinții Apostoli se numea a Arhimandritului, fapt pentru care în unele documente din sec. XVIII i se mai spunea și «minăstirea Arhimandritului, unde se prăznuiesc Sfinții Apostoli» (vezi Veniamin Nicolae, *Căltorile lui Mutei Basarab*, București, 1982, p. 44).

57. *Viața lui Constantin Vodă Brâncoveanu, de Radu ve! Logofăt Greceanu*, cu note și anexe de Ștefan D. Greceanu, București, 1906, p. 115.

Nu este exclus ca și succesorul lui Dositei, nepotul său Hrisant⁵⁸ (1707—1731), să fi sfințit Sfințul și Marele Mir la București, care, «inconjurat de șapte mitropoliți și alți numeroși preoți și călugări»⁵⁹ a tirnosit biserica minăstirii Sfințul Gheorghe Nou⁶⁰, la 29 iunie 1707. O astfel de aserțiune poate deveni plauzibilă și dacă se ia în considerație faptul că domnitorul Nicolae Mavrocordat trimitea o scrisoare patriarhului Cosma al III-lea (28 febr. 1714—23 martie 1716) al Constantinopolului, în care-l ruga să nu mai prigonească pe patriarhul Hrisant al Ierusalimului. Prigonirea lui Hrisant din partea lui Cosma al III-lea se datora, printre altele, săvârșirii sfințirii Sfințului și Marelui Mir de către patriarhul Ierusalimului⁶¹.

Patriarhia Ecumenică nu putea fi desigur deloc mulțumită de sfințirea Sfințului și Marelui Mir în Țările Române de către patriarhii celorlalte patriarhate ortodoxe ale Orientului. Cu toate acestea ea nu și-a manifestat întotdeauna opoziția pentru considerente diverse impuse de momentele epocii respective. Așa a fost de exemplu în cazul sfințirii Sfințului și Marelui Mir la Iași, în noiembrie 1643, de către patriarhul Teofan al III-lea al Ierusalimului, când patriarhul ecumenic de atunci, Partenie I, n-a manifestat nici cea mai mică opoziție. Firește, o astfel de lipsă de opoziție din partea lui Partenie I s-a datorat negreșit achitării tuturor datoriilor sale de către voievodul Moldovei Vasile Lupu, fapt consemnat de alfel de patriarhul Dositei al Ierusalimului în «Istoria» sa. Mai mult chiar, tocmai pentru acest bine ce-i făcuse Vasile Lupu, patriarhul Partenie I al Constantinopolului i-a trimis voievodului Moldovei la Iași moaștele Cuvioasei Paraschiva⁶². «Partenie, — scria Dositei —, după ce a luat bani de la domnitorul Moldovei Vasile ca să achite datoriile Patriarhiei, a coborât peste zidul orașului din Fanar⁶³ în timpul nopții moaștele Sfintei Paraschiva aflate în Patriarhie și le-a trimis la Iași, și acum se găesc acolo la Minăstirea Sfinților Trei Ierarhi»⁶⁴.

Alteori însă, când atmosfera era favorabilă, Constantinopolul își făcea cunoscută nemulțumirea. Totuși valabilitatea celor săvârșite la București privind Sfințul și Marele Mir era recunoscută și în aceste cazuri de opoziție. «Sfințirea Sfințului și Marelui Mir la București nu s-a săvârșit contrar canoanelor, — scria patriarhul Dositei nemulțumitului Metodie

58. Despre legăturile patriarhului Hrisant al Ierusalimului cu Țările Române, vezi Mihail Caratașu, *Cîteva scrieri inedite ale patriarhului Hrisant al Ierusalimului, adresate «Companiei grecești» din Sibiu*, în «Biserica Ortodoxă Română», C (1982), nr. 3—4, p. 380—393.

59. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 2, București, 1981, p. 220.

60. Minăstirea Sfințul Gheorghe-Nou a fost închinată Lacurilor Sfinte de către domnitorul Constantin Brâncoveanu.

61. Vezi E. Hurmuzaki — N. Iorga, *Documente grecești privitoare la istoria românilor*, vol. XIV, partea I, București, 1915, doc. 675, p. 710—712.

62. Vezi Ioan V. Dură, *Știri despre Țările Române...*, p. 124—125; cit. privește viața Cuvioasei Maicii Paraschiva, a se vedea: † Melchisedec Ștefănescu, *Viața și minunile Cuvioasei Maicii noastre Paraschivei cea nouă și istoricul sfințelor ei moaște*, București, 1889, 66 p.

63. Moaștele Cuvioasei Paraschiva au fost păstrate în biserica «Sfințul Gheorghe» din Fanar și au fost aduse și așezate în biserica «Sfinții Trei Ierarhi» din Iași la 13 iunie 1641.

64. Dositei, *Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱερουσόλοις...*, p. 1175.

—, ci pe bună dreptate am făcut-o, ca unui care am purtat de grijă la cele ce priveau Biserica»⁶⁵. Dositei avea chiar să scrie mai târziu că datorită scrisorii sale, în care își justificase sfințirea Sfântului și Marelui Mir la București, s-a datorat schimbarea atitudinii patriarhului ecumenic. Patriarhul Dositei afirmă chiar că Metodie a recunoscut că l-a judecat cu asprime și a căutat să-și găsească diverse justificări. «Umilit de adevăr, — scrie Dositei —, patriarhul ecumenic Metodie ne-a răspuns cele ce urmează: Ne scrii cu privire la problema Sfântului Mir: Frate, ce să spun? Doar că aceasta mi s-a părut dificilă și grea, acesta-i adevărul. Ni s-a părut dificil de a rămâne indiferenți văzind că o astfel de acțiune să aibă loc pe neașteptate, fără să fim deloc înștiințați, și care, potrivit canoanelor, ține de competența canonică a autorității fiecărui loc. Și dacă o treceam cu vederea, cum am fi fost așadar judecați? Pentru a evita astfel de reproșuri și să nu fim acuzați că sintem nevrednici (de onoarea tronului, și nu știm să-i apărăm drepturile sale), am găsit de cuviință să lăsăm măcar a se înțelege cum că această «sfințire a mirului» a avut loc fără consimțământul și știrea noastră. Cu toate acestea, să fie în sănătatea Voastră și pentru mântuirea creștinilor, și să primim întotdeauna de la dumneavoastră scrisoare frățască care să ne facă cunoscut despre buna sănătate a Voastră, pe care Domnul să V-o dăruiască intru mulți și fericiți ani! 15 aprilie 1670»⁶⁶.

Unirea politică a celor două Țări Române în anul 1859 și obținerea independenței față de Imperiul otoman la 1877 aveau să aibă urmări binefăcătoare și pentru Biserica acestora. Într-o țară liberă, de această dată mai bine organizată și stăpînă deplină pe toate mînăstirile inchinate mai înainte, timp de secole, Locurilor Sfinte ale Răsăritului și patriarhiilor grecești, Biserica Ortodoxă Română nu mai putea tolera situația existentă, și anume de a-și procura Sfîntul și Marele Mir de la Constantinopol. Iată de ce la 25 martie 1882, în Joia Mare, în cadrul Sfintei Liturghii a Sfîntului Vasile cel Mare, ierarhii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu mitropolitul primat Calinic Miclescu, au sfințit ei înșiși Sfîntul și Marele Mir în catedrala mitropolitană din București⁶⁷.

Transformările survenite între timp în viața Țărilor Române și a Bisericii acestora nu fuseseră înțelese de către Patriarhia Ecumenică. În plus, Patriarhia Ecumenică, de teamă să nu-și piardă o sursă sigură de venituri, și implicit să-și diminueze influența sa, a condamnat cu fermitate sfințirea Sfîntului și Marelui Mir de către ierarhii Bisericii Ortodoxe Române în 1882.

La numai cîteva săptămîni de la sfințirea Sfîntului și Marelui Mir la București, arhimandritul Filaret Vafidis insera, la 5 mai 1882, în evdomadarul Patriarhiei Ecumenice «Adevărul bisericesc» articolul «Mitropolitul Ungrovlahiei și săvîrșirea Sfîntului Mir», în care sfințirea

65. Dositei, Παράλειπόμενα ἐκ τῆς ἱστορίας..., p. 294.

66. *Ibidem*.

67. Despre sfințirea Sfîntului și Marelui Mir la București, în 25 martie 1882, a scris ziarul «România» din 27 martie 1882. Acest articol a fost tradus și inserat în oficialul Patriarhiei Ecumenice «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» II (1881—1882), p. 405—406, cu titlul: «Ἡ ἁγιαστικὴ καθάρσις τοῦ Μύρου ἐν Ρουμανίᾳ».

Sfântului și Marelui Mir de către Biserica Ortodoxă Română era considerată drept «ultima inovație»⁶⁸ a acesteia. În același timp, Vafidis considera actul sfințirii Sfântului și Marelui Mir de către români ca fiind «arbitrar și împotriva stării existente în Biserică»⁶⁹, iar mitropolitul Ungrovlahiei, ca unul ce «depinde» de Patriarhia Ecumenică, «nu are dreptul să săvârșească mirul»⁷⁰. La foarte puțin timp, în același evdomadar, Filaret Vafidis a inserat un alt articol⁷¹, în care și de această dată condamna sfințirea Sfântului și Marelui Mir la București. Pe de altă parte, la 10 iulie 1882 patriarhul ecumenic Ioachim al III-lea (1878-1884) trimitea mitropolitului Calinic (1875-1886) al Ungrovlahiei o scrisoare sinodală semnată de unsprezece arhieriei ai Sinodului patriarhal din Constantinopol, în care nici mai mult nici mai puțin considera sfințirea Sfântului și Marelui Mir un act anticanonic săvârșit de Biserica Ortodoxă Română⁷². Scrisoarea patriarhului Ioachim și a sinodalilor săi, plină de muștrări, invocă așa-zisele drepturi de jurisdicție ale Patriarhiei Ecumenice asupra Bisericii Ortodoxe Române și o acuza totodată de inovații, printre care și aceea a sfințirii Sfântului și Marelui Mir⁷³.

În fața atitudinii ferme a Bisericii Ortodoxe Române exprimate în «Actul sinodal», Patriarhia Ecumenică a trebuit să cedeze, și peste trei ani îi va recunoaște autocefalia acesteia⁷⁴.

După semnarea Tomosului de autocefalie al Bisericii Ortodoxe Române⁷⁵ în «aprilie 1885» de către patriarhul Ioachim al IV-lea și zece alți ierarhi, membri ai Sfântului Sinod patriarhal din Constantinopol, acesta a fost trimis la București. Totodată, patriarhul ecumenic Ioachim al IV-lea aducea la cunoștință tuturor Bisericilor ortodoxe surori, adică Patriarhiilor apostolice de Alexandria, Antiohia și Ierusalim, Arhiepiscopiei Ciprului, Bisericilor Rusă, Greacă și Sîrbă, precum și Arhiepiscopiei de Carloviț, recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române⁷⁶.

68. Arhim. Filaret Vafidis, 'Ο Μητροπολιτικῆ Οὐγγροβλαχικῆ καὶ ἡ τελευταία τοῦ ἁγίου Μύρου, in «Ἐκκλησιαστικῆ Ἀλήθεια», an. II (1881-1882), fasc. 29, p. 459.

69. *Ibidem*, p. 462.

70. *Ibidem*.

71. Idem, 'Ο ἐν Βελουδορείῳ Ὀρθόδοξος περὶ τοῦ ἁγίου Μύρου, in «Ἐκκλησιαστικῆ Ἀλήθεια», an. II (1881-1882), p. 652-658.

72. Vezi: Arhim. Iacovos Vatopedinos, *op. cit.*, p. 96, n. 1.

73. Vezi Scrisoarea patriarhului Ioachim al III-lea din 10 iulie 1882, adresată mitropolitului Calinic al Ungro-Vlahiei, în «Biserica Ortodoxă Română», VI (1882), nr. 12, p. 736-737; Pavlos Menevisoglu, *op. cit.*, p. 151-152. Este regretabil însă faptul că încă în zilele noastre săvîrșirea Sfântului și Marelui Mir din 1882 la București, este considerată drept «arbitrară» (αὐθαίρετη) și «o răstălmăcire a rînduiei bisericești existente» (ἐν καταρραγήσει τῆς κρατοῦσας Ἐκκλησιαστικῆς τάξεως), de către Pavlos Menevisoglu, *op. cit.*, p. 110 și p. 150.

74. Despre Actele și Corespondența privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, vezi: *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1885 (lucrare publicată de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii); *Statistica cultelor ortodoxe române, cum și a celorlalte culte străine* (Almanah), vol. I (1962), p. 23-40, unde se află: *Acte privitoare la autocefalia bisericilor ortodoxe a României*.

75. Vezi Tomos-ul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, text grec și traducere românească alăturată, în «Biserica Ortodoxă Română», IX (1885), nr. 5, p. 344-351.

76. Vezi Enciclica Patriarhiei Ecumenice adresată Ierusalimului, Alexandriei, Arhiepiscopului Ciprului, Sinoadelor Rusiei, Greciei și Serbiei, precum și Arhiepiscopiei Carlovitului, în «Biserica Ortodoxă Română», IX (1885), nr. 8, p. 555-556; Hrisostomos A Papadopoulos, *Αἱ ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι Σερβίας καὶ Ρουμανίας καὶ τῆ ἱστορικῆν αὐτῶν παρελθόν καὶ τῆν νῦν συγκρότησιν*, Ierusalim, 1923, p. 96-98.

De atunci și pînă astăzi Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii ei în frunte cu Întîistătătorul acesteia, își sfințește singură Sfîntul și Marele Mir pentru trebuințele sale, asemenea celorlalte Biserici ortodoxe surori. În ziua de joi, 5 mai 1983, ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Patriarhul acesteia, au sfințit Sfîntul și Marele Mir în biserica Mînăstirii Antim din București, pentru a 15-a oară⁷⁷. În fine, de semnalat și faptul că din anul 1921 și pînă la reînființarea Patriarhiei bulgare și recunoașterea autocefaliei acesteia de către Patriarhia Ecumenică în anul 1945, Biserica Ortodoxă Română a oferit Sfînt Mir și Bisericii Ortodoxe Bulgare⁷⁸.

UN MILENIU DE ATESTARE DOCUMENTARĂ A VOIEVODATELOR LUI GELU, GLAD ȘI MENUORUT

GHEORGHI VASILESCU

După cum se cunoaște, cucerirea unei părți a Daciei de către romani, în urma războaielor daco-romane din anii 101—102, și 105—106, a însemnat introducerea limbii și a civilizației latine care au fost asimilate de populația dacică rămasă, în cea mai mare parte, pe vechile sale așezări, fără ca prin aceasta să fie anihilată civilizația și cultura geto-dacică ce se afirmase printre cele mai evoluat din Europa acelei vremi.

Timp de 165 de ani cit a durat această ocupație, romanii au influențat și au fost influențați, realizîndu-se o legătură atît de strînsă între autohtoni și coloniști, încît ea a dat naștere la o adevărată simbioză daco-romană. Toțodată, înriurirea latinității s-a exercitat cu desulă intensitate și asupra teritoriilor dacilor liberi, practic asupra întregului spațiu carpato-danubiano-pontic, determinînd procesul complex de contopire organică a celor două culturi și civilizații.

Părăsirea Daciei de către armata și autoritățile romane, în anul 275, nu a pus capăt legăturilor economice, spirituale și politice dintre tosta provincie romană de la nord de Dunăre și posesiunile rămase sub autoritatea Imperiului de la sud de marele fluviu. Procesul de omogenizare etnico-lingvistică și culturală a daco-romanilor a continuat, să se desfășoare fără întrerupere, timp de aproape o jumătate de mileniu, pe întreg spațiul carpato-danubiano-pontic, dînd naștere limbii și poporului român, un popor romanic deosebit de cele care se vor ivi în provinciile apusene ale Imperiului roman, tocmai datorită componenței sale dacice specifice.

Rolul dacilor ca element constitutiv al poporului român s-a exercitat, pe lîngă contribuția lor etnică, lingvistică și culturală, și în transmiterea directă la romani a formei lor tradiționale de organizare — obștea sătească. Cea mai veche știre scrisă despre această obște o găsim în «Odele» poetului roman Horațiu, datînd din sec. I d.Hr., unde

77. Pr. Constantin Părvu, *Sfințirea Marelui Mir la Patriarhia Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», CI (1983), nr. 5—6, p. 334.

78. Vezi Pr. Prof. Ene Brăniște, *art. cit.*, p. 534.

se vorbește despre «geții cei aspri, cărora ogoarele nedespărțite prin hotare le aduc roade și recolte comune». Rezultă din acest pasaj că la geto-daci exista, înainte de dominația romană, o stăpînire comună a pămîntului, roadele aparținînd tuturor membrilor obștii. Este de remarcat și faptul că dintre toate popoarele din afara Imperiului, Horațiu ia ca exemplu pe geto-daci, ca avînd forma cea mai tipică de organizare a vieții de obște.

În Dacia cucerită, romanii au înlocuit numai forma superioară de organizare politică, regatul dac, prin statul sclavagist cu structură militară, dar n-au putut desființa, mai cu seamă în mediul sătesc precumpănitor, vechea formă de organizare a obștilor teritoriale. Aceasta a continuat să existe și după anul 106, atît în Dacia romană, cit și în ținuturile dacilor liberi.

După retragerea armatei și administrației romane, organizarea de stat impusă de cuceritor s-a destrămat, orașele au decăzut, încetîndu-și treptat existența, iar viața s-a ruralizat. Forma de organizare politică și socială a numeroasei populații agricole, care a continuat să viețuiască în aceleași locuri, în nordul Dunării, și după actul oficial al retragerii romane, a rămas obștea sătească. Consolidarea ei a fost înlesnită și de faptul că nu migratorii au pătruns primii din afară în fosta provincie părăsită de autoritățile romane, ci masive grupuri de daci liberi, care profitînd de absența unor forțe militare organizate, s-au așezat aici, contopindu-se cu destulă repecziune cu populația daco-romană. De altmîneri, atacurile puternice și repetate ale acestora asupra granițelor provinciei Dacia au fost, împreună cu răscoalele din interior, factorul principal care a determinat abandonarea ei de către oficialitățile romane.

Obștea teritorială liberă a fost, astfel, veriga de legătură între feudalism și orînduirile precedente, fie că era vorba de orînduirea sclavagistă din Dacia romană, fie că era vorba de orînduirea gentilică pe cale de destrămare din ținuturile locuite de daci liberi, iar dănuirea ei pe teritoriul țării noastre înseamnă continuitatea poporului român în Dacia ca popor așezat, teritorializat, statornic legat de pămînt.

Atunci cînd, începînd cu aproximativ anul 300 d.Hr. în părțile răsăritene ale fostei Dacii și-au făcut apariția cei dintîi migratori, poporul român, organizat în obștii sătești de țărani liberi, a trebuit să lupte singur, prin propriile-i forțe, pentru apărarea libertății, a ființei etnice și a civilizației sale agricole superioare în fața populațiilor migratoare, aflate pe o treaptă inferioară de dezvoltare.

Reprezentînd mase războinice ce controlau vaste teritorii, ale căror centre de greutate au fost întotdeauna în afara hotarelor vechii Dacii, neamurile migratoare (goții, hunii, gepizii și avarii) au exercitat asupra pămîntului românesc doar o dominație politico-militară de la distanță, mai mult nominală și vremelnică, decît efectivă și de lungă durată. Bazați pe economia războinică de consum, migratorii, aflați în continuă mișcare, luau bunurile necesare traiului lor de la populația autohtonă, sedentară și agricolă, atît în regiunile noastre, cit și în restul fostelor provincii romane cucerite de ei.

La început, obștile românești erau formate din gospodării de țărani liberi și aveau conducere colectivă, formată din adunarea «oamenilor buni și bătrâni». Pe măsura dezvoltării forțelor de producție în cadrul acestora a început procesul de stratificare socială, conducerea obștii sătești fiind preluată treptat de conducători individuali (juzi, de la latinescul *judex*; duci, de la *dux*). Electivă o vreme, funcția de conducător de obști a devenit apoi atributul unei singure familii, ai căror membri au început să și-o transmită din generație în generație.

Pentru mai buna cooperare în prelucrarea pământului și creșterea vitelor, iar de la un timp și pentru satisfacerea unor nevoi de apărare, satele românești din diferite zone s-au unit formând uniuni de obști, denumite țări (de la latinescul *terra*), care au luat, de regulă, numele locurilor sau rîurilor pe care erau așezate. Cunoaștem, astfel, Țara Marameșului, Țara Hațegului, Țara Zarandului, Țara Moșilor, Țara Făgărașului, Țara Birsei, în Transilvania, apoi Țara Brodnicilor, Țara Vrancei, Țara Cîmpulungului, în Moldova, iar în sudul Munteniei, avînd denumiri semnificative, Vlașca și Romania, adică țara vlahilor și țara românilor. În afara acestor «țări», mai mari și cu ecou mai adînc în conștiința istorică, au existat numeroase «țări» mai mici, pentru care izvoarele scrise și tradiția au folosit determinative similare sau echivalente celui de «țară», anume cîmpuri, cîmpulunguri, codri, devenite mai tîrziu, în actele cancelariilor, ocoale, ținuturi, districte, ducate sau județe.

Aceste uniuni de sate erau formațiuni statale incipiente, alcătuite inițial din așezări deschise (nefortificate), iar mai apoi, începînd cu secolul al VI-lea, prin aplicarea tehnicii fortificării, din așezări amenajate cu șanțuri și valuri de pămînt. Este de remarcat că, în această vreme, nici una din populațiile migratoare nu cunoșteau și nu foloseau sistemul de fortificare, nici măcar slavii, care, trecînd prin părțile noastre în a doua jumătate a secolului al VI-lea, l-au adoptat mult mai tîrziu, după stabilirea lor în afara teritoriului românesc. Se știe că primele grupuri de slavi care au pătruns în părțile răsăritene ale teritoriului românesc, aproximativ după anul 586, nu s-au sedentarizat, ci au făcut permanente incursiuni în Imperiul bizantin, pentru a obține locuri de așezare. Cînd, după anul 602, frontiera dunăreană n-a mai rezistat, slavii au pătruns și s-au așezat în număr mare în zona dintre Dunăre și Balcani. În schimb, la nordul Dunării, pe întreg spațiul fostei Dacii, grupurile restrînse și rătăcite de slavi care n-au mai ajuns la sud de fluviu au fost asimilate treptat și definitiv de poporul român, compact și net superior din punct de vedere numeric, social-economic și politic.

Așezarea masivă și durabilă a slavilor între Dunăre și Balcani a întrerupt, vreme de aproape trei secole, legăturile directe ale poporului nostru cu Imperiul bizantin și, de aceea, izvoarele scrise nu li menționează pe români decît începînd cu veacul al X-lea, odată cu revenirea bizantinilor la Dunăre și începerea expansiunii maghiare la est de Tisa. Chiar dacă a fost menționat numai începînd cu această dată de izvoarele scrise bizantine, maghiare, rusești sau germane, sub denumiri ca vlahi, valahi, olahi sau blaci, dar care desemnează întotdeauna pe români, poporul nostru și-a continuat viața și activitatea în sate

grupate în diferite formațiuni statale specifice, denumite țări, din Dobrogea pînă în Crișana și Maramureș și din Banat pînă în Bucovina. Acest tip de organizare statale feudală la români s-a realizat după o concepție originală, care presupunea autoritatea absolută pe un teritoriu delimitat — de unde și numele de țară — din punct de vedere politico-militar, administrativ, juridic și religios.

Deși complet libere față de Imperiu, țările românești au păstrat încă vie amintirea suveranității romane, ceea ce a făcut ca la sfîrșitul sec. IX, cînd Bizanțul a recunoscut slava ca limbă oficială, alături de greacă și latină, această limbă să fie adoptată în cancelarie și Biserică, organizate după modelul bizantin. Limba slavă și alfabetul chirilic au fost preluate însă de români numai ca elemente oficiale, pentru săvîrșirea cultului și funcționarea cancelariei statului, potrivit canoanelor stabilite la Bizanț. Ca și latina pe care au introdus-o ungarii în Transilvania cucerită, tot pentru organizarea cancelariei și oficierea cultului catolic, slava a fost tot timpul o limbă moartă și, ca atare, în sec. XVI a fost înlocuită cu limba română. Prin intermediul limbii de cancelarie și de cult, însă, unele instituții statale vechi românești, cu denumiri provenind din latină, au primit, începînd cu veacul al X-lea, denumiri slave (judele a devenit cneaz, iar ducele, voievod).

Prin întărirea și extinderea sa, țara, această veche instituție, denumită începînd cu sec. X și voievodat, a ajuns sinonimă cu aceea de stat, iar voievodului (ducelui înainte de sec. X), în calitate de căpetenie, îi revenea, pe lângă asigurarea apărării, prin organizarea și conducerea oastei, și atribuția ridicării unor cetăți din lemn și pămînt, ca centre ale formațiunii statale respective.

În afara formațiunilor statale din sec. VI—IX, atestate pe cale arheologică în tot spațiul carpato-dunăreano-pontic, pentru sec. X cunoaștem și prin mențiunile izvoarelor scrise existența unor organisme statale românești de tipul voievodatelor (ducate), conduse de voievozi (duces), care au opus o rezistență inversmată pătrunderii ungarilor în Transilvania.

Dintre izvoarele narrative, pe primul loc se situează lucrarea cu titlul «Gesta Hungarorum» (Faptele Ungurilor) scrisă de Notarul anonim al regelui Bela, intrat în istoriografia modernă sub numele convențional de Anonymus, apoi cronică lui Simon de Keza, înrudite între ele prin prototipul mai vechi din care și trag substanța, la care se adaugă lucrarea cu caracter hagiografic «Legenda Sancti Gerhard» (Legenda Sfîntului Gerard), care, deși se ocupă de viața unui episcop martir și nu de viața regilor Ungariei, atestă continuitatea românilor în spațiul carpato-dunărean.

Anonymus, autorul «Gestei Hungarorum», cea mai veche cronică a Ungariei, care descrie descălecarea maghiarilor în Panonia și pătrunderea lor în Transilvania, unde au găsit aici pe români ca popor autohton, a fost notarul unuia din cei patru regi unguri cu numele de Bela. Cercetările din ultima vreme înclină să vadă în el un contemporan al regelui Bela al III-lea (1172—1196), care a redactat Gesta între anii 1200—1210, deși importante argumente lingvistice, paleografice și chiar istorice pledează în favoarea ipotezei că Anonymul maghiar a fost secretarul lui Bela al II-lea (1131—1141), lucrarea lui fiind elabo-

rată, prin urmare, la anul 1150. Acest notar învățat, cu vaste și sigure cunoștințe istorice și geografice referitoare la antichitate și, mai ales, privitoare la trecutul mai îndepărtat și mai apropiat al ungarilor, și-a scris opera — al cărei original s-a pierdut, ajungând pînă la noi doar o copie păstrată într-un manuscris de la începutul sec. XIV în Biblioteca imperială din Viena, și publicată pentru prima dată în anul 1746 de către J. G. Schwandner și M. Bel în «*Scriptores Rerum Hungaricarum*», întemeindu-se pe tradiția orală, transmisă din generație în generație, pe izvoare scrise, îndeosebi o cronică mai veche redactată la curtea regilor unguri la sfîrșitul sec. XI, și pe documente ale cancelariei regale ce i-au fost accesibile datorită funcției sale de secretar la curte. Toate acestea fac din Gestele lui Anonymus o lucrare istorică de valoare, demnă de încredere pentru cunoașterea evenimentelor prin care a trecut Transilvania în veacul X, cu atît mai mult cu cît relațiile sale au fost confirmate și de alte izvoare narative și sînt întărite de rezultatele cercetărilor arheologice.

Din cronică lui Anonymus aflăm că, sub presiunea altor neamuri, triburile ungare, de origine fino-ugrică, și-au părăsit teritoriile de viațire de pe cursul mijlociu al fluviului Volga și de pe Kama, ajungînd la începutul sec. IX în regiunea Lebedia sau Levedia, situată între Nipru și Don, unde au intrat sub dominația Kaganatului chazar. Spre sfîrșitul aceluiași secol, împinși de pecenegi, aflați și ei sub presiunea uzilor, s-au mișcat mai spre vest, pînă în ținutul Ateukuz (Etelkuz), aflat în partea dreaptă a Nistrului. De aici, reunite într-o puternică uniune de triburi, sub conducerea lui Arpad, fiul lui Alamos, s-au îndreptat spre nord-vest și străbătînd Carpații Păduroși, prin pasul Vereczke, au ajuns în anul 896 în Cîmpia Panonică.

Triburile ungare din acea vreme păstrau încă puternice trăsături ale orînduirii gentilitice, iar ocupația lor principală îi definea drept crescători de vite seminomazi, practicînd și o agricultură primitivă. Receptivi la civilizația existentă în Panonia, ei au evoluat spre sedentarism și încheiere statală sub Geza I (972—997) și, mai ales, sub Ștefan I (997—1038), cînd au adoptat și creștinismul.

După ce s-au stabilit în Panonia, ungurii au făcut, mai întii, dese incursiuni în apusul Europei, pînă spre mijlocul sec. X, cînd, fiind învinși pe riul Lech, în luptele cu germanii, la anul 954, n-au mai îndrăznit să atace Apusul.

La venirea lor în Panonia, ungurii erau în număr restrîns, circa 250.000, urmare a luptelor grele ce le purtasera în drumul parcurs din Asia și pînă în Europa. Din această cauză, conducătorii triburilor maghiare au renunțat la ocuparea efectivă a teritoriilor prin care au trecut, lăsînd pe vechii stăpînitori în posesiunea pămînturilor lor, de la care percepeau doar anumite obligații în produse și alte bogății, aducîndu-i, așadar, într-o stare de supunere nominală. Acest procedeu înflînit și la avari și la tătari, a fost propriu acelor popoare migratoare care, reduse numeric, nu aveau capacitatea de a administra efectiv teritoriile întinse. Așa au procedat triburile maghiare în trecerea lor prin Rusia kieviană, prin Halicia, Galiția și Rutenia — teritorii pe care le-au traversat în drum spre Panonia.

În primele decenii după așezarea lor în Panonia, numărul maghiarilor, decimați în războaiele cu feudalitatea apuseană, a continuat să scadă încet, la puțină vreme după urcarea sa pe tron, regele Ștefan I a încercat să sporească numărul locuitorilor regatului ungar chemind străini, de orice neam, să se așeze în țara sa, precum și mercenari, cărora le-a asigurat o bună primire, plătindu-i generos sau acordându-le pământ și diferite privilegii. Printre primii intrați în astfel de relații cu ungurii s-au numărat secuii, tradiționali apărători ai zonelor de graniță, locuind la venirea triburilor lui Arpad în ținutul Ciglei (în nord-estul Ungariei de azi), de unde au fost strămutați, înțija oară, în sec. XI la Porțile Mezeșului, unde era — așa cum menționează Cronică Pictată de la Viena (Chronicon Pictum Vindobonense) — hotarul cu Transilvania.

Îndreptându-și expansiunea spre răsărit, venind dinspre vest, unгурii au pătruns în Transilvania abia în a doua jumătate a sec. X. Acțiunea s-a desfășurat în etape, s-a întins pe mai multe secole și a dat naștere la lupte aprige purtate de poporul român împotriva noilor năvălitori. Astfel, la pătrunderea în Transilvania, în prima oară, feudalitatea maghiară, care începea să se infiripe, a găsit aici voievodatele conduse de Glad, Gelu și Menumorut, amintite în Cronică notarului Anonymus, la care se adăugau numeroase alte formațiuni statale românești (Țara Birsei, Țara Făgărașului, Țara Hațegului, Țara Maramureșului, etc.), nementionate de Anonymus, deoarece ungurii nu veniseră încă în contact cu ele.

Comentînd prima încercare de pătrundere a unгурilor în Transilvania, pe valea Crișului Repede, notarul Anonymus arată, în «Gesta Hungarorum», cum oștile maghiare s-au izbit, mai întâi, de voievodatul lui Menumorut, numit duce — dux Bihorensis — care își avea reședința în cetatea Biharea, lângă Oradea de astăzi. Voievodatul ducelui Menumorut, al cărui tată, după precizările lui Anonymus, fusese și el duce, fără a exclude și posibilitatea unui duce bihorean și mai vechi, se întindea spre vest pînă la Tisa, la nord pînă dincolo de Satu Mare, spre est pînă la Piatra Craiului și Someș, la sud-est pînă la Poarta Mezeșului, iar la sud pînă la Mureș, corespunzînd, așadar, nord-vestului Transilvaniei. Adăpostit în cetățile sale, Menumorut s-a apărut cu înverșunare și numai după cîteva săptămîni, producîndu-se din partea maghiarilor și anumite intervenții diplomatice, a făcut act de supunere, fiica sa căsătorindu-se cu fiul lui Arpad.

Și mai anevoioase au fost luptele cu Gelu, care, avînd o oaste de călăreți și arcași, s-a opus cu îndrăjire cotropirii voievodatului său, aflat în centrul Transilvaniei, între Munții Apuseni, orașul Cluj-Napoca și Baia Mare, și pentru apărarea căruia a dat două aprige bătălii: una la Poarta Mezeșului, iar a doua pe riul Amlășului. Copleșit de superioritatea numerică a atacatorilor, Gelu a încercat să se retragă în reședința sa de la Dăbica, dar a fost ucis în apropierea riului Căpuș, unde a căutat să se împotrivescă din nou oștilor maghiare conduse de Tuhutum.

Aceeași soartă a avut-o și voievodatul lui Glad, situat în Banat, între Mureș și Dunăre, a cărui cetate de reședință de la Orșova, a fost

și ea cucerită. Glad a devenit vasalul regelui ungar, rămânând mai de parte în stăpînirea voievodatului său.

Din descrierea lui Anonymus reiese, deci, că în Transilvania secolului X existau formațiuni statale românești alcătuite din uniuni de obști, ce ocupau teritorii relativ întinse, ai căror locuitori practicau agricultura, creșterea vitelor și meșteșugurile (confecționarea de unelte și arme, mineritul, ridicarea unor construcții mai pretențioase, cum erau cetățile fortificate), precum și o activitate în domeniul schimburilor de bunuri, orientată atît spre centrul Europei, cît și către Bizanț. Mai reiese, de asemenea, că formațiunile politice transilvănene erau conduse de voievozi (duci), care vor fi fost urmași, cel puțin în a doua sau a treia generație, ai unor voievozi anteriori. Anonymus scrie că Menumorut, motivînd legitimitatea stăpînirii sale în războiul cu Arpad, afirmă că «am această țară de la strămoșul meu». Voievozii transilvăneni, dispuneau, apoi, și de un aparat militar care cuprindea cetăți și oaste. În fiecare din aceste trei voievodate sînt menționate mai multe așezări întărite în afara celor de reședință : Salu Mare și Zalău -- în voievodatul Crișanei ; Cuvin, Horom — în voievodatul bănățean ; Cluj — Mănăstur, Chiraleș — în voievodatul Transilvaniei. Oastea, în unele cazuri era destul de puternică. Glad a ieșit la luptă cu detașamente călare și pedestre, iar pentru înfringerea lui Menumorut au fost necesare două campanii. În schimb, oastea lui Gelu era mai modestă, fiind formată în mare parte din oameni «săraci», înarmați cu arcuri și săgeți. Această oaste a luptat totuși, după spusele lui Anonymus, «cu înverșunare», folosind se pare și ridicarea unor întărituri de pămînt și de lemn, menite să întîrzie înaintarea năvălitorilor.

Așadar, toate cele trei voievodate românești au intrat în stare de vasalitate față de regatul maghiar, fără să cadă însă sub stăpînirea sa efectivă.

Evenimentele petrecute în secolul următor confirmă că voievodatele românești au continuat să-și păstreze autonomia. La începutul secolului XI, în anii 1002—1003, regele Ștefan I a purtat lupte grele cu voievodatul transilvănean al lui Ghiula, a cărui reședință se afla la Alba Iulia, iar un urmaș al lui Glad, voievodul Ahtum, a purtat și el, în anul 1028, un aprig război cu forțele feudale ungurești conduse de Canadinus.

Despre voievodatul transilvan al lui Ghiula, care continua, pe o treaptă superioară de organizare politică, vechiul voievodat al lui Gelu, avem știri la Anonymus, la cronicarul Simon de Keza și, îndeosebi, în textul Cronicii Pictate de la Viena. Din aceste izvoare narative aflăm că Ghiula era un voievod «mare și puternic», care avea în stăpînirea sa un teritoriu întins și bogat, udat de foarte multe riuri, din nisipul cărora se culegea aur. Cercetările arheologice, confirmînd mențiunile documentare, au dovedit că în voievodatul transilvănean existau mai multe cetăți întărite, între care Alba Iulia era cea mai importantă, mai bine fortificată, mai populată și mai dezvoltată din punct de vedere economic, militar și cultural, fiind reședința principală a voievodului. În voievodat se aflau, de asemenea, numeroase așezări satești, prîbind existența unei populații numeroase, organizată în obști teritoriale, în

stare să mobilizeze însemnate forțe de apărare. Ceramica de bună calitate, obiectele de podobă, unele din metal prețios, resturile de arme, găsite cu prilejul cercetărilor arheologice pe locul fostelor cetăți ale voievodatului transilvănean, arată că această formațiune politică avea o situație economică prosperă, element ce a determinat, în mare măsură, politica de expansiune teritorială spre răsărit a regelui Ștefan.

Privitor la voievodatul bănățean, informația cea mai bogată o avem în *Legenda Sfântului Gerard* — fost episcop la Morisena, unde a și murit în anul 1046, fiind, astfel, contemporan cu Ahtum — care continuă cronică lui Anonymus. Potrivit «*Legendei*», Ahtum, care își întinsese autoritatea înspre nord, stăpînind, pe lângă voievodatul lui Glad, și o parte a fostului voievodat al lui Menumorut, își stabilise reședința pe Mureș, în cetatea Morisena (Cenadul de azi). Descendent al lui Glad, «din noamul căruia se trage Ahtum», după cum ne înfămează Anonymus, voievodul a pus vameși și paznici în porturile de pe Mureș, pînă la vărsarea în Tisa, pentru a încasa vamă de la plutele regale ce transportau sarea pe riu. Puterea politico-militară a lui Ahtum se întemeia pe situația economică înfloritoare a locuitorilor voievodatului, despre care «*Legenda*» afirmă că se îngrijeau de turme și herghelii, cît și pe mulțimea cavalerilor și a soldaților, fapt pentru care regele maghiar n-a putut să-l supui decît numai după ce a obținut ajutorul unui fugăr din anturaajul său, probabil un feudal puternic, atras de Ștefan prin acordarea unor beneficii superioare celor obținute de la fostul stăpîn. Era, de altfel, o practică obisnuită în Evul mediu, schimbarea suzeranului de către vasal.

După moartea lui Ștefan I petrecută în anul 1038, voievodatele românești din Transilvania și Banat, profitînd de slăbiciunea regatului maghiar, ca urmare a crizei interne prin care trecea, și-au recucerit suveranitatea. Așa se face că în sec. XI stăpînirea feudalilor maghiari asupra Transilvaniei nu este atestată de nici un document.

Spre sfîrșitul aceluiași secol și începutul celui următor, feudalitatea maghiară a reluat ofensiva, întîmpinată de aceeași dirză rezistență a românilor, astfel încît pătrunderea ungarilor în extremitatea sud-estică a Transilvaniei, în țara românească a Birsei, de pildă, s-a produs abia la începutul sec. XIII, după mai bine de o sută de ani.

Cotropirea Transilvaniei de către unguri și invazia pecenegilor și apoi a mongolilor în Moldova și Muntenia, a întrerupt brusc procesul firesc de unificare a formațiunilor politice într-un stat centralizat, care să cuprindă întregul teritoriu locuit de români. Dacă zonele românești de cîmpie dominate de cuceritorii străini au cunoscut o serioasă stîmperie și dezvoltări economice și au fost împiedicate să-și desăvîrșească organizarea statală proprie, în schimb, locurile ascunse și greu accesibile ale munților și dealurilor carpatine sau cele peste 20 țări delimitate natural în interiorul Transilvaniei, în care străinii n-au pătruns niciodată, au oferit populației românești condiții prielnice pentru a-și păstra și dezvolta ființa de neam și organizarea ei politică. În Carpații Meridionali, de pildă, diploma acordată de regele Bela al IV-lea, la 2 iunie 1247, cavalerilor-călugări ai Ordinului Sf. Ioan de la Ierusalim — așa-numiții ioași sau ospitalieri — chemați pentru a apăra

frontierele de sud ale Ungariei, menționează, în zonele în care nici ungurii, nici mongolii n-au pătruns efectiv, existența cnezatelor lui Ioan și Farcaș, primul în fostul județ Romani, al doilea în părțile Vilcel, și a voievodatelor conduse de Litovoi și Seneslau, ce se întindeau, unul la dreapta Oltului, cuprinzând Valea Jiului și Țara Hațegului, iar celălalt în stînga Oltului, înglobînd ținuturile Argeșului, Cimpulungului și Țara Făgărașului. În cuprinsul acestor state românești, cercetările arheologice au arătat că existau centre importante, cu așezări și biserici ortodoxe, clădite din piatră, unele dintre acestea fiind vechi cetăți dacice, parțial refăcute și folosite de voievozii români din sec. XIII. Fără îndoială că aceste formațiuni, care se aflau doar sub suzeranitatea nominală a regatului maghiar, erau cu mult mai vechi decît diploma lui Beia al IV-lea, fiindcă în textul acesteia regele ungar precizează că ele rămîn în seama românilor, «așa cum le-au ținut pînă acum». Cum cavalerii ioași n-au dat ascultare chemării regelui Bela al IV-lea, cnezatele și voievodatele românești s-au consolidat în mod firesc pe calea începută. În jurul voievodatului lui Seneslau se vor stringe, astfel, pînă la sfîrșitul secolului toate celelalte formațiuni politice amintite, adăugîndu-li-se și părțile sud-estice ale Munteniei. Către 1310, Basarab I a unificat voievodatele și cnezatele din dreapta și stînga Oltului, întemeind statul feudal Țara Românească. În 1330, învingînd la Posada pe regele Carol Robert al Ungariei, voievodul a dobîndit independența Țării Românești. Peste cîteva decenii, formațiunile politice românești dintre Carpați, Nistru și Mare vor sfîrși prin a se contopi în statul feudal Moldova. Timp de sute de ani, Țara Românească și Moldova, devenite pilonii politici și militari ai poporului nostru, vor sta în neîntrerupte legături cu Transilvania, creînd împreună o strălucită cultură românească și, în cele din urmă, unindu-se, vor pune bazele României moderne, moștenitoarea Daciei de odinioară.

Cu privire la Transilvania, trebuie precizat că rezistența populației românești față de ocupanți a continuat și după așa-zisa supunere a ei, fiind mult sporită de numărul mare al românilor. Pentru a contracara împotrivirea românilor, feudalitatea regală maghiară a populat diferite zone cu secui și sași de origine germană, cărora le-a acordat o largă autonomie, iar pentru lărgirea sferei de dominație dincolo de lanțul Carpaților a apelat la cavalerii teutoni. În 1437, cele trei «națiuni» privilegiate (nobilimea maghiară, cea secuiască și patriciatul săsesc) au încheiat convenția de la Căpiina, realizînd cunoscutul Unio Trium Nationum, îndreptat împotriva poporului român ce se răscușase, nevrînd să accepte situația de tolerat pe propriul său pămînt pe care îl deținea din timpuri imemorabile. Acestui pact social i s-au adăugat, după puțină vreme, «pactul celor patru religii» (lutherană, unitariană, reformată și romano-catolică) decretate religii de stat, ortodoxia (ca și adeptii ei, românii) fiind socotită tolerată.

Cu toate aceste măsuri, voievodatul Transilvaniei a continuat să-și păstreze, datorită în primul rînd rezistenței populației românești autohtone, ființa lui aparte. Acest proces este ilustrat mai cu seamă de persistența unor instituții autohtone, cnezatele și «țările» românești cu tradițiile lor de organizare cu obiceiul pămîntului — legile nescrise

după care se judecau pricinile ivite între membrii unei asemenea comunități.

Criza internă a regatului maghiar, tot mai evidentă după moartea regelui Matei Corvin (1458—1490), fiul lui Iancu de Hunedoara, ca și creșterea puterii Imperiului otoman după victoria de la Mohaci, din 1526 și, mai ales, în urma dezastrului suferit de feudalitatea maghiară la Buda, în 1541, au dus la transformarea Ungariei în pașalic. Voievodatul Transilvaniei, în schimb, și-a continuat existența autonomă, sub suzeranitatea Porții Otomane, plătind, ca și celelalte două voievodate românești, Muntenia și Moldova, un tribut anual.

Momentul cel mai înălțător, însă, al existenței voievodatului transilvănean l-a realizat unirea înfăptuită în 1599—1600 de Mihai Viteazul, domnul Țării Românești. Prin unirea Țării Românești cu Transilvania și apoi, în primăvara anului 1600, și cu Moldova, s-a dat curs unei necesități seculare a românilor și, totodată, s-a deschis o etapă decisivă în înfăptuirea unității naționale a poporului nostru. Pentru prima oară de la statul dac din vremea lui Burebista și Decebal, principatele române — ieșite de sub suzeranitatea otomană prin acțiunea temerară și viguroasă a marelui Mihai — erau adunate laolaltă sub un singur voievod. Unirea Țărilor Române într-un singur stat n-a durat decât din octombrie 1599 până în septembrie 1600, dar acest interval a fost suficient pentru a aprinde flacăra ce avea să lumineze peste veacuri calea românilor spre unitatea lor deplină, care se va înfăptui la 1 Decembrie 1918.

• ANIVERSĂRI - EVOCĂRI •

Prof. dr. LAZĂR IACOB
(1884—1951)

Prof. dr. IORGU IVAN

La 28 martie 1984 s-au împlinit o sută de ani de la nașterea Prof. dr. Lazăr Iacob. Modestia care l-a caracterizat toată viața, în contrast cu înfățișarea impunătoare a chipului său falnic de autentic bihorean, a făcut ca despre personalitatea lui și despre bogata activitate pe care a desfășurat-o timp de 40 de ani, cit a funcționat la diferite instituții de învățământ superior din Arad, Oradea, Cluj și București, să se vorbească și să se scrie prea puțin. De aceea socotim potrivit acest prilej ca, prin câteva date, să readucem în memoria acelor care l-au cunoscut această importantă personalitate ortodoxă și românească, avind convingerea că aceștia îi vor închina un gând pios, își vor înviora sentimentele de prețuire cu care l-au înconjurat în viață și își vor reinnoi obligația de conștiință de a-i urma exemplul, în îndeplinirea îndatoririlor ce le revin ca fii credincioși ai Bisericii strămoșești și ca devotați cetățeni ai Patriei, iar cei care nu l-au cunoscut, și acum iau cunoștință despre activitatea și lucrările lui, vor găsi indemnul de a-i citi lucrările, din al căror cuprins vor cunoaște preocupările sale speciale, în dorința de a-și servi mai bine neamul, iar pe de altă parte vor avea posibilitatea să urmărească istoria frământată pe care a trăit-o neamul nostru, de-a lungul veacurilor, în Transilvania, făcând însă din umilințele la care era supus — în loc de motiv de deznădejde — prilej de hotărâre și mai puternică pentru păstrarea unității lui, prin cultivarea celor două pîrghii care l-au susținut în urmărirea acestui scop: limba și legea (credința) strămoșilor.

Profesorul Lazăr Iacob s-a născut la 28 martie 1884, în comuna Peștiș — care în prezent este integrată orașului Aleșd —, ca membru al unei vechi familii românești, amintită în documente încă din timpul regelui Matei Corvin. Tatăl său, Gavril Iacob (1848—1931) a fost preot paroh în comun Peștiș. Din căsătoria lui cu Ecaterina Morărescu (1848—1921) a avut 12 copii, însă au supraviețuit primilor ani numai șapte (cinci băieți și două fete). Cu toate condițiile grele în care se găseau românii — inclusiv preoții —, în raport cu celelalte trei naționalități privilegiate din Transilvania, preotul Gavril Iacob împreună cu

soția sa au făcut toate sacrificiile posibile pentru a îndruma pe copii la școli, cei cinci băieți reușind să termine școli superioare: *Ivan Iacob* (1876—1951) și *Iosif Iacob* (1880—1942) făcând studii juridice la Cluj și Budapesta, iar *Samuil Iacob* (1879—1945), *Lazăr Iacob* (1884—1951) și *Ilarion Iacob* (1887—1973), urmînd Institutul teologic din Arad, care funcționa, cu aprobarea împăratului Francisc I, încă din anul 1826, în strînsă legătură cu celebra Preparandie, care fusese aprobată de același împărat cu paisprezece ani mai înainte (în 1812). Cei doi care au făcut studii juridice s-au distins apărînd drepturile românilor nedreptățiți fie înaintea instanțelor judecătorești, fie înaintea autorităților administrative locale sau centrale. Dintre cei trei care au urmat Institutul teologic, doi, Samuil și Ilarion, au urmat tradiția familiei ca preoți parohi în Peștiș și Tinăund; Lazăr fiind remarcat de profesori ca deosebit de înzestrat pentru studii, după absolvirea Institutului teologic în 1905, a fost îndrumat să-și continue studiile, în vederea specializării la Dreptul bisericesc și istoria bisericească la Facultatea de teologie din Cernăuți, cu bursă de la Eparhia Aradului. Facultatea de teologie din Cernăuți luase ființă în 1875; ea avea însă profesori a căror competență, ca specialiști, era binecunoscută în toate Bisericile ortodoxe fiind continuatori ai unei tradiții care se formase la Institutul teologic în decursul unei jumătăți de veac de activitate, căci acest Institut a fost transformat în Facultatea de Teologie. La disciplinele care îl interesau în mod deosebit pe Lazăr Iacob funcționa cei doi celebri frați, Eusebiu Popovici la Istoria bisericească și Constantin (Clementie, prin călugărire) Popovici, la Dreptul bisericesc. Constantin Popovici se specializase în dreptul bisericesc oriental, între 1870—1873, la Viena, sub îndrumarea profesorului Joseph Zhishman, a cărui competență în cunoașterea izvoarelor canonice ortodoxe și în cunoașterea spiritului în care au fost aplicate canoanele cu obligativitate generală în Biserica Ortodoxă nu poate fi contestată de nimeni, fiindcă i-o mărturisesc cele două lucrări de mare valoare în domeniul dreptului canonic ortodox: «Das Eharecht der orientalischen Kirche», Wien, 1864, și: «Die Synoden und Episcopul Amter in der morgenländischen Kirche», Wien, 1867. Pregătirea temeinică teologică pe care și-o însușise Constantin Popovici a fost verificată cu prilejul concursului pe care l-a trecut în 1873, ca să poată fi numit ca suplîntor al catedrei pe care o ocupa fratele său mai mare, Eusebiu, care își luase un concediu pe mai mulți ani. În baza acestui concurs, trecut cu deosebit succes cînd Institutul teologic a fost transformat în Facultate de teologie, Constantin Popovici a fost încadrat ca profesor agregat la catedra de Drept bisericesc, funcționînd cu acest titlu pînă în 1880, cînd a fost definitivat la această catedră, de la care s-a și pensionat, pentru limită de vîrstă, în anul 1917. Sub conducerea unor asemenea profesori, ca Eusebiu Popovici și Constantin Popovici, este explicabilă pregătirea temeinică pe care a dovedit-o Lazăr Iacob, deopotrivă la Istoria bisericească și la Dreptul bisericesc, discipline pe care le-a ilustrat în decursul celor 40 de ani de activitate didactică, la care ne vom referi în cele ce urmează.

Lazăr Iacob și-a trecut examenul de doctorat, în iunie 1908, cu cel mai înalt calificativ: «summa cum laude». Luînd cunoștință de succesul

cu care Lazăr Iacob își încheiase studiile la Cernăuți, directorul de atunci al Institutului teologic din Arad, protosinghelul Roman Ciorogariu (1852—1936) — cel care avea să devină, în 1919, întâi vicar și apoi primul episcop ortodox al Oradei — a propus Consistoriului eparhial numirea lui ca profesor la Institut. Lazăr Iacob a fost numit, la începutul anului școlar 1908—1909, cu titlul de suplinitor, și în timpul anului și profesor titular, la Catedra de Drept bisericesc, predind în același timp și Istoria Bisericii Române din Transilvania. Înstrădat cu o memorie deosebită, avînd o expunere cursivă, cu un timbru cald, linăru profesor Lazăr Iacob s-a impus repede prețuirii colegilor mai în vîrstă și stimei studenților, care îi urmăreau cu mult interes prelegerile, ca și conferințele pentru care era tot mai solicitat, fie cu prilejul unor adunări ale preoților la Centrul eparhial, fie cu prilejul unor serii de conferințe publice organizate. Astfel, activitatea pe care Lazăr Iacob a desfășurat-o la Arad nu s-a limitat numai la predarea cursurilor obligatorii, apreciate mult de studenți pentru căldura și claritatea cu care erau expuse, ci a îndeplinit și alte activități prin care se putea contribui la promovarea culturii românești în cercuri cît mai largi și la cultivarea sentimentului patriotic-național, căruiia evenimentele ce se profilau în apropiată perspectivă îi rezervau un important rol. În acest sens se poate menționa că în timpul primului război mondial, pe lângă cursurile sale la Institut, el a predat limba română la școala civilă de fete din Arad, care depindea de Episcopia ortodoxă română; iar cînd în 1918 a reapărut ziarul «Românul», ca organ al Comitetului Central Român, — cu sediul în Arad —, Lazăr Iacob a avut un rol deosebit de activ, pentru crearea entuziasmului de care avea nevoie lupta pentru realizarea unității naționale. Fiul său, academicianul Caius Iacob, într-un articol apărut în ziarul «Familia», pe luna mai 1984, sub titlul: «Un fiu al Bihorului, Dr. Lazăr Iacob» — păstrînd alături de celelalte lucrări ale tatălui său și colecția ziarului «Românul» — ne relatează că articolul editorial al acestui ziar din ziua de 1 Decembrie 1918 — ziua Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia — cu titlul «Zi de sărbătoare», este semnat chiar de prof. Lazăr Iacob. De altfel, Institutul teologic din Arad a socotit că nu poate fi reprezentat, mai corespunzător importanței evenimentului, la Marea Adunare de la Alba Iulia, de altcineva decît de prof. Lazăr Iacob. Acolo a avut bucuria să întîlnească Lazăr Iacob și pe fratele său dr. Ioan Iacob, ca delegat al județului Bihor, din partea circumscriptiei Ceica. O bucurie asemănătoare avea să încerce prof. Lazăr Iacob doi ani mai tîrziu, cînd amîndoi frații au făcut parte ca deputați în primul Parlament al României întregite. Dar anul 1921 poate fi socotit ca ultimul an de activitate al prof. Lazăr Iacob în Arad. Căci în noiembrie 1921 el a fost numit profesor la catedra de Drept bisericesc de la Academia de drept din Oradea. Nu i-a fost, însă, ușoară despărțirea de Arad. Aci se pregătise în Institutul teologic, aci activase 13 ani ca profesor, aci legase prietenii, aci se căsătorise cu Cornelia Moldovan (1886—1955) fiica cunoscutului director de școală și apoi inspector școlar Iosif Moldovan (1863—1940), aci se obișnuiseră ca de locuri natale cei doi copii, Caius și sora sa. Aceste legături l-au determinat ca în anul 1922

și 1923 să-și păstreze domiciliul la Arad, făcând navetă, în condiții destul de grele, pentru ținerea cursurilor la Academia de drept din Oradea. Pînă la urmă, în hotărîrea mutării la Oradea și-au spus ultimul cuvînt legăturile cu locurile natale, fiind ales și deputat în Parlamentul din 1921—1922 chiar din partea circumscripției electorale Aleșd.

Cimpul de activitate ce i se oferea la Oradea era pentru prof. Lazăr Iacob mult mai larg, lăsîndu-i posibilitatea să-și afirme nu numai pre-gătirea ca istoric și canonist, ci și spiritul de bun organizator. Academia de drept din Oradea era o instituție de învățămînt cu vechime de aproape un veac și jumătate, fiind înființată la 1780, de împărăteasa Maria Teresia. La această Academie reușiseră să-și facă studii și un număr de români care s-au remarcat apoi ca intelectuali de elită și ca vrednici luptători pentru luminarea și drepturile românilor. Intre aceștia pot fi menționați: Petru Vulcan, Emanuil Gojdu, Gheorghe Pop de Băsești, Vasile Mangra, dr. Coriolan Pop, dr. Aurel Lazăr, dr. Nicolae Zîgre ș.a. Dar, în urma unirii Transilvaniei cu patria mamă, majoritatea profesorilor de la această Academie au preferat să se retragă în Ungaria. Au rămas doar doi: dr. Iuliu Hoványi (1860—1955) profesor de drept penal, care era și decan și dr. Andrei Sigmond (1873—1936) profesor de Statistică și Finanțe. Aceștia li se alăturase, între timp, dr. Bogdan Ionescu (1875—1951) ca profesor de Drept civil și dr. Eugeniu Speranția (1888—1975), ca profesor de Filosofia dreptului. Ca suplinitor la catedra de Drept constituțional și administrativ a funcționat — cîțiva ani — și fratele prof. Lazăr Iacob, dr. Iosif Iacob, dovedindu-și competența în materia respectivă prin câteva lucrări de vădită importanță și actualitate pentru vremea respectivă, ca: «Problema constituțională a statului român întregit. Considerațiuni de drept constituțional» (Oradea, 1923); «Problema administrativă a statului român întregit» (Oradea, 1923); «Hotărîrile Adunării Naționale de la Alba Iulia. Considerațiuni de drept public» (Oradea, 1924) și «Ardealul și unificarea administrativă» (Oradea, 1924). Un sprijin efectiv va acorda Iosif Iacob Academiei de drept în calitatea pe care a avut-o ca prefect al județului Bihor în anii 1921—1922 și 1926—1927.

Începîndu-și cursul de Drept canonic la Academia de drept din Oradea, în noiembrie 1921, prof. Lazăr Iacob a înțeles că nu se va putea limita la expunerea exclusivă a dreptului canonic ortodox, făcînd abstracție de celelalte culte religioase din Transilvania: romano-catolic, evanghelic-lutheran, reformat, unitarian etc. De aceea cursul lui era în realitate un curs de drept bisericesc comparat. Ceea ce se cuvine să fie remarcat este că, în cadrul preocupărilor sale expunînd concepția fiecărui cult cu privire la principiile care stau la baza organizării și funcționării proprii și cu privire la concepția referitoare la raporturile lor cu statul, Lazăr Iacob avea ca obiectiv esențial, pe de o parte, expunerea, cit mai documentată, a drepturilor statului în stabilirea raporturilor lui cu cultele religioase, garantîndu-le libertatea de organizare și funcționare, iar pe de altă parte îndreptățirea Bisericii Ortodoxe de a se bucura din partea statului de sprijin material în măsură egală cu cel acordat celorlalte culte, avînd drept criteriu pentru realizarea acestei egalități numărul credincioșilor fiecărui cult. Aceste preocupări s-au

materializat printr-o serie de lucrări publicate în timpul cît a funcționat la Oradea (1921—1934) și apoi la Cluj (1934—1938) și la București (1938—1948). Le menționăm, în cadrul acestei evocări și pentru rectificarea greșelilor cu care au apărut unele titluri și date ale apariției, cînd s-au publicat date sumare despre profesor cu prilejul împlinirii unui veac de la înființarea Facultății de teologie din București (1981). Ca profesor la Arad, Lazăr Iacob, a publicat: *Căsătoria a doua a preoților* (Arad, 1911) și *Reorganizarea învățămîntului teologic și a educației seminariale* (Sibiu, 1917). Seria lucrărilor — de care am amintit — în legătură cu cultele religioase, a început la Oradea; le menționăm în ordinea datei apariției: *Regimul cultelor în România întregită* (Craiova, 1931; extras din Anuarul festiv al Academiei de drept din Oradea, Ramuri, Craiova, 1930, p. 199—238); *Cultul catolic în România. Concordatul cu Vaticanul* (Oradea, 1933); *Politica Scaunului papal. Capitol introductiv la istoria concordatelor postbelice* (Cluj, 1936); *Biserica dominantă și egala îndreptățire a cultelor* (Arad, 1936); *Natura juridică a Patronatului suprem și drepturile supreme ale Statului român* (Cluj, 1938); *Situația de drept a ordinelor și congregațiilor religioase din România* (Sibiu, 1940); *Personalitatea juridică a Bisericii* (București, 1940); *Statul și Biserica* (București, 1942); *Ordinile și congregațiile mai noi* (București, 1944); *Conștiința ortodoxă în Ardeal* (București, 1944); *Biserica și transformările sociale* (București, 1945); *Împăratul Iustinian ca legislator bisericesc* (București, 1948).

Prof. Valerian Șesan, analizînd (în rev. «Candela» pe anul 1938, p. 394—401) lucrările publicate de prof. Lazăr Iacob în 1938, cînd a fost numit la Facultatea de Teologie din București, face următoarea caracterizare generală: «Toate lucrările din acest ciclu formează un lanț bine încheiat care începe cu «Regimul cultelor», ce formează, așa zicînd prologul, și care sfîrșește cu «Natura juridică a Patronatului suprem», epilogul acestui ciclu, pe cînd «Biserica dominantă» este punctul culminant, aducînd la expresie scopul principal al întregii acțiuni de apărare a prestigiului Bisericii Ortodoxe dominante în Statul Român. Lazăr Iacob, fiind ardelean, a simțit datorია și chemarea nu numai ca bărbat al științei, ci și în vederea apărării prestigiului Bisericii strămoșești, dominante în Statul Român, să elucideze problema confesională atît în lumina legilor statului român, cît și a canoanelor Bisericii Ortodoxe» (p. 394—395).

În anul 1925, Lazăr Iacob a fost ales decan al Academiei de drept din Oradea. În această calitate și-a dovedit el spiritul practic, de bun organizator. În primul rînd s-a interesat pentru completarea catedrelor vacante, ca să asigure Academiei condiții cît mai bune pentru pregătirea studenților; apoi s-a străduît — și a reușit — să obțină organizarea unui cămin pentru studenți, dotat și cu o cantină. El a fost și primul director al acestui cămin, ocupîndu-se îndeaproape de buna funcționare atît a căminului cît și a cantinei.

În timpul decanatului său (1925—1927), au fost numiți ca profesori la Academia de drept din Oradea: Victor Cădere (1891—1981), ca profesor de procedură civilă; Tiberiu Moșoiu (1898—1948), ca profesor de drept roman; C. Petrescu-Ercea (1892—1982), ca profesor de drept

comercial; *George Strat* (1894—1965), ca profesor de economie politică; *George Sofronie* (1901—1961), ca profesor de drept internațional. La aceștia s-au adăugat, în 1930, la catedra de drept civil, *Alexandru C. Angelescu* (1902—1947) și *Aurelian Ionașcu* (n. 1903). Cu acești profesori Academia de drept din Oradea și-a crescut mult prestigiul, ca instituție de învățămînt juridic, iar viața culturală în marele centru bihorean a cunoscut o intensă activitate, prin conferințele pe care acești profesori le țineau la Universitatea liberă, ce organiza în mod regulat conferințe în sala mare a Primăriei.

În conformitate cu legea învățămîntului superior, în vigoare pe atunci, Academia de drept din Oradea trebuia atașată unei Universități, ca să funcționeze sub îndrumarea unui senat universitar. Pentru rațiuni apreciate la vremea aceea în însuși interesul prestigiului Academiei, ea a fost atașată Universității din București. În 1932, profesorul *Lazăr Iacob* a devenit membru al Senatului universitar din București și membru în Comisia pentru cămine și cantine universitare, ca delegat al Academiei din Oradea. Pentru spiritul său practic, sugestiile profesorului *Lazăr Iacob* pentru o mai bună organizare și funcționare a căminelor și cantinelor studențești, au fost bine apreciate de Comisie și îndeosebi de rectorul de atunci al Universității din București, prof. dr. *N. Cheorghiu*, care — pentru a se convinge de eficacitatea propunerilor lui *Lazăr Iacob* — a vizitat Academia din Oradea și Căminul și cantina studenților acestei Academii.

În afară de activitățile la care ne-am referit, *Lazăr Iacob* a predat și un curs de istorie bisericească la nou înființata Academie teologică a Episcopiei Ortodoxe din Oradea. În același timp el a fost membru al Adunării eparhiale și al Consiliului eparhial al Eparhiei Ortodoxe a Oradiei, precum și membru al recentei Eparhii în Congresul mitropolitan din Sibiu, care a funcționat pentru Transilvania, și după punerea în aplicare, în 1925, a Legii și Statutului pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, pînă în 1936. În 1926—1927 *Iacob Lazăr* a revenit în Parlament, de data aceasta ca senator.

Stima și prețuirea de care *Lazăr Iacob* ajunsese să se bucure în fața concetățenilor bihoreni s-au vădit și cu prilejul alegerii sale ca președinte al Casei Naționale a Românilor bihoreni, în 1932, în urma retragerii din acest post a cunoscutului om politic *Nicolae Zigre* (1882—1962). Această instituție luase ființă în Oradea, în anul 1929, cu scopul ca să facă și mai vie viața culturală românească din oraș și din județ. Primul ei președinte a fost dr. *Andrei Ilie*, urmîndu-i, în 1930, *Nicolae Zigre*. După retragerea lui *Zigre*, a fost ales în unanimitate *Lazăr Iacob*. În îndeplinirea sarcinilor ce-i reveneau la această instituție, el a fost ajutat de alți doi bihoreni de seamă, *Teodor Neș*, ca președinte al Secției culturale și *Ștefan Mărcuș*, ca secretar general. Sub președinția lui, Casa Națională a județului Bihor a organizat o impresionantă manifestare antirevizionistă, la 28 mai 1933, al cărei ecou a fost înregistrat, la vreme, în Apus, unde o propagandă maghiară revizionistă reușise să prindă oarecare credit. Cu acest prilej s-a scos un volum special intitulat «*Bihorul, strajă la hotare*» (Oradea, 1933), prefațat de *Lazăr Iacob*,

al cărui conținut poate fi socotit un prețios document și pentru cei din zilele noastre și pentru generațiile viitoare, cu privire la sentimentele naționale ale românilor bihoreni.

Dar Academia de drept din Oradea, pentru prestigiul la care se ridicase, atrăgând tot mai mulți studenți, își făcuse din Facultatea de drept din cadrul Universității din Cluj, un adversar fățiș, care aștepta un prilej favorabil pentru obținerea desființării acestei Academii. În acest scop a fost folosită schimbarea de regim politic, prin venirea la putere a guvernului liberal, în 1934. Printr-un decret-lege (nr. 2424, publicat în B. Of. nr. 192 din 22 august 1934), Academia de Drept din Oradea a fost contopită cu Facultatea de drept din Cluj. Pentru evitarea unui scandal politic în acea regiune, Lazăr Iacob, cu prestigiul și tactul său, a tratat cu decanul Facultății de la Cluj, convenind ca profesorii de la cele două Facultăți să dubleze catedrele, acolo unde va fi cazul. Soluția s-a dovedit binefăcătoare, prin armonia cu care au colaborat profesorii celor două Facultăți, mărinind prestigiul Facultății de Drept din Universitatea clujană. Pentru Oradea, desființarea Academiei de drept a fost o grea lovitură; iar despărțirea de profesorii ei a fost dureroasă. În mod special, regretul pentru plecarea lui Lazăr Iacob a îmbrăcat un aspect sărbătoresc, prin organizarea unei mese festive în cinstea familiei lui, de către intelectualii români, reprezentând toate instituțiile civile și bisericești. Cu acest prilej au rostit cuvântări: episcopul-vicar Andrei Crișanul, Augustin Chirilă, directorul prefecturii, dr. Teodor Popa, președintele «Astrei», dr. N. Zigre, din partea baroului avocaților, general A. Negulescu, senator și primar-adjunct al Oradei, dr. Teodor Roxin, d-na Veturia Candrea, președinta Reuniunii Femeilor, totuși elogiind activitatea depusă de Lazăr Iacob la Oradea în perioada 1921—1934. Ziarul «Gazeta de Vest» din 17 octombrie 1934 a redactat pe larg această impresionantă întâlnire de rămas bun. Reproducem un fragment din cuvântarea episcopului-vicar Andrei Crișanul și un fragment din răspunsul prof. Lazăr Iacob, socotindu-le îndeajuns de grăitoare pentru exprimarea pe de o parte a prețurii și stimei de care ajunsese să se bucure Lazăr Iacob în Oradea și județul Bihor, iar pe de altă parte a sentimentelor care stau la baza activității lui pentru promovarea vieții social-culturale, naționale și ortodoxe în acea regiune a țării. Astfel, episcopul-vicar Andrei Crișanul, între altele, a spus: «Simțim o profundă durere când ne despărțim de unul dintre cei mai vrednici fii ai Bihorului, care a contribuit în mare măsură la dezvoltarea vieții românești de aici. Întors acum 13 ani din Arad, după un vrednic apostolat la Institutul teologic, Lazăr Iacob a devenit un factor determinant în viața românească a Bihorului. Român adevărat, caracter neprihănit, care ne face cinste tuturor, dl. Iacob poate fi pus oriunde la locul de cinste, căci pretutindeni este vrednic... Mulțumesc d-lui Lazăr Iacob atât în numele meu cât și în numele P. S. Sale Roman Ciorogariu, pentru bogata și deosebita activitate pe care a desfășurat-o în mijlocul nostru».

La rindul său, Lazăr Iacob, mulțumind vorbitorilor pentru alesele cuvinte de apreciere, care l-au impresionat adinc, a încheiat cuvântul său, spunând: «Vă asigur că, dacă împrejurările mă forțează să plec din Oradea, eu nu mă pot rupe de orașul acesta... N-am încetat niciodată și nu voi înceta niciodată de a fi bihorean».

În cei patru ani (1934—1938) cit a activat la Cluj, Lazăr Iacob s-a bucurat de aceeași stimă și prețuire între colegi, fiind delegat al Facultății de drept în senatul universitar al Universității din Cluj, contribuind cu tactul și competența sa la rezolvarea problemelor care se puneau acestui for. Legea învățământului din 1938 avea să-l despartă însă și de acest centru universitar. Desființându-se catedra de Drept bisericesc la facultățile de drept, Lazăr Iacob a fost încadrat la catedra de Drept bisericesc de la Facultatea de Teologie din București, care se afla vacantă, după pensionarea prof. D. G. Boroianu, pentru limită de vîrstă. Cu temperamentul său moderat, cu modestia care îl caracteriza și cu competența care îl ajuta să dea soluții juste în cele mai complicate probleme, Lazăr Iacob s-a impus repede stimei colegilor și prețuirii și iubirii studenților. Bunătatea și modestia care îl caracterizau l-au apropiat în mod cu totul deosebit de grupul asistenților, care i-au mărturisit în diferite prilejuri recunoștința și dragostea lor, pentru această părintească atențiune, încurajatoare, pe care le-o acorda. Semnatarul acestor rinduri a fost asistentul prof. Lazăr Iacob timp de zece ani (1938—1948). În această calitate, a avut posibilitatea să cunoască mai îndeaproape sentimentele care stau la baza manifestării prof. Lazăr Iacob în raporturile sale cu cei cu care colabora. Își cumpănea orice cuvînt și orice gest, ca nu cumva să lase impresia că urmărește să impună colegilor punctul său de vedere, sau că celor mai mici, asistenților, le poruncește. Logica și competența cu care analiza problemele în discuție rareori necesitau lămuriri suplimentare. Dar, pentru caracterizarea personalității prof. Lazăr Iacob — fiind și la București decan în anii 1940—1941 — socotesc mai potrivit să las lor aprecierilor pe care le-a exprimat, în numele Facultății de Teologie din București, pr. prof. Grigore Cristescu, la încetarea din viață a prof. Lazăr Iacob (13 sept. 1951), spunînd, în acest sens: «Ceea ce i-a definit caracterul său, dîndu-i un fel de suveranitate morală, a fost echilibrul său sufletească, busola infailibilă a vieții sale interioare. Colegii și studenții săi au fost atrași și seduși, mai ales pe această linie, fără oscilații și deviații, a caracterului său. Gîndea profund, sobru și just. Soluțiile date de el diferitelor probleme erau totdeauna simple, definitive, optime, fără posibilitate de replică și aceasta pentru că erau rezultatul unei gîndiri clare și mai ales oneste. Profesorul Lazăr Iacob avea marele merit de a simplifica și clarifica lucrurile, nu de a le complica și haotica. De aceea, în toate împrejurările și situațiile mai delicate, dinsul avea ultimul cuvînt. Dar cuvîntul său era totdeauna un triumf al adevărului și al bunului simț. Iată taina personalității sale, de o altă de impunătoare statură intelectuală, morală și socială».

Urînd îndemnul Sfîntului apostol Pavel, de a ne aduce aminte de mai marii noștri, să nu pierdem din vedere datorita ce ne revine, recomandată de același sfînt Apostol, ca încheiere a acestui îndemn, de a le urma și exemplul. De aceea, aducîndu-ne aminte de prof. Lazăr Iacob, cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la nașterea sa, se cuvine să ne străduim să-i urmăm și exemplul, punînd — cu tot devotamentul — toată pregătirea noastră în slujirea Bisericii strămoșești și a patriei.

**PREOCUPĂRILE DE ISTORIE BISERICESCĂ UNIVERSALĂ
ȘI DE STUDIU BIBLIC ALE PROF. UNIV.
DR. NICOLAE NITZULESCU († 1904)**

• Pr. GHEORGHE I. DRAGULIN

Centenarul Institutului Teologic Universitar din București, care s-a sărbătorit de curind, reactualizează o dată mai mult principiul de apreciere valabil în astfel de cazuri. Anume că necesitatea înființării ei, activitatea, structura organizatorică și culturală, ca și prețuirea publică a unei instituții de învățămînt se constată după rezultatele majore obținute.

Privind la cariera didactică a acestui luminat dascăl de teologie românească, la muncile de răspundere duse la bun sfârșit, la scrierile tipărite și la opiniile contradictorii pe care ele le-au stîrnit în presa noastră bisericească din veacul trecut, socotim că amintitul criteriu de judecată își dovedește pe deplin valabilitatea.

1. Datele biografice ale Dr. N. Nitzulescu sînt puține și anevoie de reconstituit. Poate că întîlnim încă de aici una din trăsăturile morale ale «acestui om așa de bine dotat»¹ în comparație cu gălăgioșii colegi de generație întru asigurarea notorietății. Născut în Bordușanii Ialomîței în 1835², a terminat Liceul «Sfîntul Sava», după ce frecventase primele patru clase ale Seminarului Central din București.

Se specializează apoi la Universitatea din Leipzig. L-a trimis aici Etoria Școlilor în urma unui concurs, scris și oral, la limbile latină, elină, germană și la istoria universală. Bursa acordată consta din 240 de galbeni anual, plus 40 de ducați speze de călătorie. Plecarea din țară a fost precedată de discuții repetate, la diferite nivele departamentale, privitoare la alegerea centrului universitar mai potrivit. Pînă la urmă s-a stabilit că Universitatea din Leipzig corespunde așteptărilor, iar nu aceea din Atena. Viitorii studenți trebuiau supravegheați de către arhimandritul Ghenadie Teposu — în privința purității ortodoxe a învățăturilor acumulate³. Doctoratul în filozofie din 1865 (și licența în teologie), cu care se întoarce în țară, sintetizau și profunde preocupări de limbi vechi și de cultură clasică. Faptul acesta l-a indicat să fie încadrat la instituțiile de învățămînt bisericesc din Capitală. În scopul aprofundării specialității pentru care fuseseră trimiși în străinătate, Ministerul Instrucțiunii îi recomanda lui și colegului său Barbu Constantinescu la 9 aprilie 1863 «a vă înzestra din timp cu cunoștințele limbii eline în mod îndestulător»³ în vederea unui an sau doi la Atena. Dezideratul nu s-a realizat, căci încă de la întoarcerea sa în țară, tinărul doctor este numit în corpul didactic al Seminarului Central.

1. Pr. Grigore N. Popescu, *Din trecutul Seminarului «Niton Mitropolitul» din București*, Buc., 1943, p. 121 (se reproduce aici și un portret al lui).

2. Alte materiale de referință dau data nașterii sale «la 19 septembrie 1837» (rev. «Studii teologice», XXXIV (1982), nr. 1—2, p. 25).

3. Virgil Molin, *Începuturile studiilor teologice universitare acum o sută de ani*, în «Glasul Bisericii» XX (1961), nr. 7—8, p. 707.

Între anii 1882—1903, profesorul universitar care devenise între timp funcționează și la catedra științelor religioase (exegeza și patrologia) de la Seminarul «Nifon Mitropolitul»⁴.

Preocupările obținerii autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, recunoscute mai târziu, au mărit optimismul celor care luaseră inițiativa înființării învățământului religios superior. De aceea Facultatea de Teologie din București, ale cărei cursuri au fost deschise în mod festiv la 12 noiembrie 1881, a numărat printre primii ei dascăli și pe Dr. Nicolae Nitzulescu și anume la catedra de Limba ebraică și Exegeza Vechiului Testament⁵. Profesor suplinitor este recunoscut de Minister abia la 24 octombrie 1884, pentru studiul enciclopediei teologice și al arheologiei biblice.

În urma promovării arhierelui Ghenadie Enăceanu la Episcopia Rîmnicului în 1887, el va preda Istoria bisericească generală și Istoria Bisericii Române, arheologia creștină, Patrologia și studiul patristic. Legea specială promulgată la 3/15 iulie 1890 îl confirmă la catedra de Istoria dogmelor și patrologie⁶, pentru ca în 1894 să revină la aceea de Limba ebraică și Introducere în Vechiul Testament.

Odată cu reînceperea cursurilor Facultății de Teologie în 1884, profesorul Nitzulescu este însărcinat și cu alcătuirea regulamentului «disciplinar», deși onora și alte solicitări pe lângă îndatoririle didactice obișnuite.

Votat de către șase profesori, el este ales decan și funcționează între 20 februarie 1893 și 9 martie 1896⁷. În lipsa unor condiții mai bune de funcționare, demnitatea aceasta de trei ani însemna și efectuarea unor munci minore, precum scrierea adreselor și lucrări de cancelarie curente.

Alte însărcinări și recunoașteri ale muncii sale pe care le menționează necrologul alcătuit de către Badea Cireșeanul sînt următoarele: oficianț la Administrația Telegrafului și a Poștelor din București, pe la 1859, «cap al diviziei școalelor» din Ministerul Instrucției Publice și al Cultelor, din 1869, unde va fi cooptat mai târziu membru în Consiliul General al Instrucției Publice și deputat.

De asemenea a făcut parte din Societatea Germană de Orientalistică⁸. Pe lângă licența în Teologie, a obținut și licența în Drept cu lucrarea *Cauțiunea în dreptul roman și (în) dreptul civil român*, București, 1879, 130 p.

Dr. Nicolae Nitzulescu a închis ochii la 25 ianuarie 1904, după o viață activă de numai 69 de ani. La catedra sa este numit apoi suplinitor profesorul Badea Cireșeanu.

4. Pr. Grigore N. Popescu, *ibid.*, p. 98 și 83.

5. Prof. onor. T. G. Bulat și Pr. conf. Al. I. Ciurea, *Contribuții la istoricul Facultății de Teologie și al Institutului Teologic Universitar din București*. În «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 11—12, p. 1078.

6. *Ibidem*, p. 1108.

7. *Ibidem*, p. 1128 și 1027; Dr. Constantin Chiricescu, *Trei institutii din România*, București, 1902, p. 8.

8. Prof. univ. dr. Badea Cireșeanu, *Cuvîntare tenebră*, În «Biserica Ortodoxă Română», XXVII (1903—1904), nr. 11, p. 1304.

2. Avatarurile începuturilor acestei instituții de învățămînt bisericesc superior se observă nu numai din feluritele însărcinări culturale și administrative pe care dascălii ei au trebuit să le accepte, ci și din însăși diversitatea publicațiilor lor, uneori foarte puțin înrudite între ele. În cazul profesorului Nicolae Nitzulescu dispunem de următoarele:

— Charma (A), *Manual de psihologie, logică, morală și teologie*, tradus pentru uzul școalelor secundare, cursul superior, București, 1870, X+183 p.;

— *Prescurtare de geografie*. Carte pentru școalele primare urbane și rurale de ambe-sexe, București, Editura librăriei Socek, 1873, 112 p.; ediția a doua revăzută și ameliorată, București, 1881;

— *Compendiu de istoria Bisericii* cuprinzînd istoria preparatoare, istoria primitivă, secolul apostolic, istoria veche și istoria medie (1—1453), București, 1875; ed. a II-a, București, 1881, VIII+247 p.;

— *Contra pseudortodoxiei și obscurantismului în Biserica Română sau răspuns raportului defăimător făcut de dl. Zotos...*, București, 1875, 35 p.;

— *Elemente de gramatica limbii ebraice*, București, 1877, 184 p.;

— *Sînta Evanghelie*, tradusă din limba originală greacă, București, 1895⁹;

— *Noul Așezămînt*, tradus din limba originală greacă, București, 1897;

— *Biblia* (ediție britanică), București, 1906¹⁰.

3. După cîte se pot constata și din enumerarea aceasta bibliografică, profesorul N. Nitzulescu a fost solicitat de interesele superioare ale instituției pe care a slujit-o cu rivnă să peregrineze prin disciplinele mai importante ale secțiilor istorică, sistematică și biblică. Dintre ele, credem că prima și ultima îi îndreptătesc o amintire recunoscătoare și astăzi.

Pentru probarea afirmației noastre, în legătură cu *activitatea sa didactică la disciplinele istorice*, un indiciu îl dă mai întîi greutatea cu care s-a resemnat el la comunicarea ocupării catedrei de Istorie a dogmelor și patrologie, în urma promovării care i se făcuse la altă disciplină. Înlocuirea în acest post cu Constantin Chiricescu, prima intrare prin concurs la facultatea noastră bucureșteană, s-a făcut în urma unei adevărate odisei de forme legale, de perseverență și de inventivitate¹¹. În pofida oțiozității discuțiilor de atunci, incidentul a adus și acceptarea unui principiu de mare importanță în epocă: certificatul absolvirii unui Seminar Teologic complet este recunoscut echivalent cu acela al promovării anilor liceului. Mai reținem de aici că Dr. N. Nitzulescu a predat Patrologia 10 ani în cadrul catedrei de Istoria dogmelor.

9. Pentru alte ediții stereotipe, tot sub auspiciile Societății Biblice Britanice, vezi Diac. dr. Haralambie Roventza, *Studiul Noului Testament la noi în ultimii 50 de ani (1881—1931)*, în «*Studii Teologice*», III (1932), nr. 2, p. 285.

10. Cf. *Lista Bibliilor traduse și tipărite în românește*, de Pr. prof. N. Șerbănescu, la Episcop dr. Antonie Plămădeală, *Biblia de la 1936*, în «*Biserica Ortodoxă Română*», XCVII (1979), nr. 3—4, p. 436; Diac. prof. Nicolae I. Nicolaescu, *Scurt istoric al traducerii Sîntei Scripturi*. Principalele ediții ale Bibliei în Biserica Ortodoxă Română, în «*Studii Teologice*», XXVI (1974), nr. 7—8, p. 517.

11. Prof. onor. T. G. Bulat și Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *ibidem*, p. 1123.

În al doilea rând, despre cartea sa de istorie bisericească s-au exprimat -- la apariție sau în vremea mai nouă -- opinii divergente. Concepția la nivelul științific și cu destinația de manual seminarial, ea nu avea desigur pretenții de originalitate. Situația aceasta este recunoscută făcând de către autor¹², care indică pe specialiștii germani și francezi pe care i-a folosit: dr. Kurtz, dr. I. Alzog etc. Împărțirea materiei însăși a fost inspirată după istoricul apusean Kraus pe care lucrarea nu-l menționează. Numărul de șapte perioade ale trecutului Bisericii Universale a rămas până astăzi la cercetătorii români, dar limitele lor cronologice au variat de la un autor la altul¹³.

Specialiștii de renume, contemporani cu el, o privesc în comparație cu manualele de mai înainte ale disciplinei și o socotesc o lucrare «mult mai bine scrisă»¹⁴.

Alți cunoscători laudă concizia expunerii și în general claritatea și precizia ei, lucru explicabil și de așteptat la un învățat format în aria culturii germane¹⁵. Unul dintre ei își mai amintește despre pasiunea lecturilor profesorului care îl făcea ca uneori să neglijeze chipul său cel din afară. Expunerile acestuia de la Seminar, totdeauna dictate, se caracterizau prin incursiuni în ramurile înrudite cu Istoria bisericească și prin unele citate din limbile clasice.

O opinie cu totul negativă față de scrisul istoric -- atât cit a fost -- al profesorului N. Nitzulescu a exprimat-o dr. G. Zotu. Într-un raport înaintat Mitropolitului-primat Calinic Miculescu, el nu află mai nici o calitate în această lucrare de pionierat la noi. Din primul punct al criticii sale, compendiul este decretat «o simplă traducere, o traducere «ad literam», de la început până la sfârșit, a Istoriei Bisericii a teologului protestant dr. Joh. H. Kurtz»¹⁶. Odată cu inexactitatea traducerii în românește i se atribuia un lucru deosebit de grav: tendințe și influențe protestante în interpretarea Tainei Sfintei Euharistiei, a Spovedaniei, în discuția asupra raportului dintre păcat și har etc.

Cercetătorul imparțial de astăzi se crede îndreptățit să afirme că pe G. Zotu l-a frapat faptul că istoricul a început expunerea sa asupra ierarhiei slujitoare cu problema preoției generale în Biserică. El amintește și de harisme, fără a le numi astfel, deși nu face o distincție prea clară între cele două aspecte. Pe de altă parte, din citatul exemplificator al recenzentului (în legătură cu instituirea de drept divin a episcopatului) nu reiese concluzia de poziție protestantă, ci numai confuzia termenilor gradelor preoțești în epoca apostolică.

Aceasta cu atât mai mult cu cât el precizează că treapta episcopată datează din epoca Apostolilor.

12. Dr. Nicolae Nitzulescu, *Contra pseudoortodoxiei*, p. 11.

13. Pr. prof. M. Sesan, *Probleme de istorie bisericească în expunerea cercetătorilor ortodocși români*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 3-4, p. 384.

14. Prof. Euseviu Popovici, *Istoria bisericească universală*, vol. I, ediția a II-a, București, 1925, p. 38.

15. Prof. T. Iordănescu, *Profesorii Seminarului «Nilon» de acum 50 de ani. Amintiri din școală*, la Pr. Grigore N. Popescu, op. cit., p. 121.

16. Dr. G. Zotu, *Raport asupra «Compendiului de istorie a Bisericii» al dr. N. Nitzulescu*, în «Biserica Ortodoxă Română», II (1875), nr. 3, p. 358-361.

Dar procedind astfel, profesorul N. Nitzulescu este în linia tradiției ortodoxe. Ca și în precizările înnoitoare aduse de Conciliul Vatican II și în discuțiile de mai înainte din cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor asupra naturii și funcției sacerdotului ministerial, legătura dintre cele două aspecte ale preoției au constituit o poziție teologică ortodoxă nedezmintită. Iată cum o exprimă un reprezentant al ei de astăzi: «în baza pneumatologiei ei, Ortodoxia va apăra întotdeauna cele două poziții simultan, dar fără tendință extremistă, nici aceea care profesează o preoție «specială» deosebindu-se de preoția împărătească și generală pornind de la o bază hristomonistă și de drept divin, nici aceea care alege o angajare funcțională și pur sociologică a slujirii și o reduce la o funcție harismatică printre celelalte în comunitate»¹⁷.

Sentința fără drept de apel rostită asupra acestui compendiu — pe lângă intenția minimalizării cercetărilor care încercau să se ridice dintre autohtoni — poate că provenea în realitate și dintr-o anumită teologie tradiționalistă.

Cum era normal, istoricul a trebuit să răspundă acestei critici exagerate și a făcut-o cu demnitate într-un mod argumentat. Cu accente de indignare care te întâmpină din unele inurbanități, el se plinge că nu s-a fost respinsă doar pe baza unei singure păreri opuse. De vreme ce se deduce că recenzentul a citit numai primele zeci de pagini ale cărții, ea este evident subiectivă și falsă. De aceea părerile sale devin discutabile și insuficiente. «Expresia doctrinele Bisericii antice» trebuie precizată și definită, spre a nu aduce confuzie între doctrina specific apostolică (sec. I) și între aceea a Bisericii antice din secolele următoare, care e o dezvoltare și mai departe formare a învățaturii apostolice¹⁸. Este aici, expusă cu oarecare stângăcie, învățătura ortodoxă despre Tradiția bisericească provenită din Tradiția apostolică și menținută în cadrul ei, iar nu afirmația protestantă că în comparație cu Evanghelia dogmele ar arăta un regres în istoria bisericească.

Influența protestantă arată istoricul doar acolo unde vorbește, în replica sa, de «identitatea primitivă a episcopului cu presbiterul»¹⁹, iar în compendiu disputat — la capitolul cercetării isihasmului — descris de asemenea cu mijloacele minimalizatoare ale veacului trecut. În doctrina despre Sfânta Euharistie, despre Spovedanie și despre raportul păcatului cu harul, el urmează însă învățăturile biblice și patristice și însăși maniera de lucru a teologilor greci contemporani lui.

Referirea la aceștia, pe lângă eficiența ei polemică, se face cu un îndoiț scop. Mai întâi trebuie să se admită în general că originalitatea lucrărilor didactice uzuale este o noțiune cu contururi foarte largi. Modul întocmirii unui manual presupune și obligă utilizarea și studierea autorilor de specialitate, români și străini, indiferent de apartenența lor confesională. Dacă documentarea după operele autorilor protestanți — idiosincrasia continuă a dr. Zotu — constituie un păcat, atunci întreaga Facultate de Teologie din Atena (în frunte cu renumitul istoric A. D.

17. N. A. Nissiotis, *La pneumatologie ecclésiologique au service de l'unité de l'Église*, în «Istina», nr. 3—4/1967, p. 339.

18. Dr. Nicolae Nitzulescu, *Contra pseudoortodoxiei*, p. 5.

19. *Ibidem*, p. 22.

Kyriacos) poate fi învinuită de influențe protestante, din cauza formării profesorilor ei în Apus și din cauza admirației juste arătate cercetătorilor occidentali.

Răspunsul argumentat al lui N. Nitzulescu se încheie cu reproducerea textului diplomei sale de doctor. Procedeu lăsa să arate, încă o dată, incompetența cenzorului său și ignoranța în problemele de istorie bisericească. Doctoratul în filozofie pe care acesta îl deține nu a fost întregit, cum ar fi așteptat, și de studii teologice și filologice mai deosebite.

Dincolo de aspectul științific al discuției astăzi se pare că putem să distingem mai clar umbra pismei unor elemente din generația sa de care perseverentul istoric și semitolog nu a fost scutit.

Totuși incidentul a avut darul să aducă lumină în problema discutată. Comisiile sinodale «ad-hoc» au făcut propuneri care au fost acceptate. Compendiul profesorului Nitzulescu a putut apărea astfel în ediția a II-a cu puține reformulări de text; capitolul organizării Bisericii apostolice, ca și chestiunile referitoare la episcopat și la diaconat, au fost trecute toate în note. Peste doi ani, în urma unor discuții în Sfântul Sinod, dr. G. Zotu s-a hotărât să demisioneze din postul de redactor al «Bisericii Ortodoxe Române», dedicându-se în întregime conducerii propriului organ de presă²⁰.

4. De la catedra de Istorie bisericească și patrologie, profesorul N. Nitzulescu a fost trecut la aceea de Introducere în Vechiul Testament și limbă ebraică, după cerințele superioare ale învățământului nostru de atunci. Noua utilizare face să se vorbească și despre dimensiunea «orientalistă» a activității sale²¹. Sub acest aspect chiar și era cunoscut autorul în cercurile științifice din străinătate, mai ales în Germania și în Anglia, la sediul Societății Biblice Britanice.

De la el nu au rămas întinse studii teoretice de ebraistică și de interpretare creștină. Solicităriile didactice și cerințele culturale ale epocii l-au menținut numai pe făgașul filologic al preocupărilor sale. În năzuința de a fixa variantele textelor biblice și de a le surprinde cât mai fidel sensul învățase temeinic limbile vechi. În afară de limba ebraică, pe care o predă la Facultatea de Teologie, el avea cunoștințe multiple despre alte idiomi orientale: arab, siriac, aramaic²². În pofida erudiției aride a acestor studii, care au înspăimântat un timp și pe unii viitori specialiști — ca pe autorul *Roxanei*²³ — și în ciuda vârstei înaintate a profesorului, ele i-au rămas întotdeauna o preocupare intelectuală.

Vederile sale largi despre utilitatea specialității, pe care o cultiva la tinăra Facultate teologică de la noi, îi onorează cu adevărat numele și astăzi. În prefața manualului de ebraică pe care l-a tipărit citim: «Este timpul, mi-am zis, și chiar o onoare pentru români de a începe să

20. Onisifor Ghibu, *Ziaristica bisericească la români*. Studii istorice, Sibiu, 1910, p. 82.

21. M. Guboglu, *Orientalistica română*, în «Studii și articole de istorie», I (1956), p. 343.

22. Prof. T. Iordănescu, *ibid.*, p. 121.

23. Vezi Gale Gelaction, *Jurnal*, vol. II, București, 1977, p. 389.

introducem și în țara noastră studiul limbilor și (al) literaturii semitice, ce prezintă un interes așa de divers și care este cultivată de națiunile erudite ale Europei cu mult zel și considerată cu drept cuvânt ca o parte esențială în știința generală a literaturii. Călea cea mai practicabilă spre a ajunge cu timpul la realizarea acestei idei, adică poarta prin care s-ar putea introduce mai cu înlesnire și mai sigur un asemenea studiu este, fără îndoială, deocamdată studiul limbii ebraice, care în același timp oferă și o importanță incontestabilă pentru studiul sistematic și serios al Teologiei, cu care ar fi puțin onorabil pentru Biserica Română de a mai rămâne înapoi».

«Studiul sistematic și serios al Teologiei» la care urma să se ajungă și prin cunoașterea limbii ebraice l-a urmărit profesorul N. Nitzulescu însuși — învățatul format sistematic la Leipzig în tainele textelor grecești și ale originalelor biblice. Insistența aceasta asupra importanței instrumentelor lingvistice de lucru ale specialității pe care o cultiva nu pornea numai din interes filologic. Ea avea desigur și finalitate de realizare exegetică și anume într-o perspectivă comparativistă. Discipolii săi, care au ajuns la o maturizare științifică notorie, vorbesc despre aceasta. Astfel unul dintre ei²⁴ își amintește că reputatul dascăl «impunea nu numai prin știința lui dar și prin modul sigur și clar cu care explica cele mai complicate chestiuni exegetice». Iar în alt loc: «cursurile lui de exegeză, patrologie și istoria bisericească (medie) sînt modele de precizie și de claritate». Numai dese schimbări ale lui de la o catedră la alta și împovărarea cu prea multe sarcini de învățămînt au împiedicat ca să avem de la el lucrările de exegeză scontate. O parte din aceste interpretări biblice au rămas însă în stadiul spontan al exprimării orale. Ca în cazul unei catedrale căreia nu a mai fost timp să i se mai înalțe turle, despre exegeza profesorului N. Nitzulescu se poate vorbi numai în limitele căutării nuanțelor lingvistice și ale fixării sensului textelor biblice, din cadrul orelor de curs.

Celălalt scop: transpunerea în românește a Cuvîntului lui Dumnezeu s-a realizat și s-a impus posterității. Încercarea sa a început cu traducerea *Sfîntei Evanghelii*, apoi cu aceea a *Noului Testament* și s-a încheiat cu editarea întregii *Biblie*.

După cum este știut, secolul trecut a înregistrat progrese și schimbări în diferite sectoare ale vieții noastre istorice, sociale și spirituale. Limba română însăși a evoluat mult în privința vocabularului și în privința construcțiilor propoziției și ale frazei. Se simțea trebuința unei noi traduceri la textelor sfînte, corespunzătoare înțelegerii spiritual-morale contemporane și puterii de exprimare a treptelor de dezvoltare lingvistică a epocii. Vechile ediții biblice nu mai corespundeau întru totul acestui peisaj sufletesc, deși ele au însemnat la vremea respectivă un progres față de *Biblia* românească de la 1688. Forul de la care trebuia să vină traducerea așteptată, iar nu numai o remediere filologică, era Sfîntul Sinod, care însă nu a reușit să alcătuiască o comisie de specialiști.

24. Prof. T. Iordănescu, *Figuri reprezentative de profesori*, în «Curentul», IV (20 apr. 1941), nr. 4735, p. 18.

Inițiativelor Societății Biblice Britanice le-a răspuns atunci profesorul N. Nitzulescu. Textul românesc al *Stintei Scripturi* pe care intenționa să-l realizeze el era conceput să se traducă fidel după original, dar într-o limbă modernă. Acesta «voia să fie o ediție critică-populară»²⁵, țel urmărit și la Cernăuți, alt centru ortodox din epoca în care funcționa o facultate teologică. Scopul propus nu se va realiza decât în parte, dacă apreciem după ediția biblică din 1909. Aceasta retipărește versiunea care îi aparține, dar pentru Vechiul Testament se reiau textele de mai înainte, cu unele mici îmbunătățiri²⁶.

Principiile călăuzitoare ale profesorului N. Nitzulescu au urmărit, așadar, redarea sensului original al cuvintelor și totdeauna o traducere pe înțeles cotidian. Ea a păstrat unele expresii și construcții potrivite din edițiile anterioare, prevăzând alte caractere grafice pentru adaosurile sau perifrazele făcute.

5. În cercurile bisericești, aceste strădanii științifice ale profesorului bucureștean au fost apreciate în general pozitiv. Astfel la rubrica «bibliografie» a unui cunoscut periodic bisericesc²⁷ se recomandă *Noul Așezământ* (1897) ca o «desăvârșită traducere» de ne lipsit de pe masa credinciosului celui mai modest.

Mai târziu, în primele decenii ale secolului nostru, se recunoaște că toate edițiile Societății Biblice Britanice au promovat o traducere mai exactă a textului original, dar sint deficitare din punct de vedere literar²⁸.

Intr-un bilanț al cercetărilor nou-testamentare din aceeași vreme se conchide: «traducerea lui Nitzulescu încearcă să fie mai mult corectă, decât literară; mai mult personală, decât o simplă revizuire»²⁹.

Un alt specialist în studiul biblic din timpul nostru³⁰ caracterizează traducerea înaintașului său în specialitate ca «în general corectă și deslușită». Față de ediția de la Buzău de care s-a slujit, aceasta nu este în realitate o nouă traducere; totuși meritul ei trebuie recunoscut, deoarece a urmărit adaptarea la principiile dogmaticii ortodoxe.

Intr-un sens opus, traducerea efectuată după primul război mondial a dus graiul biblic tradițional spre idei eterodoxe prin expresii arbitrare și cuvinte abstracte căutate. În această direcție filologică, ea a fost precedată cu mai multă moderație de către dr. N. Nitzulescu.

Dar tocmai aceste introduceri de neologisme neasimilabile și de modificări personale din edițiile Societății Biblice Britanice, care au făcut să fie lipsite de mireasma frumoasei limbi bisericești vechi, au determinat neliniștea îndreptățită a unor cercuri laice și bisericești.

Hotărîrea Sfîntului Sinod de a tipări cărțile de cult cu litere latine și într-o formă literară reinnoită, cum impunea mulțimea cuvintelor învechite din ele, a fost salutată de către marii oameni de cultură, înce-

25. Onisifor Ghiбу, *Limba noilor cărți bisericești*, Sibiu, 1905, p. 92.

26. Pr. I. Popescu — Mălăești, *Traducerea Stintei Scripturi*, în «Studii teologice», II (1931), nr. 2, p. 48.

27. «Candela», XIX (1900), nr. 11, p. 712.

28. Pr. I. Popescu-Mălăești, *ibid.*, p. 49.

29. Diac. dr. Haralambie Roventa, *op. cit.*, p. 287.

30. Diac. prof. N. I. Nicolaescu, *ibid.*, p. 517.

pînd cu Titu Maiorescu și cu Mihai Eminescu³¹. Cu mai vechi preocupări de fixare a ortografiei și de cultivare a limbii, cel dintîi recomandă cunoașterea *Bibliei*, a cronicarilor și a producțiilor populare pentru a vorbi și a scrie bine românește. Se observă că frumoasa traducere a *Sfintei Scripturi* și în general graiul bisericesc era știrbit pînă și de un învățat ca episcopul Melchisedec, autorul unui dezaprobat *Oratoriu (Carte de rugăciuni)*. Totuși prin articolul său *Neologismele* (1881) s-au fixat cîteva reguli³² care, împreună cu regulamentul sinodal redactat în acest scop, urmau să călăuzească spiritele luminate în munca literară a tipăriturilor bisericești. Dar traducătorii și diortositorii cărților sfinte n-au ținut seama aproape de loc de frămîntările și indicațiile literare care se impuneau. O limbă împesăritată de o mulțime de barbarisme și de construcții nejustificate pătrundea în monumentele pline de farmec, de înțelepciune și de simplitate ale evlaviei străbune.

Ca și în cărțile liturgice, la fel de eronat s-a procedat și în transpunerea în veșmînt românesc a Cuvîntului lui Dumnezeu. Profesorul N. Nitzulescu (al cărui nume ortografiat astfel este semnificativ) nu a putut învinge ispita unei limbi în care — ciudat! — etimologismul s-a unit cu neologismele cele mai neașteptate și cu unele expresii greoaie — spre marea pierdere a farmecului străvechi.

Cu un optimism pe care i-l dădea numai conștiința unei îndelungate munci științifice și desigur consimțămîntul tăcut al epocii, traducătorul înaintează Academiei Române *Noul Așezămînt* în nădejdea răsplătirii cu premiul Năsturel-Herăscu. În ședința din 13 iunie 1897, Gri-gore Tocilescu prezintă un raport asupra acestei lucrări. În concluziile sale, el arată că a întîlnit aici «o mulțime de înnoiri de limbă regretabile»³³, construcții neconforme cu spiritul și mai ales cu tradiția limbii noastre. Dar dezbaterea aceasta nu era o simplă discuție pe marginea unei cărți oricît de deosebite, ci prilejul clarificării atitudinilor față de o întreagă disciplină literară de urmat, amfnată la noi de zeci de ani.

La 9 martie, anul următor, se reia problema revizuirii cărților bisericești. Discuțiile din forul academic se amplifică de la început cu aspecte marginale față de tema propusă, precum: limitele competenței în raport cu autoritatea Sfîntului Sinod, modalitățile de abordare administrativă, comisiile Academiei pentru literatură «ad-hoc» etc.

Intrîndu-se în fondul problemei, președintele înaltului for cultural laudă strădaniile profesorului N. Nitzulescu. Din descrierea metodei de lucru, care ar fi trebuit să fie urmată, el se simte îndreptățit să conchidă că aspirantul la premiul academic «a luat un drum greșit». Trebuia să se țină seama de tradiția de pînă atunci, consfințită prin înțelegerea masei credincioșilor, iar nu să se facă numai o traducere după textul original.

La rîndul său Jacob Negruzzi evidențiază cît de defectuoasă este — sub raport literar — noua ediție a cărților bisericești.

31. Cf. *Cărțile bisericești*, în vol. Mihai Eminescu, *Despre cultură și artă*. Ediție îngrijită de D. Irimia, Iași, 1970, p. 216—217.

32. Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I, București, 1978, p. 407 și urm.

33. Cf. «Analele Academiei Române», seria a II-a, tomul XX (1897—1898), p. 12.

După opinia lui Grigore Tocilescu, calitatea principală a limbii liturgice este unitatea, în formele consacrate prin uz și înțelese de către toți românii. Înnoirile luate fără discernămint din vorbirea comună ar putea periclita această caracteristică; la gândul că ele nu ar fi ușor înțelese de către frații de peste Carpați și din alte provincii ale noastre, dezavantajul acesta se mărea și mai mult.

S. Fl. Marian propune ca Academia să dea dovadă de tactul cuvenit în această problemă și să acționeze numai în înțelegere cu autoritatea noastră sinodală. Direcțiile cele mai fructuoase în care acest for cultural trebuie să lucreze pot duce la selectarea numeroaselor neologisme pătrunse în cărțile bisericești, la fel de neînțelese de marele public ca și unele slavonisme vechi.

Impotriva acestora din urmă și împotriva franțuzismelor s-a ridicat din nou D. Sturdza.

În concluzia generală a discuțiilor s-a propus alcătuirea unei comisii de trei membri care să studieze în amănunt noile tipărituri bisericești și să prezinte raportul cuvenit. În urma refuzului lui B. P. Hașdeu, aceasta cooptează pe următorii academicieni: S. Fl. Marian, I. C. Negruzzi și G. Tocilescu.

6. Cele câteva date bio-bibliografice pe care le-am schițat pînă aici au urmărit să evoce figura unui dascăl cu o variată activitate științifică și administrativă de la înființarea Facultății de Teologie din București. Începuturile oricărei instituții cer oameni entuziaști, perseverenți și capabili de multă jertfelnicie; aproape întotdeauna ei sînt înclinați către poligrafie, iar în fața opozițiilor dispun de resurse sufletești pentru continuarea activității și chiar pentru combativitatea necesară stabilirii adevărului.

Organizarea învățămîntului nostru bisericesc superior merită să fie prețuită cu atît mai mult cu cît greutățile au fost depășite fără ajutorul îndepărtatei teologii grecești și de asemenea fără manualele rusești pe care le-a tradus abia a doua generație de profesori specializați în străinătate.

Format în centrul universitar de la Leipzig, Dr. Nicolae Nitzulescu și-a agonisit o cultură temeinică de istorie, de drept și de filologie sacră³⁴. Cadrele rigide ale acestei formații, precum și cerințele învățămîntului epocii, l-au îndreptat treptat către lucrări de migală și de erudiție. Mai mult decît activitatea modestă de istoric pe care a desfășurat-o la catedra universitară amintită și la cîteva școli secundare din Capitală, cealaltă muncă — orientalistica și studiul biblic — îndreptă-tește să i se amintească astăzi numele cu laude.

Cunoștințele de limbă ebraică sintetizate într-un manual destinat studenților în Teologie i-au dat posibilitatea să recurgă la textul maseoretic în migăloasa și trudnică sa activitate de traducător în românește a Cuvîntului lui Dumnezeu, după originalul grec. Nu a putut duce la bun sfîrșit tot ceea ce a rîvnit; nici nu a rămas pe deplin valabil tot ceea

34. Referitor la activitatea didactică a Dr. N. Nitzulescu la o catedră de psihologie și logică din cadrul unui liceu din București — și la manualul respectiv pe care l-a tradus — trimitem la caracterizarea defavorabilă a unui specialist. Vezi Traian Herseni, *Cultura psihologică românească*, București, 1980, p. 179 și 185.

ce a tipărit. Discuțiile și confruntările pe care le-a prilejuit în cercurile largi ale opiniei publice de la noi și la urmă în forul Academiei Române sînt o confirmare și o urmare meritată a zbatărilor sale intelectuale. Nerealizarea integrală țintită a unui mare proiect de cultură teologică a fost urmată totuși de limpezirea unor principii și de însăși conștiința clară a necesității grabnicii lui împliniri. De asemenea prestigiul pe care l-a agonisit Dr. N. Nitzulescu, și instituția pe care o slujea, a fost mare. Pentru munca de traducere a textelor biblice (tipărite ultima dată în 1982 cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin) puțin a lipsit ca el să fie chemat sub cupola nemuritorilor din «Academia Română»³⁵.

Cît privește teologia unei asemenea personalități bisericești, ea putea să poarte amintirea și influența dascălilor frecvențați și chiar o oarecare adiere apuseană. Această deschidere îndreptățește totuși prețuirea și grațitudinea noastră, iar nu pisma și totala negare cu care — descifrăm cu claritate astăzi — a fost urmărit uneori în efortul său de împlinire.

La baza realizărilor cu care Institutul Teologic Universitar din București se mîndrește, după o sută de ani de activitate, stau și atîtea din gândurile și strădaniile acestui neobosit și entuziast cadru didactic.

NICOLAE TONITZA ȘI PICTURA SCHITULUI DURĂU — 100 DE ANI DE LA NAȘTERE —

Protos. ȘTEFAN GUȘA

Nicolae Tonitza este primul dintre cei șase copii, ai familiei Tonitza, născut în zorii zilei de 13 aprilie 1886, într-unul din tirgurile Moldovei — Bîrlad. Copilăria ca și adolescența și chiar maturitatea i-au fost zbuciumate, datorită condițiilor grele de viață în care trăia familia sa numeroasă și lipsită de posibilități materiale. După absolvirea claselor elementare, unde la desen, s-a evidențiat totdeauna ca «cel dintîi», la îndemnul și cu sprijinul material al unui unchi dinspre mamă, urmează gimnaziul în același oraș, Bîrlad, după care, susținîndu-și examenul este declarat reușit la «Școala și mai tîrziu Academia de Belle-Arte» din Iași. În timpul cît a stat la Bîrlad și chiar după plecarea sa la Iași, datorită situației materiale precare a părinților săi, n-a putut primi din partea acestora nici cel mai mic ajutor și nici măcar înțelegere față de dragostea și chemarea sa spre desen. Începe să deseneze, așa cum singur va mărturisi mai tîrziu, la vîrsta «cînd prinzi a sta copăcel», cînd cu o așchie de cărbune din vatră, «mîzgăleam ușile, dușumelele, prostiile de la paturi, pereții ori fețele de masă», «pentru care aveam totdeauna ceartă cu mama».

Ce vor fi constituit orele de teorie pentru Tonitza la Belle-Arte e greu de aflat; ceea ce se știe însă sigur este că orele de practică în

35. Prof. pr. Hilarie Roventă, Ioan Popescu-Măldesli. Preotul și profesorul, în «Studii Teologice», VII (1938—1939), p. 24.

1. P. Comarnescu, N. Tonitza, București, 1962, p. 9.

atelierul profesorului Gh. Popovici, erau pentru el un calvar. Dascălul Popovici era o fire închisă și posomorâtă, născător în aptitudinile ucenicilor, pe care îi ținea la distanță, umilindu-i și tăindu-le avântul lor creator. Directorul școlii, Em. Bardasare, care, uneori înlocuia pe Popovici la catedră spunea, deseori, lui Tonitza: «Ei, Tonitza, ești ca un cal năvălaș. Ai trebuință de chingi solide, că altfel o lei razna»². Popovici însuși îl dezamăgea cu vorbe ca acestea: «Lucrezi de mîntuială Tonitza. Incepi bine și sfîrșești rău. Nu finizezi nimic, parcă ai fi Grigorescu. Ai să rămîi în urma tuturor»³. Acestea îi erau îndeajuns tinărului artist să-i taie cheful de lucru, făcîndu-l să șovăie, să fie nesigur, să deseneze fără viață. Profesori dintr-aceștia a avut Tonitza, care, în fața elevilor ponegreau pe Grigorescu și-l ignorau pe Octav Băncilă, de care nici nu voia să audă. În timp ce Popovici și Bardasare cereau tinerilor artiști să imite pe clasici, Tonitza voia originalitate, nu imitație. Mereu nemulțumit și revoltat de condițiile în care trăiau cei mulți, căroro le lua și apărarea, Tonitza va trebui să părăsească, în ultimul an de Belle-Arte, țara, plecînd în Italia și de aici în Germania, la München, unde va lucra sub directa îndrumare și supraveghere a celui mai mare profesor în specialitate a acelor vremuri, Hugo von Habermann. Aici, în timpul liber, va vizita marile muzee și va admira îndelung marile opere ale vestiților artiști Velasquez, Tizian, Daumier ș.a. Tot la München, pentru că, colegii nu-i puteau rosti numele cu ușurință, își va scrie pentru prima oară numele cu «tz» — adică Tonitza, în loc de Tonița.

Întors în țară, în 1913, se căsătorește cu Ecaterina Clinescu, căsătorie din care vor rezulta trei copii: Caterina, Petru și Irina (Titi, Mica și Puju, cum le zicea tatăl). Lipsurile și neajunsurile vieții vor fi de acum încolo tot mai accentuate și Tonitza va trebui să lupte din răspun-
teri pentru a le face față.

Înzestrat cu o autentică conștiință socială, intelectual de mare distincție, critic de artă cu intuiții exacte, profesor, grafician, literat, gazetar, pictor cu însușiri și îndeletniciri multiple, Tonitza a fost una dintre «cele mai proeminente personalități ale vieții culturale a vremii»⁴.

Arta și scrisul lui vor fi însă o luptă continuă, împotriva nedreptăților și pentru îmbunătățirea vieții celor mulți, cu care Tonitza se solidariza. «Ce fel de dreptate este aceasta, ce fel de libertate? — se întreba pictorul. Dreptate numai pentru cei puțini care stăpînesc puterea și au bogățiile țării? Libertatea? Da — pentru muncitorii — «libertatea de a muri de foame»⁵. Și tocmai această dreptate și libertate i-au lipsit și lui Tonitza. Foamea rupea din el zi de zi, fișii întregi de viață⁶. Gala Galaction, găsindu-l în plină iarnă, pictînd într-o hală friguroasă îl întreba: «Nu faci foc niciodată? Ba da — răspunse pictorul, — cînd am lemne»⁷. De remarcat faptul că Tonitza n-a avut niciodată atelier de lucru, ci de cele mai multe ori picta în casa în care locuia și tot acolo

2. *Ibidem*, p. 38.

3. *Ibidem*, p. 43.

4. *Pictura Românească în imagini*, București, 1976, p. 246.

5. P. Comărnescu, *op. cit.*, p. 256.

6. Barbu Brezianu, *Tonitza*, București, 1967, p. 152.

7. Gala Galaction, *Convorbiri despre artă*, în «Adevărul literar...», ianuarie 6. an, 1921.

gătea. Cândva, marele artist declara dezamăgit: «Trudesc pînă la orele trei-patru dimineața, la masa mea de lucru, într-un frig ce pătrunde prin ferestre și dușumele și prin pereți, care îmi cuprinde și-mi strînge oasele bolnave, ca într-un clește de gheață... Ziua merge cum mai merge, fiindcă am impresia că lumina mă încălzește, noaptea însă o duc greu de tot»⁸. Neavînd bani, într-un răstimp de circa 40 ani, de la plecarea din Birlad și pînă la sfîrșitul prematur, cu excepția anilor petrecuți în străinătate, pictorul a schimbat nu mai puțin de 31 de adrese, la care a locuit vremelnic, mai mult sau mai puțin. Și ceea ce explică sărăcia lui Tonitza, lucru demn de scos în evidență, este faptul că el n-a lucrat niciodată pentru bani. «Școala — scria pictorul — trebuie să scoată nu lefegii, ci oameni de inițiativă, crescuți în cultul muncii»⁹. Și «să te ferească Dumnezeu să fii pictor și să lucrezi bîntuit la fiecare clipă, de nevoia gologanului. E penibil. E exasperant. E tragic»¹⁰. Cu toate acestea, datorită lipsurilor, artistul se va vedea silit să facă unele concesiuni gustului public și, «cu fiecare lovitură nouă de penel, aruncam o lopată de humă peste sufletul meu, pe care-l îngropam de viu în pinzele mele»¹¹. În multe rînduri Tonitza a denunțat «ticăloasa dependență morală și materială», în care se găsea uneori față de delinătorii sacilor cu bani. În anul 1931, an care marchează apogeul creației sale, — amărit de mizeria în care trăia el și familia lui — afirma: «După 12 luni de lipsuri și istovitoare strădanii, n-am izbutit să scot din vinzarea muncii, nici măcar costul materialelor, nici plata modelelor, nici măcar chiria sălbatică a sălilor de expoziție. Nu vorbesc, fi-rește, de strictul necesar familiei...»¹². Acestea au fost condițiile precare de viață în care a lucrat marele maestru al penelului, condiții pe care le-a îndurat cu multă stăpînire de sine. Adeseori Tonitza se lipsea pe sine, pentru a sări în ajutorul celor mai săraci decît el. Din puținul pe care-l avea, profesorul împărțea studenților. În 1933, curînd după numirea sa la catedră, la Academia de Belle-Arte din Iași, Tonitza făcea această zguduitoare afirmație: «Studenții, literalmente, nu au ce mânca și nici unde să-și odihnească ciolanele trudite... Din lefușoara mea, am făcut și voi face cu dragoste mare și cu credință, toate sacrificiile posibile, ca să asigur elevilor mei măcar o parte din materialele de lucru, de care au zilnic nevoie. Dar mai sînt și elevii altor ateliere, care șomează din pricina mizeriei... Am încercat zadarnic să bat la porțile atîtor mari dregătorii din țară. Porțile au rămas mute, surde și inerte. Valetul de agonie al culturii și artei românești nu poate pătrunde prin ele. E un semn trist al veacului...»¹³. Artistul se dovedea a fi nu numai un om al artei, ci și al sufletului, un creștin convins, împodobit cu generoase și alese virtuți creștinești și românești. Cercetîndu-și psihologia și faptele, Tonitza își face un modest autoportret în scris: «...n-am urmărit niciodată lucruri peste puterile mele. Singura mea preocupare a fost de a mă regăsi pe mine însumi»¹⁴. Intocmai Sf. Ioan

8. Gînduri adresate de Tonitza lui M. Tacorian, în ianuarie 1924.

9. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 275.

10. Scrisoare către M. Tacorian, la 25 octombrie 1923.

11. N. N. Tonitza, *De la genia la șerlătanie*. în «Cuvînt literar». 1 iulie, 1920.

12. B. Brezianu, *op. cit.*, p. 153.

13. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 259—260.

14. «Avîntul» din 14 ianuarie 1921.

Gură de Aur, care trăia ceea ce vorbea multîmilor, și Tonitza trăia și simțea tot ceea ce vorbea sau așternea sub penel, oglîndind în tablourile lui toată Moldova, cu splendorile, cu generozitățile, cu misterele și cu toată dîrzenia ei, uneori identificîndu-se pînă la confundare cu subiectele pe care le așternea sub penel. Păcat că faza culminantă a marelui artist nu a fost prea lungă, după cum, lungă nu i-a fost nici viața. Nu a fost continuă și nici liniștită, ci dimpotrivă, în ultima parte a fost și mai hărțuit decît în tinerețe. Impotriva lui s-au coalizat elemente care căutau cu orice preț să-l distrugă și ca om și mai ales ca artist. Văzîndu-l intransigent și cu o autoritate mereu sporită, dușmanii săi i-au pus viața la grea încercare, grăbindu-i sfîrșitul și înabușindu-i avîntul creator. Cu toate aceste atacuri, artistul va rămîne pînă la urmă pe aceleași poziții progresiste, intensificîndu-și combativitatea și dovedindu-se un neînfricat luptător pentru adevăr, dreptate și frumos. Participînd la expoziția din 1925, în clădirea «Vieții Românești» de la Iași, împreună cu G. Petrescu, St. Dimitrescu, C. Bacalu, L. Viorescu, G. Zamfiropol (toți moldoveni), talentul viu, cald și spontan, precum și lirismul imaginilor lui Tonitza încîntă, cucerește și farmecă publicul ieșean, ceea ce stîrnește și mai mult ura și invidia colegului său de muncă I. L. Cosmovici — cel mai înverșunat și mai primejdios dușman al său. Demagog notoriu, acesta reușise să fie emisarul acelora care — chipurile, se zice că «apărau cultura și arta ieșeană, pretinzînd că luptă în numele artei sănătoase și a marii tradiții ieșene. Comportarea acestui «parvenit» față de arta lui Tonitza se vede limpede dintr-o scrisoare trimisă de pictor soției sale la București, în 4.XI.1938: «...poate boala nu ar fi progresat așa de repede, dacă nu aș fi avut în ultima vreme, o sumedenie de supărări penibile. Cosmovici, este mereu ca o pacoste pe capul meu și al profesorilor și chiar pe capul bieților studenți. Nu ne mai pricepem cum să-l astimpărăm. Mă gîndesc să-mi dau demisia și din rectorat și din profesorat... Dar mă gîndesc că nu am cu ce trăi. Nici eu, nici noi. Nu aflu nici o soluție salvatoare... Aici mă sufoc»¹⁵. Șirato, bunul său prieten, cu care participase la multe expoziții, scria în preajma morții artistului: «Vedeam zadarnicile lui eforturi de a se face înțeles, pînă ce izbucnea în plîns. Mîinile cu greu izbuteau să iscălească, tremurî și aproape neciteț»¹⁶. În speranța că la București va putea să-și caute mai îndeaproape de sănătate, cere o catedră acolo, dar nu i se oferă nimic. În 8 ianuarie 1939 înaintează demisia din rectorat «deoarece nu mai vreau să-mi risipesc ultimii stropi de sănătate într-o luptă steapă»¹⁷. La puțin timp cade în agonie... și se va stinge curînd, așa cum se stinge o luminare în sfeșnic sau o candelă în care se termină uleiul, prin somn fără știință, fără conștiință și fără suferință, în seara zilei de 26 februarie 1940, tocmai în momentul cînd școala și cultura românească aveau nevoie mai mult ca oricînd de oameni ca el. Datorită evenimentelor grave, care se petreceau, atît înlăuntru cit și în afara țării, moartea artistului Tonitza, trece aproape neobservată; este înmormîntat în cimitirul Ghencea din București.

15. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 282—283.16. B. Brezianu, *op. cit.*, p. 158.17. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 283.

Cercetătoarea Eugenia Antonescu, într-un studiu publicat în 1968, referindu-se la pictura bisericească a maestrului Tonitza, încerca să arate, cu argumente destul de șubrede, că Tonitza, ca și Tătărăscu și Grigorescu, n-au avut nimic comun cu pictura bisericească și că numai silinți de motive și cauze materiale au acceptat comenzi la diferite biserici. Afirmatia nu-și are justificare și nici temei. Pictorii n-au pictat numai pentru bani și nici bisericile pictate de ei, nu dețineau «saci cu bani». În ceea ce-l privește pe Tonitza, de care ne ocupăm acum, trebuie știut că bisericile pictate de el, fie singur, fie în colaborare cu alții, erau biserici sărace, de enorie în sate mici și izolate, unele chiar netrecute în hărțile geografiei noastre. În al doilea rând, Tonitza, care nu făcea arta pentru bani, a lucrat la Durău, cum singur mărturisește în inscripția de deasupra ușii «în milostivă clacă», refuzând plata. Mai mult, se știe că, atît Tonitza cît și Tătărăscu, Grigorescu, Andreescu și Luchian, au avut o mare înfrîurire asupra artei decorative bisericești, înnodind firul înouitor al practicii moderne contemporane cu firul vechilor tradiții, ceea ce va duce la valorificarea talentului lor creator. Tonitza știa și mărturisea chiar, că în artă trebuie pus suflet, trebuie să simți, să trăiești, ceea ce vrei să așterni sub penel, pentru că: «Arta este oglinda cea mai pură, în care se răsfrînge ireproșabil sufletul unei națiuni»¹⁸. Cu toate că Tonitza își ducea viața într-o sărăcie cruntă, din puținul pe care-l avea, împărțea studenților, ori le cumpăra materiale de lucru. Era un om de suflet și de aceea nu trebuie să ne mire faptul că el punea religia alături de artă sau chiar înaintea ei. «Nici o nație nu dispăre — scria Tonitza — din cîmpul istoriei, chiar dacă s-a trecut cu plugul peste bunul și ființa materială a acestei nații, dacă în timpul existenței ei, a fost în stare să creeze două bogății: o religie înălțătoare și o artă superioară»¹⁹. Iată dovada că Tonitza atît la Durău cît și în celelalte biserici, în număr de patruzeci și două²⁰, a lucrat nu împins de lipsuri și nevoi, ci în primul rînd din dragoste de artă, cu inimă și patos. Și deși în anii tinereții Tonitza declara profesorului Habermann că are pasiune pentru decorul bizantin, pe «care l-am inhalat încă de copil din bisericuțile Moldovei noastre»²¹, ulterior cînd se va apuca de lucru, va încerca să dezbrace pictura bisericească de acea «trivială împerechere de bizantinism și renaștere italiană»²². Declarîndu-se, încă din primii ani ai creației sale, adversarul «formelor de imobilizare și înțepenire a expresiei persoanelor sacre», Tonitza se va strădui în pictura de la Durău, să redea veridicitatea expresiei umane, năzuind să se inspire îndeosebi

18. Antonescu Eugenia, *Tonitza și pictura de la Durău*, în «Carpica», 1, 1968, p. 342.

19. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 341.

20. Într-o scrisoare din 27 aprilie 1931, către N. I. Roman, Tonitza îi spunea că a pictat biserici la Grozești, Asău, Poieni, Scorțeni, Valea Rea, Sîit, Galbeni, Văleni, Netzești, Grivița, Brigaderu (afară de concursul de la zugrăvirea paraclisului din Palatul metropolitan din Iași și de cavoul familiei Moruzi-Iași) precum și biserica Sf. Gheorghe din Constanța și Durăul ulterioare anului 1931. Afară de aceste biserici, Tonitza participă la expoziții cu icoane pe sticlă. Din cele 10 icoane cu care s-a prezentat la expoziția din 1933, în anul 1967 se mai știa doar de una, cu Sf. Treime, aflată în colecția lui Octavian Goga de la Ciucea.

21. B. Brezianu, *op. cit.*, p. 29.

22. Tonitza N. N. *Colecția «Apollo»*, în «Curentul», din 19 februarie 1931.

din opera zugravorilor lui Ștefan cel Mare, ori Petru Rareș, recomandând aceasta și studenților săi²³. Dar, în ciuda tuturor acestor bune intenții, Tonitza nu va reuși decât în parte, să ajungă la fervoarea artistică a meșterilor de la Voroneț, Arbore sau Moldovița. La Durău deși s-a realizat o pictură puțin austeră, cu un expresiv caracter realist, este totuși plină de originalitate, am putea spune chiar unică, prin aceea că a introdus elemente luate de-a dreptul din lumea înconjurătoare: chipuri de oameni, plante și animale din flora și fauna Ceahlăului, care apare și el pictat în toată splendoarea lui²⁴. Aici «zugravorul Nicolae» a fost tot timpul animat de dragul encausticii, socotind zugrăvirea bisericii în această tehnică, un fericit prilej de a-și exercita aspirațiile către pictura monumentală și de a învăța pe studenții săi această tehnică dificilă. În acest scop, profesorul, în vacanțele de vară ale anilor 1935—36 și 37 și-a adus la Durău pe C. Baba, P. Hirtopeanu, N. Popa, Călin Alupei, M. Cămăruț, Tolea, Serafim Botnariuc, transformând biserica într-un vast atelier de creație plastică, contopind și antrenând în lucru și pe unii dintre viețuitorii de la Durău (Pr. Varahiil Moraru). Ucenicii, lucrând sub îndrumarea și directa supraveghere a maestrului, își vor contopi individualitatea într-o uriașă operă colectivă de sinteză, dominată de personalitatea profesorului. Și așa cum V. Pârvan, născuse școala de arheologie românească, nu de la înălțimea catedrei, ci de pe cuprinsul șantierelor arheologice, tot așa și Tonitza la Durău, deschide un vast șantier, din care se va naște școala de plastică românească, despre care se vorbește într-o recentă apariție editorială²⁵. Pregătindu-se pentru venirea la Durău în iulie 1935, Tonitza scria de la București secretariatului de la Belle-Arte din Iași, confirmând că a primit listele cu studenții ce vor merge la Durău, prevenind, totodată, pe studenți să-și ia haine proaste sau măcar halate, carnete de schițe și materiale de pictură. «Sînt formidabile — spunea Tonitza — motivele văzute de la poalele Ceahlăului și de pe platouri înconjurătoare. Ar fi păcat să nu profite două-trei luni, cît vor sta acolo, studiind intens, mai ales că vor avea timp berechet... De la urcarea în tren, din Iași și pînă la reîntoarcere, am aranjat cu doctorul Gotcu, să nu coste pe nici un băiat, nici măcar o centimă pentru drum sau întreținere. M-am gîndit și pentru viitor, vom izbuti, făcînd «clac artistică», să vizităm an de an, toată Moldova»²⁶. Chiar dacă planul lui de a vizita toată Moldova n-a putut fi realizat, decât în parte, cele trei veri petrecute la Durău, dovedesc cu prisosință cîtă dragoste avea maestrul Tonitza de învățăceleii săi. Pe șantier, mai mult decît la școală, prin sacrificii personale, Tonitza venea în ajutorul învățăcelilor lui cu sufletul, cu știința și cu puținul pungii sale, cu o rară mărinimie sufletească. Din spusele martorilor oculari și din mărturisirile pictorului, Durăul — se pare că a fost singurul loc unde artistul s-a simțit într-adevăr ușurat de povara grijilor și a bolii, ce-l mîcina zi cu zi, tot mai apăsător. Muntele îl limpezea și îi dădea din nou încredere în puterile sale șubrede. Era fericit să trăiască aici și-

23. B. Brezianu, *op. cit.*, p. 59.

24. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 276.

25. Clucă Valentin, *Vernisaje electivă*, Iași, 1983.

26. P. Comarnescu, *op. cit.*, p. 268—269.

părea rău că nu poate să redea acea bucurie și stare sufletească pe pereții bisericii. Pe șantier a dispărut total acea distanță dintre catedră și bancă, dintre profesor și elev, fără a dispărea și respectul studenților față de dascălul lor. Era o ambianță ca între tată și copii. Nu a jignit pe nimeni niciodată și pentru fiecare avea o vorbă bună.

Toate aceste calități și atitudini binevoitoare, care-l atrăgeau întotdeauna pe studenți, le-a redat mai târziu, colaboratorul lui cel mai apropiat, Corneliu Baba, care scria, în 1960: «...mi-a fost dascăl, îi memorez memoria pentru tot ce m-a putut învăța; de la respectul față de meserie pînă la copilăreasca recomandare de a-mi face bilanțul zilei, în fiecare seară, înainte de a adormi. Știa neabănit de multe lucruri legate de meșteșug. Ca profesor, nu vorbea niciodată unuia singur, ci tuturor. Intra în clasa lui, înconjurat aproape de întreaga școală. În mijlocul studenților era un prieten mai mare, respectat de toți... Avea o modestie impresionantă. Dispărea după o perioadă de lucru intens, în mijlocul oamenilor simpli, între care se simțea în largul lui. Discuta la nivelul fiecărui, inspirind respect. Dialogurile lui erau unice»²⁷. La Durău, atît materialele de lucru cît și hrana zilnică i-au fost asigurate de părinții monahi de la mănăstire. Locuitorii din împrejurimi au arătat un viu interes pentru realizarea acestei capodopere. În contul Băncii Naționale — sucursala Piatra Neamț, soseau bani pentru procurarea de materiale. În presa vremii au apărut liste de subscripții ale diferitelor societăți sau persoane particulare. Primul lucru făcut de Tonitza a fost curățirea totală a pereților, pentru a se convinge că dedesubt nu mai există un alt strat de pictură. Pe la începutul lunii septembrie a anului 1935, s-a așternut pe pereți primul strat de ceară fierbinte. Concomitent se perfecționau schițele pentru Pantocrator și Maica Sfîntă de pe bolta altarului. Spre deosebire de celelalte biserici pictate de Tonitza, unde compozițiile sînt redată în scene mai mici, la Durău din cauza arhitecturii bisericii, care nu permitea o împărțire amănunțită, Tonitza a fost obligat să-și distribuie materialul în opt scene mari și anume: Nașterea și învierea la cele două strane; Botezul și Pogorîrea Sf. Duh pe pereții din dreapta și stînga; Adormirea Maicii Domnului pe peretele din spatele pronaosului; pe boltă: Pantocratorul; Sf. Fecioară cu Pruncul pe bolta altarului și Sf. Treime pe bolta de sub cupola naosului. În Sf. Altar sînt patru ierarhi, fiecare din ei avînd în mîini cite un sul de hîrtie desfăcut, cu diferite texte patristice și liturgice.

În mijlocul ierarhilor, sub fereastra altarului este zugrăvit chipul Mîntuitorului Hristos, iar Maica Sfîntă cu Pruncul este încadrat, pe bolta altarului, de doi îngeri, în mărime naturală, și de doi serafimi. Pe arcada de deasupra catapetesmei un șir de șapte sfinți bust, iar la Sf. Proscomidie și diaconicon «ochiul» lui Dumnezeu. Pantocratorul este încadrat de chipurile celor patru evangheliști și de simbolurile acestora, precum și de patru serafimi cu cite șase aripi. Trecerea spre pronaos se face printr-un alt arc pe care sînt alți nouă sfinți bust neidentificați și foarte asemănători între ei. Imaginea Sf. Treimi este înconjurată de chipurile a patru îngeri înaripați și cinci serafimi. La intrarea din pridvor în pronaos, în partea dreaptă Tonitza a pictat condu-

27. *Ibidem*, p. 272.

cerea laică din acea vreme, iar în stînga pe cea bisericescă. Pridvorul și catapeteasma bisericii sînt pictate de mesteri anonimi, cu 100 de ani mai devreme, în 1835.

Mulți dintre cei care vizitează Durăul, întreabă de ce n-a terminat Tonitza ceea ce a început. Lasă impresia că s-au tras numai contururile, așa cum s-a întimplat cu Irineu Protcenco la paraclisul minăstirii Sihăstria, unde pictorul a murit în timp ce lucra, rămîind cîteva scene numai conturate. La Durău însă este vorba cu totul și cu totul de altceva. Ceea ce vedem pe pereți, nu sînt culori, nu-s vopsele, ci o nuanță foarte slabă de culoare diluată în ceară pentru a putea diferenția chipurile unul de celălalt. Și în tot acest ansamblu de la Durău, unic atît prin tehnică, cît și prin colorit, divinității nu i se conferă o poziție și o autoritate absolută, ci este tratată ca un personaj oarecare, fără să inspire teamă sau frică. Cadrul natural al scenelor biblice nu mai evocă peisajul Locurilor Sfinte, ci reproduce frînturi de frumusețe montană înconjurătoare, din care nu lipsește nici imaginea impunătoare a Ceahlăului, cu «Toaca» și «Panaghia». Ești în casa lui Dumnezeu și parcă totuși te afli în casa ta, la vatra ta. Personajele nu sînt spiritualizate ca în pictura bizantină, ci sînt oameni localnici. Deși personaje biblice, acestea sînt tratate ca oameni simpli, obișnuiți, întîlniți la tot pasul: păstori, plugari, fete și femei de la munte. Privind cu un ochi în Bizanț unde sfinții erau redați aproape transfigurați, Tonitza a luat de aci frumosul psihic, iar cu celălalt ochi privind în apus, a luat frumosul fizic și astfel a realizat un stil al lui, aparte, nu copiat și nici împrumutat. Umanizează personajele biblice, precum umaniza personajele basmelor orientale în coloritul exotic al litoralului Mării Negre, la Biserica Sf. Gheorghe din Constanța. Plin de spirit novator, Tonitza urmărea să introducă în locul vechilor canoane hieratice, specificul românesc contemporan. Imaginile sînt tratate în culori palide, discrete, alcătuiind simfonii de tonuri ce bat spre alb, cu reflexe cenușii, albastre și trandafirii. Peste tot predomină simplitatea și gingășia. Într-o scrisoare către Cezar Petrescu, Tonitza îi spunea că la Durău, pentru scena «Crăciunului» — «am folosit țărani de-ai noștri, din Ceahlău»²⁸, îmbrăcați cu bundițe, cu ițari, cu chimire și opinci în picioare. Ca și Grigorescu la Agapia, care a pictat în persoana Maicii Sfinte pe cea mai frumoasă și mai curată femeie din zonă, tot așa și Tonitza la Durău a adus țărani din sat și i-a înveșnicit în pereții bisericii. Sînt azi bătrîni localnici, care își recunosc încă pe copiii, nepoții, vecinii sau cunoscuții lor, pe ale căror chipuri, Tonitza le-a pictat în biserică. De o parte și de alta a geamului unde este pictată scena Nașterii, apare ca decor stîncos Ceahlăul, redat și separat în colțul din dreapta al scenei, înspre altar, în toată splendoarea lui, așa cum se vede din curtea minăstirii. La picioarele țărănilor, cîteva oițe carpatine, iar împrejur, flori stilizate din Carpați. «În părțile Durăului, scria Tonitza lui I. Teodor, în iulie 1934, cînd încă nu începuse pictura de aici — am găsit chipuri de un pitoresc nemaîntîlnit pe alte locuri și frumoși minunea

28. B. Brezianu, op. cit., p. 59.

29. *Ibidem*, p. 112.

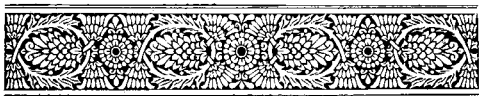
lui Dumnezeu» iar lui T. Leherman, îi mărturisea, să «i-a rămas inima la costumele fetițelor și copilașilor de aici»²⁹.

La strana stîngă în scena Paștelui, în spatele soldaților romani care străjuiesc mormîntul, se profilează creasta Carpaților. Soldații romani, ca și țărani din scena Crăciunului poartă bărbi patriarhale, vrînd să sugereze ideea etnogenezei noastre. Soldații nu sînt cuprinși de frică, ca în majoritatea scenelor de acest fel, ci mai degrabă par că se odihnesc, cu o expresie de istovire, ce vrea parcă să scuze acest moment de slăbiciune omenească.

De un mare farmec pur personal și unică, pictura lui Tonitza de la Durău, poate fi asemănată cu o melodie care te vrăjește, ori de cite ori o ascuți. Ca și Luchian, Tonitza, care semna modest «zugravul Nicolae»³⁰, realizează prin pictura de la Durău, nu numai o operă artistică autentic umană, ci și de o înaltă sinceritate și curăție sufletească. Ceea ce a realizat Tonitza la Durău, nu trebuie socotit neapărat rezultatul unui nonconformism, care vizează oricum originalitatea, ci este un crez de înnoire, de a crea o artă pur românească, de la care pictorul nu va abdica niciodată. Între înnoitorii vremii sale, el se impune, ca o conștiință luptătoare, înzestrată cu înaltă cunoștință și cu pilduitoare virtuți etice. Scripitoarea și emoționanta sa «expoziție» de la poalele Ceahlăului, deschisă zilnic publicului vizitator, nu exprimă de fapt, decît în parte, ceea ce a trăit, a iubit și a năzuit Tonitza. Din cauza condițiilor vitrege și a sfîrșitului prematur, au rămas multe lucruri nerealizate de pictor sau nespuse de profesor. El a avut de luptat nu cu un individ, și nici numai cu un grup de indivizi, ci cu un întreg sistem social. Cu toate acestea, prin varietatea temelor tratate de Tonitza, dintre care cele mai multe se referă la lumea copiilor, ca: prospețimea, delicatetea, căldura, tristețea și bucuria, meditația și visarea, curiozitatea și nevinovăția din «ochii de copil»³¹, pictura noastră s-a îmbogățit mult. Tot la Durău se mai păstrează un portret al doctorului Paul Gutcu, pictat de Tonitza, Gutcu fiind cel prin a cărui stăruință și strădanie, biserica a îmbrăcat haină de sărbătoare. Așadar, realismul, umanizarea personajelor biblice, localizarea lor în mediul ambiant, cit și surprinzătoarele efecte de lumină, obținute prin folosirea encausticii, dau picturii realizate de Tonitza la Durău o notă cu totul specifică. Deasupra ușii din pronaosul bisericii, va glăsu peste vremi și vremi, inscripția: «Cu voia Tatălui, Binecuvîntarea Fiului și Ajutorul Sfîntului Duh, în vremea păstoriei I.P.S. Nicodim Mitropolitul Moldovei, prin strădania doctorului Paul Gutcu și sprijinul cîtorva dreptcredincioși creștini, împodobitu-s-a acest Sfînt Locaș, în milostivă clacă de către studenții și diplomații Academiei de Arta frumoase din Iași, sub călăuză dascălului lor, zugravul N. Tonitza. Sfîntirea lucrului de zugrăvire, s-a făcut la 14 septembrie 1937».

30. Notă: În anul 1912, cînd Tonitza avea 26 de ani, prin concurs obține «certificat de zugrav bisericesc».

31. I. Vasiliu, *Lumea nouă*, din 10 martie 1940.

• DOCUMENTARE •

COORDONATE ALE ACTIVITĂȚII TEOLOGICE

PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH IUSTIN

Diac. lert. DORIN OANCEA

Una dintre trăsăturile definitorii ale Bisericii Ortodoxe din toate timpurile, din epoca apostolică pînă în zilele noastre, o constituie legătura ființială care există între episcop și credincioșii Bisericii. Această legătură se bazează pe faptul că episcopul «apartine însăși Bisericii; nu poate fi în afara și nici deasupra ei»¹. Episcopul concentrează în sine întreaga Biserică: «Acolo unde este episcopul, acolo este și comunitatea, după cum acolo unde este Hristos Iisus, acolo este și Biserica»². Comunicarea aceasta se constituie și devine vizibilă mai ales în aducerea jertfei euharistice. Iată de ce ierarhii ortodocși din toate timpurile au participat cu toată profunzimea ființei lor la bucuriile și necazurile comunității pe care o conduceau, iată de ce credincioșii au fost întotdeauna alături de ierarhii lor atît la bucurie cît și în momente de tristețe. Astfel de momente de bucurie au fost și sînt diferitele aniversări din viața unui ierarh sau a comunității sale, un astfel de moment este cel prilejuit de împlinirea a 75 de ani de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin. Ne bucurăm la această aniversare ca unii care ne simțim cuprinși de Prea Fericirea Sa în sine prin iubire, după exemplul lui Hristos, capul Bisericii, Arhiereul cel nevăzut.

Sentimentele noastre de astăzi nu sînt determinate însă doar de această relație obiectivă dintre un ierarh și mădulele Bisericii pe care o conduce, ci și de personalitatea cu totul deosebită a celui spre care ni se îndreaptă acum gîndurile și privirile. Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin este un mare păstor al Bisericii noastre, este o mare personalitate a creștinismului contemporan, însă înainte de toate a fost și rămîne un mare teolog. Această trăsătură este cea care îl distinge în

1. Pr. prof. D. Radu, *Caracterul ecleziologic al Sîntelor Taine și problema comuniunii*, teză de doctorat, în «Ortodoxia», nr. 1—2/1978, p. 327.

2. Sf. Ignatie, *Epistola către Smirneni*, VIII, 1—2, la D. Radu, *op. cit.*, p. 326.

mod cu totul special; ea conferă personalității sale un caracter inconfundabil și spre ea ne vom îndrepta atenția în cele ce urmează. În întreprinderea noastră vom stărui pentru început asupra lucrărilor sale cu caracter teologic, am spune clasic, urmînd ca după aceea să vedem cum se configurează în gîndirea sa slujirea Bisericii în lumea contemporană, oprindu-ne asupra problemei ecumenismului și a păcii.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a intrat în teologia mare cu o lucrare de patologie — *Evagrie Ponticul. Viața, scrierile, învățătura*, Atena, 1937, 155 p. — care reprezenta teza sa de doctorat susținută în același an, 1937, în cadrul Facultății de Teologie a Universității din Atena. Lucrarea a prezentat interes atît prin subiectul ales, cît și prin calitatea tratării problemei. Nu trebuie uitat că Evagrie Ponticul, unul dintre marii îndrumători ai vieții monahale și ai spiritualității ortodoxe în general, a fost implicat, fără vreo vină sau intenție din partea sa, în disputele origeniste, memoria sa fiind afectată de anatema îndreptată de Sinodul V ecumenic împotriva lui Origen. În acest context alegerea lui ca subiect al unei teze de doctorat reprezenta un act de curaj. Iustin Moisescu a făcut acest act, mai mult chiar a reușit deplina reabilitare a acestui mare părinte bisericesc într-o lucrare a cărei înaltă ținută a fost impresionantă.

Ar putea să pară oarecum surprinzător, însă după un început atît de promițător ca patrolog, Iustin Moisescu se îndreaptă spre alte orizonturi teologice, spre studiul Noului Testament, rotunjind de fapt în acest fel o personalitate, pregătind-o parcă pentru alesele meniri care aveau să o aștepte. Subliniem însă de pe-acum, o vom face și mai tîrziu, că interesul pentru patologie nu avea să dispară niciodată (dovadă în acest sens o constituie și inițiativa publicării unei serii de opere ale Sfinților Părinți), ea fiind folosită permanent ca instrument de lucru în probleme teologice cu caracter mai special.

Prima oprire a exegetului Iustin Moisescu pe noua cale teologică aleasă o reprezintă volumul *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sfîntului Ioan Hrisostom*, 1942, 125 p., oprire interesantă a unui exeget modern în fața unuia dintre cei mai prestigioși filculti ai Scripturii din istoria Bisericii; interesantă pentru că o astfel de alegere reprezintă și un fel de profesiune de credință, o mărturisire a unei profunde afinități spirituale. Problema care îl interesează în mod special pe teologul Iustin Moisescu este cea a caracterului inspirat al Sfîntei Scripturi și a modalităților de interpretare a acestui cuvînt inspirat. El constată că «Biblia este inspirată în întregul ei. Prin inspirația ei generală — sau integrală — înțelegem că acțiunea Duhului Sfînt se exercită asupra tuturor cărților care au intrat prin lucrare de atență selecție în canonul cărților Vechiului și Noului Testament și asupra tuturor adevărilor religioase formulate în textele Sfîntei Scripturi. Făcînd această afirmație, nu voim să spunem că în cărțile sfînte există alte adevăruri decît cele religioase, pentru că o asemenea concepție asupra conținutului Sfîntei Scripturi este străină cu deosebire de gîndirea Sfîntului Ioan Hrisostom. «Această stăruință asupra caracterului inspirat al Sfîntei Scripturi nu exclude însă acceptarea personalității autorului inspirat, asupra căruia își pune pecetea întreaga sa viață personală. «Principial

vorbind, autorul inspirat a putut să săvârșească greșeli gramaticale, cronologice, istorice, geografice — într-un cuvânt: greșeli de formă — dar numai în măsura în care acestea nu au periclitat sensul adevărilor divine revelate». Observația aceasta din urmă este deosebit de interesantă, deoarece răspunde pertinent unor critici masive la adresa autorilor scrierilor sfinte, răspuns care și-a păstrat întreaga valabilitate până în zilele noastre. Tocmai de aceea interpretul cuvântului inspirat trebuie să pătrundă până la sensul real al acestuia: «... importanța unui text al Sfintei Scripturi constă în ideea pe care o cuprinde, în adevărul pe care îl propovăduiește, nu în forma în care el este îmbrăcat. Din această cauză este necesară cercetarea atentă a cuvintelor, căci de ele depinde descoperirea adevăratului sens al adevărilor propovăduite de Sfânta Scriptură». Această metodă identificată la Sf. Ioan Hrisostom, de descoperire a adevărului propovăduit prin cîntărirea atentă a cuvintelor, avea să devină o caracteristică a tuturor cercetărilor exegetice ale teologului Iustin Moiseșcu. Putem spune că el a intrat în teologia neotestamentară printr-un tratat ermineutic, printr-un «discurs asupra metodei».

Slujindu-se de un astfel de instrumentar fin elaborat, lucrările următoare au un caracter exegetic mai special. *Originalitatea parabolilor Mintuitorului* (Candela, 1944/1945, p. 60—107) ne introduce într-un domeniu restrîns, de unde sînt excluse generalitățile, unde nu mai operează decît lucrătura minuțioasă cu textul. Autorul constată prezența modului de exprimare parabolic la diferite popoare și în diferite tradiții culturale care cuprind de fapt întregul Orient. Mai mult chiar, literatura rabinică din vremea Mintuitorului abunda de exemple în acest sens. Această concomitență în spațiul oriental, această comunicare generală pe circuitele discursului parabolic nu poate reprezenta însă în nici un caz o împietare asupra parabolilor Mintuitorului și asupra adevărului pe care ele îl descoperă. Departate de a fi niște copii oarecare ale unor modele tipizate, parabolele Mintuitorului reprezintă niște capodopere ale genului, care dezvăluie în perfecțiunea lor un autor dumnezeiesc: «... prin fondul lor doctrinar, ca și prin forma lor neîntrecută în frumusețe, se prezintă ca opere desăvîrșite, demne de înălțimea dumnezeiescului lor creator»³.

Aceeași finețe a cercetării, aceeași analiză exhaustivă la acea dată ne întîmpină și în *Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena* (Iași, 1946, 225 p.), însoțite aici, ca și mai înainte, de un ductus elegant, care nu apare ca un accesoriu oarecare, ci este un element constitutiv al ansamblului, are adică funcții bine stabilite în vederea realizării scopului exegetic. Iată un exemplu: «Sfîntul apostol Pavel găsește Atena în toată splendoarea ei. Acropolul, tot ceea ce geniul religios grec a conceput mai curat și a realizat mai perfect, era intact, în toată măreția lui, ca pe vremea lui Pericle. Stînca aceasta, leagănul și locul de refugiu de altădată al ateniensilor nu mai păstra nimic din destinația ei primitivă... nimeni dintre muritori nu mai locuia acolo. Numai statuile zeilor se

3. Pr. prof. Gr. Marcu, *Prea Fericea Sa Dr. Iustin Moiseșcu, Patriarh-teolog*, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LVI (1960), nr. 3, p. 249.

ridicau semețe, în frumoasele temple de marmură din Pentelic⁴. Este adevărat că cetatea își pierduse orice importanță politică sub dominația romană, însă rolul pe care îl joacă în viața culturală și religioasă a Imperiului nu are nimic de suferit. Sub raport cultural, Atena rămâne centrul marilor întinări spirituale, al marilor dezbateri filozofice. Sub raport religios ea este o culme a sincretismului, cu sute de sanctuare păgâne, între ele și cu cel al Dumnezeului necunoscut. Analizând informațiile referitoare la zeul necunoscut, despre care vorbește Sf. Pavel, profesorul Moiescu ajunge la concluzia că puteri ascunse ale divinității, care nu puteau fi atribuite unor alte zeități existente, au dus împreună cu superstițiile populare la constituirea acestui cult. Analizând diferite surse vechi el constată că altarul de care vorbește Sf. Pavel nu a fost unic în istoria orașului; în decursul istoriei au mai fost ridicate la Atena altare unor zei necunoscuți, din motivele arătate mai sus. Care este reacția Sf. Pavel în acest sanctuar al politeismului și în fața altarului zeului necunoscut? «Sfântul apostol Pavel privește altarul zeului necunoscut din Atena cu ochi de monoteist, stabilind o legătură între acest zeu și unicul Dumnezeu. Pavel nu învinuiește pe ateniени că au mers atât de departe, în politeismul lor, încât să ridice altare chiar zeilor pe care nu-i cunoșteau. El se oprește în latura psihologică a acestui fapt și o speculează în favoarea sa. În existența altarelor închinat zeilor necunoscuți, Apostolul întrezărește un sentiment religios adinc și, în același timp, o mărturie formală a ateniениilor, referitor la nivelul scăzut al conștiinței lor despre divinitate. Imprejurări mai favorabile pentru dezvoltarea activității sale misionare păreau a nu exista în altă parte»⁵.

Dacă până acum am fost confrunțați cu o serie de lucrări cu un caracter special din domenii teologice diferite, pasul următor ne deschide o perspectivă nouă, cu nivel de generalitate mult sporită, unde acele domenii diferite se conjugă pentru a contribui la înțelegerea unui ansamblu. Este vorba de un studiu dens, extrem de elaborat în care nu știi ce te frapează mai mult — finețea analizei, vigoarea sintezei, amploarea erudiției sau eleganța discretă a stilului, toate trădând siguranța suverană a unui autor care a început să vibreze împreună cu autorii cuvintelor inspirate: *Ierarhia bisericească în epoca apostolică* (Mitropolia Olteniei, nr. 1—3 și 4—6/1954). Acest studiu ne atrage cu atât mai mult, cu cât interesul pe care l-a suscitât nu a fost conjunctural ci permanent, fapt ce se dovedește cu deosebită pregnanță prin preocupările teologice ale prezentului. Mă refer în mod special la documentul CEB, *Botez, Euharistie, Ministeriu* și la problema atât de controversată a hirotoniei femeilor.

Pentru profesorul Iustin Moiescu existența unei ierarhii bisericești încă din primele momente ale Bisericii constituie un adevăr absolut, un postulat pe care întreaga argumentație ulterioară îl va fundamenta, dar care se prezintă ca atare din rațiuni interne, din logica interioară a discursului scripturistic și a constituirii oricărei comunități istorice. În-

4. Prof. Iustin Moiescu, *Activitatea Sfântului apostol Pavel în Atena*, Iași, 1946, p. 61—62. 5. *Ibidem*, p. 145.

datorirea de a merge în toată lumea pentru a propovădui Evanghelia la toată făptura (Marcu 16, 15), făcea cu neputință împlinirea cerințelor religioase ale credincioșilor de către Sfinții Apostoli. Cei doisprezece, la care s-a adăugat, în urmă, Pavel, au fost trimiși în primul rând, să dea mărturie cu privire la adevărul despre Iisus «în Ierusalim și în toată Iudeea și în Samaria și până la marginea pământului» (Faptele 1, 8). Venind într-o cetate, ei puneau temelie Bisericii de acolo; apoi, plecau mai departe. În urma lor, obștea de credincioși avea nevoie de sfințire, de învățătură și de păstorie, zi de zi. Pe de altă parte, această întreprindere de lucrare de mântuire trebuia continuată, pretutindeni, până la a doua venire a lui Iisus. Or, prin însăși natura lui, apostolatul nu putea dăinui; fiind dependent de factori subiectivi, o dată cu moartea ultimului apostol, avea să se stingă și apostolatul propriu-zis. Pentru săvârșirea lucrării de sfințire, de propovăduire, și de păstorie a credincioșilor, după porunca Mântuitorului, Apostolii au rânduit pe preoți, adică pe slujitorii bisericești din cele trei trepte ale ierarhiei: episcopi, preoți și diaconi. Potrivit cu harul dumnezeiesc primit de fiecare, la hirotonie, ei continuă, în lume, însăși lucrarea de mântuire săvârșită de Iisus ca Arhieru, Profet și Împărat. După mărturiile scriitorilor cărților Noului Testament, slujitorii bisericești din cele trei trepte ale preoției și-au început lucrarea lor, în diferitele obști de credincioși, încă din primele zile ale Bisericii. Scurtă vreme după ziua Cincizecimii, ierarhia bisericească se înfățișează deplin constituită»⁶.

Pasajul prezentat mai sus ar putea induce în eroare: citindu-l avem impresia că auzim o poveste, am putea crede că totul este foarte simplu. Să observăm însă rigoarea argumentației, care în claritatea ei dă impresia de simplitate. Totul se desfășoară de la sine, pe baza unui bun simț teologic, faptele au cursivitate nu pentru că așa vrem noi, ci datorită unei necesități interioare. Face de altfel parte din metoda teologului Iustin Moisescu dezvăluirea acestei norme interioare, ascunse de multe ori în spatele unui zid de aparențe.

Ideea aceasta a existenței unei ierarhii bisericești constituite în zilele imediat următoare Cincizecimii și continuitatea ei în epoca imediat următoare este demonstrată însă nu numai de o logică interioară a desfășurării istorice, și de acel «cel mai vechi document bisericesc păstrat de Sfântul evanghelist Luca în Faptele 15, 23—29»⁷. Concluzia reiese cu claritate din exegeza textului: «Este aproape de prisos să mai spunem că împărțirea creștinilor în: *apostoli, preoți și frați* revine alt de stăruitor în pericol de mai sus încă nu este cu putință să se mai îndoiască cineva că ne găsim aici, în fața unei expresii bine cunoscute în epoca apostolică. Folosirea ei, în actul sinodal însuși, arată, desigur, că ea avea un caracter oficial în Biserică»⁸.

Urmează considerații lexicale și exegetice ample referitoare la termenii care circumscriu noțiunea de preot în scrierile Noului Testament. Aceste considerații culminează în căutarea echivalentului românesc

6. Prof. Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), nr. 1—3, p. 52—53.

7. *Ibidem*, p. 58.

8. *Ibidem*, p. 58.

pentru grecescul «presbiteros», echivalent găsit în cuvîntul «preot». Aceasta nu datorită unor exigențe confesionale, ci datorită aplicării acelei ermineutici pe care o găseam structurată în studiul despre Sf. Ioan Hrisostom și care postulează identificarea sensului ascuns, revelat, dincolo de forma exterioară a unui cuvînt. Potrivit acestui sens ascuns lui «presbiteros» de exemplu îi corespunde românescul «preot» și nu «bătrîn». Citind aceste pagini și multe altele asemănătoare ne încercăm gîndul că destinul lui ar fi putut fi foarte bine cel al unui mare tîlmăcitor al cuvîntului sfînt în limba română.

Studiul continuă prezentarea celor trei trepte ale preoției. Pretutindeni aceeași erudiție, același spirit pătrunzător, aceeași fină analiză. Nu vom insista asupra desfășurării argumentației în ansamblul ei, ci ne vom opri asupra unor probleme speciale care atestă încă o dată calitatea exegetului. Prima este cea a momentului în care au fost hirotoniți primii diaconi: «Se afirmă, deseori, în cărțile de istorie bisericească ori de dogmatică, precum și în unele comentarii ale Noului Testament, că hirotonia celor dintii diaconi, adică instituirea treptei diaconilor în ierarhia bisericească este istorisită în pericopa din Fapte, 6, 1—6. Fără îndoială, cei șapte bărbați amintiți în acest text, sînt cei dintii diaconi a căror hirotonie este pomenită în Noul Testament, dar ei nu trebuie socotiți ca cei dintii diaconi în Biserica creștină. O cercetare cu mai multă luare-amînte a pericopei de mai sus, în lumina mărturiilor tradiției bisericești, arată că, înaintea rînduirii celor șapte bărbați au existat și alți diaconi»⁹. Concluzia autorului este că, pe lângă acești diaconi aleși pentru deservirea creștinilor dintre păgîni mai existau și alții aleși numai dintre evrei, anteriori celor amintiți în pericopă.

O a doua problemă este cea a diaconișelor în Noul Testament, devenită foarte actuală datorită unor insistențe contemporane asupra hirotoniei femeilor. Ne-am așteptat ca autorul să procedeze la o minimalizare a acestei probleme. Nu a făcut-o atunci și cu siguranță că nu ar face-o nici acum. L-ar împiedica nu numai formația teologică serioasă, ci și credința în tradiția aflată sub călăuzirea Duhului Sfînt.

În paginile anterioare fusese analizat rolul diaconului în slujirea bisericească, ajungîndu-se la concluzia că ea are un caracter preponderent sacramental. «Cu totul altfel se prezintă problema așa-numitelor *diaconise*, pe care le-a cunoscut Biserica veche. De obicei, început al istoriei lor este socotit textul din Romani 15, 1, în care se vorbește despre diaconișă Febe. Dar ele sînt cu mult mai vechi în Biserica»¹⁰. Stărînd în credință și fapte bune, femeile acestea au o slujire cu totul specială în Biserică, fără ca ea să aibă un caracter sacramental. «Dînd aceste lămuriri, Apostolul nu înțelege însă, nicidecum, să arate pe Febe ca slujitoare a Bisericii în sensul strict al cuvîntului. Ea împlinea, desigur, anumite sarcini în Biserica din Chenhrea, dar nu se ridicase prin hirotonie, în treapta diaconiei. Febe n-a făcut parte din ierarhia bisericească. Se vedește în acest fel că termenul diacon, cu toate că aparține categoriei slujitorilor bisericești din treapta de jos a preoției, totuși, în graiul co-

9. *Ibidem*, p. 63—64.

10. *Ibidem*, p. 70—71.

mun, pe vremea scrierii Epistolei către Romani, încă se mai folosea și cu însemnarea lui mai largă (de slujitor în accepțiune generală — n.n.). De aceea, Sfântul Pavel a putut da acest nume nu numai unor femei ca Febe, dar și altor ostenitoare în slujba Bisericii. Când termenul de diacon era întrebuințat, însă, în înțelesul lui propriu de slujitor în treapta de jos a preoției, asemenea femei nu mai purtau acest nume»⁴¹.

Odată făcută această constatare se poate trece la anumite precizări exegetice și de traducere: la I Tmotei 3, 11, nu este vorba de soțiile episcopilor, preoților și diaconilor pomeniți anterior, ci de aceste diaconițe, după cum dau mărturie și exegeze culese din tradiția bisericească. Această remarcă se face împotriva unor traduceri ale Noului Testament în română unde se optează pentru prima soluție, de teamă ca introducerea unor femei în rindul slujitorilor bisericești să nu ducă la o accepțiune sacramentală a acestei slujiri⁴². Pentru profesorul Moiescu problema fusese clarificată însă mai dinainte, prin aprecierile făcute în legătură cu diaconița Febe.

Cea de a doua parte a studiului — a doua parte în sensul publicării în revistă — este dedicată preoției și episcopatului. Ea începe însă în chip asemănător cu prima, adică cu argumente care nu sînt neapărat rezultatul unor informații istorice precise ci decurg din logica internă a informațiilor existente și a desfășurării istorice generale. Atragem însă atenția că aici nu este vorba în nici un caz de simple supoziții, deoarece argumentația rezultă în chip necesar din acea logică internă amintită. «Căci, dacă, pentru ascultarea adevărului despre Iisus și săvîrșirea de rugăciuni, credincioșii se puteau strînge în curtea templului, în jurul Apostolilor, totuși, pentru *cuminecare și agapa frățească*, — celelalte acte de seamă ale cultului religios al creștinilor, în epoca apostolică — era trebuință de slujba preoților și diaconilor, în bisericile rînduite, în casele mai încăpătoare ale unor credincioși (Fapte, 2, 42 și 46). Și dacă se ține seama de faptul că numărul unor asemenea biserici trebuie să fi fost destul de mare, pentru a putea adăposti mii de credincioși, numai la Ierusalim, îndată după Pogorîrea Sfîntului Duh (Fapte, 2, 41), se va înțelege temeiul care ne îndreptățește să legăm cît mai strîns de ziua Cincizecimii începutul slujirii preoțești»⁴³.

O dată stabilit fundamentul slujirii preoțești într-o perioadă situată în imediata apropiere a începuturilor Bisericii, se poate trece la considerațiile privitoare la slujirea preotului și la cea a episcopului.

Existența preoților în înțeles de slujitori bisericești în treapta a doua a ierarhiei este demonstrată cu ajutorul unor texte neotestamentare. Noi nu ne vom opri decît asupra citorva momente exegetice de acest fel, alții cit va fi necesar pentru a înțelege direcția argumentației și modul de aplicare a metodei.

În legătură cu treapta preoției ar putea să apară două tipuri de neclarități: a) în textele neotestamentare nu ar fi vorba de a doua treaptă a ierarhiei, ci de preoție în mod general; b) neclaritatea care derivă din

11. *Ibidem*, p. 72.

12. *Ibidem*, p. 72—73.

13. Prof. Iustin Moiescu, *Ierarhia bisericească...*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), nr. 4—6, p. 209.

prima — este vorba intr-adevăr de o slujire preotească, însă ea ar putea să aparțină la fel de bine și diaconilor și mai ales episcopilor.

Pentru a putea înlătura astfel de posibile interpretări, autorul procedează prin excludere, folosind în permanență argumente interne ale textului. Un exemplu tipic pentru astfel de dificultăți îl constituie relatarea trimiterii unor ajutoare de către creștinii din Antiohia fraților lor din Iudeea, Fapte, 11, 29—30. «Este adevărat că termenul *προσβύτεροι* — *preoți* putea fi folosit, și aici, în înțelesul său larg de slujitori din cele trei trepte ale ierarhiei bisericești, ca în Fapte, 15. În acest caz, numele de *preoți* din 11, 30 s-ar extinde asupra întregului cler al Bisericii Ierusalimului din vremea aceea: episcopul, preoții și diaconii. Dar, cum rezultă dintr-o veche rinduială, care s-a păstrat, sub o anumită formă, în canonul al IV-lea apostolic, diaconii nu puteau primi daruri pentru Biserică și nici nu participau la chivernisirea bunurilor materiale ale obștei creștine decît ca ajutoari ai preoților și episcopilor. Or, în Fapte 11, 30, preoții sînt înfățișați primind darurile credincioșilor din Antiohia. Pe de altă parte, este greu de explicat lipsa de pomenire a Sfîntului Iacob din textul de mai sus, dacă făcea parte din slujitorii Bisericii Ierusalimului, cărora le-au fost înminate ajutoarele de la Antiohia, de către Barnaba și Saul. De aceea socotim că *προσβύτεροι* din Fapte 11, 30 sînt numai slujitorii din treapta a doua a ierarhiei bisericești, adică preoții. Ei sînt deosebiți de Sfîntul Iacob, ca și în textul din Fapte 21, 18¹⁴.

În chip asemănător se desfășoară argumentația și în legătură cu I Petru 5, 1—4; Fapte 14, 23; 20, 28; Filip., 2, 25; I Tim., 5, 17 etc. Nu ne vom mai opri în această problemă a preoției decît o singură dată, și aceasta nu pentru a ilustra din nou un stil de argumentație pe care presupunem că l-am prezentat îndeajuns de clar, ci pentru a vedea modul liber în care operează un cercetător sigur cu instrumentarul exegetic oferit de unele lucrări ale Sfinților Părinți. Concret, se face referință la comentariul la epistola Sf. Pavel către Tit, unde este vorba de «preoții» lăsați în fiecare cetate din Creta (1, 5) și de ascultarea care li se cuvine acestor «episcopi». Nu vom prezenta aici decît comentariul la interpretarea Sf. Ioan Hrisostom: «Mai mult, la începutul comentariului său la Epistola către Tit, Sfîntul Ioan Hrisostom, pentru a arăta îndreptățirea cuvintelor de laudă pe care le spune despre Tit, aduce mărturia lui Pavel care a lăsat acestuia jurisdicție asupra altor episcopi ai Cretei. Cum se vede, Sfîntul Ioan Hrisostom pune la temelia interpretării sale un argument foarte slab. Căci, în momentul scrierii epistolei către Tit nu se poate vorbi de existența multor episcopi în Creta. După știrile păstrate de întreaga tradiție bisericească, cel dintîi episcop al Bisericii din această insulă a fost însuși Tit. Apoi, este greu de admis că se făcuse simțită nevoia așezării de episcopi în fiecare cetate, *κατά πόλιν*, într-o vreme cînd numărul creștinilor din Creta era destul de redus. De aceea, păstrînd și noi legătura nemișcîrită între v. 5 și v. 7 din epistola către Tit socotim că Pavel dă numele de *προσβύτεροι* și *ἐπίσκοποι* la aceiași slujitori bisericești; dar ei nu sînt episcopi ci preoți. De aifel, o asemenea interpre-

14. *Ibidem*, p. 211.

lare este sprijinită și de unele mărturii patristice. Astfel, Teodoret al Cirului scrie: «Și de aici este vădit că numeau episcopi pe preoți»¹⁵. În legătură cu acest citat trebuie arătat totuși că întregul studiu abundă de trimiteri la Sfinții Părinți și că Sf. Ioan Iirisostom este extrem de frecvent folosit. Nu este vorba așadar în nici un caz de o abandonare a tradiției exegetice ortodoxe vechi, ci de anumite corective care i se pot aduce, luându-se de altfel ca punct de reper alte locuri din aceeași tradiție, cum a fost cazul în exemplul amintit.

În ceea ce privește episcopii, profesorul Moiescu arată că termenul care desemnează în zilele noastre această demnitate ierarhică nu era folosit în epoca apostolică în această accepțiune, ci în cea de preot: «Lipsa unei terminologii bisericești precise, în primele zile ale creștinismului, a putut îngădui folosirea de nume comune pentru slujitori deosebiți»¹⁶. Existența treptei ierarhice a episcopatului este documentată însă foarte solid în legătură cu Sfinții Iacob, episcopul Ierusalimului, Simeon, Tit și Timotei. Vom aminti aici doar prezentarea episcopului Timotei. Opinia curentă este că Timotei a fost hirotonit episcop de către Sf. Pavel (II Tim., I, 6). Prin exegeză contextuală, profesorul Moiescu avansează și demonstrează ideea că în locul cu pricina nu este vorba de hirotonia lui Timotei întru episcop, ci întru diacon. În ce privește hirotonia întru preot, se presupune că ea va fi fost efectuată tot de Sf. Pavel¹⁷. Pentru hirotonia întru episcop se optează în favoarea «stilpilor Bisericii», Iacob, Petru și Ioan, fără a se putea aduce însă probe concludente. Este semnificativ faptul că supozițiile iau aici locul afirmațiilor; termenul «cu siguranță» face loc lui «oare». Cercetătorul nu poate afirma supoziții și astfel apar întrebări cu un răspuns nu afirmat, ci doar presupus.

Analizând studiul referitor la ierarhia bisericască avem sentimentul că el încheie un ciclu pentru a începe în același timp un altul. Din punct de vedere al conținutului încheie capitolul cercetării teologice propriu-zise, al nivelului prin excelență teoretic teologic specializat. El deschide în același timp niște căi oarecum surprinzătoare ale unei vieți creștinești viitoare pe care o anticipează prin tematică. Avem impresia că profesorul teolog fundamentează existența creștină a ierarhului de mai târziu. Acțiunea aceasta de anticipare începuse de fapt mai devreme, o dată cu *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii* (Studii Teologice, nr. 3—4/1953), deoarece problema păcii va deveni, după cum vom vedea, o constantă a preocupărilor ierarhului teolog. Dacă profesorul Iustin Moiescu și-a îndreptat efortul teologic spre probleme teoretice speciale, ierarhul Iustin Moiescu și-l va îndrepta spre fundamentarea unor probleme specifice pe care le implică slujirea Bisericii în epoca modernă.

Slujirea aceasta nu este act gratuit sau doar de circumstanță, ci are profunde rădăcini în revelație și este reclamată de întreaga omenire pentru a cărei mintuire a fost instituită Biserica: «Din dogma Întrupării Mintuitorului decurge și obligația noastră de a ne intrupa în societate

15. *Ibidem*, p. 219—220.

16. *Ibidem*, p. 223.

17. *Ibidem*, p. 229.

pentru a ridica societatea la fericire, la împlinirea idealurilor ei. Pe acest temei se întemeiază activitatea, viața ortodoxă în societatea omenescă»¹⁸. Observăm deci temeiuri dogmatice clare, constituite în cel mai autentic spirit ortodox: slujirea Bisericii nu este un adaos oarecare, eventual dispensabil, ci are un caracter hristocentric, este unul dintre cele două moduri de existență ale oricărui creștin autentic. Efortul diaconic al unei Biserici se adresează în primul rând poporului în mijlocul căruia trăiesc membrii ei; apoi se extinde însă și cuprinde în primul rând Bisericile — cele Ortodoxe și cele neortodoxe de pretutindeni — într-un proces care se numește astăzi mișcare ecumenică, iar apoi lumea întreagă, cu comandamentul ei actual cel mai stringent: pacea. «Ca slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române și ai neamului nostru românesc, noi avem în pază turma credincioșilor lui Dumnezeu încredințată nouă, Bisericii Ortodoxe Române, spre mîntuire. Dar fiind părtași ai Bisericilor de pretutindeni și de totdeauna, noi sîntem împreună-lucrători cu Dumnezeu la mîntuirea tuturor oamenilor. Sîntem deci datori atît față de cei de aproape, cît și față de cei de departe. De aceea lucrarea noastră bisericească, săvîrșindu-se în Biserica de totdeauna și de pretutindeni, își împletește firele ei cu firele lucrării altor Biserici. Împreună ne rugăm pentru toți oamenii, împreună cercetăm chestiuni teologice, împreună cu ele ne străduim să aducem partea noastră de contribuție la soluționarea tuturor problemelor care frămîntă astăzi omenirea»¹⁹. Rostite de un ierarh care tocmai fusese înălțat la demnitatea de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române cuvintele acestea au valoarea unui angajament: «Întrucît această cooperare între Biserici este latura cea mai folositoare și cea mai frumoasă a activității Bisericii în vremurile noastre, ne vom strădui să o intensificăm și să o lărgim»²⁰.

După cum arătam, pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin ecumenismul constituie o latură esențială a lucrării Bisericii în lume: «...ecumenismul își învederează dimensiunea sa în timp prin păstrarea continuității sale, asumîndu-și responsabilitatea pentru viața oricărei ființe umane. Biserica intră în contextul ei de catolicitate, extinzîndu-și dimensiunea orizontală pe plan universal. Fundamentîndu-și apoi acțiunea sa pe temeiul participării tuturor la viața în Hristos — care înnoiește toate —, prin Sfîntul Duh Biserica leagă în plan vertical pămîntul cu cerul»²¹.

Efortul ecumenic al Bisericii noastre are ca fundament însuși modul ei de existență unitar și pașnic: «Noi, creștinii din România, nu cunoaștem fenomene de criză religioasă, ca în Apus, nu ducem lipsă de vocații pentru profeție, nici de frecvența credincioșilor la serviciile divine. Religiozitatea ortodoxă se manifestă practic în viața credincioșilor, care țin la datinile strămoșești, la bisericuța și preotul lor...»²². Temeiul

18. Diac. Gh. Bogdaproste, *Alegerea și Intronizarea Prea Fericitului Patriarh Iustin Moiseșcu ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române*, în „Glasul Bisericii”, XXXVI (1977), nr. 6, p. 581.

19. *Ibidem*, p. 566—577.

20. *Ibidem*, p. 587.

21. «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 725.

22. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLV (1971), nr. 9—12, p. 587—588.

lucrării ecumenice este așadar sănătatea interioară a Bisericii noastre, care slujește neamul nostru, poporul nostru, națiunea noastră, după cum spune Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, încă de pe vremea Sfintului apostol Andrei²³.

Această acțiune de slujire a avut și are urmări benefice atât pentru Biserica Ortodoxă Română, cât și pentru poporul nostru, ajungându-se astfel la o simbioză de coloratură specific românească: «Intrucit, însă, popoarele se diferențiază în variate chipuri unul de altul, este de la sine înțeles ca și Bisericile naționale sau locale să dobândească trăsături caracteristice proprii. În acest context se poate vorbi de o ortodoxie românească, dăltuită potrivit cu originea, viața și aspirațiile poporului nostru. Astfel, unitatea neamului românesc, la care poporul nostru ține atât de mult, s-a manifestat pe plan religios sub forma unității bisericești. Pe de o parte, Biserica a susținut această aspirație națională pentru a veghea la unitatea ei. Pe de altă parte, unitatea bisericească a alimentat spiritul de comuniune și unitate al poporului nostru»²⁴. Această legătură specială dintre Biserică și popor se oglindește și în raporturile dintre Biserică și stat: «Există deci în țara noastră pus în practică, principiul acela vechi, principiul bizantin al armoniei dintre Biserică și popor, dintre Biserică și stat. Principiul este vechi, dar acesta s-a verificat ca singurul principiu care poate fi valabil în orice societate omenească. Niciodată o Biserică în luptă cu statul nu poate să aducă vreun folos nimănui. Istoria a arătat lucrul acesta. De aceea Biserica sprijinind statul în acțiunile care sînt desfășurate în interesul poporului, beneficiază de două ori, întâi pentru că i se ușurează munca ei în lume, și în al doilea rînd, pentru că se ușurează posibilitățile de a-și împlini datoriile ei»²⁵.

Avînd astfel certitudinea și experimentînd zi de zi profunzimea legăturilor ei cu poporul pe care a fost chemată să îl slujească, Biserica noastră a putut proceda la acțiuni ecumenice mai largi, potrivit misiunii ei de a se întrupa în ansamblul societății umane. Primul pas a fost întoarcerea spre celelalte Biserici surori. Pentru noi, cei din generațiile mai tinere, unitatea interortodoxă este un lucru de la sine înțeles, o componentă firească a existenței noastre creștine. Dar nu a fost întotdeauna așa. Nu a fost chiar așa nici măcar în timpuri destul de apropiate de ale noastre. Firește că dificultățile nu au fost nici pe departe de proporțiile celor care ne despart de alte confesiuni creștine, însă ele totuși au existat. Iată cum descrie chiar Prea Fericitul Patriarh Iustin procesul de regăsire a unității interortodoxe: «Printre multe alte manifestări interortodoxe, Consfăturile panortodoxe de la Rodos se înscriu în istoria Bisericii Ortodoxe ca evenimente de mare importanță pentru regăsirea și trăirea unității Ortodoxiei. Începutul n-a fost ușor. După îndelungată vreme de viețuire în oarecare izolare, la prima întîlnire a reprezentanților tuturor Bisericilor Ortodoxe au ieșit la iveală odată cu unele manifestări ale sentimentului de înstrăinare a unei Bise-

23. Gh. Bogdanproste, *art. cit.*, p. 561.

24. Vezi «Glasul Bisericii», XXXV (1977), nr. 6, p. 516.

25. Prof. Iorgu Ivan, *Spiritul canonic ortodox în concepția și activitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», LVI (1980), nr. 3—5, p. 283.

rici de viața celorlalte, tendințe specifice și năzuințe proprii de afirmare a spiritului ortodox în lume. Ulterior însă conștiința unității ortodoxe a început să prevaleze asupra spiritului de separație. Astăzi hotărârile se formulează cu respectarea tuturor aspectelor locale ale vieții ortodoxe, unanimitatea de voturi realizându-se fără mari dificultăți»²⁶.

În acest proces de regăsire a vechii unități ortodoxe, rolul Mitropolitului Iustin Moisescu a fost extrem de important, el dobândind în acel timp dimensiunile unei mari personalități a lumii ortodoxe și a celei creștine în general. Iată însă cum apreciază acest rol o altă personalitate ortodoxă prominentă, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Meliton de Calcedon: «Prea Fericirea Voastră, sinteți credincios continuator al Sinoadelor ecumenice creștine. Sinteți lucrătorul cel dintîi al viitorului Sinod panortodox. Prea Fericirea Voastră personal și Biserica Ortodoxă Română ați fost factorul de contribuție cel mai important și cu un echilibru înțelept pentru realizarea progresului unității interortodoxe... salutăm pe un ctitor de dimensiuni ecumenice panortodoxe, pancreștine și panumane»²⁷. În alte circumstanțe, am putea crede că avem în față niște afirmații protocolare, însă personalitatea celui care le-a rostit le conferă o greutate excepțională, ele avînd toată seriozitatea unei judecăți de valoare de mare competență.

Printre problemele interortodoxe mai dificile putem enumera pe cea a autocefaliei, raportul dintre Biserica locală și cea universală și problema diasporei ortodoxe. Ne vom arunca o privire spre toate trei. În abordarea lor vom regăsi pe teologul analizelor de mare finețe, pentru care concluziile sînt întotdeauna rezultatul unei cercetări minuțioase și ingenioase.

În problema autocefaliei, de exemplu, Prea Fericitul Patriarh Iustin prezintă noua poziție a Bisericii noastre față de credincioșii ei și față de celelalte Biserici surori și consecințele care rezultă de aici. Una dintre consecințe se referă la titlul de «locțiitor» acordat mitropoliților Țării Românești și Moldovei de Patriarhia Ecumenică. «Formula aceasta de locțiitor al Cezareei Capadociei este — afirma Întîistătătorul Bisericii noastre — într-adevăr un titlu, dar este în același timp un mare privilegiu. Este privilegiul mitropolitului Ungrovlahiei de a fi egal în demnitate și cinstire cu mitropolitul Cezareei Capadociei, cel dintîi scaun mitropolitan, așezat imediat după patriarh, în ierarhia demnităților Patriarhiei Ecumenice. Un titlu ori un privilegiu mai înalt decît acesta nu putea da Patriarhia de Constantinopol unui mitropolit»²⁸.

Din autocefalie rezultă și raportul just dintre local și universal, foarte important pentru conținutul și forma relațiilor interortodoxe. Iată cum se exprimă Prea Fericitul Patriarh Iustin în această problemă: Noi alcătuim, într-adevăr, o Biserică Ortodoxă integrată în plinătatea trupului tainic al Domnului nostru Iisus Hristos. Ca și toate celelalte Biserici locale, pe plan vertical, noi sîntem una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică. Dar, pe plan orizontal, noi sîntem o Biserică locală, avînd

26. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 9—10, p. 1135.

27. «Biserica Ortodoxă Română», XCVI (1978), nr. 5—6, p. 373—374.

28. Prof. Iorgu Ivan, *art. cit.* p. 276.

insă plinătatea Sfântului Duh; ca Biserică locală, noi propovăduim Evanghelia, nu în numele Bisericii ecumenice, universale, ci în numele lui Hristos. Nu sîntem dependenți de nici o altă Biserică. Dar nici nu putem să ne extindem lucrarea noastră bisericească dincolo de jurisdicția noastră, adică dreptul nostru de păstorie peste credincioșii ortodocși»²⁹. În aceeași măsură se accentuează însă apartenența Bisericii noastre la Biserica universală: «Noi facem parte din Biserica universală, din Biserica universală de totdeauna și de pretutindeni; noi sîntem părtași ai acestei activități spirituale, care se desfășoară și pe plan spiritual și pe plan vertical și pe plan orizontal și avem părtășie la viața întregii Ortodoxii. De aceea, viața noastră se desfășoară aici în țara noastră, România, în numele lui Hristos și în numele Bisericii de pretutindeni»³⁰. O rezolvare corectă a raportului local-universal duce în mod necesar la o soluționare satisfăcătoare a problemei diasporei, pe baza canoanelor apostolice și ecumenice, în sensul de a se acorda precădere principiului etnic față de orice alt principiu care se invocă în legătură cu această problemă³¹.

Observăm în felul în care a abordat și soluționat Prea Fericitul Patriarh aceste trei probleme amintite pe teologul care își pune toată competența, toată priceperea teologică în slujba activității sale ca ierarh. Această subordonare față de niște responsabilități noi, reprezintă o nouă etapă în itinerarul teologic pe care ne-am propus să îl schițăm. În general, întregul demers teologic în favoarea acțiunii de slujire a Bisericii trebuie inclus în această etapă.

O dată reimprospătată unitatea interortodoxă, Ortodoxia și împreună cu ea Biserica Ortodoxă Română s-au angajat cu responsabilitate în efortul ecumenic general. Mitropolitul Iustin Moisescu contura în 1962 întreaga pondere pe care o va avea Ortodoxia în dialogul ecumenic: «În dialogul ecumenic, Ortodoxia aduce conștiința unității bisericești trăite veacuri de-a rîndul. În Duhul, teologia și cultul ortodox creștinii pot găsi sursele și modalitatea de a realiza unirea lor văzută. Ortodoxia aduce în Mișcarea ecumenică interpretarea tradițională a Sfintei Scripturi, dezvoltarea succesivă a gândirii teologice, hogăția cultului religios și frumusețea angelică a vieții spirituale. Pe scurt, Ortodoxia pune la dispoziția Bisericilor membre ale Consiliului ecumenic întregul său tezaur de credință și de viață în Iisus Hristos»³².

În ceea ce privește angajamentul ecumenic al Bisericii Ortodoxe Române, teologul care a reprezentat-o de atîtea ori pe plan ecumenic spunea următoarele cu ocazia alegerii sale ca patriarh, incluzînd în aceste cuvinte multe alte luări de poziție asemănătoare pe care nu le mai menționăm aici: «Vom ajuta și sprijini întărirea legăturilor și cooperarea Bisericii noastre cu celelalte Biserici sau culte religioase, atît pe plan bilateral, cit și pe plan general, în cadrul Conferinței Bisericilor Europene, ale Conferinței Creștine pentru Pace și ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor, considerînd că lucrarea de întărire a unității biseri-

29. Vezi «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 6, p. 515—516.

30. Gh. Bogdanprostie, *art. cit.*, p. 581.

31. Cf. Iorgu Ivan, *art. cit.*, p. 278—279.

32. Cf. «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIX (1963), nr. 1—2, p. 50—51.

cești și de apărare a păcii între popoare constituie una din cele mai frumoase laturi ale activității Bisericii în lume, în epoca noastră. Dovăduindu-ne, împreună cu întreaga ierarhie și cu toți credincioșii noștri lii sufletești, nu numai vestitori, dar și făcători de pace, ne vom strădui să ne arătăm vrednici de chemarea pe care neîncetat ne-o face Dumnezeu de a vieții în sinul său părinlesc, ca adevărații fii ai săi. Pe calea întăririi unității bisericești și a păcii în lume vom merge cu îndrăznire și încredere, avînd convingerea că zidurile despărțitoare între Biserici și popoare nu ajung pînă la cer. Ele aparțin lumii noastre vremelnice, de aceea vor cădea»³³. Realitatea pe care o trăim este dătătoare de speranță, iar perspectivele care se deschid apropierii dintre diferitele confesiuni luminoase, deoarece corespund voinței de unitate a Domnului Iisus Hristos: «Am ajuns pînă la conștiința chemării neîncetate a lui Iisus Hristos pentru unitatea deplină care decurge din unitatea Sfintei Treimi. Noi lăsăm pe Iisus Hristos să se roage în noi pentru a atinge maturitatea. În acest Sion vom gusta dinainte fericirea contemplării viitorului ierusalim ceresc, iluminat de slava lui Dumnezeu. Astfel ne vom găsi în stare cu totul nouă: ca membri ai diferitelor Biserici creștine sintem apropiați, am luat contacte susținute, colaborăm, adîncim propriile noastre credințe și acelea ale altora, fără să ne tirguim cu conștiința noastră proprie ci prețuindu-ne reciproc. În toate domeniile vieții Bisericii este un climat nou; dragostea creștină își întinde aripile sale îngerești pînă la într-ajutorare în multe domenii. Nu ne mai judecă celelalte confesii pornindu-se de la propriul său punct de vedere, ci de la acela al altora, văzînd pe Domnul în frații noștri. În viziunea cosmică a mîntuirii, pe care o înfățișează colosenilor, Sfîntul apostol Pavel vorbește despre împăcarea întregii făpturi cu Dumnezeu prin Iisus Hristos (1, 15—20). Depășind limitele omenești. Apostolul întinde opera mîntuirii asupra întregii făpturi. Această idee este de bună seamă cuprinsă în rugăciunea noastră «pentru unirea tuturor»³⁴.

Spuneam mai înainte că în concepția Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin slujirea Bisericii în lume prezintă o strînsă legătură între demersul ecumenic și angajamentul în favoarea păcii, după cum s-a putut vedea și din citatele prezentate pînă acum în problema ecumenismului. Slujirea lumii prin slujirea păcii constituie însă, separat de ecumenism, o preocupare mai veche a teologului Iustin Moisescu.

În 1953 profesorul Iustin Moisescu publica un foarte interesant studiu în această problemă, *Temeiurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii* (Studii Teologice, V, (1953), nr. 3—4). Este vorba de o lucrare scrisă, fără improvizății lipsite de acoperire, în care se recurge permanent la sprijinul lucrărilor Sfîntilor Părinți și la textul Sfintei Scripturi. Nu lipsește nici una dintre acele analize filozofice și exegetice de mare linete (este vorba de cîntarea îngerească de la Luca 2, 10—14), cu care ne-am obișnuit din alte scrieri, subordonată și aici scopului de ansamblu.

Pentru profesorul Iustin Moisescu pacea este în primul rînd un dat cosmic, o componentă a creației de la începuturile ei. La acest nivel ea

33. Vezi «Glasul Bisericii», XXXVI (1977), nr. 6, p. 516.

34. «Biserica Ortodoxă Română» LXXX (1962), nr. 11—12, p. 1140.

se realizează prin legile naturii, noi, oamenii, fiind chemați să o descoperim aici pe baza revelației naturale: «În noi se răsfrîng ordinea și armonia generală, chemîndu-ne să urmăm calea acestei rînduiri naturale. Desigur, elementele și puterile care alcătuiesc universul se deosebesc între ele, în multe feluri; lăsate în voia soartei s-ar ciocni și ar produce ruină, pretutindeni. Fiecare urmează însă rînduiala firii sale, își păstrează locul și își împlinește rolul său în unire cu celelalte. Legile naturii asigură domnia păcii în univers»³⁵.

Desigur că acest dat creațional nu ocolește incununarea creației, omul. Dimpotrivă, întreaga structură a omului constituie o permanentă afirmare a acestui principiu, la nivelul armoniei dintre părțile corpului, al liniștii interioare și, în sfîrșit, la cel al buneivoinii cu ceilalți oameni și cu universul întreg: «Fiind rînduială a firii, necesară vieții sociale desăvîrșite în lume, pacea se răsfrînge ca lege innăscută în însăși ființa omenească. Armonia deplină dintre diferitele părți ale corpului omenească constituie o dovadă de netăgăduit în această privință. Evident, ca rod al unei însușiri esențiale a vieții omenești, pacea lăuntrică se realizează după ce omul se eliberează de poverile care apasă, în diferite feluri, pe conștiința lui și izbutește să facă drepte toate pornirile sale; iar pacea din afară, între oameni și popoare devine faptă împlinită numai după nimicirea potrivnicilor ei și înscăunarea dreptății la temelii rînduieilor de viață ale lumii. La această țintă înaltă se poate ajunge, fiindcă, în mod firesc, omul este inclinat spre pace cu toți semenii săi, în orice colț al pămîntului s-ar găsi el. *Pacea este virtutea naturală a ființei umane*»³⁶. Dacă realitatea cotidiană a omului dovedește adeseori zi de zi tocmai contrariul, aceasta se datorează căderii omului în păcat și perversității firii sale. Aceasta nu înseamnă însă că voința spre pace ar fi dispărut cu desăvîrsire; a dispărut puțința de a o realiza, însă ca ideal persistă la toate popoarele și în toate timpurile: «Dacă, din pricina tulburării ordinii morale în om, pacea lăuntrică a fost înlocuită cu lipsa de armonie a înclinărilor naturale, iar în afară s-a vădit în dușmănia omului față de semenul său, totuși, năzuința păstrării ordinii firești: liniște în suflete, bună înțelegere între oameni și pace între popoare a rămas, neîncetat, idealul spre care tind toate popoarele din cele mai vechi vremuri pînă astăzi»³⁷. Un deceniu și mai bine mai tîrziu, Prea Fericitul Părinte Patriarh avea să definească această tulburare a ordinii morale, drept o «criză a dragostei»: «este criza încrederii, sau cum putem spune noi în grai creștinesc, privind mai adînc lucrurile, *criza dragostei între oameni*»³⁸. În ceea ce privește persistența păcii sub formă de ideal și apoi de comandament revelațional, profesorul Moisescu face trimiteri largi la poezia și filozofia popoarelor antice, pentru a zăbovi mai insistent la Vechiul și Noul Testament. Concluzia sa constituie în același timp o fundamentare în revelație a conceptului de pace. «Pentru creștini, Dumnezeu este izvorul păcii în lume, fiindcă El voințește să domnească pe pă-

35. Prof. Iustin Moisescu, *Temelurile lucrării Bisericii pentru apărarea păcii*, în Studii Teologice», V (1953), nr. 3 4, p. 250-251.

36. *Ibidem*, p. 251.

37. *Ibidem*, p. 252.

38. «Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena», 1965, p. 34.

mint, ca și în cer, armonia, rânduiala, buna înțelegere, într-un cuvânt, pacea. Tocmai pentru ca pacea din cer să prindă, iarăși chip în lume, Fiul lui Dumnezeu a coborât printre noi, vestind pace pe pământ și bună voie între oameni. Astfel, dacă pentru lumea dinții Dumnezeu este în primul rând, Domn al vieții, în zidirea a doua, El este, îndeosebi, Domn al păcii»³⁹. Putința realizării păcii este așadar indisolubil legată de persoana Mintuitorului, cel care a restabilit pacea între făptura căzută și Dumnezeu: «De veacuri, puterile îngerești împreună cu oamenii așteptau venirea *Domnului Păcii* în lume. Păcatul dinții adusese prăpastie între om și Dumnezeu, tulburare în suflete, vrajbă între oameni și popoare. Taina cea mare și-a început împlinirea ei o dată cu Nașterea lui Iisus în Betleemul Iudeii. Din nemărginită dragoste față de om, Fiul lui Dumnezeu s-a deșertat de slava sa cerească și a coborât în lume pentru a aduce pace între om și Dumnezeu, pace în sufletul omenesc, pace între oameni și popoare»⁴⁰.

Observăm, așadar, că pentru profesorul Iustin Moisescu pacea nu este un simplu accesoriu în istoria mîntuirii, o latură secundară în lucrarea Domnului nostru Iisus Hristos, ci însuși conținutul acestei lucrări, desfășurat pe cele două axe — vertical și orizontal — ale existenței umane. Creștinii primesc în permanență acest dar al păcii cu ajutorul căruia se constituie dreapta lor existență în Dumnezeu și permanența lor intrupare în societate după modelul intrupării lui Hristos: «Asemenea harului, pacea creștină, oricare ar fi forma sub care se prezintă, departe de a se reduce la o simplă dorință, este un dar dumnezeiesc, o putere tainică, din împărțirea căreia rodește unirea omului cu Dumnezeu, liniștea în sufletul credinciosului și buna învoire între oameni»⁴¹.

A fi făcător de pace nu este, după cum lesne se poate vedea, ceva ce să rămîină la latitudinea individului, la bunul plac al său, sau eventual o calitate, realizabilă de către toți oamenii, în toate timpurile. Sintem chemați să participăm concret la opera de mîntuire a noastră, să ne unim cu Hristos pentru a ne uni cu Dumnezeu: «Fără îndoială, pentru credincios, pacea își găsește împlinirea ei desăvîrșită în viețuirea omului cu Dumnezeu, după învățătura descoperită lumii de Domnul nostru Iisus Hristos»⁴². Pe măsură ce oamenii vor progresa în această viețuire cu Dumnezeu, iar lucrarea lor de apărare a păcii între oameni și în lume în general va fi mai rodnică, misiunea Bisericii va fi desăvîrșită, iar oamenii vor viețui într-un tărîm calitativ superior, al fericirii. Mitropolitul Moldovei și Sucevei avea să găsească, aproape douăzeci de ani mai tîrziu, pentru gîndurile exprimate aici, o formulare sintetică, în care exactitatea teologică se împletește cu simțirea arzătoare pe care o sădește un păstor în inimile păstoriților săi: «Pururea să înălțăm rugăciunea către Părintele nostru din ceruri pentru pace; neîncetat să vestim tuturor binefacerile păcii; pretutendeni să facem cunoscută voința noastră de a păzi neclătinată pacea pe care ne-a dăruit-o Dumnezeu prin Fiul său iubit, Domnul nostru Iisus Hristos. Fiecare dintre noi, prin păstrarea

39. Prof. Iustin Moisescu. *Temeiurile...*, p. 262.

40. *Ibidem*, p. 258.

41. *Ibidem*, p. 258.

42. *Ibidem*, p. 250.

drepte credințe, să viețuiască în pace cu Dumnezeu; să păzească și să întărească fiecare dintre noi, prin viețuirea în curăție, pacea din sufletul său; fiecare din noi prin facerea de bine, să trăiască în pace cu semenii săi. Cu toții să ne dovedim împreună lucrători cu Domnul nostru Iisus Hristos la statornicirea păcii în lume, binevestind că făcătorii de pace filii lui Dumnezeu se vor chema»⁴³. Concizia, bogăția de sens, forma în care ni se prezintă, conferă acestor cuvinte caracterul unui indemn liturgic.

Din acest indemn adresat turmei credincioșilor peste care a fost trimis de Dumnezeu să păstorească, Întâistătorul Bisericii noastre și-a făcut un crez, l-a pus chiar în centrul misiunii sale și se raportează la el permanent, nu ca simplu teolog, ci ca păstor care știe că este chemat să răspundă clipă de clipă lui Dumnezeu și că cel care lucrează în toate ale noastre și ale sale este însuși Domnul păcii, Domnul nostru Iisus Hristos: «în mod cu totul deosebit vom spori eforturile noastre pentru apărarea păcii, întrucât pacea se află plasată în însuși centrul misiunii noastre religioase. Impăcarea omului cu Dumnezeu, pacea în sufletul omului și viețuirea oamenilor în pace desăvârșită unii cu alții constituie țelul cel mare al religiei noastre. De aceea, în slujba păcii noi punem adevărurile noastre de credință și zelul nostru statornic de înlăptuire a ei»⁴⁴. De aceea, nu vom conțeni să o propovăduim cu cuvântul și cu fapta, străduindu-ne să stringem în jurul nostru pe toți clericii și credincioșii, făcându-ne cu toții părtași la cea mai frumoasă luptă a oamenilor din toate vremurile — lupta pentru apărarea păcii»⁴⁵.

Autorul prezentei lucrări a crezut că în scrierile Prea Fericitului Patriarh Iustin pot fi descifrate semnele unei deveniri teologice, pe care a încercat să o contureze în rîndurile de față. Cuvîntul «devenire» nu-l folosim aici în nici un caz în sensul de trecere la o stare de perfecțiune de la una de imperfecțiune. Încă de la primele sale scrieri teologul Iustin Moisescu a operat cu o metodă de cercetare perfect elaborată și un sistem de cunoștințe adinc înrădăcinate în tradiția teologică a Bisericii Ortodoxe. Nimic nu se mai putea adăuga în această privință. Și totuși se poate sesiza o trecere de la un domeniu de cercetare teologică la altul, niciodată prin abandonarea celui anterior, ci prin includerea lui într-o treaptă superioară de sinteză, căreia i se deschid pe parcurs perspective teologice din ce în ce mai largi, în care toate elementele anterioare se contopesc într-o sinteză care stă în întregime sub semnul acțiunii de slujire a Bisericii. Această este devenirea al cărei itinerar am încercat să-l conturăm cu credință că după cum nici un moment din existența fiecăruia dintre noi și a noastră a tuturor nu este întâmplător, ci se află sub semnul lucrării Duhului Sfînt care ne cheamă în permanență la mîntuire, tot așa și «devenirea» teologică a Prea Fericitului Patriarh Iustin este susținută de aceeași lucrare tainică care ne îmbrățișează pe noi toți deopotrivă.

43. I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVI (1960), nr. 9—12, p. 516.

44. Gh. Bogdaproste, *art. cit.*, p. 567.

45. *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXIV (1958), nr. 1—2, p. 153.

Implinirea a 75 de ani de viață ai Întâistătorului Bisericii noastre ne dă de aceea tuturor prilejul să experimentăm concret comuniunea tuturor mădularelor Bisericii lui Hristos întreolaltă și să mulțumim fierbinte Părintelui ceresc pentru toată darea cea bună și tot darul desăvârșit ce se pogoară neîncetat peste noi toți și peste toată făptura.

MUZICA BISERICESCĂ LA ROMÂNI ÎN SEC. XX

(partea I)

Diac. conf. dr. Nicu MOLDOVEANU

În ceea ce privește creația muzicală psaltică, se poate afirma că secolul XX, cantitativ vorbind, este ceva mai sărac decât cel precedent, dar calitativ nu trebuie nicidecum subestimat, cum s-a întâmplat adesea, căci el are semnificația lui adâncă în contextul muzicii europene.

În general, protopsalții acestui veac de mari și importante prefaceri și mutații se vor baza pe moștenirea muzicală bisericească lăsată de înaintașii lor din secolul precedent, care, ca și cei din sec. XVIII care au luptat pentru «românirea» definitivă a textului (și nu numai a textului) cîntărilor din Biserica românească, au dus greul deoarece și ei (cei din veacul XIX) și-au desfășurat munca didactică și de creație după o reformă muzicală balcanică foarte însemnată (1814), reformă care, deși prevestea și impunea o simplificare a notației bizantine, își avea greutățile și riscurile ei. Dar, odată stabilită, va prinde rădăcini adânci și va dura până astăzi.

Protopsalții-compozitori sau traducători din veacul XIX, aproape fără excepție cadre didactice la Seminarii și Școli de cîntăreți, vor fi fost aceia care se vor fi bucurat sincer de triumful limbii române și, deci, de faptul că de acum încolo ei și urmașii lor vor auzi cîntîndu-se în Biserica strămoșească numai românește.

Cei din sec. XX vor prelua această scumpă moștenire, dar vor fi preocupati mai mult de stilizarea acestui vast lezaur, de adaptarea melodiilor bisericești la gustul și cerințele vremii, fără să se exagereze însă; apoi vor tatona și vor reuși deplin să înveșmînteze armonie și polifonic acest izvor nesecat de frumuseți artistice și spirituale.

Exact la jumătatea veacului de care ne ocupăm am asistat la o altă reformă, care fără să aibă amploarea și răsunetul celei de la începutul secolului precedent, va fi totuși foarte importantă pentru scopul pe care și l-a propus. Ea nu va schimba aproape nimic în ceea ce privește sistemul de notație psaltică, dar va stiliza și simplifica linia melodică, va unifica și uniformiza cîntările bisericești cu scopul nobil ca tot românul să cînte la fel în biserică, va stabili principiul scrierii pe ambele notații muzicale suprapuse (scrise concomitent) a tuturor melodiilor din slujbele noastre bisericești pentru a fi accesibile și celor care, din pricini justificate, n-au putut învăța notația psaltică, așa încît

tot poporul dreptcredincios să preamărească pe Dumnezeu «cu o gură și cu o inimă», cum ne-au învățat Sfinții Părinți ai Bisericii creștine.

Ca și în studiul precedent¹ vom urmări, fără pretenția de exhaustivitate, situația muzicii bisericești (omofone și corale) tot pe provincii și cronologic.

CAPITOLUL I

PROTOPSALȚI ROMÂNI DIN SECOLUL AL XX-LEA

A. MUNTENIA ȘI OLTENIA

Prima jumătate a sec. XX va fi dominată din punct de vedere muzical de personalitatea complexă a marelui protopsalt, compozitor, literat și jurist Ion Popescu-Pasărea (6.VIII.1871, Pasărea (Ilfov) 10.IV.1943, București).

Tatăl său, preotul Zaharia Popescu, din satul Pasărea, de lângă București, era un foarte bun cântăreț și slujitor de înaltă ținută artistică și morală, calități ce se vor transmite și fiului său, Ion. Bunul său părinte a murit tragic cu câteva luni înainte de a se naște fiul său mai mic, fiind împușcat de niște răufăcători care veniseră într-o noapte de aprilie (1871) ca să-i prade casa. Tot în acea noapte sinistră i-a murit și una din fetele; au rămas orfane trei fete și băiatul cu care mama (presbitera Maria) era însărcinată.

După ce va fi învățat la școala primară din satul natal sau la cea din satul vecin, Brănești, copilul Ion a fost înscris în anul 1883 la liceul «Matei Basarab» din București; după un an se înscrie la Seminarul «Nifon Mitropolitul», unde l-a avut profesor de psaltichie pe venerabilul Ștefanache Popescu († 1911), căruia îi va urma la catedră.

Din 1893 își începe munca de cântăreț de strană la diverse biserici din Capitală. După ce și-a clădit cu trudă o temelie muzicală trainică la Seminarul «Nifon Mitropolitul» din București sub atenta îndrumare a profesorului Ștefanache Popescu, precum și la Conservatorul din capitala țării sub îndrumarea lui Eduard Wachmann, Gh. Brătianu și alții (paralel și-a obținut și licența în Drept și în Litere), va activa ca profesor la ambele Seminarii din București, unde va funcționa până în 1936 când va fi înlocuit de preotul Grigore Costea la Seminarul Central și de arhidiaconul Anton V. Uncu la Seminarul Nifon.

Va funcționa de asemenea ca profesor de muzică bisericească la Conservator (1905—1912) și la Academia de Muzică religioasă din București (1928—1930; 1932—1941)².

1. Diac. conf. dr. Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români în secolul al XIX-lea*, în «Glasul Bisericii», XII (1982), nr. 9—12, p. 883—915 și XLIII (1983), nr. 11—12, p. 597—625.

2. Academia de Muzică religioasă din București s-a deschis oficial prin grija patriarhului dr. Miron Cristea, la 5 mai 1928; în 1939 a fost încadrată în învățământul universitar românesc, iar la 1 octombrie 1941 fuzionează cu Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică, devenind una din cele șase secții ale acestuia, secție la care preda preotul Ioan D. Petrescu (Cânt gregorian și paleografie bizantină), preotul Paraschiv Angelescu (Liturgică și Imnologie), compozitorul Paul Constantinescu (Armonie, contrapunct și compoziție bisericească) și protopsaltul Gheorghe Dimitrie E. Cutava (Muzică psaltică).

Om de talent, dar și practic, ca și Anton Pann, Ion Popescu-Pasărea și-a creat matrițe pentru notele psaltice pe care zețarii Tipografiei Cărilor Bisericești le culegeau ca pe litere. Astfel, a reușit, fără prea mari greutăți, să tipărească numeroase cărți de cîntări bisericești, colecții de cîntece și comori populare și patriotice, colinde, cărți didactice, studii, articole ș.a.³

Iată lista cărților muzicale tipărite de Pasărea de-a lungul unei jumătăți de veac:

Sujba Sfîntului Spiridon, București, 1895; *Colecțiune de imne școlare compuse de Ștefanache Popescu, Pană Brăneanu și alții*, București, 1900; *Podobiele, troparele Învierii și alte cîntări din Triod și Pentecostar*, București, 1904; *Cîntările Sfintei Liturghii*, București, 1905; *Cîntările Sf. Liturghii pentru corurile satești*, București, 1908; *Cîntările de la Tedeum, sfeștanie, înmormîntare și parastas*, București, 1910; *Colecțiune de cîntările Sfintei Liturghii*, București, 1911; *Prohodul Domnului nostru Iisus Hristos*, București, 1913 și 1920; *Cîntările Sfintei Liturghii*, București, 1914; *Colecțiune de cîntările Sfintei Liturghii*, București, 1919; *Cîntările Sf. Liturghii armonizate pentru două voci*, București, 1923 și 1928; *Cîntările Utreniilor de duminică*, București, 1922 și 1928; *Cîntările Nașterii Domnului și cîntările Sfinților Trei Ierarhi*, București, 1924; *Cîntările Triodului*, București, 1903, 1913, 1925; *Catavasierul*, București, 1908 și 1927; *Cîntările vecerniilor de sîmbătă seara*, București, 1931; *Liturghierul de strană*, București, 1931; *Noul Idiomelar*, București, 1933; *Cîntările Sf. Liturghii pe notație liniară pentru trei voci*, București, 1934; *Cîntările Sf. Liturghii*, Craiova, 1937; *Pentecostarul*, București, 1936 și 1941; *Podobierul*, București, 1940; *Colecțiune de cîntări bisericești ulese*, București, 1921, 1925; *Culegere de cîntări bisericești ce se cîntă de către preoți*, București, 1940 și altele.

La acestea să mai adăugăm și «*Principii de muzică bisericească orientală (psaltică)*», București, 1897, 1923, 1939, 1942.

În ce privește cîntarea psaltică tradițională I. Popescu-Pasărea își exprima astfel concepția: «...Și dacă sîntem a păstra toate produsele trecutului nostru românesc, evident trebuie să păstrăm și această comoară a Bisericii, care este cîntarea psaltică tradițională, lăsînd drum liber evoluției lente și naturale, care utilizînd geniul muzical românesc, ne poate crea, într-un timp dat, o cîntare specific românească, care să păstreze legătura vie cu Orientul Ortodox, de care ne leagă tot trecutul Bisericii și Neamului nostru»⁴.

Iar cu privire la armonizarea cîntărilor bisericești, ceea ce cei care se ocupă mai intens cu aceasta să pună bazele unei cîntări armonice avînd ca motiv tot muzica psaltică fiindcă «în repertoriul actual

3. Lista tipăriturilor privește numai lucrările muzicale bisericești, căci I. Popescu-Pasărea a compus și tipărit mult mai multe. Nu ne vom referi la lucrările publicate disparat, mai ales în revista «Cultura», pe care a condus-o aproape 30 de ani neîntrerupt și nici la Repertoriile corale ale Societății învățătorilor illoveni (Buc. 1910, 1911, 1923, 1924), sau la Colecțiunile de cîntări bisericești, imne școlare și cîntece populare (Buc., 1921) etc.

4. Ioan Popescu-Pasărea, *Evoluția cîntării psaltice în Biserica Ortodoxă Română*, în «Cultura», XXX (1941), nr. 1—2, p. 6—7, nr. 3, p. 21—23.

(aceasta era pe la 1930) al muzicii bisericești corale se găsesc arii zvăpăiate și fără nici o coeziune logică între ele, melodii de polcă, valsuri, marșuri — sub care se găsesc cu nesocotință așternute texte religioase»⁵.

Melodiile sale se caracterizează prin concizie, stilizare, frazare perfectă, prozodie, logică.

A avut ca izvoare tipăriturile lui Dimitrie Suceveanu, ale lui Ștefanache Popescu și, ciudat dar adevărat, mai puțin ale lui Macarie și Anton Pann. Se vede că avea gusturi comune cu D. Suceveanu, căci în cărțile sale tipărite, fie că sînt creații personale, fie că sînt compilații, cel care figurează cu cele mai multe cîntări este D. Suceveanu.

I. Popescu-Pasărea a creat cu adevărat o epocă în muzica bisericească românească. Tipăriturile sale muzicale, le găsim și astăzi pe la bisericile și minăstirile din toată țara. A abordat și studii de istoria muzicii psaltice și chiar probleme de muzicologie mai speciale, cum ar fi interferența între muzica populară și cea psaltică la români, constatînd că și una și alta au exercitat influențe asupra celeilalte. În sensul acesta afirmă că cele mai frumoase cîntări pe glasul 5, compuse de Anton Pann, Ștefanache Popescu și alții, sînt influențate de geniul popular românesc, fără însă ca acestea să se abată prea mult de la tiparele cîntării bizantine.

Se refera la Tatăl nostru, Crezul, Răspunsurile pe glasul 5, Doxologia agem și hisar compuse de Anton Pann; la Axionul agem compus de Ștefanache Popescu și la compozițiile sale: «Nădejdea mea», Taina creștinătății, Acum slobozește și Fericirile pe glasul 5.

Sau invers: cîntări populare create mai tîrziu au împrumutat ceva din muzica psaltică. Se referă în special la cîntecul revoluționar «Mugur, mugure!» pe care îl compară cu Ziua învierii (Slava de la Paști).

A murit la 10 aprilie 1943, fiind prohodit de un sobor mare de preoți la biserica Sf. Spiridon Nou, iar somnul de veci și-l doarme lingă părinții săi, în cîmîtirul minăstirii Pasărea.

Ion Popescu-Pasărea era de o eleganță extraordinară. Era un tip robust, cu mustață bogată, avînd trăsături alese de om nobil. Deși în poze pare sobru, distant, totuși, după mărturiile unor foști elevi ai săi, era o fire foarte prietenoasă. Dovada cea mai elocventă în sensul acesta este respectul unanim și liber consimțit, aproape de adorare, al tuturor cîntăreților din țară și al tuturor preoților și învățătorilor, foști elevi de-ai săi.

Și astăzi cîntăreții din București săvîrșesc cu smerențe slujba parastasului în memoria marelui muzician în fiecare an în joia din Săptămîna luminată.

De cite ori a avut prilejul acest mare om și-a spus cuvîntul său autorizat în ceea ce privește trecutul, prezentul și — culmea! — viitorul muzicii psaltice. A fost într-adevăr un vizionar.

Nu numai că a prevăzut ci a început el însuși acțiunea de unificare și uniformizare a cîntărilor psaltice tradiționale pentru a fi stilizate și accesibile tuturor categoriilor de credincioși.

⁵ Idem, *Liturghia corală în stil bizantin*, în «Cultura», XXII (1932), 4, p. 7—8.

Ion Popescu-Pasărea a întemeiat și a condus societățile muzicale: «Macario», «Cucuzel», și vreme de peste 40 de ani «Asociația generală a cîntăreților bisericești din România» al cărui organ era revista «Cultura» fondată tot de el în 1911 și condusă pînă cînd s-a retras la pensie (se pare că chiar și după aceea)⁶.

Athanasie Iordănescu s-a născut în jurul anului 1870. Deocamdată nu știm unde anume, dar dacă avem în vedere că, după spusele lui, era în 1883 «ucenic al casei» părintelui Silvestru, fratele mitropolitului Ghenadie Petrescu, la mînăstirea Cernica și că tot aici a învățat meșteșugul psaltichiei; apoi faptul că îndeplinea funcția de prim cîntăreț la Afumați, apoi la schitul Pantelimon de lângă București (pe insulă) din 1885 și probabil pînă în 1925, cînd a intrat în monahism, precum și acela că în 1916 făcea parte din comitetul de redacție al revistei muzicale «Albina»⁷ din București putem afirma că era din părțile acestea.

Se știe sigur că a fost și funcționar la Tribunalul din București pînă în 1925 cînd probabil se pensionază și intră în monahism la mînăstirea Cozia, unde funcționa o Școală de cîntăreți bisericești și unde Athanasie a fost solicitat să predea cîntările psaltice. După călugărie s-a numit Amfilohie, așa cum este cunoscut în muzica bisericească.

Bănuiim că la hotărîrea sa de a intra în monahism a contribuit și faptul că și-a pierdut soția cu care trudise din greu pentru a-și crește copiii (unul din băieții a fost preot la Slănic-Moldova). A murit în anul 1937.

Iată ce mărturisește Amfilohie la p. 30 a Buchetului său (este vorba de *Buchet de muzică psaltichii*, București, Tipografia Cărilor Bisericești, 1934, 429 p.): «În lunga mea carieră de cîntăreț bisericesc am servit neîntrerupt peste 40 de ani, de la 1885 mai 1, pînă la 1925

6. Viorel Cosma, *Muzicienii români. Lexicon*, București, 1970, p. 363—365; Mihail Gr. Postușnicu, *Istoria muzicii la români*, București, 1928, p. 55—56; Pr. I. Anca, *Amintiri despre I. Popescu-Pasărea*, în «Cultura», XXVII (1937), nr. 1—2, p. 12—14; George Breazu, *Omajiu lui I. Popescu-Pasărea*, în «Cultura», XXVI (1936), 9—11, p. 7—12; I. Popescu-Pasărea, *Muzica bizantină*, în «BOR», XLIX (1930), nr. 5—6, p. 206—211; idem, *Problema transcrierii muzicii psaltice*, în «Cultura», XXVI (1936), 9—11, p. 19; Diac. drd. Ioan Boștenaru, *Profesorul Ion Popescu-Pasărea și uniformizarea cîntării psaltice* — la o sută de ani de la nașterea sa, în «Studii Teologice», XXIII (1971), nr. 9—10, p. 727—735; Diac. prof. Marin Velea, *Profesorul și compozitorul Ion Popescu-Pasărea — 40 de ani de la moartea sa*, în «Glasul Bisericii», XLII (1983), nr. 4—5, p. 286—290.

7. Rev. «Albina» nr. 1 și 2, 1916, a apărut sub direcția lui Petre Chirculescu (funcționar și cîntăreț la biserica Coțca din București), în tipografia «Albina muzicală», Pantelimon P. Chirculescu, str. Traian nr. 10 bis. Colaboratori erau: G. Ionescu, fost profesor de muzică și dirijor de cor la biserica Sf. Gheorghe Nou din București; Athanasie Iordănescu, funcționar și prim-cîntăreț la biserica Sf. Pantelimon (făcîndu-și Spitalul civil); C. M. Constantinescu, avocat și prim-cîntăreț la biserica Domnița Bălașa; C. N. Georgescu-Breazu, profesor de muzică; Păun I. Belu, cîntăreț la biserica Sf. Vineri-Herăscu, maestru al Cercului de studii muzicale «Părintele Macario» din București; A. Constantinescu, sub-șef de birou la CFR și prim cîntăreț la biserica Sf. Nicolae-Tabacu, Const. Dobrogeanu.

Petre Nițulescu, *Muzica românească de azi*, București, 1939, la capitolul Culegători de cîntece populare pe notație psaltică, menționează printre alții și pe Athanasie Iordănescu.

Unele informații cu privire la viața lui Amfilohie Iordănescu le-am obținut prin bunăvoința protopsaltului Dimitrie Crăciunescu de la biserica Dușmanii Olteci din București, cărui îi mulțumesc călduros și pe această cale.

octombrie 1; am intrat în tagma monahală la Sf. Mănăstire Cozia, unde am predat muzica bisericească la școala de cîntăreți de aici. După patru ani, adică în 1929, noiembrie 1, am trecut ca preot deservent la catedraia din Cîmpu-Lung (Mănăstirea Negru Vodă) și aici am predat muzica bisericească la școala de cîntăreți, pînă în 1 noiembrie 1930, cînd am trecut tot ca preot deservent la Sf. Mănăstire Pasărea, unde mă găesc și astăzi (1934).

Intr-adevăr, în acest interval lung, ca cîntăreț, am practicat și executat tot felul de cîntări bisericești; în același timp, m-am așezat și pe scris. Am tradus din grecește, am compus și am scris tot felul de cîntări existente în biserică, încît se poate zice că n-a rămas ceva ne-compus și nescriș de mine».

Compunerile și scrierile sale se cuprind în 15 volume, după cum însuși mărturisește, dar multe din acestea au rămas în manuscris. Unele din manuscrisele sale psaltice au fost predate de curînd Bibliotecii Centrale de Stat din București, de către un urmaș (probabil nepot) al său. Acestea datează din vremea cînd Athanasie (Amfilohie) Iordănescu era cîntăreț la schitul Pantelimon. Le vom analiza într-un studiu special. Și la Biblioteca Academiei R.S.R. există trei manuscrise (4342, 4343, 4344) copii ale Athanasie Iordănescu în anul 1890 și respectiv 1896, cînd era cîntăreț la Afumați.

Buchetul său muzical, pe care a reușit să-l tipărească, cuprinde cîntările vecerniei, utreniei, Sfintei Liturghii și irmoase calofonice.

Pe paginile 1—2, Amfilohie a așezat două compoziții dedicate episcopului Constanței, Gherontie Nicolau. Este vorba de imnul «Lumină lină» și imnul arhieresc, ambele pe glasul 5. Între paginile 3 și 29 a plasat Teoria Muzicii bisericești orientale (Psaltichie) — «extras din Teoreticonul cel Mare lucrat de mine în anul 1920». Paginile 31—72 cuprind cîntări la vecernia mare; p. 73—138 cîntări la utrenie; p. 138—154 cuprind diverse cîntări ca: Slava laudelor de la Adornirea Maicii Domnului, svetilna «Apostoli de la margini» pe două voci, Slava Sfinților Părinți, Suflete al meu, cîntări de la Acatist, de la denii etc.; p. 154—184: Slavoslovii originale pe opt glasuri precum și slavoslovია lui Ghe-lasie; p. 185—189: Nu pricep Curată, de Dimitrie Suceveanu; p. 190: Cîntări la Învierea Domnului; p. 201—409: Cîntări de la Sfînta Liturghie a Sf. Ioan, a Sf. Vasile și a Sf. Grigorie Dialogul: antifoane, trisaghioane, heruvice, răspunsuri, axioane etc.; p. 410—429: irmoase calofonice.

Interesante ni se par unele note de subso! pe care le adaugă autorul Buchetului, ca de exemplu: p. 310: «Acest acsion (glas 5. n.n.) l-am învățat cum îl practica preotul Dimitrie (orb) din comuna Afumați, fost elev al lui Anton Pann, decedat în 1889»; p. 318: «Acest acsion (glas 8 n.n.) este primul care l-am compus în anul 1889»; p. 322: «Acest acsion l-am lucrat identic cum îl cînta Moș Ionică fost cîntăreț la biserica Lucaci din București, decedat în 1904»; p. 328: «Acest acsion este primul pe care l-am învățat pe de rost, de la Părintele Silvestru, fratele mitropolitului Ghenadie Petrescu, aflîndu-mă ca ucenic al casei în anul 1883 în mînăstirea Cernica, iar meșteșugul Psaltichiei l-am învățat de la Părintele Cleopa ieroschimonahul, protopsaltul Cernichii de pe acele vremuri».

Despre structura cîntărilor compuse el însuși spune: «Conformindu-mă timpului, am căutat să redau cîntărilor din acest buchet o formă simplă, ușoară și plăcută, așa cum se obișnuiește a se cînta astăzi în biserică...» (Prefața Buchetului muzical).

Acest «Bucheți de Muzică», deși n-a avut răspindirea și priza pe care au avut-o cărțile contemporanului său I. Popescu-Pasărea, rămîne totuși o antologie de cîntări bisericești foarte bogată și importantă nu atît din punctul de vedere al compozițiilor lui Amfilohie, cit pentru alegerea acestor cîntări alcătuite de diverși autori ca și pentru muzica pe care a depus-o acest protopsalt mai puțin cunoscut.

A mai tipărit zece fascicule de cîte 32 de pagini, cuprinzînd cîntările Utreniei de duminică pe cele opt glasuri, podobii, svetlne, voscresne, slavoslovii (București, 1937), după Dimitrie Suceveanu.

Episcopul Gherasim Safirin (1849, comuna Izvorul, jud. Mehedinți — 1922 Frăsinei, jud. Vilcea), — publică în 1908, la București, o colecție de «Culegeri de cîntări bisericești» ce cuprinde compoziții ale mitropolitului Iosif Naniescu, precum și compoziții, traduceri, și prelucrări personale. Între 1876—1899 a fost profesor și director al Seminarului din Rîmnicu-Vîlcea, apoi între 1900—1911 episcop de Roman.

În 1914 tipărește la București «Sobornicariu» (550 p.), o antologie completă de cîntări bisericești. A mai tipărit «Anastasimatarul», «Noul Știubei Muzical», «Catavasiile Bunevestiri» ș.a.

Alt ierarh iubitor de muzică a fost *Nîton Nicolescu-Ploieșteanu* (București, 1860—1922), tatăl compozitorului Simeon Nicolescu. S-a remarcat nu numai ca bun administrator, ci mai ales ca un desăvîrșit cîntăreț și slujitor. A fost arhiepiscop la Domnița Bălașa, vicar al Mitropoliei din București, iar din 1909 pînă în 1922 episcop al Dunării de Jos.

A tipărit la București, în 1902, «Carte de muzică bisericească pe psaltichie și note liniare pentru trei voci» care cuprinde, în cele 400 de pagini, un compendiu de istoria muzicii bisericești orientale și toate cîntările necesare preoților și cîntăreților. Notele psaltice au fost lucrate la Viena cu cheltuiela creștinului Iorgu Dumitrescu din comuna Podul Bărbierului-Răcari, satul natal al muzicianului bizantinist. pr. Ioan D. Petrescu-Visarion (1884—1970).

Episcopul Evghenie Humulescu-Piteșteanu (1870—1931) a fost unul din cei mai desăvîrșiți slujitori ai Bisericii românești. De la el ne-a rămas troparul Sf. Spiridon pe glasul 1, compus pe cînd era protopsalt la biserica Sf. Spiridon-Nou din București, ca și Sfinte Dumnezeule. pe glas 1, ce se cîntă la Liturgia arhierescă ș.a.

Dar cel mai popular a devenit al său «Iubi-le-voi, Doamne», pe glasul 5, de la Sf. Liturghie, prelucrat și armonizat pentru solo tenor și cor mixt de prof. N. Lungu, iar pentru cor bărbătesc aranjat de N. Moldoveanu.

Episcopul Gherontie Nicolau (1866—1948) a tipărit la București, în 1939, «Îndrumătorul liturgic» (623 p., format mare), ce cuprinde cîntări de la vecernie cu litie și priveghere, și cîntări de la cele trei liturghii ortodoxe. Cîntările sînt scrise cu notația psaltică, alături de cea liniară, adăugată de cîntărețul moldovean Alexandru Raicu, maestru de muzică și protopsalt al Sf. Episcopiei de Huși.

De la Episcopul Gherontie ne-a rămas, pe lângă multe alte cîntări, un «Veniți să ne închinăm», pe glasul 5, foarte măiestrit alcătuit⁸.

Gheorghe Diaconu s-a născut în 1875 într-un sat de pe lângă Huși. După ce va fi absolvit o școală de cîntăreți sau chiar Seminarul de la Huși, a venit în Dobrogea, fiind angajat ca protopsalt la catedrala din Constanța.

Între timp și-a făcut și Conservatorul și a fost încadrat ca profesor la Seminarul Teologic din Constanța, înființat după primul război mondial.

În 1923 a luat ființă Asociația cîntăreților, filiala Constanța, purtînd numele Sfîntului Ioan Damaschin, Președinte a fost ales profesorul Gh. Diaconu, care era apreciat foarte mult de I. Popescu-Pasărea. Cunoștea bine ambele notații muzicale.

A compus și a armonizat pentru cor mixt, bărbătesc sau voci egale mai multe cîntări dintre care amintim:

«*Întru mulți ani, Stăpîne*», pe toate glasurile; axioane pe glasurile 1 și 4; heruvic pe glasul 1; heruvicul «*Acum puterile cerești*», pe glasul 8, pentru cor mixt; *Slava din Sfînta și marea Vineri*; *troparul Sf. Constantin și Elena*, glas 8, pentru 3 voci; *Condacul de la Acatistul Mîntuirii*, glas 8; *Condacul de la Acatistul Mîntuirii*, glas 8; *Suflete al meu*, pe glas 5, pentru cor mixt; imn funebru; *Nu pricep, Curată*, glas 3, după D. Suceveanu, pentru 3 voci; *Apărătoarei Doamnă*, pentru 3 voci; *Răspunsurile Sf. Liturghii* după Anton Pann și T. Teodorescu; *Privegheați și vă rugați*, de Gh. Popescu-Brănești, transpuse pe notație psaltică⁹.

Arhidiacon Ion Mardale (Drănic-Gorj, cca 1890 — Rim. Vilcea după 1947), a fost arhidiacon slujitor la catedrala din Rîmnicu-Vilcea și profesor de muzică la Seminarul din localitate (1924—1947). Era prieten bun cu Ion Vidu și mai ales cu Sabin Drăgoi, de la care avem o serie de scrisori de la și către I. Mardale.

A alcătuit cîteva cărțuții de colinde și a transpus pe notație psaltică pentru cîntăreții bisericești care nu cunosc notația liniară. Liturghia Sf. Ioan Chrisostom, scrisă de Ion Vidu în Fa major. A fost publicată la Rîmnicu-Vilcea, Tipografia Cozia, în 1930, cînd Ion Vidu fusese invitat la cursurile de vară cu cîntăreții la mînăstirea Cozia. A mai tipărit: *Cîntări corale pe ambele muzici*, vol. I, București, 1926; vol. II, 1929, *Colinde și cîntece de stea*, Rîmnicu Vilcea, 1937, ș.a. Cea mai reușită compoziție a diaconului Mardale o constituie Fericirile pe glasul 8 arm. pentru 3 voci.

Arhidiaconul I. Mardale i-a urmat la catedra de muzică de la Seminarul vilcean, talentatului compozitor *Ion C. Sgondea* (1880—1924), care activase aici din 1909, stîns din viață, în floarea tinereții, la numai 44 de ani. Nu știm de unde era, dar știm că este înmormîntat la Cîmîtirul Sf. Vineri din București. Are compoziții bisericești, patriotice și de factură populară, dar cele mai multe s-au pierdut.

8. Pr. Timotei Popa, *Activitatea muzicală bisericească la Seminarul Teologic din Constanța*, (Teză de licență, dactilografată), București, 1979.

9. I. Popescu-Pasărea, *Liturghierul de strand*, București, 1925, p. 128.

La Craiova se remarcă figura cîntărețului și poetului *Chiriță G. Rosescu* (1845—1912), originar din Negoiești-Doi, urmașul lui T. Castriano. la biserica Madona Dudu, care, «pe lângă practica muzicală, mai îndeplinea și una extra-bisericească și patriotică», zice M. Poslușnicu, referindu-se cu siguranță la faptul că C. Rosescu era și poet și compozitor de muzică patriotică¹⁰.

Chiril Popescu s-a născut la 4 octombrie 1897 în comuna Cerbureni, jud. Argeș. După absolvirea școlii elementare (1904—1908) și a gimnaziului (1909—1912), se înscrie în 1913 la Școala de cîntăreți din Curtea de Argeș, intenționînd să-l urmeze pe tatăl său la strana bisericicii. Dar protopsaltul — compozitor Ioan Zmeu, remarcîndu-l, l-a oprit psalt în strana stîngă la minăstirea lui Neagoe, căci în strana dreaptă cînta el, profesorul.

Ioan Zmeu îl va lăsa urmaș și la catedra de muzică de la Școala de cîntăreți din localitate.

În 1925 se înscrie la Conservatorul din București, iar în 1928, cînd se deschide oficial Academia de muzică religioasă, Chiril Popescu se va înscrie și aici, absolvînd cu succes în 1932. În același an a fost numit profesor titular pentru catedra de muzică psaltică la Școala de cîntăreți din Curtea de Argeș, unde va funcționa pînă în 1942, în ultimii trei ani îndeplinind și funcția de director.

În 1942 școala se va muta la minăstirea Turnu și va funcționa aici pînă în 1949 (în ultimii doi ani și aici va fi director). În 1949 va fi transferat la Seminarul din Craiova, iar din 1954 la Curtea de Argeș.

Din 1956, pentru meritele sale deosebite și pentru munca serioasă depusă la formarea atîtor și atîtor serii de preoți și cîntăreți, va fi promovat în postul de asistent pe lângă Conferința de Cîntare bisericească și ritual de la Institutul Teologic Universitar din București, unde funcționase cîțiva ani mai înainte și arhidiaconul Anton V. Uncu.

În 1960 s-a retras la pensie, dar n-a încetat o clipă să cînte la strana vreunei biserici.

În 1971, fiind în depline puteri fizice și intelectuale, a fost rechemat să suplinească catedra de muzică psaltică de la Seminarul din București (1976).

Astăzi, la cei 89 de ani ai săi, se simte bine și activează încă.

Prima sa lucrare tipărită a fost *Prohodul Domnului* pentru una, două, trei și patru voci, atît pe notație liniară cît și pe notație psaltică (Pitești, 1936), în colaborare cu Mihail Chiriță și Chiriță I. Chiriță.

A mai tipărit *Služba Sfîntului Dimitrie cel Nou*, ale cărui moaște se află la Catedrala Sfîntei Patriarhii, apărută în revista «Glasul Bisericii», nr. 3—4 și 7—8 pe 1978 și pe care studenții teologi și elevii seminarisți o cîntă an de an de ziua Sfîntului.

A mai compus slujba Sfîntilor Serghie și Vach, slujba Sfîntului Nifon și a Sfîntei Tatiana, diverse doxologii, cîntarea de la prohod «Venii să fericim pe Iosif» și o alta care se obișnuiește a se cînta la

10. Alexie Buzera, *Chiriță Rosescu — cîntăreț bisericesc și poet craiovean*, în «Mitropolia Olteniei», XXV (1973), nr. 3—4, p. 233—239; Diac. Conf. Dr. Nicu Moldoveanu, *Războiul de independență — izvor de inspirație în muzica românească*, în «B.O.R.» XCV (1977), nr. 5—6, p. 517; M. Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 61.

inmormintări și la mese de obște, «De vreme ce eu păcătosul» (sau «Lume deșartă și degrab trecătoare»), ambele pe glasul 5.

Stilul său pare a fi o sinteză a înaintașilor săi: Anton Pann, Macarie, Varlaam și schimonahul Nectarie.

Din 1964 își va aduce o contribuție importantă la migăloasa muncă de uniformizare și unificare a cîntărilor bisericești (Cîntări la Taine și Terurgii, Cîntările Penticostarului).

Grigore Costea (24.I.1882 — Tazlău (Neamț), 13.VI.1963, București) a urmat lui I. Popescu-Pasărea la catedra de muzică psaltică de la Seminarul Central din București. Absolvent al Seminarului teologic din Iași (1894—1901), licențiat în teologie (1901—1905) și absolvent al Conservatorului din București, va funcționa între 1912—1936 ca profesor de muzică la Seminarul din Galați și apoi la Seminarul Central din București (1936—1941) și la Seminarul monahal de la Cernica.

Ca și cei menționați puțin mai sus preotul Grigore Costea a compus mai puțin, activitatea sa canalizîndu-se în direcția didactică. I. Popescu-Pasărea îi tipărește în *Idiomelarul său* o Slavă la Buna Vestire, pe glasul 6.

Din 1951 și-a pus întreaga sa capacitate și putere de muncă în slujba noului curent de uniformizare și unificare a cîntărilor psaltice bisericești, tipărind împreună cu profesorii Nicolae Lungu și Ion Croitoru (apoi cu preotul prof. univ. dr. Ene Braniște): *Gramatica muzicii psaltice, Vecernierul, Utrenerul, Cîntările Sf. Liturghii și Cîntările la Taine și Terurgii*.

Anton V. Uncu (18. I. 1908 Beibugeac (Tulcea), 5 XII. 1976, București), a fost arhidiacon la Catedrala Sfîntei Patriarhii timp de 23 de ani, apoi preot la biserica Sf. Treime-Ghencea, timp de 14 ani.

Rămînînd orfan de mic, a crescut pe la orfelinate. În 1923 fiind la orfelinatul din Cîmpulung-Muscel va fi repartizat, datorită aptitudinilor sale muzicale excepționale, la «Seminarul orfanilor de război», din aceeași localitate.

Imediat după absolvirea Seminarului (1930) a fost încadrat pe postul de cîntăreț la Catedrala Sf. Patriarhii, unde va funcționa pînă în 1932, cînd se înscrie la Facultatea de Teologie, pe care o absolvă în 1936. În 1935 fusese hirotonit diacon pe seama bisericii Sf. Gheorghe-Nou, iar în 1939 va fi transferat la Catedrala Patriarhală.

În 1936 a fost printre primii studenți înscriși la Academia de Muzică religioasă, care fusese înființată în 1928 la București de către patriarhul Miron. Aici îl va cunoaște bine pe marele profesor protopsalt I. Popescu-Pasărea care l-a recomandat cu toată căldura la catedra de muzică bisericească de la Seminarul «Nifon Mitropolitul».

Așa se face că, în 1936, a fost numit profesor la această catedră, unde a funcționat pînă în 1948; în 1949 a fost numit asistent pentru muzica bisericească la Institutul Teologic Universitar din București.

A compus și tipărit *Cîntările Sfîntei și dumnezeieștii Liturghii* în 1943, *Anastasimatarul* în 1945 și *Antologhionul* (antologie de cîntări bisericești) în 1947. În 1951 revizuieste și publică pe ambele notații suprapuse, împreună cu prof. Nicolae Lungu, *Cîntările Sf. Liturghii și cîntări la cateheze*, după melodii tradiționale din Biserica Ortodoxă Română. Au rămas încă multe cîntări în manuscris (Idiomelarul lui

D. Suceveanu, completat și transliterat cu caractere latine, Teoreticon. Slujba Inmormintării preoților de mir, Slujba Cuvioasei Parascheva etc.).

Protopsalt și compozitor, caligraf și profesor, cleric și cîntăreț desăvîrșit, A. V. Uncu a compus parcă pe măsura vocii sale, care avea o întindere foarte mare, cîntări care constituie pietre de incercare pentru cîntăreții cei mai versați, prin ambitusul lor larg, prin desele modulații, cu melisme bogate, cu fraze largi, dar bine închegate, cu prozodie și naturalețe.

Se observă oarecare evadare din stilul concis al epocii, sfidînd parcă cu bună știință tendințele acestea de simplificare poate exagerată¹¹.

Trebuie să menționăm aici și numele cîtorva călugărițe care s-au îndeletnicit cu tipărirea unor volume de cîntări bisericești.

Astfel, monahia *Epharia Moisescu*, «cîntăreață a Sf. Monastiri Țigănești, elevă a domnului Ștefan Popescu» (este vorba de protopsaltul Ștefanache Popescu, 1824—1911), profesor de muzică bisericească la Seminarul Nifon din București, tipărește la București, în 1900, «*Slujba Acoperămîntului Maicii Domnului*» (32 p.).

O altă ucenică a lui Ștefanache Popescu și foarte apropiată acestuia a fost monahia *Magdalena Nicolescu*, vestită cîntăreață la minăstirea Zamfira, din județul Prahova, unde de altfel își doarme somnul de veci și marele protopsalt. Aceasta a compus și tipărit la București, în 1902, *probabil tot cu concursul și sub îndrumarea directă a lui Ștefanache*, «*Slujba Sf. Dimitrie Basarabov și a Sf. Mucenițe Filoteia*» pe muzică orientală cu tactul îndoit (65 p.).

Lazăr Ștefănescu, fost profesor la Școala de cîntăreți din Turnu-Severin, înființată în 1893, și protopsalt la biserica «Adormirea Maicii Domnului», «compozitor de muzică orientală (psaltică), care la 5 aprilie 1898 dă la iveală interesante lucrări muzicale pentru preoți și cîntăreți»¹². Este vorba de lucrarea prezentată Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în 1897 pentru aprobare, spre a fi tipărită, pe care comisia raportoare, în frunte cu episcopul muzician Nifon Nicolescu-Ploteșteanu, o respinge la început, recomandînd să fie revăzută, dar lucrarea va apare un an mai tîrziu sub titlul: *Teoria principiilor elementare de muzică bisericească și Anastasimatarul teoretic și foarte practic aranjat în modul cel mai apropiat*, de Di. Lazăr Ștefănescu¹³.

Pr. econom *Meletie Răuț* și Pr. econom *Ioan Stănescu*, foști profesori de psaltichie la Școala de cîntăreți din Rîmnicu Vilcea, înființată în 1894, de asemenea au supus aprobării Sfîntului Sinod, tot în 1897, tipărirea volumului: «*Cîntările glasului 1 din Anastasimatar*». Autorii sînt apreciați de către comisia raportoare ca buni cunoscători ai psaltichiei: de aceea li se recomandă să corecteze lucrarea și s-o tipărească¹⁴.

11. Diacon. Conf. Dr. Nicu Moldoveanu, *Profesorul, protopsaltul și clericul Anton V. Uncu*, în «B.O.R.», XCVIII (1980), nr. 9—10, p. 1011—1015 + 20 pagini muzicale.

12. Mihail Gr. Postolnicu, *op. cit.*, p. 67. Aici s-a strecurat o greșeală de tipar: nu S. Ștefănescu ci L. Ștefănescu.

13. Vezi «B.O.R.», XXI (1898), nr. 11—12, p. 244—245.

14. Idem, p. 242—243.

Meletie Răuț a fost urmașul la catedra de la Seminarul vilcean al lui Oprea Dumitrescu. A funcționat între 1891—1901. Tot la Școala de cîntăreți, la începutul veacului nostru se distinge figura protopsaltului *Ioan Stamate* (Botoșani, 1858 — Rîmnicu Vilcea 1913)¹⁵.

Damian S. Rânzescu (Birjád, 28. III 1862 — București, 19. IV. 1948), fost profesor de Muzică psaltică la Școala de cîntăreți din Birlad, între 1884—1912, apoi la Școala de cîntăreți din Sfînta Mitropolie a Bucureștilor, între 1912—1925, înlocuindu-l la conducerea acesteia pe *Dimitrie Cutava*, de care va fi vorba mai jos, și pînă în ultima clipă a vieții protopsalt la biserica *Silvestru* din București.

Bătrînul protopsalt, îndrumătorul altor generații de cîntăreți și compozitori¹⁶, organizase la Birlad Asociația Cîntăreților birlădeni, iar aici, în Capitală, era membru în conducerea Asociației generale a Cîntăreților bisericești din România¹⁷.

A compus mai multe cîntări dar foarte puține a tipărit. Menționăm *Slava de la Vecernia Sf. doctori fără de arginți, Cosma și Damian*, pe glasul 6, publicată în rev. «Cultura», 1929, nr. 9—10, p. 10. S-a pensionat la 1 martie 1938. la strana bisericii *Silvestru* urmîndu-i C. Ciobănescu.

Va fi urmat la conducerea Școlii de cîntăreți din Sfînta Mitropolie de protosinghelul *Teofil Ionescu*¹⁸ († 1976).

Dimitrie Gheorghe E. Cutava (Galați, 10. XII, 1887 — București 1971). După ce termină liceul la Galați se înscrie la Facultatea de Teologie din București, studiază și la Conservatorul de aici (1903—1908), iar mai tîrziu (1925—1926) la Universitatea din Atena.

A condus, împreună cu T. Ionescu, Școala de cîntăreți bisericești din Sf. Mitropolie a Bucureștilor (1895—1912), a fost protopsalt la Mitropolie (1903—1913) și la biserica greacă și a predat onorific Cursul de Estetică Muzicală orientală la Facultatea de Teologie din București (1935—1940).

În 1939 a fost numit profesor suplinitor la Catedra de muzică psaltică de la Academia de Muzică religioasă din București, apoi transferat, în 1941, la Conservatorul de aici, în cadrul secției nou înființate.

A activat peste treizeci de ani ca bariton de operă.

A scris lucrări de muzică bisericească, unele tipărite, altele rămase în manuscris. Menționăm cîteva: *Cîntări liturgice privitoare la altar* (caietul I), *Cîntări liturgice privitoare la cele două străni* (caietul II), *Condacele și troparele de peste an, Pricesnele de peste an, Catavasiile Crăciunului* pe ambele notații muzicale. A mai compus un *axion duminical* foarte frumos și a aranjat pe note psaltice cîntarea de la tundearea în monahism: *Brațele părintești*, pe glasul 5, după cum era executată de exarhul de atunci al mînăstirilor, Dr. Filaret Lucan Jocu, *Imnul fîngurii Maicii Domnului* și altele.

15. M. Gr. Poslušnicu, *op. cit.*, p. 60.

16. Diacon, conf. dr. Nicu Moldoveanu, *Compozitorul Gheorghe Cucu — 100 de ani de la moarte*, în «Studii Teologice» XXIV (1982), nr. 9—10, p. 712—719.

17. M. Gr. Poslušnicu, *op. cit.*, p. 22—23; rev. «Cultura» (Sărbătorirea D-lui *Damian Rânzescu*), 1929, nr. 9—10, p. 1—9.

18. Rev. «B.O.R.» LIII (1925), 3, p. 163—164.

A tipărit în 1912 *Slava pe 8 glasuri de la Adormirea Maicii Domnului*¹⁹.

Mihail Vulpescu (31.XII.1889, Lupșani (Ialomița)—23.VIII.1956, București). A absolvit Seminarul Nifon din București (1911), a studiat trei ani la Conservator, iar în 1914 a fost trimis cu bursă la Conservatorul Național din Paris, terminând în 1919 ca premiant. Între 1919—1929 a activat la Operele din Paris, Monte-Carlo, Cannes, Lille, Bordeaux etc.

În 1929 s-a întors în țară fiind angajat la Opera Română și la catedra de ansamblu de operă la Conservatorul din București, fiind titularizat în 1932. A fost profesor de canto la Academia de Muzică religioasă și la Seminarul Nifon.

A alcătuit un *Repertoriu coral*, un *Buchet muzical*, *Cântările Sfintei Liturghii*, 12 cîntece de stea și colinde²⁰.

A tipărit la București (tiparul Oltenia) în 1930 o carte intitulată: *Cîntecul popular românesc — studiu introductiv, o nuntă păgînă din comuna Lupșani (jud. Ialomița), Cîteva indicii asupra muzicii bisericesti...*, cu o prefață de N. Iorga.

Paginile 257—284 cuprind o gramatică a notației psaltice. Interesant este că explicarea lucrării semnelor psaltice o redă pe ambele notații, cu observația că notația liniară acționează totdeauna cu un ton mai jos. Deci face confuzie între modul de pa (re) care are construcție minoră și modul de ni (do), care are construcție majoră.

Dimitrie C. Popescu († 1937), fost psalt al Sîntei Episcopii a Rîmnicului și Noului Severin, apoi la biserica Sf. Ilie și mastru de cîntări bisericești la Școala de cîntăreți din urbea Craiova, a tipărit la București (Tipografia Cărților Bisericești), în 1908, cu aprobarea Sf. Sinod «*Gramatica și Noul Anastasimatar practic-grabnic*», care cuprinde întreaga slujbă a Învierii pe cele opt glasuri bisericești, cu podobile lor, împreună cu cele unsprezece luminînde cu bogorodiciunile lor (ale Născătoarei) și Slavele evangheliilor duminicale (vosresnele), pentru usul Seminarilor și Școalelor de cîntăreți din țară» (347 p.).

În prefață, după ce explică motivele ce l-au determinat la alcătuirea acestui volum, precum și metoda, precizează: «ca Anastasimatar am căutat, pe cit mi-a fost posibil, de l-am prelucrat în stilul cel mai ușor și în spiritul adevărat bisericesc, ferindu-mă de toate înțonațiunile și accentuările cu totul străine de ale noastre... Cu un cuvînt am căutat să dau melodiilor o nuanță național bisericească».

Marin Predescu (Măciuca — (Vilcea) 23.II.1891—18.VIII.1979), fost cîntăret la Drăgășani, apoi la biserica Sf. Gheorghe Nou din București. Ca poet a alcătuit un volum de poezii intitulat: «*Cîntăreții strănei*». A învățat la Școala de cîntăreți din Vilcea, și a absolvit Academia de Muzică religioasă.

A fost mastru asistent de psaltichie la Academia de Muzică religioasă din București, pe lângă catedra lui Ion Popescu-Pasărea și profesor la Școala de cîntăreți a Mitropoliei Ungrovlahiei.

19. Mihail Jora, *Anuarul Conservatorului de muzică și artă dramatică din București pe anul 1941—1942*, București, 1943, p. 106—107.

20. *Ibidem*, p. 158—161.

A fost directorul tehnic al revistei «Cultura» iar în 1943, după moartea lui Pasărea, a fost ales președinte al Asociației generale a cîntăreților bisericești din România. Concomitent era și redactor la ziarul «Universul».

A compus *Pre tine Te lăudăm*, pe note psaltice, după o melodie dată de I.D. Chirescu, o *Slavoslovie* pe glasul 3, *Ziua Invierii*, pe glasul 3, și *Răspunsurile la Sf. Liturghie* pe glasul 3, precum și *Imnul școlărilor de cîntăreți*²¹.

Mai pot fi menționați, fără pretenția de a epuiza lista, și următorii: Pr. econom. sachelar *Niculae V. Paveliuc* din Constanța cu *Cîntările din Săptămîna Patimilor* pe muzică bisericească, București, 1903. (224 p.); preotul *Elefterie D. Marinescu*, fost profesor la Seminarul din Craiova²², *Preotul Gheorghe Cotenescu* (1886—12.II.1965, Stoenești, Muscel), dimbovițean de origine, din satul Izvoarele; după Școala elementară din satul natal, a fost înscris la Seminarul Central din București, pe care îl absolvă în 1905; studiază apoi la Facultatea de Teologie, unde în 1910 își susține examenul de licență.

Dotat fiind muzical, s-a înscris la Conservatorul din București. A funcționat ca profesor de muzică bisericească la Seminarul din Cimpulung-Muscel, apoi la cel de la Cernica și, se pare, la unul din seminariile bucureștene.

Din păcate, Gheorghe Cotenescu, n-a compus sau cel puțin n-a tipărit nimic. Ni se păstrează totuși de la el o compoziție interesantă. Este vorba de *Slava laudelor pe glasul 6 la slujba Tăierii Capului Sfîntului Ioan Botezătorul* (29 august), pe care i-a tipărit-o I. Popescu-Pasărea în *Idiomelaru* său în 1933, cînd Gh. Cotenescu era profesor la Cimpulung. Este înmormîntat la Stoenești (Muscel).

Preotul Nicolae Stoicescu a tipărit la București, în 1942, «*Cîntări ortodoxe transpuse*» ce cuprinde, în cele 152 de pagini, modelele celor opt glasuri bisericești, rînduiele tipiconale și cîntări pentru vecernie, utrenie, de la unele Sf. Taine și ierurgii trebuitoare în școli, troparele, condacele și alte cîntări însemnate din cursul anului; rituale și nerituale. Era profesor la Școala Normală de băieți din București (clădirea actualului Institut Teologic Universitar), cam între anii 1930—1949. Era preot la biserica Bunavestire-Belu. Este înmormîntat la cimitirul Belu lîngă Damian Stănoiu.

Constantin A. Ionescu (1912 Boțești-Argeș) a studiat la Conservatorul bucureștean și la Facultatea de Filozofie unde își obține și doctoratul (1945). Astăzi este profesor la Conservator.

În 1945 pe cînd era profesor la Seminarul «Nifon» a alcătuit și litografiat un *Repertoriu coral* pentru uzul elevilor seminariști (127 p.) ce cuprinde cîntările Sf. Liturghii, cîntări din Postul Mare, din slujba cununiei, a înmormîntării și alte imne festive. În 1948 a tipărit *30 colinde* pe 3 voci egale, iar în 1972 un vast *Repertoriu coral mixt pentru tineret* (571 p.). A cules 250 melodii de colinde din Oltenia și Muntenia²³.

21. Rev. «Cultura», 1943, 7—12; 1944, 1—3, 4—6, 7—13.

22. Rev. «Cultura», 1928, 3, p. 8—9.

23. Viorei Cosma, *op. cit.*, p. 244.

Arhid. prof. Alexie Buzera (18.1.1934, Clinic—Gorj), licențiat în teologie și absolvent al Conservatorului din București, azi profesor de muzică la Seminarul Teologic din Craiova, și folclorist, a cules și armonizat pentru cor mixt numeroase colinde pe care le-a publicat în revista «Mitropolia Olteniei» (nr. 1—2, 11—12/1973; 10—12/1983).

A compus *Služba Sfântului Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu*, patronul Seminarilor teologice («M.O.», XXXIV (1982), nr. 1—3, p. 177—189), pe notație psaltică și a aranjat pe ambele notații muzicale *Idiomelarul* după D. Suceveanu, I. Popescu-Pasărea ș.a., în colaborare cu subsemnatul.

A scris multe articole, studii, recenzii, cronici muzicale²⁴.

Trebuie să amintim aici și o serie de cîntăreți care au scris una sau mai multe lucrări :

C. Oprescu, cîntăreț la biserica Izvor din București, care a compus un axion duminical pe glasul 5, publicat în revista «I. Cucuzel» nr. 3/1912, p. 16—18; *Gheorghe Felea*, cîntăreț din Galați, I. G. *Bumbaru* din Tulcea, V. *Mihăilescu* din Dorohoi, *Vasile Coman* din Brăila, *Florea Constantin* din Ialomița, *Florea Ionescu* din Rîmnicu Vilcea, N. *Ionescu* din Craiova, *Dimitrie Isvoranu* din Putna, I. F. *Popescu* din Dimbovița, *Petre A. Popescu* din Turnu-Severin, *Alexandru Postolea* din Galați, *Adrian Toma* din Tirgoviște, preotul *Gheorghe Sacerdoțeanu*, preotul profesor *Mihail Chiriță*, care a transpus pe notație psaltică o parte din liturgia lui Musicescu pentru 4 voci bărbătești, precum și concertul *Innoiește-te, Noule Ierusalime*, ș.a.²⁵.

B. MOLDOVA ȘI BUCOVINA

În Moldova, mai ales în prima jumătate a secolului al XX-lea, se remarcă figurile cîtorva protopsalți de la care ne-au rămas frumoase cîntări, fie în manuscris, fie tipărite.

Iero-archidiacon stavrotor Filotei Moroșanu-Hanganu (1876, în satul Fîrțiți din comuna Hangu, județul Neamț — 10.III.1951, mînăstirea Vărativ, județul Neamț).

Școala primară a absolvit-o în comuna natală, iar gimnaziul la Piatra Neamț, unde probabil a urmat și Școala de cîntăreți la care preda psaltichia Nicolae Barcan. Și-a continuat studiile la Galați. Aici își va începe cariera muzicală, căci va fi numit profesor de muzică bisericească (probabil la Seminarul nou înființat la 1908 sau mai bine zis mutat aici de la Ismail) și protopsalt la Episcopie. Mai tîrziu îl vom întîlni la strana bisericii «Precista» din Roman. Între 1900—1903 urmasa și cursurile Conservatorului din București.

Nu știm precis anul în care își depune votul monahal la mînăstirea Neamțu, unde va activa o vreme ca protopsalt, dar știm că, în 1918, deci după primul război mondial, se stabilește la mînăstirea Vărativ.

²⁴ Diacon. Conf. Nicu Moldoveanu, *Preocupări de muzică și muzicologie în Biserica Ortodoxă Română, în ultimii cincizeci de ani (1925—1975)*, în «S.T.» (1977), nr. 3—4, p. 278.

²⁵ Vezi Arhid. I. Mardale, *Cîntări corale pe ambele muzici pentru centrele parohiale și popor*, București, vol. II. 1929, p. 8—12; 29—33.

Aici va organiza un cor format din 47 de maici, instruindu-l mai întâi în executarea melodiilor tradiționale psaltice pe care el însuși încerca să le armonizeze pentru 2—3 voci egale. Corul acesta a fost condus de el până în 1923. Tot aici a organizat el și o școală monahală profilată pe muzica psaltică. La Vărătic, spun maicile în vîrstă care l-au cunoscut sau măcar au auzit de el, părintele Filotei îndeplinea și funcția de «doftor», căci el se pricepea, ca nimeni altul, în folosirea și efectul plantelor medicinale²⁶.

A compus mai multe cîntări pe notație psaltică, printre care o *Liturghie*²⁷ pe care a armonizat-o pentru trei voci egale. A compus cîntarea «*Lumină lină*» pe glasul 2, 5 și 8. Varianta pe glasul 8 s-a impus în toată Biserica Ortodoxă Română.

A fost armonizată pentru cor mixt de Ion Croitoru, Ioan D. Chi-rescu, Nicolae Lungu, iar pentru cor bărbătesc de Nicu Moldoveanu²⁸. O altă cîntare care, de asemenea, s-a impus mai ales în Moldova este «*Acum slobozește*», tot pe glasul 8.

A mai compus: *Prochimenele Postului Mare*, «*Fericit bărbatul*», pe glasul 8, «*Robii Domnului*», pe glasul 5 și 3, *Binecuvîntările învierii*, pe glasul 5, *Catavasiile la Nașterea Domnului*, pe glasul 1, *Catavasiile Întîmpinării Domnului* pe glasul 3, care nu par a fi o creație originală, ci mai degrabă o prelucrare a melodiei tradiționale.

A mai compus o doxologie pe glasul 1, svetilna Întîmpinării pe glasul 3, Învierea Ta, Hristoase, pe glasul 8, Slava de la vecernia scoaterii Sfîntului Epitaf din Vinerea Mare, pe glasul 1, Svetilna de la Adormirea Maicii Domnului pe glasul 3, Împărate ceresc, pe glasul 8, De te-ai și pogorit în mormînt, pe glasul 8, Hristos a înviat, pe glasul 2, Sfînte Dumnezeule, pe glasul 8, De tine se bucură, pe glasul 5, Cu Sfînții odihnește Hristoase, «*Fecioara astăzi*» și multe altele.

În afară de aceste «*faceri*» personale a mai notat unele cîntări din folclorul nostru: Cîntarea mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi în surghiun, pe glas 5, Cîntarea călugărului, pe glasul 5, Luna doarme amoroasă, pe glasul 3, Lume, lume, pe glasul 5, Foaie verde ca lipanu, pe glasul 5.

Prin tot ce a creat Filotei Moroșanu, dar mai ales prin *Lumină lină* și *Acum slobozește*, ambele pe glasul 8, se înscrie printre figurile de muzicieni de la sfîrșitul veacului trecut și prima jumătate a secolului nostru, care au dus mai departe ștafeta cîntării noastre bisericești tradiționale.

Protosinghelul Chiril (Constantin) Arvinte (6.V.1897, comuna Valea Seacă din județul Vrancea, (fost Putna) — Minăstirea Neamț, 1968). Era al treilea din cei zece copii ai Catincăi și ai lui Vasile Arvinte.

Școala primară a urmat-o în satul natal; în 1910 se înscrie la Școala de cîntăreți din Bacău. În 1913 a fost luat la Episcopopia Romanului de

26. Popa Mihai, *Protopsalți vestiți din Moldova în secolul al XX-lea* (Teză de licență, dactilografiată), București, 1973.

27. Această Liturghie se află în păstrare la maica Tatiana Tincu de la Vărătic.

28. I. Croitoru, *Liturghie psaltică pentru cor mixt* (manuscris); I. D. Chi-rescu, *Liturghia psaltică pentru cor mixt* (București, 1972); N. Lungu, *Lumină lină*, armonizare pentru cor mixt, în *Glasul Bisericii*, XXXIV (1975), nr. 1—2, p. XVIII—XX; N. Moldoveanu, *Repertoriu coral*, București, 1983, p. 265.

către episcopul Teodosie Atanasiu (1912—1923), și numit în postul de canonarh.

A funcționat apoi la Buzău (1915—1916), la București — cîntăreț la biserica Buzești (1916—1917) și la minăstirea Govora (1921—1922), unde va intra în monahism la 8 septembrie 1921. În 1922 îl vom găsi cîntăreț la episcopia Argeșului, unde a fost și hirotonit diacon; preot va fi hirotonit la biserica «Alexe» din București.

Între 1925—1929 va funcționa ca protopsalt la Mitropolia Ungrovlahiei, între 1929—1941 ca secretar la minăstirea Cernica iar între 1941—1949 la Căldărușani.

Abia la 1 aprilie 1949 revine în Moldova natală ca secretar al Seminarului monahal superior de la Neamțu, unde va funcționa pînă în 1960, cînd se pensionează. Concomitent, și aici a îndeplinit funcția de protopsalt.

Se păstrează la minăstirea Neamțu cinci volume ce conțin cîntări notate sau compuse de Chiril Arvinte (primul volum are 104 file, al doilea 166, al treilea 165, iar alte două sînt alcătuite din cîteva caiete legate la un loc).

Enumerăm cîteva compoziții personale: *Pre Tine Te laudăm*, pe glasul 5, *Tatăl nostru*, pe glasul 8, *Crucii Tale*, pe glasul 1, *Troparul Ceasului al IX-lea*, pe glasul 8, *Bogașii au sărăcit*, pe glasul 7 (în slavonă), *Născătoare de Dumnezeu*, pe glasul 5 (în slavonă).

Și el a notat cîteva melodii din folclorul nostru religios, sau popular: *Cînd fost-a încă prunc Iisus*, pe glasul 5 și *Ca o zi de primăvară*, pe glasul 3.

Cea mai reușită compoziție a lui Chirii Arvinte rămîne însă polieleul «*Cuvînt bun*», pe glasul 5, ce se cîntă la sărbătorile Maicii Domnului²⁹.

Arhidiaconul Victor (Vasile) Ojog (13.XI.1909, comuna Colonești, cătunul Satu Mare din fostul județ Tecuci — 10.II.1973, Minăstirea Neamțu).

Cu învățătura de carte va intirzia puțin din cauză că rămîne orfan de ambii părinți la numai șase ani. De aceea abia în 1922—1923 termină cursul elementar, iar în 1924 va fi adus, probabil de vreo rudă, la minăstirea Neamțu. Intră în monahism (tuns în 1932) cînd primește numele de Victor. În același an a fost hirotonit diacon. De aici a fost trimis la Școala de cîntăreți din Iași, iar apoi la Academia de Muzică religioasă din București. În 1939 a fost hirotonit preot, iar în 1945 i se acordă rangul onorific de arhimandrit.

A funcționat ca profesor de muzică bisericească la Școala de cîntăreți și apoi la Seminarul monahal și la Seminarul Teologic de la Neamțu.

În 1959 a fost îndepărtat — nu știm din ce motive — din monahism, nemaiavind dreptul să officieze cele sfinte. Atunci s-a retras la Piatra Neamț, unde se va ocupa cu gospodăria și în același timp ajutînd și înfrumusețînd cîntarea de strană la una din bisericile orașului.

În 1972 i se amputează piciorul sting; la 10 februarie 1973, în drum spre Bacău, a încetat din viață.

29. Popa Mihai, *op. cit.*

A fost înmormântat la 15 februarie 1973 în cimitirul minăstirii Neamțu.

În vremea cît a funcționat ca profesor de muzică la Neamțu, a compus și tipărit, în tipografia acestei minăstiri, în 1943, «*Anastasimataul Sfintei Monastirii Neamțu*» (271 p.), o prelucrare după Dimitrie Suceveanu și alți protopsalți renumiți din trecut, care a fost aprobat de Sfînta Patriarhie prin decizia nr. 286 din 21 februarie 1942.

Cuprinde cîntările de la slujba vecerniei de sîmbătă seara, cele ale utreniei, precum și Fericitirile cu opt stihiri pe cele opt glasuri și Podobiile celor opt glasuri.

Toate cîntările sînt foarte bine conturate în spiritul tradițional. Ele au stat în mare parte la baza celor uniformizate din a doua jumătate a secolului nostru.

Dimitrie Pipa, s-a născut la 1 iulie 1885 în orașelul Buhuși. A învățat la Școala de cîntăreți de la Neamțu și la Conservatorul din Iași.

A fost prim cîntăreț al catedralei Sfintei Episcopii a Hușilor, director și profesor al Școlii de cîntăreți și profesor de muzică bisericească la Seminarul teologic din Huși, redeschis după primul război mondial³⁰.

După cîtva timp s-a mutat ca profesor la Seminarul din Roman, iar în jurul anilor '40 s-a stabilit în București, activînd în calitate de cîntăreț la diverse biserici. Pentru activitatea îndelungată și rodnică pe care a desfășurat-o în domeniul cîntării bisericești, răposatul patriarh Justinian i-a acordat hirotesia în ipodiacon.

A tipărit la București (Tipografia Cărtilor Bisericești), în 1922, *Micul Anastasimatar* (167 p.) al lui Nicolae Barcan, aprobat de Sfîntul Sinod încă din 1912 și cumpărat de D. Pipa de la familia decedatului profesor-protopsalt.

Protopsaltul ipodiacon, profesor Dimitrie Pipa a murit la București în martie 1977, în vîrstă de 92 de ani³¹.

Alexandru Raicu (27.IX.1888, Huși, 5.V.1975, Huși). Fiu de cîntăreț bisericesc, a învățat mai întîi la Școala de cîntăreți din Huși și apoi la Conservatorul din Iași (1921—1925). A funcționat ca profesor de muzică bisericească la Seminarul teologic și profesor de muzică liniară la liceul de fete din Huși, cîntăreț bisericesc pe la Mangalia și Medgidia, iar din 1949 pînă cînd s-a pensionat (probabil în 1953) a funcționat la școala de cîntăreți din Iași.

Revine în orașul natal și dirijează un cor bisericesc pînă în mai 1975, cînd își dă obștescul sfîrșit.

A compus și armonizat axioane, doxologii, stihiri, voscresne, trope etc. și a colaborat cu episcopul Constanței Gherontie Nicolau la tipărirea *Indrumătorului liturgic* (București, 1939), îngrijindu-se de transcrierea cîntărilor bisericești pe notație liniară³².

30. Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1981, vol. 3, p. 236.

31. Informații culese de la fiul său, Petre Pipa, profesor de muzică și dirijor de cor bisericesc în București, căruiua îi mulțumesc și pe această cale.

32. Pr. I. Andrioale, *Profesorul Alexandru Raicu* (necrolog), în «Mitropolia Moldavei și Sucevei», LI (1975), nr. 5—8, p. 608.

Mai pot fi amintiți ieromonahii *Irinah Vântu*, care a viețuit la Neamțu și apoi la Durău, *Teofan Anghela* de la Neamțu, *Teoctist Stripean*, fost director al Școlii de cîntăreți de la Neamțu și apoi la Iași, protopsaltul nonagenar *Alexandru Gheorghică*, născut la 22 octombrie 1896, în satul Vocotești din județul Iași.

A învățat la Școala de psaltichie din Iași (1901—1911), unde a funcționat și ca protopsalt.

A alcătuit mai multe caiete cu cîntări care nu se găsesc în tipări-
turile înaintașilor.

În Bucovina activează acum protopsaltul *Vasile Ciureanu-Bodești*, absolvent al Academiei de Muzică religioasă, care alcătuiește și tipărește un volum respectabil cuprinzînd cîntările bisericești armonizate și notate cu semnele psaltice.

Cartea și-o tipărește la Chișinău, în 1928, și o intitulază: «*Liturgier*»; conține cîntări bisericești, la Sfînta Liturghie, din ale vecerniei, utreniei și din Postul Mare, compuse și aranjate în ordinea tipicului pe muzica bisericească orientală. «*Psaltichie*» cu irmologicul și stihirari-
cul în tactul îndoit și cu cîntări aranjate după cum se cîntă în Basarabia, de Vasile Ciureanu-Bodești, protopsalt și maestru titular de muzică bisericească orientală la Școala de muzică bisericească din Chișinău», Chișinău, 1928³³.

Liturghierul acesta cuprinde cîteva chestiuni de gramatică psaltică, cîntări la privegheri armonizate pentru trei voci cu notație psaltică, polleleie, mărimuri, Binecuvîntările învierii, Învierea lui Hristos pe glasul 7, psalmul 50 pe note, Ușile pocîinței. Ceea ce ești mai cinstită, pe opt glasuri, luminîndele, slavoslovii pe opt glasuri, în două variante, condace, cîntări din Postul Mare (unele armonizate pentru patru voci), troparele deniilor, Cămara Ta, cîntări de la Sfîntele Paști, podobiile glasurilor; Cîntări la Sf. Liturghie — omofone și polifone — cu notație psaltică. La sfîrșit adaugă un fel de istoria muzicii bisericești la români.

C. TRANSILVANIA ȘI BANAT

În Transilvania s-a impus varianta cîntărilor bisericești notate pe la sfîrșitul secolului trecut de protopresbiterul profesor și compozitor *Dimitrie Cunțan*³⁴ din Dobîrca — Sibului (1837 — 27 iunie 1910), cîntări care au un fond psaltic de necontestat. Au fost tipărite de mai multe ori pînă astăzi.

Traian Vulpescu, fost profesor la Cluj, a alcătuit «*Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur, troparele și irmoasele sărbătorilor de peste an, scrise pe notația liniară de pe cele mai bune versiuni ale cîntării noastre bisericești tradiționale, simplificate și curățite de...*», Cluj, 1939.

33. Cartea se păstrează în biblioteca mînăstirii Agapia avînd număr de inventar 3194 și 3197. Vezi și Ieromonah Veniamin Palaghiu, *Manuscrite și tipărituri de muzică bisericească de la Agapia* (teză de licență), București, 1975, p. 46—47.

34. Diac. Asist. Ioan Gh. Popescu, *Elemente bisericești tradiționale în opera muzicală a lui Dimitrie Cunțan*; în «B.O.R.» XCIV (1976), nr. 9—12, p. 1053—1062; Diac. conf. dr. Nicu Moldoveanu, *Muzica bisericească la români în secolul al XIX-lea, în «Glasul Bisericii», XLIII (1984), nr. 11—12, p. 594—625.*

Dr. Vasile Petrașcu (1889—1973) și Pr. Celestin Cherebețiu (1901—1978) au activat la Cluj³⁴ a.

Cit privește Banatul, muzicienii au notat melodiile bisericești practicate în această provincie românească, în diverse variante și le-au tipărit în mai multe volume și în mai multe ediții.

Între aceștia vom menționa pe următorii :

Preotul Terentius Bugariu s-a născut în anul 1867, în localitatea Șoimos (Solymos), situată pe lângă Maria-Radna, din cetatea Arad, după cum însuși spune.

Tatăl său, Euthimiu Bugariu (1838—1902), era învățător în această localitate. Terentius a învățat la școala ungurească de la Maria-Radna apoi la Lipova, la Arad, la Blaj ; la Seminarile din Arad și Caransebeș. Încă de când era student la Teologie, în Blaj și Alba-Iulia observase că melodiile bisericești nu sînt uniforme în Banat, ci la Arad se cînta într-un fel, la Caransebeș în altul, la Blaj, Timișoara erau alte variante.

De aceea, de prin 1890, după cum însuși spune, a început să așeze pe note cîntările bisericești așa cum credea el că ar trebui să fie executate, recunoscînd izvorul comun al cîntării bisericești în Orient și Occident pînă la 1054, precum și originea orientală comună a cîntărilor românești.

Dar, din păcate, n-a ținut seama de toate acestea, criticînd în stînga și-n dreapta pe Gavriil Musicescu, pe George Dima, pe Ion Vidu, pe Trifon Lugojan, pe Antoniu Sequens, pe Atanasie Lipovan și pe mulți alții.

A reușit totuși să tipărească *«Sentinela cîntărilor bisericești-române»*, Temesvar, 1908 (78 p.).

Trebuie menționat că Terentius Bugariu era preot greco-catolic militar și a servit în stațiunile Brașov, Sarajevo, (Bosnia), Plevlje (Novo-Bazar) și Timișoara ; a fost hirotonit de episcopul Nicolae Popea, deși fusese căsătorit 11 luni, căci i-a murit soția la naștere, rămînîndu-i o fetiță de 3 zile³⁵.

Sentinela cuprinde : Hristos a înviat, Doamne, strigat-am și dogmaticile celor opt glasuri, podobiile, irmoasele, axioanele praznicale, cîntările Sfintei Liturghii (heruvice, axioane duminicale, Crezul, Tatăl nostru) ; pricesne, pripele, psalmi, svetilne și alte cîntări alese.

Trifon Lugojan (27.V.1874, comuna Nădlac, județul Arad — 11.I.1948, Arad).

A studiat la Academia Teologică din Arad (1894—1897) și la Conservatorul din Leipzig, fiind trimis aici cu o bursă din partea Bisericii (1900—1902).

Revenit în țară, va ocupa funcția de profesor pentru muzica vocală și tipic la Seminarul teologic și Școala normală (Preparandia) din Arad (1897—1900 ; 1902—1934), dirijor al Reuniunii române de muzică și cîn-

34 a. Două valoroase lucrări asupra acestor doi compozitori transilvăneni a alcătuit Drd. Vasile Stanciu (în curs de apariție).

35. Vezi Prefata la *Sentinela...*, Timișoara, 1908.

tări din Arad (1903—1940) și director al Școlii de cîntăreți bisericești din Arad (1939—1946).

A colecționat cîntările bisericești din părțile Aradului, a compus și a armonizat foarte mult.

Numai la Cabinetul de Muzică al Bibliotecii Academiei R.S.R. se păstrează douăsprezece volume de cîntări tipărite de Trifon Lugojan în perioada 1901—1947.

Menționăm volumele principale :

Liturgia pentru cor mixt, în sol major, 1901, 1928 ; «*Strana*», colecție de cîntări bisericești pentru strană pe cele opt glasuri bisericești (adică Anastasimatarul), Arad, 1905 ; 1912 ; *Cîntări bisericești pentru slujbe ocazionale din Molitvelnic* (Cîntări la Sf. Treime și ierurgii), Arad, 1907, 1927, *Cele opt glasuri bisericești* (partea a doua), cuprinzînd irmoase, prcesne și alte cîntări la sărbătorile de peste an, Arad, 1913, 1927 ; *Cîntări bisericești la sărbătorile Maicii Domnului. Troparele și condacele sfinților celor mari și cele obișnuite la înmormîntarea mirenilor*, Arad, 1928 ; *Liturgia Sîntului Ioan Gură de Aur pentru cor bărbătesc*, Arad, 1928 ; *Carte de rugăciuni și cîntări bisericești*, Arad, 1938 ; *Răspunsurile liturgice cu ecteniile corespunzătoare (unison) cum se cîntă în Eparhia Aradului*, Arad, 1939 ; *Acatistul Domnului nostru Iisus Hristos și Paraclisul Preasîntei Născătoare de Dumnezeu*, după rînduiala din Eparhia Aradului, Arad, 1940 ; *Cîntări funebrele pentru cor mixt*, Arad, 1941 ; *Slujba parastasului...*, Arad, 1941 ; *Înmormîntarea mirenilor...*, Arad, 1942, 70 cîntări religioase, cum se cîntă în Eparhia Aradului, Arad, 1942.

A mai tipărit colinde și multe altele³⁶.

După cum se vede, nu lipsește nimic din gama largă de cîntări necesare slujbelor bisericești.

Ceea ce făcea ilustrul Popescu-Pasărea la București, exact în aceeași perioadă, făcea și Trifon Lugojan la celălalt capăt al țării.

Ca și Pasărea, Lugojan și-a tipărit toate lucrările în tipografia Bisericii, ceea ce înseamnă, dacă mai este nevoie să precizăm, că autoritatea bisericească din vremea aceea a sprijinit foarte mult această acțiune nobilă românească.

Atanasie Lipovan (20.III. 1.IV.1874, Sinnicolaul-Mare, județul Timiș — 27.IV. 1947, Timișoara).

A învățat la Preparandia din Arad (1888—1892), ca și contemporanului său, Trifon Lugojan.

Din 1892 pînă în 1896 a funcționat ca învățător în Toracul Mare din Banatul sîrbesc ; iar din 1896 pînă în 1918 în Comלוșul bănațean și Sinnicolaul Mare (1896—1913), unde era și dirijor al corului Doina, precum și profesor de muzică la școala confesională și la cea civilă.

În 1918 se stabilește la Arad, unde, în 1919, înființează reuniunea de cîntări «Armonia», pe care o dirijează din 1919 pînă în 1925.

36. Viorel Cosm, *op. cit.*, p. 281. O monografie aproape exhaustivă a întocmit, sub conducerea științifică a subsemnatului, doctorandul Stanciu Vasile, la Secția practică, specialitatea Muzica bisericească și ritual de la Institutul Teologic Universitar din București.

În 1922 este numit profesor de cîntare și tipic la Academia teologică din Arad, unde a funcționat pînă în 1938. Tot aici a îndeplinit și funcția de cantor al Episcopiei și director al Școlii de cîntăreți bisericesti (1945—1947).

A notat cîntările bisericesti din Banat și Crișana și le-a publicat, între 1906 și 1947 în mai multe volume, tot la Arad, în Tipografia Diecezană.

Astfel, a tipărit: *Cîntări bisericesti*, Budapesta, 1906; *Răspunsuri liturgice și colinde pe 1—2 voci*, Arad, 1914; *Cele opt glasuri*, Arad, 1919; *Cîntări bisericesti*, cuprinzînd tropare, psalmi, pripele, svetilne, doxologii, antifoane, heruvice, irmoase, pricesne, Arad, 1927; 1938; *Cîntări bisericesti la înmormîntări, cununii, la stînjirea apei*, Arad, 1936; *Cîntări bisericesti* cuprinzînd Aghioasele, canonul de plîngere (Prohodul), stihirile Paștilor etc., Arad, 1937; *Cîntări bisericesti pentru toate sărbătorile de peste an*, întocmite pe baza vechilor melodii, obișnuite în Banat și Crișana, vol. I, Arad, 1944, vol. II, 1946; vol. III, 1947; vol. IV, 1947 și altele.

Despre Atanasie Lipovan s-a scris ceva mai mult³⁷. A fost elogiât de Dr. Grigore Comșa, dr. Andrei Magiaru, compozitorul Sabin Drăgoi și de mulți alții cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani, în 1934.

Mai pot fi menționați tot aici: *Preotul Ioan Teodorovici și D. Cusma* care au tipărit, fie separat, fie în colaborare, mai multe colecții de cîntări religioase, colinde, pricesne etc. apărute în revista *Mitropolia Banatului*³⁸, sau în volume separate.

37. Vezi Viorel Cosma, *op. cit.*, [și bibliografie aferentă], p. 280.

38. «Mitropolia Banatului», XXV (1975), nr. 10—12, p. 445—450; XXVI (1976), nr. 9—12, p. 783—796; XXVII (1977), nr. 10—12, anexă; XXVIII (1978), nr. 10—12, anexă.

• R E C E N Z I I •

PAGINI DINTR-O ARHIVĂ INEDITĂ. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note, de Antonie Plămădeală. Editura Minerva (Seria Documente literare), București, 1984, 436 p., format 17 × 23.

Partea din documentele ce constituie arhiva Dr. Miron Cristea, primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, vede, prin osteneala I. P. S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, lumina tiparului. Scrisorile formează partea propriu-zisă a acestui prim volum și cea mai mare (p. 1—246), și lor autorul le-a adăugat o parte cvasi-inedită: două cărți ale lui Elie (Miron) Cristea, deocârmu mai puțin cunoscute: *Eminescu — viața și opera. Studiu asupra unor creații mai noi din literatura română*, Editura «Aurora» — Todoran Endre. Szamosújvárt (Gherla, n.n.), 1895, tradusă din limba maghiară de I. P. S. Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală și tipărită în limba română acum prima dată (p. 249—289), și *Proverbe, maxime, asemănări și idiotisme colectate din graiul românilor din Transilvania*, Sibiu. Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1901 (p. 292—420). Acestea și câteva documente aferente formează *Addenda* volumului.

În *Studiu introductiv* (p. V—XXXIX), I. P. S. Sa arată împrejurările în care a găsit câteva dosare de arhivă ale fostului patriarh Miron Cristea. În dosare, o comoră de scrisori primite și păstrate de Miron Cristea — scrisori de însemnătate deosebită bisericească și politică, precum și cultural-literară. Ele dezvăluie o latură mai puțin cunoscută a personalității și activității primului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, dr. Miron Cristea: activitatea cultural-literară și editorială, nu mai puțin meritore și patriotice.

În anii studenției teologice (la Seminarul șagunian din Sibiu) și la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității maghiare din Budapesta, Elie Cristea s-a afirmat cu posibilități certe literare și publicistice, colaborând, sub diverse pseudonime (Polux, Ie, Călătorul, Deca, Călugărul Miron, Dinurseni) la mai multe publicații românești din Transilvania — *Familia, Tribună, Telegramul Român, Dreptatea, Gazeta Transilvaniei, Românul, Revista Orăștiei, Țara Noastră* (pe care a înființat-o împreună cu Octavian Goga). Teza sa de doctorat în litere și filosofie, despre poetul Mihai Eminescu, îi învederează o temeinică lectură și cultură literară românească, maghiară și germană, și bun cunoscător al acestor limbi. Prezentarea unei asemenea lucrări la o Facultate maghiară a fost «un act patriotic», pe lângă «un act de anticipație a exegezei ce urma să i se consacre în cultura românească poetului genial»; — remarcă I. P. S. Mitropolit Antonie.

Intr-adevăr, lucrarea *Eminescu* a lui Elie Cristea, tipărită în anul 1895, la șase ani de la stingerea marelui poet, este înțila prezentare academică autentică a vieții și operii eminesciene (încercarea anterioară, *Mihai Eminescu*, studiu critic, Băj, 1891, a lui Alexandru Grama, a fost incompetentă și denigratoare, de rea-credință și radiată din prestigioasa bibliografie eminesciană). I. P. S. Mitropolit Antonie a intervenit și cu o precizare. Anume că nu Mihai Eminescu a tradus în românește drama lui Schiller «Moartea lui Walensteln», cum s-a crezut și cum a trecut și Elie Cristea, luându-se după exemplarul ce se afla în biblioteca Societății de lectură Andrei Șaguna din Sibiu. Traducerea a fost semnată cu inițialele E. M., pentru care s-a crezut că traducătorul ar fi Eminescu Mihai. Publicându-se (în 1893) vol. IV din *Jurnalul lui Titu Maiorescu*, se vede că E. M. a fost Emilia Maiorescu (sora lui Titu Maiorescu) și nu Mihai Eminescu.

I. P. S. Mitropolit Antonie s-a oprit pe larg asupra activității culturale și editoriale a lui Elie Cristea, ca secretar și asesor la Arhiepiscopia din Sibiu, apoi ca episcop al Caransebeșului, în cadrul Asociațiunii transilvane pentru literatură și cultura poporului (Astra), cu acțiuni și inițiative personale, precum: *Apel pentru colectarea proverbelor* (personal) «cules și a publicat un volum de *Proverbe*». *Societatea pentru crearea unui fond de teatru român. Banca culturală «Lumina»*, contribuțiile la traducerea și tipărirea unei traduceri noi a Sfintei Scripturi.

Scrind despre Astra, I. P. S. Mitropolit Antonie a redeschis problema *Cine a întemeiat asociațiunea?* Pe baza declarațiilor repetate ale lui Elie Miron Cristea și a altor declarații și documente de arhivă, I. P. S. Sa precizează, argumentat și evident, că inițiatorul prim al Asociațiunii a fost Ioan cavaler de Pușcariu, iar întemeietorul și primul președinte a fost Andrei Șaguna. Este adevărul adevărat, cu toate consecințele — merite și ponoase.

De reținut și poziția justițiară a I. P. S. Sale față de cel dintii patriarh român. Pe lângă cele scrise despre Andrei Șaguna, «cirmuitor de oameni și îndreptător de vremuri», din volumul *Dascăli de cuget și simțire românească* (p. 332—337), acum deza-probă sever și amendează unele referiri negative din activitatea publicistică a lui Andrei Șaguna, pe care le califică ca «evident nedrepte, jenante și cu totul neasteptate» (p. XLII, nota 49). (A se vedea și cele ce a scris despre *Introducerca* la volumul *George Bariț și contemporanii săi*, în care autorul face «un portret nedrept» lui Andrei Șaguna, care «ar putea fi caimomie, dacă n-ar fi lipsă de informație», cu nedumerirea declarată: «A fost o vreme cind meritele lui Șaguna, de tribun național și părinte al Transilvaniei, au fost trecute sub tăcere, sau răstălmăcite, mai ales de dușmanii săi și ai românilor, dar cartea și notele care introduc sau explică scrisorile din care am citat, e tipărită în 1983!» — «Telegraful român», nr. 43—44, din 15 noiembrie 1984, p. 4 — Semnalăm).

Scrisorile primite de Elie Miron Cristea i-au furnizat date noi despre Vasile Stroescu, acei devotat patriot din Moldova răsăriteană, care a privit România și poporul român în unitatea lor indivizibilă etnică, geografică, istorică și religioasă. I. P. S. Mitropolit Antonie îl apreciază pe Vasile Stroescu cum se cuvine: «părinte al supraviețuirii culturale a Transilvaniei de sub ocupația străină; un om cît o țară; un mare patriot, un adevărat crou al culturii românești». A exprimat și un deziderat: «Poate că într-o zi cineva își va lua osteneala unei cercetări mai largi și a strîngerii tuturor documentelor legate de numele și activitatea lui Vasile Stroescu. Se va degaja atunci din blocul de piatră al uitării, statuia unui gigant al sufletului românesc, poate unic în felul său în istoria românilor. Mare om, mare cititor» (p. XXXI). Informăm, la rîndul

nostru, că de câțiva ani încoace, în fiecare primăvară în aprilie, luna morții lui Vasile Stroescu, urmașii coreligionari îl comemorează la mormântul-i din cimitirul Sf. Vineri din București, iar în Sectorul 2 o stradă îi poartă numele.

Scrisorile i-au provocat îngrijitorului ediției și alte probleme cultural-literare, precum: *Să vorbim românește, ca să simțim românește*; *Aventura neterminată a documentelor Iamăliei Grecianu — Cronica lui Radu Grecianu* publicată de Ștefan D. Grecianu în 1906; *Proiectul unui muzeu istoric etnografic la Sibiu*, din care a format paragrafe în Studiul introductiv, cu concluzia că, prin cuprinsul lor și prin valoarea cultural-socială a emitenților, scrisorile îl evidențiază pe Elie Miron Cristea ca «personalitate de prim rang în cultura vremii» (p. XL).

Am citit scrisorile cu atenție și constatăm următoarele: între anii 1904—1938 Elie Miron Cristea a primit și a păstrat scrisori cu caracter cultural-literar de la 104 emitenți, personalități dintre cele mai de seamă, precum: demnitari de stat — Take Ionescu, dr. Constantin Angelescu, Spiru Haret, Grigore Trancu-Iași, Vasile Goldiș, V. C. Morțun, Al. Vaida-Voievod, Dimitrie Gusti, Aurel Vlad; oameni de cultură și știință — istoricul N. Iorga, dr. Gheorghe Marinescu, I. Petrovici, Sextil Pușcariu, Tiberiu Brediceanu, Ioan Bianu; scriitorii Octavian Goga, George Coșbuc, Ilarie Chendi, I. Al. Brătescu-Voinești, Gala Galaction, Iosif Vulcan, Onisifor Ghibu, principesa Martha Bibescu, Elena Văcărescu, ș.a. De la unii a primit mai multe scrisori, precum: 11 scrisori de la Octavian Goga, 12 de la Gala Galaction, 11 de la Ioan Bianu, 5 de la Caius Brediceanu (frate cu Tiberiu, nu fiu), 6 de la Iosif Biaga, 12 de la Vasile Stroescu, 10 de la N. Iorga, 7 de la Ioan Lupșa, 6 de la Vasile Goldiș, 6 de la poeta Maria Cuntan (însoțite de poezii), 6 de la mitropolitul Ioan Mețianu, 5 de la Iosif Sterca-Suluțiu, 10 de la Paul Ștefan Grecianu, 4 de la Aurel Vlad, ș.a., în total 265 (două sute șasezeci și cinci) scrisori, plus două nesemnate. I. P. S. Mitropolit Antonie a anunțat că acestea nu sînt toate scrisorile primite și păstrate de Elie Miron Cristea. Scrisorile referitoare preponderent la istoria Transilvaniei și a Bisericii Ortodoxe Române se vor tipări în alt volum (în pregătire la Sibiu). Între anii 1904—1938 Elie Miron Cristea a deținut funcțiile de secretar și asesor (consilier) arhiepiscopal — Sibiu (1904—1909), episcop la Caransebeș (1910—1918), mitropolit primat — București (1919—1925), patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1926—1939), regent (1927—1930), prim-ministru (1938—1939).

Referitor la valoarea personalității sale, considerăm concludente și modurile de încheiere a scrisorilor, pe lângă formulele protocolare exprimîndu-se și afecțiuni și aprecieri *ad personam*, de felul acestora: «devotat» (Spiru Haret), «prea supus fiu sufletesc» (Take Ionescu), «respectuos fiu duhovnicesc», «devotat fiu duhovnicesc» (N. Iorga), «cu dragoste și prietenie», «te îmbrățișez cu dragoste prietenească», «devotat» (Octavian Goga), «fiu sufletesc» (prof. dr. Gh. Marinescu, G. T. Kirileanu, Sextil Pușcariu), «cu sentimente de multă stimă» (I. Petrovici), «fiu sufletesc» (Sextil Pușcariu), «fiu de hirotonie» (Gala Galaction), «cu deosebit respect, admirație, recunoștință și devotament» (Cincinat Pavelescu), ș.a.

De deosebită însemnătate istorico-bisericească este scrisoarea în care N. Iorga și-a precizat opinia sa în problema raporturilor dintre stat și Biserică (p. 127—129).

Sînt prețioase și unele însemnări și apostile scrise de Miron Cristea pe unele scrisori primite. Astfel, pe scrisoarea de la C. D. Anghel a notat: «Vecinul Anghel fratele poetului (Dimitrie Anghel, n.n.), fiind bolnav, am făcut rugăciuni pentru el. S-a făcut mai bine. Fiind oțeu, s-a schimbat. Mulțumeste» (p. 3). Pe scrisoarea cu care traducătorii Bibliei — episcopul Nicodim Munteanu, Gala Galaction și Vasile Radu — au însoțit prezentarea primelor cinci cărți ale Vechiului Testament traduse de el, pa-

triarhul Miron Cristea a scris: «Cînd am văzut pentru prima dată Noul Testament al lui Simion Ștefan, mitropolit la Alba Iulia, am avut un sentiment de rară admirație. Eram teolog la Sibiu. Același sentiment îmi revine acum, cînd sub îngrijirea Institutului Biblic, întemeiat de mine, văd cite o parte din Biblie tradusă din nou după cerințele limbii de azi și un text în care se dă înțelesul originalului. Aștept cu nerăbdare continuarea traducerii Vechiului Testament și voi fi între cele mai fericite zile ale vieții mele cînd voi vedea tipărită întreaga Biblie în tipografia noastră. Miron (p. 86). Pe o scrisoare de la N. Iorga, în care l-a rugat ca Vasile Rădu să fie menținut în continuare preot la capela românească din Paris, a notat: «I-am răspuns favorabil. M» (p. 130). Și altele de acest fel.

Elle Miron Cristea, să-i spunem și noi astfel, a fost fericit inspirat cînd s-a hotărît să păstreze scrisorile de acest fel primite.

Exceptional interes istorico-literar prezintă și cartea *Eminescu*. Prin traducerea și tipărirea ei în limba română acum înflă oară (la 95 de ani de la prăstăvirea genialului poet și aproape 90 de ani de la tipărirea ei în limba maghiară), I. P. S. Mitropolit Antonie Pămădeală oferă un prețios dar literaturii române și bibliografiei eminesciene. În *Studiul introductiv* a arătat însemnătatea ei de premieră eminesciană, precum și prin cuprinsul ei, respectiv prin felul just, literar și etnic românesc, de a înțelege și prezenta poezia eminesciană, pe omul și poetul Eminescu, și valoarea lor națională și european-universală — calități evidente la lectura cărții.

Intr-adevăr, ajutat de unele afinități sufletesti și literare (simțirea patriotică, dragostea pentru limba română, cetezanța civică), Elle Cristea a intuit salutar sursele și substanța inestimabilă a poeziei poetului român, geniul literar reprezentativ al poporului și al țării. A înțeles și a declarat că «școala la care s-a format Eminescu a fost poezia populară. A înțeles întocmai gândirea poporului și a intrat în ritmul ei cu ușurință genială. Poeziile sale de inspirație populară sînt adevărate modele ale genului» (p. 263).

Nu s-a sîhit deloc să exprime și să formuleze aprecieri maxime, despre Eminescu și poezia eminesciană, precum: «Talentul poetului s-a format încet dar sigur, pînă ce a devenit *luceafărul poeziei românești*. Talentul său și-a ajuns apogeul între anii 1876—1883. Această perioadă este cea mai rodnică și ea face cinste întregii națiuni. Foarte multe creații din această perioadă pot să concureze cu *cele mai reușite opere ale literaturii universale* — subl. n. (p. 263). «Satirele lui Eminescu *sînt adevărate perle ale literaturii române*, iar *Satira III-a i-ar face cinste oricărei literaturi a lumii* — subl. n. (p. 267). «Prin el literatura română a acestui secol a *urcat pe culmile cele mai înalte. Datorită genialității, el ocupă locul meritat printre cei mai mari poeți ai acestui secol*» subl. n. (p. 289). Opinii și aprecieri confirmate întru totul de emnescologia științifică din secolul XX, precum și de cititorii de astăzi ai cărții lui Elle Cristea (vezi «Telegraful român», nr. 47—48/1984, p. 7; «Luceafărul», nr. 2/1985, p. 1—2; «Contemporanul», nr. 3/1985, p. 7).

Biografului și exegetului teolog care era Elle Cristea nu i-a scăpat nici fondul religios al poeziilor eminesciene. «Eminescu ia ca bază concepția creștină despre creația lumii»; a stabilit, dar cu corectivul judicios: «Dacă la Viena și Berlin s-ar fi întîlnit (Eminescu) cu sisteme filosofice care să-i vindece îndoteliile și care în loc să-l rătăcească și mai mult convingerile, l-ar fi condus la concepția religioasă luminată prin acele cercetări corecte care asigură echilibrul vieții spirituale, am putea spune că Eminescu ar fi putut să fie la români, reea ce este Dante la italieni» (p. 272—273).

Se cuvine remarcată și calitatea superioară a traducerii cărții în limba română făcută prin mijlocirea unui cunoscător al limbii maghiare, talentul, priceperea și experiența literară de scriitor ale I. P. S. Mitropolit Antonie i-au dat textului românesc valențe și cursivitate de carte literară actuală.

Cartea *Proverbe și celelalte documente însoțitoare* întregesc și adevăresc înclinația lui Elle Cristea către creațiile folclorice ale poporului român și preocuparea sa pentru limba românească. Cartea a dedicat-o «jubiților mei părinți George și Domnița de la cari mai întâi am învățat a cunoaște dulceața și frumusețile graiului românesc. Înțelepte maxime și profunde adevăruri cuprinse în el» (p. 291).

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. Antonie Plămădeală a însoțit textele — scrisorile, cărțile și documentele — cu numeroase note personale explicative și complementare, cum necesită ediții de acest fel. La emitenții scrisorilor și la toate persoanele întâlnite se dau date biobibliografice succinte, tip dicționar enciclopedic, și care se vedesc riguros exacte. Un *Indice de nume* încheie volumul.

Pagini dintr-o arhivă inedită îl învederează pe primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Dr. Miron Cristea, ca personalitate culturală activă, care a urmat drumul glorios al înaintașilor săi din veacuri, mitropolii Simion Stefan, Varlaam, Dosoftei, Antim Ivireanul, etc.

Așteptăm volumul cu celelalte scrisori.

Pr. GH. CUNESCU

Mihai Rădulescu, *Civilizația armenilor*, Editura Sport-Turism, București, 1983, 259 p.

Lucrarea «Civilizația armenilor» își are geneza ei, iar aceasta nu se poate cunoaște decât citind sau ascultând mărturișirile autorului. Profesorul dr. M. Rădulescu de la Institutul Teologic Universitar din București, autorul acestei lucrări, ne destăinuie în prefața cărții sale că aceasta este rezultatul «unei călătorii de studiu și al unei cercetări personale efectuate timp de mai mulți ani», care «însușește atât date culese din literatura de specialitate, cit și câteva modeste observații și analize...» (p. 7).

Pentru cititorul care nu îl cunoaște pe autorul acestei lucrări, ne îngăduim să îi facem o succintă prezentare biografică. Membru al Uniunii Scriitorilor din R.S.R., profesorul M. Rădulescu a scris și publicat versuri și proză (beletristică, literatură comparată, studii de critică literară și plastică, de armenologie, etnografie și folclor, etc.). Doctor al Facultății de Litere, autorul activează în prezent ca lector de limbile engleză și franceză la Institutul Teologic de grad Universitar din București. Eseist, traducător, dramaturg și etnolog, profesorul M. Rădulescu rămâne unul dintre oamenii de cultură ai zilelor noastre, caracterizat printr-o rară modestie și aleasă delicatete sufletească.

Cine, i-a citit lucrările publicate pînă în prezent s-a putut întâlni cu un om de un mare rafinament artistic, stăpîn al tainelor verbului românesc. Împătimit în munca de cercetare și creație, profesorul M. Rădulescu este un căutător neobosit al valorilor frumosului și binelui, al adevărului istoric. Această realitate ne-o adevărește cu prisosință și lucrarea «Civilizația armenilor», care a rămas, în intenția autorului «...o unealtă cuprinzînd referințele esențiale și argumentul pentru o me-

ditație asupra a ce poate realiza un popor confruntat cu o istorie deseșbit de crudă...» (p. 8).

În partea primă a lucrării, autorul ne familiarizează cu geografia fizică și economică a R.S.S. Armene, văzută prin prisma cercetătorului și a martorului ocular. Tocmai această mărturie a călătorului are darul să sporească interesul cititorului.

Referindu-se la originea numelui armenilor, autorul afirmă că aceștia «au început să se denumească armeni foarte tirziu, abia atunci când nimeni în lume nu îi mai recunoștea sub sumele pe care ei îi prătuiau ca fiind al lor, anume cel de *hai*, [ara fiindu-le Haissa, ulterior Haiaștan» (p. 33).

Profesorul M. Rădulescu ține să precizeze că «în textele medievale și moderne georgiene armenii sînt numiți *somekhî*, nume derivat, probabil, din Sokhmî, denumirea asiriană și urartiană dată unor triburi trăind între Eufrat și Ararat; în nici un caz cu numele de *Hai* pe care și-l atribuiau armenii înșiși» (p. 34).

Făcînd o incursiune în istoria veche a Armeniei, autorul ne informează, într-un frumos grai românesc, că *y...Araratul stînd de strașă victii, sumeșit peste mitologiile lumii, a fost adăpost Urartuului după cum... Carpații (Corifeii antichității, coloșii de la miazănoapte) au constituit fortăreața naturală a dacilor» (p. 55). Urartienii, un trib din Nairi, erau de descendență uriană. Ei au reunit triburile frățești în secolul IX î.e.n. Scribii Babilonului explică numele de Urartu ca fiind compus: «Ura-Urtu, cu înțelesul: (ținutul) muntos» (p. 56).*

Autorul reconstituie istoria veche a urartienilor - strămoșii armenilor de astăzi - cu ajutorul mărturiilor istoriografice, epigrafice, literare, folclorice și arheologice. «Sutele de ani ai ultării — scrie profesorul Rădulescu - coboară asupra celor care au fost urartieni. Cuptoarele istoriei nu cunosc, însă, arderea completă» (p. 58). Pe baza unor asemenea mărturii informaționale, bine documentate, înșoșite și de observația critică a istoricului, autorul conchide că «urartienii trăiau în cetăți (Sagunia, Tușpa, Arin-Berd), aveau temple fastuoase, războinici mereu activi, o manufactură artistică de tipul celei asiriene, dar stilizată, celebră în lume în înșoși epoca producerii lor» (p. 61).

Cu privire la formarea și evoluția istorică a statului armean, autorul ne informează că «...regele Paruir este recunoscut de către mezi, după prădarea Ninivei, din 612 î.e.n., șeful celei dinții forme de stat autonom armean» (p. 62). Autorul reușește să surprindă trecutul încărcat de istorie al Armeniei creștine în cîteva imagini plastice de o mare finețe și putere de sinteză. «După ce armenii au simșit atîta amar de timp gustul civilizației elenistice și romane — afirmă autorul - iață-i sătui, întorcîndu-se la cea orientală (regele înșoși era mag, adică preot al religiei zoroastrice)» (p. 67).

Efectul războaielor purtate cu asirienii, persii, romanii și apoi cu imperiul bizantin, a fost decimarea populației armenice și subjugarea unui popor. «Atunci cînd Imperiul bizantin pornește ofensiva expansionistă sub Justinian (527—565), Armenia s-or cuveni să trăiască — notează autorul vremuri bune...», dar «...tratatul din 591 va duce hotarul Bizanțului pînă la lacurile Van și Sevan. Armenii sînt deportați în masă (numai în 578 ajung cu forța, în Cipru, 10.000)» (p. 69). Dezastrul început de bizantinii în Armenia avea să fie continuat de tușci, sub a căror dominație vor trăi armenii aproape o mie de ani.

Bun psiholog, autorul a izbucit să ne prezinte cu multă acuratețe trăsăturile de caracter ale individului și ale poporului armean, așezat la răscrucea drumurilor marilor puteri rivale, care au făcut din această țară biblică un teatru de luptă. «Așadar,

la răscrucea marilor puteri — conchide autorul — civilizația armeană a întâmpinat continue dificultăți în realizare, ceea ce l-a ascuțit capacitatea de adaptare și l-a întărit spiritul de perseverență, obligînd-o, atunci cînd nu găsea soluții stabile și echilibrate, să recurgă la cele temporale, cunoscute dinainte ca trecătoare, dar nu mai puțin utile întru conservarea ființei naționale» (p. 75).

Istoria vieții politice și economice a urartienilor și a urmașilor lor armenii, este însoțită de autor cu descrieri despre spiritualitatea acestora. Mitologia urartiană este prezentată în cadrul acestei spiritualități, care a produs remarcabili oameni împătimiti întru cunoașterea tainelor lumii. «În secolul de aur al literaturii armenice — notează autorul — Anania Sirakati va compune o Cosmografie, în care susținea că pămîntul e rotund (!). El explica eclipsele, dovedea prin argumente că luna nu constituie o sursă de lumină, ci că preia lumina de la soare (ale cărei pete le constata... explicîndu-le prin relieful astrului). În plus, Anania Sirakati socotea Călea Lactee o aglomerare de stele (p. 81).

Crezîntele mitologice trecute în revistă în capitolul anterior sînt însoțite de prezentarea unor obiceiuri și superstiții populare, care descoperă cititorului bogăția tradiției folclorice armenesti. Prețuind «calitatea versului folcloric armenesc, caracterizat îndeosebi prin precizia exprimării și refînerea delicată a afectelor» (p. 83), autorul își trădează cunoștințele sale de filolog și vocația de poet. Din această arhivă bogată — care este folclorul — Prof. M. Rădulescu readuce la viață tradiții și obiceiuri vechi ale poporului armean, care ne reievă sufletul și puterea de creație populară a armenilor. Incursiunea etnologică pe care o face, ilustrată cu legende istorice, cîntece, versuri și proverbe armenesti, familiarizează pe cititor «atît cu culoarea locală prezentă în ele cît și cu ironia blîndă și înțeleaptă a armeanului» (p. 96). Cugetarea populară armenescă ne îngăduie «o aproximare a meseteșurilor practicate încă și astăzi, adică și o întregire a perspectivei noastre asupra economiei rurale armenesti» (p. 102). Trebuie să recunoaștem că puțini dintre autorii unor asemenea cărți de introducere în istoria civilizației unui popor s-au aplecat cu atîta dăruire asupra tradiției și folclorului unui neam. Profesorul M. Rădulescu vădește și cu acest prilej preocupări etnologice care îl situează în galeria armenologilor de seamă din lumea întreagă.

Pentru frumusețea, înțelepciunea și realismul lor, cităm cîteva proverbe armenesti din cartea pe care o prezentăm cititorului revistei noastre: «Șarpele merge prefutîndu-mi încovoial, iar în gaura lui intră drept» (p. 97); «Vrei să afli o taină? Întreabă un copil, un nebun, un bețiv și o femeie» (p. 97); «Predica popii sărac nu se aude» (p. 96); «Nu este bine aleasă casa dacă o stăpînesc două gospodine»; (p. 98); «Unde-i copacul neclîtinat de vînt?» (p. 99); «Dacă tot omu îi domn, cine o să-nvîrtă moara?» (p. 101); «Nimeni nu zvîrlie cu piatra în pomii neroditori» (p. 101); «Piatra sfîlăuită nu rămîne pe pămînt» (p. 102).

Capitolele intitulate «Evoluția medicinei», «Arhitectura și sculptura înaintea erei noastre» și a «erei noastre», «Miniatura armenescă», «Muzica veche», «Scrierea armenilor» și «Literatura armeană» prezintă cititorului aspecte variate din civilizația milenară a poporului armean și evidențiază contribuția acestuia la patrimoniul civilizației umane.

Descrierile autorului pline de poezie, de culoare, portretizînd chipuri, și epoci care au fost, sînt demne de orice antologie a genului. Ele vădesc că pe autor nu-l preocupă îndeosebi partea tehnică a arhitecturii, ci aspectul ei estetic. Descrînd chipul Afroditei (Diana) Anahit aflat la British Museum, profesorul M. Rădulescu scria: «Este o dată și jumătate cît un cap obișnuit Frumusețea clasică a chipului hotărît, senzual, ușor melancolic, înclinat pe umărul stîng, este încununată cu șuvițe

de păr ondulat ce se despart din mijlocul capului printr-o cărare. Sub cărare două meșe scurte... formează o paranteză fină ce pare să spună că sub această frunte există gânduri subînțelese, nemărturisite. Pe mijlocul lor, mai jos, se desenează nasul drept, dar subțire, că nările imperceptibil dilatate în aspirație. De o parte și de cealaltă a rădăcinii lui senine ochii calmi au pleoapele bogate și sprâncene suficient arcuite ca să îndemne la încercarea de a le descifra schițata mirare. Sub nas, gura se modelează carnal, cu buzele încordate, mult rotunjite, coborând din încăpăținare spre noile arcuri ale bărbiei încrunțată ușor a plîns. Căderea maxilarelor e odihnită, fără proeminențe musculare sau trădând artere ori vene. Numele Afroditei vorbește suficient întru lauda figurii salutate de însuși împăratul Traian, în 113» (p. 112).

Referindu-se la teoriile vehiculate de unii cercetători privind principalele influențe la care a fost supusă arta arhitecturală creștină din Armenia, autorul arată că similitudinile ce există între arta arhitecturală armenescă și a țărilor vecine se datoresc aceleiași simț artistic pentru frumos, universal și propriu fiecărui popor. «Creatorul autentic nu poate adopta din arta altcuiva decât ceea ce îi aparține. El nu este influențat de alii creatori -- conchide autorul -- ci se recunoaște cu ajutorul lor» (p. 117).

Despre cultura plastică a Armeniei, autorul ne informează că este «foarte subtilă și intelectualizată. Drept care aceiași intelectualism trebuie căutat și în arta miniaturistului, ca și în formarea sa» (p. 192).

Cercetînd vechile manuscrise muzicale, autorul ajunge la concluzia că «în muzica populară armeană, încă din cele mai vechi timpuri se pot urmări trei filioane ce se întrepătrund: cel băștinaș (urartian), cel persan și cel indian» (p. 194).

Profesorul M. Rădulescu ne informează că «anul 390 e.n. reprezintă un an de răscruce pentru istoria armenilor ca și a creștinătății» (p. 199). Este, într-adevăr, anul în care a fost conceput alfabetul național armean. După părerea autorului, literatura armeană veche este «o literatură a simțirii naționale» (p. 211), și un «produs al cugetării filosofice» (p. 207), care s-a plămădit în vremuri de pribegie a copistilor. După cum se știe, vechile manuscrise literare au avut, pentru armeni, o valoare națională inestimabilă. «...Testamentele vechi arată -- precizează autorul -- că familii lipsite de copii adoptau în locul acestora cite un «manuscris!»» (p. 208).

După cum era și firesc, atenția autorului se îndreaptă și asupra literaturii creștine armenie. Domnia sa amintește că «în jur de 435, prima traducere armenescă a fost total revizuită pe baza Septuagintei» (p. 212). Datorită osteneții traducătorilor și copistilor armeni -- care au ajuns pînă la Edessa, Caesarea și Constantinopol --, multe dintre lucrările teologice clasice ni s-au păstrat doar în traducerea acestora.

Amintind cititorului că autorul ne prezintă în lucrarea sa și istoriografia armeană, făcînd precizarea că istoricul Moise din Horen (440 e.n.) «are referiri la valahii» (p. 217).

Cartea profesorului dr. Mihai Rădulescu se încheie cu o prezentare a epocii moderne și contemporane a Armeniei. Grafată pe robustețea civilizației vechi armenie, care nu «a cedat pasul în fața vicisitudinilor istoriei» (p. 250), epoca modernă și contemporană a Armeniei făgăduiește «viitorului cercetător noi și noi hucurii ale cunoașterii și ale sufletului» (p. 256).

Deși își consideră lucrarea doar «un început», «o prezentare sumară, în care am fost nevoiți să împletim figurile istoriei cu luminile artelor și culturii într-o sinteză eseistică» (p. 257), autorul ne încredințează că va redacta pentru cititorul român o «lucrare completă asupra civilizației și culturii armenie» (p. 257), care «nu a fost încă scrisă» (p. 257).

Cartea care a făcut obiectul rîndurilor de față îl recomandă pentru aceasta. Așteptăm nerăbdători împlinirea promisiunii.

Pr. asist. dr. NICOLAE V. DURA